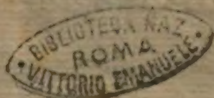

NAZIONALE
1
6 -C
25
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
ROMA

AUR. THEOD.
MACROBII OPERA
Cum Notis

Cum Privilegio

LUGD. BATAV. Ex Officina CORNELII DRIEHUYSEN et ARNOLDI DOUDE 1670

AUR. THEODOSII
MACROBII
V. Cl. & inlustris
OPERA.

ACCEDUNT

Notæ integræ

ISACII PONTANI, JOH. MEURSII,
JACOBI GRONOVII.

LUGDUNI BATAVORUM,

Ex Officina { ARNOLDI DOUDE,
CORNELII DRIEHUYSEN, } 1670.

Cum Privilegio.

AUR. THEODOSII MACROBII

V Cl. & inlustris

Commentarius in Somnium Scipionis lib. II.

Saturnalia lib. VII.

De differentiis & societatibus Græci Latinique verbi Libellus.

Cum integris & ex chirographo auctis JOH. ISACII PONTANI, JOH. MEURSII, JACOBI GRONOVII *Notis*.

Reverendissimo & Celsissimo Principi

AC DOMINO D. FERDINANDO,

Dei gratia Episcopo Paderbornensi, Coadjutori Monasteriensi, S. Romani Imperii Principi, Comiti Pyrmontano, Libero Baroni de Furstenberg,

Domino suo Clementissimo.

REges Persarum, Reverendissime ac Celsissime Princeps, aquam è profluente pomumve hortense callosa manu oblatum læti & propitii exceperunt. Nihilo forsan istis pretiosius hoc, quod Reverendissimæ Celsitudini Tuæ humillima cum observantia submitto. Instrumentum tamen eruditionis, liber, est, & quidem è felici proventu veterum: quales Rev. Celsitudo Tua contemnere haudquaquam consuevit. Neque auctoris modo doctrina censendus, sed etiam eorum, quorum ille potissimum sa-

pientiam eruit & revelat, duorum maximorum ævi omnis ingeniorum, Cygni Andini, & Arpinatis,

Qui tibi, Roma, caput, cum loquereris, erat.

quorum uterque hac ętate, quoties dextra, & ſceptrum & ſceptro ſanctius ampliusque, pedū geſtare ſolita, calamum ſumpſiſti, neminem te ſibi agnoſcit ſimiliorem: adeo amborum, quod vix ipſis conceſſum, facultatem æquaſti. Magna eſt, fateor, temeritas mea, ſed intra tuam, opinor, clementiam. Et quis non ſumeret animos, auderetque aliquid tantæ majeſtatis voce ad laborem capeſſendum & literas perſequendas exemplo propinquo monitus & inſtigatus? quod mihi contigiſſe, quoad vixero, meminero. Parum quidem merenti: ſed cum quidquid unquam magnorum Principum exiſtimationem auxit, omne fulgeat excellenter in virtutibus tuis, hoc quoque Auguſti Cæſaris exemplum ſeculo debebas. Hunc enim memorant mire gaviſum, ſi qui etiam è media

plebe

plebe filios filiasve ipsi regiones Italiæ revisenti approbarent, & gratia præmiisque prosecutum. Nam quod etiam dedisti *domina consurgere mensa,*

Qua celebrem mea vota lyra? quas solvere grates
Sufficiam?

Quod possum, Reverendissimam Celsitudinem Tuam ad hæc gravissimorum & doctissimorum hominum Saturnalia invito. Nec me deterret, quod haud dubie jam sæpius cum iisdem synthesinatus vixisti. sunt enim paullo nunc apparatiora, & quamvis non essent, non tamen, ut crambe recocta, ori sapido fastidium facerent. Deum immortalem supplex veneror, ut Rev. C. T. Nestoreos annos cum pace & affluentia largiatur. Lugduni a. d. VI. Idus Maias A. C. CIↃ IↃ C LXX.

Reverendissimæ Celsitudinis Tuæ
Cliens & famulus devotissimus
JACOBUS GRONOVIUS.

JACOBUS GRONOVIUS

LECTORI.

S. P. D.

I hoc, quidquid est à me observatorum in Macrobianam Somnii commentationem, erumpere privatos parietes libenter vides, Paulus Iunius nuper scholæ Lugdunensis Rector νομιμώτατος, nunc cœlestis pacis consors, habet, quod imputet tibi, Benevole Lector. Post delegatam Patri meo ordinationem publicorum librorum (anni jam sunt quatuor) dum curiosius, quicquid membranarum aut chartarum veterum illic pestem & libitinam vitavit, recenseo ac purgo, duorum hujus commentarii MS^torum^ situ & squalore horrentium, satis tamen antiquam manum ostendentium, conferendi cupido animum incessebat; & prout quæque varietas se mihi probarat, annotabam. Hæc cum ille (erat enim assidua nobis & suavissima jam à convictu & condiscipulatu consuetudo) forte conspexisset, vix considerato, essetne aliquid publico dignum, non desiit obtundere amicus affectu nimius, ut ad editionem, quæ comparabatur, velut ex symbolo conferrem. Nec negare ei poteram, cui pene omnia jura in me ipse concesseram. Sed & dum Somnium præla properant,

idem

idem me Saturnalibus applicuit, in quæ nonnihil ex chartacco ejusdem Bibliothecæ MS margini alleveram. Iam procedebant omnia ex voto: jam committebatur operis liber secundus; cum rem omnem perturbavit & vel retroegit βελτίστα μακάρων Ὑγιεια à ferali præcedentis anni morbo mihi quoque adempta. O infelicitatem & miseriam ejus diei, quæ me post patrem jam totum in imagine mortis, ita ut ne Iunio quidem, tantopere meo, tantopere in domus nostræ salute anxio, valere dicerem, festinare ad mutandum aerem & fomenta alibi quærenda compulit! O acerbam calamitatem & amarum nuncium, quum infirmitas (à qua eum curatissima vitæ disciplina redimere videbatur) mei Iunii, & duodecimo deinceps die decretoria hora mittebatur febricitanti & mihi, & post ejectam hanc tabificanti κατάστασιν sociatos cum eo], ut ante, annos & studiorum impetus exoptanti? Nunc quod solum possum, sola recordationis pietate dulcissimam animam prosequar, nullâ memoriâ ejus (ut Pacuvii verbo utar) concordiam dejugaturâ. Sed hæc nimia; quāvis pro titulo, quem judico pensandum cum amore viventis & novissima ejus in me voluntate, perpauca. Narro autem ista tibi, Lector benevole, ut animum advortas ad subita & condicta fercula te vocari. Neque enim ambigendum, quin si assidue ac diutius inhærere licuisset, idque corpusculo bene composito, accessione non parvâ locupletior & pleniore apparatu Macrobius proditurus fuerit. Atque utinam aliquis ad ea, quæ mihi latuerunt, vestiganda, tantundem laboris afferre non dedignaretur! Ita

certe fore augurarer, ut Macrobius vere nomine suo frueretur. Nos quidem auctorem hunc, qui gratulandum nobis habemus, quod bonorum scriptorum laverna audiat, nec post hanc curam omnino è manibus deponemus, quantum per aliam occupationem fas erit; tantum, ut hæc minuta & juvenilia possint placere, opto. Sic & destinatum tetigisse & fortuito eventui ea me commisisse non putabo. Vale & vive, ac, si commodum est, hæc suo loco repone.

PAg. 37. *Media autem conversio mensis per lunam*] Augenda hæc ex MS. Oxoniensi Bodlejane: *media autem conversio, id est, mensis per lunam*. Vides eum plane sic loqui de maxima conversione tribus ante versibus. Deinde idem liber: *tertia sicca, quia plus est ab ortu remota*. Quod indubitanter accipio. Nam profecto rationem dat variationis, non hariolatur; & ita de prima hebdomade loquitur.

Pag. 44. *Unde igitur ista discernimus*] Immo *decernimus*, ut habetur Oxonii; id est, dijudicamus. Illud est separamus, cui locus hic non est.

Pag. 53. *Oblivionis fluvium aliud non esse*] Oxoniensis: *Oblivionis fluvium Lethæum nihil aliud esse*.

Pag. 56. *Inter & Siculas, &c.*] Oxonii legitur; *cumque ille & Siculas & tyrannicas opes præsentis mortis periculo despiceret, talis, &c.*

Pag. 73. *Rursus animæ partem quam sortitur, induitur*] Oxonii *mentem*, quod omnibus interdictis defendendum puto. Animæ pars, quæ mentem proxima est, mentis consors fit: quæ vero à mente remotior, & rebus corporeis propinquior est, licet ipsa anima sit incorporea, tamen corporea participat. Hæc sententia Macrobii, quæ per τὸ *sortitur* non parum obscurior videtur fuisse.

Pag. 78. *Beatorum cœtu refertum*] Absit ut damnem verba bene de hominum genere pronuntiantia. Oxoniensis tamen *reservatum*.

Pag. 81. *Duo qui ad numerum prædictum supersunt, meridianus & horizon*] Lege rursus ex Oxoniensi; *supersunt, id est, meridianus & horizon*.

Pag. 102. *Quo umbram terræ diximus pervenire*] Pulcherrime & convenientissime Oxoniensis: *pertinere*.

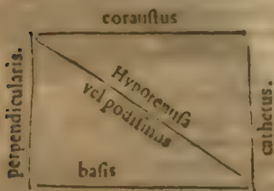
Pag. 103. *Nota impressione*] Legendum *notæ*, ut præter omnes MSS. docet excerptum geometriæ hic annexum.

Pag. 138. *Gemino auræ suæ rigore blandiri*] Quis tandem ille geminus rigor? necessario corrige cum Oxoniensi *genuino*. Dicit enim Macrobius Septentrionem apud nos frigidiorem esse, utpote cis torridam positos una cum illo: apud istos, qui ab altera torridæ parte habitant, calidiorem, quippe ad quos non pervenit, nisi transgressus torridam, cujus ardore calefit. Austrum vero apud ipsos frigidiorem, quippe ubi ejus aura nativa est, non adulterata & calefacta per zonam torridam, qualis demum ad nos pervenit.

Pag. 152. *Ut contentus potius conscientiæ præmio gloriam non requiras*] Profecto Macrobius hoc loco εἶναι τινὰ ἐκ ἀδοξίας: nam futilissimi fartoris est hæc periodus, quam universam audacter

dacter deleo. In principio statim sequentis capitis eandem sententiam paribus vocibus leges, ubi locum suum tuetur. Debeo autem hujus rei indicium libro Oxoniensi, ubi nihil eorum erat.

Pag. 139. In notis column. 1. vs. 3. Pro illis *Fortasse hac voce*, &c. rescribe: Hanc vocem Macrobii ævo usurpatam & ab auctore nunc adhibitam probat mihi Geometria Anonymi, scripta vetere manu, in membranâ, quam possidet pater meus. Hæc sunt verba: *Lineæ vero rectæ, quibus trigoni vel tetragoni & alia quadam plana figura determinantur, his ferme vocabulis designantur. Linea qua in ima parte figura directim & non obliquè jacet*, BASIS *nomen accipit eo, quod super ipsam figura fundata est. Qua vero in summa quasi in culmine figura similiter directim ducitur*, (suprascriptum *ducitur*) CORAUSTUS *appellatur. At qua jusum a summo directim more perpendiculi pendens, ubi basi corausteve coniungitur, rectum angulum efficit*, CATHETI *sive* PERPENDICULARIS *vocabulum suscepit. Illa autem, qua obliqua jusum sive jusum deducta hebetis vel acuti anguli est, [illegible] videtur* HYPOTENUSA, *id est, obliqua, sive* PODISMUS *nominatur*. In margine addita erat hæc figura.

Sic ille in Geometriæ parte quam Theoricam inscribit. Idem auctor & hic & in Practica Geometriæ, quam definit esse, quæ quibusdam instrumentis agitur, & ex aliis alia proportionaliter conjiciendo dijudicat, sæpius & Boethii & Augustini mentionem facit, & quia etiam hujus, cui cum maxime attendimus, Macrobii non semel, non me teneo, quin aliquid præterea ex eo excerpam & hac occasione evulgem, præcipue quia tractat materiam eandem quæ est Macrobii lib. 1. cap. xx. quod & legisse eum res ac verba demonstrant; tum quia Macrobii rara est apud vulgatos auctores memoria. Incipit ergo: *Deinceps ad cosmimetriam perfequendam accingamur. Mensura mundi à centro medio inchoans in diametris & circumferentiis contextus sphæræ, & sub istorum circulorum omnium proportione excrescente discurrit, & in his omnibus, quæ ad hæc probata* 1 *consumuntur, speculationem exercet certos limites principii & finis omnibus assignans & intervallorum spatia cunctorum in certa proportione & quantitate constituens. Cujus speculationem nos à centro medio inchoantes ad reliquum ordinem progrediamur. Terra igitur in hoc mundi sensilis globo medio* 2 *constituta loco vicem puncti obtinet, qui in circumferentia circuli æquali undique* 3 *distantia ambitu centrum vocatur. Hac igitur licet ad aliam incomprehensibilem sphæræ cœlestis, quæ omnia suo ambitu includit, immensitatem comparata quodammodo secundum naturam puncti indivisibilis videatur; in se tamen cōsiderata nostris angustiis inæstimabilem magnitudinem præfert. Ab hac igitur totius hujus investigationis exursus exordium sumet. Et primum ambitus terræ totius quantus sit, explicandum videtur, & quemadmodum humanus sensus ad hunc comprehendendum accesserit, revolvendum. Terræ igitur ambitus à veteribus, in occulta natura dispositione perquirenda studiosis, ducenta quinquaginta duo millia stadia constare probatus est. Stadium autem octava pars est milliarii, habens passus CXXV. Ducenta igitur & quinquaginta duo millia stadia faciunt milliaria XXX. & unum millia & quingenta. Quæ si per trecentos sexaginta gradus dividantur, eveniunt uni cuique Stadia septingenta, hoc est, octoginta septem milliaria & semis unum. 1. dimidium. Hujus investigationis primus auctor Eratosthenes*

1 Forte *consumuntur*. 2 Ms. *constituto*. 3 Ms. *distantia*.

tosthenes fertur: qui in hac disciplina spectabilis & sagacissimus eorum, quæ latent, scrutator exstitit. Hic itaq; cum terræ ambitum æstimare disponeret, tali arte viam sibi fecisse dicitur; & hoc argumento satis mirabili ingenio a *excogitato usus memoratur. Nam à mensoribus regis Ptolomæi adjutus, qui totam Ægyptum tenebat, à Syene usque ad Meroen horoscopicis vasis cum æquali gnomonum dimensione dispositis, & per singula vasa singulos gnomonicæ supputationis doctissimos ordinans, una die omnes umbram meridianam observare præcepit. qua per singulos gnomones computata, comperit, quod ultra septingenta stadia ad unius longitudinis gnomonem umbra non respondit. Post hæc altiori ingenio veritatem hujus rei persequens, substellatæ noctis tempore sumpto astrolapsu qui secundum ambitum firmamenti in CCCLX 5 gradus per circuitum dividitur, & per utrumque medicliniі foramen polo inspecto gradum, in quo mediclinium stetit diligenti adnotatione signavit. Et profectus inde recta linea à meridie contra septentrionem rursus sub sequenti nocte polum per utrumque foramen medicliniі contemplatus, & tertia similiter, tandem uno gradu mediclinium ad superiora promotum invenit. Tunc dictante ratione hujus itineris spatium dilegenter emensus invenit DCC stadia, sive milliaria octoginta septem & semis unum, hoc est, dimidium. Post hæc datis unicuique de trecentis sexaginta totius circuli gradibus totidem, inventus est totius terræ ambitus ducenta quinquaginta duo Stadia sive XXXI & quingenta milliaria continere. Atque ita probabili ratione conclusit, quod partes sive gradus CCCLX, quibus omnis Zodiaci circuli tractus ac cœlestis sphæra circuitus dividitur, ad terras usque proveniunt, & pars quæ incompertæ & inæstimabilis mensuræ in terra sub certa mensura cadat. Terræ ambitu comperto quantitatem diametri inquiramus. Omne diametrum triplicatum & addita septima parte circuitum facit. Igitur de omni circulo ablata vicesima secunda parte & ejus quod remanet, sumptâ tertiâ quantitas diametri est. Sic ergo de ducentis quinquaginta duobus millibus stadiis vicesima secunda auferatur quæ constat in XI CCCCLIIII semis vicesima secunda unius, remanent CCXL. D. XLV. & decem* $\frac{c}{xx}$ II. *Cujus summæ pars tertia sumpta facit diametrum terræ in octoginta milibus stadiis CLXXXI & semis unius stadii & VII* $\frac{c}{xx}$ $\overset{c}{II}$ *unius stadii: quamvis Macrobius idem diametrum LXXX stadia vel non multo amplius habere dicat. Nunc jam consequenter pandendum est, qualiter ad altitudinem solis comprehendendam prisca sagacitas pervenerit. Sole medio die desuper constituto & suæ lucis radios in omnem partem spargente trianguli forma pari proportione circumquaque exsurgit, uno in medio omnium triangulorum ad quamcunque partem sumantur catheto, qui est altitudo solis. hypotenusæ vero ex omni parte sunt radii obliquo ductu à sole in terram porrecti & unam aliquam partem deorsum in superficie terræ inter se & cathetum pro basi apprehendentes. Quodcunque ergo corpus pro catheto erectum sub radio solis in compositam partem umbra projicit, triangulum format in eadem proportione manens cum sit Orthogonium sub eadem hypotenusa constitutũ. Qualis ergo proportio inter umbram deorsum jacentem & corpus illud, quodcunque erectum, à quo umbra formatur, fuerit, talis proculdubio inter spatium illud, quod à fine umbræ ulterioris retrorsum usque ad sub solem jure basis protensum est, & ipsam altitudinem solis proportio erit. Hac consideratione altitudo solis primum comperta ab Ægyptiis creditur, quod & æqualitate regionis & vicinia solis adjuti mensuram interjacentis spatii facile comprehendere potuerunt. Inventa est igitur altitudo solis super terram stadia quater mille millia octingenta & XX millia, quod est quadragies octies centena millia & viginti millia. Si ergo ab altera quoque parte usque ad solis circulum par mensura tendatur, dupla quantitas exsur-*

a Ms. excogitato. c Ms. gradibus.

exsurgit nonagies septies centena millia & quadraginta millia. Quibus si diametros terræ media conjungatur quæ est octoginta millia stadia CLXXXI. 5. & VII $\frac{e}{xx}$ II *erit integra solaris circuli diametros à circumferentia in circumferentiam* [6] *per medium centrum stadia nonagies septies centena milia &* XX *millia* CLXXXI 5 & VII $\frac{e}{xx}$ II *i. Quæ si secundum rationem circuli triplicationi suæ septimam adjecerit, faciet trigies mille millia & quinquies* CXLIX & CXLII & *dextantem & septimam unius* 3. *Et hæc est perfecta quantitas circuli solaris. Hanc vero computationem quam ob causam Macrobius ita negligenter præterierit ignoro.* [7] *Sive quia apud philosophos diametrum centri quasi punctum indivisibile ad mensuram computatum non est. Ergo ut breviter in unum dicta colligamus, diametrus terræ continet stadia octoginta millia &* CLXXXI. 5. & VII XXII *unius. Ambitus terræ continet stadia ducenta quinquaginta duo millia. Altitudo solis quadragies octies centena millia &* XX *millia. Diametrus circuli solaris continet stadia nonagies septies centena millia &* XX *millia &* CLXXXI & 5. & VII *vicesimas secundas unius. Circulus solaris continet stadia trigesies mille millia & quinquies* C *millia* XLVIII. & C.XLII & 555 & *septimā unius* 3. *Sed antequam ad reliqua, quæ sequuntur, progrediamur, adhuc de altitudine solis, qualiter ab his etiā, qui remoti sunt in qualibet terræ regione comprehendi possit, manifestandum est. Ad quos duos modos propono. unum secundū umbram gnomonis, aliū secundum mediclinium & radium solis. Secundum gnomonem sic. Erigatur orthogonaliter gnomo cujuslibet quantitatis ad radium solis in media die. Deinde umbra quam gnomo projicit diligenter cum ipso comparetur. & eadem proportio inter altitudinem solis & spatium quod interjacet esse pronuntietur. Et quia illius spatii quantitas propter sui immensitatem actu vestigari non potest, arte retrorsum est metiendum. Quapropter utrusic ad secundam stationem retrorsum pergat, & iterum supradicto gnomone erecto umbram ad comparationem adducat, iterumque eandem inter altitudinem solis & spatium quod interjectum est comparationem esse pronuntiat, quæ fuerit inter gnomonem & umbram ejus comparatio inventa; & videat quantum basis secunda primam basin superet, quia hoc est spatium quod est inter primam & secundam stationem. Quo diligenter emenso per ejus quantitatem cætera omnia facile patescunt. Hæc breviter transcurrimus, propterea quod omnia ex supradictis certissime constent. Est autem alius modus longe isto facilior, nec tantum laborem expetens, in quo id magis mireris, quod tam difficilis tamque sublimis res sine grandi* [8] *argutione & sine laboriosa scrutatione manifesta fiat. Ambitus firmamenti totius, qui in trecentos sexaginta gradus divisus est, terræ ambitum ita medio libratum loco complectitur, ut à singulis suæ divisionis interstitiis rectis lineis deorsum deductis in totidem partes ipsum ambitum terreni globi distinguere videatur. Quo fit, ut illæ cœlestis partes globi, licet incomprehensibilis sint magnitudinis, his tamen, quæ in ambitu terræ sub certa tenentur mensura, partibus æqua circuitionis parilitate respondeant. Si ergo à quibuslibet duobus gradibus ex* CCCLX *firmamenti gradibus linea recta usque ad terram deducantur, quot gradus desuper ex gradibus firmamenti inter se continent deorsum, totidem ex minoribus gradibus terreni ambitus complectentur. & quam proportionem earum intervallum desuper ad totum firmamenti ambitum habuerit, eandem procul dubio distantia ipsarum deorsum ad totum terræ circulum continebit. Sole igitur in linea meridiana desuper constituto sublevato astrolapsu contra ejus radium mediclinium dispanamus. cumque eum normaliter per utraque mediclinii foramina in directum transire viderimus, reducto statim instrumento, quot gradus inter mediclinium & lineam meridianam desuper nume-*

6 Ms. per medium per medium centrum. 7 Sic Ms. Forte Nisi. 8 Ms. argutione. Supra scriptum subtilitate.

numerentur, perquiramus. Quibus inventis totidem inter solem & verticem nostrum de CCCLX totius firmamenti gradibus nullatenus dubitemus, ac per hoc diversum quoque inter nos & eum locum, qui recta linea desuper solem [9] suspicit totidem de CCCLX gradibus, [10] quos ambitus terræ continet, verissime affirmamus. Cumque trecentesimæ sexagesimæ partis terreni ambitus mensura nota sit, numero graduum invento consequenter omnium similis mensura nota erit. Si autem basis mensura & catheti proportio nota fuerit, & mensura catheti secundum supradictam regulam notaverit. Et de altitudine quidem solis hæc ad præsens dicta sint. Nunc de perquirenda magnitudine solaris globi & diametro ejus subsequens sermo exordium sumit. Die æquinoctiali ante solis ortum cosmimetra vas horoscopicum cum certis horarum interstitiis signatum gnomone adhibito ita disposuit, ut primum emergentis solis radium stilus excipiens umbram in oppositũ super primam lineam primæ horæ limitem signantem dirigeret; locusque ipse, qui primum umbræ venientis adtactum excepit, notæ impressione signatus est, observatusque diligenter est procursus umbræ, donec solis orbis totus ab orizonte ita integer emersisset, ut adhuc ima summitas orizonti videretur insidere & locus, quem tunc umbra de stilo cadens occupavit, notatus, habitaque [11] dimensione inter primam & secundam umbræ notam quæ integrum solis orbem, hoc est, diametrum, natæ de duabus ejus summitatibus metiebantur, inventa est pars nona ejus spatii, quod inter primum & secundum limitem primæ horæ continebatur. Unde certum est, quod unam æquinoctialem horam integram faciat solaris orbis novies repetitus accessus. Et quia totum cœlestis ambitus hemisphærium duodecim integris horis æquinoctialibus involvitur, tota autem sphæra XXIIII horis circumagitatur, XXIIII vero novem unicuiq; datis ducenti sedecim complentur, solis diametros sui circuli [12] ducentesima sextadecima pars necessaria consequente ratione probatum est. Et si cui hæc ratio fortasse vacillare videatur propter motum solis eo quod in ulteriora sine cessatione progrediens ampliori, quam quantitas sua [13] exiet & in ortu suo, mora mensorem fefellisse credatur, potest per astrolapsum hujus rei certissimum capere experimentum: emergente solis sphæra & insidente adhuc orizontis margini, si ipsum mediclinium ad ejus summitatem levaveris, & gradus, qui subterius supra mediclinium apparent, ad totum quadrantem comparaveris, tam quoque inter diametrum solis & circuli quadrantem esse dixeris proportionem. Diametro solaris globi invento ratione circuli quantitas orbis ejus facile cognoscitur, si secundum supradictam regulam triplicationi diametri septima pars adjiciatur. Diametros autem solis quia verissima ratione solaris circuli circumferentiæ ducentesima sextadecima pars probata est, terræ diametros multum excedere invenitur. Licet tamen ad duplarem proportionem nullatenus exsurgat. X. & IX. M. millibus stadiis & eo amplius minus continet ejus duplo. Quamvis Macrobius duplam asserat habere proportionem ad aliam, temperamento quidem assertionis usus in isto tam audaci in adjiciendo quam prius in terræ diametro in detrahendo fuit, forsitan tædio [14] lectorem parcens in multiplicandis numeris consummate. Nunc superest, ut per diametron solis & per diametron circuli solaris umbrã terræ æstimemus ex diametro ejus. Ponamus ergo summam in medium & videamus quid ratione dictante ex his consequatur. Diametros solaris circuli, sicut supra dictum est, continet stadia nonagies septies centena millia & XX millia trecenta triginta tria & [15] trientem unius. Diametros solis continet stadia C quadraginta unum millia ducenta triginta & quadrantem & semunciam unius & ducentesimam sextam decimam partem unius integri & unius semunciæ & unius septimæ partis semunciæ unius stadii. Hic est integer

9 Ms *suscipit*. Sed illud superascriptum. 10 Ms. *Quos ambitus terra continet ambitus.*
11 Sic Ms. ac si vellet *admensio est*. Scribendum *dimensione*. Ad verbum hæc desumpta ex Macrobii lib. 1. cap. 20. 12 Ms. *ducentesimo*. 13 Sic Ms. 14 Proculdubio *lectorum*. 15. Ms. *tigentem*. A

integer diametros solis. Diametros terræ continet stadia octoginta millia trecenta tria & trientem unius. Si duo catheti ad eandem basin erigantur, alter in capite duplus & alter in medio subduplus eandem ypotenusam contigit eidem basi concurrentem. Quod si fuerint impares à duplo catheti, alia [18] *atque alia ypotenusa concurrit ad eandem basin à principio medio. Et minoris catheti ypotenusa à medio vel secundo catheto & deinceps subterius tendet majoris desuper. Exemplum utriusque subter formavimus sic. Sint duo catheti duplus & subduplus ad eandem basin à principio & medio taliter. Sint item duo catheti ad eandem basin à principe medio impares à duplo, hoc est, non dupli, primo primus major duplo hoc modo. deinde primus major duplo & sit figura talis.*

Eodē pertinēt, Macrobiiq; mentionē habent, quæ ex Ms. Anglicano incerti auctoris excerpsimus: *Quāvis Ambrosii Theodosii auctoritate universi orbis ambitus notabilis habeatur, tamen quia ab illo auctoritatis ratio quasi prætermissa est, volentibus scire proponatur. Quia enim à modernis impossibile judicatur, id à veteribus sapientia duce facillimum affirmatur; & quod corporis sensibus indagari non posse videtur, id rationis acumine luce clarius indagatum habetur. Sumpto horoscopo sub stellata noctis claritudine, inspectoque polo cum utroque mediclinii foramine notataque graduum, in quibus stetit medicliniun, multitudine, profectus est cosmimetra per directam lineam contra Septentrionem à meridie, tamdiu, donec in alterius noctis claritudine viso ut prius polo cum utroque mediclinii foramine stetit ipsum mediclinum altius gradus unius numerositate. Posthæc ratione dictante mensus est hoc itineris spatium, & notata hujus quantitate* DCC *stadia sive* LXXXVII (semis) *milliaria affirmant. Deinde datis unicuique* CCCLX *astro. apsus graduum tot stadiis sive miliariis inventus est ambitus terreni orbis. Nam multiplicato per alios gradus unius spatio quantum ex hac provenitur multiplicatione, tantum contineri probatur in totius mundi circuitione. Eratosthenes philosophus geometricaque sagacissimus totius orbis terræ circuitum per imitationem gnomonis umbrarum in terra secundum partes zodiaci ingeniose deprehensum* $\overline{\text{CCLII}}$ *stadia, id est,* $\overline{\text{XXXI}}$ D *miliaria continere diffinit, unicuique* CCCLX *partium in zodiaco* DCC *stadia, id est,* LXXXVII *miliaria & semissem deputans. Ex his juxta regulam circuli & diametri crassitudinem seu diametri crassitudinem seu diametrum terræ sic comprehendere poteris. Aufer* XXII *de circuitu terræ, id est, de* CCLII *stadiis, tolle* $\overline{\text{XI}}$ CCCCLIIII *& semissem & vicesimam secundam partem unius stadii &* *remanent* $\overline{\text{CC}}$ *cum semisse & XXI partibus stadii unius. horū tertia pars, id est,* $\overline{\text{LXXX}}$ CLXXXI *semis & VII vicesimæ secundæ unius stadii terrenis orbis diametrum seu spissitudinem juxta prædictam terræ circuitionem dubietate postposita continebit. Quod liquido satis caute supputanti patet. Quamvis Macrobius super somnium Scipionis idem diametrum* $\overline{\text{LXXX}}$ *stadiorum tantum vel non multo plus dicat habere. Ambitus terreni orbis* CCLII *stadiorum sive* $\overline{\text{XXXI}}$ D *miliaria Eratosthene philosopho probatur auctore, cujus vicesimam secundam partem in* $\overline{\text{X}}$ D *stadia sive in* CCCXII *semis millia sol una transcendit vel transcurrit hora. Horæ autem partem quintamdecimam, hoc est, unius ex* CCCLX *gradibus ascensu vel descensu solem* DCC *stadia sive* LXXXVII *semis miliaria transcurrere, prædicti terræ ambitus per* CCCLX *clarebit divisione. Diametrum autem terræ juxta circuli geometricalem, regulā in* $\overline{\text{LXXX}}$ CLXXXI *semis stadiis seu in* $\overline{\text{X}}$ XXII *miliariis cum* XI *sextis decimis unius miliarii colligi probatur. quamvis Macrobius idem diametrum* $\overline{\text{LXXX}}$ *stadiis vel non multo plus esse fateatur. Sol unumquodque signum peragit* XXX *diebus & X horis & dimidia. tricesimam autem partem unius signi, id est, gradum transcurrit per diem. Inter revolutionem firmamenti de puncto ad punctum, quod sunt* XXIIII *horæ & tertia pars unius horæ & osten-*

[18] Ms. adjunj

pientiam eruit & revelat, duorum maximorum ævi omnis ingeniorum, Cygni Andini, & Arpinatis,

Qui tibi, Roma, caput, cum loquereris, erat.

quorum uterque hac ętate, quoties dextra, & ſceptrum & ſceptro ſanctius ampliusque, pedũ geſtare ſolita, calamum ſumpſiſti, neminem te ſibi agnoſcit ſimiliorem: adeo amborum, quod vix ipſis conceſſum, facultatem æquaſti. Magna eſt, fateor, temeritas mea, ſed intra tuam, opinor, clementiam. Et quis non ſumeret animos, auderetque aliquid tantæ majeſtatis voce ad laborem capeſſendum & literas perſequendas exemplo propinquo monitus & inſtigatus? quod mihi contigiſſe, quoad vixero, meminero. Parum quidem merenti: ſed cum quidquid unquam magnorum Principum exiſtimationem auxit, omne fulgeat excellenter in virtutibus tuis, hoc quoque Auguſti Cæſaris exemplum ſeculo debebas. Hunc enim memorant mire gaviſum, ſi qui etiam è media plebe

plebe filios filiasve ipsi regiones Italiæ revisenti approbarent, & gratia præmiisque prosecutum. Nam quod etiam dedisti *domina consurgere mensa,*

Qua celebrem mea vota lyra? quas solvere
grates
Sufficiam?

Quod possum, Reverendissimam Celsitudinem Tuam ad hæc gravissimorum & doctissimorum hominum Saturnalia invito. Nec me deterret, quod haud dubie jam sæpius cum iisdem synthesinatus vixisti. sunt enim paullo nunc apparatiora, & quamvis non essent, non tamen, ut crambe recocta, ori sapido fastidium facerent. Deum immortalem supplex veneror, ut Rev. C. T. Nestoreos annos cum pace & affluentia largiatur. Lugduni a. d. VI. Idus Maias A. C. CIↃ IↃ C LXX.

Reverendissimæ Celsitudinis Tuæ
Cliens & famulus devotissimus
JACOBUS GRONOVIUS.

JACOBUS GRONOVIUS
LECTORI.
S. P. D.

SI hoc, quidquid est à me observatorum in Macrobianam Somnii commentationem, erumpere privatos parietes libenter vides, Paulus Iunius nuper scholæ Lugdunensis Rector νομιμώτατος, *nunc cœlestis pacis consors, habet, quod imputet tibi, Benevole Lector. Post delegatam Patri meo ordinationem publicorum librorum (anni jam sunt quatuor) dum curiosius, quicquid membranarum aut chartarum veterum illic pestem & libitinam vitavit, recenseo ac purgo, duorum hujus commentarii MS^torum^ situ & squalore horrentium, satis tamen antiquam manum ostendentium, conferendi cupido animum incessebat; & prout quæque varietas se mihi probarat, annotabam. Hæc cum ille (erat enim assidua nobis & suavissima jam à convictu & condiscipulatu consuetudo) forte conspexisset, vix considerato, essetne aliquid publico dignum, non desiit obtundere amicus affectu nimius, ut ad editionem, quæ comparabatur, velut ex symbolo conferrem. Nec negare ei poteram, cui pene omnia jura in me ipse concesseram. Sed & dum Somnium prœla properant,*

idem

idem me Saturnalibus applicuit, in quæ nonnihil ex chartaceo ejusdem Bibliothecæ MS margini alleveram. Iam procedebant omnia ex voto: jam committebatur operis liber secundus; cum rem omnem perturbavit & vel retroegit Βελτίστα μακάρων Ὑγεία *à ferali præcedentis anni morbo mihi quoque adempta. O infelicitatem & miseriam ejus dici, quæ me post patrem jam totum in imagine mortis, ita ut ne Iunio quidem, tantopere meo, tantopere in domus nostræ salute anxio, valere dicerem, festinare ad mutandum aerem & fomenta alibi quærenda compulit! O acerbam calamitatem & amarum nuncium, quum infirmitas (à qua eum curatissima vitæ disciplina redimere videbatur) mei Iunii, & duodecimo deinceps die decretoria hora mittebatur febricitanti & mihi, & post ejectam hanc tabificam* κατάστασιν *sociatos cum eo, ut ante, annos & studiorum impetus exoptanti? Nunc quod solum possum, sola recordationis pietate dulcissimam animam prosequar, nulla memoriâ ejus (ut Pacuvii verbo utar) concordiam dejugaturâ. Sed hæc nimia; quāvis pro titulo, quem judico pensandum cum amore viventis & novissima ejus in me voluntate, perpauca. Narro autem ista tibi, Lector benevole, ut animum advortas ad subita & condicta fercula te vocari. Neque enim ambigendum, quin si assidue ac diutius inhærere licuisset, idque corpusculo bene composito, accessione non parvâ locupletior & pleniore apparatu Macrobius prodituras fuerit. Atque utinam aliquis ad ea, quæ mihi latuerunt, vestiganda, tantundem laboris afferre non dedignaretur! Ita*

 certe

certe fore augurarer, ut Macrobius vere nomine suo frueretur. Nos quidem auctorem hunc, qui gratulandum nobis habemus, quod bonorum scriptorum laverna audiat, nec post hanc curam omnino è manibus deponemus, quantum per aliam occupationem fas erit; tantum, ut hæc minuta & juvenilia possint placere, opto. Sic & destinatum tetigisse & fortuito eventui ea me commisisse non putabo. Vale & vive, ac, si commodum est, hæc suo loco repone.

PAg. 37. *Media autem conversio mensis per lunam*] Augenda hæc ex Mſ. Oxoniensi Bodlejano: *media autem conversio, id est, mensis per lunam*. Vides eum plane sic loqui de maxima conversione tribus ante versibus. Deinde idem liber: *tertia sicca, quia plus est ab ortu remota*. Quod indubitanter accipio. Nam profecto rationem dat variationis, non hariolatur; & ita de prima hebdomade loquitur.

Pag. 44. *Unde igitur ista discernimus*] Immo *decernimus*, ut habetur Oxonii; id est, dijudicamus. Illud est separamus, cui locus hic non est.

Pag. 53. *Oblivionis fluvium aliud non esse*] Oxoniensis: *Oblivionis fluvium Lethæum nihil aliud esse*.

Pag. 56. *Inter & Siculas, &c.*] Oxonii legitur; *cumque ille & Siculas & tyrannicas opes præsentia mortis periculo despiceret, talis*, &c.

Pag. 73. *Rursus animæ partem quam sortitur, induitur*] Oxonii *mentem*, quod omnibus interdictis defendendum puto. Animæ pars, quæ mentem proxima est, mentis consors fit: quæ vero à mente remotior, & rebus corporeis propinquior est, licet ipsa anima sit incorporea, tamen corporea participat. Hæc sententia Macrobii, quæ per τὸ *partem* non parum obscurior videtur esse.

Pag. 78. *Beatorum cætu refertum*] Absit ut damnem verba bene de hominum genere pronuntiantia. Oxoniensis tamen *reservatum*.

Pag. 81. *Duo qui ad numerum prædictum supersunt, meridianus & horizon*] Lege rursus ex Oxoniensi; *supersunt, id est, meridianus & horizon*.

Pag. 102. *Quo umbram terræ diximus pervenire*] Pulcherrime & convenientissime Oxoniensis: *pertinere*.

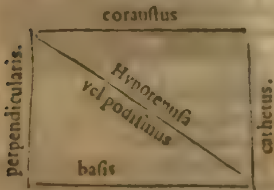
Pag. 103. *Nota impressione*] Legendum *notæ*, ut præter omnes Mſſ. docet excerptum geometriæ hic annexum.

Pag. 138. *Gemino auræ suæ rigore blandiri*] Quis tandem ille geminus rigor? necessario corrige cum Oxoniensi *genuino*. Dicit enim Macrobius Septentrionem apud nos frigidiorem esse, utpote cis torridam positos una cum illo: apud istos, qui ab altera torridæ parte habitant, calidiorem, quippe ad quos non pervenit, nisi transgressus torridam, cujus ardore calefit. Austrum vero apud ipsos frigidiorem, quippe ubi ejus aura nativa est, non adulterata & calefacta per zonam torridam, qualis demum ad nos pervenit.

Pag. 152. *Ut contentus potius conscientiæ præmio gloriam non requiras*] Profecto Macrobius hoc loco οἶνον πίνει & ἀκ ἀνθοσμίαν: nam futilissimi fartoris est hæc periodus, quam universam audacter

dacter deleo. In principio statim sequentis capitis eandem sententiam paribus vocibus leges, ubi locum suum tutatur. Debeo autem hujus rei indicium libro Oxoniensi, ubi nihil eorum erat.

Pag. 139. In notis column. 1. vs. 3. Pro illis *Fortasse hac voce*, &c. rescribe: Hanc vocem Macrobii ævo usurpatam & ab auctore nunc adhibitam probat mihi Geometria Anonymi, scripta vetere manu, in membranâ, quam possidet pater meus. Hæc sunt verba: *Lineæ vero rectæ, quibus trigoni vel tetragoni & alia quædam plana figura determinantur, his ferme vocabulis designantur. Linea quæ in ima parte figuræ directim & non oblique jacet*, BASIS *nomen accipit eo, quod super ipsam figura fundata est. Quæ vero in summâ quasi in culmine figura similiter directim ducetur*, (supra scriptum *ducitur*) CORAUSTUS *appellatur. At quæ jusum a summo directim more perpendiculi pendens, ubi basi coraustove conjungitur, rectum angulum efficit*, CATHETI *sive* PERPENDICULARIS *vocabulum suscipit. Illa autem, quæ obliqua jusum sive susum deducta hebetis vel acuti anguli effectrix videtur* HYPOTENUSA, *id est, obliqua, sive* PODISMUS *nominatur*. In margine addita erat hæc figura.

Sic ille in Geometriæ parte quam Theoricam inscribit. Idem auctor & hic & in Practica Geometriæ, quam definit esse, quæ quibusdam instrumentis agitur, & ex aliis alia proportionaliter conjiciendo dijudicat, sæpius & Boethii & Augustini mentionem facit, & quia etiam hujus, cui cum maxime attendimus, Macrobii non semel, non me teneo, quin aliquid præterea ex eo excerpam & hac occasione evulgem, præcipue quia tractat materiam eandem quæ est Macrobii lib. 1. cap. xx, quod & legisse eum res ac verba demonstrant; tum quia Macrobii rara est apud vulgatos auctores memoria. Incipit ergo: *Deinceps ad cosmimetriam prosequendam accingamur. Mensura mundi à centro medio inchoans in diametris & circumferentiis cœlestis sphæra, & sub istorum circulorum omnium proportione excrescente discurrit, & in his omnibus, quæ ad hæc probata* [1] *confecuntur, speculationem exercet certos limites principii & finis omnibus assignans & intervallorum spatia cunctorum in certa proportione & quantitate constituens. Cujus speculationem nos à centro medio inchoantes ad reliquum ordinem progrediamur. Terra igitur in hoc mundo sensilis globo medio* [2] *constituta loco vicem puncti obtinet, qui in circumferentia circuli æquali undique* [3] *distantia ambitu centrum vocatur. Hæc igitur licet ad aliam incomprehensibilem sphæræ cœlestis, quæ omnia suo ambitu includit, immensitatem comparata quodammodo secundum naturam puncti indivisibilis videatur; in se tamen cõsiderata nostris angustiis inæstimabilem magnitudinem præfert. Ab hac igitur totius hujus investigationis excursus exordium sumet. Et primum ambitus terræ totius quantus sit, explicandum videtur, & quemadmodum humanus sensus ad hunc comprehendendum accesserit, revolvendum. Terræ igitur ambitus à veteribus, in occulta naturæ dispositione perquirenda studiosis, ducenta quinquaginta duo millia stadia continere probatus est. Stadium autem octava pars est milliaris, habens passus* CXXV *Ducenta igitur & quinquaginta duo millia stadia faciunt milliaria* XXX. *& unum mille & quingenta. Quæ si per trecentos sexaginta gradus dividantur, eveniunt unicuique Stadia septingenta, hoc est, octoginta, septem milliaria & semis unum. i. dimidium. Hujus investigationis primus auctor Eratosthenes*

1 Forte *Conservantur*. 2 Ms. *constituto*. 3 Ms. *distantia*.

tosthenes fertur: qui in hac disciplina spectabilis & sagacissimus eorum, quæ latent, scrutator exstitit. Hic itaq; cum terræ ambitum æstimare dispeneret, tali arte viam sibi fecisse dicitur; & hoc argumento satis mirabili ingenio [a] *excogitato usus memoratur. Nam à mensoribus regis Ptolomai adjutus, qui totam Ægyptum tenebat, à Syene usque ad Meroen horoscopicis vasis cum æquali gnomonum dimensione dispositis, & per singula vasa singulos gnomonicæ supputationis doctissimos ordinans, una die omnes umbram meridianam observare præcepit. quæ per singulos gnomones computata, comperit, quod ultra septingenta stadia ad unius longitudinis gnomonem umbra non respondit. Post hæc altiori ingenio veritatem hujus rei persequens, sub stellatæ noctis tempore sumpto astrolapsu qui secundum ambitum firmamenti in* CCCLX [c] *gradus per circuitum dividitur, & per utrumque mediclinii foramen polo inspecto gradum, in quo mediclinium stetit diligenti adnotatione signavit. Et profectus inde recta linea à meridie contra septentrionem rursus sub sequenti nocte polum per utrumque foramen mediclinii contemplatus, & tertia similiter, tandem uno gradu mediclinium ad superiora promotum invenit. Tunc dictante ratione hujus itineris spatium diligenter emensus invenit* DCC *stadia, sive millitaria octoginta septem & semis unum, hoc est, dimidium. Post hæc datis unicuique de trecentis sexaginta totius circuli gradibus totidem, inventus est totius terræ ambitus ducenta quinquaginta duo Stadia sive* XXXI *& quingenta millitaria continere. Atque ita probabili ratione conclusit, quod partes sive gradus* CCCLX*, quibus omnis Zodiaci circuli tractus ac cœlestis sphæræ circuitus dividitur, ad terras usque proveniunt, & pars quæ incomperta & inæstimabilis mensuræ in terra sub certa mensura cadat. Terræ ambitu comperto quantitatem diametri inquiramus. Omne diametrum triplicatum & addita septima parte circulum facit. Igitur de omni circulo ablata vicesima secunda parte & ejus quod remanet, sumptâ tertiâ quantitas diametri est. Sic ergo de ducentis quinquaginta duobus millibus stadiis vicesima secunda auferatur quæ constat in* XI CCCCLIIII *semis vicesima secunda unius, remanent* CCXL. D. XLV. *& decem* $\frac{e}{xx}$ II. *Cujus summæ pars tertia sumpta facit diametrum terræ in octoginta milibus stadiis* CLXXXI *& semis minus stadii & VII* $\frac{e}{xx}$ II *unius stadii: quamvis Macrobius idem diametrum* LXXX *stadia vel non multo amplius habere dicat. Nunc jam consequenter pandendum est, qualiter ad altitudinem solis comprehendendam prisca sagacitas pervenerit. Sole medio die desuper constituto & suæ lucis radios in omnem partem spargente trianguli forma pari proportione circumquaque exsurgit, uno in medio omnium triangulorum ad quamcunque partem sumantur catheto, qui est altitudo solis. hypotenusæ vero ex omni parte sunt radii oblique ductu à sole in terram porrecti & unam aliquam partem deorsum in superficie terræ inter se & cathetum pro basi apprehendentes. Quodcunque ergo corpus pro catheto erectum sub radio solis in compositam partem umbra projicit, triangulum format in eadem proportione manens cum sit Orthogonium sub eadem hypotenusa constitutũ. Qualis ergo proportio inter umbram deorsum jacentem & corpus illud, quodcunque erectum, à quo umbra formatur, fuerit, talis proculdubio inter spatium illud, quod à fine umbræ ulterioris retrorsum usque ad sub solem jure basis protensum est, & ipsam altitudinem solis proportio erit. Hac consideratione altitudo solis primum comperta ab Ægyptiis creditur, quod & æqualitate regionis & vicinia solis adjuti mensuram interjacentis spatii facile comprehendere potuerunt. Inventa est igitur altitudo solis super terram stadia quater mille millia octingenta & XX milia. quod est quadragies octies centena millia & viginti millia. Si ergo ab altera quoque parte usque ad solis circuitum par mensura tendatur, dupla quantitas exsur-*

a Ms. omisso. c Ms. gradibus.

exsurgit nonagies septies centena millia & quadraginta millia. Quibus si diametros terræ media conjungatur quæ est octoginta millia stadia CLXXXI. 5. & VII XXII erit integra solaris circuli diametros à circumferentia in circumferentiam [6] per medium centrum stadia nonagies septies centena milia & XX millia CLXXXI 5 & VII XXII. Quæ si secundum rationem circuli triplicationi sua septimam adjecerit, faciet trigies mille millia & quinquies CXLIX & CXLII & dextantem & septimam unius 3. Et hæc est perfecta quantitas circuli solaris. Hanc vero computationem quam ob causam Macrobius ita negligenter præterierit ignoro. [7] Sive quia apud philosophos diametrum centri quasi punctum indivisibile ad mensuram computatum non est. Ergo ut breviter in unum dicta colligamus, diametros terræ continet stadia octoginta millia & CLXXXI. 5. & VII XXII unius. Ambitus terræ continet stadia ducenta quinquaginta duo millia. Altitudo solis quadragies octies centena millia & XX millia. Diametros circuli solaris continet stadia nonagies septies centena millia & XX millia & CLXXXI & 5. & VII vicesimas secundas unius. Circulus solaris continet stadia trigesies mille millia & quinquies C millia XLVIII. & C. XLII & 555 & septimã unius 3. Sed antequam ad reliqua, quæ sequuntur, progrediamur, adhuc de altitudine solis, qualiter ab his etiã, qui remoti sunt in qualibet terræ regione comprehendi possit, manifestandum est. Ad quos duos modos propono. unum secundũ umbram gnomonis, aliũ secundum mediclinium & radium solis. Secundum gnomonem sic. Erigatur orthogonaliter gnomo cujuslibet quantitatis ad radium solis in media die. Deinde umbra quam gnomo projicit diligenter cum ipso comparetur. & eadem proportio inter altitudinem solis & spatium quod interjacet esse pronuntietur Et quia illius spatii quantitas propter sui immensitatem actu vestigari non potest, arte retrorsum est metiendum. Quapropter mensor ad secundam stationem retrorsum pergat, & iterum supradicto gnomone erecto umbram ad comparationem adducat, iterumque eandem inter altitudinem solis & spatium quod interjectum est comparationem esse pronuntiat, quæ fuerit inter gnomonem & umbram ejus comparatio inventa; & videat quantum basis secunda primam basin superet, quia hoc est spatium quod est inter primam & secundam stationem. Quo diligenter emenso per ejus quantitatem cætera omnia facile patescunt. Hæc breviter transcurrimus, propterea quod omnia ex supradictis certissime constent. Est autem alius modus longe isto facilior, nec tantum laborem expetens, in quo id magis miveris, quod tam difficilis tamque sublimis res sine grandi [8] argutione & sine laboriosa scrutatione manifesta fiat. Ambitus firmamenti totius, qui in trecentos sexaginta gradus divisus est, terræ ambitum ita medio libratum loco complectitur, ut à singulis suæ divisionis interstitiis rectis lineis deorsum deductis in totidem partes ipsum ambitum terreni globi distinguere videatur. Quo fit, ut illæ cælestis partes globi, licet incomprehensibilis sint magnitudinis, his tamen, quæ in ambitu terræ sub certa tenentur mensura, partibus æqua circuitionis parilitate respondeant. Si ergo à quibuslibet duobus gradibus ex CCCLX firmamenti gradibus lineæ rectæ usque ad terram deducantur, quot gradus desuper ex gradibus firmamenti inter se continent deorsum, totidem ex minoribus gradibus terreni ambitus complectentur. & quam proportionem earum intervallum desuper ad totum firmamenti ambitum habuerit, eandem proculdubio distantia ipsarum deorsum ad totum terræ circulum continebit. Sole igitur in linea meridiana desuper constituto sublevato astrolapsu contra ejus radium mediclinium disponamus. cumque eum normaliter per utraque mediclinii foramina in directum transire viderimus, reducto statim instrumento, quot gradus inter mediclinium & lineam meridianum desuper

nume-

[6] Ms. per medium per medium centrum. [7] Sic Ms. Forte Nisi. [8] Ms. argutione. A supra scriptum subest ....

numerentur, perquiramus. Quibus inventis totidem inter solem & verticem nostrum de CCCLX totius firmamenti gradibus nullatenus dubitemus, ac per hoc diversum quoque inter nos & eum locum, qui recta linea desuper solem [9] suspicit totidem de CCCLX gradibus, [10] quos ambitus terræ continet, verissime affirmamus. Cumque trecentesimæ sexagesimæ partis terreni ambitus mensura nota sit, numero graduum invento consequenter omnium similis mensura nota erit. Si autem basis mensura & catheti proportio nota fuerit, & mensura catheti secundum supradictam regulam nota erit. Et de altitudine quidem solis hæc ad præsens dicta sint. Nunc de perquirenda magnitudine solaris globi & diametro ejus subsequens sermo exordium sumit. Die æquinoctiali ante solis ortum cosmimetra vas horoscopicum cum certis horarum interstitiis signatum gnomone adhibito ita disposuit, ut primum emergentis solis radium stilus excipiens umbram in oppositũ super primam lineam primæ horæ limitem signantem dirigeret; locusque ipse, qui primum umbræ venientis adtactum excepit, notæ impressione signatus est, observatusque diligenter est procursus umbræ, donec solis orbis totus ab orizonte ita integer emersisset, ut adhuc ima summitas orizonti videretur insidere & locus, quem tunc umbra de stilo cadens occupavit, notatus, habitaque [11] dimensione inter primam & secundam umbræ notam quæ integrum solis orbem, hoc est, diametrum, natæ de duabus ejus summitatibus metiebantur, inventa est pars nona ejus spatii, quod inter primum & secundum limitem primæ horæ continebatur. Unde certum est, quod unam æquinoctialem horam integram faciat solaris orbis novies repetitus accessus. Et quia totum cœlestis ambitus hemisphærium duodecim integris horis æquinoctialibus involvitur, tota autem sphæra XXIIII horis circumagitatur, XXIIII vero novem unicuiq; datis ducentis sedecim complentur, solis diametros sui circuli [12] ducentesima sextadecima pars necessaria consequente ratione probatum est. Et si cui hæc ratio fortasse vacillare videatur propter motum solis eo quod in ulteriora sine cessatione progrediens ampliori, quam quantitas sua [13] exiet & in ortu suo, mora mensorem fefellisse credatur, potest per astrolapsum hujus rei certissimum capere experimentum: emergente solis sphæra & insidente adhuc orizontis margini, si ipsum medicliniuм ad ejus summitatem levaveris, & gradus, qui subterius supra mediclinium apparent, ad totum quadrantem comparaveris, eam quoque inter diametrum solis & circuli quadrantem esse dixeris proportionem. Diametro solaris globi invento ratione circuli quantitas orbis ejus facile cognoscitur, si secundum supradictam regulam triplicationi diametri septima pars adjiciatur. Diametros autem solis quia verissima ratione solaris circuli circumferentiæ ducentesima sextadecima pars probata est, terræ diametros multum excedere invenitur. Licet tamen ad duplarem proportionem nullatenus exsurgat. X. & IX. II. millibus stadiis & eo amplius minus continet ejus duplo. Quamvis Macrobius duplam asserat habere proportionem ad eam, temperamento quidem assertionis usus in isto tam audaci in adjiciendo quam prius in terræ diametro in detrahendo fuit, forsitan tædio [14] lectorem parcens in multiplicandis numeris consummate. Nunc superest, ut per diametron solis & per diametron circuli solaris umbrã terræ æstimemus ex diametro ejus. Ponamus ergo summam in medium & videamus quid ratione dictante ex his consequatur. Diametros solaris circuli, sicut supra dictum est, continet stadia nonagies septies centena milia & XX milia trecenta triginta tria & [15] trientem unius. Diametros solis continet stadia C quadraginta unum millia ducenta triginta & quadrantem & semunciam unius & ducentesimam sextam decimam partem unius integri & unius semunciæ & unius septimæ partis semunciæ unius stadii. Hic est integer

9 Ms. *suscipit*. sed illud suprascriptum. 10 Ms. *Qui ambitus terræ continet ambitus*. 11 Sic Ms. ac si vellet *dimensio est*. Scribendum *dimensione*. Ad verbum hæc desumpta ex Macrobii lib. 1. cap. 20. 12 Ms. *ducentesimo*. 13 Sic Ms. 14 Proculdubio *lectorum*. 15. Ms. *sigeatem*. &

integer diametros solis. Diametros terræ continet stadia octoginta millia trecenta tria & trientem unius. Si duo catheti ad eandem basin erigantur, alter in capite duplus & alter in medio subduplus eandem ypotenusam contigit eidem basi concurrentem. Quod si fuerint impares à duplo catheti, alia [16] *atque alia ypotenusa concurrit ad eandem basin à principio medio. Et minoris catheti ypotenusa à medio vel secundo catheto & deinceps subterius tendet majoris desuper. Exemplum utrinsque subter formavimus sic. Sint duo catheti duplus & subduplus ad eandem basin à principio & medio taliter. Sint item duo catheti ad eandem basin à principe medio imparte à duplo, hoc est, non dupli, primo primus major duplo hoc modo. deinde primus major duplo & sit figura talis.*

Eodē pertinēt, Macrobiiq; mentionē habent, quæ ex Ms. Anglicano incerti auctoris excerpsimus: *Quāvis Ambrosii Theodosii auctoritate universi orbis ambitus notabilis habeatur, tamen quia ab illo auctoritatis ratio quasi prætermissa est, volentibus scire proponatur. Quia enim à modernis impossibile judicatur, id à veteribus sapientia duce facillimum affirmatur; & quod corporis sensibus indagari non posse videtur, id rationis acumine luce clarius indagatum habetur. Sumpto horoscopo sub stellata noctis claritudine, inspectoque polo cum utroque medicliniis foramine notataque graduum, in quibus steterit medicliniium, multitudine, profectus est cosmimetra per directam lineam contra Septentrionem à meridie, tamdiu, donec in alterius noctis claritudine viso ut prius polo cum utroque medicliniï foramine stetit ipsum medicl̄inum altius gradus unius numerositate. Post hæc ratione dictante mensus est hoc itineris spatium, & notata hujus quantitate DCC stadia sive LXXXVII (5) semis milliaria affirmant. Deinde datis unicuique CCCLX astro. apsus graduum tot stadiis sive miliariis inventus est ambitus terreni orbis. Nam multiplicato per alios gradus unius spatio quantum ex hac provenitur multiplicatione, tantum continere probatur in totius mundi circuitione. Eratosthenes philosophus geometricaque sagacissimus totius orbis terræ circuitum per imitationem gnomonis umbrarum in terra secundum partes zodiaci ingeniose deprehensum CCLII stadia, id est, XXXI D miliaria continere diffinit, unicuique CCCLX partium in zodiaco DCC stadia, id est, LXXXVII miliaria & semissem deputans. Ex his juxta regulam circuli & diametri crassitudinem seu diametri crassitudinem seu diametrum terræ sic comprehendere poteris. Aufer XXII de circuitu terræ, id est, de CCLII stadiis, tolle XI CCCCLIIII & semissem & vicesimam secundam partem unius stadii & remanent CC cum semisse & XXI partibus stadii unius. horū tertia pars, id est, LXXX CLXXXI semis & VII vicesimæ secundæ unius stadii terrenis orbis diametrum seu spissitudinem juxta prædictam terræ circuitionem dubietate postposita continebit. Quod liquido satis caute supputanti patet. Quamvis Macrobius super somnium Scipionis idem diametrum LXXX stadiorum tantum vel non multo plus dicat habere. Ambitus terreni orbis CCLII stadiorum sive XXXI D miliaria Eratosthene philosopho probatur auctore, cujus vicesimam secundam partem in X D stadia sive in CCCXII semis millia sol una transcendit vel transcurrit hora. Horæ autem partem quintamdecimam, hoc est, unius ex CCCLX gradibus ascensu vel descensu solem DCC stadia sive LXXXVI semis miliaria transcurrere, prædicti terræ ambitus per CCCLX clarebit divisione. Diametrum autem terræ juxta circuli geometricalem, regulā in LXXX CLXXXI semis stadiis seu in X XXII miliariis cum XI sextis decimis unius miliarii colligi probatur. quamvis Macrobius idem diametrum LXXX stadiis vel non multo plus esse fateatur. Sol unumquodque signum peragit XXX diebus & X horis & dimidia. tricesimam autem partem unius signi, id est, gradum transcurrit per diem. Inter revolutionem firmamenti de puncto ad punctum, quod sunt XXIIII horæ & tertia pars unius horæ & octavo-*

[16] Ms. adjun;

ostentum. Si ergo volueris scire quotam partem unius infra diem transeat, divide totum spatium diei in ostenta rerum in CCCCLX *ostenta, quibus deinde adde trientem horæ, id est,* XX *ostenta cum uno supra memorato ostento, & excrescet summa in ostenta* I CCCCLXI. *Quia ergo sol in tanto spatio unum gradum percurrit; sic etiam in singulis partibus hujus spatii, id est, ostentis peragit ipsius gradus singulas millesimas quadringentesimas primas partes. Infra spatium ergo unius diei percurrit sol* MCCCCLXI *partes unius gradus.* XXII *vero partem & unam, quam supersunt de toto gradu transvolat sol infra trientem unius horæ & ostentum. Itaque finita die restat soli ad currendum de uno gradu sextula, id est, septuagesima secunda pars ipsius gradus & bisse & semuncia unius millesima quadringentesima sexagesima primæ partis unius gradus. In tanto igitur, id est, in sextula unius gradus & in bisse & in semuncia supra determinatæ partis gradus firmamenti gradum diei superat. Cum ergo sol peragat unum gradum firmamenti in uno die excepto triente unius horæ & ostento constat, quia* CCCLX *gradus firmamenti percurrit infra* CCCLX *dies excepto totiens triente unius horæ & ostento, unde colliguntur* V *dies &* VI *horæ. Redit ergo sol de puncto ad punctum per* CCCLXV *dies & insuper* VI *horas, de quibus in quarto anno bis sextus oritur.*

Lib. 1. Sat. cap. 18. Ὁ Κισσεὺς Ἀπόλλων, ὁ Καβασῖος, ὁ μάντης] Meursius reponit ὁ καὶ βάκχος, ὁ μάντης. Silent alii. Nos ultimum tanquam nimis commune, mutabemus in Μάσαρις. Sic enim Liberum apud Caras vocatum testis est Stephanus. Μάσταυρα πόλις Λυδίας. καὶ ἡ Μᾶ παρὰ τῆς Ῥέας ἱερατευθεῖσα, τίνος ἐστὶ τὸ βρέφος; Ἄρεος ἔφη. καὶ παρὰ Καρσὶν ὁ Διόνυσος Μάσαρις ἐκλήθη. Sed omnino sic totus locus scribendus est: ὁ Κισσεὺς Ἀπόλλων, ὁ Ἠρικαπαῖος, ὁ Μῆτις. Vel sola Procli verba persuadebunt: Μῆτις γὰρ αὐτὸς καὶ οὗτός ἐστιν, ὥς φησι, καὶ Μῆτις πρῶτος γενέτωρ καὶ Ἔρως πολυτερπής, αὐτός τε ὁ Διόνυσος καὶ Φάνης καὶ Ἠρικαπαῖος συνεχῶς ὀνομάζεται. Quæ cum aliis huc facientibus vide sis apud Leopardum XII Emendation. 22.

Lib. 2. Sat. cap. 13. *Manum tamen & ad alterius unionis aurem similiter admovit*] Quis non conspirantes in hæc verba editiones omnes insulsas vocet, & transponat mecum? *ad alterius auris unionem.* Sicut paullo ante, *illuc unionem demptum ex aure altera festinabunda demisit.*

DE

DE

MACROBIO

Ejusque Scriptis

TESTIMONIA,

Et alia quædam.

LIBRI PRIMI SATURNAL.

CAP. I.

Nisi sicubi nos sub alio ortos cœlo Latinæ linguæ vena non adjuvat. Et statim: *Petitum impetratumque volumus, æqui bonique consulant, si in nostro sermone nativa Romani oris elegantia desideretur.*

COMMENTARIO

In Somnium Scipionis.

LIB. I. CAP. I.

Inter Platonis & Ciceronis libros quos de repub. utrumque constituisse constat, Eustathi fili, vitæ mihi pariter dulcedo & gloria, &c.

Lib. I. Cap. 2. Saturnal.

Servius inter Grammaticos Doctorem recens professus, juxta doctrinam mirabilis & amabilis verecundia.

Lib. 6. Cap. 6.

Sed nunc dicat volo Servius quæ in Virgilio notaverit, &c. Quotidie enim Romanæ indoli enarrando eundem vatem, necesse est habeat hujus annotationis scientiam promptiorem.

Lib. 6. Cap. 7.

Exoratus sit à nobis (Servius) doctißimus doctor. Ibidem: *doctorum maximus.*

Lib.

D

Lib. Saturnal. 5. Cap. 1.

Quatuor sunt genera dicendi; copiosum, in quo Cicero dominatur: breve, in quo Salustius regnat: siccum, quod Frontoni adscribitur: pingue & floridum, in quo Plinius Secundus quondam, & nunc nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur.

Lib. 1. Saturnal. Cap. 6.

In locum Postumiani abnuentis Eusebium Graiâ & doctrinâ & facundiâ clarum rhetorem subrogavi.

Ibidem Cap. 5.

Eustathius tantus in omni philosophiæ genere, ut solus nobis repræsentet ingenia trium philosophorum, de quibus nostra antiquitas gloriata est. Et ibidem statim: *Omnia inter Græcos genera dicendi solus implet: inter nos tamen ita sui locuples interpres est, ut nescias quâ lingua facilius vel ornatius expleat operam dicendi.*

Lib. 1. Saturnal. Cap. 6.

Flavianus & Eustathius, par insigne amicitiæ.

Lib. 7. Saturnal. Cap. 4.

Cum ergo videas, mi Aviene (instituenda est enim adolescentia tua, quæ ita docilis est ut discenda præcipiat) cum videas, inquam, anceps esse omne scommatum genus: suadeo in conviviis, in quibus lætitiæ insidiatur ira, ab ejusmodi dictis facessas.

Lib. 6. Saturnal. Cap. 7.

Quin age, inquit Prætextatus, Eustathi, verecundiam Avieni probi adolescentis juva.

Occurrunt præterea passim *Vettius Prætextatus*, *Euangelus*, *Dysarius*. De quibus auctor ipse consulendus, & præsertim lib. 7. cap. 4. introducitur loquens *Dysarius* medicæ artis peritissimus. De Vettio Prætextato, ut & Flaviano Avienoque & aliis vide in Notis ad lib. 1. Saturn. cap. 17. Notarum inscriptiones aliquot luculentas.

De

De Opere vero hoc suo & modo scribendi insignis est ipsius Macrobii locus p. 188, quem subjeci.

Tale hoc præsens opus volo. multæ in illo artes, multa præcepta sint, multarum ætatum exempla, sed in unum conspirata. Et paulo ante: *Nec mihi vitio vertas, si res, quas ex lectione variâ mutuabor, ipsis sæpe verbis, quibus ab ipsis auctoribus enarratæ sunt, explicabo, &c.* Quæ ad evitandam calumniam (quam tamen effugere haud potuit) ab eo dicta esse satis apparet. Sed de hoc alias & alibi, si volet Deus, otio meliori.

Imp. Honorius & Theosius
AA. Florentio P. V.

Qui sacri cubiculi nostri fuere præpositi, vel nunc esse cœperunt, vel quos postea sors ad ascendendi hujus gradum fastigii devocarit, ea dignitate fungantur qua sunt præditi, qui eminentissimam prætorianam & urbanam meruerint præfecturam, aut certe militarem magisteriam potestatem; ita ut sit inter eos post depositas administrationes nulla discretio, sive nostra serenitatis adoraturi admittuntur imperium, sive pro suo arbitrio solemnes festivitates & cœtus, vel salutationes, vel qualibet alia officia frequentent, ut in sedibus & consessu is eis ordo servetur, quem ordo provectionis ostenderit, sub habitu ipsis videlicet consueto: cum manifeste decretum sit eum esse, qui præcesserit, potiorem; vel illum subsequi quem recentius probaverit examen. Sed ut nos ad hanc promulgationem, Macrobii viris illustris *merita provocarint, ita observationem quoque legis ab ejus volumus sumere provectionis auspicium.* Cetera, & locum unde hæc sumpta, vide initio Notarum lib. 1. ad Saturnalia cap. 1.

Gesneri Bibliotheca.

Vertit in Græcum sermonem Aurelii Macrobii in Somnium Scipionis Commentarios Maximus Planudes.

Et in præfatione Thesauri sui omnium vocum
Gulielmus Morelius.

Quod Somnium Scipionis Græce translatum, perperam Gazæ

tribuatur, veteres codices manuscripti testantur: in quibus non modo id Somnium, verum et tota Macrobii ejus somnii explicatio Græca continetur, Maximoque Planudi adscribitur. Hujus opusculi Ms. uti accepi à clarissimo Jos. Scaligero, fuit aliquando penes juris consultissimum I. Cujacium. Morelium quoque habuisse liquet ex plurimorum Planudis locorum laudationibus in eodem, quod dixi, votum Dictionario.

Isidori Glossæ.

Vascillum, parvum vas. Macrobius: Solvens radiis aquâ subjectâ vascillo. *Sed monente Scriverio locus hic Glossographi corruptus est, legendumque non* Macrobius, *sed* Marbotus *sive* Marbodus *aut* Marbodæus *denique, qui de Gemmis scripsit carmine. Auctor sane non contemnendus; a Jano Cornario, celeberrimi nominis medico, suppositio scriptori de Herbis additus,* MACRI *titulum præferens. Quamquam is censeat esse* incerti auctoris, *notetque exemplaria quædam habere* Merboldi Episcopi. *Sed sub* Merbodei Galli *nomine publicavit Pictorius quidam & Scholiis illustravit. Legitur autem locus, quem designat auctor Glossarum cap.* XXVIII. *de Heliotropia.* Ex re nomen habens *(inquit)* est Heliotropia gemma,

Quod solis radiis in aquæ subjecta vatillo
Sanguineum reddat mutato lumine solem.

Quomodo igitur corrigendus sit Isidorus vel quisquis alius, vides.

Laurentius Valla lib. 1. Eleg. cap. 13.

Curiosissimus in loquendo & reconditissima scientia MACROBIUS.

M. TUL-

M. TULLII CICERONIS

SOMNIUM SCIPIONIS.

SCIPIO LOQUITUR.

CUm in Africam, M. Manilio consuli ad quartam legionem tribunus (ut scitis) militum; nihil mihi potius fuit, quam ut Masinissam convenirem, regem familiæ nostræ justis de causis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex collacrimavit, aliquantoque post suspexit in cœlum: & GRATEIS, inquit, tibi ago, summe Sol, vobisque reliqui cœlites, quod ante quam ex hac vita migro, conspicio in meo regno, & his tectis P. Cornelium Scipionem, cujus ego *nomine ipso recreor*: ita numquam ex animo meo descendit illius optimi, atque invictissimi viri memoria. Deinde ego illum de suo regno: ille me de nostra rep. percontatus est. multisque verbis ultro, citroque habitis, ille nobis consumtus est dies. post autem regio apparatu accepti, sermonem in multam noctem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur, omniaque ejus non facta solum, sed *etiam dicta meminisset*. deinde, ut cubitum discessimus, me & de via, & qui ad multam noctem vigilassem, *arctior*, quam solebat, *somnus complexus est*. Hic mihi (credo equidem ex hoc, quod eramus locuti: fit enim fere, UT COGITATIONES, sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale,

quale de Homero ſcribit Ennius, de quo videlicet ſæpiſſime vigilans ſolebat cogitare, & loqui) Africanus ſe oſtendit illa forma, quæ mihi ex imagine ejus, quam ex ipſo, erat notior. quem ut agnovi, equidem cohorrui. ſed ille, Ades, inquit, animo, & omitte timorem, Scipio, & quæ dicam, trade memoriæ. Videſne illam urbem, quæ parêre populo R. coacta per me, renovat priſtina bella, nec poteſt quieſcere? (oſtendebat autem Karthaginem de excelſo, & pleno ſtellarum, illuſtri, & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis pæne miles? hanc hoc biennio conſul evertes, eritque cognomen id tibi *per te partum* quod habes adhuc à nobis hereditarium. Cum autem Karthaginem deleveris, triumphum egeris, cenſorque fueris, & obieris legatus Ægyptum, Syriam, Aſiam, Græciam, deligêre iterum cos. abſens, bellumque maximum conficies, Numantiam exſcindes. Sed cum eris curru Capitolium invectus, offendes *remp. perturbatam conſiliis nepotiſ mei.* Hic tu, Africane, oſtendas oportebit patriæ, lumen animi, ingenii, conſiliique tui. Sed ejus temporis ancipitem video quaſi fatorum viam. nam cum ætas tua ſeptenos octies ſolis anfractus, redituſque converterit, duoque hi numeri, quorum uterque plenus, alter altera de cauſa, habetur, circuitu naturali ſummam tibi fatalem confecerint: in te unum, atque in tuum nomen, ſe tota convertit civitas: te ſenatus, te omnes boni, te ſocii, te Latini intuebuntur: tu

eris

eris UNUS, IN QUO NITATUR CIVITATIS SALUS, ac ne multa, dictator rempubl. constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hîc cum exclamasset Lælius, ingemuissentque ceteri vehementius: leniter arridens Scipio, Quæso, inquit, ne me è somno excitetis, & pax sit rebus: audite cetera. Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandum rempub. sic habeto. OMNIBUS, qui patriam conservarint, adjuverint, auxerint, certum esse in cœlo ac definitum locum, ubi beati ævo sempiterno fruantur. nihil est enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia, cœtusque hominum, jure sociati, quæ *civitates* appellantur: *harum rectores, & conservatores hinc profecti, huc revertuntur*. Hîc ego, etsi eram perterritus, non tam metu mortis, quam insidiarum à meis, quæsivi tamen, viveretne ipse & Paulus pater, & alii, quos nos *exstinctos* arbitraremur. Immo vero, inquit: II VIVUNT, qui ex corporum vinculis, tamquam è carcere, evolaverunt: vestra vero, quæ dicitur vita, MORS est. quin tu aspicias ad te venientem Paullum patrem. Quem ut vidi, equidem vim lacrimarum profudi: Ille autem me complexus, atque osculans flere prohibebat. Atque ego ut primum, fletu represso, loqui posse cœpi, Quæso, inquam, pater sanctissime, atque optime, quoniam hæc est vita, (ut Africanum audio dicere) quid moror in terris, quin huc ad vos venire propero? Non est ita,

 in-

inquit ille. NISI DEUS IS, cujus hoc templum est omne, quod conspicis, istis te corporis custodiis liberaverit, huc tibi aditus patêre non potest. homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quæ *terra* dicitur: hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus; quæ sidera, & stellas vocatis: quæ globosæ, & rotundæ, divinis animatæ mentibus, circulos suos, orbeisque conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi, Publi, & piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis: nec injussu ejus, à quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est, *ne munus humanum assignatum à Deo defugisse videamini*. Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, JUSTITIAM cole; & pietatem: quæ, cum sit magna in parentibus, & propinquis, tum in patria maxima est: *ea vita, via est in cœlum*, & in hunc cœtum eorum, qui jam vixerunt, & corpore laxati, illum incolunt locum, quem vides: erat autem is splendidissimo candore inter flammas circus elucens, quem vos, ut à Grajis accepistis, *orbem lacteum* nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplanti præclara cetera, & mirabilia videbantur. erant autem eæ stellæ, quas numquam ex hoc loco vidimus: & eæ magnitudines omnium, quas esse numquam suspicati sumus: ex quibus erat illa minima, quæ ultima cœlo, citima terris: luce lucebat aliena. stellarum autem globi terræ magnitudinem facile vincebant. Jam ipsa terra ita

mihi *parva visa est*, ut me imperii nostri, quo quasi *punctum* ejus attingimus, poeniteret. Quam cum magis intuerer, Quæso, inquit Africanus, quousque humi defixa tua mens erit? nonne adspicis, quæ in templa veneris? novem tibi orbibus, vel potius globis, connexa sunt omnia: quorum unus est coelestis, extimus, qui reliquos omneis complectitur, summus ipse Deus, *arcens, & continens ceteros:* in quo infixi sunt illi, qui volvuntur, stellarum cursus sempiterni: cui subjecti sunt septem, qui versantur retro, contrario motu, atque coelum, ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris *Saturniam* nominant. deinde est hominum generi prosperus & salutaris ille fulgor, qui dicitur *Iovis*; tum rutilus, horribilisque terris, quem *Martium* dicitis: deinde subter mediam fere regionem *Sol* obtinet, dux & princeps, & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce illustret, & compleat. hunc ut comites consequuntur, alter *Veneris*, alter *Mercurii* cursus: in infimoque orbe *Luna*, radiis solis accensa, convertitur. infra autem jam nihil est, nisi mortale & caducum, præter animos generi hominum, munere deorum datos. supra lunam sunt æterna omnia. nam ea, quæ est media, & nona tellus, neque movetur & infima est, & in eam feruntur omnia suo nutu pondera. Quæ cum intuerer stupens, ut me recepi, Quid? hic, inquam, quis est, qui complet aureis meas tantus, & tam *dul-*

cis

tis sonus? Hic est, inquit ille, qui intervallis conjunctus imparibus, sed tamen pro rata portione distinctis, impulsu, & motu ipsorum orbium conficitur: qui acuta cum gravibus temperans, varios æquabiliter concentus efficit. nec enim silentio tanti motus incitari possunt, & natura fert, *ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent.* Quam ob causam summus ille coeli stellifer cursus, cujus conversio est concitatior, acuto, & excitato movetur sono; gravissimo autem hic lunaris, atque infimus. nam terra, nona, immobilis manens, ima sede semper hæret, complexa medium mundi locum. illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, Mercurii, & Veneris, SEPTEM efficiunt distinctos intervallis sonos: qui numerus rerum omnium fere modus est. quod *docti homines nervis imitati*, atque cantibus, aperuere sibi reditum in hunc locum: sicut alii, qui præstantibus ingeniis in vita humana *divina studia* coluerunt. Hoc sonitu oppletæ aures hominum obsurduerunt: nec est ullus hebetior sensus in vobis: sicut ubi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altissimis montibus, ea gens, quæ illum locum accolit, propter magnitudinem sonitus, sensu audiendi caret. Hic vero tantus est totius mundi incitatissima conversione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint: sicut intueri solem adversum nequitis, ejusque radiis acies vestra, sensusque vincitur. Hæc ego admirans, referebam tamen oculos

C 3

oculos ad terram identidem. Tum Africanus, Sentio, inquit, te ſedem etiam nunc hominum ac domum contemplari: quæ ſi tibi *parva* (ut eſt) ita videtur, hæc CÆLESTIA SEMPER SPECTATO: ILLA HUMANA CONTEMNITO. Tu enim quam celebritatem ſermonis hominum, aut quam expetendam gloriam conſequi potes? vides habitari in terra raris, & anguſtis in locis: & in ipſis quaſi maculis, ubi habitatur, vaſtas ſolitudines interjectas: hoſque qui incolunt terram, non modo interruptos ita eſſe, ut nihil inter ipſos ab aliis ad alios manare poſſit: ſed partim obliquos, partim averſos, partim, etiam adverſos ſtare vobis: à quibus *exſpectare gloriam certe nullam poteſtis*. Cernis autem eandem terram, quaſi quibusdam redimitam & circumdatam cingulis: è quibus duos maxime inter ſe diverſos, & cœli verticibus ipſis ex utraque parte ſubnixos, *obriguiſſe pruina* vides, medium autem illum, & maximum, *ſolis ardore torreri*. duo ſunt habitabiles: quorum auſtralis ille, in quo qui inſiſtunt, adverſa vobis urgent veſtigia, nihil ad veſtrum genus: hic autem alter ſubjectus aquiloni, quem incolitis, cerne, quam tenui vos parte contingat. omnis enim terra, quæ colitur à vobis, anguſta verticibus, lateribus latior, *parva quædam inſula eſt*, circumfuſa illo mari, quod Atlanticum, quod Magnum, quod Oceanum appellatis in terris: qui tamen tanto nomine, quam ſit parvus, vides. Ex his ipſis cultis, notiſque terris, num aut tuum aut cujuſquam noſtrûm nomen,

men, vel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit, vel illum Gangem transnatare? quis in reliquis Orientis, aut abeuntis solis ultimis aut aquilonis, austrive partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis, cernis profecto, quantis IN ANGUSTIIS VESTRA GLORIA se dilatari velit. Ipsi autem, qui de vobis loquuntur, *quam diu loquentur?* Quin etiam, si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuscujusque nostrûm à patribus acceptas posteris prodere, tamen propter eluviones, exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo *æternam*, sed ne *diuturnam* quidem gloriã assequi possumus. QUID AUTEM INTEREST, ab iis, qui postea nascentur, sermonem fore de te, cum ab iis nullus fuerit, qui ante nati sint? qui nec pauciores, & certe meliores fuerunt viri: cum præsertim apud eos ipsos, à quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit; homines enim populariter *annum* tantummodo solis, id est, unius astri reditu metiuntur: cum autem ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemque totius anni descriptionem longis intervallis retulerint, tum ille vere *vertens annus* appellari potest: in quo vix dicere audeo, quam multa sæcula hominum teneantur. namque ut olim deficere sol hominibus, exstinguique visus est, cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetravit: ita quandoque eadem parte sol, eodemque tempore iterum

rum defecerit, tum ſignis omnibus ad idem principium, ſtellisque revocatis, expletum annum habeto. hujus quidem anni nondum viceſimam partem ſcito eſſe converſam. Quocirca ſi reditum in hunc locum deſperaveris, *in quo omnia ſunt magnis, & præſtantibus viris*: quanti tandem eſt iſta hominum gloria, quæ pertinere vix ad unius anni partem exiguam poteſt? Igitur alte ſpectare ſi voles, atque hanc ſedem, & æternam domum contueri: NEQUE TE SERMONIBUS VULGI DEDERIS, nec in præmiis humanis ſpem poſueris rerum tuarum: ſuis te oportet *illecebris ipſa virtus* trahat ad verum decus. quid de te alii, loquantur, ipſi videant: ſed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille, & anguſtiis cingitur iis regionum, quas vides; nec umquam de ullo perennis fuit; & obruitur hominum interitu; & oblivione poſteritatis exſtinguitur. Quæ cum dixiſſet, Ego vero inquam, ô Africane, ſi quidem bene meritus de patria quaſi limes ad cœli aditum patet, quanquam à pueritia veſtigiis ingreſſus patriis, & tuis, decori veſtro non defui: nunc tamen tanto præmio propoſito, enitar multo vigilantius. & ille, Tu vero enitere, & ſic habeto, NON ESSE TE MORTALEM; SED CORPUS HOC. nec enim is, quem forma iſta declarat: ſed mens cujusque, is eſt quiſque: non ea figura, quæ digito demonſtrari poteſt. Deum te igitur ſcito eſſe: ſiquidem Deus eſt, qui viget, qui ſentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit, & moderatur, & movet

movet id corpus, cui præpositus est, quam hunc mundum ille princeps Deus: & ut mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus æternus, sic fragile corpus *animus sempiternus* movet. Nam *quod semper movetur, æternum est*: quod autem motum affert alicui. quodque agitatur aliunde; quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. solum igitur, quod sese movet, quia nunquam deseritur à se; numquam ne moveri quidem desinit: quin etiam ceteris, quæ moventur, hic fons, hoc principium est movendi. principio autem nulla est origo. nam *ex principio oriuntur omnia*: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest: nec enim esset principium, quod gigneretur aliunde: quod si numquam oritur, ne occidit quidem umquam. nam principium exstinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se movetur: id autem nec nasci potest, nec mori: vel *concidat omne cælum*, omnisque natura consistat necesse est, nec vim ullam nanciscatur, quæ à primo impulsu moveatur. Cum pateat igitur æternum id esse, quod à se ipso moveatur, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo: quod autem animal est, id motu cietur interiore, & suo. nam hæc est natura propria animæ, atque vis. Quæ si est una ex omnibus, quæ sese moveat: neque nata est certe, & æter-

na

na est. *hanc tu exerce in optimis rebus.* sunt autem optimæ curæ, de salute patriæ, quibus agitatus, & exercitatus animus, velocius in hanc sedem, & domum suam pervolabit: idque ocyus faciet, si jam tum, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras, & ea, quæ extra erunt, contemplans, quam maxime se à corpore abstrahet. Nam EORUM ANIMI, qui se corporis voluptatibus dediderunt, earumque se quasi ministros præbuerunt, impulsuque libidinum voluptatibus obedientium, Deorum, & hominum jura violaverunt: corporibus elapsi circum terram ipsam volutantur: nec hunc in locum, nisi multis exagitati seculis, revertuntur. Ille discessit: ego somno solutus sum.

SUM-

SUMMA PRIVILEGII

D.D. Ordd. Hollandiæ West-Frisiæque.

Autum est auctoritate Potentissim. D.D. Ordd. Hollandiæ West-Frisiæque ne quis Aur. Theod. Macrobii Opera cum Notis Pontani, Meursi, I. Gronovii, &c. per annos quindecim, quacunque forma imprimat, vel de alibi impressis in Hollandiam & West-Frisiam inserat atque divendat, citra consensum Cornelii Driehuysen, & Arnoldi Doude, *Bibliopolar. Leydens. sub omnium Librorum & alia insuper Pecuniæ mulcta, ut latius in ipso Diplomate patet,* Dato Hagæ-Comitis 25 April 1670.

Ut JOHAN DE WIT.

Ad Mand. D. D. Ordd.

SIMON VAN BEAUMONT.

AUR.

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & illuſtris COMMENTARIUS EX CICERONE *In Somnium Scipionis.*

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

Quæ differentia & quæ ſimilitudo ſit inter Platonis ac Ciceronis de republica libros; curque aut ille indicium Eris, aut hic ſomnium Scipionis operi ſuo adſciverit.

INter Platonis & Ciceronis libros, quos de r. p. utrumque conſtituiſſe conſtat, Euſtachi fili, vitæ mihi pariter dulcedo & gloria, hoc intereſſe prima fronte perſpeximus, quod ille rempubl. ordinavit, hic retulit; alter qualis eſſe deberet, alter qualis eſſet à majoribus inſtituta, diſſeruit. in hoc tamen vel maxime operis ſimilitudinem ſervavit imitatio, quod, cum Plato

in

AVrelii Macrobii] Plura hujus libri in Somnium Scipionis habentur apud plures Mss. exemplaria. Præter cæteros uſus eſt membranis aliquot ſelectis Franciſcus Modius. Quarum tamen lectiones præcipuas repræſentavit editio noſtra prior: Et nunc quoque iſti adjecimus, quæ ſupererant, præter perpaucas hiſce Notis inſperſas, utpote dubias, & tales fere, de quibus ſuum cuique judicium erit. Contuliſſe etiam ſe Mss. duo tria Vir Cl. Caſp. Barthius in Adverſariis ſuis l. 37. cap. 17. & lib. 39. 12. commemorat; quorum unius hic erat titulus: *Macrobii Theodoſii, viri conſularis & illuſtris, Commentariorum tertiæ diei Saturnaliorum Liber primus incipit*: quaſi Saturnaliorum pars II. Libri duo in Somnium fuerint. De quibus ipſum Barthium differentem vide locis jam dictis. Alterius codicis ab eodem inſpecti hæc verba primâ fronte reperiebantur: *Macrobii Ambroſii Ornicenſis in Somnium Scipionis Commentarium incipit*: Quarum tertia voce aut patriam aut potius Onirocriticam reſpicere exſcriptorem idem Barthius exiſtimat. Tertio exemplari inſcriptio ſeu titulus talis erat: *Macrobii Ambroſii Theodoſii, viri clari & illuſtris, ex Cicerone in Somnium Scipionis incipiunt.* Pont. Scholiaſtes quoque unius noſtrorum codd. teſtatur triplex auctori nomen fuiſſe: *Macrobius Ambroſius Ornicenſis.* Id monſtrum quid ſibi velit, aut quomodo procurandū ſit, non liquet. Poſt explicationem priorum duum nominum idem Scholiaſtes reddit *Onocriſius*, quod antea ediderat *Orniceſis*. Sic enim pergit: *Onocriſius dictus eſt q. ſomniorum judex: ideo quia oſtendit & dijudicat, quæ ſomnia ſint vera, & quæ aliquid deſignent, & quæ non.* Quaſi è ſcholio Cl. Barthii conjecturam natam ſuſpicere. Si nihil aliud latet, fruſtra laboramus: neq; felicius hoc Macrobio, quam Coci Martiali, Plauto *Aſinii* vocabula attributa. De patria non deeſt, quod conji-

in voluminis conclusione [2] à quodam vitæ reddito, quam reliquisse videbatur, indicari faciat qui sit [3] exutarum corporibus status animarum, adjecta quadam sphærarum vel siderum non otiosa descriptione, rerum facies non dissimilia significans à Tulliano Scipione per quietem sibi ingesta narratur. Sed quod vel illi commento tali, vel huic tali somnio in his potissimum libris opus fuerit, in quibus de rerum publ. statu loquebatur, quoque attinuerit inter gubernandarum urbium constituta, circulos, orbes globosque describere, de stellarum modo, de cœli conversione tractare, quæsitu dignum & mihi visum est, & aliis fortasse videatur: ne viros sapientia præcellentes nihilq; in investigatione veri nisi divinum sentire solitos, aliquid castigato operi adjecisse superfluũ suspicemur. de hoc ergo prius pauca dicenda sunt, ut liquido mens operis, de quo loquimur, innotescat. Rerum omnium Plato & actuum naturam penitus inspiciens advertit in omni sermone suo de reipublicæ institutione proposito infundendum animis justitiæ amorem; sine qua non solum respublica, sed nec exiguus hominum cœtus, nec domus quidem parva constabit. ad [4] hunc porro justitiæ affectum pectoribus inoculandum nihil æque patrocinaturum vidit, quam si fructus ejus non videretur cum vita hominis termi-

conjiciam; deest, cui fidam. Cæterum duo tantum libros Mss. Barthius habuit. Sed quem primum hic vides referri titulum, erat præfixus Saturnalibus, secundus commentario ad Somnium, uterque ejusdem voluminis. Vidi Barthii verba. *Gronovius.*

2. *A quodam vitæ reddito*] Ms *à quodam Eri vitæ reddito.* Est hic *Er Platonicus*: quem eodem hoc capite *Platonicum Erem* vocat. Et ibidem statim: *qui sit exutarum corporibus status animarum*; idem Ms. *à corporibus*. Pont.

A quodam vitæ reddito] Noster item antiquissimus nomen proprium inserit, *à quodam Er*: unde non *Eri* faciendum, quod amplecti videtur Isacius, (*Erum* vocari video, sed sine auctore, ab aliis) sed *Ere*, ut c. 2. *Cum de Platonico Ere jactantur.* Neque hoc nomen à priscis librariis recte additum dicimus, sed ab ipso auctore. Tum etiam superius in quatuor scriptis inveni *uterque constituit*, quod non video, cur vulgato sit posthabendum. *Gronov.*

3. *Exutarum corporibus.*] Non addo cum Barthio & Isacio, particulam *a*, etsi mihi quoque in uno inventam. Arnobius lib. 2. *In pecudes atque alias bellua ire animas improborum, postquam sunt corporibus humanis exutæ.* Gronov.

4. *Hunc porro justitiæ, &c.*] Minus accurate in aliis libris, *inculcandum. Inoculare*, ἐνοφθαλμίζειν, est metaphora, ut admonet Camerarius, ab insitionibus

terminari. hunc vero superstitem durare post hominem [5] qui poterat ostendi, nisi prius de animæ immortalitate constaret? fide autem facta perpetuitatis animarum consequens esse animadvertit, ut certa illis loca nexu corporis absolutis, pro contemplatu probi improbive meriti deputata sint. Sic in Phœdone, inexpugnabilium luce rationum anima in veram dignitatem propriæ immortalitatis asserta, sequitur distinctio locorum, quæ hanc vitam relinquentibus ea lege debentur [6] quam sibi quisque vivendo sanxerit. Sic in Gorgia, post peractam pro justitia disputationem, de habitu post corpus animarum morali gravitate Socraticæ dulcedinis ammonemur. Idem igitur observanter secutus est in illis præcipue voluminibus, [7] quibus statum reipublicæ formandum præcepit. nam postquam principatum justitiæ dedit, docuitque animam post animal non perire: per illam demum fabulam (sic enim quidam vocant) quo anima post corpus evadat [8] & unde ad corpus veniat, in fine operis asseruit, ut justitiæ vel cultæ præmium vel spretæ pœnam, animis quippe immortalibus subiturisque judicium, servari doceret. Hunc ordinem Tullius non minore judicio reservans quam ingenio repertus est. postquam in omni reipublicæ ocio ac negotio palmam justitiæ disputando dedit: sacras immortalium animarum sedes & cœlestium arcana regionum in ipso consummati operis fastigio locavit; indicans quo his perve-

bus tracta. Sive etiam allusum, quod non absone existimes, ad dictum Poëtæ apud Athenæum veteris, qui justitiæ dixit χρύσεον ὄμμα. *Pont.*

5. *Qui poterat ostendi*] Addit optimus *juste*, ut & membranæ Barthianæ. *Gron.*

6. *Quam sibi quisq; vivendo sanxerit*] Unus *sanxit*, sed in duobus melioribus vere opinor *sanxerunt*. Ut lib. I. Saturn. 5. *Discedentes domum quisque suam regressi sunt.* Justinus lib. v. cap. 7. *Sibi quisque ante oculos famem, obsidionem proponentes.* Corn. Nepos Themist. 4. *Plurimi hortarentur, ut domos suas quisque discederent.* Ubi pronomen perperam in nonnullis editis omittitur. Familiarissimum poetis. *Gronov.*

7. *Quibus statum reipubl. formandum præcepit*] Non MSS. modo omnes, sed & primitus editi *recepit*. Quod omnino auctoris est. Hujus libri cap. 8. *Ut postea locum omnem, quem hic tractandum recepimus, revolvamus.* Ita legendum suo loco dicemus. II, 4. *Illa sunt persequenda, quibus verba, quæ explananda receperis, possint liquere.* Et cap. 5. eod. *Quæ hoc loco explananda recepimus.* Gronov.

8. *Et unde*] Iidem rursus *vel unde*. *Gr.*

perveniendum vel potius revertendum ſit, qui rempublicam cum prudentia, juſtitia, fortitudine ac moderatione tractaverunt. Sed ille Platonicus ſecretorum relator 9 Er quidam nomine fuit, natione Pamphylus, miles officio. qui, cum vulneribus in prælio acceptis vitam effudiſſe viſus, duodecimo die demum inter ceteros una peremptos ultimo eſſet honorandus igne, ſubito ſeu recepta anima ſeu retenta quicquid emenſis inter utramque vitam diebus egerat videratve, tamquam publicum profeſſus indicium, humano generi enuntiavit. Hanc fabulam Cicero licet ab indoctis quaſi ipſe veri conſcius doleat irriſam, exemplum tamen ſtolidæ reprehenſionis vitans excitari narraturũ quam reviviſcere maluit.

9. *Er quidam nomine*] Verba Platonis ſunt libro ultimo de republ. Ἀλλ᾽ οὐ μέντοι σοὶ, ἦν δ᾽ ἐγὼ, Ἀλκίνου γε ἀπόλογον ἐρῶ, ἀλλ᾽ ἀλκίμου μὲν ἀνδρὸς, Ἦρος τοῦ Ἀρμενίου, τὸ γένος Παμφύλου, ὅς ποτε ἐν πολέμῳ τελευτήσας, ἀναιρεθέντων δεκαταίων τῶν νεκρῶν ἤδη διεφθαρμένων, ὑγιὴς μὲν ἀνῃρέθη, κομισθεὶς δ᾽ οἴκαδε, μέλλων θάπτεσθαι, δωδεκαταῖος ἐπὶ τῇ πυρᾷ κείμενος ἀνεβίω. Sed ſi Plutarcho fides, vitium in his verbis latet: is enim non Armenium ipſum fuiſſe, ut volunt interpretes Platonis, ſed Harmonii filium ſcribit, & certa ratione Platonem ei hunc patrem attribuiſſe. Verba ejus ſunt libro IX Sympoſ. problemate 7. Ἐνταῦθα δὲ τὸν αὐτάγγελον τῶν ἐν ᾅδου, Πάμφυλον γένος, Ἁρμονίου πατρὸς, Ἦρα (ſic lege cum quibuſdam MSS.) δὲ αὐτὸν ὀνομάζειν, αἰνιττόμενον, ὅτι γεννῶνται μὲν αἱ ψυχαὶ καθ᾽ ἁρμονίαν, καὶ συναρμόττονται τοῖς σώμασιν. ἀπαλλαγεῖσαι δὲ συμφέρονται πανταχόθεν εἰς τὸν ἀέρα. Eſt autem Er nomen Aſiaticum, ut didicimus ex ſacris libris. *Gronov.*

CAP. II.

Quid reſpondendum Coloti Epicureo putanti philoſopho non eſſe utendum fabulis; quaſque fabulas philoſophia recipiat, & quando his philoſophi ſoleant uti.

AC, prius quam ſomnii verba conſulamus, enodandum nobis eſt, à quo genere hominum Tullius memoret vel irriſam Platonis fabulam, vel ne ſibi idem eveniat non vereri. nec enim his verbis vult imperitum vulgus intelligi, ſed genus hominum veri ignarum ſub peritiæ oſtentatio-

ſophum

ne: quippe quos & legisse talia, & ad reprehendendum animatos constaret. Dicemus igitur & quos in tantum philosophum referat quandam censuræ exercuisse levitatem, quisve eorum etiam scriptam reliquerit accusationem; & postremo quid pro ea duntaxat parte, quæ huic operi necessaria est, responderi conveniat objectis. quibus, quod factu facile est, enervatis, jam quicquid [1] vel contra Platonis vel contra Ciceronis opinionem etiam in Scipionis somnium seu jaculatus est unquam morsus livoris, seu forte jaculabitur, dissolutum erit. Epicureorum tota factio, [2] æquo semper errore à vero devia, & illa existimans ridenda quæ nesciat, sacrum volumen & augustissima irrisit naturæ seria. Colotes vero inter Epicuri auditores [3] famosior & loquacitate notabilior, etiam in librum retulit quæ de hoc amarius reprehendit. sed cetera, quæ injuria notavit, siquidem ad somnium de quo hic procedit sermo non attinent, hoc loco nobis omittenda sunt. illam calumniam persequemur, quæ, nisi supplodatur, manebit Ciceroni cum Platone communis. ait à philosopho fabulam non oportuisse confingi: quoniam nullum figmenti genus veri professoribus conveniret. Cur enim, inquit, si rerum cœlestium notionem, si habitum nos animarum docere voluisti, non simplici & absoluta hoc insinuatione curatum est, sed quæsita persona casusque excogitata novitas [4] & composita advocati scena figmenti ipsam quæ-

VEl *contra Platonis*] Sensus auctoris est, se responsurum objectis in ea parte, qua negabatur fabulas acturo de cœlestibus operi immiscendas à Platone fuisse: cujus ubi vanitatem clare ostendisset, jam pariter nullius fore momenti ea, quæ contra Ciceronem vel excogitata sunt, vel forte etiamnum excogitabuntur. Qui sensus satis dilucidus & manifestus. At propterea τὸ *vel contra Platonis* auctoritate scriptorum & vetustæ cusorum non retinenda judicio. *Gronov.*

2. *Æquo errore devia*] Ita loquitur Eusangelus de Virgilio III. Sat. 2. *Ne non ubique in libando pars errore sit devius.* Id.

3. *Famosior & loquacitate notabilior*] Τὸ *famosior* & iidem à posterioribus editoribus esse inculcata produnt, quippe nusquam reperias. Sed & pro *reprehendit*, quo verbo in antecedentibus utitur, omnes constanter *cavillatum est*, & hoc modo non semel sibi adversantes Macrobius perstringit. II. 16. *In hoc etiam vir tantus & altas ultra cæteros ferias, similis cavillanti est.* Gronov.

4. *Et composita advocati scena figmenti*] Quid est *advocati*? Utrum longe accessiti

[5] quærendi veri januam mendacio polluerunt? Hæc quoniam, cum de Platonico Ere jactantur, etiam quietem Africani nostri somniantis incusant (utraque enim sub apposito argumento electa persona est, quæ accommoda enuntiandis haberetur) resistamus urgenti; & frustra arguens refellatur: ut una calumnia dissoluta utriusque factum incolumem, ut fas est, retineat dignitatem. Nec omnibus fabulis philosophia repugnat, nec omnibus acquiescit. &, ut facile secerni possit, quæ ex his ab se abdicet ac velut profana [6] ab ipso vestibulo sacræ disputationis excludat, quæve etiam sæpe ac libenter admittat, divisionum gradibus explicandum est. Fabulæ, quarum nomen indicat falsi professionem, aut tantum conciliandæ auribus voluptatis aut adhortationis quoque in bonam frugem gratia repertæ sunt, auditum mulcent; velut comœdiæ, quales Menander ejusve imitatores agendas dederunt: vel argumenta fictis casibus amatorum referta; [7] quibus vel multum se Arbiter exercuit, vel Apuleium nonnunquam lusisse miramur. Hoc totum fabularum genus, quod solas aurium delicias profitetur, [8] è sacrario suo in nutricum cunas sapientiæ tractatus eliminat. Ex his autem, quæ ad quamdam virtutis speciem intellectum legentis hortantur, fit

cessiti? an potius scribendum: *& compositi advocata scena figmenti.* Sic *advocata* esset adhibita, ut *quæsita* & *excogitata*. Ut cap. 20. hoc lib. *Et uterque lunaris defectus argumentum pro se advocat.* Sat. VII. 14. *Et illam* rationem *advocata memoria recognoscit.* Et cap. ult. *Remediis, quæ contra perniciem putredinis advocantur. Compositum figmentum*, ut *compositam fallaciam* Plautus, *compositam fabulam* Livius & Justinus, *componere mimum* Petronius dixere. *Gronov.*

5. *Quærendi veri januam*] Eodem modo *januam narrandi* dixit v. sat. 2. *Id.*

6. *Ab ipso vestibulo sacræ disputationis*] Ita *vestibulum quæstionis* cap. 21. *Nec longum est invenire rationem, quæ in ipso vestibulo excubat quæstionis.* A'vti ‡ *quæve etiam* MSS. *quæ vero etiam*, quod non sperno. Sed & videtur scribendum: *quas ex his ab se abdicet, ac velut profanas:* tum *quas vero*, nempe fabulas. *Gron.*

7. *Quibus vel multum se Arbiter exercuit*] Ita Camerarii & alia illa vetustior editio. Tamen quod suggerit Stephanus. *Quibus vel multum esse Arbitrum*, si ex libris est; non displicebit quod aliis jam diu observatum, *In quibus vel multum*, *&c.* Pont.

8. *E sacrario suo in nutricum cunas sapientiæ, &c.*] Servat ad oram, liber Lugdunensis, *directo.* Quæ fortassis suggestio non temeraria; & velificaretur modo MS. aura, credam fuisse: *Sapientia directo eliminat.* Videndus de voce ea Festus & Plautus. *Pontan.*

9. *Æso-*

fit secunda discretio. in quibusdam enim & argumentum ex ficto locatur & per mendacia ipse relationis ordo contexitur: ut sunt illæ 9 Æsopi fabulæ elegantia fictionis illustres. at in aliis argumentum quidem fundatur veri soliditate: sed hæc ipsa veritas per quædam composita & ficta profertur. & hoc jam vocatur fabulosa narratio non fabula: ut sunt cerimoniarum sacra; ut Hesiodi & Orphei, quę de deorũ progenie actuve narrantur; ut mystica Pythagoreorum sensa referuntur Ex hac ergo secunda divisione, quam diximus, à philosophiæ libris prior species, quæ concepta de falso per falsum narratur, aliena est. Sequens in aliam rursum discretionem scissa dividitur. nam, cum veritas argumento subest, solaque fit narratio fabulosa; non unus reperitur modus per figmentum vera referendi. aut enim contextio narrationis per turpia & indigna numinibus ac monstro similia componitur: ut di adulteri, Saturnus pudenda Cœli patris abscindens, & ipse rursus à filio regno potito in vincula conjectus; quod genus totum philosophi nescire maluerunt: aut sacrarum rerum notio
10 sub pio figmentorum velamine honestis & tecta rebus & vestita nominibus enuntiatur. & hoc est solum figmenti genus, quod cautio de divinis rebus philosophantis admittit. Cum igitur nullam disputationi pariat injuriam vel Er index, vel somnians Africanus, sed rerum sacrarum enuntiatio integra sui dignitate his sit tecta nominibus, accusator tandem edoctus à fabulis fabulosa secernere conquiescat. Sciendum est tamen non in omnem disputationem philosophos
11 admittere fabulosa; sed his uti solent, cum vel de anima,

9. *Æsopi fabulæ*] Editiones Ascensiana & Camerariana *Æsopiæ*. quod valde probem, si quæ habuerint membranæ. Sic Phædrus libros suos *Æsopiarum fabularum* inscribit. Sic Theo Sophista *Αἰσωπείους λόγους*, Aphthonius *Αἰσώπειον μῦθον*. Gronov.

10. *Sub pio figmentorum velamine*] Hæc vera & vetusta lectio. Miror, quare secutus Stephanum Isaacius maluerit secundam vocem loco huic commodissimam inducere. Postea nisi legas, *quod cautio de divinis rebus philosophantis admittit*, ne sensum quidem perfectum esse puto: illi tamen boni viri expulerunt invito auctore vocem *philosophantis*. Gronov.

11. *Admittere fabulosa*] Hic auctius

vel de aëreis ætheriisve potestatibus, vel de ceteris dis loquuntur. Ceterum cum ad summum & principem omnium deum, 12 qui apud Græcos τ' ἀγαθὸν, qui πρῶτον αἴτιον nuncupatur, tractatus se audet attollere; vel ad mentem, quem Græci νοῦν appellant, originales rerum species, quæ ἰδέαι dictæ sunt, continentem, ex summo natam & profectam deo 13 cum de his, inquam, loquuntur, summo Deo ac mente, nihil fabulosum penitus attingunt. sed 14 si quid de his assignare conantur, quæ non sermonem tantummodo sed cogitationem quoque humanam superant, ad similitudines & exempla confugiunt. Sic Plato cum de τ' ἀγαθῷ loqui esset

ani-

olim vulgo legebatur: *fabulosa vel licita*. Delevit Modius duo posteriora verba, & eum secuti editores. Nostri scripti ea retinent, & leviter corrigenda censeo, *admittere fabulosa vel ficta*; ut paulo ante *per quadam composita & ficta*. Gronov.

12. *Qui apud Græcos* τ' ἀγαθὸν] Unde probabitur summum Deum vocari Græcis τ' ἀγαθὸν? MSS. vitium indicant; quorũ in altero expressum quidem est Ταγαθον sed supra scriptum: i. *summum*. in altero τεγαθον, supra vero *Tugaton* i. *summus*. Quod sequitur, in priori est, *qui* πρωτοπαντων, & supra *protopanton* i. *omnipotens*: in altero, *qui* παντων, & in versuum intervallo, *protopanton* i. *primus princeps omnium*. Videtur Macrobius scripsisse: *qui apud Græcos* τ' ἀγαθὸν, *qui* πρῶτον πάντων *nuncupatur*. Nam & quod inferius: *Plato cum de* τ' ἀγαθῷ *loqui esset animatus*: pro eo quem posteriorem dixi, *de* τεγαθον, & rursus supra, *tugato*; prior *de tagatho*, cum explicatione: i. *omnium rerum principio*. Legas tamen apud Platonem, quod propugnat vulgatam. *Idem*:

13. *Cum de his, inquam, loquuntur summo Deo ac mente*] Hanc lectionem qui ab auctore esse negant, sed à nescio quo ad commentarios hos commentantes, ut eam suspicionem nobis approbarent, non hic sistere debuerunt, sed per singulas paginas ire, & quæ passim explanandi causa Macrobius adjicit, recidere. Ita intellexissent, sævire id esse, non opiferum venire. Nam sic sequenti capite pronunciatis quinque somniorum diversitatibus, quorum ultima duo ἐνύπνιον & φάντασμα posuerat, addit: *Ultima ex his duo, cum videntur, cura interpretationis indigna sunt, quia nihil divinationis apportant*: ἐνύπνιον *dico &* φάντασμα. Rursus capite sexto agens de numero dispari septem & pari octo, ait: *Unde intelligi datur, hos duos numeros, octo dico & septem, &c.* cum tamen nullorum præterea meminisset. Sed fastidium parerem, si plura adderem, quæ exploratum mihi faciunt γνήσια esse. Et libri quatuor omnes confirmant. *Gronov*.

14. *Si quid de his assignare*] Conjeceram *signare*, quo utitur pro significare, aperire, cap. 5. *Ipsius somnii, de quo loquimur, mentem propositumque signavimus*. & passim. Sed compositum ferri potest, quo etiam utitur. cap. 6. *Ternarius assignat animam tribus suis partibus absolutam*. cap. 10. *Omnia in nobismet ipsis & in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt*. cap. 18. *Hæc autem etiam quinque stellarum recessum assignare sufficient*. Gronov.

15. Et

animatus, dicere quid ſit non auſus eſt, hoc ſolum de eo ſciens, quod ſciri quale ſit ab homine non poſſet: ſolum vero [15] ei ſimillimum de viſibilibus ſolem repperit; & per ejus ſimilitudinem [16] viam ſermoni ſuo attollens ſe ad non comprehendenda patefecit. ideo & nullum ejus ſimulachrum, quod cum dis aliis conſtitueretur, finxit antiquitas: quia ſummus deus nataque ex eo mens ſicut ultra animam, ita ſupra naturam ſunt: quo nihil fas eſt de fabulis pervenire. De dis autem, ut dixi, ceteris, & de anima non fruſtra ſe, nec, ut oblectent, ad fabuloſa convertunt; ſed quia ſciunt inimicam eſſe naturæ apertam nudamque expoſitionem ſui: quæ ſicut vulgaribus hominum ſenſibus intellectum ſui vario rerum tegmine operimentoque ſubtraxit: ita à prudentibus arcana ſua voluit per fabuloſa tractari. ſic ipſa myſteria figurarum cuniculis operiuntur; ne vel hæc adeptis nuda rerum talium ſe natura præbeat: ſed ſummatibus tantum viris ſapientia interprete veri arcani conſciis, contenti ſint reliqui ad venerationem figuris defendentibus à vilitate ſecretum. Numenio denique inter philoſophos occultorum curioſiori offenſam numinum, quod Eleuſinia ſacra interpretando vulgaverit, ſomnia prodiderunt, viſas [17] ſibi ipſas Eleuſinias deas habitu

15. *Ei ſimillimum de viſibilibus ſolem repperit*] Nec vane apud Plutarchum Zoroaſtres *Lucem* appellavit. Et ipſe inter homines homo olim Deus, quid niſi ſe *Lucem* eſſe profeſſus eſt? Unde nec alienum fortaſſis vulgatum illud Pythagoræ; *De Deo non eſſe ſine lumine loquendum.* Nam ut ait Romanus Philoſophus, *furioſa res eſt in tenebris impetus.* Pontan.

16. *Viam ſermoni ſuo attollens ſe*] Magis me paſcit ſcriptura antiqua *attollendi ſe.* Neque enim Platonem ſe attollere ait, ſed ſermonem; quæ perpetua Aurelii ratio eſt. Paullo ante eſt: *Cum ad ſummum tractatus ſe audet attollere.* Gronov.

17. *Viſas ſibi ipſas Eleuſinias D. ludere proſtantes*] Tanquam non ſatis nefas foret & impium eas ſtare ante fornicem, etiam laſcivum luſum affingit. Sed correctorum manum vel ſolius orationis σεσύνταξις tibi probabit; & MSS. omnes cum primis editionibus exhibent: *viſo ſibi* &c. *videre proſtantes.* hoc eſt, quum ſibi viſus eſt videre. Et propria hæc illarum imaginum oratio eſt, unde & *nocturnus viſus.* Noſter cap. ſeq. *Omnium, quæ videre ſibi dormientes videntur.* Et: *amicum peregre commorantem, quem non cogitabat, viſus eſt ſibi reverſum videre.* Cap. 5. *Partem cæli in qua ſibi Scipio per quietem hæc vel vidiſſe viſus eſt vel audiſſe quæ retulit.* Ovid. VII. Met. 650. *Qualeſque in imagine ſomni Viſus eram vidiſſe viros.* Gronov.

 18. *Par-*

tu meretricio ante apertum lupanar ludere proſtantes; admirantique & cauſas non convenientis numinibus turpitudinis conſulenti reſpondiſſe iratas, ab ipſo ſe adyto pudicitiæ ſuæ vi abſtractas & paſſim adeuntibus proſtitutas. Adeo ſemper ita ſe & ſciri & coli numina maluerunt, qualiter in vulgus antiquitas fabulata eſt; quæ & imagines & ſimulacra formarum talium prorſus alienis, & ætates tam incrementi quam diminutionis ignaris, & amictus ornatuſq; varios corpus non habentibus aſſignavit. ſecundum hæc Pythagoras ipſe atque Empedocles, [18] Parmenides quoque & Heraclitus de diis fabulati ſunt: nec ſecus Timæus; qui progenies eorum, ſicuti traditum fuerat, exſecutus eſt.

18. *Parmenides quoque & Heraclitus de Diis fabulati ſunt*] Barthii membranæ: *Parmenides quoque & Heraclitus deſabulati ſunt.* Et ſtatim: *nec ſecus Timæus; qui progenies Deorum, ſicuti traditum fuerat, exſecutus eſt.* Vulgo & perperam ibi, *eorum*, pro *Deorum*. Pontanus.

CAP. III.

Quinque eſſe genera ſomniandi; atque ſomnium hoc Scipionis ad prima tria genera debere referri.

HIs prælibatis, antequam ipſa ſomnii verba tractemus, prius quot ſomniandi modos [1] obſervatio deprehenderit, cum licentiam figurarum quæ paſſim quieſcentibus ingeruntur ſub definitionem ac regulam vetuſtas mitteret, ediſſeramus: ut cui eorum generi ſomnium, de quo agimus, applicandum ſit innoteſcat. Omnium, quæ videre ſibi dormientes videntur, quinque ſunt principales & diverſitates & nomina: aut enim eſt ὄνειρος ſecundum Græcos, quod Latini *ſomnium* vocant; aut eſt ὅραμα, quod *viſio* recte appellatur, aut eſt χρηματισμὸς, quod [2] oraculum nuncupatur,

OBſervatio deprehenderit] Scribe membranis auctoribus: *Obſervatio veterum deprehenderit, cum licentias figurarum q. p. q. ing. ſub def. ac regulam mitteret.* Gronov.

2. *Oraculum nuncupatur*] Oraculum ſomnium intellexit antiquitas, quod in fanis ſive templis ſingulari cura captabant. Cic. 1. de Divinatione: *Qui præerant Lacedæmoniis Ephori non contenti vigi-*

tur, aut est ἐνύπνιον, quod insomnium dicitur; aut est φάντασμα, quod Cicero, quotiens opus hoc nomine fuit, visum vocavit. Ultima ex his duo, cum videntur, cura interpretationis indigna sunt, quia nihil divinationis apportant: ἐνύπνιον dico & φάντασμα. est enim ἐνύπνιον quotiens cura oppressi animi corporisve sive fortunæ, qualis vigilantem fatigaverat, 3 talem se ingerit dormienti. 4 animi; si amator deliciis suis aut fruentem se videat aut carentem: si metuens quis imminentem sibi 5 vel insidiis vel potestate personam, aut incurrisse hanc ex imagine cogitationũ suarum, aut effugisse videatur. 6 corporis; si temeto ingurgitatus aut disten-

tus

vigilantibus curis, in Pasiphaës fano, (quod est in agro propter urbem) somniandi causa incubabant, quia vera quietis oracula ducebant. Apuleii simile somnium in templo Isidis, exstat Milesii sermonis undecimo. Suetonii quoque locus Vespasiano cap. 7. notabilis. *E plebe,* inquit, *quidam luminibus orbatus, item alius debili crure, sedentem pro tribunali Vespasianum pariter adeunt, orantes opem Valetudinis demonstratam à Serapide per quietem.* Certam eam fuisse demonstrationem addit idem Suetonius: *Cum vix fides esset rem ullo modo successuram, ideoque ne experiri quidem auderet,* (Vespasianus) *Extremo hortantibus amicis, palam pro concione utrumque tentavit; nec eventus defuit.* Pontan.

3. *Talem se ingerit dormienti. animi; ut si amator, &c.*] Sequitur Barthius ductum sui codicis, legitque *dormientis animo.* Mihi, quod editur, prævalet. *Pont.*

4. *Animi; si amator deliciis suis.*] Ἐνύπνιον par descripsit eleganter Petronius: ubi & id ab oraculo sive χρηματισμῷ discriminat:

Somnia quæ mentes ludunt, volitantibus umbris,
Non delubra Deum, nec ab æthere numina mittunt,
Sed sibi quisque facit. Nam cum prostrata sopore
Urget membra quies, & mens sine pondere ludit;
Quicquid luce fuit, tenebris agit, oppida bello
Qui quatit, & flammis miserandas sævit in urbes:
Tela videt, versasque acies, & funera regum,
Atque exundantes perfuso sanguine campos, &c. *Pontan.*

5. *Vel insidiis vel potestate*] Mavult idem Barthius *vel insidiis prove potestate* cum in membranis sit *pro potestate.* Pont.

6. *Corporis; si temeto ingurgitatus*] Apuleius lib. 1. *Næ merito, inquam, medici fidi cibo & crapula distentos sæva & gravia somniare autumant. Mihi denique, quod poculis vesperi minus temperavi, nox acerba diras, & truces imagines obtulit.* Plutarchus quoque Symposiacω̃n lib. 8. quæstione decima, *cibos,* ait, *certos esse qui difficiles somnos faciant & animam perturbent; testatumque id fieri fabarum exemplo & polypodis capite, quibus abstinere jubentur qui divinare per somnum cuperent.* Hinc Cicero (quod à re alienum non erit addidisse) censuit Pythagoreis interdictum, ne faba vescerentur, quod is cibus tranquillitatem mentis quærentibus constaret esse contrarius. *Sed Aristoxenus musicus,* (uti annotat studiose Noctium Scriptor) *vir literarum*

vete-

tus cibo, vel ex abundantia præfocari se existimet, vel [7] gravantibus exonerari: aut contra, si esuriens cibum aut potum sitiens desiderare, quærere, vel etiam invenisse videatur. fortunæ; cum se quis æstimat vel potentia, vel magistratu aut augeri pro desiderio, aut exui pro timore. Hæc & his similia, quoniam ex habitu mentis quietem sicut prævenerant, ita & turbaverant dormientis, [8] una cum somno avolant & pariter evanescunt. hinc & insomnio nomen est, non quia per somnium videtur (hoc enim est huic generi commune cum ceteris) sed quia in ipso somnio tantummodo esse creditur, dum videtur; post somnium nullam sui utilitatem vel significationem relinquit. Falsa esse insomnia nec Maro tacuit,

Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes,

cœlum hic vivorum regionem vocans: quia sicut di nobis, ita nos defunctis superi habemur. Amorem quoque describens,

veterum diligentissimus, Aristotelis auditor, in libro quem de Pythagora reliquit, nullo sæpius legumento Pythagoram dixit usum quam fabis: quoniam is cibus & subduceret sensim alvum & levigaret. Verba ipsa Aristoxeni adscripsit, quem dixi, Auctor, & obiter de κυάμῳ non esitato causam erroris adnectit ex male intellecto Empedoclis versu. Locus est lib. 4. c. 11. Et Clemens Alexandrinus 3 Strom. ait prohibitam à Pythagoricis fabam quia sterilitatem mulieribus inducit & viris. Theophrastus quoque de causis Plantarum refert, fabarum semina sata prope radices arborum ipsas arbores steriles efficere. Et denique Plutarchus: *Fabis abstine, id est, reipublicæ administrationum vita. Nam olim Magistratus per suffragia fabis lata creabantur.* Porro in Apuleii, quæ posui, verbis, *medici fidi*, non fidam satis scripturam animadverterunt viri eruditi. Censuit Cl. Lipsius rescribendum, *medicifici*, vel *medicifices* pro ipsis *medicis*, quique artem eam faciant, ut *significes* & talia. Alii *medici viri* urgent. Ego hic nihil definiam: videndum tamen moneo, ne Ausoniana voce fuerit; *medicini cibo & crapula distentos sæva & gravia somniare autumant.* Nam ita pro *medicis* dixisse alicubi Burdigalensem illum in Epistolis observavi. Hoc, inquam, videndum; quamvis ipse, ut rem dicam, malim: *Medici filii.* Macrob. lib. 1. cap. 17. *Eadem opinio sospitalis & Medici Dei in nostris quoque sacris fovetur. namque virgines Vestales ita indigitant: APOLLO. MEDICE. APOLLO. PÆAN.* Pont.

7. *Gravantibus exonerari*] In Ms. Barthius innuit esse *gravantia*; quod eo modo accipiendum sit, quemadmodum *abundantia*, quod uno versu præcedit. *Id.*

8. *Una cum somno advolant & pariter evanescunt*] Probat magis Modius, quod in membranis suis reperiri ait: *avolant & pariter evanescunt.* Pontan. Verissime Modius, & nunc ita edimus *Gronov.*

9. *Cujus*

bens, 9 cujus curam sequuntur insomnia, ait;

- - Hærent infixi pectore vultus,
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.

& post hæc.

Anna soror quæ me suspensam insomnia terrent?

φάντασμα vero, hoc est visum, cum inter vigiliam & adultam quietem 10 in quadam, ut ajunt, prima somni nebula adhuc se vigilare æstimans, qui dormire vix cœpit, aspicere videtur irruentes in se, vel passim vagantes formas, à natura seu magnitudine seu specie discrepantes, variasque tempestates rerum vel lætas vel turbulentas. 11 In hoc genere est ἐφιάλτης; quem publica persuasio quiescentes opinatur invadere & pondere suo pressos ac sentientes gravare. His duobus modis ad nullam noscendi futuri opem receptis, tribus ceteris in ingenium divinationis instruimur. Et est oraculum quidem, cum in somnis parens vel alia sancta gravisque persona, seu sacerdos, vel etiam deus, 12 aperte eventurum quid, aut non eventurum, faciendum vitandumve denunciat. Visio est autem, cum id quis videt, quod eodem modo

9. *Cujus curam sequuntur*] In omnibus antiquis offendo *semper sequuntur*, etsi eam particulam expellat Modius. *Gron.*

10. *In quadam (ut ajunt) prima somni nebula, &c.*] Non absimilem dixit somnum suum Seneca ad Lucilium Epistol. 83.

Consuetudinem meam nosti, brevissimo somno utor & quasi interjungo; satis mihi est vigilare desiisse.

Sed clarior res erit, si cum scriptis plerisque reformes: *& quasi intervigilo*, id enim est, quod explicat ipse, & quasi dicat, sufficit mihi nec indormisse omnino, nec plane vigilasse. Sensit hoc liquido Seneca, illud scripsit; sed ita ut vocem *intervigilo* interpretemur non veluti verbum, verum ut *somni* adjectionem. *Somno* itaque *brevissimo & quasi intervigilo* erit levi & veluti insomni. Tale de canum natura expressit poëta vetus; *Hac levisomna canum fido cum murmure corda.* Dictio denique, quam eruimus, possit aliquid, qua flexione, adferre dubitationis, sed non debet. Plautus, *Tuam fidem Venus noctivigila.* Et Apuleius lib. 9. Met. *Lucubrabant pervigilam farinam.* Amo autem virum doctum qui licet mentem hanc Philosophi non tetigerit, maluit tamen de scriptura satagere quam temere rejicere. *Pontan.*

11. *In hoc genere est ἐφιάλτης*] Maro in Culice:

Devictam mæstus procul aspiciens Ephialten. Pont.

12. *Aperte eventurũ quid, aut non eventurum*] Utrobique membranæ quas inspexit Barthius, *venturum*. & statim *nunciat*, non *denunciat*. Pont.

13. Et

modo quo apparuerat eveniet. amicum peregre commorantem, quem non cogitabat, visus sibi est reversum videre, 13 & procedenti obvius, quem viderat, 14 venit in amplexus. depositum in quiete suscipit; 15 & matutinus ei precator occurrit mandans pecuniæ tutelam, 16 & fidæ custodiæ celanda committens. 17 Somnium proprie vocatur, quod tegit figuris & velat ambagibus non nisi interpretatione intelligendam significationem rei quæ demonstratur, quod quale sit, à nobis non exponendum est, cum hoc unusquisque, ex usu quid sit, agnoscat. 18 Hujus quinque sunt species, aut enim pro-

13. *Et procedenti obvius*] An non? *procedens obvio, quem viderat, venit in amplexus.* Egressus ædibus in publicum, cum obvium haberet, quem secundum quietem viderat. *Gronov.*

14. *Venit in amplexus, depositum*] Perperam interpungit hæc postrema editio, quasi omnia essent unum ὄραμα, cum duo sint ὀραμάτων exempla, alterum amico occurrentis reverso; alterum depositos excipientis nummos; quarum rerum uterque somnurnam imaginem acceperat. Sed & membranæ *suscepit*, recte: nam quia evenisse narrat, quod significatum erat, hoc præterito melius pronunciatur. Ut ante: *Visus est sibi reversum videre*, non *videt*: jam enim gesta res fuerat. Dein membrana: *mandans pecuniam tutelæ, & fidæ celandam custodiæ committens*. Gronov.

15. *Et matutinus ei precator occurrit*] Locus est Senecæ Philosophi c. 16. lib. 6. de Beneficiis:

> *Itaque medico qui nihil amplius quam manum tangit, & me inter eos, quos perambulat, ponit, sine ullo affectu facienda vitandave præcipiens, nihil amplius debeo, quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam imperatorem.*

Qui quam miserum in modum hunc, superiorisque ætatis doctissimos exercuerit, abunde sciet quisquis consuluerit Alciat. l. 7. c. 13. parerg. Duarenum lib. 1. cap. 54. Disput. Anniversf. Connanum, Hotomannum, Pincianum: &, omnes ne enumerem, unus Gruterus ad Senecam esto instar omnium. Eo autem sententiæ fere singulorum redeunt ut ægrotos imperantes sive imperatores antiquitus censeant appellatos: Quod quam absonum hoc certe Senecæ loco sit, uberius aliquando, si volentibus Musis erit, demonstrabimus; nunc sufficiat monuisse omnino Macrobiana illa voce faciendum: *quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam precatorem.* Vitii causa fuit quod finalis litera in voce *tanquam*, geminaverit in sequenti. Deinde *amicum* & *precatorem* quam eleganter comparaverit Philosophus, quis nisi cui animus pro sale sit, non videat? *Pont.* De hoc loco Senecæ vide, si lubet, Salmasium ad Spartiani Hadrianum, qui primus verum ejus sensum vidit, pag. 7. & 8. quem sequitur Ludovicus Savotus de nummis lib. III. cap. 12. *Gronov.*

16. *Et fidæ custodiæ celanda committens*] Libri nonnulli *celandam*, ut ad *pecuniam* sive *tutelam referatur*, quod præcedit. *Pontan.*

17. *Somnium proprie vocatur, quod tegit figuris*] Idque ὄνειρος est. Artemidorus signanter: *Siquidem ὄνειρος Græcis ab ὂν id est verum, & εἴρειν quod est loquor construitur.* Pontan.

18. *Hujus quinque sunt species*] Sumptum

proprium, aut alienum, aut commune, aut publicum, aut generale est. Proprium est; cum se quis facientem patientemve aliquid somniat: alienum; cum alium: commune; cum se una cum alio. Publicum est; cum civitati forove vel theatro seu quibuslibet publicis mœnibus actibusve triste vel lætum quid existimat accidisse. generale est, cum circa solis orbem lunaremve globum, 19 seu alia sidera vel cœlum omnesve terras aliquid somniat innovatum. Hoc ergo, quod Scipio vidisse se retulit, 20 & illa quæ sola probabilia sunt genera principalitatis amplectitur, & omnes ipsius somnii species attingit. est enim oraculum; quia Paulus & Africanus 21 uterque parens, sancti gravesque ambo, nec alieni sacerdotio, quid illi eventurum esset denuntiaverunt. est visio; quia loca ipsa, in quibus post corpus vel qualis futurus esset, aspexit. est somnium; quia rerum, quæ illi narratæ sunt altitudo tecta profunditate prudentiæ non potest nobis nisi scientia interpretationis aperiri. 22 Ad ipsius quoque somnii species

ptum ab eodem, quem dixi, Artemidoro. Qui & aptissime adnectit ejusmodi tunc somnia dici proprie *ἀλληγορικοὺς ὀνείρους*. Vide cap. 1. lib. 1. Doctos itaque viros qui hanc sugillant Macrobii partitionem, sugillare prius oportuit in hac palæstra principis Artemidori. *Pont.*

19. *Seu alia sidera vel cœlum omnesque terras aliquid sentiat innovatum*] Ita accipio istud Astrampsychi in Onirocritico, *πολλὸν βλέπειν ξεῖον, μυστικὸν τόδε.* Nam quod alias legitur, *πῶλον*, quomodo novum aut notabile? Hippocrates quoque aspexit in rebus ægri, Libro de Insomniis: *Γῆ κινδυμένη δοκωμένη, ἢ οἰκίη, ὑγιαίνοντι μὲν ἀνδρὶ, ἀσθενείην σημαίνει· νοσοῦντι δὲ, ὑγιείην καὶ μετακίνησιν τοῦ ὑπάρχοντος*: *Terra aut domus moveri visa, sano quidem viro debilitatem significat; ægrotanti vero sanitatem, & ex præsenti statu transmotionem.* Pontan.

20. *Et illa quæ sola probabilia*] MSS. *& tria illa q. s. p.* Qua non video probabiliorem esse vulgatam scripturam. *Gronov.*

21. *Uterque parens sancti gravesque ambo*] Hæc pristina & certa Aurelii lectio, quæ nescio quem verborum concentum auribus ultima voce conciliat, & ex poëticis videtur hausisse. Ovid. I. Met. 325. *Innocuos ambo, cultores numinis ambo.* Virgilius IV. Georg. 341. *Oceanitides ambæ, Ambæ auro, pictis incinctæ vestibus ambæ.* Statius VI. Theb. *Ambo pii, carique ambo.* Itaque nil mutem apud eundem Ovid. VIII. Met. 372.

At gemini, nondum cœlestia sidera, fratres,
Ambo conspicui, nive candidioribus ambo
Vectabantur equis.

Tum etiam MSS. *alieni à sacerdotio*, ut perpetuo auctor. *Gronov.*

22. *Ad ipsius quoque somnii species omnes refertur*] Legunt membranæ Modianæ: *Ad ipsum quoque somnii species omnes referuntur.* Et statim, pro, *ad supera*

species omnes refertur. est proprium; quia ad supera ipse perductus est, & de se futura cognovit. est alienum; quod, quem statum aliorum animæ sortitæ sint, deprehendit. est commune; quod eadem loca tam sibi quam cæteris ejusdem meriti didicit præparari. est publicum; quod victoriam patriæ & Karthaginis interitum & Capitolinum triumphum ac solicitudinem futuræ seditionis agnovit. est generale; quod cœlum cœlique circulos conversionisque concentum vivo adhuc homini nova & incognita, stellarum etiam ac luminum motus, terræque omnis situm, suspiciendo vel despiciendo concepit. Nec dici potest non aptum fuisse Scipionis personæ somnium, quod & generale esset & publicum: quia necdum illi contigisset amplissimus magistratus; imo cum adhuc, ut ipse dicit, pæne miles haberetur. ajunt enim non habenda pro veris de statu civitatis somnia, nisi quæ rector ejus magistratusve vidisset, aut quæ de plebe non unus sed multi similia somniassent, ideo apud Homerum, cum in concilio Græcorum Agamemnon somnium, quod de instruendo prælio viderat publicaret, Nestor, qui non minus ipse prudentia quam omnis juventa viribus juvit exercitum, concilians fidem relatis, 23 De statu, inquit, publico credendum regio

pera ipse, membranæ Barthii *ad superna per se ipse*. Pont. Sane & noster optimus *referuntur*, sed non etiam *ad ipsum*. AN concinnior longe sit ea scripta lectio, quam adeo laudat Modius, auctor indicabit ipse, cujus verba sunt cap. 4. *Tractatis generibus ac modis, ad quos Scipionis somnium refertur.* Et cap. 5. *Ipsasque distinximus species somniorum, ad quas Africani somnium constaret referri.* In sequentibus optimus noster, perinde ut Barthianus *ad superna per se ipse*. Gronovius.

23. *De statu, inquit, publico credendum regio somnio*] Nestoris verba sunt Iliad. B.

Ὦ φίλοι, Ἀργείων ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες,
Εἰ μέν τις τὸν ὄνειρον Ἀχαιῶν ἄλλος ἔνισπε,
Ψεῦδός κεν φαῖμεν, καὶ νοσφιζοίμεθα μᾶλλον.
Νῦν δ' ἴδεν ὃς μέγ' ἄριστος ἐνὶ στρατῷ εὔχεται εἶναι.

Nos ita obiter reddebamus:

O chari, Argivumque duces late indu-perantes,
Si quis ab hoc alius Danaum sua somnia narret,
Vana ajam & veris confutabo argumentis,
Nunc vidit, populo qui præsidet, ille Agamemnon.

Ubi ὄνειρον ἔνισπε formulariter intel-
lexi

regio ſomnio : quod ſi alter vidiſſet, repudiaremus ut futile. Sed non ab re erat, ut Scipio, etſi necdum adeptus tunc fuerat conſulatum, nec erat rector exercitus, Karthaginis ſomniaret interitum, cujus erat auctor futurus; audiretq; victoriam beneficio ſuo publicam; videret etiam ſecreta naturæ vir nō minus philoſophia quam virtute pręcellens. His aſſertis, quia ſuperius falſitatis inſomniorum Vergilium teſtem citantes, ejus verſus fecimus mentionem eruti de geminarum ſomnii deſcriptione portarum. Si quis forte quærere velit cur porta ex ebore falſis, & è cornu veris ſit deputata; inſtruetur auctore Porphyrio, qui in commentariis ſuis hæc in eundem locum dicit ab Homero ſub eadem diviſione deſcriptum: Latet, inquit, omne verum. hoc tamen anima, cum ab officiis corporis ſomno ejus paululum libera eſt, interdum aſpicit; nonnunquam tendit aciem, nec tamen pervenit: &, cum aſpicit, tamen non libero & directo lumine videt, ſed interjecto velamine, quod nexus naturæ caligantis obducit. Et hoc in natura eſſe idem Vergilius aſſerit dicens:

Adſpice; namque omnem quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat viſus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam.

Hoc velamen cum in quiete ad verum uſque aciem animæ introſpicientis admittit de cornu creditur, cujus iſta natura eſt, ut tenuatum viſui pervium ſit: cum autem à vero hebetat ac repellit obtutum, ebur putatur: 24 cujus corpus ita

lexi quomodo Amphitruone Plautus, *Recte dicit, ut connivet; ſomnium narrat tibi.* Et Martialis: *Semper mane mihi de me mera ſomnia narras.* Pontan.

24. *Natura denſatum eſt*] Codex Barthi, *natura denſetum eſt*, [ut & editio Pariſienſis, anni 1585] Gloſſa ejuſdem codicis marginalis: *Inter denſetum & denſatum eſt differentia. Eſt enim denſetum, quod in ſua natura habet ſpiſſitudinem; denſatum vero quod ab alio agente.* Pontan.

Cujus corpus ita natura denſatum] *Denſetum* nos quoque in optimæ fidei membranis offendimus: ſed in alteris vulgatum, quod miror: etenim hæ quoque eandem, quæ ex Barthianis annotatur, explicationem in margine habebant. Sed ea nebulæ cyatho digna non eſt. Macrobii ſcimus eſſe *denſetū*. Ut c. 22. *Quod de omni ſilveſtri tumultu vaſtum, impenetrabile, denſetum, ex defæcatis reſedit elementis.* VII. Sat. 7. *Leve autem eſt mulierum corpus, quaſi naturali frigore denſetum,*

ita natura densatum est, ut ad quamvis extremitatem tenuitatis crasum, nullo visu ad ulteriora tendente penetretur.

setum. cap. 9. *Ossa nimiâ siccitate ita denseta sunt, ut penetrabilia non sint.* Ibidem Cap. 12. *Nix ergo, quæ nihil aliud est, quam aqua in aëre denseta, tenuitatem suam cum denseretur amisit.* Ut recte Muretus. Cap. ult. lib. 1. ad Somnium. *Nam si aër terreni frigoris exhalatione densetus in nubem cogitur.* Ita quippe MSS. non *densatus*, ut editur. Prisciani verba sunt lib. 8. *Sunt alia quamvis eandem significationem servent, diversa tamen sunt conjugationis in usu, ut denso densas, & denseo denses.* Ubi exempla habes ex Virgilio. Stabiliendus obiter locus hujus libri cap. 15. *Diodorus ignem esse densata concretaque naturæ.* Sic vulgo legitur, & adsentitur unus à manu prima: nam postea e superimpositum est. Antiquior diserte *densetæ*, sed chartaceus tantum *densæ*, quod in hac diversitate ab auctoris manu esse credo. Conjungit eadem hujus libri c. 19. *Quia illa luna aëris & aquæ, quæ per se concreta & densa sunt, fæx habetur.* II. 4. aëris concentum tractans, de spiritu inquit: *Ut circa terram, quæ ultima sphærarum est, tam concretus tam densus habeatur, ut causa sit terræ in una sede semper hærendi.* Itaque tuto postremum elegi. *Gronov.*

CAP. IV.

Propositum seu scopus hujus somnii quis sit.

TRactatis generibus & modis, ad quos somnium Scipionis refertur, nunc ipsam ejusdem somnii mentem, 1 ipsumque propositum, quem Græci σκοπὸν vocant, antequam verba inspiciantur, tentemus aperire; & eo pertinere propositum præsentis operis asseramus, sicut jam 2 in principio hujus sermonis adstruximus, ut animas bene de republica meritorum post corpora cœlo reddi, & illic frui beatitatis perpetuitate nos doceat. Nam Scipionem ipsum hæc occasio ad narrandum somnium provocavit, quod longo tempore se testatus est silentio condidisse. cum enim Lælius quereretur nullas

I *Psumque propositum*] Abest hoc totum a codice Barthi. *Pont.* Sed est in iis, quos vidimus & manere debet: nam seq. cap. *Super his omnibus ipsius somnii, de quo loquimur, mentem propositumque signavimus.* Gron.

2. *In principio hujus sermonis*] Quamvis hoc quidem nō mendose, haud cunctanter tamen arripimus, quod qui ætate cæteros præstat, MS. exhibet, *in primo*, VII. Sat. 5. *In primo speciosis magis quam veris exemplis pœne nos Disarii nostri cepit ingenium.* Et præfatione eorundem de Albino: *In ejus historiæ primo scriptum est*; quod Polybius dixerat, ἱστορίαν, ἐν ᾗ διὰ τοῦ προοιμίου, &c. Gellius vero, *in ejus historiæ principio.* V. sat. 2. *Homerus in primo cum vellet iniquum*

Græcis

nullas Nasicæ statuas in publico, 3 in interfecti tyranni remunerationem, locatas; respondit Scipio post alia in hæc verba: *Sed quamquam sapientibus conscientia ipsa factorum egregiorum amplissimum virtutis est præmium: tamen illa divina virtus 4 non statuas plumbo inhærentes, nec triumphos arescentibus laureis, sed stabiliora quædam & viridiora præmiorum genera desiderat. Quæ tamen ista sunt, inquit Lælius? Tum Scipio, Patimini me, inquit, quoniam tertium diem jam feriati sumus.* & cetera, quibus ad narrationem somnii venit, docens illa esse stabiliora & viridiora præmiorum genera, quæ ipse vidisset in cœlo bonis rerump. servata rectoribus: sicut his verbis ejus ostenditur: *Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rempublicam; sic habeto. Omnibus qui patriam conservarint, adjuverint, auxerint, 5 certum esse in cœlo & definitum locum, ubi beati ævo sempiterno fruantur.* & paulo post, hunc certum locum, qui sit

Græcis Apollinem facere. Sic contra in ultimo III. Sat. 4. *Id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit. In novissimo.* IV. Sat. 2. *Post hæc in novissimo, quod irati libenter faciunt, maledicit.* Tale etiam est I. Saturn, 5. *A primo lucis in cœnæ tempus.* l. v. §. I. D. In litem jur. *Sed judex potest præfinire certam summam, usque ad quam juretur: licuit enim & à primo nec deferre.* Adde quæ pater notavit ad Liv. x, 14. *Gronov.*

3. *In interfecti tyranni remunerationem*] Nec codicum scriptorum ita quisquam, nec ulla veterum editionum, quæ præferunt *in interfecti tyranni remuneratione.* Longe dulcius. Florus III, 20. Spartacus *de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator.* II, 2. *In causa belli Saguntus deleta est.* Ita enim Nazar. codex, non *in causam*, quod magnus commentator amplectitur. Trebellius Pollio de Postumio juniore: *In honore ejus Augustus.* Minutius Felix: *inepta solatia à poetis in dulcedine carminis lusa.* Pro quo Justinus dixit *in fabulæ dulcedinem*, Arnobius *ad voluptatem.* Solinus c. 2. *Heretum à Græcis in honore Heræ.* c. 44. *In cujus memoria usque adhuc solemni cursitatione lacum populus circuit.* Ita utrobique MSS. Scholiastes Arati: *Canem Procridi in munere datam.* Melior tamen membrana omisso τῷ *in* ostendit Macrobium hoc loco usum epexegesi *statuas remunerationem*, quo vix me teneo, quin declinem. *Gronov.*

4. *Non statuas plumbo inhærentes, nec triumphos arescentibus laureis*] Hinc adumbrata Tiberii Cæsaris verba apud Tacitum Annal. 4. *Satis superque memoriæ meæ tribuent (posteri) ut majoribus meis dignum, rerum vestrarum providum, constantem in periculis, offensionum pro utilitate publica non pavidum, credant. Hæc mihi in animis vestris templa, hæ pulcherrimæ effigies & mansuræ. Nam quæ saxo struuntur, si judicium posterorum in odium vertit, pro sepulchris spernuntur.* Pont.

5. *Certum esse & definitum locum*] Et hic & cap. 8, ubi ea repetit, & in ipso somnii contextu abest à melioribus libris copula. *Gronov.*

 6. Si-

ſit deſignans, ait: *Sed ſic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego qui te genui, juſtitiam cole & pietatem: quæ cum magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima eſt. ea vita via eſt in cœlum, & in hunc cœtum eorum qui jam vixere & corpore laxati illum incolunt locum, quem vides,* [6] ſignificans galaxian. Sciendum eſt enim quod locus, in quo ſibi eſſe videtur Scipio per quietem, lacteus circulus eſt, qui galaxias vocatur; ſiquidem his verbis in principio utitur: *Oſtendebat autem Karthaginem de excelſo & pleno ſtellarum illuſtri & claro quodam loco.* & paulo poſt apertius dicit: *Erat autem is ſplendidiſſimo candore inter flammas circulus elucens, quem vos, ut à Graiis accepiſtis, orbem lacteum nuncupatis; ex quo omnia mihi contemplanti præclara & mirabilia videbantur.* & de hoc quidem galaxia, cum de circulis loquemur, plenius diſſeremus.

6. *Significans galaxian*] Hæc quoque quaſi Scipionis continua verba eſſent, eadem literarum forma ſcribi curabant Stephanus & eum plerumq; fideliter ſecutus Iſacius. Sed & Scholiaſtæ MSStorum marginibus adſcribunt *verba Macrobii*, & præterea in ipſa ſomnii narratione nec in MSS. nec in editis reperiuntur, neque ſomniantis decori ſerviunt. *Idem.*

CAP. V.

Quamquam omnes numeri modo quodam pleni ſint; tamen ſeptenarium & octonarium peculiariter plenos dici; quamque ob cauſam octonarius plenus vocetur.

SEd jam quoniam inter libros, quos de republica Cicero quoſque prius Plato ſcripſerat, quæ differentia quæ ſimilitudo habeatur, expreſſimus, & cur operi ſuo [1] vel Plato Eris indicium vel Cicero ſomnium Scipionis adſciverit, quidve ſit ab Epicureis objectum Platoni, vel quemadmodum debilis calumnia refellatur, & quibus tractatibus philoſophi admiſceant, vel à quibus penitus excludant fabuloſa, retulimus; adjecimuſque poſt hæc neceſſario genera omnium imagimum

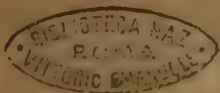
1. *Vel Plato Eris indicium*] MS. optimus *redivivi Eris.* nec ſuſtineo repellere: vitæ redditum ſupra dixit. *Gronov.*

ginum, quæ falso quæque vero videntur in somnis, ipsasque distinximus species somniorum, ad quas Africani somnium constaret referri;[2] & cur Scipioni convenerit talia somniare; & de geminis somnii portis, quæ fuerit à veteribus expressa sententia; super his omnibus, ipsius somnii, de quo loquimur, mentem propositumque signavimus; & partem cœli evidenter expressimus, in qua sibi Scipio per quietem hæc vel vidisse visus est vel audisse quæ retulit: nunc jam discutienda nobis sunt ipsius somnii verba, non omnia, sed ut quæque videbuntur digna quæsitu. ac prima nobis tractanda se ingerit pars illa de numeris, in qua sic ait: *Nam cum ætas tua septenos octies solis amfractus reditusque converterit, duoque hi numeri, quorum uterque plenus alter altera de causa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint: in te unum atque in tuum nomen se tota convertet civitas. te senatus, te omnes boni, te socii, te Latini intuebuntur: tu eris unus in quo nitatur civitatis salus; ac, ne multa, dictator remp. constituas oportet si impias propinquorum manus effugeris.* Plenitudinem hic non frustra numeris assignat. plenitudo enim proprie nisi divinis rebus supernisque non convenit: neque enim corpus proprie plenum dixeris, quod cum sui sit impatiens effluendo, alieni est appetens hauriendo. quæ si metallicis corporibus non usu veniunt, non tamen plena illa sed vasta dicenda sunt. Hæc est igitur communis numerorum omnium plenitudo; quod cogitationi à nobis ad superos meanti occurrit prima perfectio incorporalitatis in numeris. inter ipsos tamen proprie pleni vocantur secundum hos modos, qui præsenti tractatui necessarii sunt, qui aut vim obtinent vinculorum, aut corpora

ra

2. *Et cur Scipioni convenerit*] Ferri hoc facile potest, sed tamen adhibendi libri manu exarati, in quibus dilucide *& si Scipioni* ut ad marginem Camerarius. Quod quin sit auctoris, non dubito. *Si* pro *an.* Hoc libro cap. 11. *Ergo velim dicas, inquit, si & pater Paulus tecum & alii supersint.* Cap. 16. *De luna, si vere luce lucet aliena, sequentia docebunt.* Cap. 17. *Quod cum dicit, admonet, ut quæratur, si versatur cœlum, & si illi septem & versantur & contrario motu moventur.* GRONOV.

 3. *Ut*

ra rursus efficiuntur, aut corpus efficiunt, sed corpus, quod intelligendo non sentiendo, concipias. Totum hoc,[3] ut obscuritatis deprecetur offensa, paulo altius repetita rerum luce, pandendum est. Omnia corpora superficie finiuntur, & in ipsam eorum pars ultima terminatur. hi autem termini, cum sint semper circa corpora quorum termini sunt, incorporei tamen intelliguntur. nam quousque corpus esse dicetur; necdum terminus intelligitur: cogitatio, quæ conceperit terminum, corpus relinquit. ergo primus à corporibus ad incorporea transitus ostendit corporum terminos. &[4] hæc est prima incorporea natura post corporea, sed non pure nec ad integrum carens corpore: nam licet extra corpus natura ejus sit; tamen non nisi circa corpus apparet. cum totum denique corpus nominas; etiam superficies hoc vocabulo continetur: de corporibus eam[5] tametsi non res sed intellectus sequestrat. Hæc superficies sicut est corporum terminus, ita lineis terminatur,[6] quas suo nomine grammas Græcia nominavit.

3. *Ut obscuritatis deprecetur offensa*] Libri *offensam*: unde in Beroaldina distinguitur, nescio quo sensu *deprecetur: offensam paulo.* Ascensius edidit, *ut obscur. depulsetur offensa*, & hoc placuit Camerario, Sed quod diximus esse in scriptis, ocius admittendum censemus: est enim *deprecari* positum pro evitare, ut II. 15. *Ergo nec principium motus ad deprecandam alterius moventis necessitatem stare dicetur.* Gronov.

4. *Hæc est prima incorporea natura post corporea*] Ita & Camerarius. Præfero tamen quod in vetustis est, *post corpora.* Infra, *primam post corpora diximus incorpoream naturam.* Pont. Ab Isacio stant etiam omnes scripti, *Gronov.*

5. *Tametsi non res, sed intellectus sequestrat*] Chartaceus liber: *tamen intellectus*, quæ non paulo exquisitior apodosis. Ulpianus l. III. §. I. D. de receptis. *Tametsi neminem prætor cogat arbitrium recipere, attamen, ubi semel quis in se receperit arbitrium, ad curam suam hanc rem putavit pertinere.* Neratius l. XLIV. D. de usufructu. *Tametsi meliorem, excolendo ædificium, domini causam facturus esset, non tamen id jure suo facere potest.* Noster I. Saturn. 3. *Quidnam id sit, tametsi adhuc nescio, dubitare tamen non debeo esse scitu optimum.* Quamvis duo membranacei *tamenetsi non res*, deleta in uno vocula *sed.* Unde suspicio suboriri posset veram scripturam esse, *tamenetsi non res, tamen intellectus.* Nam in hoc quoque valde luserunt. Cicero IV. fam. 15. *Sed tamenetsi antea scripsi, quæ existimavi scribi oportere, tamen hoc tempore breviter commonendum putavi.* Adde locum Cæsaris, & reliqua collecta à Mureto XI. Var. 17. Julium Scaligerum, cum in his verbis Cardani, *Quædam tamenetsi sicca, molliunt tamen*, Grammaticorum ferulæ subjiceret adversativam conjunctionem repetitam, Exercit. 104, 3, alias res egisse aliquando ex patre audiebam. *Gron.*

6. *Quas suo nomine grammas, &c.*] Glossæ, *Lista* γραμμή. Nisi *Linea* ibi

potius

vit. [7] punctis lineæ finiuntur. Et hæc sunt corpora quæ mathematica vocantur; de quibus sollerti industria geometricæ disputatur. Ergo hæc superficies, cum ex aliqua parte corporis cogitatur, pro forma subjecti corporis accipit numerum linearum. nam seu trium ut trigonum, seu quatuor ut quadratum, seu plurium sit angulorum; totidem lineis sese ad extrema tangentibus [8] planicies includitur. Hoc loco ammonendi sumus, quod omne corpus longitudinis, latitudinis & altitudinis dimensionibus constat Ex his tribus in lineæ ductu una dimensio est. longitudo est enim sine latitudine. planicies vero, quam Græci ἐπιφάνειαν vocant, longo latoque distenditur, alto caret. & hæc planicies quantis lineis contineatur expressimus. soliditas autem corporum constat, cum his duabus additur altitudo. fit enim tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod στερεὸν vocant: qualis est tessera, [9] quæ cubus vocatur: si vero non unius partis sed totius velis corporis superficiem cogitare, quod proponamus esse quadratum (ut de uno, quod exemplo sufficiet, disputemus) jam non quatuor sed octo anguli colliguntur. quod animadvertis, si super unum quadratum, quale prius diximus, alterum tale altius impositum mente conspicias, ut altitudo, quæ illi plano deerat, adjiciatur; fiatque tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod stereon vocant ad imitationem tesseræ, quæ cubus vocatur Ex his apparet octonarium numerum solidum corpus & esse & haberi. siquidem unum apud geometras puncti locum obtinet. duo, lineæ ductum faciunt, quæ duobus punctis, ut supra diximus, coërcetur. quatuor

potius quam *Lista* legendum. *Pont.*

7. *Punctis lineæ finiuntur*] Suspicor ob præcedentis verbi postremas literas excidisse binarium numerum II. nam hac eadem pagina inquit; *duo, lineæ ductum faciunt, quæ duobus punctis, ut supra diximus, coërcetur.* alludens ad hunc locum: ut sit scribendum *duobus punctis*, &c. *Gronov.*

8. *Planities includitur*] Interponunt vett. scripti *ejus*, idque adponendum. *Id.*

9. *Quæ cubus vocatur*] MSS. *cubos*. Ita etiam paulo post & II, 2. ubi sunt eadem, optima membrana græcissat. Sed & præterea in scriptis videas prius στερεὸν Latinis formari figuris, posterius Græcis:

quatuor vero puncta adversum se in duobus ordinibus bina per ordinem posita exprimunt quadri speciem à singulis punctis in adversum punctum ejecta linea. Hæc quatuor, ut diximus, duplicata & octo facta duo quadra similia describunt: quæ sibi superposita [10] additaque altitudine formam cubi, quod est solidum corpus, efficiunt. Ex his apparet antiquiorem esse numerum superficie & lineis, ex quibus illam constare memoravimus, formisque omnibus. à lineis enim ascenditur ad numerum tamquam ad priorem, ut intelligatur ex diversis numeris linearum quę formæ geometricæ describantur. [11] Ipsam superficiem cū lineis suis, primam post corpora diximus incorpoream esse naturam, nec tamen sequestrandam, propter perpetuam cum corporibus societatem. ergo quod ab hac sursum recedit, jam pure incorporeum est. numeros autem hac superiores præcedens sermo patefecit. Prima est igitur perfectio incorporalitatis in numeris; & hæc est, ut diximus, numerorum omnium plenitudo. seorsum autem illa, ut supra admonuimus, plenitudo est eorum, qui aut corpus efficiant, aut efficiantur, aut vim obtineant vinculorum; licet alias quoque causas quibus pleni numeri efficiantur esse [12] non ambigam. Qualiter autem octonarius numerus solidum corpus efficiat antelatis probatum est. Ergo singulariter quoque plenus jure dicetur propter corporeæ soliditatis effectum. Sed & ad ipsam cœli harmoniam, id est, concinentiam, hunc numerum magis aptum esse non dubium est; cum sphæræ ipsæ octo sint, quæ moventur: de quibus secuturus sermo procedet. Omnes quoque partes, de quibus constat hic numerus, tales sunt, ut ex earum compage plenitudo nascatur: est enim aut de his quæ neque generantur

Græcis: contrariū adsciscūt editores. *Id.*

10. *Additaque altitudine*] Deleo copulam auctore optima membrana. *Gron.*

11. *Ipsam superficiem*] MSS. *ipsam vero superf.* Idem.

12. *Non ambigam*] Imo *ambigamus* lege cum antiquis, quamvis singularem teneant omnes editiones: ita *diximus, admonuimus*. Defectus idem in lib. 2. cap. 12. *Vt breviter à principio omnem operis continentiam revolvam*, cum libri vett. omnes *revolvamus*. Gronov.

13. *Pars*

tur neque generant; de monade & septem: quæ qualia sint, suo loco plenius explicabitur. Aut de duplicato eo, qui & generatur & generat, id est, quatuor: nam hic numerus quatuor & nascitur de duobus, & octo generat. Aut componitur de tribus & quinque; quorum alter primus omnium numerorum impar apparuit. Quinarii autem potentiam sequens tractatus attinget. Pythagorici vero hunc numerum justitiam vocaverunt: quia primus omnium ita solvitur in numeros pariter pares, hoc est, in bis quaterna, ut nihilominus in numeros æque pariter pares divisio quoq; ipsa solvatur, id est, in bis bina. Eadem quoque qualitate contexitur; id est, bis bina bis. Cum ergo & contextio ipsius, 13 pari æqualitate procedat, & resolutio æqualiter redeat usque ad monadem, quæ divisionem arithmetica ratione non recipit; merito propter æqualem divisionem justitiæ nomen accepit: & quia ex supradictis omnibus apparet quanta & partium suarum & seorsum sua plenitudine nitatur, jure plenus vocatur.

13. *Pari æqualitate procedat*] Libb. *æquabilitate*, & postea *æquabiliter*. Cap. 22. *Cælum ab omni parte æquabiliter distat*. Sic *æquabiliter locari* alio loco. Et Lactantii verba sunt v, 14. *Æquitatem dico, non utique bene judicandi, sed se cum cæteris coæquandi, quam Cicero æquabilitatem vocat*. Gronov.

CAP. VI.

Multas esse causas cur septenarius plenus vocetur.

Superest ut septenarium quoque numerum plenum jure vocitandum ratio in medio constituta persuadeat. Ac primum hoc transire sine admiratione non possumus; quod duo numeri, qui in se multiplicati vitale spatium viri fortis includerent, ex pari & impari constiterunt Hoc enim vere perfectum est, quod ex horum numerorum permixtione generatur. nã 1 impar numerus mas & par femina vocatur. item arithme-

Impar numerus mas & par fæmina] 11, 2. *Ut, quia impar numerus mas habetur, & par fæmina, ex pari & impari, id est, ex mari & fæmina nasceretur*. Gron.

arithmetici imparem patris & parem matris appellatione venerantur. Hinc & Timæus Platonis fabricatorem mundanæ animæ deum partes ejus ex pari & impari, id eſt, duplari & triplari numero, intertexuiſſe memoravit, ita ut à duplari uſque ad octo, à triplari uſque ad viginti ſeptem, ſtaret alternatio mutuandi. Hi enim primi cubi utrinque naſcuntur, ſiquidem à paribus bis bini, qui ſunt quatuor, ſuperficiem faciunt: bis bina bis, quæ ſunt octo, corpus ſolidum fingunt. A diſpari vero ter terna, quæ ſunt novem, ſuperficiem reddunt; & ter terna ter, id eſt, ter novena, quæ ſunt viginti ſeptem, primũ æque cubum alterius partis efficiunt. Unde intelligi datur hos duos numeros, octo dico & ſeptem, qui ad multiplicationem annorum perfecti in republica viri convenerunt, ſolos idoneos ad efficiendam mundi animam judicatos: quia nihil poſt auctorem poteſt eſſe perfectius. Hoc quoque notandum eſt, quod ſuperius aſſerentes communem numerorum omnium dignitatem, antiquiores eos ſuperficie & lineis ejus omnibuſque corporibus oſtendimus: præcedens autem tractatus invenit numeros & ante animam mundi fuiſſe, quibus illam contextam auguſtiſſima Timæi ratio [2] naturæ ipſius conſcia & teſtis expreſſit. Hinc eſt quod pronunciare non dubitavere ſapientes animam eſſe numerum ſe moventem. Nunc videamus cur ſeptenarius numerus ſuo ſeorſum merito plenus habeatur. Cujus [4] ut expreſſius pleni-

2. *Naturæ ipſius conſcia & teſtis*] Copulam ὀβελίζω ſuffragantibus libris ſcriptis & præcedentibus Stephanum editis: ſunt enim priores voces velut ad majorem fidem conciliandam teſti adjecta commendatio, ſæpe uſitata Macrobio. Cap. 16. *Hoc eſt, quod poëta naturæ ipſius conſcius dixit.* 1. Sat. 12. *Homerus naturæ conſcius.* Et cap. 14. *Ægyptios ſolos naturæ conſcios.* Gronov.

3. *Non dubitavere ſapientes*] Xenocraten innuit, de quo vide Cap. 14. hujus libri. Favonius Eulogius. *Eſtque numerus, ut Xenocrates cenſuit, animus ac Deus.* Gronov.

4. *Ut expreſſius plenitudo noſcatur*] In optimis membranis prima ſecundæ vocis ſyllaba erat eraſa: aliæ juxta vulgatos conſtanter *preſſius*, quod Macrobii putamus eſſe adverſis licet poſtremis editoribus. Hoc lib. cap. 8. *Ab omni hujus mundi aſpergine preſſe pureque deterſi.* Et, *Illa autem definitione quid preſſius poteſt eſſe, quid cautius de nomine civitatum.* Cap. 14. *Invenietur preſſius intuenti.* Cap. 18. *Apud preſſius intuentes*

ita

plenitudo noſcatur, primum merita partium de quibus conſtat, tum demum quid ipſe poſſit, inveſtigemus. Conſtat ſeptenarius numerus vel ex uno & ſex, vel ex duobus & quinque, vel ex tribus & quatuor. Singularum compagum membra tractemus; ex quibus fatebimur nullum alium numerum 5 tam varia eſſe majeſtate ſecundum. Ex uno & ſex compago prima componitur. Unum autem, quod μονὰς, id eſt, unitas dicitur, & mas idem & femina eſt; par idem atque impar; ipſe non numerus, ſed fons & origo numerorum. Hæc monas initium finiſque omnium, neque ipſa principii aut finis ſciens, ad ſummum refertur deum, cjuſque intellectum à ſequentium numero rerum & poteſtatum ſequeſtrat: nec in inferiore poſt deum gradu eam fruſtra deſideraveris. Hæc illa eſt mens ex ſummo enata deo, quæ vices temporum neſciens, in uno ſemper quod adeſt conſiſtit ævo; cumque, utpote una, non ſit ipſa numerabilis, innumeras tamen generum ſpecies & de ſe creat & intra ſe continet. Inde quoque aciem paululum cogitationis inclinans, hanc monadem reperies ad animam poſſe referri. Anima enim aliena à ſilveſtris contagione materiæ tantum ſe auctori ſuo ac ſibi debens, ſimplicem ſortita naturam, cum ſe animandæ immenſitati univerſitatis infundat, nullum init tamen cũ ſua unitate divortium. Vides ut hæc monas orta à prima rerum cauſa uſq; ad animam ubiq; integra & ſemper individua continuationem poteſtatis obtineat. Hæc de monade caſtigatius quam ſe copia ſuggerebat. Nec te remordeat, quod, cum omni numero præeſſe videatur, in conjunctione præcipue ſeptenarii prædicetur. nulli enim aptius jungitur monas incorrupta, quam virgini. Huic autem numero, id eſt ſeptenario,

ita verum eſſe conſtabit. II, 3. *Et ut ipſam eſſe, quæ conſit ex omnibus, preſſius indicaret.* VII. Sat. ult. *Sed illud preſſius intuendum eſt.* Gronov.

5. *Tam varia eſſe majeſtate ſecundum*] Repone *ſecundum*, & ſic libri. Infra: *Eſt ergo natura ſecundus hic numerus.* nam & hæc vetuſta ſcriptura ibi, omiſſo τοῦ *ita.* Similia ſunt II, 5. *Verborum parcus, rerum ſecundus ſermo.* &, *Enata de Platonicorum ſenſuum ſecunditate.* Gronov.

6 *Miner-*

nario, adeo opinio virginitatis inolevit, ut Pallas quoque vocitetur. nam virgo creditur, quia nullum ex se parit numerum duplicatus, qui intra denarium coartetur, quem primum limitem constat esse numerorum. Pallas ideo, quia ex solius monadis fetu, & multiplicatione processit, sicut [6] Minerva sola ex ano parente nata perhibetur. Senarius vero, qui cum uno conjunctus septenarium facit, variæ ac multiplicis religionis & potentiæ est. primum [7] quod solus ex omnibus numeris, qui infra decem sunt, de suis partibus constat. habet enim medietatem & tertiam partem, & sextam partem: & est medietas tria; tertia pars duo, sexta pars unum: quæ omnia simul sex faciunt. Habet & alia suæ venerationis indicia, sed, ne longior faciat sermo fastidium, unum ex omnibus ejus officium persequemur. quod ideo prætulimus, quia hoc commemorato, non senarii tantum, sed & septenarii pariter dignitas adstruetur. Humano partui frequentiorem usum novem mensium, certo numerorum modulamine natura constituit: sed ratio sub adsciti senarii numeri multiplicatione procedens etiam septem menses compulit usurpari. quam breviter absoluteque dicemus duos esse primos omnium numerorum cubos, id est, à pari octo, ab impari viginti septem: & esse imparem marem, parem feminam superius expressimus. horum uterque si per senarium numerum multiplicetur, efficiunt dierum numerum, qui septem mensibus explicantur. coëant enim numeri mas ille qui memoratur & femina, octo scilicet & viginti septem; pariunt ex se quinque & triginta. hæc sexies multiplicata creant decem & ducentos: qui numerus dierum mensem septimum clau-

6. *Minerva sola ex uno par.*] A Fr. Modio primum ex MSS. prodiit hæc lectio: nec est, cur in dubium revocetur. Tantum nota Macrobio non convenire cum aliis, quibus præter Minervam, eodem pacto Vulcanus, etiam Mars dicuntur Junoni duo nomina debere. *Gronov.*

7. *Quod solus ex omnibus numeris, qui infra, &c.*] Modius *solus* extrudit: item *intra* legit, pro *infra*. Pont. Et hoc verum est: nam paulo ante etiam, *qui intra denarium coarctetur.* Præterea est id in MSS. omnibus. Cæterum τὸ *solus* cave moveas. *Gronov.*

8. Illa

claudit. Ita est ergo natura secundus hic numerus, ut primam humani partus perfectionem quasi arbiter quidam maturitatis absolvat. Discretio vero futuri partus; sicut Hippocrates refert, sic in utero dinoscitur. aut enim septuagesimo aut nonagesimo die conceptus movetur. dies ergo motus, quicunque fuerit de duobus, ter multiplicatus, aut septimum aut nonum explicat mensem. Hæc de prima septenarii copulatione libata sint. Secunda de duobus & quinque est. ex his dyas, quia post monadem prima est, primus est numerus. hæc ab illa omnipotentia solitaria in corporis intelligibilis lineam prima defluxit. ideo & ad vagas stellarum & luminum sphæras refertur; quia hæ quoque ab illa, quæ ἀπλανὴς dicitur, in numerum scissæ & in varii motus contrarietatem retortæ sunt. hic ergo numerus cum quinario aptissime jungitur, dum hic ad errantes, ut diximus, ad cœli Zonas ille referatur: sed ille ratione scissionis; hic numero. 8 Illa vero quinario numero proprietas excepta potentiæ ultra ceteras eminentis evenit, quod solus omnia quæque sunt, quæque videntur esse, complexus est. esse autem dicimus intelligibilia, videri esse corporalia omnia, seu divinum corpus habeant seu caducum. Hic ergo numerus simul omnia & supera & subjecta designat. aut enim deus summus est, aut mens ex eo nata in qua species rerum continentur, aut mundi anima quæ animarum omnium fons est, aut cœlestia sunt usque ad nos, aut terrena natura est: & sic quinarius rerum omnium numerus impletur. De secunda septenarii numeri

con-

8. *Illa vero quinario numero, &c.*] Quinarii seu imparis numeri magna ratio & reverentia fuit apud Veteres. Notum verbum Græcum; ἢ πέντε πῖν', ἢ τρεῖς πῖν', ἢ μὴ τέτταρα. Qui locus in Plauti Sticho est, & male interpretes, quot vidi, ad vini temperationem referunt. Liquet ex præmissis.

Quot cyathos bibimus? ST. tot quot digiti sunt in manu.

De cyathorum itaque numero capiendus. Plinius hanc ad rem proprie: *Numerum quoque quaternarium prodidit Demetrius condito volumine; & quare quaterni cyathi sextariive non essent bibendi.* Exstat lib. 28. cap. 6. & mirum quomodo Plautinos id enarratores fugerit, cum & Erasmo jam olim annotatum in Chiliadibus. *Pont.*

9. *Aëri*

conjunctione dicta hæc pro affectatæ brevitatis necessitate sufficiant. Tertia est de tribus & quatuor. quæ quantum valeat revolvamus. Geometrici corporis ab impari prima planicies in tribus lineis constat. his enim trigonalis forma concluditur. à pari vero prima in quatuor invenitur. Item scimus secundum Platonem, id est, secundum ipsius veritatis arcanum, illa forti inter se vinculo colligari, quibus interjecta medietas præstat vinculi firmitatem. cum vero medietas ipsa geminatur, ea quæ extima sunt non tenaciter tantum, sed etiam insolubiliter vinciuntur. Primo ergo ternario contigit numero ut inter duo summa medium, quo vinciretur, acciperet. quaternarius vero duas medietates primus omnium nactus est, quas ab hoc numero deus mundanæ molis artifex conditorque mutuatus, insolubili inter se vinculo elementa devinxit: sicut in Timæo Platonis assertum est, non aliter tam controversa sibi ac repugnantia & naturæ communionem abnuentia permisceri, terram dico & ignem, potuisse & per tam jugabilem competentiam fœderari, nisi duobus mediis aëris & aquæ nexibus vincirentur. ita enim elementa inter se diversissima opifex tamen deus ordinis oportunitate connexuit, ut facile jungerentur. nam, cum binæ essent in singulis qualitates, talem unicuique de duobus alteram dedit, ut in eo, cui adhæreret, cognatam sibi & similem reperiret. Terra est sicca & frigida: aqua vero frigida & humecta est. hæc duo elementa, licet sibi per siccum humectumque contraria sint, per frigidum tamen commune junguntur. Aër humectus & calidus est: &, cum aquæ frigidæ contrarius sit calore, conciliatione tamen socii copulatur humoris. super hunc ignis cum sit calidus & siccus, humorem quidem aëris respuit siccitate, sed connectitur per societatem caloris. & ita fit ut singula quæque elementorum duo sibi hinc inde vicina singulis qualitatibus velut quibusdam amplectantur ulnis. aqua terram frigore, aërem sibi nectit humore. aër aquæ humecto simili & igni calore sociatur.

tur. ignis [9] aëri miſcetur ut calido; terræ jungitur ſiccitate. terra ignem ſicco patitur; aquam frigore non reſpuit. Hæc tamen varietas vinculorum, ſi elementa duo forent, nihil inter ipſa firmitatis habuiſſet; ſi tria, minus quidem valido, aliquo tamen nexu vincienda nodaret. inter quatuor vero inſolubilis colligatio eſt; cum duæ ſummitates duabus interjectionibus vinciuntur. quod erit manifeſtius, ſi in medio poſuerimus ipſam continentiam ſenſus [10] de Timæo Platonis exceptam. Divini decoris, inquit, ratio poſtulabat talem fieri mundum, qui & viſum pateretur, & tactum. conſtabat autem neque videri aliquid poſſe ſine ignis beneficio, neque tangi ſine ſolido, & ſolidum nihil eſſe ſine terra. unde mundi omne corpus de igni & terra inſtituere fabricator incipiens vidit duo convenire ſine medio colligante non poſſe, & hoc eſſe optimum vinculum, quod & ſe pariter & à ſe liganda devinciat: unam vero interjectionem tunc ſolum poſſe ſufficere, cum ſuperficies ſine altitudine vincienda eſt: at, ubi artanda vinculis eſt alta dimenſio, nodum niſi gemina interjectione non connecti. inde aërem & aquam inter ignem terramque contexuit: & ita per omnia una & ſibi conveniens jugabilis competentia occurrit elementorum diverſitatem ipſa differentiarum æqualitate conſocians. nam

quantum

9. *Aëri miſcetur ut calido*] MSS. multo melius *in calido*. Gronov.

10. *De Timæo Platonis*] Ubi hæc Philoſophi verba. Σωματοειδὲς δὴ καὶ ὁρατὸν ἁπτόν τε δεῖ τὸ γενόμενον εἶναι. Χωρισθὲν δέ τι πυρὸς οὐδὲν ἄν ποτε ὁρατὸν γένοιτο. οὐδ' ἁπτὸν ἄνευ τινὸς στερεοῦ. στερεὸν δὲ οὐκ ἄνευ γῆς. ὅθεν ἐκ πυρὸς καὶ γῆς τὸ τοῦ παντὸς ἀρχόμενος συνιστάναι σῶμα ὁ θεὸς ἐποίει. δύο δὲ μόνω ξυνίστασθαι τρίτου χωρὶς οὐ δυνατόν. δεσμὸν γὰρ ἐν μέσῳ δεῖ τινα ἀμφοῖν ξυναγωγὸν γίνεσθαι. δεσμῶν δ' ὁ κάλλιστος, ὃς ἂν αὐτὸν καὶ τὰ ξυνδούμενα, ὅτι μάλιστα ἓν ποιῇ. Εἰ μὲν οὖν ἐπίπεδον μὲν, βάθος δὲ μηδὲν ἔχον ἔδει γίγνεσθαι τὸ τοῦ παντὸς σῶμα, μία μεσότης ἂν ἐξήρκει τά τε μεθ' αὐτῆς ξυνδεῖν καὶ ἑαυτήν. νῦν δὲ (στερεὸν γὰρ αὐτὸ προσῆκεν εἶναι, τὰ δὲ στερεὰ μία μὲν οὐδέποτε, δύο δὲ ἀεὶ μεσότητες συναρμόττουσιν) οὕτω δὴ πυρός τε καὶ γῆς, ὕδωρ ἀέρα τε ὁ θεὸς ἐν μέσῳ θεὶς, καὶ πρὸς ἄλληλα, καθ' ὅσον ἦν δυνατὸν ἀνὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἀπεργασάμενος, ὅ, τι πῦρ πρὸς ἀέρα, τοῦτο ἀέρα πρὸς ὕδωρ καὶ ὅ, τι ἀὴρ πρὸς ὕδωρ, τοῦτο δ' ὕδωρ πρὸς γῆν. Gron.

11. Linea

quantum intereſt inter aquam & aërem cauſa denſitatis & ponderis, tantundem inter aërem & ignem eſt. & rurſus quod intereſt inter aërem & aquam cauſa levitatis & raritatis, hoc intereſt inter aquam & terram. item quod intereſt inter terram & aquam cauſa denſitatis & ponderis, hoc intereſt inter aquam & aërem: & quod inter aquam & aërem, hoc inter aërem & ignem. & contra quod intereſt inter ignem & aërem tenuitatis levitatiſque cauſa, hoc inter aërem & aquam eſt: & quod eſt inter aërem & aquam; hoc inter aquam intelligitur & terram. Nec ſolum ſibi vicina & cohærentia comparantur: ſed eadem alternis ſaltibus cuſtoditur æqualitas. nam quod eſt terra ad aërem, hoc eſt aqua ad ignem; &, quotiens verteris, eandem reperies jugabilem competentiam. ita ex ipſo quo inter ſe ſunt æqualiter diverſa ſociantur. Hæc eo dicta ſint ut aperta ratione conſtaret neque planiciem ſine tribus, neque ſoliditatem ſine quatuor poſſe vinciri. ergo ſeptenarius numerus geminam vim obtinet vinciendi: quia ambæ partes ejus vincula prima ſortitæ ſunt; ternarius cum una medietate, quaternarius cum duabus. hinc in alio loco ejuſdem ſomnii Cicero de ſeptenario dicit: *Qui numerus rerum omnium fere nodus eſt.* Item omnia corpora aut mathematica ſunt alumna geometriæ, aut talia quæ viſum tactumve patiantur. horum priora tribus incrementorum gradibus conſtant. aut enim [11] linea ejicitur ex puncto, aut ex linea ſuperficies, aut ex planicie ſoliditas. Altera vero corpora quatuor [12] elementorum collato tenore, in robur

11. *Linea ejicitur ex puncto*] Sic jam ſuperius locutus eſt cap. 5. *A ſingulis punctis in adverſum punctum ejecta linea.* MSS. tamen hoc loco *creſcit.* Et ſatis hoc elegans videtur: nam & *creſcere* dicitur, quicquid movetur in altum, de quo pater in Obſervationum libro III. cap. 1. & naſci lineam dicit cap. 12. *Sicut à puncto naſcitur linea & in longum ex individuo procedit.* Gronov.

12. *Elementorum collato tenore*] Admodum variant ſcripti codd. & multi *fœnore.* Sed admodum me afficit chartæ ſcriptura *fœdere*, quæ vox optime huc quadrat, & notat vinculum, continentiam. Sic inferius. *Hi duo numeri, tam multiplici inter ſe cognationis neceſſitate ſociati, efficiendis utriſque corporibus conſenſu miniſtri fœderis obſequuntur.* Et antea dixit terram & ignem *per jugabilem compe-*

robur ſubſtantiæ corpulentæ concordi concretione coaleſcunt. Nec non omnium corporum tres ſunt dimenſiones, longitudo, latitudo, profunditas: termini adnumerato effectu ultimo quatuor; punctum, linea, ſuperficies, & ipſa ſoliditas item, cum quatuor ſint elementa ex quibus conſtant corpora, terra, aqua, aër, & ignis, tribus ſine dubio interſtitiis ſeparantur. quorum unum eſt à terra uſque ad aquam, ab aqua uſque ad aërem ſequens, tertium ab aëre uſque ad ignem. & à terra quidem uſque ad aquam ſpatium, neceſſitas à phyſicis dicitur; quia vincire & ſolidare creditur, quod eſt in corporibus lutulentum: 13 unde Homericus cenſor cum Græcis imprecaretur, Vos omnes, inquit, in terram & aquam reſolvamini, in id dicens, quod eſt in natura humana turbidum, quo facta eſt homini prima concretio. illud vero quod eſt inter aquam & aërem, *ἁρμονία* dicitur; id eſt apta & conſonans convenientia: quia hoc ſpatium eſt quod ſuperioribus inferiora conciliat, & facit diſſona convenire. inter aërem vero & ignem obedientia dicitur: quia, ſicut lutulenta & gravia ſuperioribus neceſſitate junguntur, ita ſuperiora lutulentis obedientia copulantur, harmonia media 14 conjunctionem utriſque præſtante. Ex quatuor igitur elementis & tribus eorum interſtitiis abſolutionem corporum conſtare manifeſtum eſt. ergo hi duo numeri, tria dico & quatuor, tam multiplici inter ſe cognationis neceſſitate ſociati, efficiendis utriſque corporibus conſenſu miniſtri fœderis obſequuntur. Nec ſolum explicandis corporibus hi duo numeri collativum præſtant favorem: ſed quaternarium quidem Pythagorei 15 quem *τετρακτὺν* vocant,

competentiam fœderari. Licet etiam ſequatur: *explicandis corporibus hi duo numeri collativum præſtant favorem.* Gron.

13. *Unde Homericus cenſor cum Græcis imprecaretur, &c.*] Menelaum intelligit Iliad. η dicentem: ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε. Pont.

14. *Conjunctionem utriſque præſtante*] Modii membranæ *utrinſque.* Idem.

15. *Quem τετρακτὺν vocant*] Pronomen à membranarum altera abeſt. Puto fuiſſe: *Quaternarium quidem Pythago-*

cant, adeo quasi ad perfectionem animæ pertinentem inter arcana venerantur, ut ex eo & jurisjurandi religionem sibi fecerint.

Οὐ μὰ τὸν ἁμετέρα ψυχᾷ παραδόντα τετρακτύν.

[16] *Juro tibi per eum, qui dat animæ nostræ quaternarium numerum.*

Ternarius vero assignat animam tribus suis partibus absolutam. quarum prima est ratio, quam λογιστικὸν appellant. secunda animositas, quam θυμικὸν vocant. tertia cupiditas, quæ ἐπιθυμητικὸν nuncupatur. item [17] nullus sapientum animam ex symphoniis quoque musicis constitisse dubitavit. inter has non parvæ potentiæ est quæ dicitur διὰ πασῶν. hæc constat ex duabus, id est, διὰ τεσσάρων, & διὰ πέντε: fit autem diapente ex hemiolio & fit diatessaron ex epitrito. & est primus hemiolius tria, & primus epitritus quatuor. quod quale sit, suo loco [18] planius exsequemur. Ergo ex his duobus numeris constat diatessaron & diapente, ex quibus diapason symphonia generatur, unde Virgilius nullius disciplinæ expers, plene & per omnia beatos exprimere volens, ait:

O terque quaterque beati.

Hæc de partibus septenarii numeri sectantes compendia diximus. de ipso quoque pauca dicemus. Hic numerus

ἑπτὰς

thagorei (τετρακτὺν vocant) adeo quasi, &c. Gronov.

16. *Iuro tibi per eum*] Hæc Latina jurisjurandi formula, nescio cujus nugatoris est. Scriptorum alius: *per, qui nostræ animæ numerum dedit ipse quaternarium.* Alter: *Perque nostræ animæ numerum dedit esse quaternum:* quem sequitur Beroaldina editio. Sed quid hæc aliud volunt, quam ut cum Camerario (qui tamen paululum discrepat) Modio & membrana una & ipso, certe scio, Macrobio rescribamus,

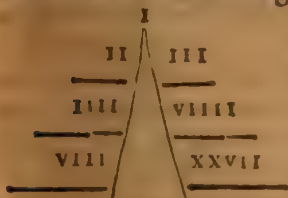
Per, qui nostræ animæ numerum dedit esse quaternum. Gronov.

17. *Nullus sapientium animam ex symphoniis*] Præcipue tamen hoc affirmaverunt Pythagoras & Philolaus, de quibus infra. *Gronov.*

18. *Planius exsequemur*] Libri omnes *plenius.* Cap. 4. *De hoc quidem galaxia plenius differemus,* quæ eadem c. 14. cap. 5. *Suo loco plenius explicabitur.* Sic alibi, *plene & docte ostendere, plene exprimere, plene insinuare.* Infra pro *vocitabatur* MSS. *nuncupabatur.* Gronov.

19. *Dein-*

ἑπτὰς nunc vocatur antiquato usu primæ literæ. apud veteres enim ſeptas vocitabatur, quod Græco nomine teſtabatur venerationem debitam numero. nam primo omnium hoc numero anima mundana generata eſt, ſicut Timæus Platonis edocuit. monade enim in vertice locata, terni numeri ab eadem ex utraque parte fluxerunt; ab hac pares, ab illa impares: id eſt, poſt monadem à parte altera duo, inde quatuor, deinde octo: ab altera vero parte tria, 19 deinde novem, & inde viginti ſeptem. & ex his numeris facta contextio generationem animæ imperio creatoris effecit. Non parva ergo hinc potentia numeri hujus oſtenditur, quia mundanæ animæ origo ſeptem finibus continetur. ſeptem quoque vagantium ſphærarum ordinem illi ſtelliferæ & omnes continenti ſubjecit artifex fabricatoris providentia; quæ & ſuperioris rapidis motibus obviarent, & inferiora omnia gubernarent. Lunam quoque quaſi ex illis ſeptimam numerus ſeptenarius movet, curſumque ejus ipſe diſpenſat. quod cum multis modis probetur, ab hoc incipiat oſtendi. Luna octo & viginti prope diebus totius zodiaci ambitum conficit. nam etſi per triginta dies ad ſolem, à quo profecta eſt, remeat; ſolos tamen fere viginti octo in tota zodiaci circuitione conſumit: reliquis ſolem, qui de loco in quo eum reliquit abſceſſerat, comprehendit. Sol enim unum de duodecim ſignis integro menſe metitur. ponamus ergo ſole in prima parte arietis conſtituto ab ipſius, ut ita dicam, orbe emerſiſſe lunam, quod eam naſci vocamus. hæc poſt viginti octo dies & horas feré ſeptem ad primam partem arietis redit; ſed illic non invenit ſolem. interea enim & ipſe progreſſionis ſuæ lege ulterius abſceſſit,

19. *Deinde novem*] Numerorum itaque digamma refingendum. Loco VIII. ponendum IX. *Pontan.*

ſit, & ideo ipſa necdum putatur eò unde profecta fuerat revertiſſe: quia oculi noſtri tunc non à prima parte arietis, ſed à ſole eam ſenſerant proceſſiſſe. hunc ergo diebus reliquis, id eſt, duobus, plus minuſve conſequitur; & tunc orbi ejus denuo ſuccedens ac denuo inde procedens rurſus dicitur naſci. inde ferè numquam in eodem ſigno bis continuo naſcitur niſi in geminis, ubi hoc nonnumquam evenit; quia dies in eo ſol duos ſupra triginta altitudine ſigni morante conſumit. rariſſimo in aliis, ſi circa primam ſigni partem à ſole procedat. hujus ergo viginti octo dierum numeri ſeptenarius origo eſt. nam ſi ab uno uſque ad ſeptem, quantum ſinguli numeri exprimunt, tantum antecedentibus addendo procedas; invenies viginti octo nata de ſeptem. Hunc etiam numerum, qui in quater ſeptenos æqua ſorte digeritur, ad totam zodiaci latitudinem emetiendam remetiendamque conſumit. nam ſeptem diebus ab extremitate ſeptemtrionalis oræ oblique per latum meando ad medietatem latitudinis pervenit; qui locus appellatur eclipticus: ſeptem ſequentibus à medio ad imum auſtrale delabitur: ſeptem aliis rurſus ad medium obliquata conſcendit: ultimis ſeptem ſeptemtrionali redditur ſummitati. ita iſdem quater ſeptenis diebus omnem zodiaci & longitudinem & latitudinem circum perque diſcurrit. Similibus quoque diſpenſationibus hebdomadum luminis ſui vices ſempiterna lege variando diſponit. primis enim ſeptem uſque ad medietatem velut diviſi orbis excreſcit, & διχότομος tunc vocatur: ſecundis orbem totum renaſcentes ignes colligendo jam complet, & plena tunc dicitur: tertiis διχότομος rurſus efficitur, cum ad medietatem decreſcendo contrahitur: quartis ultima luminis ſui diminutione tenuatur. Septem quoque permutationibus, quas phaſis vocant Græci, toto menſe diſtinguitur; cum naſcitur, cum fit dichotomos; & cum fit ἀμφίκυρτος, cum plena, & rurſus amphicyrtos;
ac

ac denuo dichotomos, & cum ad nos luminis universitate privatur. amphicyrtos est autem, cum supra diametrum dichotomi est antequam orbis conclusione cingatur, vel de orbe jam minuens inter medietatem ac plenitudinem insuper mediam luminis curvat eminentiam. Sol quoque ipse, de quo vitam omnia mutuantur, septimo signo vices suas variat. nam [20] à solstitio hiemali ad æstivum septimo pervenit signo; & à tropico verno usque ad autumnale tropicum septimi signi peragratione producitur. Tres quoque conversiones lucis ætheree per hunc numerum constant. est autem prima maxima, secunda media, minima est tertia. & maxima est anni secundum solem, media mensis secundum lunam, minima diei secundum ortum & occasum. Est vero unaquæque conversio quadripartita: & ita constat septenarius numerus, id est, [21] ex tribus conversionum, & ex quatuor modis, quibus unaquæque convertitur: hi sunt autem quatuor modi. fit enim prima humida, deinde calida, inde sicca, & ad ultimum frigida. & maxima conversio, id est, anni, humida est verno tempore, calida æstivo, sicca autumno, frigida per hiemem. media autem conversio mensis per lunam ita fit, ut prima sit hebdomas humida (quia nascens luna humorem assolet concitare) secunda calida adolescente in ea jam luce de solis adspectu: tertia sicca quasi plus ab ortu remota; quarta frigida, deficiente jam lumine. Tertia vero conversio, quæ est diei secundum ortum & occasum, ita disponitur; quod humida sit usque ad primam de quatuor partibus partem diei, calida usque ad secundam, sicca usque ad tertiam, quarta jam frigida. [22] Oceanus quoque in

20. *A solstitio hiemali ad æstivum*] Addunt libri antt. *solstitium*. Cur id ab editoribus neglectum, ipsi viderint: certe eadem repetitione dicit sequentia *à tropico verno usque ad autumnale tropicum*. Gronov.

21. *Ex tribus conversionum & ex quatuor modis*] Scripti: *ex tribus generibus conversionum & ex quatuor modis*. Et omnino sic scribi debet. *Gronov*.

22. *Oceanus quoque in incremento suo*] MSS. *incremento*. Ut & infra hoc capite: *nihil de se amplius incrementis vicium sperent*. Quin sequior ætas ita locuta

in incremento ſuo hunc numerum tenet. nam primo naſcentis lunæ die fit copioſior ſolito; minuitur pauliſper ſecundo; minoremque videt eum tertius quam ſecundus: & ita decreſcendo ad diem ſeptimum pervenit. rurſus octavus dies manet ſeptimo par; & nonus fit ſimilis ſexto; decimus quinto; & undecimus ſit quarto par; tertio quoque duodecimus; & tertius decimus fit ſimilis ſecundo; quartus decimus primo. tertia vero hebdomas eadem facit quæ prima, quarta eadem quæ ſecunda. Hic denique numerus eſt qui hominem concipi, formari, edi, vivere, ali, ac per omnes ætatum gradus tradi ſenectæ atque omnino conſtare facit. nam ut illud taceamus, quod uterum nulla vi ſeminis occupatum hoc dierum numero natura conſtituit velut decreto exonerandæ mulieris vectigali, menſe redeunte purgari: hoc tamen prætereundum non eſt, quia ſemen, quod poſt jactum ſui intra horas ſeptem non fuerit in effuſionem relapſum, hæſiſſe in vitam pronuntiatur. verum ſemine ſemel intra formandi hominis monetam locato, hoc primum artifex natura molitur, [23] ut die ſeptimo folliculum genui-

num

cuta ſit, dubium non eſt. Favonius Eulogius: *Adde quod octavus hic numerus dierum noctiumque crementa convertit.* Scholiaſtes Germanici: *Denique crementis lunæ abſciſſa ligna furfuraceis tinearum terebramentis fiſtulaſcunt.* Quæ totidem literis legas apud Fulgentium lib. 2. fab. ult. ubi hanc vocem bis offendes. Idem de contin. Virgil. *ad deſideratam olim pervenitur Auſoniam.* i. *ad boni crementa.* Sic cunabula dixerunt, & incunabula: & Arnobius *adſcribere fortunis.* Quid quod & apud Plinium xi Nat. Hiſt. 37. illis in verbis: *Veterina tantum quædam ad incrementa lunæ morbos ſentiunt*: celebris ille Chifletianus *ad crementa* prodit, & idem mihi occurrit in bibliothecæ publicæ exemplari. Addas licet, quæ notavit Jac. Bongarſius ad Juſtini lib. xxii. cap. 2. in variis lectionibus, cui adjicere poſſum, ſic & in ejuſdem bibliothecæ membrana ſcriptum reperiri. Vix tamen crediderim vel Plinium vel Curtium vel Juſtinum *crementa* dixiſſe; ſed id propagatum cenſeo ex facto ea ætate exemplari, qua *crementa* quam *incrementa* dicere malebant. Cui licet Macrobius ſit propinquior, meliores tamen eum ſecutum malim, & librarios alterum IN feciſſe lucri. *Gronov.*

23. *Ut die ſeptimo folliculum genuinum circumdet humori ex membranâ*] Ita ad oram Camerarius; quod ſequutus Stephanus. In textu tamen & vetuſtioribus quoque libris *genitivum* remanet. Cato de Liberis educandis, *Nutrix hæc omnia faciat in verbenis ac tubis ſine hoſtia, ut Deli ad Apollinis Genitivi aram.* Porro de *folliculo* Arnobius: *Nihil enim*

cil

num circumdet humori ex membrana tam tenui, qualis in ovo ab exteriore testa clauditur, & intra se claudit liquorem. Hoc cum à physicis deprehensum sit; Hippocrates quoque ipse, qui tam fallere quam falli nescit, experimenti certus asseruit, referens in libro, qui de natura pueri inscribitur, tale seminis receptaculum de utero ejus ejectum, quam septimo post conceptum die gravidam intellexerat. Mulierem enim semine non effuso, ne gravida maneret orantem, imperaverat saltibus concitari; aitque [24] septimo die saltum septimum eiiciendo cum tali folliculo, qualem supra retulimus suffecisse conceptui. hæc Hippocrates. Straton vero Peripateticus, & Diocles Carystius per septenos dies concepti corporis fabricam hac observatione dispensant, ut hebdomade secunda credant guttas sanguinis in superficie folliculi, de quo diximus, apparere, tertia demergi eas introrsum ad ipsum conceptionis humorem; quarta humorem ipsum coagulari, ut quiddam velut inter carnem & sanguinem liquida adhuc soliditate conveniat; quinta vero interdum fingi in ipsa substantia humoris humanam figuram magnitudine quidem apis, sed ut in illa brevitate membra omnia & designata totius corporis lineamenta consistant. Ideo autem adjecimus, interdum; quia constat, quotiens quinta hebdomade fingitur designatio ista membrorum, mense septimo maturari partum: cum autem nono mense absolutio futura est, siquidem femina fabricatur, sexta hebdomade [25] membra dividi; si masculus, septima. Post partum vero utrum victurum sit quod effusum est, an in utero sit

est nobis promissum ad hanc vitam, nec in carunculæ huius folliculo constitutis, opis aliquid sponsum est. Modii MS. *folliculo gemmino circumdatur ex membrana.* Pont.

24. *Septimo die saltum septimum eji- ciendo cum tali folliculo*] Hæc antiqua & scripta lectio. Alias diserte legitur, *septimo die saltu ejectum cum.* Illud cogitandum si fuerit; *septimo die conceptum ejiciendo.* Vide Hippocratem libro περὶ φύσιος παιδίου Pontan.

25. *Membra dividi*] Interponunt libri vett. *iam*, & recte: nam id majorem temporis festinationem notat: ut cap. 13. hoc libro: *Hæc primum probare volunt, nihil se magis desiderare, quam ut cum eo iam moriantur.* Sicuti quidem ibi quoq; MSS. omnes, male omittentibus

Justie-

ſit præmortuum, ut tantummodo ſpirans naſcatur, ſeptima hora diſcernit. ultra hunc enim horarum numerum, quæ præmortua naſcuntur, aëris halitum ferre non poſſunt: quem quiſquis ultra ſeptem horas ſuſtinuerit, intelligitur ad vitam creatus, niſi alter forte, qualis perfectum poteſt, caſus eripiat. item poſt dies ſeptem jactat reliquias umbilici; & poſt bis ſeptem incipit ad lumen viſus ejus moveri, & poſt ſepties ſeptem libere jam & pupulas & totã faciem vertit ad motus ſingulos videndorum. Poſt ſeptem vero menſes dentes incipiunt mandibulis emergere, & poſt bis ſeptem ſedet ſine caſus timore. Poſt ter ſeptem ſonus ejus in verba prorumpit; & poſt quater ſeptem non ſolum ſtat firmiter, ſed & incedit. Poſt quinquies ſeptem incipit lac nutricis horreſcere; niſi fortè ad patientiam longioris uſus continuata conſuetudine protrahatur. Poſt annos ſeptem dentes, qui primi emerſerant, aliis aptioribus ad cibum ſolidum naſcentibus cedunt; eodemque anno, id eſt ſeptimo, plene abſolvitur integritas loquendi. unde & ſeptem vocales litteræ à natura dicuntur inventæ; licet Latinitas eaſdem modo longas modo breves pronunciando, quinque pro ſeptem tenere maluerit. Apud quos tamen, ſi ſonos vocalium, non apices numeraveris, ſimiliter ſeptem ſunt. Poſt annos autem bis ſeptem [26] ipſa ætatis neceſſitate pubeſcit. tunc enim moveri incipit vis generationis in maſculis, & purgatio feminarum ideo & tutela puerili quaſi virile jam robur abſolvitur, de qua tamen feminæ, propter votorum feſtinationem, maturius biennio legibus liberantur. Poſt ter ſeptenos annos flore genas veſtit juventa: idemque annus finem in longum creſcendi facit. & quarta annorum hebdomas impleta in latum quoque creſcere ultra jam prohibet. quinta omne virium

poſtremis editionibus omnes, quaſi prævenire & occupare definitum tempus cuperet. *Gronov.*

26. *Ipſa ætatis neceſſitate pubeſcit*] Legendum hic cenſuit Joſeph. Scaliger: *ipſa ætatis neceſſitas pubeſcit. Ætatis neceſſitas*, ipſum ſignum pubertatis ſit, ut pluribus explicuit illuſtris idem heros in Elencho Orationis chronologicæ pag. 69. *Pont.*

27. *Ant*

virium, quantæ inesse unicuique possunt, complet augmentum: nulloque modo jam potest quisquam se fortior fieri. inter pugiles denique hæc consuetudo servatur, ut, quos jam coronavere victoriæ, nihil de se amplius in incrementis virium sperent: qui vero expertes hujus gloriæ usque illo manserunt, à professione discedant. Sexies vero septem anni servant vires ante collectas, nec diminutionem nisi ex accidenti evenire patiuntur. Sed à sexta usque ad septimam septimanam fit quidem diminutio, sed occulta, & quæ detrimentum suum aperta defectione non prodat. ideo nonnullarum rerumpublicarum hic mos est, ut post sextam ad militiam nemo cogatur. in pluribus datur remissio justa post septimam. Notandum vero quod, cum numerus septem se multiplicat, facit ætatem quæ proprie perfecta & habetur & dicitur: adeo ut illius ætatis homo (ut pote qui perfectionem & attigerit jam, & necdum prætererit) & consilio aptus sit, nec ab exercitio virium alienus habeatur. Cum vero decas, qui & ipse perfectissimus numerus est, perfecto numero, id est, ἑπτάδι, jungitur, ut [27] aut decies septem, aut septies deni computentur anni: hæc à physicis creditur meta vivendi, & hoc vitæ humanæ perfectum spatium terminatur. quod si quis excesserit, ab omni officio vacuus soli exercitio sapientiæ vacat, & omnem usum sui in suadendo habet, aliorum munerum vacatione reverendus. à septima enim usque ad decimam septimanam pro captu virium, quæ adhuc singulis perseverant, variantur officia. idem numerus totius corporis membra disponit. septem enim sunt intra hominem, quæ à Græcis nigra membra vocitantur; lingua, cor, pulmo, jecur, lien, renes duo & septem alia cum venis & meatibus, quæ adjacent singulis, ad cibum & spiritum accipiendum reddendumque sunt deputata, guttur, stomachus, alvus, vesica, & intestina principalia tria: [28] quorum unum dissi-

27. *Aut decies septem*] Liber optimus *septeni*. Sane etiam sequitur, *aut septies deni*, eodem modo. *Gronov.*

28. *Quorum unum dissiptum vocatur*]

dissiptum vocatur; quod ventrem & cetera intestina secernit. alterum medium; quod Græci μεσέντερον dicunt. tertium; quod veteres hiram vocarunt. 29 habeturque præcipuum intestinorum omnium, & cibi retrimenta deducit. De spiritu autem & cibo quibus accipiendis (ut relatum est) atque reddendis membra, quæ diximus, cum meatibus sibi adiacentibus obsequuntur, hoc observatum est, quod sine haustu spiritus ultra horas septem, sine cibi, ultra totidem dies vita non durat. Septem sunt quoque gradus in corpore, qui dimensionem altitudinis ab imo in superficiem complent; medulla, os, nervus, vena, arteria, caro, cutis. hæc de interioribus. In aperto quoque septem sunt corporis partes; caput, pectus, manus, pedesque & pudendum. Item, quæ dividuntur, non nisi septem compagibus juncta sunt; ut in manibus est humerus, brachium, cubitus, vola & digitorum terni nodi: in pedibus vero femur, genu, tibia, pes ipse, sub quo vola est, & digitorum similiter nodi terni. Et, quia sensus eorumque ministeria natura 30 in capite, velut in arce, constituit; septem foraminibus sensuum celebrantur officia: id est, oris, ac deinde oculorum, narium & aurium binis.

tur] Faciendum cum Fruterio, *imum dissiptum*. *Dissiptum, dissептum* est, ut *consiptum* Festo. Celso, *siptum* memini dictum. Græcis, διάφραγμα est. *Pontan.*

29. *Habeturque præcipuum intestin.*] Præcipuum intelligi potest vel usu vel dignitate: quod enim hic tacet, indicat lib. VII. Sat. cap. 9. Spinalis medulla *adeo usu vel dignitate præcipua est, ut longum cerebrum à medicis sit vocata.* Itaque nihil nunc sollicitandum pronunciarem, nisi in duobus libris obveniret *principium*, unde fortassis: *habetque principium*. Principium est primus locus & eminentior, principatus. Sulpicius Severus in historia sacra: *Dictumque responso domini est, duos in his populos prænunciari, & majorem minoris subdendum esse principio*, notante Barthio. Adde Lipsium ad primum Taciti Annalem. *Gronov.*

30. *In capite velut in arce*] Minutius Felix: *Oculi in summo velut in specula constituti, & omnes ceteri sensus velut in arce compositi.* Solinus in præfat. *Sicut ergo ii, qui corporum formas æmulantur, postpositis quæ reliqua sunt, ante omnia effigiant modum capitis, nec in alia membra prius lineas destinant, quam ab ipsa, ut ita dixerim, figurarum arce auspicium faciant inchoandi.* Lactantius de Opificio Dei cap. 8. *Ejus* (hominis) *prope divina mens in summo capite collocata, tanquam in arce sublimis speculatur omnia & contuetur.* Gronov.

Locum

nis. unde non immerito hic numerus, totius fabricæ dispensator & dominus, ægris quoque corporibus periculum sanitatemve denuntiat. imo ideo & septem motibus omne corpus agitatur. aut enim accessio est, aut recessio, aut in lævam dextramve deflexio, aut sursum quis seu deorsum movetur, aut in orbem rotatur. Tot virtutibus insignitus septenarius, quas vel de partibus suis mutuatur vel totus exercet, jure plenus & habetur & dicitur. Et absoluta, ut arbitror, ratione jam constitit cur diversis ex causis octo & septem pleni vocentur. Sensus autem hic est. Cum ætas tua quinquagesimum & sextum annum compleverit, quæ summa tibi fatalis erit: spes quidem salutis publicæ te videbit, & pro remediis communis bonorum omnium status virtutibus tuis dictatura debebitur; sed si evaseris insidias propinquorum. nam per septenos octies solis amfractus reditusque, quinquaginta & sex significat annos, amfractum solis & reditum annum vocans: amfractum; propter zodiaci ambitum: reditum; quia eadem signa per annos singulos certa lege metitur.

CAP. VII.

Obscura involutaque semper esse somnia ac signa de adversis; & tamen semper subesse aliquid, quo possit quoquomodo deprehendi veritas, modo diligens assit scrutator.

HIc quidam mirantur quid sibi velit ista dubitatio, *si effugeris*, quasi potuerit divina anima & olim cœlo reddita, atque hic maxime scientiam futuri professa, nescire, possit ne nepos suus an non possit evadere. sed nõ advertunt hanc habere legẽ omnia vel signa vel somnia, ut de adversis oblique aut denuntient, aut minentur, aut moneant. & ideo quædam cavendo transimus; alia exorando & litando vitantur. alia sunt ineluctabilia, quæ nulla arte, nullo avertuntur ingenio. nam, ubi admonitio est, vigilantia cautionis evaditur: quod apportant minæ, litatio propitiationis avertit:

tit: nunquam denuntiata vanescunt. Hic subjicies: Unde igitur ista discernimus, ut possit cavendumne an exorandum an vero patiendum sit deprehendi? Sed præsentis operis fuerit insinuari, qualis soleat in divinationibus esse affectata confusio; ut desinas de inserta velut dubitatione mirari. ceterum in suo quoque opere artificis erit signa quærere, quibus ista discernat, si hoc vis divina non impedit. nam illud,

Prohibent nam cetera Parcæ

Scire,

Maronis est ex intima disciplinæ profunditate sententia. Divulgatis etiam docemur exemplis quam pæne semper cum prædicuntur futura, ita dubiis obserantur, ut tamen diligens scrutator nisi divinitus, ut diximus, impeditur, subesse reperiat apprehendendæ vestigia veritatis: ut ecce Homericum somnium à Jove, ut dicitur, missum ad conserendam futuro die cum hostibus manum sub aperta promissione victoriæ, spem regis animavit. ille velut divinum secutus oraculum, commisso prœlio, amissis suorum plurimis, vix ægreque in castra remeavit. num dicendum est deum mandasse mendacium? non ita est, sed, quia illum casum Græcis fata decreverant, latuit in verbis somnii quod animadversum vel ad vere vincendum vel ad cavendum saltem potuisset instruere. habuit enim præceptio, ut universus produceretur exercitus. at ille sola pugnandi hortatione contentus non vidit, quid de producenda universitate præceptum sit: prætermissoque Achille, qui tunc recenti lacessitus injuria ab armis cum suo milite feriabatur, rex progressus in prœlium & casum qui debebatur excepit, & absolvit somnium invidia mentiendi, non omnia de imperatis sequendo. Parem observantiæ diligentiam Homericæ per omnia perfectionis imitator Maro in talibus quoque rebus obtinuit. nam apud illum Æneas ad regionem instruendo regno fataliter eligendam, satis abundeque Delio instructus oracu-

oraculo, in errorem tamen unius verbi negligentia relapsus est. non quidem locorum fuerat, quæ petere deberet, nomen insertum: sed, cum origo vetus parentũ sequenda diceretur, fuit in verbis, quod inter Cretam & Italiam, quæ ipsius gentis auctores utraque produxerant, magis ostenderet; &, quod ajunt, digito demonstraret Italiam. nam quum fuissent inde Teucer, hinc Dardanus; vox sacra sic alloquendo: *Dardanidæ duri*: aperte consulentibus Italiam, de qua Dardanus profectus esset, objecit appellando eos parentis illius nomine, cujus erat origo rectius eligenda. Et hic certæ quidem denunciationis est, quod de Scipionis fine prædicitur: sed gratia conciliandæ obscuritatis inserta dubitatio dicto tamen, quod initio somnii continetur, absolvitur. nam cum dicitur; *circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint*: vitari hunc finem non posse pronuntiat. Quod autem Scipioni reliquos vitæ actus sine offensa dubitandi per ordinem retulit, & de sola morte similis est visus ambigenti, hæc ratio est, quod sive dum humano vel mœrori parcitur vel timori, seu quia utile est hoc maxime latere, pronius cetera oraculis quam vitæ finis exprimitur, aut cum dicitur non sine aliqua obscuritate profertur.

CAP. VIII.

Quatuor esse virtutum genera, politicas, purgatorias, animi purgati, & exemplares: & cum virtus beatos efficiat, sitque primum illud virtutum genus in rerumpublicarum gubernatoribus, ideo hos utique fore fœlices.

HIs aliqua ex parte tractatis, progrediamur ad reliqua. *Sed, quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rempublicam, sic habeto: Omnibus qui patriam conservarint, adjuverint, auxerint, certum esse in cælo definitum locum, ubi beati ævo sempiterno fruantur. nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia cœtusque homi-*

hominum jure sociati, quæ civitates appellantur: earum rectores & servatores hinc profecti huc revertuntur. Bene & opportune, postquam de morte prædixit, mox præmia bonis post obitum speranda subjecit: quibus adeo à metu prædicti interitus cogitatio viventis erecta est, ut ad moriendi desiderium ultro animaretur majestate promissæ beatitudinis & cœlestis habitaculi. Sed de beatitate quæ debetur conservatoribus patriæ pauca dicenda sunt, ut postea [1] locum omnem, quem hic tractandum recepimus, resolvamus. Solæ faciunt virtutes beatum: nullaque alia quisquam via hoc nomen adipiscitur. unde, qui existimant nullis nisi philosophantibus inesse virtutes, nullos præter philosophos beatos esse pronuntiant. agnitionem enim rerum divinarum sapientiam proprie vocantes, eos tantummodo dicunt esse sapientes, qui superna acie mentis requirunt, & quærendi sagaci diligentia comprehendunt, &, quantum vivendi perspicuitas præstat, imitantur. & in hoc solo esse ajunt exercitia virtutum: quarum officia sic dispensant. Prudentiæ esse, mundum istum & omnia quæ in mundo insunt, divinorum contemplatione despicere, omnemque animæ cogitationem in sola divina dirigere. temperantiæ; omnia relinquere, in quantum natura patitur, quæ corporis usus requirit. fortitudinis; non terreri animam à corpore quodammodo ductu philosophiæ recedentem, nec altitudinem perfectæ ad superna ascensionis horrere. justitiæ; ad unam sibi hujus propositi consentire viam uniuscujusque virtutis obsequium. atque ita fit, ut secundum hoc [2] tam rigidæ definitionis abruptum, rerumpublicarum rectores beati esse non possint. Sed

LOcum omnem resolvamus] Libri revolvamus, & sic auctor scripsit. Supra cap. 6 de septenarii divisionibus: *Tertia est de tribus & quatuor, quæ, quantum valeat, revolvamus.* II. 4. *Ut de gravitate & acumine sonorum diversitates, quas asserit, revolvamus.* Gronov.

2. *Tam rigidæ definitionis abruptum*] Quintilianus decl. 4. *Testor, in novissimo fati stamus abrupto.* Declam. 5. *Exspectatis, judices, ut in tristissimæ necessitatis positus abrupto, ad agrum continuo properaverim.* Idem.

3. *Huma-*

Sed Plotinus inter philosophiæ professores cum Platone princeps, libro de virtutibus, gradus earum vera & naturali divisionis ratione compositos per ordinem digerit. Quatuor sunt, inquit, quaternarum genera virtutum. ex his primæ politicæ vocantur, secundæ purgatoriæ, tertiæ animi jam purgati, quartæ exemplares. Et sunt politicæ hominis, qua sociale animal est. his boni viri reipublicæ consulunt, urbes tuentur; his parentes venerantur, liberos amant, proximos diligunt; his civium salutem gubernant; his socios circumspecta providentia protegunt, justa liberalitate devinciunt:

Hisque sui memores alios fecere merendo.

Et est politici prudentia, ad rationis normam quæ cogitat, quæque agit universa dirigere, ac nihil præter rectum velle vel facere,3 humanisque actibus tanquam divinis arbitris, providere. prudentiæ insunt ratio, intellectus, circumspectio, providentia, docilitas, cautio. Fortitudinis est, animum supra periculi metum agere, nihilque nisi turpia timere; tolerare fortiter vel adversa vel prospera. fortitudo præstat magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiæ, nihil appetere pænitendum, in nullo legem moderationis excedere, sub jugum rationis cupiditatem domare. temperantiam sequuntur modestia, verecundia, abstinentia,4 castitas, moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. Iustitiæ; servare unicuique quod suum est. de justitia veniunt innocentia,

3. *Humanisque actibus, tanquam divinis arbitris providere*] Editiones pleræque, *divis arbitris*. Quod placet, & malim porro, *præsidere*. Arnobius lib. 3. *Nisi forte hoc dicitis Deos artifices non esse, sed eos his artibus præsidere.* & iterum, *Cornificius halare convincitur, qui novitati præsidentibus divis alienæ potentiæ vim donat*. Pontan. Sexcenta talia proferri possunt: non tamen ideo & malim Macrobio impingere. Utitur enim hic τῷ *providere*, ut lib. 1. Saturn. cap. 16. *Nundinæ sunt paganorum itemque rusticorum, quibus conveniunt negotiis propriis vel mercibus provisuri*. Gronov.

4. *Castitas, moderatio*] MSS. cum nonnullis editt. auctiores una temperantiæ propagine, *castitas, honestas, moderatio*. Gronov.

5. Quæ

tia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His virtutibus vir bonus primum sui, atque inde reipublicæ rector efficitur, juste ac provide gubernans humana, divina non deserens. Secundæ, [5] quas purgatorias vocant, hominis sunt, qui divini capax est; solumque animum ejus expediunt, qui decrevit se à corporis contagione purgare, [6] & quadam humanorum fuga solis se inserere divinis. hæ sunt otiosorum, qui à rerumpublicarum actibus se sequestrant. Harum quid singulæ velint superius expressimus, cum de virtutibus philosophantium diceremus; quas solas quidam existimaverunt esse virtutes. Tertiæ sunt purgati jam defæcatique animi & ab omni mundi hujus aspergine presse pureque detersi. illic prudentiæ est divina non quasi in electione præferre, sed sola nosse, & hæc, tanquam nihil sit aliud, intueri. temperantiæ; terrenas cupiditates non reprimere, sed penitus oblivisci. fortitudinis; passiones ignorare non vincere, ut [7] *nesciat irasci, cupiat nihil.* justitiæ; ita cum supera & divina mente sociari, ut servet perpetuum cum ea fœdus imitando. Quartæ exemplares sunt, quæ in ipsa divina mente consistunt, quam diximus νοῦν vocari: à quarum exemplo reliquæ omnes per ordinem defluunt. Nam si rerum aliarum, multo magis virtutum ideas esse in mente credendum est. Illic prudentia est mens ipsa divina. temperantia; quod in se perpetua intentione conversa est. forti-

5. *Quas purgatorias vocant*] Præclare & apposite Pythagoræ interpres Hierocles, Φιλοσοφία ἐστὶ ζωῆς ἀνθρωπίνης κάθαρσις, καὶ τελειότης. κάθαρσις μὲν ἀπὸ τῆς ὑλικῆς ἀλογίας καὶ τοῦ θνητοειδοῦς σώματος. τελειότης δὲ, τῆς οἰκείας εὐζωίας ἀνάληψις, πρὸς τὴν θείαν ὁμοίωσιν ἐπανάγουσα. *Philosophia est vitæ humanæ purgatio & perfectio. Purgatio quidem cum fæce rationi contraria mortalique corpore liberat. Perfectio, cum vitæ suæ præstantia ad divinam similitudinem deducit.* Pont.

6. *Et quadam humanorum fuga solis se inserere divinis*] Platonis hæc omnia Pythagoræque moneta percussa. Arnobius, *Quid Plato vester in Theæteto, nonne animo fugere suadet è terris, & circa illum semper (quantum fieri potest) cogitatione ac mente versari?* Idem.

7. *Nesciat irasci, cupiat nihil*] Alio charactere expressimus, quippe quod sit hemistichion Juvenalis è Satira decima. *Gronov.*

fortitudo; quod semper idem est, nec aliquando mutatur. justitia; quod perenni lege à sempiterna operis sui continuatione non flectitur. Hæc sunt quaternarum quatuor genera virtutum; quæ, præter cetera, maximam in passionibus habent differentiam sui. passiones autem, ut scimus, vocantur, quod homines

Metuunt, [8] *cupiunt, gaudentque, dolentque.*

has primæ molliunt, secundæ auferunt, tertiæ obliviscuntur: in quartis nefas est nominari. Si ergo hoc est officium & effectus virtutum, beare; constat autem & politicas esse virtutes: igitur ex politicis efficiuntur beati. jure ergo Tullius de rerumpublicarum rectoribus dixit; *ubi beati ævo sempiterno fruantur.* qui, ut ostenderet alios otiosis, alios negotiosis virtutibus fieri beatos, non dixit absolute nihil esse illi principi deo acceptius quam civitates; sed adjecit, *quod quidem in terris fiat*, ut eos, qui ab ipsis cœlestibus incipiunt, discerneret à rectoribus civitatum, quibus per terrenos actus iter paratur ad cœlum. Illa autem definitione quid pressius potest esse, quid cautius de nomine civitatum? *quam concilia*, inquit, *cœtusque hominum jure sociati, quæ civitates appellantur?* nam & servilis quondam & gladiatoria manus concilia hominum & cœtus fuerunt, sed non jure sociati. illa autem sola justa est multitudo, cujus universitas in legum consentit obsequium.

8. *Cupiunt gaudentque dolentque*] Hoc editorum metrum est. Liber antiquissimus: *cupiuntque dolent gaudentque*. Et sic Virgilius in VI. Æneide. *Gronov.*

CAP. IX.

Quo sensu rerumpublicarum rectores cœlo descendisse, eoque reverti dicantur.

QUod vero ait: *Harum rectores & servatores, hinc profecti, huc revertuntur*; hoc modo accipiendum est. Animarum originem manare de cœlo inter recte philosophantes

indubitatæ constat esse sententiæ. & animæ, dum corpore utitur, hæc est perfecta sapientia, ut, unde orta sit, de quo fonte venerit, recognoscat. hinc illud à quodam inter alia seu festiva seu mordacia serio tamen usurpatum est:

De cœlo descendit γνῶθι σεαυτόν.

nam & Delphici vox hæc fertur oraculi [1] consulenti ad beatitatem quo itinere perveniret: Si te, inquit, agnoveris. sed & ipsius fronti templi hæc inscripta sententia est. Homini autem, ut diximus, una est agnitio sui, [2] si originis natalisque principia atque exordia prima respexerit, nec *se quæsiverit extra.* sic enim anima virtutes ipsas conscientia nobilitatis induitur, quibus post corpus evecta, eo unde descenderat, reportatur: quia nec corporea sordescit nec oneratur eluvie, quæ puro ac levi fonte virtutum rigatur; nec deseruisse unquam cœlum videtur, quod respectu & cogitationibus possidebat. hinc anima, quam in se pronam corporis usus effecit, atque in pecudem quodammodo reformavit ex homine, & absolutionem corporis perhorrescit, &, cum necesse est;

Non nisi cum gemitu fugit indignata sub umbras.

sed nec post mortem facile corpus relinquit (quia *non funditus omnes Corporeæ excedunt pestes*) sed aut suum oberrat cadaver, aut novi corporis ambit habitaculum, non humani tantummodo, sed ferini quoque, electo genere moribus congruo quos in homine libenter exercuit; mavultque omnia perpeti ut cœlum, quod vel ignorando, vel dissimulando, vel potius prodendo deseruit, evadat. civitatum vero rectores ceterique sapientes cœlum respectu vel cum adhuc corpore

CONSULENTI] Oraculum Crœso datum: Σαυτὸν γινώσκων εὐδαίμων Κροῖσε περάσεις. Camerarius.

2. *Si originis natalisque principia atque exordia*] Alteram copulativam particulam ignorant tam chartaceus quam binæ membranæ, sed hoc amplius hæ *principii.* Legendum, *si originis natalisque principii exordia prima respexerit.* Solent enim hi scriptores, immo & meliores, sic πλεονάζειν. Sic superius bis dixit *cærimoniarum sacra.* Sed & *quæsiverit* duo habent: quo numero magis apparet commodatum esse. *Gron.*

3. *Ver.*

pore tenentur habitantes, facile post corpus cœlestem, quam penè non reliquerant, sedem reposcunt. nec enim de nihilo aut de vana adulatione veniebat, quod quosdam urbium conditores aut claros in republica viros in numerum deorum consecrarit antiquitas. sed Hesiodus quoque divinæ subolis assertor priscos reges cum diis aliis enumerat; hisque exemplo veteris potestatis etiam in cœlo regendi res humanas assignat officium. &, ne cui fastidiosum sit, si versus ipsos ut poëta Græcus protulit inseramus, referemus eos ut ex [3] verbis suis in Latina verba conversi sunt.

Indigetes divi fato summi Jovis hi sunt:
Quondam homines, modo cum superis humana tuentes,
Largi ac munifici, jus regum nunc quoque nacti.

Hoc & Vergilius non ignorat; qui, licet argumento suo serviens, heroas in inferos relegaverit, non tamen eos abducit à cœlo: sed æthera his deputat largiorem, & nosse eos solem suum ac sua sidera profitetur; ut geminæ doctrinæ observationes præstiterit, & poëticæ figmentum & philosophiæ veritatem: &, si secundum illum res quoque leviores quas vivi exercuerant, etiam post corpus exercent,

Quæ gratia curruum
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

multo magis rectores quondam urbium recepti in cælum curam regendorum hominum non relinquunt. Hæ autem animæ in ultimam sphæram recipi creduntur, quæ aplanes vocatur. nec frustra hoc usurpatum est; siquidem inde profectæ sunt. animis enim necdum desiderio corporis irretitis siderea pars mundi præstat habitaculum, & inde labuntur in corpo-

3. *Verbis suis*] Quæ hæc sunt:
Τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι Διὸς μεγάλου διὰ βουλάς,
Ἐσθλοί, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων·
Οἵ ῥα φυλάσσουσίν τε δίκας καὶ σχέτλια ἔργα.
Πλουτοδόται, καὶ τοῦτο γέρας βασιλήιον ἔσχον. Camerarius.

corpora. ideo his illo est reditio, qui merentur. rectissime ergo dictum est cum in galaxia, quem aplanes continet, sermo iste procedat, *hinc profecti huc revertuntur*. Ad sequentia transeamus.

CAP. X.

Quid secundum priscos illos theologos inferi; & quando ex eorum sententia, anima aut vivere aut mori dicatur.

H*Ic ego, etsi eram perterritus non tam mortis metu quam insidiarum à meis, quasivi tamen, viveretne ipse, & Paulus pater, & alii, quos nos exstinctos esse arbitraremur.* Vel fortuitis & inter fabulas elucent semina infixa virtutum, quæ nunc videas licet ut è pectore Scipionis vel somniantis emineant. in re enim una politicarum virtutum omnium pariter exercet officium. Quod non labitur animo prædicta morte perterritus, fortitudo est quod suorum terretur insidiis, magisque alienum facinus quam suum horrescit exitium; de pietate & nimio in suos amore procedit. hæc autem diximus ad justitiam referri, quæ servat unicuique quod suum est. quod ea quæ arbitratur non pro compertis habet, sed spreta opinione, quæ minus cautis animis pro vero inolescit, quærit discere certiora; indubitata prudentia est, quod cum perfecta beatitas, & cœlestis habitatio humanæ naturæ, in qua se noverat esse, promittitur, audiendi tamen alia desiderium frenat, temperat, & sequestrat, ut de vita avi & patris interroget; quid nisi temperantia est? ut jam tum liqueret Africanum per quietem ad ea loca, quæ sibi deberentur abductum. In hac autem interrogatione de animæ immortalitate tractatur. ipsius enim consultationis hic sensus est: Nos, inquit, arbitramur animam cum fine morientis exstingui, nec ulterius esse post hominem. ait enim: *quos exstinctos esse arbitraremur.* quod autem exstinguitur esse jam desinit. [1] Ergo

E*Rgo velim jam dicas*] Delept τὸ *jam* libri omnes. iidem habent *& de cæteris*, nec puto commode præpositionem illam omitti. *Gronov*,

1. *Val-*

go velim jam, dicas, inquit, si & pater Paulus tecum & alii supersunt. Ad hanc interrogationem, quæ & de parentibus ut à pio filio, & ceteris ut à sapiente ac naturam ipsam discutiente processit, quid ille respondit? *Imo vero*, inquit, *hi vivunt, qui è corporum vinculis tamquam e carcere evolaverunt. vestra vero quæ dicitur esse vita, mors est.* Si ad inferos meare mors est, & vita est esse cum superis: facile discernis quæ mors animæ, quæ vita credenda sit, si constiterit qui locus habendus sit inferorum, ut anima dum ad hunc truditur mori, cum ab hoc procul est vita frui & vere superesse credatur. Et quia totum tractatum, quem veterum sapientia de investigatione hujus quæstionis agitavit, in hac latentem verborum paucitate reperies; ex omnibus aliqua, quibus nos de rei quam quærimus absolutione sufficiet admoneri, amore brevitatis excerpsimus. Antequam studium philosophiæ circa naturæ inquisitionem ad tantum vigoris adolesceret, qui per diversas gentes auctores constituendis sacris ceremoniarum fuerunt, aliud esse inferos negaverunt quam ipsa corpora, quibus inclusæ animæ carcerem fœdum tenebris, horridum sordibus & cruore patiuntur: hoc animæ sepulchrum, hoc Ditis concava, hoc inferos vocaverunt: & omnia, quæ illic esse credidit fabulosa persuasio, in nobismetipsis; & in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt: oblivionis fluvium aliud non esse asserentes quam errorem animæ obliviscentis majestatem vitæ prioris, qua, antequam in corpus truderetur, potita est, solamque esse in corpore vitam putantis. Pari interpretatione Phlegetontem ardores irarum & cupiditatum putarunt; Acherontem, quicquid fecisse dixisseve usque ad tristitiam humanæ varietatis more nos pænitet; Cocytum, quicquid homines in luctum lachrymasque compellit; Stygem, quicquid inter se humanos animos in gurgitem mergit odiorum. ipsam quoque pœnarum descriptionem de ipso usu conversationis humanæ sumptam crediderunt: 1 vulturem jecur immortale tundentem, nihil aliud

aliud intelligi volentes, quam tormenta malæ conſcientiæ obnoxia flagitio viſcera interiora rimantis, & ipſa vitalia indefeſſa; admiſſi ſceleris admonitione laniantis. ſemperque curas, ſi requieſcere forte tentaverint excitantis, tanquam fibris renaſcentibus inhærendo, nec ulla ſibi miſeratione parcentis, lege hac, qua *ſe judice nemo nocens abſolvitur*, nec de ſe ſuã poteſt vitare ſententiam. illos ajunt epulis ante ora poſitis excruciari fame, & inedia tabeſcere; quos magis magiſque acquirendi deſiderium cogit præſentem copiam non videre; qui in affluentia inopes, egeſtatis mala in ubertate patiuntur, neſcientes parta reſpicere, dum egent habendis. illos radiis rotarum pendere diſtrictos; qui nihil conſilio prævidentes, nihil ratione moderantes, nihil virtutibus explicantes, ſeque & actus omnes ſuos fortunæ permittentes, caſibus & fortuitis ſemper rotantur: ſaxum ingens volvere, inefficacibus laborioſiſque conatibus vitam terentes: atram ſilicem lapſuram ſemper & cadenti ſimilem illorum capitibus imminere, qui arduas poteſtates &
4 infauſtam ambiunt tyrannidem, nunquam ſine timore victuri

2. *Vulturem jecur immortale tundentem*] Plane ejuſdem notæ Petronii Epigrammatium:

Qui vultur jecur ultimum pererrat,
Et pectus trahit intimaſque fibras,
Non eſt quem timidi vocant poëtæ,
Sed cordis mala livor atque luxus.

Ubi non diſplicet filii Douzæ divinatio, *Tityi vocant poëtæ*, licet vulgatum ſuo quoque ratione probum. At ultimo verſu, quod nondum, quod ſciam, adverſum, & tamen rei quodammodo cardo eſt, admoneo ego ſcriboque, *livor atque luctus*. Eodem hoc capite Macrobius; *Cocytum quicquid homines in luctum lachrymaſque compellit*. Sed hoc quoque poſtmodum ex Euſtathio aſſertam comperi in nuperis ad Arbitrum Spicilegiis filio eidem Douzæ. Quod rei & fidei meæ cauſa dictum volui; & illud inſuper Epitaphium breve melos additum, judicii & amoris erga eum noſtri ſi non æternum certe pium monumen.

JANI DOUSÆ FILII EPITAPHIUM.

Hanc quiſquis teris orbitam, viator,
Noli nobile præterire marmor,
Phœbi delicium, Minervæ amores,
Phœbi lux Latio, Minerva Athenis,
Ars & gratia, Cœlitumque norma,
Patris gloria, floſculuſque vatum,
Plautini decus & dolor choragi,
Atque illa Veneres Triumviro um,
Hoc, quo Douza jacet, manent ſepulchro.

3. *Admiſſi ſceleris admonitione laniantis*] Efficacius foret, *lancinantis*.

4. *Infauſtam ambiunt tyrannidem nunquam ſine timore victuri*] Talem inquietudinem expreſſit in Caligula Suetonius, cap. 50. *Magna parte noctis vigiliæ, cubandique tædio, nunc toro reſidens*

victuri; & cogentes subjectum vulgus odisse, dum metuat, semper [5] sibi videntur exitium, quod merentur, excipere. Nec frustra hoc theologi suspicati sunt. nam & [6] Dionysius aulæ Siculæ inclementissimus incubator, [7] familiari quondam suo

dens, nunc per longissimas porticus vagus, invocare identidem atque exspectare lucem consueverat. Cui plane par Taciti super Nerone locus; obscuriusculus tamen & non omnibus fors intellectus. Ego adscribam ut illustrem & alium ejus occasione emaculem. Lib. 14. Annal.

Reliquo noctis modo per silentium defixus, sæpius pavore exsurgens, & mentis inops lucem opperiebatur, tanquam exitium allaturam.

Vulgaret enim si penultimam vocem interpretemur, similius fortasse vero sit, *ablaturam*. Præter laudatum jam Tranquilli suffragium, ipse Tacitus ea mente lib. 3. Historiarum de Vitellio: *Quæ*, inquit, *natura pavoris est, cum omnia metuenti, præsentia maxime displicerent, in palatium regreditur.* Pariter hic Nero, quasi metum omnem & discrimen dies contineret, luce noctem mutare desiderat. Hæc sententia videtur esse Taciti, quam tamen servata scriptura veteri, sine vitio; modo *exitium*. cum Festo & ἀρχαϊκῶς capiatur pro fine & exitu cujusque rei. Apuleius, *Lanceam venatoriam, qua parte minatur exitium, in ima viscera condidisse. Initium* deinde similiter usitatum idem Festus & Veteres annotarunt. Ego Tacito, ut dixi, redonandum censeo, ubi editur lib. Historiarum 3.

Iam reserata militia, impulsas Vitellii res audietis; juvabit sequi & vestigiis vincentis insistere.

Putavit autem æternus ille Cornelii censor rescribendum: *reserata Italia*. At, *reserata initia* elementa literarum & mentem auctoris propius erit. Et ea emendatio ut mihi videtur certa, ita de priori dubito, & locum, ut vulgo acceptus est, accipi posse puto, ex illo Senecæ Epistol. 122. *Gravis malæ conscientiæ lux est.*

5. *Sibi videntur exitium quod merentur excipere*] Aspexit indubie Petronii verba; *Dii deæque quam male est extra legem viventibus! quicquid meruerunt semper exspectant.*

6. *Dionysius aulæ Siculæ inclementissimus incubator*] Servius in tertium Æneidos: *Apud nos incubator imperii tyrannus dicitur.* Et idem ad illud Æneid. 1. *Nox incubat. incubare proprie dicitur, per vim rem alienam velle retinere.* Martialis allusit,

Largiris nihil, incubasque gazæ
Ut magnus Draco.

Videndus uberius Turnebus Advers. primo.

7. *Familiari quondam suo solam beatam existimanti vitam tyranni*] Quod de Saturnino Vopiscus scripsit, plane geminum est: *Et cum eum animarent vel ad vitam vel ad imperium, qui induerant purpuram, in hæc verba disseruit; Nescitis amici quid mali sit imperare. Gladii & tela nostris cervicibus impendent, imminent hastæ undique, undique spicula, ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur. Non cibus pro voluptate, non iter pro auctoritate, non bella pro judicio, non arma pro studio. Adde quod omnis ætas in imperio reprehenditur.* Pontan.

Familiari quondam suo] Sed & tum quoque, ut patet ex Ciceronis V Tusc. quæst. 22. cum vitæ periculosæ fidem faceret; quamvis ad tempus narrantis Macrobii referri possit. Sed ex Mss. scribendum *cuidam*, ut perpetuo assolet. *Gronov.*

suo solam beatam existimanti vitam tyranni, volens quam perpetuo metu misera, quamque impendentium semper periculorum plena esset ostendere, gladium vagina raptum & à capulo de filo tenui pendentem, mucrone demisso, jussit familiaris illius capiti inter epulas imminere: cumque ille
8 inter & Siculas & tyrannicas copias præsentis mortis periculo gravaretur, Talis est, inquit Dionysius, vita quam beatam putabas: sic nobis 9 semper mortem imminentem videmus. æstima quando esse felix poterit, qui timere non desinit. Secundum hæc igitur, quæ a theologis asseruntur, si vere *quisque suos patimur manes*, & inferos in his corporibus esse credimus; quid aliud intelligendum est quam mori animam, cum ad corporis inferna demergitur; vivere autem, cum ad supera post corpus evadit?

8. *Inter Siculas & tyr. cop. p. m. periculo gravaretur*] Verba librariorum simul & editorum hæsitationibus sanequam incerta & varia. Membrana antiquior legit: *Cumque ille & inter epulas* (suprascripto *siculas*) *& tyrann. cop. p. m. p. gravaretur.* Altera: *cumque ille & siculas* (spatio inter *&* *siculas* suprapositum *inter*, tũ supra τὸ *siculas &* est *dapes*) *& tyrannicas præsentis* &c. absq; *copias.* Chartaceus autem: *Cumque ille & siculas & tyrannicas copias p. m. p. aspernaretur.* Quam lectionem secutæ sunt editiones usque ad Stephanum, ut suspicamur. Nos hinc veram Macrobii manum revivìscere facimus, quæ fuit: *Cumque ille & Siculas dapes & tyrannicas copias inter præsentis mortis pericula gravaretur.* Non potuerunt barones illi concoquere τὸ *gravari* ἐνεργητικῶς usurpari & apponi ei casum quartum, qui tralaticius & velut concessus error fuit hactenus. Vide à patre meo annotata ad Senecæ Thyesten vs. 105. *Siculæ dapes* famosæ, unde VII Sat. mensam Siculam & Asianam componit. *Gron.*

9. *Semper mortem imminentem videmus*] Æliani observatio legitur lib. ejus ποικ. ἱστ. x cap. 5. Φρύγιος οὗτος λόγος, τὴν ὗν ἐάν τις ἅψηται αὐτῆς, βοᾷ, καὶ μάλα γε εἰκότως. οὔτε γὰρ ἔρια ἔχει, οὔτε ἄλλο τι. καὶ ὀνειροπολεῖ εὐθὺς τὸν θάνατον, εἰδυῖα εἰς ὅ, τι τοῖς χρωμένοις λυσιτελεῖ. Ἐοίκασι δ' οὖν τῇ Αἰσώπου οἱ τύραννοι, ὑποπτεύοντες καὶ δεδιότες πάντα. ἴσασι γὰρ ὅτι, ὥσπερ οὖν οἱ ὗς, ὀφείλουσι καὶ ἐκεῖνοι τὴν ψυχὴν πᾶσι. Gronov.

CAP XI.

Quid & ubi inferi secundum Platonicos; quando horum sententia aut vivere anima aut mori dicatur.

DIcendum est, quid his postea veri solicitior inquisitor philosophiæ cultus adjecerit. nam & qui primum Pythago-

thagoram & qui postea Platonem secuti sunt, duas esse mortes, unam animæ, animalis alteram prodiderunt: mori animal cum anima discedit è corpore, ipsam vero animam mori asserentes cum à simplici & individuo fonte naturæ in membra corporea dissipatur. Et quia una ex his manifesta & omnibus nota est; altera non nisi à sapientibus deprehensa ceteris eam vitam esse credentibus: ideo hoc ignoratur à plurimis cur eundem mortis deum,[1] modo ditem, modo immitem vocemus[1]: cum per alteram, id est, animalis mortem absolvi animam & ad veras naturæ divitias, atque ad propriam libertatem remitti, faustum nomen indicio sit; per alteram vero, quæ vulgo vita existimatur, animam de immortalitatis suæ luce ad quasdam tenebras mortis impelli, vocabuli testemur horrore. nam, ut constet animal, necesse est ut in corpore anima vinciatur. ideo corpus δέμας, hoc est vinculum, nuncupatur, & σῶμα, quasi quoddam σῆμα, id est, animæ sepulchrum. unde Cicero, pariter utrumque significans corpus esse vinculum, corpus esse sepulchrum, quod carcer est sepultorum, ait: *Qui e corporum vinculis tanquam è carcere evolaverunt.* Inferos autem Platonici non in corporibus esse, item non à corporibus incipere, dixerunt; sed certam mundi ipsius partem Ditis sedem, id est, inferos vocaverunt. de loci vero ipsius finibus inter se dissona publicarunt. & in tres sectas divisa sententia est. alii enim mundum in duo diviserunt; quorum alterum facit, alterum patitur. & illud facere dixerunt, quod, cum sit immutabile, alteri causas & necessitatem permutationis imponit: hoc pati; quod per mutationes variatur. & immutabilem quidem mundi partem à sphæra, quæ aplanes dicitur, usque ad globi lunaris exordium, mutabilem vero à luna ad terras usque dixerunt: & vivere animas dum in immutabili parte consistunt;

M*Odo ditem modo immitem*] Vetustæ etiam sic editiones. Stephanina *modo item* vitio typorum. Videtur mihi necessario legendum: *modo mitem modo immitem*, ut est in membranis. *Gronov.*

ſtunt; mori autem, cum ad partem ceciderint permutationis capacem; atque ideo inter lunam terraſque locum mortis & inferorum vocari, [2] ipſamque lunam vitæ eſſe mortiſque confinium, & animas inde in terram fluentes mori, inde ad ſupera meantes in vitam reverti, non immerito exiſtimatum eſt. à luna enim deorſum natura incipit caducorum: ab hac animæ ſub numerum dierum cadere & ſub tempus incipiunt [3] denique illam æthereum terram phyſici vocaverunt. & [4] habitatores ejus lunares populos noncuparunt. quod ita eſſe plurimis argumentis, quæ nunc longum eſt enumerare, docuerunt nec dubium eſt, quin ipſa ſit mortalium corporum & auctor & conditrix; adeo ut nunnulla corpora ſub luminis ejus acceſſu patiantur augmenta, & hac decreſcente minuantur. Sed ne de re manifeſta faſtidium prolixa aſſertione generetur; ad ea quæ de inferorum loco alii definiunt, tranſeamus. maluerunt enim mundum alii in elementa ter quaterna dividere; ut in primo numerentur ordine, terra, aqua, aër, ignis, quæ eſt pars liquidior aëris vicina lunæ: ſupra hæc rurſum totidem numero ſed naturæ purioris elementa; ut ſit luna pro terra quam æthereum terram à phyſicis diximus nominatam. aqua ſit ſphæra Mercurii, aër Veneris, ignis in Sole: Tertius vero elementorum ordo ita ad nos converſus habeatur; ut terram ultimam faciat,

2. *Ipſamque. Lunam vitæ eſſe mortiſque confinium*] Vel hinc lucem aliquam accipient verba Apulei; quæ, ut ipſe aſſerit, non poſſunt ſine piaculo ad prophanorum enunciari intelligentias. Exſtant libro undecimo: *Acceſſi confinium mortis, & calcato Proſerpinæ limine per omnia vectus elementa remeavi. Nocte media vidi Solem candido coruſcantem lumine Deos inferos & Deos ſuperos; acceſſi corã & adoravi de proximo.* Pont.

3. *Denique illam æthercam terram phyſici vocaverunt*] Idem infra, *Lunam quoque terram ſed æthercam vocaverunt.* Statii interpres vetus & doctus Lutatius hinc emaculandus eſt. Ait ad iſtud Thebaid. I. *Mediæque ſilentia Lunæ: Philoſophi lunam eſſe in terra dicunt, quæ circa noſtrum hoc ſolum circulo altiore ſuſpenſa.* Certiſſima emendatio: *Lunam æthercam terram dicunt.* Pont.

4. *Habitatores ejus lunares populos nuncuparunt*] Recepta opinio, Lunam non minus ac terram habitari ac coli. Arati interpres: εἶναι δ' ἐπ' αὐτῆς οἰκήσεις ἄλλων πολλῶν τε καὶ ὅσα ἐπὶ γῆς. Videndus Politianus ad illud Tragici,

Sublimis alias Luna concipiat feras. Id.

5. In

ciat, & cæteris in medium redactis, in terram desinat tam ima quam summa postremitas: igitur sphæra Martia ignis habeatur, aër Jovis, Saturni aqua, terra vero aplanes,[5] in qua Elysios campos esse puris animis deputatos, antiquitas nobis intelligendum reliquit. de his campis anima, cum in corpus emittitur, per tres elementorum ordines, trina morte, ad corpus usque descendit. hæc est inter Platonicos de morte animæ cum in corpus truditur, secunda sententia. Alii vero (nam tres esse inter eos sententiarum diversitates ante signavimus) in duas quidem & ipsi partes, sicut primi faciunt, sed non isdem terminis dividunt mundum. hi enim cœlum quod aplanes sphæra vocitatur, partem unam, septem vero sphæras quæ vagæ vocantur, & quod inter illas ac terram est, terramque ipsam, alteram partem esse voluerunt. Secundum hos ergo, quorum sectæ amicior est ratio, animæ beatæ ab omni cujuscunque contagione corporis liberæ cœlum possident. quæ vero appetentiam corporis & hujus quam in terris vitam vocamus ab illa specula altissima & perpetua luce despiciens desiderio latenti cogitaverit, [6] pondere ipso terrenæ cogitationis paulatim in inferiora dela-

5. *In qua Elysios campos esse*] Maro de Elysio magnifice lib. 5. *Sed amana piorum Concilia Elysiumque colo.* Aliter in Sexto Martialis: *(undas,*

O quam pæne tibi Stygias ego raptus ad
Elysiæ vidi nubila fusca plagæ!

Quo tamen loco tenent me illa verba, *nubila fusca.* Nonne enim utraque vox ejusdem notæ? An augere loci tenebras voluit geminatis copulatisque epithetis? Mihi vix probabile, & credam magis nō sincera ea verba, imo ineptum par. Emaculem componamque: *Elysiæ vidi nubila flustra plagæ.* Fefellerat fortassis librarios prisca dictio. Tertull. *Mare de flustris temperatum & extemplo de decumanis inquietat.* Festus: *Flustra dicuntur, cum in mari fluctus non moventur, quam Græci μυλακίαν vocant.* Quo quid aptius liventi huic silentique paludi? At, *nubila fusca* cum sit Mss. omnium lectio, erit *fusca* velut epithetum vocis *nubila.* Idem.

6. *Pondere ipso terrenæ cogitationis paulatim in inferiora delabitur*] Sensit idem sublimis ille inter Christianos Philosophus, inter Philosophos Christianus Origenes: Notavit ad Pammachium D Hieronymus. *Dicit Origenes,* inquit, *cunctas rationabiles creaturas incorporales & invisibiles, si negligentiores fuerint paulatim ad inferiora labi, & juxta qualitates locorum ad quæ defluunt assumere sibi corpora. Verbi gratia, primum ætherea, deinde aërea. Cumque ad vicina terræ pervenerint crassioribus corporibus circumdari, novissime humanis carnibus alligari.* Idem.

7. Nu

delabitur. 7 nec subito hac perfecta incorporalitate luteum corpus induitur; sed sensim per tacita detrimenta, & longiorem simplicis & absolutissimæ puritatis recessum in quædam siderei corporis incrementa turgescit: in singulis enim sphæris, quæ cœlo subjectæ sunt, ætherea obvolutione vestitur; ut per eas gradatim societati hujus indumenti testei concilietur. & ideo totidem mortibus, quot sphæras transit, ad hanc pervenit quæ in terris vita vocitatur.

7. *Nec subito hac perfecta*] Fateor me non intelligere hunc locum, nisi cum Vett. Edd. & scriptis *nec subito à perfecta* rescribatur. *Gronov.*

CAP. XII.

Quomodo anima ex superiore mundi parte ad inferna hæc delabatur.

DEscensus vero ipsius, quo anima de cœlo in hujus vitæ inferna delabitur, sic ordo digeritur: Zodiacum ita lacteus circulus obliquæ circumflexionis occursu ambiendo complectitur, ut eum, qua duo tropica signa Capricornus & Cancer feruntur, intersecet. 1 Has Solis portas physici vocaverunt; quia in utraque obviante solstitio ulterius solis inhibetur accessio, & fit ei regressus ad zonæ viam cujus terminos nunquam relinquit. per has portas animæ de cœlo in terras meare & de terris in cœlum remeare creduntur. ideo hominum una, altera deorum vocatur. hominum Cancer, quia per hunc in inferiora descensus est. Capricornus deorum; quia per illum animæ in propriæ immortalitatis sedem & in deorum numerum revertuntur. Et hoc est quod Homeri divina providentia in antri Ithacesii descriptione significat. hinc & Pythagoras putat à lacteo circulo deorsum incipere Ditis imperium, quia animæ inde lapsæ 2 viden-

H*As solis portas*] 1 Sat. 17. *His duobus signis, quæ portæ solis vocantur, cancro & capricorno hæc omnia contigerunt.* GRONOV.

2. *Viden-*

2 videntur jam à superis recessisse. 3 ideo primam nascentibus offerri ait lactis alimoniam; quia primus eis motus à lacteo incipit in corpora terrena labentibus. Unde & Scipioni de animis beatorum ostenso lacteo dictum est: *Hinc profecti huc revertuntur.* Ergo descensuræ cum adhuc in cancro sunt, quoniam illic positæ necdum lacteum reliquerunt, adhuc in numero sunt deorum. cum vero ad leonem labendo pervenerint; illic conditionis futuræ auspicantur exordium. & quia in leone sunt rudimenta nascendi, & quædam humanæ naturæ tyrocinia; aquarius autem adversus leoni est, & illo oriente mox occidit: ideo, cum sol aquarium tenet, manibus parentatur; utpote in signo quod humanæ vitæ contrarium vel adversum feratur. illinc ergo, id est, à confinio quo se Zodiacus lacteusque contingunt, anima descendens à tereti, quæ sola forma divina est, in conum defluendo producitur: sicut à puncto nascitur linea & in longum ex individuo procedit, ibique à puncto suo, quod est monas, venit in dyadem, quæ est prima protractio. Et hæc est essentia, quam individuam eandemque dividuam Plato in Timæo, cum de mundanæ animæ fabrica loqueretur, expressit. animæ enim sicut mundi, ita & hominis unius modo divisionis reperientur ignaræ, si divinæ naturæ simplicitas cogitetur; modo capaces; cum illa per mundi, hæc per hominis

2. *Videntur jam à superis recessisse*] Hæc quidem omnia ad intellectum prona. Vide tamen an non scripserit; *videntur jam superis decessisse*. Ditis imperium sunt inferi & mors; animabus autem mortem evenire, cum ad corpora labuntur, supra Macrobius ostendit. Itaque cum ultra lacteum circulum descendendo animæ pervenerint, superi, id est, qui supra lacteum agunt, putant eas jam in ditis imperium, hoc est, corpus quod mori vocant, devenisse. Hic sensus auctoris. Certe præpositionem membranarum altera ignorat. *Gronov.*

3. *Ideo primam nascentibus offerri ait lactis alimoniam; quia primus eis motus à lacteo incipit*] Hinc & Circulo huic nomen natum innuit libro de Nympharum antro Porphyrius: Δῆμος δὲ, inquit, ὀνείρων κατὰ Πυθαγόραν αἱ ψυχαὶ, ἃς συνάγεσθαί φησιν εἰς τὸν γαλαξίαν τὸν οὕτω προσαγορευόμενον ἀπὸ τῶν γάλακτι τρεφομένων, ὅταν εἰς γένεσιν πέσωσιν. Vide Spicilegium Meursii ad illud Theocriti, περὶ ἐμπλείοντος γάλακτος, Idyll. 25. *Pont.*

4. *Videntur*

minis membra diffunditur. anima ergo cum trahitur ad corpus, in hac prima sui productione silvestrem tumultum, id est, hylen influentem sibi incipit experiri. &, hoc est, quod Plato notavit in Phædone, animam in corpus trahi nova ebrietate trepidantem, 4 volens novum potum materialis alluvionis intelligi, quo delibuta & gravata deducitur. arcani hujus indicium est & crater Liberi patris ille sidereus in regione quæ inter cancrum est & leonem locatus, ebrietatem illic primum descensuris animis evenire silva influente significans. unde & comes ebrietatis oblivio illic animis incipit latenter obrepere. nam si animæ memoriam rerum divinarum, quarum in cœlo erant consciæ, ad corpora usque deferrent; nulla inter homines foret de divinitate dissensio. sed oblivionem quidem omnes descendendo hauriunt; aliæ vero magis, minus aliæ. & ideo in terris verum cum non omnibus liqueat, tamen opinantur omnes: quia opinionis ortus est memoriæ defectus. hi tamen hoc magis inveniunt, qui minus oblivionis hauserunt: quia facile reminiscuntur quod illic ante cognoverant. hinc est quod, quæ apud Latinos lectio, apud Græcos vocatur repetita cognitio: 5 quia cum

4. *Volens novum potum materialis alluvionis intelligi*] Non debet hac occasione insanatus abire illustris alioqui Arnobii locus. Editur lib. I. *Puerile, pusillum est, & exile, vix & illis conveniens, quos jam dudum experientia doctorum dæmonas appellat, & hos non nosse cœlestia & in hac rerum materia crassiori, conditionis suæ sorte versari.* Sed ostendit clare, præter sententiæ salebram, loci plagam liber Romanus, qui servat, *errores non nosse cœlestia.* unde probabiliter, diducta compendiali scriptura extractaque ex proxima voce litera, fecerim: *terrestres non nosse cœlestia & in hac.* Quasi vero, inquit, cœlestibus illis numinibus terrestrium non esset perspecta conditio & natura. *Materiam* autem *crassiorem* intelligit quam Macrobius *materialem* dixit *alluvionem*, quæ, ut Plato sentit, hyle influente hauritur. Porro quemadmodum Arnobius *terrestres*, ita *cœlestes* dixit Tibullus lib. I. *Parcite cœlestes, æquum est impune licere Numina formosis lædere vestra semel.* Et ipse Arnobius lib. 4. *Nam quid de illis amoribus dicam, quibus in fœminas sanctos incaluisse cœlestes, vestris proditum literis atque auctoribus continetur.* Idem.

5. *Quia cum vera discimus, ea recognoscimus*] Consulendus est Cicero lib. I. Tusc. quæst. cap. 24 Arnobius adversus gentes lib. II. *Quid in Menone, o Plato, quædam rationibus numeri admota ex puerculo sciscitaris? & ex ejus niteris responsionibus comprobare, quæ discamus, non discere, sed in eorum memoriam*

cum vera discimus, ea recognoscimus quæ naturaliter noveramus priusquam materialis influxio in corpus venientes animas ebriaret. hæc est autem hyle, quæ omne corpus mundi quod ubicumque cernimus, ideis impressa formavit. sed altissima & purissima pars ejus, qua vel sustentantur divina vel constant, nectar vocatur, & creditur esse potus deorum: inferior vero & turbidior, potus animarum. & hoc est quod veteres Lethæum fluvium vocaverunt. ipsum autem Liberum Patrem Orphaici νοῦν ὑλικὸν suspicantur intelligi; qui ab illo individuo natus in singulos ipse dividitur. ideo in illorũ sacris traditur Titanio furore in membra discerptus, & frustis sepultis rursus unus & integer emersisse; quia νοῦς, quem diximus mentem vocari, ex individuo præbendo se dividendum, & rursus ex diviso ad individuum revertendo & mundi implet officia, & naturæ suæ arcana non deserit. Hoc ergo primo pondere de zodiaco & lacteo ad subjectas usque sphæras anima delapsa, dum & per illas labitur in singulis non solum (ut jam diximus) luminosi corporis amicitur accessu; sed & singulos motus, quos in exercitio est habitura, producit: in Saturni, ratiocinationem & intelligentiam, quod λογιστικὸν & θεωρητικὸν vocant: in Iovis, vim agendi, quod πρακτικὸν dicitur: in Martis, animositatis ardorem, quod θυμικὸν nuncupatur: in Solis, sentiendi opinandique naturã, quod αἰσθητικὸν & φανταστικὸν appellant: desiderii vero motum, quod ἐπιθυμητικὸν vocatur, in Veneris: pronuntiandi & interpretandi quæ sentiat, quod ἑρμηνευτικὸν dicitur, in orbe Mercurii: φυτικὸν vero, id est, naturam [6] plantandi & agendi corpora, ingressu globi lunaris exercet. & est hæc sicut à divinis ultima, ita in nostris terrenisque omnibus prima. corpus enim hoc sicut fæx rerum divinarum est; ita animalis est prima substantia. Et

hæc

riam, quæ antiquitus noveramus, redire? Gronov.

6. *Plantandi & agendi corpora*] Reponendum ex Mss. *angendi*. Gronov.

7. Nec

hæc est differentia inter terrena corpora & supera, cæli dico & siderum aliorumque elementorum; quod illa quidem sursum arcessita sunt ad animæ sedem, & immortalitatem ex ipsa natura regionis & sublimitatis imitatione meruerunt: ad hæc vero terrena corpora anima ipsa deducitur, & ideo mori creditur cum in caducam regionem & in sedem mortalitatis includitur. 7 Nec moveat quod de anima, quam esse immortalem dicimus, 8 mortem totiens nominamus.

etenim

7. *Nec moveat quod de anima, quam esse immortalem dicimus, mortem totiens nominamus*] Tangit Platonem Arnobius: quod *cum animas dicat immortales, perpetuas & corporali soliditate privatas, puniri eas dicat tamen & doloribus affici sensuum. Quis autem,* subdit, *hominum non videt, quod sit immortale quod simplex, nullum posse dolorem admittere? quod autem sentiat dolorem, immortalitatem habere non posse?* Hinc itaque συλλογίζει gentium ille antagonista, mediæ esse qualitatis animas. *Sunt enim,* inquit, *mediæ qualitatis (sicut Christo auctore compertum est) & interire quæ possunt, Deum si ignoraverint, vitæ & exitio liberari, si ad ejus se minas atque indulgentias applicarint.* Pontanus.

Nec moveat] Interjiciendum *te* auctoritate librorum vett. nam alloquitur filium. Sic cap. 6. *Nec te remordeat* &c. cap. 15. *Nec te moveat, quod sæpe in longissimo positum montem videmus.* II. 15. *Nec te confundat, quod moveri passivum verbum est.* Gronov.

8. *Mortem totiens nominamus*] Nescio an refingi debeat, *ominamus*. Pomponius, *ita tibi bene sit, qui recte ominas.* Sed in pejorem partem, Plautus: *Ob istud omen ominator capies quod te condecet.* Et de *Ominibus* quia tam opportune se offert, adferam ea de re quæ sub manu mihi, ut dicitur, nata. Sub manu, inquam, nata; nam ea potissimum promam quæ vel lucis hujusmodi egere videbuntur vel medicinæ. Cætera autem, & quæ talia huic negotio aptanda scio, non otii hujus non loci sunt.

Omen itaque Festus explicat quasi *orimen*, quod ore fiat augurium. Id accidebat vel Deorum vel hominum nutu. Hominum proprie appellat *omina* Cicero de Divinat. *Neque solum Deum,* inquit, *voces Pythagorei observabant; sed etiam hominum, quæ omina vocabant.* Apuleius de Deo Socratis: *Ita est apud Platonem: ne quisquam arbitretur omina eum vulgo loquentium captasse.* Et statim: *Videmus plerisque usu venire, qui nimia ominum superstitione non suopte corde sed alterius verbo reguntur.* Ominis tamen finitionem ad voces seu effata non constringo, utpote quod late adeo pateat ac ipsa vita & vitæ actus. Quare cum Græcis σύμβολα interpreter, quæ indicia & notas credebant antiquitus secundorum seu adversorum. Tale est (ut à Cæsare initium sit) *quod Augustus lævum sibi prodidit calceum præpostere inductum quo die seditione militari prope afflictus est.* Itidem Lampridius inter indicia imperaturi aliquando Alexandri recenset, *Quod tabula Trajani Imp. quæ lecto geniali Patris imminebat, dum mater eum in Templo pareret, in lectum decidit.* Idque *caducum auspicium* Festo aliisque auctoribus. Spartianus in Hadriano, *Natali ultimo cum Antoninum commendaret, prætexta sponte delapsa caput ei operuit. Annulus in quo imago ejus sculpta erat, sponte de digito delapsus est.* Hinc cecinit Naso:

Omina

etenim sua morte anima non exstinguitur; sed ad tempus obruitur. nec temporali demersione beneficium perpetuitatis eximitur: cum rursus è corpore, ubi meruerit contagione

Omina sunt aliquid: modo cum decedere vellet
Ad limen digitos restitit icta Nape.

Intellexit hujusmodi quoque obstacula sive remoras Plinius, & *offensiones pedum* dixit. Plautus *auspicia* sive *religionem* appellavit. Amphitruone: *An te Auspicium commoratum est?* Et alibi, *An religio tibi objecta?* Tale capio quod oblatum Othoni in Vitellium eunti. Tacitus, *Fuere qui proficiscenti Othoni moras religionemque non conditorum ancilium offerrent.* Vide & Suetonium in Nerone cap. 19. Porro offensiones pedum diserte quoque innuit Tibullus:

O quoties ingressus iter mihi tristia dixi
Offensum in porta signa dedisse pedem!

In accessu talia. Ex recessu etiam auspicia captabant: utpote si quis destinato quopiam proficiscens, subito vel infecto proposito reverteretur. In sacrificiis id potissimũ occupavit. Apollonius super Sacris Triviæ Deæ ita vertitur:

- - *Sacrisque peractis*
Rursus abire pyra moneo, convertere nullus
Te retro strepitusque pedum, fremitusque caninus
Cogat; nam sacri fiat labor irritus omnis.

Recte inquit irritum reddi Sacrum strepitu vel simili interpellatione. Valerium ita explico & ex veteri Scripto corrigo lib. 3. *Ne sacrificium Alexandri aut concusso thuribulo aut edito gemitu impediret.* Vulgo magistelli alicujus Glossema legitur: *gemitu regias aures adspergeret.* Sed uti hoc in Sacris præsertim, religiose servatum, ita Pythagoras perpetuo symbolo & passim præcautum voluit: βαδίζοντας, inquit, εἰς ἀποδημίας, μὴ μεταστρέφεσθαι. Caussam adjunxit & aperit, *Furiæ enim transiunt.* Nec absimile, sed majoris momenti, salutis humanæ datoris monitum, *Qui aratro manum applicuit ne respiciat.* Denique ut ista *religionem objectam* nominabant, sic contra ex Plauto iterum disco, cum omen in melius mitiusque interpretari amabant, dixisse, *Religionem à se rejicere.* Græci ἀποπομπὰς appellarunt. Quod ut exemplis plurimis depromi possit, ita illustrissimum in Julio reperio. Suetonius, *Cum Cæsar Africæ oram appulisset, & in terram insiliturus corruisset, dixit ut infaustum ex casu omen averteret: Teneo te Africa.* At idem ille Cæsar adeo superstitionibus hisce majorem semper extulit animum, ut nulla unquam religione vel ab incepto absterritum vel retardatum legamus. Iterum Suetonius, *Licet immolanti aufugisset hostia, profectionem adversus Scipionem & Iubam non distulit.* Quo respexisse fortassis Senecam Consol. ad Marciam valde probabiliter credo, scripsisseque, *Tam cito dolorem vicit quam omina solebat.* nam vulgo est *omnia.* His adnecto *manum, pedem* & similia corporis sinistra, ut infausti ominis passim habita; ab Apuleio in indicium felicius replicata. Ait de sinistra lib. 11. *Quartus æquitatis ostendebat indicium, deformatam manum sinistram porrecta palmula: quæ genuina pigritia, nulla calliditate, nulla solertia prædita, videbatur æquitati magis aptior quam dextra.* Macrobius Saturnal. 1. *Apollinis simulacra manu dextera Gratias gestant, arcum cum sagittis sinistra, quod ad noxam sit pigrior, & salutem manus promptior largiatur.* Ista videndum an alluceant Catulli loco:

Hæc ut dixit, Amor sinistra amanti
Dextram sternuit approbationem.

Nam subdit, *Nunc ab auspicio bono profecti,*
Mutuis animis amant amantur.

gione vitiorum penitus elimata purgari, ad perennis vitæ lucem reſtituta in integrum revertatur. Plene, ut arbitror, de

Sed hæc proprie humanæ vitæ ipſos actus reſpiciunt. Erant inſuper veteribus *omina* quædam occultiora, quæ ex *Rebus*, ex *Diebus* etiam & *nominibus*, ex *locis* denique & *veſtibus* deducebant. Ad *res* ſpectare videbantur omina infeliciter uſurpata, utpote naufragia eorumque reliquiæ. Et præſertim natæ olim parœmiæ: *Aurum Toloſanum*, *equus Seianus*. Quæ ſingula uti notiſſima, ſciens prætervolo. Noviter vero inſignem his adopto Virgilii locum, quem poëta ille Auguſtalis Pythagoricæque doctrinæ peritiſſimus, occulte hac ſuperſtitione velavit. Ne enim infauſta Didoni eſſe dona illa Æneæ palam aſſereret, tali ambitione verborum inſinuavit:

Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre jubet, pallam ſignis auroque rigentem,
Ornatus Argivæ Helenæ: quos illa Mycenis
Pergama cum peteret, inconceſſoſque Hymenæos,
Extulerat, Ledæ matris mirabile donum.

Et paulo inferius,

Dona ferens Pelago & flammis reſtantia Trojæ.

Intellexit lib. I. Thebaid. Papinius, & imitatus eſt:

Nec mirum. Nam tu infauſtos donante marito
Ornatus Argia geris; dirumque monile
Hermiones. Longa eſt ſeries, ſed nota malorum
Perſequar, unde novis tam ſæva potentia donis.

Baltheus deinde Pallantis huc quoque facit ex Æneidos 12. Donaſſet enim proſtrato Turno vitam Æneas, niſi infauſtum iſtud inſigne, quod Pallante necato Turnus rapuerat, ſuaviſſimi amici memoriam doloremque revocaſſet. Verba parco ſubſcribere, ſicuti & Homeri; qui Achillem viſis, quæ Patroclo Hector detraxerat, armis, ira atrociter exſurgentem deſcribit. Tu videto. Sequitur de *diebus*. Ii cladibus vel aliis ominis alicujus diritate inſignes & impediti, *Religioſi*, *nefaſti*, *atri* dicebantur. Super quis ordine viſendus Agellius; & addendus illuſtris Taciti locus, lib. 2. Hiſtor. *Funeſtum*, inquit, *omnis loco acceptum eſt quod maximum pontificatum adeptus Vitellius, de Cæremoniis xv Kal. Aug. edixiſſet, antiquitus infauſto die Cremerenſi Allienſique cladibus*. *Nomina* deinde omina præferebant vel proſperitatis vel diuturnitatis, & contra. Bona erant *Craſſus*, *Valerius*, *Macrobius*, *Lucius*, *Lucris* apud Plautum Perſa 10. *Nomen atq; omen quantivis eſt precii*. DO. *Si te emam mihi quoq; Lucridem confido fore te*. Ubi tamen leve, me judice, mendum ſit, quod ita emendem: *confido fore re*. Non nomine tantum, reſpondit Dordalus ſed re quoque Lucridem mihi futuram ſpero. Omnino correctio talis neceſſaria, ut extollatur acumen loci alioqui jacentis. Mala deinde, *Furius*, *Hoſtilius*, *Macer*. Martialis,

Quintum pro Decimo; pro Craſſo, Regule, Macrum,
Ante ſalutabat Rhetor Apollonius.

Ita enim recte leges pro quod vulgo *Marcum*; & addes ex Feſto in *Lacu Lucrino*. Agellius quoque non omittendus lib. I. cap. 28. *Cavenda igitur non improprietas ſola verbi, ſed etiam pravitas ominis, ſi quis ſe nunc ſenior advocatus adoleſcenti ſupereſſe dicat*. Sed pertinaciter in libris omnibus hactenus legitur, *pravitas omnis*. Inepte. & vidit id ſolus, quod ſciam, Ariſtæneti nuperus editor. Quiſquis is eſt, agnoſco lectiſſimum ingenium. Porro, *loca ominoſa* cenſebant vel à nuncupatione vel à tractatione aliqua ferali. *Nuncupationem* reſpexit Plautus Menæchmis; *Ne mihi damnum in Epidamno duas*. Et Petronius, *Epidamni nomina quare*. Super ſeras

de vita & morte animæ definitio liquet; quam de adytis philosophiæ doctrina & sapientia Ciceronis elicuit.

feralibus vero præter ab interpretibus cumulatim & passim dicta, Taciti insigne testimonium indictum reperio lib. Annal. I. ubi Germanicus campos seu loca lustrat in quis cum exercitu toto occubuerat Varus: *Quod Tiberio*, inquit, *haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti; sive exercitum imagine cæsorum insepultorumque, tardatum ad prælia, & formidolosiorem hostium credebat. Neque imperatorem auguratu & vetustissimis ceremoniis praditum, attrectare feralia debuisse.* De *Vestibus* denique aliquid apponi possit non occupatum. Quod nempe Q. Curtius ominosum & imperii mutationem portendisse credidit, Alexandrum Persarum & exotico habitu delectatum deliciatumque. Quo, nisi fallor, respexit firmi & alti judicii doctor Tertullianus: *Video*, inquit, *quasdam & capillum croco vertere. Pudet eas etiam nationis suæ, quod non Germanæ aut Gallæ procreatæ sint. Ita Patriam capillo transferunt. Male ac pessime sibi auspicantur flammeo capite. Flammeo capite*, ignem illum innuit perpetem, ut alibi appellat, & jugem. D. Hieronymus similiter: *Ne caput gemmis oneres, nec capillum irrufes, & ei aliquid de Gehennæ ignibus auspiceris.* Extat epist. ad Lætam, & indubie à Tertulliano, ut alia illius multa, tractum. *Pont.*

CAP. XIII.

Hominem duplici ratione mori; primum si anima corpus relinquat; deinde si anima in corpore adhuc manens, corporeas illecebras contemnat, voluptatesque & affectiones omnes exuat: ex his mortibus posteriorem hanc omnibus appetendam; priorem arcessendam non esse, sed exspectandum donec deus ipse animam à corpore dissolvat.

SEd Scipio per quietem & cœlo, quod in præmium cedit beatis, & promissione immortalitatis animatus, tam gloriosam spem tamque inclutam magis magisque firmavit viso patre; de quo utrum viveret, cum adhuc videretur dubitare, quæsiverat. mortem igitur malle cœpit, ut viveret. nec flesse contentus viso parente, quem crediderat exstinctum, ubi loqui posse cœpit, hoc primum probare voluit nihil se magis desiderare, quam ut cum eo jam moraretur. 1 nec tam apud se quæ desiderabat facienda constituit, quam ante

NEc tam apud se] Libri antiqui, *nec tamen*, quod verum est, syntaxi eadem qua Ovidius IV. Met. 317.

ante consuleret: quorum unum prudentiæ, alterum pietatis assertio est. Nunc ipsa vel consulentis vel præcipientis verba tractemus. *Quæso, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam hæc est vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non est ita, inquit. nisi enim cum Deus hic, cujus hoc templum est omne quod conspicis, istis te corporis custodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non potest. homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum quem in templo hoc medium vides, quæ terra dicitur: hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis; quæ globosæ & rotundæ divinis animatæ mentibus circos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi, Publi, & piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis: nec injussu ejus à quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est; ne munus assignatum à deo defugisse videamini.* Hæc secta & præceptio Platonis est, qui in Phædone definit: homini non esse sua sponte moriendum. sed in eodem tamen dialogo idem dicit mortem philosophantibus appetendam; & ipsam philosophiam meditationem esse moriendi. hæc sibi ergo

Nec tamen ante adiit, etsi properabat adire,
Quam se composuit, quam circumspexit amictus.

Dein videtur legendum; *antequam consuleret*, cum una membrana. *Gronov.*

2. *Homini non esse sua sponte moriendum*] Cebes apud Philosophum quærit ex Socrate, qui dicat Μὴ θεμιτὸν εἶναι ἑαυτὸν βιάζεσθαι. Et inferius: Λύειν δέ γε αὐτὴν, ὡς φαμὲν, προθυμοῦνται ἀεὶ μάλιστα οἱ φιλοσοφοῦντες ὀρθῶς, καὶ τὸ μελέτημα αὐτὸ τοῦτό ἐστι τῶν φιλοσόφων λύσις καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος. Gronov.

3. *Et ipsam philosophiam meditationem esse moriendi*] Hæc fere sententia corrumpendo fuit insigni apud Senecam loco. Ait de morbo suo, quod suspirium appellat Epist. 55.

Itaque medici hanc meditationem mortis vocant.

Et ambigit vir eximius nostraque tempestate medicinæ antiquæ princeps Hieron. Mercurialis Lib. 6. cap 16. Variarum lectionum quæ proprie hæc fuerit ægritudo. Ὀρθόπνοιαν vix dicendam censet, cum aiat Seneca intra horam desinere consuevisse, illa vero diutius protrahatur. Ipsam itaq; δύσπνοιαν vel cordis palpitationem statuendam non restat, cum in ea non modo gravissima anhelandi difficultas, quasique suspiratio, verum etiam præsentaneum suffocationis periculum sit. Nam inquit iterum Philosophus, *Quis enim diu exspirat?* Itaque ut ad rem; miratur hoc loco Mercurialis cur aiat Seneca medicos malum hoc *mortis* dixisse *meditationem.* Maluisset ille *exercitationem*; cum profiteatur ipse Seneca nihil aliud

ergo contraria videntur : ſed non ita eſt. nam Plato duas mortes hominis novit. nec hoc nunc repeto quod ſuperius dictum eſt duas eſſe mortes; unam animæ, animalis alteram: ſed ipſius quoque animalis, hoc eſt hominis, duas aſſerit mortes; quarum unam natura, virtutes alteram præſtant. homo enim moritur, cum anima corpus relinquit ſolutum lege naturæ : mori etiam dicitur, cum anima adhuc in corpore conſtituta corporeas illecebras philoſophia docente contemnit, & cupiditatum dulces inſidias reliquaſque omnes exuitur paſſiones. & hoc eſt quod ſuperius ex ſecundo virtutum ordine, quæ ſolis philoſophantibus aptæ ſunt, evenire ſignavimus. Hanc ergo mortem dicit Plato ſapientibus appetendam : illam vero, quam omnibus natura conſtituit, cogi, vel inferri vel 4 accerſiri vetat, docens expectandam eſſe naturam; & has cauſas hujus aperiens ſanctionis, quas ex uſu rerum, quæ in quotidiana converſatione ſunt, mutuatur. ait enim eos, qui poteſtatis imperio truduntur in carcerem, non oportere inde diffugere, priuſquam poteſtas ipſa quæ clauſit abire permiſerit; non enim vitari pœnam furtiva diſceſſione, ſed creſcere. hoc quoque addit nos eſſe in dominio deorum, quorum tutela & providentia gubernamur.

aliud eſſe ejuſmodi ægritudinem, quam animam agere. Præclare hæc Mercurialis, niſi quod ego ipſum ἆσθμα fuiſſe cenſeam; nam, ut diſerte Celſus, *ἆσθμα eſt cum vehementior eſt ſpirandi difficultas, & ſpirare æger ſine ſono & anhelitu non poſſit.* Et ſtatim, *Ἆσθμα & ὀρθόπνοιαν acuta eſſe conſueverũt; δύσπνοια poteſt diutius trahi.* Præclare tamen Mercurialis; & eo duce pedum mihi viſa via eſt. Senecæ, inquam, ſuam vocem & mentẽ eruiſſe mihi videor tali emendatione: *Modulationem mortis vocant.* Corruptio, ut dixi, à ſuperiori illi non diſſimili gnoma dimanaverit, quæ ſacro illi gregi in animo & calamo crebrior, quam hæc venuſte à Philoſopho efformata dicendi figura. *Modulationem* enim *mortis* quam ſignate dixerit funeſtum illum reciprocumque ſpiritum vel illud κύκνειον ᾆσμα a Martiale celebratum comprobaverit : (gua

Dulcia defecta modulatur carmina lin-
Cantator cygnus funeris ipſe ſui. Pont.

4. *Accerſiri vetat*] Legitur hoc verbum etiam 1 Sat. 16. *Accerſita eſt ab Ægypto auctoritas.* 11 Sat. 11. *Accerſebantur autem murenæ ab uſque freto Siculo.* Sed hæc ſcribentium errata eſſe mihi exploratum eſt : nam melius habes cap. præced. *Illa quidem ſurſum arceſſita ſunt.* Infra autem hoc cap. *Celerem finem ſpe futuræ beatitatis arceſſit.* Et alibi quod fortiſſime me huc attrahit

mur. nihil autem esse invito domino de his quæ possidet ex eo loco, in quo suum constituerat, auferendum: & sicut qui vitam mancipio extorquet alieno, crimine non carebit; ita eum qui finem sibi, domino necdum jubente, quæsiverit, non absolutionem consequi sed reatum. hæc Platonicæ sectæ semina altius Plotinus exsequitur. Oportet, inquit, animam post hominem liberam corporeis passionibus inveniri; quam qui de corpore violenter extrudit liberam esse non patitur. qui enim sibi sua sponte necem comparat, aut pertæsus necessitatis aut metu cujusquam ad hoc descendit aut odio; quæ omnia inter passiones habentur. ergo etsi ante fuit his sordibus pura, hoc ipso tamen quo exit extorta sordescit. deinde mortem debere ait animæ à corpore solutionem esse, non vinculum: exitu autem coacto animam circa corpus magis magisque vinciri. & revera ideo sic extortæ animæ diu circa corpus ejusve sepulturam vel locum in quo injecta manus est pervagantur: cum contra illæ animæ, quæ se in hac vita à vinculis corporeis philosophiæ morte dissolvunt, adhuc exstante corpore cœlo & sideribus inserantur. & ideo illam solam de voluntariis mortibus significat esse laudabilem, quæ comparatur, ut diximus, philosophiæ ratione, non ferro; prudentia, non veneno. Addit etiam illam solam esse naturalem mortem, ubi corpus animam, non anima corpus relinquit. constat enim numerorum certam constitutamque rationem animas sociare corporibus. hi numeri dum supersunt, perseverat corpus animari; cum vero deficiunt, mox arcana illa vis solvitur, qua societas ipsa constabat. & hoc est quod fatum & fatalia vitæ tempora vocamus. Anima ergo ipsa non deficit, quippe quæ immortalis atque perpetua est; sed impletis numeris corpus fatiscit: nec anima lassatur animando; sed officium suum

hit, est quod videam etiam Virgilio impingi id verbi, lib. IV. Sat. cap. 5. quasi scripsisset. *Si potuit manes accersere conjugis Orpheus*, cum ab omni memoria ibi lectum sit *arcessere* agnoscente etiam Servio. *Gronov.*

Poss

suum deserit corpus, cum jam non possit animari. hinc illud est doctissimi vatis:

Explebo numerum reddarque tenebris.

Hæc est igitur naturalis vere mors, cum finem corporis solus numerorum suorum defectus apportat; non cum extorquetur vita corpori adhuc idoneo ad continuationem ferendi. Nec levis est differentia vitam vel natura vel sponte solvendi. anima enim, cum à corpore deseritur, potest in se nihil retinere corporeum, si se purè cum in hac vita esset, instituit: cum verò ipsa de corpore violenter extruditur, quia exit rupto vinculo non soluto, fit ei ipsa necessitas occasio passionis; & malis, vinculum dum rumpit, inficitur. Hanc quoque superioribus adjicit rationem non sponte pereundi. Cum constet, inquit, remunerationem animis illic esse tribuendam pro modo perfectionis, ad quam in hac vita unaquæque pervenit: non est præcipitandus vitæ finis, cum adhuc proficiendi esse possit accessio. Nec frustra hoc dictum est; nam in arcanis de animæ reditu disputationibus, fertur in hac vita delinquentes similes esse super æquale solum cadentibus, quibus denuo sine difficultate præsto sit surgere: animas vero ex hac vita cum delictorum sordibus recedentes, æquandas his, qui in abruptum ex alto præcipitique delapsi sunt, unde facultas numquam sit resurgendi. ideo ergo concessis utendum vitæ spatiis, ut sit perfectæ purgationis major facultas. Ergo, inquies, qui jam perfecte purgatus est manum sibi debet inferre, cum non sit ei causa remanendi: quia profectum ulterius non requirit, qui ad supera pervenit. Sed hoc ipso, quo sibi celerem finem spe fruendæ beatitatis arcessit, irretitur laqueo passionis: quia spes, sicut timor, passio est. sed & cetera, quæ superior ratio disseruit, incurrit. Et hoc est quod Paulus filium spe vitæ verioris ad se venire properantem prohibet ac repellit: ne festinatum absolutionis ascensionisque desiderium magis cum hac ipsa passione vinciat ac retardet. nec dicit, quod nisi mors natu-

ralis advenerit emori non poteris, sed, huc venire non poteris. *nisi enim, cum deus*, inquit, *istis te corporis custodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non potest*: quia scit jam receptus in cœlum nisi perfectæ puritati cœlestis habitaculi aditum non patere. pari autem constantia mors nec veniens per naturam timenda est, nec contra ordinem cogenda naturæ. Ex his quæ Platonem quæque Plotinum de voluntaria morte pronunciasse retulimus, nihil in verbis Ciceronis, quibus hanc prohibet, remanebit obscurum.

CAP. XIV.

Cur mundus hic universus, dei vocetur templum: quotuplici sensu accipiatur nomen animi: & quomodo mens homini cum sideribus communis esse dicatur: tum variæ de animi natura sententiæ: quid inter stellam & sidus intersit: quid sphæra, quid orbis, quid circus: stellæ errantes unde nomen acceperint.

SEd illa verba, quæ præter hoc sunt inserta, repetamus: *Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in templo hoc medium vides, quæ terra dicitur: hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis; quæ globosæ & rotundæ divinis animatæ mentibus, circos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili.* De terra, cur globus dicatur in medio mundo positus, plenius disseremus cum de novem sphæris loquemur. Bene autem universus mundus dei templum vocatur; propter illos qui æstimant nihil esse aliud deum, nisi cœlum ipsum & cœlestia ista quæ cernimus. ideo ut summi omnipotentiā dei ostenderet [1] posse vix intelligi, numquam posse videri; quicquid humano subjicitur aspectui, templum ejus vocavit, qui sola mente concipitur; ut, qui hæc veneratur ut templa, cultum tamen maximum debeat conditori; sciatque quisquis in usum templi

POsse vix intelligi, nunquam posse videri] Posterius posse, si non melius, at certe non pejus abest à libris vetustis. *Gronov.*

pli hujus inducitur ritu sibi vivendum sacerdotis. unde & quasi quodam publico præconio tantam humano generi divinitatem inesse testatur, ut universos siderei animi cognatione nobilitet. Notandum est, quod hoc loco animum & ut proprie & ut abusive dicitur posuit. animus enim proprie mens est. quam diviniorem anima nemo dubitavit. sed nonnunquam sic & animam usurpantes vocamus. cum ergo dicit; *hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus*: mentem præstat intelligi, quæ nobis proprie cum cœlo sideribusque communis est. cum vero ait; *retinendus animus est in custodia corporis*: ipsam tunc animam nominat quæ vincitur custodia corporali, cui mens divina non subditur. Nunc qualiter nobis animus, id est mens, cum sideribus communis sit secundum theologos disseramus. Deus qui prima [2] causa est & vocatur, unus omnium [3] quæque sunt quæque videntur esse, princeps & origo est. hic superabundanti majestatis fecunditate de se mentem creavit. Hæc mens, quæ νοῦς vocatur, qua patrem inspicit, plenam similitudinem servat auctoris: animam vero de se creat posteriora respiciens. Rursus anima partem quam intuetur induitur, ac paulatim regrediente respectu in fabricam corporum, in corporea ipsa degenerat. habet ergo & purissimam ex mente, de qua est nata, rationem, quod λογικὸν vocatur; & ex sua natura accipit præbendi sensus præbendique incrementi seminarium. quorum unum αἰσθητικὸν, alterum φυτικὸν nuncupatur. sed ex his primum, id est λογικὸν, quod innatum sibi ex mente sumpsit, sicut verè divinum est, ita solis divinis aptum. reliqua duo, αἰσθητικὸν & φυτικὸν, ut à divinis rece-

2. *Causa est, & vocatur*] Scripsit Macrobius *causa & est & voc.* Ita habent Mss. Ita locutus est supra, ita loquitur infra, *corpora quæ divina & sunt & videntur.* cap. 19. *Omnimodo medius & sit & habeatur.* Gronov.

3. *Quæque sunt, quæque videntur*] Ut cap. 6. *Quod solus omnia, quæque sunt, quæque videntur esse, complexus est.* Sed Ms. optimus utroque loco, *quæcunque* de quo ἐπέχω, præsertim cum & v Sat. cap. ult. *Grammaticorum omnium, quique sunt quique fuerint, instructissimus.* Gronov.

recedunt; ita convenientia sunt caducis. Anima ergo ⁴creans condensque corpora (nam ideo ab anima natura incipit, quam sapientes de deo & mente νοῦν nominant) ex illo mero ac purissimo fonte mentis, quem nascendo de originis suæ hauserat copia, corpora illa divina vel supera, cœli dico & siderum, quæ prima condebat, animavit: divinæque mentes omnibus corporibus, quæ in formam teretem, id est, in sphæræ modum, formabantur infusæ sunt. & hoc est quod cum de stellis loqueretur, ait; *quæ divinis animatæ mentibus.* in inferiora vero ac terrena degenerans fragilitatem corporum caducorum deprehendit meram divinitatem mentis sustinere non posse; imo partem ejus vix solis humanis corporibus convenire: quia & sola videntur erecta, tanquam ad supera ab imis recedant, & sola cœlum facile tamquam semper erecta suspiciunt; solisque inest vel in capite sphæræ similitudo, quam formam diximus, solam mentis capacem. Soli ergo homini rationem, id est, vim mentis infudit, cui sedes in capite est. sed & geminam illam sentiendi crescendique naturam, quia caducum est corpus, inseruit. Et hinc est, quod homo & rationis compos est & sentit & crescit, solaque ratione meruit præstare cæteris animalibus: quæ quia semper prona sunt & ex ipsa quoque suspiciendi difficultate à superis recesserunt, nec ullam divinorum corporum similitudinem aliqua sui parte meruerunt, nihil ex mente sortita sunt; & ideo ratione caruerunt: duo quoque tantum adepta sunt, sentire vel crescere. Nam si quid in illis similitudinem rationis imitatur, non ratio sed memoria est; & memoria non illa ratione mixta, ⁵sed quæ hebetudinem sensuum quinque comitatur. de qua plura nunc dicere, quoniam ad præsens opus non attinet, omittemus. Terrenorum corporum tertius ordo in arboribus & herbis est, quæ carent [illegible] tam

4. *Creans condensque corpora*] Libri omnes *creans sibi cond.* Gronov.

5. *Sed quæ hebetudinem sensuum quinque comitatur*] Est qui malit *habitudinem*, pro *hebetudinem*. Pontan.

6. Ut

tam ratione quam ſenſu, & quia creſcendi tantummodo uſus in his viget, hac ſola vivere parte dicuntur. Hunc rerum ordinem & Vergilius expreſſit, nam & mundo animam dedit, &, 6 ut puritati atteſtaretur, mentem vocavit. *Cœlum enim*, ait, *& terras, & maria & ſidera ſpiritus intus alit*, id eſt, anima, ſicut alibi pro ſpiramento animam dicit:

Quantum ignes animæque valent.

&, ut illius mundanæ animæ aſſereret dignitatem, mentem eſſe teſtatur:

Mens agitat molem.

nec non, ut oſtenderet ex ipſa anima conſtare & animari univerſa quæ vivunt, addidit:

Inde hominum pecudumque genus:

& cetera. utque aſſereret eundem ſemper in anima eſſe vigorem, ſed uſum ejus hebeſcere in animalibus corporis denſitate, adjecit: *Quantum non noxia corpora tardant*, & reliqua. Secundum hæc ergo cum ex ſummo deo mens, ex mente anima ſit; anima vero & condat, & vita compleat omnia quæ ſequuntur, cunctaque hic unus fulgor illuminet, & in univerſis appareat, ut in multis ſpeculis per ordinem poſitis vultus unus; cumque omnia continuis ſucceſſionibus ſe ſequantur, degenerantia per ordinem ad imum meandi: invenietur preſſius intuenti à ſummo deo uſque ad ultimam rerum fæcem una mutuis ſe vinculis religans & nuſquam interrupta connexio. & hæc eſt Homeri catena aurea, quam pendere de cœlo in terras deum juſſiſſe commemorat. His ergo dictis, ſolum hominem conſtat ex terrenis omnibus mentis, id eſt animi, ſocietatem cum cælo & ſideribus habere communem. & hoc eſt quod ait: *hiſque animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera & ſtellas vocatis.* nec tamen ex ipſis cœleſtibus & ſempiternis ignibus nos dicit animatos. ignis enim ille licet divinum, tamen corpus eſt. nec ex corpo-

6. *Ut puritati atteſtaretur*] Mss. *puritati ejus att.* Tum pro *teſtatur*, illi *teſtatus eſt*. Gronov.

7 *Manifeſta*

corpore quamvis divino possemus animari; sed unde ipsa illa corpora quæ divina & sunt & videntur animata sunt, id est, ex ea mundanæ animæ parte quam diximus de pura mente constare. & ideo postquam dixit: *hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis*: mox adjecit; *quæ divinis animata mentibus*; ut per sempiternos ignes, corpus stellarum; per divinas vero mentes, earum animas 7 manifesta discretione significet, & ex illis in nostras venire animas vim mentis ostendat. Non ab re est ut hæc de anima disputatio in fine sententias omnium, qui de anima videntur pronuntiasse, contineat. Plato dixit animam essentiam se moventem; Xenocrates numerum se moventem; Aristoteles ἐντελέχειαν; Pythagoras & Philolaus harmoniam; Possidonius ideam; Asclepiades quinque sensuum exercitium sibi consonum; Hippocrates spiritum tenuem per corpus omne dispersum; Heraclitus Ponticus lucem; Heraclitus physicus scintillam stellaris essentiæ; Zenon concretum corpori spiritum; Democritus spiritum insertum atomis, hac facilitate motus, ut corpus illi omne sit pervium; Critolaus peripateticus constare eam de quinta essentia; Hipparchus ignem; Anaximenes aëra; Empedocles & Critias sanguinem; Parmenides ex terra & igne, Xenophanes ex terra & aqua; Boëthos ex aëre & igne; Epicurus speciem ex igne, & aëre, & spiritu mixtam. Obtinuit tamen non minus de incorporalitate ejus quam de immortalitate sententia. Nunc videamus quæ sint hæc duo nomina quorum pariter meminit cum dicit: *quæ sidera & stellas vocatis*. 8 neque enim hic res una gemina appellatione monstratur,

7. *Manifestâ descriptione significet*] Præferam quod erat in membranis Modianis, *manifestâ discretione significet*. Innuit enim discretionem sive discrimen esse inter *sempiternos ignes*, & *divinas mentes*. Pontan. Nullum vidi codicem, in quo non sit *discretione*, quod omnino requiritur; & ideo contextum mutavi. *Gronov.*

8. *Neque enim hic res una*] Reprehendere videtur Macrobium Laurentius Valla lib. 6. cap. 22. Eleg. quod existimarit ex sententia Ciceronis, stellas esse singulares, ut sunt erraticæ; side-

tur, ut ensis & gladius : sed sunt stellæ quidem singulares, ut erraticæ quinque & ceteræ, quæ non admixtæ aliis solæ feruntur. sidera vero, quæ in aliquod signum stellarum plurium compositione formantur. ut aries, taurus, Andromeda, Perseus, vel corona, & quæcunque variarum genera formarum in cœlum recepta creduntur. sic & apud Græcos aster & astron diversa significant. & aster stella una est ; astron signum stellis coactum, quod nos sidus vocamus. Cum vero stellas globosas & rotundas dicat, non singularium tantum exprimit speciem, sed & earum quæ in signa formanda convenerant. omnes enim stellæ inter se, etsi in magnitudine aliquam, nullam tamen habent in specie differentiam. Per hæc autem duo nomina, solida sphæra describitur, quæ nec ex globo, si rotunditas desit ; nec ex rotunditate, si globus desit, efficitur ; cum alterum à forma, alterum soliditate corporis deseratur. Sphæras autem hic dicimus ipsarum stellarum corpora, quæ omnia hac specie formata sunt. dicuntur præterea sphæræ & aplanes illa quæ maxima est, & subjectæ septem per quas duo lumina & quinque vagæ discurrunt. circi vero & orbes duarum sunt rerum duo nomina. & his nominibus quidem alibi aliter est usus. nam & *orbem*, pro, *circulo* posuit : ut *orbem lacteum* ; & *orbem*, pro, *sphæra* : ut, *novem tibi orbibus vel potius globis*. sed & circi vocantur qui sphæram maximam cingunt, ut eos 9 sequens tractatus inveniet ; quorum unus est lacteus, de quo ait : *inter flammas circus*

ra vero, quæ in aliquod signum, stellarum plurium compositione formantur: ut Aries, Taurus. Additque Ciceronis loca alia, ubi *sidus* & *sidera* etiam planetas notant, ut de Universitate : *itemque nesciunt hos siderum errores*. Est & alius locus Macrobii in Saturnalibus, qui ab eodem Valla notatur. Quære tute, apud eum vide lib. 1. cap. 13. Elog. *Pontan.*

9. *Sequens tractatus inveniet*] Scripti quidam vel *ostenderet*, vel *ostendet*, sed auscultare vereor: nam tanquam ad hæc verba respiciens dicit hoc libro cap. 21. *Quid inter eos dissensionem fecerit, quæve magis sit sequenda sententia, tractatus inveniet.* Et id pro ostendere hoc modo etiam cap. 6. legitur : *Præcedens autem tractatus invenit numeros & ante animam mundi fuisse.* GRONOV.

10. *Mot*

ctus elucens. ſed hic horum nihil neque circi neque orbis nomine voluit intelligi. ſed eſt *orbis* in hoc loco ſtellæ una integra & peracta converſio, id eſt, ab eodem loco poſt emenſum ſphæræ, per quam movetur, ambitum in eundem locum regreſſus. Circus autem eſt hic linea ambiens ſphæram, ac veluti ſemitam faciens, per quam lumen utrinque diſcurrit, & inter quam vagantium ſtellarum error legitimus coërcetur. Quas ideo veteres errare dixerunt: quia & curſu ſuo feruntur, & contra ſphæræ maximæ, id eſt, ipſius cœli, impetum contrario motu ad orientem ab occidente volvuntur. & omnium quidem par celeritas, 10 motus ſimilis & idem eſt modus meandi, ſed non omnes eodem tempore circos ſuos orbesque conficiunt. & ideo eſt celeritas ipſa mirabilis. quia cum ſit eadem omnium, nec ulla ex illis aut concitatior eſſe poſſit aut ſegnior; non eodem tamen temporis ſpatio omnes ambitum ſuum peragunt. cauſam vero ſub eadem celeritate diſparis ſpatii aptius nos ſequentia docebunt.

10. *Motus ſimilis & idem eſt modus meandi*] Capite 21. *Cum ſit omnibus idem modus meandi, tantam eis diverſitatem temporis ſola ſpatiorum diverſitas facit.* Unde elucet modum meandi nihil eſſe aliud, quam ipſum motum & circuitus feſtinationem: ac proinde libens amplector, quod ſuggerit optimæ fidei membrana: *Motus ſimilis, id eſt, modus meandi.* Gronov.

CAP XV.

De undecim circulis cœlum ambientibus.

HIs de ſiderum natura & ſiderea hominum mente narratis, rurſus filium pater, ut in deos pius, ut in homines juſtus eſſet hortatus, præmium rurſus adjecit, oſtendens lacteum circulum virtutibus debitum & beatorum cœtu refertum. cujus meminit his verbis. *Erat autem is ſplendidiſſimo candore inter flammas circus elucens. quem vos, ut à Graiis accepiſtis, orbem lacteum nuncupatis. Orbis* hic idem quod *circus*

in lactei appellatione significat. [1] est autem lacteus unus è circis, qui ambiunt cœlum: & sunt præter eum numero decem. de quibus quæ dicenda sunt proferamus, cum de hoc competens sermo processerit. Solus ex omnibus hic subjectus est oculis; ceteris circulis magis cogitatione quam visu comprehendendis. de hoc lacteo multi inter se diversa senserunt: causasq; ejus alii fabulosas, naturales alii protulerunt. sed nos fabulosa reticentes, ea tantum, quæ ad naturam ejus visa sunt pertinere, dicemus. Theophrastus lacteum dixit esse compagem, qua de duobus hemisphæriis cœli sphæra solidata est; & ubi oræ utrinque convenerant notabilem claritatem videri: Diodorus ignem esse densatæ concretæque naturæ in unam curvi limitis semitam, discretione mundanæ fabricæ coacervante concretum; & ideo visum intuentis admittere, reliquo igne cælesti lucem suam nimia subtilitate diffusam non subiiciente conspectui: Democritus innumeras stellas brevesque omnes, quæ spisso tractu in unum coactæ spatiis, quæ angustissima interjacent, opertis vicinæ sibi undique & ideo passim diffusæ, lucis aspergine continuum juncti luminis corpus ostendunt. sed Possidonius, cujus definitioni plurium consensus accessit, ait lacteum caloris esse siderei infusionem; quam ideo adversa Zodiaco curvitas obliquavit, ut, quoniam sol numquam Zodiaci excedendo terminos expertem fervoris sui partem cœli reliquam deserebat, hic circus à via solis in obliquum recedens universitatem flexu calido temperaret. quibus autem partibus

E*St autem lacteus unus è circis qui ambiunt cœlum*] Imo non unus ille è cœli circulis, sed unicus quodammodo in cœlo circulus. Errantium enim reliquique circuli nec re nec specie tales, sed *eos*, ut caute scripsit Capella, *Circulos non ita dicimus, ut liquentis naturæ discrimina corpulenta fingamus, sed ut ascensus descensusque ad nos errantium demonstremus*. Et de ipso Lacteo paulo post: *Nam confinio septentrionis circuli natus in finitorem antarcticæ regionis acclinans, pæne totum videtur permeare cœlum, quem quidam mihi desipere videntur, qui circulum negaverunt.* Quæ verba in suspicionem me ducunt scriptum paulo ante eidem Capellæ: *Ego præcepta potius edisseram disciplinæ, ac undecim mundi circulos assevero*; pro quod editur *decem*. Pontan.

2. *Insp*

bus Zodiacum intersecet, superius jam relatum est. hæc de lacteo. Decem autem alii, ut diximus, circi sunt; quorum unus est ipse Zodiacus, qui ex his decem solus potuit latitudinem hoc modo, quem referemus, adipisci. Natura cælestium circulorum incorporalis est linea; quæ ita mente concipitur, ut sola longitudine censeatur, latum habere non possit. sed in Zodiaco latitudinem signorum capacitas exigebat. quantum igitur spatii lata dimensio porrectis sideribus occupabat, duabus lineis limitatum est: & tertia ducta per medium, ecliptica vocatur, quia cum cursum suum in eadem linea pariter sol & luna conficiunt, alterius eorum necesse est venire defectum: solis; si ei tunc luna succedat: lunæ; si tunc adversa sit Soli. ideo nec Sol unquam deficit, nisi, cum tricesimus lunæ dies est; & nisi quinto decimo cursus sui die nescit luna defectum. sic enim evenit ut aut lunæ contra solem positæ ad mutuandum ab eo solitum lumen, sub eadem inventus linea terræ conus obsistat, aut Soli ipsa succedens objectu suo ab humano aspectu lumen ejus repellat. In defectu ergo Sol ipse nil patitur, sed noster fraudatur adspectus. Luna vero circa proprium defectum laborat non accipiendo Solis lumen, cujus beneficio noctem colorat. quod sciens Vergilius disciplinarum omnium peritissimus, ait:

Defectus Solis varios, lunæque labores.

Quamvis igitur trium linearum ductus Zodiacum & claudat & dividat; unum tamen circum auctor vocabulorum dici voluit antiquitas. Quinque alii, circuli paralleli vocantur. horum medius & maximus est æquinoctialis. duo extremitatibus vicini atque ideo breves: quorum unus septemtrionalis dicitur, alter australis. inter hos & medium duo sunt tropici, majores ultimis, medio minores; & ipsi ex utraque parte zonæ ustæ terminum faciunt. Præter hos alii duo sunt coluri; quibus nomen dedit imperfecta cõversio. ambientes enim septemtrionalem verticem, atq; inde in diversa diffusi

& se

& se in summo intersecant, & quinque parallelos in quaternas partes æqualiter dividunt, zodiacum ita intersecantes, ut unus eorum per arietem & libram, alter per cancrum atque capricornum meando decurrat: sed ad australem verticem non pervenire creduntur. duo, qui ad numerum prædictum supersunt; meridianus & horizon, non scribuntur in sphæra; quia certum locum habere non possunt, sed pro diversitate circumspicientis habitantisve variantur. Meridianus est enim, quem sol cum super hominum verticem venerit ipsum diem medium efficiendo designat. &, quia globositas terræ habitationes omnium æquales sibi esse non patitur, non eadem pars cœli omnium verticem despicit. & ideo unus omnibus meridianus esse non poterit: sed singulis gentibus super verticem suum proprius meridianus efficitur. similiter sibi horizontem facit circumspectio singulorum. horizon est enim velut quodam circo designatus terminus cœli, quod super terram videtur. & quia ad ipsum verè finem non potest humana acies pervenire; quantum quisque oculos circumferendo conspexerit proprium sibi cœli quod super terram est, terminum facit. hinc horizon, quem sibi uniuscujusque circumscribit adspectus, ultra trecentos & sexaginta stadios longitudinem in se continere non poterit. centum enim & octoginta stadios non excedit acies contra videntis. sed visus cum ad hoc spatium venerit accessu deficiens in rotunditatem recurrendo curvatur. atque ita fit ut hic numerus ex utraque parte geminatus trecentorum sexaginta stadiorum spatium, quod intra horizontem suum continetur efficiat; semperque quantum ex hujus spatii parte postera procedendo dimiseris, tantum tibi de anteriore sumetur: & ideo horizon semper quan- [illegible] tacun-

2. *In se continere*] Membranarum altera *inter se*, sed optima cum chartaceo libro *intra se*, quod auctoris est. Habuimus supra: *Vastas innumeras species & de se creat & intra se continet.* Et sequitur: *quod intra horizontem suum continetur.* GRONOV.

tacunque locorum transgressione mutatur. hunc autem, quem diximus, admittit adspectum, aut in terris æqua planities, aut pelagi tranquilla libertas, qua nullam oculis objicit offensam. Nec te moveat quod sæpe in longissimo positum montem videmus, aut quod ipsa cœli superna suspicimus. aliud est enim cum se oculis ingerit altitudo; aliud cum per planum se porrigit & extendit intuitus: in quo solo horizontis circus efficitur. Hæc de circis omnibus, quibus cœlum cingitur dicta sufficiant. tractatum ad sequentia transferamus.

CAP. XVI.

Qui fiat ut quædam stellæ numquam à nobis videantur, & quanta stellarum omnium magnitudo.

Ex quo mihi omnia contemplanti præclara cetera & mirabilia videbantur. Erant autem hæ stellæ quas numquam ex hoc loco vidimus, & eæ magnitudines omnium quas esse numquam suspicati sumus. ex quibus erat ea minima, quæ ultima à cœlo citima terris luce lucebat aliena. stellarum autem globi terræ magnitudinem facile vincebant. Dicendo; *Ex quo mihi omnia contemplanti,* [1] id quod supra retulimus affirmat; in ipso lacteo Scipionis & parentum per somnium contigisse conventum. duo sunt autem præcipua, quæ in stellis se admiratum refert, aliquárum novitatem, & omnium magnitudinem. Ac prius de novitate, post de magnitudine disseremus. Plene & docte adjiciendo, *quas numquam ex hoc loco vidimus*, causam cur à nobis non videantur ostendit. locus enim nostræ habitationis ita positus est, ut quædam stellæ ex ipso numquam possint videri. quia ipsa pars cœli, in qua sunt, numquam potest hic habitantibus apparere. pars enim hæc terræ, quæ incolitur ab universis hominibus, qui nos invicem scire possumus,

[1] *Id est quod supra retulimus affirmat*] Lapsus ex Stephani officina propagatus: nam verbum substantivum necessario eradendum, & sic Mss. *Gronov.*

mus,ad ſeptemtrionalem verticem ſurgit: & ſphæralis convexitas auſtralem nobis verticem in ima demergit. cum ergo ſemper circa terram ab ortu in occaſum cœli ſphæra volvatur; vertex hic, qui ſeptemtriones habet,quoquo verſum mundana volubilitate vertatur, quoniam ſuper nos eſt, ſemper à nobis videtur ac ſemper oſtendit

Arctos Oceani metuentes æquore tingui.

Auſtralis contra, quaſi ſemel nobis pro habitationis noſtræ poſitione demerſus, nec ipſe nobis umquam videtur, nec ſidera ſua, quibus & ipſe ſine dubio inſignitur, oſtendit. & hoc eſt quod poëta naturæ ipſius conſcius dixit,

Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Maneſque profundi.

Sed cum hanc diverſitatem cæleſtibus partibus vel ſemper vel numquam apparendi terræ globoſitas habitantibus faciat: ab eo qui in cœlo eſt omne ſine dubio cœlum videtur non impediente aliqua parte terræ, quæ tota puncti locum pro cœli magnitudine vix obtinet. Cui ergo auſtralis verticis ſtellas numquam de terris videre contigerat,ubi circumſpectu libero ſine offenſa terreni obicis viſæ ſunt, jure quaſi novæ admirationem dederunt. & quia intellexit cauſam propter quam eas numquam ante vidiſſet, ait; *erant autem hæ ſtellæ quas numquam ex hoc loco vidimus.* hunc locum demonſtrative terram dicens,in qua erat dum iſta narraret. ſequitur illa diſcuſſio, quid ſit quod adjecit; *& hæ magnitudines omnium,quas eſſe numquam ſuſpicati ſumus.* cur autem magnitudines,quas vidit in ſtellis, nunquam homines ſuſpicati ſunt,ipſe patefecit addendo:*ſtellarum autem globi terræ magnitudinem facile vincebant.* nam quando homo, niſi quem doctrina philoſophiæ ſupra hominem, imo vere hominem, fecit,ſuſpicari poteſt ſtellam unam omni terra eſſe majorem, cum vulgo ſingulæ vix facis unius flammam æquare poſſe videantur? ergo tunc earum vere magnitudo aſſerta credetur, ſi majores ſingulas, quam eſt omnis terra, eſſe conſtiterit.

rit. quod hoc modo [2] licebit recognoſcas. Punctum dixerunt eſſe geometræ quod ob incomprehenſibilem brevitatem ſui in partes dividi non poſſit; nec ipſum pars aliqua, ſed tantummodo ſignum eſſe dicatur. phyſici, terram ad magnitudinem circi, per quem ſol volvitur, puncti modum obtinere docuerunt. Sol autem quanto minor ſit circo proprio deprehenſum eſt. manifeſtiſſimis enim dimenſionum rationibus conſtat, menſuram ſolis ducenteſimam ſextamdecimam partem habere magnitudinis circi, per quem ſol ipſe diſcurrit. cum ergo [3] ſol ad circum pars certa ſit; terra vero ad circum ſolis punctum ſit, quod pars eſſe non poſſit: ſine cunctatione judicii ſolem conſtat terra eſſe majorem, ſi major eſt pars eo, quod partis nomen nimia brevitate ſui non capit. verum ſolis circo ſuperiorum ſtellarum circos certum eſt eſſe majores, ſi eo quod continetur, id quod continet majus eſt; cum hic ſit cæleſtium ſphærarum ordo, ut à ſuperiore unaquæque inferior ambiatur. unde & lunæ ſphæram quaſi à cœlo ultimam & vicinam terræ minimam dixit; cum terra ipſa [4] in punctum quaſi vere jam poſtrema deficiat. ſi ergo ſtellarum ſuperiorum circi, ut diximus, circo ſolis ſunt grandiores; ſingulæ autem hujus ſunt magnitudinis ut ad circum unaquæque ſuum modum partis obtineant: ſine dubio ſingulæ terra ſunt ampliores, quam ad ſolis circum qui ſuperioribus minor eſt, punctum eſſe prædiximus. De luna, ſi vere luce lucet aliena, ſequentia docebunt.

2. *Licebit recognoſcas*] Ut 1 Sat. 7. *Unde quæ ſciri fas eſt, Horus noſter licebit mecum recognoſcat.* Quare nec audiendi Mss. in quibus *licet*, ut ante Stephanum legebatur. *Grenov.*

3. *Sol ad circum pars certa ſit*] Rectius leges ex Mss. *ad circum ſuum.* Deinde Membranæ: *quod partis nomen nimia brevitate non capit.* omiſſo *ſui.* Gron.

4. *In punctum quaſi vere jam poſtrema deficiat*] Servant ad oram libri loco *vere*, *ſphæra.* Quaſi terram non ſphæram dignaretur dixiſſe, ſed ſphæricum quaſi punctum. Quod non abſonum adeo fuerit. Prius tamen quis ſollicitet? *Pont.*

CAP. XVII.

Cœlum quamobrem semper & in orbem moveatur: quo sensu summus vocetur deus: & ecquid stellæ, quas fixas vocant suo etiam proprioque motu agantur.

HÆc cum Scipionis obtutus non sine admiratione percurrens ad terras usque fluxisset, & illic familiarius hæsisset: rursus avi monitu ad superiora revocatus est, ipsum a cœli exordio sphærarum ordinem in hæc verba monstrantis: *Novem tibi orbibus vel potius globis connexa sunt omnia; quorum unus est cælestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens & continens ceteros, in quo sunt infixi illi qui volvuntur stellarum cursus sempiterni: huic subjecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque cælum. e quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. deinde est hominum generi prosperus & salutaris ille fulgor qui dicitur Iovis; tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis. deinde subter mediam fere regionem sol obtinet, dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio. tanta magnitudine ut cuncta sua luce lustret & compleat. hunc ut comites consequuntur Veneris alter; alter Mercurii cursus: infimoque orbe luna radiis solis accensa convertitur. infra autem eam nihil est nisi mortale & caducum, præter animos munere deorum hominum generi datos: supra lunam sunt æterna omnia. nam ea, quæ est media & nona tellus, neque movetur & infima est, & in eam feruntur omnia nutu suo pondera.* Totius mundi à summo in unum diligens in hunc locum collecta descriptio est; & integrum quoddam universitatis corpus effingitur, quod quidam τὸ πᾶν, id est, omne, dixerunt. unde & hic dicit: *connexa sunt omnia.* Vergilius vero magnum corpus vocavit:

Et magno se corpore miscet.

Hoc autem loco Cicero rerum quærendarum jactis semini-

bus, multa nobis excolenda legavit. de septem subjectis globis ait; *qui versantur retro contrario motu atque cœlum.* quod cum dicit; admonet, ut quæramus, si versatur cœlum: & si illi septem & versantur & contrariò motu moventur; aut si hunc esse sphærarum ordinem quem Cicero refert, Platonica consentit auctoritas: &, si vere subjectæ sint: quo pacto stellæ earum omnium zodiacum lustrare dicantur, cum zodiacus & unus & in summo cœlo sit: quæve ratio in uno Zodiaco aliarum cursus breviores aliarum faciat longiores. hæc enim omnia in exponendo earum ordine necesse est asserantur. & postremo, qua ratione in terram ferantur, sicut ait, *omnia nutu suo pondera.* Versari cœlum mundanæ animæ natura & vis & ratio docet. cujus æternitas in motu est; quia numquam motus relinquit, quod vita non deserit: nec ab eo vita discedit, in quo viget semper agitatus. igitur & cæleste corpus, quod mundi anima futurum sibi immortalitatis particeps fabricata est, ne umquam vivendo deficiat, semper in motu est & stare nescit: quia nec ipsa stat anima qua impellitur. nam cum animæ, quæ incorporea est, essentia sit in motu; primum autem omnium cœli corpus anima fabricata sit: sine dubio in corpus hoc primum ex incorporeis motus natura migravit. cujus vis integra & incorrupta non deserit, quod primum cæpit movere. ideo vero cæli motus necessario volubilis est; quia cum semper moveri necesse sit; ultra autem locus nullus sit quo se tendat accessio; continuatione perpetuæ in se reditionis agitatur. ergo in quo potest vel habet, currit, & accedere ejus revolvi est: quia sphæræ spatia & loca complectentis omnia unus est cursus, rotari. sed & sic animã sequi semper videtur, quæ in ipsa universitate discurrit. Dicemus ergo quod eam numquam reperiat, si semper hanc sequitur. imo semper eam reperit; quia ubiq; tota, ubique perfecta est. cur ergo si quam quærit reperit non quiescit? quia & illa requietis est inscia. staret enim si usquam stantem animam reperiret. cum vero illa, ad cujus appeten-

petentiã trahitur, ſemper in univerſa ſe fundat; ſemper & corpus ſe in ipſam, & per ipſam retorquet. hæc de cæleſtis volubilitatis arcano pauca de multis Plotino auctore reperta ſufficiant. Quod autem hunc iſtum extimum globum, qui ita volvitur, ſummũ deum vocavit; non ita accipiendum eſt, ut ipſe prima cauſa & deus ille omnipotentiſſimus exiſtimetur: cum globus ipſe, quod cœlũ eſt, animæ ſit fabrica; anima ex mente proceſſerit; mens ex deo, qui vere ſummus eſt, procreata ſit. ſed ſummum quidem dixit ad ceterorũ ordinem, qui ſubjecti ſunt: unde mox ſubjecit; *arcens & continens ceteros.* deum vero quod non modo immortale animal ac divinum ſit, plenum inclytæ ex illa puriſſima mente rationis; ſed quod & virtutes omnes, quæ illam primæ omnipotentiam ſummitatis ſequuntur, aut ipſe faciat aut ipſe contineat, ipſum denique Iovem veteres vocaverunt, & apud theologos Iupiter eſt mundi anima. hinc illud eſt:

Ab Jove principium Muſæ. Jovis omnia plena.

quod de Arato poëtæ alii mutuati ſunt, qui de ſideribus locuturus à cælo, in quo ſunt ſidera, exordium ſumendum eſſe decernens, [1] ab Iove incipiendum eſſe memoravit. hinc Iuno & ſoror ejus & conjunx vocatur. eſt autem Juno aër: & dicitur ſoror; quia iſdem ſeminibus, quibus cælum, etiam aër eſt procreatus: conjunx; quia aër ſubjectus eſt cælo. his illud adjiciendum eſt; quod præter duo lumina & ſtellas quinque, quæ appellantur vagæ, reliquas omnes alii infixas cælo nec niſi cum cælo moveri; alii, quorum aſſertio vero proprior eſt, has quoque dixerunt ſuo motu, præter quod cum cœli converſione feruntur, accedere: ſed propter immenſitatem extimi globi excedentia credibilem numerum ſecula in una eas curſus ſui ambitione conſumere; & ideo nullum earum motum ab homine ſentiri: cum non ſufficiat huma-

Ab *Iove incipiendum*] Ex Διὸς ἀρχώμεσθα. Quo principio & in Ptolemæo Theocritus eſt uſus. *Camerarius.*

humanæ vitæ ſpatium ad breve ſaltem punctum tam tardæ acceſſionis deprehendendum. hinc Tullius nullius ſectæ inſcius veteribus approbatæ ſimul attigit utramque ſententiam dicendo: *in quo ſunt infixi illi qui volvuntur ſtellarum curſus ſempiterni.* nam & infixos dixit, & curſus habere non tacuit.

CAP. XVIII.

Stellas errantes contrario quam cœlum motu verſari.

NUnc utrum illi ſeptem globi, qui ſubjecti ſunt, contrario, ut ait, quam cælum vertitur, motu ferantur, argumentis ad verum ducentibus requiramus. Solem ac lunam & ſtellas quinque quibus ab errore nomen eſt, præter quod ſecum trahit ab ortu in occaſum cæli diurna converſio, ipſa ſuo motu in orientem ab occidente procedere non ſolum 1 litterarum profanis, ſed multis quoque doctrina initiatis, abhorrere à fide ac monſtro ſimile judicatum eſt: ſed apud preſſius intuentes ita verum eſſe conſtabit, ut non ſolum mente concipi, ſed oculis quoque ipſis poſſit probari. tamen ut nobis de hoc ſit cum pertinaciter negante tractatus, age, quiſquis tibi hoc liquere diſſimulas, ſimul omnia quæ vel contentio ſibi fingit detractans fidem, vel quæ ipſa veritas ſuggerit in diviſionis membra mittamus. Has erraticas cum luminibus duobus aut infixas cælo, ut alia ſidera, nullumq. e ſui motum noſtris oculis indicare, ſed ferri mundanæ converſionis impetu, aut moveri ſua quoque acceſſione dicemus. rurſus, ſi moventur: aut cæli viam ſequuntur ab ortu in occaſum & communi & ſuo motu meantes; aut contrario receſſu in orientem ab occidentis parte verſantur. præter hæc, ut opinor, nihil poteſt vel eſſe vel fingi. nunc videamus

LItterarum profanis] Ita Minucius in Octavio ſuo: *Audire quoſdam & hos ſtudiorum rudes, litterarum profanos, expertes artium niſi ſordidarum, certum aliquid de ſumma rerum & maieſtate decernere.* GRONOV.

2 Conſi-

deamus quid ex his poterit verum probari. Si infixæ essent: numquam ab eadem statione discederent; sed in isdem locis semper, ut aliæ, viderentur. ecce enim de infixis vergiliæ nec à sui umquam se copulatione dispergunt; nec hyadas, quæ vicinæ sunt, deserunt; aut Orionis proximam regionem relinquunt septemtrionum quoque compago non solvitur. anguis qui inter eos labitur semel circumfusum non mutat amplexum. hæ vero modo in hac modo in illa cæli regione visuntur. & sæpe cum in unum locum duæ pluresve convenerint, & a loco tamen in quo simul visæ sunt & à se postea separantur. ex hoc eas non esse cælo infixas oculis quoque approbantibus constat. igitur moventur. nec negare hoc quisquam poterit, quod visus affirmat. quærendum est ergo utrum ab ortu in occasum an in contrarium motu proprio revolvantur. sed & hoc quærentibus nobis non solum manifestissima ratio sed visus quoque ipse monstrabit.
2 consideremus enim singulorum ordinem, quibus zodiacum divisum vel distinctum videmus, & ab uno signo quolibet ordinis ejus sumamus exordium. Cum aries exoritur, post ipsum taurus emergit: hunc gemini sequuntur, hos cancer, & per ordinem reliqua signa. si istæ ergo in occidentem ab oriente procederent: non ab ariete in taurum, qui retro locatus est; nec à tauro in geminos signum posterius volverentur: sed à geminis in taurum, & à tauro in arietem recta & mundanæ volubilitatis consona accessione prodirent. cum vero à primo in signum secundum, à secundo ad tertium, & inde ad reliqua, quæ posteriora sunt, revolvantur; signa autem infixa cælo ferantur: sine dubio constat, has stellas non cum cœlo sed contra cœlum moveri. hoc ut plene liqueat, adstruamus de lunæ cursu, qui & claritate sui & velocitate notabilior est. Luna, postquam à sole disce-

dens

2. *Consideremus enim singulorum ordinem, quibus*]Nonne res ipsa scribi postulet? *signorum ordinem.* Nam & sequitur continuo, *& ab uno signo quolibet*, &c. *Pontan.*

dens novata est, secundo fere die circa occasum videtur, & quasi vicina soli quem nuper reliquit. postquam ille demersus est; ipsa cœli marginem tenet antecedenti superoccidens. tertio die tardius occidit quam secundo; & ita quotidie longius ab occasu recedit, ut septimo die circa solis occasum in medio cœlo ipsa videatur: post alios vero septem, cum ille mergit, hæc oritur: adeo media parte mensis dimidium cœlum, id est, unum hemisphærium, ab occasu in orientem recedendo metitur. rursus post septem alios circa solis occasum latentis hemisphærii verticem tenet. & hujus rei indicium est, quod medio noctis exoritur: postremo totidem diebus exemptis solem denuo comprehendit, & vicinus videtur ortus amborum, quamdiu soli succedens rursus novetur, & rursus recedens paulatim semper in orientem regrediendo relinquat occasum. Sol quoque ipse non aliter quam ab occasu in orientem movetur; &, licet tardius recessum suum quam luna conficiat (quippe qui tanto tempore; signum unum emetiatur, quanto totum zodiacum luna discurrit) manifesta tamen & subjecta oculis motus sui præstat indicia. hunc enim in ariete esse ponamus. quod, quia æquinoctiale signum est, pares horas somni & diei facit. in hoc signo cum occidit; libram, id est, scorpii chelas mox oriri videmus: & apparet taurus vicinus occasui. nam & vergilias & hyadas partes tauri clariores non multo post sole mergente videmus. sequenti mense sol in signum posterius, id est, in taurum recedit: & ita fit ut neque vergiliæ neque alia pars tauri illo mense videatur. signum enim, quod cum sole oritur & cum sole occidit, semper occulitur. adeo ut & vicina astra solis propinquitate celentur. nam & canis tunc, quia vicinus tauro est, non videtur tectus lucis propinquitate. & hoc est quod Vergilius ait;

Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & adverso cedens canis occidit astro.

non

3. *Signum unum emetiatur*] Libri vetusti *unumquodque*. Gronov.

non enim vult intelligi tauro oriente cum ſole, mox in occaſum ferri canem, qui proximus tauro eſt; ſed occidere eum dixit tauro geſtante ſolem: quia tunc incipit non videri ſole vicino. tunc tamen occidente ſole libra adeo ſuperior invenitur; ut totus ſcorpius ortus appareat: gemini vero vicini tunc videntur occaſui. rurſus, poſt tauri menſem gemini non videntur; quod in eos ſolem migraſſe ſignificat. poſt geminos recedit in cancrum: & tunc, cum occidit, mox libra in medio cælo videtur. adeo conſtat ſolem tribus ſignis peractis, id eſt, ariete & tauro & geminis, ad medietatem hemiſphærii receſſiſſe. denique, poſt tres menſes ſequentes, tribus ſignis quæ ſequuntur emenſis, cancrum dico, leonem & virginem, invenitur in libra, quæ rurſus æquat noctem diei, &, dum in ipſo ſigno occidit, mox oritur aries, in quo ſol ante ſex menſes occidere ſolebat. ideo autem occaſum magis ejus quam ortum eligimus proponendum; quia ſigna poſteriora poſt occaſum videntur, &, dum ad hæc quæ ſole mergente videri ſolent, ſolem redire monſtramus, ſine dubio eum contrario motu recedere, quam cœlum movetur, oſtendimus. Hæc autem, quæ de ſole & luna diximus, etiam quinque ſtellarum receſſum aſſignare ſufficient. pari enim ratione in poſteriora ſigna migrando ſemper mundanæ volubilitati contraria receſſione verſantur.

CAP. XIX.

Quem Cicero & quem Plato Soli inter errantes ſtellas aßignaverint ordinem: cur luna lumen ſuum mutuetur à ſole, ſicque luceat ut tamen non calefaciat. dehinc, cur ſol non abſolute ſed fere medius inter planetas eſſe dicatur. unde ſideribus nomina: & cur ſtellarum errantium aliæ adverſa nobis ſint, aliæ proſpera.

HIs aſſertis de ſphærarum ordine pauca dicenda ſunt. in quo diſſentire à Platone Cicero videri poteſt: cum hic ſolis

ſolis ſphæram quartam de ſeptem, id eſt, in medio, locatam dicat. Plato à luna ſurſum ſecundam, hoc eſt, inter ſeptem à ſummo locum ſextum tenere commemoret. Ciceroni Archimedes & Chaldæorum ratio conſentit. Plato Ægyptios omnium philoſophiæ diſciplinarum parentes ſecutus eſt, qui ita ſolem inter lunam & Mercurium locatum volunt, [1] ut ratione tamen deprehenderint & edixerint, cur à nonnullis ſol ſupra Mercurium ſupraque Venerem eſſe credatur. nam nec illi, qui ita æſtimant, à ſpecie veri procul aberrant. opinionem vero iſtius permutationis hujuſmodi ratio perſuaſit. A Saturni ſphæra, quæ eſt prima de ſeptem, uſque ad ſphæram Iovis à ſummo ſecundam, interjecti ſpatii tanta diſtantia eſt, ut zodiaci ambitum ſuperior triginta annis, duodecim vero annis ſubjecta conficiat. rurſus tantum à Iove ſphæra Martis recedit, ut eundem curſum biennio peragat. Venus autem tanto eſt regione Martis inferior, ut ei annus ſatis ſit [2] ad zodiacum peragrandum. jam vero ita Veneri proxima eſt ſtella Mercurii, & Mercurio ſol propinquus; ut hi tres cælum ſuum pari temporis ſpatio, id eſt, anno, plus minuſve circumeant. igitur & Cicero hos duos curſus comites ſolis vocavit, quia in ſpatio pari longe à ſe numquam

VT *ratione tamen deprehenderint & edixerint*] Animo meo poſtrema hic vocula ſpuria ſit. Suggerit ad marginem Lugdunenſis: *elicuerint*. Fallor? aut ſcripſit Aurelius, *delicuerint*, quod nos *deaſcaverint* aut *declaraverint* dixiſſemus. Nonius: *Delica eſt aperi vel explana. Titinnius, Quid iſtuc eſt? aut quid iſtic ſibi vult ſermo, mater delica.* Pont. Non parva lectionis in Mss. eſt varietas: ſed antiquiſſimus: *ut rationem tamen & deprehenderint & edixerint*. Quod forte verum eſt: nam & lib. 2. cap. ult. *Poſtquam quanta & quam divina præmia virtutibus debeantur, edixit.* Suſpicor tamen fuiſſe olim, *& ediderint*. Eſt enim interdum *edere* id ipſum, quod & *prodere* dicunt & divulgare. Cicero 3. de legibus: *apud eoſdem, qui magiſtratu abierint, edant & exponant, quid in magiſtratu geſſerint.* Gronov.

2. *Ad zodiacum peragrandum*] Conſueta Aſtrologis & Arateorum ſcholiaſtæ & infra noſtro quoque loquendi ratio. Sed non fuerat hoc loco expellenda vetus ſcriptura, quæ apparet in ſcriptis *ad Zodiacum peragendum* quæ melior eſt. Sic cap. præced. *Solem tribus ſignis peractis* &c. hoc eſt, emenſis. Quintilianus decl. 1 *Nec tota tibi penatium ſacra peragenda ſunt.* & Ovidius illic à patre meo adductus: *Cum ſol duodena peregit Signa.* Infra quoque non male ſcripti, *ideo & Cicero*. Item, *luna a. t. ab his deorſum receſſit*. Gronov.

3. Cir-

quam recedunt. luna autem tantum ab his deorsum recedit, ut quod illi anno, viginti octo diebus ipsa conficiat, ideo neque de trium superiorum ordine, quem manifeste clareque distinguit immensa distantia, neque de lunæ regione, quæ ab omnibus multum recessit, inter veteres aliqua fuit dissensio. horum vero trium sibi proximorum Veneris, Mercurii & Solis ordinem vicinia confudit; sed apud alios. nam Ægyptiorum sollertiam ratio non fugit: quæ talis est. 3 Circulus, per quem sol discurrit, à Mercurii circulo ut inferior ambitur. illum quoque superior circulus Veneris includit: atque ita fit ut hæ duæ stellæ, cum per superiores circulorum suorum vertices currunt, intelligantur supra solem locatæ: cum vero per inferiora commeant circulorũ; sol eis superior æstimetur. Illis ergo qui sphæras earũ sub sole dixerunt, hoc visum est ex illo stellarum cursu qui nonnumquam, ut diximus, videtur inferior; qui & vere notabilior est, quia tunc liberius apparet. nam cum superiora tenent, magis radiis occuluntur. & ideo persuasio ista convaluit; & ab omnibus pæne hic ordo in usum receptus est: perspicacior tamen observatio meliorem ordinem deprehendit, quem præter indaginem visus hæc quoque ratio commendat; quod lunam, quæ luce propria caret & de sole mutuatur, necesse est fonti luminis sui esse subjectam. hæc enim ratio facit lunam non habe-

3. *Circulus per quem Sol discurrit, à Mercurii circulo*] Respexit ingeniosissimus seculi sui Nicolaus Copernicus: *Qua propter*, inquit, *minime contemnendum arbitror, quod M. Capella, qui Encyclopædian scripsit, & quidam alii Latinorum percalluerunt. Existimant enim, quod Venus & Mercurius circumerrant Solem in medio existentem, & eam ob causam ab illo non ulterius digredi putant, quam suorum convexitas orbium patiatur, quoniam terram non ambiunt ut cæteri, sed absidas conversas habent.* Quam deinde solertiam æmulus Clarissimus ille Danorum & ævi nostri Atlas, vir inlustris Tycho Brahe, non Soli Cælove, ut Torinensis ille torpentem quietem, sed naturæ eorum, quæ ut anima nostra in motu semper, convenientissimum habitum tribuit, assimilem plane Ægyptiorum huic, uti noster sentit; ut Capella, Pythagoræ invento. Tychonianas vero hypotheses ipsas, cælesti ingenio & cura elaboratas (quod nos, dum in insula Ponti Danici Venusia jucundissime cum eo degimus penitius didicimus) agnoscet aliquando nec mirabitur satis, nostra aut postera ætas. *Pontan.*

4. Lu-

habere lumen proprium, ceteras omnes ſtellas lucere ſuo; quod illæ ſupra ſolem locatæ in ipſo puriſſimo æthere ſunt, in quo omne, quicquid eſt, lux naturalis & ſua eſt: quæ tota cũ igne ſuo ita ſphęræ ſolis incumbit, ut cæli zonę, quæ procul à ſole ſũt, perpetuo frigore oppreſſę ſint, ſicut infra oſtendetur. luna vero, quia ſola ipſa ſub ſole eſt & caducorum jam regioni luce ſua carenti proxima, 4 lucem niſi de ſuperpoſito ſole, cui reſplendet, habere non potuit. 5 denique quia totius mundi ima pars terra eſt; ætheris autem ima pars luna eſt; lunam quoque terram ſed ęthercam vocaverunt; immobilis tamen, ut terra, eſſe non potuit, quia in ſphæra, quæ volvitur, nihil manet immobile præter centrũ. mundanę autem ſphæræ terra centrum eſt; ideo ſola immobilis perſeverat. Rurſus terra accepto ſolis lumine clareſcit tantummodo, non relucet; luna ſpeculi inſtâr, lumen quo illuſtratur emittit: quia illa aëris & aquæ, quę per ſe concreta & denſa ſunt, fæx habetur, & ideo extrema vaſtitate denſata eſt, nec ultra ſuperficiem quavis luce penetratur: hæc licet & ipſa finis eſt, ſed liquidiſſimæ lucis & ignis ætherei, ideo quamvis denſius corpus ſit quam cetera cæleſtia, ut multo tamen terreno purius, ſit acceptæ luci pęnetrabilis adeo, ut eam de ſe rurſus emittat, nullum tamen ad nos perferentem ſenſum caloris, quia lucis radius, cum ad nos de origine ſua, id eſt, de ſole pervenit, naturam ſecum ignis de quo naſcitur devehit: cum vero in lunæ corpus infunditur & inde reſplendet, ſolam refundit claritudinem nõ calorem. nam & ſpeculum, cũ ſplendorem de ſe vi oppoſiti eminus ignis emittit, ſolam ignis ſimilitudinem carentẽ ſenſu caloris oſtendit. Quem ſoli ordinem Plato dederit vel ejus auctores, quoſve Cicero ſecutus

quartum

4. *Lucem niſi de ſuperpoſito Sole, cui reſplendet*] Malim, *deſuper oppoſito*. Dixit jam ante, *Sic enim evenit, ut aut Luna contra Solem poſita ad mutuandum ab eo ſolitum lumen*. Idem.

5. *Denique quia totius mundi una pars terra eſt; ætheris autem una pars luna eſt*] Legendum omnino cum Modio, *ima pars terra eſt*. item; *ima pars luna eſt*: utrobique inquam *ima* pro *una* reponendo. *Idem*.

6. *Ad-*

quartum locũ globo ejus aſſignaverit, vel quæ ratio perſuaſionem hujus diverſitatis induxerit, & cur dixerit Tullius, *infimoque orbi luna radiis ſolis accenſa convertitur*, ſatis dictum eſt. ſed his hoc adjiciendum eſt, cur Cicero, cum quartum de ſeptem ſolem velit, quartus autem inter ſeptem non fere medius ſed omnimodo medius & ſit & habeatur, non abrupte medium ſolem ſed fere medium dixerit his verbis: *deinde ſubter mediam fere regionem ſol obtinet*. ſed non vacat 6 adjectio, quam hæc pronunciatio temperat. nam ſol quartum locum obtinens mediam regionem tenebit numero, ſpatio non tenebit. ſi inter ternos enim ſummos & imos locatur, ſine dubio medius eſt numero: ſed totius ſpatii, quod ſeptem ſphæræ occupant, dimenſione perſpecta, regio ſolis non invenitur in medio ſpatio locata; quia magis à ſummo ipſe quam ab ipſo receſſit ima poſtremitas, quod ſine ulla diſceptationis ambage compendioſa probabit aſſertio. Saturni ſtella, quæ ſumma eſt, Zodiacum triginta annis peragrat; ſol medius anno uno; luna ultima uno menſe non integro. tantum ergo intereſt inter ſolem & Saturnum, quantum inter unum & triginta; tantum inter lunam ſolemque, quantum inter duodecim & unum. Ex his apparet totius à ſummo in imum ſpatii certam ex media parte diviſionem ſolis regione non fieri. ſed quia hic de numero loquebatur, in quo vere qui quartus, & medius eſt; ideo pronunciavit quidem medium, ſed, propter latentem ſpatiorum diviſionem, verbum quo hanc definitionem temperaret adjecit. Notandum, quod eſſe ſtellam Saturni & alteram Iovis,

6. *Adjectio, quam hæc pronuntiatio temperat*] Certe pronuntiatio hæc non temperat adjectionem, hoc eſt, particulam *fere*, ſed ipſi particulæ ineſt vis pronuntiationem iſtam temperandi, ne præciſe &, ut ait, auctor, abrupte medius Sol pronuncietur. Itaque relicto Stephano ſequamur potius veteres editos & ſcriptos, in quibus eſt: *adjectio fere* (hoc ex Mss. addo, nam in editis omiſſum) *qua hæc pronuntiatio temperatur*. Et eodem modo poſtea reponendum, *ſed propter ſpatiorum dimenſionem adjecit verbum fere, quo hanc definitionem temperat*. Hic namque ordo ab iiſdem exhibetur, omiſſo τοῦ *latentem* & *dimenſionem* non *diviſionem*, tum adjecta particula. *Gronov.*

7. *Humaq;*

Iovis, Martis aliam, non naturæ constitutio sed 7 humana persuasio est; quæ *stellis numeros & nomina fecit.* non enim ait illam, quæ Saturnia est, sed *quam in terris Saturniam nominant;*&c, *ille fulgor qui dicitur Jovis,*&c, *quem Martium dicitis.* adeo expressit in singulis nomina hæc 8 non esse inventa naturæ sed hominũ commenta significationi distinctionis accommoda. Quod vero fulgorem Iovis humano generi prosperum & salutarem, contra Martis rutilum & terribilem terris vocavit; alterum tractum est ex stellarum colore (nam fulget Iovis, rutilat Martis) alterum ex tractatu eorum, qui de his stellis ad hominum vitam manare volunt adversa vel prospera. nam plerumque de Martis stella terribilia, de Iovis salutaria evenire definiunt. causam si quis forte altius quærat, 9 unde divinis malivolentia, ut stella malefica esse dicatur (sicut de Martis & Saturni stellis existimatur) aut cur notabilior benignitas Iovis & Veneris inter genethliacos habeatur, cum sit divinorum una natura; in medium proferam rationem apud unum omnino, quod sciam, lectam. nam Ptolemæus in libris tribus, quos de harmonia composuit, patefecit causam quam breviter explicabo. 10 Certi sunt numeri, per quos inter omnia, quæ sibi conveniunt junguntur & aptantur, fit jugabilis competentia; nec quicquam potest alteri nisi per hos numeros convenire. 11 sunt autem

7. *Humana persuasio est; quæ stellis numeros & nomina fecit*] Plenus fere versiculus est, & Senecæ quoque annotatus lib. 7. Natural. Quæstionum cap. 25. *Nondum sunt*, inquit, *anni mille quingenti, ex quo Græcia*

- - *stellis numeros & nomina fecit.*

Estque Virgilii lib. 1. Georg. sub initium: *Navita dum stellis*, &c. *Pont.*

8. *Non esse inventa naturæ*] Totum locum ita referunt Mss. *Non esse inventa ex natura, sed hominum commento signif. dist. accommodata.* Gronov.

9. *Unde divinis malevolentia*] Mss. addunt sine hæsitatione *adscribatur*, nec reprobandum puto Et iidem *genealogos* pro *genethliacos.* Gronov.

10. *Certi sunt numeri*] Ratio Macrobii poscit, ut scribamus cum Mss. *Certi sunt, inquit, numeri.* Et deinde *quæ sibi convenienter junguntur*, multo melius. *Gronov.*

11. *Sunt autem epitritus*] Rescribo cum antiquis. *Sunt autem hi ; epitritus*, &c. Plane ut libro 11. cap. 1. *Numerorum pauci inventi sunt, qui sibi ad efficiendam musicam convenirent. Sunt autem hi sex omnes; epitritus, &c.* Gron.

Res

autem epitritus, hemiolius, epogdous, duplaris, triplaris, quadruplus. quæ hoc loco interim quasi nomina numerorum accipias volo. in ſequentibus vero, dum de harmonia cœli loquemur, quid ſint hi numeri, quidve poſſint opportunius aperiemus. modo hoc noſſe ſufficiat, quia ſine his numeris nulla colligatio, nulla poteſt eſſe concordia. vitam vero noſtram præcipue ſol & luna moderantur. nam cum ſint caducorum corporum hæc duo propria, ſentire vel creſcere; αἰσθητικὸν, id eſt, ſentiendi natura, de ſole; φυτικὸν autem, id eſt, creſcendi natura, de lunari ad nos globoſitate perveniunt. ſic utriuſque luminis beneficio hæc nobis conſtat vita, qua fruimur. Converſatio tamen noſtra & proventus actuum tam ad ipſa duo lumina, quam ad quinque vagas ſtellas refertur. ſed harum ſtellarum alias interventus numerorum, quorum ſupra fecimus mentionem, cum luminibus bene jungit ac ſociat; alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. ergo Veneria & Iovialis ſtella per hos numeros lumini utrique ſociantur: ſed Iovialis ſoli per omnes, lunæ vero per plures, & Veneria lunæ per omnes, ſoli per plures numeros aggregatur. Hinc, licet utraque benefica credatur, Iovis tamen ſtella cum ſole accommodatior eſt, & Veneria cum luna: atque ideo vitæ noſtræ magis commodant, quaſi luminibus vitæ noſtræ auctoribus numerorum ratione concordes. Saturni autem Martisque ſtellæ ita non habent cum luminibus competentiam, ut tamen aliqua vel extrema numerorum linea Saturnus ad ſolem, Mars aſpiciat ad lunam. ideo minus commodi vitæ humanæ exiſtimantur, quaſi cum vitæ auctoribus apta numerorum ratione non juncti. cur tamen & ipſi nonnumquam opes vel claritatem hominibus præſtare credantur, ad alterum debet pertinere tractatum: quia hic ſufficit aperuiſſe rationem, cur alia terribilis, alia ſalutaris exiſtimetur. Et Plotinus quidem in libro qui inſcribitur, *Si faciunt aſtra*, pronunciat nihil vi vel poteſtate eorum hominibus evenire; ſed ea quæ decreti neceſſi-

tas in singulos sancit, ita per horum septem transitum statione recessuve monstrari, ut aves seu prætervolando seu stando futura pennis vel voce significant nescientes. sic quoque tamen jure vocabitur hic salutaris, ille terribilis; cum per hunc prospera, per illum significentur incommoda.

CAP. XX.

De diversis nominibus Solis deque ejusdem magnitudine.

IN his autem tot nominibus, quæ de sole dicuntur, non frustra nec ad laudis pompam lascivit oratio: sed [1] res vere vocabulis exprimitur. *Dux & princeps*, ait, *& moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio.* Plato in Timæo, cum de octo sphæris loqueretur, sic ait: Ut autem per ipsos octo circuitus celeritatis & tarditatis certa mensura & fit & noscatur; deus in ambitu supra terram [2] secundum lumen accendit, quod nunc solem vocamus. Vides ut hæc definitio vult esse omnium sphærarum lumen in sole. sed Cicero sciens etiam ceteras stellas habere lumen suum, solamque lunam, ut sæpe jam diximus, [3] proprio carere; obscuritatem definitionis hujus liquidius absolvens & ostendens in sole maximum lumen esse, non solum ait, *dux & princeps &* mode-

RES vere vocabulis exprimitur] Vera scriptura est: *sed res veræ vocabulis exprimuntur.* Gronov.

2. *Secundum lumen accendit*] At vero si omnium sphærarum lumen esse in Sole dixit Plato, jam unum tantum lumen agnoscere videtur, ut secundum lumen esse non possit. Vitium scripturæ agnosco, & rescribo: *Deus in ambitu supra terram secundo lumen accendit.* Eo enim loco Plato solem collocabat, à luna sursum secundam dicens, ut inquit Macrobius cap. 19. Et de hac emendatione dubitare non potest, qui Platonem consuluerit, cujus verba, ut opinio mea clarescat, adscribam. Ἵνα δ' εἴη μέτρον ἐναργές τι πρὸς ἄλληλα βραδύτητι καὶ τάχει, καὶ τὰ περὶ τὰς ὀκτὼ φορὰς πορεύοιτο, φῶς ὁ θεὸς ἀνῆψεν ἐν τῇ πρὸς γῆν δευτέρᾳ τῶν περιόδων, ὃ δὴ νῦν κεκλήκαμεν Ἥλιον. Ecce verbotenus à Macrobio expressum Platonem. Video nunc jam aliis hanc lectionem observatam, & ab iis ac Camerario ad marginem appositam; eoque magis neglectam postea miror. *Gronov.*

3. *Proprio carere*] Vetusti additum habent *lumine*, quod non videtur ab Aurelii simplicitate alienum. Post paulo legas necesse est, *non solum ait*, dux, *sed* & princeps & moderator lum. reliquorum. *Adeo & ceteras stellas scit esse lumina, sed hunc*, &c. *Gronov.*

4. Ve

moderator luminum reliquorum (adeo & ceteras ſtellas ſcit eſſe lumina,) ſed hunc ducem & principem, quem Heraclitus fontem cœleſtis lucis appellat. dux ergo eſt, quia omnes luminis majeſtate præcedit. princeps; quia ita eminet, ut propterea quod talis ſolus appareat ſol vocetur; moderator reliquorum dicitur, quia ipſe curſus eorum recurſuſque certa definitione ſpatii moderatur. nam certa ſpatii definitio eſt, ad quam cum unaquæque erratica ſtella recedens à ſole pervenerit, tamquam ultra prohibeatur accedere, agi retro videtur, & rurſus cum certam partem recedendo contigerit, ad directi curſus conſueta revocatur. ita ſolis vis & poteſtas motus reliquorum luminum conſtituta dimenſione moderatur. mens mundi ita appellatur [4] ut phyſici eum cor cœli vocaverunt. inde nimirum; quod omnia, [5] quæ ſtatuta ratione per cœlum fieri videmus, diem noctemque & migrantes inter utrumque prolixitatis brevitatiſque vices & certis temporibus æquam utriuſque menſuram, dein veris clementem teporem, torridum cancri ac leonis æſtum, mollitiem autumnalis auræ, vim frigoris inter utramque temperiem, omnia hæc ſolis curſus & ratio diſpenſat. jure ergo cor cœli dicitur, per quem fiunt omnia quæ divina ratione fieri videmus. Eſt & hæc cauſa, propter quam jure cor cœli vocetur; quod natura ignis ſemper in motu perpetuoque agitatu eſt. Solem autem ignis ætherei fontem dictum eſſe retulimus. hoc eſt ergo ſol in æthere, quod in animali cor: cujus iſta natura eſt, ne unquam ceſſet à motu; aut brevis ejus quocumque caſu ab agitatione ceſſatio mox animal interimat hæc de eo quod ſolem mundi mentem vocavit Cur vero & temperatio mundi dictus ſit, ratio in aperto eſt. ita enim non ſolum terram ſed ipſum quoque [6] cœlum, quod vere

4. *Vt Phyſici eum cor cœli vocaverunt*] Membrana utraque *vocarent*. Igitur lege *vocarunt*. Gronov.

5. *Quæ ſtatuta ratione*] *Quæ ſtatâ ratione* erat in membranis. *Pontan.*

6. *Cœlum, quod vere mundus vocatur*] II. 1. *Ideo & annus mundanus dicitur, quia mundus proprie cœlum vocatur.* I. Sat. 9 *Alii* Ianum *mundum, id eſt, cœlum eſſe voluerunt.* Ibidem cap. 18.

 Quia

vere mundus vocatur, temperari à sole certissimum est, ut extremitates ejus, quæ à via solis longissime recesserunt, omni careant beneficio caloris, & una frigoris perpetuitate torpescant. quod sequẽtibus apertius explicabitur. Restat ut & de magnitudine ejus 7 quam verissima prædicatione, pauca & non prætereunda dicamus. Physici hoc maxime consequi in omni circa magnitudinem solis inquisitione voluerunt, quanto major esse possit quam terræ. & Eratosthenes in libris dimensionum sic ait: Mensura terræ septies & vicies multiplicata mensuram solis efficiet. 8 Possidonius dicit multo multoque sæpius multiplicatam solis spatium efficere: & uterque lunaris defectus argumentum pro se advocat. ita cum solem volunt terra majorem probare, testimonio lunæ deficientis utuntur: cum defectum lunæ conantur asserere; probationem de solis magnitudine mutuantur. & sic evenit ut, 9 dum utrumque de altero adstruitur, neutrum probabiliter adstruatur, semper in medio vicissim nutante mutuo testimonio. quid enim per rem adhuc probandam probetur? sed Ægyptii nihil ad conjecturam loquentes sequestrato ac libero argumento nec in patrocinium sibi lunæ defectum vocantes, quanta mensura sol terra major sit probare voluerunt, 10 ut tum demum per terræ magnitudinem ostenderent cur luna deficiat. hoc autem nequaquam dubitabatur non posse aliter deprehendi, nisi mensura & terræ & so-

Quia solem mundi mentem esse dixerunt; mundus autem vocatur cælum. Gronov.

7. *Quam verissima prædicatione*] Dese hæc verba auctorem protulisse nuperi contextus voluerunt: at veteres habent additum τὸ *extulit*, nempe Scipio somnians & per eum Cicero, dum eum tanta magnitudine esse ait, ut cuncta sua luce lustret & compleat. *Gronov.*

8. *Possidonius dicit multo multoque sæpius*] Cleomedes, Ποσειδώνιος ὑποθέμενος μυριοπλασίονα τὸν ἡλιακὸν κύκλον τοῦ τῆς γῆς κύκλου, διὰ τούτου ὁρμώμενος, δείκνυσιν, ὅτι μυριάδων τριακοσίων εἶναι δεῖ τὴν τοῦ ἡλίου διάμετρον. Pont.

9. *Dum utrumque de altero adstruitur*] Omnino *dum alterum de altero*, ut est in Mss. *Gronov.*

10. *Ut tum demum per terræ magnitudinem*] Nil magis contra mentem auctoris, quem lunæ defectum non per terræ sed solis magnitudinem velle dicere Ægyptios probavisse res ipsa loquitur. Emendo ex Mss. omnibus *per magnitudinem ejus.* Gronov.

11. Qui

& solis inventa, ut fieret ex collatione discretio. & terrena quidem dimensio oculis rationem juvantibus de facili constabat. solis vero mensuram aliter nisi per mensuram cœli per quod discurrit, inveniri non posse viderunt. ergo primum metiendum sibi cœlum illud, id est, iter solis, constituerunt, ut per id possent modum solis agnoscere Sed quæso, si quis umquam tam ociosus tamque ab omni erit serio feriatus, ut hæc quoque in manus sumat; ne talem veterum promissionem quasi insaniæ proximam aut horrescat aut rideat. etenim ad rem, quæ natura incomprehensibilis videbatur, viam sibi fecit ingenium: & per terram [11] qui cœli modus sit repererunt. ut autem liquere possit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda sunt, ut sit rerum sequentium aditus instructior. In omni orbe vel sphæra medietas centrum vocatur: nihilque aliud est centrum, nisi punctum quo sphæræ aut orbis medium certissima observatione distinguitur. item ducta linea de quocunque loco circuli, qui designat ambitum, in quacumque ejusdem circuli summitate orbis partem aliquam dividat necesse est. sed non omni modo medietas est orbis quam separat ista divisio illa enim tantum linea in partes æquales orbem medium dividit, quæ à summo in summum ita ducitur, ut necesse sit eam transire per centrum. & hæc linea, quæ orbem sic æqualiter dividit, diametros nuncupatur. item omnis diametros cujuscumque orbis, triplicata cum adjectione septimæ partis suæ, mensuram facit circuli, quo orbis includitur: id est, si uncias septem teneat diametri longitudo, & velis ex ea nosse quot uncias orbis ipsius circulus teneat, triplicabis septem, & faciunt viginti unum. his adjicies septimam partem, hoc est, unum; & pronunciabis in viginti & duabus unciis hujus circuli esse mensuram, cujus diametros septem unciis extenditur.

11. *Qui cœli modus sit, repererunt*] Vetus scriptura: audacter reponerem *reperit*, nisi id audacter non fieri docerent Mss. *Gronov.*

ditur. Hæc omnia geometricis evidentissimisque rationibus probare possemus, nisi & neminem de ipsis dubitare arbitraremur, & caveremus justo prolixius volumen extendere. Sciendum & hoc est, quod umbra terræ quam sol post occasum in inferiore hemisphærio currens sursum cogit emitti, ex qua super terram fit obscuritas quæ nox vocatur, sexagies in altum muliplicatur ab ea mensura, quam terræ diametros habet. & hac longitudine ad ipsum circulum, per quem sol currit, erecta, conclusione luminis tenebras in terrã refundit. Prodendum est igitur, quanta diametros terræ sit, ut constet quid possit sexagies multiplicata colligere. unde, his prælibatis, ad tractatum mensurarum quas promisit oratio revertatur. Evidentissimis & indubitabilibus dimensiobus constitit universæ terræ ambitum, quæ quibuscumque vel incolitur vel inhabitabilis jacet, habere stadiorum milia ducenta quinquaginta duo. cum ergo tantum ambitus teneat; sine dubio octoginta milia stadiorum vel non multo amplius diametros habet, secundum triplicationem cum septimæ partis adjectione, quam superius de diametro & circulo regulariter diximus. & quia ad efficiendam terrenæ umbræ longitudinem non ambitus terræ sed diametri mensura multiplicanda est (ipsa est enim quam sursum constat excrescere) sexagies multiplicanda tibi erunt octoginta milia quæ terræ diametros habet; quæ faciunt quadragies octies centena milia stadiorum esse à terra usque ad solis cursum, quo umbram terræ diximus pervenire. terra autem in medio cœlestis circuli, per quem sol currit, ut centrum locata est. Ergo mensura terrenæ umbrę medietatem diametri cœlestis efficiet; &, si ab altera quoque parte terræ [12] par usque ad dimidium circuli mensura tendatur, integra circuli, per quem sol currit, diametros invenitur. duplicatis igitur

illis

12. *Par ad dimidium circuli mensura tendatur*] Libri omnes *ad eundem circulum.* Ut præcedente pagina: *& hac longitudine ad ipsum circulum, per quem Sol currit, erecta.* GRONOV.

13. *In*

illis quadragies octies centenis milibus, erit integra diametros cœlestis circuli nonagies sexies centenis milibus stadiorum: & inventa diametros facile mensuram nobis ipsius quoque ambitus prodit. hanc enim summam, quam diametros fecit, debes ter multiplicare, adjecta parte septima, ut sæpe jam dictum est: & ita invenies totius circuli, per quem sol currit, ambitum stadiorum habere trecenties centena milia, & insuper centum septuaginta milia. His dictis, quibus mensura quam terræ vel ambitus, vel diametros habet, sed & circuli modus per quem sol currit vel diametri ejus ostenditur: nunc quam solis esse mensuram vel quemadmodum illi prudentissimi deprehenderint indicemus. nam sicut ex terrena umbra potuit circuli per quem sol meat deprehendi magnitudo; ita per ipsum circulum mensura solis inventa est, in hunc modum procedente inquisitionis ingenio. Æquinoctiali die ante solis ortum æquabiliter locatum est saxeum vas in hemisphærii speciem cavata ambitione curvatum, infra per lineas designato duodecim diei horarum numero, quas styli prominentis umbra cum transitu solis prætereundo distinguit. hoc est autem, ut scimus, hujusmodi vasis officium, ut tanto tempore à priore ejus extremitate ad alteram usque styli umbra percurrat, quanto sol medietatem cæli ab ortu in occasum unius scilicet hemisphærii conversione metitur. nam totius cœli integra conversio diem noctemque concludit. & ideo constat, quantum sol in circulo suo meat, tantum in hoc vase umbram meare. huic igitur æquabiliter collocato circa tempus solis ortui propinquantis inhæsit diligens observantis obtutus: & cum ad primum solis radium, quem de se emisit prima summitas orbis, emergens umbra de styli decidens summitate primam curvi labri eminentiam contigit; locus ipse, qui umbræ primitias excepit; nota impressione signatus est; observatumque quamdiu super terram ita solis orbis integer appareret; ut ima ejus summitas adhuc horizonti videretur

insidere, & mox locus ad quem umbra tunc in vase migraverat, adnotatus est: habitaque dimensione inter ambas umbrarum notas, quæ integrum solis orbem, id est, diametrum, natæ de duabus ejus summitatibus metiuntur; pars nona reperta est ejus spatii, quod à summo vasis labro usque ad horæ primæ lineam continetur. & ex hoc constitit, quod in cursu solis unam temporis æquinoctialis horam faciat repetitus novies orbis ejus accessus. & quia conversio cælestis hemisphærii peractis horis duodecim [14] diem condidit, novies autem duodecim efficiunt centum octo; sine dubio solis diametros centesima & octava pars hemisphærii æquinoctialis est. ergo æquinoctialis totius circuli ducentesima sexta decima pars est. ipsum autem circulum habere stadiorum trecenties centena milia & insuper centum & septuaginta milia antelatis probatum est. Ergo si ejus summæ ducentesimam sextamdecimam [15] partem perfecte consideraveris; mensuram diametri solis invenies. est autem pars illa fere in centum quadraginta milibus. diametros igitur solis centum quadraginta milium fere stadiorum esse dicenda est: unde pæne duplex quam terræ diametros invenitur. constat autem geometricæ rationis examine, cum de duobus orbibus altera diametros duplo alteram vincit, illum orbem cujus diametros dupla est, orbe altero octies esse majorem. ergo ex his dicendum est solem octies terra esse majorem. Hæc de solis magnitudine breviter de multis excerpta libavimus.

CAP.

13. *Et ima ejus summitas*] Vulgo editur, *una*, pro *ima*. sed & superius, ubi editum, *denique quia totius mundi una pars terra est*, legendum similiter ostendimus, *ima pars*, pro *una*: & statim, *ætheris autem ima pars*, non *una*. Pont.

14. *Diem condidit*] Quomodo Callimachus, ἥλιον κατεδύσαμεν. Et Maro, *soles condere*. Nec aliter locus ille Senecæ scribendus in Epistolis; *Alexandrum ille Herculaneus & fatalis scyphus condidit*. nam *perdidit* glossematium est. Idem Consol. ad Marciam: *Atque ita lumen omne præcludi jussit & se in tenebris condidit*. Phœdrus: *Si maneret senfus condito patri*. Ubi Rittershusius: *condere, verbum mortuale*. Idem.

15. *Partem perfecte consideraveris*] Libri vett. solummodo *consideraveris partem*, Gronov.

CAP. XXI.

Qua ratione inferiorum sphærarum stellæ in zodiaci signis meare dicantur, cum in iis non sint: curque ex illis aliæ breviori aliæ longiori tempore zodiaci signa percurrant; & quomodo circulus zodiacus in duodecim partes divisus sit.

SEd quoniam septem sphæras cœlo diximus esse subjectas, exteriore quaque quas interius continet ambiente, longeque & à cœlo omnes & à se singulæ recesserunt: nunc quærendum est, cum zodiacus unus sit, & is constet cœlo sideribus infixis, quemadmodum inferiorum sphærarum stellæ in signis Zodiaci meare dicantur. nec longum est invenire rationem, quæ in ipso vestibulo excubat quæstionis. verum est enim neque solem lunamve, neque de vagis ullam ita in signis zodiaci ferri, ut eorum sideribus misceantur; sed in illo signo esse unaquæque perhibetur, quod habuerit supra verticem in ea, quæ illi signo subjecta est, circuli sui regione discurrens. quia singularum sphærarum circulos in duodecim partes æque ut zodiacum ratio divisit: &, quæ in eam partem circuli sui venerit, quæ sub parte zodiaci est arieti deputata, in ipsum arietem venisse conceditur: similisque observatio in singulas partes migrantibus stellis tenetur. Et quia facilior ad intellectum per oculos via est, id quod sermo descripsit, visus assignet. esto enim zodiacus circulus, cui adscriptum est A. intra hunc septem alii orbes locentur: & zodiacus ab A per ordinem affixis notis, quibus adscribentur litteræ sequentes, in partes duodecim dividatur: sitque spatium, quod inter A & B clauditur, arieti deputatum; quod intra B & C tauro; quod inter C & D geminis; cancro quod sequitur, & reliquis per ordinem cetera. his constitutis jam de singulis zodiaci notis & litteris singulæ deorsum lineæ per omnes circulos ad ultimum usque ducantur: proculdubio per orbes singulos duodenas partes dividet

tranſitus linearum. in quocumque igitur circulo ſeu ſol in illo, ſeu luna, vel de vagis quæcumque diſcurrat, cum ad ſpatiũ venerit quod inter lineas clauditur ab A & B, notis & litteris defluentes, in ariete eſſe dicetur: quia illic conſtituta ſpatium arietis in zodiaco deſignatum ſuper verticem, ſicut deſcripſimus, habebit. ſimiliter in quamcumque migraverit partem, in ſigno ſub quo fuerit, eſſe dicetur.

Atque hæc ipſa deſcriptio eodem compendio nos docebit, cur eumdem Zodiacum eademque ſigna aliæ tempore longiore, aliæ breviore percurrant. Quotiens enim plures orbes intra ſe locantur, ſicut maximus eſt ille qui primus eſt & minimus qui locum ultimum tenet, ita de mediis, qui ſummo propior eſt, inferioribus major, qui vicinior eſt ultimo, brevior ſuperioribus habetur. & inter has igitur ſeptem

ſphæras

ſphæras gradū celeritatis ſuę ſingulis ordo poſitionis adſcripſit. ideo ſtellæ, quæ per ſpacia grandiora diſcurrunt, ambitum ſuum tempore prolixiore conficiunt; quæ per anguſta, breviore. conſtat enim nullam inter eas celerius ceteris tardiusve procedere. ſed cum ſit omnibus idem modus meandi, tantam eis diverſitatem temporis ſola ſpaciorum diverſitas facit. nam, ut de mediis nunc prætermittamus, ne eadem ſæpe repetantur, quod eadem ſigna Saturnus annis triginta, luna diebus viginti octo ambit & permeat, ſola cauſa in quantitate eſt circulorum: quorum alter maximus alter minimus. ergo & ceterarum ſingulæ pro ſpacii ſui modo tempus meandi aut extendunt aut contrahunt. Hoc loco diligens rerum diſcuſſor inveniet quod requirat. inſpectis enim zodiaci notis, quas monſtrat in præſidium fidei advocata deſcriptio, Quis vero, inquiet, circi cæleſtis duodecim partes aut invenit aut fecit, maxime cum nulla oculis ſubjiciantur exordia ſingularum? Huic igitur tam neceſſariæ interrogationi hiſtoria ipſa reſpondeat factum referens, quo à veteribus & tentata eſt tam difficilis & effecta diviſio. Ægyptiorum enim retro majores, quos conſtat primos omnium cœlum ſcrutari & metiri auſos, poſtquam perpetuæ apud ſe ſerenitatis obſequio cœlum ſemper ſuſpectu libero intuentes deprehenderunt, univerſis vel ſtellis vel ſideribus infixis cœlo, cum ſole ſolas & luna quinque ſtellas vagari; nec has tamen per omnes cœli partes paſſim ac ſine certa erroris ſui lege diſcurrere; numquam deniq; ad ſeptemtrionalem verticem deviare; numquam ad auſtralis poli ima demergi; ſed intra vnius obliqui circi limitem omnes habere diſcurſus; nec omnes tamen ire pariter & redire; ſed alias aliis ad eundem locum pervenire temporibus: rurſus ex his alias accedere; retro agi alias, viderique ſtare nonnumquam. poſtquam, inquam, hæc inter eas agi viderunt: certas ſibi partes decreverunt in ipſo circo conſtituere & diviſionibus annotare; ut certa eſſent locorum nomina, in quibus eas morari,

rari, vel de quibus exisse, ad quæve rursus esse venturas, & sibi invicem annunciarent & ad posteros noscenda transmitterent. 1 Duobus igitur vasis æneis præparatis, quorum alteri fundus erat in modum clepsydræ foratus; illud quod erat integrum vacuum subjecerunt pleno aquæ altero superposito, sed meatu ante munito & quamlibet de infixis unam clarissimam stellam lucideque notabilem orientem observaverunt. quæ ubi primum cœpit emergere: mox munitione subducta permiserunt subjecto vasi aquam superioris influere, fluxitque in noctis ipsius & sequentis diei finem, atque in id noctis secundæ: quamdiu eadem stella ad ortum rursus reverteret: quæ ubi apparere vix cæpit; mox aqua quæ influebat amota est. cum igitur observatæ stellæ itus ac reditus integram significaret cœli conversionem: mensuram sibi cœli in aquæ de illo fluxu susceptæ quantitate posuerunt. hac ergo in partes æquas duodecim sub fida dimensione divisa alia duo hujus capacitatis procurata sunt vasa; ut singula tantum singulas de illis duodecim partibus ferrent: totaque rursus aqua in vas suum pristinum foramine prius clauso refusa est; & de duobus illis vasis capacitatis minoris alterum subjecerunt pleno, alterum juxta expeditum paratumque posuerunt. his præparatis; nocte alia in illa jam cœli parte, per quam solem lunamque & quinque vagas meare diuturna observatione didicerant, quamque postea zodia-

cum

Duobus igitur vasis æneis præparatis] Expressit hanc veterum astra spectantium inventionem non minus perspicue Theo in Commentariis ad Ptolemæum lib. 5. ἀστρονομικ. μεγάλης. Quam qui volet ibi legat recognoscito. Ptolemæus vero ipse rationem istam ut incertam præterit. Hipparchus in rectis ascensionibus locum aliquem dat, in obliquis non item. Verba sunt Theonis: Ἵππαρχος δὲ ἐπὶ μὲν τῆς ὀρθῆς σφαίρας ἀληθὲς εἶναι τοῦτο φησὶν ὡς ἀναφερομένης ἐν τῇ ἰσημερίᾳ τοῦ χρόνου τῆς κόσμου περιστροφῆς ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ὅλης ἡμέρας, ὡς ἐστιν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀναβολῆς τοῦ ἡλίου μέχρι τῆς κατὰ τὴν ἑξῆς ἡμέραν πρώτης ἀναβολῆς. ἐπὶ δὲ τῆς ἐγκεκλιμένης ψευδῆ. Causam deinde adjiciens ait, διὰ τὸ τὸν ἥλιον ἐπὶ τῶν βορειοτέρων κλιμάτων παρὰ τὴν τοῦ ἰσημερινοῦ ἔγκλισιν ἐν πλείοσι χρόνοις ἀναφέρεσθαι τοῦ ὁρίζοντος ἤπερ ἐπὶ τῶν νοτιωτέρων. Pont.

2. Po-

eum vocaverunt, ascensurum observaverunt sidus, cui postea nomen arietis indiderunt. hujus incipiente ortu statim subjecto vasi superpositæ aquæ fluxum dederunt. quod ubi completum est; mox eo sublato effusoque alterum simile subjecerunt, certis signis observatis ac memoriter annotatis, item ejus loci stella quæ oriebatur cum primum vas esset impletum, intelligentes quod eo tempore, quo totius aquæ duodecima pars fluxit, pars cæli duodecima conscendit. Ab illo ergo loco, quo oriri incipiente aqua in primum vas cœpit influere, usque ad locum qui oriebatur cum idem primum vas impleretur, duodecimam partem cœli, id est, unum signum, esse dixerunt. item secundo vase impleto & mox retracto illo, simile quod olim effusum paraverant, iterum subdiderunt, notato similiter loco qui emergebat, cum secundum vas esset impletum: & à fine primi signi usque ad locum, qui ad secundæ aquæ finem oriebatur, secundum signum notatum est. atque ita vicissim vasa mutando, & per singulas influentis aquæ partes singulos sibi ascendentium cœli partium limites annotando, ubi consummata jam omni per duodecim partes aqua, ad primi signi exordia perventum est: sine dubio jam divisas certisque sibi observationibus & indiciis annotatas duodecim cœli partes tantæ compotes machinationis habuerunt. quod non nocte una sed duabus effectum est. quia omne cœlum una nocte non volvitur; sed per diem vertitur pars ejus media & medietas reliqua per noctem. Nec tamen cælum omne duarum sibi proximarum noctium divisit inspectio: sed diversorum temporum nocturna dimensio utrumque hemisphærium [2] paribus aquæ vicibus annotavit. & has ipsas duodecim partes signa appellari maluerunt: certaque singulis vocabula gratia significationis

2. *Paribus aquæ vicibus annotavit*] Omnino reducendum quod ad oram Camerarii edit. *paribus aquæ vicibus*. Elegans ea dictio & à militia ducta. Plautus, *vices memorat & cicatrices denudat*. Propertius lib. 3. *Remorumque pares ducite sorte vices*. Idem.

3. Cir-

gnificationis adjecta ſunt: & , quia ſigna Græco nomine ζώδια nuncupantur,3 circum ipſum zodiacum quaſi ſigniferum vocaverunt. Hanc autem rationem iidem illi cur arietem, cum in ſphæra nihil primum nihilque poſtremum ſit, primum tamen dici maluerint prodiderunt. ajunt incipiente die illo, qui primus omnium luxit, id eſt, quo in hunc fulgorem cœlum & elementa purgata ſunt, 4 qui ideo mundi natalis jure vocitatur, arietem in medio cœlo fuiſſe: & , quia medium cœlum quaſi mundi vertex eſt, arietem propterea primum inter omnes habitum, qui ut mundi caput in exordio lucis apparuit. ſubnectunt etiam cauſam, cur hæc ipſa duodecim ſigna aſſignata ſint diverſorum numinum poteſtati. ajunt enim in hac ipſa genitura mundi ariete, ut diximus, medium cœlum tenente, horam fuiſſe mundi naſcentis, cancro geſtante tunc lunam. poſt hunc ſol cum leone oriebatur, cum Mercurio virgo, libra cum Venere; Mars erat in ſcorpio; ſagittarium Iupiter obtinebat; in capricorno Saturnus meabat. ſic factum eſt ut ſinguli eorum ſignorum domini eſſe dicantur, in quibus cum mundus naſceretur, fuiſſe creduntur. ſed duobus quidem luminibus ſingula tantum ſigna, in quibus tunc fuerant, aſſignavit antiquitas, cancrum lunæ, ſoli leonem. quinque vero ſtellis præter illa ſigna, quibus tunc inhærebant, quinque reliqua ſic adjecit vetuſtas, ut in aſſignandis à fine prioris ordinis ordo ſecundus inciperet. ſuperius enim diximus in capricorno Saturnum poſt omnes fuiſſe. ergo ſecunda adjectio eum primum fecit, qui ultimus fuerat: ideo aquarius, qui capricornum ſequitur, Saturno datur: Iovi, qui ante Saturnum erat, piſces dicantur; aries Marti, qui præceſſerat Iovem, taurus Veneri quam

3. *Circum ipſum Zodiacum*] Membranæ, *circum ipſum ſignorum Zodiacum* Gronov.

4. *Qui ideo mundi natalis jure vocitatur*] De tota hac re videndus uberius Julius Firmicus cap. 1. lib. 3. ubi mundani thematis auctores ponuntur Æſculapius, Anubis, & eos ſecuti Petoſyris & Necepſo. *Pont.*

5. *Vel*

tri quam Mars sequebatur, gemini Mercurio, post quem Venus fuerat, deputati sunt. Notandum hoc loco quod in genitura mundi vel ipsa rerum providentia 5 vel vetustatis ingenium hunc stellis ordinem dedit, quem Plato assignavit sphæris earum, ut esset luna prima, sol secundus, super hunc Mercurius, Venus quarta, hinc Mars, inde Iupiter, & Saturnus ultimus. sed sine hujus tamen rationis patrocinio abunde Platonicum ordinem prior ratio commendat. Ex his, quæ de verbis Ciceronis proximè prælatis quærenda proposuimus, qua licuit brevitate à summa sphęra, quæ aplanes dicitur, usque ad lunam, quæ ultima divinorum est, omnia jam, ut opinor, absolvimus. nam & cœlum volvi, & cur ita volvatur ostendimus; septemque sphæras contrario motu ferri ratio indubitata patefecit; & de ipso sphærarum ordine quid diversi senserint vel quid inter eos dissensionem fecerit, 6 quæve magis sequenda sit sententia, tractatus invenit. nec hoc tacitum est cur inter omnes stellas sola sine fratris radiis luna non luceat. sed & quę spaciorū ratio solem ab his quoque, qui eum inter septem quartum locarunt, non tamen abrupte medium sed fere medium dici coëgerit publicatum est. quid significent nomina, quibus ita vocatur ut laudari tantum putetur, innotuit. magnitudo quoque ejus, sed & cælestis per quem discurrit circuli, terræque pariter, quanta sit vel quemadmodum deprehensa monstratum est; subjectarum sphærarum stellæ quemadmodum zodiaco, qui supra omnes est ferri dicantur, vel quæ ratio diversarum faciat seu celerem seu tardum recursum; sed & ipse zodiacus in duodecim partes qua ratione divisus, curque aries primus habeatur, & quæ signa in quorum numinum ditione sint, absolutum est. Sed omnia hæc, quæ de summo ad lunam usque perve-

5. *Vel vetustatis ingenium*] Apuleius de Mundo: *Sola philosophia suum non despexit ingenium* Glossarium, *ingenium*, εὐφυΐα, φύσις. Idem.

6. *Quæve magis sequenda sit sententia*] Liber optimæ notæ *quæve magis sequenda sint*. GRONOV.

Cujus

perveniunt, sacra, incorrupta, divina sunt: quia in ipsis est æther semper idem nec unquam recipiens inæqualem varietatis æstum. infra lunam & aër & natura permutationis pariter incipiunt. & sicut ætheris & aëris, ita divinorum & caducorum luna confinium est. Quod autem ait: *nihil infra lunam* esse *divinum, præter animos munere deorum hominum generi datos*; non ita accipiendum est, animos hic esse ut hic nasci putentur: sed sicut solem in terris esse dicere solemus, cujus radius advenit & recedit; ita animorũ origo cęlestis est, sed lege temporalis hospitalitatis hic exsulat. hæc ergo regio divinum nihil habet ipsa, sed recipit; &, quia recipit, etiam remittit. proprium autem habere diceretur, si ei semper tenere licuisset. Sed quid mirum, si animus de hac regione non constat, cum nec corpori fabricando sola suffecerit? nam quia terra, aqua, & aër infra lunam sunt; ex his solis corpus fieri non potuit quod idoneum esset ad vitam: sed opus fuit præsidio ignis ætherei, qui terrenis membris vitam & animam sustinendi commodaret vigorem, qui vitalem calorem & faceret & ferret Hæc & de aëre dixisse nos satis sit. restat ut de terra, quæ sphærarum nona & mundi ultima est, dictu necessaria disseramus.

CAP XXII.

Terra qua de causa immobilis sit, & omnia in eam suo nutu ferantur pondera.

NAm ea quæ est media & nona tellus, inquit, *neque movetur & infima est, in eam feruntur omnia nutu suo pondera.* Illæ vero insolubiles causæ sunt quæ mutuis invicem nexibus vinciuntur, &, dum altera alteram facit, ac vicissim de se nascuntur, numquam à naturalis societatis amplexibus separantur. talia sunt vincula quibus terram natura constrinxit. nam ideo in eam feruntur omnia, quia ut media non movetur: ideo autem non movetur, quia infima est: nec pote-

rat infima non esse, in quam omnia feruntur. Horum singula quæ inseparabiliter involuta rerum in se necessitas vinxit tractatus expediat. *Non movetur*, ait. est enim centron, in sphæra autem solum centron diximus non moveri; quia necesse est ut circa aliquid immobile sphæra moveatur. adjecit; *infima est*. recte hoc quoque. nam quod centron est, medium est, in sphæra vero hoc solum constat esse imum, quod medium est, & si terra ima est, sequitur ut vere dictum sit in eam ferri omnia. semper enim natura pondera in imum deducit. nam & in ipso mundo, ut esset terra sic factum est. Quicquid ex omni materia, de qua facta sunt omnia, purissimum ac liquidissimum fuit, id tenuit summitatem; & æther vocatus est. pars illa cui minor puritas & inerat aliquid levis ponderis, aër exstitit; & in secunda delapsus est: post hæc, quod adhuc quidem liquidum sed jam usque ad tactus offensam corpulentum erat, in aquæ fluxum coagulatum est. jam vero, quod de omni silvestri tumultu vastum, impenetrabile, densetum ex defæcatis abrasum resedit elementis, hæsit in imo: quod demersum est stringente perpetuo gelu, quod eliminatum in ultimam mundi partem, longinquitas solis coacervavit. quod ergo ita concretum est terræ nomen accepit. hanc spissus aër & terreno frigori propior quam solis calori stupore spiraminis densioris undique versum fulcit & continet: nec in recessum aut accessum moveri eam patitur vel vis circumvallantis & ex omni parte vigore simili librantis auræ, vel ipsa sphæralis extremitas; quæ, si paululum à medio deviaverit, fit cuicumque vertici propior, & imum relinquit. quod ideo in solo medio est, quia ipsa sola pars à quovis sphæræ vertice pari spacio recedit. In hanc igitur, quæ & ima est & quasi media & non movetur, quia centron est, omnia pondera ferri necesse est: quia & ipsa in hunc locum quasi pondus relapsa est. 1 cujus

cum

CUius cum alia innumera sint argumenta] Mss. Argumento sint cum alia innumera. Quod verius. Supra cap. 11. Ad propriam libertatem remitti

M

faustum

cum alia innumera ſunt argumenta; tum præcipue imbres; qui in terram ex omni aeris parte labuntur. nec enim in hanc ſolam quam habitamus ſuperficiem decidunt: ſed & in latera, quibus in terra globoſitas ſphæralis efficitur, & in partem alteram, quæ ad nos habetur inferior, idem imbrium caſus eſt nam ſi aër terreni frigoris exhalatione denſatus in nubem cogitur, [2] & ita abrumpit imbres, aër autem univerſam terram circumfuſus ambit: proculdubio ex omni parte aëris, præter uſtam calore perpetuo, liquor pluvialis emanat, qui undique in terram, quæ unica eſt ſedes ponderum, defluit. Quod qui reſpuit, ſupereſt ut æſtimet extra hanc unam ſuperficiem, quam incolimus, quicquid nivium imbriumve vel grandinum cadit, hoc totum in cælum de aëre defluere. cœlum enim ab omni parte terræ æquabiliter diſtat; & ut à noſtra habitatione, ita & à lateribus & à parte quæ ad nos habetur inferior pari altitudinis immenſitate ſuſpicitur. Niſi ergo omnia pondera ferrentur in terram; imbres qui extra latera terræ defluunt non in terram ſed in cœlum caderent. quod vilitatem joci ſcurrilis excedit. Eſto enim terræ ſphæra, cui adſcripta ſunt A, B, C, D. circa hanc ſit aëris orbis, cui adſcripta ſunt E, F, G, L, M. & utrumque orbem, id eſt, terræ & aeris, dividat linea ducta ab F, uſque ad E, erit ſuperior iſta quam poſſidemus, & illa ſub pedibus. Niſi ergo caderet omne pondus in terram; parvam nimis imbrium partem terra ſuſciperet ab A, uſque ad C. latera vero aëris, id eſt, ab F, uſque ad F, & a G, uſque ad L, humorem ſuum in aërem cælumque dejicerent: de inferiore autem cœli hemi-

fauſtum nomen indicio eſt. II. 4. *Si tardior leniorve ictus accidit, graviorem* ſonum præſtat. *Indicio eſt virga.* cap. 14. *Non eſſe omnia immobilia adſpectus ipſe indicio eſt.* 1 Sat. 1. *Quod licito fieri Platonis dialogi teſtimonio ſunt.* & cap. 7. *Simulacrum ejus indicio eſt.* Et ſæpius. Gronov.

2. *Et ita abrumpit imbres*] Mss. omnes *abrumpit in imbres*, quorum ſcripturam meliorem judico. II. 1. *Cogente natura, ut in ſonum erumpat duorum corporum violenta colliſio.* Hæc ibi membranarum lectio, non *deſinat.* 1 Sat. 8. *Quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ vinculis detinetur.* Sic *prorumpere in verba* ſupra cap. 6. *Poſt ter ſeptem ſonus ejus in verba prorumpit.* Gronov.

ſphærio

ſphærio pluvia in exteriora & ideo naturæ incognita deflueret, ſicut oſtendit ſubjecta deſcriptio. Sed hoc vel refellere

re dedignatur ſermo ſobrius: quod ſic abſurdum eſt, ut ſine argumentorum patrocinio ſubruatur. reſtat ergo ut indubitabili ratione monſtratum ſit, in terram ferri omnia nutu ſuo pondera. Iſta autem, quæ de hoc dicta ſunt, opitulantur nobis & ad illius loci diſputationem quæ antipodas eſſe commemorat. Sed hic inhibita continuatione tractatus ad ſecundi commentarii volumen diſputationem ſequentium reſervemus.

Commentarii libri primi finis.

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inlustris COMMENTARIUS EX CICERONE *In Somnium Scipionis.*

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

Concentum quemdam effici motu cælestium corporum, & quomodo ratio ejus concentus à Pythagora sit deprehensus: tum qui numeri apti sint consonantibus musicis; quotque consonantiæ sint.

SUperiore commentario, Eustathi, 1 luce mihi dilectior fili, usq; ad stelliferæ sphæræ cursum & subjectarum septem sermo processerat. nunc jam de musica earũ modulatione disputetur. *Quis hic, inquã, quis est, qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est, inquit, ille, qui intervallis disjunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis impulsu & motu ipsorũ orbium efficitur, & acuta cum gravibus temperans, varios æquabiliter concentus efficit. nec enim silentio tanti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille cæli stellifer cursus, cujus conversio est concitatior, acute excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus. nam terra nona immobilis manens*

1 L*Uce mihi dilectior*] Mss. diversitate sua me adducunt, ut censeam scriptum scribendumque esse *luci mihi charior dilectiorque*, quomodo disertim est in chartacco & editionibus. *Gronov.*

nens ima sede semper hæret complexa mundi medium locum. illi autem octo cursus, 2 in quibus eadem vis est modorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos: qui numerus rerum omnium fere nodus est, quod docti homines nervis imitati atque cantibus, aperuerunt sibi reditum in hunc locum. Exposito sphærarum ordine motuque descripto quo septem subjectæ in contrarium cælo feruntur; consequens est ut, qualem sonum tantarum molium impulsus efficiat, hic requiratur. ex ipso enim circumductu orbium sonum nasci necesse est: quia percussus aër ipso interventu ictus vim de se fragoris emittit, ipsa cogente natura ut in sonum desinat duorum corporum violenta collisio. Sed is sonus, qui ex qualicumque aëris ictu nascitur, aut dulce quiddam in aures & musicum defert, aut ineptum & asperum sonat. nam, si ictum observatio numerorum certa moderetur, 3 compositum sibique consentiens modulamen editur. at, cum increpat tumultuaria & nullis modis gubernata collisio, fragor turbidus & inconditus offendit audi-

2. *In quibus eadem vis est modorum*] Olim legebatur hic, ut est in Mss. *in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt*. Supposuerunt hic *modorum*: at capite quarto, ubi eadem verba repetuntur, reliquerunt *duorum* magno vel inconstantiæ vel dissolutionis probro. Retinendum autem utrobique *duorum*, nisi Ciceronem quoque volunt sibimet ipsum repugnare. Sensus est, quamvis sint octo cursus vel orbes, qui singuli edunt musicum sonum, non tamen octo diversos effici sonos, sed tantummodo septem, quia duorum, nempe Veneris & Mercurii, eadem vis, idem sonus. At ecce tibi apud Ciceronem uno ex codice reddiderunt *in quibus eadem vis est duorum Mercurii & Veneris*. At mihi exploratum est has tres voces esse ab interprete, ac per errorem librarii quocunque illo in codice addita: quum Cicero de industria caverit ne nominibus istis sphærarum frequentius uteretur, quo augustior esset obscuritas. Sed ajunt sine his locum fore obscurissimum omnibus, præterquam Astronomis. Certe omnibus, qui nihil legerunt. Nam qui Macrobio dederunt operam, sciunt hujus ipsius libri cap. 4. haberi; *Octo sunt igitur, qui moventur: sed septem soni sunt, qui concinentiam de volubilitate conficiunt: propterea, quia Mercurialis & Venerius orbis pari ambitu comitati solem, via ejus tanquam satellites obsequuntur, & ideo a nonnullis astronomiæ studentibus eandem vim sortiti existimantur*. Eodem pertinet, quod c. 11. *Nam cursus quidem Veneris atque Mercurii pæne par soli est*. Nec diversa habes l.1.c.19 Et accepit à Platone, cujus est in libro de anima mundi. Δύο δ' ἰσόδρομοι ἀελίῳ ἐντὶ, Ἑρμᾶς τε καὶ Ἥρας, τὸν Ἀφροδίτας καὶ Φωσφόρον τοὶ πολλοὶ καλέοντι. Gro.

3. *Compositum, sibique consentiens modulamen editur*] Alias est *educitur*. Ego præeunte marginali lectione *efficitur*, refingam, *elicitur*. Pontan.

auditum. in cœlo autem constat nihil fortuitum, nihil tumultuarium provenire; sed universa illic divinis legibus & stata ratione procedere. Ex his inexpugnabili ratiocinatione collectum est, musicos sonos de sphærarum cælestium conversione procedere: quia & sonum ex motu fieri necesse est, & ratio, quæ divinis inest, fit sono causa modulaminis. Hoc Pythagoras primus omnium Graiæ gentis hominum mente concepit: & intellexit quidem compositum quiddam de sphæris sonare propter necessitatem rationis, quæ à cælestibus non recedit; sed quæ esset illa ratio, vel quibus observanda modis non facile deprehendebat: cumque eum frustra tantæ tamque arcanæ rei diuturna inquisitio fatigaret, fors obtulit quod cogitatio alta non reperit. cum enim casu præteriret in publico fabros ignitum ferrum ictibus mollientes, in aures ejus malleorum soni certo sibi respondentes ordine repente ceciderunt: in quibus ita gravitati acumina consonabant, ut utrumque ad audientis sensum stata dimensione remearet, & ex variis impulsibus unum sibi consonans nasceretur. Hic, occasionem sibi oblatam ratus deprehendendi oculis & manibus, quod olim cogitatione quærebat, fabros adit, & imminens operi curiosius intuetur annotans sonos, qui de singulorum lacertis conficiebantur. quos cum ferientium viribus adscribendos putaret; jubet ut inter se malleolos mutent. quibus mutatis sonorum diversitas ab hominibus recedens malleolos sequebatur. tunc omnem curam ad pondera eorum examinanda vertit: cumque sibi diversitatem ponderis, quod habebatur in singulis, annotasset; aliis ponderibus in majus minusve excedentibus fieri malleos imperavit, quorum ictibus soni nequaquam prioribus similes nec ita sibi consonantes exaudiebantur:

tunc

3. *Ignitum &c. mollientes*] Modius ex Ms. *molientes*. Horat. tamen Sat 4 l. 1. *Lenis ferrum molliat ignis*. Attamen illa MSti lectio haudquaquam insuper habenda, dixitque Ovidius II. de Arte. *Iam molire animum, qui duret, & adsitue formam. Solus ad extremos pervenit ille rogos.* Sic & Maro, *molitri classem molitri habenas*. Et Terent. *dum moliuntur, dum comuntur, annus est*. Pontan.

Cogitatio-

tunc animadvertit concordiam vocis lege ponderum provenire; collectiſque omnibus numeris, quibus conſentiens ſibi diverſitas ponderum continebatur, ex malleis ad fides vertit examen; & inteſtina ovium vel boum nervos tam variis ponderibus illigatis tetendit, qualia in malleis fuiſſe didicerat: talisque ex his concentus evenit, qualem prior obſervatio non fruſtra animadverſa promiſerat, adjecta dulcedine quam natura fidium ſonora præſtabat. Hic Pythagoras tanti ſecreti compos deprehendit numeros ex quibus ſoni ſibi cõſoni naſcerentur: adeo ut fidibus ſub hac numerorum obſervatione compoſitis certæ certis, aliæque aliis convenientium ſibi numerorum concordia tenderentur; ut una impulſa plectro, alia licet longe poſita ſed numeris conveniens ſimul ſonaret. ex omni autem innumera varietate numerorum pauci & numerabiles inventi ſunt, qui ſibi ad efficiendum muſicam convenirent. Sunt autem hi ſex omnes; epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus & epogdous. Et eſt epitritus, cum de duobus numeris major habet totum minorem & inſuper ejus tertiam partem; ut ſunt quatuor ad tria. nam in quatuor ſunt tria, & tertia pars trium, id eſt, unum. & is numerus eſt vocatus epitritus: deque eo naſcitur ſymphonia quæ appellatur διὰ τεσσάρων. Hemiolius eſt, cum de duobus numeris major habet totum minorem, & inſuper ejus medietatem; ut ſunt tria ad duo. nam in tribus ſunt duo & media pars eorum, id eſt, unum. & ex hoc numero, qui hemiolius dicitur, naſcitur ſymphonia quæ appellatur διὰ πέντε. Duplaris numerus eſt, cum de duobus numeris minor bis in majore numeratur; ut ſunt quatuor ad duo. & ex hoc duplari naſcitur ſymphonia, cui nomen eſt διὰ πασῶν. Triplaris autem cum de duobus numeris minor ter in majore numeratur; ut ſunt tria ad unum. & ex hoc numero ſymphonia procedit, quæ dicitur διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. Quadruplus eſt, cum de duobus numeris minor qua-

ter in majore numeratur; ut ſunt quatuor ad unum; qui numerus facit ſymphoniā, quam dicunt δὶς διὰ πασῶν. Epogdous eſt numerus, qui intra ſe habet minorem & inſuper ejus octavam partem; ut novem ad octo; quia in novem & octo ſunt & inſuper octava pars eorum, id eſt, unum. hic numerus ſonum parit, quem tonon muſici vocaverunt. ſonum vero tono minorem veteres quidem ſemitonium vocitare voluerunt. ſed non ita accipiendum eſt, ut dimidius tonus putetur; quia nec ſemivocalem in litteris pro medietate vocalis accipimus. deinde tonus per naturam ſui in duo dividi ſibi æqua non poterit. cum enim ex novenario numero conſtet, novem autem numquam æqualiter dividantur; tonus in duas dividi medietates recuſat. ſed ſemitonium vocaverunt ſonum tono minorem: quem tam parvo diſtare à tono deprehenſum eſt, quantum hi duo numeri inter ſe diſtant, id eſt, ducenta quadraginta tria & ducenta quinquaginta ſex. Hoc ſemitonium Pythagorici quidem veteres dieſin nominabant: ſed ſequens uſus ſonum ſemitonio minorem dieſin conſtituit nominandum. Plato ſemitonium limma vocitavit. Sunt igitur ſymphoniæ quinque, id eſt, διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε. διὰ πασῶν, διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε, καὶ δὶς διὰ πασῶν. ſed hic numerus ſymphoniarum ad muſicam pertinet, quam vel flatus humanus intendere vel capere poteſt humanus auditus. ultra autem ſe tendit harmoniæ cæleſtis acceſſio, id eſt, uſque ad quater διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. nunc interim de his, quas nominavimus, diſſeramus. Symphonia diateſſaron conſtat de duobus tonis & ſemitonio; ut minutias, quæ in additamento ſunt, relinquamus ne difficultatem creemus: & fit ex epitrito. diapente conſtat ex tribus tonis & hemitonio; & fit de hemiolio. diapaſon conſtat de ſex tonis; & fit de duplari. verum διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε conſtat ex novem tonis & hemitonio, & fit de triplari numero. dis autem diapaſon continet tonos duodecim, & fit ex quadruplo.

CAP.

CAP. II.

Plato quem in modum animam mundi ex numeris fabricatam esse docuerit; & quod hinc etiam probari possit concentum quemdam esse cælestium corporum.

HInc Plato postquam & Pythagoricæ successione doctrinæ, & ingenii proprii divina profunditate cognovit nullam esse posse sine his numeris jugabilem competentiam: in Timæo suo mundi animam per istorum numerorum contextionem ineffabili providentia dei fabricatoris instituit. cujus sensus, si huic operi fuerit appositus, plurimum nos, ad verborum Ciceronis, quæ circa disciplinam musicæ videntur obscura, intellectum juvabit. Sed ne quod in patrocinium alterius expositionis adhibetur, ipsum per se difficile credatur; pauca nobis præmittenda sunt, quæ simul utriusque intelligentiam faciant lucidiorem. Omne solidum corpus trina dimensione distenditur. habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem. nec potest inveniri in quolibet corpore quarta dimensio: sed his tribus omne corpus solidum continetur. Geometræ tamen alia sibi corpora proponunt, quæ appellant mathematica, cogitationi tantum subjicienda, non sensui. Dicunt enim punctum corpus esse individuum, in quo neque longitudo neque latitudo neque altitudo deprehendatur: quippe quod in nullas partes dividi possit. hoc protractum efficit lineam, id est, corpus unius dimensionis. longum est enim sine lato, sine alto; & duobus punctis ex utraque parte solam longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam si geminaveris, alterum mathematicum corpus efficies, quod duabus dimensionibus æstimatur longo latoque; sed alto caret. (& hoc est quod apud

COgitationi tantum subjicienda] Libb. vett. *subjacentia*, quamvis l. 18. dixerit, *reliquo igne cælesti lucem suam nimia subtilitate diffusam non subjiciente conspectui*. Gronov.

apud illos superficies vocatur) punctis autem quatuor continetur, id est, per singulas lineas binis. si vero hæ duæ lineæ fuerint duplicatæ, ut subjectis duabus duæ superponantur, adjicietur profunditas; & hinc solidum corpus efficietur, quod sine dubio octo angulis continebitur: quod videmus in tessera, quæ Græco nomine cubus vocatur. His geometricis rationibus applicatur natura numerorum. & *μονὰς* punctum putatur; quia sicut punctum corpus non est, sed ex se facit corpora; ita monas numerus esse non dicitur sed origo numerorum. Primus ergo numerus in duobus est; qui similis est lineæ de puncto sub gemina puncti terminatione productæ. hic numerus, *duo*, geminatus de se efficit quatuor, ad similitudinem mathematici corporis quod sub quatuor punctis longo latoque distenditur. quaternarius quoque ipse geminatus octo efficit; qui numerus solidum corpus imitatur: sicut duas lineas diximus duabus superpositas octo angulorum dimensione integram corporis soliditatem creare, & hoc est, quod apud geometras dicitur, bis bina bis corpus esse jam solidum. Ergo à pari numero accessio usque ad octo soliditas est corporis. ideo inter principia huic numero plenitudinem deputavit Nunc oportet ex impari quoque numero quemadmodum idem efficiatur inspicere. & quia tam paris quam imparis numeri monas origo est; ternarius numerus prima linea esse credatur. hic triplicatus novenarium numerum facit: qui & ipse quasi de duabus lineis longum latumque corpus efficit; sicut quaternarius secundum de paribus efficit: item novenarius triplicatus tertiam dimensionem præstat: & ita à parte imparis numeri in viginti septem, quæ sunt ter terna ter, solidum corpus efficitur: sicut in numero pari bis bina bis, qui est octonarius, soliditatem creavit. Ergo ad efficiendum utrobique solidum corpus monas necessaria est, & sex alii numeri, id est, terni, à pari & impari. à pari quidem, duo, quatuor, octo. ab impari autem, tria, novem, viginti septem.

Timæus

Timæus igitur Platonis in fabricanda mundi anima consilium divinitatis enuncians ait illam per hos numeros fuisse contextam, qui & à pari & ab impari cubum, id est, perfectionem soliditatis efficiunt: non quia aliquid significaret illam habere corporeum; sed ut possit universitatem animando penetrare, & mundi solidum corpus implere per numeros soliditatis effecta est. Nunc ad ipsa Platonis verba veniamus. nam cum de deo animam mundi fabricante loqueretur, ait: [2] Primam ex omni fermento partem tulit. hinc sumpsit duplam partem prioris; tertiam vero secundæ hemioliam sed primæ triplam, & quartam duplam secundæ, quintam tertiæ triplam, sextam primæ octavam, & septimam vicies septies à prima multiplicatam. post hoc, spatia quæ inter duplos & triplos numeros hiabant, insertis partibus adimplebat; ut binæ medietates singula spatia colligarent. ex quibus vinculis hemiolii & epitriti & epogdoi nascebantur. Hæc Platonis verba ita à nonnullis excepta sunt; ut primam partem monada crederent, secundam, quam dixi duplam prioris, dualem numerum esse confiderent; tertiam, ternarium numerum, qui ad duo hemiolius est, ad unum triplus; & quartam, quatuor, qui ad secundum, id est, ad duo duplus est; quintam, novenarium, qui ad tertium, id est, ad tria triplus est; sextam autem octonarium, qui primum

2. *Primam ex omni fermento*] Verba Platonis sunt: *Μίαν ἀφεῖλε τὸ πρῶτον ἀπὸ παντὸς μοῖραν. μετὰ δὲ ταύτην ἀφῄρει διπλασίαν ταύτης. τὴν δ' αὖ τρίτην, ἡμιολίαν μὲν τῆς δευτέρας, τριπλασίαν δὲ τῆς πρώτης. τετάρτην δὲ τῆς δευτέρας διπλῆν. πέμπτην δὲ τριπλῆν τῆς τρίτης. τὴν δ' ἕκτην, τῆς πρώτης ὀκταπλασίαν. ἑβδόμην δὲ ἑπτακαιεικοσιπλασίαν τῆς πρώτης. μετὰ δὲ ταῦτα ξυνεπληροῦτο τά τε διπλάσια καὶ τριπλάσια διαστήματα, μοίρας ἔτι ἐκεῖθεν ἀποτέμνων, καὶ τιθεὶς εἰς τὸ μεταξὺ τούτων, ὥστε ἐν ἑκάστῳ διαστήματι δύο εἶναι μεσότητας. τὴν μὲν ταὐτῷ μέρει τῶν ἄκρων αὐτῶν ὑπερέχουσαν καὶ ὑπερεχομένην, τὴν δ' ἴσῳ μὲν κατ' ἀριθμὸν ὑπερέχουσαν, ἴσῳ δ' ὑπερεχομένην, ἡμιολίων δὲ διαστάσεων καὶ ἐπιτρίτων καὶ ἐπογδόων γενομένων.* Unde apparet novarum editionum mendum esse in τοῖς *sextam primæ octavam*, & mutandum in *octuplam*, ut est in vett. libb. omnibus. *Gronov.*

3. *Alter-*

mum octies continet. at vero pars septima in viginti & septem fuit; quæ faciunt, ut diximus, augmentum tertium imparis numeri. 3 Alternis saltibus enim, ut animadvertere facile est, processit illa contextio: ut post monadem, quæ & par & impar est, primus par numerus poneretur, id est, duo; deinde sequeretur primus impar, id est, tria; quarto loco secundus par; id est, quatuor; quinto loco secundus impar, id est, novem; sexto loco tertius par, id est, octo; septimo loco tertius impar, id est, viginti & septem: ut, quia impar numerus mas habetur & par femina, ex pari & impari, id est, ex mari & femina nasceretur, quæ erat universa paritura, & ad utriusque soliditatem usque procederet quasi solidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat componenda, qui soli continent jugabilem competentiam, quia omni mundo ipsa erat jugabilem præstatura concordiam. nam duo ad unum dupla sunt; de duplo autem diapason symphoniam nasci jam diximus. tria vero ad duo hemiolium numerum faciunt, hinc oritur diapente. quatuor ad tria epitritus numerus est. ex hoc componitur diatessaron. item quatuor ad unum in quadrupli ratione censentur. ex quo symphonia disdiapason nascitur. Ergo mundi anima, quæ ad motum hoc quod videmus universitatis corpus impellit, contexta numeris musicam de se creantibus concinentiam, necesse est ut sonos musicos de motu, quem proprio impulsu præstat efficiat; quorum originem in fabrica suæ contextionis invenit. ait enim Plato, ut supra retulimus, auctorem animæ deum, post numerorum inter se imparium contextionem

3. *Alternis saltibus enim*] Vox *saltibus* Modio omissa. *Pontanus*. Τὸ *saltibus* in nullo exemplari invenio. Non tamen ausculto. I. 6. *Nec solum sibi vicina & cohærentia comparantur: sed eadem alternis saltibus custoditur æqualitas.* Sed & nescio unde chartaceus pro τοῖς *animadvertere facile est*, habet *animadvertere possibile est* cum quibusdam editionibus, etsi membranæ vulgatum servent. Forte fuit: *anim. præsto est*, cujus explicatio primo superscripta, deinde glossæ locum invasit. Supra I. 14. *Similes esse super æquale solum cadentibus, quibus denuo sine difficultate præsto sit surgere.* Gronov.

Plato

tionem, hemioliis, epitritis, & epogdois, & limmate hiantia intervalla supplesse. ideo doctissime Tullius in verbis suis ostendit Platonici dogmatis profunditatem. *Quis hic, inquam, quis est, qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est, inquit, ille qui intervallis disjunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, impulsu & motu ipsorum orbium efficitur.* Vides ut intervalla commemorat, & hæc inter se imparia esse testatur; nec diffitetur rata ratione distincta: quia secundum Timæum Platonis imparium inter se intervalla numerorum, ratis ad se numeris, hemioliis scilicet, epitritis, & epogdois hemitoniisque distincta sunt; quibus omnis canora ratio continetur. Hinc enim animadvertitur, quia hæc verba Ciceronis numquam profecto ad intellectum paterent, nisi hemioliorum, epitritorum & epogdoorum ratione præmissa, quibus intervalla numerorum distincta sunt, & nisi Platonicis numeris quibus mundi anima est contexta patefactis, & ratione præmissa cur ex numeris musicam creantibus anima intexta sit. hæc enim omnia & caussam mundani motus ostendunt, quem solus animæ præstat impulsus, & necessitatem musicæ concinentiæ, quam motui à se facto inserit anima innatam sibi ab origine.

CAP. III.

Aliis præterea indiciis ac rationibus concentum illum motuum cælestium posse ostendi: quodque intervalla ea, quæ esse in anima ratione sola intelliguntur, revera in ipso mundi corpore deprehendantur.

HInc 1 Plato in republica sua, cum de sphærarum cælestium volubilitate tractaret, singulas ait Sirenas singulis

PLato in republica sua] Libro decimo hæc leguntur: ἐπὶ δὲ τῶν κύκλων αὐτοῦ ἄνωθεν ἐφ' ἑκάστου βεβηκέναι Σειρῆνα συμπεριφερομένην, φωνὴν μίαν ἱεῖσαν ἕνα τόνον. ἐκ πασῶν δὲ ὀκτὼ οὐσῶν μίαν ἁρμονίαν ξυμφωνεῖν. Gronov.

a. Cæ-

lis orbibus insidere, significans sphærarum motu cantum numinibus exhiberi. nam Siren dea canens Græco intellectu valet. theologi quoque novem musas, octo sphærarum musicos cantus & unam maximam concinentiam quæ consit ex omnibus esse voluere. Unde Hesiodus in theogonia sua octavam musam Vraniam vocat: quia post septem vagas, quæ subjectæ sunt, octava stellifera sphæra superposita proprio nomine cœlum vocatur: &, ut ostenderet nonam esse & maximam, quam conficit sonorum concors universitas, adjecit;

Καλλιόπη θ' ἣ δὴ προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασέων,

ex nomine ostendens ipsam vocis dulcedinem nonam Musam vocari (nam Καλλιόπη optimæ vocis Græca interpretatio est) &, ut ipsam esse quæ consit ex omnibus pressius indicaret, assignavit illi universitatis vocabulum; videlicet, ἣ δὴ προφερεστάτη ἁπασέων. nam & Apollinem ideo Μουσηγέτην vocant, quasi ducem & principem orbium ceterorum, ut ipse Cicero refert: *Dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio.* Musas esse mundi[2] cantum etiam sciunt, qui eas Camenas quasi canenas à canendo dixerunt. Ideo canere cœlum etiam theologi comprobantes sonos musicos sacrificiis adhibuerunt; qui apud alios lyra vel cithara, apud nonnullos tibiis aliisve musicis instrumentis fieri solebant. in ipsis quoque hymnis deorum per stropham & antistropham metra canoris versibus

2. *Cantum etiam sciunt, qui eas Camenas*] Quia, ut emendarent librariorum ineptias, editoribus nuperis obvium non fuit, recidendum, quod affectum erat, censuerunt. In editionibus enim ante Stephanum legas *etiam rustici sciunt*, ut & codex Leidensis in charta. At id ingenium agrestibus tribuisse Macrobium facile asperneris, & aliud ostendunt membranæ, quarum antiquior sic habet: *cantum eĩ ethrusci. Erant q̃ eas.* Sine τῷ *sciunt*: est autem suprapositum *vel rustici sciunt.* Secunda: *cantum etrusci sciunt, qui eas.* Non dubito, quin scripserit auctor: *Musas esse mundi cantum etiam Etrusci scierunt, qui eas.* Quod probare multis nihil attinet, cum Etruscæ circa ista sacra disciplinæ in veterum libris quam maxime sint τεθρυλλημέναι. Nisi forte malis: *Musas esse mundi cantum & prisci scierunt.* Gr.

3. Mu-

bus adhibebantur; ut per ſtropham rectus orbis ſtelli feri motus, per antiſtropham diverſus vagarum regreſſus prædicaretur. ex quibus duobus motibus primus in natura hymnus dicandus deo ſumpſit exordium. 3 mortuos quoque ad ſepulturam proſequi oportere cum cantu plurimarum gentium vel regionum inſtituta ſanxerunt, perſuaſione hac; quia poſt corpus animæ ad originem dulcedinis muſicæ, id eſt, ad cœlum redire credantur. nam ideo in hac vita omnis anima muſicis ſonis capitur; ut non ſoli qui ſunt habitu cultiores, verum univerſæ quoque barbaræ nationes cantus, quibus vel ad ardorem virtutis animentur, vel ad mollitiem voluptatis reſolvantur, exerceant: quia anima in corpus defert memoriam muſicæ cujus in cœlo fuit conſcia; & ita delinimentis canticis occupatur, ut nullum ſit tam immite tam aſperum pectus quod non oblectamentorum talium teneatur affectu. hinc æſtimo & Orphei vel Amphionis fabulam, quorum alter animalia ratione carentia, alter ſaxa quoque 4 trahere cantibus referebantur, ſumpſiſſe principium: quia primi forte gentes vel ſine rationis cultu barbaras vel ſaxi inſtar nullo affectu mobiles ad ſenſum voluptatis canendo traxerunt. ita denique omnis habitus animæ cantibus gubernatur, ut & ad bellum progreſſui & item receptui canatur cantu & excitante & rurſus ſedante virtutem:

3. *Mortuos quoque ad ſepulturam proſequi oportere cum cantu*] Hinc apud Gloſſographum, *ὕμνοι ἐπὶ τῶν νεκρῶν*, *Neniæ*. Et apud Agellium, *Siticines dicti quod apud ſitos id eſt vita functos canebant*. Quales erant & *præficæ*, niſi quod lamentabilior harum fuerit clangor. Macrobius autem hoc loco quarundam gentium peculiare inſtitutum notat, quibus hilariores erant & gaudentes exequiæ. Et addit, *Hac perſuaſione id factum, quia poſt corpus animæ ad originem dulcedinis muſicæ, id eſt, ad cœlum redire credantur*. Fortaſſis itaque & Chriſtianorum eo ævo ritus hic aſpexerit Aurelius. D. Hieronymus in funere Fabiolæ: *Sonabant pſalmi & aurata templorum reboans in ſublime quatiebat aleluia*. Ubi adnotat eruditiſſimus Scholiaſtes, *canebatur aleluia quaſi gratulantium quod evolaſſet ad cœlum*. Hæc addenda iis, quæ annotata nuper de Funeribus Romanorum accuratiſſimo Kirchmanno lib. 2. cap. 6. ſub finem. *Pontan.*

4. *Trahere cantibus referebantur*] In omnibus antiq. habetur *ferebatur*. Deinde etiam *nullo affectu molles*, pro *mobiles*. *Gronov.*

5. Ægris

tem : *dat ſomnos adimitque*; nec non curas & immittit & retrahit : iram ſuggerit, clementiam ſuadet, corporum quoque morbis medetur. nam hinc eſt, quod [5] ægris remedia præſtantes præcinere dicuntur. [6] &, quid mirum ſi inter homines muſicæ tanta dominatio eſt, cum aves quoque, ut luſciniæ, ut cygni aliæve id genus, cantum veluti quadam diſciplina artis exerceant; nonnullæ vero vel aves vel terrenæ ſeu aquatiles beluæ invitante cantu in retia ſponte decurrant; & paſtoralis fiſtula ad paſtum progreſſis quietem imperet gregibus? nec mirum. ineſſe enim mundanæ animæ cauſas muſicæ, quibus eſt intexta, prædiximus. ipſa autem mundi anima viventibus omnibus vitam miniſtrat,

Hinc hominum pecudumque genus vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Jure igitur muſica capitur omne quod vivit; quia cæleſtis anima, qua animatur univerſitas, originem ſumpſit ex muſica. Hæc dum ad ſphæralem motum mundi corpus impellit ſonum efficit, qui intervallis eſt disjunctus imparibus, ſed tamen pro rata parte ratione diſtinctis, ſicut à principio ipſa contexta eſt. ſed hæc intervalla, quæ in anima quippe incorporea ſola æſtimantur ratione non ſenſu, quærendum eſt utrum & in ipſo mundi corpore dimenſio librata ſervaverit. & Archimedes quidem ſtadiorum numerum deprehendiſſe ſe credidit, quibus à terræ ſuperficie luna diſtaret & a luna Mercurius, à Mercurio Venus, ſol à Venere, Mars à ſole, à Marte Jupiter, Saturnus à Jove. ſed & à Saturni orbe uſque

5. *Ægris remedia præſtantes præcinere*] Illuſtrat & confirmat in his verbis Macrobium pater meus lib. II. obſervationum cap. 8. *Gronov.*

6. *Et quid mirum ſi inter homines muſicæ tanta dominatio*] Cenſorinus: *Hominum quoque mentes ipſæ, quamvis Epicuro reclamante, divinæ ſuam naturam per cantus agnoſcunt. Denique, quo facilius ſufferant laborem vel in navis motu à vectore ſymphonia adhibetur.* Quibus in verbis bis peccatum. Primum lego : *divinam ſuam naturam.* Et hoc erit quod dixit Macrobius, *Anima in corpus defert memoriam muſicæ cujus in cœlo fuit conſcia.* Deinde, *navis meatu*, vel, quod potius puto, *metatu*, vel *motu*. *Metare* enim proprie de re prolixa & longa. Maro de Serpente: *Metabat ſeſe circum loca*, &c. *Pontan.*

7. *Ad*

que 7 ad ipsum stelliferum cœlum omne spatium se ratione emensum putavit. quæ tamen Archimedis dimensio à Platonicis repudiata est quasi dupla & tripla intervalla non servans: & statuerunt hoc esse credendum ut, quantum est à terra usque ad lunam, duplum sit à terra usque ad solem, quantumque est à terra usque ad solem, triplum sit à terra usque ad Venerem; quantumque est à terra usque ad Venerem, quater tantum sit à terra usque ad Mercurii stellam; quantumque est ad Mercurium à terra, novies tantum sit à terra usque ad Martem; & quantum à terra usque ad Martem est, octies tantum sit à terra usque ad Jovem; quantumque est à terra usque ad Jovem, septies & vicies tantum sit à terra usque ad Saturni orbem. Hanc Platonicorum persuasionem Porphyrius libris suis inseruit, quibus Timæi obscuritatibus nonnihil lucis infudit; aitque eos credere ad imaginem contextionis animæ esse in corpore mundi intervalla, quæ epitritis, hemioliis & epogdois hemitoniisque complentur & limmate; & ita provenire concentum. cujus ratio in substantia animæ contexta mundano quoque corpori, quod ab anima movetur, inserta est. unde ex omni parte docta & perfecta est Ciceronis assertio, qui intervallis imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, cœlestem sonum dicit esse disjunctum.

7. *Ad ipsum stelliferum cœlum*] Membranæ *cursum*, quam vocem à Macrobio retentam verosimillimum est. *Gronov.*

CAP. IV.

Qui fiat ut inter sonos cœlestis illius concentus alius acutior sit, alius gravior: quodnam ibi melodiæ sit genus; & cur sonus ille à nobis non audiatur.

NUnc locus admonet ut de gravitate & acumine sonorum diversitates quas asserit revolvamus. *Et natura fert ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent;*

nent ; quam ob causam summus ille cœli steilifer cursus, cujus conversio est concitatior, acute excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus. Diximus nunquam sonum fieri nisi aëre percusso. ut autem sonus ipse aut acutior aut gravior proferatur, ictus efficit : qui, dum ingens & celer incidit, acutum sonum præstat; 1 si tardior leniorve, graviorem. indicio est virga ; quæ, dum auras percutit si impulsu cito feriat, sonum acuit; 2 si lentior, gravius ferit auditum. in fidibus quoque idem videmus : quæ, si tractu artiore tenduntur, acute sonant ; si laxiore gravius. 3 Ergo & superiores orbes, dum pro amplitudine sua impetu grandiore volvuntur, 4 dumque spiritu ut in origine sua fortiore tenduntur, propter ipsam, ut ait, concitatiorem conversionem acute excitato moventur sono ; gravissimo autem hic lunaris atque infimus : quoniam spiritu ut in extremitate languescente jã volvitur, &, propter angustias quibus penultimus orbis artatur impetu leniore convertitur. Nec secus probamus in tibiis ; de quarum foraminibus vicinis ori inflantis sonus acutus emittitur ; de longinquis autem 5 & termino lon-

SI *tardior lentiorve*] Ad oram editionum veterum est, *leniorve*. Et firmat quod sequitur, *si leniore ; in gravius ferit auditum*. Ubi tamen libri alii *lentiore*. Sed illud retinuerim. *Pont.*

2. *Si lentior, gravius ferit auditum*] Utrum industria an dissimulatione Pontani sic exhibuerint typographi, parum liquet : certe alio modo allegat in notis, quam habent editiones. Sed celare non possum lectionem optimæ membranæ : *in gravius flectit auditum*. Deinde μετὰ τῶν *si laxiore gravius*, Modius malit *gravius laxiore*, membranæ *gravius si laxiore*, quas probem potius. *Gronov.*

3. *Ergo & superiores orbes, dum pro amplitudine sua impetu grandiore volvuntur*] Capiet Macrobius de diurno cursu, qui indubie concitatissimus in supremis, si ambitionis videamus ad inferiores orbes disparitatem, & tamen progressionis æqualitatem. Alias autem, & aspectu annui motus, Saturni orbem tardissimum intelligi, pervulgatum est. *Pont.*

4. *Dumque spiritu ut in origine sua fortiore*] Malim, *sui*. Idem.

5. *Et termino longiore positis*] Explicanda hæc remittimus auctori suo ; neque enim videmus, qui tolerari possint. Legimus interim cum primis exemplaribus, *de longinquis autem & termino proximis*. Deinde restitue, *quanto ab origine sua deorsum recedit, tanto*, &c. Quod non capientes nuper mutaverunt eodem ausu, quo etiam Ovidium, nunc tamen hac in parte suum opera & beneficio τῷ κοινολεξίας ἐπιτιμητοῦ, VIII. Met. 749. *Nec non & cætera tanto Silva sub hac, silvâ quanto jacet herba sub omni.* Fortassis etiam hoc pacto corri-

longiore positis gravior : item acutior per patentiora foramina, gravior per angusta. & utriusque causæ ratio una est; quia spiritus ubi incipit fortior est, defectior ubi desinit : & quia majorem impetum per majus foramen impellit; contra autem in angustis contingit & eminus positis. Ergo orbis altissimus & ut in immensum patens & ut spiritu eo fortiore, quo origini suæ vicinior est, incitatus sonorum de se acumen emittit. Vox ultimi & pro spatii brevitate & pro longinquitate jam frangitur. Hinc quoque apertius approbatur spiritum, quantum ab origine sua deorsum recedit, tantum circa impulsum fieri leniorem; ut circa terram, quæ ultima sphærarum est, tam concretus tam densus habeatur, ut causa sit terræ in una sede semper hærendi; nec in quamlibet partem permittatur moveri obsessa undique circumfusi spiritus densitate. in sphæra autem ultimum locum esse qui medius est antecedentibus jam probatum est. Ergo universi mundani corporis sphæræ novem sunt. prima illa stellifera, quæ proprio nomine cœlum dicitur & aplanes apud Græcos vocatur, arcens & continens ceteras. hæc ab oriente semper volvitur in occasum. subjectæ septem, quas vagas dicimus, ab occidente in orientem feruntur. nona terra sine motu. Octo sunt igitur quæ moventur : sed septem soni sunt, qui concinentiam de volubilitate conficiunt ; propterea quia Mercurialis & Venerius orbis pari ambitu comitati solem viæ ejus tamquam satellites obsequuntur, & ideo à nonnullis astronomiæ studentibus eamdem vim sortiri existimantur. unde ait : *illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos ; qui numerus rerum omnium fere nodus est* : Septenarium autem numerum rerum omnium nodum esse plene cum de numeris superius loqueremur expressimus. ad illuminandum, ut æstimo, obscurita-

corrigendus Macrobius hoc lib. cap. 1. ubi vulgo: *quem tam parvo distare à tono deprehensum est, quantum hi duo numeri distant.* Fortassis inquam! ibi reponendum *quanto*. Gronov.

6. *A nonnullis Astronomiæ studentibus*]

ſcuritatem verborum Ciceronis de muſica tractatus ſuccinctus à nobis qua licuit brevitate ſufficiet. nam netas & hypatas aliarumque fidium vocabula percurrere, & tenorum vel limmatum minuta ſubtilia, & quid in ſonis pro littera, quid pro ſyllaba, quid pro integro nomine accipiatur aſſerere, oſtentantis eſt non docentis. nec enim, quia fecit in hoc loco Cicero muſicæ mentionem, occaſione hac eundum eſt per univerſos tractatus, qui poſſunt eſſe de muſica: quos, quantum mea fert opinio, terminum habere non æſtimo: ſed illa ſunt perſequenda, quibus verba, quæ explananda receperis, poſſint liquere: quia in re naturaliter obſcura qui in exponendo plura quam neceſſe eſt ſuperfundit, addit tenebras non adimit denſitatem. unde finem de hac tractatus parte faciemus, adjecto uno quod ſcitu dignum putamus: quia cum ſint melodiæ muſicæ tria genera, enarmonium, diatonum & chromaticum, primum quidem propter nimiam ſui difficultatem ab uſu receſſit; tertium vero eſt infame mollitie. unde medium, id eſt, diatonum, mundanæ muſicæ doctrina Platonis adſcribitur. Nec hoc inter prætereunda ponemus, quod muſicam perpetua cæli volubilitate naſcentem ideo claro non ſentimus auditu, quia major ſonus eſt quam ut humanarum [6] aurium percipiatur anguſtiis. nam, ſi Nili catadupa ab auribus incolarum amplitudinem fragoris excludunt, quid mirum ſi noſtrum ſonus excedit auditum quem mundanæ molis impulſus emittit? nec enim de nihilo eſt quod ait: *qui complet aures meas tantus & tam dulcis ſonus?* ſed voluit intelligi, quod ſi ejus, qui cæleſtibus meruit intereſſe ſecretis, completæ aures ſunt ſoni magnitudine; ſupereſt ut ceterorum hominum ſenſus mundanæ concinentiæ non capiat auditum. ſed jam tractatum ad ſequentia conferamus.

CAP.

bus] Lego apud Senecam, *ea philoſophiæ vis, ut non ſolum ſtudentes, ſed etiam converſantes juvet*. Et iterum, *Minore labore opus eſt ſtudentibus in diem*. Pontan.

7. *Aurium percipiatur anguſtiis*] *Recipiatur* membrana vetuſtior. Altera *aurium anguſtia recipiat*. Sed primam præpono. *Gronov.*

I. *Vides*

CAP. V.

Terræ medietatem eam, in qua nos sumus, quinque esse distinctam zonis: quodque ex iis duæ tantum sint habitabiles; quarum altera habitetur à nobis, alteram qui incolant homines ignoretur, tum vero & in reliqua terræ medietate zonas esse easdem; & inter illas duas quoque ab hominibus habitari.

1 *Vides habitari in terra raris & angustis locis* 2 *& in ipsis quasi maculis ubi habitatur vastas solitudines interjectas; eosque, qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse ut nihil inter*

Vides habitari in terra raris & angustis locis*] Senecæ locum Natural. Quæstion. lib. 1. sub Prologi finem hac occasione correxerim. Vulgatur: *Quid tibi inquam ista proderint? si nihil aliud, hoc certe, sciam omnia angusta esse.* Correxerim, inquam, *cætera sciam omnia angusta esse.* Facit pro hac mente sententia præmissa & illa paulo ante verba: *Nec potest ante contemnere porticus & lacunaria ebore fulgentia & pensiles silvas & derivata in domos flumina, quam totum circumeat mundum, & terrarum orbem superne despiciens, angustum & magna ex parte opertum mari, etiam ea parte qua extat late squalidum, & aut ustum aut rigentem, sibi ipse ait; Hoc est punctum quod inter tot gentes ferro & igni dividitur.* Et iterum Epistol. 120. *Maximum argumentum est animi ab altiori venientis sede, si hæc in quibus versatur humilia judicat & angusta.* Pont.

2. *Et in ipsis quasi maculis, ubi habitatur*] Hac forma insulas *nævulos maris* elegantissime dixit in libello de Mundo Apuleius: *Minores*, inquit, *ut nævuli quidam per apertas ponti sunt sparsæ regiones.* Quam lectionis venustatem debemus Cl. Vir. Vulcanii Manuscripto. Nam alias editur, *ut nebulæ quidem.* Et statim ejusdem Apuleiani libelli eodem capite locus, qui huc quoque faciat, in mendo etiamnum manet, & nescio an juvare potuerit idem ille codex, certe non juvit. Exstat pag. 64. *Multæ aliæ urbes admodum sparsæ hanc nostram insulam, id est, hunc terrarum orbem, ornamentis suis pingunt & continuatione, ut quibusdam sertis, coronant.* At obsecro quænam istæ urbes sive oppida sint, hunc terræ orbem tam decore cingentia? Ego interpretem nullum reperio nec puto reperiri. Quocirca ingenio duce, &, nisi valde fallar, certissima correctione expedio, *Minutaque arva, tuberes admodum.* περὶ τῶν νήσων φύσεως καὶ θέσεως omnis hic sermo. Ideoque Apuleius Aristotelis mentem propria & presse sublegens μεγίστας νήσους interpretatus est, *aggeres insularum.* Minusculas vero quas Philosophus μικρὰς appellavit καὶ οὐκ ὀλίγας, ille metaphoræ suæ memor *tuber, i. e. admodum sparsas* aptissime extulerat si per imperitos licuisset. Nos reducamus περιοχὴν huic convenientissimam vocem. Petron. *lævior ære, vel rotundo Hortis tubere, quod creavit unda.* Et Martialis:

Læta suburbanis mittuntur apyrina ramis,
Et vernæ tuberes: quid tibi cum Libycis?

inter ipſos ab aliis ad alios manare poßit , ſed partim obliquos , partim tranſverſos , partim etiam adverſos ſtare vobis : à quibus exſpectare gloriam certe nullam poteris. cernis autem eandem terram quaſi quibuſdam redimitam & circumdatam circulis. é quibus duos maximè inter ſe diverſos & cæli verticibus ipſis ex utraque parte ſubnixos obriguiſſe pruina vides , medium autem illum & maximum ſolis ardore torreri. duo ſunt habitabiles ; quorum auſtralis ille , in quo qui inſiſtunt adverſa vobis urgent veſtigia , nihil ad veſtrum genus : hic autem alter ſubjectus aquiloni , quem incolitis, cerne quam tenui vos parte contingat. omnis enim terra quæ colitur à vobis anguſta verticibus , lateribus latior, parva quædam eſt inſula circumfuſa illo mari , quod Athlanticum, quod magnum, quem oceanum appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam ſit parvus vides. Poſtquam cœlum quo omnia continentur & ſubjectarum ſphærarum ordinem motumque ac de motu ſonum , cæleſtis muſicæ modos & numeros explicantem, & aërem ſubditum lunæ Tullianus ſermo per neceſſaria & præſenti operi apta ductus ad terram uſque deſcripſit ; ipſius jam terræ deſcriptionem verborum parcus rerum fecundus abſolvit. etenim maculas habitationum, ac de ipſis habitatoribus alios interruptos adverſoſque obliquos etiam & transverſos alios nominando 3 terrenæ ſphæræ globoſitatem 4 ſermone tantũ non coloribus pinxit. Illud quoque non ſine perfectione doctrinæ eſt , quod cum aliis nos non patitur errare , qui terram ſemel cingi oceano crediderunt. nam,ſi dixiſſet ; *omnis terra parva quædam eſt inſula, circumfuſa illo mari* ; unum oceani ambitum dediſſet intelligi. ſed adjiciendo,*quæ colitur à vobis*, veram ejus diviſionem,

3. *Terrenæ ſphæræ globoſitatem ſermone tantum non coloribus pinxit*]Modii membranæ paulo aliter , & auctiores. Habent enim : *terrenæ ſphæræ globoſitatem tantum non coloribus pinxit, ſed veritate rei vel certiſſimis ſpatiis deſignavit.* Pontan.

4. *Sermone tantum non coloribus,&c.*] Prima vox abeſt ab utraque membrana , & omnino turbat ſententiam. In ſequentibus miror variari : edidit enim Iſaacius , *qui colitur à vobis* : In ſecunda membrana habetur *quod* , quaſi de mari id diceret, cum neceſſario requiratur *quæ*, ut eſt in optimâ. *Gronov.*

nem, de qua paulo poſt diſſeremus, noſſe cupientibus intelligendam reliquit. De quinque autem cingulis ne, quæſo, æſtimes duorum Romanæ facundiæ parentum Maronis & Tullii diſſentire doctrinam; cum hic ipſis cingulis terram redimitam dicat, ille iſdem, quas Græco nomine zonas vocat, aſſerat cœlum teneri. utrumque enim incorruptam veramque nec alteri contrariam retuliſſe rationem procedente diſputatione conſtabit. Sed ut omnia, quæ hoc loco explananda recepimus, liquere poſſint, habendus eſt primum ſermo de cingulis: quia ſitu eorum ante oculos locato cetera erunt intellectui proniora. prius autem qualiter terram coronent, deinde quemadmodum cœlum teneant, explicandum eſt. Terra & nona & ultima ſphæra eſt. hanc dividit horizon, id eſt, finalis circulus; de quo ante retulimus. ergo medietas, cujus partem nos incolimus, ſub eo cœlo eſt, quod fuerit ſuper terram; & reliqua medietas ſub illo, quod dum volvitur ad ea loca quæ ad nos videntur inferiora deſcendit. in medio enim locata ex omni ſui parte cœlum ſuſpicit.
5 hujus igitur ad cœlum brevitas, cui punctum eſt, ad nos vero immenſa globoſitas, diſtinguitur locis inter ſe viciſſim preſſis nimietate vel frigoris vel caloris geminam nacta inter diverſa temperiem. nam & ſeptemtrionalis & auſtralis extremitas perpetua obriguerunt pruina. & hi velut duo ſunt cinguli quibus terra redimitur, ſed ambitu breves quaſi extrema cingentes. horum uterque habitationis impatiens eſt; quia torpor ille glacialis nec animali nec frugi vitam miniſtrat. illo enim aëre corpus alitur quo herba nutritur. medius cingulus & ideo maximus æterno afflatu continui caloris uſtus ſpatium, quod & lato ambitu & prolixius occupavit, nimietate fervoris facit inhabitabile victuris. inter extremos vero & medium duo majores ultimis, medio minores

nores

5. *Hujus igitur ad cœlum brevitas, cui punctum eſt*] Cœlo videlicet terra punctum eſt. Male alias, *quæ punctum eſt*. Quod ad oram, *ceu punctum eſt* proxime verum eſt, non tamen verum. Liquet ex filo orationis. *Pont.*

nores ex utriusque vicinitatis intemperie temperantur : in hisque tantum vitales auras natura dedit incolis carpere. Et, quia animo facilius illabitur[6] concepta ratione quam sermone descriptio; esto orbis terræ cui adscripta sunt *a*, *b*, *c*, *d*. & circa, *a*, adscribantur *n* & *l*; circa *b* autem *m* & *k*: & circa *c* *g* & *i*; & circa *d*, *e* & *f*. & ducantur rectæ lineæ à signis ad signa, quæ dicimus, id est à *g*, in *i*; ab *m*, in *n*: à *k*, in *l*: ab *e*, in *f*. spatia igitur duo adversa sibi, id est, unum à, *c*, usque ad lineam quæ in, *i*, ducta est, alterum à, *d*, usque ad lineam quæ in, *f*, ducta est, intelligantur pruina obriguisse perpetua.

est enim superior septemtrionalis, inferior australis extremitas. medium vero ab, *n*, usque in, *l*, zona sit torrida, restat ut

6. *Concepta ratione quam serm. des.*] Hæc Macrobii verbo incomprehensibilia sunt. Repone : *concepta ratio descriptione quam sermone.* Sic habent libri omnes, & est horum sensus idem illis in cap. xxi. lib. i. *Quia facilior ad intellectum per oculos via est.* Nam descriptio auctori huic est figura, γραφὴ, tabula. Infra cap. 6. de hac ipsa : *redeundum tibi est ad orbis terræ descriptionem.* cap. 7. *Ut instruit visum antelata descriptio.* lib. i. cap. 21. *Zodiaci notis, quas monstrat in præsidium fidei advocata descriptio.* Et alibi. *Gronov.*

ut cingulus ab, *i*, usque ad *n*, subjecto calore & superiore frigore temperetur: rursus ut Zona quæ est inter, *l*, & *f*, accipiat de superjecto calore & subdito frigore temperiem. Nec excogitatas à nobis lineas, quas duximus, æstimetur. circi sunt enim de quibus supra retulimus, septẽtrionalis & australis & tropici duo. nam æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet adscribi, qui opportuniore loco rursus addetur. Licet igitur sint hæ duæ *mortalibus ægris Munere concessæ divum*, quas diximus temperatas, non tamen ambæ zonæ hominibus nostri generis indultæ sunt: sed sola superior quæ est ab, *i*, usque ad, *n*, incolitur ab omni, quale scire possumus, hominum genere, Romani Græcive sint vel barbari cujusque nationis. Illa vero ab, *l*, usque ad, *f*, sola ratione intelligitur, quod propter similem temperiem similiter incolatur, sed [7] à quibus, neque licuit umquam nobis nec licebit cognoscere. interjecta enim torrida utrique hominum generi commercium ad se denegat commeandi. denique de quatuor habitationis nostræ cardinibus, oriens, occidens, & septemtrio suis vocabulis nuncupantur: quia ab ipsis exordiis suis sciuntur à nobis. nam, etsi septemtrionalis extremitas inhabitabilis est, non multo tamen est à nobis remota. quarto vero nostrę habitationis cardini causa hęc alterum nomen dedit, ut meridies non australis vocaretur; quia & ille est proprie australis, qui de altera extremitate procedens adversus septemtrionali est: & hunc meridiem jure vocitari facit locus, de quo incipit nobis. nam, quia sentiri incipit à medio terræ, in qua medii est usus diei, ideo tamquam quidam medidies, una mutata littera, meridies nuncupatus est. Sciendum est autem quod ventus qui per hunc

7. *A quibus, neque licuit unquam nobis nec licebit cognoscere*] Melior & verior ille apud Senecam Tragicum vates. In Medea:

- - Venient annis
Secula seris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Typhisque novos
Detegat orbes; nec sit terris
Ultima Thyle. Pont.

hunc ad nos cardinem pervenit, id est, auster, ita in origine sua gelidus est ut ad nos commēdabilis est blando rigore septemtrio: sed, quia per flammam torridæ Zonæ ad nos commeat, admixtus igni calescit; &, qui incipit frigidus, calidus pervenit. neque enim vel ratio vel natura pateretur ut ex duobus æquo pressis rigore cardinibus, dissimili tactu flatus emitteretur. Nec dubium est nostrum quoque septemtrionem ad illos, qui australi adjacent, propter eamdem rationem calidum pervenire; & austrum corporibus eorum gemino auræ suæ rigore blandiri. Eadem ratio nos non permittit ambigere quin per illam quoque superficiem terræ, quæ ad nos habetur inferior, integer Zonarum ambitus, quæ hic temperatæ sunt, eodem ductu temperatus habeatur; atque ideo illic quoque eædem duæ Zonæ à se distantes similiter incolantur. aut dicat, quisquis huic fidei obviare mavult, quid sit quod ab hac eum definitione deterreat. nam si nobis vivendi facultas est in hac terrarum parte quam colimus; quia calcantes humum cœlum suspicimus super verticem, quia sol nobis & oritur & occidit, quia circumfuso fruimur aëre cujus spiramus haustu: cur non & illic aliquos vivere credamus ubi eadem semper in promptu sunt? nam, qui ibi dicuntur morari, eamdem credendi sunt spirare auram: quia eadem est in ejusdem Zonalis ambitus continuatione temperies. idem sol illis & obire dicetur nostro ortu & orietur cum nobis occidet: calcabunt æque ut nos humum; & supra verticem semper cœlum videbunt. nec metus erit ne de terra in cœlum decidant; cum nihil umquam possit ruere sursum. si enim nobis quod asserere genus joci est, 8 deorsum habetur ubi est terra, & sursum ubi est cœlum

8. *Deorsum habetur, ubi est terra*] Prima (quod sciam) hoc recepit Ascensiana, quam imitati Stephanus cum sequutis editoribus. Sed Beroaldina, *genus joci est visum, habetur, ubi.* Quod ferri posse vix puto, etsi omnes hoc modo quos vidi, Mss. libri, ut tamen discernere vix possis, *visum, nisum*, an *insum* voluerint scribere. Videtur latere glossa. Posterior ætas pro deorsum usurpavit *jusum*, ut ex Martyrologiis jam notatum est, in quibus inter alia Speusippus.

lum: illis quoque sursum erit quod de inferiore suspicient, nec aliquando in superna casuri sunt. Affirmaverim quoque & apud illos minus rerum peritos hæc æstimare de nobis, nec credere posse nos in quo sumus loco degere; sed opinari si quis sub pedibus eorum tentaret stare casurum. numquam tamen apud nos quisquam timuit ne caderet in cœlum. ergo nec apud illos quisquam in superiora casurus est: sicut omnia nutu suo pondera in terram ferri superius relata docuerunt. Postremo quis ambigat in 9 sphæra terræ ea quæ inferiora dicuntur superioribus suis esse contraria ut est oriens occidenti? nam in utraque parte par diametros habetur. cum ergo & orientem & occidentem similiter constet habitari; quid est quod fidem hujus quoque diversæ sibi habitationis excludat? Hæc omnia non ociosus lector in tam paucis verbis Ciceronis inveniet. nam, cum dicit *terram cingulis suis redimitam atque circumdatam*, ostendit per omne corpus terræ eamdem temperatorum cingulorum continuatam esse temperiem: &, cum ait *in terra maculas habitationum videri*, non eas dicit quæ in parte nostræ habitationis nonnullis desertis locis interpositis incoluntur. non enim adjiceret, *in ipsis maculis vastas solitudines interjectas*; si ipsas solitudines diceret, inter quas certæ partes macularum instar haberentur. sed quia maculas dicit has quatuor, quas in duobus terræ hemisphæriis binas esse ratio monstravit, bene adjecit; *interjectas solitudines.* nam sicut pars quæ habitatur à nobis multa solitudinum interjectione distinguitur: credendum est in illis quoque tribus aliis habitationibus similes esse inter deserta & culta distinctiones. Sed & quatuor habitationum incolas & relatione situs & ipsa quoque standi qualitate depinxit. primum enim ait alios præter nos ita incolere

pus, Eleusippus, & Meleusippus narrantur *ligatis manibus susum & ped bus jusum.* Fortasse hac voce nunc usus fuit Macrobius, quamlibet supersit dubitandi ratio. *Gronov.*

9. *In sphæra terræ ea quæ inferiora*] Legendum vel cum membrana optima *terra ita, quæ inf.* vel cum chartaceo, *terræ ita ea, quæ inf.* Gronov.

10. *Inter*

colere terram ut à se interrupti nullam meandi habeant ad se facultatem: & verba ipsa declarant non eum de uno hominum genere loqui in hac superficie à nobis solius torridæ interjectione divisa (sic enim magis diceret, *ita interruptos ut nihil ab illis ad vos manare possit*) sed dicendo, *ita interruptos ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit*, qualiter inter se illa hominum genera sint divisa significat. Quod autem vere ad nostram partem referretur adjecit dicendo de illis qui & à nobis & à se invicem divisi sunt; *partim obliquos, partim transversos, partim etiam adversos stare nobis*. interruptio ergo non unius generis à nobis sed omnium generum à se divisorum refertur; quæ ita distinguenda est. Hi quos separat à nobis perusta, quos Græci ἀντοίκους vocant, similiter ab illis qui inferiorem zonæ suæ incolunt partem interjecta australi gelida separantur. rursus illos ab ἀντοίκοις suis, id est, per nostri cinguli inferiora viventibus interjectio ardentis sequestrat: & illi à nobis septẽtrionalis extremitatis rigore removentur. Et quia non est una omnium affinis continuatio; sed interjectæ sunt solitudines ex calore vel frigore mutuum negantibus commeatum: has terræ partes, quæ à quatuor hominum generibus incoluntur, maculas habitationum vocavit. Quemadmodum autem ceteri omnes vestigia sua figere ad nostra credantur, ipse distinxit: & australes quidem aperte pronunciavit adversos stare nobis, dicendo; *quorum australis ille, in quo qui insistunt, adversa nobis urgent vestigia*. & ideo adversi nobis sunt, quia in parte sphæræ quæ contra nos est morantur. Restat inquirere quos transversos & quos obliquos nobis stare memoraverit. sed nec de ipsis potest esse dubitatio, quin transversos stare nobis dixerit inferiorem zonæ nostræ partem tenentes, obliquos vero eos, qui australis cinguli devexa sortiti sunt.

10. *Interjectione divisa*] Magis placet cum Mss. & editis antiquis *diviso*. Gronov.

CAP.

CAP. VI.

Quanta terræ ſpatia habitationi ceſſerint, quanta inculta ſint.

SUpereſt ut de terræ ipſius ſpatiis, quanta habitationi ceſſerint, quanta ſint inculta, referamus; id eſt, quæ ſit ſingulorum dimenſio cingulorum. Quod ut facile dinoſcas, redeundum tibi eſt ad orbis terræ deſcriptionem, quam paulo ante ſubjecimus; ut per notas adſcriptarum litterarum ratio dimenſionum lucidius explicetur. Omnis terræ orbis, id eſt, circulus qui univerſum ambitum claudit, cui adſcripta ſunt *a*, *b*, *c*, *d*, ab his qui cum ratione dimenſi ſunt, in ſexaginta diviſus eſt partes. habet autem totus ipſe ambitus ſtadiorum ducenta quinquaginta duo milia. ergo ſingulæ ſexageſimæ extenduntur ſtadiis quaternis milibus ducenis. & ſine dubio medietas ejus, quæ eſt à *d*, per orientem, id eſt per *a*, uſque ad *c*, habet triginta ſexageſimas & ſtadiorum milia centum viginti ſex. quarta vero pars, quæ eſt ab *a*, uſque ad *c*, incipiens à medio peruſtæ, habet ſexageſimas quindecim & ſtadiorum milia ſexaginta & tria. hujus quartæ partis menſura relata conſtabit totius ambitus plena dimenſio. [1] Ab *a*, igitur uſque ad *p*, quod eſt medietas peruſtæ, habet ſexageſimas quatuor; quæ faciunt ſtadiorum milia ſexdecim, cum octingentorum adjectione. ergo omnis peruſta partium ſexageſimarum octo eſt, & tenet ſtadiorum milia trigin-

[1] AB a *igitur uſque ad* p, *quod eſt*] Hoc modo editiones omnes, cum tamen certus reſideat error in litera *p* hoc loco & inferius, item in litera *o*, quarum neutra eſt in ſuperiore deſcriptione. Itaque Aſcenſius novum ſchema hic appinxit, in quo p literam poſuit loco ℥ n & o loco ℥ i, quem tamen nemo ſecutus, ut opinor, quia in ſcriptis non reperiebant: & ex ſuo ingenio eam commentum eſſe Aſcenſium colligo inde, quod Macrobius novam ſphæram hic non repoſuit, ſed ad proximam remiſit lectorem, dicens, ei redeundum eſſe ad orbis terræ deſcriptionem, quam paulo ante ſubjecerat. Sed etiam in nullo Ms. invenio uſquam literas *p* vel *o*. Quare hic reſcribe cum iis: *ab* a *igitur uſque ad* n, *quod eſt*. Deinde: *qui temperatus eſt ab* n *uſque ad* i. Item, *& ſpatium frigidæ ab* i *uſque ad* c. Gronov.

Cingu-

triginta tria & ſexcenta inſuper. latitudo autem cinguli noſtri qui temperatus eſt, id eſt, à *p*, uſque ad *o*, habet ſexageſimas quinque, quæ faciunt ſtadiorum milia viginti & unum. & ſpatium frigidæ ab *o*, uſque ad *c*, habet ſexageſimas ſex: quæ ſtadiorum tenent viginti quinque milia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terrarum, cujus menſuram evidenter expreſſimus, alterius quartæ partis magnitudinē, ab *a*, uſque ad *d*, pari dimenſionum diſtinctione cognoſces. cum ergo quantum teneat ſphæræ ſuperficies, quæ ad nos eſt, omni in ſua medietate cognoveris: de menſura quoque inferioris medietatis, id eſt, à *d*, per *b*, uſque ad *c*, ſimiliter inſtrueris. modo enim quia orbem terræ in plano pinximus (in plano autem medium exprimere non poſſumus ſphæralem tumorem) mutuati ſumus altitudinis intellectum à circulo, qui magis horizon quam meridianus videatur. Ceterum volo hoc mente percipias, ita nos hanc protuliſſe menſuram, tamquam à *d*, per *a*, uſque ad *c*, pars terræ ſuperior ſit, cujus partem nos incolimus; & à *d*, per *b*, uſque ad *c*, pars terræ habeatur inferior.

CAP. VII.

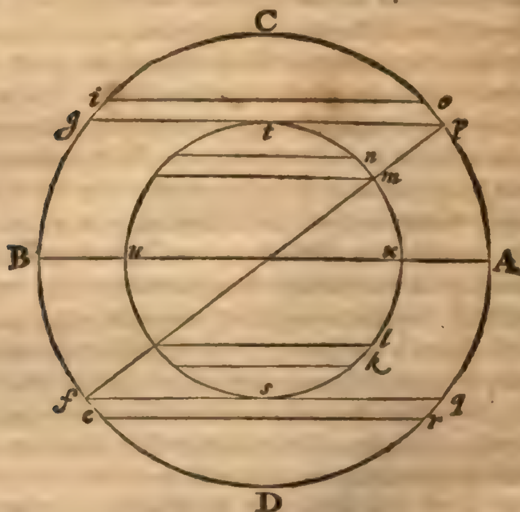
In cœlo eaſdem ineſſe zonas quæ inſunt terræ; atque cauſam hujus diverſitatis eſſe Solem: qui ut acceſſu ſuo cauſa caloris eſt; ita receſſu frigus inducit.

HOc quoque tractatu proprium ſortito finem, nunc illud quod probandum promiſimus aſſeramus, id eſt, hos cingulos & Maronem bene cœlo, & bene terræ aſſignaſſe Ciceronem; & utrumque non diſcrepantia ſed conſona eademque dixiſſe. natura enim cæli hanc in diverſis terræ partibus temperiem nimietatemque diſtinxit: & qualitas vel frigoris vel caloris, quæ cuilibet ætheris parti ſemel inhæſit, eamdem inficit partem terræ, quam deſpicit ambiendo. Et quia has diverſitates, quæ certis finibus terminantur,

1 cingulos in cœlo vocarunt, necesse est totidem cingulos & hic intelligi: sicut in brevissimo speculo, cum facies monstratur ingens tenent in angusto membra vel lineamenta ordinem quem sua in vero digesserat amplitudo. Sed hic quoque asserendi quod dicitur minuemus laborem oculis subjiciendo picturam. Esto enim cæli sphæra *a, b, c, d*. & intra se claudat sphæram terræ, cui adscripta sunt *s, x, t, u*. & ducatur in cæli sphæra circulus septemtrionalis ab *i*, usque in *o*. tropicus æstivus à *g*, in *p*. & æquinoctialis à *b*, in *a*. & tropicus hiemalis ab *f*, in *q* & australis ab *e*, in *r*. sed & zodiacus ducatur ab *f*, in *p* rursus in sphæra terræ ducantur iidem limites cingulorum, quos supra descripsimus in *n*, in *m*, in *l*, in *k*. His ita depictis sine difficultate constabit singulas terræ partes à singulis cæli partibus super verticem suum impositis qualitatē circa nimietatem vel temperiem mutuari. nam quod est sursum à *d*, usque ad *r*, hoc despicit terram ab *s*, usque ad *k*. & quod est in cœlo ab *r*, usque ad *q*, hoc inficit terram à *k*. usque ad *l*. & quod in cœlo est à *q*, usque in *p*, tale facit in terra ab *l* usque ad *m*. qualeque est desuper à *p*, usque ad *o*: tale in terra ab *m*, usque ad *n* & quale illic ab *o*, usque ad *c*, tale hic est ab *n*, usque ad *t*. Sunt autem in æthere extremitates ambæ, id est, à *d*, usque ad *r*, & à *c*, usque ad *o*, æterno rigore densatæ. ideo, in terra idem est ab *s*, usque ad *k*, & à *t*, usque ad *n*. rursus in cœlo, à *q*, usque ad *p*, nimio calore fervet. ideo in terra quoque, ab *l* usque ad *m*, idem fervor est. item sunt in cælo temperies, ab *o*, usque ad *p*, & à *q*, in *r*. ideo sunt hic quoque temperatæ, ab *n*, in *m*, & ab *l*, in *k*. æquinoctialis enim circulus, qui ab *a*, usque ad *b*, ductus est, mediam secat perustam. Et ipsum autem scisse Ciceronem, quod terreni cinguli cælestibus inficiantur, ex verbis

CIngulos in cælo vocarunt] Supra similiter *stadios* dixit, pag. 81. *Ultra trecentos & sexaginta stadios longitudinem in se continere non poterit. Centum enim & octoginta stadios*, &c. Glossarium: *Cingillum* στρόφιον. ζώνιον. Pontan.

verbis ejus oſtenditur. ait enim: *E quibus duo maxime inter ſe diverſos & cæli verticibus ipſis ex utraque parte ſubnixos obriguiſſe pruina vides.* Ecce teſtatur finale frigus eſſe de cœlo. idem quoq; de fervore medio dicit, *mediū autem illum & maximum*

ſolis ardore torreri. Cum ergo manifeſte & rigorem de cæli verticibus & fervorem de ſole in terræ cingulos venire ſignaverit; oſtendit prius in cœlo hos eoſdē cingulos conſtituiſſe. Nunc, quoniam conſtitit eaſdem in cœlo & in terra zonas eſſe vel cingulos (hæc enim unius rei duo ſunt nomina) jam dicendum eſt, quæ cauſa in æthere hanc diverſitatem qualitatis efficiat. Peruſta duobus tropicis clauditur, id eſt, [2] à *g*, in *p*, tempore æſtivo: & ab *f*, in *q*, hiemali. ab *f* au-

2. *A g, in p tempore æſtivo & ab f in q hiemali*] Hæc abſurdiſſima lectio quomodo inſinuaverit in editionem Stephani, quomodo feſellerit ab Tychone cœleſtia doctum Iſacium, mirari eſt. Quis enim vel ſomniavit unquam æquinoctialem aliis tropicis claudi æſtivo, aliis hiberno tempore? & ſic tropicos mutare nonnunquam ſitum, ſemel humano ingenio illis attributum? Nos re ipſa jubente *sic* Ἀ'φάνας mittimus furtivum illud *tempore*, quod nec

autem in *p*, zodiacum describendo perduximus. ergo signum *p*, tropicus ille cancer habeatur, & signum *f*, capricornus. constat autem solem neque sursum ultra cancrum neque ultra capricornum deorsum meare; sed, cum [3] ad tropicorum confinia pervenerit, mox reverti: unde & solstitia vocantur. & quia æstivus tropicus temperatæ nostræ terminus est; ideo cum sol ad ipsum finem venerit, facit nobis æstivos calores de vicino urens sensu majore subjecta. illo denique tempore australi generi reverti hiemem non potest ambigi; quia tunc ab illis sol omni viæ suæ spatio recedit. rursus, cum ad *f* signum, id est, ad capricornum venerit, facit hiemem nobis recessu suo & illis vicinitate reducit æstatem. Hic notandum est de tribus tantum cardinibus [4] in quamcumque domum ingredi solem; de quarto numquam. nam & ab ortu & ab occasu fenestra solem recipit; quippe quem orientem obeuntemque prospectet. recipit & à meridie; quia omne iter solis in nostro meridie est; ut instruit visum antelata descriptio. numquam vero solem fenestra septemtrionis admittit; quia numquam à *p* signo, ad *o*, sol accedit; sed à *p*, semper retrocedendo nunquam fines poli septemtrionalis attingit: & ideo numquam per hunc cardinem radius solis infunditur. Ejusdem rei probationem umbra quoque cujuslibet corporis sufficiet adstruere. nam & in occasum cadit oriente sole, & in ortum cum sit occiduus: medio autem die, quia sol meridiem tenet, in septemtrionem umbra depellitur. in austrum vero circa nostram habitationem impossibile est umbram cujuslibet corporis cadere: quia semper in adversam soli partem umbra jactatur. Adversus autem austro apud nos sol esse non poterit, cum numquam fines septemtrionales attingat. Sane quoniam pars illa perustæ,

nec primæ editiones nec librorum scriptorum quisquam agnoscit. *Gronov.*

3. *Ad tropicorum confinia*] Liber vetus *tropicorum signa*. Alter *tropicum signum*. Possis dubitare utrum sit scribendum cum chartaceo *ad tropicûm confinia*, an *ad tropicorum finem*. Gron.

4. *In quamcunque domum*] Mss. omnes *adem*. Gronov.

ſtæ, quę temperatę vicina eſt, admittit habitantes illic, id eſt, trans tropicum; quæcumque habitantur ſpatia umbram mittunt in auſtrum eo tempore quo ſol cancrum tenet. Tunc enim eis fit ſol ſeptemtrionalis, cum tropicum tenet; quod ab illis ad ſeptemtrionem recedit. Civitas autem Syene, quæ provinciæ Thebaidos poſt ſuperiorum montium deſerta principium eſt, ſub ipſo æſtivo tropico conſtituta eſt: & eo die, quo ſol certam partem ingreditur cancri hora diei ſexta (quoniam ſol tunc ſuper ipſum invenitur verticem civitatis) nulla illic poteſt in terram de quolibet corpore umbra jactari, ſed nec ſtylus hemiſphærii monſtrantis horas, quem γνώμονα vocant, tunc de ſe poteſt umbram creare. & hoc eſt quod Lucanus dicere voluit, nec tamen plene, ut habetur, abſolvit. dicendo enim,

5 *Atque umbras numquam flectente Syene,*

rem quidem attigit, ſed turbavit verum. [6] non enim numquam flectit ſed uno tempore: quod cum ſua ratione retulimus. His relatis conſtat ſolem numquam egredi fines peruſtæ. quia de tropico in tropicum Zodiacus obliquatus eſt. manifeſta eſt igitur cauſa cur hæc zona flammis ſit ſemper obnoxia: quippe quam ſol totius ætheręæ flammæ & fons & adminiſtrator, numquam relinquat. Ergo ambæ partes ultimæ, id eſt, ſeptemtrionalis & auſtralis, ad quas nunquam 7 ſolis calor accedit; neceſſario perpetua premuntur pruina:

duas

5. *Atque umbras numquam flectente Syene*] Sugillat Macrobium Brodæus, quod verſu hoc Lucani perverſius legerit *numquam*. Ipſe *nuſquam* reponit. At tu, utcunque legeris, habebit rationem Macrobiana nota. Verſus Poëtæ totus talis eſt:

- - Calida medius mihi cognitus axis
Ægypto, atque umbras nuſquam flectente Syene.

Si enim dicat cognitum ſibi etiam meridianum illius oppidi, quod umbras neſcit; φυσικῶς dixerit nimis, nam umbras novit ſemper, præterquam exiſtente in tropico meridiano Cancri Sole. Si iccirco explicueris, quando umbras non flectit; mathematicum non poëtam intelliges. Et certe juvanda in pluribus potius vatum ſenſa, quam exigenda omnia ad rigidam normam. *Pont.*

6. *Non enim unquam flectit*] Membranæ auctiores *nunquam quidem flectit*. Gronov.

7. *Solis calor accedit*] Membrana optima *ſolis accedit ardor*. Altera *ſolis ardor accedit*. Certe utraque *ardor*, non *calor*. ut cap. 8. *Inacceſſum eſt propter nimium ſolis ardorem*. Gronov.

Ex

duas vero, ut diximus, temperat hinc atque illinc vicinia caloris & frigoris. denique in hac ipſa zona, quam incolimus, quæ tota dicitur temperata, partes tamen, quæ peruſto cingulo vicinæ ſunt, ceteris calidiores ſunt, ut eſt Æthiopia, Arabia, Ægyptus & Libya; in quibus calor ita circumfuſi aëris corpus extenuat; ut aut numquam aut raro cogatur in nubes; & ideo nullus pene apud illos uſus eſt imbrium. rurſus quæ uſque ad frigidæ fines preſſius accedunt; ut eſt palus Mæotis, ut regiones quas præterfluunt Tanais & Iſter, omniaque ſuper Scythiam loca, quorum incolas vetuſtas Hyperboreos vocavit, quaſi originem boreæ introrſum recedendo tranſiſſent, adeo æterna pene premuntur pruina, ut non facile explicetur quanta ſit illic frigidæ nimietatis injuria: loca vero quæ in medio temperatæ ſunt, quoniam ab utraque nimietate longe recedunt, veram tenent ſalutaremque temperiem.

CAP. VIII.

Obiter quomodo explicandus locus Virgilii primo Georgicôn de circulo zodiaco.

LOcus nos admonet ut (quoniam diximus, rem quæ à nullo poſſit refelli, utrumque tropicum circum Zodiacô terminos facere, nec umquam ſolem alterutrū tropicū excedere poſſe vel ſurſum vel deorſum meando; trans Zodiacum vero circum, id eſt, trans uſtam, quæ tropicis clauditur, 1 ex utraque parte 2 accipere temperatas) quæramus quid ſit quod ait Virgilius quem nullius umquam diſciplinę error involvit;

- - - duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ divum: & via ſecta per ambas,
Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.

videtur enim dicere his verſibus Zodiacum per temperatas ductum

EX *utraque parte accipere temperatas*] Scripſerit Macrob. *occipere.* Conſidera, & probabis. *Pont.*

2. *Accipere temperatas*] Qua in parte, oro, hoc præſtat vulgato ante Stephanum *incipere*, quod ſervant omnes Mss. & tamen in Stephanino voluit alius vetuſtatis ingenium conſiderando legere *accipere*. Gronov.

ductum & solis cursum per ipsas ferri; quod nec opinari fas est: quia neutrum tropicum cursus solis excedit. num igitur illud attendit quod diximus & intra tropicum in ea perustæ parte, quæ vicina est temperatæ, habitatores esse? nam Syene sub ipso tropico est: Meroë autem tribus milibus octingentis stadiis in perustam à Syene introrsum recedit: & ab illa usque ad terram cinnamomi feracem sunt stadia octingenta. & per hæc omnia spatia perustæ licet rari tamen vita fruuntur habitantes. ultra vero jam inaccessum est; propter nimium solis ardorem. cum ergo tantum spatii ex perusta vitam ministret; & sine dubio circa viciniam alterius temperatæ, id est, antæcorum, tantumdem spatii habere perustæ fines 3 & parem mansuetudinem non negetur (paria enim in utraque parte sunt omnia) ideo credendum est per poëticam tubam, quæ omnia semper in majus extollit, dixisse viam solis sectam per temperatas: quoniam ex utraque parte fines perustæ in eo sunt similes temperatis, quod se patiuntur habitari. an forte poëtica licentia particulam pro simili pæne particula posuit; & pro, *sub ambas*, dicere maluit, *per ambas*? nam revera ductus Zodiaci sub ambas temperatas ultro citroque pervenit, non tamen per ambas. Scimus autem & Homerum ipsum & in omnibus imitatorem hujus Maronem sæpe tales mutasse particulas. an, quod mihi vero propius videtur, *per ambas*, pro, *inter ambas*, voluit intelligi? Zodiacus enim inter ambas temperatas volvitur, non per ambas. 4 familiariter autem, *per*, pro, *inter*

3. *Et parem mansuetudinem*] Modius legit *pari mansuetudine*, cui intercedunt omnes Leidenses libri, & an sit mutandum, cuivis videre præsto est. *Gronov.*

4. *Familiariter autem*, per, *pro*, inter, *ponere solet*] Nec aliter P. Arbiter illo versu:

- - Nec, vaga passim, (pas.
Flumina per notas ibant morientia ri-

Per notas ripas, id est, *intra ripas*. Nec audio qui in nuperis & electissimis alias Notis *morientibus* hisce *fluminibus* mederi conatur, quasi scriptum fuisset Petronio:

- - Nec vaga passim
Flumina per notas ibant torrentia ripas.

Hoc sensu: *vaga flumina passim torrentia, tunc non ibant per notas ripas.* Sed verissimum est, quomodo posui ego, & interpunxi. Non manebant, inquit, intra

inter, ponere solet; sicut alibi quoque,

Circum perque duas in morem fluminis arctos.

neque enim anguis sidereus arctos secat: sed, dum & amplectitur & intervenit, circum eas & inter eas volvitur, non per eas. Ergo potest constare nobis intellectus, si *per ambas*, pro, *inter ambas*, more ipsius poëtæ dictum existimemus. nobis aliud ad defensionem, ultra hæc quæ diximus, non occurrit. Verum quoniam in medio posuimus quos fines numquam via solis excedat; manifestum est autem omnibus quid Maro dixerit, quem constat erroris ignarum: erit ingenii singulorum invenire quid possit amplius pro absolvenda hac quæstione confiteri.

tra ripas suas flumina, passim vaga. Et ne hæsitet quispiam porro, ponam Manilianos versus, lib 4. Astronomicōn, quos hic adumbravit Petronius,

Donec in Ægyptum redeant curvata per undas
Littora, Niliacis iterum morientia ripis.

Quod autem ait Arbiter, *ibant morientia*, aspexit quodammodo Claudianus, *Nascentes ibant in secula libri.* Nec tempero mihi quin hac occasione insigni item loco subveniam, qui nondum discussus satis, in *Culice Maroniano.* Exstat à principio non longe:

Hæc teneras fruticum sentes rimatur, at illa [illegible] (unda.
Imminet irrigui præstante marginis

Ubi ambigere video viros doctos num faciendum potius *propirante marginis unda.* At germanissimum hic esse *præstanti unda*, observo luculenter ex Juvenali:

— Quanto præstantius esset
Numen aquæ, viridi si margine clauderet undas
Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum.

Qui locus ex Satyra tertia est, & unicus explicandis istis Maronianis. *Pont.*

CAP. IX.

Non uno sed gemino oceani ambitu terram omnem circumflui: & quomodo angusta verticibus, latior lateribus, sit habitabilis nostra: tum de exiguitate oceani, quem nos magnum vocamus.

HIs quoque, ut arbitror, non otiosa inspectione tractatis: nunc de oceano quod promisimus adstruamus non uno sed gemino ejus ambitu terræ corpus omne circumflui.
1 cujus primus meatus est, qui ab indocto hominum genere nesci-

CUjus primus meatus.] Scripti libri cujus verus & primus m. Infra vides originalem & veriorem alveum vocari: ut de hac lectione nō sit dubitandū. *Gr.*

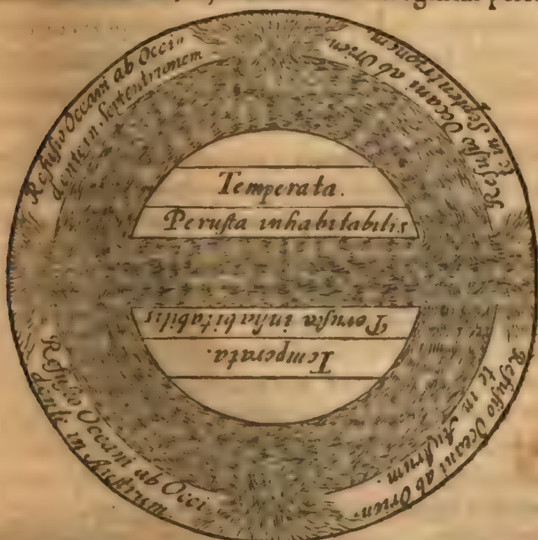
 1. *Verus-*

nescitur. is enim, quem solum oceanum plures opinantur, de sinibus ab illo originali refusis secundum ex necessitate ambitum fecit. ceterum prior ejus corona per zonam terræ calidam meat superiora terrarum & inferiora cingens, flexum circi æquinoctialis imitata. ab oriente vero duos sinus refundit; unum ad extremitatem septemtrionis, ad australis alterum: rursusque ab occidente duo pariter enascuntur sinus: qui usque ad ambas, quas supra diximus, extremitates refusi occurrunt ab oriente demissis; &, dum vi summa & impetu immaniore miscentur, invicemque se feriunt, ex ipsa aquarum collisione nascitur illa famosa oceani accessio pariter & recessio. &, ubicumque in nostro mari contingit idem vel in angustis fretis, vel in planis forte litoribus, ex ipsis oceani finibus, quos oceanum nunc vocamus, eveniunt; quia nostrum mare ex illis influit. ceterum verior, ut ita dicam, ejus alveus tenet zonam perustam. & tam ipse qui æquinoctialem, quam sinus ex eo nati qui horizontem circulum ambitu suæ flexionis imitantur, omnem terram quadrifidam dividunt; & singulas, ut supra diximus, habitationes insulas faciunt. nam inter nos & australes homines means ille per calidam zonam, totamque cingens, & rursus [2] utriusque regionis extrema finibus suis ambiens, binas in superiore atque inferiore terræ superficie insulas facit. unde Tullius hoc volens intelligi non dixit; *omnis terra parva quadam est insula*; sed, *omnis terra quæ colitur à vobis parva quadam est insula*: quia & singulæ de quatuor habitationibus parvæ quædam efficiuntur insulæ, oceano bis eas, ut diximus, ambiente. Omnia hæc ante oculos locare potest descriptio substituta: ex qua & nostri maris originem, quæ totius una est, & rubri atque Indici ortum videbis, Caspiumque mare unde oriatur invenies. licet non ignorem esse

2. *Utriusque regionis extrema finibus suis ambiens*] Membranæ Modianæ, *finibus suis*; quomodo paulo ante hæc pag. *de finibus ab illo originali refusis.* Ubi vulgo etiam edunt *de finibus*, sed perperam, & contra membranas. *Pont.*

3. *In*

esse nonnullos qui ei de oceano ingressum negent. Nec dubium est in illam quoque australis generis temperatam mare de oceano similiter influere. sed describi hoc nostra attestatione non debuit, cujus situs nobis incognitus perseverat.

Quod autem dixit nostram habitabilem *angustam verticibus, lateribus latiorem*, 3 in eadem descriptione poterimus advertere. nam, quanto longior est tropicus circus septemtrionali circo, tanto zona verticibus quam lateribus angustior est: quia summitas ejus in artum extremi cinguli brevitate contrahitur. deductio autem laterum cum longitudine tropici ab utraque parte distenditur. denique veteres omnem habitabilem nostram extentæ chlamydi similem esse dixerunt. item quia omnis terra, in qua & oceanus est, ad quemvis cœlestem circulum quasi centron obtinet puncti locum, necessario de oceano adjecit, *Qui tamen tanto nomine quam sit parvus vides.* nam licet apud nos Athlanticum mare magnum

3. *In eadem descriptione poterimus advertere*] Nec absonum quod ad oram Lugdunensis, *Id eadem*. Idem.

vocetur: de cœlo tamen despicientibus non potest magnum videri, cum ad cœlum terra signum sit & punctum quod dividi non possit in partes. ideo autem terræ brevitas tam diligenter asseritur, ut parvi pendendum ambitum famæ vir fortis intelligat, quæ in tã parvo magna esse nõ poterit, ut contentus potius conscientię præmio gloriã non requirat. quod doctrinæ propositum non minus in sequentibus apparebit.

CAP. X.

Mundum quidem esse æternum: ceterum inde non posse sperari perpetuitatem gloriæ ac famæ apud posteros; quando mundo ipso manente ea quæ in ipso sunt vicissitudine quadam nunc occidant, nunc rursus oriantur.

QUinetiam si cupiet proles futurorum hominum deinceps laudes uniuscujusque nostrum acceptas à patribus posteris prodere: tamen propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria; unde Scipio perfectionem cupiens infundere nepoti, auctor est ut contentus conscientiæ præmio, gloriam non requirat. in qua appetenda quoniam duo sunt maxime quæ præoptari possint; ut & quam latissime vagetur & quam diutissime perseveret: postquam superius, de habitationis nostræ angustiis disserendo, totius terræ quæ ad cælum puncti locum obtinet [1] minimam quandam docuit à nostri generis hominibus particulam possideri; nullius vero gloriam vel in illam totam partem potuisse diffundi (siquidem Gangem transnare vel transcendere Caucasum Romani nominis fama non

MAximam quandam docuit nostri g. h. particulam] Quare hanc nostrorum hominum magis maximam, quam tres alias? Pontanum lector, non Macrobium, his verbis manifeste corruptis inscribes, & corriges *minimam quandam docuit à nostri*. Sic enim est in vett. membranis & editionibus, Stephanina quoque, nisi quod præpositionem omisit; ac Andreæ Vesaliensis, ad cujus oram Pontanus primum notas suas conjecit, nunc ære mihi comparata. Per me ergo obtinebit antiquum, donec quid ille respexerit, instruar. *Gro-*

levom

non valuit) ſpem, quam de propaganda late gloria ante oculos ponendo noſtri orbis anguſtias amputavit, vult etiam diuturnitatis auferre; ut plene animo nepotis comtemptum gloriæ compos diſſuaſor inſinuet. & ait, nec in hac ipſa parte, in quam ſapientis & fortis viri nomen ſerpere poteſt, æternitatem nominis poſſe durare; cũ modo exuſtione, modo eluvione terrarum diuturnitati rerum intercedat occaſus. quod quale ſit diſſeremus. in hac enim parte tractatus illa quæſtio latenter abſolvitur, quæ multorum cogitationes de ambigenda mundi æternitate ſolicitat nam quis facile mundum ſemper fuiſſe conſentiat? cum & ipſa hiſtoriarum fides multarum rerum cultum emendationemque vel inventionem ipſam recentem eſſe fateatur: cumque rudes primum homines & incuria ſilveſtri non multum à ferarum aſperitate diſſimiles meminerit vel fabuletur antiquitas; tradatque nec hunc eis, quo nunc utimur, victum fuiſſe, ſed glande prius & baccis altos, ſero ſperaſſe de ſulcis alimoniam: cumque ita exordium rerum & ipſius humanæ nationis opinemur, ut aurea primum ſæcula fuiſſe credamus; & inde natura per metalla viliora degenerans ferro ſæcula poſtrema fœdaverit. ac, ne totum videamur de fabulis mutuari, quis non hinc æſtimet mundum quandoque cœpiſſe, nec longam retro ejus ætatem: cum ab hinc ultra duo retro annorum milia de excellenti rerum geſtarum memoria ne Græca quidem exſtet hiſtoria? nam ſupra Ninum, à quo Semiramis ſecundum quoſdam creditur procreata, nihil præclarum in libros relatum eſt. ſi enim ab initio imo ante initium fuit mundus, ut philoſophi volunt: cur per innumerabilium ſeriem ſæculorum non fuerat cultus quo nunc utimur inventus? non litterarum uſus quo ſolo memoriæ fulcitur æternitas? cur denique multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti ætate pervenit? ut ecce: Galli vitem vel cultum oleæ Roma jam adoleſcente didicerunt. aliæ vero gentes adhuc multa neſciunt, quæ nobis inventa placuerunt.

Hæc omnia videntur æternitati rerum repugnare, dum opinari nos faciunt certo mundi principio paulatim singula quæque cœpisse. Sed mundum quidem fuisse, semper philosophia auctor est, conditore quidem deo, sed non ex tempore. siquidem tempus ante mundum esse non potuit: cum nihil aliud tempora nisi cursus solis efficiat. res vero humanæ ex parte maxima sæpe occidunt manente mundo, & rursus oriuntur vel eluvione vicissim vel exustione redeunte. cujus vicissitudinis causa vel necessitas talis est. Ignem ætherium physici tradiderunt humore nutriri, asserentes ideo sub Zona cæli perusta, quam via solis, id est, Zodiacus, occupavit, oceanum, sicut supra descripsimus, à natura locatum; ut omnis latitudo qua sol cum quinque vagis & luna ultro citroque discurrunt, habeat subjecti humoris alimoniam: & hoc esse volunt quod Homerus divinarum omnium inventionum fons & origo, sub poëtici nube figmenti verum sapientibus intelligi dedit, [1] Jovem cum dis ceteris, id est, cum stellis profectum in oceanum Æthiopibus eum ad epulas invitantibus. per quam imaginem fabulosam Homerum significasse volunt hauriri de humore nutrimenta sideribus: qui ob hoc Æthiopas reges epularum cœlestium dixit, quoniam circa oceani oram non nisi Æthiopes habitant, quos vicinia solis usq; ad speciem nigri coloris exurit. Cum ergo calor nutriatur humore: [2] hoc vicissitudinis contingit ut modo calor modo humor exuberet. evenit enim ut ignis usque ad maximum enutritus augmentum, haustum vincat humorem, & sic aëris mutata temperies licentiam præstet incendio, & terra penitus flagrantia immissi ignis uratur. sed mox, impetu caloris absumpto, paulatim vires revertuntur humo-

I *Ovem cum Dis cæteris profectum in Oceanum*] Arnobius libro VI. *Hoc est enim proprium Deorum ubique esse totos, non adisse, non abisse, non cœnatum ad Æthiopas pergere, & post dies bissenos privatum ad domicilium redire.* Versus autem Homericos & eandem pene enarrationem posuit auctor lib. I. Saturn. cap. 23 discrepans ab Arnobio, quod δωδεκάτῃ non ἡμέρᾳ explicet, sed ὥρᾳ. Tu vide sis, & adjunge Lipsium in Physiologia Stoica. Gron.

2. *Hoc vicissitudinis contingit*] Hoc quidem

humori, cum magna pars ignis incendiis erogata minus jam de renascente humore consumat. ac rursus longo temporum tractu ita crescens humor altius vincit, ut terris infundatur eluvio, rursus calor post hoc vires resumit. & ita fit ut manente mundo inter exsuperantis caloris humorisque vices, terrarum cultus cum hominum genere sæpe intercidat, & reducta temperie rursus novetur. numquam tamen seu eluvio, seu exustio, omnes terras, aut omne hominum genus vel omnino operit, vel penitus exurit. Ægypto certe, ut Plato in Timæo fatetur, [3] numquam nimietas humoris nocuit vel caloris. unde & infinita annorum milia in solis Ægyptiorum monumentis librisque releguntur. ceteræ igitur terrarum partes internecioni superstites seminarium instaurando generi humano fiunt: atque ita contingit ut non rudi mundo rudes homines & cultus inscii, cujus memoriam intercepit interitus, in terris oberrent, & asperitatem paulatim vagæ feritatis exuti conciliabula & cœtus [4] natura constituente patiantur: sitque primum inter eos mali nescia & adhuc astutiæ inexperta [5] simplicitas; quæ nomen rum

quidem non reprobandum: libri tamen veteres *hæc vicissitudo*. Gronov.

3. *Nunquam nimietas humoris*] Rem ipsam & causam simul aperit Soloni in his Platonis verbis τῶν ἱερέων ὁ μάλα παλαιός. ὅταν διὰ μακρῶν χρόνων γίνηται τῶν ἐπὶ γῆς πυρὶ πολλῷ φθορά, τότε ὅσοι κατ' ὄρη καὶ ἐν ὑψηλοῖς τόποις καὶ ἐν ξηροῖς οἰκοῦσι, μᾶλλον διόλλυνται τῶν ποταμοῖς καὶ θαλάττῃ προσοικούντων. ἡμῖν δὲ ὁ Νεῖλος εἴς τε τἆλλα σωτὴρ καὶ τότε ἐκ ταύτης τῆς ἀπορίας σώζει λυόμενος. ὅταν δ' αὖ οἱ θεοὶ τὴν γῆν ὕδασι καθαίροντες κατακλύζωσιν οἱ μὲν ἐν τοῖς ὄρεσι διασώζονται βουκόλοι νομεῖς τε. οἱ δ' ἐν ταῖς παρ' ὑμῖν πόλεσιν εἰς τὴν θάλατταν ὑπὸ τῶν ποταμῶν φέρονται. κατὰ δὲ τὴν χώραν οὔτε τότε οὔτε ἄλλοτε ἄνωθεν ἐπὶ τὰς ἀρούρας ὕδωρ ἐπιρρεῖ τὸ δ' ἐναντίον κάτωθεν ἐπανιέναι πέφυκεν. Gronov.

4. *Natura constituente*] Auctor scripsit *instruente*, quod est, docente & formante ut patiantur cœtus & conciliabula. Id est in omnibus libris I, 4. *Si quis forte quærere velit*, &c. *instruetur auctore Porphyrio*. cap. 14. *de mensura quoque inferioris medietatis instruemur*, cap. 15. *Ut instruet visum ante lata descriptio*. II, 15. *Hoc quemadmodum accipiendum sit, instruemus*. Et multis ita locis. Gronov.

5. *Simplicitas; quæ nomen auri primis seculis præstat*] Claudianus:

- - *Letatur Terra reverso*
Numine, quod prisci post tempora perdiderat auri. Pontan.

6. *Æmu-*

auri primis sæculis præstat. inde, quo magis ad cultum rerum atque artium usus promovet, tanto facilius in animos serpit [6] æmulatio. quæ primum bene incipiens in invidiam latenter evadit. & ex hac jam nascitur quicquid genus hominum post sequentibus sæculis experitur. Hæc est ergo quæ rebus humanis pereundi atque iterum revertendi incolumi mundo vicissitudo variatur.

6. *Æmulatio, quæ primum bene incipiens, in invidiam latenter evadit*] Velleius; *Alit æmulatio ingenia, & nunc invidia nunc admiratio incitationem accendit.* Pontan..

CAP. XI.

De diversitate annorum: quodque is qui vere annus vertens est ac mundanus, quindecim annorum nostrorum ambiat milia.

QUid autem interest ab his qui postea nascentur sermonem fore de te; cum ab his nullus fuerit, qui ante nati sunt, qui nec pauciores & certe meliores fuerunt viri? præsertim cum apud eos ipsos, à quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. homines enim populariter annum tantummodo solis, id est, unius astri reditu metiuntur. re ipsa autem cum ad idem unde semel profecta sunt cuncta astra redierint, eandemque totius cæli descriptionem longis intervallis retulerint: tum ille vere vertens annus appellari potest. in quo vix dicere audeo quam multa hominum sæcula teneantur. namque, ut olim deficere sol hominibus exstinguique visus est cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetravit; quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit; tum signis omnibus ad idem principium stellisque revocatis expletum annum habeto. cujus quidem anni nondum vicesimam partem scito esse conversam. Idem agere perseverat instans dissuasioni gloriæ desiderandæ. quam cum locis artam, nec in ipsis angustiis æternam supra docuisset; nunc non solum perpetuitatis expertem sed nec ad unius anni integri metas posse propagari docet. cujus assertionis

quæ

quæ ſit ratio dicemus. Annus non is ſolus eſt quem nunc communis omnium uſus appellat : ſed ſingulorum ſeu luminum ſeu ſtellarum, emenſo omni cœli circuitu à certo loco in eundem locum reditus annus ſuus eſt. ſic menſis lunæ annus eſt intra quem cœli ambitum luſtrat. nam & à luna menſis dicitur : quia Græco nomine luna mene vocatur. Vergilius denique ad diſcretionem lunaris anni, qui brevis eſt, annum qui circumcurſu ſolis efficitur ſignificare volens ait :

Interea magnum ſol circumvolvitur annum,

magnum vocans ſolis, comparatione lunaris. nam curſus quidem Veneris atque Mercurii pene par ſoli eſt. Martis vero annus fere biennium tenet. tanto enim tempore cœlum circumit. Iovis autem ſtella duodecim & Saturni triginta annos in eadem circuitione conſumit. Hæc de luminibus ac vagis, ut ſæpe relata, jam nota ſunt. Annus vero, qui mundanus vocatur, qui vere vertens eſt, qui converſione plenæ univerſitatis efficitur, largiſſimis ſæculis explicatur, cujus ratio eſt talis. Stellæ omnes & ſidera quæ infixa cœlo videntur, quorum proprium motum nunquam viſus humanus ſentire vel deprehendere poteſt moventur tamen ; & præter cæli volubilitatem, qua ſemper trahuntur, [1] ſuo quoque acceſſu tam ſero promoventur, ut nullius hominum vita tam longa ſit quæ obſervatione continua factam de loco permutationem in quo eas primum viderat, deprehendat. mundani ergo anni finis eſt ; cum ſtellæ omnes omniaque ſidera quæ aplanes habet, à certo loco ad eundem locum ita remeaverint, ut ne una quidem cœli ſtella in alio loco ſit, quam in quo fuit cum aliæ omnes ex eo loco motæ ſunt, ad quem reverſæ anno ſuo finem dederunt : ita ut lumina quoque cum erraticis quinque in iſdem locis & partibus ſint in quibus incipiente mundano anno

SVo quoque acceſſu tam ſero promoventur] Placet quod ad oram vetuſtæ editionis, *promovent*. Imo omnino reducendum. *Pont.*

anno fuerunt hoc autem, ut physici volunt, post annorum quindecim milia peracta contingit. Ergo sicut annus lunæ mensis est, & annus solis duodecim menses, & aliarum stellarum hi sunt anni quos supra retulimus: ita mundanum annum quindecim milia annorũ, quales nunc computamus, efficiunt. Ille ergo vere annus vertens vocandus est, quem non solis, id est, unius astri, reditu metiuntur; sed quem stellarum omnium, in quocunque cælo sunt, ad eumdem locum reditus sub eadem cæli totius descriptione concludit. unde & mundanus dicitur: quia mundus proprie cœlum vocatur. Igitur ut annum solis non solum à Kalendis Ianuariis usque ad easdem vocamus; sed & à sequente post Kalendas die usque ad eumdem diem, & a quocunque cujuslibet mensis die usque in diem eumdem, reditus annus vocatur: ita hujus mundani anni initium sibi quisque facit quodcumque decreverit. ut, ecce, nunc Cicero à defectu solis, qui sub Romuli fine contigit, mundani anni principium sibi ipse constituit. & licet jam sæpissime postea defectus solis evenerit; non dicitur tamen mundanum annum repetita defectio solis implesse; sed tunc implebitur, cum sol deficiens in isdem locis & partibus & ipse erit, & omnes cœli stellas omniaque sidera rursus inveniet in quibus fuerant cum sub Romuli fine deficeret. Igitur à discessu Romuli post annorum quindecim milia, sicut asserunt physici, sol denuo ita deficiet, ut in eodem signo eademque parte sit ad idem principium, in quo sub Romulo fuerat stellis quoque omnibus signisque revocatis. peracti autem fuerant, cum Scipio in Africa militaret, à discessu Romuli anni quingenti septuaginta & tres. anno enim ab urbe condita sexcentesimo septimo hic Scipio deleta Karthagine triumphavit. ex quo numero annis remotis triginta duobus regni Romuli & duobus qui [2] inter somnium Scipionis & consummatum bellum fuerunt,

2. *Inter somnium Scipionis*] Vett. libb. ignorant nomen proprium, idque penitus non desideratur. *Gronov.*

3. *Quis-*

fuerunt, quingenti ſeptuaginta tres à diceſſu Romuli ad ſomnium uſque remanebunt. ergo ratiocinabiliter vereque ſignavit necdũ mundani anni viceſimam partem eſſe converſam nã viceſimæ parti quot anni ſuperſint à fine Romuli ad Africanã militiam Scipionis, quos diximus annos fuiſſe quingentos ſeptuaginta tres, [3] quiſquis in digitos mittit inveniet.

3. *Quiſquis in digitos mittet*] Talis Veterum computus modus. Plautus, *Dextra digitus rationem computat, feriens femur dextrum.* Sed hæc talia aliis uberius enotata. Et exſtat de eo ſingularis libellus Bedæ, quem in commentariis Hieronymianis exſcripſit fere Eraſmus. Tu videbis. *Pontan.* Lib. I. Sat. I. *Annos ergo coëuntium mitti in digitos, exemplo Platonis nobis ſuffragante non convenit.*, Gronov.

CAP. XII.

Hominem non corpus eſſe ſed mentem: & nunquid in hôc mundo vere intereat ac corrumpatur.

TU vero enitere & ſic habeto; non eſſe te mortalem, ſed corpus hoc. nec enim tu is es quem forma iſta declarat: ſed mens cujuſque is eſt quiſque, non ea figura quæ digito demonſtrari poteſt. deum te igitur ſcito eſſe: ſiquidem eſt deus qui viget, qui ſentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit & moderatur & movet id corpus cui præpoſitus eſt, quam hunc mundum ille princeps deus, & ut ille mundum quadam parte mortalem ipſe deus æternus, ſic fragile corpus animus ſempiternus movet. Bene & ſapienter Tullianus hic Scipio circa inſtitutionem nepotis ordinem recte docentis implevit. nam, ut breviter à principio omnem operis continentiam revolvam, [1] principio tempus ei mortis & imminentes propinquorum prædixit inſidias; ut totum de hac vita ſperare dediſceret, quam non diuturnam comperiſſet. dein, ne metu prædictæ mortis frangeretur, oſtendit ſapienti & bono civi in immortalitatem morte migrandum: cumque eum ultro ſpes iſta traxiſſet ad moriendi deſiderium; ſuccedit Pauli patris opportuna diſſuaſio accenſam

PRincipio tempus ei mortis] Non parum inamœna accidit tam propinqua primæ vocis repetitio, quod nuſquam à Macrobio factum memini. Lego proinde cum Mss. *primum tempus ejus mortis.* Gronov.

2. *Circa*

censam filii festinationem ab appetitu spontaneæ mortis excludens. Plene igitur in animo somniantis utrimque plantata sperandi exspectandique temperie altius jam [2] circa divina erigendum nepotis animum Africanus ingreditur: nec prius eum terram patitur intueri, quam cœli ac siderum naturam, motum, ac modulamen agnoscat; & hæc omnia sciat præmio cessura virtutum. ac postquam mens firmata Scipionis alacritate tantæ promissionis erigitur: tum demum gloria, quæ apud indoctos magnum virtutis præmium creditur, contemni jubetur; dum ostenditur ex terrarum brevitate vel casibus, arta locis, angusta temporibus. Africanus igitur pæne exutus hominem & defæcata mente jam naturæ suæ capax hic apertius admonetur ut esse se deum noverit. Et hæc sit præsentis operis consummatio, ut animam non solum immortalem sed deum esse clarescat. Ille ergo jam post corpus qui fuerat in divinitatem receptus dicturus viro adhuc in vita posito, *deum te esse scito*, non prius tantam prærogativam committit homini, quam qui sit ipse discernat: ne æstimetur hoc quoque divinum dici, quod mortale in nobis & caducum est. &, quia Tullio mos est profundam rerum scientiam sub brevitate tegere verborum, nunc quoque miro compendio tantum concludit arcanum, quod Plotinus magis quam quisquam verborum parcus libro integro disseruit, cujus inscriptio est; *Quid animal, quid homo.* in hoc ergo libro Plotinus quærit cujus sint in nobis voluptates, mærores, metusque ac desideria & animositates vel dolores, postremo cogitationes & intellectus, utrum meræ animæ an vero animæ utentis corpore: & post multa, quæ sub copiosa rerum densitate disseruit, quæ nunc nobis ob hoc solum prætereunda sunt, ne usque ad fastidii necessitatem [3] volumen extendant, hoc postremo pronunciat;

2. *Circa divina erigendum nep. an.*] Vocem *divina* indicio veterum librorum abundare pronuntio: quod si illis invitis eam retineas, inconcinne nimium apparebit subsequentis periodi ordo. *Gronov.*

3. *Volu-*

ciat; animal esse corpus animatum. sed nec hoc neglectum vel non quæsitum relinquit quo animæ beneficio quave via societatis animetur. has ergo omnes quas prædiximus passiones assignat animali: verum autem hominem ipsam animam esse testatur. Ergo qui videtur non ipse verus homo est, sed verus ille est à quo regitur quod videtur. sic, cum morte animalis discesserit animatio, cadit corpus regente viduatum. & hoc est quod videtur in homine mortale: anima autem, qui verus homo est, ab omni conditione mortalitatis aliena est adeo, ut ad imitationem dei mundum regentis regat & ipsa corpus dum à se animatur. ideo physici mundum magnum hominem, 4 & hominem brevem mundum esse dixerunt. per similitudines igitur ceterarum prærogativarum, quibus deum anima videtur imitari, animam deum & prisci philosophorum & Tullius dixit. Quod autem ait *mundum quadam parte mortalem*: ad communem opinionem respicit qua mori aliqua intra mundum videntur; ut animal exanimatum, vel ignis exstinctus, vel siccatus humor. hæc enim omnino interiisse creduntur. Sed constat secundum veræ rationis assertionem, quam & ipse non nescit, nec Vergilius ignorat dicendo;

Nec morti esse locum;

constat, inquam, 5 nihil intra vivum mundum perire; sed eorum quæ interire videntur solam mutari speciem: & illud in originem suam atque in ipsa elementa remeare, quod tale quale fuit esse desierit. Denique & Plotinus alio in loco cum

de

3. *Volumen extendant*] Nec male tamen membranæ *volumen se extendat*. I, 20. *Et caveremus justo prolixius volumen extendere*. Gronov.

4. *Et hominem brevem mundum esse dixerunt*] Nec absonum illud Carphilidis; τί ἄνθρωπος; ὀλιγοχρόνιον φάντασμα. *Quid homo? minimi temporis phantasia*. Pont. Arnob. lib. II. *Hic est ille pretiosus & rationibus homo augustissimis praeditus, mundus minor qui dicitur, & totius in speciem similitudinem fabricatus atque formatus*. Gron.

5. *Nihil intra vivum mundum perire*] Seneca: *Non credo nihil in hoc mundo perire sed mutare regionem? Magni isti crediderе viri*. Pont.

L 6. Et

de corporum absumptione dissereret, [6] & hoc dissolvi posse pronuntiaret quicquid effluit: objecit sibi; Cur ergo elementa quorum fluxus in aperto est non similiter aliquando solvuntur? & [7] breviter tantæ objectioni validæque respondit, [8] ideo elementa licet fluant nunquam tamen solvi, quia non foras effluunt. à ceteris enim corporibus quod effluit recedit: elementorum fluxus numquam ab ipsis recedit elementis. ergo in hoc mundo pars nulla mortalis est secundum veræ rationis asserta. Sed quod ait, *eum quadam parte mortalem*: ad communem, ut diximus, opinionem paululum inclinare se voluit: in fine autem validissimum immortalitatis animæ argumentum ponit, quia ipsa corpori præstat agitatum. quod quale sit ex ipsis verbis Ciceronis quæ sequuntur invenies.

6. *Et hoc dissolvi posse pronunciaret quicquid effluit:*] Non habent Modii membranæ illud *hoc*. Et sane omitti sine incommodo potest. *Idem.* Leidenses à me adhibitæ nullæ Modio addicunt: & quia sensui parum officit, nondum adducor, ut in hanc voculam stylum vertam. *Gronov.*

7. *Breviter tantæ objectioni validaq;*] Nullam vim habet vox ultima. Lego, *valideque*, ut cap. 16. *Hæc & alia valide dicerentur.* Sic ibi libb. vett. non *valde*. Gronov.

8. *Ideo Elementa licet fluant*] Apposite ad Mallium Claudianus:

At quotiens elementa doces, semperque fluentis
Materiæ causas, qua vis animaverit astra
Impleritque choros. Pont.

CAP. XIII.

De tribus ratiocinandi modis, quibus immortalitatem animæ asseruere Platonici.

NAM quod semper movetur, æternum est, quod autem motum affert alicui quodque ipsum agitatur aliunde, quando habet finem motus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod se ipsum movet, quia numquam deseritur a se, numquam ne moveri quidem desinit. quin etiam ceteris quæ moventur hic fons hoc principium est movendi. principii autem nulla est origo. nam è principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest.

nec

nec enim esset principium quod gigneretur aliunde. quod si non oritur, nec occidit quidem umquam: nam principium exstinctum nec ipsum [1] *ab alia renascetur nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est à principio oriri omnia. ita fit ut motus principium ex eo sit quod ipsum a se movetur. id autem nec nasci potest nec mori: vel concidat omne cælum omnisque natura & consistat necesse est, nec vim ullam nanciscatur quam à primo impulsa moveatur.* [2] *cum pateat igitur æternum id esse quod ipsum se moveat, quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimum est enim omne quod pulsu agitatur externo. quod autem est anima, id motu cietur interiore & suo. nam hæc est propria natura animi atque vis. quæ si est una ex omnibus quæ seipsa moveat; neque nata certe est & æterna.* Omnis hic locus de Phœdro Platonis ad verbum à Cicerone translatus est; in quo validissimis argumentis animæ immortalitas asseritur. & hæc est argumentorum summa; esse animam mortis immunem, quoniam ex se movetur. Sciendum est autem quod duobus modis immortalitas intelligitur. aut enim ideo est immortale quid, quia per se non est capax mortis, aut quia procuratione alterius à morte defenditur. ex his prior modus ad animæ, secundus ad mundi immortalitatem refertur. illa enim suapte natura à conditione mortis aliena est: mundus vero animæ beneficio in hac vitæ perpetuitate retinetur. Rursus semper moveri dupliciter accipitur. hoc enim dicitur & de eo quod ex quo est semper movetur; & de eo, quod semper & est & movetur. & secundus modus est, quo animam dicimus semper moveri. His præmissis jam quibus syllogismis de immorta-

[1] *AB alia renascetur*] Lib. I. Tusc. Quæst. 23. legitur *ab alio renasc.* Hoc loco Mss. omnes *ab alio nascetur*, quod verisimilius suadent verba Platonis, οὔτ' αὐτὴ [illegible] Gronov.

[2] *Cum pateat igitur æternum*] Quæ dehinc sequuntur, in Stephani & utraque Pontani editione alio superioribus charactere sunt expressa, quasi Macrobii exordiatur inde oratio. Quare non potest fieri, quin studiosus lector aut fallatur aut turbetur. Sunt autem & hæc Ciceronis usque ad illa: *quæ se ipsa moveat; neque nata certe est & æterna.* Hoc ergo vitium ut tolleretur, curavi. Verba Platonis cum Cicerone confert Ant. Muretus lib. VIII. Var. cap. 3. *Gronov.*

mortalitate animæ diversi sectatores Platonis ratiocinati sint oportet aperiri. sunt enim qui per gradus syllogismorum ad unum finem probationis evadant certam sibi propositionem sequentis ex antecedentis conclusione facientes. apud quos hic prior est: Anima ex se movetur: quicquid autem ex se movetur, semper movetur. igitur anima semper movetur. secundus ita, qui nascitur ex prioris fine: Anima semper movetur. quod autem semper movetur, immortale est. igitur anima immortalis est. & ita in duobus syllogismis duæ res probantur, id est, & semper moveri animam, ut in priore & esse immortalem, ut colligitur de secundo. Alii vero usque ad tertium gradum ita argumentando procedunt: Anima ex se movetur. quod autem ex se movetur, principium est motus. igitur anima principium motus est. rursus ex hac conclusione nascitur propositio: Anima principium motus est. quod autem principium motus est, natum non est. igitur anima nata non est. tertio loco: Anima nata non est. quod natum non est, immortale est. igitur anima immortalis est. Alii vero omnem ratiocinationem suam in unius syllogismi compendium redegerunt. Anima ex se movetur. quod ex se movetur, principium motus est. quod principium motus est, natum non est. quod natum non est, immortale est. igitur anima immortalis est.

Cap. XIV.

Quibus rationibus Aristoteles contra Platonem monstrare voluerit animam a se ipsa moveri non posse.

SEd harum omnium ratiocinationum apud eum potest postrema conclusio de animæ immortalitate constare, qui primam propositionem, id est, ex se moveri animam, non refellit. hac enim in fide non recepta, debilia fiunt omnia quæ sequuntur: sed huic Stoicorum quidem accedit assensio,

ſenſio.[1] Ariſtoteles vero adeo nō acquieſcit, ut animam non ſolū ex ſe non moveri, ſed ne moveri quidem penitus conetur aſſerere. ita enim callidis argumentationibus adſtruit nihil ex ſe moveri, ut etiā ſi quid hoc facere concedat, animam tamen hoc nō eſſe confirmet. Si enim anima, inquit, principium motus eſt: doceo non poſſe principium motus moveri. & ita diviſionem ſuæ artis ingreditur; ut primū doceat in rerū natura eſſe aliquid immobile, deinde hoc eſſe animā tentet oſtendere. Neceſſe eſt, inquit, ut omnia quę ſunt immobilia eſſe, aut omnia moveri, aut aliqua ex his moveri, aliqua non moveri. item ſi damus, ait, & motū & quietem: neceſſe eſt aut alia ſemper moveri & alia numquā moveri; aut omnia ſimul nunc quieſcere nunc moveri. de his, inquit, quid magis verum ſit requiramus. Non eſſe omnia immobilia adſpectus ipſe teſtimonio eſt; quia ſunt quorū motum videmus. rurſus non moveri omnia viſus docet, quo immota cognoſcimus. ſed nec omnia dicere poſſumus modo motū pati, modo eſſe ſine motu: quia ſunt quorum perpetuum motum videmus; ut de cæleſtibus nulla dubitatio eſt. reſtat igitur, ait, ut, ſicut aliqua ſemper moventur, ita ſit aliquid ſemper immobile. ex his ut collectum ſit eſſe aliquid immobile, nullus obviat vel refellit. nam & vera diviſio eſt, & ſectæ Platonicę non repugnat: neq; enim, ſi quid eſt immobile, ſequitur ut hoc ſit anima: nec, qui dicit animam ex ſe moveri, jam moveri univerſa confirmat; ſed modum adſtruit quo anima movetur: ſi quid vero eſt aliud immobile; nihil ad hoc quod de anima adſtruitur pertinebit. Quod & ipſe Ariſtoteles videns, poſtquam docuit aliquid eſſe immobile, hoc eſſe animam vult dicere: & incipit aſſerere nihil eſſe quod ex ſe moveri poſſit, ſed omnia quę moventur ab alio moveri. quod ſi vere probaſſet; nihil

[1] *Aristoteles vero adeo non acquiescit, ut animam non solum ex se non moveri*] Sanior apud Glossographum Nicianum, τί ψυχή; τὸ αὐτοκίνητον. τί ἄψυχον; τὸ μὴ αὐτοκίνητον. *Quid anima? Quod movetur. Quid sine anima? Quod non movetur.* Pontan.

nihil ad patrocinium Platonicæ sectæ relinqueretur. quemadmodum enim credi posset ex se moveri animam, si constaret nihil esse quod ex se possit moveri? In hac autem Aristotelica argumentatione hujusmodi divisionis ordo contexitur. Ex omnibus quæ moventur, inquit, alia per se moventur, alia ex accidenti. & ex accidenti, inquit, moventur, quæ cum ipsa non moveantur, in eo tamen sunt quod movetur: ut in navi sarcina seu vector quiescens. aut etiam cum pars movetur quiescente integritate: ut si quis stans pedem manumve vel caput agitet. per se autem movetur, quod neque ex accidenti, neque ex parte, sed & totum simul movetur; ut cum ad superiora ignis adscendit & de his quidem, quæ ex accidenti moventur, nulla dubitatio est quin ab alio moveantur. probabo autem, inquit, etiam ea quæ per se moventur ab alio moveri. Ex omnibus enim, ait, quæ per se moventur alia causam motus intra se possident: ut animalia, ut arbores; quæ sine dubio ab alio intelliguntur moveri, à causa scilicet quæ in ipsis latet. nam causam motus ab eo quod movetur ratio sequestrat. alia vero aperte ab alio moventur, id est, aut vi aut natura. & vi dicimus moveri omne jaculum, quod, cum de manu jaculantis recesserit, suo quidem motu ferri videtur; sed origo motus ad vim refertur. sic enim nonnunquam & terram sursum & ignem deorsum ferri videmus: quod alienus sine dubio cogit impulsus. natura vero moventur vel gravia cum per se deorsum, vel levia cum sursum feruntur. sed & hæc dicendum est ab alio moveri, licet, à quo, habeatur incertum. ratio enim, ait, deprehendit esse nescio quid quod hæc moveat. nam, si sponte moverentur, sponte etiam starent: sed nec unam viam semper agerent; imo per diversa moverentur, si spontaneo ferrentur agitatu. cum vero hoc facere non possint, sed levibus semper adscensus & descensus gravibus deputatus sit: apparet, eorum motum ad certam & constitutam naturæ necessitatem referri. Hæc sunt & his similia,

quibus

quibus Aristoteles omne quod movetur ab alio moveri probasse se credidit. Sed Platonici, ut paulo post demonstrabitur, argumenta hæc arguta magis quam vera esse docuerunt. Nunc sequens ejusdem jungenda divisio est; qua non posse animam ex se moveri, etiamsi hoc alia res facere posset, laborat ostendere: & hujus rei primam propositionem ab illis mutuatur, quæ sibi æstimat constitisse. sic enim ait: Cum igitur omne, quod movetur, constet ab alio moveri: sine dubio id quod primum movet, quia non ab alio movetur; (neque enim haberetur jam primum si ab alio moveretur) necesse est, inquit, ut aut stare dicatur aut seipsum movere. nam si ab alio moveri dicatur: illud quoque, quod ipsum movet, dicetur ab alio moveri; & illud rursus ab alio: & in infinitum inquisitio ista casura est, numquam exordia prima reperiens si semper aliud ea, quæ putaveris prima, præcedit. restat igitur, inquit, ut, si quod primum movet non dicatur stare, ipsum se movere dicatur. & sic erit in uno eodemque aliud quod movet, aliud quod movetur. siquidem in omni, ait, motu tria hæc sint necesse est: id quod movet, & quo movet, & quod movetur. ex his, quod movetur, tantum movetur, non etiam movet: cum illud quo fit motus, & moveatur & moveat; illud vero, quod movet, non etiam moveatur: ut ex tribus sit commune quod medium, duo vero sibi contraria intelligantur. nam sicut est quod movetur & non movet; ita est, inquit, quod movet & non movetur: propter quod diximus quia cum omne quod movetur ab alio moveatur, si hoc quod movet & jam ipsum movetur: quæremus semper motus hujus, nec umquam inveniemus exordium. deinde si quid se movere dicatur: necesse est, inquit, ut aut totum à toto, aut partem à parte, aut partem à toto, aut totum à parte existimemus moveri: & tamen motus ille, seu à toto seu à parte procedat, alterum sui postulabit auctorem. Ex omnibus his in unum Aristotelica ratiocinatio tota colligitur hoc modo. Omne quod movetur ab

alio movetur. quod igitur primum movet, aut ſtat, aut ab alio & ipſum movetur: ſed ſi ab alio, jam non poteſt hoc primum vocari; & ſemper quod primum moveat requiremus. reſtat ut ſtare dicatur. ſtat igitur quod primum movet. Contra Platonem ergo, qui dicit animam motus eſſe principium, in hunc modum opponitur ſyllogiſmus: Anima principium motus eſt. principium autem motus non movetur igitur anima non movetur. & hoc eſt quod primo loco violenter objecit: nec eouſque perſuadere contentus animam non moveri: aliis quoque rationibus non minus violentis perurget. Nullum, inquit, initium idem poteſt eſſe ei cujus eſt initium. nam apud geometras principium lineæ punctum dicitur eſſe non linea: apud arithmeticos principium numeri non eſt numerus. item causa naſcendi ipſa non naſcitur. & ipſa ergo motus cauſa vel initium non movetur. ergo anima quæ initium motus eſt non movetur. additur hoc quoque. Numquam, inquit, fieri poteſt, ut circa unam eandemque rem uno eodemque tempore contrarietates ad unum idemque pertinentes eveniant. ſcimus autem quia movere facere eſt & moveri pati eſt. ei igitur, quod ſe movet, ſimul evenient duo ſibi contraria & facere & pati: quod impoſſibile eſt. anima igitur non poteſt ſe movere. item dicit: Si animæ eſſentia motus eſſet; numquam quieſceret à motu. nihil eſt enim quod recipiat eſſentiæ ſuæ contrarietatem. nam ignis numquam frigidus erit; nec nix umquam ſponte ſua caleſcet anima autem nonnumquam à motu ceſſat (non enim ſemper corpus videmus agitari) non igitur animæ eſſentia motus eſt, cujus contrarietatem receptat. ait etiam; Anima, ſi aliis cauſa motus eſt, ſibi cauſa motus eſſe non poterit. nihil enim eſt, inquit, quod ejuſdem rei ſibi cauſa ſit cujus eſt alii: ut medicus, ut exercitor corporum, ſanitatem vel valentiam, quam ille ægris, hic luctatoribus præſtat, non utique ex hoc etiam ſibi præſtant. item dicit: Omnis motus ad exercitium ſui inſtru-

instrumento eget, ut singularum artium usus docet. ergo videndum ne & animæ ad se movendum instrumento opus sit. quod si impossibile judicatur: & illud impossibile erit, ut anima ipsa se moveat. item dicit: Si movetur anima; sine dubio cum reliquis motibus & de loco & in locum movetur. quod si est: modo corpus ingreditur, modo rursus egreditur; & hoc frequenter exercet sed hoc videmus fieri non posse. non igitur movetur. his quoque addit: Si anima se movet; necesse est ut aliquo motus genere se moveat. ergo aut in loco se movet, aut seipsam pariendo se movet aut seipsam consumendo, aut se augendo, aut se minuendo. hæc sunt enim, ait, motus genera. horum singula, inquit, quemadmodum possint fieri requiramus. Si in loco se movet: aut in rectam lineam se movet, aut sphærico motu in orbem rotatur. sed recta linea infinita nulla est nam, quæcunq; in natura intelligatur linea, quocumque fine sine dubio terminatur. si ergo per lineam terminatam anima se movet; non semper movetur. nam, cum ad finem venitur & inde rursus in exordium reditur, necesse est intersititium motus fieri in ipsa permutatione redeundi. sed nec in orbem rotari potest: quia omnis sphæra circa aliquod immobile, quod centron vocamus, movetur. si ergo & anima sic movetur: aut intra se habet quod immobile est; & ita fit ut non tota moveatur: aut, si non intra se habet; sequitur aliud non minus absurdum, ut centron foris sit, quod esse non poterit. constat ergo ex his, ait, quod in loco se non moveat. sed si ipsa se parit; sequitur ut eamdem & esse & non esse dicamus. si vero se ipsa consumit; non erit immortalis. quod si se aut auget aut minuit; eadem simul & major se & minor reperietur. & ex his talem colligit syllogismum: Si anima se movet: aliquo motus genere se movet. nullum autem motus genus quo se moveat invenitur. non se igitur movet.

CAP. XV.

Quibus argumentis Platonici magistrum suum adversus Aristotelem tueantur, ostendentes utique esse aliquid quod a seipso moveatur; idque necessario esse animam: quibus probatis enervata est prima objectio Aristotelis.

CONtra has tam subtiles & argutas & verisimiles argumentationes, accingendum est secundum sectatores Platonis, qui inceptum quo Aristoteles tam veram tamque validam definitionem magistri sauciare tentaverat subruerunt. neque vero tam immemor mei aut ita male animatus sum, ut ex ingenio meo vel Aristoteli resistam vel assim Platoni. sed ut quisque magnorum virorum, qui se Platonicos dici gloriabantur, aut singula aut bina defensa ad ostentationem suorum operum reliquerunt, collecta hæc in unum continuæ defensionis corpus coacervavi; adjecto si quid post illos aut sentire fas erat, aut audere in intellectum licebat. Et quia duo sunt quæ asserere conatus est: unum quod dicit nihil esse quod ex se moveatur; alterum, quo animam hoc esse non posse confirmat: utrique resistendum est; ut & constet posse aliquid ex se moveri, & animam hoc esse clarescat. In primis igitur illius divisionis oportet nos cavere præstigias; in qua enumerans aliqua quæ ex se moventur, & ostendens illa quoque ab alio moveri, id est, à causa interius latente, videtur sibi probasse omnia quæ moventur, etiamsi ex se moveri dicantur, ab alio tamen moveri. hujus enim rei pars vera est. sed est falsa conclusio. nam esse aliqua quæ, cum ex se moveri videantur, ab alio tamen constet moveri nec nos diffitemur. non tamen omnia quæ ex se moventur hoc sustinent, ut ab alio ea moveri necesse sit. Plato enim cum dicit animam ex se moveri, id est, cum αὐτοκίνητον vocat, non vult eam inter illa numerari, quæ ex se quidem videntur moveri, sed à causa quæ intra se latet moven-

moventur; ut moventur animalia auctore quidem alio, ſed occulto (nam ab anima moventur) aut ut moventur arbores (quarum etſi non videtur agitator, à natura tamen eas interius latente conſtat agitari) ſed Plato ita dicit animam ex ſe moveri, ut non aliam cauſam vel extrinſecus accidentem, vel interius latentem hujus motus dicat auctorem. Hoc quemadmodum accipiendum ſit inſtruemus. Ignem calidum vocamus, ſed & ferrum calidum dicimus, & nivem frigidam & ſaxum frigidum nuncupamus: mel dulce ſed & mulſum dulce vocitamus. horum tamen ſingula de [1] diverſis diverſe ſignificant. aliter enim de igne aliter de ferro calidi nomen accipimus: quia ignis per ſe calet, non ab alio fit calidus; contra ferrum non niſi ex alio caleſcit. ut nix frigida, ut mel dulce ſit, non aliunde contingit, ſed per naturam: ſaxo tamen frigus vel mulſo dulcedo à nive vel melle proveniunt. ſic & ſtare & moveri tam de his dicitur quæ ab ſe vel ſtant vel moventur, quam de illis quæ vel ſiſtuntur vel agitantur ex alio. ſed quibus moveri ab alio vel ſtare contingit; hæc & ſtare deſiſtunt & moveri. quibus autem idem eſt & eſſe, & moveri; numquam à motu ceſſant: quia ſine eſſentia ſua eſſe non poſſunt. ſicut ferrum amittit calorem; ignis vero calere non deſinit. ab ſe ergo movetur anima, licet & animalia vel arbores per ſe videantur moveri. ſed illis, quamvis interius latens, alia tamen [2] cauſa eſt, id eſt, anima vel natura, quæ motum miniſtrat: ideo & amittunt hoc quod aliunde ſumpſerunt. anima vero ita per ſe movetur ut ignis per ſe calet, nulla adventitia cauſa vel illum calefaciente vel hanc movente. nam, cum ignem calidum dicimus, non duo diverſa concipimus, unum quod calefacit, alterum quod calefit; ſed totum calidum ſecundum naturam ſuam

D*iverſis diverſe ſignificant*] Mss. *diverſis diverſa.* Sequentia *ſed per naturam*, nec neceſſaria ſunt, nec ab ullo Ms. probantur. *Gronov.*

2. *Cauſa eſt, id eſt, &c.*] Brevius & non paulo concinnius Mss. *cauſa, id eſt, anima vel natura, motum miniſtrat.* Gronov.

3. Au-

ſuam vocamus. cum nivem frigidam cum mel dulce appellamus, non aliud quod hanc qualitatem præſtat, aliud cui præſtatur accipimus. ita & cum animam per ſe moveri dicimus, non gemina conſideratio ſequitur moventis & moti; ſed in ipſo motu eſſentiam ejus agnoſcimus. quia, quod eſt in igne nomen calidi, in nive vocabulum frigidi, appellatio dulcis in melle; hoc neceſſe eſt de anima: αὐτοκίνητον nomen intelligi: quod Latina converſio ſignificat per ſe moveri. Nec te confundat quod *moveri* paſſivum verbū eſt: nec, ſicut *ſecari* cum dicitur duo pariter conſiderantur, quod ſecat & quod ſecatur; item cum *teneri* dicitur duo intelliguntur, quod tenet & quod tenetur: ita hic *moveri* duarum rerum ſignificationem putes, quæ movet & quæ movetur. nam *ſecari* quidem & *teneri* paſſio eſt; ideo conſiderationem & facientis & patientis amplectitur: *moveri* autem cum de his quidem dicitur quæ ab alio moventur utramque conſiderationem ſimiliter repræſentat; de eo autem quod ita per ſe movetur ut ſit αὐτοκίνητον cum *moveri* dicitur, quia ex ſe non ex alio movetur, nulla poteſt ſuſpicio paſſionis intelligi. nam & *ſtare* licet paſſivum verbum non eſſe videatur, cum de eo tamen dicitur quod ſtat alio ſiſtente; ut, *ſtant terris defixæ haſtæ*: ſignificat paſſionem. ſic & *moveri*, licet paſſivum ſonet; quando tamen nihil ineſt faciens, patiens ineſſe non poterit. &, ut abſolutius liqueat non verborum ſed rerum intellectu paſſionem ſignificari; ecce ignis cum fertur ad ſuperna nihil patitur; cum deorſum fertur ſine dubio patitur. quia hoc niſi alio impellente, non ſuſtinet: & cum unum idemque verbum proferatur; paſſionem tamen modo ineſſe modo abeſſe dicemus. ergo & *moveri* idem in ſignificatione eſt quod *calere*; & cum ferrum calere dicimus vel ſtylum moveri (quia utrique hoc aliunde provenit) paſſionem

3. Αὐτοκίνητον] Lege αὐτοκινήτου, ut præcedit *nomen calidi, vocabulum frigidi*, Et Mss. quoque id exigunt. *Gronov.*

4. Cobi-

nem esse fatemur. cum vero aut ignis calere aut moveri anima dicetur (quia illius in calore & in motu hujus essentia est) nullus hic locus relinquitur passioni: sed ille sic calere sicut moveri ista dicetur. Hoc loco Aristoteles argutam de verbis calumniam sarciens, Platonem quoque ipsum duo, id est, quod movet & quod movetur, significasse contendit dicendo: Solum igitur quod seipsum movet, quia numquam deseritur à se, numquam ne moveri quidem desinit; & aperte illum duo expressisse proclamat his verbis; quod movet & movetur. sed videtur mihi vir tantus nihil ignorare potuisse; sed in exercitio argutiarum talium [4] cohibentem sibi operam sponte lusisse. Ceterum qui non advertat, cum quid dicitur seipsum movere, non duo intelligenda? sicut & cum dicitur ἑαυτὸν τιμωρούμενος, id est, se puniens, non alter qui punit alter est qui punitur; &, cum se perdere, se involvere, se liberare quis dicitur; non necesse est unum facientem alterum subesse patientem. sed hoc solum intellectu hujus elocutionis exprimitur, ut qui se punit aut qui se liberat, non ab alio hoc accepisse, sed ipse sibi aut intulisse aut præstitisse dicatur, sic & de αὐτοκινήτῳ, cum dicitur, *seipsum movet*; ad hoc dicitur ut æstimationem alterius moventis excludat: quam volens Plato de cogitatione legentis eximere, his quæ præmisit expressit. Nam quod semper, ait, movetur, æternum est: quod autem motum af-

fert

4. *Cohibentem sibi*] Quia nondum concoquo, quæ de verbo isto à viris summis notantur, sequor membranarum scripturam, quæ dictat *conniventem*. Est quidem ibi *connivente sibi opera*, & potest utcunque defendi. Attamen vox *operam* verbo *lusisse* non videtur posse deberi. Plautus Casina: *Si nunc me suspendam, meam operam luserim.* Pseudolo: *In pertusum ingerimus dicta dolium, operam ludimus.* Sic ergo Macrobius: *in exercitio argutiarum talium conniventem sibi, operam sponte lusisse.* Hoc est indulgentem & ignoscentem sibimet ipsum. Ut faciunt maxima quæque ingenia. M. Seneca controv. 10. de Ovidio: *Verbis minime licenter usus est, nisi in carminibus, in quibus non ignoravit vitia sua, sed amavit,* &c. *Ex quo apparet summi ingenii viro judicium non defuisse ad compescendam licentiam carminum suorum, sed animum. Ajebat interim decentiorem faciem esse, in qua aliquis nævus esset.* Macrobius cap. sequenti: *quoniam spontanea conniventia concessimus.* Gron.

5. Nec

fert alicui, quodque ipsum movetur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat necesse est. Quid his verbis invenietur expressius clara significatione testantibus, non aliunde moveri quod seipsum movet, cum animam ob hoc dicat æternam quia seipsam movet & non movetur aliunde? ergo se movere hoc solum significat, non ab alio moveri. Nec putes quod idem moveat idemque moveatur; sed moveri sine alio movente se movere est. aperte ergo constitit quia non omne quod movetur ab alio movetur. ergo αὐτοκίνητον potest non ab alio moveri. sed ne à se quidem sic movetur, ut in ipso aliud sit quod movet, aliud quod movetur; 5 nec ex toto, nec pro parte, ut ille proponit: sed ob hoc solum seipsum movere dicitur, ne ab alio moveri æstimetur. Sed & illa de motibus Aristotelica divisio, quam supra retulimus, surripienti magis apta est quam probanti, in qua ait; sicut est quod movetur & non movet, ita est quod movet & non movetur. constat enim quod omne quicquid movetur movet alia: sicut dicitur aut gubernaculum navem, aut navis circumfusum sibi aërem vel undas movere. quid autem est quod non possit aliud dum ipsum movetur impellere? ergo, si verum non est ea quæ moventur alia non movere, non constat illud ut aliquid quod moveat nec tamen moveatur invenias. Illa igitur magis probanda est in decimo de legibus à Platone motuum prolata divisio. Omnis motus, inquit, aut se movet & alia, aut ab alio movetur & alia movet. & prior ad animam, ad omnia vero corpora secundus refertur. hi ergo duo motus & differentia separantur & societate junguntur: commune hoc habent, quod & prior & secundus movent alia: hoc autem differunt quod ille à se, hic ab alio movetur. Ex his omnibus, quæ eruta de Platonicorum sensuum fecunditate collegimus, constitit non esse verum, omnia quæ moventur ab alio moveri.

5. *Nec ex toto nec pro parte*] Libri omnes *ex parte*. Gronov.

Alia

veri. ergo nec principium motus ad deprecandam alterius moventis necessitatem stare dicetur: quia potest se ipse, ut diximus, movere alio non movente. enervatus est igitur syllogismus, quem præmissa varia & multiplici divisione collegerat. hoc est; Anima principium motus est. principium autem motus non movetur. igitur anima non movetur. Restat ut, quia constitit posse aliquid per se moveri alio non movente, animam hoc esse doceatur. quod facile docebitur, si de manifestis & indubitabilibus argumenta sumamus. Homini motum aut anima præstat aut corpus aut de utroque permixtio. & quia tria sunt, de quibus inquisitio ista procedit, cum neque à corpore neque à permixtione præstari hoc posse constiterit, restat ut ab anima moveri hominem nulla dubitatio sit. Nunc de singulis ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimum corpus suo motu moveri manifestius est quam ut asserendum sit. nihil est autem quod dum immobile sit aliud possit movere. igitur corpus hominem non movet. videndum ne forte animæ & corporis ipsa permixtio hunc sibi motum ministret. sed quia constat motum corpori non inesse, si nec animæ inest (ex duabus rebus motu carentibus nullus motus efficitur; sicut nec ex duabus dulcibus amaritudo, nec ex duabus amaris dulcedo proveniet, nec ex gemino frigore calor, aut frigus ex gemino calore nascetur. omnis enim geminata qualitas crescit: numquam ex duplicatis similibus contrarietas emergit) ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. hominem igitur permixtio non movebit. hinc inexpugnabilis syllogismus ex confessarum rerum indubitabili luce colligitur: Animal movetur. motum autem animali aut anima præstat aut corpus aut ex utroque permixtio. sed neque corpus neque permixtio motum præstat. igitur anima motum præstat. Ex his apparet animam initium motus esse. initium autem motus tractatus superior docuit per se moveri. animam ergo αὐτοκίνητον esse, id est, per se moveri nulla dubitatio est.

CAP.

CAP. XVI.

Quem in modum reliquæ Aristotelis objectiones Platonicis refellantur.

HIc ille rursus obloquitur, & [1] alia de initiis disputatione confligit. eadem enim hic solvendo repetimus, quæ supra in ordinem objecta digessimus. Non possunt, inquit, eadem initiis suis esse, quæ inde nascuntur; & ideo animam, quæ initium motus est, non moveri. ne idem sit initium & quod de initio nascitur, id est, ne motus ex motu processisse videatur. Ad hæc facilis & absoluta responsio est. quia ut principia & hæc quæ de principiis prodeunt in aliquo nonnumquam inter se differre fateamur; numquam tamen ita possunt sibi esse contraria, ut adversa sibi sunt *stare* & *moveri*. nam si albi initium nigrum vocaretur, & siccum esset humoris exordium; bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. sed non ita est. quia usque ad contrarietatem initia & consequentia dissidere natura non patitur, invenitur tamen inter ipsa nonnumquam talis differentia, qualis inter se origini progressionique conveniat: ut est hic quoque inter motum quo movetur anima & quo movet cetera. non enim animam Plato simpliciter motum dixit, sed motum se moventem. inter motum ergo se moventem & motum quo movet cetera quid intersit in aperto est. siquidem ille sine auctore est, hic aliis motus auctor est. constat ergo neque adeo posse initia ac de initiis procreata differre, ut contraria sibi sint, nec tamen hic moderatam differentiam defuisse. non igitur stabit principiũ motus, [2] quod ille

ALia de initiis disputatione] Membrana media: *in aliam de initiis stipationem*. Sed optima: *in aliam de initiis disputationem*. Gronov.

2. *Quod ille artificis conclusione*] Lege cum Mss. *artifici* I. 6. *Artifex fabricatoris providentia*. Ibid. *Hoc primum artifex natura molitur*. Ovidius 15. Met. *Artifices natura manus admovit*. Sic I Saturn. 24. *Quanta de Græcis tanquam aliud agens modo professa imitatione transtulerit*. Male illic quoque *artificis*. II Sat. 9. *artifex nodus*. Aliquid etiam notavit Salmasius ad Solinum. *Gronov.*

3. *Ignis*,

ille artificii conclusione collegit. His tertia, ut meminimus, successit objectio; uni rei contraria simul accidere non posse, & quia contraria sibi sunt *movere* & *moveri*, non posse animam se movere; ne eadem & moveatur & moveat. sed hoc superius asserta dissolvunt. siquidem constitit in animæ motu duo non intelligenda, quod moveat & quod moveatur. quia nihil aliud est ab se moveri, quam moveri alio non movente. nulla est ergo contrarietas, ubi quod fit, unum est: quia fit non ab alio circa alium; quippe cum ipse motus animæ sit essentia. Ex hoc ei, ut supra retulimus, nata est occasio quarti certaminis. Si animę essentia motus est, inquit: cur interdum quiescit, cum nulla alia res contrarietatem propriæ admittat essentiæ? [3] ignis, cujus essentiæ calor inest, calere non desinit. & quia frigidū nivis in essentia ejus est, non nisi semper est frigida. & anima igitur eadem ratione numquam à motu cessare deberet. sed dicat velim, quando cessare animam suspicatur. Si movendo, inquit, se moveat & corpus: necesse est utique, quando non moveri corpus videamus, animam quoque intelligamus non moveri. Contra hæc in promptu est gemina defensio. primum quia non in hoc deprehenditur motus animæ, si corpus agitetur. nam &, cum nulla pars corporis moveri videtur in homine, tamen ipsa cogitatio, aut in quocumque animali auditus, visus, odoratus, & similia; sed & in quiete ipsa spirare, somniare, omnia hæc motus animæ sunt. deinde quis ipsum corpus dicat immobile etiam dum non videtur agitari; cum incrementa membrorum, aut, [4] si jam crescendi ætas & tempus excessit,

3. *Ignis, cujus essentiæ calor inest*] Malim ego: *cujus essentia calor est*. quomodo diserte Lugdunensis editionis ora. Supra dixit: *Cum ipse motus, animæ sit essentia*. Pontan.

4. *Si jam crescendi ætas & tempus excessit*] Camerarii liber, *cessit*. Pont. Sicubi reperiretur in libris veteribus *concessit*, quod tamen mihi non contigit, sine ulla mora eliminato τοῦ *excessit* reponendum censerem: quippe & melius conveniens & suavius. Ovidius VI. Met. 719. *Ergo ubi concessit tempus puerile juventæ*. Virgilius VIII. Æn. 40. *Tumor omnis & iræ Concessere Deum*. Gronov.

sit, cũ saltus cordis cessationis impatiens, cum cibi ordinata digeries naturali dispensatione inter venas & viscera succum ministrans, cum ipsa collectio fluentorum perpetuum corporis testentur agitatum? & anima igitur æterno & suo motu, sed & corpus quandiu ab initio & causa motus animatur semper movetur. Hinc eidem fomes quintæ ortus est quæstionis. Si anima, inquit, aliis causa est motus; ipsa sibi causa motus esse non poterit. quia nihil est quod ejusdem rei & sibi & aliis causa sit. Ego vero, licet facile possim probare plurima esse quę ejusdẽ rei & sibi & aliis causa sint, ne tamen studio videar omnibus quæ asserit obviare, hoc verum esse concedam: quod & pro vero habitum ad asserendum motum animæ non nocebit. Etenim animam initium motus & causam vocamus. de causa post videbimus. interim constat omne initium inesse rei, cujus est initium: & ideo, quicquid in quamcumque rem ab initio suo proficiscitur, hoc in ipso initio reperitur. sic initium caloris non potest non calere. ignem ipsum, de quo calor in alia transit, quis neget calidum? Sed ignis, inquit, non se ipse calefacit: quia natura totus est calidus. Teneo quod volebam, nam nec anima ita se movet, ut sit inter motum moventemque discretio; sed ita tota suo motu movetur, ut nihil possis separare quod moveat. Hæc de initio dicta sufficient. De causa vero, quoniam spontanea conniventia concessimus ne quid ejusdem rei & sibi & aliis causa sit, libenter acquiescimus, ne anima, quæ aliis causa motus est, etiam sibi causa motus esse videatur. his enim causa motus est quæ non moverentur, nisi ipsa præstaret. illa vero, ut moveatur non sibi ipsa largitur, sed essentiæ suæ est quod movetur. ex hoc quæstio
5 quæ sequitur absoluta est. Tunc enim forte concedam ut

ad

5. *Quæ sequitur &c.*] Fr. Modius *jam soluta:* cui quum accedunt membranæ nostræ, libenter assentire possum, quamvis vulgatum defendatur 1, 20. *Obscuritatem divisionis hujus liquidius absolvens.* 11. 8. *Quid possit amplius pro absolvenda hac quæstione confiteri.* Et 1 Saturn. 6. *Qui ambiguitatem sortis absolverat.* Gronov.

6. Ni

ad motus exercitium instrumenta quærantur, quando aliud est quod movet, aliud quod movetur. in anima vero hæc nec scurrilis jocus sine damno verecundiæ audebit expetere, cujus motus est in essentia: cum ignis, licet ex causa intra se latente moveatur, nullis tamen instrumentis ad superna conscendat. multoque minus hæc in anima quærenda sunt, cujus motus essentia sua est. in his etiam, quæ sequuntur, vir tantus & alias ultra ceteros serius, similis cavillanti est. Si movetur, inquit, anima, inter ceteros motus etiam de loco in locum movetur. ergo modo, ait, corpus egreditur, modo rursus ingreditur; & in hoc exercitio sæpe versatur; quod fieri non videmus. non igitur movetur. Contra hoc nullus est qui non sine hæsitatione respondeat, non omnia quæ moventur etiam de loco in locum moveri. aptius denique in eum similis interrogatio retorquenda est. Moveri arbores dicis; quod cum, ut opiner, annuerit; pari dicacitate ferietur. Si moventur arbores; sine dubio, ut tu dicere soles, inter alios motus etiam de loco in locum moventur. hoc autem videmus per se eas facere non posse. igitur arbores non moventur. Sed ut hunc syllogismum adjitamento serium facere possimus; postquam dixerimus, ergo arbores non moventur, adjiciemus; sed moventur arbores. non igitur omnia quæ moventur etiam de loco in locum moventur. & ita finis in exitum sanæ conclusionis evadit. Si ergo arbores fatebimur moveri quidem, sed apto sibi motu: cur hoc animæ negemus ut motu essentiæ suæ convenienti moveatur, hæc & alia valde dicerentur, etiamsi hoc motus genere moveri anima non posset. cum vero & corpus animet accessu, & à corpore certa constituti temporis lege discedat: quis eam neget etiam in locum, ut ita dicam, moveri? quod autem non sæpe sub uno tempore accessum variat & recessum; facit hoc dispositio arcana & consulta naturæ: quæ ad animalis vitam certis vinculis continendam, tantum animæ injecit corporis amorem, ut amet ultro quo

vincta est; raroque contingat ne finita quoque lege temporis sui mærens & invita discedat. Hac quoque objectione, ut arbitror, dissoluta, ad eas interrogationes quibus nos videtur urgere veniamus. Si movet, inquit, se anima; aliquo motus genere se movet. dicendumne est igitur animam se in locum movere? ergo ille locus aut orbis aut linea est; an se pariendo seu consumendo movetur? Sene auget aut minuit? aut proferatur, ait, in medium aliud motus genus, quo eam dicamus moveri. Sed omnis hæc interrogationum molesta congeries ex una eademque defluit male conceptæ definitionis astutia. nam quia semel sibi proposuit omne quod movetur ab alio moveri: omnia hæc motuum genera in anima quærit: in quibus aliud quod movet aliud est quod movetur, cum nihil horum in animam cadere possit, in qua nulla discretio est moventis & moti. Quis est igitur, dicet aliquis, aut unde intelligitur animæ motus, si horum nullus est? Sciet hoc quisquis nosse desiderat vel Platone dicente vel Tullio. quinetiam ceteris, quæ moventur, hic fons hoc principium est movendi. 7 Quanta sit autem vocabuli hujus expressio, quo anima fons motus vocatur, facile reperies, si rei invisibilis motum sine auctore atque ideo sine initio ac sine fine prodeuntem & cetera moventem mente concipias: cui nihil similius de visibilibus quam fons potuerit reperiri; qui ita principium est aquæ, ut cum de se

fluvios

6. *Ut amat ultro, quo juncta est*] Omnino legerim, *quo vincta est.* Amat, inquit, corpus anima; & eo licet carcere veluti quodam teneatur, arcano nihilominus Naturæ consulto, amat tamen. In Lugdunensi erat, *cui devincta est.* Quod suffragatur. Et ipse Macrob. lib. 1. cap. XI. *Nam ut constet animal, necesse est ut in corpore anima vinciatur.* Et nunc, quia ita quoque habent membranæ Modianæ, in textum recepimus. *Pontan.*

7. *Quanta sit autem vocabuli h. e.*] Sic legitur in omnibus, quas vidi, editionibus. At in membrana utraque *jam* pro *autem.* Quod notandum, quia placuit ea vocula veteribus in connectendo. Justinus VI. 8. post multas Epaminondæ recensitas virtutes addit: *Iam literarum studium, jam philosophiæ doctrina tanta.* XLI, 5. *Iam fontium ac silvarum ea copia est, jam promontoriorum altitudo.* V, 4. *Iam multis locis prælia facit.* Ut ibi habetur in Mss Bongarsianis & Lugdunensi. *Gronov.*

8. *Ille-*

fluvios & lacus procreet, à nullo naſci ipſe dicatur. nam, ſi ab alio naſceretur, non eſſet ipſe principium: & ſicut fons non ſemper facile deprehenditur; ab ipſo tamen qui funduntur aut Nilus eſt, aut Eridanus, aut Iſter, aut Tanais; &, ut [8] illorum rapacitatem videndo admirans, & intra te tantarum aquarum originem requirens, cogitatione recurris ad fontem, & hunc omnem motum intelligis de primo ſcaturiginis manare principio: ita cum corporum motum, ſeu divina ſeu terrena ſint, conſiderando quærere forte auctorem velis, mens tua ad animam quaſi ad fontem recurrat, cujus motum etiam ſine corporis miniſterio teſtantur cogitationes, gaudia, ſpes, timores. nam motus ejus eſt boni malique diſcretio, virtutum amor, cupido vitiorum; ex quibus effluunt omnes inde naſcentium rerum meatus. motus enim ejus eſt quicquid iraſcimur, & in fervorem mutuæ colliſionis armamur: unde paulatim procedens rabies fluctuat præliorum. motus ejus eſt; quod in deſideria rapimur, quod cupiditatibus alligamur. ſed hi motus ſi ratione gubernentur proveniunt ſalutares: ſi deſtituantur; in præceps & rapiuntur & rapiunt. Didiciſti motus animæ, quos modò ſine miniſterio corporis, modo per corpus exercet. ſi verò ipſius mundanæ animæ motus requires; cæleſtem volubilitatem & ſphærarum ſubjacentium rapidos impetus intuere, ortum occaſumve ſolis, curſus ſiderum vel recurſus; quæ omnia anima movente proveniunt. immobilem vero eam dicere, quæ movet omnia, Ariſtoteli non convenit (qui quantus in aliis ſit probatum eſt,) ſed illi tantum, quem vis naturæ quem ratio manifeſta non moveat.

8. *Illorum rapacitatem videndo*] Mss. *rapiditatem*; utrumque bonum, & quod innumeris apud Poetas exemplis adſtrui facile eſt. Sed ultimum, quia id agnoſcunt libri antiqui, præferendum cenſeo. Quintilianus VI Inſtitut. 1. *Effunditur & velut rapido fluminis obſequitur.* Gronov.

CAP. XVII.

Scipionem ab avo suo Africano tam ad ociosas quam ad negociosas virtutes incitatum fuisse: tum de tribus philosophiæ partibus, quarum nullam Cicero intactam præterierit.

EDocto igitur atque asserto animæ motu, Africanus qualiter exercitio ejus utendum sit in hæc verba mandat & præcipit. *Hanc tu exerce optimis in rebus. sunt autem optimæ curæ de salute patriæ: quibus agitatus & exercitatus animus, velocius in hanc sedem & domum suam pervolabit, idque ocius faciet, si jam tum cum erit inclusus in corpore eminebit foras, & ea quæ extra erunt contemplans, quam maxime se à corpore abstrahet. namque eorum animi, qui se voluptatibus corporis dediderunt, earumque se quasi ministros præbuerunt, impulsuque libidinum voluptatibus obedientium deorum & hominum jura violaverunt, corporibus elapsi, circum terram ipsam volutantur; nec hunc in locum nisi multis agitati sæculis revertuntur.* In superiore hujus operis parte diximus alias otiosas, alias negotiosas esse virtutes; & illas philosophis, has rerumpublicarum rectoribus convenire, utrasque tamen exercentem facere beatum. hæ virtutes interdum dividuntur; nonnumquam vero miscentur, cum utrarumque capax & natura & institutione animus invenitur. nam si quis ab omni quidem doctrina habeatur alienus, in republica tamen & prudens & temperatus & fortis & justus sit; hic à feriatis remotus eminet tamen actualium vigore virtutum, quibus nihilominus cœlum cedit in præmium. si quis vero insita quiete naturæ non sit aptus ad agendum; sed solum optima conscientiæ dote 1 erectus ad supera doctrinæ supellectilem ad exercitium divinæ disputatonis expendat, sectator cælestium devius caducorum; is quoque ad cæli verticem otiosis virtutibus subve-

1. *Erectus ad supera*] *Ad superna* membranæ. *Pontan.*

2. *Multi-*

subvehitur. sæpe tamen evenit ut idem pectus & agendi & disputandi perfectione sublime sit; & cœlum utroque adipiscatur exercitio virtutum. Romulus nobis in primo genere ponatur: cujus vita virtutes numquam deseruit, semper exercuit. in secundo Pythagoras, qui agendi nescius, fuit artifex disserendi; & solas doctrinæ & conscientiæ virtutes secutus est. sint in tertio ac mixto genere apud Græcos Lycurgus & Solon; inter Romanos Numa, Catones ambo, [2] multique alii qui & philosophiam hauserunt altius & firmamentum reipublicæ præstiterunt. [3] soli enim sapientiæ otio deditos ut abunde Græcia tulit, ita Roma non nescivit. Quoniam igitur Africanus noster quem modo avus præceptor instituit, ex illo genere est; quod & de doctrina vivendi regulam mutuatur & statum publicum virtutibus fulcit: ideo ei perfectionis geminæ præcepta mandantur: sed ut in castris locato & sudanti sub armis, primum virtutes politicæ suggeruntur his verbis: [4] *Sunt autem optima curæ de salute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus, velocius in hanc sedem & domum suam provolabit.* deinde quasi non minus docto quam forti viro philosophis apta subduntur, cum dicitur: *idque ocius faciet, si jam tunc cum erit inclusus in corpore eminebit foras, & ea quæ extra erunt contemplans quam maxime se à corpore abstrahet.* Hæc enim illius sunt præcepta doctrinæ, quæ illam dicit mortem philosophantibus appetendam.

2. *Multique alii qui & philosophiam hauserunt altius, & firmamentum reipublicæ præstiterunt*] Talis ille apud Tacitum Priscus: *Helvedius Priscus*, inquit, *ingenium illustre altioribus studiis juvenis admodum dedit: non ut plerique, ut nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmior adversus fortuita Rempubl. capesseret. Doctores sapientiæ secutus est qui sola bona quæ honesta, mala tantum quæ turpia; potentiam, nobilitatem, ceteraque extra animum, neque bonis neque malis annumerant.* Et Aurelii nostri verba quo attentius noto; hunc ille virum, hæc verba respexerit. *Pontan.*

3. *Soli enim sapientiæ otio deditos ut abunde Græcia tulit, ita Roma non nescivit.*] Membranæ Modii: *sapientes otio;* item, *Roma nescivit*, omissâ voculâ *non*. Sed nos receptam lectionem non mutavimus: & placet ea ob præcedentia, ubi inter Romanos memorantur Numa, Catones ambo, multique alii qui & philosophiam hauserunt altius, & firmamentum reipublicæ præstiterunt. *Pontan.*

 4. *Panam*

tendam ex qua fit ut adhuc in corpore positi corpus ut alienam sarcinam, in quantum patitur natura, despiciant. & facile nunc atque opportune virtutes suadet; postquam quanta & quam divina præmia virtutibus debeantur edixit. Sed quia inter leges quoque illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna sancitur; ideo in conclusione operis [4] pœnam sancit extra hæc præcepta viventibus, quem locum Er ille Platonicus copiosius exsecutus est sæcula infinita dinumerans, quibus nocentum animæ in easdem pœnas sæpe revolutæ sero de tartaris emergere permittuntur, & ad naturæ suæ principia, quod est cælum, tandem impetrata purgatione remeare. necesse est enim omnem animam ad originis suę sedem reverti. sed quæ corpus tamquam peregrinæ incolunt cito post corpus velut ad patriam revertuntur. quæ vero corporum illecebris ut suis sedibus inhærent; quanto ab illis violentius separantur, tanto ad supera serius revertuntur. Sed jam finem somnio cohibita disputatione faciamus, hoc adjecto quod conclusionem decebit. Quia cum sint totius philosophiæ tres partes, moralis, naturalis, & rationalis: & sit moralis quæ docet morum elimatam perfectionem; naturalis, quæ de divinis corporibus disputat; rationalis, cum de incorporalibus sermo est, quæ mens sola complectitur: nullam de tribus Tullius in hoc somnio prætermisit. nam illa ad virtutes amoremque patriæ & ad contemptum gloriæ adhortatio, quid aliud continet nisi ethicæ philosophiæ instituta moralia? cum vero vel de sphærarum modo, vel de novitate sive magnitudine siderum, deque principatu solis & circis cælestibus cingulisque terrestribus & oceani situ loquitur, & harmoniæ superum pandit arcanum: [5] physicæ decreta commemorat. at

4. *Pœnam sancit extra hæc præcepta viventibus*] Petronius: *Dii deæque quam male est extra legem viventibus.* Idem.

5. *Physicæ decreta commemorat*] La- [illegible] ctantius V, 17. *Voluit ostendere latere in abdito veritatem, ut decretum disciplinæ suæ tueretur*, de Carneade. Arnobius lib. II. *Conclis tamen argumenta non desunt.*

at cum de motu & immortalitate animæ diſputat; cui nihil conſtat ineſſe corporeum, cujuſque eſſentiam nullius ſenſus ſed ſola ratio deprehendit: illic [6] ad altitudinem philoſophiæ adſcendit. Vere igitur pronunciandum eſt nihil hoc opere perfectius, quo univerſa philoſophiæ continetur integritas.

deſunt, quibus & ſua decreta confirment, & aliorum ſubvertant & labefaciant ſcita. Libri tamen omnes *ſecreta*. Gron.

6. *Ad altitudinem philoſophiæ aſcendis*] Imperfecta oratio: nam & ethica præcepta & phyſica decreta ipſo Macrobio auctore philoſophiæ partes ſunt. Supple ex Mss. & antiquis edd. *philoſophiæ rationalis aſc.* Quem tertium philoſophandi modum dixit, iſque hic deſideratur. *Gron.*

AURELII MACROBII
AMBROSII THEODOSII
[1] V. C. & inlustris
CONVIVIORUM PRIMI DIEI SATURNALIORUM.
[2] LIBER PRIMUS.

Multas variasque res in hac vita nobis, Eustathi fili, natura conciliavit: sed nulla nos magis quam eorum qui è nobis essent procreati caritate devinxit: eamque nostram in his educandis atque erudiendis curam esse voluit; ut parentes neque, si id quod cuperent ex sententia cederet, tantum ulla alia ex re voluptatis, neque, si contra eveniret, tantum mæroris capere possint. hinc est quod mihi quoque institutione tua nihil antiquius æstimatur. ad cujus perfectionem compendia longis amfractibus anteponenda ducens, moræque omnis impatiens,

V. *C. & inlustris*] Magnifica scriptoris hujus, & muneris quoque ejus mentio in codice Theodosiano, lib. 6. Titulo 8. de præpositis sacri cubiculi. Verba sunt; *Sed ut nos ad hanc promulgationem Macrobii viri inlustris merita provocarunt, ita observationem quoque legis ab ejus volumus sumere provectionis auspicium, ut qui ante ipsum fuerunt sub hac conditione, præstituto honore lætentur, ut non suæ promotionis tempora ad legis usurpationem revolvant, nec præferri postulent iis qui prætorianam vel urbanam præfecturam vel militare magisterium post eorum provectionem sortiti sunt, sed perinde habeantur ac si nunc cœperint, & in eodem ordine permanentes, in quo nunc eos liberalitas nostra constituit, provectionis viri inlustris Macrobii tempora metiant, ut ex hujus administrationis exordio, prout quisque provectus est vel fuerit provehendus, suæ locum vindicet dignitatis.* Quem locum indicio debeo atq; humanitati clarissimi viri Jos. Scaligeri; cui & majora debebo. *Pont.* Nescio an ejusdem viri, idem certe nomen honoratum sub Arcadio & Honorio monstrare possumus ex Codicis Justinianei libro I. tit. 9. de paganis lege 3. quæ missa dicitur *Macrobio præfecto prætorio Hispaniarum.* Gronov.

2. *Liber primus*] Semel hoc dixero. Stephani textum, qui optimus visus, expressimus, nisi si operarum alicubi aut alias error fuerit. Cæterum de Scripto quæ vel addita vel immutata ad autographum pariter edidimus. Et id & alia suis indicabimus locis. *Pont.*

3. *Apes*

tiens, non opperior ut per hæc sola promoveas quibus ediscendis naviter ipse invigilas: sed ago, ut ego quoque tibi legerim; & quicquid mihi vel te jam in lucem edito, vel antequam nascereris, in diversis seu Græcæ seu Romanæ linguæ voluminibus elaboratum est, id totum sit tibi scientiæ supellex: & quasi de quodam litterarum peno, si quando usus venerit, aut historiæ quæ in librorum strue latens clam vulgo est, aut dicti factive memorabilis reminiscendi, facile id tibi inventu atque depromptu sit. Nec indigeste tamquam in acervum congessimus digna memoratu: sed variarum rerum disparilitas auctoribus diversa, confusa temporibus, ita in quoddam digesta corpus est; ut, quæ indistincte atque promiscue ad memoriæ subsidium annotaveramus, in ordinem instar membrorum cohærentia convenirent. Nec mihi vitio vertas, si res, quas ex lectione varia mutuabor, ipsis sæpe verbis quibus ab ipsis auctoribus enarratæ sūt explicabo. quia præsens opus non eloquentiæ ostentationem, sed noscendorum congeriem pollicetur. & boni consulas oportet, si notitiam vetustatis modo nostris non obscure, modo ipsis antiquorum fideliter verbis recognoscas, prout quæque se vel enarranda vel transferenda suggesserint.
3 apes enim quodammodo debemus imitari, quæ vagantur & flores carpunt; deinde quicquid attulere disponunt ac per favos dividunt; & succum varium in unum saporem mixtura quadam & proprietate spiritus sui mutant. Nos quoque, quicquid diversa lectione quæsivimus, committemus stylo; ut in ordinem eodem digerente coalescant. nam & in animo melius distincta servantur; & ipsa distinctio non sine quodam fermento, quo conditur universitas, in unius saporis usum varia libamenta confundit: ut, etiamsi quid apparuerit unde sumptum sit, aliud tamen esse quam unde sumptum noscetur appareat. quod in corpore nostro videmus

3. *Apes enim*] Habet ex Seneca Epistola 84. ubi tamen *per favos digerunt*, non *dividunt*. Idem.

4. Cur-

mus sine ulla opera nostra facere naturam. Alimenta quæ accipimus, quamdiu in sua qualitate perseverant, & solida innatant, male stomacho oneri sunt. at cum ex eo, quod erant, mutata sunt; tum demum in vires & sanguinem transeunt. idem in his quibus aluntur ingenia præstemus; ut quæcumque hausimus, non patiamur integra esse ne aliena sint; sed in quandam digeriem concoquantur. alioquin in memoriam ire possunt, non in ingenium. Ex omnibus colligamus unde unum fiat ex omnibus, sicut unus numerus fit ex singulis. hoc faciat noster animus; omnia, quibus est adjutus, abscondat; ipsum tamen ostendat quod effecit: ut qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant ut nullius sint odoris propria quæ condientur, [4] confusura videlicet omnium succos odoraminum in spiramentum unum. Vides quam multorum vocibus chorus constet. una tamen ex omnibus redditur. aliqua est illic acuta, aliqua gravis, aliqua media: accedunt viris feminæ: interponitur fistula. ita singulorum illic latent voces, omnium apparent, [5] & fit concentus ex dissonis. tale hoc præsens opus volo. multæ in illo artes, multa præcepta sint, multarum ætatum exempla, sed in unum conspirata. in quibus si neque ea quæ jam tibi sunt cognita asperneris, nec quæ ignota sunt vites: invenies plurima, quæ sit aut voluptati legere, aut cultui legisse, aut usui meminisse. nihil enim huic operi insertum puto aut cognitu inutile aut difficile perceptu; sed omnia quibus sit ingenium tuum vegetius, memoria adminiculatior, [6] oratio sollertior, sermo

4. *Confusura videlicet omnium succos*] Lego ex vet. cod. *confusuri*. Meursius.

5. *Et fit concentus ex dissonis*] Apulei de Mundo locus geminus est. Eum, quia levi vitio hactenus nutat, apponam ut confirmetur: *At enim ut in choreis, cum dux carminis hymno præcinit, concinentium vulgus virorum & feminarum mixtis gravibus & acutis clamoribus unam harmoniam resonant: Sic divina mens mundanæ varietatis, ad instar unius concentionis, revelat.* Scripserat Lucius, *evelat*. Festus *evelatum eventilatum, unde velabra quibus frumentum ventilatur*. Certe non potuit significantiori, quod voluit, dictione depromere. *Pont.*

6. *Oratio solertior, sermo incorruptior*] Circumludit Agellii verba quæ lib. 20. capite postremo. Et ea ipsa quia similiter ibi labe correctorum, etiam in scriptis, quos vidi, aspersa, huc adducam, ut

ſermo incorruptior: niſi ſicubi nos ſub alio ortos cœlo Latinæ linguæ vena non adjuvet. Quod ab his, ſi tamen quibuſdam forte nonnunquam tempus voluntaſque erit iſta cognoſcere, petitum impetratumque volumus, ut æqui bonique conſulant; ſi in noſtro ſermone nativa Romani oris elegantia deſideretur. 7 Sed ne ego incautus ſum, qui venuſtatem reprehenſionis incurri à M. quondam Catone profectæ in A. Albinum, qui cum L. Lucullo conſul fuit. is Albinus res Romanas oratione Græca ſcriptitavit. in ejus hiſtoriæ primo ſcriptum eſt ad hanc ſententiam: Neminem ſuccenſere ſibi convenire, ſi quid in illis libris parum compoſite aut minus eleganter ſcriptum foret. nam ſum, inquit, homo Romanus natus in Latio; & eloquium Græcum à nobis alieniſſimum eſt. ideoque veniam gratiamque malæ exiſtimationis, ſi quid eſſet erratum, poſtulavit. Ea cum legiſſet M. Cato: Ne tu, inquit, Aule nimium nugator es, cum maluiſti culpam deprecari, quam culpa vacare. nam petere veniam ſolemus aut cum imprudentes erravimus, aut cum noxam imperio compellentis admiſimus. te, inquit, oro, quis perpulit ut id committeres quod priuſquam faceres peteres uti ignoſceretur? Nunc argumentum, quod huic operi dedimus, velut ſub quodam prologi habitu dicemus.

ut emaculem: *Ex quo facile adoleſcent ingenia hominum vegetiora. aut memoria adminiculatior, aut oratio ſolertior, aut ſermo incorruptior aut delectatior motio aut in ludiſq liberalior.* Quid enim hic, *delectatior motio*? Mea fide reſcribe, *delectator in otio.* Hæc olim notata nobis. Nunc dum iſta recognoſcimus, deprehendi eandem Gellianam emendationem in mentem quoque fuiſſe atque expreſſam V. Cl. Jano Rutgerſio Var. Lect. lib 4. cap. XI. Qui & ibi videndus. Item Theodoro Cantero V. Cl. epiſtola ad P. Scriverium. *Pont.*

7. *Sed ne ego incautus ſum*] Diverſa eſt & melior priſca ſcriptura, *ſed na ego incautus ſum, qui &c. incurram.* Sic etiam infra: *na tu, inquit, Aule.* Gron.

CAP. I.

Argumentum operis totius.

SAturnalibus apud Vettium Prætextatum Romanæ nobilitatis proceres doctique alii congregantur; & tempus sollemniter feriatum deputant colloquio liberali, convivia quoque sibi mutua comitate præbentes, nec discedentes à se nisi ad nocturnam quietem. nam per omne spatium feriarum meliorem diei partem seriis disputationibus occupantes, cœnæ tempore sermones conviviales agitant: ita ut nullum diei tempus docte aliquid vel lepide proferendi vacuum relinquatur. sed erit in mensa sermo jucundior; ut habeat voluptatis amplius, severitatis minus. nam cum apud alios quibus sunt descripta convivia, tum in illo Platonis sympotio non austeriore aliqua de re convivarum sermo, sed Cupidinis varia & lepida descriptio est. in quo quidem Socrates non artioribus, ut assolet, nodis urget atque implicat adversarium; 1 sed eludendi magisque decertandi modo apprehensis dat elabendi prope atque effugiendi locum: oportet enim versari in convivio sermones ut castitate integros, ita appetibiles venustate. Matutina vero erit robustior disputatio; quæ viros & doctos & præclarissimos deceat. neque enim Cottæ, Lælii, Scipiones amplissimis de rebus quoad Romanæ litteræ erunt in veterum libris disputabunt: Prætextatos vero, Flavianos, Albinos, Symmachos, & Eustathios, quorum splendor similis & non inferior virtus est, eodem modo loqui aliquid licitum non erit. Nec mihi fraudi sit si uni aut alteri ex his, quos cœtus coëgit, matura ætas posterior sæculo Prætextati sit. quod licito fieri Platonis dialogi testimonio sunt. quippe Socrate ita Parmenides antiquior, ut hujus pueritia vix illius apprehenderit senectutem:

1. *Sed eludendi magisque decertandi modo*] Melius v. c. *magis quam decertandi. Meurs.*

tem : & tamen inter illos de rebus arduis disputatur. inclutum dialogum Socrates habita cum Timæo disputatione consumit; quos constat eodem sæculo non fuisse. Paralus vero & Xanthippus, quibus Pericles pater fuit, cum Protagora apud Platonem disserunt secundo adventu Athenis morante; quos multo ante infamis illa pestilentia Atheniensis absumpserat. Annos ergo coëuntium mitti in digitos, exemplo Platonis nobis suffragante, non convenit. Quo autem facilius quæ ab omnibus dicta sunt apparere ac secerni possent; Decium de Postumiano quinam ille sermo aut inter quos fuisset sciscitantem fecimus. Et ne diutius lectoris desideria moremur, jam Decii & Postumiani sermo palam faciet, quæ hujus colloquii vel origo fuerit, vel ordo processerit.

CAP. II.

Quæ convivalis hujus sermonis origo & quis ordo fuerit.

DECIUS. Tentanti mihi, Postumiane, aditus tuos [1] & mollissima consultandi tempora commodo assunt feriæ, quas indulget magna pars mensis Jano dicati. ceteris enim ferme diebus, qui perorandis causis opportuni sunt, hora omnino reperiri nulla potest; quin tuorum clientium negotia vel defendas in foro, vel domi discas. Nunc autem (scio te enim non ludo sed serio feriari) si est commodum respondere id quod rogatum venio : tibi ipsi, quantum arbitror, non injucundum, mihi vero gratissimum feceris. Requiro autem abs te id primum, interfuerisne convivio per complusculos dies continua comitate renovato, eique sermoni quem prædicare in primis, quemque apud omnes maximis ornare laudibus diceris : quem quidem ego ex patre

ET *mollissima consultandi tempora*] Adumbratum de Marone. Martialis quoque notavit:

Nosti tempora tu Jovis sereni,
Cum fulget placidus suoque vultu,
Quo nil supplicibus solet negare. Pont.

2. Ad

patre audiſſem; niſi poſt illa convivia Roma profectus Neapoli moraretur. aliis vero nuper interfui admirantibus memoriæ tuæ vires, univerſa quæ tunc dicta ſunt per ordinem ſæpe referentis. *Poſtumianus*: Hoc unum, Deci, nobis (ut & ipſe, quantum tua ſinit adoleſcentia, videre & ex patre Albino audire potuiſti) in omni vitæ curſu optimum viſum eſt, ut, quantum ceſſare à cauſarum defenſione licuiſſet, tantum ad eruditorum hominum tuique ſimilium [2] congreſſum aliquem ſermonem conferrem. neque enim recte inſtitutus animus requieſcere aut utilius aut honeſtius uſquã poteſt, quam in aliqua opportunitate docte ac liberaliter colloquendi interrogandique & reſpondendi comitate. Sed quodnam iſtud convivium? an vero dubitandum non eſt quin id dicas quod doctiſſimis procerum ceteriſque nuper apud Vettium Prætextatum fuit, & quod diſcurrens poſt inter reliquos grata viciſſitudo variavit? *Decius*: De hoc ipſo quæſitum venio; & explices velim quale illud convivium fuerit, à quo te afuiſſe propter ſingularem omnium in te amicitiam non opinor. *Poſtumianus*: Voluiſſem equidem, neque id illis, ut æſtimo, ingratum fuiſſet. ſed, cum eſſent amicorum complures mihi cauſæ illis diebus perno- ſcendæ, ad cœnam tum rogatus meditandi non edendi illud mihi tempus eſſe reſpondi; hortatuſque ſum ut alium potius nullo involutum negotio atque à cura liberum quærerent. itaque factum eſt. nam facundum & eruditum virum Euſebium rhetorem, inter Græcos præſtantem omnibus idem noſtra ætate profeſſis, doctrinæ Latiaris haud inſcium Prætextatus meum in locum invitari imperavit. *Decius*: Unde igitur illa tibi nota ſunt, quæ tum jucunde & comiter ad inſtituendam vitam exemplis, ut audio, rerum copioſiſſi-

2. *Ad congreſſum aliquem ſermonem conferrem*] Solius hoc Stephani eſt; quod tamen ne ſubſiſtere quidem poſſe puto. Sub τοῖς *tantum* ſubintelligendum temporis, otii, ceſſationis. Revocandum igitur ex priſtinis *ſermonumque*. *Gronov.*

3. *Decli-*

piosissimis & variæ doctrinæ ubertate prolata digestaque sunt? *Postumianus*: Cum solstitiali die, qui Saturnaliorum festa quibus illa convivia celebrata sunt consecutus est, forensi cura vacuus lætiore animo essem domi; eo Eusebius cum paucis è sectatoribus suis venit: statimque vultu renidens; Permagna me, inquit, abs te Postumiane cum ex aliis tum hoc maxime gratia fateor obstrictum, quod à Prætextato veniam postulando, mihi in cœna vacuefecisti locum. itaque intelligo, non studium tantum tuum, sed ipsam quoque, ut aliquid abs te mihi fiat commodi, consentire atque adspirare fortunam. Vis ne, inquam, restituere id nobis quod debitum tam benigne ac tam libenter fateris; nostrumque hoc otium, quo perfrui raro admodum licet, eo ducere, ut his, quibus tunc tu interfueris, nunc nos interesse videamur? Faciam, inquit, ut vis. Narrabo autem tibi non cibum aut potum, tametsi ea quoque ubertim casteque affuerint; sed & quæ vel in conviviis vel maxime extra mensam ab isdem per tot dies dicta sunt, in quantum potero, animo repetam. quæ quidem ego cum audirem: ad eorum mihi vitam qui beati à sapientibus dicerentur accedere videbar. nam &, quæ pridie quam adessem inter eos dicta sunt, Avieno mihi insinuante comperta sunt; & omnia scripto mandavi, ne quid subtraheret oblivio. quæ si ex me audire gestis: cave æstimes diem unum referendis, quæ per tot dies sunt dicta, sufficere. *Decius*: Quemnam igitur & inter quos aut unde ortum sermonem Postumiane fuisse dicebat? ita præsto sum indefessus auditor. *Postumianus*: Tum ille, 3 Declinante, inquit, in vesperum die, quem Saturnale festum erat insecuturum, cum Vettius Prætextatus 4 domi conveni-

3. *Declinante in vesperum die*] Charta Academica *vesperam*; quod, licet editiones omnes in vulgatum consentiant, Macrobio asserunt vel illa capitis seq. *Deinde vespera, quod à Græcis tractum est, illi enim ἑσπέραν à stella Hespero dicunt.* Gronov.

4. *Domi convenire gestientibus*] Vet. cod. auctior voce, *convenire se g.* Meurs.

venire geſtientibus copiam faceret : eo venerunt Aurelius Symmachus & Cæcina Albinus, cum ætate tum etiam moribus ac ſtudiis inter ſe conjunctiſſimi. hos Servius inter Grammaticos doctorem recens profeſſus, juxta doctrinam mirabilis & amabilis verecundiæ, terram intuens & velut latenti ſimilis ſequebatur. Quos cum proſpexiſſet obviamque proceſſiſſet, ac perblande ſalutaviſſet : converſus ad Furium Albinum, qui tum forte cum Avieno aderat, Visne, ait, mi Albine, cum his, quos advenisſe peropportune vides, quoſque jure civitatis noſtræ lumina dixerimus, eam rem de qua inter nos naſci cœperat ſermo communicemus? Quid ni maxime velim? Albinus inquit. nec enim ulla alia de re quam de doctis quæſtionibus colloqui aut nobis aut his poteſt eſſe jucundius. cumque conſediſſent; tum Cæcina : Quidnam id ſit, mi Prætextate, tametſi adhuc neſcio; dubitare tamen non debeo eſſe ſcitu optimum, cum & vobis ad colloquendum cauſam attulerit, & nos ejus eſſe expertes non ſinatis. 5 Atqui ſcias, inquit, oportet eum inter nos ſermonem fuiſſe, ut, quoniam dies craſtinus feſtis Saturno dicatis initium dabit, quando Saturnalia incipere dicamus, id eſt, quando craſtinum diem initium ſumere exiſtimemus. & inter nos quidem parva quædam de hac diſputatione libavimus. verum, quia te quicquid in libris latet inveſtigare notius eſt, quam ut per verecundiam negare poſſis, pergas volo in medium proferre quicquid de hoc quod quærimus 6 edoctum tibi comprehenſumque eſt.

Cap.

5. *Atque ſcias oportet*] Stephanus dedit *atqui*. Sed utrumque defectum, alterum & nugatorium eſt. Lege. *atqui ſcias, inquit, oportet*. Nam loquentis perſona mutatur, & deſinente Cæcina Prætextatus incipit. *Gronov.*

6. *Edoctum tibi comprehenſumque eſt*] Erat in Anglicano recte, *eductum tibi*. P.

CAP. III.

De principio ac divisione civilis diei.

TUm Cæcina : Cum vobis, [1] qui me in hunc sermonem inducitis, nihil ex omnibus quæ veteribus elaborata sunt aut ignoratio neget, aut oblivio subtrahat: superfluum video inter scientes nota proferre. Sed ne quis me æstimet dignatione consultationis gravari, quicquid de hoc mihi tenuis memoria suggesserit, paucis revolvam. Post hæc, cum omnes paratos ad audiendum erectosque vidisset, ita exorsus est. M. Varro in libro rerum humanarũ, quem de diebus scripsit, *Homines*, inquit, *qui ex media nocte* [2] *ad proximam mediam noctem his horis viginti quatuor nati sunt, uno die nati dicuntur.* quibus verbis ita videtur dierum observationem divisisse, ut qui post solis occasum ante mediam noctem natus sit illo, quem nox secuta est; contra vero qui in sex noctis horis posterioribus nascitur, eo die videatur natus qui post eam noctem diluxerit. Athenienses autem aliter observare idem Varro in eodem libro scripsit; eosque à solis occasu ad solem iterum occidentem omne id medium tempus unum diem esse dicere. Babylonios porro aliter. à sole enim exorto ad exortum ejusdem incipientem id spatium unius diei nomine vocare. Umbros vero unum & eundem diem esse dicere à meridie ad insequentem meridiem. *Quod quidem*, inquit Varro, *nimis absurdum est. nam qui Kalendis hora sexta apud Umbros natus est, dies ejus natalis videri debebit & Kalendarum dimidiatus, &* [3] *qui post Kalendas erit usque ad horam ejusdem diei sextam.* Populum autem Romanum ita uti Varro dixit dies singulos annumerare

1. QUi me in hunc sermonem inducitis] Idem vetus, *adducitis*, quod fuerit, *abducitis*. Pont.

2. *Ad proximam mediam noctem his horis 24. nati sunt*] Apud Agell. lib. 3. cap. 2. verba hæc Varronis monosyllabo auctiora: *in his horis 24.* &c. Emendabis obiter Censorinum cap. 23. ubi male hodie *in his oris quatuor & viginti*. Scribo, *horis q. e. v.* Leviculũ est. M.

3. *Qui post Kalendas erit ante horam ejusdem diei sextam*] Agellius aliter citat hæc Varronis: *Et qui est post Kalendas dies ante horam e. d. s.* Idem.

re à media nocte ad mediam proximam multis argumentis ostenditur. 4 Sacra sunt enim Romana partim diurna, alia nocturna. & ea quæ diurna sunt 5 ab initio diei ad medium noctis protenduntur: ab hora sexta noctis sequentis nocturnis sacris tempus impenditur. ad hoc ritus quoque & mos auspicandi eamdem esse observationem docet. nam magistratus, quando uno die eis & auspicandum est & id agendum super quo processit auspicium, post mediam noctem auspicantur, & post exortum solem agunt: auspicatique & egisse eodem die dicuntur. præterea tribuni plebis, quos nullum diem integrum abesse Roma licet, cum post mediam noctem proficiscuntur, & post primam facem ante mediam noctem sequentem revertuntur, non videntur afuisse diem: quoniam ante horam noctis sextam regressi partem aliquam illius in urbe consumunt. Quintum quoque Mucium jureconsultum 6 dicere solitum: lege non isse usurpatum mulierem, quæ, cum Kalendis Ianuariis apud virum matrimonii causa esse cœpisset, a. d. diem quartum Kalendas Januarias sequentes usurpatum isset. non enim posse impleri trinoctium, quo abesse à viro usurpandi causa ex duodecim tabulis deberet: quoniam tertiæ noctis posteriores sex horæ alterius anni essent, qui inciperet ex Kalendis. Vergilius quoque id ipsum ostendit, ut hominem decuit poëticas res agentem, recondita atque operta veteris ritus significatione:

Torquet, inquit, *medios nox humida cursus:*
Et me sævus equis oriens afflavit anhelis.

his enim verbis diem, quem Romani civilem appellaverunt

4. *Sacra sunt enim Romana partim diurna, alia nocturna*] Lego ex v. c. & Agellio *partim nocturna*. Idem. Sane si Stephano sua mutatio aut Pontano constet, nobis non placebit βαλανηφαγεῖν. Vide, si operæ est, observata patri lib. III. obs. cap. 2. *Gronov.*

5. *Ab initio diei ad medium noctis protenduntur*] Hæc verba absunt à v. c. *Meurs.*

6. *Dicere solitum: lege non isse usurpatum mulierem*] Eadem & Anglicano scriptura fuit. Videatur tamen immissa voce legend. *solitum legi: lege.* Pont.

7. Ita

runt, à sexta noctis hora oriri admonet. idem poëta quando nox quoque incipiat expressit in sexto. cum enim dixisset:

Hac vice sermonum roseis aurora quadrigis
Jam medium æthereo cursu trajecerat axem.

mox suggessit vates:

Nox ruit Ænea. nos flendo ducimus horas.

7 ita observantissimus civilium definitionum diei & noctis initia descripsit. qui dies ita dividitur. Primum tempus diei dicitur mediæ noctis inclinatio; deinde gallicinium, 8 inde conticuum, cum & galli conticescunt & homines etiam tum quiescunt; deinde diluculum, id est, cum incipit dies dignosci; inde mane, cum dies clarus est. 9 mane autem dictum aut quod 10 ab inferioribus, id est, à manibus exordium lucis emergat, aut, quod verius mihi videtur, ab omine boni nominis. nam & Lanuvii *mane* pro *bono* dicunt: sicut apud nos quoque contrarium est *immane*. ut, *immanis bellua*, vel, *immane facinus*, & hoc genus cetera, pro *non bono*. deinde à mane ad meridiem, hoc est, ad medium diei. inde jam supra vocatur tempus occiduum; & mox suprema tempestas, hoc est diei novissimum tempus. sicut expressum est in duodecim tabulis 11 SOLIS. OCCASUS. SUPREMA. TEMPESTAS.

7. *Ita observantissimus civilium definitionum*] Vet. c. auctior: *Sed ita*. Lego, *Et ita*. Meurs.

8. *Inde conticuum*] Et veteres excusi & scriptus retinent, *conticinium*. Pont.

9. *Mane autem dictum, aut quod ab inferioribus id est à manibus*] Idem, *inferioribus locis*, sed male. Toto vero hoc loco Varronem sequitur, aut potius non sequitur. Non enim à *manibus* ille, sed *manando* dictionem istam deducit. Ait Varro: *Diei principium mane, quo tunc manat dies ab oriente. Nisi potius quod bonum antiqui dicebant manum, ad cujusmodi religionem Græci quoque, cum lumen adfertur, solent dicere* φῶς ἀγαθόν. Sed ad posteriorem hanc sententiam Macrobius quoque post inclinat. *Idem*.

10. *Ab inferioribus, id est à manibus*] MS. Anglicanus habet, *ab inferioribus locis*. quæ lectio non, ut olim existimavimus, omnino rejicienda. Nam Plinius & Martialis, ut me postea commonuit amicus vetus, vir Cl. Petrus Scriverius, videntur asserere lectionem codicis membranacei. Quorum hic lib. 12. epigr. 63.

Nec regale nemus fulmen, nec fulmine digna,
Scissa nec ad Manes, sed sita dives humus.

Plinius vero Historiæ Naturalis lib. 33. in Procemio: *Imus in viscera ejus, & in sede Manium opes quærimus*. Pontan.

11. *Solis occasus suprema tempestas*] Mirum similiter hanc formulam concipi

STAS. ESTO [12] deinde vespera; quod à Græcis tràctatū est. illi enim ἑσπέραν à stella hespero dicunt: unde & Hesperia Italia, quod occasui subjecta sit, nominatur. ab hoc tempore prima fax dicitur; deinde concubia; & inde intempesta; quæ non habet idoneum tempus rebus gerendis. hæc est diei civilis à Romanis observata divisio. ergo noctu futura, cum media esse cœperit, auspicium Saturnaliorum erit; quibus die crastini mos inchoandi est.

cipi etiam in editionibus priscis, cum manifestum sit & proculcatum jam in XII. Tabulis legi, SOL OCCASUS. Et fallor? an apud Valerium cap.. 3. lib. 7. legendum hac itidem forma; *Vt equis insidentes, sole orto cursum in quendam locum dirigerent*; pro quod editur, *solis ortu*. Pontan.

12. *Deinde vespera; quod à Græcis tractatum est.*] Omnino verum, *tractum est* Ita liber & Gryph. edit. & istud Typographi mendum putassem, nisi reperissem in pluribus editionibus. *Idem.*

CAP. IV.

Latine dici Saturnaliorum, noctu futura, *&*, die crastini.

HIc, cum omnes quasi vetustatis promptuarium Albini memoriam laudavissent, Prætextatus Avienum videns Furio insusurrantem, Quidnam hoc est, mi Aviene, inquit, quod uni Albino indicatum clam ceteris esse velis? tum ille: Moveor quidem auctoritate Cæcinæ, nec ignoro errorem in tantam non cadere doctrinam: aures tamen meas ista verborum novitas perculit; cum, *noctu futura*, & *die crastini*, magis quam *nocte futura*, &, *die crastino*, dicere ut regulis placet maluit. nam, *noctu*, non appellatio sed adverbium est. porro, *futura*, quod nomen est, non potest cum adverbio convenire. nec dubium est hoc inter se esse *noctu* & *nocte*, quod *diu* & *die*. & rursus, *die* & *crastini*, non de eodem casu sunt; & nisi casus idem nomina in hujusmodi elocutione non jungit. *Saturnaliorum* deinde cur malimus quam *Saturnalium* dicere opto dinoscere. Ad hæc cum Cæcina renidens taceret; & Servius à Symmacho rogatus esset quidnam de his existimaret; Licet, inquit, in hoc non cœtu

minus

minus nobilitate quam doctrina reverendo, magis mihi discendum sit quam docendum: famulabor tamen arbitrio jubentis; & insinuabo primum de Saturnalibus, post de ceteris, unde sit sic eloquendi non novitas sed vetustas. Qui *Saturnalium* dicit, regula innititur. nomina enim quæ dativum pluralem in *bus* mittunt, nunquam genitivum ejusdem numeri syllaba crevisse patiuntur; sed aut totidem habet; ut, *monilibus monilium*, *sedilibus sedilium*; aut una syllaba minus est; ut, *carminibus carminum*; *luminibus luminum*. sic ergo *Saturnalibus* rectius *Saturnalium* quã *Saturnaliorum*. sed, qui *Saturnaliorum* dicunt, auctoritate magnorum muniuntur virorum. nam & Sallustius in tertia *Bacchanaliorum* ait; & [1] Masurius Fastorum secundo *Vinaliorum dies*, inquit, *Jovi sacer est. non, ut quidam putant, Veneri.* [2] &, ut ipsos quoque Grammaticos in testimonium citem, Verrius Flaccus in eo libello, qui Saturnus inscribitur. *Saturnaliorum*, inquit, *dies apud Græcos quoque festi habentur.* & in eodem libro *Dilucide me*, inquit, *de constitutione Saturnaliorum scripsisse arbitror.* item Julius Modestus de feriis *Saturnaliorum*, inquit, *feria.* & in eodem libro *Antias*, inquit, *Agonaliorum repertorem Numam Pompilium refert.* Hæc tamen, inquies, auctoritas quæro an possit aliqua ratione defendi. plané, quatenus alienum non est committi Grammaticum cum sua analogia, tentabo suspicionibus eruere quid sit quod eos à solita enunciatione detorserit, ut mallent *Saturnaliorum* quam *Saturnalium* dicere. Ac primum æstimo quod hæc nomina, quæ sunt festorum dierum neutralia carentque numero singulari, diversæ conditionis esse voluerunt ab his nominibus quæ

MAsurius Fastorum secundo.] Idem hic Masurius de quo Persius.
Cur mihi non liceat, jussit quodcunque voluntas,
Excepto si quid Masuri rubrica notavit?
Ad quod vetus Glossarius, *Masurius hic Sabinus, legis consultus fuit.* Pont.

2. *Et ut ipsos quoque Grammaticos in testimonium citem*] Petron. *Et ne puer quidem ad testimonium citem.* Nec fugit ad Petronium filium Douzam. Douzam breves illos & longum deflebiles Reipublicæ literariæ amores. Addatur & Varro de Re Rust. cap. 4 *Sed quid ego illum voco ad testimonium?* Idem.

quæ utroque numero figurantur. Compitalia enim, & Bacchanalia, & Agonalia, Vinaliaque, & reliqua his similia festorum dierum nomina sunt, nec singulariter nominantur; aut, si singulari numero dixeris, non idem significabis nisi adjeceris festum: ut, *Bacchanale festum*, *Agonale festum*, & reliqua: ut jam non positivum sit sed adjectivum, quod Græci ἐπίθετον vocant. animati sunt ergo ad faciendam discretionem in genitivo casu; ut ex hac declinatione exprimerent nomen sollemnis diei, scientes in nonnullis sæpe nominibus dativo in *bus* exeunte, nihilominus genitivum in *rum* finiri: ut, *domibus domorum, duobus duorum, ambobus amborum.* Ita &, *viridia*, cum ἀντὶ ἐπιθέτου accipiuntur, genitivum in *ium* faciunt; ut *viridia prata*, *viridium pratorum.* cum vero ipsam loci viriditatem significare volumus; *viridiorum* dicimus: ut cum dicitur; *formosa facies viridiorum.* tunc enim *viridia* quasi positivum ponitur non accidens. tanta enim apud veteres fuit licentia hujus genitivi; ut Asinius Pollio *vectigaliorum* frequenter usurpet: quod *vectigal* non minus dicatur quam *vectigalia.* sed & cum legamus; *lævaque ancile gerebat*: tamen & *anciliorum* relatum est. Videndum ergo ne magis varietas veteres delectaverit, quam ut ad amussim verum sit festorum dierum nomina sic vocata. ecce enim & præter sollemnium dierum vocabula, alia quoque sic declinata reperimus ut præcedens sermo patefecit; *viridiorum*, &, *vectigaliorum*, & *anciliorum*. sed & ipsa festorum nomina secundum regulam declinata apud veteres reperio: siquidem Varro *Ferialium diem* ait *à ferendis in sepulchra epulis* dici. non dixit *Ferialiorum*, & alibi *Floralium* non *Floraliorum* ait: cum idem non ludos florales illic; sed ipsum festum Floralia significaret. Masurius etiam secundo Fastorum, *Liberalium dies*, inquit, *à pontificibus agonium Martiale appellatur.* & in eodem libro: *Eam noctem deincepsque insequentem diem qui est Lucarium*, non dixit, *Lucariorum.*

item-

itemque, *Liberalium*, multi dixere, non *Liberaliorum.* unde pronunciandum est veteres indulsisse copiæ per varietatem: ut dicebant, *exanimos* & *exanimes*, *inermos* & *inermes*, tum *hilaros* atque *hilares.* & ideo certum est licito & *Saturnalium* & *Saturnaliorum* dici: cum alterum regula cum auctoritate, alterum etsi sola sed multorum defendat auctoritas. 3 reliqua autem verba, quæ Avieno nostro nova visa sunt, veterum nobis sunt testimoniis asserenda. Ennius enim, nisi cui videtur inter nostrę ætatis politiores munditias respuendus, *noctu concubia* dixit his versibus:

Qua Galli furtim noctu summa arcis adorti
Mœnia concubia, vigilesque repente cruentant.

quo in loco animadvertendum est non solum quod *noctu concubia*, sed quod etiam *qua noctu* dixerit. & hoc posuit in annalium septimo. 4 in quorum tertio clarius idem dixit:

Hac noctu filo pendebit Etruria tota.

Claudius quoque Quadrigarius annali tertio: *Senatus autem de noctu convenire, noctu multa domum dimitti.* Non esse ab re puto hoc in loco id quoque admonere. quod decemviri in duodecim tabulis inusitate *nox* pro *noctu* dixerunt. Verba hæc sunt. SEI. NOX. FVRTVM. FACTVM. ESIT. SEI. IM. OCCISIT. IOVRE. CAISVS. ESTO. in quibus verbis id etiam notandum est, quod ab eo quod est, *is*, non, *eum*, casu accusativo sed, *im*, dixerunt. Sed nec, *die crastini*, à doctissimo viro sine veterum auctoritate prolatū est: qubus mos erat modo

3. *Reliqua autem verba, quæ Avieno nostro nova visa sunt, veterum nobis.*] Probaturum se ait antiquitus solitum dici, *hac noctu* & *concubia noctu.* Item *diequarte, diecrastini.* Quæ autem, si verba ipsa spectemus, quomodo Avieno nova visa sint, mihi novum. Sed tollit hunc scrupulum liber, qui scribit; *Reliqua autem à verbi ore Avieno nostro nova visa, veterum.* Et hoc verissimum est, ab usu suo & efferendi forma noviora paruerunt. Non ceperunt hanc dictionem mustei homines, *à verbi ore*, ideoque pro libidine interpolarunt. at nos pro prisco & probo asseremus vel ipsius Macrobii monitu, qui alibi non dissimilius locutus, *Quæ*, inquit, *cum in ore priscæ auctoritatis crebro fuerint.* Porro de *Noctu futura* & alia quæ hoc capite differuntur, ab Agellii librum octavum cap. 1. pertinere, vel index ibidem adhuc reliquus indicio sit. *Pont.*

4. *In quorum tertio clarius idem dixit*] V. c. *clarius quidem idem dixit.* Meurs.

modo *diequinti* modo *diequinte* pro adverbio copulative dicere. cujus indicium est quod syllaba secunda corripitur quæ natura producitur cum solum dicitur *die*. Quod autem diximus extremam istius vocis syllabam tum per *e*, tum per *i*, scribi; consuetum id veteribus fuit ut his litteris plerumq; in fine indifferenter uterentur; sicut *præfiscine & præfiscini*, *proclive* & *proclivi*. Venit ecce, illius versus Pomponiani in memoriam qui est ex Attellana, 5 quæ Mevia inscribitur:

6 *Dies hic sextus, cum nihil egi; die quarte moriar fame.*

Die pristine eodem modo dicebatur; quod significabat die pristino, id est priore: quod nunc pridie dicitur converso compositionis ordine, quasi *pristino die*. nec inficias eo lectum apud veteres, *die quarto*. sed invenitur de transacto non de futuro positum. nam Cn. Mattius homo impense doctus, in mimiambis pro eo dicit quod nudius quartus nos dicimus, in his versibus;

7 *Nuper die quarto ut recordor, & certe*
Aquarium urceum unicum domi fregit.

hoc igitur intererit ut, 8 *die quarto*, quidem de præterito dicamus, *die quarti* autem de futuro. Verum ne de *die crastini* nihil retulisse videamur: 9 suppetit Cælianum illud ex libro [illegible] histo-

5. *Quæ Mevia inscribitur*] Scribe *Mævia*, & apud Agellium lib. 10. c. 24. *inscribitur*. Hodie ibi, *scribitur*. Meurs.

6. *Dies hic sextus, cum nihil egi; die quarte moriar fame*] Quomodo *die quarte*, quum jam *sextum diem* præteritum fateatur? An scribendum *die septime*, item *edi* pro *egi*? ut respexerit scilicet poeta illud Varronis: *Nec non id etiam est ad vim facultatesque ejus numeri* (septenarii) *augendas, quod quibus inedia mori consilium est, septimo demum die mortem oppetunt*. Pontan.

Dies hic sextus &c.] Malit hic Scriverius noster *tertius* loco *sextus*. Sed vide in Notis nostris ad hunc ipsum locũ. *P.*

7. *Nuper die quarto, ut recordor, & certe*] Adscriptum ora codicis Scriveriani, *ut recordor, excrte*. Idem.

8. *Die quarto quidem de præterito*] Sic & *breve* est præteriti temporis, *brevi* futuri. Catullus: *Vos bona senibus viris cognita breve fœmina*. Idem.

9. *Suppetit Cælianum illud ex libro Historiarum secundo*] In Codice vetere est, *Cæcilianum*. Sed bene ex Agellio reposuerunt viri docti, *Cælianum*. Fuit Cœlius Antipater historicus non ignobilis. Laudat eum Cic. lib. 1. de Oratore, & Val. Maximus lib. 1. cap. 7. his verbis: *Cælius etiam certus Romanæ historiæ auctor sermonem de eâ re ad suas aures illo adhuc vivo pervenisse scribit*. Scripsit Annales, & Historias: Illos citat Nonius non semel: Has Festus in *Topper*. Agellius lib. 10. cap. 24. Macrobius

historiarum ſecundo: *Si vis mihi equitatum dare; & ipſe cum cetero exercitu me ſequi: die quinti Romæ in Capitolium curabo tibi cœnam coctam.* Hic Symmachus, Cælius tuus, inquit, & hiſtoriam & verbum ex Originibus M. Catonis accepit; apud quem ita ſcriptum eſt: *Igitur dictatorem Karthaginienſium magiſter equitum monuit, Mitte mecum Romam equitatum, diequinti in Capitolio cœna cocta erit.* Et Prætextatus: 10 Æſtimo nonnihil ad demonſtrandam conſuetudinem veterum etiam prætoris verba conferre; quibus more majorum ferias concipere ſolet, quæ appellantur Compitalia. ea verba hæc ſunt: DIE. NONI. POPOLO. ROMANO. QVIRITIBVS. COMPITALIA. ERVNT. QVANDO. CONCEPTA. FVERINT. N.

erobius hoc loco. De ætate ejus, Gracchorum fratrum coætaneum fuiſſe colligo ex Valerii verbis citatis. *Meurſ.*

10. *Æſtimo nonnihil ad demonſtrandam conſuetudinem*] Occaſione horum verborum, emendabo Agellium loco citato. Hodie male: *Is autem erit perpetua veterum conſuetudinis gratia verba ſolemnia prætoris ponere*, &c. Lego, *Ius autem erit*, &c. Idem.

CAP. V.

De exauctoratis obſoletiſque verbis: tum recte ac Latine dici, mille verborum eſt.

TUm Avienus adſpiciens Servium, Curius, inquit, & Fabricius & Coruncanius antiquiſſimi viri, vel etiam his antiquiores Horatii illi trigemini plane ac dilucide cum ſuis fabulati ſunt: neque Auruncorum aut Sicanorum aut Pelaſgorum, qui primi coluiſſe in Italia dicuntur, ſed ætatis ſuæ verbis utebantur. tu autem perinde quaſi cum matre Evandri loquare, vis nobis verba multis jam ſæculis oblitterata revocare: ad quorum congeriem præſtantes quoque viros, quorum memoriam continuus legendi uſus inſtruit, incitaſti. ſed antiquitatem vobis placere jactatis; quod honeſta & ſobria & modeſta ſit. vivamus ergo moribus præteritis, præſentibus verbis loquamur. ego enim id, quod à 1 C. Cæſare excellentis ingenii ac providentiæ viro in primo

1 *C. Cæſare, excellentis ingenii ac providentiæ viro*] Moneat eodem amico noſtro, in Gellio legitur *prudentia*, lib. 1. cap. 10. *Pont.*

2 Sic

mo Analogiæ libro ſcriptum eſt, habeo ſemper in memoria atque in pectore, ut tamquam ſcopulum [2] ſic fugiam infrequens atq; inſolens verbum: mille denique verborum talium eſt: quæ, cum in ore priſcæ auctoritatis crebro fuerint, exauctorata tamen à ſequenti ætate repudiataque ſunt. horum copiam proferre nunc poſſem, ni tempus noctis jam propinquantis neceſſariæ diſceſſionis nos admoneret. Bona verba, quæſo, Prætextatus morali, ut aſſolet, gravitate ſubjecit: nec inſolenter parentis artium antiquitatis reverentiam verberemus, cujus amorem tu quoque dum diſſimulas magis prodis. cum enim dicis *mille verborum eſt*; quid aliud ſermo tuus niſi ipſam redolet vetuſtatem; nam licet M. Cicero in oratione, quam pro Milone concepit, ita ſcriptum reliquerit: *Ante fundum Clodii, quo in fundo propter inſanas illas ſubſtructiones facile mille hominum verſabatur valentium.* non *verſabantur*; quod in libris minus accurate ſcriptis reperiri ſolet. & in ſexta in Antonium; *Qui umquam in illo Iano inventus eſt, qui L. Antonio mille nummum ferret expenſum?* licet [3] Varro quoque ejuſdem ſæculi homo in ſeptimodecimo Humanarum dixerit; *Plus mille & centum annorum eſt:* tamen fiduciam ſic componendi non niſi ex antecedentium auctoritate ſumpſerunt. nam Quadrigarius in tertio annalium ita ſcripſit: *Ibi occiditur mille hominum.* & Lucilius in tertio Satyrarum:

Ad portam mille, à porta eſt ſex inde Salernum.

alibi vero etiam declinationem hujus nominis exſecutus eſt. nam in libro quintodecimo ita dicit;

Hunc

2. *Sic fugiam infrequens atque inſolens verbum*] Ad conſuetudinem itaque vocamur, quam & ipſe omnino probem, ſed caute tamen & cum veteri magiſtro Fabio: *Conſuetudo*, inquit, *ſi ex eo, quod plures faciunt, nomen accipiat; periculoſiſſimum dabit præceptum, non orationi modo, ſed (quod majus eſt) vitæ.* Et paulo poſt, *Ergo conſuetudinem ſermonis vocabo conſenſum eruditorum, ſicut vivendi, conſenſum bonorum.* Pont.

3. *Varro quoque ejuſdem ſeculi homo in ſeptimodecimo Humanarum* Ita etiam vetus meus codex. Agellii tamen codices conſtanter XVIII. Lapſus proclivis, ubi tamen ſit, judicare minime proclive. *Meurſ.*

4. *Sexa-*

Hunc milli passum qui viceret atque duobus
Campanus sonipes; subcursor nullus sequetur
Majore spatio ac diversus videbitur ire.

idem in libro nono:

Tu milli nummûm potes uno quærere centum.

milli passum, dixit, pro, *mille passibus*, &, *milli nummûm*, pro, *mille nummis*, aperteque ostendit, *mille*, & vocabulum esse, & singulari numero dici, & casum etiam capere ablativum, ejusque plurativum esse *milia*. *mille* enim non ex eo ponitur, quod Græce chilia dicuntur, sed quod chilias. & sicut una chilias & duæ chiliades, ita unum mille & duo milia veteres certa atque directa ratione dicebant. Et heus tu? his ne tam doctis viris, quorum M. Cicero & Varro imitatores se gloriantur, adimere vis in verborum comitiis jus suffragandi: & tamquam [4] sexagenarios majores de ponte dejicies? plura de hoc differeremus, ni vos invitos ab invito discedere hora cogeret. Sed vultisne diem sequentem, quem plerique omnes abaco & latrunculis conterunt, nos istis sobriis fabulis à primo lucis in cœnæ tempus, ipsam quoque cœnam non obrutam poculis, non lascivientem ferculis, sed quæstionibus doctis pudicam & mutuis ex lecto relationibus exigamus? sic enim ferias præ omni negotio fetas commodi senserimus, non animum, ut dicitur, remittentes (nam remittere, inquit Musonius, animum quasi amittere est) sed demulcentes eum paululum atque laxantes jucundis honestisque sermonum illectationibus? quod si ita decernitis: dis Penatibus meis huc conveniendo gratissimum feceritis. Tum Symmachus: Nullus, qui quidem se dignum hoc conventu meminerit, sodalitatem hanc vel ipsum conventus regem repudiabit. sed, ne quid ad perfectionem cœtus desideretur, invitandos ad eundem congressum convictumque censeo [5] Flavianum, [6] qui quantum sit,

4. *Sexagenarios majores*] *Sexagenario majores*. Pont.

5. *Qui quantum sit, mirandum, viro venusto*] Ita Stephanus. Cantabrigiensis

ſit, mirandum, viro venuſto patre præſtantior non minus ornatu morum gravitateque vitæ quam copia profundæ eruditionis aſſeruit) ſimulque Poſtumianum qui forum defenſionum dignatione nobilitat, & Euſtathium; qui tantus in omni philoſophiæ genere eſt, ut ſolus nobis repræſentet ingenia trium philoſophorum, de quibus noſtra antiquitas gloriata eſt. illos dico; quos Athenienſes quondam ad ſenatum legaverunt impetratum uti multam remitteret, quam civitati eorum fecerat propter Oropi vaſtationem. ea multa fuerat talentum fere quingentum. erant iſti philoſophi Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus: quos ferunt ſeorſum quemque oſtentandi gratia per celeberrima urbis loca magno conventu hominum diſſertaviſſe. fuit, ut relatum eſt, facundia Carneades violenta & rapida, ſcita & tereti Critolaus, modeſta Diogenes & ſobria. ſed in ſenatum introducti 7 interprete uſi ſunt Cœlio ſenatore. at hic noſter cum ſectas omnes aſſecutus, ſed probabiliorem ſecutus ſit; omniaque hæc inter Græcos genera dicendi ſolus impleat: inter nos tamen ita ſui locuples interpres eſt, ut neſcias qua lingua facilius vel ornatius expleat operam diſſerendi. Probavere omnes Q. Aurelii judicium quo edecumatos elegit ſodales: atque his ita conſtitutis, primum à Prætextato, ſimul deinde à ſe diſcedentes domum quiſque ſuam regreſſi ſunt.

CAP.

ſit ſcriptus, *qui quanto ſit mirando viro, venuſto patre.* Et ſimilia veſtigia in vulgatis auorum memoria. Tamen, ſi diſplicebit, conjecturis quid aliud eruatur. Ecce exemplum: *qui quanto ſit, mirandum, vir venuſto patre præſtantior.* Po-

6. *Flavianum, qui quantum ſit, mirandum, viro venuſto patre præſtantior.*] Coniicit hic idem Scriverius noſter reſcribendum, *Qui quanto ſit, mirando viro, Venuſto patre præſtantior*, vel etiam *Murrano Virio Venuſto patre pr.* ut nomina hæc propria ſint; cujus modi in Theſauro Inſcriptionum Gruterianarum occurrunt. Vide Indicem ejuſdem Theſauri capite de propriis nominibus. *Murranus* tamen in Indice ſuâ literâ non reperitur, ſed alibi. *Pont.*

7. *Interprete uſi ſunt Cœlio ſenatore*] Agellius lib. 7. cap. 14. *Cæcilio.* Omnino ſcribendum, *C. Aquilio.* Meurſ.

Euſe-

CAP. VI.

De origine ac usu prætextæ; *quomodo hac in usum transierit nominis; inibique de aliorum quorundam nominum propriorum origine.*

POstero die ad ædes Vettii matutini omnes, inter quos pridie convenerat, affuerunt, quibus Prætextatus in bibliothecam receptis, in qua eos opperiebatur, Præclarum, inquit, diem mihi fore video, cum & vos adestis, & affuturos se illi, quos ad conventus nostri societatem rogari placuit, spoponderunt. soli Postumiano antiquior visa est instruendarum cura defensionum; in cujus abnuentis locum 1 Eusebium Graja & doctrina & facundia rhetorem subrogavi: insinuatumque omnibus ut ab exorto die se nobis indulgerent, quandoquidem nullis hodie officiis publicis occupari fas esset. togatus certe, vel trabeatus, paludatusque seu prætextatus hac die videtur nullus. tum Avienus (ut ei interpellandi mos erat.) Cum sacrum mihi, ait, ac Reipublicæ nomen, Prætextate, tuum inter vocabula diversi habitus refers: admoneor non ludicræ, ut æstimo, quæstionis. cum enim 2 vestitus togæ vel trabeæ seu paludamenti nullum de se proprii nominis usum fecerit; quæro abs te cur hoc de solo prætextæ habitu usurpaverit vetustas, aut huic nomini quæ origo contigerit? Inter hæc Avieni dicta Flavianus & Eustathius, par insigne amicitiæ, ac minimo post Eusebius ingressi alacriorem fecere cœtum; acceptaque ac reddita salutatione consederunt, percunctantes quidnam

EVsebium Graja & doctrina & facundia rhetorem] Plenior laus in Veteri, *clarum rhetorem*. Pont.

2. *Vestitus togæ, vel trabeæ, seu paludamenti nullum de se proprii nominis usum fecerit.*] Atqui observavit Schiverius noster in tabulâ marmoreâ effossâ Romæ anno 1592. URSUM TOGATUM, qui primus vitreâ pilâ cum suis lusoribus decenter lusisse eo in præstantissimo monumento laudatur. Et ut constet idem hoc nomen Macrobio vetustius esse, fatetur ibidem se victum à VERO tertium Consule. Vide pag. DCXXXVII. N. 1. *Idem.*

nam offenderint sermocinationis. Tum Vettius, Peropportune, inquit, affuistis mihi assertorem quærenti. 3 movet enim mihi Avienus nostri nominis quæstionem; & ita originem ejus flagitat, tamquam fides ab eo generis exigatur. nam, cum nullus sit qui appelletur suo nomine vel togatus vel trabeatus vel paludatus, cur Prætextatus nomen habeatur postulat in medium proferri. sed & cum posti inscriptum sit Delphici templi, & unius è numero sapientum eadem sit ista sententia, γνῶθι σεαυτὸν; quid in me scire æstimandus sim si nomen ignoro, cujus mihi nunc & origo & causa dicenda est? Tullus Hostilius Hosti filius rex Romanorum tertius, debellatis Etruscis sellam curulem lictoresque & togam pictam atque prætextam, quæ insignia magistratuum Etruscorum erant, primus ut Romæ haberentur instituit. sed prætextam illo sæculo puerilis non usurpabat ætas. erat enim, ut cetera quæ enumeravi, honoris habitus. sed postea Tarquinius Demarati exsulis Corinthii filius Priscus, quem quidam Lucumonem vocitatum ferunt, rex tertius ab Hostilio, quintus à Romulo, de Sabinis egit triumphum, quo bello filium suum annos quatuordecim natum, quod hostem manu percusserat, & pro concione laudavit, & bulla aurea prætextaque donavit, insigniens puerum ultra annos fortem præmiis virilitatis & honoris. nam sicut prætexta magistratuum; ita bulla gestamen erat triumphantium, quam in triumpho præ se gerebant, inclusis intra eam remediis quæ crederent adversus invidiam valentissima. hinc deductus mos ut prætexta & bulla in usum puerorum nobilium usurparentur; ad omen & vota conciliandæ virtutis ei similis, cui primis in annis munera ista cesserunt. alii putant eundem Priscum, cum is quoque

3. *Movet enim mihi Avienus nostri nominis*] Vel nobis Avienus nostri, vel mihi Avienus mei, fuerat dicendum, etsi neutrum à Macrobio. Editiones aliæ: *mihi Avienus noster mei nominis*. Ms. *mihi Avienus noster nominis*. Quod forte non alienandum. *Gron.*

4 *Vna*

ſtatum civium ſollertia providi principis ordinaret, cultum quoque ingenuorum puerorum inter præcipua duxiſſe; inſtituiſſeq; ut patricii bulla aurea cum toga cui purpura prætexitur uterentur, duntaxat illi quorum patres curulem geſſerant magiſtratum: ceteris autem ut prætexta tantum uterentur indultum; ſed uſque ad eos quorum parentes equo ſtipendia juſta meruiſſent. Libertinis vero nullo jure uti prætextis licebat; ac multo minus peregrinis, quibus nulla eſſet cum Romanis neceſſitudo. ſed poſtea libertinorum quoque filiis prætexta conceſſa eſt ex cauſa tali: quam M. Lælius augur refert, qui bello Punico ſecundo duumviros dicit ex ſenatuſconſulto, propter multa prodigia, libros Sibyllinos adiſſe; & inſpectis his nunciaſſe in Capitolio ſupplicandum, lectiſterniumque ex collata ſtipe faciendum, ita ut libertinæ quoque quæ longa veſte uterentur in eam rem pecuniam ſubminiſtrarent. acta igitur obſecratio eſt pueris ingenuis, itemque libertinis, ſed & virginibus patrimis matrimiſque pronunciantibus carmen. ex quo conceſſum ut libertinorum quoque filii, qui ex juſta duntaxat matrefamilias nati fuiſſent, togam prætextam & lorum in collo pro bullæ decore geſtarent. Verrius Flaccus ait, cum populus Romanus peſtilentia laboraret, eſſetque reſponſum id accidere quod dii deſpicerentur, anxiam urbem fuiſſe, quia non intelligeretur oraculum; eveniſſeque ut Circenſium die puer de cœnaculo pompam ſuperne deſpiceret, & patri referret quo ordine ſecreta ſacrorum in arca pilenti compoſita vidiſſet: qui cum rem geſtam ſenatui nuntiaſſet; placuiſſe velari loca ea qua pompa veheretur: atque ita peſte ſedata puerum, qui ambiguitatem ſortis abſolverat, togæ prætextæ uſum munus impetraviſſe. Vetuſtatis peritiſſimi referunt in raptu Sabinarum unam mulierem nomine Herſiliam, dum adhæret filiæ, ſimul raptam: quam cum Romulus Hoſto cuidam ex agro Latino, qui in aſylum ejus confugerat, virtute conſpicuo uxorem dediſſet; natum ex ea puerum an-

tequam alia ulla Sabinarum partum ederet; eumque, quod primus eſſet in hoſtico procreatus Hoſtum Hoſtilium à matre vocitatum, & eundum à Romulo bulla aurea ac prætextæ inſignibus honoratum. is enim cum raptas ad conſolandum vocaſſet, ſpopondiſſe fertur ſe ejus infanti, quæ prima ſibi civem Romanum eſſet enixa, illuſtre munus daturum. Nonnulli credunt ingenuis pueris attributum ut cordis figuram in bulla ante pectus annecterent; quam inſpicientes ita demum ſe homines cogitarent, ſi corde præſtarent, togamque prætextam his additam; ut ex purpuræ rubore ingenuitatis pudore regerentur. Diximus unde prætexta. adjecimus & cauſas quibus æſtimatur conceſſa pueritiæ. nunc idem habitus quo argumento tranſierit in uſum nominis paucis explicandum eſt. Mos antea ſenatoribus fuit in curiam cum prætextatis filiis introire. cum in ſenatu res major quæpiam conſultabatur; eaque in poſterum diem prolata eſſet: placuit ut hanc rem, ſuper qua tractaviſſent, ne quis enuntiaret priuſquam decreta eſſet. mater Papirii pueri, qui cum parente ſuo in curia fuerat, percunctatur filium, quidnam in ſenatu egiſſent patres. puer reſpondit tacendum eſſe, neque id dici licere. mulier fit audiendi cupidior. ſecretum rei & ſilentium pueri animum ejus ad inquirendum everberat. quærit igitur compreſſius violentiuſque. tum puer urgente matre lepidi atque feſtivi mendacii conſilium capit. actum in ſenatu dixit utrum videretur utilius magiſque è republica eſſe, unuſne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta eſſet. hoc illa ubi audivit, animo compaveſcit; domo trepidans egreditur; ad ceteras matronas affert: poſtridieque ad ſenatum copioſa matrumfamilias caterva confluunt: lacrimantes atque obſecrantes orant
4 una potius ut duobus nupta fieret, quam ut uni duæ. ſenatores

4. *Vna potius ut duobus nupta fieret, quam uni duæ*] Scivit apud Ariſtænetum Apollogenes Epiſtola x I. lib. 2. | Ἀλλ' εἴθε καθάπερ οἱ ἐρῶντες τῇ ἐμῇ συνομιλοῦντες ἐνδιαιτῶν) ψυχῇ, οὕτω ζηλοτυπίας χωρὶς αἱ γυναῖκες συνῳ-

tores ingredientes curiam, quæ illæ mulierum intemperies, & quid sibi postulatio isthæc vellet mirabantur; & ut non parvæ rei prodigium illam verecundi sexus impudicam insaniam pavescebant. Puer Papirius publicum metum demit. nam in medium curiæ progressus quid ipsi mater audire institisset, quid matri ipse simulasset, sicut fuerat, enarrat. senatus fidem atq; ingenium pueri exosculatur; consultumque facit uti posthac pueri cum patribus in curiam non introëant præter illum unum Papirium: eique puero postea cognomentum honoris gratia decreto inditum, *Prætextatus*; ob tacendi loquendique in prætextæ ætate prudentiam. hoc cognomentum postea familiæ nostræ in nomen hæsit. non aliter dicti Scipiones: nisi quod Cornelius, qui cognominem patrem luminibus carentem pro baculo regebat, Scipio cognominatus, nomen ex cognomine posteris dedit. sic Messala tuus, Aviene, dictus à cognomento Valerii Maximi; qui postquam Messanam urbem Siciliæ nobilissimam cepit, Messala cognominatus est. Nec mirum si ex cognominibus nata sunt nomina: cum contra & cognomina ex propriis sint tracta nominibus; ut ab Æmilio, Æmilianus, 4 à Servio Servilianus. Hic subjecit Eusebius: Messala & Scipio, alter de pietate, de virtute alter, ut refers, cognomina reppererunt. sed Scropha & Asina, quæ viris non mediocribus cognomenta sunt, volo dicas unde contigerint; cum contumeliæ quam honori propriora videantur. Tum ille: Nec honor nec injuria sed casus fecit hæc nomina. nam Asinæ cognomentum Corneliis datum est, quoniam princeps Corneliæ gentis empto fundo, seu filia data marito

συνώνυγι ἀλλήλαις. id est, *Sed utinam, sicut diversi in animo meo conversantur cupidines, ita & mulier utraque, sine æmulo livore possent convivere.* Pont.

4. *A Servio Servilianus*] Neque Servius proprium nomen familiæ fuit in republica, ut Æmilius; neque à Servio Servilianus. Nihil utroque falsius. Et tamen vulgatum occurrit in Ms. & Andreæ Vesaliensis, Camerarii, Stephani, utraque Pontani editionibus. In sola anni 1607, anonymo præside, invenio *à Servilio*, quod proculdubio verum. *Gronov.*

to, cum ſponſores ab eo ſollemniter poſcerentur, aſinam cum pecuniæ onere produxit in forum quaſi pro ſponſoribus præſens pignus. Tremellius vero Scropha cognominatus eſt eventu tali. is Tremellius cum familia atque liberis in villa erat: ſervi ejus, cum de vicino ſcropha erraret, ſurreptam conficiunt. vicinus advocatis cuſtodibus omnia circumvenit, ne qua efferri poſſit; iſque ad dominum appellat reſtitui ſibi pecudem. Tremellius, qui ex villico rem comperiſſet, ſcrophæ cadaver ſub centonibus collocat, ſuper quos uxor cubabat. quæſtionem vicino permittit. cum ventum eſt ad cubiculum: verba jurationis concipit nullam eſſe in villa ſua ſcropham, niſi iſtam, inquit, quæ in centonibus jacet; lectulum monſtrat. ea facetiſſima juratio Tremellio Scrophæ cognomentum dedit.

CAP. VII.

De Saturnaliorum origine ac vetuſtate; ubi & alia quædam obiter perſtringuntur.

DUm iſta narrantur: unus à famulitio, cui provincia erat admittere volentes dominum convenire, Euangelum adeſſe nuntiat cum Dyſario; qui tunc Romæ præſtare videbatur ceteris medendi artem profeſſis. corrugato indicavere vultu plerique de conſidentibus Euangeli interventum ocio ſuo inamœnum minuſque placido conventui congruentem. erat enim amarulenta dicacitate,[1] & linguæ proterüæ, mendacii procax, ac ſecurus offenſarum, quas ſine delectu cari vel non amici in ſe paſſim verbis odia ſerentibus provocabat. Sed Prætextatus, ut erat in omnes æque placidus ac mitis, ut admitterentur miſſis obviis imperavit. quos Horus ingredientes commodum conſecutus comitabatur,

ET *linguæ proterüæ, mendacii procax ac ſecurus offenſarum*] Hæc iterum Cl. V. Stephani lectio, quam reliquimus. Germanior tamen, imo germana plane, quæ in ſcripto, & vetuſte quoque cuſis; *Et lingua proterve mordaci, procax & ſecurus offenſ.* Pont.

2. Non

batur, vir corpore atque animo juxta validus: qui post innumeras inter pugiles palmas ad philosophiæ studia migravit; sectamque Antisthenis & Cratetis atque ipsius Diogenis secutus, inter Cynicos non incelebris habebatur. Sed Euangelus, postquam tantum cœtum assurgentem sibi ingressus offendit, Casus ne, inquit, hos omnes ad te, Prætextate, contraxit? an altius quiddam cui remotis arbitris opus sit cogitaturi ex disposito convenistis? quod si ita est, ut æstimo; abibo potius quam me vestris miscebo secretis; à quibus me amovebit volūtas, licet fortuna fecisset irruere. Tum Vettius, quamvis ad omnem patientiam constanter animi tranquillitate firmus, ² nonnihil tamen ³ consultatione tam proterva motus, Si aut me, inquit, Euangele, aut hæc innocentiæ lumina cogitasses: nullum inter nos tale secretum opinarere; quod non vel tibi vel etiam vulgo fieri dilucidum posset; quia neque ego sum immemor, nec horum quemquam inscium credo sancti illius præcepti philosophiæ; sic loquendum esse cum hominibus tamquam dii audiant, sic loquendum cum dis tamquam homines audiant. cujus secunda pars sancit, ne quid à dis petamus quod velle nos indecorum sit hominibus confiteri. nos vero, ut & honorem sacris feriis haberemus, & vitaremus tamen torporem feriandi, ⁴ atque otium in negotium verteremus, convenimus diem totum doctis fabulis velut ex symbola conferendis daturi. nam, si per sacra sollemnia *rivos deducere nulla Relligio prohibet.* si salubri fluvio mersare oves fas & jura permittunt: cur non religionis

2. *Nonnihil tamen consultatione tam protervâ motus*] Lego *insultatione* t. p. Meurs.

3. *Consultatione tam protervâ*] Id est, interrogatione tam proterva. Et ita eâ voce iterum usus est cap. 16. *De hoc quoque quod Hori nostri consultatio non tenet.* item cap. 17. *à consultatione oraculorum.* item cap. 2. lib. 7. Saturnal. *Qui vult amœnus esse consultor.* id est, interrogator. Et ibid. cap. 4. *Ceteris ex fine consultationis ejus interrogandi constitueretur exemplum.* Quod monitum volui, ne quis alios mutantes sequatur. *Pontan.*

4. *Atque otium in negotium verteremus*] Anglicanus, & item editio vetus: *in negotium verte.* Idem.

ligionis honor putetur dicare ſacris diebus ſacrum ſtudium litterarum? ſed, quia vos quoque deorum aliquis nobis additos voluit, facite, ſi volentibus vobis erit, diem communibus & fabulis & epulis exigamus: 5 quibus ut omnes hodie qui pręſentes ſunt acquieſcant impetratum teneo. Tunc ille: Supervenire fabulis non evocatos haud equidem turpe exiſtimatur: verum ſponte irruere in convivium aliis præparatum, nec ab Homero ſine nota vel in fratre memoratum eſt. & vide ne nimium arroganter tres tibi velis Menelaos contigiſſe, cum illi tanto regi unus evenerit. Tum omnes Prætextatum juvantes orare blandeque ad commune invitare conſortium: Euangelum quidem ſæpius & maxime, ſed nonnunquam & cum eo pariter ingreſſos. Inter hæc Euangelus petitu omnium temperatus, M. Varronis, inquit, librum vobis arbitror non ignotum ex ſatyris Menippeis, qui inſcribitur: NESCIS. QVID. VESPER. VEHAT. in quo convivarum numerum hac lege definit, ut neque minor quam Gratiarum ſit, neque quam Muſarum numeroſior. hic video, excepto rege convivii, tot vos eſſe quot Muſæ ſunt. quid ergo perfecto numero quæritis adjiciendo? & Vettius, Hoc, inquit, nobis præſentia veſtra præſtabit, ut & Muſas impleamus & Gratias: quas ad feſtum deorum omnium principis æquum eſt convenire. Cum igitur conſediſſent: Horus Avienum intuens, quem familiarius frequentare ſolitus erat, In hujus, inquit, Saturni cultu, quem deorum princi-

5. *Quibus ut omnes hodie, qui præſentes ſunt acquieſcant, impetratum teneo*] Apud Feſtum eſt, *Impetritum, impetratum*. Id porro in tranſcurſu dictum ſit, formularem videri fuiſſe loquutionem priſcis, *Si impetrari poſſit, non impetrari poteſt*, ab auſpiciis ductam, in quis *impetrire* ſive *impetrare* id erat, quod in Sacrificiis *litare*. Plautus, quod dico, Caſina extulit, *Nolo ames*. St. *Non poteſt impetrari*. & alibi ſæpius. Curculio hinc emaculanda videtur ſcenâ, *Date viam*; ubi editum:

Recte hic monſtrat, ſi imperare poſſit.

& attentatum viris eruditis, *ſe imperare poſſe*, ſed ſequentia qui cogitat, minime id huc facere facile videat. Puto itaque, quod innui, verum eſſe, *ſi impetrare poſſit*. Nam & à vulgato, qua literis, vix abit; qua ſententia, poſcunt continua illa verba:

Nam ita nunc mos viget,
Ita nunc ſervitium eſt, profecto modus haberi non poteſt. Idem.

6. *Horum*

principem dicitis, ritus veſter ab Ægyptiorum religioſiſſima gente diſſentit. nam illi neque Saturnum nec ipſum Serapim receperant in arcana templorum, uſque ad Alexandri Macedonis occaſum. poſt quem tyrannide Ptolemæorum preſſi, hos quoque deos in cultum recipere Alexandrinorum more, apud quos præcipue colebantur, coacti ſunt. ita tamen imperio paruerunt; ut non omnino religionis ſuæ obſervata confunderent. nam quia numquam fas fuit Ægyptiis pecudibus aut ſanguine, ſed precibus & ture ſolo placare deos; his autem duobus advenis hoſtiæ erant ex more mactandæ: fana eorum extra pomœrium locaverunt; ut & illi ſacrificii ſollemnis ſibi cruore colerentur, nec tamen urbana templa morte pecudum pollucrentur. nullum itaque Ægypti oppidum intra muros ſuos aut Saturni aut Serapis fanum recepit. 6 horum alterum 7 vix ægreque à vobis admiſſum

6. *Horum alterum vix ægre admiſſum audio.*] Editiones tamen præter Stephani, omnes, & Ms. *vix ægreque.* Illud nihilominus, & magis ſi libri auctoritas juvet, omnino amplectendum. Apulejus ſic extuliſſe videatur, *curioſe ſedulo*, lib. I. *Et ego curioſe ſedulo arbitratus iugulum comitis.* Nec aliter fortaſſe Catullus:

Et hæc peſſima ſe puella vidit
Iocoſe lepide vovere divis.

Nam in ſcripto fuit, *iocoſe lepide*; quod tamen tuetur eruditiſſimus caſtigator, quem videto. *Idem.*

Horum alterum vix ægreque à vobis admiſſum audio] *Vix ægre*, non ut eſt editum *vix ægreque*, rectior lectio ſit. Suntque locutiones priſcæ, *vix ægre*; *curioſe ſedulo*; *iocoſe lepide.* Quorum hoc poſtremum Catulli eſt. quamvis aliter explicare olim conatus eſt Scaliger, ſed perperam. Nam referenda hæc ad parelca, ſeu ea quæ in oratione abundant, & elegantiæ tantum cauſâ, non vero neceſſario ponuntur; ut *etiam quoque*, apud Plautum; *quoque &*, apud Virgilium Æneidos I; *Ergo propterea*, Terent. Hecyra; *Ergo igitur*, Apulejus; *Quamvis licet*, Cicero. Cujuſmodi pluria attulit V. Cl. Antonius Popma in eo libro, quem edidit De uſu antiquæ locutionis. Quibus addi ſuperiora iſta aliaque poſſunt. *Scriverius.*

7. *Vix ægreque*] Notaverat Scriverius, & appoſitis aliorum verbis approbaverat copulam à Stephano omiſſam. Ecce iſtius ius, quo & ſibi Hylas dictus eſſet, cum in reliquis omnibus Macrobium ſuum ad Stephanum velut amuſſim componeret, nunc editiones præter Stephani omnes & Ms. cauſatur. Addit, ſi libri auctoritas juvet, omnino illud amplectendum. Forte tum non faſtidiendum putarem. Sed cur ille tam imperioſe? Quid in Macrobio valent exempla aliorum? ille autem nunc *breviter abſoluteque*, *manifeſte clareque*, *preſſe pureque*, *plene & docte*, nunc *ratiocinabiliter vereque*, *ſæpe ac libenter*, *ſatis abundeque*, *benigne ac libenter*, *dilucide ac plane*, & infinita talia nuſquam omiſſâ copulâ. Et tamen, his non conſideratis, Pontanus ait illud nihilominus amplectendum. Imo neceſſario mutandum

missum audio: Saturnum vero vel maximo inter ceteros honore celebratis. si ergo nihil est quod me hoc scire prohibeat volo in medium proferatur. Hic Avienus in Prætextatum exspectationem consulentis remittens, Licet omnes, ait, qui assunt pari doctrina polleant; sacrorum tamen Vettius unice conscius potest tibi & originem cultus qui huic deo penditur, & causam festi sollemnis aperire. Quod cum Prætextatus in alios refundere tentasset: omnes ab eo impetraverunt ut ipse dissereret. tunc ille silentio facto ita exorsus est. Saturnaliorum originem illam mihi in medium proferre fas est; non quæ ad arcanam divinitatis naturam refertur, sed quæ aut fabulosis admixta disseritur, aut à physicis in vulgus aperitur. nam occultas 8 & manantes ex meri veri fonte rationes ne in ipsis quidem sacris enarrari permittitur. sed si quis illas assequitur; continere intra conscientiam tectas jubetur. Unde quæ sciri fas est Horus noster licebit mecum recognoscat. Regionem istam, quæ nunc vocatur Italia, regno Ianus obtinuit. qui ut Higinus Protarchum Trallianum secutus tradit, cum Camese æque indigena 9 terram hanc ita participata potentia possidebant; ut regio Camesene, oppidum Ianiculum vocitaretur. Post ad Ianum solum regnum redactum est; qui creditur geminam faciem prætulisse, ut quæ ante quæque post tergum essent intueretur. quod proculdubio ad prudentiam regis sollertiamqe referendum est, qui & præterita nosset & futura prospiceret, sicut 10 Ante-

vorta

nos putamus, & judicem ei ferimus vel ipsum Macrobium, quem debuit diligentius adhibere. Is autem lib. 1. Somnii cap. 7. *Illi velut divinum secutus oraculum commisso prælio, amissis suorum plurimis, vix ægreque in castra remeavit.* Gronov.

8. *Et manantes ex meri veri fonte rationes*] Deleverim τὸ *meri*, ut natum ex voce sequenti. *Meurs.*

9. *Terram hanc ita participatâ potentiâ possidebant*] Melius v. c. *possidebat.* Meursius. Σχεδιάζει Meursius, cum ex v. c. *possidebat* profert, melius opinatus. *Ianus cum Camese possidebant* ut *Remus cum fratre Quirino jura dabant.* Gronov.

10. *Antevorta & Postvorta divinitatis scilicet aptissimæ comites*] Videbatur referre Anglicanus ille vetus, *divitiarum scilicet.* Quod quæramus. In Fastis est:

Porri-

vorta & Postvorta divinitatis scil. aptissimæ comites apud Romanos coluntur. Hic igitur Ianus, cum Saturnum classe pervectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam ruris ferum illum & rudem ante fruges cognitas victum in melius redegisset, regni eum societate muneravit. cum primus quoque æra signaret; servavit & in hoc Saturni reverentiam, ut, quoniam ille navi fuerat advectus, ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera vero navis exprimeretur; [11] quo Saturni memoriam in posteros propagaret. ita fuisse signatum hodieque intelligitur in aleæ lusu: cum pueri denarios in sublime jactantes, [12] *capita aut navia*, lusu teste vetustatis exclamant. Hos una concordesque regnasse vicinaque oppida communi opera condidisse, præter Maronem qui refert,

Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen:

etiam illud in promptu est, quod posteri quoq; duos eis cõtinuos menses dicarunt, ut December sacrum Saturni, Januarius alterius vocabulum possideret. Cum inter hæc subito Saturnus non comparuisset: excogitavit Ianus honorum ejus augmenta. ac primum terram omnem ditioni suæ parentem Saturniam nominavit: aram deinde cum sacris tamquam deo condidit, quæ Saturnalia nominavit. tot sæculis Saturnalia præcedunt Romanæ urbis ætatem. observari igitur eum jussit majestate religionis quasi vitæ melioris auctorem. simulacrum ejus indicio est; cui falcem insigne messis adjecit. Huic deo insertiones surculorum pomorumque educationes & omnium cujuscemodi fertilium tribuunt disciplinas. Cyrenenses etiam, cum rem divinam ei faciunt, ficis

Porrima placatur, Postvortaque, sive sorores
Sive fugæ comites Manali Diva tua. P.

11. *Quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. ita fuisse signatum*] In eodem planius; *Æs ita fuisse signatum*. Hinc Naso:

At bona posteritas puppim signavit in are,
Hospitis adventum testificata Dei. Id.

12. *Capita aut navia*] Affinis huic lusui ille Augusti, *par impar*, Græcis est ζυγὰ ἢ ἄζυγα. *Navia* autem μονόξυλα σκάφη *linter*. Vide & Festum, qui *lignum excavatum* interpretatur ut navis. *Idem.*

 13. *Hunc*

ficis recentibus coronantur, placentasque mutuo missitant, mellis & fructuum repertorem Saturnum æstimantes. 13 Hunc Romani etiam Stercutum vocant; quod primus stercore fecunditatem agris comparaverit. Regni ejus tempora felicissima feruntur cum propter rerum copiam, tum etiam quod nondum quisquam servitio vel libertate discriminabatur. quæ res intelligi potest, quod Saturnalibus tota servis licentia permittitur. Alia Saturnaliorum causa sic traditur. Qui erant ab Hercule in Italia relicti, ut quidam ferunt, irato quod incustoditum fuisset armentum, ut nonnulli æstimant, consulto eos relinquente ut aram suam atque ædem ab incursionibus tuerentur. hi ergo, cum à latronibus infestarentur, occupato edito colle Saturnios se nominaverunt, quo ante nomine etiam idem collis vocabatur. &, quia se hujus dei senserunt nomine ac religione tutos; instituisse Saturnalia feruntur, ut agrestes vicinorum animos ad majorem sacri reverentiam ipsa indicti festi observatio vocaret. Nec illam causam, quæ Saturnalibus assignatur, ignoro:

quod

13. *Hunc Romani etiam Stercutum vocant*] Scriptus, *stergutius*, quod valet, *stercutius*. Solemnis enim veteribus commutatio fuit literarum G C. item C. Q. Notata hæc passim excellentissimis ingeniis; imo erratorum ab iisdem talium acervi multoties eliminati latifundiis bonorum scriptorum. Et fallor? an nobis etiamnum unum alterum reliquum factum? Exstat Catulliano Epithalamio Manlii & Juliæ:

Non tuus levis in mala
Deditus vir adultera,
Probra turpia persequens
A tuis teneris volet
Secubare papillis.

Sed lectio scripta & vetus est, *Proca, turpia persequens.* Unde indubie fecerim, *præ qua*, (*turpia persequens*) scriptum enim fuerat, *proca*; quomodo *aca* pro *aqua*, item, *coad* pro *quoad*, & similia, antiqua fere semper scriptio est. A mente vero ista, non abit quod mox in Epigrammatibus: *Nec præ me velle tenere Iovem*: De lege vero pedis non est quod quis jam dubitet. nam aliquoties inserit spondæum. statim,

Lusisti nucibus. lubet
Iam servire Thalassio.

Alterum deinde quod innuo legitur Elegia ad Manlium.

Nam mihi quam dederit duplex Amathusia curam
Scitis, & in quo me torruerit genere.

Ubi, *in quo genere* Græcorum more positum, qui ἐν ποίᾳ ἰδέᾳ. Et valde blanditur. Suspicabar nihilominus, *in quo me torruerit cenere*, pari cum Macrobiano hoc errore, G. pro C. quomodo etiam in Glossario, *gras* & *grassum* pro *cras*, *crassum*. Sed ut hoc suspicari tamen obiter libeat, ita prius præstare non verear. *Idem*

14. Σια

quod Pelaſgi, ſicut Varro memorat, cum ſedibus ſuis pulſi diverſas terras petiſſent, confluxerunt plerique Dodonam, & incerti quibus hærerent locis ejuſmodi accepere reſponſum:

Στείχετε μαιόμενοι [14] Σικελῶν Σαλυρνίαν αἶαν
Ἠδ' Ἀβοριγινέων Κολύλην, οὗ νᾶτος ὀχεῖται,
[15] Αἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμψατε Φοίβῳ,
Καὶ κεφαλὰς Ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

acceptaque ſorte, cum Latium poſt errores plurimos appuliſſent, in lacu Cutylienſi enatam inſulam deprehenderunt. ampliſſimus enim ceſpes ſive ille continens limus ſeu paludis fuit, coacta compage, virgultis & arboribus in ſilvę licentiam comptus jactantibus [16] per amnem fluctibus vagabatur; ut fides ex hoc etiam Delo facta ſit, quæ celſa montibus vaſta campis tamen [17] per maria ambulabat. hoc igitur miraculo deprehenſo has ſibi ſedes prædictas eſſe didicerunt: vaſtatiſque Sicilienſibus incolis occupavere regionem, decima prædæ ſecundum reſponſum Apollini conſecrata, erectiſque Diti ſacello & Saturno ara: cujus feſtum Saturnalia nominarunt. cumque diu humanis capitibus Ditem & virorum victimis Saturnum placare ſe crederent propter oraculum in quo erat;

[18] Καὶ κεφαλὰς Ἅδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα:

Hercu-

14. Σικελῶν Σαλυρνίαν] In v. c. Σατύρνιον. Meurſ.

15. Αἷς ἀναμιχθέντες] Melius in v. c. οἷς Nam Aborigines intelligit. *Meurſius.*

16. *Per amnem fluctibus vagabatur*] De Cutilienſi lacu loquitur, quem an amnem recte dixerimus, cogitemus. Calamo exaratus, *per omnem lacum.* Vetuſte editus, *per omne mare.* Res tanti non eſt: monitum volui tamen. *Pon.*

17. *Per maria ambulabat*] Iterum iidem veteres: *migrabat.* Idem.

18. Καὶ κεφαλὰς Ἅδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα] In Lactantio tamen eſt, καὶ κεφαλὰς Κρονίδῃ. At abnuit Macrobius, qui Ditem capitibus, Saturnum vero viris ait placatum. Ἅδῃ itaq; in Firmiano refingendum ſit; & τὸ πατρὶ Saturnum denotaverit. *Id.* Quid audio? Macrobius quia Ditem capitibus, Saturnum viris ait placatum, abnuit Lactantii ſcripturam, quæ Κρονίδῃ habet pro Ἅδῃ? & propterea refingendū id in Firmiano? Ubi ergo primorum

Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore per Italiam revertentem, suasisse illorum posteris ut faustis sacrificiis infausta mutarent, inferentes Diti non hominum capita sed [19] oscilla ad humanam effigiem arte simulata; & aras Saturnias non mactando viros sed accensis luminibus [20] excolentes: quia non solum virum sed & lumina φῶτα significat. inde mos per Saturnalia missitandis cereis cœpit. alii cereos non ob aliud mitti putant, quam quod hoc principe ab incomi & tenebrosa vita quasi ad lucem & bonarum artium scientiam editi sumus. Illud quoque in litteris invenio; quod, cum multi occasione Saturnaliorum per avaritiam à clientibus ambitiose munera exigerent, idque onus tenuiores gravaret: [21] Publicius tribunus plebi tulit, non nisi ditioribus cerei missitarentur. Hic Albinus Cæcina subjecit: Qualem nunc permutationem sacrificii, Prætextate, memorasti, invenio postea Compitalibus celebratam; cum ludi per urbem in compitis agitabantur, restituti scilicet à Tarquinio Superbo Laribus ac Maniæ, ex responso Apollinis: quo præceptum

morum Deorum genealogiæ & nomina? Quasi Ἅδης non esset Κρονίδης. Omnino certam putamus Lactantii lectionem, & utroque Macrobii loco Ἅδης videtur fuisse explicatio glossæ Κρονίδης: nam ita, præterquam apud Lactantium, legitur & apud Dionysium Halicarnasseum, & Stephanum in Ἀβοριγῖνες, qui de Dionysii lectione dubitari non permittit. *Gronov.*

19. *Oscilla ad humanam effigiem arte simulata*] Libens rescribo, *simulata*, id erit, ficta & formata. Sæpicule hæc vox in melioribus libris corrupta. Petronio redonanda videatur pag. 29. ubi vulgatur:

Mox ubi ridendas inclusit pagina partes,
Vera redit facies, dissimulata perit.

Nec effugit Nobiliss. viri Douzæ acumen. Vidit enim inverti dictione ista, *dissimulata*, versiculi totius mentem. Reposuit idcirco apposite, *assimilata*. Sed de germanitate vocis cum cogito, putem ex reliquiis scripturæ veteris, rescribendum uti innui *desimulata*, rara quidem, sed, ita Musis placeam, ut digna Petronio dictione. Quid ni enim ea, ut; *deformo, depingo, defiguro*, & talia? Horatius lib. Epist. 2. *Aut alius Lysippo duceret æra, Fortis Alexandri vultum simulantia.* vulgo est. *similantia.* Po.

20. *Non mactando viros*] Sic, quas inspexi, editiones. Chartaceus tamen *viro.* Quod sane verba oraculi desiderant; & rejectum apparet ab illis, qui non adverterant singulis paginis à Cicerone & Livio ejusmodi ablativos libenter poni, ut *defendenda pace, dimittendis adversariis, &c.* Gronov.

21. *Publicius tribunus plebi tulit, non nisi ditioribus*] Lego ex conjecturâ, & v. c. *tribunus plebei tulit, ut non n. d.* Genitivus antiquus *plebei.* Meurs.

22. *Pueri*

ceptum est ut pro capitibus, capitibus supplicaretur. idque aliquandiu observatum, ut pro familiarium sospitate [22] pueri mactarentur Maniæ deæ matri Larum. quod sacrificii genus Iunius Brutus consul Tarquinio pulso aliter constituit celebrandum. [23] nam capitibus allii & papaveris supplicari jussit, ut responso Apollinis satisfieret de nomine capitum; remoto scilicet scelere infaustæ sacrificationis: [24] factumque est ut effigies Maniæ suspensæ pro singulorum foribus periculum, si quod immineret familiis, expiarent: ludosque ipsos ex viis compitorum in quibus agitabantur Compitalia appellitaverunt. sed perge cetera. Tum Prætextatus: Bene & opportune similis emendatio sacrificiorum relata est. sed ex his causis quæ de origine hujus festi relatæ sunt apparet Saturnalia vetustiora esse urbe Romana: adeo, ut ante Romam in Græcia hoc sollemne cœpisse L. Accius in annalibus suis referat his verfibus:

Maxima pars Grâjum Saturno & maxime Athenæ
Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis;
[25] *Eumque diem celebrant:* [26] *per agros urbesque fere omnes*

Exer-

22. *Pueri mactarentur Maniæ deæ*] Interpres vetus Persii: *Manium dicit deformem & ignotum. eo quod Maniæ dicuntur indecori vultus personæ, quibus pueri terrentur.* Pontan.

23. *Nam capitibus allii & papaveris supplicari jussit*] Forte huc allusum Satyrico:

- - Si non
Prædictum ter mane caput gustaveris allî.

Et quod statim addit Macrobius, *Periculum si quod immineret familiis, expiarent*, non absimile videatur. quod iterum, quem dixi, Persii interpres ad illud; *ovoque pericula rupto*, ita enarrat: *Sacerdotes qui explorandis periculis sacra faciebant, observare solebant ovum igni impositum, utrum in capite an in lateribus desudaret. Si autem ruptum effluxerat, periculum ei portendebat pro quo factum fuerat, vel rei familiari ejus.* Pontan.

24. *Factumque est ut effigies Maniæ suspensæ*] Fuit cum de menuo hunc locum suspectum habui, nunc tamen mens mihi longe alia. De effigiebus Maniæ in compitis suspendi solitis quod ait, sciendum ex lana eas fuisse, & duplices quidem, has viriles, illas muliebres, quæ pro liberorum capitibus ponebantur, nam pro servorum pilæ. Precantes Maniam & Lares ut simulacris his & pilis contenti vivis parcerent. *Murs.*

25. *Eumque diem celebrant, per agros urbesque fere omnes*] Accii versus est ex annalibus. Sed cur tam sollicite appictum, *fere omnes*? an historica fide, an qua alia re? Anglicanus diserte, *urbesque per omnes*. Deinde *eumque*, pro *cumque* fecero, ut fiat illud Festi: *Nis antiqui dicebant pro nobis, sam pro suam, sos pro*

Exercent epulis læti: famulosque procurant
Quisque suos: nostrique itidem. & mos traditus illinc
Iste, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.

pro eum. Gloss. *Im*, αὐτὸν, εἰς αὐτόν. Pont.

Eumque diem celebrant] Lego: *Emque d. c.* Nam *em* pro *eum* veteres dicebant, sicut *emdem* pro *eundem*. Male apud Festum, *Emem*, *eundem*. Emenda, *emdem*, *e.* Ad Macrobium quod attinet, ingenue fateor, magis placere lectionem v. c. *Cumque diem c.* Meurs.

26. *Per agros urbesque per omnes*] Sic lego cum Pontano, & præterea: *famulosque procurant Quisque suos; nostrique itidem est mos traditus illinc.* Gron.

CAP. VIII.

De templo Saturni, deque his quæ in hujus æde aut imagine visuntur, & quomodo intelligenda sint ea quæ de hoc deo fabulose dici consueverunt.

NUnc de ipso dei templo pauca referenda sunt. Tullum Hostilium, cum bis de Albanis, de Sabinis tertio triumphasset, inveni fanum Saturno ex voto consecravisse; & Saturnalia tunc primum Romæ instituta, quamvis Varro libro sexto, qui est de sacris ædibus, scribat ædem Saturni ad forum faciendam locasse L. Tarquinium regem; Titum vero Larcium dictatorem Saturnalibus eam dedicasse. [1] Nec me fugit Gellium scribere [2] senatum decrevisse ut ædes Saturni fieret: eique rei L. Furium tribunum militum præfuisse. [3] Habet aram & ante senaculum. illic Græco ritu capite

NEc me fugit Gellium scribere] Ne quid erres lector, non est hic Aulus Gellius Noct. Attic. scriptor, cujus simia Macrobius: sed C. Gellius & Annalium, cujus meminit infra cap. 16. & lib. 3. c. 17. Restituendum hoc nomen Atticarum Noctium scriptori lib. 18. cap. 12. vbi male. *Cn. Vellius in Annalibus*, &c. Lego, *Cn. Gellius*. Vide eundem A. Gellium lib. 8. cap. 13. lib. 13. c. 21. & Censorinum cap. 17. *Meurs.*

2. *Senatum decrevisse*] Quod maxime, utpote à prava manu, debuit Stephanus χιάζειν, id Macrobio obtrusit, & sequutus est Pontanus. Editi omnes ante eum & Ms. *decresse*. Sic supra dixit *flesse*, *supplesse*, *scisse*, *implesse*, *consuerunt*, & amœnus in his antiquorum lusus omnibus notus. *Gronov.*

3. *Habet aram & ante senatulum*] Onufrius in Urbe Roma, regione VIII. quæ *Forum Romanum* appellata: *Templum Saturni cum ara, ubi erat ærarium, ante quod erat aneum Silvani signum.* Hic Macrobii locus pluribus alias à Scriverio excutiendus. *Pont.* Alii excusi: *Et ante*

te aperto res divina fit : quia primo à Pelaſgis, poſt ab Hercule ita eam à principio factitatam putant : [5] Ædem vero Saturni ærarium Romani eſſe voluerunt , quod tempore quo incoluit Italiam fertur nullum in ejus finibus furtum eſſe commiſſum : aut quia ſub illo nihil erat cujuſquam privatum ;

Nec ſignare ſolum aut partiri limite campum
Fas erat. in medium quærebant.

ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, ſub quo fuiſſent cunctis univerſa communia. Illud non omiſerim, Tritonas cum buccinis, faſtigio Saturni ædis ſuperpoſitos : quoniam ab ejus commemoratione ad noſtram ætatem hiſtoria clara & quaſi vocalis eſt ; ante vero muta & obſcura & incognita. quod teſtantur caudæ Tritonum humi merſæ & abſconditæ. Cur autem Saturnus ipſe in compedibus viſatur, Verrius Flaccus cauſam ſe ignorare dicit. verum mihi Apollodori lectio ſic ſuggerit : Saturnum Apollodorus alligari ait per annum laneo vinculo , & ſolvi ad diem ſibi feſtum, id eſt, menſe hoc decembri : atque inde proverbium ductum ; deos laneos pedes habere. ſignificari vero decimo menſe ſemen in utero animatum in vitam grandeſcere : quod donec erumpat in lucem mollibus naturæ vinculis detinetur. eſt porro idem χρόνος καὶ χρόνος. Saturnum enim in quantum mythici fictionibus diſtrahunt, in tantum phyſici ad quandam veriſimilitudinem revocant. hunc ajunt abſci-

ante ſe cænaculum. Illud ex ſcriptis eſt. Valerius quoque notavit lib. 2. cap. 2. Ubi ita conſtituenda ejus verba: *Antea Senatus ſtationem eo loci peragebat qui hodieque Senatulum appellatur*. Nec aliter Achilles Statius ad librum de illuſt. Grammaticis cap. 17. legend. cenſuit hunc Tranquilli locum ; *Statuam habet Præneſte, in inferiori fori parte, contra Senatulum*. In vet. impreſ. *hemicylium* eſt. Quid autem *Senatulum* ex Æl. Lampridii verbis liquet, qui in Heliogabalo inquit : *Fecit & in colle Quirinali Senatulum , id eſt, mulierum ſenatum , in quo ante fuerat conventus matronis , ſolemnibus tantum diebus*, &c. *Pontan.*

5. *Ædem vero Saturni ærarium eſſe voluerunt quod*] Aliam aſſignat cauſam in illud Perſii *Saturniaque impulit æra* interpres vetus : *Æs* , inquit, *in æde Saturni condebatur, nondum argento auroque ſignato. Unde ærarium nomen accepit.* interpreti aſſentitur & Cyprianus de Idolorum Vanitate : *Hic literas imprimere,*

abſcidiſſe Cæli patris pudenda: quibus in mare dejectis Venerem procreatam, 5 quæ à ſpuma unde coaluit Ἀφροδίτη nomen accepit. ex quo intelligi volunt cum chaos eſſet tempora non fuiſſe. ſiquidem tempus eſt certa dimenſio quæ ex cæli converſione colligitur, tempus cœpit inde. ab ipſo natus putatur κρόνος, qui, ut diximus χρόνος eſt. cumque ſemina rerum omnium poſt cælum gignendarum de cælo fluerent & elementa univerſa quæ mundo plenitudinem facerent ex illis ſeminibus funderentur: ubi mundus omnibus ſuis partibus membriſque perfectus eſt; certo jam tempore finis factus eſt procedendi de cælo ſemina ad elementorum conceptionem. quippe quæ jam plena fuerant procreata. Ad 6 animalium vero æternam propagationem ad Venerem generandi facultas ex humore tranſlata eſt: ut per coïtum maris feminæque cuncta deinceps gignerentur. Propter abſciſionis pudendorum fabulam etiam noſtri eum 7 Saturnum vocitarunt, παρὰ τὴν σάθην, quæ membrum virile declarat, veluti Sathimum. 8 unde etiam Satyros veluti Sathimnos, quod ſint in libidinem proni, appellatos opinantur. falcem ei quidem putant attributam, quod tempus omnia metat, exſecet & incidat. hunc ajunt filios ſuos ſolitum devorare, eoſdemque rurſus evomere. per quod ſimiliter

rere, hic ſignare nummos in Italiâ primus inſtituis, unde ærarium Saturni vocitatur. Pontan.

5. *Quæ à ſpuma unde coaluit, ἀφροδίτη nomen accepit*] Arnobius non longe diſſimilibus verbis; *Nunquid à nobis dicitur ex pelagi ſpuma & ex cæli genitalibus amputatis, Cythereæ Veneris concretum coaluiſſe candorem.* Eleganter. Sed & illud ſupra hanc ipſam deam decenti orationis velo in ejuſdem Pervigilio:

Tunc cruore de ſuperno, ac ſpumeo Ponti è globo,
Cærulas inter catervas, inter & bipedes equos,
Fecit undantem Dionem de maritis imbribus. Pontan.

6. *Animalium vero æternam propagationem*] Orationis mens imo nec oratio ſtabit, niſi cum ſcripto ſcribas, *ad animalium.* Et ita, omiſſis aliorum ex conjecturâ divinationibus, reponi curavimus. *Idem.*

7 *Saturnum vocitârunt, παρὰ τὴν σάθην, quæ membrum virile declarat, veluti Sathimnum* V.c. *veluti Saturnum.* Facile veram lectionem reſtituo, *v. Sathurnum.* Meurſ.

8. *Vnde etiam Satyros veluti Sathimnos*] Vet. cod. *Sathumos.* Emendo, *Sathyros.* Idem.

Manu

ter ſignificatur eum tempus eſſe; à quo vicibus cuncta gignantur abſumanturque, & ex eo denuo renaſcantur. eundemque à filio pulſum quid aliud eſt, quam tempora ſeneſcentia ab his quæ poſt ſunt nata depelli? Vinctum autem: quod certa lege naturæ connexa ſint tempora; vel quod omnes fruges quibuſdam vinculis nodiſque alternentur. nam & falcem volunt fabulæ in Siciliam decidiſſe; quod ſit terra iſta vel maxime fertilis.

Cap. IX.

Qui deus Janus, deque variis ejus dei nominibus & poteſtate.

Et quia Janum cum Saturno regnaſſe memoravimus, de Saturno autem quid mythici quid phyſici æſtiment jam relatum eſt: de Iano quoque; quid ab utriſque jactetur in medium proferemus. Mythici referunt regnante Iano omnium domos religione ac ſanctitate fuiſſe munitas: idcircoque ei divinos honores eſſe decretos, & ob merita introitus & exitus ædium eidem conſecratos. Xenon quoque primo Italicon tradit Janum in Italia primum dis templa feciſſe, & ritus inſtituiſſe ſacrorum; ideo eum in ſacrificiis præfationem meruiſſe perpetuam. quidam ideo eum dici bifrontem putant; quod & præterita ſciverit, & futura providerit. Sed phyſici eum magnis conſecrant argumentis divinitatis. nam ſunt qui Ianum eundem eſſe atque Apollinem & Dianam dicant, & in hoc uno utrumque exprimi numen affirment. Etenim, ſicut Nigidius quoque refert, apud Græcos Apollo colitur qui Θυραῖος vocatur: ejuſque aras ante fores ſuas celebrant, ipſum exitus & introitus demonſtrantes potentem. idem Apollo apud illos & Ἀγυιεὺς nuncupatur; quaſi viis præpoſitus urbanis. illi enim vias, quæ intra pomœria ſunt, ἀγυιὰς appellant. Dianæ vero ut Triviæ viarum omnium iidem tribuunt poteſtatem. ſed apud nos

Ianum omnibus præesse januis nomen ostendit, quod simile ϑυραίῳ. nam & cum clavi ac virga figuratur: quasi omnium & portarum custos & rector viarum. pronuntiavit Nigidius Apollinem Ianum esse, Dianamque Ianam; apposita, *d*, littera, quæ sæpe, *i*, litteræ causa decoris apponitur; ut, *reditur, redhibetur, redintegratur.* & similia. Ianum quidam solem demonstrari volunt; & ideo geminum, quasi utriusque januæ cælestis potentem; qui exoriens aperiat diem, occidens claudat: invocarique primum, cum alicui deo res divina celebratur; ut per eum pateat ad illum cui immolatur accessus quasi preces supplicum per portas suas ad deos ipse transmittat. inde & simulacrum ejus plerunque fingitur [1] manu dextera trecentorum, & sinistra sexaginta & quinque numerum retinens; ad demonstrandam anni dimensionem, quæ præcipua est solis potestas. alii mundum, id est, cælum esse voluerunt; Ianumque ab eundo dictum, quod mundus semper eat dum in orbem volvitur, & ex se initium faciens in se refertur. unde & Cornificius Etymorum libro tertio, *Cicero*, inquit, *non Janum sed Eanum nominat ab eundo.* hinc & Phœnices in sacris imaginem ejus exprimentes draconem finxerunt in orbem redactum, caudamque suam devorantem; ut appareat mundum & ex seipso ali & in se revolvi. ideo & apud nos in quatuor partes spectat; [2] ut demon-

MAnu dextera trecentorum & sinistra sexaginta & quinque numerum retinens] Est quidem hæc anni perfecta dimensio, qualis à Cæsare constituta. At cum Numa, qui simulachrum hoc dedicavit, CCCLV. solummodo sciverit, malim cum Plinio legere, qui diserte lib. 34. cap. 7. *Præterea*, inquit, *Janus geminus à rege Numa dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, ut trecentorum quinquaginta quinque dierum nota, per significationem anni temporis, & ævi se Deum indicet.* Georgius tamen Codinus in Constantinopoli, περὶ ἀγάλματος Ἰανουαρίου, cum Macrobio facit. *Pont.* Quid fiet igitur Macrobio cum tali lectione. Volumusne, ut dixerit annum ex potestate solis dimensum CCCLV. dies habere? Hoc nec sobrius sermo, nec, ut ipse Macrobius alibi, scurrilis jocus audeat. Proculdubio quoties numerum dierum anni mutaverunt, etiam novos Janos erexerunt, digitorum positu pro ratione numerorum commutato: ut alium Janum respexerit Plinius, alium Macrobius & cum eo Codinus. *Gronov.*

2. *Ut*

monſtrat ſimulacrum ejus Faleris advectum. ; Gavius Baſſus, in eo libro quem de dis compoſuit , Ianum bifrontem fingi ait, quaſi ſuperum atque inferum janitorem ; eumdem quadriformem quaſi univerſa climata majeſtate complexum. Saliorum quoque antiquiſſimis carminibus deorum deus canitur. Marcus etiam Meſſala Cn. Domitii in conſulatu collega idemque per annos quinquaginta & quinque augur, de Iano ita incipit : *Qui cuncta fingit eademque regit , aquæ terræque vim ac naturam gravem atque pronam in profundum dilabentem, ignis atque animæ levem immenſum in ſublime fugientem copulavit circumdato cælo: quæ vis cæli maxima duas vis diſpares colligavit.* In ſacris quoque invocamus Ianum geminum , Ianum Patrem , Ianum Iunonium, Ianum Conſivium , Ianum Quirinum , Ianum Patulcium & Cluſivium. Cur geminum invocemus ſupra jam diximus. Patrem , quaſi deorum deum ; Iunonium, quaſi non ſolum menſis Ianuarii ſed omnium menſium ingreſſus tenentem. in ditione autem Iunonis ſunt omnes kalendæ. unde & Varro libro quinto rerum divinarum ſcribit Iano duodecim aras pro totidem menſibus dedicatas. Conſivium, à conſerendo, id eſt, à propagine generis humani, quæ Iano auctore conſeritur ; Quirinum, quaſi bellorum potentem, ab haſta quam Sabini curim

2. *Vt demonſtrat ſimulachrum ejus Phaleris advectum*] In Scripto erat , *adactum.* Quod alii cogitabunt. Camerarius *Valeriis* divinarat. Apud Stephanum de Urbibus eſt : φάλαρα, πόλις Θετταλίας, πλησίον λαμίας. τὸ ἐθνικὸν Φαλαριὺς, ὡς μεγαριὺς. Idem.

3. *Gavius Baſſus*] Eidem Scriverio non videtur cum viro clariſſimo reſcribendum *Gabius* , quod id nominis nuſpiam in veterum Inſcriptionum monumentis , at ſæpius imo ſæpiſſime *Gavius* & *Gavia* occurrat. Quorum autoritate idem exiſtimat apud A. Gellium lib. 3. cap. 6. legendum non *Gabius* , ſed *Gavius*, quemadmodum integrum permanſit nomen idem lib. 11. cap. 17. Noctium Atticarum. *Pont.*

Gavius Baßius in eo libro quem de diis compoſuit] V. c. *Caius Baſſus*. Lego, *Gabius B.* ut & lib. 3. cap. 6. ex Agellio, ubi ſemper *Gabius* eſt, niſi lib. 11. c. 17. ubi male *Gavii* , ut hîc. Apud Lactantium quoque lib. 1. cap. 22. eſt : *C. Baſſus*. Scribo, *G. Baſſus*. Meurſ.

4. *Duas vis diſpares colligavit*] Ἀρχαϊκῶς. Saluſtius III. Hiſt. *Aſſuetum ad omnes vis controverſiarum*. In Macrobio vulgo, *vires diſpares*. Pont.

rim vocant; Patulcium & Clusivium, quia bello caulæ ejus patent, pace clauduntur. hujus autem rei hæc causa narratur. Cum bello Sabino, quod virginum raptarum gratia commissum est, Romani portam quæ sub radicibus collis Viminalis erat, quæ postea ex eventu Ianualis vocata est, claudere festinarent, quia in ipsam hostes ruebant: postquam est clausa; mox sponte patefacta est: cumque iterum ac tertio idem contigisset; armati plurimi pro limine quia claudere nequibant custodes steterunt, cumque ex alia parte acerrimo prœlio certaretur: subito fama pertulit fusos à Tatio nostros. Quam ob causam Romani, qui aditum tuebantur, territi profugerunt. cumque Sabini per portam patentem irrupturi essent: fertur ex æde Iani per hanc portam magnam vim torrentium undis scatentibus erupisse; multasque perduellium catervas aut devoratas rapida voragine deperiisse. ea re placitum, ut belli tempore velut ad urbis auxilium profecto deo fores reserarentur. hæc de Iano.

CAP. X.

Quo die Saturnalia celebrari consueverint, & quod primo uno tantum, deinde pluribus diebus sunt celebrata.

SEd, ut ad Saturnalia revertamur, bellum Saturnalibus sumere nefas habitum. pœnas à nocente isdem diebus exigere piaculare est. Apud majores nostros Saturnalia die uno finiebantur; qui erat a. d. quartumdecimum Kalendas Ianuarias. sed postquam C. Cæsar huic mensi duos addidit dies, sextodecimo cœpta celebrari. ea re factum est ut, cum vulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnullique à C. Cæsare inserto die & alii vetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur. licet & apud veteres opinio fuerit septem diebus peragi Saturnalia; si opinio vocanda est quæ idoneis firmatur auctoribus. Novius enim probatissimus Atellanarum scriptor ait,

Olim

Olim exspectata veniunt septem Saturnalia.

1 Memmius quoque, qui post Novium & Pomponium diu jacentem artem Atellaniam suscitavit, *Nostri*, inquit, *majores velut bene multa instituere; hoc optime; A frigore fecere summo dies septem Saturnalia.* Sed Mallius ait eos qui se, ut supra diximus, Saturni nomine & religione defenderant, per triduum festos instituisse dies, & Saturnalia vocavisse. *unde & Augustus, hujus rei*, inquit, *opinionem secutus in legibus judiciariis triduo servari ferias jussit.* Masurius & alii uno die, id est, quarto decimo Kalendas Januarias fuisse Saturnalia crediderunt: quorum sententiam Fenestella confirmat, dicens Æmiliam virginem quintodecimo Kalendarum Januariarum esse damnatam. Quo die, si Saturnalia gererentur, nec causam omnino dixisset. deinde adjecit: *Sequebantur eum diem Saturnalia.* mox ait, *Postero autem die, qui fuit tertius decimus Kalendarum Ianuariarum, Liciniam virginem ut causam diceret jussam.* ex quo ostendit tertiodecimo Kalendarum profestum esse. duodecimo vero feriæ sunt divæ Angeroniæ, cui pontifices in sacello Volupiæ sacrum faciunt: quam Verrius Flaccus Angeroniam dici ait, quod angores ac animorum solicitudines propiciata depellat. Masurius adjicit simulacrum hujus deæ ore obligato atque signato in ara Volupiæ propterea collocatum; quod qui suos dolores anxietatesque dissimulant, perveniant patientiæ beneficio ad maximam voluptatem. Julius Modestus ideo sacrificari huic deæ dicit; quod populus Romanus morbo, qui angina dicitur, præmisso voto sit liberatus. Undecimo autem Kalendas feriæ sunt Laribus consecratæ; quibus ædem bello Antiochi Æmilius Regillus, prætor in campo Martio curandam vovit.

MEmmius] Gajus sive C. Memmius à Servio citatur De triumpho Luculli., Vide eum ex editione P. Danielis ad Maronem, Æneid. lib. 4. ad versum

- - *stellatus jaspide fulva*

Ensis erat. Pont.

Mummius quoque qui post Novium] Lego, *Memmius.* Ejus meminerunt Agellius lib. 19. cap. 9. & Nonius, *Civus.* Meurs.

vovit. Decimo Kalendas feriæ ſunt Iovis, quæ appellantur Larentinalia; de quibus, quia fabulari libet, hæ fere opiniones ſunt. Ferunt enim regnante Anco, æditυum Herculis per ferias otiantem, deum teſſeris provocaſſe, ipſo utriuſque manum tuente: adjecta conditione ut victus cœna ſcortoque multaretur. victore itaque Hercule illum Accam Larentiam per id tempus nobiliſſimum ſcortum intra ædem incluſiſſe cum cœna; eamque poſtero die diſtuliſſe rumorem quod poſt concubitum dei accepiſſet munus; [2] nec commodum primæ occaſionis, cum ſe domum reciperet, offerendæ aſpernaretur. eveniſſe itaque ut egreſſa templo mox à Carucio capto ejus pulchritudine compellaretur, cujus voluntatem ſecuta aſſumptaque nuptiis, poſt obitum viri omnium bonorum ejus facta compos, cum decederet populum Romanum nuncupavit heredem. & ideo ab Anco in Velabro loco celeberrimo urbis ſepulta eſt: ac ſollemne ſacrificium eidem conſtitutum, quo dis manibus ejus per flaminem ſacrificaretur, Iovique feriæ conſecratæ, quia æſtimaverunt antiqui animas à Iove dari, & rurſus poſt mortem eidem reddi. Cato ait Larentiam meretricio quæſtu locupletatam poſt exceſſum ſuum populo agros Turacem, Semurium, Lutirium & Solinium reliquiſſe; & ideo ſepulchri magnificentia & annuæ parentationis honore dignatam. Macer hiſtoriarum libro primo Fauſtuli conjugem Accam Larentiam Romuli & Remi nutricem fuiſſe confirmat. Hanc regnante Romulo Carucio cuidam Tuſco diviti denuptam, auctamque hereditate viri, quam poſt Romulo quem educaſſet reliquit: & ab eo parentalia diemque feſtum cauſa pietatis ſtatutum. ex his ergo omnibus colligi poteſt & uno die Saturnalia fuiſſe, & non niſi quartodecimo Kalendarum Ianuariarum celebrata: quo ſolo die apud ædem Saturni [3] convivio diſſoluto Saturnalia clamitabantur; qui dies

nunc

2. *Nec commodum primæ occaſionis*] Meiius, v. c. *ut commodum p. o.* Idem.

3. *Convivio diſſoluto Saturnalia clamitabantur*] Camerarii & item editio priſcæ

nunc Opalibus inter Saturnalia deputatur, cum primum Saturno pariter & Opi fuerit adſcriptus. Hanc autem deam Opem Saturni conjugem crediderunt; & ideo hoc menſe Saturnalia itemque Opalia celebrari: quod Saturnus ejuſque uxor tam frugum quam fructuum repertores eſſe credantur. itaque omni jam fetu agrorum coacto ab hominibus hos deos coli quaſi vitæ cultioris auctores; quos etiam nonnullis cælum ac terram eſſe perſuaſum eſt; Saturnumque à ſatu dictum, cujus cauſa de cœlo eſt: & terram Opem, cujus ope humanæ vitæ alimenta quæruntur; vel ab opere, per quod fructus frugeſque naſcuntur. Huic deæ ſedentes vota concipiunt, terramque de induſtria tangunt; demonſtrantes & ipſam matrem eſſe terram mortalibus appetendam. Philochorus Saturno & Opi primum in Attica ſtatuiſſe aram Cecropem dicit, eoſque deos pro Iove terraque coluiſſe, inſtituiſſeque ut patres familiarum & frugibus & fructibus jam coactis paſſim cum ſervis veſcerentur, cum quibus patientiam laboris in colendo rure toleraverant. delectari enim deum honore ſervorum contemplatu laboris. hinc eſt quod ex inſtituto peregrino huic deo ſacrum aperto capite facimus. abunde jam probaſſe nos æſtimo Saturnalia uno tantum die, id eſt quartodecimo Kalendarum ſolita celebrari: ſed poſt in triduum propagata primum ex adjectis à Cæſare huic menſi diebus; deinde 4 ex edicto Auguſti, quo trium dierum ferias Saturnalibus ad- [illegible] dixit.

priſca: *convivio ſolito.* Forte, *ſoluto.* Nam, diſſolutus, *ἄσωτος* hic eſt. Deinde Anglicanus, non *clamitabantur,* ſed *comitabantur.* An *committebantur,* quomodo ludos committere? Aut remotior potius vox fuit, ſcriptumque, *commiſſabantur*, vel, ut in Orthographicis ſcribendum præcipit Velius Longus, *comiſabantur*? Super tota voce ita Feſtus: *Comiſatio,* inquit, *à vicis, quos Græci κώμους dicunt, appellatur. quibus in locis alii alios convictus cauſa invitabant.* Gloſſæ Latinæ, *comiſatum, ἐπὶ κῶμον.* Græcæ, *κῶμος, comiſatum, comiſatio.* Ariſtophanes Pluto: *ἴσως δ' ἐπὶ κῶμον βαδίζειν* quod ita vertunt, *videtur ad laſcivum convivium ire.* Pont.

4 *Ex edicto Auguſti, quo trium dierum*] Et Caligula poſt, ut notat Suetonius, unum quoque adjecit. cap. 17. *Et ut lætitiam publicam in perpetuum quoque augeret, adjecit diem Saturnalibus, appellavitque Iuvenalem* Dio lx. Quintum Saturnalium hunc credidit. *Idem.*

dixit. à ſextodecimo igitur cœpta in quartumdecimum deſinunt; quo ſolo fieri ante conſueverant. ſed Sigillariorum adjecta celebritas, in ſeptem dies diſcurſum publicum & lætitiam religionis extendit.

CAP. XI.

Non eſſe contemnendam ſortem ſervorum, cum & dii horum curam gerant, & multos ex his fideles, providos, fortes; & philoſophos quoque fuiſſe conſtet: tum ſigillariorum origo quæ fuerit.

TUnc Euangelus, Hoc quidem, inquit, jam ferre non poſſum, quod Prætextatus noſter in ingenii ſui pompam & oſtentationem loquendi, vel paulo ante honori alicujus dei aſſignari voluit, quod ſervi cum dominis veſcerentur: quaſi vero curent divina de ſervis; aut ſapiens quiſquam domi ſuæ contumeliam tam fœdæ ſocietatis admittat; vel Sigillaria, quæ luſum reptanti adhuc infantiæ oſcillis fictilibus præbent, tentat officio religionis adſcribere, & quia princeps religioſorum putatur, nonnulla etiam ſuperſtitionis admiſcet, quaſi vero nobis fas non ſit Prætextato aliquando non credere. Hic cum omnes exhorruiſſent; Prætextatus renidens; Superſtitioſum me Euangele nec dignum cui credatur æſtimes volo, niſi utriuſque tibi rei fidem ratio aſſerta monſtraverit. &, ut primum de ſervis loquamur, joco ne an ſerio putas eſſe hominum genus quod di immortales nec cura ſua nec providentia dignentur? an forte ſervos in hominum numero eſſe non pateris? audi igitur quanta indignatio de ſervi ſupplicio cœlum penetraverit. [1] anno enim poſt Romam conditam quadringenteſimo quadrageſimo quarto, Autronius quidam Maximus ſervum ſuum verberatum patibuloque conſtrictum [2] ante ſpectaculi

ANno enim poſt Romam conditam CCCCXLIV] Alii CCCCLXXIV. Meliores, CCLXIV. *Meurſ.*

2. *Ante ſpectaculi commiſſionem per circum egit*] Recte dicit ante ſpectaculi commiſſionem. & conſonat id cum reli-

culi commiſſionem per circum egit. ob quam cauſam indignatus Jupiter, 3 Annio cuidam per quietem imperavit, ut ſenatui nuntiaret non ſibi placuiſſe plenum crudelitatis adminiſſum. quo diſſimulante; filium ipſius mors repentina conſumpſit: ac, poſt ſecundam denunciationem, ob eandem negligentiam, ipſe quoque in ſubitam corporis debilitatem ſolutus eſt. ſic demum ex conſilio amicorum lectica delatus ſenatui retulit: & vix conſummato ſermone ſine mora recuperata bona valetudine curia pedibus egreſſus eſt. ex ſenatus itaque conſulto & Mævia lege ad propitiandum Jovem 4 additus eſt illis Circenſibus dies is, qui inſtauratitius dictus eſt non à patibulo, ut quidam putant Græco nomine ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ſed à redintegratione, ut Varroni placet; qui inſtaurare ait eſſe inſtar novare. vides quanta de ſervo ad deorum ſummum cura pervenerit. tibi autem unde 5 in ſervos tantum & tam immane faſtidium? quaſi non ex

iſdem

reliquorum, qui eandem hiſtoriam enarrant, relatione. Sed ego iis omiſſis, teſtem unicum vel emendationis vel in hoc Notarum mearum exordio ominis ergo Valerium producam. Ait is lib. 1. cap. 7. *Cum plebeis ludis quidam pater familias per circum Flaminium priusquam pompa induceretur, ſervum ſuum verberibus mulcatum, ſub furca ad ſupplicium egiſſet.* Ubi vox *pompa* ad rem Circenſem idonea quidem; nec ea quæſitoribus moleſtiæ aut æſtus quicquam attuliſſet, niſi codices caſci ævi ſuggeſſiſſent ejus vicem, *croma.* Quod cum ſiſtat & illiget etiam eruditiſſimos ſeculi noſtri & in hoc ſcriptionis genere exercitatiſſimos homines, operæ pretium putavi de eodem per otium cogitaſſe. Et vide, velut inſuſurrante bono genio, hæc mihi correctio deſubito enata, *priusquam acroama induceretur. Acroama* Græca quidem dictio, ſed circo ſæpicule & ludis etiam à Latinis aptata. Docet vel Cicer. pro Sextio: *Ille ipſe ludens non ſolum ſpectator, ſed actor & acroama.* Recte autem dixi in Macrobio expreſſum, *ante ſpectaculi commiſſionem*, quia in ipſis commiſſionibus hujuſmodi acroamatia habebantur: Seneca Epiſtol. 85. *In commiſſionibus noſtris plus cantorum eſt, quam olim in theatris ſpectatorum fuit.* Facit huc quoque Apuleius lib. 10. *Ac dum luculentis ſcenicorum choreis primitiæ ſpectaculi dedicantur.* Pont.

3. *Annio cuidam per quietem imperavit*] Super hominis hujus nomine inter Auctores diſſenſus eſt. Valerio, Livio, Plutarcho & Dionyſio *T. Latinus* appellatur. Lactantius divinarum Inſtitutionum 2. cap. 8. *T. Atinium* extulit, & amplectitur Pighius, qui antiquam & plebejam ait familiam Atiniam. Certe Macrobii ſcriptura parum ab hac Lactantii voce deviat; & corrupta potius cenſenda quam falſa. *Idem.*

4. *Additus eſt illis Circenſibus dies is, qui inſtauratitius dictus eſt*] Vetus, *dies, iſque inſtauratius.* Idem.

5. *In ſervos tantum & tam immane*

faſti-

iſdem tibi & conſtent & alantur elementis, eundemque ſpiritum ab eodem principe carpant. vis tu cogitare eos quos jus tuum vocas, iſdem ſeminibus ortos eodem frui cœlo, æque vivere æque mori? ſervi ſunt, imo homines. ſervi ſunt, imo conſervi. ſi cogitaveris tantundem in utroſque licere fortunæ: tam tu illum videre liberum potes, quam ille te ſervum. neſcis qua ætate Hecuba ſervire cœpit, qua Crœſus, qua Darii mater, qua Diogenes, qua Platon ipſe? poſtremo quid ita nomen ſervitutis horremus? ſervus eſt quidem, ſed neceſſitate: 6 ſed fortaſſe libero animo ſervus eſt. hoc illi nocebit, ſi oſtenderis quis non ſit. alius libidini ſervit, alius avaritiæ, 7 alius ambitioni, omnes ſpei, omnes timori. & certe nulla ſervitus turpior quam voluntaria. at nos jugo à fortuna impoſito ſubjacentem tanquam miſerum vilemque calcamus: quod vero nos noſtris cervicibus inſerimus, non patimur reprehendi. invenies inter ſervos aliquem pecunia fortiorem. invenies dominum ſpe lucri oſcula alienorum ſervorum manibus infigentem. non ergo fortuna homines æſtimabo ſed moribus. 8 ſibi quiſque dat mores: conditionem caſus aſſignat. Quemadmodum ſtultus eſt qui empturus equum non ipſum inſpicit ſed ſtratum ejus ac frenos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem aut ex veſte aut ex conditione, quæ modo veſtis nobis circundata eſt, æſtimandum putat. Non eſt, mi Euangele, quod amicum tantum in foro & in curia quæras. ſi diligenter attenderis; inve-

faſtidium] Plautus Milite: *Ergo iſte me metus macerat, quod ille faſtidioſus eſt.* Anglicanus autem ſcriptus non *immane* legebat, ſed, *inane.* quod palato quidem non hebeti movendæ ſit ſalivæ. Perſius, *O quantum eſt in rebus inane!* Et Maro: *inania murmura.* Pont.

6. *Sed fortaſſe libero animo ſervus eſt*] Interpungo, & emendo, *ſ. f. liber animo: ſervus eſt, hoc i. n.* &c. *Meurſ.*

7. *Alius ambitioni, omnes ſpei, omnes timori*] Seneca, ex quo hauſit, ſtrictius: *Alius ambitioni, omnes timori.* Alias Macrobianum iſtud non abſonum. Juvenal. *Quid enim ratione timemus aut cupimus?* Ubi ſpes & metus ſimiliter junguntur. *Pont.*

8. *Sibi quiſque dat mores, conditionem caſus aſſignat*] Imo juxta illud: SUI CUIQUE MORES FINGUNT FORTUNAM. In Seneca eſt, *miniſteria caſus aſſignet.* Epiſtol. 47. *Idem.*

9. *Virga*

invenies & domi. tu modo vive cum ſervo clementer comiter quoque & in ſermonem illum, & nonnumquam in neceſſarium admitte conſilium. nam & majores noſtri omnem dominis invidiam, omnem ſervis contumeliam detrahentes, dominum patremfamilias, ſervos familiares appellaverunt. colant ergo te potius ſervi tui, mihi crede, quam timeant. Dicet aliquis nunc me dominos de faſtigio ſuo dejicere, & quodammodo ad pileum ſervos vocare; quos debere dixi magis colere quam timere. hoc qui ſenſerit, obliviſcetur id dominis parum non eſſe, quod dis ſatis eſt. deinde qui colitur etiam amatur: non poteſt amor cum timore miſceri. unde putas arrogantiſſimum illud manaſſe proverbium, quo jactatur totidem hoſtes nobis eſſe quot ſervos? Non habemus illos hoſtes, ſed facimus; cum in illos ſuperbiſſimi, contumelioſiſſimi, crudeliſſimi ſumus; & ad rabiem nos cogunt pervenire deliciæ, ut, quicquid non ex voluntate reſpondit, iram furoremque evocet. Domi enim nobis animos induimus tyrannorum; &, non quantum decet ſed quantum licet, exercere volumus in ſervos. nam, ut cetera crudelitatis genera præteream, ſunt qui, dum ſe menſæ copiis & aviditate diſtendunt, circumſtantibus ſeruis movere labra nec in hoc quidem ut loquantur licere permittunt. 9 virga murmur omne compeſcitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt. tuſſis, ſternutamentum, ſingultus magno malo luitur. ſic fit ut iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. at illi, quibus non tantum præſentibus dominis, ſed cum ipſis erat ſermo quorum os non conſuebatur, parati erant cum domino porrigere cervicem, & periculum imminens in caput ſuum vertere. in cōviviis loquebantur; ſed in tormentis tacebant. Vis exercitas in ſervili pectore virtutes recenſeamus: pri-

9. *Virga murmur omne compeſcitur*] Juvenalis Sat. 14.
Hic lavet argentum, vaſa aſpera tergeat alter,
Vox domini fremit inſtantis, virgamque tenentis. Idem.

10. Pri-

10 primus tibi Urbinus occurrat: qui cum juſſus occidi in Reatino lateret, latebris proditis, unus ex ſervis anulo ejus & veſte inſignitus in cubiculo, ad quod irruebant qui perſequebantur, pro domino jacuit; militibuſque ingredientibus cervicem præbuit, & ictum tamquam Urbinus excepit. Urbinus poſtea reſtitutus monumentum ei fecit, titulo ſcriptionis qui tantum meritum loqueretur adjecto. Æſopus libertus Demoſthenis conſcius adulterii, quod cum Iulia patronus admiſerat, tortus diutiſſime perſeveravit non prodere patronum; donec aliis coarguentibus conſciis Demoſthenes ipſe fateretur. & ne æſtimes ab uno facile celari poſſe ſecretum: Labienum ope libertorum latentem, ut indicarent liberti nullo tormentorum genere compulſi ſunt. Ac ne quis libertos dicat hanc fidem beneficio potius libertatis acceptæ quam ingenio debuiſſe; accipe ſervi in dominum benignitatem cum ipſe à domino puniretur. Antium enim Reſtionem proſcriptum ſolumque nocte fugientem, diripientibus bona ejus aliis, ſervus compeditus inſcripta fronte, cum poſt damnationem domini aliena eſſet miſericordia ſolutus, fugientem perſecutus eſt: hortatuſque ne ſe timeret ſcientem contumeliam ſuam fortunæ imputandam eſſe non domino: abditumque miniſterio ſuo aluit. cum deinde perſequentes adeſſe ſenſiſſet; ſenem, quem caſus obtulit, jugulavit, & in conſtructam pyram conjecit: qua accenſa occurrit eis qui Reſtionem quærebant, dicens damnatum ſibi pœnas luiſſe, multo acrius à ſe vexatum quam ipſe vexaverat: & fide habita Reſtio liberatus eſt. Cæpionem quoque, qui in Auguſti necem fuerat animatus, poſtquam detecto ſcelere damnatus eſt, ſervus ad Tiberim in ciſta detulit, pervectumque Hoſtiam inde in agrum Laurentem ad villam patris nocturno itinere perduxit. Cumis deinde navigationis naufragio una expulſum dominum Neapoli diſſimulan-

10. *Primus tibi Vrbinus occurras*] Lego *Vrbinius* ex Valerio Maximo lib. 6. cap. 8. *Meurſ.*

11. Cum

mulanter occuluit: exceptusque à centurione nec precio nec minis ut dominum proderet potuit adduci. Asinio etiam Pollione acerbe cogente Patavinos, ut pecuniam & arma conferrent, dominisque ob hoc latentibus, præmio servis cum libertate proposito qui dominos suos proderent; constat servorum nullum victum præmio dominum prodidisse. Audi in servis non fidem tantum sed & fecundum bonæ inventionis ingenium. 11 Cum premeret obsidio Grumentum: servi relicta domina ad hostes transfugerunt. capto deinde oppido impetum in domum habita conspiratione fecerunt, & extraxerunt dominam vultu pœnam minante, ac voce obviis asserente, quod tandem sibi data esset copia crudelem dominam puniendi: raptamque quasi ad supplicium obsequiis plenis pietate tutati sunt. Vide in hac fortuna etiam magnanimitatem exitum mortis ludibrio præferentem. C. Vettium Pelignum Italicensem comprehensum à cohortibus suis ut Pompejo traderetur servus ejus occidit; ac se, ne domino superstes fieret, interemit. C. Graccum ex Aventino fugientem Euporus servus, vel, ut quidam tradunt, Philocrates dum aliqua spes salutis erat indivulsus comes qua potuit ratione tutatus est: super occisum deinde animam scissis proprio vulnere visceribus effudit. Ipsum P. Scipionem Africani patrem, postquam cum Annibale conflixerat, saucium in equum servus imposuit; & ceteris deserentibus, solus in castra perduxit. Parum fuerit dominis præstitisse viventibus. Quid? quod in his quoque exigendæ vindictæ reperitur animositas? nam Seleuci regis servus, cum serviret amico ejus à quo dominus fuerat interemptus, cœnantem in ultionem domini confodit. Quid? quod duas virtutes, quæ inter nobiles quoque unice claræ sunt,

11. *Cum premeret obsidio Grumentum*] *Drumentum*. Muretus ad lib. 3. Senecæ de Benef. legit *Adrumentum*, ut sit urbs Africæ. Sed renuit Gruterus, qui ex hoc Macrobii & omnibus Senecæ scriptis libris retinet *Grumentum*. Et sunt *Grumentini* in Italiâ populus Lucaniæ regionis. De quibus Plinius & alii. Male est in nonnullis editionibus. *Cluentum*. *Pont.*

ſunt, in uno video fuiſſe mancipio, imperium regendi peritiam & imperium contemnendi magnanimitatem? Anaxilaus enim Meſſenius, qui Meſſanam in Sicilia condidit, fuit Rheginorum tyrannus. is cum parvos relinqueret liberos, Micitho ſervo ſuo commendaſſe contentus eſt. is tutelam ſancte geſſit; imperiumque tam clementer obtinuit, ut Rhegini à ſervo regi non dedignarentur. perductis deinde in ætatem pueris & bona & imperium tradidit. ipſe parvo viatico ſumpto profectus eſt; & Olympiæ cum ſumma tranquillitate conſenuit. Quid etiam in commune ſervilis fortuna profuerit non paucis docetur. Bello Punico, cum deeſſent qui ſcriberentur, ſervi pro dominis pugnaturos ſe polliciti in civitatem recepti ſunt; & Volones, quia ſponte hoc voluerunt, appellati. ad Cannas quoque victis Romanis octo milia ſervorum empta militaverunt: cumque minoris captivi redimi poſſent: maluit ſe reſpublica ſervis in tanta tempeſtate committere. ſed & poſt calamitatem apud Thraſumenum notæ cladis acceptam libertini quoque in ſacramentum vocati ſunt. bello ſociali cohortium duodecim ex libertinis conſcriptarum opera memorabilis virtutis apparuit C. Cæſarem, cum milites in amiſſorum locum ſubſtitueret, ſervos quoque ab amicis accepiſſe, & eorum forti opera uſum eſſe comperimus. Cæſar Auguſtus in Germania & Illyrico cohortes libertinorum complures legit, quas voluntarias appellavit. ac ne putes hæc in noſtra tantum contigiſſe republica, Boryſthenitæ oppugnante Zopyrione ſervis liberatis dataque civitate peregrinis & factis tabulis novis hoſtem ſuſtinere potuerunt. Cleomenes Lacedæmonius, cum mille & quingenti ſoli Lacedæmonii qui arma ferre poſſent ſuperfuiſſent, ex ſervis manumiſſis bellatorum novem milia conſcripſit. Athenienſes quoque conſumptis publicis opibus ſervis libertatem dederunt. ac ne in ſolo virili ſexu æſtimes inter ſervos extitiſſe virtutes; accipe ancillarum factum non minus memorabile; nec quo

utilius

utilius Reipublicæ in ulla nobilitate reperias. Nonis Juliis diem festum esse ancillarum tam vulgo notum est, ut nec origo nec causa celebritatis ignota sit. Junoni enim Caprotinæ die illo liberæ pariter ancillæque sacrificant sub arbore caprifico, in memoriam benignæ virtutis quæ in ancillarum animis pro conservatione publicæ dignitatis apparuit. nam post urbem captam cum sedatus esset Gallicus motus; respublica vero esset ad tenue deducta: finitimi opportunitatem invadendi Romani nominis aucupati, præfecerunt sibi Postumium Livium Fidenatium dictatorem. qui mandatis ad senatum missis postulavit, ut si vellent reliquias suæ civitatis manere, matres familiæ sibi & virgines dederētur. cumq; patres essent in ancipiti deliberatione suspensi: ancilla nomine Tutela seu Philotis pollicita est se cum ceteris ancillis sub nomine dominarū ad hostes ituram: habituque matrum familias & virginum sumpto, hostibus cum prosequentium lacrimis ad fidem doloris ingestæ sunt. quæ cum à Livio in castris distributę fuissent; viros plurimo vino provocaverunt, diem festum apud se esse simulantes. quibus soporatis; ex arbore caprifico quę castris erat proxima signū Romanis dederunt. qui cum repentina incursione superassent: memor beneficii senatus omnes ancillas manu jussit emitti; dotemque iis ex publico fecit, & ornatum quo tunc erant usæ gestare concessit; diemque ipsum Nonas Caprotinas nuncupavit, ab illa caprifico ex qua signum victoriæ ceperunt: sacrificiumque statuit annua sollemnitate celebrandum, cui lac, quod ex caprifico manat, propter memoriā facti præcedentis adhibetur. Sed nec ad philosophandum ineptū vel impar servile ingeniū fuit. Phædon ex cohorte Socratica Socratiq; & Platoni perfamiliaris adeo, ut Plato ejus nomini librū illum divinū de immortalitate animæ dicaret, servus fuit forma atque ingenio liberali. hunc Cebes Socraticus hortante Socrate emisse dicitur, habuisseq; in philosophiæ disciplinis. atque is postea philosophus illustris emersit:

sit: sermonesq; ejus de Socrate admodum elegantes leguntur. alii quoque non pauci servi fuerunt; qui post philosophi clari exstiterunt. ex quibus ille Menippus fuit, cujus libros M. Varro in satyris æmulatus est; quas alii cynicas ipse appellat Menippeas. 12 sed & Philostrati Peripatetici servus Pompolus & Zenonis Stoici servus qui Perseus vocatus est, & Epicuri cui Mys nomen fuit, philosophi non incelebres illa ætate vixerunt: Diogenes etiam cynicus, licet ex libertate in servitutem venum ierat. quem cum emere vellet Xeniades Corinthius, & quid artificii novisset percuntatus esset; novi, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare. 13 tunc Xeniades responsum ejus 14 demiratus emisit manu; filiosque suos ei tradens; Accipe, inquit, liberos meos quibus imperes. De Epicteto autem philosopho nobili, quod is quoque servus fuit, recentior est memoria quam ut possit inter oblitterata nesciri. cujus etiam de se scripti duo versus feruntur: ex quibus illud latenter intelligas, non omnimodo dis exosos esse, qui in hac vita cum ærumnarum varietate luctantur; sed esse arcanas causas, ad quas paucorum potuit pervenire curiositas.

Δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρὸς,
Καὶ πενίην Ἶρος καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Habes ut opinor, assertum non esse fastidio despiciendum servile nomen; cum & Iovem tetigerit cura de servo, & multos ex his fideles, providos, fortes, philosophos etiam exstitisse constiterit. Nunc de sigillaribus, ne ridenda me potius æstimes quam sancta dixisse, paucis recensendum est. 15 Epicadus refert Herculem occiso Geryone, cum victor per

12. *Sed & Philostrati Peripatetici servus Pompolus*] Emendo, *Theophrasti P. s. Pompylus.* Vide Gellium lib. 2. cap. 18. & Diogenem Laërtium lib. 5. in vitâ Theophrasti. *Meurs.*

13. *Tunc Xeniades responsum ejus demiratus emisit manu.*] Quomodo manu misit quem nondum emerat? Emendo *emit, & misit manu.* Idem.

14. *Demiratus emisit manu.*] Mallet Scriverius, *emit, & misit manu. Pont.*

15. *Epicadus refert Herculem occiso Geryone*] An eum ipse intelligat de illustribus Grammaticis Tranquillus? *Cornelius*

per Italiam armenta duxisset, [16] ponte qui nunc sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominum simulacra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amiserat, in fluvium demisisse: ut aqua secunda in mare devecta, pro corporibus defunctorum veluti patriis sedibus redderentur, & inde usum talia simulacra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi hujus rei illa origo verior æstimatur, quam paulo ante memini retulisse. Pelasgos, postquam felicior interpretatio capita non viventium sed fictilia, & φωτὸς æstimationem non solum hominem sed etiam lumen significare docuisset, cœpisse Saturno cereos potius accendere, & in sacellum Ditis aræ Saturni cohærens oscilla quædam pro suis capitibus ferre: ex illo traditũ ut cerei Saturnalibus missitarentur, & sigilla arte fictili fingerentur ac venalia pararentur; quæ homines pro se atque suis piaculum pro Dite Saturno facerent. ideo Saturnalibus talium commerciorum cœpta celebritas septem occupat dies; quos tamen feriatos facit esse non festos omnes. nam medio, id est, tertiodecimo Kalendas festum probavimus: & aliis hoc assertionibus ab his probatum est, qui rationem anni mensium dierumque & ordinationem à C. Cæsare digestam plenius retulerunt.

nelius Epicadus, inquit, *Lucii Corn. Sullæ Dictatoris libertus, calatorque Sacerdotio augurali.* Idem.

16. *Ponte qui nunc Sublicius dicitur*] Emendo Lactantium l. 1. cap. 21. ubi male, *Uti in Tyberim de ponte Milvio mitteretur.* Scribo, *de ponte Sublicio m.* Meurs.

CAP. XII.

Quomodo annum ordinaverit Romulus.

Cumque hic facere vellet finem loquendi, subjecit Aurelius Symmachus; Pergin, Prætextate, eloquio tam dulci de anno quoque edissertare antequam experiaris molestiam consulentis; si quis forte de præsentibus ignorat quo ordine vel apud priscos fuerit vel certioribus postea re-

gulis innovatus sit? ad quod discendum ipse mihi videris audientium animos incitasse de diebus mensi additis disserendo. tum ille 1 eodem ductu orandi reliqua contexit. Anni certus modus apud solos semper Ægyptios fuit. aliarum gentium dispari numero 2 pari errore nutabat. &, ut contentus sim referendo paucarum morem regionum, 3 Arcades annum suum tribus mensibus explicabant, Acarnanes sex; Græci reliqui trecentis quinquaginta quatuor diebus annum proprium computabant. Non igitur mirum in hac varietate Romanos quoque olim auctore Romulo annum suum decem habuisse mensibus ordinatum 4 qui annus incipiebat à Martio, & conficiebatur diebus trecentis quatuor: ut sex quidem menses, id est, Aprilis, Junius, Sextilis, September, November, December tricenum essent dierum; quatuor vero, Martius, Majus, Quintilis, October, tricenis & singulis expedirentur: qui hodieque septimanas habent Nonas, ceteri quintanas. Septimanas autem habentibus ab idibus revertebantur Kalendę a. d. diem septimumdecimum. verũ habentibus quintanas a. d. octavumdecimum remeabat initium Kalendarum. Hæc fuit Romuli ordinatio; qui primum anni mensem genitori suo Marti dicavit. quem mensem anni primum fuisse vel ex hoc maxime probatur, quod ab ipso Quintilis quintus est, & deinceps pro numero nominabantur. Hujus etiam prima die ignem novum Vestæ aris accendebant: ut incipiente anno cura denuo servandi novati ignis inciperet. eodem quoque ingrediente mense

tam

EOdem ductu orandi reliqua contexit] Vetus, *contexuit*. Glossarius, *contexit* συνυφαίνω. Pontan.

2. *Pari errore nutabat*] Pessime alii *mutabant*. Gronov.

3. *Arcades annum suum tribus mensibus explicabant*] Ex Hori ut putatur instituto. Censorinus, *Sunt qui tradant hunc annum trimenstrem Horon instituisse, eoque ver, æstatem, autumnum, hiemem*, ὥρας *& annum dici & Græcos annales Horos, eorumque scriptores Horographos*. Imo & Dani nostrates (quod per occasionem dictum sit) diserte hodieque *Oer* pro *anno* & vulgo frequentant. Idem.

4. *Qui annus incipiebat à Martio*] Vetus idem & editiones priscæ, *Quia annus*. Idem.

4. *Hoc*

tam in regia curiisque atque Flaminum domibus laureæ veteres novis laureis mutabantur. eodem quoque mense & publice & privatim ad Annam Perennam sacrificatum itur; ut annare perennareque commode liceat. [4] Hoc mense mercedes exsolvebant magistris, quas completus annus deberi fecit: comitia auspicabantur; vectigalia locabant: & servis cœnas apponebant matronæ, ut domini Saturnalibus. illæ, ut principio anni ad promptum obsequium honore servos invitarent; [5] hi, quia gratiam perfecti operis exsolverent. Secundum mensem nominavit Aprilem ut quidam putant cum adspiratione, quasi Aphrilem; à spuma quam Græci afron vocant, unde orta Venus creditur. & hanc Romuli fuisse asserunt rationem; ut primum quidem mensem à patre suo Marte, secundum ab Æneæ matre Venere nominaret: & hi potissimum anni principia servarent, à quibus esset Romani nominis origo; cum hodieque in sacris Martem patrem, Venerem genitricem vocemus. alii putant Romulum vel altiore prudentia, vel certi numinis providentia ita primos ordinasse menses, ut, cum præcedens Marti esset dicatus deo plerumque hominum necatori, ut Homerus naturæ conscius ait,

Ἆρες Ἄρες βροτολοιγὲ, μιαιφόνε, τειχεσιπλῆτα,

secundus Veneri dicaretur, quæ vim ejus quasi benefica leniret nam & in duodecim Zodiaci signis, quorum certa certorum numinum domicilia creduntur, cum primum signum aries Marti assignatus sit: sequens mox Venerem, id est, taurus accepit. & rursus è regione scorpius ita divisus est, ut deo esset utrique communis. nec æstimatur ratione cælesti ca-

4. *Hoc mense mercedes exsolvebant magistris, quas completus annus deberi fecit*] Juvenal.

Hæc, inquit, cures, & cum se verterit annus,
Accipe, victori populus quod postulat, aurum.

Mercedem autem hanc fuisse quinque aureos, annotat ibidem interpres vetus. *Idem.*

5. *Hi quia gratiam*] Cl. Salmasius legit: *hi quasi gratiam.* Vide Exercit. Plinianas pag. 18. ex verbis Solini, Id.

 6. *Meritò*

ſti carere ipſa diviſio. ſiquidem aculeo velut potentiſſimo telo pars armata poſterior domicilium Martis eſt. priorem vero partem, cui ζυγὸς apud Græcos nomen eſt, nos libram vocamus, Venus accepit; quæ velut jugo concordi jungit matrimonia amicitiaſque componit. Sed Cincius in eo libro, quem de Faſtis reliquit, ait imperite quoſdam opinari Aprilem menſem antiquos à Venere dixiſſe; cum nullus dies feſtus nullumque ſacrificium inſigne Veneri per hunc menſem à majoribus inſtitutum ſit: ſed ne in carminibus quidem Saliorum Veneris ulla, ut ceterorum cæleſtium, laus celebretur. Cincio etiam Varro conſentit, affirmans nomen Veneris ne ſub regibus quidem apud Romanos vel Latinum vel Græcum fuiſſe; & ideo non potuiſſe menſem à Venere nominari: ſed, cum fere ante æquinoctium vernum triſte ſit cælum & nubibus obductum, ſed & mare navigantibus clauſum, terræ etiam ipſæ aut aqua aut pruina aut nivibus contegantur, eaque omnia verno, id eſt, hoc menſe, aperiantur, arbores quoque nec minus cetera quæ continet terra aperire ſe in germen incipiant: ab his omnibus menſem Aprilem dici [6] merito credendum eſt quaſi aperilem, ſicut apud Athenienſes ἀνθεστηριών idem menſis vocatur ab eo quod hoc tempore cuncta floreſcant. Non tamen negat Verrius Flaccus hoc die poſtea conſtitutum, ut matronæ Veneri ſacrum facerent: cujus rei cauſam, quia huic loco non convenit, prætereundum eſt. Majum Romulus tertium poſuit, de cujus nomine inter auctores lata diſſenſio eſt. nam Fulvius Nobilior in Faſtis, quos in æde Herculis Muſarum poſuit, Romulum dicit poſtquam populum in majores junioreſque diviſit, ut altera pars conſilio,

altera

6. *Merito credendum eſt*] Conjecturam eſſe, quia hæc quoque ut præcedentia dependent à ſuperioribus, *Varro conſentit affirmans.* Video nunc à Stephano appoſitum verbum *eſt*, tanquam Cincii ipſius aut Macrobii ſit collectio. Potius tamen, licet ei addicat Ms. in charta, ſequerer vett. editiones, quæ neutrum habent. *Gronov.*

7. *Huic*

altera armis rempublicam tueretur, in honorem utriusque partis hunc Majum, sequentem Iunium vocasse. sunt qui hunc mensem ad nostros fastos à Tusculanis transisse commemorent, apud quos nunc quoque vocatur deus Majus, qui est Iupiter, à magnitudine scilicet ac majestate dictus. Cincius mensem nominatum putat à Maja, quam Vulcani dicit uxorem; argumentoque utitur quod flamen Vulcanalis Kalendis Majis huic deæ rem divinam facit. sed Piso uxorem Vulcani Majestam non Majam dicit vocari. contendunt alii Majam Mercurii matrem mensi nomen dedisse; hinc maxime probantes, quod hoc mense mercatores omnes Majæ pariter Mercurioque sacrificant. Affirmant quidam, quibus Cornelius Labeo consentit, hanc Majam cui mense Majo res divina celebratur terram esse, hoc adeptam nomen à magnitudine; sicut & mater magna in sacris vocatur: assertionemque æstimationis suæ etiam hinc colligunt, quod sus prægnans ei mactatur, quæ hostia propria est terræ: & Mercurium ideo illi in sacris adjungi dicunt, quia vox nascenti homini terræ contactu datur. scimus autem Mercurium vocis & sermonis potentem. Auctor est Cornelius Labeo huic Majæ ædem Kalendis Majis dedicatam sub nomine Bonæ deæ: & eandem esse Bonam deam & terram ex ipso ritu occultiore sacrorum doceri posse confirmat: hanc eandem Bonam deam Faunamque & Opem & Fatuam pontificum libris indigitari. Bonam; quod omnium nobis ad victum bonorum causa est. Faunam; quod omni usui animantium favet. Opem; quod ipsius auxilio vita constet. Fatuam a fando; quod, ut supra diximus, infantes partu editi non prius vocem edunt, quam attigerint terram. Sunt qui dicant hanc deam potentiam habere Iunonis, ideo-

7. *Huic Majæ ædem*] Haudquaquam fastidio, quod fecerunt nuperi, veterum exemplarium & ms. scripturam: *huic Majæ, id est, terræ ædem*. Ubique enim hic auctor ita se exponit. Et sic cap. 15. *Regina sacrorum, id est, regis uxor per- cam*, &c. Invenies in prioribus Stephano: ille cum Pontano quatuor voces exegit. *Gronov.*

ideoque sceptrum regale in sinistra manu ei additum. eamdem alii Proserpinam credunt, porcaque ei rem divinam fieri: quia segetem quam Ceres mortalibus tribuit porca depasta est. alii χθονιαν ἑκατὴν: Bœoti Semelam credunt, nec non eandem Fauni filiam dicunt; obstitisseque voluntati patris in amorem suum lapsi, ut & virga myrtea ab eo verberaretur, cum desiderio patris nec vino ab eodem pressa cessisset: transfigurasse se tamen in serpentem pater creditur, & coisse cum filia. horum omnium [8] hæc proferuntur indicia [9] quod virgam myrteam in templo haberi nefas sit, quod super caput ejus extendatur vitis, qua maxime eam pater decipere tentavit, quod vinum in templum ejus non suo nomine soleat inferri, sed [10] vas in quo vinum inditum est mellarium

8. *Hæc proferuntur indicia*] Olim fuit: *hoc proferunt indicii*: Et cur mutatum? *Gronov.*

9. *Quod virgam myrteam in templo haberi nefas sit*] Scripsit antiquitus rituum talium rationes & causas Butas. Arnobius super eadem hac re lib. 5. *Cum ei divinam rem mulieres faciunt, vini amphora constituitur obtecta, nec myrteas fas est inferre verbenas, sicut suis scribit in causalibus Butas.* Porro in Macrobio quod sequitur, *Vas, in quo vinum inditum est, mellarium nominetur*, indubie corrigendum legendumque, *miliarium*. Glossarii auctor, χαλκεῖον, olla, aneũ, miliariũ. Glossæ Lat. *miliariũ* Θερμηγον corrupte. Faciendum fors, Θερμαντήριον. Seb ab aliis, Θερμῖδρον laudatum invenio; quod præfero. *Pont.*

10. *Vas in quo vinum inditum, mellarium*] Conjectavimus *miliarium*, causa duplici. Primum *mellarium* non vas aut poculum sit, quale intelligendum hic, sed (ut Varro docet) μελιτροφεῖον est. Deinde Arnobius vas aliquod requiri, quod liquorem recipiat, pervicerit: qui disertes, *amphoram* dixit *constitui obtectam*. Verba superius posuimus. Nec video quomodo receptæ lectioni patrocinetur quod de sacerdotibus hujus Deæ, quasi apes ex dictæ, adferri possit. Tamen videbimus. *Pont.*

Vas in quo vinum inditum est mellarium nominetur] Vir Clarissimus Theod. Canterus retulit mihi malle se *meliarium*, quod & Pontano meo visum, qui id ipsum tanquam oraculum aliquod mordicus retinet. Certe nolim: Sed expendamus. Miliarium in balneo locum habebat forinsecus inter soliorum spatia. Palladius lib. 1. cap. 40 *Miliarium vero plumbeum, cui ærea patina subest, inter soliorum spatia forinsecus statuamus fornace subjecta, ad quod miliarium fistula a frigidaria dirigatur, & ab hoc ad solium similis magnitudinis fistula procedat, quæ tantum, &c.* Lib. 4 vero, cap. 8. *Vas æneum miliario simile, id est, altum & angustum, vespere inter alvearia collocemus, & in fundo ejus ponamus lumen accensum.* Legendum, *vas æneum mellario simile.* Erant autem *Mellaria* eadem quæ Alvearia, Varro de Re Rust. lib. 3. c. 16. Μελιττῶνας *ita facere oportet, quos alii μελιτροφεῖα appellant, eadem quidam mellaria.* Appellabatur vero vas illud vinarium Bonæ deæ sacris inferri solitum *Mellarium*,

rium nominetur, & vinum lac nuncupetur; ſerpenteſque in templo ejus nec terrentes nec timentes appareant. Quidam Medeam putant; 11 quod in ædem ejus omne genus herbarum ſit, ex quibus antiſtites dant plerumque medicinas: & quod templum ejus virum introire non liceat, propter injuriam quam ab ingrato viro Iaſone perpeſſa eſt. Hæc apud Græcos ὁ θεὸς γυναικεία dicitur; quam Varro Fauni filiam eſſe tradit adeo pudicam, ut extra γυναικωνῖτιν numquam ſit egreſſa, nec nomen ejus in publico fuerit auditum, nec virum unquam viderit, nec à viro viſa ſit: propter quod nec vir templum ejus ingreditur. Unde & mulieres in Italia ſacro Herculis non licet intereſſe; quia Herculi, cum boves Geryonis per agros Italiæ duceret ſitienti reſpondit mulier, aquam ſe non poſſe præſtare, quod feminarum deæ celebraretur dies, nec ex eo apparatu viris guſtare fas eſſet. propter quod Hercules facturus ſacrum deteſtatus eſt præſentiam feminarum, & Potitio ac Pinario ſacrorum cuſtodibus juſſit ne mulierem intereſſe permitterent. ecce occaſio nominis, quo Majam eandem eſſe & Terram & Bonam deam diximus, coëgit nos de Bona dea quæcumque comperimus pro-

rium, quâ ratione ſacerdotes ejus μέλισσαι. Porphyrius lib. de Nymph. antro: Τὰς Δήμητρος (hæc eadem cum Bonâ deâ) ἱερείας, ὡς τῆς χθονίας θεᾶς μύστιδας, μελίσσας οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν. Euripidis Scholiaſtes ad Hippolytum: Τὰς ἱερείας (Δήμητρος) μελίσσας ἐκάλουν οἱ ποιηταί. Callimachus Hymno 2.

Δηοῖ δ᾽ οὐκ ἀπὸ παντὸς ὕδωρ φορέουσι μέλισσαι.

Ita autem dictæ a Meliſſâ filiâ Meliſſei Cretenſium regis, ut ex Didymi libris ἐξηγήσεως πινδαρικῆς memorat Lactantius lib. 22. his verbis: *Didymus in libris ἐξηγήσεως πινδαρικῆς ait Meliſſea Cretenſium regem primum diis ſacrificaſſe, ac ritus novos ſacrorumque pompas introduxiſſe. Hujus duas fuiſſe filias, Amaltheam & Meliſſam, quæ Iovem puerum caprino lacte ac melle nutrierunt. unde poëtica illa fabula originem ſumpſit, advolaſſe apes, atque os pueri melle compleſſe. Meliſſam vero à patre primam ſacerdotem Matri magnæ conſtitutam. unde adhuc ejuſdem Matris antiſtites Meliſſæ nuncupantur.* Hæc ad defenſionem loci huius Macrobiani, quam ſpero cordatum lectorem non rejecturum. Quæ vero injuria eſt, è balneis miliarium inferre ſacris; quod neque balneatores amittere, neque admittere ſacerdotes velint? Judicate *Meurſ.*

11. *Quod in ædem ejus omne genus herbarum ſit*] *In ædem* pro, *in æde*, archaiſmus eſt. *Pont.*

protulisse. Junius Majũ sequitur aut ex parte populi, ut supra diximus, nominatus, aut, ut Cincius arbitratur, quod Junonius apud Latinos ante vocitatus, diuque apud Aricinos Prænestinosque hac appellatione in fastos relatus sit: adeo ut, sicut Nisus in commentariis fastorum dicit, apud majores quoque nostros hæc appellatio mensis diu manserit: sed post detritis quibusdam litteris ex Junonio Junius dictus sit. nam & ædes Junoni Monetæ Kalend. Iuniis dedicata est. Nonnulli putaverunt Iunium mensem à Junio Bruto, qui primus Romæ consul factus est, nominatum: quod hoc mense, id est, Kalendis Juniis, pulso Tarquinio sacrum Carnæ deæ in Cælio monte voti reus fecerit. Hanc deam vitalibus humanis præesse credunt. ab ea denique petitur ut jecinora & corda, quæque sunt intrinsecus viscera, salva conservet. & quia cordis beneficio cujus dissimulatione Brutus habebatur idoneus emendationi publici status exstitit, hanc deam quæ vitalibus præest templo sacravit. cui pulte fabacia & larido sacrificatur; quod his maxime rebus vires corporis roborentur. nam & Calendæ Juniæ fabariæ vulgo vocantur: quia hoc mense adultæ fabæ divinis rebus adhibentur. Sequitur Iulius, qui cum, secundũ Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, Quintilis à numero vocaretur; nihilominus tamen etiam post præpositos à Numa Ianuarium ac Februarium, retinuit nomen; cum non videretur jam quintus esse, sed septimus. sed postea in honorem Iulii Cæsaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio M. filio consule, Iulius appellatus est; quod hoc mense a. d. quartum Idus Quintiles Iulius procreatus sit. Augustus deinde est, qui Sextilis ante vocatus est, donec honori Augusti daretur ex senatusconsulto. cujus verba subjeci:

CVM. IMPERATOR. CÆSAR. AVGVSTVS. MENSE. SEXTILI. ET. PRIMVM. CONSVLATVM. INIERIT. ET. TRIVMPHOS. TRES. IN. VRBEM. INTVLERIT. ET. EX. IANICVLO.

CULO. LEGIONES. DEDUCTÆ. SECUTÆQUE. SINT. EIUS. AUSPICIA. AC. FIDEM. SED. ET. ÆGYPTUS. HOC. MENSE. IN. POTESTATEM. POPULI. ROMANI. REDACTA. SIT. FINISQUE. HOC. MENSE. BELLIS. CIVILIBUS. IMPOSITUS. SIT. ATQUE. OB. HAS. CAUSAS. HIC. MENSIS. HUIC. IMPERIO. FELICISSIMUS. SIT. AC. FUERIT. PLACERE. SENATUI. UT. HIC. MENSIS. AUGUSTUS. APPELLETUR. [12] item plebiſcitum factum ob eandem rem, Sexto Pacubio tribuno plebem rogante. [13] Menſis September principalem ſui retinet appellationem; quem Germanici appellatione, Octobrem vero ſuo nomine Domitianus invaſerat. ſed ubi infauſtum vocabulum ex omni ære vel ſaxo placuit eradi; menſes quoque [14] uſurpatione tyrannicæ appellationis exuti ſunt. cautio poſtea principum ceterorum diri ominis infauſta vitantium menſibus à Septembri uſque ad Decembrem priſca nomina reſervavit. Hæc fuit à Romulo annua ordinata dimenſio, qui, ſicut ſupra jam diximus, annum decem menſium, dierum vero quatuor & trecentorum habendum eſſe inſtituit; menſeſque ita diſpoſuit, ut quatuor ex his tricenos ſingulos, ſex vero tricenos haberent dies. Sed cum is numerus neque ſolis curſui

12. *Item plebiſcitum factum ob eandem rem*] Non auſcultandum Camerarii ſeu vetuſtis editionibus, *idem plebiſcitum* legentibus. Diſparari enim debent, *plebiſcitum* & *ſenatuſconſultum*. Idem.

13. *Menſis September principalem ſui retinet appellationem; quem Germanici appellatione, Octobrem vero ſuo nomine Domitianus invaſerat*] In aliis fere omnibus editionibus eſt: *retinet appellationem ex Germanici appellatione. Octobrem vero.* Firmat priorem lectionem illud Suetonii in Domitiano: *Poſt autem duos triumphos, Germanici cognomine aſſumto, Septembrem menſem & Octobrem, ex appellationibus ſuis Germanicum Domitianumque tranſnominavit; quod altero ſuſcepiſſet imperium, altero natus eſſet.* Hinc ejuſdem hæc verba in Caligula: *At in memoriam patris, Septembrem menſem Germanicum appellavit.* Id.

14. *Uſurpatione tyrannicæ appellationis exuti*] Niſi auctor ſcripſerit *uſurpationem*. Lib. 1. in ſomn. cap. 13. *Cum anima cupiditatum dulces inſidias reliquaſque omnes exuitur paſſiones.* cap. 9. *Sic enim anima virtutes ipſas conſcientia nobilitatis induitur.* Et pene ſemper. Gronov.

ſui neque lunæ rationibus conveniret: nonnumquam uſu veniebat ut frigus anni æſtivis menſibus, & contra calor hiemalibus proveniret. quod ubi contigiſſet: tantum dierum ſine ullo menſis nomine patiebantur abſumi; quantum ad id anni tempus adduceret, quo cæli habitus inſtanti menſi aptus inveniretur.

CAP. XIII.

De ordinatione anni per Numam: & quæ cauſa fuerit intercalandi: quoque tempore primum intercalatum ſit.

SEd ſecutus Numa, [1] quantum ſub cælo rudi & ſæculo adhuc impolito, ſolo ingenio magiſtro comprehendere potuit, vel quia Græcorum obſervatione forſan inſtructus eſt quinquaginta dies addidit; [2] ut in trecentos quinquaginta quatuor dies, quibus duodecim lunæ curſus confici credidit, annus extenderetur: atque his quinquaginta à ſe additis, adjecit alios ſex retractos illis ſex menſibus, qui triginta habebant dies, id eſt, de ſingulis ſingulos; factoſque quinquaginta & ſex dies, in duos novos menſes pari ratione diviſit, ac de duobus priorem Ianuarium nuncupavit, primumque anni eſſe voluit, tamquam bicipitis dei menſem, reſpicientem ac proſpicientem transacti anni finem, futurique principia. ſecundum dicavit Februo deo qui luſtrationum potens creditur. luſtrari autem eo menſe civitatem neceſſe erat; quo ſtatuit ut juſta dis Manibus ſolverentur. Numæ ordinationem finitimi mox ſecuti totidem diebus totidemq; menſibus, ut Pompilio placuit, annum ſuum computare cœperunt. ſed hoc ſolo diſcrepabant; quod menſes undetricenum tricenumq; numero alternaverunt. Paulo poſt

Numa

QVantum ſub cælo rudi, & ſæculo adhuc impolito, ſolo ingenio magiſtro comprehendere potuit] Lego, *quantum ſæculo rudi & a. i.* Meurſ.

2. *Vt in trecentos quinquaginta quatuor*] Ita & Plutarchus. Solinus & Cenſorinus, *trecentos quinquaginta quinque.* Pontan.

3. Ita

Numa in honorem imparis numeri, secretum hoc & ante Pythagoram parturiente natura, unum adjecit diem quem Ianuario dedit; ut tam in anno quam in mensibus singulis præter unum Februarium impar numerus servaretur. nam quia duodecim menses, si singuli aut pari aut impari numero putarentur, consummationem parem facerent: unus pari numero institutus universam putationem imparem fecit. Ianuarius igitur, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, November, December, undetricenis censebantur diebus, & quintanas nonas habebant: ac post idus in omnibus a. d. septimum decimum kalendas computabatur. Martius vero, Majus, Quintilis & October, dies tricenos singulos possidebant. nonæ in his septimanæ erant. similiterque post Idus, decem & septem dies in singulis usque ad sequentes Kalendas putabantur. sed solus Februarius viginti & octo retinuit dies: quasi inferis & deminutio & par numerus conveniret. Cum ergo Romani ex hac distributione Pompilii ad lunæ cursum, sicut Græci, annum proprium computarent; necessario & interkalarem mensem instituerunt more Græcorum. nam & Græci, cum animadverterent temere se trecentis quinquaginta quatuor diebus ordinasse annum (quoniam appareret de solis cursu, qui trecentis sexaginta quinque diebus & quadrante Zodiacum conficit, deesse anno suo undecim dies & quadrantem) interkalares stata ratione commenti sunt.; ita ut octavo quoque anno nonaginta dies, ex quibus tres menses tricenum dierum composuerunt, interkalarent. id Græci fecerunt, quoniam erat operosum atque difficile omnibus annis undecim dies & quadrantem interkalare. itaque maluerunt hunc numerum octies multiplicare, & nonaginta dies, qui nascuntur si quadrans cum diebus undecim octies componatur, inserere in tres men-

3. *Ita ut octavo quoque anno*] Solinus cap. 3. nonum refert. Sed exscripto [illegible] impostura est. Scribe: *Fosque octies multiplicatos in annum octavum reservabant.* Meurs.

4. *Men-*

menses, ut diximus distribuendos. hos dies ὑπερβαίνοντας, 4 menses vero 5 ἐμβολίμους appellitabant. Hunc ergo ordinem Romanis quoque imitari placuit. sed frustra, quippe fugit eos unum diem, sicut supra admonuimus, 6 additum esse ad Græcum numerum, in honorem imparis numeri. ea re per octennium convenire numerus atque ordo non poterat. sed nondum hoc errore comperto, per octo annos nonaginta quasi superfundendos Græcorum exemplo computabant dies; alternisque annis binos & vicenos, alternis ternos & vicenos interkalares expensabant interkalationibus quatuor. sed octavo quoque anno interkalantes octo affluebant dies ex singulis; quibus vertentis anni numerum apud Romanos, supra Grȩcum abundasse jam diximus. hoc quoq; errore jam cognito, hæc species emendationis inducta est. Tertio quoque octennio ita interkalandos dispensabant dies, ut non nonaginta sed sexaginta sex interkalarent, compensatis viginti & quatuor diebus pro illis qui per totidem annos supra Græcorum numerum creverant. Omni autem interkalationi mensis Februarius deputatus est: quoniam is ultimus anni erat, quod etiam ipsum de Græcorum imitatione faciebant. nam & illi ultimo annì sui mensi superfluos interserebant dies, ut refert Glaucippus qui de sacris Atheniensium scribit. verum una re à Græcis differebant. nam illi confecto ultimo mense, Romani non confecto Februario sed post vicesimum & tertium diem ejus interkalabant. Terminalibus scilicet jam peractis:

4. *Menses vero ἐμβολίσμους appellitabant*] Lego, ἐμβολίμους. Simile mendum in Solino cap. 3. & Isidoro Orig. lib. 6. cap. 16. quos ambos unà operà restitue. *Idem.*

5. Ἐμβολίσμους] Lege ἐμβολίμους. Vide Claud. Salmasium in Exercit. Plinianis. *Pontan.* Recte jam legitur in Camerariana, & in aliis ad marginem ita corrigitur. Soli Stephano visum est auctorem pariter & lectorem vexare. *Gronov.*

6. *Additum esse ad Græcum numerum*] A quonam additus iste numerus? à Romanisne an à Græcis? ægre prima fronte exsculpseris. Quare cum Scripto & vetuste vulgato legend. *additum à se.* Ab ipsis Romanis adjectus iste dies, & ut supra docuit à Numa, idque in imparis numeri honorem. *Pont.*

actis: deinde reliquos Februarii mensis dies, qui erant quinque, post interkalationem subjungebant: credo vetere religionis suæ more, ut Februarium omnimodo Martius consequeretur. Sed cum sæpe eveniret ut nundinæ modo in anni principem diem, modo in nonas caderent (utrumque autem perniciosum Reipublicæ putabatur) remedium quo hoc averteretur excogitatum est. quod aperiemus; si prius ostenderimus cur nundinæ vel primis Kalendis vel nonis omnibus cavebantur. nam, quotiens incipiente anno dies cœpit qui addictus est nundinis, omnis ille annus infaustis casibus luctuosus fuit: maximeque Lepidiano tumultu opinio ista firmata est. Nonis autem conventus universæ multitudinis vitandus æstimabatur; quoniam populus Romanus exactis etiam regibus diem hunc nonarum maxime celebrabant, quem natalem Servii Tullii existimabant. quia, cum incertum esset quo mense Servius Tullius natus fuisset, nonis tamen natum esse constaret, omnes nonas celebri notitia frequentabant. veritos ergo qui diebus præerant ne quid nundinis collecta universitas ob regis desiderium novaret, cavisse ut nonæ à nundinis segregarentur. unde dies ille, quo abundare annum diximus, eorum est permissus arbitrio qui fastis præerant, uti cum vellent interkalaretur: dummodo eum in medio Terminaliorum vel mensis interkalaris ita locarent, ut à suspecto die celebritatem averterent nundinarum. atque hoc est quod quidam veterum retulerunt non solum mensem apud Romanos, verumetiam diem interkalarem fuisse. Quando autem primo interkalatum sit varie refertur, & Macer quidem Licinius ejus rei originem Romulo assignat. Antias libro secundo Numam Pompilium sacrorum causa id invenisse contendit. Junius Servium Tullium regem primum interkalasse commemorat; à quo & nundinas institutas Varroni placet. Tuditanus refert libro tertio magistratuum Decemviros, qui decem tabulis duas addiderunt, de interkalando populum rogasse.

gasse. Cassius eosdem scribit auctores. Fulvius autem id egisse [7] Manium consulem dicit ab urbe condita anno quingentesimo sexagesimo secundo, inito mox bello Ætolico. sed hunc arguit Varro scribendo antiquissimam legem fuisse incisam in columna ærea à L. Pinario & Furio consulibus, cui mentio interkalaris adscribitur. Hæc de interkalandi principio satis relata sint.

7. *Manium consulem*] Camerarii & Lugdunens. editio *Martium consulem*. Pont.

CAP. XIV.

Quem in modum primum Julius, deinde Augustus Cæsares annum correxerint.

VErum fuit tempus cum propter superstitionem interkalatio omnis omissa est. nonnumquam vero per gratiam sacerdotum, [1] qui publicanis proferri vel imminui consulto anni dies volebant, modo auctio modo retractio dierum proveniebat: & sub specie observationis emergebat major confusionis occasio. sed postea C. Cæsar omnem hanc inconstantiam temporum vagam adhuc & incertam in ordinem statæ definitionis coëgit, [2] adnitente sibi M Flavio scriba; qui scriptos dies singulos ita ad dictatorem retulit,

QVi publicanis proferri] *Proferri*, eo loco idem est quod *augeri*. Pont.

2. *Adnitente sibi M. Flavio scribâ*] Mendum est; nam M. Flavius tribunus plebis fuit anno ab urbe CDXXX. Lego, *Cn. Flavio scribâ*. Hic est ille, qui libertino patre genitus, & scriba, cum ingenti nobilitatis indignatione factus ædilis curulis, jus civile per multa secula inter sacra cæremoniasque deorum immortalium abditum, solisque pontificibus notum, vulgavit, ac fastos pæne toto foro exposuit, anno ab urbe CDXLIX. Vide hunc ipsum Macrobium capite sequenti, Agellium lib. 6. cap. 9. Valerium Maximum lib. 2. c. 5. Livium lib. 9. *Meurs.* Quo labitur vir eruditus? Flavius ille libertino patre genitus vocatur *Cnæus* præter Gellium, Valerium, etiam à Pomponio l. 11. D. orig. juris & Cicerone VI. ad Att. I. Livius *Cajum* vocat, patrem ejus *Cnæum*, in quo male Meursius. Sed cum is vixerit circa annum V. C. CDXLIX, Cæsar res gesserit circa annum DCC, quomodo ille potuit ad hunc dictatorem scriptos singulos dies retulisse, cum ultra annos ducentos dissideant? Sed & quid de altero M. Flavio vult? fuit ille tribunus, visceratione & rogatione de Tusculanis notus. Putatne hunc intellectum ab editoribus Macrobii? Plena gerrarum omnia. *Gronov.*

3. *Viti-*

tulit, ut & ordo eorum inveniri facillime posset, & invento certus status perseveraret. Ergo C. Cæsar exordium novæ ordinationis initurus dies omnes, qui adhuc confusionem poterant facere, consumpsit: eaque re factum est ut annus confusionis ; ultimus in quadringentos quadraginta tres dies tenderetur. post hæc imitatus Ægyptios, solos divinarum rerum omnium conscios, ad numerum solis, qui [4] diebus singulis tricenis sexaginta quinque & quadrante cursum conficit, annum dirigere contendit. nam, sicut lunaris annus mensis est, quia luna paulo minus quam mensem in Zodiaci circumitione consumit, ita solis annus hoc dierum numero colligendus est, quem peragit dum ad id signum se denuo vertit, ex quo digressus est. unde annus vertens vocatur & habetur magnus ; cum lunæ annus brevis putetur. horum Vergilius utrumque complexus est:

Interea magnum sol circumvolvitur annum.

hinc Atejus Capito annum à circuitu temporis putat dictum: quia veteres, *an*, pro, *circum*, ponere consuerunt, ut [5] Cato in Originibus, *An terminum*, id est, *circum terminum*; &, [6] *ambire*, dicitur, pro, *circumire*. Julius ergo Cæsar decem dies observationi veteri superadjecit; ut annum trecenti

3. *Ultimus in quadringentos quadraginta tres dies tenderetur*] Consentit Censorinus cap. 20. nisi quod dies XLV. dicat. Solinus vero loco citato indubie mendosus: *Ille ergo annus solus* CCCXLIII. *dies habet*. Scribo, CCCCXLIII. *dies h*. Suetonius in Julio Cæsare cap. 40. cum dicit annum eum habuisse XV. menses, eodem recidit. *Idem*.

4 *Diebus singulis* CCCLXV] Media vox à Stephano apposita, quid ponderis apportet, non video. Nec Ms. nec ullæ ante eum edd. agnoscunt. *Gronov*.

5. *Ut Cato in Originibus, anterminum, id est, circum terminum*]Vide Festum in voce, *Antermini*, & ad eum V. C Josephi Scaligeri castigationes. Docet autem non divulse hoc vocabuli legendum sed conjuncte, cum sit adjecti vicem. Et adde quod etiam in Scripto ego invenerim, *Oratorum anterminum*, quomodo reponendum. In Glossario est, *Anterminum*, Διχόθεν ὅρος. Pont.

Cato in Originibus An terminum]In vetere codice, *Cato in Originibus oratorum*. Emendo & interpungo: *Cato in Originibus : Oratores am terminum*. Et fors fuat ut hinc emendem & suppleam Festum in *Oratores*. ubi, ni fallor, habes Catonis locum à Macrobio designatum, his verbis : *Propter id bellum capit Cœlius* PR. *Albanus, oratores misit Romam, cum* . . . . Lego, *oratores misit Romam am terminum*. Meurs.

6. *Ambire dicitur pro circumire*] Dele τὸ *dicitur*, & vide præcedentia *Gron*.

7. Idque

ti sexagintaquinque dies, quibus sol Zodiacum lustrat efficerent: &, ne quadrans deesset, statuit ut quarto quoque anno sacerdotes, qui curabant mensibus ac diebus, unum interkalarent diem; eo scilicet mense ac loco quo etiam apud veteres interkalabatur, id est, ante quinque ultimos Februarii mensis dies; 7 idque bissextum censuit nominandum. dies autem decem, quos ab eo additos diximus, hac ordinatione distribuit: in Ianuarium & Sextilem & Decembrem binos dies inservit; in Aprilem autem, Junium, Septembrem, Novembrem, singulos. sed neque mensi Februario addidit diem, ne deum inferum religio immutaretur: & Martio, Majo, Quintili, Octobri servavit pristinum statum; quod satis pleno erant numero, id est, dierum singulorum tricenorumque. ideo & septimanas habent nonas, sicut Numa constituit: quia nihil in his Iulius mutavit. sed Ianuarius, Sextilis, December, quibus Cæsar binos dies addidit, licet tricenos singulos habere post Cæsarē cœperint, quintanas tamen habent nonas; & ab idibus illis sequentes Kalendæ in undevicesimū revertuntur: quia Cæsar quos addidit dies neq; ante nonas neq; ante idus inserere voluit; ne nonarum aut iduum religionem, quæ stato erant die, novella comperendinatione corrumperet. sed nec post Idus mox voluit inferre; ne feriarum quarumque violaretur indictio. sed peractis cujusque mensis feriis locum diebus advenis fecit. & Januario quidem, quos dicimus, quartum & tertium Kalendas Februarias dedit; Aprili sextum Kalendas Majas; Junio tertium Kalendas Julias; Augusto quartum & tertium Kalendas Septembreis; Septembri tertium Kalendas Octobris; Novembri tertium Kalendas Decembres; Decembri vero quartum & tertium Kalendas Ianuarias.

7. *Idque bissextum censuit nominandum*] Lego, *bisextum c. n.* Censorinus cap. 20. *Instituit ut peracto quadriennis circuitu dies unus, ubi mensis quondam solebat, post Terminalia interkalaretur, quod nunc bisextum vocatur.* Isidorus Orig. lib. 6. cap. 18. *Bisextus est post annos quatuor unus dies adjectus.* Celsus: *Qui natus est bisexto Kalendas (Martias) nihil refert utrum priore,* &c. *Meurs.*

Dies

trias. ita factum est, ut cum omnes hi menses quibus dies addidit ante hanc ordinationem habuissent mensis sequentis Kalendas a. d. septimumdecimum revertentes, postea ex augmento additorum dierum hi, qui duos acceperunt, a. d. nonumdecimum, qui vero unum, a. d. octavumdecimum haberent reditum Kalendarum. Feriarum tamen cujusque mensis ordo servatus est. nam si cui fere tertius ab idibus dies festus aut feriatus fuit, & tunc a. d. sextumdecimum dicebatur: etiam post augmentum dierum eadem religio servata est, ut tertio ab idibus die celebraretur; licet ab incremento non jam a. d. sextumdecimum Kalendas, sed a. d. septimumdecimum si unus, a. d. octavumdecimum si duo additi sunt, diceretur. nam ideo novos dies circa finem cujusque mensis inseruit, ubi finem omnium quæ in mense erant reperit feriarum, adjectosque à se dies fastos notavit; ut majorem daret actionibus libertatem: & non solum nullum nefastum, sed nec comitialem quemquam de adjectis diebus instituit; ne ambitionem magistratuum augeret adjectio. sic annum civilem Cæsar habitis ad lunam dimensionibus constitutum edicto palam posito publicavit. Et error hucusque stare potuisset, ni sacerdotes sibi errorem novum ex ipsa emendatione fecissent. nam cum oporteret diem, qui ex quadrantibus confit, quarto quoque anno confecto antequam quintus inciperet, interkalare: illi quarto non peracto sed incipiente interkalabant. hic error sex & triginta annis permansit: quibus annis interkalati sunt dies duodecim, cum debuerint interkalari novem. sed hunc quoque errorem sero deprehensum correxit Augustus, qui annos duodecim sine interkalari die transigi jussit: ut illi tres dies, qui per annos triginta & sex vitio sacerdotalis festinationis excreverant, sequentibus annis duodecim nullo die interkalato devorarentur. post hoc, unum diem secundum ordinationem Cæsaris quinto quoque incipiente anno interkalari jussit; & omnem hunc or-

dinem æreæ tabulæ ad æternam cuſtodiam inciſione mandavit.

CAP. XV.

De Calendis, Idibus, ac Nonis.

TUnc Horus, Dies quidem hic, inquit, interkalaris antequam quintus annus incipiat inſerendus cum Ægypti matris artium ratione conſentit. ſed nihil in illorum menſibus explicandis videtur operoſum; quos tricenum dierum omnes habent; eoque explicitis duodecim menſibus, id eſt, trecentis ſexaginta diebus exactis, tunc inter Auguſtum atque Septembrem reliquos quinque dies anno ſuo reddunt, adnectentes quarto quoque anno exacto interkalarem, qui ex quadrantibus confit. at hic non à primo in ultimum menſis diem ad incrementum continuum numerus accedit; ſed poſt Kalendas dirigitur in nonas: unde ad quaſdam idus deflecti audio. Poſt rurſus, ni fallor, imo ut nunc quoque retuliſti, in ſequentes kalendas. quæ omnia quid ſibi velint ſcire equidem vellem, nam illud nec conſequi poſſe me ſpero, ut vocabula comprehendam quæ ſingulis apud vos diebus adduntur; dum alios faſtos variiſque alios nominibus nuncupatis. nundinas quoque veſtras neſcire me fateor: de quibus obſervatio tam diligens tam cauta narratur. Hæc nec mihi erubeſcendum eſt ignorare peregrino: à te vero, Prætextate, diſcere nec civem puderet. Tunc Prætextatus, Non ſolum, inquit, tibi, Hore, cum ſis Ægypto oriundus, ſed ne nobis quidem, quibus origo Romana eſt, erubeſcendum puto quærere, quod quæſitu dignum omnes veteres putaverunt. nam de kalendis, nonis, & idibus, deque feriarum variis obſervationibus innumeros auctores cura quæſtionis exercuit: & ideo nos quæ de his ab omnibus dicta ſunt in unum breviter colligemus. Romulus enim, cum ingenio àcri quidem ſed agreſti, ſtatum proprii ordinaret

naret imperii, initium cujusque mensis ex illo sumebat die, quo novam lunam contigisset videri. quia vero non continuo evenit ut eodem die semper appareat; sed modo tardius modo celerius ex certis causis videri solet: contigit, ut, cum tardius apparuit, præcedenti mensi plures dies, aut cum celerius, pauciores darentur. & singulis quibusque mensibus perpetuam numeri legem primus casus addixit. sic factum est ut alii triginta & unum, alii undetriginta sortirentur dies. omnibus tamen mensibus ex die nonarum idus nono die repræsentari placuit: & inter idus ac sequentes kalendas constitutum est sedecim dies esse numerandos. ideo mensis uberior duos illos quibus augebatur dies inter kalendas suas & nonas habebat. hinc aliis quintus à kalendis dies aliis septimus nonas facit. Cæsar tamen ut supra diximus stata sacra custodiens nec in illis mensibus, quibus binos adjecit dies, ordinem voluit mutare nonarum, quia peractis totius mensis feriis [1] dies suos rei divinæ cautus inseruit. Priscis ergo temporibus, antequam fasti à Cn. Flavio scriba invitis patribus in omnium notitiam proderentur, pontifici minori hæc provincia delegabatur, ut novæ lunæ primum observaret adspectum, visamque regi sacrificulo nuntiaret, itaque sacrificio à rege & minore pontifice cele-

DIes suos rei divinæ] Placet I. Lipsii conjectura; die suo Vide cap. 21. I. Electorum. *Pontanus*. Non potest placere, quicquid lauti sit in vocabulo, cui sententia locum negat. *Cantus* volunt esse quicquid in sacris cavendum & religionis ergo vitandum aut omittendũ sit. At non hic tradit Macrobius Cæsarem nova sacra, novas cærimonias, novas ferias addidisse: Sed *dies suos* (quibus auxit annum, cum eum ex lunari solarem faceret) nempe decem, binos tribus, reliquos singulos quatuor mensibus (sive malis dies suos cuique mensi ab eodem datos) inseruisse tum demum, quum feriæ & religiosi dies, nonæ scilicet idusque jam præteriissent; hoc modo prospiciens, ne qua in re divinâ offensio fieret. *Cautus rei divinæ*, ut *fœlices studiique locique*, & similia. Vide eadem cap. 14. *Quia Cæsar quos addidit dies, neque ante nonas neque ante idus inserere voluit ne nonarum aut iduum religionem, quæ stato erant die, novella comperendinatione corrumperet.* Utrum autem paullo post, *accepturos causas feriarum à rege sacrorum*, habendum sit, an explosis tribus verbis *accepturos cantus sacrorum*, ut Lipsius aut *accepturos pausas sacrorum*, ut Pontanus conantur, haud difficile judicium est. *Accepturos causas feriarum*, id est, quæ feriæ cur aut cui deo essent celebrandæ. *Gronov.*

1. Ipsi

celebrato, idem pontifex kalata, id eſt, vocata in Capitolium plebe juxta curiam Kalabram, quæ caſæ Romuli proxima eſt, quot numero dies à kalendis ad nonas ſupereſſent pronuntiabat: & quintanas quidem dicto quinquies verbo καλῶ, ſeptimanas repetito ſepties prædicabat. verbum autem καλῶ Græcum eſt, id eſt, voco. & hunc diem qui ex his diebus qui kalarentur primus eſſet, placuit kalendas vocari. hinc & [2] ipſi curiæ, ad quam vocabantur, Kalabræ nomen datum eſt. Ideo autem minor pontifex numerum dierum qui ad nonas ſupereſſent kalando prodebat; quod poſt novam lunam oportebat nonarum die populares qui in agris eſſent confluere in urbem, [3] accepturos cauſas feriarum à rege ſacrorum, [4] ſcripturoſque quid eſſet eo menſe facien-

2. *Ipſi curiæ, ad quam vocabantur, Kalabræ nomen datum eſt. ideo autem*] Addebatur in Anglicano & vetuſtis item editionibus, *Calabræ nomen datum eſt, & claſſi, quod omnis in eam populus vocaretur.* Cui etymo & Fabius aſtipulatur lib. 1 cap. 10. *Iam ſit*, inquit, *& claſſis à calando.* Porro facit etiam ut aſſeram ea verba lib. 2. Arnobius, qui diſerte hunc quoque ordinem ſive gradum claſſi dat. *Definite*, inquit, *hominem, proletarius cum ſit, claſſibus, & capite cum cenſeatur adſcribere ordinibus primis.* Nam proletarii & capite cenſi viliſſimæ atque tenuiſſima fortunæ erant in populo. Hinc Saluſtius in hiſtoria, *Ipſe interea milites ſcribere, non more majorum nec ex claſſibus, ſed ut libido cujuſque erat, capite cenſos plerosque.* Ex quibus & *Calabram claſſe* quiddam ſecretius ac honoratius fuiſſe colligere ſit, & Feſtus innuere videtur; *Calabra*, inquit, *curia dicebatur ubi tantum ratio ſacrorum gerebatur.* Et Gloſſarii auctor, *Calabra*, ἱππίων βυλὴ, ex divinatione noſtra. vulgo enim eſt corrupte, ἱππων βυλή. Sed divinationem meam memini me aliquando probaſſe D. Scaligero. Scripſeram hæc cum, ut fit, in Tullii ad Atticum invenio: *Equites curiæ bellum, non mihi. nam ego diſſenſi.* Ita inquam invenio ſed à Boſio formatum, qui fuiſſe fatetur in Scripto compendio literarum, *Equit. curiæ.* Unde ſi quis, *Equitum curia* fecerit, forte rei & vero ſimilius fecerit. Locus eſt Epiſtol. 1. lib. 2. *Pont.*

3. *Accepturos cauſas feriarum à rege ſacrorum ſciturosque*] Elidit ibidem idem Lipſius trinas hic voces, legitque, ut ait, cum primis editionibus, *cantus ſacrorum.* At meus & item vetuſte cuſi diſerte, ut poſui, promunt; poſſitque videri probum, niſi vox *cauſas* turbaret. Fecerim itaque ex ea, *pauſas feriarum*, & videatur huc facere quod ſequitur ſtatim; *ſciturosque quid eſſet eo menſe faciendum.* Nec abludit Symmachi locus: *Ubi ſi nendis feriis modus nullus eſt. Modus nullus eſt pau à nulla.* Porro *pauſa feriarum* elegantiſſime uſurpabitur ad exemplum Lucretii:

Nec quiſquam expergitus exſtat
Frigida quem ſimel eſt vitai pauſa ſecuta. Idem.

4. *Scripturoſque quid eſſet eo menſe faciendum*] Placet magis veteris codicis lectio, *ſciturosque quid e.* & c. Simile

faciendum. unde quidam hinc nonas æstimant dictas, quasi novæ initium observationis; vel quod ab eo semper ad idus novem dies putantur: sicut apud Tuscos nonæ plures habebantur; quod hi nono quoque die regem suum salutabant & de propriis negociis consulebant. Iduum porro nomen à Tuscis, apud quos is dies *itis* vocatur, sumptum est. *item* autem illi interpretabantur Iovis fiduciam. nam cum Iovem accipiamus lucis auctorem,[5] unde & Lucetium Salii in carmine canunt, & Cretenses Δία τ ἡμέραν vocant; ipsi quoque Romani Diespitrem appellant ut diei patrem: jure hic dies Iovis fiducia vocatur; cujus lux non finitur cum solis occasu, sed [6] splendorem diei & noctis continuat illustrante luna: quod semper in plenilunio, id est, medio mense, fieri solet. diem igitur, qui vel nocturnis caret tenebris, Iovis fiduciam Tusco nomine vocaverunt: unde & omnes idus Iovis ferias observandas sanxit antiquitas. alii putant idus, quod ea die plena luna videatur, à videndo vidus appellatas, mox litteram *u*, detractâ: sicut côtra, quod Græci ἰδεῖν dicunt; nos, *u*, littera addita, *videre* dicimus. nonnullis placet idus dictas vocabulo Græco, οἷον ἀπὸ τοῦ εἴδους, quod eo die plenam speciem luna demonstret. sunt qui æstiment idus ab ove iduli dictas, quam hoc nomine vocant Tusci; & omnibus idibus

le mendum apud Catonem de Re Rust. cap. 5. *S. fecerit, sciit in mente familia quid fiet.* Vetus codex meus excusus anno CIↃ. IↃ. XXI. habet, *scibit quid i. m. f. f.* Optime. *Meurs.*

Scripturosque quid eo] Sic Henric. Stephanus. nullo alio profectu, quam ut Jo. Meursio daret locum monendi placere magis vet. cod lectionem, *scituro que.* Quæris, quis sit vetus ille codex? Quodvis exemplar editum ante Stephanum. Et profecto, si rustici veteres Romani iam conficientes literarum fuissent, ut quicquid audirent calami, in scriptum redigerent, multo citius Fastos, nec Cn. Flavium exspectandum habuissent. *Gronov.*

5. *Unde & Lucetium Salii*] Glossæ, *Lucetius.* Ζεύς. Sed illud putem rectius. M. Capella, ut Jovem *Lucetium* sic quoque Junonem Luceriam dicendam censuit. Ait lib. 2 cap. 5. *Te Lucinam quod lucem nascentibus tribuas ac Lucetiam convenit nuncupari.* Pont.

6. *Splendorem diei & noctis continuat, illustrante luna*] *Diei* quidem splendorem admiserim, at quomodo recte *noctis*, qui splendor meræ tenebræ? Scriptus habet, *noctem.* Elicio ex vestigiis prioris lectionis, *splendorem dies & noctu continuat.* vel ex hac, *splendore dies & noctem.* Idem.

 7. *Idus*

idibus Iovi immolatur à flamine. Nobis illa ratio nominis vero proprior æstimatur, ut idus vocemus diem qui dividit mensem. *iduare* enim Etrusca lingua *dividere* est. inde *vidua* quasi *valde idua*, id est, *valde divisa*: aut *vidua*, id est, *à viro divisa*. Ut autem idus omnes Iovi, ita omnes Kalendas Iunoni tributas & Varronis & pontificalis affirmat auctoritas: quod etiam Laurentes patriis religionibus servant; qui & cognomen deæ ex cerimoniis addiderunt Kalendarem Iunonem vocantes. Sed & omnibus kalendis à mense Martio ad decembrem huic deæ Kalendarum die supplicant. Romæ quoque kalendis omnibus, præter quod pontifex minor in curia Kalabra rem divinam Iunoni facit, etiam regina sacrorum, porcam vel agnam in regia Iunoni immolat: à qua etiam Ianum Iunonium vocatum esse diximus, quod illi deo omnis ingressus, huic deæ cuncti kalendarum dies videntur adscripti. cum enim initia mensium majores nostri ab exortu lunæ servaverint: jure Iunoni addixerunt kalendas, lunam ac Iunonem eandem putantes: vel quia luna per aërem meat (unde & Græci lunam ἄρτεμιν nuncuparunt, id est, ἀεροτόμην, quod aëra secat) Iuno autem aëris arbitra est; merito initia mensium, id est, kalendas huic deæ consecraverunt. Nec hoc prætermiserim quod nuptiis copulandis kalendas, nonas, & idus religiosas, id est, devitandas censuerunt. hi enim dies præter nonas feriati sunt. feriis autem vim cuiquam fieri piaculare est. ideo tunc vitantur nuptiæ, in quibus vis fieri virginibus videtur. Sed Verrium Flaccum juris pontificii peritissimum dicere solitum refert Varro, quia feriis tergere veteres fossas liceret; novas facere jus non esset: ideo magis viduis quam virginibus idoneas esse ferias ad nubendum. Subjiciet aliquis: Cur ergo nonis, si feriatus dies non est, prohibetur celebritas nuptiarum? Hujus quoque rei in aperto causa est. nam quia primus nuptiarum dies verecundiæ datur, postridie autem nuptam in domo viri dominium incipere oportet adipisci

pisci & rem facere divinam; omnes autem postriduani dies seu post kalendas, sive post nonas idusve, ex æquo atri sunt: 7 ideo & nonas inhabiles nuptiis esse dixerunt, ne nupta aut postero die libertatem auspicaretur uxoriam; aut atro immolaret, quo nefas est sacra celebrari.

7. *Ideo & Nonas inhabiles nuptiis*] De Majo quoque mense notum adagium: *Mense malas Majo nubere vulgus ait.* Idem.

CAP. XVI.

Quæ discrimina diversitatesque fuerint dierum apud Romanos.

SEd quia nos ad commemorationem dierum ordo deduxit: de hoc quoque, quod Hori nostri consultatio continet, pauca dicenda sunt. Numa ut in menses annum, ita in dies mensem quemque distribuit; diesque omnes aut festos aut profestos aut intercisos vocavit. festi dis dicati sunt. profesti hominibus ob administrandam rem privatam publicamque concessi. intercisi deorum hominumque communes sunt. festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ. profestis, fasti, comitiales, comperendini, stati, prœliales. intercisi in se non in alia dividuntur. illorum enim dierum quibusdam horis fas est, quibusdam fas non est jus dicere. nam, cum hostia cæditur, fari nefas est: inter cæsa & porrecta farì licet: rursus, cum adoletur, non licet. ergo de divisione festorum & profestorum dierum latius differendum est. Sacra celebritas est vel cum sacrificia dis offeruntur, vel cum dies divinis epulationibus celebratur, vel cum ludi in honorem aguntur deorum, vel cum feriæ observantur. feriarum autem publicarum genera sunt quatuor. aut enim stativæ sunt, aut conceptivæ, aut imperativæ, aut nundinæ. & sunt stativæ universi populi communes certis & constitutis diebus ac mensibus, & in fastis statis observationibus annotatæ: in quibus præcipue servantur Agonalia, Carmentalia,

Lupercalia. conceptivæ ſunt, quæ quotannis à magiſtratibus vel à ſacerdotibus concipiuntur in dies certos vel etiam incertos: ut ſunt Latinæ, Sementivæ, Paganalia, Compitalia. imperativæ ſunt, quas conſules vel prætores pro arbitrio poteſtatis indicunt. nundinæ ſunt paganorum itemque ruſticorum, quibus conveniunt negotiis propriis vel mercibus proviſuri. ſunt præterea feriæ propriæ familiarum; ut familiæ Claudiæ vel Æmiliæ ſeu Iuliæ ſive Corneliæ: & ſi quas ferias proprias quæque familia ex uſu domeſticæ celebritatis obſervat. ſunt ſingulorum; ut natalium fulgurumque ſuſceptiones, item funerum atque expiationum: apud veteres quoque qui nominaſſet Salutem, Semoniam, Scjam, Segetiam, Tutilinam, ferias obſervabat. item Flaminica, quotiens tonitrua audiſſet, feriata erat, donec placaſſet deos. affirmabant autem ſacerdotes pollui ferias, ſi indictis conceptiſque opus aliquod fieret. præterea regem ſacrorum flaminesque non licebat videre feriis opus fieri; & ideo [1] per præconem denuntiabatur ne quid tale ageretur: & præcepti negligens multabatur. præter multam vero affirmabatur eum, qui talibus diebus imprudens aliquid egiſſet, porco piaculum dare debere; prudentem expiare non poſſe [2] Scævola pontifex affirmabat. ſed Umbro negat eum pollui [3] qui opus vel ad deos pertinens ſacrorũve cauſa feciſſet, vel aliquid ad urgentem vitæ utilitatem reſpiciens actitaſſet. Scævola denique conſultus quid feriis agi liceret, reſpondit, quod prætermiſſum noceret. ſi bos in ſpecum decidiſſet eumque paterfamilias adhibitis operis liberaſſet; non eſt viſus

PEr *præconem denuntiabatur ne quid tale ageretur*] Lego, *per præciam d.* Nam quibus id muneris dabatur *Præciæ* dicebantur. Feſtus: *Præcias dicebant, qui a Flaminibus præmittebantur, ut denuntiarent opificibus, manus abſtinerent ab opere, ne ſi vidiſſet ſacerdos facientem opus, ſacra pollUerentur.* Scioli iſti librarii non intelligentes in *præconem* mutarunt, bellâ & felici, ut videbatur, emendatione. *Meurſ.*

2. *Scævola pontifex affirmabat*] Libri priſci *aſſeverabat.* nam vix verſu ſupra dictum jam, *affirmabant.* Pontan.

3. *Qui opus vel ad Deos pertinens, Sacrorumve cauſa feciſſet*] Scriptus reticebat, *cauſa.* Nec eſt cur exprimamus. *Idem.*

4. Præ-

visus ferias polluisse: nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo ab imminenti vindicavit ruina. unde & Maro omnium disciplinarum peritus sciens lavari ovem aut lanæ purgandæ aut scabiei curandæ gratia, [4] pronunciavit tunc ovem per ferias licere mersari, si hoc remedii causa fieret:

Balantumque gregem fluvio mersare salubri.

adjiciendo enim *salubri*, ostendit avertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanæ causa fieri concessum. Hæc de festis & qui inde nascuntur, qui etiam nefasti vocantur. Nunc de profestis, & qui ex his procedunt, loquemur, id est, fastis, comitialibus, comperendinis, statis, prœlialibus. Fasti sunt; quibus licet fari prætori tria verba sollemnia: do, dico, addico. his contrarii sunt nefasti. Comitiales sunt, quibus cum populo agi licet. & fastis quidem lege agi potest, cum populo non potest; comitialibus utrumque potest. Comperendini; quibus vadimonium licet dicere; Stati; qui judicii causa cum peregrino instituuntur. ut Plautus in Curculione: *Si status condictus cum hoste intercessit dies. hostem* nunc more vetere significat peregrinum. Prœliales ab justis non segregaverim, siquidem justi sunt continui triginta dies, [5] quibus exercitui imperato vexillum russi coloris in arce positum est. præliales autem omnes quibus fas est res repetere, vel hostem lacessere. nam cum Latiar, hoc est, Latinarum sollemne

4. *Pronunciavit tunc ovem per ferias licere mersari, si hoc remedii causa fieret*] His subjungit, explicatque Virgilii hunc versum:

Balantumque gregem fluvio mersare salubri.

Et ante dixerat eadem hac pagina: *Si bos in specum decidisset, eumque paterfamilias adhibitis operis liberasset, non est visus ferias polluisse*: Cui & respondet illud Christi Servatoris nostri Matth. cap. 12: *Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam: & si ceciderit hæc sabbathis in foveam, nonne tenebit & levabit eam?* Et Lucæ cap. 14 *Cujus vestrum asinus aut bos in puteum cadit, & non continuo extrahet illum die Sabbathi?* Ubi quas vocat Macrobius *ferias*, Euangelistæ *sabbatha* & *sabbathum* dicunt; quam hi *foveam* & *puteum*, ille *specum* appellat. *Ovis* & *bovis* vox utrobique polita. [Vide & caput 3. lib. 3. Saturnal. de eadem re.] *Pont.*

5. *Quibus exercitui imperato vexillum*] Lego, *exercitu imperato.* Meurs.

mne concipitur, item diebus Saturnaliorum, sed & cum mundus patet, nefas est prælium sumere : quia nec Latinarum tempore, quo publice quondam induciæ inter populum Romanum Latinosque firmatæ sunt, inchoari bellum decebat, nec Saturni festo qui sine ullo tumultu bellico creditur imperasse, nec patente mundo quod sacrum Diti patri & Proserpinæ dicatum est: meliusque occlusa Plutonis fauce eundum ad prœlium putaverunt, unde & Varro ita scribit.
6 *Mundus cum patet; deorum tristium atque inferum quasi janua patet. propterea non modo prœlium committi, verumetiam delectum rei militaris causa habere, ac militem proficisci, navim solvere, uxorem liberum quærendorum causa ducere religiosum est.* Vitabant veteres ad viros vocandos etiam dies qui essent notati rebus adversis; vitabant etiam feriis. sicut Varro in augurum libris scribit in hæc verba; *Viros vocare feriis non oportet: si vocavit piaculum esto.* Sciendum est tamen eligendi ad pugnandum diem Romanis tunc fuisse licentiam, si ipsi inferrent bellum: at cum exciperent, nullum obstitisse diem quo minus vel salutem suam vel publicam defenderent dignitatem. quis enim observationi locus cum eligendi facultas non supersit? dies autem postridianos ad omnia majores nostri cavendos putarunt; quos etiam atros, velut infausta appellatione, damnarunt. eosdem tamen nonnulli communes velut ad emendationem nominis vocitaverunt. horum causam Gellius annalium libro quintodecimo, & Cassius Hemina historiarum libro secundo referunt. Anno ab urbe condita trecentesimo sexagesimo tertio, à tribunis militũ Virgilio Mallio Æmilio Postumio collegisq; eorum in senatu tractatum, quid esset propter quod totiens intra paucos annos male

6. *Mundus cum patet, Deorum tristium atque inferum quasi janua patet.*] De mundi hujus patore apud Festum quoque est; ubi & quando patuerit, additur. At interim eo nomine quid intellexere veteres? An de Eleusiniæ Cereris Mundo dictum, de quo Apulejus apologia? *Quoniam*, inquit, *ut res est, majus periculum decernis, spectamus philosopho, quam Cereris mundum prophano videre.* Fuerit enim arcanus seu mysticus ille ornatus de quo luculenter lib. 5. Arnobius. *Pontan.*

7. Tam-

male esset afflicta respublica ; & ex præcepto patrum L. Aquinium haruspicem in senatum venire jussum religionum requirendarum gratia dixisse, Q. Sulpicium tribunum militum, ad Aliam adversum Gallos pugnaturum, rem divinam dimicandi gratia fecisse postridie idus Quintiles; item apud Cremeram multisque aliis temporibus & locis post sacrificium die postero celebratum male cessisse conflictum : tunc patres jussisse ut ad collegium pontificum de his religionibus referretur ; pontificesque statuisse postridie omnes kalendas, nonas, idus atros dies habendos; ut hi dies, neq; prȩliales, neq; puri, neq; comitiales essent. sed & Fabius Maximus Servilianus pontifex in libro XII negat oportere atro die parentare : quia tunc quoque Janum Jovemque præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet. ante diem quoque quartum kalendas vel nonas, vel idus 7 tamquam inominalem diem plerique vitant. ejus observationis an religio ulla sit tradita quæri solet, sed nos nihil super ea re scriptum invenimus : nisi quod Q. Claudius annalium quinto cladem illam vastissimam pugnæ Cannensis factam refert ante diem quartum nonas Sextiles. ad rem sane militarem nihil attinere notat Varro utrum fastus vel nefastus dies sit; sed ad solas hoc actiones respicere privatas. Quod autem nundinas ferias dixi, potest argui : quia Titius de feriis scribens nundinarum dies non inter ferias retulit, sed tantum sollemnes vocavit : & quod Julius Modestus affirmat, Messala augure consulente pontifices an nundinarum Romanarum nonarumque dies feriis tenerentur, respondisse eos nundinas sibi ferias non videri : & quod Trebatius in libro primo religionum ait nundinis magistratum posse manumittere judiciaque addicere. sed contra Julius Cæsar sextodecimo auspiciorum libro negat nundinis concionem advo-

7. *Tamquam inominalem*] Videndus Agellius lib. 5. cap. 17. *Idem.*

Tanquam inominalem diem plerique vitant] Lego, *innominalem*. Innominalis est nefastus. *Meurs.*

8. Gemi-

advocari posse, id est, cum populo agi : ideoque nundinis Romanorum haberi comitia non posse. Cornelius etiam Labeo primo fastorum libro nundinis ferias esse pronuntiat. Causam vero hujus varietatis apud Granium Licinianum libro secundo diligens lector inveniet. ait enim nundinas Jovis ferias esse. siquidem flaminica omnibus nundinis in regia Jovi arietem soleat immolare, sed lege Hortensia effectum ut fastæ essent : uti rustici qui nundinandi causa in urbem veniebant lites componerent. nefasto enim die prætori fari non licebat. ergo, qui ferias dicunt, à mendacio vindicantur patrocinio vetustatis : qui contra sentiunt, æstimatu ætatis quæ legem secuta est vera depromunt. Harum originem quidam Romulo assignant : quem communicato regno cum T. Tatio sacrificiis & sodalitatibus institutis nundinas quoque adjecisse commemorant; sicut Tuditanus affirmat. sed Cassius Servium Tullium fecisse nundinas dicit; ut in urbem ex agris convenirent urbanas rusticasque res ordinaturi. [8] Geminus ait diem nundinarum exactis jam regibus cœpisse celebrari; quia plerique de plebe repetita Servii Tullii memoria parentarent ei in nundinis. cui rei etiam Varro consentit. Rutilius scribit Romanos instituisse nundinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent, nono autem die, intermisso rure, ad mercatum legesque accipiendas Romam venirent: & ut scita atque consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita à singulis atque universis facile noscebantur. unde etiam mos tractus ut leges trinundino die promulgarentur. ea re etiam candidatis usus fuit in comitium

8. *Geminus ait*] Sola Lugdunensis editio: *Geminius*. Apud D. Hieronymum prænomen ejus & elogium (modo is sit) tale est: *Unde pulchre Varius Geminius sublimis orator, Qui non litigat calebs est.* Exstat adversus Jovinianum libro primo. *Pont.*

Geminus ait diem nundinarum exactis jam regibus cœpisse celebrari] V. c. *Geminius*. Sed *Geminus* rectum est. Meminerunt ejus Cicero, Plutarchus, Suetonius, alii. De prænomine ejus incertum: alii *Tanusium*, alii *Tamisium*, alii *Ganusium*, alii *Canutium*. Meurs.

9. Poss-

tium nundinis venire & in colle consistere; unde coram possent ab universis videri. sed hæc omnia negligentius haberi cœpta, & post abolita, post quam in ternundino etiam ob multitudinem plebis frequentes adesse cœperunt. Est etiam Nundina Romanorum dea, à nono die nascentium nuncupata qui lustricus dicitur. 10 est autem dies lustricus, quo infantes lustrantur & nomen accipiunt. sed is maribus nonus, octavus est feminis. Plene ut arbitror, anni ac mensium constitutione digesta, habet Horus noster quod de dierum vocabulis & observatione consuluit. Et scire equidem velim nunquid sit quod argutus Niligena & gentis accola numerorum potentis ex hoc ordine Romanæ dispensationis irrideat: an Tuscum quoque Tiberim aliquid ex disciplinis suis hausisse consentiat. subjecit Eustathius: Non solum Horus noster gravis vir & ornatus, sed nec quisquam alius, ut æstimo, tam futilis posset esse judicii, qui Romani anni sic ad unguem, ut ajunt, emendatum ordinem non probaret; cui majorem gratiam & tenax memoria & luculenta oratio referentis adjecit. nec mirum si hæc digeries morsum reprehensionis evasit; cui arcessita est ab Ægypto postremæ correctionis auctoritas. Nam Julius Cæsar ut siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Ægyptiis disciplinis hausit; ita hoc quoque ex eadem institutione mutuatus est, ut ad solis cursum finiendi anni tempus extenderet. Latii vero veteres incolæ, quia nihil jam tum discere ab Ægypto licebat, ad quam nullus illis commeatus patebat, morem Græciæ in numerandis mensium diebus sequuti sunt; ut retroversum cedente numero ab augmento in diminutionem computatio resoluta desineret. ita enim

nos

9. *Postquam in ternundino*] Sic Stephanus. Alii *postquam trinundino*, quomodo & Ms. Alii *in trinundino*. Sed omnino recipiendum, quod quorundam margines habent, *postquam internundino*, vel *in internundino*. Gronov.

10. *Est autem dies lustricus, quo infantes lustrantur & nomen accipiunt*] *Lustricus dies*, *Nominalia* Tertulliano cap. 6. libro de Idololatria. Glossarium: *Nominalia* ὀνομαστήρια. Pont.

11. *Homo-*

nos decimum diem deinde nonum & postea octavum dicimus, ut Athenienses δεκάτην καὶ ἐνάτην φθίνοντος soliti sunt dicere. Homerus quoque cum ait;

Τοῦ μὲν φθίνοντος μηνὸς, τοῦ δ' ἱσταμένοιο.

Quid aliud nisi illum φθίνοντα dicit, cujus paulatim deficientis supputatio in nomen desinit secuturi; & ἱστάμενον illum qui præcedit numerum successurus priori in defectum meanti: quod & 11 Homerus vester Mantuanus intelligens illud stare dici, ad quod acceditur; ait:

Stat sua cuique dies;

extremum diem stare dicens 12 quasi ad quem per omnes statur. idem poëta doctrina ac verecundia juxta nobilis, sciens Romanos veteres ad lunæ cursum & sequentes ad solis anni tempora digessisse, utriusque sæculi opinioni reverentiam servans, inquit:

13 *Vos quoque, labentem cœlo quæ ducitis annum*
Liber & alma Ceres:

tam lunam quam solem duces anni hac invocatione designans.

11. *Homerus vester Mantuanus*] In aliis fere omnibus, *noster*, est. Male. nam Eustathii verba sunt. *Idem.*
12. *Quasi ad quem per omnes statur.*] Iidem, *eatur.* Idem.
13. *Vos quoque labentem*, &c.] Augeo ex v. c.
- - *Vos ô clarissima mundi Lumina, inquit, labentem*, &c. *Meurs.*

CAP. XVII.

Omnes deos referri ad Solem. Et quod ex variis Apollinis ostendatur nominibus, ipsum eundem esse deum quem Solem dicimus.

HIc Avienus: Hoc equidem mecũ multũ ac frequenter agitavi, quid sit, quod solem modo Apollinem, modo Liberum, modo sub aliarum appellationum varietate veneremur.

remur. [1] Et quia sacrorum omnium præsulem esse te, Vetti Prætextate, divina voluerunt: perge, quæso, rationem mihi tantæ sub uno nomine in omnibus diversitatis aperire. Tum Vettius, Cave æstimes, mi Aviene, poëtarum gregem

Et quia sacrorum omnium præsulem esse te, Vetti Prætextate, divina voluerunt] Huc spectat insignis Inscriptio, monente chartâ libro Scriverii hoc loco interjectâ. Quæ ita habet:

A G O R I I

Vettio. Agorio. Praetextato. V. C. Pontifici. Vestae. Pontifici. Soli. Quindecimviro. Auguri. Taurobeliato. Curiali. Neocoro. Hierofantae. Patri. Sacrorum. Quaestori. Candidato. Praetori. Vrbano. Correctori. Tusciae. &. Vmbriae. Consulari. Lusitaniae Procons. Achaiae. Praefecto. Vrbi. Praef. Praet. II. Italiae. Et. Illyrici. Consuli. Designato.

Dedicata. Kal. Feb.

Dn. Fl. Valentiniano. Aug. III.

Et. Eutropio. Conss.

Romæ, in hortis Matthæorum.

De Flaviano, qui unus ex collocutoribus, & ex proceribus Romanæ nobilitatis, ut apparet ex argumento operis Saturnaliorum lib. 1. cap. 1. egregium monumentum, hactenusque ineditum, in monte Cœlio Romæ effossum anno 1617. cum altero illo de Q. Aurelio Symmacho, subjiciam hic opportune, annotatum in codicis sui prælimine à Scriverio nostro:

Virio. Nicomacho. Flaviano. V. C. Quaest. Praet. Pontific. Majori. Consulari Siciliae. Vicario. Africae. Quaestori. Intra Palatium. Praef. Praet. Iterum. Cos. Ord. Historico. Disertissimo. Q. Fabius. Memmius. Symmachus. V. C.

Proiectero. Optimo.

Vixisse autem hunc Flavianum, eodem Scriverio monente, sub Honorio & Theodosio, liquet ex Inscriptione, quæ est apud Gruterum pag. CLXX, n. 5. De Vettio item Prætextato habetur Epigraphe pag. CCCIX, 2, 3, 4. item pag. CCCX, 1. & pag. CCCCLXXXVI, 5. Ex quibus omnibus abunde constare potest, quibus cum dipnosophistis virisque eo ævo clarissimis hæc Saturnaliorum Macrobii nostri sermocinatio sit habita celebrataque.

Cæterum de Cæcinâ Albino ex ejusdem annotatione, duas has Inscriptiones luculentas accipe.

I. *Ex basi marmoreâ grandi & perpulchrâ literâ literatâ*;

SaLvis. DD. NN. HonorIo. &. TheodosIo PP. FF. semper. Augg. Caecina. Decius Acinatius. Albinus. V. C. Praef. Vrbis Facto. à. se. adiecIT. ornavIT. dedicata. pridIae. nonas. novembreIs. rust.....il....lnio. coS

Habet Gruterus à Gutensteinio, qui ad marmor Romæ descripsit, pag. CCLXXXVI, 7.

II. *Similiter in basi marmoreâ grandi legitur Romæ.*

D ɸ D ɸ Fl. Arcadio. pIo. feLici vicTori. ac. TriumFaTori. semper AugusTo. Caecina. Decius. ALbinus. V. C. praFecTus. urbi. Vice. sacra. judicans. devoTus. numini. majesTaTique. ejus.

Vidit Smetius & Boissardus. ex quibus Gruterus pag. CCLXXXVII, 2.

Atque hîc nota *Decium Albini filium* Macrobio laudatum lib. Saturn. 1. c. 11. Et vide, an cum Avieno Macrobiano & Poëta, idem sit, L. AUR. AVIANUS SYMMACHUS V. C. de quo præclare vet. Inscriptio Romæ sub Capitolio in basi statuæ, dedicatæ III. Kal. Majas Gratiano IV. & Merobaude coss. quam eorundem fide producit Gruterus pag. CCCLXX, 3. *Pontan.*

2. Nam

gem cum de dis fabulantur non ab adytis plerunque philosophiæ semina mutuari. nam quod omnes pæne deos duntaxat qui sub cælo sunt ad solem referunt; non vana superstitio sed ratio divina commendat. si enim sol, ut veteribus placuit, dux & moderator est luminum reliquorum, & solus stellis errantibus præstat; ipsarum vero stellarum cursus ordinem rerum humanarum, ut quibusdam videtur, pro potestate disponunt, vel, ut Plotino constat placuisse, significant; necesse est ut solem qui moderatur nostra moderantes omnium quæ circa nos geruntur fateamur auctorem. & sicut Maro, cum de una Iunone diceret, *Quo numine læso*, ostendit unius dei effectus varios pro variis censendos esse numinibus: ita diversæ virtutes solis nomina dis dederunt: unde ἓν τὸ πᾶν sapientum principes prodiderunt. virtutem igitur solis, quæ divinationi curationique præest, Apollinem vocaverunt: quæ sermonis auctor est, Mercurii nomen accepit. nam quia sermo interpretatur cogitationes latentes, Ἑρμῆς ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν propria appellatione vocitatus est. virtus solis est, quæ fructibus, effectus ejusdem est qui frugibus præest: & hinc natæ sunt appellationes deorum, sicut ceterorum, qui ad solem certa & arcana ratione referuntur. &, ne tanto secreto nuda præstetur assertio, auctoritates veterum de singulis consulamus. Apollinis nomen multiplici interpretatione ad solem refertur. cujus rei ordinem pergam pandere. Plato solem Ἀπόλλωνα cognominatum scribit, ἀπὸ τοῦ ἀεὶ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας, id est; à jactu radiorum: Chrysippus Apollinem ὡς οὐχὶ τῶν πολλῶν καὶ φαύλων οὐσιῶν τοῦ πυρὸς ὄντα (prima enim nominis littera retinet significationem negandi, ἢ ὅτι μόνος ἐστὶ καὶ οὐχὶ πολλοί. nam & Latinitas eum, quia tantam claritudinem solis obtinuit, solem vocavit) Speusippus, quod ex multis ignibus constet vis ejus, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς αὐτοῦ συνεστῶτος: Cleanthes ὡς ἀπ' ἄλλων καὶ ἄλλων τὰς

ἀνατολὰς ποιούμενος, quod ab aliis atque aliis locorum declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitratur Apollinem nominatum ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν, id est, quia intra circuitum mundi, quem Græci πόλον appellant, impetu latus ad ortus refertur. alii cognominatum Apollinem putant ὡς ἀπολλύντα τὰ ζῶα. exanimat enim & perimit animantes, cum pestem intemperie caloris immittit. ut Euripides in Phaëthonte:

Ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι', ὥς μ' ἀπώλεσας;
Ὅθεν σ' Ἀπόλλων ἐμφανῶς κλήσει βροτός.

Item Archilochus;

Ἄναξ Ἄπολλον, καὶ σὺ, τοὺς μὲν αἰτίους
Πήμαινε, καὶ σφᾶς ὄλλυ' ὥσπερ ὀλλύεις.

Denique inustos morbo Ἀπολλωνοβλήτους & Ἡλιοβλήτους appellant. & quia similes sunt solis effectus lunæ in juvando nocendoque; ideo feminas certis afflictas morbis Σεληνοβλήτους καὶ Ἀρτεμιδοβλήτους vocant. hinc est quod arcu & sagittis Apollinis simulacra decorantur: ut per sagittas intelligatur vis emissa radiorum. unde Homerus,

Αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς,
Βάλλ'.

Idem auctor est & publicæ sospitatis, quam creditur sol animantibus præstare temperie. sed quia perpetuam præstat salubritatem & pestilens ab ipso casus rarior est: ideo Apollinis simulacra manu dextra Gratias gestant, arcum cum sagittis sinistra: quod ad noxam sit pigrior; & salutem manus promptior largiatur. hinc est quod eidem attribuitur medendi potestas: quia temperatus solis calor morborum omnium fuga est.[2] nam ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους Ἀπόλ-

λω

2 *Nam ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους Ἀπόλλωνα, tamquam Ἀπέλλωνα cognominatum putant*] Lego ex V.C. *nam tam* ὡς ἀ. τ. ν., Α. *quam* ἀπελαύνοντα c. p. Meurs.

λωνα, tamquam ἀπέλλωνα, cognominatum putant. Quæ ſententia Latinæ quoque nominis enuntiationi congruens fecit ne hujus dei nomen verteremus; ut Apollinem apellentem mala intelligas, quem Athenienſes ἀλεξίκακον appellant. & Lindii colunt Apollinem λοίμιον, hoc cognomine finita peſtilentia nuncupatum. eadem opinio ſoſpitalis & medici dei in noſtris quoque ſacris fovetur. namque virgines Veſtales ita indigitant:

APOLLO. MEDICE. APOLLO. PÆAN. Cum ergo ſint hujuſce ſideris, id eſt, ſolis duo maximi effectus; alter quo calore temperato juvat mortalium vitam, alter quo jactu radiorum nonnumquam peſtiferum virus immittit: duo eademque cognomina circa ſingulos effectus propriis enuntiationibus ſignant, appellantes deum ἰήιον atque παιᾶνα, quæ cognomina utrique effectui apta ſunt; ut ſit ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι, à ſanando, & παιὰν, ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας: & rurſus ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἱέναι, ab immittendo, βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιείς, & παιὰν ἀπὸ τοῦ παίειν, à feriendo. obtinuit tamen ut cum ſanitatem dari ſibi precantur ἰὴ παιὰν per η litteram enuntient, id eſt medere pæan. cum autem ἵε παιὰν per ε literam dicunt cum adſpiratione prioris litteræ; ſignificant hoc dici in aliquem adverſa precatione, βάλλε παιὰν, id eſt, immitte feriendo. qua voce ferunt Latonam uſam cum Apollinem hortaretur impetum Pythonis inceſſere ſagittis. cujus rei naturalem rationem ſuo loco reddam. 3 Hanc vocem, id eſt, ἵε παιὰν, confirmaſſe fertur oraculum Delphicum Athenienſibus petentibus opem dei adverſus Amazonas Theſeo regnan-

3. *Hanc vocem, id eſt, ἵε παιὰν*] Quatuor has poſtremas voces ut gloſſema ſubolentes inducere mavelim. *Id.* Quid diſſert hæc enuntiatio ab illâ præcedenti, *cum ergo ſint hujuſce ſideris, id eſt, ſolis* &c. Et tamen ex illa aliquid inducere mavelit vir doctus, hac non offenditur. Sed hæc vana faſtidia memini jam ſupra occucurriſſe. *Gronov.*

4. Apol.

regnante. namque inituros bellum jussit his ipsis verbis semetipsum auxiliatorem invocare hortarique. 4 Apollodorus in libro quartodecimo περὶ θεῶν, ἰήιον solem scribit ita appellari Apollinẽ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν κόσμον ἵεσθαι καὶ ἰέναι; quod sol per orbem impetu fertur. Sed Timotheus ita: σύ τ' ὦ τὸν ἀεὶ πόλον οὐράνιον λαμπραῖς ἀκτῖσιν ἥλιε βάλλων, πέμψον ἑκαβόλον ἐχθροῖς βέλος σᾶς ἀπὸ νεύρας παιάν. Eundem deum præstantem salubribus causis οὔλιον appellant, id est, sanitatis auctorem, ut ait Homerus:

Οὖλέ τε καὶ μάλα χαῖρε.

5 Meandrius scribit Milesios ἀπόλλωνι οὐλίῳ pro salute sua immolare. Pherecydes refert Thesea, cum in Cretam ad Minotaurum duceretur, vovisse pro salute atque reditu suo Ἀπόλλωνι οὐλίῳ καὶ Ἀρτέμιδι οὐλίᾳ. Nec mirum si gemini effectus variis nominibus celebrantur: cum alios quoque deos ex contrario in eadem re duplici censeri & potestate accipiamus & nomine; ut Neptunum, quem alias ἐννοσίχθονα, id est, terram moventem, alias ἀσφαλίωνα, id est, stabilientem vocant. item Mercurius hominum mentes vel oculos & excitat & sopit: ut ait poëta;

Εἵλετο δὲ ῥάβδον τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει.

unde & Apollinem, id est, Solem, modo sospitatem modo pestem significantibus cognominibus adoramus: cum tamen pestis quæ ab eo noxiis immittitur aperte hunc deum

6 bo-

4. *Apollodorus in libro 14. περὶ θεῶν*] Observa, Lector, librum 14. Apollodori citari, cum hodie tres duntaxat circumferantur. Stephanus quoque in ἀργεῖς 16. laudat. Harpocration in ἀποπομπαῖς 6. Meurs.

5. *Meandrius scribit Milesios ἀπόλλωνι οὐλίῳ pro salute sua immolare*] Emendo: *Leandrius s.* Meminerunt ejus multi. Arnobius lib. 6. *In Didymæo Milesio Cleocham dicit habuisse supremam* *Leandrius.* Clemens Protrept. Λεάνδριος δὲ Κλέαρχον ἐν Μιλήτῳ τεθάφθαι ἐν τῷ Διδυμαίῳ φησίν. Diogenes Laërtius lib. 1. Θάλητα τοῦτον δὲ ὁ Καλλίμαχος ἐν τοῖς ἰάμβοις ἄλλως ἱστορεῖ, παρὰ Λεανδρίου λαβὼν τοῦ Μιλησίου. Restitues etiam hujus nomen Etymologicographo in οὔλιος, & Theodoreto θεραπευτ. lib. 8. Idem.

6 bonis propugnare significet. hinc est quod apud Pachynum Siciliæ promontorium Apollo Libystinus eximia religione celebratur. nam cum Libyci invasuri Siciliam classem appulissent ad id promontorium: Apollo, qui ibi colitur invocatus ab incolis, immissa hostibus peste, & pæne cunctis subita morte interceptis, Libystinus cognominatus est. Nostris quoque continetur annalibus similis ejusdem dei præsentiæ majestas. nam cum ludi Romæ Apollini celebrarentur, ex vaticinio Marcii vatis carmineque Sibyllino, repentino hostis adventu plebs ad arma excitata occurrit hosti; eoque tempore nubes sagittarum in adversos visa ferri & hostem fugavit & victores Romanos ad spectacula dei sospitalis reduxit: hinc intelligitur prælii causa, non pestilentiæ, sicut quidam æstimant, ludos institutos. Hæc est autem hujus æstimationis ratio; quod tunc sol super ipsum nostræ habitationis verticem fulget. nam cancer in æstivo tropico est, in quo meante sole, radii temperatam nostram non eminus sed superne demissi rectis fulgoribus lustrant. unde æstimatum est à nonnullis, ad propitiandũ tunc maxime deum caloris Apollinaribus litari. Sed invenio in litteris hos ludos victoriæ non valetudinis causa, ut quidam annalium scriptores memorant, institutos. bello enim Punico hi ludi ex libris Sibyllinis primum sunt instituti suadente Cornelio Rufo decemviro, qui propterea Sibylla cognominatus est; & postea corrupto nomine primus Sylla cœpit vocitari. Fertur autem in carminibus Marcii vatis, cujus duo volumina illata sunt in senatum, inventum esse ita scriptum, HOSTEM. ROMANI. SI. EX. AGRO. EXPELLERE. VVLTIS. VOMICAMQVE. QVÆ. GENTIVM. VENIT. LONGE. 7 APOLLINI.

6. *Bonis propugnare*] Id est, *pro bonis pugnare*. Pont. Infra cap. 20. *Ipse creditur gigantes interemisse, cum cœlo propugnaret.* Gronov.

7. *Apollini censeo vovendos ludos qui quotannis comiter fiant.*] V. C. *Communiter.* Nec male. *Meurs.*

8. *Histe*

NI. CENSEO. VOVENDOS. LVDOS. QVI. QVOT. ANNIS. COMITER. FIANT. HIS. LVDIS. FACIENDIS. PRAESIT. IS. PRAETOR. QVI. IVS. POPVLO. PLEBI. QVE. DABIT. SVMMVM. DECEMVIRI. GRAECO. RITV. HOSTIIS. SACRA. FACIANT. HOC. SI. RECTE. FACIETIS. GAVDEBITIS. SEMPER. FIET. QVE. RES. PVBLICA. MELIOR. NAM. IS. DIVOS. EXSTINGVET. PERDVELLES. VESTROS. QVI. VESTROS. CAMPOS. PASCVNT. PLACIDE. Ex hoc carmine cum procurandi gratia dies unus rebus divinis impensus esset, postea senatusconsultum factum uti Decemviri, quo magis instruerentur de ludis Apollini agundis reque divina recte facienda, libros Sibyllinos adirent. in quibus cum eadem reperta nuntiatum esset: censuerunt patres Apollini ludos vovendos faciendosque, inque eam rem duodecim milia æris prætori & duas hostiis majores dari: decemvirisque præceptum est ut Græco ritu [8] hisce hostiis sacrum facerent Apollini bove aurato & capris duabus albis auratis, Latonæ bove femina aurata. ludos in circo populus coronatus spectare iussus. Hæc præcipue traditur origo ludorum Apollinarium. Nunc ex aliisquoque] hujus dei nominibus eundem esse Apollinem & solem probemus. Loxias cognominatur ut ait Oenopides, ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λοξὸν κύκλον ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολὰς κινούμενος, id est, quod obliquum circulum ab occasu ad orientem pergit; aut, ut Cleanthes scribit ἐπειδὴ καθ' ἕλικας κινεῖται. λοξαὶ γάρ εἰσιν καὶ αὗται. quod flexuosum pergit iter ἢ ὅτι τὰς λοξὰς ἀκτῖνας ἵησιν ἐφ' ἡμᾶς βορείους ὄντας νοτίος ὤν, vel quod transversos in nos à me-

8. *Hisce hostiis sacrum facerent Apollini*] Scripto aberat, *sacrum*. benissime. Notum hoc Maronis: *Cum faciam vitula*. Et mirum quam affectet ejus ubique dictionem Macrobius. *Pont.*

meridie immittit radios, cum simus ad ipsum septemtrionales. Delius cognominatur ἀπὸ τοῦ δῆλα καὶ φανερὰ πάντα ποιεῖν τῷ φωτὶ, quod illuminando omnia clara demonstret. Φοῖβος appellatur, ut ait Cornificius, ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βίᾳ, quod vi fertur. plerique autem à specie & nitore Phœbum, id est, καθαρὸν καὶ λαμπρὸν dictum putant, item Phaneta appellant ἀπὸ τοῦ φαίνειν: & φαναῖον, ἐπειδὴ φαίνεται νέος, quia sol quotidie renovat se se. unde Vergilius: *Mane novum.* 9 Camerienses, qui sacram soli incolunt insulam, ἀειγενέτῃ Apollini immolant; 10 τῷ τὸν ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἥλιον ἀεὶ γεννᾶν, id est, quod semper exoriens gignitur, quodque ipse generat universa inseminando, fovendo, producendo, alendo, augendoque. Apollinis Lycii plures accipimus cognominis causas. Antipater Stoicus Lycium Apollinem nuncupatum scribit, ἀπὸ τοῦ λευκαίνεσθαι πάντα φωτίζοντος ἡλίου. Cleanthes Lycium Apollinem appellatum notat, quia veluti lupi pecora rapiunt ita ipse quoque humorem eripit radiis. prisci Græcorum primam lucem, quæ præcedit solis exortus λύκην appellaverunt,

9. *Camerienses, qui sacram soli incolunt insulam*] Lego, *Camirenses*, ut paulo post Camirus una de tribus urbibus Rhodi, quæ soli sacra insula. Apud Theocritum quoque in epigrammatis ubi est:

Πείσανδρος ξυνέγραψεν ὁ 'κ Καμείρου.

Emendant viri magni Καμείρου. ego Καμίρου. Neque in eo solum, sed & in Strabone: Κάμιρος enim urbis nomen, Κάμειρος autem conditoris. Pindarus Olympion Od. 7.

- - - ἄν τε Κάμειρον
Πρεσβύτατοί τ' Ἰα-
Λυσὸν ἔπταξαν, Λίνδον τ'. ἀπάνευθε δ' ἔχον
Διὰ γαῖαν τρίχα δασσάμενοι, πατρώϊαν
ἀστίων μοῖραν. κέκληνται δέ σφιν ἕδραι.

Eustathius ad Dionysium: Καὶ Κάμιρος διὰ τοῦ ι γραφομένη, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ κυρίου. ὁ γὰρ Κάμειρος τὸ κύριον γράφεται διὰ τῆς διφθόγγου. *Meurs.*

10. Τῷ τὸν ἀεὶ γίγνεσθαι] Legendum τῷ τὸν ἥλιον ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἀεὶ γεννᾶν. *Pontan.* At quare ita? Non indigemus voce ἥλιον quia de eo solo agitur. Ms. & edd. constanter, τῷ τὸν αὐτὸν ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἀεὶ γεννᾶν, nisi quod Camerar. ante γίγνεσθαι etiam καὶ habet, & alia secundum ἀεὶ omittat. Sed illud omnino approbandum. *Gronov.*

11. Ἀπὸ

runt, [11] ἀπὸ τοῦ λύκου, id est temporis: hodieque lycophos cognominant. de quo tempore ita poëta scribit:

Ἦμος δ' οὔτ' ἄρπω ἠώς, ἔτι ἀμφιλύκη νύξ,

idem Homerus.

Εὔχεο δ' Ἀπόλλωνι λυκηγενεῖ κλυτοτόξῳ.

quod significat, τῷ γεννῶντι τὴν λύκην, id est, qui generat exortu suo lucem. radiorum enim splendor propinquantem solem longe lateque præcedens, atque caliginem paulatim extenuans tenebrarum, parit lucem. neque minus Romani ut pleraque alia ex Græco, ita lucem videntur à lyce figurasse. Annum quoquë vetustissimi Græcorum [12] λυκάβαντα appellant, τὸν ἀπὸ τοῦ λύκου, id est, sole βαινόμενον καὶ μετρούμενον. λύκον autẽ solem vocari etiam Lycopolitana Thebaidos civitas testimonio est: quæ pari religione Apollinem, itemq; lupũ, hoc est λύκον, colit, in utroq; solẽ venerans; quod hoc animal rapit & consumit omnia in modum solis, ac plurimum oculorum acie cernens tenebras noctis evincit. ipsos quoque λύκους ἀπὸ τῆς λύκης, id est, à prima luce appellatos quidam putant: quia hæ feræ maxime id tempus aptum rapiendo pecori observant, quod antelu-

11 *Ἀπὸ τοῦ λύκου, id est temporis*] Imo verius, *id est candoris*. Pont. Certe verius τῆς λύκης redditur *candoris*, quam *temporis*: sed nõ verius est *candoris* quam *temporis* hoc loco scripsisse Macrobium. Frustra quoque alii, *id est, luce temporis*: aut λύκης, *id est temporis*. Tantum erroris dedit una vox male intricata. Non enim interpretatus est τὸ λύκου Macrobius; sed scripsit: ἀπὸ τοῦ λύκου, *id temporis hodieque λυκόφως cognominant*. Hoc acceptum referas licet ingenio illustris Grotii ad Aratea. *Id temporis*, ut *id noctis* cap. 21. lib. 1. in somn. Minutius Felix. *nam id temporis post æstivam diem, in temperiem semet autumnitas dirigebat*. Arnobius lib. 5. *Qui illud temporis has partes incolebant terrigenæ*. Gronov.

12. *Λυκάβαντα appellant*] Ælianus: λέγουσι δὲ [illegible] ἥλιον εἶναι αὐτὸν, καὶ διὰ ταῦτα εἰς πολὺ τὴν τοῦ ζῴου κεκλῆσθαι καὶ τὸν ἐνιαυτὸν λυκάβαντα οἱ ποιηταὶ λέγουσι. χαίρειν δὲ αὐτὸν ἐκ τοῦ ἀπολλωνα λόγος. Id est: *Iam pervulgatum circo annum nominari existiment, quod erga lupum Sol amorem habeat. Tum eo Apollinem delectari aiunt*. Glossarium, λυκόφως, *crepusculum, diluculum*. Proverbium Gallicum, *inter lupum & canem* ad hunc Glossarii locum pertinet. Proprie enim λυκόφως, *lupitax*. Pontan.

telucanum post nocturnam famem ad pastum stabulis expellitur. Apollinem πατρῷον cognominaverunt non propria gentis unius aut civitatis religione, sed ut auctorem progenerandarum omnium rerum; quod sol humoribus exsiccatis ad progenerandum omnibus præbuit causam, ut ait Orpheus:

Πατρὸς ἔχοντα νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν.

unde nos quoque Ianum patrem vocamus Solem sub hac appellatione venerantes. Νόμιον Ἀπόλλωνα cognominaverunt non ex officio pastorali, & fabula, per quam fingitur Admeti regis pecora pavisse; sed quia sol pascit omnia quæ terra progenerat. unde non unius generis sed omnium pecorum pastor canitur. ut apud Homerum Neptuno dicente:

Φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες.

Atque idem apud eundem poetam equarum pastor significatur, ut ait:

Τὰς ἐν Πιερίῃ θρέψ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων,
Ἄμφω θηλείας, φόβον Ἄρηος φορεούσας.

13 præterea ædes, ut ovium pastoris, sunt apud Camirenses ἐπὶ μηλίου, apud Naxios ποιμνίου: itemque deus ἀρνοκόμης colitur, & apud Lesbios ναπαῖος. & multa sunt cognomina per diversas civitates ad dei pastoris officium tendentia. quapropter universi pecoris antistes & vere pastor agnoscitur. Apollo ἑλελεὺς appellatur, ἀπὸ τοῦ ἑλίττεσθαι περὶ τὴν γῆν, quod æterno circa terram meatu veluti volvi videtur: ut ait Euripides;

Ἥλιε θοαῖς ἵπποισιν εἱλίσσων φλόγα.

ἢ ὅτι συναλισθέντος πολλοῦ πυρὸς περιπολεῖ: ut ait Empedocles;

Οὕνεκ' ἀναλισθεὶς μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεύει,

ἰσαί

13. *Præterea ædes, ut ovium pastoris, sunt apud Camirenses ἐπὶ μηλίου*] Scribo, ἐπιμηλίου. Meurs.

14. Unde

ὑπὸ τ' ἄλλων ἀπὸ τοῦ συναλίσκειν καὶ συναθροίζοντας ἀνθρώπους, ὅταν ἀνατέλλῃ, quod exoriens homines conducit in cœtum. Apollo chrysocomes cognominatur, à fulgore radiorum, quas vocant comas aureas solis. [14] unde & ἀκερσεκόμης, [15] quod numquam radii possunt à fonte lucis avelli: item argyrotoxus; quod enascens per summum orbis ambitum velut arcus quidam figuratur alba & argentea specie; ex quo arcu radii in modum emicant sagittarum. Smyntheus cognominatur; ὅτι ζέων θεῖ; quia fervens currit: καρνεῖος, ὅτι καιόμενος ὁρᾶται νέος: vel quod, cum omnia ardentia consumantur, hic suo calore candens semper novus constat. item, Ἀπόλλων [16] σκιάλλιος ὅτι τὰς κινήσεις ἀλλοίας ποιεῖ, semper nobis ab austro currens. θυμβραῖος Ἀπόλλων, ὁ τοὺς ὄμβρους θεὶς, quod est deus imbricitor. Ἀπόλλων Φιλήσιος, quod lumen ejus exoriens amabile amicissima veneratione consalutamus. Ἀπόλλων πύθιος οὐκ ἀπὸ τοῦ πεύσεως, id est, non à consultatione oraculorum dictus à physicis æstimatur: sed ἀπὸ τοῦ πύθειν, id est, σήπειν, quod numquam sine vi caloris efficitur. hinc ergo πύθιον dictum æstimant: licet hoc nomen ex nece draconis inditum deo Græci fabulentur. quæ tamen fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani. quod apparebit

si,

14. *Unde & ἀκερσεκόμης*] Alias ἀκερσεκόμης. Utrumque rectum. Homerus εἰς Ἀπόλλωνα:

Ὣς εἰπὼν ἰοῖσιν ἀπὸ χθονὸς εὐρυοδείης
Φοῖβος ἀκερσεκόμης. Pont.

15. *Quod numquam radii possunt à fronte lucis avelli*] Nihil certius quam rescribendum, *à fonte lucis*, & ita nunc reponi curavimus. *Idem.*

16. Σκιάλλιος ὅτι τὰς κινήσεις] Non video, quid hic faciant istæ κινήσεις. Nec tamen variant editiones, nisi quod alicubi κινήσεις, alicubi κινήσει. Forte fuit: ὅτι τὰς σκιὰς ἀλλοίας ποιεῖ. Nempe quia ipse ab austro nobis currit, facit, ut umbræ in aliam & diversam partem, hoc est, septentrionem jaciantur. Intelliges autem hoc ex Macrobii doctrina, quâ docuit impossibile esse umbram cujuslibet corporis circa nostram habitationem in austrum cadere posse, quia semper in adversam soli partem umbra jactatur, & omne iter Solis in nostro meridie est. lib. 1. in somn. cap. 7. *Gronov.*

si percurratur ordo, qui de Apolline nascente narratur, sicut paulo superius enarraturum me esse promisi. Latonæ Apollinem Dianamque pariturae Iuno dicitur obstitisse, 17 sed, ubi quandoque partus effusus est, draconem ferunt qui πύθων vocitabatur invasisse cunas deorum; Apollinemque in prima infantia sagittis beluam confecisse. quod ita intelligendum naturalis ratio demonstrat. namque post chaos ubi primum cœpit cōfusa deformitas in rerum formas & in elementa nitescere, terraque adhuc humida substantia molli atque instabili sede nutaret, convalescente paulatim ætherio calore, atque inde seminibus in eam igneis defluentibus hæc sidera edita esse creduntur, & solem quidem maxima vi caloris in superna raptum; 18 lunam vero humidiore & velut femineo sexu naturali quodam pressam tepore inferiora tenuisse; tamquam ille magis substantia patris constet, hæc matris. siquidem Latonam physici volunt terram videri; cui diu intervenit Iuno ne numina quæ diximus ederentur; hoc est, aër qui tunc humidus adhuc gravisque obstabat ætheri ne fulgor luminum 19 per humosi aëris densitatem tamquam è cujusdam partus progressione fulgeret. sed divinæ providentiæ vicit instantia, quæ creditur juvisse partum; ideo in insula Delo, ad confirmandam fidem fabulæ, ædes providentiæ, quam ναὸν προνοίας ἀθηνᾶς appellant, apta religione celebratur. propterea in insula dicuntur

nati

17. *Sed, ubi quandoque partus effusus est*] Lego *esset*. Meurs.

18. *Lunam vero humidiori & velut femineo sexu*] Adumbratus quodammodo locus de Apulejo. Ait is Milesii sermonis undecimo: *Ista luce feminea collustrans cuncta mœnia: & udis ignibus nutriens læta semina.* Nisi quod Lucii hisce verbis non elucet, quod notat in hoc astro signanter Macrobius, *humidiori sexu.* Mea sententia levis corruptelæ nubes Apulejum involvit, quam levi motu discutio; *uvidis ignibus. Uvidos ignes* plane ex sensu Caldæorum qui nutrientem illam Lunæ virtutem humectantem vaporem appellant. Juvat in commentariis Beroaldus qui in quibusdam libris legisse ait, *udis*. Sed Plauti sui voce *uvidus* indubie usus fuerat Lucius, quæ ob insolentiam degenerarit tandem in *udis*. Hoc facile & vere suspicor, solum miror Beroaldi monitum non sequi potuisse Apulei editores. *Pont.*

19. *Per humosi aëris densitatem*] *Humoris aeris*, libri veteres. *Idem.*

20 *Cano*

nati; quod ex mari nobis oriri videntur. hæc insula ideo Delos vocatur; quia ortus & quasi partus luminum omnia facit δῆλα, id est, aperta clarescere. Hæc est autem de nece draconis ratio naturalis, ut scribit Antipater Stoicus. nam terræ adhuc humidæ exhalatio meando in supera volubili impetu, atque inde sese, postquam calefacta est, instar serpentis mortiferi in infera revolvendo corrumpebat omnia vi putredinis, quæ non nisi ex calore & humore generatur; ipsumque solem densitate caliginis obtegendo, videbatur quodammodo lumen ejus eximere. sed divino fervore radiorum tandem velut sagittis incidentibus extenuata, exsiccata, enecta, interempti draconis ab Apolline fabulam fecit. Est & alia ratio draconis perempti. nam solis meatus, licet ab ecliptica linea numquam recedat, sursum tamen ac deorsum ventorum vices certa deflexione variando, iter suum velut flexum draconis involvit. unde Euripides;

Πυριγενὴς δὲ δράκων ὁδὸν ἡγεῖται [τῶν] τετραμόρφοις
Ὥραις ζευγνὺς ἁρμονίᾳ πολύκαρπον ὄχημα.

sub hac ergo appellatione cælestis itineris sol cum confecisset suum cursum, draconem confecisse dicebatur. inde fabula exorta est de serpentis nece. Sagittarum autem nomine non nisi radiorum jactus ostenditur. qui tunc longissimi intelliguntur, quo tempore altissimus sol diebus longissimis solstitio æstivo conficit annuum cursum. inde ἑκηβόλος & ἑκατηβόλος dictus ἕκαθεν τὰς ἀκτῖνας βάλλων, è longissimo altissimoque radios in terram usque demittens. De Pythii cognomine sufficere ista possent; ni hæc quoque se ratio ejusdem appellationis ingereret. cum enim sol in signo cancri æstivum solstitiũ facit in quo est longissimi diei terminus, & inde retrogressum agit ad diminutionem dierum, Pythius eo tempore appellatur, ὡς πύματον θέων, ὅ ἐστι τὸν τελευταῖον δρόμον τρέχων. Idem ei nomen

men convenit & cum capricornum rursus ingrediens ultimum brevissimi diei cursum intelligitur peregisse, & ideo in alterutro signorum peracto annuo spatio draconem Apollo, id est, flexuosum iter suum, ibi confecisse memoratur. hanc opinionem Cornificius in etymis retulit. Ideo autem his duobus signis, quæ portæ solis vocantur, [20] cancro & capricorno hæc omnia contigerunt; quod cancer animal retro atque oblique cedit, eademque ratione sol in eo signo obliquum, ut solet, incipit agere retrogressum. capræ vero consuetudo hæc in pastu videtur, ut semper altum pascendo petat. sed & sol in capricorno incipit ab imis in alta remeare. Ἀπόλλωνα διδυμαῖον vocant, [21] quod geminam speciem sui numinis præfert ipse illuminando formandoque lunam. etenim ex uno fonte lucis gemino sidere spatia diei & noctis illustrant. unde & Romani solem sub nomine & specie Jani, Didymæi Apollinis appellatione venerantur. [22] Ἀπόλλωνα δήλιον vocant; quod quæ obscura sunt claritudine lucis ostendit, ἀπὸ τοῦ δηλοῦν ἀφανῆ; aut, ut Numenio placet, quasi unum & solum. ait enim prisca Græcorum lingua δέλφον unum vocari. *unde & frater, inquit, ἀδελφὸς dicitur, quasi jam non unus.* Hierapolitani præterea, qui sunt gentis Assyriorum, omnes solis effectus atque virtutes ad unius simulacri barbati speciem redi-

20. *Cancro & capricorno hæc omnia contigerunt:*] *Hæc nomina* ex iisdem. *Id.*

21. *Quod geminam speciem sui numinis præfert*] Monuerunt amici de conjectura summæ spei adolescentis Hugeiani Grotii. Rescribendum videlicet hic *numinis* in *luminis*. Et placuit placetque serio: moneo que insuper, interpretem Statii veterem, Lutatium similiter emaculandum, ubi vulgatur: *Hic vultu fingitur* (Sol mitratus) *vel quod hic Deus ceteros sui numinis & potentiæ impetu excellat ut inter reliquas feras Leo. Luminis* enim *impetu* recte dicetur: at *nominis*, vel etiam *numinis*, quomodo potest? Extat sub finem libri secundi Thebaidos. *Idem.*

22. *Ἀπόλλωνα δήλφιον vocant, quod quæ obscura sunt claritudine lucis ostendit*] Videatur etiam allusisse Poëta illo versu,

αὐτὰρ ὁ βωμὸς
Αὐτὸς Δήλφειος, καὶ ἐπόψιος
(ἔσσεται) αἰεί.
- - *Sed ara*
Ipsa Delphia, & visenda erit semper.

Exstat hymno εἰς Ἀπόλλωνα. Idem.

23. *Aqui-*

redigunt; eundemque Apollinem appellant. hujus facies prolixa in acutum barba figurata est, eminente super caput calatho. simulacrum thorace munitum est. dextera erectam tenet hastam superstante Victoriæ parvulo signo: sinistra floris porrigit speciem: summisque ab humeris gorgoneum velamentum redimitum anguibus tegit scapulas. 23 aquilæ propter exprimunt instar volatus: ante pedes imago feminea est; cujus dextera lævaque sunt signa feminarum. ea cingit flexuoso volumine draco. radios in terram superne jaci barba demissa significat. calathus aureus surgens in altum monstrat ætheris summam; unde solis creditur esse substantia. hastæ atque loricæ argumento imago adjungitur Martis; quem eundem ac solem esse procedens sermo patefaciet. Victoria testatur cuncta summitti hujus sideris potestati. floris species florem rerum protestatur, quas hic Deus inseminat, progenerat, fovet, nutrit, maturatque. species feminea terræ imago est, quam sol desuper illustrat. signa duo æque feminea quibus ambitur, hylen naturamque significant confamulantes: & draconis effigies flexuosum iter sideris monstrat. aquilæ propter altissimam velocitatem volatus, altitudinem solis ostendunt. addita est gorgonea

vestis,

23. *Aquilæ propter exprimunt instar volatus*] Habes sententiam fors & verba, si legas: *Aquilas propter exprimunt instar volantum.* Nam de pluribus aquilis non una solum agi, ex sequentibus liquet. Locutio fere par libro 7. cap. 15. *Duas esse fistulas instar canalium.* Porro, *propter exprimunt*, est, *juxta exp.* quod sciunt quibus linguæ Latiæ vel minimus sensus. *Pont.*

Aquilæ propter exprimunt instar volatus] Ita etiam in V. C. est. Restituo transpositis leviter vocibus: *aquilæ instar exprimunt propter v.* Est autem *Instar* hoc loco idem quod effigies & figura. Ausonius in Parentalibus:

Voce ciere animas funeris instar habet.

Agellius lib. 2 cap. 6. *Inculpatus autem instar est inculpatæ virtutis.* Apuleius Florid 11. *Psittacus Indiæ avis est: instar illi minimo minus quam columbarum.* Pro forma posuit Virgil. Æneid. 6. extremo:

- - *quantum instar in ipso.*

Pro effigie & simulacro Macrobius hîc, & Suetonius in Julio Cæsare: *Cujus jam etiam instar pro æde Veneris genitricis postea dedicarit.* Meurs. Recte Pontanus accepit *τὸ propter*; recte quoque Meursius *τὸ instar*. Sed utriusque mutatio corrumpit potius quam emendat vulgatam lectionem, qua nihil clarius, integrius, sincerius. *Gronov.*

24. Iovis

vestis, quod Minerva quam hujus præsidem accipimus, solis virtus sit: sicut & Porphyrius testatur Minervam esse virtutem solis, quæ humanis mentibus prudentiam subministrat. nam ideo hæc dea [24] Jovis capite prognata memoratur, id est, de summa ætheris parte edita, unde origo solis est,

24. *Iovis capite prognata memoratur, id est, de summa ætheris parte*] Arnobius doctissime: *Eandem hanc alii ætheream verticem & summitatis ipsius esse summam dixerunt. Memoriam nonnulli, unde ipsum nomen Minerva quasi quadam Meminerva formatum est.* Pont.

CAP. XVIII.

Liberum quoque patrem, eum ipsum esse deum quem Solem.

HÆc, quæ de Apolline diximus, possunt etiam de Libero patre dicta æstimari. nam Aristoteles, qui theologumena scripsit, Apollinem & Liberum patrem unum eundemque deum esse, cum multis argumentis asserat, etiam apud Ligyreos ait in Thracia esse adytum Libero consecratum, ex quo redduntur oracula. sed in hoc adyto vaticinaturi plurimo mero sumpto, uti apud Clarium aqua potata, effantur oracula. apud Lacedæmonios etiam in sacris, [1] quæ Apollini celebrant Hyacinthia vocantes, hedera coronantur Bacchico ritu. item Bœotii Parnasum montem Apollini sacratum esse memorantes, simul tamen in eodem & oraculum Delphicum & speluncas Bacchicas uni deo consecratas colunt. unde & Apollini & Libero patri in eodem monte res divina celebratur. Quod cum & Varro & Granius Flaccus affirment, [2] etiam [3] Euripides his docet,

Διό-

QUæ *Apollini celebrant, Hyacinthia vocantes*] Juvenalis: *Facit hoc illos hyacinthos* quo modo & *hyacinthinalana* apud Persium, ni fallor, legi; & apud Divum Hieronymum, levi item discrimine *Hyacinthina sacra*, non *hyacinthia*. Vide lib. 1. adversus Jovinianum. *Pont.*

2. *Etiam Euripides his docet* Διόνυσος θύρσοισι] Versus illi in Aristophanis Ranis sunt. Act. 5. Sc. 1. Tu videto. *Idem.*

3. *Euripides*] Macrob. aut prorsus in hujus loci citatione hallucinatur: est enim sumtus ex Aristophanis Ranis; aut quia ibi Euripides hæc introducitur ad Dionysium dicens, iste tanquam ab Euripide dicta intelligi voluit. Anonymus ad editionem Stoerii.

4. Διό-

Διόνυσος ὃς θύρσοισι καὶ νεβρῶν δοραῖς
καθαπτὸς, ἐν πεύκαισι παρνασσὸν κάτα πηδᾷ χορεύων.

In hoc monte Parnaſo Bacchanalia alternis annis aguntur: ubi & Satyrorum, ut affirmant, frequens cernitur cœtus, & plerumque voces propriæ eorum exaudiuntur: itemque cymbalorum crepitus ad aures hominum ſæpe perveniunt. &, ne quis opinetur diverſis dis Parnaſum montem dicatum, idem Euripides in Licymnio Apollinem Liberumque unum eumdemque deum eſſe ſignificans ſcribit,

Δέσποτα φιλόδαφνε, Βάκχε, Παιὰν, Ἄπολλον, εὔλυρε.

ad eandem ſententiam Æſchylus:

Ὁ κισσεὺς Ἀπόλλων, ὁ καβαῖος, ὁ μάντις.

ſed licet illo prius aſſerto eundem eſſe Apollinem ac ſolem, edoctoque poſtea ipſum eſſe Liberum patrem qui Apollo eſt, nulla ex his dubitatio ſit ſolem ac Liberum patrem ejuſdem numinis habendum: abſolute tamen hoc argumentis liquidioribus adſtruetur. in ſacris enim hæc religioſi arcani obſervatio tenetur, ut ſol, cum in ſupero, id eſt, in diurno hemiſpherio eſt; Apollo vocitetur: cũ in infero, id eſt nocturno, Dionyſus, qui eſt Liber pater, habeatur. item Liberi patris ſimulachra partim puerili ætate partim juvenili fingunt,

7 præ-

4. Διόνυσος θύρσοισι] Vapulat hoc loco ab anonymo infelix Macrobius, vindice adhuc deſtitutus: nec pati poteſt Pontanus, quin hos verſus in Ariſtophane lectorem videre jubeat. Ne nos quidem alio te mittere poſſumus cum dolore & damno noſtro; ſed potuerunt olim: nam teſtatur Ariſtophanis ſcholiaſtes in principio Hypſipyles ea fuiſſe. Idem monuit doctiſſimus Leopardus lib. v. Emend. cap 12. Quo ineptior vir ille ignotus quiſquis eſt, qui Macrobium hallucinationis accuſat, quam ipſe miſer incurrit. Sed & cum legeretur Διόνυσος θυρσοῖς vel θύρσοις, monuit idem egregius vir reponendum Διόνυσος, ὃς θύρσοισι, & impetravit id a Camerario, aliiſque qui attenti fuerunt. Solus Stephanus cum Pontano ne non ubique eoſdem poſſes cognoſcere, metro jacturam inferre omiſſa vocula ὃς maluerunt. Nos Leopardum, id eſt hoc quidem loco, ipſum veritatis arcanum merito ſecuti ſumus. *Gronov.*

5. Παιὰν, ἀπόλλων, εὔλυρε.] Lego, ἄπολλον quinto caſu. *Meurſ.*

6. O καβαῖος, ὁ μάντις] Lego, ὁ καὶ βάκχιος, ὁ μ. Idem.

7 Præ-

7 præterea barbata ſpecie, ſenili quoq;, uti Græci ejus [8] quem Baſſarea, item quem Briſea appellant, & ut in Campania Neapolitani celebrant Hebona cognominantes. Hæ autem ætatum diverſitates ad ſolem referuntur, ut parvulus videatur hiemali ſolſtitio, qualem Ægyptii proferunt ex adyto die certa; quod tunc breviſſimo die veluti parvus & infans videatur: exinde autem procedentibus augmentis æquinoctio vernali ſimiliter atque adoleſcentis adipiſcitur vires, figuraque juvenis ornatur; poſtea ſtatuitur ejus ætas pleniſſima effigie barbæ ſolſtitio æſtivo; quo tempore ſummum ſui conſequitur augmentum. exinde per diminutiones dierum veluti ſeneſcenti quarta forma deus figuratur. Item in Thracia eundem haberi ſolem atque Liberum accipimus;
9 quem illi [10] Sebadium nuncupantes, magnifica religione celebrant, ut Alexander ſcribit: eique deo in colle Zilmiſſo ædes dicata eſt ſpecie rotunda; cujus medium interpatet tectum. rotunditas ædis monſtrat hujuſce ſideris ſpeciem: ſummoque tecto lumen admittitur, ut appareat ſolem cuncta vertice ſummo luſtrare lucis immiſſu, & quia oriente eo univerſa pateſiunt. Orpheus quoque ſolem volens intelligi ait inter cetera:

Τή-

7. *Præterea barbatâ ſpecie, ſenili quoque*] Legendum *ſeniliquæ ore*, pro, *ſenili quoque*. Pontan.

8. *Quem Baccapea, item quem Briſſea appellant*] Monſtra verborum! Reſtituo, *q. Baſſarea, i. q. Bryſea ap.* Nota nimis Βασσαρεὺς & Βρυσεὺς Bacchi cognomenta. Jam, ut obiter hoc dicam, quod ait Macrobius Liberi ſimulacra alia eſſe puerili, alia virili, alia ſenili ſpecie, cur id factitatum docet Ulpianus ad Oration. κατὰ Μειδίου. ἐκ πάσης ἡλικίας εἰκονίζουσι περὶ τοῦ Διονύσου. διότι καὶ πᾶν σχῆμα αὐτοῦ περιλάδιασι. καὶ γὰρ παῖδα, καὶ πρεσβύτην, καὶ ἄνδρα γράφουσιν αὐτόν. Macrobius phyſicam rationem reddit. Murſ.

9. *Quem illi Sebadium nuncupantes*] Lego, *Sabazium*. Euſtathius ad Dionyſium: ἔστιν δὲ καὶ ἔθνος Θρακικὸν Σάβοι, ὅπερ τοὺς βάκχους δηλοῖ Φρυγιακῇ διαλέκτῳ. ἐξ οὗ καὶ ὁ Διόνυσος ἔοικε Σαβάζιος λέγεσθαι, διότι καὶ βάκχος ὁ αὐτός. Idem.

10. *Sebadium nuncupantes:*] Ex veteribus lapidum monumentis ſcribendum, *Sabazium*. Inſcriptio marmoris candidiſſimi Romæ:

L. Nunnius. Alexander.
Donum. Dedit. Iovi. Sabazio.

Et ſic in aliis. Vide Inſcriptionem ipſam pag. XXII. num. 5. & aliam n. 4. *Scriver.*

11. Εξα-

Τήκων αἰθέρα δῖον, ἀκίνητον πρὶν ἐόντα.
[11] Ἐξανέφηνε θεοῖσιν ὥραν κάλλιστον ἰδέσθαι,
Ὃν δὴ νῦν καλέουσι Φάνητά τε καὶ Διόνυσον,
Εὐβουλῆά τ' ἄνακτα, καὶ Ἀνταύγην ἀρίδηλον.
Ἄλλοι δ' ἄλλο καλοῦσιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.
Πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε, Διόνυσος δ' ἐπεκλήθη,
Οὕνεκα δινεῖται κατ' ἀπείρονα μακρὸν Ὄλυμπον,
Ἀλλαχθεὶς δ' ὄνομ' ἔσχε προσωνυμίας πρὸς ἕκαστον
Παντοδαπὰς κατὰ καιρὸν, ἀμειβομένοιο χρόνοιο.

phaneta dixit ſolem ἀπὸ τοῦ φωτὸς καὶ φανεροῦ, id eſt, à lumine atq; illuminatione, quia cunctis viſitur cuncta conſpiciens Dionyſos, ut ipſe vates ait, ἀπὸ τοῦ δινεῖσθαι καὶ περιφέρεσθαι, id eſt, quod circumferatur in ambitum. unde Cleanthes ita cognominatum ſcribit ἀπὸ τοῦ διανύσαι, quia quotidiano impetu ab oriente ad occaſum diem noctemque faciendo, cœli conficit curſum. phyſici Διόνυσον, διὸς νοῦν, quia ſolem, mundi mentem eſſe dixerunt. mundus autem vocatur cœlum, quod appellant Iovem. unde Aratus de cœlo dicturus ait:

Ἐκ διὸς ἀρχώμεσθα.

Liber à Romanis appellatur; quod liber & vagus eſt, [12] ut ait Nævius:

Hac qua ſol vagus igneas habenas
Immittit propius, jugatque terra.

idem

11. Ἐξανέφηνε θεοῖσιν ὥραν] Labat verſus. Editio anni 1607. θεοῖσιν ὁρᾶν. Sed ſequitur ἰδέσθαι. Melius Camerarius & Veſalienſis, θεοῖς ὥραν. Intellige venuſtatem ſuam. Κάλλιστον, ſive adjectivum velis fœminino genere, quod jus in pleriſque ſic terminatis ſibi dant Attici, ſive adverbium, parum intereſt. *Gronov.*

12. *Vt ait Nævius*] Falſo hic *Nævium* citari pro *Lævio* ait Joſ. Scaliger cap. 27. lib. 2. Lectionum Auſonianarum. *Pontan.*

idem [13] versus Orphici εὐβουλῆα vocantes boni consilii hunc deum præstitem monstrant. nam, si conceptu mentis consilia nascuntur; mundi autem mentem solem esse opinantur auctores, à quo in homines manat intelligendi principium: merito boni consilii solem antistitem crediderunt. Solem Liberum esse manifeste pronuntiat Orpheus hoc versu:

Ἥλιος ὃν Διόνυσον ἐπίκλησιν καλέουσιν.

& is quidem versus absolutior. ille vero ejusdem vatis operosior;

Εἷς Ζεὺς, εἷς Ἅδης, εἷς Ἥλιος, εἷς Διόνυσος.

hujus versus auctoritas fundatur oraculo Apollinis Clarii; in quo aliud quoque nomen Soli adjicitur, qui in isdem sacris versibus inter cetera vocatur ἰάω. nam consultus Apollo Clarius [14] quis deorum habendus sit, qui vocatur ἰάω ita effatus est:

Ὄργια μὲν δεδαῶτας ἐχρῆν νηπευθέα κεύθειν.
Ἐν δ' ἀπάτῃ παύρη σύνεσις καὶ νοῦς ἀλαπαδνός.
Φράζεο τὸν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν ἰάω,
Χείματι μέν τ' ἀΐδην, Δία δ' εἴαρος ἀρχομένοιο,
Ἠέλιον δὲ θέρευς, μετοπώρου δ' ἁβρὸν ἰάω.

Hujus oraculi vim numinis nominisque interpretationem, qua Liber pater & Sol ἰάω significatur, exsecutus est Cornelius

13. *Versus Orphici*] Plurimi exhibent *Orphei*, non male. Ms. & editus anno 1500. *Orpheici*. Alterum utrum proculdubio reponendum, nisi malis *Orphaici*, ut I somn. 12. *Ipsum autem Liberum patrem Orphaici νοῦν ὑλικὸν suspicantur intelligi*. Gronov.

[14. *Quis Deorum habendus sit, qui vocatur Ἰάω, ita effatus est, &c.*] Diodorus Siculus histor. lib. 1. ubi verba facit de legumlatoribus antiquis, qui simularunt se Deorum munere acceptas leges popularibus suis constituisse, hæc confestim subjicit: *Apud Iudæos Mosen finxit Deum illum, qui Ἰάω cognominatur, leges ipsi tradidisse.* Hæc ille. Unde ut & ex loco & verbis Apollinis à Macrobio jam citatis liquere potest, summum illud numen, quod *Iehovam* SS. Scripturæ appellant, etiam ethnicis ac præsertim Græcis non fuisse incognitum. Vide item N. Fulleri Miscell. Sacra cap. 6. lib. 2. & lib. 4. c. 14. *Pont.*]

Παρὰ

nelius Labeo in libro cui titulus est, *De oraculo Apollinis Clarii*. Item Orpheus, Liberum atque Solem unum esse deum eundemque demonstrans, de ornatu vestituque ejus in sacris Liberalibus ita scribit:

Ταῦτά γε πάντα τελεῖν ἱερᾷ σκευῇ πυκάσαντα
Σῶμα θεοῦ πλάττειν ἐριαυγοῦς ἠελίοιο.
Πρῶτα μὲν ἀργυφέαις ἐναλίγκιον ἀκτίνεσσιν
Πέπλον φοινίκεον πυρὶ εἴκελον ἀμφιβαλέσθαι:
Αὐτὰρ ὕπερθε νεβρεῖο πανειόλου εὐρὺ καθάψαι
Δέρμα πολύστικτον θηρὸς κατὰ δεξιὸν ὦμον,
Ἄστρων δαιδαλέων μίμημ' ἱεροῦ τε πόλοιο,
Εἶτα δ' ὕπερθε νεβρῆς χρύσεον ζωστῆρα βαλέσθαι:
Παμφανόωντα πέριξ στέρνων φορέειν μέγα σῆμα
Εὐθὺς ὅτ' ἐκ περάτων γαίης φαέθων ἀνορούων
Χρυσείαις ἀκτῖσι βάλῃ ῥόον ὠκεανοῖο,
Αὐγὴ δ' ἄσπετος ᾖ, ἀνὰ δὲ δρόσῳ ἀμφιμιγεῖσα
Μαρμαίρῃ δίνῃσιν ἑλισσομένη κατὰ κύκλον,
Πρόσθε θεοῦ. ζώνη δ' ἄρ' ὑπὸ στέρνων ἀμετρήτων
Φαίνετ' ἄρ' ὠκεανοῦ κύκλος, μέγα θαῦμ' ἐσιδέσθαι.

Hinc & Vergilius sciens Liberum patrem Solem esse & Cererem Lunam, qui pariter fertilitatibus glebæ & maturandis frugibus vel nocturno temperamento vel diurno calore moderantur,

Vestro, ait, *si munere Tellus*
Chaoniam pingui glandem mutavit arista.

Solem vero terrenæ esse fecunditatis auctorem idem poëta profano mox docuit exemplo, cum ait:

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros.

& reliqua. Si enim hominum commento ignis adhibitus multiplex præstat auxilium: quid adscribendum est ætherio solis calori?

CAP. XIX.

Ne Martis quidem aut Mercurii aliud esse numen quam Solem.

QVæ de Libero patre dicta sunt hæc Martem eundem ac solem esse demonstrant. siquidem plerique Liberum cum Marte conjungunt, unum deum esse monstrantes. unde Bacchus ἐνυάλιος cognominatur; quod est inter propria Martis nomina. colitur etiam apud Lacedæmonios simulacrum Liberi patris hasta insigne non thyrso. sed & cum thyrsum tenet, quid aliud quam latens telum gerit, cujus mucro hedera lambente protegitur? quod ostendit vinculo quodam patientiæ obligandos impetus belli. habet enim hedera vinciendi obligandique naturam; nec non & calor vini, cujus Liber pater auctor est, sæpe homines ad furorem bellicum usque propellit. igitur propter cognatum utriusque effectus calorem Martem ac Liberum unum eundemque deum esse voluerunt. certe Romani utrumque patris appellatione venerantur, alterum Liberum patrem, alterum Marspitrem, id est, Martem patrem cognominantes. hinc etiam Liber pater bellorum potens probatur; quod eum primum ediderunt auctorem triumphi. Cum igitur Liber pater idem ac Sol sit, Mars vero idem ac Liber pater: Martem Solem esse quis dubitet? Accitani etiam Hispana gens, simulacrum Martis radiis ornatum maxima religione celebrant Neton vocantes. & certe ratio naturalis exigit ut Di caloris cœlestis parentes magis nominibus quam re substantiaque divisi sint. fervorem autem, quo animus excandescit excitaturque aliâs ad iram, aliâs ad virtutes, nonnumquam ad temporalis furoris excessum, per quas res etiam bella nascuntur, Martem cognominaverunt. cujus vim poëta exprimendo & similitudini ignis applicando ait:

Μαίνετο δ' ὡς ὅτ' ἄρης ἐγχέσπαλος ἢ ὀλοὸν πῦρ.

In summa pronunciandum est effectum solis, de quo fervor animo-

animorum, de quo calor ſanguinis excitatur, Martem vocari. Vt vero Mercurius Sol probetur ſuperius edocta ſuffragio ſunt. eumdem enim eſſe Apollinem atque Mercurium vel hinc apparet: quod apud multas gentes ſtella Mercurii ad Apollinis nomen refertur; & quod Apollo Muſis præſidet; Mercurius ſermonem, quod eſt Muſarum munus, impertit. præter hoc quoque Mercurium pro ſole cenſeri multa documenta ſunt. primum; quod ſimulacra Mercurii pinnatis alis adornantur, quæ res monſtrat Solis velocitatem. nam quia mentis potentem Mercurium credimus, appellatumque ita intelligimus ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν & ſol mundi mens eſt, ſumma autem eſt velocitas mentis ut ait Homerus;

ὡσεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα,

ideo pinnis Mercurius quaſi ipſa natura ſolis ornatur. Hoc argumentum Ægyptii lucidius abſolvunt ipſius ſolis ſimulacra pinnata fingentes; quibus color apud illos non unus eſt. alterum enim cærula ſpecie, alterum clara fingunt; ex his clarum ſuperum & cæruleum inferum vocant. inferi autem nomen Soli datur, cum in inferiore hemiſphærio, id eſt, hiemalibus ſignis curſum ſuum peragit; ſuperi, cum partem Zodiaci ambit æſtivam. Eadem circa Mercurium ſub alia fabula fictio eſt, cum inter ſuperos & inferos deos adminiſter ac nuntius æſtimatur. Argiphontes præterea cognominatur non quod Argum peremerit, quem ferunt per ambitum capitis multorum oculorum luminibus ornatum, cuſtodiſſe Junonis imperio Inachi filiam Io ejus deæ pellicem converſam in bovis formam: ſed ſub hujuſcemodi fabula Argus eſt cælum ſtellarum luce diſtinctum; quibus ineſſe quædam ſpecies cæleſtium videtur oculorum. cælum autem Argum vocitari placuit à candore & velocitate [1] περὶ τὸ λευκὸν καὶ

Περὶ τὸ λευκὸν καὶ ταχὺ] Sanequam diverſe hoc loco legitur. | περὶ τὸ λευκὸν ταχύ. περὶ τὸ ἀργὸν ταχύ. περὶ τὸ ἀργὸν καὶ ταχύ.

κὸν καὶ ταχύ. Et videtur terram desuper observare: quam Ægyptii, hieroglyphicis litteris cum signare volunt, ponunt bovis figuram. is ergo ambitus cæli stellarum luminibus ornatus tunc æstimatur enectus à Mercurio, cum sol diurno tempore obscurando sidera velut enecat, vi luminis sui conspectum eorum auferendo mortalibus. pleraque etiam simulacra Mercurii quadrato statu figurantur solo capite insignita & virilibus erectis. quæ figura significat Solem mundi esse caput & rerum satorem, omnemque vim ejus non in quodam divisorum ministerio membrorum, sed in sola mente consistere, cujus sedes in capite est. quatuor latera eadem ratione finguntur, qua & tetrachordum Mercurio creditur attributum. quippe significat hic numerus vel totidem plagas mundi, vel quatuor vices temporum, quibus annus includitur; vel quod duobus æquinoctiis duobusque solstitiis Zodiaci ratio distincta est: ut lyra Apollinis chordarum septem tot cælestium sphærarum motus præstat intelligi, [2] quibus Solem moderatorem natura constituit. in Mercurio solem coli etiam ex caduceo claret, quod Ægyptii in specie draconum maris & feminæ conjunctorum figuraverunt Mercurio consecrandum. hi dracones parte media voluminis sui invicem nodo, quem vocant Herculis, obligantur; primæque partes eorum reflexæ in circu-

Nihil sufficit. Lego: [illegible] τὸ λευκὸν, τουτέστι λαμπρὸν καὶ ταχύ. Tale quid omnino requiritur. *Gronov.*

2. *Quibus Solem moderatorem natura constituit*] Et tunc Persica voce *Mithram* dictum insuper noto. Statius Thebaidos I.

- - Seu te roseum Titana vocari
Gentis Achemeniæ ritu, seu præstat Osyrim
Frugiferum, seu Persei sub rupibus antri
Indignata sequi torquentem cornua Mithram.

Nam *cornua indignata sequi* Lunam aliosque planetas interpretor. Tertullianus adversus Marcionem lib. I. *Sicuti aridæ & ardentis naturæ sacramenta leones Mithræ philosophantur.* Sed omnium disertissime Claudianus de laudibus Stiliconis: *Et vaga testatur volventem sidera Mithram.* Atque hæc causa est simulachrum hujus Dei vultu fuisse leonis, cum tiara Persico (ita legerim apud Lutatium non *prisci* ut laudat Bernartius) habitu, utraque manu reluctantis tauri cornua comprimens. *Pontan.*

Quod

circulum pressis osculis ambitum circuli jungunt: & post nodum caudæ revocantur ad capulum caducei; ornanturque alis ex eadem capuli parte nascentibus. Argumentum caducei ad genituram quoque hominum, quæ genesis appellatur, Ægyptii protendũt deos præstites homini nascenti quatuor adesse memorantes, δαίμονα, τύχην, ἔρωτα, ἀνάγκην: & duo priores Solem ac Lunam intelligi volunt, quod Sol auctor spiritus caloris ac luminis humanæ vitæ genitor & custos est; & ideo nascentis dæmon, id est, deus creditur: Luna τύχη; quia corporum præsul est, quæ fortuitorum varietate jactantur: amor osculo significatur; necessitas nodo. cur pinnæ adjiciantur jam superius absolutum est. Ad hujusmodi argumenta draconum præcipue volumen electum est propter iter utriusque sideris flexuosum.

CAP. XX.

Quin Æsculapium quoque, & Salutem, & Herculem, & cum Iside, ipsum etiam Serapin, alios quam Solem deos non esse.

HInc est quod simulacris Æsculapii & Salutis draco subjungitur; quod hi ad Solis naturam Lunæque referuntur. & est Æsculapius vis salubris de substantia solis subveniens animis corporibusque mortalium: Salus autem naturæ lunaris effectus est, quo corpora animantium juvantur salutifero firmata temperamento. ideo ergo simulacris eorum junguntur figuræ draconum; quia præstant ut humana corpora velut infirmitatis pelle deposita, ad pristinum revirescant virorem, ut virescunt dracones per annos singulos pelle senectutis exuta, propterea & ad ipsum solem species draconis refertur; quia Sol semper velut à quadã imæ depressionis senecta in altitudinẽ suã ut in robur revertitur juventutis. Esse autem draconem inter præcipua solis argumenta, etiam nominis fictione monstratur, ' quod sit nuncupatus

ἀπὸ

QVod sit nuncupatus ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id est, videre.] Iisdem iste verbis Festus: *Dracones dicti ἀπὸ τοῦ δρακεῖν quod est videre. Clarissimam enim dicuntur*

ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id est, videre. nam ferunt hunc serpentem acie acutissima & pervigili naturam sideris hujus imitari; atq; ideo ædium, adytorum, oraculorum, thesaurorum custodiam draconibus assignari. Æsculapium vero eundem esse atque Apollinem non solũ hinc probatur, quod ex illo natus creditur, sed quod ei & jus divinationis adjungitur. nã Apollodorus in libris quibus titulus est περὶ θεῶν, scribit quod Æsculapius divinationibus & auguriis præsit. nec mirum: siquidem medicinæ atque divinationum consociatæ sunt disciplinæ, nam medicus vel commoda vel incommoda in corpore futura prænoscit; sicut ait Hippocrates oportere medicum dicere de ægro, τά τε παρεόντα καὶ τὰ προγεγονότα καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι, id est,

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura sequentur.

quod congruit divinationibus, quæ sciunt

τά τε ὄντα, τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα.

Sed nec Hercules à substantia solis alienus est. quippe Hercules ea est solis potestas, quæ humano generi 2 virtutem ad similitudinem præstat deorum. Nec æstimes Alcmena apud Thebas Bœotias natum solum 3 vel primum Herculem

tur habere oculorum aciem: quæ ex causa incubantes eos thesauris custodiæ causa finxerunt. Unde liquet non abs re dictum Martiali:

Largiris nihil, incubasque gazæ
Ut magnus Draco. Pont.

2. *Virtutem ad similitudinem præstat Deorum*] Aurem mihi vellit hic locus & admonet plane parilis apud Senecam Tragicum super eodem hoc Hercule loci. Sed loci, qui jam diu censores exercuit, & ita exercuit, ut nec industria ulla aut libris devenire ad verum valuerint; Anglicanus vero vetus, quo ego nuper usus, inter tineas & blattas obscure sepositus nivea ejus veste & vultu solus & occulte fruebatur. Ego hac occasione non invitus in luce locabo. Vulgatus Agamemnone vers. 805.

Semper ingentes educas alumnos,
Imparem æquasti numerum Deorum.

At in veteri illo, quem dixi erat: *impetu æquasti.* & sequutus sum libens (quisquis ille fuit) optimi sensus optimum scribam: nisi vero quæ super *impare hoc Deorum numero* varie philosophati interpretes viri, & vidi denique quam simplex semper oratio veritas. In Hercule Furente ipse de se Hercules, *Inferna nostros regna sensêre impetus.* Videnda tamen quæ postmodum notavi ad eundem locum in editione harum Tragœdiarum V. Cl. Petri Scriverii. *Idem.*

3 *Vel primum Herculem nuncupatum*] Recte annotat Macrobius non illi, simulac genitus fuit, Herculis nomen datum. Ex Historia enim & Pythiis

lem nuncupatum. immo post multos atque postremus ille hac appellatione dignatus est honoratusque hoc nomine; quia nimia fortitudine meruit 4 nomen dei virtutem regentis. ceterum deus Hercules religiose quidem & apud Tyron colitur: verum sacratissima & augustissima Ægyptii cum religione venerantur, ultraque memoriam quæ apud illos retro longissima est, ut carentem initio colunt. Ipse creditur & gigantas interemisse cum cælo propugnaret, quasi virtus deorum. gigantas autem quid aliud fuisse credendum est quam hominum quandam impiam gentem deos negantem; & ideo æstimatam deos pellere de cælesti sede voluisse? horum pedes in draconum volumina desinebant. quod significat nihil eos rectum nihil superum cogitasse, totius vitæ eorum gressu atque processu in inferna mergente. ab hac gente sol pœnas debitas vi pestiferi caloris exegit. Et revera Herculem solem esse vel ex nomine claret. Ἡρακλῆς enim quid aliud est nisi ἤρος, id est aëris κλέος: quæ porro alia aëris gloria est nisi solis illuminatio; cujus recessu profunditate occulitur tenebrarum? Præterea sacrorum administrationes apud Ægyptios multiplici actu multiplicem dei asserunt potestatem, 5 significantes Herculem hunc esse τὸν ἐν πᾶσι καὶ

διὰ

thiis sermonibus notum Heraclidem appellatum primitus: Post certa de causa oraculum consulenti Apollinis & compoti votorum facto, hoc insuper carmen & omen à Deo editum:

Ἡρακλῆ δέ σε Φοῖβος ἐπώνυμον ἐξονομάζει,
Ἥρᾳ γὰρ ἀνθρώποισι φέρων, κλέος ἄφθιτον ἕξεις.

Quod & signanter adumbravit Aurelius noster illis statim verbis, *Meruit nomen Dei virtutem regentis*. Ubi tamen vocem, *regentis* (probabo spero doctis) refinxero libens in *vegentis*. Pomponius Majali: *Animos Venus veget ingentibus ventis*. Idem.

4. *Nomen Dei virtutem regentis*] Qui refinxerit libens *vegentis*, & se probaturum doctis sperat, operam ludit. Deus regens virtutem est præses virtutis, quem aliter dicere solet curantem virtuti (quomodo præfecti in exercitu curare dicuntur) frequentissime autem potentem virtutis. Sic Apollo Θυραῖος *exitus & introitus potens*. Mercurius *vocis & sermonis potens*. Et quidni hic, ut lib. 1. Som. cap. 9. *Hisque* (priscis regibus) *exemplo veteris potestatis etiam in cælo regendi res humanas assignat officium*. Gronov.

5. *Significantes Herculem hunc esse*] Cur tributi duodecim labores Herculi,

διὰ πάντων ἥλιον. Ex re quoque alibi terrarum gesta argumentum non vile colligitur. nam Theron rex Hispaniæ citerioris, cum ad expugnandum Herculis templum ageretur furore instructus exercitu navium; Gaditani ex adverso venerunt provecti navibus longis: commissoque prælio adhuc æquo Marte exsistente pugna subito in fugam versæ sunt regiæ naves; simulque improviso igne correptæ conflagraverunt. paucissimi, qui superfuerant, hostium capti indicaverunt apparuisse sibi leones proris Gaditanæ classis superstantes, ac subito suas naves immissis radiis quales in Solis capite pinguntur exustas. Eidem Ægypto adjacens civitas, quæ conditorem Alexandrum Macedonem gloriatur, Sarapin atque Isin cultu pæne attonitæ venerationis observat: omnem tamen illam venerationem Soli se sub illius nomine testatur impendere, vel dum calathū capiti ejus infigunt, vel dum simulacro signum tricipitis animantis adjungunt; quod exprimit medio eodemque maximo capite leonis effigiem. dextera parte [6] caput canis exoritur mansueta specie blandientis.

cum plures exantlarit, docet Servius ad illud Virgilii 8. Æneid.

Tartareum ille manu custodem in vincla petivit.

Hercules, inquit, *à prudentioribus mente magis quam corpore fortis inducitur, adeo ut duodecim ejus labores referri possint ad aliquid* (forte rectius, *ad animum.*) *nam cum plura fecerit, duodecim ei tantum adsignantur propter agnita duodecim signa.* Pont.

6. *Caput canis exoritur.*] Ita reposuimus, ex libris, pro *leonis*. Anubis enim intelligendus, de quo Juvenalis Sat. 6.

Qui grege lanigero circumdatus, & grege calvo.

Plangentis populi currit derisor Anubis.

Interpres, *Anubis dictus quia caput caninum accepit per mysteria*. Laur. Pignorius p. 32. malit legere ad naturam canis, *derisor Anubis*. Vide eum in Expos. mensæ Isiacæ. At *derisor* dicitur respectu populi plangentis. Porro locus Macrobii qui præcessit cap. 19. pag. 295. *Argumentum caducei ad genituram quoque hominis quæ genesis appellatur, Ægyptii protendunt*, faciat forte ad hunc ipsum Juvenalis locum, sed ut hodie in Juvenale editur nihil minus. Est enim in omnibus libris: *Magnaque debetur violato pœna cadurco.* Et interpretes quot adeo tot quoque sententias refero. In codice vero, qui penes me scripto (quomodo & alii in aliis licet non probent) invenio: *pœna caduceo.* Locum totum videamus & clara indicia dabit ita legendum: Id solum præmonendum, Anubin quoque sub forma Mercurii cultum, ut diserte ad illud Maronis, *Omnigenumque Deum monstra & latrator Anubis*, annotat Honoratus. Ait itaque jam Juvenalis:

dientis. pars vero læva cervicis rapacis lupi capite finitur; easque formas animalium draco connectit volumine suo capite redeunte ad dei dexteram qua compescitur monstrum. Ergo leonis capite monstratur præsens tempus: quia conditio ejus inter præteritum futurumque actu præsenti valida fervensque est. sed & præteritum tempus lupi capite signatur, quod memoria rerum transactarum rapitur & aufertur. item canis blandientis effigies futuri temporis designat eventum; de quo nobis spes licet incerta blanditur, tempora autem cui nisi proprio famularentur auctori? cujus vertex insignitus calatho & altitudinem sideris monstrat, &
7 potentiam capacitatis ostentat: quia in eum omnia terrena redeunt dum immisso calore rapiuntur. Accipe nunc quid de Sole vel Sarapi pronuntietur oraculo. nam Sarapis, quem Ægyptii deum maximum prodiderunt, oratus à Nicocreonte Cypriorum rege quis deorum haberetur his versibus, sollicitam religionem regis instruxit:

Εἰμὶ θεὸς τοῖος δὲ μαθεῖν, οἷον κ' ἐγὼ εἴπω.
Οὐράνιος κόσμος κεφαλὴ, γαστὴρ δὲ θάλασσα,
Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ' οὔατ' ἐν αἰθέρι κεῖται.
Ομμά τι τηλαυγὲς, λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

8 ex

Plangentis populi currit derisor Anubis.
Ille petit veniam, quoties non abstinet uxor
Concubitu sacris observandisque diebus,
Magnaque debetur violato pœna caduceo,
Et movisse caput visa est argentea serpens
Illius lachrimis, meditataque murmura præstant
Ut veniam culpæ non abnuat.

Erit ergo, *violatum caduceum*, ipsum numen seu ut Aurelius locutus, *genituræ præstes Deus*. *Argenteam* autem *serpentem*, *Draconem* ubivis dixit Macrobius. quomodo & in ipsa caducei descriptione. Etiam Lycophron Cassandra: [illegible] δ' ἐνὶ δράκοντος, nam Cychreum intelligit qui ὄφις dictus, ut docet Stephanus. *Idem.*

7. *Et potentiam capacitatis ostentat*] Lego: *t. p. rapacitatis*. Subdit enim: *quia in eum omnia terrena redeunt dum immisso calore rapiuntur*. Meurs. Calathi figura rapacitatem sideris nulla vel subtilissima ratione potest simulare. Sed quia omnia terrena immisso calore rapta in eum redire possunt, inde amplitudinem ejus calathi, hoc est, capacitatis potentiam ostentat. Hoc Macrobii est. *Gronov.*

8. Ex

8 ex his apparet Sarapis & ſolis unam & individuam eſſe naturam. Iſis juncta religione celebratur, quæ eſt vel terra vel natura rerum ſubjacens Soli. hinc eſt quod continuatis uberibus corpus deæ omne denſetur, quia terræ vel rerum naturæ altu nutritur univerſitas.

8 *Ex his apparet Sarapis & ſolis unam eſſe & individuam naturam*] Æliani locus libro de Animalibus 10. cap. 28. lepidus eſt: Μισοῦσι δὲ οἱ αὐτοὶ θεραπευταὶ τοῦ Διὸς τοῦ προσηγορευμένου καὶ τὴν ὄρυγα. Τὸ δὲ αἴτιον, ἀποστραφεὶς πρὸς τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, τὴν περιττὴν τῆς αὑτοῦ τροφῆς ἐκβάλλει, φασὶν Αἰγύπτιοι. id eſt, *Et vero etiam quos modo commemoravi Serapidis colentes, ex eo Orygem oderunt, quod ad Solis exortum converſus, ſicut Ægyptii ferunt, alvum dejiciat.* Nec abſimilia narrat Apollo Orus ἱερογλυφικῶν libro priore. Qui volet, videto. *Pont.*

CAP. XXI.

Adonin, Attinem, Oſirin, & Horum, aliud non eſſe quam Solem. Præterea & duodecim ſigna Zodiaci ad naturam Solis referri.

ADonin quoque Solem eſſe non dubitabitur inſpecta religione Aſſyriorum, [1] apud quos Veneris Architidis & Adonis maxima olim veneratio viguit, quam nunc Phœnices tenent. nam phyſici terræ ſuperius hemiſphærium, cujus partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt; inferius vero hemiſphærium terræ Proſerpinam voca-

A*Pud quos Veneris Architidis*] Monuit conjectaneis ad Varronem clariſſimus Scaliger refingendum, *Derceitidis*, detorta nimirum voce à Syriaco *Adardaga*. Sed cauſas qui uberius volet ibidem videto. [Vide Ramirezi Pontocont. cap. 21. & vide Macrobium noſtrum cap. ſeq. 23. Vbi ait: *ſubjungunt eidem deam nomine Adargatim.* Vide denique Miſcel. ſacra N. Fulleri cap. 13. lib. 1. Vide item notas Bongarſii ad Iuſtinum lib. 36, ubi pro *Arathis* leg. *Atharam*, quæ Syrorum ſit dea, etiam *Atargatis* dicta. Strabo 16, & hujus meminiſſe etiam Macrobium putat hoc loco. Seldenus lib de diis Syris cap. 3 Syntag. 2 legit *Aphacitis*. Non enim, inquit, Derceto, non Adargidis aut Ategatis monte Libano colebatur, ſed Venus Aphacitis, à regione cognomine dicta. Zoſimus hiſt. 1. Aphaca locus eſt inter Heliopolim & Byblum, ubi fanum eſt Veneris Aphacitidis. Sed vide, quem dixi, loco citato Seldenum. *Pontan.*

vocaverunt. ergo apud Aſſyrios ſive Phœnicas lugens inducitur dea: quod Sol annuo greſſu per duodecim ſignorum ordinem pergens partem quoque hemiſphærii inferioris ingreditur; quia de duodecim ſignis Zodiaci ſex ſuperiora ſex inferiora cenſentur: & cum eſt in inferioribus & ideo dies breviores facit, lugere creditur dea, tamquam Sole raptu mortis temporalis amiſſo à Proſerpina retento; quam numen terræ inferioris circuli & antipodum diximus. rurſumque Adonin redditum Veneri credi volunt, cum ſol evictis ſex ſignis inferioris ordinis incipit noſtri circuli luſtrare hemiſphærium cum incremento luminis & dierum. ab apro autem tradunt interemptum Adonin, hiemis imaginem in hoc animali fingentes; quod aper hiſpidus & aſper gaudet locis humidis & lutoſis pruinaque contectis, proprieque hiemali fructu paſcitur glande. ergo hiems veluti vulnus eſt ſolis, quæ & lucem ejus nobis minuit & calorem; quod utrumque animantibus accidit morte. Simulacrum hujus deæ in monte Libano fingitur capite obnupto, ſpecie triſti, faciem manu læva intra amictum ſuſtinens, lachrymæ viſione conſpicientium manare creduntur. quæ imago præter quod lugentis eſt, ut diximus, deæ, terræ quoque hiemalis eſt; quo tempore obnupta nubibus ſole viduata ſtupet, fonteſque veluti terræ oculi uberius manant, agrique interim ſuo cultu vidui mæſtam faciem ſui monſtrant. Sed cum ſol emerſit ab inferioribus partibus terræ, vernaliſque æquinoctii tranſgreditur fines augendo diem: tunc eſt & Venus læta & pulcra virent arva ſegetibus, prata herbis, arbores foliis. ideo majores noſtri Aprilem menſem Veneri dicaverunt. Similiter Phryges fabulis & ſacrorum adminiſtrationibus immutatis, [2] circa matrem deum & Attinem eadem intelligi præſtant.

2. *Circa matrem Deum*] Inſcriptum Romæ in ædibus Cardinalis Columnæ ad Palatium majus:

DOMUS ÆTERNA FLAVIÆ CHRYSIDIS LABERIA FELICIA SACERDOS MAXIMA MATRIS DEUM M. L. *Pont.*

3. *Cujus*

ſtant. quis enim ambigat matrem deum terram haberi? Hæc dea leonibus vehitur, validis impetu atque fervore animalibus; quæ natura cæli eſt, 3 cujus ambitu aër continetur qui vehit terram. Solem vero ſub nomine Attinis ornant fiſtula & virga. fiſtula ordinem ſpiritus inæqualis oſtendit: quia venti, in quibus nulla æqualitas eſt, propriam ſumunt de ſole ſubſtantiam. virga poteſtatem ſolis aſſerit qui cuncta moderatur. præcipuam autem Solis in his ceremoniis verti rationem hinc etiam poteſt colligi; quod ritu eorum catabaſi finita, ſimulationeque luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium a. d. octavum Kalendas Aprilis, quem diem Hilaria appellant, quo primum tempore ſol diem longiorem nocte protendit. idem ſub diverſis nominibus religionis effectus eſt apud Ægyptios, cum Iſis Oſirin luget. nec in occulto eſt neque aliud eſſe Oſirin quam Solem, nec Iſin aliud eſſe quam terram, ut diximus, naturamve rerum: eademque ratio quæ circa Adonin & Attinem vertitur in Ægyptia quoque religione luctum & lætitiam vicibus annuæ adminiſtratio-

3. *Cujus ambitu aër continetur, qui vehit terram*] Notabilis hic locus de Telluris aërea vectione; nec præteriit Batavæ juventutis gloria, Douza filius, qui Notis ad Tibullum apte hinc firmavit irriſum imperitis Lucani verſiculum & mentem; *Dum terra fretum terramque levabit Aër.* Sed ipſum vidiſſe operæ erit impenſa. Opinio hæc, ſi ad naturæ potius, quam poëtarum decreta exigatur, ridebitur viris philoſophis. Excuſſiſſe tamen majoribus operis ait in Poëtices libris vir ſcientiæ nullius inſcius Jul. Scal. qui & Philoſtrati prolato loco non diſſimilem de aqua ſententiam veterum referente, cenſuit Lucani, quæ & nos ſupra laudavimus verba, non negligendæ cenſuræ. Imo & Plinius, princeps inter Latinos naturæ myſtes, ait cap. 5. lib. 2. *Hujus* (ſcilicet *aëris*) *vi ſuſpenſam cum quarto aquarum elemento, librari medio ſpatio tellurem.* Suggeſſit opportune Scriverius Lucretii verſus, unde hæc iſta de Matre Deum, & aërea quoque Terræ libratione; quod & Lucanus, uti & jamjam monuimus, & Claudianus etiam extulerat:

Et qui perpetuo terras ambitque vehitque
Nec premat incumbens oneri, nec ceſſerit aër.

Sed Lucretii, quos dixi, verſus illuſtres ſunt, & digniſſimi adſcriptione:

Hanc veteres Graium docti cecinere poetæ
Sublimem in curru bijuges agitare leones,
Aëris in ſpatio magnam pendere docentes
Tellurem, neque poſſe in terra ſiſtere Terram.

Extant lib. 2. ubi de Deum Matre: *Id.*

4 Hinc

nistrationis alternat: [4] hinc Osirin Ægyptii, ut solem esse asserant, quotiens hieroglyphicis litteris suis exprimere volunt, insculpunt sceptrum, [5] inque eo speciem oculi exprimunt, & hoc signo Osirin monstrant; significantes hunc deum Solem esse, regalique potestate sublimem cuncta despicere: quia [6] Solem Iovis oculum appellat antiquitas. Apud eosdem Apollo, qui est Sol, Horus vocatur, ex quo & horæ vigintiquatuor, quibus dies noxque conficitur, nomen acceperunt: & [7] quatuor tempora, quibus annuus orbis impletur, horæ vocantur. Idem Ægyptii, volentes ipsius Solis nomine dicare simulacrum, figuravere raso capite, sed dextra parte crine remanente. servatus crinis docet Solem naturæ rerum numquam esse in operto. dempti autem capilli residente radice monstrant hoc sidus etiam tempore quo non visitur à nobis rursum emergendi, uti capillos, habere substantiam. eodem argumento significatur & tempus quo angusta lux est, cum velut abrasis incrementis [8] naturæque manente exstantia, ad minimum diei sol pervenit spatium; quod veteres appellavere brumale solstitium; brumam

4. *Hinc Osirim Ægyptii*] Magnus ab Ægyptiis huic idolo honos habitus. Satyrici carmen de eodem capiendum:

Exclamare libet populus quod clamat Osiri
Invento.

Clamatum autem, uti invenio in Glossis vetustis, *εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν. Idem.*

5. *Inque eo speciem oculi exprimunt*] Placet Cl. Lipsii inventum, æstimantis vix aliam notam super impressam cruci commissæ; ut pote quæ Tau literam referat cum annulo vel ansula superne. Ipsum T. *vitam venturam* interpretati Ægyptii, unde hieroglyphicam & apposite, ut & idem censet, Sol adscriptus qui auctor vitæ. Sed ipsum adisse non pigeat Notis ad primum lib. de cruce cap 8. *Idem.*

6. *Solem Iovis oculum appellat antiquitas*] Charphilides Τί ἥλιος; οὐράνιος ὀφθαλμός: *Quid Sol? cælestis oculus.* Et apud Hesiodum, Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμός. [Vide Laur. Pignorium Mensæ Isiacæ Expositione p. 16, ubi docet ab Eusebio Osirin multioculum dictum itemque à Diodoro & Plutarcho. *Idem.*

7. *Quatuor tempora, quibus annuus orbis impletur, horæ vocantur*] Obiter Censorinum emenda cap. 19. *Eoque ver, æstatem, autumnum, hyemem, ὥρας & annum dici*, &c. Scribo, ὥρας *Meurs.*

8. *Naturaque manente extantia.*] Faciendum, *angusta manente extantia*; indicio Anglicani scripti, cui, ut fere solet, assentitur vetustæ cusus. *Pont.*

9. *Rursum*

mam à brevitate dierum cognominantes, id est, βραχὺ ἦμαρ. ex quibus latebris vel angustiis [9] rursus emergens ad æstivum hemisphærium tanquam enascens in augmenta porrigitur; & tunc ad regnum suum pervenisse jam creditur. propterea Ægyptii animal in Zodiaco consecravere ea cæli parte, qua maxime annuo cursu Sol valido effervet calore; leonisque inibi signum domicilium Solis appellant: quia id animal videtur ex natura Solis substantiam ducere, [10] primumque impetu & calore præstat animalia, uti præstat sol sidera; validusque est leo pectore & priore corporis parte, ac degenerat posterioribus membris. æque solis vis prima parte diei ad meridiem increscit, vel prima parte anni à vere in æstatem; mox elanguescens deducitur vel ad occasum qui diei, vel ad hiemem quæ anni pars videtur esse posterior, idemque oculis patentibus atque igneis cernitur semper; ut sol patenti igneoque oculo terram conspectu perpetuo atque infatigabili cernit. Nec solus leo sed [11] signa quoque universa Zodiaci ad naturam Solis jure referuntur,

9. *Rursus emergens ad æstivum hemisphærium tanquam enascens in augmentum porrigitur*] Lego, *tanquam renascens*. Meurs.

10. *Primumque impetu & calore præstat animalia, ut præstat Sol sidera*] Leonis indolem eleganter etiam adumbravit Manilius in ejus asterismo, sed loco tamen necdum satis firmato. Vulgatur lib. IIII.

Hoc babet, hoc studium postes ornare superbos
Pellibus, & captas domibus configere prædas.
Et purgare metu silvas & vivere rapto.

Sed repperit in chirographis vir clarissimus, *parare metu*. unde & ipse formandum censuit, *purare*. sed scriptum sio Poëtæ, *pacare metu*, convenientissime in hoc animal, quod ut dixit Macrobius præstat cetera. Tyrannus enim dominatorque quodammodo in silvestri illo ac vasto regno est, quem oderunt dum metuunt. Deinde ridet magis *vivere victor*; nam in scriptis intelligo esse, *victo*, non *rapto*. Plautus, *virtute dixit vos victores vivere*, &c. Denique *Hoc habet*, fuerit, *hoc havet*. Pont.

11. *Signa quoque universa Zodiaci ad naturam solis*] Nec signa solum sidera, sed & reliqua quoque quæ stata Censorinus dixit ad mirabile hoc validumque astrum referri, Poëtis testibus docere non sit difficile. Quid? Nonne Maro per *Sirium* stellam solem intellexisse dicendus illo versu,

Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
Ardebat cælo.

Et Suidas annotat σείριον à multis exponi τὸν ἥλιον, id est, *Sirium solem*. Sed ut hoc obiter addam, *Sirius* cum indubie sit stella in lingua Canis lucida, va-

feruntur, &, ut ab ariete incipiam, magna illi concordia est. nam is per menses sex hibernales sinistro incubat lateri, ab æquinoctio verno supra dexterum latus: sicut & Sol ab eodem tempore dexterum hemisphærium, reliquo ambit sinistrum. 12 Ideo & Hammonem, quem deum Solem occidentem Libyes existimant, arietinis cornibus fingunt, quibus maxime id animal valet sicut sol radiis. nam & apud Græcos ἀπὸ τοῦ κάρα κριὸς appellatur. Taurum vero ad solem referri multiplici ratione Ægyptius cultus ostendit: vel quia apud Heliopolim taurum Soli consecratum, 13 quem Neton cognominant, maxime colunt; vel quia bos Apis in civitate Memphi Solis instar excipitur; vel quia in oppido Herminthi magnifico Apollinis templo consecratum Soli colunt taurum, Pacin cognominantes, insignem miraculis convenientibus naturæ Solis. nam & per singulas horas mutare colores affirmatur, & hirsutus setis dicitur in adversum nascentibus contra naturam omnium animalium. unde habetur veluti imago Solis in diversam mundi partem nitentis.

Gemini

variant tamen auctores cujus proprie dicatur, an videlicet Orionis, an Isidis, aut denique Cephali. Pollux lib. 5. cap: 5. Icarii canem fuisse vult innuere, quod firmandum censeo assensu Nasonis. In Nuce;

Quid si non aptas solem fugientibus (umbras,
Finditur Icario cum cane terra, darem. Pont.

12. *Ideo & Hammonem, quem deum solem occidentem Libyes existimant, arietinis cornibus fingunt, quibus maxime id animal valet, sicut Sol radiis*] Festus Pompejus Hammonem cognominatum tradit, quia in arenâ putatur inventus, quæ Græcè ἄμμος dicitur. At propius Hebræi rem explicent, quibus *Hamma* vox Solem ac calorem diserte notat unde & *Cham* sive *Hham* quoque dictus iisdem est, quod ejus scilicet posteri a sole usti nigrique sint.

Quod autem cornibus eundem Hammonem fingi addat, inde est, quod orientales populi *cornicari* pro *radiare* seu *coruscare* acceperunt. Unde & Mosi cornua tribuuntur, quod vultus ejus coruscare ac radiare videretur. *Idem.*

13. *Quem Neton cognominant*] V. c. *Netiron*. Meurs. Hoc vocabulum Hispanicâ linguâ Marti datum supra dixit Macrobius. Sed ex Stephani mutatione: nam Mss. ibi cum editis omnibus *Necyn*, quomodo & Ortelius allegat. Camerarius tantum & Stœriana testantur in antiquo esse *Neton*. Hoc loco MS. cum editione anni 1500. *Neriton*. Ascensius, Vetal. Camerar. *Netiron* & plerique ad marginem antiquos habere *Neuton*, quomodo Seldenus in MS. ut prædicat, vetustissimo invenit, cui placet *Mneuin*, quem sequitur Grotius ad Exodon, & hactenus acquiesco. *Gro.*

14 Gemini autem, qui alternis mortibus vivere creduntur, quid aliud nisi Solem, unum eundemque significant, modo descendentem in ima mundi, modo mundi in summam altitudinem resurgentem? Cancer obliquo gressu quid aliud nisi iter Solis ostendit, qui viam nunquam rectam sed per illam semper meare sortitus est,

Obliquus qua se signorum verteret ordo;

maximeque in illo signo Sol à cursu supero incipit obliquus inferiora jam petere. De leone supra jam dictum est. Virgo autem, quæ manu aristam refert, quid aliud quam δύναμις ἡλιακὴ quæ fructibus curat? & ideo justitia creditur; quæ sola facit nascentes fructus ad hominum usus pervenire. Scorpius totus, in quo Libra est, naturam Solis imaginatur; qui hieme torpescit, & transacta hac aculeum rursus erigit vi sua nullum naturæ damnum ex hiberno torpore perpessa. Sagittarius, qui omnium Zodiaci domiciliorum imus atque postremus est, ideo ex homine in feram per membra posteriora degenerat, quasi postremis partibus suis à superis in inferna detrusus. sagittam tamen jacit: quod indicat tunc quoque universorum constare vitam radio Solis vel ab ima parte venientis. Capricornus ab infernis partibus ad supera Solem reducens capræ naturam videtur imitari; 15 quæ dum pascitur, 16 ab imis partibus prominentium semper scopulorum alta deposcit. Aquarius nonne ipsam vim Solis ostendit? unde enim imber caderet in terras, nisi solis calor ad supera

14. *Gemini autem qui alternis mortibus*] In scripto legebatur, *motibus*. Sed ego non audio. Minutius: *Castores alternis moriuntur, ut vivant*. Manilius numerose, *Otia & æternam peragunt in morte juventam*. Pont.

15. *Quæ dum pascitur, ab imis partibus prominentium semper scopulorum alta deposcit*] Bene *deposcit*. petunt enim altum semper pascendo capræ, & dixit jam idem ante noster cap. 17. pag. 284. his verbis: *Capræ consuetudo hæc in pastu videtur, ut semper altum pascendo petat. Petit*, inquit, *altum pascendo*, id est, ut hic loquitur, *dum pascitur*. Libri si qui *depascit* hîc habent pro *deposcit*, omnino hinc emendandi. Item p. 308. *Quod & terrenum esset, & tamen semper peteret alta pascendo*. Idem.

16. *Ab imis partibus prominentium semper scopulorum alta deposcit*] Lego, *scopulorum alta depascit*. Meurs.

17. *A quo*

ſupera traheret humorem; cujus refuſio pluvialis eſt copia? In ultimo ordine Zodiaci piſces locati ſunt: quos conſecravit Soli non aliqua naturæ ſuæ imitatio, ut cetera, ſed oſtentatio potentiæ ſideris, [17] à quo vita non ſolum aëreis terreniſque animalibus datur, ſed illis quoque quorum converſatio aquis merſa velut à conſpectu ſolis exſulat. tanta eſt vis Solis ut abſtruſa quoque penetrando vivificet.

17. *A quo vita non ſolum aëris terreniſque animalibus datur*] Melius v. c. *aëreis terreniſque*. Idem.

CAP. XXII.

Quod Nemeſis, Pan, (quem vocant Inuum) & Saturnus, aliud non ſint quam Sol.

ET, ut ad Solis multiplicem poteſtatem revolvatur oratio, [1] Nemeſis, quæ contra ſuperbiam colitur, quid aliud eſt quam Solis poteſtas? cujus iſta natura eſt ut fulgentia obſcuret & conſpectui auferat, quæque ſunt in obſcuro illuminet offeratque conſpectui. Pan ipſe, quem vocant Inuum, ſub hoc habitu quo cernitur Solem ſe eſſe prudentioribus permittit intelligi. hunc deum Arcades colunt appellantes τὸν τῆς ὕλης κύϱιον: non ſilvarum dominum, ſed univerſæ ſubſtantiæ materialis dominatorem ſignificari volentes. cujus materiæ vis univerſorum corporum, ſeu illa divina ſeu terrena ſint, componit eſſentiam. ergo Inui cornua barbæque prolixa demiſſio naturam lucis oſtendunt, qua ſol & ambitum cœli ſuperioris illuminat & inferiora colluſtrat. unde Homerus de eo ait;

Ὤρνυθ᾽ ἵν᾽ ἀθανάτοισι φόως φέροι, ἠδὲ βροτοῖσιν.

Quid

NEmeſis, *quæ contra ſuperbiam colitur.*] Diſerte expreſſit Catullus:

Nunc audax cave ſis: preceſque noſtras
Oramus cave deſpuas ocelle;
Ne pœnas Nemeſis repoſcat à te.
Eſt vehemens Dea, lædere hanc caveto.

Eſt enim *audax* hoc loco θρασὺς ex Gloſſario, quomodo neſcio an aliis ſumtum. *Pont.*

Quid fistula vel virga significent superius in habitu Attinis expressimus. Quod in capræ pedes desinit, hæc argumenti ratio est; quia materia, quæ in omnem substantiam Sole dispensante porrigitur, divinis de se corporibus effectis in terræ finitur elementum. ad hujus igitur extremitatis signum pedes hujus animalis electi sunt, quod & terrenum esset & tamen semper peteret alta pascendo; sicut Sol vel cum radios superne demittit in terras vel cum se recolligit in montibus visitur. Hujus Inui amor & deliciæ ἠχὼ creditur nullius oculis obnoxia: quod significat harmoniam cœli, quæ Soli amica est quasi sphærarum omnium de quibus nascitur moderatori; [2] nec tamen potest nostris unquam sensibus deprehendi. Saturnus ipse, qui auctor est temporum, & ideo à Græcis immutata littera κρόνος quasi χρόνος vocatur, quid aliud nisi Sol intelligendus est? cum tradatur ordo elementorum temporum numerositate distinctus, luce patefactus, nexus æternitate conductus, visione discretus: quæ omnia actum Solis ostendunt.

2. *Nec tamen potest nostris*] A Camerario, Velsheofi, Stoer sumserunt hoc Stephanus cum Pontano. Ms. & prisca editio Veneta τὸ *potest* non habent: & agnosco in eo putidam ipsissationem, cum respiciat oratio τὸ *significat*: neque enim præcedentia tota explicant secretum ἠχοῦς, sed & hæc ipsa. Lege: *quod significat harmoniam cæli Solis amicam esse, quasi sphærarum omnium, de quibus nascitur, moderatricem, nec tamen nostris unquam sensibus deprehendi.* Gronov.

CAP. XXIII.

Jovem quoque, & Assyriorum Adad, eundem esse quem Solem. Tum & theologorum, & Orphei autoritate ostendi posse, omnes referri ad Solem.

NEc ipse Jupiter rex deorum Solis naturam videtur excedere: sed eundem esse Jovem ac Solem claris docetur indiciis. nam cum ait Homerus:

Ζεὺς γὰρ ἐς ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας
χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο,
Δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις ἐλεύσετ' Οὔλυμπόνδε.

Jovis appellatione Solem intelligi Cornificius scribit, [1] cui unda oceani velut dapes ministrat. ideo enim, sicut & Possidonius & Cleanthes affirmant, Solis meatus à plaga quæ usta dicitur non recedit; quia sub ipsa currit oceanus, qui terram & ambit & dividit. omnium autem physicorum assertione constat calorem humore nutriri. nam quod ait,

θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο,

sidera intelliguntur; quæ cum eo ad occasus ortusque cotidiano impetu cœli feruntur, eodemque aluntur humore. θεοὺς enim dicunt sidera & stellas, ἀπὸ τοῦ θέειν, id est, τρέχειν, quod semper in cursu sint; ἢ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖσθαι. addit poëta,

Δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις,

non dierum sed horarum significans numerum, quibus referuntur ad hemisphærii superioris exortum. Intellectum nostrũ ducunt in eandem sententiam etiam de Timæo Platonis hæc verba: Ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς, ἐλαύνων πτηνὸν ἅρμα, πρῶτος πορεύεται διακοσμῶν πάντα, καὶ ἐπιμελούμενος· τῷ δ' ἕπεται στρατιὰ θεῶν καὶ δαιμόνων κατὰ ἕνδεκα μέρη κεκοσμημένη, μένει δὲ Ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. his enim verbis magnum in cælo ducem solem vult sub appellatione Iovis intelligi, alato curru velocitatem sideris monstrans. nam, quia in quocunque signo fuerit præstat omnia signa & sidera, signorumque præsides deos, videtur cunctos deos ducatu præire ornando cuncta ordinando-

[1] Cui unda Oceani velut dapes ministrat] Anglicanus: cui undam Oceani. Sed hac lectione oratio vix stat, nec vulgata sententia. Non ambigo quin scripserit longævus, cui undam oce. nut. Et hoc est quod clarius in Somnium dixit, cap. 10. lib. 2. Ignem æthereum physici tradiderunt humore nutriri. Et statim, ideo sub Zona cæli perusta nitro citroque discurrit, ut habeat subjecti humoris alimoniam. Pontan.

nandoque; atque ideo velut exercitum ejus ceteros deos haberi per XII. signorum partes distributos; quia ipse duodecimi signi, in quocumque signo fuerit locum occupat. nomen autem dæmonum cum deorum appellatione conjungit, aut quia dii sunt δαήμονες, id est, scientes futuri, aut, ut Possidonius scribit in libris quibus titulus est περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων, quia ex ætherea substantia parta atque divisa qualitas illis est; sive ἀπὸ τοῦ δεομένου, id est, καιομένου: seu ἀπὸ τοῦ δαιομένου, hoc est, μεριζομένου. Quod autem addit μένει δ' ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη, significat quia hæc sola, quam terram esse accipimus, manet immobilis intra domum deorum, id est, intra mundum, ut ait Euripides;

Καὶ γαῖα μῆτερ. ἑστίαν δέ σ' οἱ σοφοὶ
Βροτῶν καλοῦσιν, ἡμένην ἐν αἰθέρι.

hinc quoque ostenditur quid de Sole & Jove sit sentiendum, cum alibi dicatur;

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας.

& alibi:

Ἠέλιός θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις.

unde utrumque constat una potestate censendum. Assyrii quoq; Solem sub nomine Jovis, quem Dia Heliopoliten cognominant, maximis ceremoniis celebrant in civitate quæ Heliopolis nuncupatur. [2] ejus dei simulacrum sumptũ est de oppido Ægypti, quod & ipsum Heliopolis appellatur, regnante apud Ægyptios Senemure, seu idem Senepos nomine fuit: perlatumque est primum in eam per Opiam legatum Deleboris regis Assyriorum, sacerdotesque Ægyptios, quorum princeps fuit Partemetis; diuque habitum apud Assyrios postea Heliopolim commigravit. Cur ita factum, quaque ratione Ægypto profectum in hæc loca ubi nunc est postea ve-

2. *Ejus dei simulacrum sumptum est*] Lego ex vet. cod. *dei*. Meurs.

3. *Vi-*

venerit, rituque Assyrio magis quam Ægyptio colatur dicere supersedi, quia ad præsentem non attinet causam. Hunc vero eumdem Jovem Solemque esse cum ex ipso sacrorum ritu, tum ex habitu dinoscitur. simulacrum enim aureum specie imberbi instat dextra elevata cum flagro in aurigæ modum; læva tenet fulmen & spicas, quæ cuncta Iovis Solisque consociatam potentiam monstrant. Hujus templi religio etiam divinatione præpollet, quæ ad Apollinis potestatem refertur qui idem atque Sol est. vehitur enim simulacrum dei Heliopolitani ferculo, uti vehuntur in pompa ludorum Circensium deorum simulacra: & subeunt plerumque provinciæ proceres raso capite longi temporis castimonia puri; feruntur que divino spiritu, non suo arbitrio, sed quo deus propellit vehentes: ut videmus apud Antium promoveri simulacra Fortunarum ad danda responsa. Consulunt hunc deum & absentes missis diplomatibus consignatis: rescribitque ordine ad ea quæ consultatione addita continentur. Sic & imperator Trajanus initurus ex ea provincia Parthiam cum exercitu constantissimæ religionis hortantibus amicis, qui maxima hujusce numinis ceperant experimenta, ut de eventu consuleret rei cœptæ, egit Romano consilio prius explorando fidem religionis; ne forte fraus subesset humana: & primum misit signatos codicillos, ad quos sibi rescribi vellet. deus jussit afferri chartam, eamque signari puram & mitti, stupentibus sacerdotibus ad ejusmodi factum. ignorabant quippe condicionem codicillorum. hos cum maxima admiratione Trajanus excepit; quod ipse quoque puris tabulis cum deo egisset. tunc aliis codicillis conscriptis signatisque consuluit, an Romam perpetrato bello rediturus esset, 3 vitem centurialem deus ex muneribus in æde dedicatis deferri jussit, divisamque in partes sudario condi ac proinde ferri. exitus rei obitu

3. *Vitam centurialem deus*] V. c. *Vitem.* Optime. Clamant sequentia. *Idem.*

obitu Traiani apparuit ossibus Romam relatis. nam fragmentis species reliquiarum, vitis argumento casus futuri tempus ostensum est. Et, ne sermo per singulorum nomina deorum vagetur, accipe quid Assyrii de Solis potentia opinentur. deo enim, quem summum maximumque venerantur, † Adad nomen dederunt. ejus nominis interpretatio significat, *unus*. hunc ergo ut potentissimum adorant deum: sed subjungunt eidem deam nomine Adargatin, omnemque potestatem cunctarum rerum his duobus attribuunt, Solem terramque intelligentes, nec multitudine nominum enuntiantes divisam eorum per omnes species potestatem, sed argumentis, quibus ornantur, significantes multiplicem præstantiam duplicis numinis. ipsa autem argumenta Solis rationem loquuntur. namque simulachrum Adad insigne cernitur radiis inclinatis. quibus monstratur vim cæli in radiis esse Solis, qui demittuntur in terram. Adargatis simulacrum sursum versum reclinatis radiis insigne est; monstrando radiorum vi superne missorum enasci quæcunque terra progenerat. sub eodem simulacro species leonum sunt, eadem ratione terram esse monstrantes qua Phryges finxere matrem deum, id est, terram leonibus vehi. Postremo potentiam Solis ad omnium potestatum summitatem referri indi-

4. *Adad nomen dederunt: ejus nominis interpretatio significat unus.*] Significaverit itaque appellatio Dei *unum*, at ipse Deus Solem. Non discriminavit Scaliger pater exercit CLIII. 4. *Adad*, inquit, *legiotim Solem dictum Persarum lingua. Ejusdem nominis in Africa radix est*, &c. Jacobus Rævardus libro Variarum tertio, capite decimo, ubi de Heliogabali nomine differit, laudat nummum veterem, cum hac inscriptione: SACERDOS. DEI. SOLIS. ELAGAB. Unde videndum ait, monente Cl. V. Guidone Laurino, num hoc Macrobii loco pro ADAD, AGAB refingendum sit. *Adad* Assyriis *unum* notasse, sed *Ahad* vel *Elhad* potius scribendum, docent me harum seu Orientalium linguarum peritiores: tum & confundi subinde, cum etiam *Badad* vox Orientalibus sit *solus* seu *unicus*. ut ita *Adad*, omissâ perperam primore litera, pro *Badad* hoc loco accepta videatur, positaque. His adde alia quædam notata Seldeno cap. 6. Syntagmatis lib. 1. de Dis Syris. *Pontan.*

Nomen dederunt] Ἀδὰδ Philoni Bibliensi. Sed *Abad* legendum monet Scaliger in Notis ad Fragmenta operi de Emendat. Tempor. subjecta. Ubi etiam Syris ipsis *Atergata* deam, quam mox *Adargatim* nuncupat Macrobius, efferri idem observat. *Idem.*

Vi

indicant theologi; qui in sacris hoc brevissima precatione demonstrant, dicentes, ἥλιε παντοκράτορ, κόσμου πνεῦμα, κόσμου δύναμις, κόσμου φῶς. Solem esse omnia & Orpheus testatur his versibus:

Κέκλυθι τηλεπόρου δίνης ἑλικαύγεα κύκλον.
Οὐρανίαις στροφάλιγξι περίδρομον αἰὲν ἑλίσσων.
Ἀγλαὲ Ζεῦ Διόνυσε, πάτερ πόντου, πάτερ αἴης,
Ἥλιε παγγενέτορ, παναίολε, χρυσεοφεγγές.

CAP. XXIV.

De laudibus variaque eruditione Vergilii. Tum de iis quæ sequentibus libris per ordinem sunt explicanda.

HIc, cum Prætextatus fecisset finem loquendi, omnes in eum affixis vultibus admirationem stupore prodebant: dein laudare hic memoriam, ille doctrinam, cuncti religionem; affirmantes hunc esse unum arcanæ deorum naturæ conscium, qui solus divina & assequi animo & eloqui posset ingenio. Inter hæc Euangelus, Equidem, inquit, miror potuisse tantorum potestatem numinum comprehendi. verum, quod Mantuanum nostrum ad singula cum de divinis sermo est testem citatis, gratiosius est quam ut judicio fieri putetur. an ego credam quod ille cum diceret,

Liber & alma Ceres,

pro Sole & luna, non hoc in alterius poëtæ imitationem posuit, ita dici audiens, cur tamen diceretur ignorans? nisi forte, ut Græci omnia sua in immensum tollunt, nos quoque etiam poëtas nostros volumus philosophari: cum ipse Tullius, qui non minus professus est philosophandi studium quam loquendi, quotiens aut de natura deorum aut de fato aut de divinatione disputat, gloriam quam oratione conflavit incondita rerum relatione minuat. Tum Symmachus, De Cicerone, Euangele, qui convitiis impenetrabilis est;

post videbimus. nunc, quia cum Marone nobis negotium est, respondeas volo utrum poëtæ hujus opera instituendis tantum pueris idonea judices, an alia illis altiora inesse fatearis: videris enim mihi ita adhuc Vergilianos habere versus, qualiter eos pueri magistris prælegentibus canebamus. Immo pueri cum essemus, Symmache, sine judicio mirabamur: inspicere autem vitia nec per magistros nec per ætatem licebat; quæ tamen non pudenter quisquam negabit, cum ipse confessus sit. qui enim moriens poëma suum legavit igni, quid nisi famæ suæ vulnera posteritati subtrahenda curavit? nec immerito erubuit quippe de se futura judicia, si legeretur petitio deæ precātis filio arma à marito cui soli nupserat, nec ex eo prolem suscepisse se noverat; vel si mille alia multum pudenda seu in verbis modo Græcis, modo barbaris, seu in ipsa dispositione operis deprehenderentur. Cumque adhuc dicentem omnes exhorruissent: subtexit Symmachus; Hæc est equidem, Euangele, Maronis gloria, ut nullius laudibus crescat, nullius vituperatione minuatur. verum ista, quæ proscindis, defendere quilibet potest ex plebeia grammaticorum cohorte; ne Servio nostro, qui priscos, ut mea fert opinio, præceptores doctrina præstat, in excusandis talibus quæratur injuria. sed quæro utrum, cum poëtica tibi in tanto poëta displicuerit, nervi tamen oratorii qui in eodem validissimi sunt placere videantur. Hæc verba primum Euangeli risus excepit. deinde subjecit: Id hercule restat denique ut & oratorem Vergilium renuntietis. nec mirum, cum & ad philosophos eum ambitus vester paulo ante provexerit. Si in hac opinione es, inquit Symmachus, ut Maro tibi nihil nisi poëticum sensisse æstimetur, licet hoc quoque eidem nomen invideris: audi quid de operis sui multiplici doctrina ipse pronunciet. ipsius enim Maronis epistola, qua compellat Augustum, ita incipit: *Ego verò frequentes à te litteras accipio.* & infrra: *De Ænea quidem meo; si mehercule jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. sed tanta inchoa-*

ta res est, [1] *ut pæne vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar : cum præsertim, ut scis, alia quoque studia ad id opus multoque potiora impertiar.* Nec his Vergilii verbis copia rerum dissonat, quam plerique omnes litteratores pedibus illotis prætereunt, tamquam nihil ultra verborum explanationem liceat nosse grammatico. ita sibi belli isti homines certos scientiæ fines, & velut quædam pomœria & effata posuerunt; ultra quæ si quis egredi audeat, [2] introspexisse in ædem deę, à qua mares absterrentur, existimandus sit. sed nos, quos crassa Minerva dedecet, non patiamur abstrusa esse adyta sacri poëmatis; sed arcanorum sensuum investigato aditu, doctorum cultu celebranda præbeamus reclusa penetralia. & ne videar velle omnia unus amplecti, spondeo violentissima inventa vel sensa rhetoricæ in Vergiliano me opere demonstraturum. Eusebio autem oratorum eloquentissimo non præripio de oratoria apud Maronem arte tractatum; quem & doctrina & docendi usu melius exsequetur. reliquos omnes qui adestis impense precatus sim ut quid vestrum quisque præcipuum sibi annotaverit de Maronis ingenio velut [3] ex symbolo conferamus. Mirum in modum alacritatem omnibus qui aderant hæc verba pepererunt. & assurgens quisque in desiderium alios audiendi, non vidit & se in idem munus vocandum. itaque hortatu mutuo concitati in assensum facile ac libenter animati sunt : intuentesque omnes Prætextatum orabant ut judicium suum primus aperiret,

UT *pæne vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar.*] Epistola Maronis est ad Augustum, excusantis operis inchoati moram. Sed aberat à Scripto, *vitio*. Fallor? an scripserat Maro : *Penuria mentis*? *Penuria* enim, teste Festo, *id est, quod pene minus sit quam necesse est.* Conjecturam tamen quis præstet? *Pontan.*

2. *Introspexisse in ædem Deæ, à qua mares absterrentur*] Idem, *exterrentur*, nisi fuerit, *externantur. Mares* autem χοιχᾶς accipio, nam nec bestias mares intrare fas fuit. Juvenalis :

Illuc, testiculi sibi conscius unde fugit mus,
Intulerit. Idem.

3. *Ex symbolo conferamus*] Anglicanus idem, *symbola. symbolum*, item, *symbolus* & *symbola* indifferenter dici litteratoribus observatum est. Macrobius iterum pag. 213. *Diem totum doctis fabulis velut ex symbola conferendis daturi.* Idem.

4. In

riret, ceteris per ordinem quem casus sedendi fecerat secuturis. & Vettius: Equidem inter omnia, quibus eminet laus Maronis, hoc assiduus lector admiror, quia doctissime jus pontificium tamquam hoc professus [4] in multa & varia operis sui arte servavit [5] &, si tantæ dissertationis sermo concesserit, promitto fore ut Vergilius noster pontifex maximus asseratur. post hunc Flavianus, Apud poëtam nostrũ, inquit, tantam scientiam juris auguralis invenio, ut, si aliarum disciplinarum doctrina destitueretur, hæc illam vel sola professio sublimaret. Eustathius deinde, Maxime, inquit, prædicarem quanta de Græcis cautus & tamquã aliud agens, modo artificii dissimulatione, modo professa imitatione transtulerit; ni me major admiratio de astrologia totaque philosophia teneret, quam parcus & sobrius operi suo nusquam reprehendendus aspersit. Furius Albinus alterum fovens Prætextati latus, juxtaque cum Cæcina Albinus ambo vetustatis affectationem in Vergilio prædicabant; alter in versibus, Cæcina in verbis. Avienus, Non assumam mihi, ait, ut unam aliquam de Vergilianis virtutibus audeam prædicare; sed, audiendo quæcumque dicetis si quid vel de his mihi videbitur, vel jamdudum legenti adnotandum visum est, opportunius proferam: modo memineritis à Servio nostro exigendum, ut quicquid obscurum videbitur, [6] quasi litteratorum omnium longe maximus palam faciat. His dictis & universo cœtui complacitis, Prætextatus cum in se conversa omnium ora vidisset, Philosophia, inquit, quod unicum est munus deorum & disciplina disciplinarum, honoranda est anteloquio. unde meminerit Eustathius primum sibi

4. *In multa & varia operis sui arte*] *Parte*, libri vet. *Pontan.*

Assurgens quisque in desiderium alios audiendi non, &c.] Scriptus iterum, *audienti non invidit.* Verum erit, *audiendi, non invidit.* Et puto mens liquet. *Id.*

5. *Et si tanta dissertationis sermo concesserit.*] Idem habet, *sermo non cesserit.* Et recte. *Idem.*

6. *Quasi litteratorum omnium longe maximus palam faciat*] Præclarum hoc de Servio elogium. In Scripto tamen erat: *longius maxime palam faciat.* Ambigo an fuerit, *lingua maxime p. f.* Id.

7. *Vt*

ſibi locum ad diſſerendum omni alia profeſſione cedente conceſſum. huic tu, mi Flaviane, ſuccedes; ut & auditu veſtro recreer, & aliquanto ſilentio inſtaurem vires loquendi. Inter hæc ſervilis moderator obſequii, cui cura vel adolendi Penates, vel ſtruendi penum, & domeſticorum actuum miniſtros regendi, admonet dominum familiam pro ſollemnitate annui moris epulatam. hoc enim feſto religioſæ domus prius famulos inſtructis tamquam ad uſum domini dapibus honorant: & ita demum patribus familias menſæ apparatus novatur. inſinuat igitur præſul famulicii cœnæ tempus & dominos jam vocare. tum Prætextatus: Reſervandus igitur eſt Vergilius noſter ad meliorem partem diei, ut mane novum inſpiciendo per ordinem carmini deſtinemus. nunc hora nos admonet,[7] ut honore veſtro hæc menſa dignetur. Sed & Euſtathius[8] & poſt hunc Symmachus meminerint craſtina diſſertatione ſervari ſibi anteloquii functionem. & Flavianus: Ex placita jam vos lege convenio, ut ſequenti die Penates mei beari ſe tanti cœtus hoſpitio glorientur. His cum omnes aſſenſi eſſent: ad cœnam, alio aliud de his quæ inter ſe contulerant reminiſcente, approbanteque, cũ magna alacritate animi conceſſerunt.

7. *Ut honore veſtro hæc menſa dignetur.*] Ἀρχαϊκῶς. *dignor* paſſive protulit ſecutus Maronem:

Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo.

Imo Plautum potius, qui in re conviviali ſimiliter dixerat, abſque correctoribus fuiſſet, Pſeudolo, Scen. *Quid hoc.*

Ita victu excurato, ita munditiis dignati,

Itaque in loco feſtivo ſumus feſtive accepti.

Ita, inquam, dixerat Accius, & hodieque legeremus ſi per iſtos licuiſſet, quorum opera contaminate vulgatur: *Ita munditiis digni ab.* Et conatus aliquando mederi vir doctus, *ita munditiis digne ab.* At nobis, niſi me ludat amabilis inſania, alluſit hic melior & verior Phœbus. *Idem.*

8. *Et poſt hunc Symmachus*] In repetitione ordinis, quo quiſque in futurum diem de Vergilio diceret, ſummam diſſimilitudinem admittit convivii modimperator: nam cum Flaviano ſecundas partes dediſſet, nunc dat Symmacho; eo indignius, quod progenerum proſocero præponit. Sed talis hic quoque Macrobius in Stephani tabulis patet. Ms. & editi omnes pariter, *Et poſt hunc Nicomachus.* Rectiſſime, id enim fuit nomen Flaviani, qui dicebatur VIRIUS NICOMACHUS FLAVIANUS, ut docemur apud Scriverium ex inſcriptione, cujus fidem hic locus vehementer firmat. *Gronov.*

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inlustris

1 CONVIVIORUM SECUNDI DIEI SATURNALIORUM.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

Qua occasione de jocis ac dicteriis veterum, sermo ortus fuerit inter convivas.

HIc ubi modestus edendi modus cessare fecit castimoniam ferculorum, & convivalis lætitia minusculis poculis oriebatur: Avienus ait; Bene ac sapienter Maro noster tumultuosum ac sobrium uno eodemque versu descripsit sub paucorum verborum immutatione convivium. nam ubi sub apparatu regio procedere solet luxus ad strepitum,

Postquam prima, inquit, *quies epulis*:

at, cum Heroës castigatis dapibus assidunt, non reducit quietem, quia nec præcessit tumultus: sed inquit;

Postquam exempta fames epulis.

Nostrum hoc convivium, quod & heroïci seculi pudicitiam, & nostri conduxit elegantiam, in quo splendor sobrius & diligens parsimonia, Agathonis convivio, vel post magni-

CONviviorum secundi Diei] Hæc conviviorum in dies discretio Stephani solius inventum est. SECUNDI hic DIEI conventum fecit qui revera adhuc PRIMI est. Hoc si mihi non creditur, credatur vel exodio libri præmissi, ubi non discessus indicitur, sed ad epulas & pocula concessus. De cetero suo videbimus loco. *Pontanus.*

2. Qui

magniloquentiam Platonis non componere tantum, sed nec præferre dubitaverim. nam ipse rex mensæ nec in moribus Socrate minor, & in Republica philosopho efficacior. ceteri qui adestis eminentiores estis ad studia virtutum, quam, ut poëtis comicis & Alcibiadi, 2 qui tantum fuit fortis ad crimina, aliisque quibus frequens illud convivium fuit, vos quisquam æstimet comparandos. Bona verba quæso, Prætextatus ait, circa reverentiam tantum Socraticæ majestatis, nam reliquis qui in illo fuere symposio, hæc lumina quis non præponenda consentiat: sed quorsum tibi, Aviene, hoc tendit exemplum? Quia sub illorum, inquit, supercilio non defuit qui psaltriam intromitti peteret, ut puella ex industria supra naturam mollior, 3 canora dulcedine & saltationis lubrico exerceret illecebris philosophantes. illic hoc fieri tentatum est, ut Agathonis victoria celebraretur. nos honorem dei, cujus hoc festum est, nullo admixtu voluptatis augemus. neque ego sum nescius, vos nec tristitiam 4 nec nubilum vultum in bonis ducere; nec Crassum illum, quem Cicero, auctore Lucilio, semel in vita risisse scribit, magnopere mirari. Ad hæc Prætextatus cum diceret, ludicras voluptates nec suis Penatibus assuetas, nec ante cœtum tam serium producendas: excepit Symmachus; Quia

Satur-

2. *Qui tantum fuit fortis ad crimina*] Juvenal. *Solaque libidine fortis.* Et Seneca rhetor. *In istis vulsis atque expolitis & nusquam nisi in libidine viris quærite oratores.* Idem.

3. *Canora dulcedine & saltationis lubrico*] Intelligit Gaditanas saltationes; molles illas & oppido salaces. Iterum Juvenalis Sat. 11.

Forsitan expectes, ut Gaditana canoro
Incipiat prurire choro, plausuque probatæ
Ad terram tremulo descendant clune puellæ,
Irritamentum Veneris languentis, & acres
Divitis urticæ.

Et audeo dicere in mentem fuisse Macrobio hæc ipsa Satyrici verba. Certe adumbravit quam proxime. *Idem.*

4. *Nec nubilum vultum in bonis ducere*] Ita Steph. At Anglicanus & vetuste omnes cusi, *nubilum vultum.* & ita reponi fecimus. Allusum, ut puto, ad istud vetus: *Super omnia vultus Accessere boni, nec iners pauper que voluntas.* Cyprianus de Lapsis: *Veste mutatâ, neglecto capillo, vultu nubilo,* &c. *Idem.*

5. *Hæc*

Saturnalibus optimo dierum,

ut ait Veronensis poeta, nec voluptas nobis ut Stoicis tamquam hostis repudianda est; nec ut Epicureis summum bonum in voluptate ponendum, excogitemus alacritatem lascivia carentem. &, ni fallor, inveni, ut jocos veterum ac nobilium virorum edecumatos ex multijugis libris relatione mutua proferamus. [5] hæc nobis sit litterata lætitia & docta cavillatio, [6] vicem planipedis & sabulonis impudica & prætextata verba jacientis, ad pudorem ac modestiam versus imitata. hæc res & cura & studio digna veteribus visa est. [7] Et jam primum animadverto duos, quos eloquentissimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad jocorum venustatem ceteris præstitisse. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut post mortem ejus comœdiæ, quæ incertæ ferebantur, Plautinæ tamen esse de jocorum copia noscerentur. Cicero autem quantum in ea re valuerit quis ignorat, qui vel liberti ejus libros, [8] quos is de jocis patroni composuit, quos quidam ipsius

5 *Hæc nobis sit literata lætitia & docta cavillatio, vicem planipedis*] Tale quoque Prisci symposium, apud Martial.

Quod optimum sit disputat convivium
Facunda Prisci pagina:
Et multa dulci, multa sublimi refert,
Sed cuncta docto pectore.
Quod optimum sit quæritis convivium?
In quod choraules non venit.

Planipedes vero *mimi* sunt, ut docet ad illud Juvenalis, *Planipedes audit Fabios*, interpres vetus. Sed videndum num apud interpretem illum legi præstet, *mimi* [illegible]. Illud enim quo magis cogito magis evilet. Certe, qui delicet, ostem. *Pontan.*

6. *Vicem planipedis & sabulonis*] Pro *sabulonis* legendum putat Theo. Marcilius ad Suetonium, *sabulonis*. At Salmasius ad eundem Suetonium, qui Parisiis excusus, mavult: *fabulonis*. Itaque ex Glossis Isidori, in quibus, *Fabulo*, congerro exponitur, item *Fabulo*, *fabulas componens*. Et *Fabulones*, *fabularum inventores*. [Verum Festus, *Subulo*, inquit, Tusca est dictio, qua significatur tibicen, quod ipsum & Q. Ennius poëta in hoc versu posuit: Subulo quondam marinas propter stabat aquas. Vide Petrum Crinitum lib. 18. cap. 5. Glossarium, *subulo* αὐλητής. Posteriorem hanc emendationem non respuunt sententiæ Prisci, verbis Martialis supra positis expressa, qua statuitur, *optimum esse convivium, in quod choraules non venit*. At alteram illam quæ *fabulo* legit, videntur ipsa Macrobii verba suadere qui de verbis prætextis & impudicis hic agit; hæc scilicet abesse præcipue à conviviis debere.] *Idem.*

7. *Et jam primum animadverto duos*] Ineptam reddit orationem immissa vox, *jam*, eliminanda fide libri. *Idem.*

8. *Quos is de jocis patroni composuit*] Ejus-

ipsius putant esse, legere curavit? quis item nescit consularem eum scurram ab inimicis appellari solitum? quod in oratione etiam sua Vatinius posuit. Atque ego, ni longum esset, referrem, in quibus caussis cum nocentissimos reos tueretur victoriam jocis adeptus sit. ut ecce, pro L. Flacco; quem repetundarum reum joci opportunitate de manifestissimis criminibus exemit. is jocus in oratione non exstat: mihi 9 ex libro Fusii Bibaculi notus est, & inter alia ejus dicta celebratur, sed in hoc verbum non casu incidi: volens feci. jocos enim hoc genus veteres nostri dicta dicebant. testis idem Cicero, qui in libro epistolarum ad Cornelium Nepotem secundo sic ait; *Itaque nostri, cum omnia quæ dixissemus dicta essent, quæ facete & breviter & acute locuti essemus,* 10 *ea proprio nomine appellari dicta voluerunt.* hæc Cicero. Novius vero Pomponiusque jocos 11 non raro dicta nominant: Marcus etiam Cato ille Censorius argute jocari solitus est. horum nos ab invidia muniret auctoritas, etiam si nostris cavillaremur. at, cum veteribus dicta referamus, ipsa utique auctorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inventũ: agite; quod cuique de dictis talibus in mentem veniet, vicissim memoriam nostram excitando referamus. Placuit universis lætitiæ excogitata sobrietas: & ut Prætextatus incipiendo auctoritatem de exemplo præberet hortati sunt.

CAP.

Ejusmodi antiquitus libelli, *Ineptiæ* inscripti. Tranquillus de Cajo Melisso Grammatico: *Atque ut ipse tradit, sexagesimum ætatis annum agens libellos* INEPTIARUM *qui nunc* JOCORUM *inscribuntur, componere instituit; absolvitque centum & quinquaginta.* Poëtæ illud hinc fortassis capiendum:

Turpe est difficiles habere nugas,
Et stultus labor est ineptiarum. Idem.

9. *Ex libro Fusii Bibaculi*] Macrobius lib. 3. cap. 2. *Valesii & Fusii dicti prius, nunc Valerios & Furios dicimus.* Non itaque hic mendum sed scribendi vetus norma. *Idem.*

10. *Ea proprie nomine appellari dicta voluerunt*] Plautus Sticho Sc. ult. Act. 2. *Ibo intro ad libros, & discam de dictis melioribus.* [Varro de Ling. Lat. *Hinc appellatum dictum in mimo, ac dictiosus. Hinc in manipulis castrensibus dicta ducibus.* Martial. *Consuevere jocos vestri quoque ferre triumphi, Materiam dictis nec pudet esse ducem.* Videndæ Animadvers. Casauboni ad librum 1 Suetonii cap. 26.] *Idem.*

11. *Non raro dicta nominant*] Nihil id novi, nam jam docuerat ex Cicerone. Sed aliud vult & servat liber, in quo: *dicteria.* Varro ὄνος λύρας.

Et orthophallica attulit psalteria;
Quibus sonant in Græcia dicteria. Id.

CAP. II.

De diversorum jocis atque dicteriis.

TUm ille: Dictum volo hostis referre sed victi, & cujus memoria instaurat Romanorum triumphos. Annibal Karthaginiensis apud regem Antiochum profugus facetissime cavillatus est. ea cavillatio hujuscemodi fuit. Ostendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum populo Romano facturus comparaverat: convertebatque exercitum insignibus argenteis & aureis florentem. inducebat etiam currus cum falcibus, & elephantos cum turribus, equitatumque frenis & ephippiis, monilibus ac phaleris præfulgentem atque ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitus [1] gloriabundus Annibalem aspicit; &, Putasne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? tunc Pœnus eludens ignaviam imbelliamque militum ejus pretiose armatorum, Plane: inquit, satis esse credo Romanis hæc, etsi avarissimi sunt. Nihil prorsus neque tam lepide neque tam acerbe dici potest. Rex de numero exercitus sui ac de æstimanda æquiperatione quæsiverat: respondit Annibal de præda.

Flavianus subjecit: Sacrificium apud veteres fuit, [2] quod vocabatur propter viam. in eo mos erat ut si quid ex epulis superfuisset ; igne consumeretur. hinc Catonis jocus est. nam Q. Albidium quendam, qui sua bona comedisset, & novissime domum, quæ ei reliqua erat, incendio perdidisset,

GLoriabundus Hannibalem aspicit] Scriptus, *inspicit*. Gloss. *inspicit*, ἐπιβλέπει Petron. Arbiter: *annumque inspicere diligentius cœpi*.

MS. habet *inspicit*: quam lectionem confirmat Scriverius Martialis sui loco, *Inspectum velut emtor aut lanista*. & aliis. *Pontanus*.

2. *Quod vocabatur propter viam*] Emendavit ex Festo Turnebus vulgo, *proterviam*. Plautus Rudente Sc. 2. Act. 1. *Propter viam illi sunt vocati ad prandium*. Videnda ad eum locum editio Taubmanni. Erasmus in chiliad. ut proverbium adducit, sed ut vulgo editum, *proter viam fecit*. Unde & perperam nec suo sensu explicat. *Idem*.

3. *Igne consumeretur*] Idem Scriptus, *combu-*

ſet, propter viam feciſſe dicebat: quod comeſſe non potuerit, id combuſſiſſe.

Symmachus deinde: Mater M. Bruti Servilia, cum preciosum ære parvo fundum abſtuliſſet à Cæſare, ſubjiciente haſtæ bona civium, non effugit dictum tale Ciceronis: Equidem quo melius emptum ſciatis comparavit Servilia hunc fundum + Tertia deducta. Filia autem Serviliæ erat Junia Tertia; eademque C. Caſſii uxor, laſciviente Dictatore tam in matrem quam in puellam. tunc luxuriam ſenis adulteri civitas ſubinde rumoribus jociſque carpebat, ut mala non tantum ſeria forent.

Poſt hunc Cæcina Albinus: Plancus in judicio forte amici cum moleſtum teſtem deſtruere vellet, interrogavit, quia ſutorem ſciebat, quo artificio ſe tueretur: ille urbane reſpondit; gallam ſubigo. ſutorium hoc habetur inſtrumentum; quod non inficete in adulterii exprobrationem ambiguitate convertit. nam Plancus in Mævia Galla nupta male audiebat.

5 Secutus eſt Furius Albinum: Poſt Mutinenſem fugam

combureretur. Quæ vox in re ſimili apud Feſtum: *Culina vocatur locus, in quo epulæ in funere comburuntur*. Idem.

4. *Tertia deducta*] Ex ambiguo jocus. *Tertia* aut filia Serviliæ intelligi potuit aut pecuniæ dandæ portio. Deducitur ſive aufertur in emptionibus pars pretii, in re amorum puella. Tibullus: *Ut juveni primum virgo deducta marito*. Quod Naſo imitatus in Faſtis: *Cum primum cupido Venus eſt deducta marito*. Hujus contrarium eſt, *producere*: producebantur enim meretrices. Petron. *Rogavi ut in platanona produceret dominam*. unde Gloſſæ, *produc*, προάγω. Græcæ. προαγωγὸς, προβοσκὸς, *lenocinator*. At *deducere* in iiſdem ἄγω exponitur, quod eſt ſibi vindicare & veluti adoptare. Sed antequam claudo, obnoxium mihi reddam, ſi fors, D. Hieronymum Epiſtola de vitando ſuſpecto contubernio. Vox enim iſta Gloſſarii, προβοσκὸς ibi reſtituenda videatur, ubi editur: *Si autem & tertius ille γνεβόσκος tuus, abire non vult & ſeditiones ac turbas concitat, ſit biga, ſit triga*. Nam & Eraſmus in Scholiis admonet varie eam dictionem in libris adſcriptam; & hanc, quia commodiſſima viſa, reſervatam. At προβοσκὸς ex filo totius epiſtolæ omnino probabilius; & alluſerat quoque ſupra Epiſtola ad Chromatium: *accesſit huic patellæ (juxta tritum populi ſermone proverbium) dignum operculum, Lupicinus ſacerdos*. *Lupicinus* enim, ut ego reor, detortum huc vocabulum eſt. *Idem*.

5. *Secutus eſt Furius Albinum*.] Malit idem Scriverius *Albinus*. Idem.

gam quærentibus quid ageret Antonius, respondisse familiaris ejus ferebatur: Quod canis in Ægypto: bibit & fugit, quando in illis regionibus constat canes raptu crocodilorum exterritos currere & bibere.

Eustathius deinde: Publius Mucium inprimis malivolum cum vidisset solito tristiorem, Aut Mucio, inquit, nescio quid incommodi accessit, aut nescio cui aliquid boni.

Inde Avienus, [6] Faustus Sullæ filius, cum soror ejus eodem tempore duos mœchos haberet, Fulvium fullonis filium & Pompejum Maculam, Miror, inquit, sororem meam habere maculam, cum fullonem habeat.

Hic Euangelus: Apud L. Mallium, qui optimus pictor Romæ habebatur, Servilius Geminus forte cœnabat: cumque filios ejus deformes vidisset; non similiter, inquit, Malli fingis & pingis. & Mallius, In tenebris enim fingo, inquit; luce pingo.

Eusebius deinde, Demosthenes, inquit, excitatus ad Laidis famam, cujus formam tunc Græcia mirabatur, accessit, ut & ipse famoso amore potiretur. qui, ubi dimidium talentum [7] unius precium noctis audivit, discessit hoc dicto: οὐκ ἀγοράζω τοσούτου μεταμέλειαν.

Inter hæc, cum Servius ordine se vocante per verecundiam sileret, Omnes nos, inquit Euangelus, impudentes grammatice pronuntias, si tacere talia vis videri tuitionem pudoris. unde neque tuum nec Disarii aut Hori supercilium liberum erit à superbiæ nota, ni Prætextatum & nos velitis imitari.

Tunc

6 *Faustus Sullæ filius.*] *Libertum Sullæ* non filium agnoscunt Brusonius Facetiar. lib. 3. cap. 4. Et Lycosthenes Titul. de adulterio. Idem.

7. *Unius pretium noctis*] Mos iste paciscendi noctes ex Comicis, poetis, aliisque notus. Apul. *Cum ipsi de uxoris noctibus paciscuntur.* Iterum, *Vetitis nuptialibus pacto jugali pridem destinatus.* Sed ut id notum, ita non item Petronium sic emendandum loco, qui passim & corrupte hactenus in hunc modum editus: *Propudor, quemadmodum* [illegible], *unius noctis tactu omnia vendidit.* Quid enim est *unius noctis tactu?* At, *unius noctis pacto*, non conjectura sed res est. *Pont.*

8. *Ota-*

Tunc Servius, postquam magis silentium erubescendum vidit, ad libertatem se similis relationis animavit. Marcus, inquit, [8] Otacilius Pitholaus cum Caninius Revilius uno tantum die consul fuisset, dixit: *Ante flamines, nunc consules diales fiunt.*

Nec Disarius ultra exprobrationem taciturnitatis exspectans, ait: *** .... ***

Post hunc Horus quoque, Affero ad vos, inquit, δίστιχον Platonis, quo ille adolescens luserit, cum tragœdiis quoque eadem ætate præluderet:

Τὴν ψυχὴν, Ἀγάθωνα φιλῶν, ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον.
Ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων, ὡς διαβησομένη.

Orta ex his lætitia, & omnibus [9] in censorium judicium remissis, ac retractantibus quæ à singulis [10] antiquæ festivitatis sapore prolata sunt, Symmachus ait: Hos Platonis versiculos [11] quorum magis vetustatem an brevitatem mireris incertum est, legisse me memini in Latinum tanto latius versos quanto solet nostra quam Græcorum lingua brevior & angustior æstimari: &, ut opinor, hæc verba sunt:

Dum semihulco savio
Meum puellum savior:

Dulcem-

8. *Otacilius Pitholaus*] Et ita legendum ex veteri nummo censuit ad Tranquillum Torrentius. In aliis est *Votacilius*. Exstat iterum hujus vocabulum apud Suetonium de claris Rhetoribus. At ibi *Lucius* prænomen est non *Marcus*: Item *Pilitus* agnomen non *Pitholaus*. *Lucius*, inquit, *Otacilius Pilitus servisse dicitur, atque etiam hostiarius, veteri more, in catena fuisse.* Et notandum idem hoc dictum Otacilio hic tributum, repeti lib. 7. cap. 1. & Ciceroni tribui. *Idem.*

9. *In censorium judicium remissis*] Non est, quod multis exagitemus hoc censorium judicium. Vett. omnes *consensum risum*, me disceptante, admodum blande. Dicere vult convivas post hæc dicta in risum resolutos, non ineptum illum cachinnum, sed ut decebat tanta lumina, ponderando eorum sales, & docte examinantes, in quibus foret excitatius acumen, quod ipsum augebat hilaritatem. *Gronov.*

10. *Antiquæ festivitatis sapore*] Petron. *Adolescens quoniam sermonem habes non publici saporis.* Pont.

11. *Quorum magis vetustatem an brevitatem mireris incertum est*] Ita etiam in v. c. Lego tamen *quorum magis venustatem.* Meurs. Plane nihil est in illis, quod vetustatem linguæ aut simplicitatem redoleat. *Venustatem* habet jam Camerar. Vesal. Stoer. *Gronov.*

 12. *Cucur-*

Dulcemque florem spiritus
Duco ex aperto tramite:
Anima ægra amore & saucia
12 *Cucurrit ad labias mihi,*
Rictumque in oris pervium
Et labra pueri mollia
13 *Rimata itiner transitus*
Ut transiliret nititur.
Tum si moræ quid plusculæ
14 *Fuisset in cœtu osculi,*
Amoris igni percita
Transisset, & me linqueret:
Et mira prorsus res fieret,
Ut ad me fierem mortuus,
15 *Ad puerum ut intus viverem.*

12. *Cucurrit ad labias mihi*] Plautus Sticho: *Refer ad labias tibias.* In Anglicano tamen erat, *ad labiam mihi.* Po.

13. *Rimata itiner transitus*] Emenda Agell. lib. 19. cap. 11. ubi male *itiners transitus.* Est verò *Itiner* nominativus antiquus. Invenio & apud Manilium lib. 1. & Capellam lib. 9. *Meurs.*

14. *Fuisset in cœtu osculi*] Aliæ editiones *coïtu osculi.* Sed dixit Ausonius: *Ubi lassa libido fœmineos cœtus & non sua bella lacessit*, ex Lucretio, ut puto, qui lib. 3.

Nil tamen hoc ad nos qui cœtu conjugioque
Corporis atque animæ consistimus uniter apti.

[Q. Curtius lib. IX. *amnium cœtum* ad eandem hanc formam dixit. Verba ejus sunt: *Cæterum amnium cœtus maritimis similes fluctus movent.*] Aristænetus μίξιν appellavit lib. 2. c. 18 Καὶ ἡ μίξις αὕτη γλυκεῖα γίνεται τῶν ψυχῶν. Quod indubie manavit ab hoc Petron. *Animarum quoque mixturam facerent.* Pont.

15. *Ad puerum intus viverem*] Augeo unà voce: *Ad puerum at intus viverem.* Ex Agellio. *Meurs.*

CAP. III.

De jocis M. Tullii Ciceronis.

SEd miror omnes vos joca tacuisse Ciceronis, in quibus facundissimus, ut in omnibus, fuit. &, si videtur, ut æedituus

UT *æedituus responsa numinis sui prædicat*] Seneca, *Non sunt ad cœlum elevandæ manus, nec exorandus æedituus ut nos ad aures simulachri, quasi magis exau-*

tuus responsa numinis sui prædicat, ita ego quæ memoria suggesserit refero dicta Ciceronis. Tum omnibus ad audiendum erectis ille sic incipit:

M. Cicero, cum apud Damasippum cœnaret,& ille mediocri vino posito diceret, *Bibite falernum hoc, annorum quadraginta est*: *Bene*, inquit, *ætatem fert.*

Idem cum Lentulum [2] generum suum exiguæ naturæ hominem longo gladio accinctum vidisset, *Quis*, inquit, *generum meum ad gladium alligavit?*

Nec Q. Ciceroni fratri circa similem mordacitatem pepercit. nam cum in ea provincia, quam ille rexerat, vidisset clypeatam imaginem ejus ingentibus lineamentis usque ad pectus ex more pictam (erat autem Quintus ipse staturæ parvæ) ait, *Frater meus dimidius major est quam totus.*

In consulatu Vatinii, quem paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis urbanitas circumferebatur: *Magnum ostentum*, inquit, *anno Vatinii factum est; quod illo consule nec bruma, nec ver, nec æstas, nec autumnus fuit.* Querenti deinde Vatinio quod gravatus esset domum [3] ad se infirmatum venire respondit; *Volui in consulatu tuo venire: sed nox me comprehendit.* ulcisci autem se Cicero videbatur, ut qui respondisse sibi

exaudiri possimus, admittat. Prope est à te Deus, tecum est, intus est. Tacit. *internuncium* dixit l. 4. Historiar Et omnino, ut hinc liquet, legendum ibi ad exemplar Romanum, faciendumque: *Ipsa adyta intrare delectus è propinquis, consulta responsaque ut internuncius numinis portabat*, pro, quod in aliis est, *ipsa edita in turre.* Porro Græcis *hierophantæ* hi dicti: & aliquoties usum ea voce reperio etiam D. Hieronymum: Imo & P. Arbitrum eadem lusisse existimem in Trimalcionis conjugem. Nam ille quicquid hæc diceret oraculi vicem censebat. Itaque legam in Petron. *Nunc nec quid nec quare in cœlum abiit & Trimalcionis hierophanta est. ad summam mero meridie si dixerit illi tenebras esse, credet.* vulgo est, *topanta*, & varie mederi conati viri eruditi. Apud Festum est *halopanta sive holopanta qui omnia mentitur.* Pontanus.

2. *Generum suum exiguæ naturæ*] Vult dicere *staturæ*. Interim apud Cæsarem de bello Gal. lib. 6 legas: *eadem est fœminæ marisque natura.* item lib. 5. *Britannia insula natura triquetra.* Idem.

3. *Ad se infirmatum*] Id est, ægrotantem. Suetonius in Augusto: *Infirmatis faucibus, præconis voce ad populum concionatus est.* Plinius lib. 7. Epist. 26. *Optimi sumus, dum infirmi sumus.* Idem.

 4. Cani-

ſibi Vatinium meminerat, cum humeris ſe reipublicæ de exſilio reportatum gloriaretur: *Unde ergo tibi varices?*

[4] Caninius quoque Revilius, qui uno die, ut jam Servius retulit, conſul fuit, roſtra cum adſcendiſſet pariter honorem iniit conſulatus & ejeravit: quod Cicero omni gaudens occaſione urbanitatis increpuit; [5] *λογοθεώρητος eſt Caninius conſul.* & deinde: *Hoc conſecutus eſt Revilius, ut quæreretur quibus conſulibus conſul fuerit.* dicere præterea non deſtitit: *Vigilantem habemus conſulem Caninium, qui in conſulatu ſuo ſomnum non vidit.*

Pompejus Ciceronis facetiarum impatiens fuit: cujus hæc de eo dicta ferebantur. *Ego vero quem fugiam habeo, quem ſequar non habeo.* ſed & cum ad Pompejum veniſſet, dicentibus eum ſero veniſſe, reſpondit; [6] *Minime ſero veni: nam nihil hic paratum video.* deinde interroganti Pompejo ubi gener ejus Dolabella eſſet reſpondit: *Cum ſocero tuo:* & cum donaſſet Pompejus transfugam civitate Romana, *hominem bellum*, inquit, *Gallis civitatem promittit alienam, qui nobis noſtram non poteſt reddere.* propter quæ merito videbatur

4. *Caninius quoque Revilius*] Ita etiam in v. c. eſt. Lego: *C. q. Revilius*, ut ante, *Marcus*, inquit, *Otacilius Pitholaus, cum Caninius Revilius uno tantum die conſul fuiſſet*, &c. Meurſ.

5. *λογοθεώρητος eſt Caninius*] Paulus Leopardus lib. 3 Emend. cap. 17. legendum putat, ὀλιγωρητος. quæ vox & contemnendum ſignificat & paucarum horarum conſulem. Quam Leopardi conjecturam quomodo redarguat Joſ. Caſtalio, videre eſt Obſervationum ejus Decade x. cap. x. *Pont.*

6. *Minime ſero veni; nam nihil hic paratum video*] Deliteſcit hic Tullii jocus in voce *Sero.* Magnus tamen Deſiderius in Apophthegmatibus vix eum eruiſſe cenſendus. *Sero* enim, inquit, *venit qui tarde venit, & ſero qui poſt tempus.* At *ſero* in Ciceronis reſponſo non *tarde* notat, ſed ipſum cœnæ tempus ſive veſperam. Apulejus obſervavit lib. 3. *Et convivii cui te ſero deſponderas appropinquantis admonet.* nam præterita veſpera ſive cœna Birrhenæ ad convivium promiſerat. Iterum lib. 1. *Unde autem ſcio an conventore illo, cum quo ſero deverteras, jugulato, fugæ mandes præſidium.* Martialem ſic quoque capio lib. 7.

Mane veni potius. nam cur te quinta moretur?
Aut cur non ſero Cæciliane venis?

Tan it Cœcilianum, qui ante quintam ad cœnam feſtinaverat: eumque monet, ne moræ tædium incurreret, mane potius adeſſet. Cur enim, inquit, non ipſa veſpernæ hora te ſiſtis? *Pontan.*

7. E'ἀν

tur dixisse Pompejus : *Cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat.*

In Cæsarem quoque mordacitas Ciceronis dentes suos strinxit. nam primū post victoriam Cæsaris interrogatus cur in electione partis errasset, respondit; *Præcinctura me decepit*; jocatus in Cæsarem, qui ita toga præcingebatur, ut trahendo laciniam velut mollis incederet; adeo ut Sulla tanquam providus dixerit Pompejo: *Cave tibi illum puerum male præcinctum.* deinde cum Laberius in fine ludorum anulo honoratus à Cæsare, evestigio in quatuordecim ad spectandum transiit, violato ordine, & cum detrectatus est eques Romanus & cum mimus remissus : ait Cicero prætereunti Laberio & sedile quærenti : *Recepissem te, nisi anguste sederem*, simul & illum respuens & in novum senatum jocatus, cujus numerum Cæsar supra fas auxerat nec impune, respondit enim Laberius : *Mirum si anguste sedes, qui soles duabus sellis sedere*; exprobrata levitate Ciceroni, qua immerito optimus civis male audiebat.

Idem Cicero alias facilitatem Cæsaris in allegendo senatu irrisit palam. nam, cum ab hospite suo P. Mallio rogaretur ut decurionatum privigno ejus expediret, assistente frequentia dixit : *Romæ si vis habebit : Pompeis difficile est.*

Nec intra hæc ejus mordacitas stetit. quippe ab Androne quodam Laodiceno salutatus, cum causam adventus requisisset, comperissetque (nam ille se legatum de libertate patriæ ad Cæsarem venisse respondit) ita expressit publicam servitutem 7 Ἐὰν ἐπιτύχῃς, καὶ περὶ ἡμῶν πρέσβευσον.

8 Vigebat in eo excedens jocos & seria mordacitas, ut hoc

7. Ἐὰν ἐπιτύχῃς περὶ ἡμῶν] Aliter conspicitur in Camerarii seu vetustis editionibus : ἐὰν ἐπιτύχῃς καὶ περὶ ἡμᾶς πρέσβευσον. Quod erit ; *si impetraveris, & pro nobis intercede.* Idem.

8. *Vigebat in eo excedens jocos & seria mordacitas*] Hæc Camerarii & Stephani editionis, quam sumus secuti, scriptura. At quid denique reliquum, si jocos & seria ejus dicta excesserint? Potius

Saturnalibus optimo dierum,

ut ait Veronenſis poeta, nec voluptas nobis ut Stoicis tanquam hoſtis repudianda eſt; nec ut Epicureis ſummum bonum in voluptate ponendum, excogitemus alacritatem laſcivia carentem. &, ni fallor, inveni, ut jocos veterum ac nobilium virorum edecumatos ex multijugis libris relatione mutua proferamus. [5] hæc nobis ſit litterata lætitia & docta cavillatio, [6] vicem planipedis & ſabulonis impudica & prætextata verba jacientis, ad pudorem ac modeſtiam verſus imitata. hæc res & cura & ſtudio digna veteribus viſa eſt. [7] Et jam primum animadverto duos, quos eloquentiſſimos antiqua ætas tulit, comicum Plautum & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad jocorum venuſtatem ceteris præſtitiſſe. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut poſt mortem ejus comœdiæ, quæ incertæ ferebantur, Plautinæ tamen eſſe de jocorum copia noſcerentur. Cicero autem quantum in ea re valuerit quis ignorat, qui vel liberti ejus libros, [8] quos is de jocis patroni compoſuit, quos quidam ipſius

5. *Hæc nobis ſit literata lætitia & doctacavillatio, vicem planipedis*] Tale quoque Priſci ſymposium, apud Martial.

Quod optimum ſit diſputat convivium
Facunda Priſci pagina:
Et multa dulci, multa ſublimi refert,
Sed cuncta docto pectore.
Quod optimum ſit quæritis convivium?
In quod choraules non venit.

Planipedes vero *mimi ſcilicet* ſunt, ut docet ad illud Juvenalis, *Planipedes audit Fabios*, interpres vetus. Sed videndum num apud interpretem illum legi præſtet, *mimi ſcilicet.* Illud enim quo magis cogito magis evilet. Certe qui delicet, ostem. *Pontan.*

6. *Vicem planipedis & ſabulonis*] Pro *ſabulonis* legendum putat Theo. Marcilius ad Suetonium, *ſubulonis*. At Salmaſius ad eundem Suetonium, qui Pariſiis excuſus, mavult: *ſabulones*. idque ex Gloſſis Iſidori, in quibus, *Fabulo*, congerro exponitur, item *Fabulo*, *fabulas componens*. Et *Fabulones*, *fabularum inventores*. [Verum Feſtus, *Subulo*, inquit, Tuſca eſt dictio, qua ſignificatur tibicen, quod ipſum & Q. Ennius poeta in hoc verſu poſuit: Subulo quondam marinas propter ſtabat aquas. Vide Petrum Crinitum lib. 18. cap. 5. Gloſſarium, *ſubulo* αὐλητής. Poſteriorem hanc emendationem non reſpuunt ſententiæ Priſci, verbis Martialis ſupra poſitis expreſſæ, qua ſtatuitur, *optimum eſſe convivium, in quod choraules non venit.* At alteram illam quæ *ſabulo* legit, videntur ipſa Macrobii verba ſuadere qui de verbis prætextis & impudicis hic agit; hæc ſcilicet abeſſe præcipue à conviviis debere.] *Idem.*

7. *Et jam primum animadverto duos*] Ineptam reddit orationem immiſſa vox, *jam*, eliminanda fide libri. *Idem.*

8. *Quos is de jocis patroni compoſuit*] Ejuſ-

Ipsius putant esse, legere curavit? quis item nescit consularem eum scurram ab inimicis appellari solitum? quod in oratione etiam sua Vatinius posuit. Atque ego, ni longum esset, referrem, in quibus causis cum nocentissimos reos tueretur victoriam jocis adeptus sit. ut ecce, pro L. Flacco; quem repetundarum reum joci opportunitate de manifestissimis criminibus exemit. is jocus in oratione non exstat: mihi 9 ex libro Fusii Bibaculi notus est, & inter alia ejus dicta celebratur, sed in hoc verbum non casu incidi: volens feci. jocos enim hoc genus veteres nostri dicta dicebant. testis idem Cicero, qui in libro epistolarum ad Cornelium Nepotem secundo sic ait; *Itaque nostri, cum omnia quæ dixissemus dicta essent, quæ facete & breviter & acute locuti essemus,* 10 *ea proprio nomine appellari dicta voluerunt.* hæc Cicero. Novius vero Pomponiusque jocos 11 non raro dicta nominant: Marcus etiam Cato ille Censorius argute jocari solitus est. horum nos ab invidia muniret auctoritas, etiam si nostris cavillaremur. at, cum veteribus dicta referamus, ipsa utique auctorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inventũ: agite; quod cuique de dictis talibus in mentem veniet, vicissim memoriam nostram excitando referamus. Placuit universis lætitiæ excogitata sobrietas: & ut Prætextatus incipiendo auctoritatem de exemplo præberet hortati sunt.

CAP.

Ejusmodi antiquitus libelli, *Ineptiæ* inscripti. Tranquillus de Cajo Melisso Grammatico: *Atque ut ipse tradit, sexagesimum ætatis annum agens libellos* INEPTIARUM *qui nunc* JOCORUM *inscribuntur, componere instituit; absolvitque centum & quinquaginta.* Poëtæ illud hinc fortassis capiendum:

Turpe est difficiles habere nugas,
Et stultus labor est ineptiarum. Idem.

9. *Ex libro Fusii Bibaculi*] Macrobius lib. 3. cap. 2. *Valesii & Fusii dicti prius, nunc Valerios & Furios dicimus.* Non itaque hic mendum sed scribendi vetus norma. *Idem.*

10. *Ea proprie nomine appellari dicta voluerunt*] Plautus Sticho Sc. ult. Act. 2. *Ibo intro ad libros, & discam de dictis melioribus.* [Varro de Ling. Lat. *Hinc appellatum dictum in mimo, ac dictiosus. Hinc in manipulis castrensibus dicta ducibus.* Martial. *Consuevere jocos vestri quoque ferre triumphi, Materiam dictis nec pudet esse ducem.* Videndæ Animadvers. Casauboni ad librum 1 Suetonii cap. 26.] *Idem.*

11. *Non raro dicta nominant*] Nihil id novi, nam jam docuerat ex Cicerone. Sed aliud vult & servat liber, in quo: *dicteria.* Varro ὄνος λύρας.

Et orthophallica attulit psalteria;
Quibus sonant in Græcia dicteria. Id.

CAP. II.

De diversorum jocis atque dicteriis.

TUm ille: Dictum volo hostis referre sed victi, & cujus memoria instaurat Romanorum triumphos. Annibal Karthaginiensis apud regem Antiochum profugus facetissime cavillatus est. ea cavillatio hujuscemodi fuit. Ostendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum populo Romano facturus comparaverat: convertebatque exercitum insignibus argenteis & aureis florentem. inducebat etiam currus cum falcibus, & elephantos cum turribus, equitatumque frenis & ephippiis, monilibus ac phaleris præfulgentem atque ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitus [1] gloriabundus Annibalem aspicit; &, Putasne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? tunc Pœnus eludens ignaviam imbelliamque militum ejus pretiose armatorum, Plane: inquit, satis esse credo Romanis hæc, etsi avarissimi sunt. Nihil prorsus neque tam lepide neque tam acerbe dici potest. Rex de numero exercitus sui ac de æstimanda æquiperatione quæsiverat: respondit Annibal de præda.

Flavianus subjecit: Sacrificium apud veteres fuit, [2] quod vocabatur propter viam. in eo mos erat ut si quid ex epulis superfuisset [3] igne consumeretur. hinc Catonis jocus est. nam Q. Albidium quendam, qui sua bona comedisset, & novissime domum, quæ ei reliqua erat, incendio perdidisset,

GLoriabundus Hannibalem aspicit] Scriptus, *inspicit*. Gloss. *inspicit*, ἐπιβλέπει Petron. Arbiter: *annumque inspicere diligentius cœpi.*

MS. habet *inspicit*: quam lectionem confirmat Scriverius Martialis sui loco,

Inspectum velut emtor aut lanista.

& aliis. *Pontanus.*

2. *Quod vocabatur propter viam*] Emendavit ex Festo Turnebus vulgo, *proterviam*. Plautus Rudente Sc. 2. Act. 1. *Propter viam illi sunt vocati ad prandium.* Videnda ad eum locum editio Taubmanni. Erasmus in chiliad. ut proverbium adducit, sed ut vulgo editum, *protervíam fecit*. Unde & perperam nec suo sensu explicat. *Idem.*

3. *Igne consumeretur*] Idem Scriptus, *combu-*

ſet, propter viam feciſſe dicebat: quod comeſſe non potuerit, id combuſſiſſe.

Symmachus deinde: Mater M. Bruti Servilia, cum precioſum ære parvo fundum abſtuliſſet à Cæſare, ſubjiciente haſtæ bona civium, non effugit dictum tale Ciceronis: Equidem quo melius emptum ſciatis comparavit Servilia hunc fundum 4 Tertia deducta. Filia autem Serviliæ erat Junia Tertia; eademque C. Caſſii uxor, laſciviente Dictatore tam in matrem quam in puellam. tunc luxuriam ſenis adulteri civitas ſubinde rumoribus jociſque carpebat, ut mala non tantum ſeria forent.

Poſt hunc Cæcina Albinus: Plancus in judicio forte amici cum moleſtum teſtem deſtruere vellet, interrogavit, quia ſutorem ſciebat, quo artificio ſe tueretur: ille urbane reſpondit; gallam ſubigo. ſutorium hoc habetur inſtrumentum; quod non inficete in adulterii exprobrationem ambiguitate convertit. nam Plancus in Mævia Galla nupta male audiebat.

5 Secutus eſt Furius Albinum: Poſt Mutinenſem fugam

comburerentur. Quæ vox in re ſimili apud Feſtum: *Culina vocatur locus, in quo epulæ in funere comburuntur*. Idem.

4. *Tertia deducta*] Ex ambiguo jocus. *Tertia* aut filia Serviliæ intelligi potuit aut pecuniæ dandæ portio. Deducitur ſive aufertur in emptionibus pars pretii, in re amorum puella. Tibullus: *Ut juveni primum virgo deducta marito*. Quod Naſo imitatus in Faſtis: *Cum primum cupido Venus eſt deducta marito*. Hujus contrarium eſt, *producere*: producebantur enim meretrices. Petron. *Rogavi ut in platanona produceret dominam*. unde Gloſſæ, *produc*. προαγωγία. Græcæ. προαγωγὸς, προβοσκὸς, *lenocinator*. At *deducere* in iiſdem ἕλκω exponitur, quod eſt ſibi vindicare & veluti adoptare. Sed antequam claudo, obnoxium mihi reddam, ſi fors, D. Hieronymum Epiſtola de vitando ſuſpecto contubernio. Vox enim iſta Gloſſarii, προβοσκὸς ibi reſtituenda videatur, ubi editur: *Si autem & tertius ille προβοσκός tuus, abire non vult & ſeditiones ac turbas concitat, ſit biga, ſit triga*. Nam & Eraſmus in Scholiis admonet varie eam dictionem in libris adſcriptam; & hanc, quia commodiſſima viſa, reſervatam. At προβοσκὸς ex filo totius epiſtolæ omnino probabilius; & alluſerat quoque ſupra Epiſtola ad Chromatium: *acceſſit huic patellæ (juxta tritum populi ſermone proverbium) dignum operculum, Lupicinus ſacerdos*. *Lupicinus* enim, ut ego reor, detortum huc vocabulum eſt. *Idem*.

5. *Secutus eſt Furius Albinum.*] Malit idem Scriverius *Albinus*. Idem.

gam quærentibus quid ageret Antonius, respondisse familiaris ejus ferebatur: Quod canis in Ægypto: bibit & fugit, quando in illis regionibus constat canes raptu crocodilorum exterritos currere & bibere.

Eustathius deinde: Publius Mucium inprimis malivolum cum vidisset solito tristiorem, Aut Mucio, inquit, nescio quid incommodi accessit, aut nescio cui aliquid boni.

Inde Avienus, [6] Faustus Sullæ filius, cum soror ejus eodem tempore duos mœchos haberet, Fulvium fullonis filium & Pompejum Maculam, Miror, inquit, sororem meam habere maculam, cum fullonem habeat.

Hic Euangelus: Apud L. Mallium, qui optimus pictor Romæ habebatur, Servilius Geminus forte cœnabat: cumque filios ejus deformes vidisset; non similiter, inquit, Malli fingis & pingis. & Mallius, In tenebris enim fingo, inquit; luce pingo.

Eusebius deinde, Demosthenes, inquit, excitatus ad Laidis famam, cujus formam tunc Græcia mirabatur, accessit, ut & ipse famoso amore potiretur. qui, ubi dimidium talentum [7] unius precium noctis audivit, discessit hoc dicto: οὐκ ἀγοράζω τοσούτου μετανοῆσαι.

Inter hæc, cum Servius ordine se vocante per verecundiam sileret, Omnes nos, inquit Euangelus, impudentes grammatice pronuntias, si tacere talia vis videri tuitionem pudoris. unde neque tuum nec Disarii aut Hori supercilium liberum erit à superbiæ nota, ni Prætextatum & nos velitis imitari.

Tunc

6 *Faustus Sullæ filius.*] *Libertum Sullæ* non filium agnoscunt Brusonius Facetiar. lib. 4. cap. 4. Et Lycosthenes Titul. de adulterio. Idem.

7. *Unius pretium noctis*] Mos iste paciscendi noctes ex Comicis, poëtis, aliisque notus. Apul. *Cum ipsis de uxoris noctibus paciscuntur.* Iterum, *Votis nuptialibus pacto jugali pridem destinatum.* Sed ut id notum, ita non item Petronium sic emendandum loco, qui passim & corrupte hactenus in hunc modum editus: *Pro pudor, quemadmodum mulier secutuleia; unius noctis tactu omnia vendidit.* Quid enim est *unius noctis tactu?* At, *unius noctis pacto*, non conjectura sed res est. *Pont.*

8. *Ota-*

Tunc Servius, postquam magis silentium erubescendum vidit, ad libertatem se similis relationis animavit. Marcus, inquit, [8] Otacilius Pitholaus cum Caninius Revilius uno tantum die consul fuisset, dixit: *Ante flamines, nunc consules diales fiunt.*

Nec Disarius ultra exprobrationem taciturnitatis exspectans, ait: *** ***

Post hunc Horus quoque, Affero ad vos, inquit, δίστιχον Platonis, quo ille adolescens luserit, cum tragœdiis quoque eadem ætate præluderet:

Τὴν ψυχὴν, Ἀγάθωνα φιλῶν, ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον.
Ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων, ὡς διαβησομένη.

Orta ex his lætitia, & omnibus [9] in censorium judicium remissis, ac retractantibus quæ à singulis [10] antiquæ festivitatis sapore prolata sunt, Symmachus ait: Hos Platonis versiculos [11] quorum magis vetustatem an brevitatem mireris incertum est, legisse me memini in Latinum tanto latius versos quanto solet nostra quam Græcorum lingua brevior & angustior æstimari: &, ut opinor, hæc verba sunt:

Dum semihulco savio
Meum puellum savior:

Dulcem-

8. *Otacilius Pitholaus*] Et ita legendum ex veteri nummo censuit ad Tranquillum Torrentius. In aliis est *Voltacilius.* Exstat iterum hujus vocabulum apud Suetonium de claris Rhetoribus. At ibi *Lucius* prænomen est non *Marcus*: Item *Pilitus* agnomen non *Pitholaus*. *Lucius*, inquit, *Otacilius Pilitus servisse dicitur, atque etiam hostiarius, veteri more, in catena fuisse.* Et notandum idem hoc dictum Otacilio hic tributum, repeti lib. 7. cap. 3. & Ciceroni tribui. *Idem.*

9. *In censorium judicium remissis*] Non est, quod multis exagitemus hoc censorium judicium. Vett. omnes *censorium risum*, me disceptante, admodum blande. Dicere vult convivas post hæc dicta in risum resolutos, non ineptum illum cachinnum, sed ut decebat tanta lumina, ponderando eorum sales, & docte examinantes, in quibus foret excitatius acumen, quod ipsum augebat hilaritatem. *Gronov.*

10. *Antiquæ festivitatis sapore*] Petron. *Adolescens quoniam sermonem habes non publici saporis.* Pont.

11. *Quorum magis vetustatem an brevitatem mireris incertum est*] Ita etiam in v. c. Lego tamen *quorum magis venustatem.* Meurs. Plane nihil est in illis, quod vetustatem linguæ aut simplicitatem redoleat. *Venustatem* habet jam Camerar. Vesal. Stoer. *Gronov.*

12. *Cucur-*

Dulcemque florem spiritus
Duco ex aperto tramite:
Anima agra amore & saucia
12 *Cucurrit ad labias mihi,*
Rictumque in oris pervium
Et labra pueri mollia
13 *Rimata itiner transitus*
Ut transiliret nititur.
Tum si moræ quid plusculæ
14 *Fuisset in cœtu osculi,*
Amoris igni percita
Transisset, & me linqueret:
Et mira prorsus res fieret,
Ut ad me fierem mortuus,
15 *Ad puerum ut intus viverem.*

12. *Cucurrit ad labias mihi*] Plautus Sticho: *Refer ad labias tibias.* In Anglicano tamen erat, *ad labiam mihi.* Po.

13. *Rimata itiner transitus*] Emenda Agell. lib. 19. cap. 11. ubi male *itineris transitus.* Est verò *Itiner* nominativus antiquus. Invenio & apud Manilium lib. 1. & Capellam lib. 9. *Meurs.*

14. *Fuisset in cœtu osculi*] Aliæ editiones: *coïtu osculi.* Sed dixit Ausonius: *Ubi lassa libido fœmineos cœtus & non sua bella lacessit*, ex Lucretio, ut puto, qui lib. 3.

Nil tamen hoc ad nos qui cœtu conjugioque
Corporis atque animæ consistimus uniter apti.

[Q. Curtius lib. IX. *amnium cœtum* ad eandem hanc formam dixit. Verba ejus sunt: *Cæterum amnium cœtus maritimis similes fluctus movent.*] Aristænetus μίξιν appellavit lib. 2. c. 18. Καὶ ἡ μίξις αὐτὴ γλυκεῖα γίνεται τῶν ψυχῶν. Quod indubie manavit ab hoc Petron. *Animarum quoque mixturam facerent.* Pont.

15. *Ad puerum intus viverem*] Augeo unà voce: *Ad puerum at intus viverem.* Ex Agellio. *Meurs.*

CAP. III.

De jocis M. Tullii Ciceronis.

SEd miror omnes vos joca tacuisse Ciceronis, in quibus facundissimus, ut in omnibus, fuit. &, si videtur, [1] ut æditUUS

UT *æditus responsa numinis sui prædicat*] Seneca, *Non sunt ad cœlum elevandæ manus, nec exorandus æditus ut nos ad aures simulachri, quasi magis exau-*

tuus responsa numinis sui prædicat, ita ego quæ memoria suggesserit refero dicta Ciceronis. Tum omnibus ad audiendum erectis ille sic incipit:

M. Cicero, cum apud Damasippum cœnaret, & ille mediocri vino posito diceret, *Bibite falernum hoc, annorum quadraginta est*: *Bene*, inquit, *ætatem fert.*

Idem cum Lentulum [2] generum suum exiguæ naturæ hominem longo gladio accinctum vidisset, *Quis*, inquit, *generum meum ad gladium alligavit?*

Nec Q. Ciceroni fratri circa similem mordacitatem pepercit. nam cum in ea provincia, quam ille rexerat, vidisset clypeatam imaginem ejus ingentibus lineamentis usque ad pectus ex more pictam (erat autem Quintus ipse staturæ parvæ) ait, *Frater meus dimidius major est quam totus.*

In consulatu Vatinii, quem paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis urbanitas circumferebatur: *Magnum ostentum*, inquit, *anno Vatinii factum est; quòd illo consule nec bruma, nec ver, nec æstas, nec autumnus fuit.* Querenti deinde Vatinio quod gravatus esset domum [3] ad se infirmatum venire respondit; *Volui in consulatu tuo venire: sed nox me comprehendit.* ulcisci autem se Cicero videbatur, ut qui respondisse sibi

exaudiri possimus, admittat. Prope est à te Deus, tecum est, intus est. Tacit. *internuncium* dixit l. 4. Historiar. Et omnino, ut hinc liquet, legendum ibi ad exemplar Romanum, faciendumque: *Ipsa adyta intrare delectus è propinquis, consulta responsaque ut internuncius numinis portabat*, pro, quod in aliis est, *ipsa edita in turre.* Porro Græcis *hierophantæ* hi dicti: & aliquoties usum ea voce reperio etiam D. Hieronymum: Imo & P. Arbitrum eadem lusisse existimem in Trimalcionis conjugem. Nam ille quicquid hæc diceret oraculi vicem censebat. Itaque legam in Petron. *Nunc nec quid nec quare in cœlum abiit & Trimalcionis hierophanta est. ad summam mero meridie si dixerit illi tenebras esse, credet.* vulgo est, *topanta*, & varie mederi conati viri eruditi. Apud Festum est *halopanta sive holopanta qui omnia mentitur.* Pontanus.

2. *Generum suum exiguæ naturæ*] Vult dicere *staturæ*. Interim apud Cæsarem de bello Gal. lib. 6 legas: *eadem est fœminæ marisque natura.* item lib. 5 *Britannia insula natura triquetra.* Idem.

3. *Ad se infirmatum*] Id est, ægrotantem. Suetonius in Augusto: *Infirmatis faucibus, præconio voce ad populum concionatus est.* Plinius lib. 7. Epist. 26. *Optimi sumus, dum infirmi sumus.* Idem.

 4. *Cani-*

ſibi Vatinium meminerat, cum humeris ſe reipublicæ de exſilio reportatum gloriaretur: *Unde ergo tibi varices?*

[4] Caninius quoque Revilius, qui uno die, ut jam Servius retulit, conſul fuit, roſtra cum adſcendiſſet pariter honorem iniit conſulatus & ejeravit: quod Cicero omni gaudens occaſione urbanitatis increpuit; [5] *λογοθεώρητος eſt Caninius conſul.* & deinde: *Hoc conſecutus eſt Revilius, ut quæreretur quibus conſulibus conſul fuerit.* dicere præterea non deſtitit: *Vigilantem habemus conſulem Caninium, qui in conſulatu ſuo ſomnum non vidit.*

Pompejus Ciceronis facetiarum impatiens fuit: cujus hæc de eo dicta ferebantur. *Ego vero quem fugiam habeo, quem ſequar non habeo.* ſed & cum ad Pompejum veniſſet, dicentibus eum ſero veniſſe, reſpondit; [6] *Minime ſero veni: nam nihil hic paratum video.* deinde interroganti Pompejo ubi gener ejus Dolabella eſſet reſpondit: *Cum ſocero tuo:* & cum donaſſet Pompejus transfugam civitate Romana, *hominem bellum*, inquit, *Gallis civitatem promittit alienam, qui nobis noſtram non poteſt reddere.* propter quæ merito videbatur

4. *Caninius quoque Revilius*] Ita etiam in v. c. eſt. Lego: *C. q. Revilius*, ut ante, *Marcus*, inquit, *Otacilius Pitholaus, cum Caninius Revilius uno tantum die conſul fuiſſet*, &c. Meurſ.

5. *λογοθεώρητος eſt Caninius*] Paulus Leopardus lib. 3 Emend. cap. 17. legendum putat, ὀλιγωρητικός, quæ vox & contemnendum ſignificat & paucarum horarum conſulem. Quam Leopardi conjecturam quomodo redarguat Joſ. Caſtalio, videre eſt Obſervationum ejus Decade 1. cap. 1. *Pont.*

6. *Minime ſero veni; nam nihil hic paratum video*] Deliteſcit hic Tullii jocus in voce *Sero.* Magnus tamen Deſiderius in Apophthegmatibus vix eum eruiſſe cenſendus. *Sero enim*, inquit, *venit qui tarde venit, & ſero qui poſt tempus.* At *ſero* in Ciceronis reſponſo non *tarde* notat, ſed ipſum cœnæ tempus ſive veſperam. Apulejus obſervavit lib. 3. *Et convivii cui te ſero diſponderas appropinquantis admonuit.* nam præterita veſpera ſive cœna Birrhenæ ad convivium promiſerat. Iterum lib. 1. *Unde autem ſcio an, convectore illo, cum quo ſero deverteras, jugulato, fugæ mandes præſidium.* Martialem ſic quoque capio lib. 7.

Mane veni potius. nam cur te quinta moretur?
Aut cur non ſero Cæciliane venis?

Tangit Cœcilianum, qui ante quintam ad cœnam feſtinaverat: eumque monet, ne moræ tædium incurreret, mane potius adeſſet. Cur enim, inquit, non ipſa veſpertinæ hora te ſiſtis? *Pontan.*

tur dixisse Pompejus : *Cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat.*

In Cæsarem quoque mordacitas Ciceronis dentes suos strinxit. nam primū post victoriam Cæsaris interrogatus cur in electione partis errasset, respondit; *Pracinctura me decepit*; jocatus in Cæsarem, qui ita toga præcingebatur, ut trahendo laciniam velut mollis incederet; adeo ut Sulla tanquam providus dixerit Pompejo: *Cave tibi illum puerum male pracinctum.* deinde cum Laberius in fine ludorum anulo honoratus à Cæsare, evestigio in quatuordecim ad spectandum transiit, violato ordine, & cum detrectatus est eques Romanus & cum mimus remissus : ait Cicero prætereunti Laberio & sedile quærenti : *Recepissem te, nisi anguste sederem*, simul & illum respuens & in novum senatum jocatus, cujus numerum Cæsar supra fas auxerat nec impune, respondit enim Laberius : *Mirum si anguste sedes, qui soles duabus sellis sedere*; exprobrata levitate Ciceroni, qua immerito optimus civis male audiebat.

Idem Cicero alias facilitatem Cæsaris in allegendo senatu irrisit palam. nam, cum ab hospite suo P. Mallio rogaretur ut decurionatum privigno ejus expediret, assistente frequentia dixit : *Romæ si vis habebit : Pompeis difficile est.*

Nec intra hæc ejus mordacitas stetit. quippe ab Androne quodam Laodiceno salutatus, cum causam adventus requisisset, comperissetque (nam ille se legatum de libertate patriæ ad Cæsarem venisse respondit) ita expressit publicam servitutem 7 Ἐὰν ἐπιτύχῃς, καὶ περὶ ἡμῶν πρέσβευσον.

8 Vigebat in eo excedens jocos & seria mordacitas, ut hoc

7. Ἐὰν ἐπιτύχῃς περὶ ἡμῶν] Aliter conspicitur in Camerarii seu vetustis editionibus : ἐὰν ἐπιτύχῃς καὶ περὶ ἡμᾶς πρέσβευσον. Quod erit ; *si impetraveris, & pro nobis intercede.* Idem.

8. *Vigebat in eo excedens jocos & seria mordacitas*] Hæc Camerarii & Stephani editionis, quam sumus secuti, scriptura. At quid denique reliquum, si jocos & seria ejus dicta excesserint? Po-

 tius

hoc est ex epistola ad C. Cassium dictatoris violatorem; *Vellem idibus Martiis me ad cœnam invitasses, profecto reliquiarum nihil fuisset, nunc me reliquiæ vestræ exercent.* idem Cicero de Pisone genero & M. Lepido lepidissime cavillatus est.

9 Dicente adhuc Symmacho, &, ut videbatur, plura dicturo, intercedens Avienus, ut fieri in sermonibus convivalibus solet, Nec Augustus, inquit, Cæsar in hujusmodi dicacitate quoquam minor, & fortasse nec Tullio, &, si volentibus vobis erit, aliqua ejus quæ memoria suggesserit relaturus sum. & Horus: Permitte Aviene Symmachus explicet de his, quos jam nominaverat: dicta Ciceronis, & opportunius quæ de Augusto vis referre succedent. Reticente Avieno Symmachus: Cicero, inquam, cum Piso gener ejus mollius incederet, filia autem concitatius: ait genero; 10 *Ambula tanquam femina*: ait filiæ. *Ambula tanquam vir*. & cum M. Lepidus in senatu dixisset patribus conscriptis; *Ego non tanti fecissem simile factum*: Tullius ait: *Ego non tanti fecissem ὁμοιόπτωτον*. Sed perge Aviene; ne ultra te dicturientem retardem.

CAP.

tius æstimandum serium semper aliquid infuisse dictis, Ciceronis. Et tale præfert scriptus: *excedens jocus, & seria mordacitas*; quomodo & libri antiquiores. *Pont.* Non tam æstimandum serium semper aliquid infuisse dictis Ciceronis, quam id vel ex hoc ad Cassium joco manifestari dilucide judicandum, nisi quis forte nasum non habet. Sed non propterea aliquid invertendum in his verbis, per se apertissimis, modo τὸ *seria* pro adjectivo θηλυκῷ, non positivo neutro capias: quod quamvis piget, monendum quia non adverterunt. *Excedens jocus* hili non est. *Gron.*

9. *Dicente adhuc Symmacho*] Forte *dicenti*. Gronov.

10. *Ambula tanquam femina.*] Videtur sententia poscere, ut priori loco, qui Pisonem tangit, legatur, *tanquam vir*; altero vero, qui filiam Tulliam, *tamquam femina*. Nisi fuerit utrobique *ambulas*. Sed prius magis placet, [videturque manifesta vocis utriusque transpositione sententia inversa corruptaq.] Piso autem gener hic Ciceronis dicitur, cum constet Dolabellæ Tulliam Ciceronis filiam nuptam fuisse. Sed sciendum, Tulliam Ciceronis tres maritos habuisse. Primus fuit hic C. Piso Frugi, cui fuit desponsa ante reditum Ciceronis ab exilio. Alter Furius Crassipes, qui eam duxit Cn. Marcellino & P. Philippo Coss. Tertius P. Cornelius Lentulus Dolabella, cui nupsit cum proconsul esset in Cilicia Cicero; & apud eum ex partu decessit. Errant Asconius & Plutarchus, cum duos tantum Tulliæ maritos referunt, Crassipedem non agnoscentes. *Pont.*

Postea

CAP. IV.

De jocis Augusti in alios, & aliorum rursus in ipsum.

ET ille: Augustus, inquam, Cæsar affectavit jocos, salvo tamen majestatis pudorisque respectu; nec ut caderet in scurram. Ajacem tragœdiam scripserat, eamdemque quod sibi displicuisset deleverat. [1] postea Lucius gravis tragœdiarum scriptor interrogabat eum quid ageret Ajax suus. & ille, *in spongiam*, inquit, *incubuit*.

Idem Augustus, cum ei quidam libellum trepidus offerret, & modo proferret manum modo retraheret, [2] *Putas*, inquit, *te assem elephanto dare?*

Idem cum ab eo Pacuvius Taurus congiarium peteret diceretque, jam hoc homines vulgo loqui non parvam sibi ab illo pecuniam datam: *Sed tu*, inquit, *noli credere*.

Alium præfectura equitum summotum & insuper salarium postulantem, dicentemque non lucri causa dari hoc mihi rogo, sed ut judicio tuo munus videar impetrasse, & ita officium deposuisse. hoc dicto repercussit: *Tu te accepisse apud omnes affirma; & ego dedisse me non negabo.*

Urbanitas ejusdem innotuit circa Herennium deditum vitiis

POstea *Lucius gravis Tragædiarum scriptor*] Iterum ex nummis Torrentius, *L. Itium* hunc nuncupat. Quis autem is Lucius, tam gravis Tragœdiarum scriptor fuerit, quærunt docti. I. Rycquius lib. I. Epistol. 27. in Vaticano codice Ms. reperisse se testatur: L. GRAVIUS. Quod fortasse verum esse Tragici nomen putat. Nisi fuerit potius *Lucius Varius* Horatii Virgiliique æqualis ac familiaris. De eo est illud Virgilii Eclog. x.

Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinnâ
Digna.

De eodem & Quintilianus lib. 10. c. 1. *Varii Thyestes cuilibet Græcorum comparari potest.* [Lucanus in Panegyrico ad Pisonem. *Mæcenas Tragico quatientem pulpita gestu Evexit Varium.*] Pont.

2. *Putas te assem elephanto dare*] Est apud Suetonium Augusto cap 53. Ubi tamen non *assem* sed *stipem elephanto porrigere* legitur, & explicat luculente Isacus Casaubonus ex Æliani historia de animalibus & loco Galeni, cur *assis* seu *stipes* elephanto detur, nimirum ut eam acceptam elephas proboscide insessori suo porrigat. Sed ipsum Casaubonum prolixius vide in Animadversionibus seu Curis secundis ad locum Suetonii jam dictum. *Pont.*

3. *Hoc*

vitiis juvenem, quem cum castris excedere jussisset; & ille supplex hac deprecatione uteretur: *Quo modo ad patrias sedes revertar? quid patri meo dicam?* respondit, *Dic me tibi displicuisse.*

Saxo in expeditione percussum, ac notabili cicatrice in fronte deformem, nimium tamen sua opera jactantem, sic leniter castigavit: *At tu cum fugies*, inquit, *numquam post te respexeris.*

Galbæ, cujus informe gibbo erat corpus, agenti apud se causam & frequenter dicenti, *Corrige tu me si quid reprehendis*; respondit: *Ego te monere possum, corrigere non possum.*

Cum multi Severo Cassio accusante absolverentur; & architectus fori Augusti, exspectationem operis diu traheret: ita jocatus est, *Vellem Cassius & meum forum accusasset.*

Vettius cum monumentum patris exarasset: ait Augustus; 3 *Hoc est vere monumentum patris colere.*

Cum audisset inter 4 pueros, quos in Syria Herodes Rex Judæorum intra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum: ait; *Melius est* 5 *Herodis porcum esse quam filium.*

Idem Augustus, quia Mæcenatem suum noverat esse stylo remisso, molli, & dissoluto, talem se in epistolis, quas ad eum scribebat, sæpius exhibebat, & contra castigationem loquen-

3. *Hoc est vere monumentum patris colere*] Colimus ea quæ veneramur; & colitur ager, cum exaratur. Suspicatur tamen Erasmus dixisse Cæsarem: *Hoc est vere monumentum patris colere.* Quem vide; nec forsan displicebit. [Sed displicebit, si inspicies locum & verba Christi apud Lucam cap. xi ℣. 45. *Væ vobis qui ædificatis monumenta prophetarum*, &c. Ubi *ædificare monumentum* est ornare & excolere, quod hic convenit.] *Pont.*

4. *Pueros, quos in Syria Herodes Rex Judæorum intra bimatum jussit interfici*] Evangelista Matthæus cap. 2. ℣. 16. ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, à bimatu, *& infra.* Macrobius hoc eleganter *intra bimatum* dixisse satis habuit. Miratur autem Scaliger ad Eusebium p. 163. Augusto hæc verba excidisse, cum ipse Augustus sententiam capitis in tres filios Herodis judicio suo probatam confirmarit. *Idem.*

5. *Herodis porcum esse quam filium*] Ælianus XII. Var. 56. Διογένης ὁ Σινωπεὺς ἔλεγε πολλὰ, τὴν ἀμαθίαν καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν τῶν Μεγαρέων διαβάλλων, καὶ ἐβούλετο Μεγαρέως ἀνδρὸς κριὸς εἶναι μᾶλλον ἢ υἱός. Hæc à se invicem videntur mutuata. *Gronov.*

6. *Plura*

loquendi, quam alias ille scribendo servabat, in epistola ad Mæcenatem familiari [6] plura in jocos effusa subtexuit: [7] *Vale mel gentium, melcule, ebur ex Etruria, laser Aretinum, adamas supernas, Tiberinum margaritum,* [8] *Cilniorum smaragde, jaspi figulorum,* [9] *berylle Porsena,* [10] *carbunculum habeas,* ἵνα συντέμω πάντα, μάλαγμα mœcharum.

Exceptus est à quodam cœna satis parca & quasi quotidiana. nam pæne nulli se invitanti negabat. post epulum igi-

6. *Plura in jocos effusa subtexuit*] *Effusus* Casaubono placet. *Pontan.*

7. *Vale mel gentium, melcule, ebur ex Hetruria*] Idem est ad oram Camerarianæ editionis. In Anglicano tamen nostro, & veteri vulgato constanter remanet, *meiuelle*. Quod quid sit, quis facile expediat? Conjecturæ tamen si sit locus, valde verisimiliter refinxerim: *mi tenelle*. Albinovanus in ejus obitum: ... *Ceras.*

Iam nunc ille tener, tum gravis hostis

Nec aliter Juvenalis Sat. XII.

Præcipitare volens etiam pulcherrima, vestem
Purpuream, teneris quoque Mæcenatibus aptam.

Hæc exaraveram, cum offendi in Adversariis divinasse Turnebum: *Vale mel gentium Medulia* vel *Vetuloniæ*. Et vero *Vetuloniæ* non absimile vero fit. Casaubonus tamen ad Suetonium *Medulia* retinet; & legit insuper, *mel gemmeum*. Et ante eum Simeo Bosius, *Mel Gentinum & Vejens*. Lector arbitrabitur. *Idem.*

8. *Ciiniorum Smaragde*] Penthagathus legendum putat *Cilniorum Smaragde*. Nam dictus *Cilnius* Mæcenas. Brusonius lib. 4. cap. 6. Facetiarum legit, *Cillonum smaragde*: Cicero contra Salustium, *quicquid impudicorum cillonum*. Ridicule autem Augustus Mæcenatem vocat *adamantem supernatem*, quia nullus ibi reperiatur adamas: ut neque ebur in Hetruria, aut margaritum in Tiberi, ut notat in Thesauro suo Geographico Abrah. Ortelius in voce *Infernas*. Idem.

9. *Berylle Porsena*] Allusum ad impensum ejusdem in gemmas similesque delitias Lapillorum studium. Nec dissimulat ipsemet hoc epigrammate super Horatii obitu:

Lugent, ô mea vita, te Smaragdus,
Beryllus quoque; nec nitentes
Nuper, candida Margarita, quæro,
Nec quos Thynica lima perpolivit
Anellos, nec Iaspios lapillos.

Sed malus & magnus in secundo horum versuum hiatus sive vitium est. Sanabit hoc cui favebit aliquando libri aura. Ergo interim fomenti nescio quid adportabam; & quis scit an ex Apollinis medicinâ?

Lugent, ô mea Vita, te Smaragdus,
Beryllus quoque & ipse; nec nitentes.

Laudavimus autem hic carmen Mæcenatis, non aspectis curiose aliorum super eo vel emendationibus vel censuris. Vox enim *Flacce*, quæ secundo versu vulgo inseritur, ubi nos, *Beryllus quoque & ipse*, suspecta mihi admodum in Isidoro. Sufficerat enim dixisse, *mea vita*. Sed nos, quia eo omisso laudatum invenimus, placuit & nobis conjecturam ponere. Conjecturam dico; nam absque scriptura qui hic veret vir esto. *Id.*

10. *Carbunculum habeas, ἵνα συντέμω*] Conjectavit Is. Casaubonus, *Carbunculum Italiæ, καὶ ἵνα*. Simeo Bosius licentius, *Carbunculum Telamonis; habeas, ἵνα συντέμω πάντα, μάλαγμα mœcharum*. Idem.

11. Cum

CAP. II.

De diversorum jocis atque dicteriis.

TUm ille: Dictum volo hostis referre sed victi, & cujus memoria instaurat Romanorum triumphos. Annibal Karthaginiensis apud regem Antiochum profugus facetissime cavillatus est. ea cavillatio hujuscemodi fuit. Ostendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum populo Romano facturus comparaverat: convertebatque exercitum insignibus argenteis & aureis florentem. inducebat etiam currus cum falcibus, & elephantos cum turribus, equitatumque frenis & ephippiis, monilibus ac phaleris præfulgentem atque ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitus [1] gloriabundus Annibalem aspicit; &, Putasne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? tunc Pœnus eludens ignaviam imbelliamque militum ejus pretiose armatorum, Plane: inquit, satis esse credo Romanis hæc, etsi avarissimi sunt. Nihil prorsus neque tam lepide neque tam acerbe dici potest. Rex de numero exercitus sui ac de æstimanda æquiperatione quæsiverat: respondit Annibal de præda.

Flavianus subjecit: Sacrificium apud veteres fuit, [2] quod vocabatur propter viam. in eo mos erat ut si quid ex epulis superfuisset [3] igne consumeretur. hinc Catonis jocus est. nam Q. Albidium quendam, qui sua bona comedisset, & novissime domum, quæ ei reliqua erat, incendio perdidisset,

GLoriabundus Hannibalem aspicit] Scriptus, *inspicit*. Gloss. *inspicit*, ἐπολίπτ{ Petron. Arbiter: *annumque inspicere diligentius cœpi.*

MS. habet *inspicit*: quam lectionem confirmat Scriverius Martialis sui loco,

Inspectum velut emtor aut lanista.

& aliis. *Pontanus.*

2. *Quod vocabatur propter viam*] Emendavit ex Festo Turnebus vulgo, *proterviam*. Plautus Rudente Sc. 2. Act. 1. *Propter viam illi sunt vocati ad prandium*. Videnda ad eum locum editio Taubmanni. Erasmus in chiliad. ut proverbium adducit, sed ut vulgo editum, *protervіam fecit*. Unde & perperam nec suo sensu explicat. *Idem.*

3. *Igne consumeretur*] Idem Scriptus, *combu-*

ſet, propter viam feciſſe dicebat: quod comeſſe non potuerit, id combuſſiſſe.

Symmachus deinde: Mater M. Bruti Servilia, cum precioſum ære parvo fundum abſtuliſſet à Cæſare, ſubjiciente haſtæ bona civium, non effugit dictum tale Ciceronis: Equidem quo melius emptum ſciatis comparavit Servilia hunc fundum [4] Tertia deducta. Filia autem Serviliæ erat Junia Tertia; eademque C. Caſſii uxor, laſciviente Dictatore tam in matrem quam in puellam. tunc luxuriam ſenis adulteri civitas ſubinde rumoribus jociſque carpebat, ut mala non tantum ſeria forent.

Poſt hunc Cæcina Albinus: Plancus in judicio forte amici cum moleſtum teſtem deſtruere vellet, interrogavit, quia ſutorem ſciebat, quo artificio ſe tueretur: ille urbane reſpondit; gallam ſubigo. ſutorium hoc habetur inſtrumentum; quod non inficete in adulterii exprobrationem ambiguitate convertit. nam Plancus in Mævia Galla nupta male audiebat.

[5] Secutus eſt Furius Albinum: Poſt Mutinenſem fugam

combureretur. Quæ vox in re ſimili apud Feſtum: *Culina vocatur locus, in quo epulæ in funere comburuntur*. Idem.

4. *Tertia deducta*] Ex ambiguo jocus. *Tertia* aut filia Serviliæ intelligi potuit aut pecuniæ dandæ portio. Deducitur ſive aufertur in emptionibus pars pretii, in re amorum puella. Tibullus: *Ut juveni primum virgo deducta marito*. Quod Naſo imitatus in Faſtis: *Cum primum cupido Venus eſt deducta marito*. Hujus contrarium eſt, *producere*: producebantur enim meretrices. Petron. *Rogavi ut in platanona produceret dominam*. unde Gloſſæ, *produx*, προαγώγη. Græcæ. προαγωγὸς, προβοσκὸς, *lenocinator*. At *deducere* in iiſdem ἕλκω exponitur, quod eſt ſibi vindicare & veluti adoptare. Sed antequam claudo, obnoxium mihi reddam, ſi forte, D. Hieronymum Epiſtola de vitando ſuſpecto contubernio. Vox enim iſta Gloſſarii, προβοσκὸς ibi reſtituenda videatur, ubi editur: *Si autem & tertius ille γνεγ-ὅσκος tuus, abire non vult & ſeditiones ac turbas concitat, ſit biga, ſit triga*. Nam & Eraſmus in Scholiis admonet varie eam dictionem in libris adſcriptam; & hanc, quia commodiſſima viſa, reſervatam. At προβοσκὸς ex filo totius epiſtolæ omnino probabilius; & alluſerat quoque ſupra Epiſtola ad Chromatium: *acceſſit huic patellæ (juxta tritum populi ſermone proverbium) dignum operculum, Lupicinus ſacerdos*. *Lupicinus* enim, ut ego reor, detortum huc vocabulum eſt. *Idem*.

5. *Secutus eſt Furius Albinum*.] Malit idem Scriverius *Albinus*. Idem.

gam quærentibus quid ageret Antonius, respondisse familiaris ejus ferebatur: Quod canis in Ægypto: bibit & fugit, quando in illis regionibus constat canes raptu crocodilorum exterritos currere & bibere.

Eustathius deinde: Publius Mucium inprimis malivolum cum vidisset solito tristiorem, Aut Mucio, inquit, nescio quid incommodi accessit, aut nescio cui aliquid boni.

Inde Avienus, [6] Faustus Sullæ filius, cum soror ejus eodem tempore duos mœchos haberet, Fulvium fullonis filium & Pompejum Maculam, Miror, inquit, sororem meam habere maculam, cum fullonem habeat.

Hic Euangelus: Apud L. Mallium, qui optimus pictor Romæ habebatur, Servilius Geminus forte cœnabat: cumque filios ejus deformes vidisset; non similiter, inquit, Malli fingis & pingis. & Mallius, In tenebris enim fingo, inquit; luce pingo.

Eusebius deinde, Demosthenes, inquit, excitatus ad Laidis famam, cujus formam tunc Græcia mirabatur, accessit, ut & ipse famoso amore potiretur. qui, ubi dimidium talentum [7] unius precium noctis audivit, discessit hoc dicto: οὐκ ἀγοράζω τοσούτου μετανοῆσαι.

Inter hæc, cum Servius ordine se vocante per verecundiam sileret, Omnes nos, inquit Euangelus, impudentes grammatice pronuntias, si tacere talia vis videri tuitionem pudoris. unde neque tuum nec Disarii aut Hori supercilium liberum erit à superbiæ nota, ni Prætextatum & nos velitis imitari.

Tunc

6 *Faustus Sullæ filius.*] *Libertum Sullæ* non filium agnoscunt Brusonius Facetiar. lib. 4. cap 4. Et Lycosthenes Titul. de adulterio. Idem.

7. *Unius pretium noctis*] Mos iste paciscendi noctes ex Comicis, poetis, aliisque notus. Apul. *Cum ipsis de uxoris noctibus paciscuntur.* Iterum, *Votis nuptialibus pacto jugali pridem destinatus.* Sed ut id notum, ita non item Petronium sic emendandum loco, qui passim & corrupte hactenus in hunc modum editus: *Pro pudor, quemadmodum* [illegible]*, unius noctis tactu omnia vendidit.* Quid enim est *unius noctis tactu?* At, *unius noctis pacto*, non conjectura sed res est. *Pont.*

8. Ota-

Tunc Servius, postquam magis silentium erubescendum vidit, ad libertatem se similis relationis animavit. Marcus, inquit, [8] Otacilius Pitholaus cum Caninius Revilius uno tantum die consul fuisset, dixit: *Ante flamines, nunc consules diales fiunt.*

Nec Disarius ultra exprobrationem taciturnitatis exspectans, ait: *** ***

Post hunc Horus quoque, Affero ad vos, inquit, δίστιχον Platonis, quo ille adolescens luserit, cum tragœdiis quoque eadem ætate præluderet:

Τὴν ψυχὴν, Ἀγάθωνα φιλῶν, ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον.
Ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων, ὡς διαβησομένη.

Orta ex his lætitia, & omnibus [9] in censorium judicium remissis, ac retractantibus quæ à singulis [10] antiquæ festivitatis sapore prolata sunt, Symmachus ait: Hos Platonis versiculos [11] quorum magis vetustatem an brevitatem mireris incertum est, legisse me memini in Latinum tanto latius versos quanto solet nostra quam Græcorum lingua brevior & angustior æstimari: &, ut opinor, hæc verba sunt:

Dum semihulco savio
Meum puellum savior:

Dulcem-

8. *Otacilius Pitholaus*] Et ita legendum ex veteri nummo censuit ad Tranquillum Torrentius. In aliis est *Vitacelius*. Exstat iterum hujus vocabulum apud Suetonium de claris Rhetoribus. At ibi *Lucius* prænomen est non *Marcus*: Item *Pilitus* agnomen non *Pitholaus*. *Lucius*, inquit, *Otacilius Pilitus servisse dicitur, atque etiam hostiarius, veteri more, in catena fuisse.* Et notandum idem hoc dictum Otacilio hic tributum, repeti lib. 7. cap. 2. & Ciceroni tribui. *Idem.*

9. *In censorium judicium remissis*] Non est, quod multis exagitemus hoc censorium judicium. Vett. omnes *consessum risum*, me disceptante, admodum blande. Dicere vult convivas post hæc dicta in risum resolutos, non ineptum illum cachinnum, sed ut decebat tanta lumina, ponderando eorum sales, & docte examinantes, in quibus foret excitatius acumen, quod ipsum augebat hilaritatem. *Gronov.*

10. *Antiquæ festivitatis sapore*] Petron. *Adolescens quoniam sermonem habes non publici saporis.* Pont.

11. *Quorum magis vetustatem an brevitatem mireris incertum est*] Ita etiam in v. c. Lego tamen *quorum magis venustatem*. Meurs. Plane nihil est in illis, quod vetustatem linguæ aut simplicitatem redoleat. *Venustatem* habet jam Camerar. Velsl. Stoer. *Gronov.*

12. *Cucur-*

Dulcemque florem spiritus
Duco ex aperto tramite:
Anima ægra amore & saucia
12 *Cucurrit ad labias mihi,*
Rictumque in oris pervium
Et labra pueri mollia
13 *Rimata itiner transitus*
Ut transiliret nititur.
Tum si moræ quid plusculæ
14 *Fuisset in cœtu osculi,*
Amoris igni percita
Transisset, & me linqueret:
Et mira prorsus res fieret,
Ut ad me fierem mortuus,
15 *Ad puerum ut intus viverem.*

12. *Cucurrit ad labias mihi*] Plautus Sticho: *Refer ad labias tibias.* In Anglicano tamen erat, *ad labiam mihi*. Po.

13. *Rimata itiner transitus*] Emenda Agell. lib. 19. cap. 11. ubi male *itiners transitus*. Est verò *Itiner* nominativus antiquus. Invenio & apud Manilium lib. 1. & Capellam lib. 9. *Meurs.*

14. *Fuisset in cœtu osculi*] Aliæ editiones: *coïtu osculi*. Sed dixit Ausonius: *Ubi cassa libido fœmineos cœtus & non sua bella lacessit*, ex Lucretio, ut puto, qui lib. 3.

Nil tamen hoc ad nos qui cœtu conjugioque
Corporis atque animæ consistimus uniter apti.

[Q. Curtius lib. IX. *amnium cœtum* ad eandem hanc formam dixit. Verba ejus sunt: *Cæterum amnium cœtus maritimis similes fluctus movent.*] Aristænetus μίξιν appellavit lib. 2. c. 18 Καὶ ἡ μίξις αὕτη γλυκεῖα γίνε) τῶν ψυχῶν. Quod indubie manavit ab hoc Petron. *Animarum quoque mixturam facerent.* Pont.

15. *Ad puerum intus viverem*] Augeo unâ voce: *Ad puerum at intus viverem.* Ex Agellio. *Meurs.*

CAP. III.

De jocis M. Tullii Ciceronis.

SEd miror omnes vos joca tacuisse Ciceronis, in quibus facundissimus, ut in omnibus, fuit. &, si videtur, ut ædituus

UT *ædituus responsa numinis sui prædicat*] Seneca, *Non sunt ad cœlum elevandæ manus, nec exorandus æditumus ut nos ad aures simulachri, quasi magis exau-*

tuus responsa numinis sui prædicat, ita ego quæ memoria suggesserit refero dicta Ciceronis. Tum omnibus ad audiendum erectis ille sic incipit:

M. Cicero, cum apud Damasippum cœnaret, & ille mediocri vino posito diceret, *Bibite falernum hoc, annorum quadraginta est*: *Bene*, inquit, *ætatem fert.*

Idem cum Lentulum [2] generum suum exiguæ naturæ hominem longo gladio accinctum vidisset, *Quis*, inquit, *generum meum ad gladium alligavit?*

Nec Q. Ciceroni fratri circa similem mordacitatem pepercit. nam cum in ea provincia, quam ille rexerat, vidisset clypeatam imaginem ejus ingentibus lineamentis usque ad pectus ex more pictam (erat autem Quintus ipse staturæ parvæ) ait, *Frater meus dimidius major est quam totus.*

In consulatu Vatinii, quem paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis urbanitas circumferebatur: *Magnum ostentum*, inquit, *anno Vatinii factum est; quód illo consule nec bruma, nec ver, nec æstas, nec autumnus fuit.* Querenti deinde Vatinio quod gravatus esset domum [3] ad se infirmatum venire respondit; *Volui in consulatu tuo venire: sed nox me comprehendit.* ulcisci autem se Cicero videbatur, ut qui respondisse sibi

exaudiri possimus, admittat. Prope est à te Deus, tecum est, intus est. Tacit. *internuncium* dixit l. 4. Historiar. Et omnino, ut hinc liquet, legendum ibi ad exemplar Romanum, faciendumque: *Ipsa adyta intrare delectus è propinquis, consulta responsaque ut internuncius numinis portabat*, pro, quod in aliis est, *ipsa edita in turre.* Porro Græcis *hierophantæ* hi dicti: & aliquoties usum ea voce reperio etiam D. Hieronymum: Imo & P. Arbitrum eadem lusisse existimem in Trimalcionis conjugem. Nam ille quicquid hæc diceret oraculi vicem censebat. Itaque legam in Petron. *Nunc nec quid nec quare in cœlum abiit & Trimalcionis hierophanta est. ad summam mero meridie si dixerit illi tenebras esse, credet.* vulgo est, *topanta*, & varie mederi conati viri eruditi. Apud Festum est *halopanta* sive *holopanta qui omnia mentitur.* Pontanus.

2. *Generum suum exiguæ naturæ*] Vult dicere *staturæ*. Interim apud Cæsarem de bello Gal. lib. 6 legas: *eadem est fœminæ marisque natura.* item lib. 5 *Britannia insula natura triquetra.* Idem.

3. *Ad se infirmatum*] Id est, ægrotantem. Suetonius in Augusto: *Infirmatis faucibus, præconio voce ad populum concionatus est.* Plinius lib. 7. Epist. 26. *Optimi sumus, dum infirmi sumus.* Idem.

sibi Vatinium meminerat, cum humeris se reipublicæ de exsilio reportatum gloriaretur: *Unde ergo tibi varices?*

[4] Caninius quoque Revilius, qui uno die, ut jam Servius retulit, consul fuit, rostra cum adscendisset pariter honorem iniit consulatus & ejeravit: quod Cicero omni gaudens occasione urbanitatis increpuit; [5] *λογοθεώρητος est Caninius consul.* & deinde: *Hoc consecutus est Revilius, ut quæreretur quibus consulibus consul fuerit.* dicere præterea non destitit: *Vigilantem habemus consulem Caninium, qui in consulatu suo somnum non vidit.*

Pompejus Ciceronis facetiarum impatiens fuit: cujus hæc de eo dicta ferebantur. *Ego vero quem fugiam habeo, quem sequar non habeo.* sed & cum ad Pompejum venisset, dicentibus eum sero venisse, respondit; [6] *Minime sero veni: nam nihil hic paratum video.* deinde interroganti Pompejo ubi gener ejus Dolabella esset respondit: *Cum socero tuo:* & cum donasset Pompejus transfugam civitate Romana, *hominem bellum*, inquit, *Gallis civitatem promittit alienam, qui nobis nostram non potest reddere.* propter quæ merito videbatur

tur

4. *Caninius quoque Revilus*] Ita etiam in v. c. est. Lego: *C. q. Revilius*, ut ante, *Marcus*, inquit, *Otacilius Pitholaus, cum Caninius Revilius uno tantum die consul fuisset*, &c. Meurs.

5. *λογοθεώρητος est Caninius*] Paulus Leopardus lib. 3 Emend. cap. 17. legendum putat, ὀλιγωρητικός. quæ vox & contemnendum significat & paucarum horarum consulem. Quam Leopardi conjecturam quomodo redarguat Jos. Castalio, videre est Observationum ejus Decade x. cap. x. *Pont.*

6. *Minime sero veni; nam nihil hic paratum video*] Delitescit hic Tullii jocus in voce *Sero*. Magnus tamen Desiderius in Apophthegmatibus vix eum eruisse censendus. *Sero* enim, inquit, *venit qui tarde venit, & sero qui post tempus.* At *sero* in Ciceronis responso non *tarde* notat, sed ipsum cœnæ tempus sive vesperam. Apulejus observavit lib. 3. *Et convivii cui te sero desponderas appropinquantis admonui.* nam præterita vespera sive cœna Birrhenæ ad convivium promiserat. Iterum lib. 1. *Unde autem scio an convenitore illo, cum quo sero deverteras, jugulato, fugæ mandes præsidium.* Martialem sic quoque capio lib. 7.

Mane veni potius. nam cur te quinta moretur?
Aut cur non sero Cæciliane venis?

Tangit Cœcilianum, qui ante quintam ad cœnam festinaverat: cumque monet, ne moræ tædium incurreret, mane potius adesset. Cur enim, inquit, non ipsa vespernæ hora te sistis? *Pontan.*

7. E'ὰν

tur dixisse Pompejus : *Cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat.*

In Cæsarem quoque mordacitas Ciceronis dentes suos strinxit. nam primū post victoriam Cæsaris interrogatus cur in electione partis errasset, respondit; *Præcinctura me decepit*; jocatus in Cæsarem, qui ita toga præcingebatur, ut trahendo laciniam velut mollis incederet; adeo ut Sulla tanquam providus dixerit Pompejo: *Cave tibi illum puerum male præcinctum.* deinde cum Laberius in fine ludorum anulo honoratus à Cæsare, evestigio in quatuordecim ad spectandum transiit, violato ordine, & cum detrectatus est eques Romanus & cum minus remissus: ait Cicero prætereunti Laberio & sedile quærenti: *Recepissem te, nisi anguste sederem*, simul & illum respuens & in novum senatum jocatus, cujus numerum Cæsar supra fas auxerat nec impune, respondit enim Laberius: *Mirum si anguste sedes, qui soles duabus sellis sedere*; exprobrata levitate Ciceroni, qua immerito optimus civis male audiebat.

Idem Cicero alias facilitatem Cæsaris in allegendo senatu irrisit palam. nam, cum ab hospite suo P. Mallio rogaretur ut decurionatum privigno ejus expediret, assistente frequentia dixit: *Romæ si vis habebit: Pompeis difficile est.*

Nec intra hæc ejus mordacitas stetit. quippe ab Androne quodam Laodiceno salutatus, cum causam adventus requisisset, comperissetque (nam ille se legatum de libertate patriæ ad Cæsarem venisse respondit) ita expressit publicam servitutem 7 Ἐὰν ἐπιτύχῃς, καὶ περὶ ἡμῶν πρέσβευσον.

8 Vigebat in eo excedens jocos & seria mordacitas, ut hoc

7. Ἐὰν ἐπιτύχῃς περὶ ἡμῶν] Aliter conspicitur in Camerarii seu vetustis editionibus: ἐὰν ἐπιτύχῃς καὶ περὶ ἡμᾶς πρέσβευσον. Quod erit; *si impetraveris, & pro nobis intercede.* Idem.

8. *Vigebat in eo excedens jocos & seria mordacitas*] Hæc Camerarii & Stephani editionis, quam sumus secuti, scriptura. At quid denique reliquum, si jocos & seria ejus dicta excesserint? Potius

hoc est ex epistola ad C. Cassium dictatoris violatorem; *Vellem idibus Martiis me ad cœnam invitasses, profecto reliquiarum nihil fuisset, nunc me reliquiæ vestræ exercent.* idem Cicero de Pisone genero & M. Lepido lepidissime cavillatus est.

9 Dicente adhuc Symmacho, &, ut videbatur, plura dicturo, intercedens Avienus, ut fieri in sermonibus convivalibus solet, Nec Augustus, inquit, Cæsar in hujusmodi dicacitate quoquam minor, & fortasse nec Tullio, &, si volentibus vobis erit, aliqua ejus quæ memoria suggesserit relaturus sum. & Horus: Permitte Aviene Symmachus explicet de his, quos jam nominaverat: dicta Ciceronis, & opportunius quæ de Augusto vis referre succedent. Reticente Avieno Symmachus: Cicero, inquam, cum Piso gener ejus mollius incederet, filia autem concitatius: ait genero; 10 *Ambula tanquam femina*: ait filiæ. *Ambula tanquam vir.* & cum M. Lepidus in senatu dixisset patribus conscriptis; *Ego non tanti fecissem simile factum*: Tullius ait: *Ego non tanti fecissem ὁμοιόπτωτον.* Sed perge Aviene; ne ultra te dicturientem retardem.

CAP.

tius æstimandum serium semper aliquid infuisse dictis, Ciceronis. Et tale præfert scriptus: *excedens jocus, & seria mordacitas*; quomodo & libri antiquiores. *Pont.* Non tam æstimandum serium semper aliquid infuisse dictis Ciceronis, quam id vel ex hoc ad Cassium joco manifestari dilucide judicandum, nisi quis forte nasum non habet. Sed non propterea aliquid invertendum in his verbis, per se apertissimis, modo τὸ *seria* pro adjectivo θηλυκῷ, non positivo neutro capias: quod quamvis piget, monendum quia non adverterunt. *Excedens jocus* hili non est. *Gron.*

9. *Dicente adhuc Symmacho*] Forte *dicenti.* Gronov.

10. *Ambula tamquam femina.*] Videtur sententia poscere, ut priori loco, qui Pisonem tangit, legatur, *tanquam vir*; altero vero, qui filiam Tulliam, *tamquam femina.* Nisi fuerit utrobique *ambulas.* Sed prius magis placet, [videturque manifesta vocis utriusque transpositione sententia inversa corruptaq;] Piso autem gener hic Ciceronis dicitur, cum constet Dolabellæ Tulliam Ciceronis filiam nuptam fuisse. Sed sciendum, Tulliam Ciceronis tres maritos habuisse. Primus fuit hic C. Piso Frugi, cui fuit desponsa ante reditum Ciceronis ab exilio. Alter Furius Crassipes, qui eam duxit Cn. Marcellino & P. Philippo Coss. Tertius P. Cornelius Lentulus Dolabella, cui nupsit cum proconsul esset in Cilicia Cicero; & apud eum ex partu decessit. Errant Asconius & Plutarchus, cum duos tantum Tulliæ maritos referunt, Crassipedem non agnoscentes. *Pont.*

CAP. IV.

De jocis Augusti in alios, & aliorum rursus in ipsum.

ET ille: Augustus, inquam, Cæsar affectavit jocos, salvo tamen majestatis pudorisque respectu; nec ut caderet in scurram. Ajacem tragœdiam scripserat, eamdemque quod sibi displicuisset deleverat. [1] postea Lucius gravis tragœdiarum scriptor interrogabat eum quid ageret Ajax suus. & ille, *in spongiam*, inquit, *incubuit*.

Idem Augustus, cum ei quidam libellum trepidus offerret, & modo proferret manum modo retraheret, [2] *Putas*, inquit, *te assem elephanto dare*?

Idem cum ab eo Pacuvius Taurus congiarium peteret diceretque, jam hoc homines vulgo loqui non parvam sibi ab illo pecuniam datam: *Sed tu*, inquit, *noli credere*.

Alium præfectura equitum summotum & insuper salarium postulantem, dicentemque non lucri causa dari hoc mihi rogo, sed ut judicio tuo munus videar impetrasse, & ita officium deposuisse. hoc dicto repercussit: *Tu te accepisse apud omnes affirma; & ego dedisse me non negabo.*

Urbanitas ejusdem innotuit circa Herennium deditum vitiis

POstea Lucius gravis Tragœdiarum scriptor] Iterum ex nummis Torrentius, *L. Itium* hunc nuncupat. Quis autem is Lucius, tam gravis Tragœdiarum scriptor fuerit, quærunt docti. I. Rycquius lib. I. Epistol. 27. in Vaticano codice Ms. reperisse se testatur: L. GNAVIUS. Quod fortasse verum esse Tragici nomen putat. Nisi fuerit potius *Lucius Varius* Horatii Virgiliique æqualis ac familiaris. De eo est illud Virgilii Eclog. x.

Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinnâ
Digna.

De eodem & Quintilianus lib. 10. c. 1. *Varii Thyestes cuilibet Græcorum comparari potest.* [Lucanus in Panegyrico ad Pisonem. *Mæcenas Tragico quatientem pulpita gestu Evexit Varium.*] Pont.

2. *Putas te assem elephanto dare*] Est apud Suetonium Augusto cap. 53. Ubi tamen non *assem* sed *stipem elephanto porrigere* legitur, & explicat luculente Isacus Casaubonus ex Æliani historia de animalibus & loco Galeni, cur *assis* seu *stipes* elephanto detur, nimirum ut eam acceptam elephas proboscide insessori suo porrigat. Sed ipsum Casaubonum prolixius vide in Animadversionibus seu Curis secundis ad locum Suetonii jam dictum. *Pont.*

vitiis juvenem, quem cum castris excedere jussisset; & ille supplex hac deprecatione uteretur: *Quo modo ad patrias sedes revertar? quid patri meo dicam?* respondit, *Dic me tibi displicuisse.*

Saxo in expeditione percussum, ac notabili cicatrice in fronte deformem, nimium tamen sua opera jactantem, sic leniter castigavit: *At tu cum fugies*, inquit, *numquam post te respexeris.*

Galbæ, cujus informe gibbo erat corpus, agenti apud se causam & frequenter dicenti, *Corrige in me si quid reprehendis*; respondit: *Ego te monere possum, corrigere non possum.*

Cum multi Severo Cassio accusante absolverentur; & architectus fori Augusti, exspectationem operis diu traheret: ita jocatus est, *Vellem Cassius & meum forum accuset.*

Vettius cum monumentum patris exarasset: ait Augustus; 3 *Hoc est vere monumentum patris colere.*

Cum audisset inter 4 pueros, quos in Syria Herodes Rex Judæorum intra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum: ait; *Melius est* 5 *Herodis porcum esse quam filium.*

Idem Augustus, quia Mæcenatem suum noverat esse stylo remisso, molli, & dissoluto, talem se in epistolis, quas ad eum scribebat, sæpius exhibebat, & contra castigationem loquen-

3. *Hoc est vere monumentum patris colere*] Colimus ea quæ veneramur; & colitur ager, cum exaratur. Suspicatur tamen Erasmus dixisse Cæsarem: *Hoc est vere memoriam patris colere.* Quem vide; nec forsan displicebit. [Sed displicebit, si inspicies locum & verba Christi apud Lucam cap. XI ℣. 45. *Væ vobis qui ædificatis monumenta prophetarum, &c.* Ubi *ædificare monumenta* est ornare & excolere; quod hic convenit.] *Pont.*

4. *Pueros, quos in Syria Herodes Rex Judæorum intra bimatum jussit interfici*] Euangelista Matthæus cap. 2. ℣. 16. ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, *à bimatu*, *& infra.* Macrobius hoc eleganter *intra bimatum* dixisse satis habuit. Miratur autem Scaliger ad Eusebium p. 163. Augusto hæc verba excidisse, cum ipse Augustus sententiam capitis in tres filios Herodis judicio suo probatam confirmarit. *Idem.*

5. *Herodis porcum esse quam filium*] Ælianus XII. Var. 56. Διογένης ὁ Σινωπεὺς ἔλεγε πολλὰ, τὴν ἀμαθίαν καὶ τὴν ἀπαιδευσίαν τῶν Μεγαρέων διαβάλλων, καὶ ἐβούλετο Μεγαρέως ἀνδρὸς κριὸς εἶναι μᾶλλον ἢ υἱός. Hæc à se invicem videntur mutuata. *Gronov.*

6. *Plura*

loquendi, quam alias ille scribendo servabat, in epistola ad Mæcenatem familiari [6] plura in jocos effusa subtexuit: [7] *Vale mel gentium, melcule, ebur ex Etruria, laser Aretinum, adamas supernas, Tiberinum margaritum,* [8] *Cilniorum smaragde, jaspi figulorum,* [9] *berylle Porsena,* [10] *carbunculum habeas,* ἵνα συντέμω πάντα μάλαγμα mœcharum.

Exceptus est à quodam cœna satis parca & quasi quotidiana. nam pæne nulli se invitanti negabat. post epulum igi-

6. *Plura in jocos effusa subtexuit*] *Effusum* Casaubono placet. *Pontan.*

7. *Vale mel gentium, melcule, ebur ex Hetruria*] Idem est ad oram Camerarianæ editionis. In Anglicano tamen nostro, & veteri vulgato constanter remanet, *meimellé*. Quod quid sit, quis facile expediat? Conjecturæ tamen si sit locus, valde verisimiliter resinxerim: *mi tenelle.* Albinovanus in ejus obitum [illegible] *(tenas.*

Iam nunc ille tener, tum gravis hostis

Nec aliter Juvenalis Sat. XII.

Præcipitare volens etiam pulcherrima, vestem
Purpuream, teneris quoque Mæcenatibus aptam.

Hæc exaraveram, cum offendi in Adversariis divinasse Turnebum: *Vale mel gentium Medulia* vel *Vetuloniæ*. Et vero *Vetuloniæ* non absimile vero sit. Casaubonus tamen ad Suetonium *Medulia* retinet; & legit insuper, *mel gemmeum*. Et ante eum Simeo Bosius, *Mel Gentinum & Vejens*. Lector arbitrabitur. *Idem.*

8. *Cilniorum Smaragde*] Penthagathus legendum putat *Cilniorum Smaragde*. Nam dictus *Cilnius* Mæcenas. Brusonius lib. 4. cap. 6. Facetiarum legit, *Cillinum smaragde*. Cicero contra Salustium, *quicquid impudicorum cillonum*. Ridicule autem Augustus Mæcenatem vocat *adamantem supernatem*, quia nullus ibi reperiatur adamas: ut neque ebur in Hetruria, aut margaritum in Tiberi, ut notat in Thesauro suo Geographico Abrah. Ortelius in voce *Infernas*. Idem.

9. *Berylle Porsena*] Allusum ad impensum ejusdem in gemmas similesque delitias Lapillorum studium. Nec dissimulat ipsemet hoc epigrammate super Horatii obitu:

Lugent, ô mea vita, te Smaragdus,
Beryllus quoque; nec nitentes
Nuper, candida Margarita, quæro,
Nec quos Thynica lima perpolivit
Anellos, nec Iaspios lapillos.

Sed malus & magnus in secundo horum versuum hiatus sive vitium est. Sanabit hoc cui favebit aliquando libri aura. Ergo interim fomenti nescio quid adportabam; & quis scit an ex Apollinis medicinâ?

Lugent, ô mea Vita, te Smaragdus,
Beryllus quoque & ipse; nec nitentes.

Laudavimus autem hic carmen Mæcenatis, non aspectis curiose aliorum super eo vel emendationibus vel censuris. Vox enim *Flacce*, quæ secundo versu vulgo inseritur, ubi nos, *Beryllus quoque & ipse*, suspecta mihi admodum in Isidoro. Suffeccerat enim dixisse, *mea vita*. Sed nos, quia eo omisso laudatum invenimus, placuit & nobis conjecturam ponere. Conjecturam dico; nam absque scriptura qui hic vetet vir esto. *Id.*

10. *Carbunculum habeas, ἵνα συντέμω*] Conjectavit Is. Casaubonus, *Carbunculum Italiæ*, καὶ ἵνα. Simeo Bosius licentius, *Carbunculum Tolumnii; habeas, ἵνα συντέμω πάντα, μάλαγμα mœcharum.* Idem.

11. Cum

igitur inops ac ſine ullo apparatu diſcedens, vale dicenti hoc tantum inſuſurravit: *Non putabam me tibi tam familiarem.*

11 Cum de Tyriæ purpuræ, quam emi juſſerat, obſcuritate quereretur, dicente venditore, *Erige altius, & ſuſpice,* his uſus eſt ſalibus; *Quid? ego ut me populus Romanus dicat bene cultum in ſolario ambulaturus ſum?*

12 Nomenclatori ſuo, de cujus oblivione querebatur, dicenti: *Nunquid ad forum mandas? Accipe,* inquit, *commendatitias, quia illic neminem noſti.*

Vatinio in prima ſua ætate eleganter inſultavit. 13 confuſus ille podagra, volebat tamen videri diſcuſſiſſe jam vitium, & mille paſſus ambulare ſe gloriabatur. cui Cæſar, *Non miror,* inquit, *dies aliquanto ſunt longiores.*

Relata ad ſe magnitudine æris alieni, quam quidam eques Romanus dum vixit 14 excedentem ducenties celaverat, culcitam emi cubicularem in ejus auctione ſibi juſſit. & præceptum mirantibus hanc rationem reddidit: *Habenda eſt ad ſomnum culcita, in qua ille, cum tantum deberet, dormire potuit.*

Non eſt intermittendus ſermo ejus, quem Catonis honori dedit. venit forte in domum in qua Cato habitaverat, dein Strabone 15 in adulationem Cæſaris male exiſtimante de

11. *Cum de Tyriæ purpuræ*] Facit ad joci hujus lucem illud Senecæ lib. 1. Nat. Quæſt. *Purpuram Tyriam, quo melior saturiorque eſt, eo oportet altius teneas, ut fulgorem ſuum oſtendat.* Idem.

12. *Nomenclatori ſuo*] Non temere, Scriverio cenſente, in ſcriptis reperitur *Nomenculatori.* ſic enim diſerte effert Martialis lib. 10. epigr. 30. in divino Scazonte:

Nomenculator mugilem citat notum.

Eſt & in Inſcriptionibus,

C. Egnatius. C. L. Euripus. Nomenculator.

Quamvis in iiſdem quoque monumentis occurrat non ſemel *Nomenclator.* ita ut utroque modo hoc nomen uſurpatum veteribus videatur. *Pontan.*

13. *Confuſus ille podagra*] Lege *confiſſus.* Gronovius *contuſus*: ut Iuvenalis: *poſtquam illi juſta podagra contudit articulos.* Ac *confiſſus* eſt à *confindo* & *findo.* Martialis 10. 2. *Marmora Meſſalæ findit caprificus.* Item 9, 94. *Podagra chiragraque ſecatur Cajus.* Atque ita *confiſſus* nihil eſt aliud quam *ſectus.* Pontan.

14. *Excedentem ducenties celaverat*] In editionibus priſcis, *ducenties* LLS. Et ſolent ſic quoque ſeſtertia notare Veteres. Omitti tamen honeſte poteſt. Martialis:

O quanta eſt gula, centies comeſſe! Id.

15. *In adulationem Cæſaris male exiſtiman-*

de pervicacia Catonis, ait: *Quisquis præsentem statum civitatis commutari non volet*, [16] *& civis & vir bonus est.* satis serio & Catonem laudavit, & sibi, nequis affectaret res novare, consuluit.

Soleo in Augusto magis mirari quos pertulit jocos, quam ipse quos protulit, quia major est patientiæ quam facundiæ laus; maxime cum æquanimiter aliqua etiam jocis mordaciora pertulerit. Cujusdam provincialis jocus asper innotuit. intraverat Romam simillimus Cæsari, & in se omnium ora converterat. Augustus perduci ad se hominem jussit; visumque hoc modo interrogavit: *Dic mihi adolescens. Fuit aliquando mater tua Romæ?* negavit ille: nec contentus adjecit: *Sed pater meus sæpe.*

Temporibus triumviralibus Pollio, cum Fescenninos in eum Augustus scripsisset ait: *At ego taceo. non est enim facile in eum scribere, qui potest proscribere.*

Curtius eques Romanus deliciis diffluens, cum macrum turdum sumpsisset in convivio Cæsaris, interrogavit an mittere liceret. responderat princeps. *Quid ni liceat?* ille per fenestram statim misit.

Æs alienum Augustus cujusdam senatoris cari sibi non rogatus exsolverat numerato quadragies. At ille pro gratiarum actione hoc solum ei scribit; *Mihi nihil.*

Solebat Licinius libertus ejus inchoanti opera patrono magnas pecunias conferre: quem morem secutus centum promisit per libellum, in quo virgulæ superductæ pars ultra pecu-

istimante] *Male existimante* valet quod apud Grajos, λοιδωρητής. Quomodo & Seneca de Vita beata, sub finem; *Nec ille tertius de quo male existimare consuevimus, voluptatem inertem probat, sed eam quam ratione efficit firmam sibi.* Et iterum lib. 3. de Irâ: *Quod homines & periculosissime & liberatissime faciunt, de rege suo male existimant.* Vide item Ciceronem Epistol. lib. 13. Epist. ad Servilium. *Idem.*

16. *Et civis & vir bonus est*] Hoc de Catone Augusti judicium exprimere quoque voluit Valerius lib. 2. sub finem: *Quæ quidem efficit, ut quisquis egregium & sanctum virum civemque significare velit, sub nomine Catonis definiat.* At in hodie vulgatis solum est: *ut quisque sanctum & egregium civem significare velit.* Sed illud in bonis & vetustis membranis invenimus. *Idem.*

17. *Tero-*

pecuniæ defectionem protendebatur vacante infra loco. Cæsar occasione usus priori alterum centies sua manu junxit spatio diligenter expleto & affectata litteræ similitudine: geminatamque accepit summam dissimulante liberto. qui postea cœpto alio opere leniter factum suum Cæsari objecit libello tali dato; *Confero tibi, domine, ad novi operis impensam quod videbitur.*

Mira etiam censoris Augusti & laudata patientia. corripiebatur eques Romanus à principe tamquam minuisset facultates suas. at ille se multiplicasse coram probavit. mox idem subjecit quod ad contrahendum matrimonium legibus non paruisset. ille uxorem sibi & tres esse liberos dixit. tunc adjecit; *posthac Cæsar, cum de honestis hominibus inquiris, honestis mandato.*

Etiam militis non libertatem tantum sed & temeritatem tulit. in quadam villa inquietas noctes agebat rumpente somnum ejus crebro noctuæ cantu. prendendam curavit noctuam. miles aucupii peritus & spe ingentis præmii pertulit. laudato imperator mille nummos dari jussit. ille ausus est dicere, *Malo vivat*; avemque dimisit. quis non miratus est non offenso Cæsare abisse militem contumacem?

Veteranus, cum die sibi dicto periclitaretur, accessit in publico ad Cæsarem; rogavitque ut sibi adesset. ille advocatum, quem ex comitatu suo elegerat sine mora dedit; commendavitque ei litigatorem. exclamavit ingenti voce veteranus: *At non ego Cæsar periclitante te Actiaco bello vicarium quæsivi; sed pro te ipse pugnavi*; detexitque impressas cicatrices. erubuit Cæsar venitque in advocationem; ut qui vereretur non superbus tantum sed etiam ingratus videri.

Delectatus inter cœnam erat symphoniacis 17 Toronii Flacci

17. *Toronii Flacci mangonis*] *Thoranium* appellat Tranquillus Augusto. Item Plinius lib. 7. cap. 12. Et eum imitatus Solinus cap. 9. Sed Solini verba operæ est adscribere, ut insigni loco turpe erratum eradam: *Denique, cum Antonio jam Triumviro Thoranius quidam eximios forma pueros, velut geminos, trecentis (ducentis* est in Plinio) *sestertiis vendidisset, quorum alterum* de

Flacci mangonis, atque eos frumento donaverat; cum in alia acroamata fuisset nummis liberalis: eosdemque postea Toronius æque inter cœnam quærenti Cæsari sic excusavit: 18 *Ad molas sunt.*

Sublimis Actiaca victoria revertebatur, occurrit ei inter gratulantes corvum tenens, quem instituerat hæc dicere: *Have. Cæsar. victor. imperator.* Miratus Cæsar officiosam avem viginti milibus nummorum emit. socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate pervenerat, affirmavit Cæsari habere illum & alium corvum; quem ut afferre cogeretur rogavit. allatus verba quæ didicerat expressit: *Have. victor. imperator. Antoni.* nihil exasperatus satis duxit jubere illum dividere donativum cum contubernali. salutatus similiter à psitaco emi eum jussit. idem miratus in pica hanc quoque redemit. exemplum sutorem pauperem solicitavit ut corvum institueret ad parem salutationem; qui impendio exhaustus, sæpe ad avem non respondentem dicere solebat, *opera & impensa periit.* aliquando tamen corvus cœpit dicere dictatam salutationem. Hac audita dum transit Augustus respondit: 19 *Satis domi salutatorum talium habeo.* superfuit corvo memoria ut & illa, quibus dominum querentem solebat audire, subtexeret: *Opera & impensa periit.* ad quod Cæsar risit; emique avem jussit quanti nullam adhuc emerat.

Sole-

de transalpina Gallia, alterum ex Asia comparaverat; adeoque una res viderentur, nisi solus sermo fidem panderet. Cui enim non displiceat dictio, *adeoque una res.* Et adde quod id sententiæ Solini minime satisfaciat, cum formatio extra litem unius rei & fili fuerit, natio tantum, de qua controvertebatur, disparata. Scripturam itaque consuluimus quæ referebat, *adeoque ut una res vid.* Meo periculo refinge, *adeoque ut uterini viderentur.* Plinius habet, *eodem utero editis.* Sed ad rem. *Idem.*

18. *Ad molas sunt*] *Frumentarias* videlicet. Dicit autem id indignatus Augusto Thoranius, quod pueros symphoniacos quasi molarum curatores frumento donaverat. Luserat non absimiliter ad Atticum Tullius, *ut Rhodi videretur molis potius quam Moloni operam dedisse.* Idem.

19. *Satis domi salutatorum talium habeo*] Aberat à Scripto: *habeo.* Nec male. commendat enim dicteria argutа illa brevitas. *Idem.*

Solebat descendenti à palatio Cæsari honorificum aliquod epigramma porrigere Græculus. id cum frustra sæpe fecisset; rursumque cum idem facturum vidisset Augustus, brevi [20] sua manu in charta exaravit Græcum epigramma; pergenti deinde ad se obviam misit. ille legendo laudare; mirari tam voce quam vultu: cumque accessisset ad sellam; demissa in pauperem fundam manu paucos denarios protulit quos principi daret. adjectus hic sermo: νὴ τὴν σὴν τύχην, σεβαστὲ, εἰ πλέον εἶχον, πλέον ἐδίδουν. secuto omnium risu dispensatorem Cæsar vocavit, & [21] sestertia centum millia numerare Græculo jussit.

20. *Brevi sua manu*] Ms. *brevi manu sua in charta exaravit*, &c. Quem locum si illustrare possent Ulpiani verba videndum, quæ habentur D lib. 23. Tit. 3. l. 43. ista scilicet: *Nisi forte si accepto tulit, ut velit mulieri in totum donatum. Tunc enim credendum est, brevi manu acceptum à muliere & marito datum.* [Quibus in verbis ut & Macrobii legi posse existimo *breve m. s. i. c. e. G. epigr.* ut breve sit substantivum; unde nostrum, quod usurpamus, pro epistola, *brieff*, fluxerit. Isidori glossæ: *brevigerulus, qui breve gerit.* Nos dicemus *een briefdrager*. Est in Vopisco in vita Bonosi; *Brevis munerum* fuit, pro, index munerum. Idem Vopiscus in Aureliano: *brevem nominum conscripsit.* Ut ita *Breve* & *Brevis* utrumque substantive sumatur. Nam quod Vopiscus *brevis*, Isidorus *breve* dixit. Seneca appellat *indicem* epist. 39 lib. 5. *Sume in manus indicem philosophorum.* Idem.] Hæc nos bona fide ex Isaacii chirographo repræsentamus. Scilicet dum Stephano nimium credulus, reliquos editores (à quibus omnibus expressum olim *breve* adjectivum) penitus ejurat; dum non considerat, quid JCtis dicatur *brevi manu fieri*, sic vara vibiam secuta est. Nos, lector, tuum judicium appellamus. *Gronov.*

21. *Et sestertia centum millia numerare Græculo jussit*] Liberalitatem hanc suam nec ignorari voluit ipse Cæsar. Exstat in Epistola ejus ad Tiberium: *Ego perdidi viginti millia nummum, meo nomine; sed cum effuse in lusu liberalis fuissem, ut soleo plerumque. Nam si quas manus remisi cuique, exegissem, aut retinuissem quod cuique donavi, vicissem vel quinquaginta millia. Sed hoc malo. Benignitas enim mea me ad cœlestem gloriam efferet.* Pont. Vitium est Latini sermonis. lege, *sestertium mille*, vel si illud nimium est, *sestertios centum*, ut monuit pater lib. 1. Pec. Vet. cap. 4. *Gronov.*

CAP. V.

Super jocis ac moribus Juliæ, Augusti filiæ.

VUltis aliqua & filiæ ejus Juliæ dicta referamus? sed si garrulus non putabor volo de moribus feminæ pauca

præ-

præmittere, ni quisquam vestrum habeat seria & discenda quæ proferat. hortantibusque omnibus ut cœpto insisteret, ita de Julia orsus est. Annum agebat tricesimum octavum, & tempus ætatis, si mens sana superesset, vergentis in senium: sed indulgentia tam fortunæ quam patris abutebatur; cum alioquin litterarum amor multaque eruditio, [1] quod in illa domo facile erat, [2] præterea mitis humanitas minimeque sævus animus ingentem feminæ gratiam conciliarent, mirantibus qui vitia noscebant tantam pariter diversitatem. non semel præceperat pater, temperato tamen inter indulgentiam gravitatemque sermone, moderaretur profusos cultus perspicuosque comitatus. idem cum ad nepotum turbam similitudinemque respexerat, qua repræsentabatur Agrippa, dubitare pudicitiam filiæ erubescebat. inde blandiebatur sibi Augustus lætum in filia animum usque ad speciem procacitatis sed reatu liberum; & talem fuisse apud majores Claudiam credere audebat. itaque inter amicos dixit duas se habere filias delicatas, quas necesse haberet ferre, rempublicam & Juliam.

Venerat ad eum licentiore habitu; & oculos offenderat patris tacentis. mutavit cultus sui postera die morem, & lætum patrem affectata severitate complexa est. at ille, qui pridie

Quod in illa domo facile erat.] Notat Camerarius alias legi, *quæ in illa esset.* Ego lectionem quam posui, probo & explico ex Suetonio: *Filiam* (inquit, de Augusti familia & domo loquens) *& neptem ita instituit ut etiam lanificio assuefaceret, vetaretque loqui aut agere quidquam nisi propalam, & quod in diurnos commentarios referretur.* Quod sumptũ indubie à Lacedæmoniis: Plutarchus Lycurgo: ἐθίζοντο μηδέποτε χρῆσθαι τῷ λόγῳ περιέργως, μηδὲ ἀφεῖναι φωνὴν ἥτις οὐκ ἀμεταστάτως ἔχῃ θεωρίας ἀξίαν διάνοιαν. id est: *Assuefiebant (pueri) ut non nisi in tempore loquerentur, neque vocem emitterent, quin aliquam atque sententiam complecteretur notatu dignam* Pont.

2. *Præterea mitis humanitas, minimeque sævus animus*] Dictio *sævus* parum videtur hic apta. Satis sævitiæ notam excusat & adimit illud, *præterea mitis humanitas.* Arbitror fuisse voce veteri *minimeque scævus animus.* Agellius; *scævum profecto & cæcum animi forem, si cum haberem tui copiam, issem magis ad alium quam ad te.* Nam *Scævus* hic non tam sinistri & mali ominis intelligitur quam Graja forma, δεινὸς καὶ χαλεπός. Aristophanes in Nubibus: οὐκ οἶδεν ἄνδρα ἄγροικον οὐδένα, οὐδ' ἄπορον, οὐδὲ σκαιόν. *Idem.*

pridie dolorem ſuum continuerat, gaudium continere non potuit: &, *Quantum hic*, ait, *in filia Auguſti probabilior eſt cultus?* non defuit patrocinio ſuo Julia his verbis: ***Hodie enim me patris oculis ornavi, heri viri.***

Notum & illud. 3 Averterant in ſe populum in ſpectaculo gladiatorum Livia & Julia, comitatus diſſimilitudine. quippe, cingentibus Liviam gravibus viris, hæc juventutis & quidem luxurioſæ grege circumſidebatur. Admonuit pater ſcripto, Videret quantum inter duas principes feminas intereſſet. eleganter illa reſcripſit; ***Et hi mecum ſenes fient.***

Eadem Julia mature habere cœperat canos, quos legere ſecrete ſolebat. ſubitus interventus patris aliquando oppreſſit ornatrices. diſſimulavit Auguſtus deprehenſis 4 ſuper veſtem ejus canis; & aliis ſermonibus tempore extracto induxit ætatis mentionem; interrogavitque filiam utrum poſt aliquot annos cana eſſe mallet an calva: &; cum illa reſpondiſſet, *Ego, pater, cana eſſe malo*; ſic illi mendacium objecit: *Quid ergo iſtæ te calvam tam cito faciunt?*

Item cum gravem amicum audiſſet Julia ſuadentem melius facturam ſi ſe compoſuiſſet ad exemplar paternæ frugalitatis, ait; *ille obliviſcitur Cæſarem ſe eſſe. ego memini me Cæſaris filiam.*

Cumque conſcii flagitiorum mirarentur quo modo ſimiles Agrippæ filios pareret, quæ tam vulgo poteſtatem ſui corporis faceret: ait; 5 ***Numquam enim niſi navi plena tollo vectorem.***

Simi-

3. *Averterant in ſe*] Scribe *converterant* ex aliis editionibus vel *adverterant*. Gronov.

4. *Super veſtem ejus*] In Ms. erat, *earum*; ſcilicet ornatricum. Præceſſit enim ornatricum vocabulum. *Pont.*

5 *Numquam enim niſi plenâ navi tollo vectorem*] Caſpar Barthius, vir ut multæ doctrinæ ita laboris indefeſſi, in eo, quem edidit nuper Adverſariorum cap. 6. lib. 37. Commentario, variâ aliâs eruditionis fruge ſparſim diſtincto refertoque, probare mihi haudquaquam poteſt, eam eſſe verborum horum ſententiam, ut *vector*, licet ea ambigua vox ſit, & modo eum, qui vehit, modo qui vehitur, ſignificans, hic navarchum notet: Quaſique dictum voluerit

Simile dictum Populiæ Marci filiæ. quæ miranti cuidam quid esset quapropter aliæ bestiæ numquam marem desiderarent nisi cum prægnantes vellent fieri, respondit; *Bestiæ enim sunt.*

luerit Julia, se non admittere eum, qui pater esset futurus, nisi prius alieno congressu satiatâ libidine; cum omnino contrarium velit, se nimirum non nisi *plenanavi*, id est, utero jam ex mariti congressione impleto clausoque, &, ut loquitur Hippocrates, ubi in ventre habuerit, recipere adulterum; quem nomine *vectoris* intelligit, ut eum scilicet, ex marito, ut dictum, jam imprægnata impletaque, velut de viâ & causâ voluptatis, ut superpondium admittat, prole, inquam, intra uteri monetam jam conceptâ formatâque: út ita passivi exinde cum adulteris lusus ac palæstræ nihil impediant, quo minus fœtus parenti, ex quo conceptus sit, respondeat; quod ante eam ex marito conceptionem haud tuto fieri, rerum illarum naturæque gnarus, nemo non concedat. Julia itaque cum se non nisi *plenâ navi tollere vectorem* dicat, nihil vult aliud, quam se non nisi gravidâ ex legitimo marito ac prolis parente alios admittere. *Navim* autem pro horto muliebri metaphorice accipi inque obscœnis haberi liquet ex Plauti Menæchmis Scena, *Sine fores*, & alibi. Videndus etiam Justus Lipsius Epistol. Quæst. lib. 5. Epistol. 1. Et maxime Andreas Laurentius lib. 8. historiæ Anatomicæ quæst. 22. ubi causas adducit, cur bruta gravida marem non admittant, ut, inter homines, mulier. *Idem.*

CAP. VI.

Rursus de virorum jocis, argutisque responsis.

SEd ut à feminis ad viros & à lascivis jocis ad honestos revertar, [1] Cascellius jurisconsultus urbanitatis miræ libertatisque habebatur, præcipue tamen is jocus ejus innotuit: Lapidatus à populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat ut ædiles edicerent ne quis in harenam nisi pomum misisse vellet. forte his diebus Cascellius consultus à quodam an nux pinea pomum esset, respondit; *Si in Vatinium missurus es, pomum est.*

2 Mercatori deinde quemadmodum cum socio navim divideret

CAscellius juris consultus] Editiones vetustæ omnes, *Casellius*. Pon. *Cascellius jurisconsultus urbanitatis, &c.*] V. c. *Cæcilius*. Recte. Sextum Cæcilium J. C. cum Favorino super XII. tabb. legibus differentem laudat Agellius lib. 20. cap. 1. Postea quoque: *Forte his diebus Cascellius consultus à quodam.* Iterum lege, *Cæcilius*. Meurs.

2. *Mercatori deinde*] Oldendorpius ad

videret interroganti respondisse traditur: *Navim si dividis; nec tu nec socius habebitis.*

In Galbam eloquentia clarum, sed quem habitus, ut supra dixi, corporis destruebat, M. Lollii vox circumferebatur: *Ingenium Galbæ male habitat.*

In eundem Galbam Orbilius grammaticus acerbius irrisit. Prodierat Orbilius in reum testis: quem Galba ut confunderet dissimulata professione ejus interrogavit *Quod artificium facis?* respondit: *In sole gibbos soleo fricare.*

L. Cæcilius, cum C. Cæsar aliis qui secum pila lusitabant centena sestertia, illi uni quinquaginta dari jussisset, *Quid? ego*, inquit, [3] *una manu ludo, & non duabus ut plus habere possim?*

Cum iratus esse P. Clodius D. Laberio diceretur, quod ei mimum petenti non dedisset, *Quid amplius*, inquit, *mihi facturus es, nisi ut Dyrrhachium eam & redeam?* alludens ad Ciceronis exsilium.

ad Pomponium ita citat: *Consulenti cuidam mercatori ac inter alia dicenti: Navem se cum socio dividere velle: Perdes*, inquit, *scilicet*; jocatus quod navis per divisionem sectæ nullus sit usus. Pont.

3. *Una manu ludo, & non duabus, ut plus habere possim*] Venustius & brevius in Anglicano: *Quid? ego una manu ludam?* Et frangunt profecto reliqua illa & veluti elumbant dicti leporem. *Id.*

CAP. VII.

De sententiis ac dictis Laberii & Publii, mimographorum: deque Pylade ac Hyla, histrionibus.

SEd quia & paulo ante Aurelius Symmachus & ego nunc Laberii fecimus mentionem, si aliqua hujus atque Publii dicta referemus, videbimur & adhibendi convivio mimos vitasse lasciviam, & tamen celebritatem, quam cum adsunt illi [1] excitare pollicentur, imitari. Laberium asperæ libertatis equitem Romanum Cæsar quingentis millibus invitavit, ut prodiret in scenam, & ipse ageret mimos quos scripti-

1. *Excitare pollicentur, imitari*] Præoptem, *imitati*. Pont.

ſcriptitabat. ſed poteſtas non ſolum ſi invitet ſed etſi ſupplicet cogit. unde ſe & Laberius à Cæſare coactum in prologo teſtatur his verſibus :

Neceſſitas, cujus curſus tranſverſi impetum
Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
Quò me detruſit pæne extremis ſenſibus?
Quem nulla ambitio, nulla umquam largitio,
Nullus timor, vis nulla, nulla auctoritas
Movere potuit in juventa de ſtatu;
Ecce in ſenecta ut facile labefecit loco
Viri excellentis mente clemente edita
Submiſſa placide blandiloquens oratio?
Etenim ipſi di negare cui nihil potuerunt,
Hominem me denegare quis poſſet pati?
2 *Ergo bis tricenis annis actis ſine nota*
3 *Eques Romanus Lare egreſſus meo*
Domum revertar mimus. nimirum hoc die
Uno plus vixi mihi quam vivendum fuit.
4 *Fortuna immoderata in bono æque atque in malo,*
Si tibi erat libitum litterarum laudibus
Floris cacumen noſtræ famæ frangere,
Cur cum vigebam membris præviridantibus,
Satis facere populo & tali cum poteram viro,
5 *Non flexibilem me concurvaſti ut carperes?*

Nunc

2. *Ergo bis tricenis annis*] Male; melius v. c. *Ego b. t.* Meurſ.

3. *Eques Romanus Lare egreſſus meo*] Scribo, *E. R. Lare d. e. m.* metri cauſſâ. *Idem.*

4. *Fortuna immoderata in bono æque atque in malo.*] Laberii verſus eſt: ſed libri fide deleo *æque*. Libenter enim & crebro ſic veteres. In Priapæis, *Quæ ſucco caret, atque pes apumex*. Et Valerius ita refingendus lib. 5. cap. 1. *Affirmantes ſe atque illas virilis concubitus expertes fuiſſe*. Nam, *æque ſe* quomodo excuditur, in MSS. quos evolvi, non legitur. Cæterum ſuper Laberii illis verſibus, & Agellius aliquid evulgaverat cap. 15. libri octavi. quod & ejus hodie ſoli indices ſuperſtites loquuntur. *Pont.*

5. *Non flexibilem me concurvaſti, ut carperes*] Jani Gulielmii conjectura animo meo verum eſt; *ut pacreres*. *Pacere* pangere eſt, doctore Feſto. Sciunt autem res ruſticas callentes, tenerarum arborum ramos decerpi aut curvari, ut pangantur novæ. Et tale in ſe debuiſſe

fieri

Nunc me quò dejicis? [6] *quid ad ſcenam affero:*
Decorem formæ, an dignitatem corporis,
Animi virtutem, an vocis jocundæ ſonum?
[7] *Ut hedera ſerpens vires arboreas necat;*
Ita me vetuſtas amplexu annorum enecat.
[8] *Sepulcri ſimilis nihil niſi nomen retineo.*

In ipſa quoque actione ſubinde ſe qua poterat ulciſcebatur inducto habitu Syri, qui velut flagris cæſus præripientique ſe ſimilis exclamabat:

Porro Quirites! libertatem perdimus.

& paulo poſt adjecit:

Neceſſe eſt multos timeat quem multi timent.

quo dicto univerſitas populi ad ſolum Cæſarem oculos & ora convertit notantes impotentiam ejus hac dicacitate lapidatam. ob hæc in Publium vertit favorem. is Publius natione Syrus, cum puer ad patronum domini eſſet adductus, promeruit eum non minus ſalibus & ingenio quam forma, nam forte cum ille ſervum ſuum hydropicum jacentem in area vidiſſet, increpuiſſetque quid in Sole faceret; reſpondit *Aquam calefacit.* joculari deinde ſuper cœna exorta quæſtione quodnam eſſet moleſtum otium, aliud alio opinante, ille *Podagrici pedes* dixit. ob hæc & alia manumiſſus & majore cura eruditus, cum mimos componeret, ingentique aſſenſu in Italiæ oppidis agere cœpiſſet, productus Romæ per Cæſaris ludos omnes qui tunc ſcripta & operas ſuas in ſcenam locaverant provocavit, ut ſinguli ſecum poſita invicem

fieri ait Laberius, dum adoleſcentia mollis & flexibilis eſſet Non nunc, inquit, cur dejicior, hoc eſt in humum & ſcenam è dignitate equeſtri deprimor, cum ſuppullulare elegantia nulla poſſit? Sed operæ eſt ipſum adiiſſe Gulielmium. *Idem.*

6. *Quid ad ſcenam affero*] Non abſimilis fuit Catonis ad Servium Galbam oratio: *Multa me dehortata ſunt huc prodire, anni, ætas, vox, vires, ſenectus.* Extat apud Agellium. *Idem.*

7. *Ut hedera ſerpens vires arboreas necat*] Malim, *ſecat.* præſertim quia ſubnectitur: *Ita me vetuſtas amplexu annorum necat.* Juvenal. *Necat hic ferro, ſecat ille cruentis verberibus.* Et Catul. *Aut ſi quem merito tarda podagra ſecat.* Id.

8. *Sepulchri ſimilis nihil niſi nomen retineo*] Ovidius Naſo: *Et ſæpe in tumulis ſine corpore nomina legi.* Et apud Auſonium: *Mors etiam ſaxis nominibuſque venit.* Idem.

9. Et

cem materia pro tempore contenderent. nec ullo recuſante ſuperavit omnes; in quis & Laberium: unde Cæſar arridens hoc modo pronuntiavit:

Favente tibi me victus es Laberi à Syro:

ſtatimque Publio palmam & Laberio annulum aureum cum quingentis ſeſtertiis dedit. tunc Publius ad Laberium recedentem ait: *Qui cum contendiſti ſcriptor hunc ſpectator ſubleva.* ſed & Laberius ſequenti ſtatim commiſſione, mimo novo interjecit hos verſus:

Non poſſunt primi eſſe omnes omni in tempore.
Summum ad gradum cum claritatis veneris,
Conſiſtes ægre; 9 & quam deſcendas, decides.
Cecidi ego. cadet qui ſequitur. laus eſt publica.

Publii autem ſententiæ feruntur lepidæ & ad communem uſum accommodatiſſimæ. ex quibus has fere memini ſingulis verſibus circumſcriptas:

10 Beneficium dando accepit qui digno dedit.
Feras, non culpes, quod mutari non poteſt.
Cui plus licet quam par eſt, plus vult quam licet.
Comes facundus in via pro vehiculo eſt.
11 Frugalitas inſerta eſt rumoris boni.
Heredis fletus ſub perſona riſus eſt.

Furor

9. *Et quam deſcendas, decides*] Vel verſus doceat abſonum eſſe in aliis editionibus: *citius quam aſcendas, decides.* Fruſtra itaque & ille Senecæ adductus locus: *Ad ſummum perducta rurſus ad infimum, velocius quidem quam aſcenderant, relabuntur.* Nam id ſolum acute voluit Laberius, quod is qui ad ſummum claritatis gradum pervenerit, ægre conſiſtet, imo quod, antequam deſcendere & locum cedere aliis cogitaverit, ruet. Porro Senecæ iſtius loci poſtrema vox, *relabuntur*, germana non eſt, ſed *revelluntur*. quomodo nos in membranis vetuſtis invenimus & in *Obſervationum libris* probabimus. *Idem.*

10. *Beneficium dando accepit*] Præmitte, *Malum conſilium eſt quod mutari non poteſt*, ex Agellio & libris. *Idem.*

11. *Frugalitas inſerta eſt rumoris boni.*] *Inſerta*, ἐμβόλημα. Idem Publius apud Arbitrum: *Probitas eſt carbunculus.* Porro ſuper Græcanica voce ἐμβόλημα vide Suetonium Tiberio; ubi de Latina requirenda ſatagitur. (Claud. Salmaſius in Exercitat. Plinianis legit *incerta*, ex Mſſ. quos inſpexiſſe ſe dicit, Excerptis, ut *frugalitas incerta r. b.* intelligatur, quatenus aliis virtus, aliis vitium eſt. Eum vide.) *Pontan.*

 12. Ni-

Furor fit læsa sæpius patientia.
Improbe,
Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.
12 *Nimium altercando veritas amittitur.*
13 *Pars beneficii est, quod petitur, si cito neges.*
Ita amicum habeas, 14 *posse ut fieri inimicum putes.*
Veterem ferendo injuriam, invitas novam.
Nunquam periclum sine periclo vincitur.

Sed quia semel ingressus sum scenam loquendo, nec Pylades histrio nobis omittendus est, qui clarus in opere suo fuit temporibus Augusti, & Hylam discipulum usque ad æqualitatis contentionem eruditione provexit. populus deinde inter utriusque suffragia divisus est & cum canticum quoddam saltaret Hylas, cujus clausula erat;

τὸν μέγαν Ἀγαμέμνονα,

sublimem ingentemque Hylas velut metiebatur. Non tulit Pylades, & exclamavit è cavea:

Σὺ μακρὸν ἐ μέγαν ποιεῖς.

tunc populus eum 15 coëgit idem saltare canticum. cumque ad locum venisset, quem reprehenderat, expressit cogitantem; nihil magis ratus magno duci convenire quam pro omnibus cogitare. 16 Saltabat Hylas Oedipodem: & Pylades

12. *Nimium altercando*] Horum quinque sequentium versuum apud Agellium alius est ordo. *Meurs.*

13. *Pars beneficii est quod petitur, si cito neges*] In Agellio est, *si belle neges*. Magis placet Macrobii lectio: quam etiam ipsi velim restitutam. *Idem.*

14. *Posse ut fieri inimicum putes*] In Agellio est, *ut fieri hunc i. p.* Carminis ratio jubet transponere vocem, *posse ut fieri inimicum hunc putes*. Idem.

15. *Coëgit idem saltare canticum*] Qualis ea saltatio, expressit Cassiodorus, IV. variorum: *Hic sunt additæ Orchestarum loquacissimæ manus, linguosi digiti, silentium clamosum, expositio tacita.* Et Glossarii auctor, *saltat* ὀρχεῖ, ὀρχῆ). Vide ad Aristænetum elegantissimum Mercerum. *Pont.*

16. *Saltabat Hylas Oedipodem; & Pylades hac voce*] Error in his histrionum duumviris apud Athenæum lib. 1. cap. 16. *Hunc Bathyllum scribit Aristonicus & Pylades, cujus extat quoddam de saltationibus volumen, Italicam invenisse saltationem.* Ita enim recte reddes, ubi in Græco: τοῦτον βαθύλλον φησὶ Ἀριστόνικος καὶ πυλάδης, &c. Sed scribes & vertes πυλάδην, & errorem omnem absterseris. De Bathyllo enim & Pylade id scripserit Aristonicus, non

autem

lades hac voce securitatem saltantis castigavit; σὺ βλέπεις. Cum 17 in Herculem Furentem prodisset, & nonnullis incessum histrioni convenientem non servare videretur, deposita persona ridentes increpuit,

Μωροὶ, μαινόμενον ὀρχοῦμαι.

hac fabula & sagittas jecit in populum. Eandem personam cum jussu Augusti in triclinio ageret; & intendit arcum & spicula misit. nec indignatus est Cæsar eodem se loco Pyladi, quo populum Romanum fuisse. Hic, quia ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritum quæ apud majores viguit, & venustam induxisse novitatem, interrogatus ab Augusto quæ saltationi contulisset respondit: 18 αὐλῶν συρίγγων τ' ἐνοπλὴν, ὁμαδόν τ' ἀνθρώπων. Idem cum propter populi seditionem 19 pro contentione inter se Hylamque

autem de Bathyllo una Pylades. Zosimus lib. 1. *Octaviani temporibus pantomimorum saltatio prius incognita in usu esse cœpit, Pylade ac Bathyllo primis ejus auctoribus.* Et eo respicere hic Athenæum sive Aristonicum liquet ex utriusque, quam subdit statim, æstimatione: ἦν δὲ, inquit, ἡ πυλάδου ὄρχησις ὀγκώδης, παθητική τε καὶ πολύκοπος· ἡ δὲ βαθύλλειος, ἱλαρωτέρα, id est: *Erat ea Pyladæ saltatio fastu plena & affectu, laboriosaque admodum: Bathylli vero jucundior.* Idem.

17. *Cum in Herculem Furentem prod.*] Placet, *in Hercule Furente* ex emendatione patris ad Senecæ hoc nomine tragœdiam. *Gronov.*

18. Αὐλῶν συρίγγων] Ita & Camerarii. Vetustior tamen editio: λυδῶν συρίγ. Forte, λυδιῶν, ut apud Lucianum, λύδιος ἁρμονία. Pindari Scholiastes, ἁρμονίαι δὲ πλέονες· δώριος, φρύγιος, λύδιος. Apuleius Milef. 10. *Iam tibiæ multiforatiles cantus Lydios dulciter consonant.* Λύδιος igitur dixerit Pylades ut suaviori concentu mulsisse aures audientium innuat. quod ad rem potenter faciat. Prius tamen haud immutavi. *Pont.*

19. *Pro contentione inter se Hylamque*] Hylam semper dicit, at Bathyllus tamen capiendus: quomodo & Suetonii Augusto: *Hylam pantomimum, querente prætore, in atrio domus suæ, nemine excluso, flagellis verberavit.* At isto cur nomine Macrobio hic Suetonioque ibi, nec legi si aliis, nuncupatus? An quod in amoribus fuerit Pyladæ domino, quomodo Alcidæ ille toties clamatus Hylas? Visum id fere clariss. peritissimoque viro Francis. Junio. quem & memini de hoc per occasionem consuluisse. Et vero præter quæ apud Tertullianum aliosque super pantomimorum illo morbo, proprie de Bathyllo hoc intelligi dat Juvenalis illo versu: *Chironomon Ledam molli saltante Bathyllo.* Porro contentionis, quam tangit hic Macrobius, meminit quoque lib. 54. Dio. Ubi & Mæcenatis erga eundem Bathyllum affectus honeste proditur. Vide quæ notavit ad illud Taciti, *Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mæcenati obtemperat effuso in amorem Bathylli,*

Iamque habita [20] concitatam indignationem excepisset Augusti, respondit: καὶ ἀχαριστεῖς βασιλεῦ; ἔασον αὐτοὺς περὶ ἡμᾶς ἀσχολεῖσθαι.

thylli, Lipsius Annal. 1. De Anacreontis Bathyllo habes apud Horatium & Agellium lib. 19. *Pontan.*

20. *Concitatam indignationem excepisset Augusti*] Imo & serio aliquando in eum animadvertit Augustus. Tranquillus: *Pyladem urbe atque Italia submovit, quod spectatorem à quo exibilabatur, demonstrasset digito conspicuumque fecisset.* Dio restitutum dicit libro jam citato. *Idem.*

CAP. VIII.

Quomodo Plato vino indulgendum esse praeceperit: & quam periculosum turpeque sit, tactus ac gustus voluptatibus esse obnoxium.

HIs dictis, & excitata lætitia, cum in Avieno memoria florida & amœnitas laudaretur ingenii, mensas secundas minister admovit. & Flavianus: Multi, ut æstimo, in hoc à Varrone dissentiunt; qui in illa lepidissima satyra Menippea, quæ inscribitur; NESCIS QVID VESPER VEHAT; de secunda mensa placentas removit. sed, quæso, dicas Cæcina verba ipsa Varronis, si tibi beneficio memoriæ tenacioris hæserunt. & Albinus, Locus, inquit, Varronis, quem referri à me imperas, in his fere verbis est: *Bellaria ea maxime sunt mellita, quæ mellita non sunt.* [1] *dulcibus enim cum pepsi societas infida.* [2] *significant autem bellaria omne mensæ*

1. *Dulcibus enim cum pepsi*] Ex Agellio videatur faciendum: πέμμασι enim cum πέψει. Adi ad lib. 13. cap. 21. *Pont.*

2. *Significant autem bellaria omne mensæ secundæ genus. nam quæ πέμματα Græci vel τραγήματα, ea veteres nostri appellavere bellaria*] Nuncupabat hæc etiam Mattyas Macedonum lingua Græcia vetus; Sparta, ἐπαίκλια. Athenæus lib. 14. cap. postremo, *Illud quod apud alios mattya dicitur, apud Spartanos ἐπαίκλια dici scribit Molpis Lacon, quod secundas mensas significat.* Et de epaïclis clarius apud eundem Athenæum lib. 4. cap. 4. Perseus: εὐθὺς, inquit, τοὺς μὲν εὐπόρους ζημιοῦν εἰς ἐπαίκλια· ταῦτα δ' ἐστὶ μετὰ δεῖπνον τραγήματα *statim divites multat in epaicla, quæ sunt bellaria post cœnam.* Priorem vocem Latinitas asseruit, & exstat apud Suetonium Caligula. Martialis notionem ejus sic circumscripsit lib. 10.

Dives

mensæ secundæ genus, nam quæ πέμματα Græci vel τραγήματα dixerunt, ea veteres nostri appellavere bellaria. vina quoque dulciora est invenire in comœdiis antiquioribus hoc vocabulo, dictaque ea Liberi bellaria. Et Euangelus: Agite, antequam surgendum nobis sit, vino indulgeamus: quod decreti Platonici auctoritate faciemus; qui æstimavit 3 fomitem esse quemdam & ignitabulum ingenii virtutisque, si mens & corpus hominis vino flagret. Tunc Eustathius, Quid agis, inquit, Euangele? an Platonem æstimas haurienda passim vina suasisse; & non magis inter minuta pocula jucundiorem liberalioremque invitationem quæ fieret sub quibusdam quasi arbitris & magistris conviviorum sobriis non improbasse? & hoc est quod in primo & secundo de legibus non inutile viris esse decernit. nam & modicis honestisque inter bibendum remissionibus refici integrarique animos ad instauranda sobrietatis officia existimavit; redditosque

Dives, & ex omni posita est instructa macello
Cæna tibi; sed te mattya sola juvant.
Non opus est nobis nimium lectore guloso:
Hunc volo, qui fiat non sine pane satur.

Quæ appinxi prolixius ut insignem maculam ex elegantissimo Hieronymiano loco eluerem. Invaluit ea Epistola ad Nepotianum in vita Clericorum, ubi vulgatur: *Medica in hamo esca ponitur, ut matronarum in eo sacculi protrahantur.* Et sudavit in eo olim, nec mederi tamen valuit magnus Desiderius. At me jam emendantem quis non sequatur? *ut mattyarum in eo sacculi protrahantur.* Quibus addo Anglos hodieque (ne vel id occasione hac indictum sit) & Cimbros quoque sive Danos vocem eam ejusque notionem retinere. Angli tamen proprie eâ edulia omnia delicatoria ut carnes & talia signant; Cimbri promiscue omnem cibum. Illi *meat* dicunt, hi *mad*. [Interim non celabo lectorem, videri Hieronymi verba firmari posse his Ammiani, quæ habentur lib. 27. super Damaso & Ursicino contendentibus de sede Papali, istis nimirum. *Neque ego abnuo ostentationem rerum considerans urbanarum hujus rei cupidos ob impetrandum quod appetunt, dum contentione laterum jurgari debere, cum id adepti futuri sint ita securi ut ditentur* OBLATIONIBUS MATRONARUM, *procedantque vehiculis insidentes circumspecte vestiti epulas curantes profusas*, &c. Ubi *oblationes matronarum*, idem videtur esse quod dixit Hieronymus *sacculi matronarum*. Immo & ipse Hieronymus in Epitaphio Nepotiani: *alii matronarum opes venentur obsequiis*] Pont.

3. *Fomitem esse quemdam & ignitabulum*] Melius v. c. *incitabulum*. Meurs. *Ignitabulum*] Videndus Salmasius ad Solinum pag. 180.

4. Non

tosque sensim lætiores ad intentiones rursus capessendas fieri habiliores; & simul, si qui penitus in his affectionum cupiditatumque errores inessent, quos celaret alioquin pudor reverens, ea omnia sine gravi periculo libertate per vinum data detegi, & ad corrigendum medendumque fieri opportuniora. Atque hoc etiam Plato ibidem dicit 4 non diffugiendas esse hujuscemodi exercitationes adversum propulsandam vini violentiam; neque ullum umquam continentem prorsum aut temperantem satis fideliter visum esse; 5 cui vita non inter ipsa errorum pericula & in mediis voluptatum illecebris explorata sit. nam cui Libentiæ Gratiæque omnes conviviorum incognitæ sint, quique illarum omnino expers sit, si eum forte ad participandas hujusmodi voluptates aut voluntas tulerit aut casus induxerit aut necessitas impulerit, mox deliniri & capi; neque mentem ejus animumque subsistere. congrediendum igitur & tamquam in acie quadam cum voluptariis rebus cumque ista vini licentia cominus decernendum; ut adversus eas non fuga nec absentia simus tuti, sed vigore animi & constanti præsentia moderatoque usu temperantiam continentiamque tueamur; & calefacto simul refotoque animo, si quid in eo vel frigidæ tristitiæ vel torpentis verecundiæ fuerit, diluamus.

Sed, quoniam voluptatum fecimus mentionem, docet Aristoteles à quibus voluptatibus sit cavendum. quinque etenim sunt hominum sensus, quos Græci αἰσθήσεις appellant, per quos voluptas animo aut corpori quæri videtur, tactus, gustus, odoratus, visus, auditus. ex his omnibus voluptas quæ immodice capitur ea turpis atque improba est. sed enim quæ nimia ex gustu atque tactu est; ea igitur gemina

4. *Non diffugiendas esse hujusmodi exercitationes*] Cl. Lipsio omnino emendandum placuit, *exerrationes*, ut videlicet ita appellaverit mentis illos errores, & quasi primas halucinationes, ante plenam ebrietatem. Nos tamen receptam libris lectionem non immutavimus. *Pont.*

5. *Cui vita non inter ipsa errorum pericula*] Agellius auctior: *cui vita victusque inter.* Sed in Scripto & veteribus illud est. *Idem.*

6. H

mina voluptas, ſicut ſapientes viri cenſuerunt, omnium rerum fœdiſſima eſt; eoſque maxime, qui ſeſe duabus iſtis voluptatibus dediderunt, graviſſimi vicii vocabulis Græci appellaverunt, vel ἀκρατεῖς vel ἀκολάςους: nos eos vel incontinentes dicimus vel intemperantes. Iſtas autem voluptates duas, guſtus atque tactus, id eſt, cibi & Veneris, ſolas hominibus communes videmus eſſe cum beluis. & idcirco in pecudum ferorumque animalium numero habetur, quiſquis eſt his ferarum voluptatibus occupatus, ceteræ ex tribus aliis ſenſibus proficiſcentes hominum tantum propriæ ſunt. verba ſuper hac re Ariſtotelis philoſophi in medium proferam; ut quid de his infamibus voluptatibus tam clarus atque inclutus vir ſentiat, publicetur.

Διατὶ οἱ κατὰ τὴν τῆς ἀφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν ἐγγιγνομένην ἂν ὑπερβάλλωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται, οἵτε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἀκόλαστοι οὗτοι, οἵτε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις. τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφὴν, ἀπ' ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδὺ, ἀπ' ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι. διὸ καὶ Φιλόξενος γεράνου λάρυγγα εὔχετο ἔχειν. ἡ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν οὐκέτι, [6] ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις. ἅτε δὲ οὐσῶν κοινῶν αἰσχρὰν εἶναι τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν, καὶ ἀτιμόταταί εἰσι. διὸ καὶ μάλιστα μόναι ἐπονείδιστοι, ὥστε τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον ψέγομεν, καὶ ἀκρατῆ, ἀκόλαστον λέγομεν. διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡττᾶσθαι. οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πέντε, τὰ ἄλλα ζῶα ἀπὸ δύω μόνων τῶν προειρημένων ἥδεται, κατὰ δὲ τὰς ἄλλας, [7] ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει.

Quis igitur habens aliquid humani pudoris, voluptatibus iſtis duabus coëundi atque comedendi, quæ homini cum ſue

6. Ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων] Lego τὰς ἀπὸ τ. Meurſ.

7. Ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται] Lego, ὅλως οὐχ ἥ. Idem.

8. Pro-

ſue atque aſino communes ſunt, gratuletur? Socrates quidem dicebat multos homines [8] propterea velle vivere ut ederent & biberent; ſe bibere atque eſſe ut viveret. Hippocrates autem divina vir ſcientia de coïtu Venerio ita exiſtimabat; partem eſſe quandam morbi tæterrimi, quem noſtri comitialem dixerunt. namque ipſius verba hæc traduntur: τὴν συνουσίαν εἶναι ἐπιληψίαν, id eſt, coïtum eſſe [9] parvum morbum comitialem.

8. *Propterea velle vivere ut ederent & biberent*] Talis ille apud Plautum: *Non hic ut poſſis edit, ſed poſſe cupit ut edat.* Pont.

9. *Parvum morbum comitialem*] Hic Libri hujus, in omnibus ad hoc ævum editionibus, finis fuit, & viderunt tamen homines eruditi plurima deſiderari, quæ deplorare facilius potuerunt, quam emendare. Nos Anglicani indicio primi hunc hiatum ſanavimus, & octo ex Tertii Libri injuſta poſſeſſione extorſimus Capita, veterique huic ſuæ & veræ ſedi redonavimus. Inſtituta enim de luxuria & voluptatibus, & præſertum περὶ τὴν τῆς τροφῆς ἀπόλαυσιν narratio convenienter jam iſtis pertexitur, finiturque Secundus Liber. Paucula interim deeſſe poſt verba, *parvum morbum comitialem*, & ſub initium quoque ſequentis capitis, non inficier, ſed paucula, inquam, id eſt, verba duo quatuor quibus parabatur reſponſus objectanti Horo priſcorum abſtinentiam. Patet ex fine ſubſequi capitis: *Neque ego nunc antiquitati nos præferendos vel comparandos dico; ſed reſpondi objectanti Horo, aſſerens ut res habet, majorem illis ſeculis delitiarum curam fuiſſe, quam noſtro.* Dixi deſiderari, poſt hæc, paucula; quæ, niſi fallor, repperi, & ſunt iſta: *Fugienda ſunt ergo omnibus modis & abſcindenda igne & ferro, totoque artificio ſuperanda, languor à corpore, imperitia ab animo, luxuria à ventre, à civitate ſeditio, à domo diſcordia, & in communi à cunctis rebus intemperantia.* Laudat ſub Macrobii nomine Joh. Sarisberienſis lib. 8. cap. 15. Ego apud Macrobium legiſſe non memini. Hic autem inſanum in modum conveniunt. Fallor itaque? aut loci hujus fragmentum eſt. *Idem.*

CAP. IX.

De luxu ſeu luxuria Q. Hortenſii, Fabii Gurgitis, Metelli Pii, ac Metelli Pontificis maximi. Tum de porco Troiano, de leporum ac cochlearum ſagimatione.

ACcipite & M. Varronis verba de agricultura libro tertio. qui cum de pavonibus in villa nutriendis loqueretur, ſic ait: *Primus hos Q. Hortenſius augurali cœna poſuiſſe dicitur.* [1] *quod potius factum tum luxurioſe quam ſevere boni*

QVod potius factum tum luxurioſe quam ſevere] Auſonius Popma in Notis ad Varronem emendat: *Quod potius factum luxurioſi quam ſeveri,* &c. P.

2. *Vt*

ni viri laudabant. quem cito secuti multi, extulerunt eorum precia, ut ova eorum denariis veneant quinis, ipsi facile quinquagenis. Ecce res non admiranda solum, sed etiam pudenda, ut ova pavonum quinis denariis veneant; quæ hodie non dicam vilius sed omnino non veneunt. Is Hortensius platanos suas vino irrigare consuevit: adeo ut in actione quadam, quam habuit cum Cicerone susceptam, precario à Tullio postulasset, ut locum dicendi permutaret secum: abire enim in villam necessario se velle, ut vinum platano, quam in Tusculano posuerat, ipse suffunderet. Sed forte ad notam sæculi sui non sufficit Hortensius, vir alioquin ex professo mollis & in præcinctu ponens omnem decorem. fuit enim vestitu ad mundiciem curioso: &, [2] ut bene amictus iret, faciem in speculo ponebat: ubi se intuens togam corpori sic applicabat, ut rugas non forte sed industria locatas artifex nodus constringeret, & sinus ex composito defluens nodum lateris ambiret. [3] Is quondam, cum incederet elaboratus ad speciem, collegæ de injuriis diem dixit quod sibi in angustiis obvius offensu fortuito structuram togæ destruxerat: & capital putavit quod in humero suo locum ruga mutasset. Ergo hoc prætermisso ad viros venio triumphales, quos victores gentium luxuria vicit. & ut taceam [4] Gurgitem à devo-

2. *Ut bene amictus iret, faciem in speculo ponebat*] Scriptus habebat, *gerebat*: unde facile eruitur firmaturque antiqua scriptio, *in speculo quærebat*. Allusum ad vetus dicterium, quo victu aut vestitu mollem notabant: *Hic virum quærit*. Nec aliter perstrictus à Cinna poëta Magnus Pompejus:

Fasciola qui crura tegit, digito caput uno
Scalpit: quid credas, hunc sibi velle? virum.

Porro Macrobio convenienter ad Marcellam D. Hieronymus: *Vidua nostra ante morosius ornabatur, & die tota quid sibi deesset, quærebat ad speculum.* Idem.

3. *Is quondam cum incederet elaboratus ad speciem*] Interpres Historiæ Apollonii Tyrii: *Videntes omnes cives speciem Tarsiæ, & ornamentum, dixerunt, Felix pater cujus filia Tarsia.* Placuit tamen Scriverio nostro, *elaboratus ad speculum*; quia præcessit, *ut bene amictus iret, faciem in speculo quærebat*. Nobis vix evilescit prius. Cyprianus: *Neque enim fas est virgini ad speciem suæ formæ comi.* Et Propertius:

Tota erat in species Pœnis digesta columnis, &c.

Statius item:

--- Tibi quamquam & origo niteret,
Et felix species. Idem.

4. *Gurgitem a devorato patrimonio*] Respexit Juvenal. Sat. 11.

devorato patrimonio cognominatum, quia insignibus virtutis secutæ vitia primoris compensavit ætatis: Metellus Pius in quam foveam luxus & superbiæ successuum continuatione pervenit? &, ne multis morer, ipsa de eo Sallustii verba subjeci: *At Metellus in ulteriorem Hispaniam post annum regressus, magna gloria, concurrentibus undique virile & muliebre secus, per vias & tecta omnium visebatur. eum quæstor C. Urbinus aliique cognita voluntate cum ad cœnam invitassent, ultra Romanorum ac mortalium etiam morem curabant, exornatis ædibus per aulæa & insignia scenisque ad ostentationem histrionum fabricatis. Simul croco sparsa humus, & alia in modum templi celeberrimi, præterea 5 cum sedenti in transenna demissum Victoriæ simulacbrum cum machinato strepitu tonitruum coronam ei imponebat: tum venienti ture quasi deo supplicabatur. toga picta plerumque amiculo erat accumbenti. epulæ vero exquisitissimæ; neque per omnem modo provinciam, sed trans maria ex Mauritania volucrum & ferarum incognita antea plura genera. Quîs rebus aliquantam partem gloriæ dempserat maxime apud veteres & sanctos viros, superba illa, gravia, indigna Romano imperio æstimantes.* Hæc Sallustius, gravissimus alienæ luxuriæ objurgator & censor.

Accipite & inter gravissimas personas non defuisse luxuriam. refero enim vobis pontificis vetustissimam cœnam, quæ scripta est in indice quarto Metelli illius pontificis maximi in hæc verba: *Ante diem nonum kalendas Septembris, quo die Lentulus flamen Martialis inauguratus est, domus ornata fuit. triclinia lectis eburneis strata fuerunt. duobus tricliniis ponti-*

Ac rebus mersis in ventrem, fœnoris atque
Argenti gravis, & pecorum agrorumque capacem.

Iterum Satyr 6.

Dicite vos neptes Lepidi, cæcique Metelli
Gurgitis, aut Fabii, quæ Ledsa sumserit unquam

Hos habitus, Idem.

5. *Cum sedenti in transenna*] Servius Æneid. 3. legit: *cum sedenti transenna demissum.* Quod Brodæo placet Miscel. lib. 4. cap. 19. Nonius *transennam* citat, & fenestram interpretatur. Servio *transenna* est, *extensus funis*: Brodæo *cancelli.* Idem.

6. *Ostreas*

pontifices cubuerunt Q. Catulus, M. Æmilius Lepidus, D. Silanus, C. Cæsar rex sacrorum, P. Scævola Sextus, Q. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinovanus & L. Julius Cæsar augur, qui eum inauguravit. in tertio triclinio Popilia, Perpennina, Licinia, Arruntia virgines Vestales, & ipsius uxor Publicia flaminica, & Sempronia socrus ejus. cœna hæc fuit. Ante cœnam echinos, 6 ostreas crudas quantum vellent, peloridas, sphondilos, turdum, asparagos. subtus gallinam altilem, patinam ostrearum, peloridum, balanos nigros, balanos albos: iterum spondylos, 7 glycomaridas, urticas, ficedulas, 8 lumbos, capragines, aprugnos, altilia ex farina involuta, ficedulas, murices & purpuras. In cœna summa, sinciput aprugnum, 9 patinam piscium, patinam suminis, anates, querquedulas elixas, lepores, altilia assa, amylum, 10 panes Picentes. Ubi jam luxuria tunc accusaretur, quando tot

6. *Ostreas crudas*] De ostreis & spondylis adi ad Plinium. Plautus ab *ostreis*, *ostreatum tergum* dixit Pœnulo:

Itaque jam quasi ostreatum tergum ulceribus gestito.

Ubi tamen *ostreatum* non sumendum cum interpretibus pro verberibus duratum, sed puncturis asperum, & ut ipse Plautus alibi loquitur, *scruposum*. Quam vocem proprie & convenienter accipit Glossarius vetus pro Σηραγγώδης. Sed male in eodem, *scrupulosum* pro *scruposum* expressum est. Plautus Captivis:

Nam meus scruposam victus commeat viam.

Erit itaque *ostreatum tergum ulceribus*, flagris & stigmatibus Σηραγγῶδες, id est, rimosum & cavernosum, quo modo ostreorum testæ. *Idem.*

7. *Glycomaridas*] Jacobus Gutherus de jure Pontificio lib. 1. cap. 26. legit, *glycomerides* ex Plinio cap. 11. lib. 32. *Idem.*

8. *Lumbos, capragines*] Tentatum reperio, *lumbos caprigines*. Sed iis ignoratum *lumbos* ἁπλῶς sive *lumbulos*, uti nuncupat Apicius, in amoribus ac deliciis fuisse voluptariis viris. Glossa, *lumbi*, ὀσφύες, ἰξύα. Porro *Capragines*, quod sequitur, non satis expedio; & labor, ut corrigam, *capras oryges*. Plinius talium caprarum meminit lib. 8. c. 53. Nec præterit me illud Juvenal. *Et Phœnicopterus ingens, & Gætulus oryx, habili lautissima ferro cæditur*, &c. Columella non luxuriæ solum sed lucro quoque fecisse hæc animalia ait lib. 10. *Nec minus*, inquit, *Orygum, cervorumque genera & aprorum, modo lautitiis & voluptatibus dominorum serviunt, modo quæstui ac reditibus.* [Cl. Salmasius legit lumbos *capruginos* vel *caprugino*s in Exercit. ad Solin. pag. 455.] *Pontan.*

9. *Patinam piscium, patinam suminis.*] Hinc *patinarius* apud Plautum: *Is habet succum, is suavitatem: eum quovis pacto condias, vel patinarium vel assum, verses quo pacto lubet.* Idem.

10. *Panes Picentes*] Plinius: *Durat sua Piceno in panis inventione gratia.* Martialis:

Picentina Ceres niveo sic nectare crescit,
Ut levis accepta spongia turget aqua.

Idem.

tot rebus farta fuit cœna pontificum? ipſa vero edulium genera quam dictu turpia? [11] nam Cincius in ſuaſione legis Fanniæ objecit ſeculo ſuo, quod porcum Trojanum menſis inferant. quem illi ideo ſic vocabant, quaſi aliis incluſis animalibus gravidum; ut ille Trojanus equus gravidus armatis fuit. Exigebat hoc quoque illa gulæ intemperantia ut & lepores ſaginarentur, teſte Varrone; qui de agricultura libro tertio cum de leporibus loqueretur ſic ait: [12] *Hoc quoque nuper inſtitutum ut ſaginarentur, cum exceptos è leporario condant in caveis, & loco clauſo faciant pingues.* Si cui hoc mirum videtur quod ait Varro lepores ætate illa ſolitos ſaginari, accipiat illud quod majore admiratione ſit dignum; cochleas ſaginatas, quod idem Varro in eodem libro refert. Verba ipſa qui volet legere ubi quærere debeat indicavi. Neque ego nunc antiquitati nos præferendos vel comparandos dico; ſed reſpondi objurganti Horo, aſſerens uti res habet, [13] majorem illis ſæculis deliciarum curam fuiſſe quam noſtro.

11. *Nam Cincius in ſuaſione legis Fanniæ*] In Policratico Saliſberienſis lib. 8 cap. 7. eſt: *Titius in ſuaſione l. F.* quod magis probo. Meminit hujus Titii Feſtus in *Offendices*. Vide infra etiam hujus libri cap. 16. ubi ita habes: *C. Titius vir ætatis Lucilianæ in oratione quâ legem Fanniam ſuaſit.* Vere emendavi. Nec tamen neſcio L. Cincium Alimentum, cujus mentio apud Agellium, Feſtum, Livium, Nonium, Arnobium, & alibi apud hunc ipſum Macrobium. *Meurſ.*

12. *Hoc quoque nuper inſtitutum*] Verba ſunt Varronis è lib. 3. cap. 12. de R. R. quæ tamen paullò ſecius, quam Macrobius, refert Saliſberienſis Policratici loco citato. Lego: *Hos quoque n. i. ı. v. ſaginarent pleraque, cum exceptos e leporario concludant i. c.* Idem.

13. *Majorem illis ſeculis deliciarum curam*] Plinius lib. 36. cap. 1. *Extant cenſoriæ leges, glandia in cænis gliresque & alia dictu minora apponi vetantes.* Pont.

CAP. X.

Saltandi cantandique ſtudium, atque adeo ne hiſtrionicam quidem, apud vetuſtiores Romanos inter turpia nominatum fuiſſe.

SUbjecit Furius Albinus antiquitatis non minus quam Cæcina peritus, Miror te, inquit, non retuliſſe, quanta illis

illis affluentia marinarum procurari solita fuerit copiarum; cujus relatu maximam conviviorum nostrorum sobrietatem doceres. & Cæcina, Profer, inquit, in medium, quæ de hac quoque parte lectu comperisti. ultra omnes enim polles memoria vetustatis. & Furius sic ingressus est, Vetustas quidem nobis semper, si sapimus, adoranda est. Illa quippe sæcula sunt, quæ hoc imperium vel sanguine vel sudore pepererunt, quod non nisi virtutum faceret ubertas. sed, quod fatendum est, in illa virtutum abundantia vitiis quoque ætas illa non caruit: è quibus nonnulla nostro sæculo morum sobrietate correcta sunt. & de luxu quidem illius temporis circa marinas copias dicere institueram, sed quia in assertionem nostræ emendationis alia ex aliis proferenda se suggerunt, de piscibus non omitto sed differo, dum de alia lascivia qua nunc caremus admoneo. dic enim, Hore, qui antiquitatem nobis objicis, ante cujus triclinium modo saltatricem vel saltatorem te vidisse meministi? at inter illos saltatio certatim vel ab honestis appetebatur. ecce enim, ut ab illo ordiar tempore, quod fuit optimis moribus, inter duo bella Punica ingenui, quid dicam ingenui? filii senatorum in ludum saltatorium commeabant, & illic crotala gestantes saltare discebant. taceo quod matronæ etiam saltationem non inhonestam putabant: sed inter probas quoque earum erat saltandi cura, dummodo non curiosa usque ad artis perfectionem. quid enim ait Sallustius: *Psallere, saltare elegantius quam necesse est probæ.* adeo & ipse Semproniam reprehendit, non quod saltare, sed quod optime scierit. nobilium vero filios, & quod dictu nefas est, filias quoque virgines [1] inter studiosa numerasse saltandi meditationem testis est Scipio Africanus Æmilianus. qui in oratione contra legem judiciariam Tib. Gracchi sic ait: *Docentur prasti-*

[1] I*Nter studiosa numerasse saltandi meditationem*] Puto fuisse, *studia seria.* Scriptus variat legitque, *studiosæ.* Sed Seneca Pater huc fecerit; *Cantandi, sinquit, saltandique nunc obscæna*, velut in membranis inveni, *obscæna studia effœminatos tenent.* Pont.

præſtigias inhoneſtas, [2] *cum cinædulis & ſambuca pſalterioque eunt in ludum hiſtrionum. diſcunt cantare, quæ majores noſtri ingenuis probro ducier voluerunt. eunt, inquam, in ludum ſaltatorium* [3] *inter cinædos virgines puerique ingenui. Hæc cum mihi quiſquam narrabat; non poteram animum inducere ea liberos ſuos homines nobiles docere: ſed, cum ductus ſum in ludum ſaltatorium,* [4] *plus medius fidius in eo ludo vidi pueris virginibuſque quingentis. in his unum,* [5] *quod me reipublicæ maxime miſertum eſt, puerum bullatum petitoris filium non minorem annis duodecim cum crotalis ſaltare: quam ſaltationem impudicus ſervulus honeſte ſaltare non poſſet.* Vides quemadmodum ingemuerit Africanus quod vidiſſet cum crotalis ſaltantem filium petitoris, id eſt, candidati; quem ne tum quidem ſpes & ratio adipiſcendi magiſtratus, quo tempore ſe ſuoſque ab omni probro debuit vindicare, potuerit coërcere, quo minus faceret quod ſcilicet turpe non habebatur. Ceterum ſuperius plerumque nobilitatem hæc propudia celebrare conqueſtus eſt. ſic nimirum [6] M. Cato ſenatorem non ignobilem Cæcilium

2. *Cum cinædulis & ſambuca pſalterioque*] Anglicanus, *ſabuca*; forte, *ſabulo*, cujuſmodi organi muſici meminit Apulejus 2. Floridorum; *Dextra pſallentis geſtu ſuo* (an *ſua*?) *Sabulum citharæ admovet, ceu parata percutere.* Deinde pro *cinædulis*, malim, *cinædicis* Varro: *Et orthophallica attulit pſalteria, quibus ſonent in Græcia dicteria, qui fabularum collocant exordia, ut comici, cinædici, ſcenatici.* Pont. Vindex horum verborum, quæ temere dubitantur, eſt locus unicus apud Polybium lib. v. cap. 37. Τοῦ δ' εἰπόντος (Nicagoræ) ὅτι παραγέγονεν ἵππους ἄγων· Ἐβουλόμην ἄν σε, ἔφη (Cleomenes) καὶ λίαν ἀντὶ τῶν ἵππων κιναίδας ἄγειν καὶ σαμβύκας. τούτων γὰρ ὁ νῦν βασιλεὺς καταπείγεται. Gronov.

3. *Inter cinædos virgines puerique ingenui*] Juvenalis:

- - - Conſcia matri
Virgo fuit; ceras nunc, hac dictante, puſillas
Implet, & ad mœchos dat eaſdem ferre cinædis.

Ita enim legendus ex libro ſcripto Juvenalis, nam vulgo: *mœchum* & *eiſdem*. Pont.

4. *Plus medius fidius in eo ludo vidi pueris virginibuſque quingentis*] Saliſberienſis lib. 8. cap. 12. *ducentis* Meurſ.

5. *Quod me reipublicæ maxime miſertum eſt*] Melius v. c. *quo me*. Idem.

6. *Marcus Cato ſenatorem non ignobilem Cæcilium ſpatiatorem atque feſcenninum vocat*] Lego *ſ. n. i. M. Cælium.* Ex Agellio lib. 1. cap. 15. & Feſto in *Spatiatorem*, & Aſconio ad Milonianam. Apud Joannem Saliſberienſem male quoque *Cæcilium*. Idem.

7. *Spa-*

cilium [7] ſpatiatorem & Feſcenninum vocat, cumque [8] ſtaticulos dare his verbis ait: *Deſcendit de cantherio, inde ſtaticulos dare, ridicularia fundere.* & alibi in eundem: *Præterea cantat ubi collibuit, interdum Græcos verſus agit, jocos dicit, voces demutat, ſtaticulos dat.* hæc Cato. cui, ut videtis, etiam cantare non ſerii hominis videtur: quod apud alios adeo non inter turpia numeratum eſt, ut L. Sulla vir tanti nominis optime cantaſſe dicatur. Ceterum hiſtriones non inter turpes habitos Cicero teſtimonio eſt, quem nullus ignorat Roſcio & Æſopo hiſtrionibus tam familiariter uſum, ut res rationeſque eorum ſua ſollertia tueretur. quod cum aliis multis tum ex epiſtolis quoque ejus declaratur. nam illam orationem quis eſt qui non legerit, in qua populum Romanum objurgat quod Roſcio geſtum agente tumultuaverit? & certe ſatis conſtat contendere eum cum ipſo hiſtrione ſolitum, utrum ille ſæpius eandem ſententiam variis geſtibus efficeret, an ipſe per eloquentiæ copiam ſermone diverſo pronunciaret. quæ res ad hanc artis ſuæ fiduciam Roſcium abſtraxit, ut librum conſcriberet quo eloquentiam cum hiſtrionia compararet. Is eſt Roſcius, qui etiam L. Sullæ cariſſimus fuit, [9] & annulo aureo ab eodem dictatore

7. *Spatiatorem & Feſcenninum vocat*] Feſtus: *Spatiatorem pro erratorem Cato poſuit.* [Vide Danielis Paræi commentarium in Muſæi Erotop. p. 135.] *Pont.*

8. *Staticulos dare*] Vide Notas Taubmanni ad Plauti iſtum verſiculum, *Nequeo tibi ſaltem ſtaticulum dem*: qui legitur Perſa Act. 5. 2. vſ. 43. *Idem.*

9. *Et annulo aureo ab eodem dictatore donatus eſt.*] Martialis: *Annuli.*

Ante frequens, ſed nunc rarus nos donat amicus.

Felix cui comes eſt non alienus eques.

Quo lemmate duplicem ritum noto, alterum hunc ſeu vulgarem de donandis inter amicos annulis: Alterum vero non ita tritum, ſolitaviſſe videlicet veteres & potiſſimum magnates amicis digredientibus comites adeſſe, idque ad annulos hærere nuncupatum. Martialem ſane ita capio, & corrigo locum è Panegyrico Conſtantino Cæſari dicto, qui jam diu ſumma torſit ingenia:

Quid ore ſibi voluit? quid optavit? aut quid amplius adipiſceretur hic, quæ à te fuerat conſecutus? cui tu ſumma & diverſiſſima bona, privatum otium & regias opes dederas: cui digrediendi ad annulos ſederas: cui impenſius etiam quam tibi occurrere obſequia noſtra mandaveras.

Corrigo, inquam, *cui digredienti ad annulos hæſeras.* Plinius Panegyr. *Tenuis adhuc & obſcurus obtinenti Africam comes hæſeras.* Iterum Martialis,

tore donatus est. tanta autem fuit gratia & gloria ut mercedem diurnam de publico mille denarios sine gregalibus solus acceperit. Æsopum vero ex pari arte ducenties sestertium reliquisse filio constat. Sed quid loquor de histrionibus? cum Appius Claudius vir triumphalis, qui salius usque ad senectutem fuit, pro gloria obtinuerit quod inter collegas optime saltitabat. Ac priusquam à saltatione discedo, illud adjiciam, 10 uno eodem tempore tribus nobilissimis civibus non modo studium saltandi sed etiam, si dis placet, peritiam, qua gloriarentur fuisse, Gabinio consulari Ciceronis inimico, quod etiam Cicero non dissimulanter objecit, & M. Cælio noto in turbas viro, quem idem Cicero defendit, & Licinio Crasso, Crassi ejus qui apud Parthos exstinctus est filio.

Quis largitur opes veteri, fidoque sodali?
Aut quem prosequitur non alienus eques.

Et hinc natum reor amicos primos, secundos, de quis 5. de Beneficiis Seneca, *dextram, sinistram* magnatum indigetatos. Statius:

Vidi omni te pridem in flore juventæ
Te magna propius, propiusque accedere dextra.

Martialis clarius; *Lydia dicebar domino fidissima dextra.* Porro de donandis annulis; ii potissimum iis ornabantur, qui equestrem spectabant dignitatem. Suetonius Vitellio, cap. 12. *Ac primo imperii die aureis donavit annulis super cœnam, cum mane rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset severissime talem equestris ordinis maculam.* Iterum idem, Galbâ, sed loco controverso; quem ita legam: *Libertum Icelum, paulo ante annulis aureis & Marciani cognomine ornatum, ac jam summe equestris gradus candidatum.* Scriptio enim vetus est, *summæ equestris gradus.* At *summe* indubie scripsit intellexitque ἐξόχως ejus ordinis Icelum istum candidatum. *Summi* quod in Animadversionibus amplectitur & tueri nititur vir doctus, nescio qui probem. Glossarium: *ἄκρως, summe, eximie, excellenter.* Idem.

10. *Uno eodem tempore*] Pro, *uno eodemque t.* Et statim versu insequenti, *non modo studium saltandique, sed etiam.* interponendum, *canendi saltandique,* aut saltem legend. *saltandi.* Idem.

CAP. XI.

Quanto in pretio fuerint apud paulo vetustiores Romanos, pisces, & præsertim murana.

SEd de saltatione veterum ad prædæ marinæ transire luxum Liciniorum me nomen admonuit; quos Murænas cogno-

cognominatos, quod hoc pisce effusissime delectati sunt, satis constat. huic opinioni M. Varro consentit asserens eodem modo Licinios appellatos Murænas, quo Sergius Orata cognominatus est; quod ei pisces qui auratæ vocantur carissimi fuerint. Hic est Sergius Orata, qui primus balneas pensiles habuit, primus ostrearia in Bajano locavit, primus optimum saporem ostreis Lucrinis adjudicavit. fuit autem ætate L. Crassi illius diserti: qui quam gravis & serius habitus sit etiam Cicero docet. is tamen Crassus vir censorius (nam cum Cn. Domitio censor fuit) cum supra ceteros disertus haberetur, essetque inter clarissimos cives princeps, tamen murænam in piscina domus suæ mortuam 1 atratus tamquam filiam luxit. Neque id obscurum fuit. quippe collega 2 Domitius in senatu hoc ei quasi deforme crimen objecit. neque id confiteri Crassus erubuit; sed ultro etiam, si dis placet, gloriatus est censor, piam affectuosamque rem fecisse se jactitans. Piscinas autem quam refertas habuerint preciosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes Lucilius, Philippus & Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiam illud indicium est, quod M. Varro in libro de agricultura refert M. Catonem, qui post Uticæ periit, cum heres testamenro Lucilii esset relictus,

ATratus ut filiam luxit] Nam, ut narrat Ælianus, ita in amoribus habita Crasso sua muræna, ut puellari eam & habitu & mundo adornaret, & addit, *καὶ καλοῦντος τοῦ Κράσσου τὸ φώνημα ἐγνώριζε, καὶ ἀνενήχετο· καὶ ὀρέγοντος ὁτιοῦν, ἡ δὲ ἑτοίμως, προθύμως καὶ ἑτοίμως λαμβάνουσα. Et appellantis vocem Crassi agnoscebat, & ad eum adnatabat, cumque ei quippiam porrigebat edendum, prompto & parato animo accipiebat.* Pont.

2. *Domitius in senatu hoc ei quasi deforme crimen objecit*] Iterum Ælianus: *καί ποτε Δομετίου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος, Ὦ μῶρε, μύραιναν ἔκλαυσας τεθνεῶσαν· ὁ δὲ ὑπολαβὼν, Ἐγὼ θηρίον ἔφασκε, σὺ δὲ τρεῖς γυναῖκας θάψας οὐκ ἔκλαυσας: Et cum aliquando Domitius ei dixisset, Stulte, murænam flevisti mortuam. Ego vero, inquit Crassus, flevi; tu autem nec tres quidem uxores, quas sepulturæ mandasti, flevisse unquam visus es.* Ita fere interpres; at si verteris: *Et cum aliquando Domitius ei dixisset, More murænam flevisti mortuam; Ego vero, inquit, bestiam; Tu autem ne tres quidem uxores sepultas luxisti;* magis liquebit acumen. *Idem.*

pisces de piscina ejus quadraginta millibus vendidisse. arcessebantur autem murænæ ad piscinas nostræ urbis ab usque freto Siculo, 3 quod Rhegyum à Messana respicit. illic enim optimæ à prodigis esse creduntur: tam Hercules quàm anguillæ. & utræque ex illo loco Græce πλῶται vocantur, Latine flutæ: quod in summo supernantes sole torrefactæ curvare se posse, & in aquam mergere desinunt, atque ita faciles captu fiunt. Et, si enumerare velim quàm multi magnique auctores murænas è freto Siculo nobilitarint, longum fiat. sed dicam quid Varro in libro qui inscribitur *Gallus de admirandis* dixerit his verbis: *In Sicilia quoque*, inquit, 4 *Papirius manu capi murænas flutas*, 5 *quod hæ in summa aqua præ pinguedine flutentur.* Hæc Varro. Sed quis neget indomitam apud illos, &, ut ait Cæcilius, vallatam gulam fuisse, qui ex tam longinquo mari instrumenta luxuriæ compararent? Nec rarus hic Romæ piscis, ut peregre accitus erat. auctor est Plinius C. Cæsarem dictatorem, cum triumphales cœnas populo daret, sex millia murænarum à C. Hirrio ad pondus accepisse. hujus Hirrii villam, quamvis non amplam aut latam, constat 6 propter vivaria quæ habuit 7 quadragies sestertium venundatam.

CAP.

3. *Quod Rhegyum à Messana respicit*] Libri forte non absone, *à Messana despicit.* Varro; *Inter Italiam & Siciliam, qui fretus est inter Rhegyum & Messanam.* Unde correctione electa Scriverius idem *dispescit*: electa dico; & addo, recta. Plinius de Nilo: *Africam ab Æthiopia dispescit.* Idem.

4. *Papirius manu capi*] Dele, *Papirius*, volentibus libris. & statim pro *flutentur* iidem *fluitent*, item, *fluctentur*. Plinius de testudinibus: *Ut solis vapore, siccato cortice, non queant mergi, invitæque fluitent.* Idem.

5. *Quod hæ in summâ aquâ præ pinguedine flutentur*] Lego *fluitent*, ex veteris codicis vestigiis. *Meurs.*

6. *Propter vivaria*] Pincianus notat Macrobium, ut qui in mendosum Plinii codicem inciderit, legeritque pro *pisces piscinas*, & scribi debuisse, *propter pisces, quos habuit quadragies*, ex Varrone lib. 3. cap 17. de Re Rust. Vide Pincianum in Plinii lib. IX. cap. LV. *Pont.*

7. *Quadragies sestertium*] Corrigendum *Sestertio*. Adhibe sis patrem lib. IV. Pec. Vet. cap. 4. *Gronov.*

Cujus

CAP. XII,

De acipensere, mullo, scaro, lupo.

NEc acipenser, quem maria prodigis nutriunt, illius seculi delicias evasit. & , ut liqueat secundo Punico bello celebre nomen hujus piscis fuisse, accipite ut meminerit ejus Plautus in fabula, quæ inscribitur Baccharia, ex persona parasiti:

Quis est mortalis tanta fortuna affectus umquam,
Quam ego nunc sum, cujus hæc ventri portatur pompa?
Vel nunc qui mihi in mari acipenser latuit antehac,
[1] *Cujus ego latus* [2] *in latebras reddam meis dentibus & manibus.*

&, ne vilior sit testis poëta, accipite assertore Cicerone in quo honore fuerit hic piscis apud P. Scipionem Africanum illum & Numantinum. hæc sunt in dialogo de fato verba Ciceronis: *Nam cum esset apud se* [3] *ad Lavernium Scipio, unaque Pontius; allatus est forte Scipioni acipenser, qui admodum raro capitur, sed est piscis, ut ferunt, in primis nobilis. cum autem Scipio unum & alterum ex his, qui eum salutatum venerant, invitasset, pluresque etiam invitaturus videretur: in aurem Pontius, Scipio, inquit, vide quid agas, acipenser iste paucorum hominum est.* Nec inficias eo temporibus Trajani hunc piscem in magno pretio non fuisse, teste Plinio Secundo: qui in naturali historia cum de hoc pisce loqueretur sic ait: *Nullo nunc in honore est, quod quidem miror; cum sit rarus inventu.* Sed non

CVius ego latus in latebras reddam] Ita forte scripserit Plautus. suspicari tamen libet, *in latebras condam.* Idem Epidico: *in latebras condas pectoris penitissimo.* Turnebum vero quem *illatebras* legere reperio & tueri, quomodo sequar? *Pont.*

2. *In latebras reddam meis dentibus & manibus*] Emendo, *dentibus & faucibus.* Sic infra loquitur ex hoc versu indubie Macrobius cap. 17. *Cum Antonius quicquid mari, aut terrâ, aut etiam cælo gigneretur, ad satiandam ingluviem suam natum existimans, faucibus ac dentibus suis subderet.* possit cui etiam legendum videri, *dentibus & maxillis*, vel (ut placet magno Scaligero) *mandibulis.* Meurs.

3. *Ad Lavernium*] [Joh. Passeratius legit *Laurentinum.* Vide præfat. ejus in 3. lib. Propertii] *Pont.*

4. Pli-

non diu stetit hæc parsimonia. nam temporibus Severi principis, qui ostentabat duritiam morum, Sammonicus Serenus vir sæculo suo doctus, cum ad principem suum scriberet faceretque de hoc pisce sermonem, verba Plinii quæ superius posui præmisit, & ita subjecit: 4 *Plinius, ut scitis, adusque Trajani imperatoris venit ætatem. nec dubium est quod ait nullo honore hunc piscem temporibus suis fuisse, verum ab eo dici. apud antiquos autem in precio fuisse ego testimoniis palam faciam, vel eo magis, quod gratiam ejus video ad epulas quasi postliminio redisse. quippe qui dignatione vestra cum intersum convivio sacro animadvertam hunc piscem à coronatis ministris cum tibicine inferri. Sed quod ait Plinius de acipenseris squamis, id verum esse maximus rerum naturalium indagator Nigidius Figulus ostendit, in cujus libro de animalibus quarto ita positum est: Cur alii pisces squama secunda, acipenser adversa sit.* hæc Sammonicus: qui turpitudinem convivii principis sui laudando notat, prodens venerationem qua piscis habebatur, ut à coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quasi quædam non deliciarum sed numinis pompa. Sed, ut minus miremur acipenserem gravi precio taxari solitum; Asinius Celer vir consularis, ut idem Sammonicus refert, 5 mullum unum septem millibus nummum mercatus est. in qua re luxuriam illius sæculi eo magis licet æstimare, quod Plinius Secundus temporibus suis negat facile mullum repertum qui duas pondo libras exce-

4. *Plinius, ut scitis, adusque Trajani imperatoris ætatem*] Notat Scaliger ad Eusebium, Sammonicum hic confundere Plinium juniorem cum majore. Vide ejus Addenda ad Animadvers. pag. 190. [Vide item quæ habet Hermol. Barbarus ad Præfationem Plinii, quæ præfixa est Naturali historiæ oppido notanda.] *Pont.*

5. *Mullum unum septem millibus*] Mavult cum Juvenale & Tertulliano Cl. V. Francisc. Junius, 6. *mil.* Porro hæc ista occasio Catoniani dicterii, *Pluris Romæ piscem venire quam bovem*, quo & ganeonum trahit adagium eruditiss. Had. Junius; σήμερον ἐξακτάσωμεν, quod esset, ut idem, ficto verbo, vertit, *hodie littorissemus*, ut ego, *hodie amanemus*. *Amanare* enim apud Diomedem est; & Cyprianus dixit, *oculos amanare*. Sed Glossarii auctor sententiæ nostræ fundus est. *amana*, inquit, αἱ ἀκταὶ, *amanare* itaque ἀκτάζειν. Tacitus, *Noctu dieque fluxi & amanalittorum personantes*. Pont.

6. Octa-

excederet. at nunc & majoris ponderis passim videmus, & precia hæc insana nescimus. Nec contenta illa ingluvies fuit maris sui copiis, nam [6] Octavius præfectus classis sciens scarum adeo Italicis litoribus ignotum, ut nec nomen Latinum ejus piscis habeamus, incredibilem scarorum multitudinem vivariis navibus huc advectam, inter Hostiam & Campaniæ litus in mare sparsit; miroque ac novo exemplo pisces in mari tamquam in terra fruges aliquas seminavit. idemque, tamquam summa in hoc utilitatis publicæ verteretur, quinquennio dedit operam ut, si quis [7] inter alios pisces scarum forte cepisset, incolumem confestim & inviolatum mari redderet.

Quid stupemus captivam illius sæculi gulam servisse mari, cum in magno vel dicam maximo apud prodigos honore fuerit etiam Tiberinus lupus, & omnino omnes ex hoc amni pisces? quod equidem cur ita illis visum sit ignoro. fuisse autem etiam M. Varro ostendit; qui, enumerans quæ in quibus Italiæ partibus optima ad victum gignantur, pisci Tiberino palmam tribuit his verbis in libro rerum humanarum undecimo: [8] *Ad victum optima fert ager Campanus frumentum, Falernus vinum, Casinas oleum, Tusculanus ficum, mel Tarentinus, piscem Tiberis.* Hæc Varro de omnibus scilicet hujus fluminis piscibus. sed inter eos, ut supra dixi, præcipuum locum lupus tenuit, & quidem is qui inter duos pontes captus est. id ostendunt cum multi alii, tum etiam C. Titius vir ætatis Lucilianæ in oratione qua legem Fanniam suasit. cujus verba ideo pono, quia non solum de lupo inter duos pontes capto erunt testimonio, sed etiam mores, quibus

6. *Octavius præfectus classis*] Plinius lib. 9. cap. 17. habet *Optatus Elipertius.* Unde Gelenius fecit, *Optatus è libertis ejus.* Idem.

7. *Inter alios pisces scarum*] Enniano elogio, *cerebrum Iovis:*

Scarum præteris, cerebrum Iovis pæne supremi.

Nestoris ad patriam hic capitur magnusque bonusque. Idem.

8. *Ad victum optima fert ager Campanus frumentum*] Ex vestigiis scripturæ apud Johan. Sarisberiensem, fecerim: *Optimum fert ager Campanus frumentum.* Idem.

9. Quip-

bus plerique tunc vivebant, facile publicabunt. describens enim homines prodigos in forum ad judicandum ebrios commeantes, quæque soleant inter se sermocinari, sic ait: *Ludunt alea, studiose unguentis delibuti, scortis stipati. ubi horæ decem sunt; jubent puerum vocari ut comitium eat percunctatum quid in foro gestum sit, qui suaserint, qui dissuaserint, quot tribus jusserint, quot vetuerint. inde ad comitium vadunt, ne litem suam faciant: dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam non impleant* 9 *quippe qui vesicam plenam vini habeant. Veniunt in comitium tristes, jubent dicere. quorum negotium est, dicunt. judex testes poscit. ipsus it minctum. ubi redit; ait se omnia audivisse, tabulas poscit. litteras inspicit. vix præ vino sustinet palpebras. eunti in consilium ibi hæc oratio:* 10 *Quid mihi negotii est cum istis nugacibus; quam potius potamus mulsum mixtum vino Græco, edimus turdum pinguem, bonumque piscem* 11 *lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit?* hæc Titius. Sed & Lucilius, acer & violentus poëta, ostendit scire se hunc piscem egregii saporis, qui inter duos pontes captus esset; eumque quasi ligurritorem catillonem appellat. scilicet qui proxime ripas stercus insectaretur. proprie autem *catillones* dicebantur, qui ad pollustum Herculis ultimi cum venirent, catillos ligurribant. Lucilii versus hi sunt:

Fingere præterea afferri quod quisque volebat,
Illum sumina ducebant atque altilium lanx,
12 *Hunc pontes Tiberinos duo inter captus catillo.*

CAP.

9. *Quippe qui vesicam plenam vini habeant*] Varro περὶ νομισμάτων: *In quo nobilius est Philippeum quod accipimus, quam quod bibimus, cum alterum addamus in bulgam, alterum in vesicam.* Sed ibi legi malim, *abdamus in bulgam.* Et usus fere pari forma verbo *condere* Caper Grammaticus; *in profundum nummi vel in arcam conduntur.* Pont.

10. *Quid mihi negotii est cum istis nugatoribus, quam potius*] Hinc illud in Copa, uti & observatum clariss. Scalig.

Quid juvat æstivo defessum pulvere abesse,
Quam potius bibulo decubuisse thoro? Id.

11. *Lupum germanum*] *Germanum* fortassis ideo, ut γνήσιον ostendat, & eum, qui inter duos pontes captus. *Catillones* deinde quid sint, observavit quoque Glossarius; λίχνος. inquit, *Gulosus, ligurrius, Catillo.* & alibi, *ligurio,* λίχνος. Idem.

12 *Hunc pontes Tiberinos duo.*]Legendum me monuit Fr. Douza, *Tiberinus duo.* Et docebit propediem ad Lucilium ipsum. *Id.*

Sic

CAP. XIII.

De legibus latis contra luxuriam veterum Romanorum.

LOngum fiat, si enumerare velim quot instrumenta gulæ inter illos vel ingenio cogitata sint, vel studio confecta. & hæ nimirum causæ fuerunt propter quas tot numero leges de cœnis & sumptibus ad populum ferebantur: & imperari cœpit ut patentibus januis pransitaretur & cœnitaretur. [1] sic oculis civium testibus factis luxuriæ modus fieret. Prima autem omnium de cœnis lex ad populum Orchia pervenit. quam tulit C. Orchius tribunus plebis de senatus sententia, tertio anno quam Cato censor fuerat. cujus verba quia prolixa sunt prætereo. summa autem ejus præscribebat numerum convivarum. & hæc est lex Orchia, de qua Cato in orationibus suis vociferabatur quod plures quam præscripto ejus cavebatur ad cœnam vocarentur. cumque auctoritatem novæ legis aucta necessitas imploraret: post annum vicesimum secundum legis Orchiæ Fannia lex lata est, anno post Romam conditam, secundum Gellii opinionem, [2] quingentesimo octogesimo octavo. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: *Lex [3] Fannia, sanctissimi Augusti, ingenti omnium ordinum consensu pervenit ad populum. neque eam prætores aut tribuni, ut pleraſque alias sed ex omni bonorum consilio & sententia ipsi consules pertulerunt, cum respublica ex luxuria conviviorum majora quam credi potest detrimenta pateretur. siquidem eo res redierat, ut gu-*

la

Sic oculis civium testibus factis luxuria modus fieret] Et hæc Syssitiorum causa apud Lacedæmonios. Justinus lib. 3. *Convivari omnes publice jussit, ne cujus divitiæ vel luxuria in occulto essent.* Plutarchus clarius: ἐπιθέσθαι δὲ τῇ τρυφῇ καὶ τὸν ζῆλον ἀφελέσθαι τοῦ πλούτου διανοηθεὶς, τὰ συσσίτια εἰσηγήσατο. *Pont.*

2. *Quingentesimo octogesimo octavo.*] Lege *quingentesimo nonagesimo secundo.* Pigius.

3. *Fannia, sanctissimi Augusti*] Hæc omnium antiquiorum scriptura, quam putavimus retinendam, cum seriores Augustum pene semper dignati fuerint hoc titulo, vel *Sacrosancti* aut *sacratissimi*, ut sæpe Firmicus. *Gronov.*

4. Quos

la illecti plerique ingenui pueri pudicitiam & libertatem suam venditarent: plerique ex plebe Romana vino madidi in comitium venirent, & ebrii de reipublicæ salute consulerent. hæc Sammonicus. Fanniæ autem legis severitas in eo superabat Orchiam legem, quod in superiore numerus tantummodo cœnantium cohibebatur, licebatque secundum eam unicuique bona sua inter paucos consumere. Fannia autem sumptibus modum fecit assibus centum. Unde à Lucilio poëta festivitatis suæ more *centussis* vocatur. Fanniam legem post annos decem & octo lex Didia consecuta est. ejus ferendæ duplex causa fuit: prima & potissima, ut universa Italia non sola urbs lege sumptuaria teneretur, Italicis æstimantibus Fanniam legem non in se, sed in solos urbanos civis esse conscriptam. deinde, ut non soli qui prandia cœnasve majore sumptu fecissent, sed etiam qui ad eas vocitati essent atque omnino interfuissent, pœnis legis tenerentur. Post Didiam Licinia lex lata est à P. Licinio Crasso Divite. cujus ferundæ probandæque tantum studium ab optimatibus impensum est, ut consulto senatus juberetur ut ea tantummodo promulgata, priusquam trinundino confirmaretur, ita ab omnibus observaretur, quasi jam populi sententia comprobata. lex vero hæc paucis mutatis in plerisque cum Fannia congruit. in ea enim ferenda quæsita novæ legis auctoritas exolescente metu legis antiquioris, ita hercules ut de ipsis duodecim tabulis factum est: quarum ubi contemni antiquitas cœpit, eadem illa quæ illis legibus cavebantur in alia latorum nomina transierunt. Sed legis Liciniæ summa ut kalendis, nonis, nundinis Romanis, cuique in dies singulos triginta duntaxat asses edundi causa consumere liceret: ceteris vero diebus, qui excepti non essent, ne amplius apponeretur quam carnis aridæ pondo tria & salsamentorum pondo libra, & quod ex terra, vite, arboreve sit natum. Video quid remordeat. ergo indicium sobrii sæculi est, ubi tali præscripto legum coërcetur expensa cœna-

rum.

nim. non ita eſt. nam leges ſumptuariæ à ſingulis ferebantur, quæ totius civitatis vitia corrigerent: at niſi peſſimis effuſiſſimiſque moribus viveretur, profecto opus ferundis legibus non fuiſſet. Vetus verbum eſt; *leges*, inquit, *bonæ ex malis moribus procreantur.* Has ſequitur lex Cornelia & ipſa ſumptuaria, quam tulit Cornelius Sulla dictator, in qua non conviviorum magnificentia prohibita eſt, nec gulæ modus factus; verum minora precia rebus impoſita: & quibus rebus, dii boni! quamque exquiſitis & pæne incognitis generibus deliciarum! * quos illic piſces quaſque offulas nominat! & tamen precia illis minora conſtituit. auſim dicere, ut vilitas edulium animos hominum ad parandas opſoniorum copias incitaret; & gulæ ſervire, etiam qui parvis eſſent facultatibus, poſſent. dicam plane quod ſentio. Apprime luxurioſus mihi videtur & prodigus, cui hæc tanta in epulis vel gratuita ponantur. Itaque tanto hoc ſæculum ad omnem continentiam promptius, ut pleraque earum rerum, quæ Sullana lege ut vulgo nota comprehenduntur, nemo noſtrum vel fando compererit. Sulla mortuo Lepidus conſul legem tulit & ipſe cibariam. Cato enim ſumptuarias leges cibarias appellat. Dein paucis interjectis annis alia lex pervenit ad populum, ferente Antio Reſtione. quam legem, quamvis eſſet optima, obſtinatio tamen luxuriæ & vitiorum firma concordia nullo abrogante irritam fecit. Illud tamen memorabile de Reſtione latore ipſius legis fertur; eum quoad vixit foris poſtea non cenaſſe, ne teſtis fieret contemptæ legis quam ipſe bono publico pertuliſſet. His legibus annumerarem edictum de ſumptibus ab Antonio propoſitum, qui poſtea triumvir fuit: ni indignum crederem inter cohibentes ſumptum Antonio locum facere: cujus expenſæ in cœnam ſolitæ conferri ſola unionis à Cleopatra uxore conſumpti æſtimatione ſuperatæ ſunt. nam cum

4. *Quos illic piſces quaſque offulas nominat*] Facit huc Claudii Cæſaris verbum: *Rogo vos quis poteſt ſine offula vivere?* Pont.

cum Antonius, quicquid mari aut terra aut etiam cœlo gigneretur, ad satiandam ingluviem suam natum existimans, faucibus ac dentibus suis subderet; eaque re captus de Romano imperio facere vellet Ægyptium regnum: Cleopatra uxor, quæ vinci à Romanis nec luxuria dignaretur, sponsione provocavit insumere se posse in unam cœnam sestertium centies. id mirum Antonio visum. nec moratus, sponsione contendit [5] dignus sculna Munacio Planco, qui tam honesti certaminis arbiter electus est. altera die Cleopatra pertentans Antonium pollucibilem sane cœnam paravit, sed quam non miraretur Antonius: [6] quippe qui omnia [7] quæ apponebantur ex cotidianis opibus agnosceret. tunc arridens regina phialam poposcit, cui aceti nonnihil acris infudit, atque illuc unionem demptum ex aure altera festinabunda demisit; eumque mature dissolutum, [8] uti natura est ejus lapidis, absorbuit. &, quamvis eo facto, sponsione vicisset (quippe cum ipsa margarita centies sestertium sine contentione evaluisset) manum tamen & ad alterius unionis aurem similiter admovit, nisi Munacius Plancus judex severissimus superatum Antonium mature pronunciasset. ipse autem unio cujus fuerit magnitudinis inde colligi poterit;

5. *Dignus sculna Munacio Planco*] Censeo legendum, *Munacius Plancus*. Is enim sculna sive sequester fuit, non Antonius. Qui nec potuit. Faciendum quoque punctum post, *contendit*. Quomodo fere apud Johan. Sarisberiensem. *Pont.*

Dignus sculna Munatio Planco] V. c. & Salisberiensis lib. 8. c. 7. *culina Numatius Plancus*. Emendo, *dictus sculna Munatius Plancus*. Apud veteres Latinos *Sculna* idem qui *Sequester*. Vide Agell. lib. 20. cap. 11. *Meurs.* Sic se emendare ait Fulvius in Appendice ad Ciacconii Triclinium pag. 87. Forte tamen: *Digno sculna Mun. Planco*. Gron.

6. *Quippe qui omnia quæ apponebantur ex cotidianis opibus agnosceret*] Ita etiam est in v.c. Lego, *ex cotidianis dapibus a.* Meurs.

7. *Quæ apponebantur ex cotidianis opibus*] Omnino & elegantissime *opibus*. Sunt autem ex delitiæ, quas quisque ex suo fundo aut agro depromit. Martialis lib. 7.

- - *& varias, quas habet hortus, opes.*

Item Lucretius lib. 5.

Non magnis opibus jucunde corpora habebant. Pont.

8. *Uti natura est ejus lapidis absorbuit*] Hoc Cleopatræ facinus imitatus magnifice Cæsar Caligula. Suetonius, *Ut pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorberet: Convivis ex auro panes & opsonia apponeret: Aut frugi hominem esse oportere dictitans, aut Cæsarem.* Id.

Gavius

terit; quod qui superfuit, postea victa regina, & capta Ægypto, Romam delatus desectusque est; & factæ ex una margarita duæ, impositæque simulachro Veneris, ut monstruosæ magnitudinis, in templo quod Pantheum dicitur.

CAP. XIV.

De nucum generibus.

ADhuc dicente Furio secundæ mensæ illata bellaria novo sermoni principium dederunt. Symmachus enim attrectans manu nuces, Vellem, inquit, ex te audire, Servi, tanta nucibus nomina quæ causa vel origo variaverit, aut unde tot mala cum hac una appellatione vocitentur; fiant tamen seorsum diversa tam vocabulo quam sapore. ac prius de nucibus absolvas volo, quæ tibi memoria crebræ lectionis occurrunt. Et Servius: Nux ista juglans secundum nonnullorum opinionem à juvando, & à glande dicta existimatur. [1] Gavius vero Bassus in libro de significatione verborum hoc refert: *Juglans arbor proinde dicta est ac Jovis glans. nam quia id arboris genus nuces habet, quæ sunt suaviore sapore quam glans est: hunc fructum antiqui illi, qui egregium glandique similem, ipsamque arborem deo dignam existimabant, Jovis glandem appellaverunt, quæ nunc litteris interlisis juglans nominatur.* Cloatius autem Verus in libro à Græcis tractorum ita memorat: *Juglans, di prætermissum est, quasi dijuglans. id est,* διὸς βάλανος, sicut Theophrastus ait: ἴδια δὲ τῶν ὀρεινῶν ἃ ἐν τοῖς πεδίοις οὐ φύεται, τερέβινθος, πρῖνος, φιλύρη, ἀφάρκη, κάρυα, ἣ καὶ διὸς βάλανος. hanc Græci etiam basilicam vocant.

Nux hæc Avellana seu Prænestina, quæ est eadem, ex arbore est quæ dicitur *corylos.* de qua Vergilius dicit: *corylum sere.* est autem natio hominum juxta agrum Prænestinum;

GAvius vero Bassus in libro] V. c. *Cajus.* Sed etiam heic *Gabius* legi debet. *Meurs.*

num, qui Carsitani vocantur ἀπὸ τῶν καρύων. cujus rei meminit Varro in Logistorico, qui inscribitur, *Marius de fortuna.* inde scilicet Prænestinæ nuces. Est & illud apud Nævium in fabula Ariolo:

2 *Quis heri apud te? Pranestini & Lanuvini hospites.*
Suopte utrosque decuit acceptos cibo,
3 *Alteris inanem bulbam madidam dari,*
4 *Alteris nuces 5 in proclivi profundere.*

Hanc autem nucem Græci Ponticam vocant, dum unaquæque natio indit huic nuci nomen ex loco in quo nascitur copiosior.

2. *Quis heri apud te*] Reforma:
Heri
Quis apud te? Pranestini, &c.
Tum *bulbam madidantem*. Salmasius ad Hist. Aug. pag. 187.

3. *Alteris inanem bulbam madidam dari*] *Madidantem dare*, laudat ad Festum Scaliger. Bulbos capit, de quis ita Apicius: *Aqua decoquant bulbos, qui Veneris usum quærunt.* Adagio quoque apud Athenæum est, incerti auctoris, hac mente: lib. 2. 25.
Οὐδὲν ὀνήσει βολβὸς ἂν μὴ νεῦρ' ἔχῃς;
Nil tibi profuerit bulbus, nisi nervus adesset.
Quod aspexit indubie Juvenal. illo vers.
- - *si tibi sidera cessant*
Nil faciet longi mensura incognita nervi. Pont.

Alteris inanem bulbam madidam dari] Annotavit Scriverius noster ad marginem libri sui, legendum videri, *Alteris inanem valvam madidatam dari*: & versu sequenti: loco *profundere*, *profunditer*. Priorem emendationem firmabat loco Plinii Nat. histor. lib. 11. cap. 37. *vulva ejecto partu melior, primipara suis optima.* itemque hoc Martialis in Xeniis epig. 56.
Te fortasse magis capiet de virgine porca,
Mi materna gravi de sue vulva placet.
Ut ita has delitias respicere Nævius videatur, *inanem vulvam* vocando. *Madidatam* autem vocat, quia sumen hoc, addito gari liquamine muriave, sumebatur. Martialis lib. 10. Epigr. 48.
Et madidum thynni de sale sumen erit.
Idem.

4. *Alteris nuces in proclivi profundere*] Cantabrigiensis scriptus: *in perlivie*. Divinabam: *in proluvie*. Laberius: *Quo quidem me à matronali pudore proluvium meretricis progredi coëgit.* Apuleius, *unguento fragrantissimo proluvium Veneris suscitaram.* Et Arnobius, *proluvium intestinorum* dixit. Porro nuces, utpote pineas, facere ad Venerem, ex Celso & aliis clarum est. *Nihil*, inquit, *ex his assumere quæ contrahere semen videntur, ut bulbi, nuclei pinei*, &c. Et D. Hieronymus adversus Jovinianum: *Non potestis implere opera nuptiarum nisi bulbos & carnes & nucleum sumseritis.* Ubi tamen *nucleus* uberioris sensus est. Omne enim medium *nucleus* erat veteribus. Celsus, quem dixi, aliquoties similiter frequentaverat: at hodie *trunculi* reperies corrupte. *Internuculi* voco sive *nuclei* germanum esse, meliorum aliquando codicum opera monstrasse sperabo. *Pont.*

5. *In proclivi profundere*] Scripta lectio, uti monstravimus ante, talis fuit *in prolivie*. Nos supra divinavimus. Scriverius postmodum elicuit; *in præbiis*. Videndus Festus in voce *præbia*. Idem.

6. *Vir*

piosior. Nux castanea, de qua Vergilius, *Castaneasque nuces*, vocatur & heracleotica. nam 6 vir doctus Oppius in libro quem fecit de silvestribus arboribus sic ait: *Heracleotica hac nux, quam quidam castaneam vocant, 7 itemque Pontica nux. atque etiam qua dicuntur basilica juglandes, germina atque flores agunt similiter isdem temporibus quibus Graca nuces.*

Nunc dicendum est quæ sit Græca nux: ac simul hoc dicens amygdalam de lance tulit & ostendit. Nux Græca hæc est, quæ & amygdale dicitur. sed & Thasia eadem nux vocatur. testis est 8 Cloatius in ordinatorum Græcorum lib. 4. cum sic ait: *Nux Graca amygdale.* Atta vero in supplicatione, *Nucem Gracam*, ait, *favumque adde quantum libet.* Nucem molluscam, licet hiemis nobis tempus invideat, tamen quia de nucibus loquimur indictam non relinquamus. Plautus in Calceolo sic ejus meminit: *Molluscam nucem super ejus dixit impendere tegulas.* ecce Plautus nominat quidem, sed quid sit nux mollusca non exprimit. est autem persicum quod vulgo vocatur: & mollusca nux dicitur, scilicet quod ceteris omnibus nucibus mollior sit. hujus rei 9 idoneus assertor est Suevius vir longe doctissimus, in idyllio quod inscribitur moretum. nam, cum loquitur de hortulano faciente moretum, inter cetera quæ eo mittit, & hoc pomum mitti ait his verbis:

Admisce

6. *Vir doctus Oppius*] Meminit Oppii Suetonius libro de illustribus Grammaticis. Cognomen ejus *Cares* facit. Meminit quoque Oppilii cujusdam eodem libello c. 6. Tu comparabis. *Idem.*

Nam vir doctus Oppius in libro quem fecit de silvestribus arboribus] Lego, *vir doctus Opilius*. Est autem Aurelius Opilius, è cujus libris de Silvestribus Arboribus verba producit Festus in *Pomites*: cui etiam bis reddes hoc nomen, in *Ordinarium hominem*, & *Ratitum quadrantem*. Utrobique habes *Oppius*: Male. quod monitus à me mutato. *Meurs.*

7. *Itemque Pontica mox*] Emendo *Pontica nux*; ut etiam erat in v. c. *Idem.*

8. *Cloatius in Ordinatorum Gracorum lib. iv.*] Hoc & sequenti Capite, itemque lib. 3. cap. 6. pro *Ordinatorum Gracorum*, potius *Originationum Gracarum* legendum Scriverio videtur. Cloatius enim Verus *Libro à Gracis Tractorum* hoc eodem capite citatur. *Pont.*

9. *Idoneus assertor est Suevius*] Male aliis laudatum reperio, *Sueciums*. Tranquillus videndus libro de illustribus Grammaticis, cap. 5. ubi tamen *Savius* est. *Pont.*

10. *Ad-*

[10] *Admisce tu Acca basilicis hæc nunc partim,*
Partim Persica: quod nomen sic denique fertur,
Propterea quod, qui quondam cum rege potenti
Nomine Alexandro Magno fera prœlia bello
In Persas retulere. [11] *suo post inde reventu*
Hoc genus arboris [12] *in prælatis finibus Grajis*
Disseruere, novos fructus mortalibus dantes.
Mollusca hæc nux est, ne quis forte inscius erret.

Nux Terentina dicitur, quæ ita mollis est, ut vix attrectata frangatur. de qua in libro Favorini sic reperitur: *Itemque quidam Tarentinas oves vel nuces dicunt quæ sunt Terentinæ à tereno, quod est Sabinorum lingua molle. unde Terentios quoque dictos putat Varro ad Libonem primo.* quam in culpam etiam Horatius potest videri incidere qui ait:

& molle Tarentum.

Nux pinea hos nobis, qui oppositi sunt, nucleos dedit, [13] Plautus in Cistellaria:

[14] *Qui e nuce nucleos esse vult, frangit nucem.*

CAP.

10. *Admisce tu Acca*] Non temerarium id ait Turnebus Advers. 11. c. 1. Nam & Maro Æneidos 2.]*bus unam*
Tunc sic exspirans Accam ex æquali-
Alloquitur. Pont. Addendus Salmasius ad Solinum pag. 598.

11. *Suo post inde reventu*] Magis arridet Anglicani scriptura, *primo inde reventu.* Idem.

12. *In prælatis finibus Grajis Disseruere*] Vetus idem veteri forma, *deserve-re.* Antiqui enim, *deserui, desertum* efferebant, cujus vicem hodie, *desevi, desitum* frequentatur. Tibullus:

Nam veneror, seu stipes habet desertus in agris,
Seu vetus in trivio florea serta lapis. Id.

13. *Plautus in Cistellaria*] In hoc omnes, quos editos vidi, sunt constantes. At ego nihil ineptius, nihil insulsius fingi posse aio hac allegatione Plautina? Quid enim à Macrobio dicitur, cui lux per eam fit? Omnino quia *nucleos* vocabulum ibi positum est, ideo scholasticus imperitus id annotavit ex memoria, cui locus Plautinus inhærebat. Miror potuisse hic viros doctos silere, & magis etiam eos, qui tanquam genuina hæc tractare potuerunt. *Gren.*

14. *Qui è nuce nucleos esse vult, frangit nucem*] Laudat ex Cistellaria Macrobius, at Curculione legitur. Et nota in re trita & vulgata rem novam; Anglicanus noster non *esse* referebat. sed *icere*, ut manifesto fuisse credam:

Qui è nuce nucleum icere vult, frangat nucem.

Certe convenienter & honeste sic frequentabitur; & redonanda hæc dictio eidem Plauto etiam Truculento. Editur scen. *Non omnis ætas.*

Sin jecit rete pisces ne effugiant cavet.
Scribendum aio: *Sin icit rete pisces, ne eff.* *Icit* similiter interpreter, fixit sive attraxit. Nec aliter Vidularia: *Ibi ut piscabar fuscina ici vidulum.* Idem.

Et,

CAP. XV.

De generibus malorum, & pirorum.

1 ET, quia mala videmus admissa bellariis, post nuces de malorum generibus disserendum est. Sunt de agricultura scriptores qui nuces & mala sic dividunt, ut nuces dicant omne pomum quod foris duro tegatur, & intus habeat quod esui est; Malum vero, quod foris habeat quod esui & durum intus includat. secundum hanc definitionem Persicum, quod Suevius poëta superius inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandum.

His præmissis, malorum enumeranda sunt genera; quæ Cloatius in ordinatorum Græcorum libro quarto ita diligenter enumerat: *Sunt autem genera malorum; Amerinum, cotonium, citreum, coccymelum, conditivum, ἐπιμηλὶς, musteum, Mattianum, orbiculatum, ogratianum, præcox, pannuceum, Punicum, Persicum, quirianum, prosivum, rubrum,* [2] *scandianum, silvestre, struthium, Scantianum, Tibur, Verianum.* Vides Persicum à Cloatio inter mala numeratum quod nomen originis suæ tenuit, licet jam dudum nostri soli germen sit. Quod autem ait idem Cloatius, *citreum*, & ipsum Persicum malum est secundum Vergilium,

Felicis mali quo non præstantius ullum.

& reliqua. Et ut nemo dubitet hæc de citreo dixisse Vergilium; [3] accipite quæ Oppius in libro de silvestribus arboribus dicat: *Citrea autem malus & Persica: altera generatur in Italia, & in Media altera.* & paulo post de citreo loquens ait: *Est autem odoratissimum, ex quo interjectum vesti tineas necat. fertur etiam venenis contrarium; quod tritum cum vino purgatione virium suarum bibentes servat. generantur autem in*

Persi-

ET, *quia mala videmus admissa bellariis*] Legendum, *admissa.* Pont.

2 *Scandianum*] Emendo, *Scandianum,* Columella lib. 5. cap. 10. Meurs.

3 *Accipite quæ Oppius in libro*] Etiam heic *Opilius* legendum. *Idem.*

4. *Alia*

Perside omni tempore mala citrea, alia enim pracarpuntur,[4] *alia interim maturescunt.* Vides hic & citreum nominari, & omnia signa poni, quæ de eo Vergilius dixit; licet nomen citrei ille non dixerit. nam & Homerus, qui citreum θύον appellat, ostendit esse odoratum pomum,

θύον δ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει.

&, [5] quod ait Oppius inter vestem poni citreum, idem significat Homerus cum dicit:

Εἵματα δ' ἀμφιέσασα θυώδεα σιγαλόεντα

hinc & Nævius poëta in bello Punico ait *citrosam vestem.*

Pira hæc quæ videmus varietas nominum numerosa discernit. nam idem Cloatius sic eorum vocabula describit: *Anicianum, cucurbitivum, cirritum, cervisca, calculosum, crustuminum,*[6] *decimanum, Graculum, Lolianum, Lanuvinum, laureum, latoresianum, murapium,*[7] *Milesium, murteum,*[8] *Navianum, orbiculatum, pracianum, rubile, Signinum, Fullianum, Titianum,*[9] *Turrinianum,*[10] *timosum, præcox, volemum, mespillum, serum, sementivum serum, Sextilianum serum, Tarentinum serum, Valerianum serum.*

CAP.

4. *Alia interim maturescunt*] Præfero scriptionem Anglicani; *alia interim procreantur.* Palladius: *Quod ego in Sardinia, & in territorio Neapolitano in fundis nostris comperi (quibus solum & cælum tepidum est, & humor exundans) per gradus quosdam sibi semper poma succedere, cum maturis se acerba substituant, acerborum vero ætatem flosculi consequantur.* Pont.

5. *Quod ait Oppius inter vestem poni citreum*] Iterum *Opilius* scribe. *Meurs.*

6. *Decimanum*] Leg. *Decumanum.* P.

7. *Milesium, murteum*] Vetus, *musteum*, quod placet. Plinius: *Dixit Vergilius lemma Virgilius à Catone sumpta, qui & fementma & mustea nominat. Mustea vero, ut idem annotat, dicta à celeritate mitescendi. Idem.*

8. *Navianum, ac paulo ante crustuminum*] Hæc fragilia Celso. *Ex pomis*, inquit, *cerasium, morum, sorbum. Pirum fragile, quale Crustuminum vel Navianum.* Idem.

9. *Turrinianum*] Columella *Turranianum.* Meurs.

10. *Timosum*] Leg. *cimosum*, & denique *mespillum serum.* sine commate intermedio. *Idem.*

Africa

CAP. XVI.

De ficuum, olearum, uvarumque generibus.

ADmonent nos & fici aridæ, ut enumeremus genera ficorum, eodem Cloatio nos de his, ut de aliis, instruente. sic enim diversas ficos diligentiæ suæ more dinumerat: 1 *Africa, albula,* 2 *harundinea,* 3 *asinastra, atra, palusca, augusta,* 4 *bifera,* 5 *carica,* 6 *caldica, alba nigra, Chia alba nigra, Calpurniana alba nigra,* 7 *cucurbitiva, duricoria, Herculanea,* 8 *Liviana,* 9 *ludia, leptoludia,* 10 *Marsica, Numidica, pulla Pompejana, pracox,* 11 *Tellana atra.* Sciendum quod ficus alba ex felicibus sit arboribus; contra nigra ex infelicibus. docent nos utrumque pontifices. ait enim Veranius de verbis ponti-

AFrica] Legendum *Africana.* Plinius lib. 15. cap. 18. *Africanas* diserte nominat: *De Africanis,* inquiens, *quas multi praferunt cunctis, magna quastio: cum id genus in Africam nuper transierit.* Et statim inde addit a Catone appellatam Africanam. Pont.

2. *Harundinea*] An verisimile omissam hic Macrobio *chelidoniam* (quæ Latinis sit *hirundinea*; Plinius lib. 15. cap. 18. *chelidoniam* vocat) & *harundineam* non *hirundineam* voluisse dicere? Nam & idem Plinius eodem loco dixerat; *cum mariscis, & quas harundinum folii macula varias.* Idem.

Harundinea] Lego, *hirundinea.* Ea est quam *Chelidoniam* vocat Columella lib. 10. *Purpureaque Chelidonia, pinguisque Marisca.* Meurs.

3. *Asinastra, atra*] Editio Lugdunensis non habet hoc loco *atra,* forte quia sequitur statim, *Tellana, atra.* Alii libri constanter agnoscunt. Quocirca laborare potius putem quam abundare. Et fuerit fors, *aratia.* Plinius mihi tibicen lib. xv. cap. xxIx. *Est & Herculanea, & albicerata, & aratia alba.* Pont.

4. *Brifera*] Emendo *bifera,* ex Columella. Meurs.

5. *Carica caldica*] Legendum *Carica, Chalcidica. Caricarum* multa apud Columellam & Palladium mentio; videnturque ita dictæ à *Caria* regione; sicuti *Chalcidicæ* à *Chalcide, Chiæ* a *Chio.* De quibus singulis etiam Plinius. Pont.

6. *Caldica alba nigra*] Lego, *Chalcidica a. n.* Meurs.

7. *Cucurbitiva*] *Cucurbitivæ* sive *cucurbitinæ* à forma dictæ; ut supra *malum cucurbitivum.* Pont.

8. *Liviana, ludia, leptoludia, Pompejana*] Legendum, *Liviana, lydia, leptolydia, Pompejana:* Apud Plinium prima & ultima vox haud plene expressa. Ubi legitur cap. 18. lib. 5. *Sunt & autorum nominatis, Liviæ, Pompejæ.* Legerim *Livianæ, Pompejanæ.* Idem.

9. *Ludia, leptoludia*] Scribo, *Lydia, Leptolydia.* Meurs.

10. *Marsica,*] Sic & *vinum Marsicum.* Sunt enim *Marsi* Italiæ populi, Picentibus & Samnitibus finitimi. Pont.

Marsica] Lego, *Marisca.* Meurs.

11. *Tellana atra*] Idem Plinius, ut jam laudavi, disparate, *Tellana, atra,* Pont.

 11. Tar-

pontificalibus: *Felices arbores putantur esse, quercus, æsculus, ilex, suber, fagus, corylus, sorbus, ficus alba, pirus, malus, vitis, prunus, cornus, lotus.* 12 Tarquinius autem Priscus in ostentario arborario sic ait: *Arbores quæ inferum deorum avertentiumque in tutela sunt, eas infelices nominant.* 13 *alternum, sanguinem, filicem, ficum atram, quæque baccam nigram nigrosque fructus ferunt, itemque acrifolium, pirum silvaticum, ruscum, rubum, sentesque, quibus portenta prodigiaque mala comburi jubere oportet.* Quid? quod ficum tanquam non pomum secerni à pomis apud idoneos reperimus? Afranius in Sella: *Pomum, holus, ficum, uvam.* sed & Cicero Oeconomicon libro tertio: *Neque serit vitem, neque quæ sata est diligenter colit; oleum, ficos, poma, non habet.* 14 Nec hoc ignorandum est

12. *Tarquinius autem Priscus*] Libro sequenti, qui est tertius, c. 7. hic idem, ut videtur, non *Tarquinius*, sed *Tarquitius* dicitur; citaturque ibi liber ejus transscriptus ex *Ostentario Thusco*, quod hic *Ostentarium arborarium* nominatur. Meminit quoque ejus inter Historicos Latinos, accuratissimus clarissimusque Gerh. Johannes Vossius; legendumque utrobique existimat, *Tarquitius*. Eum vide eo in opere, quod jam nuperrime de iisdem historicis elaboravit multo elegantissimum. Vide & Petrum Pithœum Subsecivorum lib. 1. c. 20. qui de *Tarquitio* omnium primus conjecturam injecit. *Idem*.

13. *Alternum, sanguinem*] Perperam *alternum*, pro *alaternum*, ut habet Plinius lib. 16. cap. 26. *Alaternus, cui folia inter ilicem & olivam. Sanguinem* autem à *Sanguen* dicitur, quæ cornus femina, sive arbor est, cujus cortex ad sanguinis similitudinem rubet. Hinc *frutices sanguinei*, item *virgæ sanguineæ* apud Plinium. Meminit & Modestinus D. lib. 48. Tit. 9. l. 9. *Pœna parricidii more maiorum hæc instituta est, ut parricida virgis sanguineis verberatus, deinde culleo insuatur.* Idem.

Alternum sanguinem] Lego, *Alaternum, silicem.* Alaterni meminit Plinius lib. 16. cap. 26. Et Columella lib. 7. cap. 6. *Meurs.*

14. *Nec hoc ignorandum est, ficum solam ex omnibus arboribus non florere, Lacte proprie ficorum grossi appellantur fici, qui non maturescunt: hos Græci dicunt ὀλύνθους*] Totum locum ita distingue ac lege: *Nec ignorandū est ficum solam ex omnibus arboribus nō florere. Lacte propriè ficorum grossi appellantur. Fici, qui non maturescunt, hos Græci dicunt ὀλύνθους.* Retinendum autem *Lacte* casu nominandi. Plautus: *Neque aqua aquæ, neque lacte lacti est usquam similius.* Et alibi quoque alibi ita usurpatum id vocabuli. [Casaubonus Epistola ad Carolum Labbæum videtur notare Macrobium; quasi ille senserit aut scripserit lacte sive lac esse proprium ficorum; cum nihil hic tale habeat Macrobius: qui grossos proprie appellari lacte ficorum nos docet. Quam autem vel ille vel Labbæus secuti editionem Macrobii sint, ut tam præsertim absonum clariss. ille Casaubonus in animum suum super Macrobio conceperit, comminisci nequeo: cum Macrobius non dicat ἴδιον seu proprium ficorum esse lac; sed lac ficorum

est ficum solam ex omnibus arboribus non florere, Lacte proprie ficorum. grossi appellantur fici, qui non maturescunt, hos Græci dicunt ὀλύνθους. Mattius: *In milibus tot ficorum non videbitis grossum.* & paulo post ait: *Sumas ab alio lacte diffluos grossos.* & Postumius Albinus annali primo de Bruto: [15] *Ea causa sese stultum brutùmque faciebat; grossulos ex melle edebat.*

Olearum genera hæc enumerantur: Africana, Albigerus, Aquilia, Alexandrina, Ægyptia, [16] culminea, conditiva, Liciniana, Orchas, oleaster, [17] pausia, Paulia, radius, Sallentina, Sergiana, Termutia. sicut uvarum ista sunt genera; Aminea, scilicet à regione. nam Aminei fuerunt [18] ubi nunc Falernum est: atinusca, atrusca, albiverus, [19] albena, apiana, apicia, bumamma, aut, ut Græci dicunt, βούμασθος. duracina, labrusca, melampsithia, maronia, mareotis, [20] numentana, precia, prannia, psithia, pilleolata, Rhodia, stephanitis, [21] venucula, variola, lagea. Inter hæc Prætextatus: Vellem Servium nostrum diutius audire. sed hora nos quietis admonet, [22] ut exorto jubare elo-

ficorum seu lacteos ficos proprie appellari grossos asserit; quod est verissimum, & ostendit id maximorum quæ sequuntur auctorum testimoniis. En quas in pedicas abduxit etiam summos viros levis, sed erronea quam modo sustulimus, distinctio: tum & vox *proprie* ita sumpta quasi non *proprie* sed *proprium* esset exaratum, quod nullis in libris comparet.] *Idem.*

15. *Ea causa sese stultum brutumque faciebat*] Id est, se talem simulabat. *Idem.*

16. *Culminea, conditiva*] *Colmineana* agnoscit Cato, & alii rei rusticæ Scriptores. Item *Albicerus* paulo superius, pro *Albigerus.* Monuit Scriverius. *Id.*

17. *Pausia, Paulia*] Lego, *Pausia. Paphia.* ita dicta à Papho unde allata. Vide Isidorum lib 17. cap. 7. *Meurs.*

18. *Ubi nunc Falernum est*] Scriptus disertè, *Salernum.* Pont.

19. *Albana apiana*] Scribo, *Albana, Appiana.* Meurs.

20. *Numentana*] *Nomentana.* Idem.

21. *Venucula*] *Vennucula.* Idem.

22. *Ut exorto jubare eloquio Symmachi domi suæ fruamur*] Nugæ verborum. Cum Scripto rescribendum: *Ut exorto jubare, eloquio Symmachi domique fruamur.* Non enim apud Symmachum sequens aut ulla harum habita dissertatio, sed apud Vettium Prætextatum. Liquet vel ex iis quæ supplevimus initio sequentis libri. Allusit autem ad dona quæ mitti mos Saturnalibus. *Pont.*

23 eloquio Symmachi domi suæ fruamur. 24 atque ita facta discessio est.

23. *Eloquio Symmachi*] Nec turbet quem, quod non Symmachus sequenti statim libro, sed Prætextatus eloquii partes sustineat. Fit autem id ideo quod libri quinque reliqui, unius conventus, id est, secundi diei sermo sint. Quatuor eorum, id est, Tertius, Quartus, Quintus & Sextus ante cænationem de Marone pertractant. Septimus tandem ipsius convivii consessum & sermonem continet. atque ibi Symmachus dicendi vices, quas hic epularis & varius ad eum sermo perduxerat, assumit. Hoc annotandum censui, quia non satis hæc hactenus, imo omnino non spectata sunt. *Idem.*

24. *Atque ita facta discessio est*] Istis adde quæ notavimus sub finem Sexti. *Idem.*

AURE-

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inluſtris

CONVIVIORUM SECUNDI DIEI SATURNALIORUM LIBER TERTIUS.

CAP. I.

Quam accurate Vergilius expreſſerit diverſos ritus ſacrificandi.

1 COngregatis in tempore conſtituto in domo Vettii, qui venire debuerant,[2] ante cęnandum cæpit Euangelus Vettium taliter compellare: Dixiſti, inquit, mi Vetti, inter omnia quibus eminet laus Maronis hoc te lectorem aſſiduũ admirari, quia doctiſſime jus Pontificium, tanquam hoc profeſſus, in multa & varia operis ſui parte ſervavit. Et ſi tantæ diſſertationis ſermo non cederet, [3] promiſiſti fore ut Vergilius noſter Pontifex maximus videretur. Nunc igitur comple promiſſum, vel ſermonem à memoria tua credam ceſſiſſe, vel potius præſulem noſtrum Vergilium Pontificem ignoraſſe. Tunc Prætextatus decenti rubore perfuſus; non, inquit, ô Euangele, propter verba tua magis vana quam vera, ſed propter

COngregatis in tempore conſtituto] Omnia hæc adusque, *Tu genitor cape Sacra manu*, ex veteri codem eruimus, genuina germana Macrobii noſtri. *Pont.*

2. *Ante cænandum*] Ita omnino legendum, non *inter cænandum*. Nam cum (ut liquet ex fine libri 2. antecedentis) exorto Sole ut congregarentur conſtitutum eſſet, id temporis aduſque cænam ſilentio transmiſſum, veriſimile haud eſt. Itaque pro, *inter*, *ante* reponendum curavimus. *Idem.*

3. *Promiſiſti fore*] Supra pag. 267. *Et ſi tanta*, inquit, *diſſertationis ſermo conceſſerit, promitto fore ut Virgilius noſter pontifex maximus aſſeratur.* Idem.

4. Prim

propter totius cœtus reverentiam, quem ſcio avide iſtud audire, oſtendam nec me ſermonis oblitum, nec ſacrorum Vergilium imperitum. Hoc autem reputo principaliter præmittendum, quo ad hoc quis diis ſuperis rem ſacram recte perficiat, 4 prius eum rite purificari oportere. Et hoc Vergilius prius plane demonſtrat, quum Æneam Pontificem introducit 5 patri ſuo ſic loquentem:

6 Tu genitor cape ſacra manu patrioſque Penates:
Me bello e tanto digreſſum & cæde recenti,
Attrectare nefas; donec me flumine vivo
Abluero.

poſt Caietæ quoque nutricis ſepulturam, quo potiſſimum navigans appellitur, quam ad eam partem,

per quam fluvio Tiberinus amœno
In mare prorumpit,

ut confeſtim in ipſo Italiæ limine fluviali unda ablutus poſſet quam puriſſime Jovem

Phrygiamque ex ordine matrem

invocare. quid? quod Euandrum aditurus per Tiberim navigat; quod eum eſſet reperturus Herculi ſacra celebrantem, ut purificatus ſacris poſſit hoſpitalibus intereſſe? Hic & Juno ipſa conqueritur non magis quod Æneam contigiſſet contra ſuum velle in Italiam pervenire, quam quod *optato* 7 poti retur *Tibridis alveo*: quia ſciret eum hoc amne puri-

4. *Prius eum rite purificari oportere*] Martialis ad Domitianum: *Meminerit non niſi religionis purificatione luſtratus, accedere ad templa debere.* Gloſſarium: ἁγνίζω, purgo, purifico. Idem.

Virgilius prius plane demonſtrat] Exiſtimo in eo latere ἐπίθετον, quale ſolet Virgilio dare Macrobius pro artificio, quod in eo demonſtrat. Forte: *Virgilius pius.* Infra c. 5. *Adeo omnem pietatem in ſacrificiis, quæ Diis exhibenda ſunt, poſuit.* Gronov.

5. *Patri ſuo ſic loquentem*] Quod in vetuſtis licet libris eſt; *Violatum cum ſe noſſet Æneas multa cæde pollutum, ait.* Senſui ſolum turbando eſt. In Scripto quodammodo quoque comperi, ſed confuſum & lacerum. *Pont.*

6. *Tu genitor cape Sacra manu patrioſque penates*] Reſpexit Seneca libro de Beneficiis 3. *Cum complexus ſacra ac penates religioſus ſenex vadentem non ſimplici ſarcina premeret.* Idem.

7. *Potiretur Tibridis alveo*] Vocem, *alveum*, contrahere poëtis ſolenne. An & ita Papinius in Propemptico Metii Cele-

purificatum posse sacra etiam sibi rite perficere. nam ne supplicari quidem sibi ab eo vellet. Nunc quoniam purificationem ad sacra superorum pertinentem deorum in Vergiliana observatione monstravimus, videamus utrum & circa inferorum deorum cultum proprietatem moris idem poëta servaverit. Constat dis superis sacra facturum corporis ablutione purgari. cum vero inferis litandum est; satis actum videtur si adspersio sola contingat. de sacris igitur superorum ait Æneas:

donec me flumine vivo
Abluero.

at Dido [8] cum sacra dis inferis instituit ait;

Annam cara mihi nutrix huc siste sororem:
Dic corpus properet fluviali spargere lympha.

& alibi:

Sparserat & latices simulatos fontis Averni.

necnon cum Misenum sepulturæ mandari refert:

Idem

Celeris versus? *Iuvenis dubio committitur alto Metius.* Nam licet recte dici possit, *dubio alto*, hic tamen quomodo recte dicatur? Dixerat enim id jam ante. An itaque verum fuerit, *dubio committitur alveo.* & firmet non leviter, quod subdit; *atque animæ partem super æquora nostræ majorem transferre parat.* Propertius: *Portabat sanctos alveus iste viros.* Sed nihil in verbis istis Papinii verius recepta lectione. Committitur dubio alto sive dubio mari Metius, paratque non, ut ille, dimidium, sed partem majorem animi poëtæ transferre super æquora. Quid clarius dici, quid simplicius potuit? In illo autem Maronis in Catalect.

Flavum prope Tibrim olentes nauticum
Vocare.

An faciendum? *Alveumque propter Tibrim olentes nauticum Vocare. Alveum Tibrim*, ut, *rete jaculum*, *Marmora monumenta*, & talia. Videatur illud de Tibri intelligendum & vero jam alveoso & ab aquis sterili. Docent vel illa sequentia:

Vbi appulsæ rates
Stant in vadis cano retentæ sordido,
Macraque luctantes aqua.

Item lapis vetus: CUR. ALBEI. TIBERIS. ET. CLOACARUM. URBIS. *Idem.*

8. *Cum Sacra Diis inferis instituit*] Erat in calamo exarato: *inferis statuit.* Et ea vox propria sacrorum est. Maro: *Craterasque duos statuam tibi pinguis olivi.* Respexisse quoque Suetonium credam Augusto, sub finem: *Quem vellet incidi in aeneis tabulis, quæ ante Mausoleum statuerentur.* Ubi tamen insolentia dictionis suspecta accuratissimo Casaubono; quasi *pilis* potius conveniat verbum, *statuerentur.* Ego non sollicitem. Et accedat illud Tertulliani ex Scorpiaci cap. 10: *Nec imaginem tuam auream, quam statuisti, adorabimus.* Id.

Qui

Idem ter socios pura circumtulit unda
Spargens rore levi.

sic & cum facit Æneam apud inferos ramum Proserpinæ consecraturum ita infert:

Occupat Æneas aditum, corpusque recenti
Spargit aqua.

CAP. II.

Quam proprie Vergilius usus sit verbis ad sacra pertinentibus.

VErborum autem proprietas tam poëtæ huic familiaris est; ut talis observatio in Vergilio laus esse jam desinat. nullis tamen magis proprie usus est, quam sacris vel sacrificalibus verbis. & primum illud non omiserim, in quo plerique falluntur:

extaque salsos
Porriciam in fluctus.

non, ut quidam, *projiciam*; æstimantes dixisse Vergilium projicienda exta, [1] qui adjecit, *in fluctus*. sed non ita est. nam & ex disciplina haruspicum & ex præcepto pontificum verbum hoc sollemne sacrificantibus est: sicut Veranius ex primo libro Pictoris ita dissertationem hujus verbi exsecutus est, [2] *Exta porriciunto, dis danto in altaria aramve focumve, eove quo exta dari debebunt.* *Porricere* ergo non *projicere*, proprium sacrificii verbum est, & quia dixit Veranius, *in aram focumve eove quo exta dari debebunt*; nunc pro ara & foco mare accipiendum est, cum sacrificium diis maris dicatur. ait enim;

Di quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Constituam ante aras voti reus, extaque salsos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.

ex

QVi adjecit, in fluctus] Retraxerim ex proxima dictione, literulam, Quia adjecit. Pont.

2. *Exta porriciunto, diis danto*] Ita refinximus ex Scripto, in quo: *porriciunto dictanto*. Idem.

3. *Damna-*

ex his docetur in mare rite potuisse *porrici exta*, non, *projici*.

Constituam ante aras voti reus.

Hæc vox propria sacrorum est; ut reus vocetur qui suscepto voto se numinibus obligat; 3 damnatus autem, qui promissa vota non solvit. Sed de hoc non opus est à me plura proferri, cum vir doctissimus Eustathius paulo ante hanc partem plenius exsecutus sit.

Est profundam scientiam hujus poëtæ in uno sæpe reperire verbo, quod fortuito dictum vulgus putaret. multifariam enim legimus quod litare sola non possit oratio, nisi & is qui deos precatur etiam aram manibus apprehendat. inde Varro divinarum libro quinto dicit aras primum asas dictas; quod esset necessarium à sacrificantibus eas teneri. ansis autem teneri solere vasa quis dubitet? commutatione ergo litterarum aras dici cœptas, ut Valesios & Fusios dictos prius nunc Valerios & Furios dici. hæc omnia illo versu poëta exsecutus est:

Talibus orantem dictis arasque tenentem
Audiit omnipotens,

nonne eo additum credideris non quia orabat tantum, sed quia & aras tenebat auditum? nec non cum ait,

Talibus orabat dictis, arasque tenebat.

item: *Tango aras, medios ignes ac numina testor.* eandem vim nominis ex apprehensione significat.

Idem poëta tam scientia profundus quam amœnus ingenio nonnulla de veteribus verbis quæ ad proprietatem sacrorum noverat pertinere ita interpretatus est, ut mutato verbi sono integer intellectus maneret. nam primo pontificii

3. *Damnatus autem, qui promissa vota non solvit*] Multis disputat Jo. Castalio J. C. Observationum Decade 3. cap. 9. hic legi debere, sublatâ negatione, *qui promissa vota jam solvit*. At Macro ius intelligit potius eum proprie *voti damnatum* appellari, qui promissum votum cum non solvit, is *damnas* sive *damnatus* habeatur ut solvat. Itaque præcedit obligatio, quam qui præstitit, *voti reus* dicitur; qui autem reus voti non solvit, is damnatus voti est, ad id solvendum. *Idem.*

 4. *Docta*

ficii juris libro apud Pictorem verbum hoc positum est, *vitulari*. de cujus verbi significatu Titius ita retulit. *Vitulari est voce lætari. Varro etiam in libro quintodecimo rerum divinarum ita refert; quod pontifex in sacris quibusdam vitulari soleat, quod Græci παιανίζειν vocant.* Has tot interpretationis ambages quam paucis verbis 4 docta eloquentia Maronis expressit:

Lætumque choro pæana canentes.

nam si *vitulari* est *voce lætari*, quod est παιανίζειν, nonne in cantu læti παιᾶνος enarratio verbi perfecta servata est? &, ut huic vocabulo diutius immoremur, 5 Hyllus libro, quem de dis composuit, ait Vitulam vocari deam, quæ lætitiæ præest. Piso ait vitulam victoriam nominari, cujus rei hoc argumentum profert; quod postridie Nonas Julias re bene gesta, cum pridie populus à Tuscis in fugam versus sit, unde *Populifugia* vocantur, post victoriam certis sacrificiis fiat vitulatio. quidam nomen ejus animadversum putant quod potens sit vitæ tolerandæ. ideo huic deæ pro frugibus fieri sacra dicuntur, quia frugibus vita humana toleratur. unde hoc esse animadvertimus quod ait Vergilius;

6 *Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito:*

ut *vitula* dixerit pro *vitulatione*. quod nomen esse sacrificii ob lætitiam facti superius expressimus. Meminerimus tamen sic legendum per ablativum;

Cum faciam vitula pro frugibus.

id

4. *Docta eloquentia Maronis*] An hic agitur de eloquentia poetæ? Nunc quoque Stephanum audimus. Antiqui *elegantia*, qui judicium meum accipiunt. Ea enim consistit in delectu propriorum cuique rei verborum, quam in illo Vettius jam ostendit. Infra cap. 11. *Poeta enim æque in rebus doctrinæ & in verbis sectator elegantiæ*. Cap. 4. vocat non incuriosam subtilitatem *Gronov.*

5. *Hyllus libro quem de dis*] Rescripserat Scriverius ad oram libri sui, *Hyginus*. Qui & aliquoties à Macrobio in testimonium adducitur. Quamvis eodem notante, *Hyllus* inter Romana etiam nomina reperiatur in Inscriptionibus, & apud Martialem. *Pont.*

6. *Cum faciam vitulâ pro frugibus*] Juvenalis interpres vetus Sat. 9. aliter citat: *Cum faciam vitulam p. f.* Hoc monere volui. *Meurs.*

Quid

id eſt, cum faciam rem divinam, non ove, non capra, ſed vitula; tamquam dicat, cum vitulam pro frugibus ſacrificavero, quod eſt, cum vitula rem divinam fecero. Pontificem Ænean vel ex nomine referendorum laborum ejus oſtendit. pontificibus enim permiſſa eſt poteſtas memoriam rerum geſtarum in tabulas conferendi; & hos annales appellant equidem maximos, quaſi à pontificibus maximis factos. unde ex perſona Æneæ ait;

Et vacat annales tantorum audire laborum.

CAP. III.

De ſacro, profano, ſancto, & religioſo: quid ea ſint, & quam diligenter horum verborum proprietates expreſſerit Maro.

ET quia inter decreta pontificum hoc maxime quæritur [a] quid *ſacrum*, quid *ſanctum*, quid *religioſum*: quærendum utrum his ſecundum definitionem ſuam Vergilius uſus ſit, & ſingulis vocabuli ſui proprietatem ſuo more ſervarit.

Sacrum eſt, ut Trebatius libro primo de religionibus refert, *quicquid eſt quod deorum habetur.* Hujus definitionis poëta memor, ubi ſacrum nominavit, admonitionem deorum pæne ſemper adjecit:

Sacra Dioneæ matri diviſque ferebam.

item:

Sacra Jovi Stygio quæ rite incepta paravi.

item:

Tibi enim tibi maxima Juno
Mactat ſacra ferens.

Profanum omnes pæne conſentiunt id eſſe, quod extra fanaticam cauſam ſit, quaſi porro à fano & à religione ſecretum. cujus ſignificatus exemplum exſecutus eſt cum de luco & aditu

QVid ſacrum, quid ſanctum] Inſerit An l canus, *Quid ſacrum, quid prophanum.* Quod germaniſſimum eſt. & agitur de eo altero ſtatim loco. Plautus etiam dixit: *Quid ſacrum, quid prophanum habeas, parvi penditur.* Pont.

aditu inferorum ſacro utroque loqueretur:

Procul ô procul eſte profani,
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco.

Eo accedit quod Trebatius *profanum* id proprie dici ait, *quod ex religioſo vel ſacro in hominum uſum proprietatemque converſum eſt*, quod apertiſſime poeta ſervavit cum ait:

Faune precor miſerere, inquit, tuque optima ferrum
Terra tene; colui veſtros ſi ſemper honores;
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

dixerat enim,

Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Suſtulerant.

unde oſtendit proprie *profanum*, quod ex ſacro promiſcuum humanis actibus commodatum eſt.

Sanctum eſt, ut idem Trebatius libro decimo religionum refert, *interdum idem quod ſacrum idemque quod religioſum; interdum aliud, hoc eſt, nec ſacrum nec religioſum eſt.* Quod ad ſecundam ſpeciem pertinet:

Sancta ad vos anima atque iſtius inſcia culpæ
Deſcendam.

non enim ſacro aut religioſo ejus anima tenebatur, quam ſanctam, hoc eſt, incorruptam, voluit oſtendere. ut in illo quoque;

Tuque ô ſanctiſſima conjunx
Felix morte tua.

In quo caſtitatis honorem incorruptæ uxoris amplexus eſt. unde & *ſanctæ leges*, quæ non debeant pœnæ ſanctione corrumpi. Quod autem ad priorem ſpeciei definitionem de ſancto attinet; id eſt ut non aliud ſit quam ſacrum aut religioſum;

Ecce levis ſummo de vertice viſus Juli
Fundere lumen apex,

Et paulo poſt:

Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.

hic enim sanctos ac si sacros accipiemus, quia divinitus contigerunt. item:

Tuque ô sanctissima vates
Præscia venturi:

non aliud nisi sacram vocat, quam videbat & deo plenam & sacerdotem.

Superest ut quid sit religiosum cum Vergilio communicemus. [2] Servius Sulpicius religionem esse dictam tradidit, quæ propter sanctitatem aliquam remota ac seposita à nobis sit; [3] quasi à relinquendo dicta, [4] ut à carendo ceremonia. hoc Vergilius servans ait:

Est ingens gelidum lucus prope Cæretis amnem
Religione patrum late sacer.

& adjecit, quo proprietatem religionis exprimeret:

Undique colles
Inclusere cavi, & nigra nemus abiete cingit.

quæ res utique faciebat lucum à populi communione secretum, &, ut relictum locum ostenderet non sola adeundi difficultate, adjecit & sanctitatem.

Silvano fama est veteres sacrasse Pelasgos
Agrorum pecorisque deo.

Secundum Pompejum Festum *religiosi sunt, qui facienda & vitanda discernunt.* hinc Maro ait:

Rivos deducere nulla
Relligio vetuit.

Quod autem ait, *deducere*: nihil aliud est quam detergere. nam

2. *Servius Sulpitius religionem esse dictam tradidit*] Gellius lib. 4. c. 9. Masurium Sabinum hujus sententiæ laudat auctorem. Necessario in alterutro mendum. *Mens.*

3. *Quasi à relinquendo dicta religio*] A *relegendo* videtur deducere versus hic vetus: *Relegentem esse oportet, religiosum nefas.* Pont.

4. *Ut à carendo ceremonia*] *Ceremoniæ* vocem ab opido *Cære* fluxisse videtur innuere Valerius Maximus lib. 1. c. 1. §. 10. Qui videndus. *Idem.*

nam festis diebus rivos veteres sordidatos detergere licet, novos fodere non licet.

In transcursu & hoc notandum est, quod & ipse velut præteriens sub unius verbi significatione projecit. cavetur enim in jure pontificio, ut, quoniam oves duabus ex causis lavari solent aut ut curetur scabies aut ut lana purgetur, festis diebus purgandæ lanæ gratia oves lavare non liceat; liceat autem si curatione scabies abluenda sit. ideo hoc quoque inter concessa numeravit;

Balantumque greges fluvio mersare.

quod si hucusque dixisset; licita & vetita confuderat: sed adjiciendo, *salubri*, causam concessæ ablutionis expressit.

CAP. IV.

Quid delubrum, quid dii Penates. Et quod ne in his quidem Vergilius à sua recesserit diligentia.

NOmina etiam sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre pontificalis observatio est. Ergo delubrum quid pontifices proprie vocent, & qualiter hoc nomine Vergilius usus sit, requiramus. Varro libro octavo rerum divinarum, *Delubrum* ait *alios æstimare, in quo præter ædem sit area assumpta deum causa, ut est in circo Flaminio Jovis Statoris; alios in quo loco dei simulacrum dedicatum est.* & adjecit: *sicut locum in quo figerent candelam candelabrum appellatur: ita* [1] *in quo deum ponerent nominatum delubrum.* His à Varrone præscriptis intelligere possumus id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit, ut à dei dedicato simulachro delubrum cœperit nuncupari. Vergilius tamen utramque rationem diligenter est executus. ut enim à postrema incipiamus; observavit delubrum nominaturus aut proprie deorum nomina, aut ea quæ diis accom-

1 *IN quo Deum ponerent nominatum delubrum*] Glossarium, *delubrum*, καθίδρυμα, Ζόανον, Ἀνάθημα, item, ἵδρυμα, *delubrum*. Font.

2. Pena

accommodarentur inserere.

At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt.

&, ut mox simulachrum nominaret, subtexuit:

Sævaque petunt Tritonidos arcem,
Sub pedibusque deæ clypeique sub orbe teguntur.

item:

Nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
Ille dies.

illam vero opinionem de area, quam Varro prædixerat, non omisit:

Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt. & mox:
Aut ante ora deum pingues spatiatur ad aras.

quid enim est spatiatur, quam spatio lati itineris obambulat? quod adjiciendo, *ante aras*, ostendit aream assumptam deorum causa. ita suo more velut aliud agendo implet arcana.

De diis quoque Romanorum propriis, id est, Penatibus, adspersa est huic operi non incuriosa subtilitas. Nigidius enim de diis libro nonodecimo requirit num dii Penates sint Trojanorum Apollo & Neptunus, qui muros eis fecisse dicuntur; & num eos in Italiam Æneas advexerit. Cornelius quoque Labeo de diis Penatibus eadem existimat. hanc opinionem sequitur Maro cum dicit,

Sic fatus meritos aris mactabat honores:
Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Varro humanarum secundo Dardanum refert deos Penates ex Samothrace in Phrygiam & Ænean ex Troja in Italiam detulisse. Qui sint autem dii Penates in libro quidem memorato Varro non exprimit: sed, qui diligentius eruunt veritatem, Penates esse dixerunt, per quos penitus spiramus, per quos habemus corpus, per quos rationem animi possidemus: esse autem medium æthera Jovem, Ju-

nonem vero imum aëra cum terra, & Minervam summum ætheris cacumen. & argumento utuntur, quod Tarquinius Demarati Corinthii filius, Samothracicis religionibus mystice imbutus, uno templo ac sub eodem tecto, numina memorata conjunxit. Cassius Hemina dicit, Samothracas deos eosdemque Romanorum Penates proprie dici θεὺς μεγάλυς, θεὺς χρηστὺς, θεὺς δυνατὺς. Noster hæc sciens ait;

Cum sociis natoque, penatibus & magnis dis.

quod exprimit θεὺς μεγάλυς. Sed & omnia hæc nomina cũ in uno de supradictis numinibus servat, doctrinam procul dubio suam de omni hac opinione confirmat. cum enim ait:

Junonis magnæ primum prece numen adora;

τὴν μεγάλην nominavit:

Assit lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno;

τὴν χρηστήν; *dominamque potentem*, τὴν δυνατήν. Eodem nomine appellavit & Vestam. quam de numero Penatium aut certe comitem eorum esse manifestum est: adeo ut & consules, prætores, seu dictatores, cum adeunt magistratum, Lavinii rem divinam faciant Penatibus pariter & Vestæ. Sed & Vergilius, ubi ex persona Hectoris dixit,

Sacra suosque tibi commendat Troja Penates:

mox subjecit;

Sic ait & manibus vittas Vestamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem,

addidit Higinus in libro, quem de diis Penatibus scripsit, vocari eos θεὺς πατρώυς. sed nec hoc Vergilius ignoratum reliquit:

Dii patrii servate domum, servate nepotem.

& alibi,

patriique Penates.

CAP.

2. *Penates proprie dici* θεὺς μεγάλυς] Petron. *Dii majores sunt qui me restituerunt in integrum.* Idem.

Hostia-

CAP. V.

Quanta fuerit Vergilii cura in exprimendis diversis hostiarum generibus: & cur Mezentium contemptorem dixerit deorum.

NEc minus de sacrificiorum usu quam de deorum scientia diligentiam suam pandit. Cum enim Trebátius libro primo de religionibus doceat hostiarum genera esse duo; unum in quo voluntas dei per exta disquiritur, alterum in quo sola anima deo sacratur, unde etiam haruspices animales has hostias vocant, utrumque hostiarum genus in carmine suo Vergilius ostendit. & primo quidem illud quo voluntas numinum per exta monstratur.

Mactat lectas de more bidentes,

& mox :

Pecudumque reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

alterum illud, in quo hostia animalis dicitur quod ejus tantum anima sacratur, ostendit, cum facit Entellum victorem Eryci mactare taurum. nam, ut expleret animalis hostiæ causas, ipso usus est nomine:

Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis.

& ut nuncupata vota signaret, ait, *persolvo*: quod de voto proprie dicitur. utque ostenderet persolutum diis signavit dicens:

Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.

Videndum etiam ne & illam hostiam ostendat animalem;

Sanguine placastis ventos & virgine cæsa,
Cum primum Iliacas Danai venistis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animaque litandum
Argolica.

nam & *animam*, id est hostiæ nomen posuit, & *litare*, quod significat sacrificio facto placasse numen.

In his ipsis hostiis vel animalibus vel consultatoriis quæ-

dam sunt, quæ hostiæ injuges vocantur, id est, quæ numquam domitæ aut jugo subditæ sunt. harum quoque noster poëta sic meminit;

Nunc grege de niveo septem mactare juvencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.

&, ut injuges evidentius exprimeret, adjecit;

& intacta totidem cervice juvencos.

Eximii quoque in sacrificiis vocabulum non poëticum ἐπίθετον, sed sacerdotale nomen est. Veranius enim in pontificalibus quæstionibus docet eximias dictas hostias quæ ad sacrificium destinatæ eximuntur è grege; vel quòd eximia specie quasi offerenda numinibus eligantur. hinc ait;

Quatuor eximios præstanti corpore tauros.

ubi quod eximuntur *eximios*, quod eliguntur *præstanti corpore* dicendo monstravit. Ambarualis hostia est, ut ait Pompejus Festus, quæ rei divinæ causa circum arva ducitur ab his qui pro frugibus faciunt. hujus sacrificii mentionem in Bucolicis habet, ubi de apotheosi Daphnidis loquitur:

Hæc tibi semper erunt & cum sollemnia vota
Reddemus nymphis, & cum lustrabimus agros.

ubi *lustrare* significat circumire. hinc enim videlicet & nomen hostiæ acquisitum est ab ambiendis arvis. sed & in Georgicorum libro primo:

Terque novas circum felix eat hostia fruges.

Observatum est à sacrificantibus ut si [1] hostia, quæ ad aras duceretur, fuisset vehementius reluctata, ostendissetque se invitam altaribus admoveri, amoveretur: quia invito deo offerri eam putabant. Quæ autem stetisset oblata, hanc volenti numini dari æstimabant. hinc noster:

Et ductus cornu, stabit sacer hircus ad aras.

& alibi:

Et

H*ostia quæ ad aras duceretur*] *Ducere* solennis ea in re dictio. & reddenda Juvenali Satyra 12. *Niveam reginæ ducimus agnam*, ex Scripto nostro. Vulgo *cædimus*. At illud interpres quoque vetus agnoscit. *Pont.*

Deli

Et statuam ante aras aurata fronte juvencum.

Adeo autem omnem pietatem in sacrificiis, quæ dis exhibenda sunt, ponit; ut propter contrariam causam Mezentium vocaverit contemptorem deorum. neque enim, ut Aspero videtur, ideo contemptor divum dictus est, quod sine respectu deorum in homines impius fuerit. alioquin multo magis hoc de Busiride dixisset; quem longe crudeliorem *Illaudatum* vocasse contentus est. Sed veram hujus contumacissimi nominis causam in primo libro Originum Catonis diligens lector inveniet ait enim Mezentium Rutulis imperasse ut sibi offerrent quas diis primitias offerebant, & Latinos omnes similis imperii metu ita vocasse; IVPITER. SI. TIBI. MAGIS. CORDI. EST. NOS. EA. TIBI. DARE. POTIVS. QVAM. MEZENTIO. VTEI. NOS. VICTORES. FACIAS. Ergo, quod divinos honores sibi exegerat, merito dictus est à Vergilio contemptor deorum. hinc pia illa insultatio sacerdotis;

Hæc sunt spolia & de rege superbo
Primitiæ.

ut nomine contumaciæ, cujus pœnas luit, raptas de eo notaret exuvias.

CAP. VI.

Mirandam fuisse Vergilii cum circa Romana, tum circa externa etiam sacra doctrinam: quod ex Apollinis Delii & Herculis victoris sacris ostenditur.

MIrandum est hujus poëtæ & circa nostra & circa externa sacra doctrinam. neque enim de nihilo est quod cum Delon venit Æneas, nulla ab eo cæsa est hostia; cum proficisceretur, Apollini & Neptuno res facta divina est. constat enim, sicut Cloatius Verus ordinatorum libro secundo docet, esse Deli aram; apud quam hostia non cæditur,

tur, sed tantum sollemni deum prece venerantur. verba Cloatii hæc sunt: [1] *Deli ara est Apollinis* Γενήτορος, *in qua nullum animal sacrificatur: quam Pythagoram velut inviolatam adoravisse produnt.* Hanc ergo esse quæ adoratur ab Ænea Γενήτορος aram poëta demonstrat. siquidem templum ingressus pontifex nullo acto sacrificio statim inchoat precem; &, ut Γενήτορα expressius nominaret:

Da Pater augurium.

at vero cum taurum mox immolat Apollini & Neptuno, apud aliam utique aram factum intelligimus. & bene supra tantummodo *patrem*, quod ibi proprium est, & infra, quod commune est, Apollinem nominat. [2] meminit hujus aræ & Cato de liberis educandis in hæc verba: *Nutrix hæc omnia faciebat in verbenis ac tubis sine hostia, ut Deli ad Apollinis Genitivi aram.* Eodem versu non omittendum puto cur *saxo vetusto* dixerit exstructum templum. Velius Longus, *Immutatio est*, inquit, *epitheti. vult enim dicere vetustatem templi.* hunc multi alii commentatores secuti sunt. sed frigidum est, ædificii ætatem notare. Epaphus autem, vir plurimæ lectionis, libro septimodecimo ait Delphis quodam tempore evenisse ut templum religiosum antea & intactum spoliatum incensumque sit: & adjicit, multas circa Corinthum urbes insulasque proximas terræmotu haustas; Delon neque antea neque postea hoc incommodo vexatam, sed [illegible] semper

DEli ara est Apollinis Γενέτορος] Meminit Laertius Diogenes lib. 8. Βωμὸν προσκυνῆσαι μόνον ἐν Δήλῳ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Γενέτορος, ὅς ἐστιν ὄπισθεν τοῦ Κερατίνου, διὰ τὸ πυροὺς καὶ κριθὰς, καὶ τὰ πέμματα μόνα τίθεσθαι ἐπ' αὐτοῦ ἄνευ πυρὸς, ἱερεῖον δὲ μηδέν. *Adorasse modo (Pythagoram) Apollinis Genitoris aram in Delo, quæ retro corneam est posita, quoniam farra, hordeum, placentasque solas citra ignem apponere illic moris est, victimas vero nullas.* Flaccus quoque allusit: *Phœbi Genitoris ad aram Venium ait.* Pont.

2. *Meminit hujus aræ & Cato de liberis educandis*] Ita etiam v. c. Lego, *Meminit hujus & Varro Cato d. l. e.* Cato, sive de liberis educandis, notissimus Varronis liber. Librarii indocti male hic convenire utraque ista nomina existimantes, alterum insignitâ fraude ejecerunt. *Meurs.*

3. [Com-

semper eodem manere saxo. Thucydides etiam historiarum libro tertio idem docet. non mirum ergo si præsidio religionis tutam insulam semper ostendens ad reverentiam sibi locorum accessisse dicit continuam saxi ejusdem, id est, insulæ firmitatem. Ut servavit Apollinis genitoris proprietatem vocando patrem: idem curavit Herculem vocando victorem.

Hæc, inquit, *limina victor*
Alcides subiit.

Varro divinarum libro quarto victorem Herculem putat dictum, quod omne genus animalium vicerit. Romæ autem Victoris Herculis ædes duæ sunt; una ad portam trigeminam, altera in foro boario. Hujus 3 commenti causam 4 Masurius Sabinus Memorialium libro secundo aliter exponit. *Marcus*, inquit, *Octavius Herennius prima adolescentia tibicen; postquam 5 artis distisus sua est, instituit mercaturam; & bene re gesta 6 decimam Herculi profanavit. postea, cum navigans hoc idem ageret, à prædonibus circumventus fortissime repugnavit, & victor recessit. hunc in somnis Hercules docuit sua opera servatum. cui Octavius impetrato à magistratibus loco ædem*

3. [*Commenti*] *Cognomenti* legit Cl. Salmasius in Exercit. Plinianis. *Pont.*]

4. *Massurius Sabinus*] *Masurius*, ex Persio, *Masuri rubrica*. Notavimus superius pag. 638. & probavimus ex interprete vetere. cui addas velim ex Athenæo: Οἱ δὲ ἐν τῷ δείπνῳ ἀθροισθέντες δειπνοσοφισταὶ ἦσαν· Μασούριος, νόμων ἐξηγητὴς, καὶ πάσης παιδείας παρέργως ἐπιμέλειαν ποιούμενος, id est, *illi autem dipnosophistæ qui accesserant ad convivium hi erant; Masurius legum interpres, quique non leviter omnes disciplinas attigerat.* Exstat in Argumento Operis. *Pont.*

5. *Artis distisus sua*] Festus: *Distisum & pertisum dicebant, quod nunc destæsum & pertæsum.* Idem.

6. *Decimam Herculi profanavit.*] Profanare in his Masurii verbis non βέβηλοῦν est, ut supra in Trebatii, sed τεμενίζειν. Varro *fanare* dixit lib. 5. Verba ejus, quia huic loco unice illustrando sunt, sic habent: *Hinc profanum est quod ante fanum, id est, conjunctum fano. Hinc profanatum quod in sacrario pollucium. Atque inde Herculi decuma data ab eo est, quod sacrificio quo fanatur, id est, ut fani lege sit id dicitur. Pollutum* (malim, *lege sit. Id dicitur pollutum*) *quod à porriciendo est fictum. Cum enim ex mercibus libamenta porrecta sunt Herculi in ara, tum pollutum est: ut cum profanatum dicitur, id est, proinde ut sit fani factum.* Idem.

7. Sed

ædem sacravit & signum; Victoremque litteris incisis appellavit. dedit ergo epitheton deo, quo & argumentum veterum victoriarum Herculis & commemoratio nova historiæ, quæ recenti Romano sacro causam dedit, contineretur. Nec frustra in eodem loco dixit;

Et domus Herculei custos Pinaria sacri.

quidam enim aram maximam cum vicino conflagraret incendio liberatam à Pinariis ferunt; & ideo sacri custodem domum Pinariam dixisse Vergilium. Asper κατ' ἀποστολὴν, inquit, *Potitiorum, qui ab Appio Claudio præmio corrupti sacra servis publicis prodiderunt.* Sed 7 Veratius Pontificalis in eo libro quem fecit de supplicationibus ita ait: *Pinariis qui novissimi comeso prandio venissent, cum jam manus pransores lavarent præcepisse Herculem, ne quid postea ipsi aut progenies ipsorum ex decima gustarent sacranda sibi, sed ministrandi tantummodo causa non ad epulas convenirent* quasi *ministrantes ergo sacri custodes vocari: ut ipse Vergilius alibi;*

At Triviæ custos jamdudum in montibus Opis,

id est ministra; Nisi forte custodem dixit eam, quæ se prohibuerit & custodierit à sacris; ut ipse alibi;

Et custos furum atque avium cum falce saligna
Hellespontiaci servet tutela Priapi.

Hic utique custodem prohibitorem avium furumque significat.

Hæc ubi dicta, dapes jubet & sublata reponi
Pocula; gramineoque viros locat ipse sedili.

non vacat quod dixit *sedili.* nam propria observatio est in Herculis sacris epulari sedentes. & Cornelius Balbus ἐξηγητικῶν libro octavodecimo ait apud aram maximam observatum ne lectisternium fiat. Custoditur in eodem loco ut omnes aperto capite sacra faciant. hoc fit ne quis in æde

7. *Sed Veratius pontificalis.*] Ita etiam v. c. Lego tamen *Veranius*, cujus multa mentio Festo, & Ipsi huic Macrobio. *Meurs.*

Hoc

æde dei habitum ejus imitetur. nam ipse ibi operto est capite. Varro ait Græcum hunc esse morem: quia sive ipse, sive qui ab eo relicti aram maximam statuerunt, Græco ritu sacrificaverunt. 8 hoc amplius addit Gavius Bassus. idcirco enim hoc fieri dicit; quia ara maxima ante adventum Æneæ in Italia constituta est, 9 qua hunc ritum velandi capitis invenit.

8. *Hoc amplius addit Gavius Bassus*] Scribo *Gabius Bassus*. Idem.

9. *Qua hunc ritum velandi capitis invenit*] Lego ut est in v. c. *qui h. r.* de quo ritu plenius in Variarum libris. *Idem.*

CAP. VII.

Ea etiam quæ negligenter in Vergilio transmittuntur à legentium vulgo, non carere sensuum profunditate. Et homines sacros cur occidere licuerit.

EA quoque, quæ incuriose transmittuntur à legentium plebe, non carent profunditate. nam cum loqueretur de filio Pollionis, idque ad principem suum spectaret: adjecit;

Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.

Traditur autem in libro Etruscorum, si hoc animal insolito colore fuerit indutum, 1 portendi imperatori omnium rerum felicitatem. 2 est super hoc liber Tarquitii transcriptus ex

PORtendi imperatori omnium rerum felicitatem] V. c. auctior, *Omnium rerum cum felicitate largitatem*. Optime: declarant sequentia illa Tarquitii verba: *Principi ordinis & generis summa cũ felicitate largitatem auget*. Meurs.

2. *Est super hoc liber Tarquitii transscriptus ex ostentario Thusco*] In veteri recte *Tarquinii*. Quo & illa Lactantii spectaverint: *At Tarquinis Prisci librorum nullus, quod sciam ex autoribus*. Supra lib. 2. cap. 16. *ostentarium arborarium Tarquinii Prisci* laudatur. Qui an idem sit cum hoc *Tarquitio*, & an ibi etiam reponi *Tarquitius* debeat, ad eum locum dixisse nonnihil ac quæsivisse superius memini, ibi viderdum. Nolim enim adversari elegantissimo Pithæo, qui ex Plinio & Marcellino *Tarquitii* hoc loco retinendum censuit, & altero illo, id est secundo libro refingendum. Tu videbis Advers. lib. 1, cap. postremo. *Pont.*

ex ostentario Thusco. ibi reperitur: *Purpureo aureove colore ovis artesve si adspergatur; principi ordinis & generis summa cum felicitate largitatem auget, genus progeniem propagat in claritate, lætioremque efficit.* Hujusmodi igitur statum imperatori in transitu vaticinatur.

Verbis etiam singulis de sacro ritu quam ex alto petita significet, vel hinc licebit advertere:

Injecere manum Parcæ telisque sacrarunt
Euandri.

nam quicquid destinatum est dis, sacrum vocatur. pervenire autem ad deos non potest anima nisi libera ab onere corporis fuerit: quod nisi morte fieri non potest. ita ergo opportune 3 sacratum Halesum facit, quia erat oppetiturus. & hic proprietatem & humani & divini juris secutus est. nam ex manus injectione pæne mancipium designavit, & sacrationis vocabulo observantiam divini juris implevit. Hoc loco non alienum videtur de condicione eorum hominum referre, quos leges sacros esse certis diis jubent: quia non ignoro quibusdam mirum videri quod cum cetera sacra violari nefas sit 4 hominem sacrum jus fuerit occidi. cujus rei causa hæc est. Veteres nullum animal sacrum in finibus suis esse patiebantur, sed abigebant ad fines deorum quibus sacrum esset: animas vero sacratorum hominum, quos Græci

ζώανας

3. *Sacratum Halesum facit quia erat oppetiturus*] Fortassis eadem hac ratione, *sacrum* appellat imperatorem Claudium Seneca Tragicus, cum jam Agrippinæ occultis artibus, res ejus & vita in extrema starent tegula. Versus est 153. Octavia.

Aula imminere est hostis imperio sacri. Ita enim diserte exstat in Codice veteri & scripto, quo ego apud Britannos nuper usus. Vulgo est, *Orbis imperio sacri.* At *hostis* peregrinitatem Claudii notaverit. Erat enim, ut ait ille, Lugduni natus, Gallus germanus. Cogitabitis tamen vos curiosi. *Idem.*

4. *Hominem sacrum ius fuerit occidi*] Lex Tribunicia: SI. QVIS. IM. QVE. PLEBISSCITO. SACER. SIT. OCCIDERIT. PARICIDA. NE. SIT. Vide Festum in *Sacer mons*: & in *Ver sacrum*. Budæus in Commentario Linguæ Græcæ: *Anathemata dicti sacri homines, quorum capita diis inferis dicata sunt & devota.* Vide an huc spectet illud Pauli ad Romanos cap. 9 vs. 3. optantis pro fratribus fieri anathema. *Idem.*

Levius

ζωάτας vocant, dis debitas æstimabant. Quemadmodum igitur quod sacrum ad deos ipsos mitti non poterat à se tamen dimittere non dubitabant; sic animas quas sacras in cœlum mitti posse arbitrati sunt viduatas corpore quam primum illo ire voluerunt. Disputat de hoc more etiam Trebatius religionum libro nono. cujus exemplum ne sim prolixus omisi. cui cordi est legere, satis habeat & auctorem & voluminis ordinem esse monstratum.

CAP. VIII.

Quæ male enuntiando apud Vergilium corrumpantur. Et quod ea nec ratione apud hunc poëtam careant quæ fortuita esse videntur: cum aliis quibusdam.

NOnnullorum, quæ scientissime prolata sunt, male enuntiando corrumpimus dignitatem. ut quidam legunt;

Discedo, ac ducente dea flammam inter & hostes
Expedior:

cum ille doctissime dixerit; *ducente deo*, non, *dea*, nam & apud Calvum Acterianus affirmat legendum,

Pollentemque deum Venerem,

non, *deam*. Signum etiam ejus est Cypri barbatum corpore, sed veste muliebri cum sceptro ac statura virili. & putant eandem marem ac feminam esse. Aristophanes eam Ἀφρόδιτον appellat. [1] Lævinus etiam sic ait: *Venerem igitur almum adorans, sive femina sive mas est,* [2] *ita uti alma noctiluca est.*

[1] L*Ævinus etiam sic ait*] Forte legendum *Lævinius*, cujus librum *Sordidorum Vocabulorum*, citat Agellius lib. 20. cap. 11. *Meurs.*

2. *Uti alma noctiluca est*] Glossarius, *Nocticula* Ἑκάτη νυκτιφαίνουσα. Scribendum fors *Noctiluca*. Sed in Johan. Sarisberiense lib. 2. cap. 17. reperio Glossarii lectionem: *Quale est quod noctículam quandam vel Herodiadem, vel præsidem, noctis dominam concilia & conventus de nocte asserunt convocare.* Si retinemus *nocticula*, scribetur rectius, ut monuit Francis. Douza, *Nocticula*. Locus Sarisberiensis videtur desumptus ex scriptore aliquo veteri. Ubi refingendum obiter; *Heroidem*, pro, *Herodiadem*. *Heroides*, ἡρωΐνας. Papi-

est. Philochorus quoque in Atthide eandem affirmat esse lunam; & ei sacrificium facere viros cum veste muliebri, mulieres cum virili: 3 quod eadem & mas æstimatur & femina.

Hoc quoque de prudentia religionis à Vergilio dictum est:

Decidit exanimis vitamque reliquit in astris
Aëriis.

Higinus enim de proprietatibus deorum, cum de astris ac stellis loqueretur, ait oportere his volucres immolari. docte ergo Vergilius dixit apud ea numina animam volucris remansisse, quibus ad litandum data est. Nec nomen apud se, quod fortuitum esse poterat, vacare permittit:

Matrisque vocavit
Nomine Casmillæ mutata parte Camillam.

nam Statius Tullianus de vocabulis rerum libro primo 4 ait, dixisse Callimachum Tuscos Camillum appellare Mercurium; quo vocabulo significant præministrum deorum. unde Vergilius ait Metabum *Camillam* appellasse filiam Dianæ scilicet præministram. nam & Pacuvius, cum de Medea loqueretur; *Cælitum Camilla exspectata adveni. Salve hospita.* Romani quoque pueros & puellas nobiles & investes 5 Camillos

nius: *Quæ veteres Latias, Graiasque Heroidas æquas.* Alias non solicitaverim. *Pont.*

3. *Quod eadem & mas æstimatur & fæmina*] Et hoc est quod Parthi eam *Lunum* coluerunt non sexu solum, sed nomine quoque masculo. Ælius Spartianus in Caracallo: *Et quoniam Dei Luni fecimus mentionem, sciendum doctissimis quibusque id memoriæ traditum: atque ita nunc quoque à Carrenis præcipue haberi, ut qui Lunam fæmineo nomine ac sexu putaverit nuncupandam, is addictus mulieribus semper inserviat: at vero qui marem Deum esse crediderit, is dominetur uxori neque ullas muliebres patiatur insidias. Unde quamvis Græci vel Ægyptii eo genere, quo fæminam hominem, etiam Lunam deam dicant, mystice tamen deum dicunt.* Clarissimus Casaubonus in Notis suis ad eum locum varietatis hujus, quod Luna virili ac fœmineo genere efferatur, causam ex linguis atque idiomate Orientalium repetendam demonstrat. Quem omnino vide. *Idem.*

4. *Ait dixisse Callimachum Tuscos Camillum appellare Mercurium*] In eadem voce Varro lib. 6. *Verbum Græcum, arbitror quod apud Callimachum in poëmatis ejus inveni.* Porro interpres Apollonii; Κάσμιλος Ἑρμῆς ἐστιν, ὡς ἱστορεῖ Διονυσόδωρος. *Idem.*

5. *Camillos & camillas appellant flaminicarum & flaminum præministros*]

Iterum

millos & Camillas appellant, flaminicarum & flaminum præministros. Hanc quoque observationem ejus non convenit præterire.

Mos erat, inquit, *Hesperio in Latio, quem protinus urbes*
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit.

Varro de moribus *morem* esse dicit in judicio animi, quem sequi debeat consuetudo. 6 Julius Festus de verborum significationibus libro tertiodecimo: *Mos est*, inquit, *institutum patrium, pertinens ad religiones ceremoniasque majorum.* ergo Vergilius utrumque auctorem secutus. & primo quidem Varronem; quoniam ille dixerat morem præcedere, sequi consuetudinem, postquam dixit; *Mos erat*: subjunxit,

quem protinus urbes
Albanæ coluere, &,
Nunc maxima rerum
Roma colit:

quod perseverantiam consuetudinis monstrat. & quoniam Festus pertinere ad ceremonias ait; hoc idem docuit Maro adjiciendo, *sacrum*,

Quem protinus urbes
Albanæ coluere sacrum.

mos ergo præcessit & cultus moris secutus est, quod est consuetudo. Et hic definitionem Varronis implevit. adjiciendo deinde, *sacrum*, ostendit morem ceremoniis esse dicatum,

Iterum Varro: *Camillam qui glossemata interpretati sunt dixerunt administram.* Et statim, *Dicitur in nuptiis Casmillus, qui cumerum fert, in quo quid fit in ministerio plerique extrinsecus nesciunt.* Sed bene emendatum Scaligero: *extrinsecus nesciunt.* Et forte insuper faciendum: *in quo quid insit mysterii.* Porro de Macrobii hoc loco & *Casmillis* quid senserit Turnebus operæ est videre in Adversariorum libris. *Idem.*

6. *Iulius Festus*] Indicatum jam aliis, rescribendum videri, *Pompejus Festus.* At libris auctoribus destitutus quis mutet? *Idem.*

Iulius Festus de verborum significationibus libro XIII.] Scribo XI. Librarii nimium quantum supini in unitatis notâ scribendâ. De Julio Festo, mendam esse bene olim notavit vir magnus. *Meurs.*

catum, quod Festus asseruit. idem observavit & in duodecimó libro cum ait:

Morem ritusque sacrorum
Adjiciam.

in quo ostendit aperte morem esse ritus sacrorum. Sed historiæ quoque fidem in his versibus secutus est,

Mos erat Hesperio in Latio,

& reliqua. servavit enim regnorum successionem. quippe primi regnaverunt Latini, deinde Albani, & inde Romani. Ideo *Mos erat*, primum dixit, *Hesperio in Latio*: & postea,

quem protinus urbes
Albanæ coluere sacrum:

deinde subjecit:

Nunc maxima rerum
Roma colit.

CAP. IX.

De carmine quo evocari solebant dii tutelares, & aut urbes aut exercitus devoveri.

EXcessere omnes adytis arisque relictis
Di, quibus imperium hoc steterat.

Et de vetustissimo Romanorum more & de occultissimis sacris vox ista prolata est. constat enim omnes urbes in alicujus dei esse tutela, moremque Romanorum arcanum & multis ignotum fuisse, ut, cum obsiderent urbem hostium eamque jam capi posse confiderent; certo carmine evocarent tutelares deos: quod aut aliter urbem capi posse non crederent, aut si posset nefas æstimarent [1] deos habere captivos. nam propterea ipsi Romani & deum, in cujus tutela urbs Roma est, ut ipsius urbis Latinum nomen ignotum esse

DEos habere captivos] Arnobius: *Ista non prima & maxima contumelia est, habitationibus Deos habere districtos?* Cyprianus de Idolor. Vanitate: *Cum homo latius maneat, qui intra unam ædiculam vim tantæ majestatis includat?* Pont.

esse voluerunt. sed dei quidem nomen nonnullis antiquorum licet inter se dissidentium libris insitum: & ideo vetusta persequentibus quicquid de hoc putatur innotuit. alii enim Jovem crediderunt, alii Lunam: 2 sunt qui Angeronam quæ digito ad os admoto silentium denuntiat. alii autem, quorum fides mihi videtur firmior, Opem Consiviam esse dixerunt. Ipsius vero urbis nomen etiam doctissimis ignotum est, caventibus Romanis ne, quod sæpe adversus urbes hostium fecisse se noverant, idem ipsi quoque hostili evocatione paterentur, si tutelæ suæ nomen divulgaretur. Sed videndum ne quod nonnulli male æstimaverunt nos quoque confundat, opinantes uno carmine & evocari ex urbe aliqua deos & ipsam devotam fieri civitatem. nam reperi in libro quinto rerum reconditarum 3 Sammonici Sereni utrumque carmen, quod ille se in cujusdam Furii vetustissimo libro reperisse professus est. est autem carmen hujusmodi, quo di evocantur cum oppugnatione civitas cingitur: SI. DEUS. SI. DEA. EST. CUI. POPULUS. CIVITAS. QUE. KARTHAGINIENSIS. EST. IN. TUTELA. TE. QUE. MAXIME. ILLE. QUI. URBIS. HUJUS. POPULI. QUE. TUTELAM. RECEPISTI. PRECOR. VENEROR. QUE. VENIAM. QUE. A. VOBIS. PETO. UT. VOS. POPULUM. CIVITATEM. QUE. KARTHAGINIENSEM. DESERATIS. LOCA. TEMPLA. SACRA. URBEM. QUE.

EORUM

2. *Sunt qui Angeronam*] Variæ super hac Dea opiniones. Clarissimus Scaliger ad Varronem, amat referre: *Angerona*, quia cohibet os, & Dea sit ἐχεμυθίας, unde Sophocl. ἀλλ' ἔστι κἀμοὶ γλώσσῃ βοῦς ἔπεστιν. Verrius vero ideo Angeronam dici censet *quod angores ac animorum sollicitudines propitiata depellat*. Masurius propterea ore obligato in Volupiæ ara collocatam docet, quod qui dolores suos anxietatesque dissimulat, perveniat patientiæ beneficio ad maximam voluptatem. Julius autem Modestus Festi fere rationem adfert, quem adi. Glossario] rius denique nulli horum consentit, sed consilii atque opportunitatum Deam facit. *Angerona*, inquit, ἡ θεὸς τῆς βουλῆς καὶ καιρῶν. Quod Conso tribuit in *Consualia* Festus. *Consi*, inquit, *quem Deum consilii putabant*. Idem.

3. *Sammonici Sereni utrumque carmen*] Etiam Arnobius lib. 6. *Sammonicum* nominat. Spartianus tamen *Samonicum* in vita Caracalæ: *Occisi sunt & in balneis plurimi, & in cœnis, inter quos Sammonicum Serenum, cujus libri plurimi ad doctrinam exstant*. Ex quibus verbis observa ætatem qua vixerit. Meurs.

4. Excessi-

EORUM. RELINQUATIS. ABSQUE. HIS. ABEATIS. EI. QUE. POPOLO. CIVITATI. QUE. METUM. FORMIDINEM. OBLIVIONEM. INJICIATIS. PRODITI. QUE. ROMAM. AD. ME. MEOS. QUE. VENIATIS. NOSTRA. QUE. VOBIS. LOCA. TEMPLA. SACRA. URBS. ACCEPTIOR. PROBATIOR. QUE. SIT. MIHI. QUE. POPOLO. QUE. ROMANO. MILITIBUS. QUE. MEIS. PRÆPOSITI. SITIS. UT. SCIAMUS. INTELLIGAMUS. QUE. SI. ITA. FECERITIS. VOVEO. VOBIS. TEMPLA. LUDOS. QUE. FACTURUM. In eadem verba hostias fieri oportet, auctoritatemque videri extorum ut ea promittant futura. urbes vero exercitusque sic devoventur jam numinibus evocatis. sed dictatores imperatoresque soli possunt devovere his verbis; DIS. PATER. VEJOVIS. MANES. SIVE. VOS. QUO. ALIO. NOMINE. FAS. EST. NOMINARE. VT. OMNES. ILLAM. VRBEM. KARTHAGINEM. EXERCITVM. QUE. QUEM. EGO. ME. SENTIO. DICERE. FVGA. FORMIDINE. TERRORE. QUE. COMPLEATIS. QUI. QUE. ADVERSVM. LEGIONES. EXERCITVM. QUE. NOSTRVM. ARMA. TELA. QUE. FERENT. VTI. VOS. EVM. EXERCITVM. EOS. HOSTES. EOS. QUE. HOMINES. VRBES. AGROS. QUE. EORVM. ET. QVI. IN. HIS. LOCIS. REGIONIBVS. QVE. AGRIS. VRBIBVS. VE. HABITANT. ABDVCATIS. LVMINE. SVPERO. PRIVETIS. EXERCITVM. QVE. HOSTIVM. VRBES. AGROS. QVE. EORVM. QVOS. ME. SENTIO. DICERE. VTI. VOS. EAS. VRBES. AGROS. QVE. CAPITA. ÆTATES. QVE. EORVM. DEVOTAS. CONSECRATAS. QVE. HABEATIS. ILLIS. LEGIBVS. QVIBVS. QVANDO. QVE. SVNT. MAXIME. HOSTES. DEVOTI. EOS. QVE. EGO. VICARIOS. PRO. ME. FIDE. MAGISTRATV. QVE. MEO. PRO. POPOLO. ROMANO. EXERCITIBVS. LEGIONIBVS. QVE. NOSTRIS. DO. DEVOVEO. VT. ME. MEAM. QVE. FIDEM. IMPERIVM. QVE. LEGIONES. EXERCITVM. QVE. NOSTRVM. QVI. IN. HIS. REBVS. GERVNDIS. SVNT. BENE. SALVOS. SIRITIS. ESSE. SI. HÆC. ITA. FAXITIS. VT. EGO. SCIAM. SENTIAM. INTELLIGAM QUE. TVNC. QVISQVIS. HOC. VOTVM. FAXIT. VBI. VBI. FAXIT. RECTE. FACTVM. ESTO. OVIBVS. ATRIS. TRIBVS. TELLVS. MATER. TE. QVE. JVPITER. OBTESTOR. Cum Tellurem dicit: manibus terram tangit. cum Jovem dicit: manus ad cœlum tollit. cum votum recipere dicit: manibus pectus tangit. In antiquitatibus au-

tem

tem hæc oppida inveni devota, Tonios, Fregellas, Gabios, Veios, Fidenas. hæc intra Italiam. præterea Karthaginem & Corinthum. ſed & multos exercitus oppidaque hoſtium Gallorum, Hiſpanorum, Afrorum, Maurorum, aliarumque gentium, quas priſci loquuntur annales. Hinc ergo eſt quod, propter ejuſmodi evocationem numinum diſceſſionemque ait Vergilius:

> 4 *Exceſſere omnes adytis, ariſque relictis*
> *Dii.*

Et ut tutelares deſignaret adjecit;

> *Quibus imperium hoc ſteterat.*

utque præter evocationem etiam vim devotionis oſtenderet, in qua præcipue Jupiter, ut diximus, invocatur, ait

> *Ferus omnia Jupiter Argos*
> *Tranſtulit.*

Videturne vobis probatum ſine divini & humani juris ſcientia non poſſe profunditatem Maronis intelligi?

4. *Exceſſere omnes adytis*] Quid etiam hic ex Æſchyli interprete, obſervet Turnebus, videndum Adverſariorum 14. cap. 15. Adi item Philip. Camerarium lib. 1. cap. 10. Parte ſecundâ Meditationum hiſtoricarum, qui ex SS. Scripturis non diſſimilia adducit de evocatione deorum dearumque ex urbibus obſeſſis. *Pont.*

CAP. X.

Cur Vergilius tertio Æneidos fecerit Jovi immolari taurum: & quibus diis tauri immolari ſoleant.

HIc, cum omnes concordi teſtimonio doctrinam & poëtæ & enarrantis æquarent; exclamat Euangelus diu ſe ſuccubuiſſe patientiæ, nec ultra diſſimulandum: quin in medium detegat inſcientiæ Vergilianæ vulnus. 1 Et nos, inquit,

ET nos, inquit, manum aliquando ferulæ ſubduximus & nos cepimus pontificii juris auditum] D. Hieronymus ad Domnionem: *Et nos didicimus literas, & nos ſæpe manum ferulæ ſubduximus.* Sidonius Apollinaris lib. 2 Epiſt. ad Heſperium ſuum: *Nam cum videmus in hujuſmodi diſciplinam juniorum ingenia ſuccreſcere, propter quam nos quoque ſubduximus ferulæ manum, copioſiſſimum*

inquit, manum ferulæ aliquando subduximus, & nos cepimus pontificii juris auditum: & ex his quæ nobis nota sunt Maronem hujus disciplinam juris nescisse constabit. quando enim diceret,

Cælicolum regi mactabam in litore taurum,

si sciret tauro immolari huic deo vetitum: aut si comprehendisset quod Atteius Capito comprehendit? cujus verba ex libro primo de jure sacrificiorum hæc sunt:

Itaque Jovi tauro, verre, ariete immolari non licet.

Labeo vero sexagesimo & octavo libro intulit nisi Neptuno, Apollini & Marti taurum non immolari. ecce pontifex tuus quid apud quas aras mactetur ignorat: cum vel æditituis [illegible] hæc

fructum nostri laboris adipiscimur. A pexere omnes Juvenalem Sat 1. *Et nos ergo manum ferulæ subduximus.* Juvenalis, ni fallor, illud Timoclis apud Athenæum: ἀπ' ἀγκάλης λαβεῖν ἀπὸ λαιᾶς χειρὸς ἤδη. At Juvenalis quia tam commode incidit, non differam hac occasione vadimonium, sed paucula in eo post eruditos & serios censores, vel ingenio vel libro indice observata, propalabo. Exstat Sat. 2 *Nemo repente fuit turpissimus.* Sed antiquissimum & ideo verissimum est, quod ego in Scripto meo veteri inveniebam: *Nemo repente venit turpissimus.* Propertius: *Non tamen hæc ulli venient ingrata legenti:* item, *Seu tristis veniat seu contra lætus amicis.* Deinde Satyra 6. hærent omnino ista:

Quædam parva quidem, sed non toleranda maritis.

Nisi ex eodem expediamus: *Quædam parva loquar.* Et solent sic poëtæ. Tibullus, *Magna loquar; sed magnifice*, &c. Sed leve id tamen. Illud vero gravius paulo ibidem statim:

- - Nec illud

Quod prima pro nocte datur, cum lance beata

Dacicus, & scripto radiat Germanicus auro.

Intelligit, ut ait vetus Glossarius, solidos ita signatos, qui pro virginitate deposita, novæ nuptæ offerebantur. Bene quidem ille. At vetus noster non *scriptum* illud *aurum* agnoscit; verum ut ego conjecto valde signanter dictum poetæ, suspicari dat: *Scutulo radiat Germanicus auro.* Nam sculte reservat. Est autem *scutulum*, quod fere ut aranearum telæ, variegatum est. Plinius: *Quanta arte celant pedicas, scutulato rete grassantes.* Hinc ad vestes translatum est. Idem Juvenalis:

Reticulumque comis auratum ingentibus implet,

Cærulea indutus scutulata, aut galbana rasa.

Valerius denique Martialis loco, quem jam refinximus, quam simillime dixit:

Sic implet gabatas paropsidasque

Et leves scutulas cavasque lances.

Vbi & *scutulas*, (licet alio sensu) & *lances* similiter junxit. Quod vel unicum conjecturam nostram firmet. quam tamen præstare non ausim, licet & Festo dictum inveniam, *scutulum homo* pro macilento. Sed plura sunt quæ in hunc poëtam annotavimus, alibi commodius dicenda. Nunc μνημοσύνης Macrobio. Pont.

hæc nota sint, & veterum non tacuerit industria. Ad hæc Prætextatus renidens: Quibus deorum tauro immoletur, [2] si vis cum Vergilio communicare, ipse te docebit;

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

vides in opere poëtæ verba Labeonis? igitur ut hoc docte, ita illud argute. nam ostendit ideo non litatum, ideo secutum

Horrendum dictu & visu mirabile monstrum.

ergo respiciens ad futura hostiam contrariam fecit. sed & noverat hunc errorem non esse inexpiabilem Atteius enim Capito, quem in acie contra Maronem locasti, adjecit hæc verba: *Si quis forte tauro Jovi fecerit, piaculum dato.* committitur ergo res non quidem impianda, insolita tamen. & committitur non ignorantia, sed ut locum monstro faceret secuturo.

2. *Si vis cum Virgilio communicare*] Pro, si à Virgilio discere cupias. *Idem.*

CAP. XI.

Quod Vergilius illo versu primi Georgicon, Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho, *significavit, Cereri mulso litandum esse. Tum quomodo & in primo & in octavo libro Æneidos in mensam libari faciat, quum in aram tantum esset libandum.*

SUbjecit Euangelus: Si eventu excusantur illicita: dic quæso, quod erat monstrum secuturum, & cum Cereri libari vino juberet, quod omnibus sacris vetatur?

Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho.

vinum autem Cereri non libari debuit illum vel Plautus docere: qui in Aulularia ait:

Cererin mi Strobile hi sunt facturi nuptias?
Qui? quia temeti nihil allatum intelligo.

at hic vester flamen & pontifex & omnia tam quid immoletur quam quid libetur ignorat. &, ne non ubique in libando pari errore sit devius, in octavo ait:

In mensam læti libant, divosque precantur:

cum non in mensam sed in aram secundum morem libare debuerint.

Ut prius tibi, Prætextatus inquit, de posteriore quæstione respondeam, fateor te non immerito de usurpata in mensam libatione quæsisse; ampliusque speciem difficultatis auxeras, si magis Didonem in mensam similiter libantem notasses:

Dixit, & in mensam laticum libavit honorem.

nam & Tertius, cum de ritu sacrorum multa dissereret, ait sibi hunc locum in quæstione venisse: nec tamen hæsitationem suam requisita ratione dissolvit. ego autem quod mihi magistra lectione compertum est publicabo. In Papiriano enim jure evidenter relatum est, aræ vicem præstare posse mensam dicatam: *ut in templo,* inquit, *Junonis Populoniæ augusta mensa est. namque in fanis alia vasorum sunt & sacræ supellectilis, alia ornamentorum. quæ vasorum sunt instrumenti instar habent, quibus sacrificia conficiuntur. quarum rerum principem locum obtinet mensa, in qua epulæ libationesque & stipes reponuntur. ornamenta vero sunt, clypei, coronæ & cujuscemodi donaria. neque enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra sacrantur. at vero mensa arulæque eodem die quo ædes ipsæ dedicari solent.* [1] *unde mensa hoc ritu dedicata in templo aræ usum & religionem obtinet pulvinaris.* Ergo apud Evandrum quidem fit justa libatio; quippe apud eam mensam, [2] quæ cum ara maxima more utique religionis fuerat dedicata, & in luco sacrato, & inter ipsa sacra in quibus epulabantur. in convivio vero Didonis, quod tantum regium constat non etiam sacrum

Unde *mensa hoc ritu dedicata*] Apud Petron. est. *OEnothea mensam veterem posuit in medio altari, quam vivis implevit carbonibus.* Pont.

2. *Quæ cum ara maxima more utique religionis fuerat dedicata*] Formula dedicationis aræ fere talis est: QUANDO. TIBI. HODIE. HANC. ARAM. DABO. DEDICABOQ. HIS. LEGIBUS. HISQUE. REGIONIBUS. DABO. DEDICABOQ. QUAS. HIC. HODIE. PALAM. DIXERO. UTI. INFIMUM. SOLUM. HUJUSQUE. ARÆ. TITULORUMQUE. EST. SIQUIS. TERGERE. ORNARE. REFICERE. VOLET. QUOD. BENEFICII. CAUSA. FIAT. JUS. FASQUE. ESTO, cetera vide in Notis ad Festi Scedas. *Idem.*

3. *Ad*

ſacrum fuiſſe, apud humanam menſam, in triclinio non in templo, quia non erat religioſa ſed uſurpata libatio, ſolam fecit libaſſe reginam; in cujus perſona nulla obſervationis neceſſitas, & multa ad uſurpandum in poteſtate permiſſio. At vero hic ——— *Omnes*

In menſam læti libant, divoſque precantur.

quia quod recte fieri noverat ab omnibus ſimul in templo epulantibus & uni ſacratæ aſſidentibus menſæ factum eſſe memoravit. de illo autem verſu;

Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho,

paucis quod male accuſatur abſolvam. poëta enim æque in rebus doctrinæ & in verbis ſectator elegantiæ ſciens Cereri mulſo libari adjecit, *miti Baccho favos dilue*: ſcilicet miteſcere vinum dicens, cum mulſum cœperit fieri. nam ita hic mite vinum dixit, ut alibi ait domitum:

& durum Bacchi domitura ſaporem.

notum autem eſſe non diffitebere, quod 3 a. d. diem duodecimum Kalendas Januarias Herculi & Cereri faciunt ſuo prægnate, Panibus mulſo.

3. *Ad diem duodecimam Kalendas Januarias Herculi & Cereri faciunt ſue prægnate, Panibus mulſo*] In Camerarii & vetuſte cuſo eſt *Penatibus mulſo*, nec aliter fuit in Scripto noſtro. Falſum tamen: & certum mihi reſcribere: *panibus, mulſo*. Probaverat Maronem per, *mitem Bacchum, mulſum* intellexiſſe. reſtabat itaque ut & Cereri mulſo libatum antiquitus oſtenderet. Cur autem *panibus* factum Feſtus quodammodo aperit: *Panibus*, inquit, *redimebant caput equi immolati Idibus Octobribus in campo Martio, quia ſacrificium fiebat ob frugum eventum*. Hæc exaraveram, cum video firmatam conjecturam eam Gryphiano calculo, qui plane, quomodo conjecimus, edidit. *Idem*.

CAP. XII.

Herculi cur Salios aſſignarit Vergilius: curque hos populeis ramis coronatos induxerit.

OPportune mehercule, Prætextate, feciſti Herculis mentionem, in cujus ſacra hic veſter gemino errore commiſit:

Tum

Tum Salii ad cantus incensa altaria circum
Populeis adsunt evincti tempora ramis.

Nam & Salios Herculi dedit, quos tantum Marti dicavit antiquitas; & populeas coronas nominat, cum ad aram maximam sola lauro capita & alia fronde non vinciant. videmus & in capite prætoris urbani lauream coronam, cum rem divinam Herculi facit. testatur etiam Terentius Varro in ea satira, quæ inscribitur περὶ κεραυνοῦ majores solitos decimam Herculi vovere, nec decem dies intermittere, quin pollucerent ac populum ἀσύμβολον cum corona laurea dimitterent cubitum. Hiccine est, Vettius ait, error geminus? at ego in neutro dico errasse Vergilium. nam ut primum de frondis genere dicamus; constat quidem nunc lauro sacrificantes apud aram maximam coronari. sed multo post Romam conditam hæc consuetudo sumpsit exordium: postquam in Aventino lauretum cœpit virere. quam rem docet Varro humanarum libro secundo. E monte ergo proximo decerpta laurus sumebatur operantibus, quam vicina offerebat occasio. unde recte Maro noster ad ea tempora respexit, quibus Evander ante urbem conditam apud aram maximam sacra celebrabat, & utebatur populo utique Alcidæ gratissima. Salios autem Herculi ubertate doctrinæ altioris assignat: quia is deus & apud pontifices idem qui & Mars habetur. & sane ita Menippea Varronis affirmat, quæ inscribitur, Ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς. in qua cum de Hercule multa loqueretur, eundem esse ac Martem probavit. Chaldæi quoque stellam Herculis vocant, quam reliqui omnes Martis appellant. est præterea Octavii Hersennii liber, qui inscribitur de sacris saliaribus Tiburtinis, in quo salios Herculi institutos operari diebus certis & auspicato docet. item Antonius Gnipho vir doctus, cujus scholam Cicero post laborem fori frequentabat, salios Herculi datos probat in eo volumine quo disputat quid sit *festra*:

quod

quod est ostium minusculum in sacrario. quo verbo etiam Ennius usus est. Idoneis, ut credo, auctoribus certisque rationibus, error qui putabatur, uterque defensus est. Si qua sunt alia quæ nos commovent, in medium proferamus: ut ipsa collatio nostrum, non Maronis absolvat errorem.

Tunc Euangelus: Numquam ne tibi Prætextate venit in mentem toto, ut ajunt, cœlo errasse Vergilium, cum Dido sua rem divinam pro nuptiis faceret?

> *Mactat* enim, inquit, *lectas de more bidentes*
> *Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo.*

& quasi expergefactus adjecit:

> *Junoni ante omnes,* [1] *cui vincla jugalia curæ.*

Tunc Servius respondere rogatus, ait. [2] Leges Ceres dicitur invenisse; nam & Sacra ipsius [3] Themisferia vocantur. Sed hoc ideo fingitur, quia ante inventum frumentum à Cerere, passim homines sine lege vagabantur. [4] quæ feritas interrupta est invento usu frumentorum. itaque ex agrorum divisione inventa sunt jura. Phœbus vero præest auspiciis. Lyæus vero, id est, Liber, urbibus liberatis est deus, unde Marsias ejus minister in civitatibus libertatis est indicium. Communis hoc habet sensus; quod Dido sacrificabat numinibus quæ urbi præsunt, quasi nuptura pro reipublicæ utilitate. Demum Junoni, cui curæ sunt nuptiæ. Est

etiam

CUi vincla jugalia curæ] Quæ deinde sequuntur ad finem usque libri hujus, ex eodem Cantabrigiensi explevimus. Servio vero uti ista dicendi partes dat, ita apud eundem quoque ad Maronem, eadem fere invenies. Paucula tamen meliora hic quam ibi reperies, uti istud: *Sic propitius supplicamus.* nam ibi est: *Sic protinus invocamus.* Porro, *Themisferia* adscriptum expressimus, quæ Servio & aliis *Themisphoria.* Arnob *Veniamus enim considerremus mysteria & illa divina, quæ Thesmophoria nominantur à Græcis: quibus gente ab Attica sancta illa pervigilia consecrata sunt.* Pont.

2. *Leges Ceres dicitur invenisse*] Tribuit item politicum munus Cereri Homerus in ejus Hymno: *χαῖρε θεὰ, καὶ τήνδε σάου πόλιν.* Pont.

3. *Themisferia*] Ex loco Arnobii jam citato reponendum: *Thesmophoria.* Id.

4. *Quæ feritas interrupta est invento usu frumentorum*] Erant enim id ævi homines *βαλανηφάγοι* Unde & vetus illud natum, *ἄλλος βίος ἄλλη δίαιτα.* Idem.

5. Fracti

catum, quod Festus asseruit. idem observavit & in duodecimo libro cum ait:

Morem ritusque sacrorum
Adjiciam.

in quo ostendit aperte morem esse ritus sacrorum. Sed historiæ quoque fidem in his versibus secutus est,

Mos erat Hesperio in Latio,

& reliqua. servavit enim regnorum successionem. quippe primi regnaverunt Latini, deinde Albani, & inde Romani. Ideo *Mos erat*, primum dixit, *Hesperio in Latio*: & postea,

quem protinus urbes
Albanæ coluere sacrum:

deinde subjecit:

Nunc maxima rerum
Roma colit.

CAP. IX.

De carmine quo evocari solebant dii tutelares, & aut urbes aut exercitus devoveri.

EXcessere omnes adytis arisque relictis
Di, quibus imperium hoc steterat.

Et de vetustissimo Romanorum more & de occultissimis sacris vox ista prolata est. constat enim omnes urbes in alicujus dei esse tutela, moremque Romanorum arcanum & multis ignotum fuisse, ut, cum obsiderent urbem hostium eamque jam capi posse confiderent; certo carmine evocarent tutelares deos: quod aut aliter urbem capi posse non crederent, aut si posset nefas æstimarent [1] deos habere captivos. nam propterea ipsi Romani & deum, in cujus tutela urbs Roma est, ut ipsius urbis Latinum nomen ignotum esse

DEos habere captivos] Arnobius: *Ista non prima & maxima contumelia est, habitationibus Deos habere districtos?* Cyprianus de Idolor. Vanitate: *Cum homo latius maneat, qui intra unam ædiculam vim tantæ majestatis includat?* Pont.

1. Sunt

esse voluerunt. sed dei quidem nomen nonnullis antiquorum licet inter se dissidentium libris insitum: & ideo vetusta persequentibus quicquid de hoc putatur innotuit. alii enim Jovem crediderunt, alii Lunam: 2 sunt qui Angeronam quæ digito ad os admoto silentium denuntiat. alii autem, quorum fides mihi videtur firmior, Opem Consiviam esse dixerunt. Ipsius vero urbis nomen etiam doctissimis ignotum est, caventibus Romanis ne, quod sæpe adversus urbes hostium fecisse se noverant, idem ipsi quoque hostili evocatione paterentur, si tutelæ suæ nomen divulgaretur. Sed videndum ne quod nonnulli male æstimaverunt nos quoque confundat, opinantes uno carmine & evocari ex urbe aliqua deos & ipsam devotam fieri civitatem. nam reperi in libro quinto rerum reconditarum 3 Sammonici Sereni utrumque carmen, quod ille se in cujusdam Furii vetustissimo libro reperisse professus est. est autem carmen hujusmodi, quo dii evocantur cum oppugnatione civitas cingitur: SI. DEUS. SI. DEA. EST. CUI. POPOLUS. CIVITAS. QUE. KARTHAGINIENSIS. EST. IN. TUTELA. TE. QUE. MAXIME. ILLE. QUI. URBIS. HUJUS. POPOLI. QUE. TUTELAM. RECEPISTI. PRECOR. VENEROR. QUE. VENIAM. QUE. A. VOBIS. PETO. UT. VOS. POPOLUM. CIVITATEM. QUE. KARTHAGINIENSEM. DESERATIS. LOCA. TEMPLA. SACRA. URBEM. QUE. [illegible] EORUM [illegible]

2. *Sunt qui Angeronam*] Variæ super hac Dea opiniones. Clarissimus Scaliger ad Varronem, amat referri: *Angeronam*, quia cohibet os, & Dea sit ἐχεμυθίας, unde Sophocl. ἐς ἂν χρόνια κλῄς ἐπὶ γλώσσῃ βέβηκεν. Verrius vero ideo Angeronam dictam censet *quod angores ac anxietatem sollicitudinum propitiata depellat*. Masurius propterea ore obligato in Volupiæ ara collocatam docet, quod qui dolores suos anxietatesque dissimulant, perveniat patientiæ beneficio ad maximam voluptatem. Julius autem Modestus Festi fere rationem adfert, quem adi. Glossarius denique nulli horum consensit, sed consilii atque occultationum Deam facit. *Angerona*, inquit, ἡ θεὸς τῆς βουλῆς καὶ καιρῶν. Quod Conso tribuit in *Consualia* Festus. *Consus*, inquit, *quem Deum consilii putabant*. Idem.

3. *Sammonici Sereni utrumque carmen*] Etiam Arnobius lib. 6. *Sammonicum* nominat. Spartianus tamen *Samonicum* in vita Caracallæ: *Occisi sunt & in balneis plures, & in cœna, inter quos Sammonicus Serenus, cujus libri plurimi ad doctrinam extant.* Ex quibus verbis observa ætatem qua vixerit. *Memini*

EORUM. RELINQUATIS. ABSQUE. HIS. ABEATIS. EI. QUE. POPOLO. CIVITATI. QUE. METUM. FORMIDINEM. OBLIVIONEM. INJICIATIS. PRODITI. QUE. ROMAM. AD. ME. MEOS. QUE. VENIATIS. NOSTRA. QUE. VOBIS. LOCA. TEMPLA. SACRA. URBS. ACCEPTIOR. PROBATIOR. QUE. SIT. MIHI. QUE. POPOLO. QUE. ROMANO. MILITIBUS. QUE. MEIS. PRÆPOSITI. SITIS. UT. SCIAMUS. INTELLIGAMUS. QUE. SI. ITA. FECERITIS. VOVEO. VOBIS. TEMPLA. LUDOS. QUE. FACTURUM. In eadem verba hostias fieri oportet, auctoritatemque videri extorum ut ea promittant futura. urbes vero exercitusque sic devoventur jam numinibus evocatis. sed dictatores imperatoresque soli possunt devovere his verbis; DIS. PATER. VEJOVIS. MANES. SIVE. VOS. QUO. ALIO. NOMINE. FAS. EST. NOMINARE. VT. OMNES. ILLAM. VRBEM. KARTHAGINEM. EXERCITVM. QUE. QUEM. EGO. ME. SENTIO. DICERE. FVGA. FORMIDINE. TERRORE. QUE. COMPLEATIS. QUI. QUE. ADVERSVM. LEGIONES. EXERCITVM. QUE. NOSTRVM. ARMA. TELA. QUE. FERENT. VTI. VOS. EVM. EXERCITVM. EOS. HOSTES. EOS. QUE. HOMINES. VRBES. AGROS. QUE. EORVM. ET. QVI. IN. HIS. LOCIS. REGIONIBVS. QVE. AGRIS. VRBIBVS. VE. HABITANT. ABDVCATIS. LVMINE. SVPERO. PRIVETIS. EXERCITVM. QVE. HOSTIVM. VRBES. AGROS. QVE. EORVM. QVOS. ME. SENTIO. DICERE. VTI. VOS. EAS. VRBES. AGROS. QVE. CAPITA. ÆTATES. QVE. EORVM. DEVOTAS. CONSECRATAS. QVE. HABEATIS. ILLIS. LEGIBVS. QVIBVS. QVANDO. QVE. SVNT. MAXIME. HOSTES. DEVOTI. EOS. QVE. EGO. VICARIOS. PRO. ME. FIDE. MAGISTRATV. QVE. MEO. PRO. POPOLO. ROMANO. EXERCITIBVS. LEGIONIBVS. QVE. NOSTRIS. DO. DEVOVEO. VT. ME. MEAM. QVE. FIDEM. IMPERIVM. QVE. LEGIONES. EXERCITVM. QVE. NOSTRVM. QVI. IN. HIS. REBVS. GERVNDIS. SVNT. BENE. SALVOS. SIRITIS. ESSE. SI. HÆC. ITA. FAXITIS. VT. EGO. SCIAM. SENTIAM. INTELLIGAM QUE. TVNC. QVISQVIS. HOC. VOTVM. FAXIT. VBI. VBI. FAXIT. RECTE. FACTVM. ESTO. OVIBVS. ATRIS. TRIBVS. TELLVS. MATER. TE. QVE. JVPITER. OBTESTOR. Cum Tellurem dicit: manibus terram tangit. cum Jovem dicit: manus ad cœlum tollit. cum votum recipere dicit: manibus pectus tangit. In antiquitatibus autem

tem hæc oppida inveni devota, Tonios, Fregellas, Gabios, Veios, Fidenas. hæc intra Italiam. præterea Karthaginem & Corinthum. sed & multos exercitus oppidaque hostium Gallorum, Hispanorum, Afrorum, Maurorum, aliarumque gentium, quas prisci loquuntur annales. Hinc ergo est quod propter ejusmodi evocationem numinum discessionemque ait Vergilius:

4 Excessere omnes adytis, arisque relictis
Dii.

Et ut tutelares designaret adjecit;

Quibus imperium hoc steterat.

utque præter evocationem etiam vim devotionis ostenderet, in qua præcipue Jupiter, ut diximus, invocatur, ait

Ferus omnia Jupiter Argos
Transtulit.

Videturne vobis probatum sine divini & humani juris scientia non posse profunditatem Maronis intelligi?

4. *Excessere omnes adytis*] Quid etiam hic ex Æschyli interprete, observet Turnebus, videndum Adversariorum 14. cap. 15. Adi item Philip. Camerarium lib. 1. cap. 10. Parte secunda Meditationum historicarum, qui ex SS. Scripturis non dissimilia adducit de evocatione deorum dearumque ex urbibus obsessis. *Pont.*

CAP. X.

Cur Vergilius tertio Æneidos fecerit Jovi immolari taurum: & quibus diis tauri immolari soleant.

HIc, cum omnes concordi testimonio doctrinam & poëtæ & enarrantis æquarent; exclamat Euangelus diu se succubuisse patientiæ, nec ultra dissimulandum: quin in medium detegat inscientiæ Vergilianæ vulnus. 1 Et nos, inquit,

Et nos, inquit, manum aliquando ferulæ subduximus & nos cepimus pontificii juris auditum] D. Hieronymus ad Domnionem: *Et nos didicimus literas, & nos sæpe manum ferulæ subduximus.* Sidonius Apollinaris lib. 2 Epist. ad Hesperium suum: *Nam cum videmus in hujusmodi disciplinam juniorum ingenia succrescere, propter quam nos quoque subduximus ferulæ manum, copiosissimum*

inquit, manum ferulæ aliquando subduximus, & nos cepimus pontificii juris auditum: & ex his quæ nobis nota sunt Maronem hujus disciplinam juris nescisse constabit. quando enim diceret,

Cælicolum regi mactabam in litore taurum,

si sciret tauro immolari huic deo vetitum: aut si comprehendisset quod Atteius Capito comprehendit? cujus verba ex libro primo de jure sacrificiorum hæc sunt:

Itaque Jovi tauro, verre, ariete immolari non licet.

Labeo vero sexagesimo & octavo libro intulit nisi Neptuno, Apollini & Marti taurum non immolari. ecce pontifex tuus quid apud quas aras mactetur ignorat: cum vel æditui[s]

hæc

fructum nostri laboris adipiscimur. Aspexere omnes Juvenalem Sat 1. *Et nos ergo manum ferulæ subduximus.* Juvenalis, ni fallor, illud Timoclis apud Athenæum: πληγὰς λαβεῖν ἀπολαῦσαι χερσὶν ἤδη. At Juvenalis quia jam commode incidit, non differam hac occasione vadimonium, sed paucula in eo post eruditos & serios censores, vel ingenio vel libro indice observata, propalabo. Exstat Sat. 2 *Nemo repente fuit turpissimus.* Sed antiquissimum & ideo verissimum est, quod ego in Scripto meo veteri inveniebam: *Nemo repente venit turpissimus.* Propertius: *Non tamen hæc ulli venient ingrata legenti:* item, *Seu tristis veniat seu contra læta amicis.* Deinde Satyra 6. hærent omnino ista:

Quædam parva quidem, sed non toleranda maritis.

Nisi ex eodem expediamus: *Quædam parva loquar.* Et solent sic poëtæ. Tibullus, *Magna loquar; sed magnifice,* &c. Sed leve id tamen. Illud vero gravius paulo ibidem statim:

- - Nec illud

Quod prima pro nocte datur, cum lance beata

Dacicus, & scripto radiat Germanicus auro.

Intelligit, ut ait vetus Glossarius, solidos ita signatos, qui pro virginitate deposita, novæ nuptæ offerebantur. Bene quidem ille. At vetus noster non *scriptum* illud *aurum* agnoscit; verum ut ego conjecto valde signanter dictum poetæ, suspicari dat: *Scutulo radiat Germanicus auro.* Nam Sculta reservat. Est autem *scutulum*, quod fere ut aranearum telæ, variegatum est. Plinius: *Quanta arte celant pedicas, scutulato rete grassantes.* Hinc ad vestes translatum est. Idem Juvenalis:

Reticulumque comis auratum ingentibus implet,

Cærulea indutus scutilata, aut galbana rasa.

Valerius denique Martialis loco, quem jam refinximus, quam simillime dixit,

Sic implet gabatas paropsidasque

Et leves scutulas cavasque lances.

Vbi & *scutulas*, (licet alio sensu) & *lances* similiter junxit. Quod vel unicum conjecturam nostram firmet. quam tamen præstare non ausim, licet & Festo dictum inveniam, *scutum homo* pro macilento. Sed plura sunt quæ in hunc poëtam annotavimus, alibi commodius dicenda. Nunc μακαρίζομεν τοὺς Μακροβίους. *Pont.*

hæc nota sint, & veterum non tacuerit industria. Ad hæc Prætextatus renidens: Quibus deorum tauro immoletur, [2] si vis cum Vergilio communicare, ipse te docebit;

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

vides in opere poëtæ verba Labeonis? igitur ut hoc docte, ita illud argute. nam ostendit ideo non litatum. ideo secutum

Horrendum dictu & visu mirabile monstrum.

ergo respiciens ad futura hostiam contrariam fecit. sed & noverat hunc errorem non esse inexpiabilem Atteius enim Capito, quem in acie contra Maronem locasti, adjecit hæc verba: *Si quis forte tauro Jovi fecerit, piaculum dato.* committitur ergo res non quidem impianda, insolita tamen. & committitur non ignorantia, sed ut locum monstro faceret secuturo.

2. *Si vis cum Vergilio communicare*] Pro, si à Virgilio discere cupias. *Idem.*

CAP. XI.

Quod Vergilius illo versu primi Georgicon, Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho, *significavit, Cereri mulso litandum esse. Tum quomodo & in primo & in octavo libro Æneidos in mensam libari faciat, quum in aram tantum esset libandum.*

SUbjecit Euangelus: Si eventu excusantur illicita: dic quæso, quod erat monstrum secuturum, & cum Cereri libari vino juberet, quod omnibus sacris vetatur?

Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho.

vinum autem Cereri non libari debuit illum vel Plautus docere: qui in Aulularia ait:

Cererin mi Strobile hi sunt facturi nuptias?
Qui? quia temeti nihil allatum intelligo.

at hic vester flamen & pontifex & omnia tam quid immoletur quam quid libetur ignorat. &, ne non ubique in libando pari errore sit devius, in octavo ait:

In mensam læti libant, divosque precantur:

cum non in mensam sed in aram secundum morem libare debuerint.

Ut prius tibi, Prætextatus inquit, de posteriore quæstione respondeam, fateor te non immerito de usurpata in mensam libatione quæsisse; ampliusque speciem difficultatis auxeras, si magis Didonem in mensam similiter libantem notasses:

Dixit, & in mensam laticum libavit honorem.

nam & Tertius, cum de ritu sacrorum multa dissereret, ait sibi hunc locum in quæstione venisse: nec tamen hæsitationem suam requisita ratione dissolvit. ego autem quod mihi magistra lectione compertum est publicabo. In Papiriano enim jure evidenter relatum est, aræ vicem præstare posse mensam dicatam: *ut in templo*, inquit, *Junonis Populoniæ augusta mensa est. namque in fanis alia vasorum sunt & sacræ supellectilis, alia ornamentorum. quæ vasorum sunt instrumenti instar habent, quibus sacrificia conficiuntur. quarum rerum principem locum obtinet mensa, in qua epulæ libationesque & stipes reponuntur. ornamenta vero sunt, clypei, coronæ & cujuscemodi donaria. neque enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra sacrantur. at vero mensa arulæque eodem die quo ædes ipsa dedicari solent.* 1 *unde mensa hoc ritu dedicata in templo aræ usum & religionem obtinet pulvinaris.* Ergo apud Evandrum quidem fit justa libatio; quippe apud eam mensam, 2 quæ cum ara maxima more utique religionis fuerat dedicata, & in luco sacrato, & inter ipsa sacra in quibus epulabantur. in convivio vero Didonis, quod tantum regium constat non etiam sacrum

UNde *mensa hoc ritu dedicata*] Apud Petron. est. *OEnothea mensam veterem posuit in medio altari, quam vivis implevit carbonibus.* Pont.

2. *Quæ cum ara maxima more utique religionis fuerat dedicata*] Formula dedicationis aræ fere talis est: QUANDO. TIBI. HODIE. HANC. ARAM. DABO. DEDICABOQ. HIS. LEGIBUS. HISQUE. REGIONIBUS. DABO. DEDICABOQ. QUAS. HIC. HODIE. PALAM. DIXERO. UTI. INFIMUM. SOLUM, HUJUSQUE. ARÆ. TITULORUMQUE. EST. SIQUIS. TERGERE. ORNARE. REFICERE. VOLET. QUOD. BENEFICII. CAUSA. FIAT. JUS. FASQUE. ESTO. cetera vide in Notis ad Festi Scedas. *Idem.*

3. *Ad*

ſacrum fuiſſe, apud humanam menſam, in triclinio non in templo, quia non erat religioſa ſed uſurpata libatio, ſolam fecit libaſſe reginam; in cujus perſona nulla obſervationis neceſſitas, & multa ad uſurpandum in poteſtate permiſſio. At vero hic —— *Omnes*

In menſam læti libant, divoſque precantur.

quia quod recte fieri noverat ab omnibus ſimul in templo epulantibus & uni ſacratæ aſſidentibus menſæ factum eſſe memoravit. de illo autem verſu;

Cui tu lacte favos & miti dilue Baccho,

paucis quod male accuſatur abſolvam. poëta enim æque in rebus doctrinæ & in verbis ſectator elegantiæ ſciens Cereri mulſo libari adjecit, *miti Baccho favos diſue*: ſcilicet miteſcere vinum dicens, cum mulſum cœperit fieri. nam ita hic mite vinum dixit, ut alibi ait domitum:

& durum Bacchi domitura ſaporem.

notum autem eſſe non diffitebere, quod 3 a. d. diem duodecimum Kalendas Januarias Herculi & Cereri faciunt ſue prægnate, Panibus mulſo.

3. *Ad diem duodecimam Kalendas Januarias Herculi & Cereri faciunt ſue prægnate, Panibus mulſo*] In Camerarii & vetuſte cuſo eſt *Penatibus mulſo*, nec aliter fuit in Scripto noſtro. Falſum tamen: & certum mihi reſcribere: *panibus, mulſo*. Probaverat Maronem per, *mitem Bacchum, mulſum* intellexiſſe. reſtabat itaque ut & Cereri mulſo libatum antiquitus oſtenderet. Cur autem *panibus* factum Feſtus quodammodo aperit: *Panibus*, Inquit, *redimebant caput equi immolati Idibus Octobribus in campo Martio, quia ſacrificium fiebat ob frugum eventum*. Hæc exaraveram, cum video firmatam conjecturam eam Gryphiano calculo, qui plane, quomodo conjecimus, edidit. *Idem.*

CAP. XII.

Herculi cur Salios aſſignarit Vergilius: curque hos populeis ramis coronatos induxerit.

OPportune mehercule, Prætextate, feciſti Herculis mentionem, in cujus ſacra hic veſter gemino errore commiſit:

Tum

Tum Salii ad cantus incensa altaria circum
Populeis adsunt evincti tempora ramis.

Nam & Salios Herculi dedit, quos tantum Marti dicavit antiquitas; & populeas coronas nominat, cum ad aram maximam sola lauro capita & alia fronde non vinciant. videmus & in capite prætoris urbani lauream coronam, cum rem divinam Herculi facit. testatur etiam Terentius Varro in ea satira, quæ inscribitur περὶ κεραυνῶ majores solitos decimam Herculi vovere, nec decem dies intermittere, quin pollucerent ac populum ἀσύμβολον cum corona laurea dimitterent cubitum. Hiccine est, Vettius ait, error geminus? at ego in neutro dico errasse Vergilium. nam ut primum de frondis genere dicamus; constat quidem nunc lauro sacrificantes apud aram maximam coronari. sed multo post Romam conditam hæc consuetudo sumpsit exordium, postquam in Aventino lauretum cœpit virere. quam rem docet Varro humanarum libro secundo. E monte ergo proximo decerpta laurus sumebatur operantibus, quam vicina offerebat occasio. unde recte Maro noster ad ea tempora respexit, quibus Evander ante urbem conditam apud aram maximam sacra celebrabat, & utebatur populo utique Alcidæ gratissima. Salios autem Herculi ubertate doctrinæ altioris assignat: quia is deus & apud pontifices idem qui & Mars habetur. & sane ita Menippea Varronis affirmat, quæ inscribitur, Ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς. in qua cum de Hercule multa loqueretur, eundem esse ac Martem probavit. Chaldæi quoque stellam Herculis vocant, quam reliqui omnes Martis appellant. est præterea Octavii Hersennii liber, qui inscribitur de sacris saliaribus Tiburtium; in quo salios Herculi institutos operari diebus certis & auspicato docet. item Antonius Gnipho vir doctus, cujus scholam Cicero post laborem fori frequentabat, salios Herculi datos probat in eo volumine quo disputat quid sit *festra*:

quod

quod est ostium minusculum in sacrario. quo verbo etiam Ennius usus est. Idoneis, ut credo, auctoribus certisque rationibus, error qui putabatur, uterque defensus est. Si qua sunt alia quæ nos commovent, in medium proferamus: ut ipsa collatio nostrum, non Maronis absolvat errorem.

Tunc Euangelus: Numquam ne tibi Prætextate venit in mentem toto, ut ajunt, cœlo erraſſe Vergilium, cum Dido sua rem divinam pro nuptiis faceret?

> *Mactat* enim, inquit, *lectas de more bidentes*
> *Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo.*

& quasi expergefactus adjecit:

> *Junoni ante omnes*, [1] *cui vincla jugalia curæ.*

Tunc Servius respondere rogatus, ait. [2] Leges Ceres dicitur inveniſſe; nam & Sacra ipsius [3] Themisferia vocantur. Sed hoc ideo fingitur, quia ante inventum frumentum à Cerere, paſſim homines sine lege vagabantur. [4] quæ feritas interrupta est invento usu frumentorum. itaque ex agrorum divisione inventa sunt jura. Phœbus vero præest auspiciis. Lyæus vero, id est, Liber, urbibus liberatis est deus, unde Marſias ejus minister in civitatibus libertatis est indicium. Communis hoc habet sensus; quod Dido sacrificabat numinibus quæ urbi præsunt, quasi nuptura pro reipublicæ utilitate. Demum Junoni, cui curæ sunt nuptiæ. Est etiam

CUi vincla jugalia curæ] Quæ deinde sequuntur ad finem usque libri hujus, ex eodem Cantabrigiensi explevimus. Servio vero uti iſta dicendi partes dat, ita apud eundem quoque ad Maronem, eadem fere invenies. Paucula tamen meliora hic quam ibi reperies, uti iſtud: *Sic propitius supplicamus.* nam ibi est: *Sic protinus invocamus.* Porro, *Themisferia* adſcriptum expreſſimus, quæ Servio & aliis *Themisphoria.* Arnob *Nam si enim consideremus mysteria & illa divina, quæ Thesmophoria nominantur à Græcis: quibus gente ab Attica sancta illa pervigilia consecrata sunt.* Pont.

2. *Leges Ceres dicitur inveniſſe*] Tribuit item politicum munus Cereri Homerus in ejus Hymno: χαῖρε θεὰ, καὶ τήνδε σάου πόλιν. Pont.

3. *Themisferia*] Ex loco Arnobii jam citato reponendum: *Thesmophoria.* Id.

4. *Quæ feritas interrupta est invento usu frumentorum*] Erant enim id ævi homines βαλανηφάγοι. Unde & vetus illud natum, ἄλις δρυός. ... Idem.

5. Fracti

etiam sensus altior: Nam 5 facturi aliquid ante adversos placamus deos, & sic propitiis supplicamus, ut; *Nigram hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.* Igitur ante placat Cererem nuptura, quæ propter raptum filiæ nuptias execratur; & Apollinem, qui expers uxoris est; & Liberum, qui nisi raptam uxorem habere non potuit. Et sic Junonem conciliavit noster Servius. Cum autem his dictis omnes applausissent, placuit eis audire Eusebium, quo noster Vergilius tanquam rhetor effulsit.

5. *Facturi aliquid ante adversos placamus Deos & sic propitiis supplicamus*] Respexit etiam magnus Hippocrates libro de insomniis: καὶ τοῖς θεοῖς εὔχεσθαι (χρὴ) ἐπὶ μὲν τοῖσιν ἀγαθοῖσιν, ἡλίῳ, Διὶ οὐρανίῳ, Διὶ κτησίῳ, Ἀθηνῇ κτησίῃ, Ἑρμῇ, Ἀπόλλωνι· ἐπὶ δὲ τοῖς ἐναντίοισιν, τοῖσιν ἀποτροπαίοισι, καὶ γῇ, καὶ ἥρωσιν ἀποτρόπαια γίνεσθαι τὰ χαλεπὰ πάντα. *Et diis supplicare oportet; in secundis rebus, Soli, Iovi cœlesti, Iovi possessori, Minervæ opulentæ, Mercurio, Apollini: In contrariis, diis depellentibus & terræ & heroibus, quo mala ac gravia omnia avertant.* Idem.

AURE-

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inlustris

[1] CONVIVIORUM QUARTI DIEI SATURNALIORUM

LIBER QUARTUS.

CAP. I.

De affectu movendo ex habitu personæ.

2 TUnc Eusebius taliter exorsus est: Rhetores omnes orationibus patheticis studere palam est, quales multas non erit difficile in Vergilio reperire. Nam Æneam apud inferos Didoni fugienti loquentem inducit:

Invitus Regina tuo de littore cessi,
Sed me jussa Deum
Imperiis egere suis.
Siste gradum teque aspectu ne subtrahe nostro.

subjungit:

3 *Nec magis incepto vultum sermone movetur,*
Quam si dura silex aut stet Marpesia cautes.
Tandem corripuit sese, atque inimica refugit.

item

CONviviorum quarti diei] Imo Secundi adhuc; quod monuimus sub finem libri II. & probamus porro sub finem VI. *Pont.*

2. *Tunc Eusebius*] Libri hujus initium, cum hactenus similiter editionibus omnibus exularet, quale excudi curavimus, in Anglicano sive Veteri deprehendimus. Tantum pro: *orationibus patheticis studere est*, sententia & re exigente refinximus expressimusque: *studere palam est*. Idem.

3. *Nec magis incepto*] Hucusque ex MS. Ad oram quod posuimus, adusque *invitus regina*, memoriæ nostræ ἁμάρτημα est. *Idem.*

Quoniam

item pathos eſt & in hoc verſu;

Obſtupuit ſteteruntque comæ & vox faucibus hæſit.

ſed & tota Daretis fatigatio habitu depingitur:

Aſt illum fidi æquales genua ægra trahentem
Quaſſantemque utroque caput, craſſumque cruorem
Ore ejectantem.

ſociorum quoque ejus trepidationem breviter oſtendit:

Galeamque enſemque vocati
Accipiunt.

quaſi non ſponte accepturi munus, quod erat damnum verecundiæ. ex eodem genere eſt illud:

Totoque loquentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt, oculis micat acribus ignis.

Eſt & in deſcriptione languoris habitus, ut eſt tota deſcritio peſtilentiæ apud Thucydidem. &:

Labitur infelix ſtudiorum atque immemor herbæ
Victor equus. &:
Demiſſæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus.

Eſt inter pathe & pudor, ut circa

Deiphobum pavitantem & dira tegentem
Supplicia.

& luctus habitu proditur: ut in Euryali matre;

Expulſi manibus radii; revolutaque penſa;
Evolat infelix.

& Latinus, quia miratur,

Defixa obtutu tenet ora.

& Venus, quia rogatura erat,

Triſtior & lacrimis oculos ſuffuſa nitentes.

& Sibylla quia inſanit;

Subito non vultus, non color unus,
Non comptæ manſere comæ.

CAP. II.

Pathos tenore ipso orationis quomodo exprimatur.

NUnc videamus pathos quod tenore orationis exprimitur. Ac primum quæramus quid de tali oratione rhetorica arte præcipiatur. oportet enim ut oratio pathetica aut ad indignationem aut ad misericordiam dirigatur; quæ à Græcis οἶκτος καὶ δείνωσις appellantur. horum alterum accusatori necessarium est, alterum reo. & necesse est initium abruptum habeat: [1] quoniam [2] satis indignanti leniter incipere non convenit. ideo apud Vergilium sic incipit Juno:

Quid me alta silentia cogis
Rumpere? & alibi:
Mene incœpto desistere victam?

& alibi:

Heu stirpem invisam & fatis contraria nostris
Fata Phrygum, & Dido:
Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. & eadem:
Pro Jupiter ibit
Hic ait. & Priamus:
At tibi pro scelere exclamat pro talibus ausis.

Nec

QVoniam satis indignanti leniter incipere non convenit] Quid est *satis indignanti*? An *satis indig.* & de Junone capiendum, cujus istud subnectitur? *Heu stirpem invisam, & fatis contraria nostris Fata Phrygum.* Sed hoc nisi sit omnino legendum credam: *satiagenti*, quia & Scriptus, *satis indignanti*, pertinaciter præferebat. Agellius, lib. 9. *Instruebaturque acies à consulibus de vi ac multitud ne hostium satiagentibus.* Mihi certe id blanditur. Et quis ignorat Agellium Macrobiani oris quasi normam? *Pont.*

2. *Satis indignanti*] Est idem quod valde indignanti. Sic enim posteriores hac vocula usi. Noster VI, 2. *Sed quatenus totum locum autoribusq; ponere satis longũ est.* VII. 12. *Dicas quæso, cur tedulita satis calefacilius comprimimus tersque manu sustinemus.* Appulejus II Met. *Oppido puer & satis peregrinus es.* Huic dari solet abruptum principium ob quemcumque irascenti, non solum propter fata. *Satiagenti* vix convenit, nisi penitus desperanti. Et sane vulgatum non tentandum persuadere debuit commentatori codex MS qui illud pertinaciter præferebat. *Gronov.*

Nec initium ſolum tale eſſe debet, ſed omnis ſi fieri poteſt oratio videri pathetica; & brevibus ſententiis ſed crebris figurarum mutationibus debet velut inter æſtus iracundiæ, fluctuare. una ergo nobis Vergiliana oratio pro exemplo ſit:

Heu ſtirpem inviſam.

initium ab ecphoneſi. deinde ſequuntur breves quæſtiunculæ:

Num Sigæis occumbere campis;
Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
Troja viros?

deinde ſequitur hyperbole;

Medias acies, medioſque per ignes
Invenere viam. deinde ironia:

At credo mea numina tandem
Feſſa jacent, odiis aut exſaturata quievi.

deinde auſus ſuos inefficaces queritur:

Per undas
Auſa ſequi, & profugis toto me opponere ponto.

ſecunda poſt hæc hyperbole,

Abſumptæ in Teucros vires cœlique mariſque:

inde diſperſæ querelæ:

Quid Syrtes aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis
Profuit?

jungitur deinde argumentum à minore, ut pathos augeatur:

Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit.

Minor ſcilicet perſona. ideo illud ſequitur;

Aſt ego magna Jovis conjunx.

deinde, cum cauſas quoque contuliſſet, quanto impetu dea dixit?

Infelix quæ memet in omnia verti.

nec dixit, non poſſum perdere Æneam, ſed, *vincor ab Ænea.* deinde confirmat ſe ad nocendum; &, quod proprium eſt iraſcen-

irascentis, etsi desperat perfici posse, tamen impedire contenta est:

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
At trahere atque moras tantis licet addere rebus.
At licet amborum populos exscindere regum.

post hæc in novissimo, quod irati libenter faciunt, maledicit;

Sanguine Trojano & Rutulo dotabere virgo.

& protinus argumentum à simili conveniens ex præcedentibus:

Nec face tantum
Cyssais prægnas ignes enixa jugales.

3 Vides quam sæpe orationem mutaverit ac frequentibus figuris variaverit: quia ira quæ brevis furor est, non potest unum continuare sensum in loquendo. Nec desunt apud eundem orationes misericordiam commoventes. Turnus ad Juturnam:

An miseri fratris letum ut crudele videres?

& idem cum auget invidiam occisorum pro se amicorum,

Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
Murranum.

& idem, cum miserabilem fortunam suam faceret ut victo sibi parceretur:

Vicisti, & victum tendere palmas
Ausonii videre:

id est, quos minime vellem. & aliorum preces orantium vitam:

Per te, per qui te talem genuere parentes.

& similia.

CAP.

3. *Vides quam sæpe orationem mutaverit ac frequentibus figuris variaverit*] Absque libro fuisset non offendissem. Sed erat in illo, *procedentibus.* Festus, *procedere dicebant interdum pro succedere.* Pont.

Ant

CAP. III.

Pathos ab ætate, à fortuna, debilitate, loco, tempore.

NUnc dicamus de habitu pathus, quod est vel in ætate, vel in debilitate, & ceteris quæ sequuntur. eleganter hoc servavit, ut ex omni ætate pathos misericordiæ moveretur. ab infantia:

Infantumque animæ flentes in limine primo.

à pueritia:

Infelix puer atque impar congressus Achilli.

&: ------ *Parvumque patri tendebat Julum.*

Ut non minus miserabile sit periculum in parvo quam in filio. &:

Superest conjunxne Creusa?
Ascaniusque puer?

& alibi: ------- *& parvi casus Juli.*

à juventa vero:

Impositique rogis juvenes ante ora parentum

&: *Pubentesque genæ & juvenili in corpore pallor.*

à senecta:

Dauni miserere senectæ.

&: *Ducitur infelix ævo confectus Aletes.*

&: *Canitiem multo deformat pulvere.*

Movit & à fortuna modo misericordiam, modo indignationem. misericordiam;

Tot quondam populis terrisque superbum
Regnatorem Asiæ. & Sinon:
Et nos aliquod nomenque decusque
Gessimus. &:
Ausoniisque olim ditissimus arvis.

indi-

ANte ora parentum] Nec ille versus ab re, quem subjecerunt veteres: *Pubentesque genæ, juvenili in corpore pallor.* Ubi & MS. habebat, *juvenali.* Ausonius: *Facete, comis, animo juvenali senex.* Justinus lib. 17. *Sed in hac ætate utrique animi juvenales erant.* ex MS. vulgo & ibi *juveniles.* Pont.

2. Illu-

indignationem vero ex verbis Didonis:

& nostris illuserit advena regnis?

eleganter enim ex contemptu Æneæ auget injuriam suam. & Amata;

Exsulibusne datur ducenda Lavinia Teucris?

& Numanus,

Bis capti Phryges.

Movit pathos misericordiæ & ex debilitate:

Ex quo me divum pater atque hominum rex
Fulminis afflavit ventis, & contigit igne.

& alibi:

Et truncas inhonesto vulnere nares.

& de Mezentio:

Attollit in ægrum
Se femur. &:
Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit.

&: *Te decisa suum Laride dextera quærit.*

&: *aterque cruento*
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.

Movit pathos misericordiæ frequenter & à loco:

Cum vitam in silvis inter deserta ferarum
Lustra domosque traho. &:
Libyæ deserta peragro. &:
At nos hinc alii sitientes ibimus Afros,
Pars Scythiam & rapidum Cretæ veniemus Oaxem.

& illud egregie & breviter:

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros.

Iliacos, id est, patriæ muros, quos ipse defenderat, pro quibus efficaciter per decem annorum spatia pugnaverat. & illud, *Nos*

2. *Illuserit advena regnis*] Fortassis & ita reliquerat lib. 4. in asterismo Aquarii Manilius:

Littoribusque novis per luxum illudere ponto.

Non uti vulgatur, *ludere*. Innuit enim novos fabricaturum sive euripos sive lacus, quibus, spreto quasi oceano, insultabitur. Legi, ni fallor, apud Tacitum: *Et quasi in summa abundantia pecuniæ illudere*, quod à Maniliano hoc non admodum discedit aut dissidet. *Idem.*

Vix lumine quarto
Prospexi Italiam.

& Achæmenides:

Tertia jam lunæ se cornua lumine complent. &:
Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas.

CAP. IV.

Pathos à causa, modo, & materia.

FRequens apud illum pathos à causa. revera enim plerumque conficit causa, ut res aut atrox aut miserabilis videatur. ut Cicero in Verrem: *Quo ob sepulturam in carcere necatorum à parentibus rogabatur.* hic enim non jam rogari aut pecuniam exigere, quam ob hanc causam indignum erat. & Demosthenes cum queritur quendam à Midia circumventum ex causa auget invidiam. *Circumvenit*, inquit, *arbitrum, qui inter me atque se integre judicaverat.* ergo & Vergilius egregie sæpe ex hoc loco traxit affectum. [1] *Occiditur*, inquit, *in acie Galesus.* hoc per se non est dignum misericordia belli tempore: sed admovit causam;

Dum paci medium se offert.

Idem alio loco,

Sternitur infelix.

deinde subjicit causam miserabilem;

alieno vulnere:

id est, cum in alium telum esset emissum. & cum Palamedem indigne occisum vellet;

Quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem infando indicio, quia bella vetabat,
Demisere neci.

& Æneas, ut ostenderet magnitudinem timoris sui, bene causam posuit:

& pa-

1 OCciditur, inquit, in acie Galesus] V. c. *Galesus*. Lego, *Halesus*. Virgilius Æneid. 10. *Meurs.* Est apud Virgilium & Halesus & Galesus: sed quem occidi ait poëta, dum paci medium se offert, Galesus dicitur l. vii. ✠. 535. *Gr.*

2. *Paisa*

& pariter comitique onerique timentem

quid Japix, ut contemptis artificiis inglorius, quemadmodum poëta ait, viveret, qualis causa proponitur?

Ille ut depositi proferret fata parentis.

Ex eodem genere est:

Fallit te incautum pietas tua.

hæc enim causa illum hostibus etiam sic miserabilem fecit. sed & Æneas cum hortatur ut sepeliantur occisi quam causam proponit?

Qui sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo.

Nec non & indignatio demonstratur à causa: ut illic;

Multa gemens, ignominiam plagasque superbi
Victoris, tum quos amisit inultus amores.

& illud à causa est ex affectu indignantis,

An solos tangit Atridas
Iste dolor? solisque licet capere arma Mycenis?

& illud: *At tu dictis Albane maneres.*

& illa omnia:

Vendidit hic auro patriam.
Quique ob adulterium cæsi.
Nec partem posuere suis.

Ad pathos movendum nec duos illos prætermisit locos, quos rhetores appellant à modo & à materia. modus est cum dico, *occidit manifeste vel occulte.* Materia est cum dico, *ferro an veneno.* Demosthenes de modo invidiam Midiæ facit, se [2] pulsatum cothurno; Cicero Verri, cum nudum quendam dicit ab eo statuæ impositum. Vergilius non minus evidenter;

Altaria ad ipsa trementem
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati.

&: *capulo tenus abdidit ensem.*

& illa

2. *Pulsatum cothurno*] Non inveniebam in Veteri, *cothurno.* Et tamen tale quid requiritur. *Pont.*

3. *Aqua*

& illa omnia à modo sunt:

Rostroque immanis vultur adunco
Immortale jecur tondens. & reliqua. &:
Quos super atra silex jamjam lapsura cadentique
Imminet assimilis.

Sed & misericordiam à modo sæpe commovet: ut de Orpheo;

Latos juvenem sparsere per agros.

& illud:

Obruit auster 3 aqua involvens navemque virosque.

&: *Saxum ingens volvunt alii.*

&: *Mortua quin etiam jungebat corpora vivis.*

& in Georgicis:

Nec via mortis erat simplex.

& cetera in descriptione morbi. Sed & materia apud rhetores pathos movet; ut dum queritur Cicero flammam ex lignis viridibus factam, atque ibi inclusum fumo necatum: hoc enim à materia est, quoniam hic usus est fumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius veneno. & ideo acerrimum

3. *Aqua involvens navemque viros-que*] Solet enim in ejusmodi semper casu censeri ac notari ipsa potissimum navis, ut cardo videlicet discriminis omnis aut salutis. Observavit quoque Rudente Plautus:

C H. *Pol minime miror, navis si fracta est tibi*
Scelus te & scelestè parta quæ vexit bona.

Sed ejusdem Plauti in re simili locus Trinummo, manifesto non contaminatus solum, Scena, *Salsipotenti*, sed hactenus quodammodo depositus. Verba sunt:

Lætus, lubens laudes ago, & grates gratiasque habeo fluctibus salsis,
Quos penes mei potestas bona, meaque foret & mea vitæ.

Interpres tamen attollere conatus: *Quos penes mei potestas, bonorumque foret & mea vita.* At quis non videt in *mei* & *mea vita* liquido idem iterari? Et taceo supervacuam talem correctionem cum vulgatum ejusdem valoris sive sensus sit. Nam *mei* gignendi casu antique pro *mei* quidni feramus? Deinde quietum & in sua forma relinquendum illud; *mei potestas boni*. Nam *bonum* unitatis numero pro peculio & rebus, Plauti genuinum germanum esse probabimus aliquando, si Deus & Musæ volent, in *Decimationum libris*. Alia itaque via ad medicinam grassandum: Versus, inquam, syllaba unica ad formam illam Maronis sive, quam protuli ex Rudente Plauti augendus, & cetera aperta exibunt ac sana: *Quos penes mei potestas boni, navisque foret & mea vita.* Idem.

 Hic

etiam sensus altior: Nam 5 facturi aliquid ante adversos placamus deos, & sic propitiis supplicamus, ut; *Nigram hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.* Igitur ante placat Cererem nuptura, quæ propter raptum filiæ nuptias execratur; & Apollinem, qui expers uxoris est; & Liberum, qui nisi raptam uxorem habere non potuit. Et sic Junonem conciliavit noster Servius. Cum autem his dictis omnes applausissent, placuit eis audire Eusebium, quo noster Vergilius tanquam rhetor effulsit.

5. *Facturi aliquid ante adversos placamus Deos & sic propitiis supplicamus*] Respexit etiam magnus Hippocrates libro de insomniis: καὶ τοῖς θεοῖς εὔχεσθαι (χρὴ) ἐπὶ μὲν τοῖσιν ἀγαθοῖσιν, ἡλίῳ, Διὶ οὐρανίῳ, Διὶ κτησίῳ, Ἀθηνῇ κτησίῃ, Ἑρμῇ, Ἀπόλλωνι· ἐπὶ δὲ τοῖς ἐναντίοισι, τοῖσιν ἀποτροπαίοισι, καὶ γῇ, καὶ ἥρωσιν ἀποτρόπαια γένεσθαι τὰ χαλεπὰ πάντα. *Et diis supplicare oportet; in secundis rebus, Soli, Iovi cœlesti, Iovi possessori, Minervæ opulentæ, Mercurio, Apollini: In contrariis, diis depellentibus & terræ & heroibus, qui mala ac gravia omnia avertant.* Idem.

AURE-

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inluſtris
[1] CONVIVIORUM QUARTI DIEI SATURNALIORUM
LIBER QUARTUS.

CAP. I.
De affectu movendo ex habitu perſonæ.

2 TUnc Euſebius taliter exorſus eſt: Rhetores omnes orationibus patheticis ſtudere palam eſt, quales multas non erit difficile in Vergilio reperire. Nam Æneam apud inferos Didoni fugienti loquentem inducit:

Invitus Regina tuo de littore ceſſi,
Sed me juſſa Deum
Imperiis egere ſuis.
Siſte gradum teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.

ſubjungit:

3. *Nec magis incepto vultum ſermone movetur,*
Quam ſi dura ſilex aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem corripuit ſeſe, atque inimica refugit.

item

CONviviorum quarti diei] Imo Secundi adhuc; quod monuimus ſub finem libri II. & probamus porro ſub finem VI. Pont.

2. *Tunc Euſebius*] Libri hujus initium, cum hactenus ſimiliter editionibus omnibus exularet, quale excudi curavimus, in Anglicano ſive Veteri deprehendimus. Tantum pro: *orationibus patheticis ſtudere eſt*, ſententia & re exigente refinximus expreſſimusque: *ſtudere palam eſt*. Idem.

3. *Nec magis incepto*] Hucuſque ex MS. Ad oram quod poſuimus, adusque *invitus regina*, memoriæ noſtræ ἀμάρτημα eſt. *Idem.*

Quoniam

item pathos est & in hoc versu;

Obstupuit steteruntque comæ & vox faucibus hæsit.

sed & tota Daretis fatigatio habitu depingitur:

Ast illum fidi æquales genua ægra trahentem
Quassantemque utroque caput, crassumque cruorem
Ore ejectantem.

sociorum quoque ejus trepidationem breviter ostendit:

Galeamque ensemque vocati
Accipiunt.

quasi non sponte accepturi munus, quod erat damnum verecundiæ. ex eodem genere est illud:

Totoque loquentis ab ore
Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis.

Est & in descriptione languoris habitus, ut est tota descritio pestilentiæ apud Thucydidem. &:

Labitur infelix studiorum atque immemor herbæ
Victor equus. &:
Demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus.

Est inter pathe & pudor, ut circa

Deiphobum pavitantem & dira tegentem
Supplicia.

& luctus habitu proditur: ut in Euryali matre;

Expulsi manibus radii; revolutaque pensa;
Evolat infelix.

& Latinus, quia miratur,

Defixa obtutu tenet ora.

& Venus, quia rogatura erat,

Tristior & lacrimis oculos suffusa nitentes.

& Sibylla quia insanit;

Subito non vultus, non color unus,
Non comptæ mansere comæ.

CAP.

CAP. II.

Pathos tenore ipso orationis quomodo exprimatur.

NUnc videamus pathos quod tenore orationis exprimitur. Ac primum quæramus quid de tali oratione rhetorica arte præcipiatur. oportet enim ut oratio pathetica aut ad indignationem aut ad misericordiam dirigatur; quæ à Græcis *οἶκτος* *καὶ δείνωσις* appellantur. horum alterum accusatori necessarium est, alterum reo. & necesse est initium abruptum habeat: [1] quoniam [2] satis indignanti leniter incipere non convenit. ideo apud Vergilium sic incipit Juno:

Quid me alta silentia cogis
Rumpere? & alibi:
Mene incœpto desistere victam?
& alibi:
Heu stirpem invisam & fatis contraria nostris
Fata Phrygum, & Dido:
Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. & eadem:
Pro Jupiter ibit
Hic ait. & Priamus:
At tibi pro scelere exclamat pro talibus ausis.

Nec

Q*Voniam satis indignanti leniter incipere non convenit*] Quid est *satis indignanti*? An *satis indig.* & de Junone capiendum, cujus istud subnectitur? *Heu stirpem invisam, & fatis contraria nostris Fata Phrygum.* Sed hoc nisi sit omnino legendum credam: *satisagenti*, quia & Scriptus, *satis indignanti*, pertinaciter præferebat. Agellius, lib. 9. *Instruebaturque acies à consulibus de vi ac multitud ne hostium satisagentibus.* Mihi certe id blanditur. Et quis ignorat Agellium Macrobiani oris quasi normam? *Pont.*

2. *Satis indignanti*] Est idem quod valde indignanti. Sic enim posteriores hac vocula usi. Noster VI, 2. *Sed quatenus totum locum autoribusq. penetre satis longum est.* VII. 12. *Dicas quæso, cur reducta satis cauda facetius comprimimus & quam manu sustinemus.* Appulejus II Met. *Oppido puer & satis peregrinus es.* Huic dari solet abruptum principium ob quemcunque irascenti, non solum propter fata. *Satisagenti* vix convenit, nisi penitus desperanti. Et sane vulgatum non tentandum persuadere debuit commentatori codex MS qui illud pertinaciter præferebat. *Gronov.*

Nec initium solum tale esse debet, sed omnis si fieri potest oratio videri pathetica; & brevibus sententiis sed crebris figurarum mutationibus debet velut inter æstus iracundiæ, fluctuare. una ergo nobis Vergiliana oratio pro exemplo sit:

Heu stirpem invisam.

initium ab ecphonesi. deinde sequuntur breves quæstiunculæ:

Num Sigæis occumbere campis;
Num capti potuere capi? num incensa cremavit
Troja viros?

deinde sequitur hyperbole;

Medias acies, mediosque per ignes
Invenere viam. deinde ironia:
At credo mea numina tandem
Fessa jacent, odiis aut exsaturata quievi.

deinde ausus suos inefficaces queritur:

Per undas
Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto.

secunda post hæc hyperbole,

Absumptæ in Teucros vires cœlique marisque:

inde dispersæ querelæ:

Quid Syrtes aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
Profuit?

jungitur deinde argumentum à minore, ut pathos augeatur:

Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit.

Minor scilicet persona. ideo illud sequitur;

Ast ego magna Jovis conjunx.

deinde, cum causas quoque contulisset, quanto impetu dea dixit?

Infelix quæ memet in omnia verti.

nec dixit, non possum perdere Æneam, sed, *vincor ab Ænea.* deinde confirmat se ad nocendum; &, quod proprium est irascen-

irascentis, etsi desperat perfici posse, tamen impedire contenta est:

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
At trahere atque moras tantis licet addere rebus.
At licet amborum populos exscindere regum.

post hæc in novissimo, quod irati libenter faciunt, maledicit;

Sanguine Trojano & Rutulo dotabere virgo.

& protinus argumentum à simili conveniens ex præcedentibus:

Nec face tantum
Cyssais prægnas ignes enixa jugales.

3 Vides quam sæpe orationem mutaverit ac frequentibus figuris variaverit: quia ira quæ brevis furor est, non potest unum continuare sensum in loquendo. Nec desunt apud eundem orationes misericordiam commoventes. Turnus ad Juturnam:

An miseri fratris letum ut crudele videres?

& idem cum auget invidiam occisorum pro se amicorum,

Vidi oculos ante ipse meos me voce vocantem
Murranum.

& idem, cum miserabilem fortunam suam faceret ut victo sibi parceretur:

Vicisti, & victum tendere palmas
Ausonii videre:

id est, quos minime vellem. & aliorum preces orantium vitam:

Per te, per qui te talem genuere parentes.

& similia.

CAP.

3. *Vides quam sæpe orationem mutaverit ac frequentibus figuris variaverit*] Absque libro fuisset non offendissem. Sed erat in illo, *procedentibus*. Festus, *procedere dicebant interdum pro succedere*. Pont.

CAP. III.

Pathos ab ætate, à fortuna, debilitate, loco, tempore.

NUnc dicamus de habitu pathus, quod est vel in ætate, vel in debilitate, & ceteris quæ sequuntur. eleganter hoc servavit, ut ex omni ætate pathos misericordiæ moveretur. ab infantia:

Infantumque animæ flentes in limine primo.

à pueritia:

Infelix puer atque impar congressus Achilli.

& : ------ *Parvumque patri tendebat Julum.*

Ut non minus miserabile sit periculum in parvo quam in filio. &:

Superest conjunxne Creusa?
Ascaniusque puer?

& alibi: ——— *& parvi casus Juli.*

à juventa vero:

Impositique rogis juvenes [1] *ante ora parentum*

& : *Pubentesque genæ & juvenili in corpore pallor.*

à senecta:

Dauni miserere senectæ.

& : *Ducitur infelix ævo confectus Aletes.*

& : *Canitiem multo deformat pulvere.*

Movit & à fortuna modo misericordiam, modo indignationem. misericordiam;

Tot quondam populis terrisque superbum
Regnatorem Asiæ. & Sinon:
Et nos aliquod nomenque decusque
Gessimus. &:
Ausoniisque olim ditissimus arvis.

indi-

ANte ora parentum] Nec ille versus ab re, quem sublerunt veteres: *Pubentesque genæ, juvenis in corpore pallor.* Ubi & MS. habebat, *juvenalis.* Ausonius: *Facete, comis, animo juvenalis senex.* Justinus lib. 17. *Sed in hac ætate utrique animi juvenales erant.* ex MS. vulgo & ibi juveniles. Pont.

2. Illu-

indignationem vero ex verbis Didonis:

& nostris : illuserit advena regnis?

eleganter enim ex contemptu Æneæ auget injuriam suam. & Amata;

Exsulibusne datur ducenda Lavinia Teucris?

& Numanus,

Bis capti Phryges.

Movit pathos misericordiæ & ex debilitate:

Ex quo me divum pater atque hominum rex
Fulminis afflavit ventis, & contigit igne.

& alibi:

Et truncas inhonesto vulnere nares.

& de Mezentio:

Attollit in ægrum
Se femur. & :
Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit.

& : *Te decisa suum Laride dextera quærit.*

& : *aterque cruento*
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.

Movit pathos misericordiæ frequenter & à loco:

Cum vitam in silvis inter deserta ferarum
Lustra domosque traho. & :
Libyæ deserta peragro. & :
At nos hinc alii sitientes ibimus Afros,
Pars Scythiam & rapidum Cretæ veniemus Oaxem.

& illud egregie & breviter:

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros.

Iliacos, id est, patriæ muros, quos ipse defenderat, pro quibus efficaciter per decem annorum spatia pugnaverat. & illud, *Nos*

2. *Illuserit advena regnis*] Fortasse & ita reliquerat lib. 4. in ascensu Aquarii Manilius:

Littoribusque novis per luxum illudere ponto.

Non uti vulgatur, *ludere*. Innuit enim novos fabricatorum sive euripos sive lacus, quibus, spreto quasi oceano, [illegible] nabitur. Legi, ni fallor, apud Tacitum: *Et quasi in summa abundantia pecuniæ illudere*, quod à Maniliano hoc non ad modum discedit aut dissidet. *Idem.*

 Occidi-

Nos patriam fugimus. &:

Litora cum patria lacrymans portusque relinquo. &:

Dulces moriens reminiscitur Argos. &:

Ignarum Laurens habet ora Mimanta,
Lyrnesi domus alta, solo Laurente sepulchrum.

&, ut Agamemnonem indigne ostenderet occisum, assumpsit locum:

Prima inter limina dextra
Oppetiit. & illud:

Mœnibus in patriis atque inter tuta domorum.

Sacer vero locus præcipue pathos movet. Occisum inducit Orphea, & miserabiliorem interitum ejus à loco facit:

Inter sacra deum nocturnique orgia Bacchi.

& in eversione Trojæ;

Perque domos & relligiosa deorum
Limina.

Cassandræ quoque raptum vel deminutionem quam miserabilem fecit sacer locus?

Ecce trahebatur à templo adytisque Minervæ.

& alibi:

Divæ armipotentis ad aram
Procubuit.

& Andromache, cum de Pyrrhi nece diceret, ut invidiam occidentis exprimeret:

Excipit incautum patriasque obtruncat ad aras.

& Venus, quod Æneas in mari vexatur ira Junonis, quam invidiose queritur Neptuno de loco?

In regnis hoc ausa tuis?

Fecit sibi pathos & ex tempore:

priusquam
Pabula gustassent Trojæ Xanthumque bibissent.

& Orpheus miserabilis ex longo dolore,

Septem illum totos perhibent ex ordine menses.

& Palinurus:

Vix

Vix lumine quarto
Prospexi Italiam.

& Achæmenides:

Tertia jam lunæ se cornua lumine complent. &:
Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas.

CAP. IV.

Pathos à causa, modo, & materia.

FRequens apud illum pathos à causa. revera enim plerumque conficit causa, ut res aut atrox aut miserabilis videatur. ut Cicero in Verrem: *Quo ob sepulturam in carcere necatorum à parentibus rogabatur.* hic enim non tam rogari aut pecuniam exigere, quam ob hanc causam indignum erat. & Demosthenes cum queritur quendam à Midia circumventum ex causa auget invidiam. *Circumvenit*, inquit, *arbitrum, qui inter me atque se integre judicaverat.* ergo & Vergilius egregie sæpe ex hoc loco traxit affectum. [1] *Occiditur*, inquit, *in acie Galesus.* hoc per se non est dignum misericordia belli tempore: sed admovit causam;

Dum paci medium se offert.

Idem alio loco,

Sternitur infelix.

deinde subjicit causam miserabilem;

alieno vulnere:

id est, cum in alium telum esset emissum. & cum Palamedem indigne occisum vellet;

Quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem infando indicio, quia bella vetabat,
Demisere neci.

& Æneas, ut ostenderet magnitudinem timoris sui, bene causam posuit:

& pa-

[1] *Occiditur, inquit, in acie Galesus*] V. c. *Galesus*. Lego, *Halesus*. Virgilius Æneid. 10. *Meurs.* Est apud Virgilium & Halesus & Galesus: sed quem occidi ait poëta, dum paci medium se offert, Galesus dicitur l. vii. *v.* 535. *Gr.*

 2. *Puisa*

& pariter comitique onerique timentem

quid Japix, ut contemptis artificiis inglorius, quemadmodum poeta ait, viveret, qualis causa proponitur?

Ille ut depositi proferret fata parentis.

Ex eodem genere est:

Fallit te incautum pietas tua.

hæc enim causa illum hostibus etiam sic miserabilem fecit. sed & Æneas cum hortatur ut sepeliantur occisi quam causam proponit?

Qui sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo.

Nec non & indignatio demonstratur à causa: ut illic;

Multa gemens, ignominiam plagasque superbi
Victoris, tum quos amisit multus amores.

& illud à causa est ex affectu indignantis,

An solos tangit Atridas
Iste dolor? solisque licet capere arma Mycenis?

& illud: *At tu dictis Albane maneres.*

& illa omnia:

Vendidit hic auro patriam.
Quique ob adulterium cæsi.
Nec partem posuere suis.

Ad pathos movendum nec duos illos prætermisit locos, quos rhetores appellant à modo & à materia. modus est cum dico, *occidit manifeste vel occulte*. Materia est cum dico, *ferro an veneno*. Demosthenes de modo invidiam Midiæ facit, se [2] pulsatum cothurno; Cicero Verri, cum nudum quendam dicit ab eo statuæ impositum. Vergilius non minus evidenter;

Altaria ad ipsa trementem
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati.

&: *capulo tenus abdidit ensem.*

& illa

2. *Pulsatum cothurno*] Non inveniebam in Veteri, *cothurno*. Et tamen tale quid requiritur. *Pont.*

3. *Aqua*

& illa omnia à modo sunt :

Rostroque immanis vultur adunco
Immortale jecur tondens. & reliqua. &:
Quos super atra silex jamjam lapsura cadentique
Imminet assimilis.

Sed & misericordiam à modo sæpe commovet: ut de Orpheo;

Latos juvenem sparsere per agros.

& illud :

Obruit auster 3 aqua involvens navemque virosque.

&: *Saxum ingens volvunt alii.*

&: *Mortua quin etiam jungebat corpora vivis.*

& in Georgicis :

Nec via mortis erat simplex.

& cetera in descriptione morbi. Sed & materia apud rhetores pathos movet; ut dum queritur Cicero flammam ex lignis viridibus factam, atque ibi inclusum fumo necatum. hoc enim à materia est, quoniam hic usus est fumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius veneno. & ideo acerrimum

3. *Aqua involvens navemque virosque*] Solet enim in ejusmodi semper casu censeri ac notari ipsa potissimum navis, ut cardo videlicet discriminis omnis aut salutis. Observavit quoque Rudente Plautus :

C H. *Pol minime miror, navis si fracta est tibi*
Scelus te & sceleste parta quæ vexit bona.

Sed ejusdem Plauti in re simili locus Trinummo, manifesto non contaminatus solum, Scena, *Salsipotenti*, sed hactenus quodammodo depositus. Verba sunt :

Lætus, lubens laudes ago, & grates gratiasque habeo Neptuno fluctibus salsis,
Quos penes mei potestas bonæ, mieque foret & mea vitæ.

Interpres tamen attollere conatur : *Quos penes mei potestas, bonorumque foret & meæ vitæ.* At quis non videt in *mei* & *meæ vitæ* liquido idem iterari? Et tacto supervacuam talem correctionem cum vulgatum ejusdem valoris sive sensus sit. Nam *mei* gignendi casu antique pro *mei* quidni feramus? Deinde quietum & in sua forma relinquendum illud; *mei potestas boni.* Nam *bonum* unitatis numero pro peculio & rebus, Plauti genuinum germanum esse probabimus aliquando, si Deus & Musæ volent, in *Decimationum libris.* Alia itaque via ad medicinam grassandum : Verius, inquam, syllaba unica ad formam illam Maronis sive, quam protuli ex Rudente Plauti augendus, & cetera aperta exibunt ac sana : *Quos penes mei potestas boni, navisque foret & mea vita.* Idem.

rimum pathos ex hoc motum est. idem facit & cum flagellis cæsum queritur civem Romanum. invenies idem apud Vergilium:

At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit. non ille faces nec fumea tædis.

& reliqua. eleganter autem illius quidem materiam elusit; ex hujus autem vera & vehementi materia expressit iracundiam. & singula quidem enumeravimus, ex quibus apud rhetoras pathos nascitur, quibus ostendimus usum Maronem. sed nonnunquam Vergilius in una re ad augendum pathos duobus aut pluribus locis conjunctis utitur: ut in Turno ab ætate;

Miserere parentis
Longævi. A loco:
Quem nunc mœstum patria Ardea longe
Dividit.

& circa Cassandram ex modo:

Ecce trahebatur.

ex habitu corporis:

Passis Priameïa virgo
Crinibus.

ex loco:

A templo adytisque Minervæ.

& circa Agamemnonem à patria,

Ipse Mycenæus.

à fortuna:

Magnorum ductor Achivum,

à necessitudine:

Conjugis infandum.

à loco: *Prima inter limina*
à caussa: *Subsedit adulter.*

Tacite quoque & quasi per definitionem pathos movere solet, cum res quæ miserationem movet non dilucide dicitur, sed datur intelligi: ut cum Mezentius dicit,

Nunc

Nunc alte vulnus adactum.

quid enim aliud ex hoc intelligendum eſt, quam hoc altum vulnus eſſe amittere filium? & rurſus idem;

Hæc via ſola fuit qua perdere poſſes.

ſed & hic ſcilicet accipiendum eſt perire eſſe amittere filium. & Juturna cum queritur quod adjuvare fratrem prohibeatur;

Immortalis ego,

quid enim ſequitur? non eſt immortalitas in luctu vivere. Hæc, ut dixi, vim definitionis habent, & à poëta eleganter introducta ſunt.

CAP. V.

Pathos à ſimili.

SUnt in arte rhetorica ad pathos movendum etiam hi loci, qui dicuntur circa rem, & movendis affectibus peropportuni ſunt. ex quibus primus eſt à ſimili. hujus ſpecies ſunt tres, exemplum, parabola, imago, Græce παράδειγμα, παραβολὴ, εἰκών. ab exemplo, Vergilius:

Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus
Threicia fretus cithara fidibuſque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit.
Quid Theſea? magnum
Quid memorem Alciden?
Antenor potuit mediis elapſus Achivis.

hæc enim omnia miſericordiam movent; quoniam indignum videtur negari ſibi, quod aliis indultum ſit. deinde vide unde auget invidiam:

Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus.

habes cauſam diſparem *manes* illic *conjugis*, hic *patris*; illic *arceſſere*, hic *videre*.

Threïcia fretus cithara,

hic

1 hic materiam ejus irrisit :

Si fratrem Pollux alterna morte redemit ;
Itque reditque viam totiens.

hoc jam à modo. plus est enim sæpe ire quam semel.

Quid Thesea ? magnum
Quid memorem Alciden ?

hic propter egregias personas non habuit quod minueret, atque augeret; verum quod in illis elucebat, hoc sibi jactat cum his esse commune :

Et mi genus ab Jove summó.

simile est & illud ab indignatione; Quid enim? ait Juno :

Pallasne exurere classem Argivum ?

jam hoc plus est, classem victricem quam reliquias fugientium. Deinde causam minuit ;

Unius ob noxam & furias Ajacis Oïlei.

quam minuit, ut *noxam* diceret, quod levis culpæ nomen est; & *unius*, quod facile possit ignosci ; & *furentis* : ut nec culpa sit. & alibi :

Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit.

vides easdem observationes, *gentem* & *immanem*. deinde aliud exemplum : *Concessit in aras*
Ipse deum antiquam genitor Calydona Dianæ.

antiquam; ut plus honoris accederet ex vetustate. deinde in utroque causam minuit :

Quod scelus aut Lapithis tantum aut Calydone merente ?

2 parabola vero, quoniam magis hoc poetæ convenit, sæpissime pathos movet ; cum aut miserabilem aut iracundum vellet inducere. miserabilem sic ;

Qualis

HIc *materiam ejus irrisit*] Ita erat in Scripto, & retinent codices fere omnes, excepto uno, in quo perperam, *misericordiam*. Nam intelligit *Treïciam citharam & fides canoras*, tenuem quâ ex orco exivit conjugis manes Orpheus. *Pont.*

Hic materiam ejus irrisit.] Lego, *misericordiam ejus irrisit*, ex vet. cod. *Meurs.*

Qualis populea mærens philomela sub umbra.
Qualis commotis excita sacris
Thyas.
Qualem virgineo demessum pollice florem.

& aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus miseratus est. quid de ira?

Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili
Dum fremit ad caulas. &:
Mugitus veluti fugit cum saucius aram
Taurus.

& alia plura similia qui quærit inveniet. Et imago, quæ est à simili pars tertia, idonea est movendis affectibus. ea fit, cum aut forma corporis absentis describitur, aut omnino quæ nulla est fingitur. utrumque Vergilius eleganter fecit. illud prius circa Ascanium:

O mihi sola mei super Astyanactis imago,
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

fingit vero cum dicit:

quam fama secuta est,
Candida succinctam latrantibus inguina monstris.

sed prior forma οἶκτον præstat, hæc δείνωσιν; id est, prior misericordiam commovet, horrorem secunda. sicut alibi:

Et scissa gaudens vadit Discordia palla,
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.

& omnia illa: quæ de forma dixit. Sed & illud nimium pathetice:

Furor impius intus
Sæva sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis fremit horridus ore cruento.

CAP.

2. *Quæ de forma dixit*] In scripto ectas *famæ*, Camerarii editio ad oram, *famæ*. Verisimile est respicere descriptionem *famæ*, apud Maronem. *Pont.*

Nam-

CAP. VI.

Pathos à majori & minori.

DIximus à simili: nunc dicamus à minore pathos à poëta positum. Nempe cùm aliquid proponitur quod per se magnum sit, deinde minus esse ostenditur quam illud quod volumus augeri, sine dubio infinita miseratio movetur. Ut est illud:

O felix una ante alias Priameïa virgo
Hostilem ad tumulum Troiæ sub mœnibus altis
Jussa mori.

primum quod ait *felix*; comparationem sui fecit: deinde posuit à loco; *Hostilem ad tumulum.* & à modo, quod non minus acerbum est, *Jussa mori.* Sic ergo hæc accipienda sunt; quamvis hostilem ad tumulum, quamvis jussa mori; felicior tamen quam ego, quia *sortitus non pertulit ullos.* simile est & illud:

O terque quaterque beati.

& quod de Pasiphaë dicit:

Prœtides implerunt falsis mugitibus agros.

deinde, ut minus hoc esse monstraret;

At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus.

Quid illud? nonne vehementer patheticum est à minore?

Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.

quid hic intelligimus, nisi omnia quæ passus erat minora illi visa quam patris mortem? A majore negaverunt quidam rem augeri posse. sed eleganter hoc circa Didonem Vergilius induxit:

Non aliter quam si immissis ruat hostibus omnis
Karthago, aut antiqua Tyros.

dixit enim non minorem luctum fuisse ex unius morte, quam

quam si tota urbs, quod sine dubio esset majus, ruisset. & Homerus idem fecit:

ὡς εἰ ἅπασα
Ἴλιος ὀφρυόεσσα πυρὶ σμήχοιτο κατ' ἄκρας.

Est apud oratores & ille locus idoneus ad pathos movendum, qui dicitur, *præter spem*. hunc Vergilius frequenter exercuit:

Nos tua progenies cœli quibus annuis arcem.

& cetera. & Dido.

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem;
Et perferre soror potero.

Æneas de Euandro;

Et nunc ille quidem spe multum captus inani
Fors & vota facit. & illud:

Advena nostri,
Quod nunquam veriti sumus, ut possessor agelli
Diceret, hæc mea sunt: veteres migrate coloni.

Invenio tamen posse aliquem ex eo, quod jam speraverit, movere pathos, ut Euander;

Haud ignarus eram quantum nova gloria in armis,
Et prædulce decus.

Oratores ὁμοιοπάθειαν vocant, quotiens de similitudine passionis pathos nascitur, ut apud Vergilium;

Fuit & tibi talis
Anchises genitor.

&: *Patriæ strinxit pietatis imago.*

&: *Subiit cari genitoris imago.*

& Dido:

Me quoque per multos similis fortuna labores.

Est & ille locus ad permovendum pathos, in quo sermo dirigitur vel ad inanimalia vel ad muta. quo loco oratores frequenter utuntur. utrumque Vergilius bene pathetice tractavit; vel cum ait Dido;

Dulces exuviæ dum fata deusque sinebant.

vel cum Turnus:

Tuque optima ferrum
Terra tene. & idem alibi:
Nunc ô [1] *nunquam frustrata vocatus*
Hasta meos.
Rhœbe: diu, res si qua diu mortalibus ulla est,
Viximus.

Facit apud oratores pathos etiam addubitatio, quam Græci ἀπόρησιν vocant. est enim vel dolentis vel irascentis dubitare quid agas.

En quid ago? rursusne procos irrisa priores
Experiar?

& illud de Orpheo:

Quid faceret? quo se rapta bis conjuge ferret?

& de Niso:

Quid faciat? qua vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere?

& Anna permovetur:

Quid primum deserta querar? comitemne sororem?

Et attestatio rei visæ apud rhetores pathos movet. hoc Vergilius sic exsequitur,

Ipse caput nivei fultum Pallantis & ora
Ut vidit, levique patens in pectore vulnus.

& illud: *Implevitque sinus sanguis.*

& : [2] *moriensque suo se in sanguine versat.*

& : *Crudelis nati monstrantem vulnera cernit.*

& : *Ora virum tristi pendebant pallida tabo.*

& : *Volvitur Euryalus leto, pulcrosque per artus*
It cruor.

Vidi

N*unquam frustrata vocatus hasta meos*] Sic cap. 1. Solinus; *olim merens profanæ vocis, nec datum.* Vulgatur tamen, *meritum.* Sed illud scriptum vidimus. *Pont.*

2. *Moriensque suo se in sanguine versat*] Mommentum melius Anglicanus noster: *Suo se in sanguine mersat.* Idem.

3. *Vitrea*

Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro.

Facit hyperbole, id est, nimietas, pathos; per quam exprimitur ira vel misericordia. ira; ut cum forte dicimus: *millies ille perire debuerat.* quod est apud Vergilium:

Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem.

miseratio, cum dicit:

Daphni tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum.

Nascitur præter hæc de nimietate vel amatorium vel alterius generis pathos.

Si mihi non hac lux toto jam longior anno est.

& illud seorsum:

Maria ante exurere Turno
Quam sacras dabitur pinus.

&: *Non si tellurem effundat in undas.*

Exclamatio, quæ apud Græcos ἐκφώνησις dicitur, movet pathos. hæc fit interdum ex persona poëtæ, nonnunquam ex ipsius quem inducit loquentem. ex persona quidem poëtæ est:

Mantua væ misera nimium vicina Cremonæ.
Infelix, utcunque ferent ea fata nepotes.
Crimen amor vestrum.

& alia similia. ex persona vero alterius:

Di capiti ipsius generique reservent.

&: *Di talia Grajis*
Instaurate, pio si pœnas ore reposco.

&: *Di talem terris avertite pestem.*

Contraria huic figuræ ἀποσιώπησις, quod est taciturnitas. nam ut illic aliqua exclamando dicimus; ita hic aliqua tacendo subducimus, quæ tamen intelligere possit auditor. hoc autem præcipue irascentibus convenit. ut Neptunus:

Quos ego. sed motos præstat componere fluctus.

& Mnestheus: *Nec vincere certo.*
Quanquam ô. Sed superent, quibus hoc Neptune dedisti.

& Turnus: *Quanquam ô si solitæ quicquam virtutis adesset.*
& in Bucolicis:

Novimus & qui te transversa tuentibus hircis,
Et quo, sed faciles nymphæ risere, sacello.

Sed & miseratio ex hac figura mota est à Sinone;

Donec Calchante ministro.
Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata revolvo?

Nascitur pathos & de repetitione, quam Græci ἐπαναφορὰν vocant, cum sententiæ ab isdem nominibus incipiunt. hinc Vergilius:

Eurydicen vox ipsa & frigida lingua
Ah miseram Eurydicen anima fugiente vocabat.
Eurydicen toto referebant flumine ripæ. & illud:
Te dulcis conjux, te solo in litore secum,
Te veniente die, te decedente canebat. & illud:
Te nemus Angitiæ, ³ vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevere lacus.

Ἐπιτίμησις, quæ est objurgatio, habet & ipsa pathos: id est, cum objecta isdem verbis refutamus:

Æneas ignarus abest, ignarus & absit.

³ *Vitrea te Fucinus unda*] Apulejus: *videt fontem vitreo latice placidum.* Et possim hujusmodi ad comparationem plurima advocare; sed ego ambitiones illas libens evito: tantum quod tali contentione melius fieri posse putem, non reticebo. Et, recte si judico, tale est apud eundem Apulejum libro Milet 1.

Et haud ita longe radices platani lenis fluvius in speciem placidæ paludis ignavus ibat, argento vel vitro æmulus in colorem. En, inquam, explere latice fontis lacteo. Adsurgit & opertus.

Insimulat enim posterius membrum vitii varietas lectionum. Nam & *laceto* & *laqueo* reperitur in Scriptis. Deinde cum æmulus fuerit iste latex argento vel vitro in colorem, quomodo *lacteus* locum hic habeat? Placuit Grutero, *tacito adsurgit.* Sed cui bono tam insidiosa hic & sollicita surrectio? Omnino ἐπίθετον aliquod hujus *laticis* desiderari existimem, idque à vulgi ore remotius; fueritque ni fallor: *Latice fontis bracteo.* *Bracteam* laminam quandam tenuissimam ex Isidoro & aliis scimus. Hinc *Bracteus* & *bracteum* quod polite & levigatura probe & decenter exasciatum sit, qualis in speciem vel hic amnis depingitur Apulejo. Nec aliter philosophus Seneca *bractealem felicitatem* dixit, quæ externo illo mundo & apparatu spectantium fascinat oculos. Et Prudentius *fulgorem* nominavit *bractealem.* Sed Lucius *bracteus* & *bracteum* maluit, quomodo à *pluvia pluvius* & *pluvium* vulgo frequentamus. In Glossario denique veteri, *Bractea* πέταλον, legend. pro, *Brattea*, quod vulgatur. *Idem.*

AURE-

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inlustris SATURNALIORUM

LIBER QUINTUS.

CAP. I.

Si non aliis, hoc certe præferendum esse Ciceroni Vergilium, quod ille in uno tantum, hic omnibus dicendi generibus excelluerit. De quatuor generibus dicendi, deque duplici stylo.

POst hæc cum paulisper Eusebius quievisset; omnes inter se consono murmure, Vergilium non minus oratorem quam poëtam habendum pronuntiabant; in quo & tanta orandi disciplina, & tam diligens observatio rhetoricæ artis ostenderetur. Et Avienus, Dicas mihi, inquit, volo, doctorum optime, si concedimus, sicuti necesse est, oratorem fuisse Vergilium, si quis nunc velit orandi artem consequi, utrum magis ex Vergilio an ex Cicerone proficiat? Video quid agas, inquit Eusebius, quid intendas, quo me trahere coneris, eo scilicet quo minime volo, ad comparationem Maronis & Tullii. verecunde enim interrogasti uter eorum præstantior, quandoquidem necessario is plurimum collaturus sit, qui ipse plurimum præstat. [1] sed istam mihi necessitatem altam

SEd *istam mihi necessitatem altam & profundam remittas volo*] Scriptura fere referebat, *& profundam rem mittas volo*. Sententiam meam non urgebo pertinaciter, quod tamen injecit suspicio non silebo, compendio nimirum scribendi, elapsam fortassis legitimam lectionem, *necessitatem alteram*. Id certe à re non alienum, ut alluserit obiter ad augurum disciplinam, qui *alteram avem* pro non bona sive improspera usurpabant. Unde postmodum, ut Festus do-

altam & profundam remittas volo: quia non nostrum inter illos tantas componere lites. nec ausim in utramvis partem talis sententiæ auctor videri. hoc solum audebo dixisse, quia facundia Mantuani multiplex & multiformis est, & dicendi genus omne complectitur. ecce enim in Cicerone vestro unus eloquentiæ tenor est ille abundans & torrens & copiosus. oratorum autem non simplex nec una natura est; sed hic fluit & redundat; contra ille breviter & circumcise dicere affectat; tenuis quidam & siccus & sobrius amat quandam dicendi frugalitatem; alius pingui & luculenta & florida oratione lascivit. In qua tanta omnium dissimilitudine unus omnino Vergilius invenitur, qui eloquentiam ex omni genere conflaverit. Respondit Avienus: Apertius vellem me has diversitates sub personarum exemplis doceres. Quatuor sunt, inquit Eusebius, genera dicendi: copiosum; in quo Cicero dominatur: breve, in quo Sallustius regnat: siccum; quod Frontoni adscribitur: pingue & floridum; in quo Plinius Secundus quondam, & [2] nunc nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur. Sed apud unum Maronem hæc quatuor genera reperies. Vis audire illum tanta brevitate dicentem, ut artari magis & contrahi brevitas ipsa non possit?

Et

cet, *Alter pro adverso* subinde dicebatur ac *malo*. Quid? nonne convenienter hic & loco. sic frequentabitur, ubi Avienus Eusebio inopinam illam & odiosam contentionem oggerit atque expetit super Marone videlicet ac Tullio? Scripserit itaque Macrob. *necessitatem a teram & profundam rem mittas volo.* Pont.

2. *Nunc nulli veterum minor, noster Symmachus luxuriatur.* Hic monumentum admodo luculentum idem Scriverius schedâ quadam interpositâ contextui adjecerat, hactenus non publicatum, nuperque adeo in monte Cœlio effossum Romæ.

EVSEBII.

Q. AVRELIO. SYMMACHO. V. C. QVÆST. PRÆT. PONTIFICI MAJORI. CORRECTORI LVCANIÆ. ET. BRITTIORVM COMITI ORDINIS. TERTII PROCONS. AFRICÆ. PRÆT VRB. COS. ORDINARIO ORATORI. DISERTISSIMO Q. FAB. MEMM. SYMMACHVS V. C. PATRI. OPTIMO.

Eusebius autem, qui hoc elogium Symmacho ponit, is idem videtur, qui hoc ipso loco tam præclare de eodem V. C. loquitur, ei eloquentiæ laudem in pingui ac florido dicendi genere attribuens. *Pont.*

Vnde

Et campos ubi Troja fuit.

ecce paucissimis verbis maximam civitatem hausit & absorpsit: non reliquit illi nec ruinam. vis hoc ipsum copiosissime dicat?

Venit summa dies & ineluctabile fatum
Dardanidæ: fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum. ferus omnia Jupiter Argos
Transtulit. incensa Danai dominantur in urbe.
O patria! ô divum domus Ilium, & incluta bello
Mœnia Dardanidum!
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut possit lacrymis æquare dolorem?
Urbs antiqua ruit multos dominata per annos.

Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus, quot hic verbis inundavit? Cedo nunc siccum illud genus elocutionis:

Turnus ut antevolans tardum præcesserat agmen
Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
Improvisus adest, maculis quem Thracius albis
Portat equus, cristaque tegit galea aurea rubra.

hoc idem quo cultu, quam florida oratione, cum libuerit, profertur?

Forte sacer Cybelæ Chloreus olimque sacerdos
Insignis, longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum; quem pellis aënis
In plumam squamis auro conserta tegebat.
Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro
Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu,
Pictus acu tunicas & barbara tegmina crurum.

sed hæc quidem inter se separata sunt. Vis autem videre quemadmodum hæc quatuor genera dicendi Vergilius ipse permisceat, & faciat unum quoddam ex omni diversitate pulcherrimum temperamentum?

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas vires & pabula terræ
Pinguia concipiunt; sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium; atque exsudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua succus in herbas:
Seu durat magis & venas adstringit hiantes,
Ne tenues pluviæ rapidive potentia Solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Ecce dicendi genus quod nusquam alibi deprehendes, in quo nec præceps brevitas, nec infrunita copia, nec jejuna siccitas, nec lætitia pinguis.

Sunt præterea styli dicendi duo dispari moralitate diversi. unus est maturus & gravis; qualis Crasso assignatur. hoc Vergilius utitur, cum Latinus præcipit Turno:

O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci
Virtute exsuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere,

& reliqua.
alter huic contrarius, ardens, & erectus, & infensus; quali est usus Antonius. Nec hunc apud Vergilium frustra desideraveris.

Haud talia dudum
Dicta dabas. morere; & fratrem ne desere frater.

Videsne eloquentiam omni varietate distinctam? quam quidem mihi videtur Vergilius non sine quodam præsagio, quo se omnium profectibus præparabat, de industria sua permiscuisse; idque non mortali sed divino ingenio prævidisse; atque adeo non alium ducem secutus, quam ipsam rerum omnium matrem naturam, hanc prætexuit, velut in musica concordiam sonorum. Quippe si mundum ipsum diligenter inspicias, magnam similitudinem divini illius, & hujus poëtici operis invenies. Nam qualiter eloquentia Maronis

ad

ad omnium mores integra est, nunc brevis, nunc copiosa, nunc sicca, nunc florida, nunc simul omnia, interdum lenis aut torrens: sic terra ipsa, hic læta segetibus & pratis, ibi silvis & rupibus hispida, hic sicca arenis, hic irrigua fontibus, pars vasto aperitur mari. Ignoscite, nec nimium me vocetis, qui naturæ rerum Vergilium comparavi. Intra ipsum enim mihi visum est, si dicerem decem rhetorum, qui apud Athenas Atticas floruerunt, stylos inter se diversos hunc unum permiscuisse.

CAP. II.

Quæ Vergilius traxerit à Græcis: quodque tota Æneis effigiata sit ad exemplar Iliadis atque Odysseæ Homericæ.

TUnc Euangelus irridenti similis, Bene, inquit, opifici deo à rure Mantuano poetam comparas; quem Græcos rhetoras, quorum fecisti mentionem, nec omnino legisse asseveraverim. [1] unde enim Veneto, rusticis parentibus nato, inter silvas & frutices educto, vel levis Græcarum notitia litterarum?

Et Eustathius, Cave, inquit, Euangele, Græcorum quemquam vel de summis auctoribus tantam Græcæ doctrinæ hausisse copiam credas, quantam sollertia Maronis vel-

UNde enim Veneto, rusticis parentibus nato] Legendum, *unde enim Vergilio.* Meurs.

Unde enim huic Veneto] Virgilium *Venetum* vocat, ut alias eundem ἁπλῶς solemus *Mantuanum* dicere. Et addit, *rusticis parentibus nato, inter silvas & frutices educto*, ut ostendat ei nihilominus insignem Græcarum notitiam haud defuisse literarum. Nec mutari ullo pacto eam lectionem debere docebit præterea Servius in Vitâ ejus, ubi inquit: *Fuit Mantuanus, quæ civitas est Venetiæ.* Venetia autem qualis Italiæ sit regio, præter Livium, paucis indicat verbis Florus lib. 3. cap. 3. ubi ait: *Sed in Venetia, quæ ferè in Italia mollissima est.* Mollissimam nimirum dicit, ut intelligamus agrum ibi, ut plerumque, esse depressum & pascuum, silvisque ac fruticibus consitum. Unde eleganter Macrobius ex persona Euangeli irridentis rusticitatem Maronis hæc infert: *Bene, inquit, opifici deo a rure Mantuano poetam comparas; quem Græcos rhetores, quorum fecisti mentionem, nec omnino legisse asseveraverim. Unde enim Veneto, rusticis parentibus nato, inter silvas & frutices educto, vel levis Græcarum notitia literarum?* Pont.

vel assecuta est, vel in suo opere digessit. nam præter philosophiæ & astronomiæ amplam illam copiam, de qua supra disseruimus, non parva sunt alia quæ traxit à Græcis, & carmini suo tanquam illic nata inseruit.

Et Prætextatus: Oratus sis, inquit, Eustathi, ut hæc quoque communicata nobiscum velis, quantum memoria repente incitata suffecerit. Omnes Prætextatum secuti ad disserendum Eustathium provocaverunt. ille sic incipit: Dicturumne me putatis ea quæ vulgo nota sunt? quod Theocritum sibi fecerit pastoralis operis auctorem, ruralis Hesiodum? & quod in ipsis Georgicis tempestatis serenitatisque signa de Arati phænomenis traxerit? vel quod eversionem Trojæ, cum Sinone suo & equo ligneo cæterisque omnibus quæ librum secundum faciunt, à Pisandro pæne ad verbum transscripserit? qui inter Græcos poëtas eminet opere, quod à nuptiis Jovis & Junonis incipiens, universas historias quæ mediis omnibus seculis usque ad ætatem ipsius Pisandri contigerunt, in unam seriem coactas redegerit, & unum ex diversis hiatibus temporum corpus effecerit? in quo opere inter historias cæteras interitus quoque Trojæ in hunc modum relatus est. Quæ fideliter Maro interpretando fabricatus est sibi Iliacæ urbis ruinam. Sed & hæc & talia ut pueris decantata prætereo. Jam vero Æneis ipsa, nonne ab Homero sibi mutuata est errorem primum ex Odyssea, deinde ex Iliade pugnas? quia operis ordinem necessario rerum ordo mutavit, cum apud Homerum prius Iliacum bellum gestum sit, deinde revertenti de Troja error contigerit Vlyssi: apud Maronem vero Æneæ navigatio, bella quæ postea in Italia sunt gesta, præcesserit. Rursus, Homerus in primo cum vellet iniquum Græcis Apollinem facere, causam struxit de sacerdotis injuria. Hic ut Trojanis Junonem faceret infestam, causarum sibi congeriem comparavit. Nec illud cum cura magna relaturus sum, licet (ut existimo) non omnibus observatum, quod

cum

cum primo versu promisisset producturum sese de Trojæ littoribus Æneam :

Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lavinaque venit
Littora.

Ubi ad januam narrandi venit, Æneæ classem non de Troja, sed de Sicilia producit :

Vix e conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti.

Quod totum Homericis filis texit. Ille enim vitans in poëmate historicorum similitudinem, quibus lex est incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem usque perducere : ipse poëtica disciplina à rerum medio cæpit, & ad initium post reversus est. Ergo Vlyssis errorem non incipit à Trojano littore describere, sed facit eum primo navigantem de insula Calypsonis, & ex persona sua perducit ad Phæacas. Illic in convivio Alcinoi regis narrat ipse quemadmodum de Troja ad Calypsonem usque pervenerit . Post Phæacas rursus Ulyssis navigationem usque ad Ithacam ex persona propria poëta describit. Quem secutus Maro, Æneam de Sicilia producit ; cujus navigationem describendo perducit ad Libyam Illic in convivio Didonis narrat ipse Æneas usque ad Siciliam de Troja navigationem suam : & addidit uno versu, quod copiose poëta descripserat :

Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.

Post Africam quoque rursus poëta ex persona sua iter classis usque ad ipsam describit Italiam :

Interea medium Æneas jam classe tenebat
Certus iter.

Quid quod & omne opus Vergilianum velut de quodam Homerici operis speculo formatum est? Nam & tempestas mira imitatione descripta est. Versus utriusque qui volet conferat. ut Venus in Nausicaæ locum Alcinoi filiæ suc-

 cessit.

cessit. ipsa autem Dido refert speciem regis Alcinoi convivium celebrantis. Scylla quoque & Charybdis, & Circe decenter attingitur; & pro Solis armentis Strophades insulæ finguntur. at proconsultatione inferorum descensus ad eos cum comitatu sacerdotis inducitur. ibi Palinurus Epenori, sed & infesto Ajaci infesta Dido, & Tiresiæ consiliis Anchisæ monita respondent. Jam prælia Iliadis & vulnerum non sine disciplinæ perfectione descriptio, & enumeratio auxiliorum duplex & fabricatio armorum & ludicri certaminis varietas ictumque inter reges & ruptum fœdus & speculatio nocturna & legatio reportans à Diomede repulsam Achillis exemplo, & super Pallante ut Patroclo lamentatio; & altercatio ut Achillis & Agamemnonis, ita Drancis & Turni (utrobique enim alter suum, alter publicum commodum cogitabat,) pugna singularis Æneæ atque Turni ut Achillis & Hectoris, & captivi inferiis destinati ut illic Patrocli, hic Pallantis,

Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes; totidem quos educat Usens
Viventes rapit inferias quos immolet umbris.

Quid? quod pro Lycaone Homerico (qui inter fugientes deprehensus non mirum si ad preces confugerat, nec tamen Achilles propter occisi Patrocli dolorem pepercit) simili conditione Magus in medio tumultu subornatus est?

Inde Mago procul infestam contenderat hastam.

& cum ille genua amplectens supplex vitam petisset; respondit:

Belli commercia Turnus
Sustulit ista prior jam tum Pallante perempto.

sed & insultatio Achillis in ipsum Lycaonem jam peremptum in Tarquitium à Marone transfertur. ille ait:

Ενταυ-

Ἐνταυθοῖ νῦν κεῖσο μετ' ἰχθύσιν, οἵ σ' ὠτειλῆς
Αἷμ' ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες. οὐδέ σε μήτηρ
Ἐνθεμένη λεχέεσσι γοήσεται, ἀλλὰ Σκάμανδρος
Οἴσει δινήεις εἴσω ἁλὸς εὐρέα κόλπον, &c.

at hic vester:

Istic nunc metuende jace. & reliqua.

Cap. III.

De diversis Vergilii locis ex Homero traductis.

ET si vultis me & ipsos proferre versus ad verbum pæne translatos, licet omnes præsens memoria non suggerat: tamen qui se dederint obvios annotabo.

Νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.

totam rem quanto compendio lingua ditior explicavit? vester, licet periodo usus, idem tamen dixit:

Adduxit longe, donec curvata coirent
Inter se capita, & manibus jam tangeret æquis
Læva aciem ferri, dextro nervoque papillam.

ille ait:

οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα.
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
Νηὸς ὕπερ γλαφυρῆς· ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.

Nec jam amplius ulla
Apparet tellus, cœlum undique & undique pontus.

Πορφύρεον δ' ἄρα κῦμα περιστάθη οὔρεϊ ἶσον
Κυρτωθέν.

Curvata in montis faciem circumstetit unda.

& de tartaro ille ait:

Τόσσον ἔνερθ' ἀΐδεω, ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης.

Bis patet in præceps tantum, tenditque sub umbras,
Quantus ad æthereum cœli suspectus olympum.

Αὐτὰρ

αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο.
Postquam exempta fames, & amor compressus edendi.
Ὣς ἔφατ' εὐχόμενος, τοῦ δ' ἔκλυε μητίετα Ζεύς.
Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.
Νηῶν μὲν οἱ ἀπώσασθαι πόλεμόν τε μάχην τε
Δῶκε, σόον δ' ἀνένευσε μάχης ἐξαπονέεσθαι.
Audiit, & Phœbus voti succedere partem
Mente dedit, partem volucres dispersit in auras.
Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παίδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται,
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

& alibi ille ait:

Καὶ τότ' Ὀδυσσῆος λύτο γούνατα, καὶ φίλον ἦτορ.
Ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν.

& alibi.
hic de duobus unum fabricatus est:

Extemplo Æneæ solvuntur frigore membra.
Πότνι' Ἀθηναίη, ἐρυσίπτολι, δῖα θεάων,
Ἆξον δὴ ἔγχος Διομήδεος, ἠδὲ καὶ αὐτὸν
Πρηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων.
Armipotens præses belli Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipsum
Pronum sterne solo, portisque effunde sub ipsis.
Ἥτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.

ille de somno ait:

Καὶ τῷ νήδυμος ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε
Νήγρετος ἥδιστος θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς.

hic posuit:

Dulcis

Dulcis & alta quies placidaque simillima morti.

Ἀλλ' ἔκ τοι ἐρέω, καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι,
Ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔ ποτε φύλλα καὶ ὄζους
Φύσει, ἐπειδὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν,
Οὐδ' ἀναθηλήσει, περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψεν,
Φύλλα τε καὶ φλοιόν. νῦν αὖτέ μιν υἷες ἀχαιῶν
Ἐν παλάμης φορέουσι δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστας
Πρὸς Διὸς εἰρύαται.

Ut sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Nunquam fronde levi fundet virgulta neque umbram,
Cum semel in silvis imo de stirpe recisum
Matrę caret, posuitque comas & brachia ferro,
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Inclusit, patribusque dedit gestare Latinis.

Sed jam si videtur à collatione versuum translatorum facesso; ut nec uniformis narratio pariat ex satietate fastidium, & sermo ad alia non minus præsenti causæ apta vertatur. Perge quæso, inquit Avienus, omnia quæ Homero subtraxit investigare. Quid enim suavius quam duos præcipuos vatęs audire idem loquentes? quia cum tria hæc ex æquo impossibilia judicentur vel Jovi fulmen vel Herculi clavam vel versum Homero subtrahere (quod, etsi fieri possent, alium tamen nullum deceret vel fulmen præter Jovem jacere, [1] vel certare præter Herculem robore, vel canere quod cecinit Homerus) hic opportune in opus suum quæ prior vates dixerat transferendo fecit ut sua esse credantur. ergo pro voto omnium feceris si cum hoc cœtu communicata velis quæcunque à vestro noster poëta mutuatus est. Cedo igitur, Eustathius ait, Vergilianum volumen: quia locos ejus singulos inspiciens Homericorum versuum

VEl certare præter Herculem robore] Scriptus, *clarere præter Herculem*, non absone; nam ut verba Firmiani sunt, *Hercules ob virtutem clarissimus*. cap. 9. lib. 1. *Pont.*

Volu-

versuum promptius admonebor. cumque Symmachi jussu famulus de bibliotheca petitum librum detulisset, temere volvit Eustathius ut versus, quos fors obtulisset, inspiceret. &, Videte, inquit, portum ad civitatem Didonis ex Ithaca migrantem:

Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
Frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc vastæ rupes geminique minantur
In cœlum scopuli; quorum sub vertice late
Æquora tuta silent. tum silvis scena coruscis
Desuper horrentique atrum nemus imminet umbra,
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum,
Intus aquæ dulces vivoque sedilia saxo,
Nympharum domus. his fessas non vincula naves
Ulla tenent: unco non alligat anchora morsu.
Φόρκυνος δέ τις ἐστὶ λιμὴν ἁλίοιο γέροντος,
Ἐν δήμῳ Ἰθάκης, δύο δὲ προβλῆτες ἐν αὐτῷ
Ἀκταὶ ἀποῤῥῶγες λιμένος ποτιπεπτηυῖαι.
Αἵ τ᾽ ἀνέμων σκεπόωσι δυσαήων μέγα κῦμα
Ἔκτοθεν· ἔντοσθεν δὲ ἄνευ δεσμοῖο μένουσι
Νῆες ἐΰσσελμοι, ὅταν ὅρμου μέτρον ἵκωνται.
Αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος τανύφυλλος ἐλαίη.
Ἀγχόθι δ᾽ αὐτῆς ἄντρον ἐπήρατον ἠεροειδὲς
Ἱρὸν νυμφάων, αἳ νηϊάδες καλέονται.
Ἐν δὲ κρητῆρές τε καὶ ἀμφιφορῆες ἔασιν
Λάϊνοι, ἔνθα δ᾽ ἔπειτα τιθαιβώσσουσι μέλισσαι.

CAP. IV.

De iis quæ in primo Æneidos sunt ex Homero traducta.

ET cum rogasset Avienus ut non sparsim, sed ab initio per ordinem annotaret: ille manu retractis in calcem foliis, sic exorsus est:

Æole, namque tibi divûm pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus & tollere vento.

Κεῖνον γὰρ ταμίην ἀνέμων ποίησε Κρονίων,
Ἠμὲν παυέμεναι ἠδ' ὀρνύμεν ὅν κ' ἐθέλῃσι.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopeiam
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.

Ἀλλ' ἴθ', ἐγὼ δέ κέ τοι Χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων
Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν,
Πασιθέην, ἧς αἰὲν ἱμείρεαι ἤματα πάντα.

Tempestas Æneæ Æolo concitante cum allocutione ducis res suas conclamantis de Ulyssis tempestate & allocutione descripta est; in qua Æoli locum Neptunus obtinuit. versus quoniam utrobique multi sunt, non inserui, qui volet legere, ex hoc versu habebit exordium:

Hæc ubi dicta: cavum conversa cuspide montem.

& apud Homerum de primo Odysseæ:

Ὣς εἰπὼν σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον,
Χερσὶ τρίαιναν ἑλών. πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας
Παντοίων ἀνέμων.

Ut primum lux alma data est: exire, locosque
Explorare novos, quas vento accesserit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) hominesne feræne
Quærere constituit, sociisque exacta referre.

Ἀλλ' ὅτε δὴ τρίτον ἦμαρ ἐϋπλόκαμος τέλεσ' Ἠώς,
Δὴ τότ' ἐγὼν ἐμὸν ἔγχος ἑλὼν καὶ φάσγανον ὀξὺ,

Καρπα-

Καρπαλίμως παρὰ νηὸς ἀνήϊον ἐς περιωπὴν,
Εἴ πως ἔργα ἴδοιμι βροτῶν, ἐνοπήν τε πυθοίμην.

Nulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum,
O quam te memorem virgo, namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat, ô dea certe
An Phœbi ſoror, an nympharum ſanguinis una.

Γουνοῦμαί σε ἄνασσα. θεός νύ τις, ἢ βροτός ἐσσι.
Εἰ μέν τις θεός ἐσσι, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
Ἀρτέμιδί σε ἔγωγε Διὸς κούρῃ μεγάλοιο
Εἶδός τε, μέγεθός τε, φυήν τ' ἄγχιστα ἐΐσκω.

O dea ſi prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales noſtrorum audire laborum:
Ante diem clauſo componet veſper olympo.

τίς κεν ἐκεῖνα
Πάντα γε μυθήσαιτο κατὰ θνητῶν ἀνθρώπων.
Οὐδ' εἰ πεντάετές γε καὶ ἑξάετες παραμίμνων
Ἐξερέοις ὅσα κεῖθι πάθον κακὰ δῖοι Ἀχαιοί.

At Venus obſcuro gradientes aëre ſepſit,
Et multo nebulæ circum dea fudit amictu;
Cernere ne quis eos neu quis contingere poſſit,
Moliriue moram aut veniendi poſcere cauſas.

Καὶ τότ' Ὀδυσσεὺς ὦρτο πόλιν δ' ἴμεν, ἀμφὶ δ' Ἀθήνη
Πολλὴν ἠέρα χεῦε φίλα φρονέουσ' Ὀδυσῆϊ,
Μήτις Φαιήκων μεγαθύμων ἀντιβολήσας
Κερτομέοι τ' ἐπέεσσι, καὶ ἐξερέοιθ' ὅτις εἴη.

Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros: quam mille ſecutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades. illa pharetram
Fert humero, gradienſque deas ſupereminet omnis.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem ſe læta ferebat.

Οἵη

Οἵη δ' Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὔρεος ἰοχέαιρα
Ἢ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον, ἢ Ἐρύμανθον
Τερπομένη κάπροισι, καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι,
Τῇ δέ θ' ἅμα νύμφαι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο
Ἀγρονόμοι παίζουσι, γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ,
Πασάων δ' ὕπερ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι,
Ὡς ἥγ' ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἀδμής.

Restitit Æneas claraque in luce refulsit,
Os humerosque deo similis. namque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix lumenque juventæ
Purpureum & lætos oculis afflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariusve lapis circundatur auro.

Αὐτὰρ κακκεφαλῆς χεῦεν πολὺ κάλλος Ἀθήνη,
Μείζονά τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσονα· κὰδ δὲ κάρητος.
Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
Ὡς δ' ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνὴρ
Ἴδρις, ὃν Ἥφαιστος δέδαεν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη
Τέχνην παντοίην, χαρίεντα δὲ ἔργα τελείει,
Ὡς μὲν τῷ περίχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις.

Coram quem quæritis adsum
Troius Æneas Libycis ereptus ab undis.

Ἔνδον μὲν δὴ ὅδ' αὐτὸς ἐγὼ κακὰ πολλὰ μογήσας,
Ἤλυθον εἰκοστῷ ἔτεϊ ἐς πατρίδα γαῖαν.

CAP. V.

Quæ in secundo Æneidos traducta sint ab Homero.

Conticuere omnes intentique ora tenebant.

Ὡς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ.

Infandum regina jubes renovare dolorem,

Trojanas ut opes & lamentabile regnum
Eruerint Danai.

Ἀργαλέον βασίλεια διηνεκέως ἀγορεῦσαι
Κήδε᾽ ἐπεί μοι πολλὰ δόσαν θεοὶ οὐρανίωνες.

Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ;
Et molem mirantur equi: primusque Timœtes
Duci intra muros hortatur & arce locari,
Sive dolo, seu jam Trojæ sic fata ferebant.
At Capys & quorum melior sententia menti
Aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
Præcipitare jubent, subjectisque urere flammis,
Aut terebrare cavas uteri & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Ὡς ὁ μὲν εἱστήκει, τοὶ δ᾽ ἄκριτα πόλλ᾽ ἀγόρευον
Ἥμενοι ἀμφ᾽ αὐτόν· τρίχα δὲ σφίσιν ἥνδανε βουλή,
Ἠὲ διατμῆξαι κοῖλον δόρυ νηλέϊ χαλκῷ·
Ἢ κατὰ πετράων βαλέειν ἐρύσαντας ἐπ᾽ ἄκρας·
Ἢ ἐάαν μέγ᾽ ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον εἶναι,
Τῇ περ δὴ καὶ ἔπειτα τελευτήσεσθαι ἔμελλεν.
Αἶσα γὰρ ἦν ἀπολέσθαι, ἐπὴν πόλις ἀμφικαλύψῃ
Δουράτεον μέγαν ἵππον, ὅθ᾽ εἵατο πάντες ἄριστοι
Ἀργείων, Τρώεσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες.

Vertitur interea cœlum, & ruit oceano nox
Involvens umbra magna terramque polumque.

Ἐν δ᾽ ἔπεσ᾽ ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.
Ἕλκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.

Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis,
Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignes.

Ὢ πόποι, ἦ μάλα δὴ μαλακώτερος ἀμφαφάασθαι
Ἕκτωρ, ἢ ὅτε νῆας ἐνέπρησεν πυρὶ κηλέῳ.

juvenisque Chorebus

Mygdo-

Mygdonides, illis qui ad Trojam forte diebus
Venerat insano Cassandræ incensus amore,
Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.

Πέφνε γὰρ Ὀθρυονῆα Καβησόθεν ἔνδον ἐόντα,
Ὅς ῥα νέον πολέμοιο μετὰ κλέος εἰληλούθει.
Ἤτεε δὲ Πριάμοιο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην,
Κασσάνδρην ἀνάεδνον· ὑπέσχετο δὲ μέγα ἔργον,
Ἐκ Τροίης ἀέκοντας ἀπωσέμεν υἷας Ἀχαιῶν,
Τῷ δ' ὁ γέρων Πρίαμος ὑπέσχετο καὶ κατένευσε
Δωσέμεναι. ὁ δὲ μάρναθ' ὑποσχεσίῃσι πιθήσας.

Sic animis juvenum furor additus. inde lupi ceu
Raptores, atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus exspectant siccis, per tela per hostes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediaque tenemus
Urbis iter. nox atra cava circumvolat umbra.

Βῆ ῥ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, ὅς τ' ἐπιδευὴς
Δηρὸν ἔῃ κρειῶν, κέλεται δέ ἑ θυμὸς ἀγήνωρ.
Μήλων πειρήσοντα, καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.
Εἴπερ γάρ χ' εὕρῃσι παρ' αὐτόφι βώτορας ἄνδρας
Σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα,
Οὔ ῥά τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δίεσθαι·
Ἀλλ' ὅγ' ἄρ' ἥρπαξε μετάλμενος ἠὲ καὶ αὐτὸς
Ἔβλητ' ἐν πρώτοισι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι.

Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit
Attollentem iras & cærula colla tumentem.
Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.

Ὡς δ' ὅτε τίς τε δράκοντα ἰδὼν παλίνορσος ἀπέστη
Οὔρεος ἐν βήσσῃς, ὑπό τε τρόμος ἔλλαβε γυῖα,
Ἂψ τ' ἀνεχώρησεν, ὦχρός τέ μιν εἷλε παρειάς.

Ὡς αὖθις καθ' ὅμιλον ἔδυ Τρώων ἀγερώχων.
Δείσας Ἀτρέος υἱὸν Ἀλέξανδρος θεοειδής.

Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positis novus exuviis nitidusque juventa,
Lubrica convolvit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & linguis micat ore trisulcis.

Ὡς δὲ δράκων ἐπὶ χειῇ ὀρέστερος ἄνδρα μένῃσι,
Βεβρωκὼς κακὰ φάρμακ' ἔδυ δέ τέ μιν χόλος αἰνός·
Σμερδαλέον δὲ δέδορκεν, ἑλισσόμενος περὶ χειῇ.
Ὡς Ἕκτωρ, ἄσβεστον ἔχων μένος, οὐχ ἀνεχώρει.

Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis
Exiit, oppositasque erupit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
Cum stabulis armenta trahit.

Ὡς δ' ὁπότε πλήθων ποταμὸς πεδίονδε κάτεισι
Χειμάρρους κατ' ὄρεσφιν, ὀπαζόμενος Διὸς ὄμβρῳ,
Πολλὰς δὲ δρῦς ἀζαλέας, πολλὰς δέ τε πεύκας
Εἰσφέρεται, πολλὸν δέ τ' ἀφυσγετὸν εἰς ἅλα βάλλει.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter frustra comprensa manus effugit imago
Par levibus ventis, volucrique simillima fumo.

Τρὶς μὲν ἐφορμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει,
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν, σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ,
Ἔπτατ'· ἐμοὶ δ' ἄχος ὀξὺ γενέσκετο κηρόθι μᾶλλον.

CAP.

VOlucrique simillima fumo] Ita conceptus etiam in scriptis hic versus. Vulgo, ut notum, *simillima somno.* Sed dixit & alibi Maro: *Et tenuis fugit ceu fumus in auras.* Et apud Sophoclem lego: καπνοῦ σκιά. Nolo tamen magnopere defendere. *Pont.*

Nec

CAP. VI.

Tertius & quartus Æneidos quæ habeant ab Homero sumpta.

ALia tempestas Æneæ hic & illic Ulyssis numerosis ambæ versibus. sed incipiunt hæc ita:

Postquam altum tenuere rates, nec jam amplius ullæ.

ille ait:

Ἀλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
Νηὸς ὕπερ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.

Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
Sint puer.

Δῶρόν τοι καὶ ἐγὼ τέκνον φίλε τοῦτο δίδωμι
Μνῆμ' Ἑλένης χειρῶν.

Tendunt vela noti. fugimus spumantibus undis,
Qua cursum ventusque gubernatorque vocabant.

Ἡμεῖς δ' ὅπλα ἕκαστα πονησάμενοι κατὰ νῆα
Ἥμεθα, τὴν δ' ἄνεμός τε κυβερνήτης τ' ἴθυνεν.

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
Ora exsertantem & naves in saxa trahentem.
Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pube tenus; postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas utero commissa luporum.
Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni.

Cessan-

NEc jam amplius ullæ. Apparent terræ] Seneca Troade non dissimiliter:
Et nihil præter mare cum viderent
Unici terris homines relicti.
Quod ex Scripto ita [illegible], quum in excusis sit relicti. Pont.

Viuo

Cessantem longos & circumflectere cursus,
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, & caeruleis canibus resonantia saxa.

Homerus de Charybdi:

Ἔνθεν μὲν γὰρ Σκύλλ᾽, ἑτέρωθι δὲ δῖα Χάρυβδις
Δεινὸν ἀνερροίβδησε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ.
Ἤτοι ὅτ᾽ ἐξεμέσειε, λέβης ὣς ἐν πυρὶ πολλῷ,
Πᾶσ᾽ ἀναμορμύρεσκε κυκωμένη, ὑψόσε δ᾽ ἄχνη
Ἄκροισι σκοπέλοισιν ἐπ᾽ ἀμφοτέροισιν ἔπιπτεν.
Ἀλλ᾽ ὅτ᾽ ἀναβρέξειε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ,
Πᾶσ᾽ ἔντοσθε φάνεσκε κυκωμένη, ἀμφὶ δὲ πέτρη
Δεινὸν ἐβεβρύχει, ὑπένερθε δὲ γαῖα φάνεσκε
Ψάμμῳ κυανέη· τοὺς δὲ χλωρὸν δέος ᾕρει.

Homerus de Scylla:

Ἔνθα δ᾽ ἐνὶ Σκύλλη ναίει δεινὸν λελακυῖα·
Τῆς ἤτοι φωνὴ μὲν ὅση σκύλακος νεογιλλῆς
Γίνεται· αὐτὴ δ᾽ αὖτε πέλωρ κακὸν· οὐδέ κέ τίς μιν
Γηθήσειεν ἰδὼν, οὐδ᾽ εἰ θεὸς αἰτιάσειεν.
Τῆς ἤτοι πόδες εἰσὶ δυώδεκα πάντες ἄωροι.
Ἓξ δέ τέ οἱ δειραὶ περιμήκεες, ἐν δὲ ἑκάστῃ
Σμερδαλέη κεφαλή. ἐν δὲ τρίστοιχοι ὀδόντες,
Πυκνοὶ καὶ θαμέες, πλεῖοι μέλανος θανάτοιο.
Μέσση μέν τε κατὰ σπείους κοίλοιο δέδυκεν
Ἔξω δ᾽ ἐξίσχει κεφαλὰς δεινοῖο βερέθρου·
Αὐτοῦ δ᾽ ἰχθυάᾳ σκόπελον περιμαιμώωσα
Δελφῖνάς τε κύνας τε, καὶ εἴποθι μεῖζον ἕλῃσι
Κῆτος, ἃ μυρία βόσκει ἀγάστονος ἀμφιτρίτη.

O mihi sola mei super Astyanactis imago!
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

Κείνου γὰρ τοιοίδε πόδες, τοιαίδε τε χεῖρες,
Ὀφθαλμῶν τε βολαὶ, κεφαλή τ᾽, ἐφύπερθέ τε χαῖται.

Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere;
Ter spumam elisam & rorantia vidimus astra.

Τῷ δ' ὑπὸ δῖα χάρυβδις ἀναρροιβδεῖ μέλαν ὕδωρ.
Τρὶς μὲν γάρ τ' ἀνίησιν ἐπ' ἤματι, τρὶς δ' ἀναρροιβδεῖ.

v. Qualis coniecta cerva sagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
Nescius. illa fuga silvas saltusque peragrat
Dictaeos, haeret lateri letalis harundo.

Ἀμφ' ἔλαφον κεραὸν βεβλημένον, ὅν τ' ἔβαλ' ἀνὴρ
Ἰῷ ἀπὸ νευρῆς, τὸν μέν τ' ἤλυξε πόδεσσιν,
Φεύγων ὄφρ' αἷμα λιαρὸν καὶ γούνατ' ὀρώρει.

Dixerat. ille patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea; quae sublimem alis sive aequora iuxta
Seu terram rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit. hac animas ille evocat Orco
Pallentes, alias sub tartara tristia mittit:
Dat somnos adimitque; & lumina morte resignat.
Illa fretus agit ventos & turbida tranat
Nubila.

Ὣς ἔφατ'. οὐδ' ἀπίθησε διάκτορος ἀργειφόντης.
Αὐτίκ' ἔπειθ' ὑπὸ ποσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
Ἀμβρόσια, χρύσεια, τά μιν φέρον, ἠμὲν ἐφ' ὑγρὴν,
Ἠδ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν, ἅμα πνοιῇς ἀνέμοιο.
Εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει
Ὧν ἐθέλει, τοὺς δ' αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει.
Τὴν μετὰ χερσὶν ἔχων πέτετο κρατὺς ἀργειφόντης.

Ac velut annoso validam cum robore quercum
Alpini Boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant; it stridor: & alte
Consternunt terram concusso stipite frondes.

Ipsa hæret scopulis; & quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in tartara tendit.

Οἷον δὲ τρέφει ἔρνος ἀνὴρ ἐριθηλὲς ἐλαίης
Χώρῳ ἐν οἰοπόλῳ, ὅθ' ἅλις ἀναβέβρυχεν ὕδωρ
Καλὸν, τηλεθάον. τὸ δέ τε πνοιαὶ δονέουσιν
Παντοίων ἀνέμων, καί τε βρύει ἄνθεϊ λευκῷ·
Ἐλθὼν δ' ἐξαπίνης ἄνεμος σὺν λαίλαπι πολλῇ
Βόθρου τ' ἐξέστρεψε καὶ ἐξετάνυσσ' ἐπὶ γαίῃ.

Et jam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

Ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
Ὤρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσιν.
Ἠὼς μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν.

CAP. VII.

Quæ in quinto & sexto libris Vergilius Homero sit mutuatus.

UT Pelagus tenuere rates; nec jam amplius ulla
Occurrit tellus; maria undique & undique cælum:
Olli cæruleus supra caput adstitit imber
Noctem hiememque ferens, & inhorruit unda tenebris.

Ἀλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα·
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων.

1 *Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat*
[illegible] *Anchi-*

VInaque fundebant pateris, animamque vocabant. Anchisæ magni, manesque Acheronte remissos] Geminus quidem sed controversius apud Tibullum locus lib. 3. Elegia 2. Ego ut relictum poëtæ credo, appingam:

Præfatæ ante meos manes, animamque rogatæ,
Perfusæque pias ante liquore manus.

Nam ita editiones omnes vetustæ & optima illa Scaligeri membrana. Maluerunt tamen correctores, *animamque precatæ.* quod putabant *rogari* non dici ut *precari*. At ego existimo omnino, imo non aliter accipiendum, quam illud Maronis *animamque vocabant*. Extulit enim Tibullus *animamque rogatæ* ἀρχαϊκῶς patiendi potius quam agendi verbo. Valerius Maxim. *Spreto mortali habitu, divinum captatum est.* Item Solinus

Anchisæ magni, manesque Acheronte remissos.

Οἶνον ἀφυσσόμενος χαμάδις χέε, δεῦε δὲ γαῖαν,
Ψυχὴν κικλήσκων Πατρόκλῆος δειλοῖο.

Levibus huic hamis consertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoënta sub Ilio alto.

Δώσω οἱ θώρηκα τὸν ἀστεροπαῖον ἀπηύρων
Χάλκεον, ᾧ περὶ χεῦμα φαεινοῦ κασσιτέροιο
Ἀμφιδεδίνηται.

& cursorum certamen utrobique simile. & quia versibus est apud utrunque numerosis, locum loco similem lector inveniet. initia hæc sunt:

Hæc ubi dicta, locum capiunt, signoque repente.

Σταν δὲ μεταστοιχεί, σήμηνε δὲ τέρματ' Ἀχιλλεύς.

Pugilum certamen incipit apud hunc:

Constitit in digitos extemplo arrectus uterque.

apud illum:

Ἀντα

linus si cum scriptis legatur: *Egredientem in littore occurrens honoratus est.* nam vulgo, *honoravit eum.* Deinde *rogare* & *vocare* quam cognata sint docet vel illo Apulejus, *clamitans rogansque vicinos.* Et Macrobius noster lib. 1. cap. 2. *ad cœnam tum rogatus.* Et dum bella adeo occasio est, addo vocem *rogare*, ἁπλῶς veteribus frequentatam in solennibus conviviorum invitationibus, quomodo *vocare* usurpatum, aliis abunde disputatum. Apulejus 1. Milel. *Et ecce Fotis ancilla, Rogat te, inquit, hospes. At ego jam inde Milonis abstinentiæ cognitor, excusavi comiter.* Iterum lib. 3. *Et ecce quidam intro currens famulus, Rogat te, inquit, tua parens Byrrhena, & convivii cui te sero despondisti, jam appropinquantis admonet.* His adde hunc ex interprete Apollonii Tyrii locum: *Athenagoras ait ad unum de servis Ardalini nomine, Dabo tibi duos aureos, tantum descende, & dic ei, Rogat te Athenagoras princeps civitatis hujus, procede de tenebris ad lucem.* Hoc cum ita sit, Lucii, qua locutione, parentem Plautum hanc etiam ad formam redigendum censeo, Captivis, Scena *Adverte animum:*

H eg. *Age sis roga emptum.* Pa. *nisi qui meliorem afferat.*

Ita enim editur, at animo meo confuse. Nec minus intricate Lambinus, H eg. *emptum nisi.* Dico distinguendum legendumque: H eg. *Age sis, rogo.* Par. *emptum nisi qui.* Observavit quoque Mostellaria: *Hic apud nos hodie cœnes, te rogo.* Clarissime itaque liquere puto, *præfatæ ante meos manes animamque rogatæ*, idem valere ac si dixerit, *ubi manes meos præfatæ eritis atque animam rogaveritis*, id est, *vocaveritis*, quod erat demonstrandum. *Pont.*

 Nam

Αὐτὼ δ' ἀνασχομένω χερσὶ στιβαρῇσιν ἅμ' ἄμφω
Σύν ῥ' ἔπεσον, σὺν δέ σφι βαρεῖαι χεῖρες ἔμιχθεν.

Si velis comparare certantes sagittis: invenies hæc utriusque principia:

Protinus Æneas celeri certare sagitta.

Αὐτὰρ ὁ τοξευτῆσι τίθει ἰόεντα σίδηρον,
Κὰδ δ' ἐτίθει δέκα μὲν πελέκεας, δέκα δ' ἡμιπέλεκκα.

capita locorum, ubi longa narratio est, dixisse sufficiet; ut quid unde natum sit lector inveniat.

Dixerat; & tenues fugit ceu fumus in auras.

Ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὸς ἠΰτε καπνὸς
Ὤχετο τετριγυῖα.

Æneas, quo deinde ruis, quo proripis? inquit.
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Ter conatus erat collo dare brachia circum,
Ter frustra comprensa manus effugit imago.

Ὣς ἔφατ'. αὐτὰρ ἔγωγ' ἔθελον φρεσὶ μερμηρίξας
Μητρὸς ἐμῆς ψυχὴν ἑλέειν κατατεθνειυίης.
Τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει·
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν, σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ,
Ἔπτατο.

Sepultura Palinuri formata est de Patrocli sepultura. hæc incipit:

Principio pinguem tædis & robore secto.

illa sic:

Οἱ δ' ἴσαν ὑλοτόμους πελέκεας μετὰ χερσὶν ἔχοντες.

& alibi:

Κηδεμόνες δὲ παρ' αὖθι μένον, καὶ νήεον ὕλην.
Ποίησαν δὲ πυρὴν ἑκατόμπεδον ἔνθα καὶ ἔνθα,

ipsa vero utriusque tumuli insignia quam paria?

At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imponit suaque arma viro remumque tubamque

Monte

Monte sub aerio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per secula nomen.

Αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρός τ' ἐκάη καὶ τεύχεα νεκροῦ,
Τύμβον χεύαντες, καὶ ἐπὶ στήλην ἐρύσαντες,
Πήξαμεν ἀκροτάτῳ τύμβῳ εὐῆρες ἐρετμόν.

Tunc consanguineus Leti sopor.

Ἔνθ' ὕπνῳ ξύμβλητο, κασιγνήτῳ θανάτοιο.

Quod te per cœli jucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli,
Eripe me his invicte malis, aut tu mihi terram
Injice, namque potes, portusque require Velinos.

Νῦν δέ σε τῶν ὄπιθεν γουνάζομαι, οὐ παρεόντων,
Πρός τ' ἀλόχου καὶ πατρὸς, ὅς ἔτρεφε τυτθὸν ἐόντα,
Τηλεμάχου θ', ὃν μοῦνον ἐνὶ μεγάροισιν ἔλειπες.
Οἶδα γὰρ ὡς ἐνθένδε κιὼν δόμου ἐξ ἀΐδαο,
Νῆσον ἐς αἰαίην σχήσεις εὐεργέα νῆα.
Ἔνθα σ' ἔπειτα ἄναξ κέλομαι μνήσασθαι ἐμεῖο,
Μή μ' ἄκλαυτον, ἄθαπτον, ἰὼν ὄπιθεν καταλείπειν,
Νοσφισθεὶς, μή τοι τι θεῶν μήνιμα γένωμαι.
Ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν ἅσσα μοι ἐστὶν,
Σῆμά τ' ἐμοὶ χεῦαι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης,
Ἀνδρὸς δυστήνοιο, καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.
Ταῦτά τέ μοι τελέσαι, πῆξαι τ' ἐπὶ τύμβῳ ἐρετμὸν,
Τῷ καὶ ζωὸς ἔρεσσον, ἐὼν μετ' ἐμοῖς ἑτάροισιν,

Necnon & Tityon terræ omniparentis alumnum
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur, rostroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tundens, fecundaque pœnis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis.

Καὶ Τιτυὸν εἶδον, γαίης ἐρικυδέος υἱὸν,

Κείμε-

Κείμθυον ἐκ δαπέδω. ὁ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα.
Γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον
Δέρτρον ἔσω δύνοντες. ὁ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσί.
Λητὼ γὰρ εἵλκυσε, Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν,
Πυθώδ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου πανοπῆος.

Non, mihi si linguæ centum sint oraque centum,
Ferrea vox, omnis scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possem.

Πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω,
Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν,
Φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.

CAP. VIII.

In septimo & octavo qui versus sint ab Homero sumti.

HInc exaudiri gemitus iraque leonum
Vincla recusantum & sera sub nocte rudentum,
Setigerique sues atque in præsepibus ursi
Sævire ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie dea sæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

Εὗρον δ' ἐν βήσσῃσι τετυγμένα δώματα Κίρκης
Ξεστοῖσι λάεσσι περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ.
Ἀμφὶ δέ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι, ἠδὲ λέοντες,
Τοὺς αὐτὴ κατέθελξεν, ἐπεὶ κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν.

Quid petitis? quæ causa rates, aut cujus egentes
Litus ad Ausonium tot per vada cærula vexit?
Sive errore viæ seu tempestatibus acti;
Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto.

Ω ξεῖνοι, τίνες ἐστέ; πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα;
Η τι κατὰ πρῆξιν, ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε,
Οἷά τε ληϊστῆρες, ὑπεὶρ ἅλα τοί γ' ἀλόωνται,

Ψυχὰς

Ψυχὰς παρθέμενοι, κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες;

ceu quondam nivei inter nubila cycni
Cum sese e pastu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: sonat amnis & Asia longe
Pulsa palus.

Τῶν δ' ὥς τ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλὰ,
Χηνῶν, ἢ γεράνων, ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι, Καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα,
Ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμενα πτερύγεσσι,
Κλαγγηδὸν προκαθιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών.

Illa vel intacta segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas;
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Αἱ δ' ὅτε μὲν σκιρτῷεν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
Ἄκρον ἐπ' ἀνθερίκων καρπὸν θέον οὐδὲ κατέκλων.
Ἀλλ' ὅτε δὴ σκιρτῷεν ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης,
Ἄκρον ἐπὶ ῥηγμῖνος ἁλὸς πολιοῖο θέεσκον.

Vescitur Æneas simul & Trojana juventus
Perpetui tergo bovis & lustralibus extis.

Τοῖσι δὲ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Ἄρσενα πενταέτηρον ὑπερμενέϊ Κρονίωνι.
Νώτοισι δ' Αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιρεν.

Postquam exempta fames, & amor compressus edendi,
Rex Euandrus ait.

Ἥρως Ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο,
Τοῖς ὁ γέρων πάμπρωτος ὑφαίνειν ἤρχετο μῆτιν.

Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutinus volucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.

Tum lateri atque humeris Tegeæum subligat ensem,
Demissa ab læva panthera terga retorquens.
Nec non & gemini custodes limine in ipso
Procedunt, gressumque canes comitantur herilem.

Ἕζετο δ' ὀρθωθεὶς, μαλακὸν δ' ἔνδυνε χιτῶνα,
Καλὸν, νηγάτεον· περὶ δ' αὖ μέγα βάλλετο φᾶρος·
Ποσσὶ δ' ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα.
Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.
Βῆ ῥ' ἴμεν εἰς ἀγορήν· παλάμῃ δ' ἔχε χάλκεον ἔγχος.
Οὐκ οἶος, ἅμα τῷγε δύω κύνες ἀργοὶ ἕποντο.

O mihi præteritos referat si Juppiter annos!
Qualis eram, cum primam aciem Præneste sub ipsa
Stravi, scutorumque incendi victor acervos,
Et regem hac Herilum dextra sub tartara misi;
Nascenti cui tris animas Feronia mater,
Horrendum dictu, dederat, terna arma movenda.
Ter leto sternendus erat; cui tunc tamen omnis
Abstulit hæc animas dextra & totidem exuit armis.

Εἴθ' ὣς ἡβώοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη,
Ὡς ὁπότ' Ἠλείοισι καὶ ἡμῖν νεῖκος ἐτύχθη
Ἀμφὶ βοηλασίην, ὅτ' ἐγὼ κτάνον Ἰτυμονῆα
Ἐσθλὸν ὑπειροχίδην· ὃ ἐν ἤλιδι ναιετάασκεν,
Ῥύσι' ἐλαυνόμενος. ὁ δ' ἀμύνων ᾗσι βόεσσι,
Ἔβλητ' ἐν πρώτοισιν ἐμῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι.
Κὰδ δ' ἔπεσεν.

Qualis ubi oceani perfusus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
Extulit os sacrum cœlo tenebrasque resolvit.

Οἷος δ' ἀστὴρ εἶσι μετ' ἀστράσι νυκτὸς ἀμολγῷ,
Ἕσπερος, ὃς κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἵσταται ἀστήρ.

En perfecta mei promissa conjugis arte
Munera; ne mox aut Laurentis, nate, superbos

Aut

Aut acrem dubites in prœlia poscere Turnum.
Dixit & amplexus nati Cytherea petivit,
Arma sub adversa posuit radiantia quercu.

Αὐτὰρ ἐπειδὴ τεῦξε σάκος μέγα τε στιβαρόν τε,
Τεῦξ' ἄρα οἱ θώρηκα φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς.
Τεῦξε δέ οἱ κυνέην βριαρὴν, κροτάφοις ἀραρυῖαν,
Καλὴν, δαιδαλέην· ἐπὶ δὲ χρύσεον λόφον ἧκε,
Τεῦξε δέ οἱ κνημῖδας ἑανοῦ κασσιτέροιο.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πάνθ' ὅπλα κάμε κλυτὸς ἀμφιγυήεις,
Μητρὸς Ἀχιλλῆος θῆκε προπάροιθεν ἀείρας.

Ille deæ donis & tanto lætus honore
Impleri nequit, atque oculos per singula volvit,
Miraturque, interque manus & brachia versat.

Τέρπετο δ' ἐν χείρεσσιν ἔχων θεοῦ ἀγλαὰ δῶρα,
Αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ᾗσιν ἐτάρπετο δαίδαλα λεύσσων.

CAP. IX.

Nono libro quæ insint sumpta ab Homero.

IRI *decus cœli, quis te mihi nubibus actam*
Detulit in terras?

Ἶρι θεὰ, τίς τ' ἄρσε θεῶν ἐμοὶ ἄγγελον ἧκε;

Nec solos tangit Atridas
Iste dolor.

Τί δὲ λαὸν ἀνήγαγεν ἐνθάδ' ἀγείρας
Ἀτρείδης, ἦ οὐχ Ἑλένης ἕνεκ' ἠϋκόμοιο;
Ἦ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
Ἀτρεΐδαι;

Sed vos, ô lecti, ferro quis scindere vallum
Apparat, & mecum invadit trepidantia castra?

Ὄρνυσθ' ἱππόδαμοι Τρῶες, ῥήγνυσθε δὲ τεῖχος
Ἀργείων, καὶ νηυσὶν ἐνίετε θεσπιδαὲς πῦρ.

Quod

Quod superest, laeti bene gestis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam sperate parati.

Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα συνάγωμεν ἄρηα.

Sic ait illacrymans, humero simul exuit ensem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius, atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niso Mnestheus pellem, horrentisque leonis
Exuvias, galeam fidus permutat Aletes.

Τυδείδῃ μὲν δῶκε μενεπτόλεμος Θρασυμήδης
Φάσγανον ἄμφηκες. (τὸ δ' ἑὸν παρὰ νηυσὶ λέλειπτο,)
Καὶ σάκος. ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε.
Ταυρείην ἄφαλόν τε καὶ ἄλοφον, ἥτε καταῖτυξ
Κεκλῆται, ῥύεται δὲ κάρη θαλερῶν αἰζηῶν.
Μηριόνης δ' Ὀδυσῆϊ δίδου βιὸν, ἠδὲ φαρέτρην,
Καὶ ξίφος.

Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas juvenumque senumque
Prosequitur votis, necnon & pulcher Iulus.

Τὼ δ' ἐπεὶ οὖν ὅπλοισιν ἐνὶ δεινοῖσιν ἐδύτην,
Βᾶν ῥ' ἰέναι, λιπέτην δὲ καὶ αὐτόθι πάντας ἀρίστους.

Egressi superant fossas, noctisque per umbram
Castra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio: passim somno vinoque per herbam
Corpora fusa vident, arrectos litore currus,
Inter lora rotasque viros, simul arma jacere,
Vina simul: prior Hyrtacides sic ore locutus.
Euryale audendum dextra. nunc ipsa vocat res.
Hac iter est. tu, ne qua manus se attollere nobis
A tergo possit, custodi & consule longe.
Haec ego vasta dabo, & recto te limite ducam.

Τὼ δὲ βάτην προτέρω διά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα.
Αἶψα δ' ἐπὶ Θρῃκῶν ἀνδρῶν τέλος ἷξον ἰόντες

Οἱ

Οἱ δ' ἴδον καμάτῳ ἀδδηκότας· ἔντεα δέ σφιν
Καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χθονὶ κέκλιτο εὖ κατὰ κόσμον,
Τριστοιχεί, παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.

& paulo post;

Ἐξ ἐπὶ διφρειάδος πυμάτης ἱμᾶσι δέδεντο.
Τὸν δ' Ὀδυσεὺς προπάροιθεν ἰδὼν Διομήδεϊ δεῖξεν.
Οὗτός τοι Διόμηδες ἀνὴρ, οὗτοι δέ τοι ἵπποι,
Οὓς νῶϊν πίφαυσκε Δόλων ὃν ἐπεφνόμεν ἡμεῖς,
Ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφερε κρατερὸν μένος, οὐδέ τι σε χρὴ
Ἑστάμεναι μέλεον σὺν τεύχεσιν. ἀλλὰ λύ' ἵππους.
Ἠὲ σύ γ' ἄνδρας ἔναιρε, μελήσουσι δέ μοι ἵπποι.

Sed non auguriis potuit depellere pestem.

Ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν.

Et jam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens aurora cubile.

Ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
Ὤρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσι

Mater Euryali ad dirum nuntium, ut excussos de manibus radios & pensa demitteret, ut per muros & virorum agmina ululans & coma scissa decurreret, ut effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromacha sumpsit lamentante mortem mariti.

Ὣς φαμένη μεγάροιο διέσσυτο, μαινάδι ἴση,
Παλλομένη κραδίην. ἅμα δ' ἀμφίπολοι κίον αὐτῇ.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πύργον τε καὶ ἀνδρῶν ἷξεν ὅμιλον,
Ἔστη παπτήνασ' ἐπὶ τείχεϊ· τὸν δ' ἐνόησεν
Ἑλκόμενον πρόσθεν πόλιος.

O vere Phrygiae, neque enim Phryges.

Ὦ πέπονες, κάκ' ἐλέγχε', Ἀχαιΐδες, οὐκέτ' Ἀχαιοί.

Quos alios muros, quae jam altra mœnia habetis?
Unus homo & vestris, ô cives, undique septus
Aggeribus, tantas strages impune per urbem

 Edi-

Ediderit? juvenum primos tot miserit orco?
Non inseluis patria veterumque deorum
Et magni Æneæ segnes miseretque pudetque?
Ἠέ τινάς φαμὲν εἶναι ἀοσσητῆρας ὀπίσσω,
Ἠέ τι τεῖχος ἄρειον, ὅ κ' ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι;
Οὐ μέν τι σχεδόν ἐστι πόλις πύργοις ἀραρυῖα,
Ἧι κ' ἀπαμυναίμεσθ' ἑτεραλκέα δῆμον ἔχοντες
Ἀλλ' ἐν γὰρ Τρώων πεδίῳ.

CAP. X.

Quæ in reliquis libris mutuatus sit ab Homero Vergilius.

TEla manu jaciunt; quales sub nubibus atris
Strymoniæ dant signa grues, atque æthera tranant
Cum sonitu, fugiuntque notos clamore secundo.
Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ' ἐνοπῇ τ' ἴσαν, ὄρνιθες ὥς
Ἠΰτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό,
Αἵτ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον,
Κλαγγῇ ταί γε πέτονται ἐπὶ ὠκεανοῖο ῥοάων.
Ardet apex capitis, cristisque ac vertice flamma
Funditur, & vastos umbo vomit aureus ignes.
Non secus ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor,
Ille sitim morbósque ferens mortalibus ægris
Nascitur, & lævo contristat lumine cœlum.
Δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ,
Ἀστέρ' ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τε μάλιστα
Λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελουμένος ὠκεανοῖο.
Τοῖον οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων.
Παμφαίνονθ' ὥς τ' ἀστέρ' ἐπεσσύμενον πεδίοιο,
Ὅς ῥά τ' ὀπώρης εἶσιν, ἀρίζηλοι δέ οἱ αὐγαὶ
Φαίνονται, πολλοῖσι μετ' ἄστρασι νυκτὸς ἀμολγῷ,

Οντε κύν' ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσιν.
Λαμπρότατος μὲν ὅγ' ἐστὶ, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται.
Καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν.
Stat sua cuique dies, breve & irreparabile tempus
Omnibus est vitae.
Μοῖραν δ' οὔτινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν,
Οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.
Αἰνότατε κρονίδη ποῖον τὸν μῦθον ἔειπες;
Ἄνδρα θνητὸν ἐόντα, πάλαι πεπρωμένον αἴσῃ,
Ἂψ ἐθέλεις θανάτοιο δυσηχέος ἐξαναλῦσαι;
Fata vocant, metasque dati pervenit ad aevi.
Ἤιε, τὸν δ' ἄγε μοῖρα κακὴ θανάτοιο τέλοσδε.
Per patrios manes, per spes surgentis Juli
Te precor, hanc animam serves natoque patrique.
Est domus alta; jacent penitus defossa talenta
Caelati argenti: sunt auri pondera facti
Infectique mihi. non hic victoria Teucrum
Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.
Dixerat. Aeneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quae multa talenta
Natis parce tuis. belli commercia Turnus
Sustulit ista prior jam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchisae manes, hoc sentit Julus.
Sic fatus galeam laeva tenet, atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus abdidit ensem.
Ζώγρει ἀτρέος υἱὲ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα.
Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται.
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύκμητός τε σίδηρος.
Τῶν κέν τοι χαρίσαιτο πατὴρ ἀπερείσι' ἄποινα,
Εἴ κεν ἐμὲ ζωὸν πεπύθοιτ' ἐπὶ νηυσὶν ἀχαιῶν.
Impastus stabula alta leo ceu saepe peragrans,
(Suadet enim vesana fames) si forte fugacem

Conspexit capream, aut surgentem in cornua cervum,
Gaudet hians immane, comasque arrexit, & hæret
Visceribus super incumbens, lavit improba teter
Ora cruor.
Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.

Ὥς τε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας,
Εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα,
Πεινάων. (μάλα γάρ τε κατεσθίει, εἴπερ ἂν αὐτὸν
Σεύωνται ταχέες τε κύνες θαλεροί τ' αἰζηοί)
Ὣς ἐχάρη Μενέλαος Ἀλέξανδρον θεοειδέα
Ὀφθαλμοῖσιν ἰδών. φάτο γὰρ τίσασθαι ἀλείτην.

Βῆ ῥ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, ὅς τ' ἐπιδευὴς
Δηρὸν ἔῃ κρειῶν, κέλεται δέ ἑ θυμὸς ἀγήνωρ,
Μήλων πειρήσοντα, καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.
Εἴπερ γάρ χ' εὕρῃσι παρ' αὐτόφι βώτορας ἄνδρας
Σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα,
Οὔ ῥά τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δίεσθαι·
Ἀλλ' ὅγ' ἄρ' ἥρπαξε μετάλμενος, ἠὲ καὶ αὐτὸς
Ἔβλητ' ἐν πρώτοισι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι.
Ὥς ῥα τότ' ἀντίθεον Σαρπηδόνα θυμὸς ἀνῆκε
Τεῖχος ἐπαΐξαι, διά τε ῥήξασθαι ἐπάλξεις.

Spargitur & tellus lacrimis, sparguntur & arma.

Δεύοντο ψάμαθοι, δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν Δάκρυσι.

Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus;
Iamque adeo rutilum thoraca indutus ahenis
Horrebat squamis, surasque incluserat auro,
Tempora nudus adhuc, laterique accinxerat ensem:
Fulgebatque alta decurrens aureus arce.

Ὣς φάτο. Πάτροκλος δὲ κορύσσετο νώροπι χαλκῷ.
Κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε
Καλὰς, ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας.

Δεύτε-

Δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσιν ἔδυνε,
Ποικίλον, ἀστερόεντα, ποδώκεος Αἰακίδαο.
Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον,
Χάλκεον, αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε.
Κρατὶ δ' ἐπ' ἰφθίμῳ κυνέην εὔτυκτον ἔθηκεν,
Ἵππουριν, δεινὸν δὲ λόφος καθύπερθεν ἔνευεν.
Εἵλετο δ' ἄλκιμα δοῦρα, τά οἱ παλάμηφιν ἀρήρει.

Purpureus veluti cum flos succisus aratro
Languescit moriens, lassove papavera collo
Demisere caput, pluvia cum forte gravantur.

Μήκων δ' ὡς, ἑτέρωσε κάρη βάλεν, ἥτ' ἐνὶ κήπῳ
Καρπῷ βριθομένη, νοτίῃσί τε εἰαρινῇσιν·
Ὣς ἑτέρωσ' ἤμυσε κάρη πήληκι βαρυνθέν.

CAP. XI.

Quos locos ita transtulerit Vergilius ut Homero superior videatur.

ET hæc quidem judicio legentium relinquenda sunt, ut ipsi æstiment quid debeant de utriusque collatione sentire. si tamen me consulas, non negabo nonnumquam Vergilium in transferendo densius excoluisse. ut in hoc loco:

Qualis apes æstate nova per florea rura
Exercet sub sole labor, cum gentis adultos
Educunt fetus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.

Ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων,
Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων.
Βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν,
Αἱ μέν τ' ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ τε ἔνθα.

Ὡς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο καὶ κλισιάων
Ἠϊόνος προπάροιθε βαθείης ἐστιχόωντο
Ἰλαδὸν εἰς ἀγορήν.

Vides descriptas apes à Vergilio opifices, ab Homero vagas? alter discursum & solam volatus varietatem, alter exprimit nativæ artis officium. In his quoque versibus Maro exstitit locupletior interpres:

O socii (neque enim ignari sumus ante malorum)
O passi graviora, dabit deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem penitusque sonantes
Accestis scopulos, vos & Cyclopea saxa
Experti: revocate animos, mœstumque timorem
Mittite. forsan & hæc olim meminisse juvabit.

Ὦ φίλοι, οὐ γάρ πώ τι κακῶν ἀδαήμονες εἰμέν.
Οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπει κακὸν ἢ ὅτε Κύκλωψ
Εἴλει ἐνὶ σπῆϊ γλαφυρῷ κρατερῆφι βίηφι,
Ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ ἀρετῇ βουλῇ τε νόῳ τε
Ἐκφύγομεν. καί που τῶνδε μνήσεσθαι ὀΐω.

Ulysses ad socios unam commemoravit ærumnam: hic ad sperandam præsentis mali absolutionem gemini casus hortatur eventu. deinde ille obscurius dixit,

Καί που τῶν δε μνήσεσθαι ὀΐω·

hic apertius:

Forsan & hæc olim meminisse juvabit.

Sed & hoc quod vester adjecit solatii fortioris est. suos enim non tantum exemplo evadendi, sed & spe futuræ felicitatis animavit, per hos labores non solum sedes quietas sed & regna promittens. Hos quoque versus inspicere libet:

Ac veluti summis antiquam in montibus ornum
Cum ferro accisam crebrisque bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim; illa usque minatur

Et

Et tremefacta comam concusso vertice nutat,
Vulneribus donec paulatim evicta supremum
Congemuit, traxitque jugis avulsa ruinam.

Ἤριπε δ' ὡς ὅτε τις δρῦς ἤριπεν, ἢ ἀχερωΐς,
Ἠὲ πίτυς βλωθρὴ, τήν τ' οὔρεσι τέκτονες ἄνδρες
Ἐξέταμον πελέκεσσι νεήκεσι, νήϊον εἶναι.

Magno cultu vester difficultatem abscidendæ arboreæ molis expressit; verum nullo negotio Homerica arbor absciditur.

Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo;
Arcturum, Pliadasque, Hyadas, geminosque triones
Armatumque auro circumspicit Oriona.

Αὐτὰρ ὁ πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνιέντως
Ἥμενος. οὐδέ οἱ ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε,
Πληϊάδας τ' ἐσορῶντι, καὶ ὀψὲ δύοντα Βοώτην,
Ἄρκτον θ', ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν.
Ἥ τ' αὐτοῦ στρέφεται, καί τ' ὠρίωνα δοκεύει,
Οἴη δ' ἄμμορός ἐστι λοετρῶν ὠκεανοῖο,

Gubernator qui explorat cœlũ crebro reflectere cervicem debet, captando de diversis cœli regionibus securitatem sereni. hoc mire & velut coloribus Maro pinxit. nam quia arcturus juxta septentrionem est, taurus vero in quo hyades sunt, sed & orion in regione austri sunt, crebram cervicis reflexionem in Palinuro sidera consulente descripsit, *Arcturum*, inquit. ecce intuetur partem septentrionis: deinde, *Pliadasque Hyadas.* ecce ad austrum flectitur. *geminosque Triones*: rursus ad septentriones vertit aspectum.

Armatumque auro circumspicit Oriona.

iterum se ad austrum reflectit. sed & verbo *circumspicit*, varietatem sæpe se vicissim convertentis ostendit. Homerus

gubernatorem suum semel inducit intuentem Pleïadas quæ in australi regione sunt, semel Bootem & Arcton quæ sunt in septentrionali polo.

Nec tibi diva parens generis nec Dardanus auctor
Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus; Hyrcanæque admorunt ubera tigres.

Νηλεὲς, οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεὺς,
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ. γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα.

Plene Vergilius non partionem solam, sicut ille quem sequebatur, sed educationem quoque nutricationis tanquam bellualem & asperam criminatur. addit enim de suo;

Hircanæque admorunt ubera tigres:

quoniam videlicet in moribus inolescendis magnam fere partem nutricis ingenium & natura lactis tenet, quæ infusa tenero & mixta parentum semini adhuc recenti ex hac gemina concretione unam indolem configurat. hinc est quod providentia naturæ similitudinem natorum atque gignentium ex ipso quoque nutricatu præparans fecit cum ipso partu alimoniæ copiam nasci. [1] nam postquam sanguinis ille opifex in penetralibus suis omne corpus effinxit atque aluit, adventante jam partus tempore idem ad corporis materni superna conscendens in naturam lactis albescit, ut recens natis idem sit altor qui fuerat fabricator. quamobrem non frustra creditum est, sicut valeat ad fingendas corporis atque animi similitudines vis & natura seminis, non secus ad eandem rem lactis quoque ingenia & proprietates valere. Neque in hominibus id solum sed in pecudibus quoque animadversum. nam si ovium lacte hædi aut caprarum agni forsitan alantur, constat ferme in his lanam duriorem, in illis capillum gigni teneriorem, in arboribus etiam & frugibus ad earum indolem vel detrectandam vel augendam major

NAm post sanguinis ille opifex] Lego, *sanguis ille opifex*. Nisi putes nominativo antiquo uti voluisse Macrobium. Quod mihi quidem verisimile non fit. [*postquam* in textu nostro est, non *post*.] Meurs.

jor plerunque vis & poteſtas eſt aquarum & terrarum quæ alunt, quam ipſius quod jacitur ſeminis, ac ſæpe videas lætam nitentemque arborem, ſi in locum alterum transferatur, ſucco terræ deterioris elanguiſſe. ad criminandos igitur mores defuit Homero, quod Vergilius adjecit:

Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus;
Nec ſic immiſſis aurigæ undantia lora
Concuſſere jugis, pronique in verbera pendent.

Οἱ δ' ὡς ἐν πεδίῳ τετράοροι ἄρσενες ἵπποι,
Πάντοσ' ἀφορμηθέντες ὑπὸ πληγῇσιν ἱμάσθλης,
Ὑψόσ' ἀειρόμενοι, ῥίμφα πρήσσουσι κέλευθα.

Grajus poëta equorum tantum meminit flagro animante currentium; licet dici non poſſit elegantius, quam quod adjecit ὑψόσ' ἀειρόμενοι: quo expreſſit, quantum natura dare poterat, impetum curſus. verum Maro & currus de carcere ruentes & campos corripiendo præcipites mira celeritate deſcripſit; &, accepto brevi ſemine de Homerico flagro, pinxit aurigas concutientes lora undantia, & pronos in verbera pendentes: nec ullam quadrigarum partem intactam reliquit, ut eſſet illa certaminis plena deſcriptio.

Magno veluti cum flamma ſonore
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aëni,
Exſultantque æſtu latices; furit intus aquæ vis,
Fumidus atque alte ſpumis exuberat amnis;
Nec jam ſe capit unda: volat vapor ater ad auras.

Ὡς δὲ λέβης ζεῖ ἔνδον ἐπειγόμενος πυρὶ πολλῷ,
Κνίσην μελδόμενος ἁπαλοτρεφέος σιάλοιο
Πάντοθεν ἀμβολάδην, ὑπὸ δὲ ξύλα κάγκανα κεῖται,
Ὣς τοῦ καλὰ ῥέεθρα πυρὶ φλέγετο. ζέε δ' ὕδωρ.

Græci verſus aëni continent mentionem multo igne ebullientis: & totum ipſum locum hæc verba ornant παντόθεν ἀμβολάδην. nam ſcaturigines ex omni parte emergen-

tes sic eleganter expressit. in Latinis versibus tota rei pompa descripta est, sonus flammæ. & pro hoc quod ille dixerat, πάντοθεν ἀμβολάδην, *exsultant æstu latices*, & amnem fumidum exuberantem spumis atque intus furentem (unius enim verbi non reperiens similem dignitatem, compensavit quod deerat copiæ varietate descriptionis) adjecit post omnia;

Nec jam se capit unda.

quo expressit quod semper usu evenit suppositi nimietate caloris. Bene ergo se habet poëticæ tubæ cultus omnia quæ in hac re eveniunt comprehendens.

Portam, quæ ducis imperio est commissa, recludunt
Freti armis; ultroque invitant mœnibus hostem.
Ipsi intus dextra ac læva pro turribus astant
Armati ferro & cristis capita alta coruscis.
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Athesim seu propter amœnum,
Consurgunt geminæ quercus, intonsaque cœlo
Attollunt capita & sublimi vertice nutant.

Νήπιοι, ἐν δὲ πύλῃσι δύ' ἀνέρας εὗρον ἀρίστους,
Υἷας ὑπερθύμους Λαπιθάων αἰχμητάων.
Τὸν μὲν, Πειριθόου υἷα, κρατερὸν Πολυοίτην,
Τὸν δὲ Λεοντῆα, βροτολοιγῷ ἶσον Ἄρηϊ.
Τὼ μὲν ἄρα προπάροιθε πυλάων ὑψηλάων
Ἕστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι,
Αἵτ' ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα,
Ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέεσσ' ἀραρυῖαι.
Ὣς ἄρα τὼ χείρεσσι πεποιθότες ἠδὲ βίηφι,
Μίμνον ἐπερχόμενον μέγαν Ἄσιον, οὐδ' ἐφέβοντο.

Græci milites Polyoëtes & Leonteus stant pro portis & immobiles Asium advenientem hostem velut fixæ arbores opperiuntur. Hactenus est Græca descriptio: verum Vergiliana

giliana Bitian & Pandarum portam ultro recludere facit oblaturos hosti quod per vota quærebat, ut compos castrorum fieret; per hoc futurus in hostium potestate. & geminos heroas modo turres vocat, modo describit luce cristarum coruscos. nec arborum, ut ille, similitudinem prætermisit; sed uberius eam pulchriusque descripsit. Nec hoc negaverim cultius à Marone prolatum:

Olli dura quies oculos & ferreus urguet
Somnus. in æternam clauduntur lumina noctem.

Ὣς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

CAP. XII.

In quibus par utriusque poëtæ sit splendor.

IN aliquibus par pene splendor amborum est, ut in his;

- - - *sparsit rara ungula rores*
Sanguineos, mixtaque cruor calcatur arena.

- - - αἵματι δ᾽ ἄξων
Νέρθεν ἅπας πεπάλακτο, καὶ ἄντυγες αἱ περὶ δίφρον,
Ἃς ἄρ᾽ ἀφ᾽ ἱππείων ὁπλέων ῥαθάμιγγες ἔβαλλον.

- - - *& luce coruscus ahena.*

Αὐγὴ χαλκείη κορύθων ἄπο λαμπομενάων.

quærit pars semina flammæ.

Σπέρμα πυρὸς σώζων.

Indum sanguineo veluti violaverit ostro
Si quis ebur.

Ὡς δ᾽ ὅτε τίς τ᾽ ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ.

Si tangere portus
Infandum caput ac terris adnare necesse est;
Et sic fata Jovis poscunt; hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus & armis,
Finibus extorris, complexu avulsus Iuli
Auxilium imploret, videatque indigna suorum

Funera; nec, cum se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur;
Sed cadat ante diem mediaque inhumatus harena.

Κλῦθι Ποσείδαον γαιήοχε κυανοχαῖτα.
Εἰ ἐτεόν γε σὸς εἰμὶ, πατὴρ δ' ἐμὸς εὔχεαι εἶναι,
Δὸς μὴ Ὀδυσσῆα πτολίπορθον οἴκαδ' ἱκέσθαι,
Υἱὸν Λαέρτεω, Ἰθάκῃ ἔνι οἰκί' ἔχοντα.
Ἀλλ' εἴ οἱ μοῖρ' ἐστὶ φίλους τ' ἰδέειν, καὶ ἱκέσθαι
Οἶκον ἐϋκτίμενον, καὶ ἑὴν ἐς πατρίδα γαῖαν,
Ὀψὲ κακῶς ἔλθοι, ὀλέσας ἀπὸ πάντας ἑταίρους,
Νηὸς ἐπ' ἀλλοτρίης; εὕροι δ' ἐν πήματα οἴκῳ.

Proxima Circeæ raduntur littora terræ;
Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisque superbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.

Ἤϊεν ὄφρα μέγα σπέος ἵκετο, ᾧ ἔνι νύμφη
Ναῖεν ἐϋπλόκαμος· τὴν δ' ἔνδοθι τέτμεν ἐοῦσαν,
Πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο, τηλόσε δ' ὀδμὴ
Κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει
Δαιομένων. ἡ δ' ἔνδον ἀοιδιάουσ' ὀπὶ καλῇ,
Ἱστὸν ἐποιχομένη χρυσείῃ κερκίδ' ὕφαινεν.

Mæonio regi, quem serva Licinia furtim
Sustulerat, vetitisque ad Trojam miserat armis.

Βουκολίων δ' ἦν υἱὸς ἀγαυοῦ Λαομέδοντος,
Πρεσβύτατος γενεῇ. σκότιον δέ ἑ γείνατο μήτηρ.

Ille autem exspirans, Non me, quicunque es, inulto
Victor nec longum lætabere. te quoque fata
Prospectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
Ad quem subridens mixta Mezentius ira:
Nunc morere. ast de me divûm pater atque hominum rex
Viderit.

Ἀλλο

Ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ᾽ ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῇσιν,
Οὔθην οὐδ᾽ αὐτὸς δηρὸν βέῃ, ἀλλά τοι ἤδη
Ἄγχι παρέστηκεν θάνατος καὶ μοῖρα κραταιὴ,
Χερσὶ δαμέντ᾽ Ἀχιλῆος ἀμύμονος Αἰακίδαο.

& alibi:

Τὸν καὶ τεθνηῶτα προσηύδα δῖος Ἀχιλλεὺς,
Τέθναθι. κῆρα δ᾽ ἐγὼ τότε δέξομαι, ὁππότε κεν δὴ
Ζεὺς ἐθέλῃ τελέσαι, ἠδ᾽ ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.

Qualis ubi leporem aut candenti corpore Cygnum
Sustulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
Quaesitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à stabulis rapuit lupus: undique clamor
Tollitur. invadunt, & fossas aggere complent.

Οἴμησεν δ᾽ ἀλεὶς, ὥς τ᾽ αἰετὸς ὑψιπετήεις,
Ὅς τ᾽ εἶσιν πεδίονδε διὰ νεφέων ἐρεβεννῶν,
Ἁρπάζων ἢ ἄρν᾽ ἀμαλὴν, ἢ πτῶκα λαγωόν.
Ὣς Ἕκτωρ οἴμησε τινάσσων φάσγανον ὀξύ.

CAP. XIII.

In quibus Vergilius Homerici carminis majestatem non aequet.

ET quia non est erubescendum Vergilio, si minorem se Homero vel ipse fateatur, dicam in quibus mihi visus sit gracilior auctore.

Tunc caput orantis nequicquam & multa parantis
Dicere deturbat terra, truncumque reliquit.

hi duo versus de illo translati sunt:

Φθεγγομένη δ᾽ ἄρα τοῦγε κάρη κονίῃσιν ἐμίχθη.

vide nimiam celeritatem salvo pondere: ad quam non potuit conatus Maronis accedere. In curruli certamine Homerus alterum currum paululum antecedentem & alterum paene conjunctum sequendo qua luce signavit?

Πνοιῇ

Πνοιῇ δ' Εὐμήλοιο μετάφρενον εὐρέε τ' ὤμω
Θέρμετ', ἐπ' αὐτῷ γὰρ κεφαλὰς καταθέντε πετέσθην.

Humescunt spumis, flatuque sequentum.

mirabilior est celeritas consequentis priorem in cursu pedum apud eundem vatem:

Ιχνια τύπτε πόδεσσι πάρος κόνιν ἀμφιχυθῆναι.

est autem hujus versus hic sensus: Si per solum pulvereum forte curratur; ubi pes fuerit de terra à currente sublatus, vestigium sine dubio signatum videtur, & tamen celerius cogitatione pulvis, qui ictu pedis fuerat excussus, vestigio superfunditur. ait ergo divinus poëta ita proximum fuisse qui sequebatur, ut occuparet antecedentis vestigium antequam pulvis ei superfunderetur. at hic vester idem significare cupiens quid ait?

Calcemque terit jam calce Diores.

Vide & in hoc Homeri cultum.

Κεῖτ' ἀποδοχμώσας παχὺν αὐχένα.

iste ait:

Cervicem inflexam posuit.

Hos quoque versus, si videtur, comparemus.

Ἅρματα δ' ἄλλοτε μὲν χθονὶ πίλνατο πουλυβοτείρῃ
Ἄλλοτε δ' ἀΐξασκε μετήορα.

Jamque humiles jamque elati sublime videntur
Aëra per tenerum ferri.

Πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα.

ingrediensque deas supereminet omnes.

Ὑμεῖς γὰρ θεαί ἐστε. πάρεστέ τε, ἴστε τε πάντα.

Et meministis enim divæ, & memorare potestis.

Clamores simul horrendos ad sidera tollit:
Qualis mugitus fugit cum saucius aram
Taurus, & incertam excussit cervice securim.

Αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄϊσθε καὶ ἤρυγεν, ὡς ὅτε ταῦρος

Ἤρυγεν ἑλκόμενος ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα,
Κούρων ἑλκόντων, γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων.

inspecto hic utriusque filo quantam distantiam deprehendes? Sed nec hoc minus eleganter quod de tauro ad sacrificium tracto loquens meminit & Apollinis,

ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα.

sed & Neptuni meminit.

γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων.

His autem duobus præcipue rem divinam fieri tauro testis est ipse Vergilius.

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.
In segetem veluti cum flamma furentibus Austris
Incidit; aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta boumque labores;
Præcipitesque trahit silvas. stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Ὡς δ' ὅτε πῦρ ἀΐδηλον ἐν ἀξύλῳ ἐμπέσῃ ὕλῃ.
Πάντη τ' εἰλυφόων ἄνεμος φέρει· αἱ δέ τε θάμνοι
Πρόρριζοι πίπτουσιν ἐπειγόμενοι πυρὸς ὁρμῇ: & alibi:
Θῦνε γὰρ ἀμπεδίον, ποταμῷ πλήθοντι ἐοικὼς
Χειμάρρῳ, ὅς τ' ὦκα ῥέων ἐκέδασσε γεφύρας.
Τὸν δ' οὔτ' ἄρ τε γέφυραι ἐεργμέναι ἰσχανόωσιν,
Οὔτ' ἄρα ἕρκεα ἴσχει ἀλωάων ἐριθηλέων,
Ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ὅτ' ἐπιβρίσῃ Διὸς ὄμβρος·
Πολλὰ δ' ὑπ' αὐτοῦ ἔργα κατήριπε καλ' αἰζηῶν·
Ὡς ὑπὸ Τυδείδῃ πυκιναὶ κλονέοντο φάλαγγες
Τρώων.

& duas parabolas temeravit ut unam faceret, trahens hinc ignem inde torrentem; & dignitatem neutrius implevit.

Adversi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt Zephyrusque Notusque & lætus Eois
Eurus equis: stridunt silvæ; sævitque tridenti

Spu-

Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.

Ὡς δ᾽ ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα,
Βορέης καὶ ζέφυρος, τώ τε θρῄκηθεν ἄητον,
Ἐλθόντ᾽ ἐξαπίνης, ἄμυδις δέ τε κῦμα κελαινὸν
Κορθύεται, πολλὸν δὲ παρὲξ ἅλα φῦκος ἔχευεν.

& alibi:

Ὡς δ᾽ εὖρός τε νότος τ᾽ ἐριδαίνετον ἀλλήλοιιν
Οὔρεος ἐν βήσσῃς, βαθέην πελεμιζέμεν ὕλην,
Φηγόν τε, μελίην τε, τανύφλοιόν τε κράνειαν,
Αἵτε πρὸς ἀλλήλας ἔβαλον τανυήκεας ὄζους.
Ἠχῇ θεσπεσίῃ, πάταγος δέ τε ἀγνυμενάων.
Ὡς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ᾽ ἀλλήλοισι θορόντες
Δῄουν, οὐδ᾽ ἕτεροι μνώοντ᾽ ὀλοοῖο φόβοιο.

demet hinc vitium, quod superius incurrit, de duabus Græcis parabolis unum dilucidius construendo.

Prosequitur surgens à puppi ventus euntes.

Ἡμῖν δ᾽ αὖ κατόπισθε νεὸς κυανοπρώροιο
Ἴκμενον οὖρον ἵει, πλησίστιον, ἐσθλὸν ἑταῖρον.

quod noster dixit κατόπισθε νεὸς, vester ait, *surgens à puppi*, satis decore. sed excellunt epitheta, quæ tot & sic apta vento noster imposuit.

Visceribus miserorum & sanguine vescitur atro.
Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro
Prensa manu magna medio resupinus in antro
Frangeret ad saxum.

Ἀλλ᾽ ὅγ᾽ ἀναΐξας ἑτάροις ἐπὶ χεῖρας ἴαλλε.
Σὺν δὲ δύω μάρψας, ὥστε σκύλακας ποτὶ γαίῃ
Κόπτ᾽. ἐκ δ᾽ ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέε, δεῦε δὲ γαῖαν.
Τοὺς δὲ διαμελεϊστὶ ταμὼν ὡπλίσσατο δόρπον·
Ἤσθιε δ᾽ ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, οὐδ᾽ ἀπέλειπεν
Ἔγκατά τε σάρκας τε καὶ ὀστέα μυελόεντα,

Ἡμεῖς

Ἡμεῖς δὲ κλαίοντες ἀνεσχέθομεν Διὶ χεῖρας,
Σχέτλια ἔργ' ὁρόωντες.

narrationem facti nudam & brevem Maro posuit; contra Homerus πάθος miscuit, & dolore narrandi invidiam crudelitatis æquavit.

Hic & Aloidas geminos immania vidi
Corpora; qui manibus magnum rescindere cælum
Aggreßi superisque Jovem detrudere regnis.

Ὦτόν τ' ἀντίθεον, τηλεκλειτόν τ' Ἐφιάλτην.
Οὓς δὴ μηκίστους θρέψε ζείδωρος ἄρουρα,
Καὶ πολὺ καλλίστους, μετά γε κλυτὸν Ὠρίωνα.
Ἐννέωροι γὰρ τοί γε καὶ ἐννεαπήχεες ἦσαν
Εὖρος, ἀτὰρ μῆκός γε γενέσθην ἐννεόργυιοι.
Οἵ ῥα καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλήτην ἐν Ὀλύμπῳ
Φυλόπιδα στήσειν πολυάϊκος πολέμοιο.
Ὄσσαν ἐπ' Οὐλύμπῳ μέμασαν θέμεν, αὐτὰρ ἐπ' Ὄσσῃ
Πήλιον εἰνοσίφυλλον, ἵν' οὐρανὸς ἀμβατὸς εἴη.

Homerus magnitudinem corporum alto latoque dimensus est, & verborum ambitu membra depinxit. vester ait, *immania corpora*, nihilque ulterius adjecit, mensurarum nomina non ausus attingere. ille de construendis montibus conatum insanæ molitionis expressit. hic *aggressos rescindere cælum* dixisse contentus est. postremo locum loco si compares, pudendam invenies differentiam.

Fluctus uti primo cœpit cum albescere ponto:
Paulatim sese tollit mare & altius undas
Erigit; inde imo consurgit ad æthera fundo.

Ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης
Ὄρνυτ' ἐπασσύτερον, ζεφύρου ὑποκινήσαντος.
Πόντῳ μέν τε πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Χέρσῳ ῥηγνύμενον, μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας

Κυρτὸν ἐὸν κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχνην.

Ille cum marino motu & litoreos fluctus ab initio describit; hoc iste prætervolat. deinde quod ait ille,

Πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται.

Maro ad hoc vertit;

Paulatim sese tollit mare.

ille fluctus incremento suo ait in sublime curvatos litoribus illidi, & asperginem collectæ sordis exspuere: quod nulla expressius pictura signaret. Vester mare à fundo ad æthera usque perducit,

Dixerat; idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atraque voragine ripas
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.

Η καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.
Αμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.
Καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ, ὅστε μέγιστος.

& alibi:

Ορκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν.

Phidias, cum Jovem Olympium fingeret, interrogatus de quo exemplo divinam mutuaretur effigiem, respondit archetypum Jovis in his se tribus Homeri versibus invenisse:

Η καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.
Αμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον,

nam de superciliis & crinibus totum se Jovis vultum collegisse. quod utrumque videtis à Vergilio prætermissum. Sane concussum olympum nutus majestate non tacuit: jusjurandum vero ex alio Homeri loco sumpsit, ut translationis sterilitas hac adjectione compensaretur:

Ora puer prima signans intonsa juventa:

Πρῶτον ὑπηνήτῃ, τοῦπερ χαριεστάτη ἥβη;

prɶter-

prætermiſſa gratia incipientis pubertatis, τȣ περ χαριεστάτη ἥβη, minus gratam fecit Latinam deſcriptionem.

Ut fera, quæ denſa venantum ſepta corona,
Contra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
Injicit, & ſaltu ſupra venabula fertur.

Πηλείδης δ' ἑτέρωθεν ἐναντίον ὦρτο, λέων ὣς
Σίντης, ὅν τε καὶ ἄνδρες ἀποκτάμεναι μεμάασιν,
Ἀγρόμενοι πᾶς δῆμος. ὁ δὲ, πρῶτον μὲν ἀτίζων,
Ἔρχεται, ἀλλ' ὅτε κέν τις ἀρηϊθόων αἰζηῶν
Δουρὶ βάλῃ, ἐάλη τε χανὼν, περὶ τ' ἀφρὸς ὀδόντας
Γίγνεται, ἐν δέ τέ οἱ κραδίῃ στένει ἄλκιμον ἦτορ,
Οὐρῇ δὲ πλευράς τε καὶ ἰσχία ἀμφοτέρωθεν
Μαστίεται, ἑὲ δ' αὐτὸν ἐποτρύνει μαχέσασθαι.
Γλαυκιόων δ' ἰθὺς φέρεται μένει, ἤν τινα πέφνῃ
Ἀνδρῶν, ἢ αὐτὸς φθίεται πρώτῳ ἐν ὁμίλῳ·
Ὣς Ἀχιλῆ' ὤτρυνε μένος καὶ θυμὸς ἀγήνωρ
Ἀντίον ἐλθέμεναι μεγαλήτορος Αἰνείαο·

Videtis in anguſtum Latinam parabolam ſic eſſe contractam, ut nihil poſſit eſſe jejunius: Græcam contra & verborum & rerum copia pompam veræ venationis impleſſe? In tanta ergo differentia pœne erubeſcendum eſt comparare.

Haud aliter Trojanæ acies aciesque Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, denſusque viro vir.

Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

quanta ſit differentia utriuſque loci lectori æſtimandum relinquo.

Utque volans alte raptum cum fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæſit
Saucius at ſerpens ſinuoſa volumina verſat,
Arrectisque horret ſquamis & ſibilat ore
Arduus inſurgens, illa haud minus urget obunco

Luctantem rostro, simul athera verberat alis.

Ορνις γάρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν,
Αἰετὸς ὑψιπέτης, ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἐέργων.
Φοινήεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον,
Ζωὸν ἔτ' ἀσπαίροντα, καὶ οὔπω λήθετο χάρμης.
Κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στῆθος παρὰ δειρὴν
Ἰδνωθεὶς ὀπίσω. ὁ δ' ἀπὸ ἕθεν ἧκε χαμᾶζε,
Ἀλγήσας ὀδύνῃσι, μέσῳ δ' ἐνὶ κάββαλ' ὁμίλῳ·
Αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῇς ἀνέμοιο.

Vergilius solam aquilæ prædam refert nec Homericæ aquilæ omen advertit; quæ & sinistra veniens vincentium prohibebat accessum, & accepto à captivo serpente morsu prædam dolore dejecit; factoque tripudio solistimo cum clamore dolorem testante prætervolat. quibus omnibus victoriæ prævaricatio significabatur. His prætermissis, quæ animam paraboiæ dabant, velut exanimum in Latinis versibus corpus remansit.

Parva metu primo mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solum, & caput inter nubila condit.

Ἥτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

Homerus ἔριν, hoc est, contentionem à parvo dixit incipere, & postea in incrementum ad cœlum usque subcrescere. hoc idem Maro de fama dixit sed incongrue. neque enim æqua sunt augmenta contentionis & famæ. quia contentio, etsi usque ad mutuas vastationes ac bella processerit, adhuc contentio est & manet ipsa quæ crevit: fama vero cum in immensum prodit fama esse jam desinit; & fit notio rei jam cognitæ. quis enim jam famam vocet cum res aliqua à terra in cœlum nota sit? deinde nec ipsam hyperbolen potuit æquare. ille cœlum dixit, hic auras & nubila. Hæc autem ratio fuit non æquandi omnia quæ ab auctore tran-

transcripsit, quod in omni operis sui parte alicujus Homerici loci imitationem volebat inserere; nec tamen humanis viribus illam divinitatem ubique poterat æquare: ut in illo loco, quem volo omnium nostrum judicio in commune pensari. Minerva Diomedi suo pugnanti duntaxat flammarum addit ardorem: & inter hostium cædes fulgor capitis vel armorum pro milite minatur.

Δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ.

Hoc miratus supra modum Vergilius immodice est usus. modo enim ita de Turno dicit;

Tremunt sub vertice cristæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulmina mittunt.

modo idem ponit de Ænea:

Ardet apex capiti, cristisque ac vertice flamma
Funditur, & vastos umbo vomit æreus ignes.

Quod quam importune positum sit hinc apparet, quod needum pugnabat Æneas, sed tantum in navi veniens apparebat. alio loco:

Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram
Sustinet Ætneos efflantem faucibus ignes.

quid? quod Æneas recens allatis armis à Vulcano & in terra positis miratur

Terribilem cristis galeam flammasque vomentem?

Vultis etiam fruendi aviditatem videre. loci hujus, cujus supra meminimus, fulgore correptus,

Ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

sero voluit loquenti Jovi assignare parem reverentiam. nam cum & in primo volumine, & in quarto, & in nono loquatur quædam Jupiter sine tumultu, denique post Junonis & Veneris jurgium infit. eo dicente,

Deum domus alta silescit;

Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther.
Tum Zephyri posuere. premit placida æquora pontus.

tanquam non idem sit, qui locutus sit paulo ante sine ullo mundi totius obsequio. Similis importunitas est in ejusdem Jovis lance, quam ex illo loco sumpsit:

Καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα.

nam cum jam de Turno prædixisset Juno,

Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis,
Parcarumque dies & lux inimica propinquat;

manifestumque esset Turnum utique periturum; sero tamen

Juppiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, & fata imponit diversa duorum.

Sed hæc & alia ignoscenda Vergilio, qui studii circa Homerum nimietate excedit modum. & re vera non poterat non in aliquibus minor videri, qui per omnem poësim suam hoc uno est præcipue usus archetypo. acriter enim in Homerum oculos intendit, ut æmularetur non modo magnitudinem sed & simplicitatem & præsentiam orationis & tacitam majestatem. hinc diversarum inter heroas suos personarum varia magnificatio; hinc deorum interpositio; hinc auctoritas fabulosorum; hinc affectuum naturalis expressio; hinc monumentorum persecutio; hinc parabolarum exaggeratio: hinc torrentis orationis sonitus; hinc rerum singularum cum splendore fastigium.

CAP. XIV.

In tantum Vergilio dulcem fuisse imitationem Homeri, ut vitia quoque nonnulla æmulari voluerit. Tum quantopere illius sit imitatus epitheta, cæteraque quæ gratiorem reddunt orationem.

ADeo autem Vergilio Homeri dulcis imitatio est, ut & in versibus vitia, quæ à nonnullis imperite reprehendun-

henduntur, imitatus sit, eos dico quos Græci vocant ἀκεφάλους, λαγαρούς, ὑπερκαταληκτικούς. quos hic quoque Homericum stylum approbans non refugit: ut sunt apud ipsum, ἀκέφαλοι: *Arietat in portis.*

Parietibus textum cæcis iter.

& similia. Λαγαροὶ autem, qui in medio versu breves syllabas pro longis habent;

& duros obice postes.

Consilium ipse pater & magna incepta Latinus.

ὑπερκαταληκτικοὶ syllaba longiores sunt;

Quin protinus omnia: &,

Vulcano decoquit humorem &,

Spumas miscent argenti vivaque sulphura, &,

Arbutus horrida.

Sunt apud Homerum versus vulsis ac rasis similes & nihil differentes ab usu loquendi. hos quoque tamquam heroïce incomptos adamavit:

Ἵππους δὲ ξανθὰς ἑκατὸν, καὶ πεντήκοντα

Θηλείας πάσας.

Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.

Nudus in ignota Palinure jacebis harena.

Sunt amœnæ repetitiones, quas non fugit: ut;

Pan etiam Arcadia mecum si judice certet,

Pan etiam Arcadia dicet se judice victum.

Homerica quoque epitheta quantum sit admiratus, imitando confessus est, Μοιρηγενὲς, ὀλβιοδαίμων. Χαλκεοθωρήκων. Ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι. Θωρήκων νεοσμήκτων. Κυανοχαῖται. Ἐνοσίχθων. Ἐννοσίγαιος. Νεφεληγερέτα. Οὔρεά τε σκιόεντα, θάλασσά τε ἠχήεσσα. Κυανόχροες; & mille talium vocabulorum; quibus velut sideribus micat divini carminis variata majestas. Ad hæc à vestro respondetur, *malesuada fames*, *auricomi rami*, *centumgeminus Briareus.*

reus. adde & *sumseram noctem*, & quicquid in singulis pæne versibus diligens lector agnoscit. Sæpe Homerus inter narrandum velut ad aliquem dirigit orationem:

Φαίης κεν ζάκοτόν τινα ἔμμεναι ἄφρονά θ' αὔτως.
Ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδης Ἀγαμέμνονα δῖον,

nec hoc Vergilius prætermisit:

Migrantes cernas totaque ex urbe ruentes. &:
totumque instructo Marte videres
Fervere Leucaten. &:
pelago credas innare revulsas
Cycladas: &:
studio incassum videas gestire lavandi.

item divinus ille vates res vel paulo vel multo ante transactas opportune ad narrationis suæ seriem revocat; ut & historicum stylum vitet: non per ordinem dirigendo quæ gesta sunt, nec tamen præteritorum nobis notionem subtrahat. Theben Asiæ civitatem aliasque plurimas Achilles antequam irasceretur everterat sed Homeri opus ab Achillis ira sumpsit exordium. ne igitur ignoraremus quæ prius gesta sunt, fit eorum tempestiva narratio:

Ὠχόμεθ' ἐς Θήβην ἱερὴν πόλιν Ἠετίωνος,
Τὴν δὲ διεπράθομέν τε, καὶ ἤγομεν ἐνθάδε πάντα.

& alibi:

Δώδεκα δὴ σὺν νηυσὶ πόλεις ἀλάπαξ' ἀνθρώπων.
Πεζὸς δ' ἕνδεκά φημι κατὰ Τροίην ἐρίβωλον.

item ne ignoraremus quo duce classis Græcorum ignotum sibi Trojæ litus invenerit, cum de Calchante quereretur, ait:

Καὶ

NOn per ordinem dirigendo] Amplector lectionem, quæ ad oram Camerarianæ editionis: *digerendo*. Naso: *Tempora digereret cum conditor urbis.* Pontanus. libr. 1. Somnii cap. 8. *Plotinus gradus virtutum vera & naturali divisionis ratione compositos per ordinem digerit.* Sic alibi *digerere in ordinem, digestus ordo, &c.* Gronov.

Ηδη

Καὶ νήεσσ' ἡγήσατ' Ἀχαιῶν ἴλιον εἴσω

Ην διὰ μαντοσύνην, τήν οἱ πόρε Φοῖβος Ἀπόλλων.

& ipse Calchas narrat omen, quod Græcis navigantibus de serpente passerum populatore contigerit. ex quo denuntiatum est exercitum annos decem in hostico futurum: alio loco senex, id est, referendis fabulis amica & loquax ætas, res refert vetustas.

[2] Ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἀρείοσιν ἤεπερ ὑμῖν

Ἀνδράσιν ὡμίλησα.

& reliqua. & alibi.

Εἴθ' ὡς ἡβώοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη.

& sequentia. Vergilius omne hoc genus pulcherrime æmulatus est.

Nam memini Hesionæ visentem regna sororis
Laomedontiadem Priamum. &:
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire. &:
Qualis eram cum primam aciem Præneste sub ipsa
Stravi.

& de furto vel pœna Caci tota narratio. nec vetustissima tacuit, quin & ipsa notitiæ nostræ auctoris sui imitator ingereret:

Namque ferunt luctu Cygnum Phaëthontis amati.

& similia.

CAP.

2. Ἤδη γὰρ ποτ'] Locus ille ex Iliados primo est. In editione tamen quæ penes me, vetustiori, laudatur:

Μέμνημαι τόδε ἔργον, ἐγὼ πάλαι, οὔτι νέον γε

Ὡς ἦν· ἐν δ' ὑμῖν ἐρέω πάντεσσι φίλοισι.

Κουρῆτές τ' ἐμάχοντο, &c.

Quod est in Iliad. nono, & ut ego opinor, accedit quam proxime ad locum qui comparatur, istum:

Nam memini Hesionæ. Pont.

CAP. XV.

Quæ diversitas catalogorum sit apud Vergilium & Homerum.

1 UBi vero enumerantur auxilia, quem Græci catalogum vocant, eundem auctorem suum conatus imitari, in nonnullis paululum à gravitate Homerica deviavit. primum quod Homerus prætermissis Athenis ac Lacedæmone vel ipsis Mycenis, unde erat rector exercitus, Bœotiam in catalogi sui capite locavit, non ob loci aliquam dignitatem, sed notissimum promontorium ad exordium sibi enumerationis elegit. 2 unde progrediens modo mediterranea modo maritima juncta describit. inde rursus ad utrumque situm cohærentium locorum disciplina describentis velut iter agentis accedit. nec ullo saltu cohærentiam regionum in libro suo hiare permittit; sed obviandi more procedens redit unde digressus est & ita finitur quicquid enumeratio ejus amplectitur. contra Vergilius nullum in commemorandis regionibus ordinem servat, sed locorum seriem saltibus lacerat. adducit primum Clusio & Cosis [illegible] Massi-

UBi vero enumerantur auxilia, quem Græci Catalogum vocant:] Nec aliter fere hanc apud Plautum vocem intellexerunt viri eruditi. Exstat locus Milite Scena, *Cohibete intra*:

Nam consilium surripitur sæpissime
Si minus cum cura, aut catalogo loquendi lectum id est.

Alciatus enim catalogum hic ordinem loquendi credidit, & nescio quis alius enumerationem sermonis. Lipsius litterarum harum illustre lumen juste rejecit, & sagaciter subodoratus est: *aut capto loco loquendi lectu' est*. Mihi nihilominus quod in mentem venit nondum eviluit; divinabam,

Sin minus cum cura, aut capto loco loquendi lectum id est.

Festus, *captus locus dicitur ad sacrificandum legitime constitutus*. Quid autem? nonne insigni similiter metaphora Plautus *captum* ibi *locum* vocet, quem adeo curiose & ab arbitris immunem decernendum satagit? Virgilius imitatus est, *Telum ex insidiis cum tandem tempore capto Conjicit*. Pont.

2. *Unde progrediens modo mediterranea*] Panegyricus incerti auctoris ad Constantinum Mag. Aug. hujus occasione loci commode emendabitur. Editur fere sub finem: *Massilia enim (ut audio) in profundum mare promines & eminentissimo accincta portu, in quem angusto aditu meridianus resluit sinus.* Quid enim est meridianus sinus? Meo monitu rescribe, *mediterraneus sinus*. Idem.

3. *Rapit*

Massicum. Abas hunc sequitur manu Populoniæ Ilvæque comitatus. post hos Asilan miserunt Pisæ. quæ in quam longinqua sint Etruriæ parte, notius est quam ut annotandum sit. inde mox redit Cære & Pyrgos, & Graviscas, loca urbi proxima, quibus ducem Asturem dedit. hinc ³ rapit illum Cinirus ad Liguriam, Ocnus Mantuam. Sed nec in catalogo auxiliorum Turni si velis situm locorum mente percurrere invenies illum continentiam regionum secutum. deinde Homerus omnes, quos in catalogo numerat, etiam pugnantes vel prospera vel sinistra sorte commemorat: &, cum vult dicere occisos quos catalogo non inseruit; non hominis sed multitudinis nomen inducit: & ⁴ quotiens multam necem significare vult, messem hominum factam esse

3. *Rapit illum Cinirus*] *Cygnus*, editiones fere omnes. (Legend. *Cycnus.* Virgil lib. x *Non ego te, Ligurum ductor fortissime bello, Transierim Cycne, & pauceis comitate Cupavo.*) Idem.

4. *Quoties multam necem significare vult, messem hominum*] Hanc fere Homericam cautionem adumbraverat Nazarius Panegyrico Constantino Magno dicto: imo molliori & meliori genere extulerat si per correctores licuisset. Adscribam locum, quomodo vulgatur: *Non enim qui bellorum eventus solet esse per varios & volubiles casus Mars dubius erravit, nec fortunæ vicissitudo, quæ plerunque prosperis rebus triste aliquid agglutinat, victorum lætitiam vulneravit, sed tanta hostium & tam ampla cædes, tam felix & incruenta victoria fuit, ut crederes non bello ancipiti dimicatum, sed solas impiorum pœnas expetitas.* At, si tam ampla cædes, quomodo itaque incruenta victoria fuerit? Scribo, *tanta hostium & tam ampla seges.* Et ita sensisse ac scripsisse, innuunt etiam illa paulo inferius; *Incrementum quidem adeptæ felicitatis malorum commemorata depulsio, verum ut in segetibus, etiam si multa, quæ humum obsiderant industria relevanda sunt, laborem tamen purgati soli nesciunt qui fructus editos intuentur, sic Constantini laudibus satis est, dum efflorescentia bona cernimus ne mala excisa reputemus.* Præclari & valde mihi laudabiles hi Panegyrici. Plurima enim in iis melioris auræ; & ideo multa quoque exscriptorum imperitia sive ævo male habita male lancinata. Qua causa non tempero mihi quin unum insuper aut alterum in medium adducam, &, ut ominor, in medelam. Extat Mamertini ad Julianum: *Primum quod imperitia rudes indoctissimum quemque in consilium deligebant, scilicet ut eorum prudentia vulgo suo aliquatenus emineret.* Acumen sententiæ evolvo, faciendo: *primum quod illi peritia rudi indoctissimum.* Vel, *peritia rudes.* Sed attentius qui considerabit, probabit prius. *Rudem peritiam* appellat barbarum illud sive judicium sive inventionem asciscendi in consilium indoctos, ut illis prudentia aliqua ipsi principes prævalerent. Sic & Tertullianus de Anima *indoctam prudentiam* dixit, ubi ait, *Qui tamen indocta prudentia pollent.* (Sic Horatius, *facili sævitia: Dum fragrantia detorquet ad oscula Cervicem, aut facili sævitia negat.* Imo & ipse Mamertinus iterum eodem Panegyrico: *Quum nesciret aliorum*

esse dicit; nulli certum nomen facile extra catalogum vel addens in acie vel detrahens. Sed Maro noster anxietatem hujus observationis omisit. nam & in catalogo nominatos præterit in bello, & alios nominat ante non dictos. sub Massico duce mille manus juvenum venisse dixit,

qui mœnia Clusi,
5 *Quique Cosas liquere.*

deinde Turnus navi fugit,

Qua rex Clusinis advectus Osinius oris;

quem Osinium numquam antea nominavit. & nunc ineptum est regem sub Massico militare. Præterea nec Massicus nec Osinius in bello penitus apparent. sed & illi quos dicit,

fortemque Gyam, fortemque Serestum,

pulcher quoque *Equicolus*, &,

Mavortius Hæmon, &,

fortissimus Umbro, &,

Virbius Hippolyti proles pulcherrima bello,

nullum locum inter pugnantium agmina vel gloriosa vel turpi commemoratione meruerunt. 6 Astur itemque Cupavo & Cygnus insignes Cygni Phaëthontisque fabulis nullam pugnæ operam præstant, 7 cum Alesus & Sarato ignotissimi pugnent, & Atinas ante non dictus. deinde in his quos nominat fit sæpe apud ipsum incauta confusio. in nono Corinæum sternit Asilas. deinde in duodecimo Ebusum Corinæus interficit.

aliorum Imperatorum hilarem diritatem, cachinnantemque sævitiam. Et Petronius de bello civili.) Non absimile quod sequitur statim: *Qui ideo tantum honorem in suos, ne in honores contemnerent, conferebant.* Sed Stephano video placuisse; *ne inhonores contemnerent*: id esset, *inhonoratos.* At bonum sensum ægre sic excito; facilline si legas, *ne in honores contenderent.* Salustius: *Gloriam, honorem, imperium bonus & ignavus æque sibi exoptant: sed ille verâ viâ nititur, hic quia bonæ artes desunt, dolis atque fallaciis contendit.* Idem.

5. *Quique Cosas liquere*] Rescribes ex Virgilii codicibus:

Quique urbem liquere Cosas. Meurs.

6. *Astur itemque Cupavo*] Scribe, *Cupano.* Leve. *Idem.*

7. *Cum Alesus & Sarato ignotissimi pugnent*] Lego, & *Sacrator*; ex illo Vergilii:

Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspem. Idem.

Obvius ambustum torrem Corinaus ab ara
Corripit, & venienti Ebuso plagamque ferenti
Occupat os.

sic & Numam, quem Nisus occidit, postea Æneas persequitur, *Fortemque Numam.*

Camertem in decimo Æneas sternit. at in undecimo,

Juturna formam assimulata Camertæ.

Clorea in undecimo occidit Camilla, in duodecimo Turnus. Palinurus Jasides & Japix Jasides quæro an fratres sint. Hyrtacides est Hippocoon, & rursus.

Hyrtacides Corinaum sternit Asilas.

sed potuerunt duo unum nomen habuisse. Ubi est illa in his casibus Homeri cautio? apud quem cum duo Ajaces sint, modo dicit, τελαμώνιος Αἴας; modo

Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας.

item alio: ἶσον θυμὸν ἔχοντε ὁμώνυμοι.

Nec desinit quos jungit nomine, insignibus separare; ne cogatur lector suspiciones de varietate appellationis agitare. deinde in catalogo suo curavit Vergilius vitare fastidium; quod Homerus alia ratione non cavit, eadem figura sæpe repetita.

οἱ δ' ἀσπληδόν' ἔναιον.
οἱ δ' εὔβοιαν ἔχον.
οἵ τ' ἄργος τ' εἶχον.
οἵ τ' εἶχον κοίλην λακεδαίμονα κητώεσσαν.

Hic autem variat velut dedecus aut crimen vitans repetitionem.

Primus init bellum Tyrrhenis Asper ab oris.
Filius huic juxta Lausus
Post hos insignem fama per gramina currum.
Tum gemini fratres.
Nec Prænestinæ fundator.
At Messapus equûm domitor.

Ecce

Ecce Sabinorum prisco de sanguine.
Hic Agamemnonius.
Et te montosa.
Quin & Marrubia venit de gente sacerdos.
Ibat & Hippolyti proles.

Has copias fortasse putat aliquis divinę illi simplicitati præferendas. sed nescio quo modo Homerum repetitio illa unice decet; & est genio antiqui poëtæ digna, enumerationique conveniens: quod in loco mera nomina relaturus non incurvavit se, neque minute torsit deducendo stylum per singulorum varietates; sed stat in consuetudine percensentium tamquam per aciem dispositos enumerans. quod non aliis quam numerorum fit vocabulis. & tamen egregie ubi oportet de nominibus ducum variat.

Αὐτὰρ Φωκήων Σχεδίος καὶ Ἐπίστροφος ἦρχον.
Λοκρῶν δ' ἡγεμόνευεν Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας.
Νιρεὺς δ' Αἰσύμηθεν ἄγε τρεῖς νῆας ἐΐσας.

Illam vero enumerationis congestionem apud Homerum Maro admiratus ita expressit, ut pæne eum dixerim elegantius transtulisse.

Οἳ Κνωσόν τ' εἶχον, Γόρτυνά τε τειχιόεσσαν.
Λύκτον Μίλητόν τε καὶ ἀργινόεντα Λύκαστον
Φαιστόν τε.

Et similia. ad quod exemplum illa Vergiliana sunt:

Agmina densentur campis, Argivaque pubes,
Auruncæque manus, Rutuli, veteresque Sicani,
8 *Stant Gauranæ acies & picti scuta Labici:*
Qui saltus Tiberine tuos sacrumque Numici
Litus arant, Rutulosque exercent vomere colles,
Circæumque jugum: quis Jupiter Anxuris arvis
Præsidet, &c.

CAP.

8. *Stant Gauranæ acies*] Libri vetustiores *Sarranæ acies*. Propertius adumbravit, *Stant mihi cum domina prælia dura mea*. Et Naso, *Iam steterant acies ferro mortique paratæ*. Pont.

Ab

CAP. XVI.

Quæ in utriusque catalogis similitudo, quam crebræ apud utrumque sententiæ. Tum in quibus sive casu sive sponte ab Homero Vergilius desciscat, & in quibus imitationem ipsam dissimulet.

UTerque in catalogo suo post difficilium rerum vel nominum narrationem infert fabulam cum versibus amœnioribus, ut lectoris animus recreetur. Homerus inter enumeranda regionum & urbium nomina facit locum fabulis quæ horrorem satietatis excludant.

Οἱ δὲ πύλον τ' ἐνέμοντο, καὶ ἀρήνην ἐρατεινὴν,
Καὶ θρύον ἀλφειοῖο πόρον, καὶ ἐΰκτιτον αἰπὺ,
Καὶ κυπαρισσήεντα, καὶ ἀμφιγένειαν ἔναιον,
Καὶ πτελεὸν, καὶ ἕλος, καὶ δώριον, ἔνθά τε μοῦσαι
Ἀντόμεναι, θάμυριν τὸν θρήϊκα παῦσαν ἀοιδῆς,
Οἰχαλίηθεν ἰόντα παρ' εὐρύτου οἰχαλιῆος.
Στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν, εἴπερ ἂν αὐταὶ
Μοῦσαι ἀείδοιεν κοῦραι διὸς αἰγιόχοιο·
Αἱ δὲ, χολωσάμεναι, πηρὸν θέσαν, αὐτὰρ ἀοιδὴν
Θεσπεσίην ἀφέλοντο, καὶ ἐκλέλαθον κιθαριστύν.

& alibi:

Τῶν μὲν τληπόλεμος δουρικλυτὸς ἡγεμόνευεν
Ὃν τέκεν ἀστυόχεια βίῃ ἡρακληείῃ,
Τὴν ἄγετ' ἐξ ἐφύρης ποταμοῦ ἄπο σελλήεντος,
Πέρσας ἄστεα πολλὰ διοτρεφέων αἰζηῶν.
Τληπόλεμος δ' ἐπεὶ οὖν τράφ' ἐνὶ μεγάρῳ εὐπήκτῳ
Αὐτίκα πατρὸς ἑοῖο φίλον μήτρωα κατέκτα
Ἤδη γηράσκοντα λικύμνιον, ὄζον ἄρηος.

& reliqua, quibus protraxit jucunditatem. Vergilius in hoc secutus auctorem, in priore catalogo modo de Aventino, modo de Hippolyto fabulatur; in secundo Cygnus ei fabu-

la

la est. & sic amœnitas intertexta fastidio narrationum medetur. In omnibus vero Georgicorum libris hoc idem summa cum elegantia fecit. nam post præcepta, quæ natura res dura est, ut legentis animum vel auditum novaret, singulos libros acciti extrinsecus argumenti interpositione conclusit, primum de signis tempestatum, de laudatione rusticæ vitæ secundum; & tertius definit in pestilentiam pecorum. quarti finis est de Orpheo & Aristeo non otiosa narratio. ita in omni opere Maronis Homerica lucet imitatio. Homerus omnem poësin suam ita sententiis farsit, ut singula ejus ἀποφθέγματα vicem proverbiorum in omnium ore fungantur.

Ἀλλ' οὔπως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισι.
Χρὴ ξεῖνον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν.
Μέτρον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον.
Οἱ πλέονες κακίους.
Δειλαί τοι δειλῶν γε καὶ ἐγγύαι ἐγγυάασθαι.
Ἄφρων δ' ὅς κ' ἐθέλοι πρὸς κρείσσονας ἀντιφερίζειν.

& alia plurima quæ sententialiter proferuntur. nec hæc apud Vergilium frustra desideraveris:

Non omnia possumus omnes.
Omnia vincit amor.
Labor omnia vincit Improbus.
Usque adeóne mori miserum est?
Stat sua cuique dies.
Dolus an virtus quis in hoste requirit?
Et quid quæque ferat regio & quid quæque recuset.
Auri sacra fames.

&, ne obtundam nota referendo, mille sententiarum talium aut in ore sunt singulorum aut obviæ intentioni legentis occurrunt. In nonnullis [1] ab Homerica secta haud scio ca-

sune

AB *Homerica secta*] Secta hic, uti etiam Glossæ docent, ἀγωγὴ est. { Quod cum non ignorem, paulo magis quam qui ante me locum istum expediam

sune an sponte desciscit. Fortunam Homerus nescire maluit, & soli deo quem μοῖραν vocat omnia regenda committit; 2 adeo ut hoc vocabulum τύχη in nulla parte Homerici voluminis nominetur. contra Vergilius non solum novit & meminit, sed omnipotentiam quoque eidem tribuit, quam & philosophi qui eam nominant nihil sua vi posse, sed decreti sive providentiæ ministram esse voluerunt. & in fabulis seu in historiis nonnumquam idem facit. Ægeon apud Homerum auxilio est Jovi. hunc contra Jovem armant versus Maronis. Eumedes Dolonis proles bello præclara animo manibusque parentem refert; cum apud Homerum Dolon imbellis sit. nullam commemorationem de Judicio Paridis Homerus admittit. idem vates Ganymedem non ut Junonis pellicem à Jove raptum, sed Jovialium poculorum ministrum in cœlum à diis ascitum refert, velut θεοπρεπῶς. Vergilius tantam deam, quod cuivis de honestis feminæ deforme est, velut specie victam 3 Paride judicante

dicante

diam Apulei, lib. 5. Miles. *Dissimulanter occipiunt sciscitari qualis ei maritus, & unde natalium sectacula proveniret.* Nam præter id; solens quoque criticorum peccatum, remotior, inquam, à literarum ductu deviatio hæc hactenus in mendo ligat. Quare nec *signaculo*, nec tale quid aliud loci languorem tollet, at interpuncta & divisa leviter vocula, quæ male coalita, exsurget germanissimæ lectionis & sententiæ facies, ita: *Et unde natalium, secta cuia proveniret.* Ipse Apulejus alibi sæpicule similiter lib 9. *Nam & ipse semper cum mea conjuge tam concorditer vixi, ut ex secta prudentium, eadem nobis ambobus placerent.* Iterum, Floridorum libro, *Enimvero & pueritia apud vos & secta licet Athenis Attica confirmata, tamen hic inchoata.* Denique Burdigalensi vati, locus, quem jam emaculavimus, quodammodo in mentem fuit. Loquitur de se ipse:

Ausonius genitor nobis, ego nomine eodem
Qui sim, qua secta, stirpe, lare & patria. Pont.

2. *Adeo ut hoc vocabulum τύχη in nulla parte Homerici voluminis nominetur*] Johan. Sarisberiensis: *Homerus in illo celeberrimæ perfectionis opere dedignatus est nosse fortunam, adeo quidem ut in nulla parte tanti carminis nominetur.* Et statim: *Maluit enim soli Deo, quem Morphan nominat universa regenda committere.* Sed scribes, μοῖραν. Porro notat in Arcad. Pausanias reperisse se tamen in Hymni Cereris. Tu videbis. *Id.*

3. *Paride judicante doluisse.*] Petron. *Ipse Paris Dearum libidinantium judex.* Judicium vero istud ubi habitum observavit de urbibus Stephanus: Ἔστι δὲ τόπος ἐν τῇ Ἴδῃ, Τρωϊκῇ Ἀλεξάνδρεια λεγόμενος, ἐν ᾧ φασὶ τὸν Πάριν Ἀλέξανδρον κρῖναι τὰς θεάς. Idem.

dicante doluisse, & propter catamiti pellicatum totam gentem ejus vexasse commemorat. Interdum sic auctorem suum dissimulanter imitatur, ut loci inde descripti solam dispositionem mutet, & faciat velut aliud videri. Homerus ingenti spiritu ex perturbatione terræ ipsum Ditem patrem territum prosilire, & exclamare quodammodo facit.

Δεινὸν δ' ἐβρόντησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
Υψόθεν. αὐτὰρ ἔνερθε Ποσειδάων ἐτίναξε
Γαῖαν ἀπειρεσίην, ὀρέων τ' αἰπεινὰ κάρηνα.
Πάντες δ' ἐσσείοντο πόδες πολυπιδάκου Ἴδης,
Καὶ κορυφαί· Τρώων τε πόλις καὶ νῆες Ἀχαιῶν
Ἔδδεισεν δ' ὑπένερθεν ἄναξ ἐνέρων Ἀϊδωνεύς,
Δείσας δ', ἐκ θρόνου ἆλτο, καὶ ἴαχε μή οἱ ὕπερθε
Γαῖαν ἀναῤῥήξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων.
Οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανείη
Σμερδαλέ' εὐρώεντα, τάτε στυγέουσι θεοί περ.

Hoc Maro non narrationis sed parabolæ loco posuit ut aliud esse videretur;

Non secus ac si qua penitus vi terra dehiscens
Infernas reseret sedes, & regna recludat
Pallida, diis invisa, superque immane barathrum
Cernatur, trepidentque immisso lumine Manes.

Hoc quoque dissimulando surripuit. nam cum ille dixisset deos sine labore vivere, θεοὶ ῥεῖα ζώοντες: hoc idem dixit occultissime;

Di Jovis in tectis casum miserantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus esse labores.

quibus ipsi scilicet carent.

CAP.

CAP. XVII.

Non satis apte Vergilium fecisse initium belli inter Trojanos & Latinos. Inde, quæ ex Apollonio & Pindaro traduxerit: quamque Græcorum cum vocabulis tum inflexione etiam sit delectatus.

QUid Vergilio contulerit Homerus hinc maxime liquet, quod ubi rerum necessitas exegit à Marone dispositionem inchoandi belli quam non habuit Homerus (quippe qui Achillis iram exordium sibi fecerit, quæ decimo demum belli anno contigit) laboravit ad rei novæ partum; cervum fortuito saucium fecit causam tumultus. sed ubi vidit hoc leve nimisque puerile, dolorem auxit agrestium, ut impetus eorum sufficeret ad bellum. Sed nec servos Latini & maxime stabulo regio curantes, atque ideo quid fœderis cum Trojanis Latinus icerit ex muneribus equorum & currus jugalis non ignorantes, bellum generi deum oportebat inferre. quid igitur? deorum maxima deducitur è cœlo, & maxima Furiarum de tartaris adsciscitur: sparguntur angues velut in scena parturientes furorem: regina non solum de penetralibus reverentiæ matronalis educitur, sed & per urbem mediam cogitur facere discursus: nec hoc contenta silvas petit, accitis reliquis matribus in societatem furoris. Bacchatur chorus quondam pudicus, & orgia insana celebrantur. quid plura? Maluissem Maronem & in hac parte apud auctorem suum vel apud quemlibet Græcorum alium, quod sequeretur habuisse. *Alium* non frustra dixi: quia non de unius racemis vindemiam sibi fecit: sed bene in rem suam vertit quicquid ubicumque invenit imitandum: adeo, ut de Argonauticorum quarto, quorum scriptor est Apollonius, librum Æneidos suæ quartum totum pæne formaverit ad Didonem vel Ænean amatoriam continentiam Medeæ circa Iasonem transferendo.

quod ita elegantius auctore digessit, 1 ut fabula lascivientis Didonis, quam falsam novit universitas, per tot tamen sæcula speciem veritatis obtineat, & ita pro vero per ora omnium volitet, ut pictores fictoresque, & qui figmentis liciorum contextas imitantur effigies, 2 hac materia vel maxime in efficiendis simulacris tamquam unico argumento decoris utantur: nec minus histrionum perpetuis & gestibus & cantibus celebretur. tantum valuit pulchritudo narrandi, ut omnes Phœnissæ castitatis conscii nec ignari manum sibi injecisse reginam, ne pateretur damnum pudoris, conniveant tamen fabulæ; & intra conscientiam veri fidem prementes malint pro vero celebrari, quod pectoribus humanis dulcedo fingentis infudit. Videamus utrum attigerit & Pindarum, quem Flaccus imitationi inaccessum fatetur. & minuta quidem atque rorantia, quæ inde subtraxit, relinquo. unum vero locum, quem tentavit ex integro pene transcribere, volo communicare vobiscum: quia dignus est ut eum velimus altius intueri. Cum Pindari carmen, quod de natura atque flagrantia montis Ætnæ compositum est, æmulari vellet: ejusmodi sententias & verba molitus est, ut Pindaro quoque ipso, qui nimis opima & pingui facundia existimatus est, insolentior hoc quidem in loco tumidiorque sit. atque uti vosmetipsos ejus, quod dico, arbitros faciam,

VT fabula lascivientis Didonis, quam falsam novit universitas per tot iam secula] Exstat venustissimum super eadem hac re Ausonii Epigrammatium, quod meruisset vel propter rotunditatem adscribi, nisi molem evitassemus commentationum. Clausula tamen talis est:

Invida cur in me stimulasti Musa Maronem,
Fingeret ut nostræ damna pudicitiæ?
Vos magis Historicis lectores credite de me,
Quam qui furta Deum concubitusque canunt
Falsidici vates: temerant qui carmine verum,
Humanisque Deos assimilant vitiis.

Pont.

2. *Hac re vel maxime in efficiendis simulachris*] Malim, *effigiandis*. Apul. Apologia: *Quid sibi statuæ & imagines variis artibus effigiatæ volunt?* Et quod præcessit: *figmentis liciorum contextas imitantur effigies*, valde suspicor exaratum, *filamentis liciorum*. Arbiter licet in re alia: *Illa de sinu licium protulit varii coloris filis intortum.* Idem.

3. Atque

ciam, carmen Pindari quod est super monte Ætna, quantulum mihi est memoriæ, dicam.

Τᾶς ἐρεύγονται μὲν ἀπλά-
του πυρὸς ἁγνόταται
Ἐκ μυχῶν παγαί. ποταμοὶ
Δ' ἁμέραισι μὲν προχέοντι ῥόον καπνοῦ
Αἴθων', ἀλλ' ἐν ὄρφναισι πέτρας
Φοίνισσα κυλινδομένα φλὸξ ἐς βαθεῖ-
αν φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ.
Κεῖνο δ' ἀφαίστοιο κρουνοὺς, ἑρπετὸν
Δεινοτάτους ἀναπέμ-
πει, τέρας μὲν θαυμάσιον προσιδέ-
σθαι, θαῦμα δὲ καὶ παρεόν-
των ἀκοῦσαι.

Audite nunc Vergilii versus, ut inchoasse eum verius quam perfecisse dicatis:

Portus ab accessu ventorum immotus & ingens
Ipse: sed horrificis juxta tonat Ætna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem
Turbine fumantem piceo & candente favilla;
Attollitque globos flammarum & sidera lambit.
Interdum scopulos avulsaque viscera montis
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæstuat imo.

In principio Pindarus veritati obsecutus dixit quod res erat quodque illic oculis deprehenditur, interdiu fumare Ætnam, noctu flammigare. Vergilius autem dum in strepitu sonituque verborum conquirendo laboravit utrumque tempus nulla discretione facta confudit. 3 atque ille Græcus qui-

3. *Atque ille Græcus quidem, fontes imitus ignis eructare & fluere*] In Steph. & aliis editionibus corruptissime legitur; *Græcos*, item *imitatus* pro *imitus*, & *angues* pro *ignis*. Sed nos Agellii hæc verba expressimus, quomodo emaculata olim Cl. Lipsio II. Electorum. & respondent ad verbum illis Pindari

dem fontes imitus ignis eructare & fluere amnes fumi & flammarum fulva & tortuosa volumina in plagas maris ferre quasi quosdam igneos angues luculente dixit. at hic vester atram nubem turbine piceo & favilla fumante, ῥόον καπνοῦ αἴθωνα, interpretari volens crasse & immodice congessit; globos quoq; flammarum, quod ille κρουνοὺς dixerat, duriter posuit & ἀκύρως hoc vero vel inenarrabile est, quod nubem atram fumare dixit turbine piceo & favilla candente. non enim fumare solent neque atra esse quæ sunt candentia; nisi forte *candente* dixit pervulgate & improprie pro ferventi, non pro relucenti. nam candens scilicet à candore dictum non à calore. Quod autem scopulos eructari & erigi, eosdemque ipsos statim liquefieri & gemere atque glomerari sub auras dixit, hoc nec à Pindaro scriptum nec unquam fando auditum, & omnium quæ monstra dicuntur monstruosissimum est.

Postremo Grajæ linguæ quam se libenter addixerit de cre- [illegible] bris

Græcis, τῷ πυρὸς ἀγγέλλε) ἐκ μυχῶν πηγαί. Porro *imitus* positum ut *stupitus*, *medullitus*; Et ita reliquerat quoque Martian. Capella lib. 2. *Postquam igitur illam bibitio-hecalem copiam nixa imitus virgo diffudit, exhausto pallore confecta.* Nam male quoque vulgo, *imitatus*. Etiam Arnobius sic fortasse legendus lib. 7. *Acdestis blandus adulto comes, & qua solum poterat amans imitus.* Servat enim Romanus codex, *amans minus.* Unde Amplissimum postea Canterum *minus* refinxisse comperio, cui non operose refragor, imo accedo libens: Sed in Romano illo codice postea reperi esse, *qua solum poterat minus*, non *amans minus*, uti halucinanter excudimus, inducti laudatione viri docti. Monendum id fuit; & illud insuper, facillime jam posse constitui illum locum; quomodo & amico nostro Joh. Meursio comperio factum. Ita: *Et qua solum poterat, minus fictis affectationibus*, &c. Sic vicissim illo statim loco, eodem hoc Arnobii libro: *Quem tamen si diceretis cum extraneis habuisse commercium fœminis, impia res quidem sed tolerabilis esset maledictionis commun.* Facilem humanissimi viri assensum mihi spero, si ex vestigiis vetustæ lectionis, *malectionis* quæ seposita, reduxero germanissimam auctoris scripturam & mentem; *maletractationis*. Τὸ *maletractatio* ut *maledictio* unica voce intelligo, nec existimo inusitatum jurisconsultis. Non refugit certe Arnobius. Supra lib. 4. *Et tolerare forsitan maletractatio hæc posset.* Quod isti plane geminum. Alibi iterum commemini usum, sed non occurrit jam locus. Imo est iste libro 4: *Immunes tamen à deorum maletractatione nec sic estis, quia cessatis maleficia vindicare.* Testatur præterea Elmenhorstius in Cod. Ro. esse loco priori *maletractationis*, quemadmodum legendum conjecimus. *Id.*

4. Καὶ

bris quæ usurpat vocabulis æstimate.

dius Ulysses.

spelæa ferarum.

dædala tecta.

Rhodopeiæ arces.

altaque Panchæa.

Atque Getæ, atque Hebrus, & Actias Orithyia. &:

Thyas ubi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusque vocat clamore Cytheron. &:

Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacænæ. &:

Ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellæ. &:

Hinc atque hinc glomerantur Oreades. &:

Pars pedibus plaudunt choreas. &:

Milesia vellera nymphæ
Carpebant hyali saturo fucata colore. &:

Drymoque Xanthoque Lygeaque Phyllodoceque
Nisæque Spioque Thaliaque Cymodoceque. &:

Alcandrumque Haliumque Noëmonaque Prytaninque. &:

Amphion Dircæus in Actæo Aracintho

Et senior Glauci chorus, Inousque Palæmon.

Versus est Parthenii, quo grammatico in Græcis Vergilius usus est:

Γλαύκῳ καὶ νηρεῖ[4] καὶ ἰνώῳ μελικέρτῃ. hic ait

Glauco, & Panopeæ & Inoo Melicertæ. &:

Tritonesque citi. &:

immania cete.

Adeo autem & declinationibus Græcis delectatur ut *Mnesthea* dixerit pro *Mnestheum.* sicut ipse alibi: *Nec fratre Mnestheo.* & pro *Orpheo* dicere maluerit *Orphi* Græce declinando: ut;

Orphi Calliopea, Lino formosus Apollo. &:

Vidimus ô cives Diomeden.

& ta-

4. Καὶ ἰνώῳ μελικέρτῃ] Agellius emendatius εἰναλίῳ lib. 13. c. 25. *Id.*

Καὶ ἰνώῳ μελικέρτῃ] Καὶ εἰναλίῳ est apud Agell. lib. 13. cap. 25. *Meurs.*

& talium nominum accusativus Græcus est in *en* desinens. nam si quis eum putat Latine dixisse Diomedem; sanitas metri in versu desiderabitur. denique omnia carmina sua Græce maluit inscribere; *Bucolica*, *Georgica*, *Æneis*. cujus nominis figuratio a regula Latinitatis aliena est.

CAP. XVIII.

Quæ Vergilius tam occulte à Græcis traduxerit, ut vix unde ducta sint possit agnosci.

SEd de his hactenus: quorum plura omnibus, aliqua nonnullis Romanorum nota sunt. ad illa venio, quæ de Græcarum litterarum penetralibus eruta nullis cognita sunt, nisi qui Græcam doctrinam diligenter hauserunt. fuit enim hic poëta ut scrupulose & anxie ita dissimulanter & clanculo doctus, ut multa transtulerit, quæ unde translata sint difficile sit cognitu. In exordio Georgicorum posuit hos versus.

Liber & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
1 *Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis.*

Nihil

POculaque inventis Acheloia miscuit uvis] Propertius:
Ah pereat quicunque meracas repperit uvas,
Corrupitq; bonas nectare primus aquas.
Porro Poëtas Acheloum fabulari præ amoris impenso ardore in amnem sive aquam liquatum, notum vel ex illo ejusdem Propertii:
Num rursus licet Ætoli referas Acheloi
Fluxerit ut magno factus amore liquor.
Sed ut hoc notum: ita hinc denique verba *liquescere* & *liqui* in re amoris reservari non omnibus puto suboluisse, sicuti nec Catulli locum isto fortassis pacto interpolandum in Epigrammatibus:
Non solum meminit, sed quæ multo acrior est res,
Irata est; hoc est, uritur & liquitur.
Nam vulgatur, *loquitur*. At indubie auxilium tale poscit id Epigrammation, ut arguto epilogo innuat iratam esse, hoc est, non uri solum, sed præ amoris penitus illo igne quodammodo liqui. Ita idem alibi,
Lesbia mi dicit semper male, nec tacet unquam
De me; dispeream me nisi Lesbia amat.
Vult enim dicere iram ejus amoris esse notam. Viri vero docti inventum, torquitur, ex illo Ennii,
Quæ nunc te coquit & versat sub pectore cura:
vix existimem hanc sive poëtæ mentem plenitus exprimere. Denique Grammaticis, qui solum hoc verbi *liquor* perpetua

petua

Nihil in his versibus grammaticorum cohors discipulis suis amplius tradidit, nisi illud opera Cereris effectum ut homines ab antiquo victu desisterent & frumento pro glandibus uterentur: Liberum vero vitis repertorem præstitisse humano potui vinum, cui aqua admisceretur. Cur autem Acheloum amnem potissimum Vergilius, cum aquam vellet intelligi, nominarit, nemo vel quærit vel omnino subesse aliquid eruditius suspicatur. nos id altius scrutati animadvertimus doctum poetam, antiquissimorum Græcorum more, sicut docebit auctoritas, elocutum; apud quos proprie in aquæ significationem ponebatur Achelous. neque id frustra. nam causa quoque ejus rei cum cura relata est. Sed priusquam causam proponam, illud antiquo poeta teste monstrabo, hunc morem loquendi pervagatum fuisse ut Acheloum pro quavis aqua dicerent. Aristophanes vetus comicus in comœdia Cocalo sic ait:

Ημυν ἄγγελον βάρος.
Η πειρεν γάρ τοι μ᾽ οἶνος οὐ μιγεὶς πόμα
Ἀχελῴῳ.

gravabar, inquit vino, cui aqua non fuisset admixta, id est, mero. Cur autem sic loqui soliti sint Ephorus notissimus scriptor historiarum libro secundo ostendit his verbis:

Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις ποταμοῖς οἱ πλησιόχωροι μόνον θύουσιν. τὸν δὲ Ἀχελῷον μόνον πάντας ἀνθρώπους συμβέβηκε τιμᾶν, καὶ τοῖς κοινοῖς ὀνόμασιν ἀντὶ τῶν ἰδίων τοῦ Ἀχελῴου τὴν ἰδίαν ἐπωνυμίαν ἐπὶ τὸ κοινὸν μεταφέροντας. τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ ὅλως, ὅπερ ἐστὶ κοινὸν ὄνομα, ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐκεί-

petus prioris syllabæ longitate damnarunt quomodo auscultandum? Quasi videlicet *liquidum* in isto Lucretii versu *Sanguine consensu liquidi & liquida crassi*; ideo indifferenter prolatum sit, quod alterum ut illi definiunt à *liquor*, alterum vero à *liquo* fuerit deductum. Sed demus, quod volunt isti, tamen ex veteri declinatu nitebimur convenientissimam emendationem. Cæcilius apud Varronem, *pra lætitia liquitur animus.* Facit quoque ad rem illud Maronis:

Limus ut hic durescit & hæc ut cera liquescit,
Uno eodemque igni, sic nostro Daphnis amore. Pontan.

νου προσηγορίας Ἀχελῷον καλοῦμεν, τῶν δ' ἄλλων ὀνομάτων τὰ κοινὰ πολλάκις ἀντὶ τῶν ἰδίων ὀνομάζομεν, τοὺς μὲν Ἀθηναίους, Ἕλληνας, τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους, Πελοποννησίους ἀποκαλοῦντες. τούτου δὲ τοῦ ἀπορήματος οὐδὲν ἔχομεν αἰτιώτατον εἰπεῖν, ἢ τοὺς ἐκ Δωδώνης χρησμούς. σχεδὸν γὰρ ἐφ' ἅπασιν αὐτοῖς προσάγειν ὁ θεὸς εἴωθεν, Ἀχελῴῳ θύειν. ὥστε πολλοὶ νομίζοντες οὐ τὸν ποταμὸν τὸν διὰ τῆς Ἀκαρνανίας ῥέοντα, ἀλλὰ τὸ σύνολον ὕδωρ Ἀχελῷον ὑπὸ τοῦ χρησμοῦ καλεῖσθαι, ἰδιοῦνται τὰς τοῦ θεοῦ προσηγορίας. σημεῖον δὲ ὅτι πρὸς τὸ θεῖον ἀναφέροντες, οὕτω λέγειν εἰώθαμεν. μάλιστα γὰρ τὸ ὕδωρ Ἀχελῷον προσαγορεύομεν ἐν τοῖς ὅρκοις, καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς, καὶ ἐν ταῖς θυσίαις, ἅπερ πάντα περὶ τοὺς θεούς.

Potest ne lucidius ostendi Acheloum Græcis vetustissimis pro quacumque aqua dici solitum? unde doctissime Vergilius ait vinum Acheloo Liberum patrem miscuisse. ad quam rem, etsi satis testium est, cum Aristophanis comici & Ephori historici verba prodiderimus, tamen ultra progrediemur. Didymus enim grammaticorum facile eruditissimus posita causa quam superius Ephorus dixit alteram quoque adjecit his verbis:

Ἄμεινον δὲ ἐκεῖνο λέγειν, ὅτι διὰ τὸ πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατον εἶναι Ἀχελῷον, τιμὴν ἀπονέμοντας αὐτῷ τοὺς ἀνθρώπους πάντα ἁπλῶς τὰ νάματα τῷ ἐκείνου ὀνόματι προσαγορεύειν. ὁ γοῦν Ἀγησίλαος διὰ τῆς πρώτης ἱστορίας δεδήλωκεν ὅτι Ἀχελῷος πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατος. ἔφη γάρ, Ὠκεανὸς δὲ γαμεῖ Τηθύν, ἑαυτοῦ ἀδελφήν. τῶν δὲ γίνονται τρισχίλιοι ποταμοί· Ἀχελῷος δὲ αὐτῶν πρεσβύτατος, καὶ τετίμηται μάλιστα.

Licet abunde ista sufficiant ad probationem moris antiqui quo ita loquendi usus fuit ut Achelous commune omnis

aquæ

aquæ nomen haberetur; tamen his quoque & id Euripidis nobilissimi tragœdiarum scriptoris addetur auctoritas: quam idem Didymus grammaticus in his libris quos τραγῳδουμένης λέξεως scripsit, posuit his verbis: Ἀχελῷον πᾶν ὕδωρ Εὐριπίδης φησὶν ἐν Ὑψιπύλῃ. λέγων γὰρ περὶ ὕδατος ὄντος σφόδρα πόρρω τῆς Ἀκαρνανίας, (ἐν ᾗ ἐστὶ ποταμὸς Ἀχελῷος) φησὶ

Δείξω μὲν Ἀργείοισιν Ἀχελῴου ῥόον.

Sunt in libro septimo illi versus, quibus Hernici populi & eorum nobilissima, ut tunc erat civitas, Anagnia enumerantur,

Quos dives Anagnia pascit,
Quos Amasene pater: non illis omnibus arma,
Nec clypei currusve sonant. pars maxima glandis
Liventis plumbi spargit; pars spicula gestat
Bina manu; fulvosque lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti; vestigia nuda sinistri
Instituere pedis; crudus tegit altera pero.

Hunc morem in Italia fuisse ut uno pede calceato, altero nudo iretur ad bellum, nusquam adhuc quod sciam reperi. sed eam Græcorum nonnullis consuetudinem fuisse locupleti auctore jam palam faciam. in qua quidem re mirari est poëtæ hujus occultissimam diligentiam. qui cum legisset Hernicos, quorum est Anagnia, à Pelasgis oriundos appellatosque ita à Pelasgo quodam duce suo qui Hernicus nominabatur, morem quem de Ætolia legerat Hernicis assignavit, qui sunt vetus colonia Pelasgorum. Et Hernicum quidem hominem Pelasgum ducem Hernicis fuisse Julius Higinus in libro secundo urbium non paucis verbis probat. morem vero Ætolis fuisse uno tantummodo pede calceato in bellum ire ostendit clarissimus scriptor Euripides tragicus: in cujus tragœdia, quæ Meleager inscribitur, nuncius inducitur describens quo quisque habitu fuerit ex ducibus qui ad aprum capiendum convenerant. in eo hi versus sunt;

Τελαμὼν

Τελαμὼν δὲ χρυσοῦν αἰετὸν πέλτης ἔπι
Πρόβλημα θηρός, βότρυσι δ' ἔστεψεν κάρα,
Σαλαμῖνα κοσμῶν πατρίδα τὴν εὐδαίμονα.
Κύπριδος δὲ μίσημ' ἀρκὰς ἀταλάντη κύνας,
Καὶ τόξ' ἔχουσα, πελέκεως δὲ δίστομον
Γένυ, πάλλ' ἀγκαθαλῶν. οἱ δὲ Θεστίου
Παῖδες τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδός,
Τὸν δ' ἐν πεδίλοις, ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
Ἔχοιεν, ὃς δὴ πᾶσιν αἰτωλοῖς νόμος.

animadvertis diligentissime verba Euripidis à Marone servata? ait enim ille:

τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδὸς:

& eundem pedem nudum Vergilius quoque dixit;

vestigia nuda sinistri
Instituere pedis.

in qua quidem re, quo vobis studium nostrum magis comprobetur, non reticebimus rem paucissimis notam: reprehensum Euripidem ab Aristotele, qui ignorantiam istud Euripidis fuisse contendit: Ætolos enim non lævum pedem habere nudum sed dextrum. quod ne affirmem potius quam probem ipsa Aristotelis verba ponam ex libro quem de poëtis secundo subscripsit. in quo de Euripide loquens sic ait: Τοὺς δὲ Θεστίου κούρους τὸν μὲν ἀριστερὸν πόδα φησὶν Εὐριπίδης ἐλθεῖν ἔχοντας ἀνυπόδετον. λέγει γοῦν ὅτι

Τὸ λαιὸν ἴχνος ἦσαν ἀνάρβυλοι ποδός,
Τὸν δ' ἐν πεδίλοις ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
Ἔχοιεν. ὡς δὴ πᾶν τἀναντίον ἔθος
Τοῖς αἰτωλοῖς.

τὸν μὲν γὰρ ἀριστερὸν ὑποδέδενται, τὸν δὲ δεξιὸν ἀνυποδετοῦσιν. δεῖ γὰρ οἶμαι τὸν ἡγούμενον ἔχειν ἐλαφρὸν, ἀλλ' οὐ τὸν ἐμμένοντα. Cum hæc ita sint; videtis tamen Vergilium

Euripide auctore quam Aristotele uti maluisse. nam ut hæc ignoraverit vir tam anxiè doctus minimè crediderim. jure autem prætulit Euripiden. est enim ingens ei cum Græcarum tragœdiarum scriptoribus familiaritas: quod vel ex præcedentibus licet vel ex his quæ mox dicentur opinari.

CAP. XIX.

De aliis locis quos Vergilius à Græcis sumpsit, quarto & nono Æneidos.

IN libro quarto in describenda Elisæ morte ait quod ei crinis abscissus esset, his versibus:

Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnaverat orco.

deinde Iris à Junone missa abscidit ei crinem & ad orcum fert. Hanc Vergilius non de nihilo fabulam fingit, [1] sicut vir alias doctissimus, Cornutus existimat, qui adnotationem ejusmodi apposuit his versibus: *Unde hæc historia, ut crinis auferendus sit morientibus, ignoratur. sed assuevit poetico more aliqua fingere, ut de aureo ramo.* hæc Cornutus. Sed me pudet quod tantus vir Græcarum etiam doctissimus litterarum ignoravit Euripidis nobilissimam fabulam Alcestim. in hac enim fabula in scenam [2] Orcus inducitur gladium gestans, quo crinem abscindat Alcestidis, & sic loquitur;

Ἡ δ᾽ οὖν γυνὴ κάτεισιν εἰς ᾅδου δόμους.
Στείχω δ᾽ ἐπ᾽ αὐτὴν, ὡς καταίρξομαι ξίφει.
Ἱερὸς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν,
Ὅτου τόδ᾽ ἔγχος κρατὸς ἁγνίσῃ τρίχα.

Proditum est, ut opinor, quem secutus Vergilius fabulam abscinden-

SIcut, vir alias doctissimus, Cornutus existimat] V. c. auctior: *Sicut Aurelius.* Le o, *S. Annæus.* Nam id Cornuto prænomen. *Meurs.*

2. *Orcus inducitur*] An rectior lectio quæ ad oram editionum veterum, *Charon?* Evariat valde Servius: *Traxit hoc,* inquit, *de Alceste Euripidis, qui inducit Mercurium crinem secantem quia fato peribat mariti. Mercurium* dicit, quem hic *Orcum* Macrobius. Gloss. χάρων, *Orcus.* Pont.

3. *Pubin-*

abscindendi crinis induxerit, ἁγνίσαι autem Græce dicunt dis consecrare; unde poëta vester ait ex Iridis persona:

hunc ego Diti
Sacrum jussa fero, teque isto corpore solvo.

Nunc quia pleraque omnia, quæ supra dixi, instructa auctoritate tragicorum probavi; id quoque, quod à Sophocle tractum est, annotabo. in libro enim quarto Vergilius Elissam facit, postquam ab Ænea relinquitur, velut ad sacricolarum sagarumque carmina & devotiones fugientem; & inter cetera ait sedandi amoris gratia herbas quæsitas, quæ æneis falcibus secarentur. Hæc res nonne quæstione digna est unde Vergilio æneæ falces in mentem venerint? ponam itaque Vergilianos versus, mox & inde Sophoclis quos Maro æmulatus est.

Falcibus & messæ ad lunam quæruntur aënis
3 *Pubentes herbæ nigri cum lacte veneni.*

Sopho-

3. *Pubentes herbæ*] Arnobius: *Cur quotidie gemmulas & pubescentes herbas adurit atque interficit nocentissimum frigus?* Deinde quod ait Macrobius, *in qua Medeam describit maleficas herbas secantem*; animadvertendum ejusmodi herbas veteribus seu poëtis, *pallentes* nuncupatas. Maro, Naso, Arnobius & alii ita posuerunt. Tibullus hac parte sollicitatur, illo versu:

Num te carminibus, num te pallentibus herbis
Devovit tacito tempore noctis anus?

Pollentibus enim urgeri comperi; sed minus, ut existimo, cogitate. Ovidius aspexit, & imitatus est:

Nupta quid expectas? non tu pallentibus herbis,
Non prece nec magico carmine mater eris.

Et ideo forsan, *pallentes herbæ*, quod pallorem imo letum denique concilient: Propertius:

At vos deductæ quibus est fallacia lunæ,
Et labor in magicis sacra piare focis;
En agedum Dominæ mentem convertite nostræ,
Et facite illa meo palleat ore magis.

Vel quod inferis & defunctis dicatæ. quomodo χοὰς, id est, *vinum inferium* interpretatur illustris Scaliger. Iterum Propertius: *Sensi ego cum insidiis pallida vina bibi.* Naso omne frugum genus à vera sua & ingenita indole sive ad corruptionem sive alio derivatum, *pallere* dixisse videtur, in Fastis:

Interea crescat scabræ rubiginis expers,
Nec vitio cæli palleat ulla seges.

Sive denique *pallere* ejusmodi herbæ intelligentur quasi lectæ funestis & Stygiis locis. Quod blanditur, & firmabitur quodammodo hoc Nasonis:

Omnia tentabo latices medicamina terris,
Et freta, tartareos excutiamque sinus.

Unde & *umbræ* & *undæ* quoque apud poëtas *pallentes*. Tibullus, *Parcite, pallentes undas quicunque tenetis.* Et Claudianus in Rufinum:

- - - - - simulacra coloni
Pallida, defunctasque vides migrare figuras. Idem.

4. Mecum

Sophoclis autem tragœdia id, de quo quærimus, etiam titulo præfert. inſcribitur enim ῥιζοτόμοι : in qua Medeam deſcribit maleficas herbas ſecantem, ſed averſam, ne vi noxii odoris ipſa interficeretur; & ſuccum quidem herbarum in cados æneos refundentem, ipſas autem herbas æneis falcibus exſecantem. Sophoclis verſus hi ſunt :

Ἡ δ' ἐξοπίσω χερὸς ὄμμα τρέπουσα
Ὀπὸν ἀργινεφῆ στάζοντα τομῆς
Χαλκέοισι κάδοις δέχεται.

& paulo poſt:

Αἱ δὲ καλυπταὶ κίσται ῥιζῶν κρύπτουσι τομὰς,
Ἃς ἥδε βοῶσα ἀλαλαζομένη γυμνὴ
Χαλκέοισιν ἤμα δρεπάνοις τομάς.

hæc Sophocles. quo auctore ſine dubio Vergilius protulit æneas falces. Omnino autem ad rem divinam pleraque ęnea adhiberi ſolita multa indicio ſunt; & in his maximè ſacris, quibus delinire aliquos aut devovere aut denique exigere morbos volebant. taceo illud Plautinum cum ait :

4 *Mecum habet patagus, æs, morbus,*

& quod alibi Vergilius :

Curetum ſonitus crepitantiaque æra.

5 Sed Carminii curioſiſſimi & docti verba ponam, qui in libro

4. *Mecum habet patagus, æs, morbus.*] Locus eſt ex Plauti aliqua comœdia cujus adhuc in quæſtione nomen. Referam autem ad Corybantas ſeu Cybeles ſacerdotes. *Patagus* itaque capitum iſtam conquaſſationem denotabit, de qua apud Strabonem lib. 10. *Æs* inconditum æris ſonitum. Unde poëta : *Nec te progenitum Cybeleïus ære ſonoro Luſtravit Corybas. Morbus* ipſe κορυβαντιασμὸς erit. Obnoxii enim huic malo perpetuis mactabantur inſomniis vigiliiſque, & ſolent ut ait Catullus, imaginoſum. Plato Critone : ὥσπερ οἱ κορυβαντιῶντες τῶν αὐλῶν δοκοῦσιν ἀκούειν. Claudianus etiam alluſiſſe videatur, libro in Rufinum : *Impatienſque ſui Morbus.* Feſti autem truncata verba, *Patagus, morbus*, omnino huc facere autumo; non, ut divinavit eximius alias Turnebus, vitis morbum intelligi. Eum tamen qui volet videto lib. 16. cap. 22. Adverſariorum. *Patagus* forte malum iſtud eſt quod vocant hodieque Itali *Peste*. Idem.

5. *Sed Carminii curioſiſſimi*] Forte *Granii*. Nobiliſſimus auctor Granius Licinianus Flaccus. *Meurſ.*

5. Ονομα

bro de Italia secundo sic ait: *Prius itaque & Tuscos aeneo vomere uti, cum conderentur urbes, solitos in Tageticis eorum sacris invenio; & in Sabinis ex aere cultros, quibus sacerdotes tonderentur.* Post hæc Carminii verba, longum fiat, si velim percensere, quam multis in locis Græcorum vetustissimi æris sonos tamquam rem validissimam adhibere soliti sunt. sed præsenti operi docuisse nos sufficiat falces æneas Maronis, exemplo Græci auctoris inductas. In libro nono Vergilius posuit hos versus:

Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem & ferrugine clarus Ibera,
Insignis facie; genitor quem miserat Arcens
Eductum matris luco Symetia circum
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici.

quis hic Palicus deus vel potius qui dii Palici (nam duo sunt) apud nullum penitus auctorem Latinum quod sciam reperi. sed de Græcorum penitissimis litteris hanc historiam eruit Maro. nam primum ut Symetus fluvius, cujus in his versibus meminit, in Sicilia est; ita & dii Palici in Sicilia coluntur; quos primum omnium Æschylus tragicus vir utique Siculus in litteras dedit. interpretationem quoque nominis eorum, quam Græci ἐτυμολογίαν vocant, expressit versibus suis. sed, priusquam versus Æschyli ponam, paucis explananda est historia Palicorum. In Sicilia Symetus fluvius est. juxta hunc Nympha Thalia compressu Jovis gravida, metu Junonis optavit ut sibi terra dehisceret. factum est. sed ubi venit tempus maturitatis infantum, quos alvo illa gestaverat, reclusa terra est, & duo infantes de alvo Thaliæ progressi emerserunt; appellatique sunt Palici ἀπὸ τοῦ πάλιν ἱκέσθαι; quoniam prius in terram mersi, denuo inde reversi sunt. nec longe inde lacus breves sunt, sed immensum profundi, aquarum scaturigine semper ebullientes, quos incolæ crateras vocant, & nomine dellos appellant; fratresque eos Palicorum æstimant: & habentur in cultu maximo;

sens

præcipueque circa exigendum juxta eos jusjurandum præsens & efficax numen ostenditur. nam, cum furti negati vel ejuscemodi rei fides quæritur, & jusjurandum à suspecto petitur, uterque ab omni contagione mundi ad crateras accedunt, accepto prius fidejussore à persona quæ juratura est, de solvendo eo quod peteretur, si addixisset eventus. illic invocato loci numine testatum faciebat esse jurator, de quo juraret. quod si fideliter faceret; discedebat illæsus: si vero subesset jurijurando mala conscientia; mox in lacu amittebat vitam falsus jurator. Hæc res ita religionem fratrum commendabat, ut crateræ quidem implacabiles, Palici autem placabiles vocarentur. Nec sine divinatione est Palicorum templum. nam, cum Siciliam sterilis annus arefecisset, divino Palicorum responso admoniti Siculi heroi cuidam certum sacrificium celebraverunt: & revertit ubertas. qua gratia Siculi omne genus frugum congesserunt in aram Palicorum. ex qua ubertate ara ipsa pinguis vocata est. Hæc est omnis historia, quæ de Palicis eorumque fratribus in Græcis tantummodo litteris invenitur, quas Maro non minus quam Latinas hausit. Sed hæc quæ diximus auctoritatibus approbanda sunt. Æschyli tragœdia est, quæ inscribitur Ætna. in hac cum de Palicis loqueretur sic ait;

Τί δῆθεν αὐτοῖς [5] ὄνομα τίθενται βροτοί;
Σεμνοὺς Παλικοὺς Ζεὺς ἐφίεται καλεῖν,
Ἦ καὶ Παλικῶν εὐλόγως μένει φάτις,
Πάλιν γὰρ ἥκουσ' ἐκ σκότους τόδ' ἐς φάος.

hæc Æschylus. Callias autem in septima historia de rebus Siculis ita scribit: Ἡ δὲ Ἐρύκη τῆς μὲν Γελώας ὅσον ἐνενήκοντα στάδια διέστηκεν. ἐπιεικῶς δὲ χεῤῥός ἐστιν τό τ' ὄρος καὶ τὸ παλαιὸν Σικελῶν γεγενημένη πόλις, ὑφ' ᾗ καὶ τοὺς δειλ-

5. Ὄνομα τίθεν] MS. Thuanæus, quemadmodum ex schedis paternis disco, habet θέσονται, quod verius puto, ut cui magis conveniat, quod respondetur sequenti versu. Gronov.

δείλλους καλουμένους εἶναι συμβέβηκεν. οὗτοι δὲ κρατῆρες δύο εἰσὶν, οὓς ἀδελφοὺς τῶν παλίκων οἱ σικελιῶται νομίζουσιν. τὰς δὲ ἀναφορὰς τῶν πομφολύγων παραπλησίας βραζούσαις ἔχουσιν. hactenus Callias. Polemon vero, in libro qui inscribitur περὶ τῶν ἐν σικελίᾳ θαυμαζομένων ποταμῶν, sic ait: οἱ δὲ παλικοὶ προσαγορευόμενοι παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις, αὐτόχθονες θεοὶ νομίζονται. ὑπάρχουσιν δὲ τούτων ἀδελφοὶ κρατῆρες χαμαίζηλοι. προσιέναι δὲ ἁγνεύοντας χρὴ πρὸς αὐτοὺς ἀπό τε παντὸς ἄγους καὶ συνουσίας, [6] ἔν τι καινῶν ἐνδυμάτων. φέρεται δὲ ἀπ' αὐτῶν ὀσμὴ βαρεῖα θείου καὶ τοῖς πλησίον ἱσταμένοις καρηβάρησιν ἐμποιοῦσα δεινήν. τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶ θολερὸν αὐτῶν, καὶ τὴν χρόαν ὁμοιότατον χαμαιρύπῳ λευκῷ. φέρεται δὲ κολπούμενόν τε καὶ παφλάζον, οἷαί εἰσιν αἱ δῖναι τῶν ζεόντων ἀναβολάδην ὑδάτων. φασὶν δ' εἶναι καὶ τὸ βάθος ἀπέραντον τῶν κρατήρων τούτων, ὥστε καὶ βοῦς ἐμπεσόντας ἠφανίσθαι καὶ ζεῦγος ὀρικὸν ἐλαυνόμενον, ἔτι δὲ φορβάδας ἐναλλομένας. ὅρκος δέ ἐστιν τοῖς σικελιώταις μέγιστος καθηραμένων τῶν προσκληθέντων. οἱ δὲ ὁρκωταὶ γραμματεῖον ἔχοντες ἀγορεύουσιν τοῖς ὁρκουμένοις περὶ ὧν ἀπαιτοῦσι τὸν ὅρκον. ὁ δὲ ὁρκούμενος θαλλὸν κραδαίνων, ἐστεμμένος, ἄζωστος καὶ μονοχίτων, ἐφαπτόμενος τοῦ κρατῆρος ἐξ ὑποβολῆς διέξεισι τὸν ὅρκον. καὶ ὁ μὲν ἐμπεδώσας τοὺς ῥηθέντας ὅρκους, ἀσινὴς ἄπεισιν οἴκαδε· παραβάτης δὲ γενόμενος τῶν θεῶν ἐμποδὼν τελευτᾷ. τούτων δὲ γινομένων ἐγγυητὰς ὑπισχνοῦνται καταστήσειν τοῖς ἱερεῦσιν, ἐάν τι νεαρὸν γένηται καθάρσιν ὀφλισκάνουσιν τοὺς περιγινομένους. περὶ δὲ τὸν τόπον τοῦτον ᾤκησαν παλικει-
νοὶ

6. Ἐν τι καινῶν ἐνδυμάτων] ἔτι τε καὶ ζώων ἐδεσμάτων. Sic Thuanæus, quod plane sequor. *Idem.*

Carche-

καὶ πάλιν ἐπώνυμον τούτων τῶν δαιμόνων παλικηνήν: hæc Polemon. Sed & Xenagoras in tertia historia sua de loci divinatione ita scribit: Καὶ οἱ σικελοὶ τῆς γῆς ἀφορούσης ἔθυσαν τινὶ ἥρωϊ προστάξαντος αὐτοῖς τοῦ ἐκ παλικῶν χρηστηρίου, καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς εὐφορίας πολλοῖς δώροις τὸν βωμὸν τῶν παλικῶν ἐνέπλησαν. Absoluta est æstimo & auctoribus idoneis asserta explanatio Vergiliani loci; quem litteratores nostri nec obscurum putant, contenti vel ipsi scire vel insinuare discipulis Palicum dei esse cujusdam nomen. quid sit autem deus iste vel unde sit dictus tam nesciunt quam scire nolunt; quia nec ubi quærant suspicantur quasi Græcæ lectionis expertes.

CAP. XX.

De Gargaris & Mysia, ex primo Georgicon.

NEc illos versus relinquemus intactos, qui sunt in primo Georgicon:

Humida solstitia atque hiemes orate serenas,
Agricolæ: hiberno lætissima pulvere farra,
Lætus ager; nullo tantum se Mysia cultu
Jactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.

sensus hic cum videatur obscurior pauloque perplexius quam poetæ hujus mos est pronuntiatus, tamen habet in se animadvertendam quæstionem ex Græca antiquitate venientem; quæ sint ista Gargara quæ Vergilius esse voluit fertilitatis exemplar. Gargara hæc igitur sunt in Mysia, quæ est Hellesponti provincia. sed significatio nominis & loci duplex est. nam & cacumen montis Idæ & oppidum sub eodem monte hoc nomine vocantur. Homerus significationem cacuminis ita ponit:

Ἴδην δ' ἵκανεν πολυπίδακα, μητέρα θηρῶν
Γάργαρον.

hic Gargarum pro excellissimo montis loco accipi convenire & ipse sensus indicium facit. nam de Jove loquitur. sed & alibi eodem Homero teste manifestius exprimitur:

Ὣς ὁ μὲν ἀτρέμας εὗδε πατὴρ ἀνὰ γαργάρῳ ἄκρῳ.

& Epicharmus vetustissimus poëta in fabula, quæ inscribitur, *Troës*, ita posuit:

Ζεὺς ἄναξ ναίων γάργαρ' ἀγαννίφα.

ex his liquido claret Gargara cacumen Idæ montis appellitari. pro oppido autem Gargara qui dixerint enumerabo. Ephorus notissimus historiarum scriptor in libro quinto sic ait:

Μετὰ δὲ τὴν Ἄσσον ἐστὶν γάργαρα πλησίον πόλις.

nec Ephorus solus, sed etiam Phileas vetus scriptor in eo libro qui inscribitur Asia, ita meminit; Μετὰ Ἄσσον πόλις ἐστὶν ὄνομα γάργαρα. ταύτης ἔχεται Ἀντανδρος.

Arati etiam liber fertur elegion: in quo de Diotimo quodam poëta sic ait;

Αἰάζω Διότιμον, ὃς ἐν πέτρῃσι κάθηται,
Γαργαρέων παισὶν βῆτα καὶ ἄλφα λέγων.

ex his versibus etiam civium nomen innotuit, quia Gargares vocantur. Cum igitur constet Gargara nunc pro montis cacumine, nunc pro oppido sub eodem monte posito accipienda: Vergilius non de summo monte sed de oppido loquitur. cur tamen Gargara posuerit ut locum frugum feracem requiramus. & omnem quidem illam Mysiam opimis segetibus habitam satis constat, scilicet ob humorem soli. unde & Vergilius in supradictis versibus cum dixisset,

Humida solstitia,

intulit:

Nullo tantum se Mysia cultu - - Jactat.

atque diceret: Omnis regio quæ opportunos habuerit humores æquiparabit fecunditates arvorum Mysiæ. sed Homerus cum ait;

Ἴδην

Ἴδlῳ δ᾽ ἱκανῶν πολυπίδακα,

humidum designat subjacentem monti agrum. nam πολυπίδακα significat fontibus abundantem. unde hæc Gargara tanta frugum copia erant, ut, qui magnum cujusque rei numerum vellet exprimere, pro multitudine immensa Gargara nominaret. testis Alcæus: qui in Cælo tragœdia sic ait;

Ἐτύγχανον μὲν ἀγρόθεν πλείστους φέρων
Εἰς τὴν ἑορτὴν ὅσον εἶεν εἴκοσι.
Ὁρῶ δ᾽ ἄνωθεν γάργαρ᾽ ἀνθρώπων κύκλῳ.

Gargara, ut videtis, manifeste posuit pro multitudine. nec aliter Aristomenes ἐν μύθοις,

Εἶδον γὰρ ἡμῖν ἔστιν ἀνδρῶν γάργαρα.

Aristophanes autem comicus composito nomine ex arena & Gargaris innumerabilem, ut ejus lepos est, numerum conatur exprimere. in fabula enim Acharnensium ait,

Ἀδ᾽ ὠδυνήθην, ψαμμοκοσιογάργαρα.

Ψαμμοκόσια autem, seorsum pro multis Varro sæpe in Menippeis suis posuit. sed Aristophanes adjecit *Gargara*; ad significationem numerositatis innumeræ. est ergo secundum hæc sensus horum versuum talis. Cum ea sit anni temperies ut hiems serena sit, solstitium vero imbricum: fructus optime proveniunt. hæc autem adeo agris necessaria sunt, ut sine his nec illi natura fecundissimi Mysiæ agri responsuri sint opinioni fertilitatis, quæ de his habetur. addit Mysiæ nominatim Gargara: quod ea urbs posita in imis radicibus Idæ montis defluentibus inde humoribus irrigetur; possitque videri solstitiales imbres non magnopere desiderare. Hoc in loco ad fidem sensui faciendam quod uliginosa sint non sola Gargara pro vicinia montis sed & universæ Mysiæ arva, adhiberi potest testis Æschylus:

Ἰὼ κοίκοι Μύσιαί τ᾽ ἐπιῤῥοαί.

Quid de Græcis in hoc loco traxerit diximus. addemus præterea hoc jucunditatis gratia, & ut liqueat Vergilium vestrum undique veterum sibi ornamenta traxisse, unde hoc dixerit;

Hiberno lætissima pulvere farra.

in libro enim vetustissimorum carminum, qui ante omnia quæ à Latinis scripta sunt compositus ferebatur, invenitur hoc rusticum vetus canticum: ***Hiberno pulvere, verno luto, grandia farra Camille metes.***

CAP. XXI.

De poculorum generibus.

NOmina poculorum Vergilius plerumque Græca ponit, ut carchesia, ut cymbia, ut cantharos, ut scyphos. de carchesiis ita;

Cape Mæonii carchesia Bacchi:
Oceano libemus ait;

& alibi:

Hic duo rite mero libans carchesia Baccho.

de cymbiis;

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.

de cantharo:

Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.

de scyphis:

Et sacer implevit dextram scyphus.

Ea autem cujus figuræ sint quisve eorum fecerit mentionem nemo quærit, contenti scire cujuscemodi esse pocula. & scyphos quidem cantharosque consueta vulgi nomina ferendum si transeant; sed de carchesiis cymbiisque quæ apud Latinos haud scio an unquam reperias, apud Græcos autem sunt rarissima, non video cur non cogantur inquirere quid sibi nova & peregrina nomina velint. est autem carchesium poculum Græcis tantummodo notum. meminit ejus

ejus Pherecydes in libris historiarum; aitque Jovem Alcmenæ precium concubitus carchesium aureum dono dedisse, sed Plautus insuetum nomen reliquit; aitque in fabula Amphitryone pateram datam: cum longe utriusque poculi figura diversa sit. patera enim, ut & ipsum nomen indicio est, planum ac patens est. [1] carchesium vero procerum & circa mediam partem compressum, [2] ansatum mediocriter, ansis à summo ad infimum pertinentibus. Asclepiades autem vir inter Græcos apprime doctus ac diligens, carchesia à navali re existimat dicta. ait enim navalis veli partem inferiorem πτέρναν vocari; at circa mediam ferme partem τράχηλον dici; summam vero partem carchesium nominari, & inde diffundi in utrumque veli latus ea quæ cornua vocantur. Nec solus Asclepiades meminit hujus poculi; sed & alii illustres poëtæ: ut Sappho quæ ait;

Κοινῆ δ' ἄρα πάντες καρχήσι' εἶχον, καὶ ἔλειβον.
Ἀράσαντο δὲ πάμπαν ἐσθλὰ τῷ γαμβρῷ.

Κρατῖνος ἐν Διονυσαλεξάνδρῳ.

[3] Στολὴν δὲ δή τινα εἶχεν ἢ δ' ὀμβρῶν. Θυρσον,

C*Archesium vero procerum, & circa mediam partem compressum, ansatum mediocriter*] Casaubonus ad Athenæum lib. 11. cap. 7. legit transpositione tali: *compressum mediocriter, ansatum*. Pontan.

2. *Ansatum mediocriter, ansis à summo ad imum pertingentibus*] Carchesium nobis adumbrat Macrobius:. At quomodo pote ansatum id esse mediocriter, ubi ansæ, ut ipse ait, à summo ad infimum demerserint? Ego quantum ex his & Calixeni quoque Rhodii verbis quæ ex Athenæo, ut puto, Macrobius hic transtulit, conjecto: fuit hoc poculum, ut Græca verba sunt, ἠκαταῖς ἐπίμηκες, & ideo compressum quidem circa meditullium sed protuberans leviter. Quod Macrobius, uti opinio mea est, signate Latinitati reddiderat scripseratque: *ancatum mediocriter*, nisi aliter fuisset visum exscriptoribus. *Ancatum* autem ab *ancus* formatum est. Festus: *Ancus appellatur qui aduncum habet brachium, ut exporrigi non possit*. Glossæ: *ancus*, λοξός. *Idem*.

3. Στολὴν δὲ δή τινα] Cratino hunc versum restitui ex eodem codice suppeditantibus iisdem scedis, & epistola amicissimi mei Theodori Ryquii, cui Musarum honoris gratia cum maxime peregrinanti ex animo opto, ut quicquid incipiet, feliciter & ultra ipsius votum procedat. In MS. erat ΤΟΥΔΟΜΟΙΦΡΑΣΟΝ, pro quo id, quod edidi, ad marginem scripserat pater, nec video melius. In Sapphûs carmine idem codex ΚΗΝΩΙ pro κοινῆ. forte est

Θύρσον, κερκωτὸν, ποικίλον καρχήσιον.

Sophocles in fabula, quæ inscribitur, Tyro:

Προσῆναι μέσην τράπεζαν ἀμφὶ σιτία τε καὶ καρχήσια.

Hæc de carchesiis ignoratis Latinitati & à sola Græcia celebratis. sed nec *cymbia* in nostro sermone reperies. est enim à Græcorum paucis relatum. Philemon notissimus comicus in Fasmate ait:

Ἐπεὶ δ' ἡ ῥόδη κυμβίον ἀκράτου
Κατασείσασ' ἔκτεινεν ὑμῖν ἄνω.

Anaxandrides etiam comicus in fabula Ἀγροίκοις;

Μεγάλ' ἴσως κυμβία προπινόμενα
Καὶ μεθ' ἀκράτου ἐκπίωσιν ὑμᾶς.

Meminit ejus & Demosthenes in oratione quæ est in Midiam: Ἐπ' ἀστράβης δ' ὀχούμενος ἐξ [4] Ἀργούρας τῆς Εὐβοίας, χλανίδας δὲ καὶ κυμβία ἔχων, ὧν ἐπελαμβάνοντο οἱ πεντηκοστολόγοι. Cymbia autem hæc, ut ipsius nominis figura indicat, diminutive à cymba dicta: quod & apud Græcos & apud nos ab illis trahentes navigii genus est. ac sane animadverti ego apud Græcos multa poculorum genera à re navali cognominata; ut carchesia supra docui, ut hæc *cymbia* pocula procera ac navibus similia. Meminit hujus poculi Eratosthenes vir longe doctissimus in epistola ad Hagetorem Lacedæmonium his verbis: Κρατῆρα γὰρ ἵστησαν τοῖς θεοῖς, οὐκ ἀργύρεον, οὐδὲ λιθοκόλλητον, ἀλλὰ τῆς Κωλιάδος. τοῦτον δ' ὁσάκις ἀποπληρώσαιεν, ἀποσπείσαντες τοῖς θεοῖς ἐκ τῆς φιάλης, ᾠνοχόουν ἐφεξῆς βάπτοντες τῷ κυμβίῳ. fuerunt qui *cymbium* à *cissybio* per syncopam dictum existimarent. Cissybii autem, ut de Homero taceam

κεῖνος; & ἴσχον. Etiam versus Cratini in ultima editione male distinctus erat. *Gronov.*

4. Ἀργούρας τῆς Εὐβοίας] Male Stoeriana Ἀργούρας Εὐβοίας. Ineptius cum Stephano Pontanus. Ἀργούρας καὶ ἐξ Εὐβοίας. Recte solus Camerarius. *Gronov.*

taceam qui hoc poculum Cyclopi ab Ulysse datum memorat, multi faciunt mentionem: voluntque nonnulli proprie *cissybium* ligneum esse poculum ex edera, id est, κισσοῦ. & Nicander quidem Colophonius in primo Ætolicon sic ait: Ἐν τῇ ἱεροποιίῃ τοῦ Διδυμαίου Διὸς κισσοῦ σπονδοποιέονται πετάλοισιν. ὅθεν τὰ ἀρχαῖα ἐκπώματα κισσύβια φωνέαται. sed & Callimachus meminit hujus poculi.

> *Καὶ γὰρ ὁ Θρηικίην μὲν ἀπήνατο χανδὸν ἄμυστιν*
> *Σωροποτεῖν, ὀλίγῳ δ᾽ ἥδετο κισσυβίῳ.*

Qui autem cissybium ex edera factum poculum οἱονεὶ κισσινὸν dici arbitrantur, Euripidis auctoritate niti videntur: qui in Andromeda sic ait;

> Πᾶς δὲ ποιμένων ἔῤῥει λεώς.
> Ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφον,
> Πόνων ἀναψυκτῆρ᾽, ὁ δ᾽ ἀμπέλου γάνος.

hæc de cymbio. Sequitur ut, quando cantharum & poculi & navigii genus esse supra diximus, probetur exemplis. & pro poculo quidem nota res est vel ex ipso Vergilio, qui aptissime proprium Liberi patris poculum assignat Sileno. sed id, ut supra polliciti sumus, etiam pro navigio poni solitum debemus ostendere. Menander in Nauclero:

> Ἥκει λιπὼν Αἰγαῖον ἁλμυρὸν βάθος
> Θεόφιλος ἡμῖν ὦ στράτων, ὡς ἐς καλὸν
> Τὸν υἱὸν εὐτυχοῦντα καὶ σεσωσμένον.
> Πρῶτος δ᾽ ἐγώ σοι τόν δ᾽ ἰχρύσου κάνθαρον.
> Ποῖον; τὸ πλοῖον, οὐδέ μ᾽ οἶσθα σ᾽ ἄθλιε.
>
> *& sacer implevit dextram scyphus.*

scyphus Herculis poculum est, ita ut Liberi patris cantharus: Herculem vero fictores veteres non sine causa cum poculo fecerunt, & nonnunquam casabundum & ebrium: non solum quod is heros bibax fuisse perhibetur; sed etiam

 quod

quod antiqua historia est Herculem poculo tanquam navigio ventis immensa maria transisse. Sed de utraque re pauca ex Græcis antiquitatibus dicam. & multibibum heroa istum fuisse, ut taceam, quæ vulgo nota sunt, illud non obscurum argumentum est, quod Ephippus in Busiride inducit Herculem sic loquentem:

Οὐκ οἶσθα μ' ὄντα, πρὸς θεῶν, Τιρύνθιον
Ἀργεῖον; οἱ μεθύοντες ἀεὶ τὰς μάχας
Πάσας μάχονται. τοιγαροῦν φεύγουσ' ἀεί.

Est etiam historia non adeo notissima nationem quandam hominum fuisse prope Heracleam ab Hercule constitutam Cylicranorum composito nomine ἀπὸ τοῦ κύλικος. quod poculi genus nos una littera immutata calicem dicimus poculo autem Herculem vectum ad Ἐρύθειαν Hispaniæ insulam navigasse, & Panyasis egregius scriptor Græcorum dicit, & Pherecydes auctor est: quorum verba subdere supersedi, quia propiora sunt fabulæ quam historiæ. Ego tamen arbitror non poculo Herculem maria transvectum sed navigio cui scypho nomen fuit; ita ut supra cantharum & carchesium & à cymbis derivata cymbia, omnia hæc asseruimus esse navigiorum vocabula.

CAP. XXII.

De aliis quibusdam locis Vergilii.

NOmina quoque Vergilius nonnunquam ex antiquissimis Græcorum historiis mutuatur. scitis apud illum unam ex comitibus Dianæ Opin vocari. quod nomen vulgo fortasse temere impositum vel etiam fictum putatur ab ignorantibus, ingeniosum poëtam cognomen, quod à veteribus Græcis scriptoribus ipsi Dianæ fuerat impositum, comiti ejus assignare voluisse. sed Vergilius sic ait:

Velocem interea superis in sedibus Opin

Unam

Unam ex virginibus sociis sacraque caterva
Compellabat, & has tristis Latonia voces
Ore dabat.

& infra:

At Trivia custos jamdudum in montibus Opis.

Opin, inquit, comitem & sociam Dianæ. Sed audite unde Vergilius hoc nomen acceperit; qui, ut dixi, quod epitheton ipsiusce legerat, sociæ ejus imposuit. Alexander Ætolus poëta egregius in libro, qui inscribitur Musæ, refert quanto studio populus Ephesius dedicato templo Dianæ curaverit præmiis propositis ut qui tunc erant poëtæ ingeniosissimi in deam carmina diversa componerent. in his versibus Opis non comes Dianæ sed Diana ipsa vocata est. loquitur autem, uti dixi, de populo Ephesio:

Ἀλλ' ὅγε πευθόμενος πάγχυ Γεραικοῖσι μελέας
Τιμόθεον κιθάρης ἴδμονα καὶ μελέων,
Υἱὸν Θερσάνδροιο τὸν ἤνεσεν ἀνέρα σίγλων
Χρυσείων ἱερὴν δή ποτε χιλιάδα.
Ὑμνῆσαι ταχέων Ὦπιν βλήτειραν ὀϊστῶν.
[1] Ἡ δ' ἐπὶ Κεγχρειῶν τίμιον οἶκον ἔχει.

& mox:

Μηδὲ θεῆς προλίπῃ Λητωΐδος ἄκλεα ἔργα.

Apparuit, ni fallor, Opin Dianam dictam, & Vergilium de nimia doctrina hoc nomen in ejus comitem transtulisse.

Ex-

1 Ἡ δ' ἐπὶ Κεγχρειῶν &c.] Hunc cum sequente versiculo primi producimus ex iisdem chartis, nulla mutatione, nisi quod in MS. erat ὄικον pro οἶκον. In antecedentibus autem pro τὸν ἤνεσεν Salmasius ad Solinum legebat ποτ' ἤνεσεν. Sed adhæreo MS. & vulgatis. Pro πάντοτε idem voluit τῶν τότε. Verum est δή ποτε, quod ex MS. huc reponere sustinui. Sic omnia illustria. Suspicari tamen licet pro σιγλῶν scribendum σίκλων qui statere sunt. Quemadmodum Chærilus quoque ob singulos versus simile nomisma accepit. Imo forte media sic corrigenda: τὸν ἤνεσεν ἀνέρα σίκλων χρυσείων ἱερῇ δή ποτε χιλιάδι. *Gronovius.*

2. Inge-

Excessere omnis adytis arisque relictis
Di.

Hoc unde Vergilius dixerit nullus inquirit. sed constat illum de Euripide traxisse; qui in fabula Troadibus inducit Apollinem, cum Troja capienda esset, ista dicentem:

Εγὼ δὲ (νικῶμαι γὰρ Αργείας θεοῦ
Ηρας, Αθάνας θ', αἳ συνεξεῖλον Φρύγας)
Λείπω τὸ κλεινὸν Ιλιον, βωμοὺς τ' ἐμούς·
Ερημία γὰρ πόλιν ὅταν λάβῃ κακή,
Νοσεῖ τὰ τῶν θεῶν, οὐδὲ τιμᾶσθαι θέλει.

qui versus docent unde Vergilius usurpaverit discessisse deos à civitate jam capta. nec hoc sine auctoritate Græcæ vetustatis est quod ait;

Ipsa Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem.

Euripides enim inducit Minervam ventos contrarios Græcorum classi à Neptuno petentem, dicentemque debere illum facere quod Jupiter fecerit, à quo in Græcos fulmen acceperit. Apud Vergilium Pan niveo lanæ munere lunam illexisse perhibetur,

In nemora alta vocans,
Munere sic niveo lanæ, si credere dignum est.

& reliqua. in hoc loco Valerius Probus vir perfectissimus notat nescire se hanc historiam sive fabulam quo referat auctore. quod tantum virum fugisse miror. nam Nicander hujus est auctor historiæ, poëta, quem Didymus grammaticorum omnium quique sint quique fuerint instructissimus fabulosum vocat. quod sciens Vergilius adjecit,

si credere dignum est.

adeo se fabuloso usum fatetur auctore. in tertio libro cursim legitur; neque unde translatum sit quæritur:

Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, &c.

in talibus locis grammatici excusantes imperitiam suam inventio-

ventiones has [2] ingenio magis quam doctrinæ Maronis aſſignant; nec dicunt eum ab aliis mutuatum ne nominare cogantur auctores. ſed affirmo doctiſſimum vatem etiam in hoc Æſchylum eminentiſſimum tragœdiarum ſcriptorem ſecutum: qui in fabula, quæ Latina lingua Sacerdotes inſcribitur, ſic ait;

Στέλλειν ὅπως τάχιστα. ταῦτα γὰρ πατὴρ
Ζεὺς ἐγκαθίει Λοξίᾳ θεσπίσματα.

& alibi,

Πατρὸς προφήτης ἐστὶ Λοξίας Διός.

[3] Ecquid clarum factum eſt inde ſumpſiſſe Vergilium, quod Apollo ea vaticinetur, quæ ſibi Jupiter fatur? probatum ne vobis eſt Vergilium ut ab eo intelligi non poteſt qui ſonum Latinæ vocis ignorat, ita nec ab eo poſſe, qui Græcam non hauſerit extrema ſatietate doctrinam? nam ſi faſtidium facere non timerem, ingentia poteram volumina de his, quæ à penitiſſima Græcorum doctrina tranſtuliſſet, implere. ſed ad fidem rei propoſitæ relata ſufficient.

2. *Ingenio magis quam doctrinæ Maronis*] Utrumque deſideravit in eo Caligulæ livor. Exſtat apud Tranquillum: *Sed & Virgilii & Titi Livii ſcripta & imagines, paulum abfuit quin ex omnibus bibliothecis amoverit: quorum alterum ut nullius ingenii, minimæque doctrinæ, alterum, ut verboſum in hiſtoria negligentemque carpebat.* Pontan.

3. *Ecquid clarum factum*] Sic MS. Leidenſis, Beroaldina, Stœriana, Veſalienſis, Camerarii &, ut reor, omnes ad Stephanũ, qui pro libidine ſolitâ fecit *Et quid*, ſequutuſque eum Iſaacius in duabus recenſionibus, peſſime & ſine cauſa. Quare nos reponendam putavimus veterem lectionem, accedente præſertim monitu nobilis & politiſſimi viri Thomæ Stanleii in notis ad Æſchylum. *Gronov.*

AURE-

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inlustris SATURNALIORUM

LIBER SEXTUS.

CAP. I.

Quos vel ex dimidio sui, vel solidos etiam versus ab antiquis Latinis poëtis sit mutuatus Vergilius.

HIc Prætextatus, Mirum, inquit, in modum digessit Eustathius quæ de Græca antiquitate carmini suo Vergilius inseruit. sed meminimus viros inter omnes nostra ætate longe doctissimos Furium Cæcinamque Albinos promisisse se prodituros quid idem Maro de antiquis Romanis scriptoribus traxerit. quod nunc ut fiat tempus admonet. cumque omnibus idem placeret: tum Furius Albinus; Etsi vereor ne, dum ostendere cupio quantum Vergilius noster ex antiquiorum lectione profecerit, & quos ex omnibus flores vel quæ in carminis sui decorem [1] ex diversis ornamenta libaverit, occasionem reprehendendi vel imperitis vel malignis ministrem exprobranti-

EX *diversis ornamenta libaverit*] Optimus ille Anglicanus non, *libaverit*, sed, *levaverit*, & animo meo germanissime. Vult enim dicere Macrobius, subtraxisse plena manu. Dixerat libro ante; *Virgilium nostrum undique veterum sibi ornamenta traxisse*. Nunc facile, uti puto, innotescet apud Arbitrum dictio sub finem: *Unde plani autem, unde levatores viverent nisi*. Ubi vir doctus in nuperis ad eum scriptorem Notis seu collectaneis admonuit sibi nusquam lectum vocabulum, *levatores*, quod ego non absone ex superiori mente fures interpreter, sive, ut ipse Petronius alibi dixit, *Nocturnos*, qui pallia & talia lucrifacere satagunt. *Plani* autem eodem Arbitri loco, idem erit quod voluit Glossarium vetus: *Stlatarius*, πλάνος. Ita enim corrigo Glossarium, nam editur inepte, *Silatarus*. Docuit me grammaticus priscus & probus Caper: qui tamen *Stlataris* scribit non *stlatarius*, & forte utrumque rectum. Verba sunt:

brantibus tanto viro alieni usurpationem; nec considerantibus hunc esse fructum legendi, æmulari ea quæ in aliis probes, & quæ maxime inter aliorum dicta mireris in aliquem usum tuum opportuna derivatione convertere; quod & nostri tam inter se quam à Græcis & Græcorum excellentes inter se sæpe fecerunt. &, ut de alienigenis taceam, possem pluribus edocere quantum se mutuo compilarint bibliothecæ veteris auctores. quod tamen opportune alias, si volentibus vobis erit, probabo. Unum nunc exemplum proferam, quod ad probanda quæ assero pæne sufficiet. Afranius enim togatarum scriptor, in ea togata quæ Compitalia inscribitur, non inverecunde respondens arguentibus quod plura sumpsisset à Menandro, Fateor, inquit, sumpsi, non ab illo solo modo sed ut quisque habuit quod conveniret mihi, quodque me non posse melius facere credidi, etiam à Latino. Quod si hæc societas & rerum communio poëtis scriptoribusque omnibus inter se exercenda concessa est; quis fraudi Vergilio vortat, si ad excolendum se quædam ab antiquioribus mutuatus sit? cui etiam gratia habenda est quod nonnulla ab illis in opus suum, quod æterno mansurum est, transferendo fecit ne omnino memoria veterum deleretur: quos, sicut præsens sensus ostendit, [2] non solum neglectui verum etiam risui habere jam cœpimus. denique & judicio transferendi & modo imitandi consecutus est, [3] ut quod apud illum legerimus alienum, aut aliud esse malimus, aut melius hic quam ubi natum est, sonare miremur. Dicam itaque primum quos ab aliis traxit vel ex dimidio sui versus [illegible] vel

sunt: *Stlataris sine* è *litera scribendum*, à *stlata rate piratica.* Unde iterum in Glossario pro *stlatta* faciendum, *stlata*; πειρατικοῦ σκάφους εἶδος. *Pontan.*

2. *Non solum neglectui*] MS. & editio Veneta, quæ MS. vicem est, habent *lectui.* Forte editores non adverterunt *non solum* hic dici ἀντὶ non solum non. Etiam substantivum non potuit illis placere, tanquam novum & inauditum. Sic tamen & Statius. *Gronov.*

3. *Ut quod apud illum legerimus alienum, aut aliud esse malimus, aut melius hic.*] Placet prisca lectio: *aut illius esse malimus*, sententia diserte vera. *Pontan.*

4. Nam

vel pæne ſolidos. poſt hoc locos integros cum parva quadam mutatione tranſlatos, ſenſusve ita tranſcriptos ut unde eſſent eluceret, immutatos alios ut tamen origo eorum non ignoraretur. poſt hæc quædam de his, quæ ab Homero ſumpta ſunt, oſtendam non ipſum ab Homero tuliſſe, ſed prius alios inde ſumpſiſſe, & hunc ab illis quos ſine dubio legerat tranſtuliſſe.

Vertitur interea cœlum, & ruit oceano nox.

Ennius in libro ſexto.

Vertitur interea cœlum cum ingentibus ſignis.

Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Ennius in primo:

Qui cœlum verſat ſtellis fulgentibus aptum.

& in tertio:

Cœlum proſpexit ſtellis fulgentibus aptum.

& in decimo:

Hinc nox proceſsit ſtellis ardentibus apta.

Conciliumque vocat divûm pater atque hominum rex.

Ennius in ſexto:

Tum cum corde ſuo divûm pater atque hominum rex
Effatur.

Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt.

Ennius in primo:

Eſt locus, Heſperiam quam mortales perhibebant.

Tuque ô Tybri tuo genitor cum flumine ſancto.

Ennius in primo;

Teque pater Tiberine tuo cum flumine ſancto.

Accipe daque fidem. ſunt nobis fortia bello
Pectora.

Ennius in primo;

Accipe daque fidem fœduſque feri bene firmum.

Et lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.

Ennius in primo:

Cum ſuperum lumen nox intempeſta teneret.

Tu tamen interea calido mihi sanguine pœnas
Persolves.

Ennius in primo:

Non pol homo quisquam faciet impune animatus
Hoc nisi tu; 4 nam mi calido das sanguine pœnas.

- - - - Vergilius, *Concurrunt undique telis*
Indomiti agricolæ.

Ennius in tertio:

5 Postquam defessi sunt; stant & spargere sese
Hastis; ansatis concurrunt undique telis.
Summa nituntur opum vi.

Ennius in quarto:

Romani scalis summa nituntur opum vi.

& in sextodecimo:

Reges per regnum statuasque sepulchraque quærunt;
Ædificant nomen; summa nituntur opum vi.
Et mecum ingentes oras evolvite belli.

Ennius in sexto:

Quis potis ingentes oras evolvere belli?
Nequa meis dictis esto mora. Iuppiter hac stat.

Ennius in septimo:

Non semper vestra evertit. nunc Iuppiter hac stat.
Invadunt urbem somno vinoque sepultam.

Ennius in octavo:

Nunc hostes vino domiti somnoque sepulti.
Tollitur in cœlum clamor; cunctique Latini.

Ennius in septimodecimo;

Tollitur in cœlum 6 clamor exortus utrisque.

4. *Nam mi calido das sanguine pœnas*] In orâ Scriveriani codicis erat *dabis sanguine*, more Enniano. præcedit enim *faciet*. Idem.

5. *Postquam defessi sunt; stant & spargere sese Hastis.*] Conjectabam: *Postquam defessi sunt stando, & spargere.* Et apte ita applicabitur statim, *ansatis concurrunt undique telis.* Blanditur tamen magis quod admonuit postea Scriverius, *defessi sunt stantes spargere.* Idem.

6 *Clamor exortus utrisque*] Malim, *utrimque*. Idem Ennius in decimoquarto: *Horrescit telis exercitus asper utrimque.* Nec editum aliter Cl. Merulæ. *Idem*

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.
Ennius in sexto:
Explorant Numidæ. totam quatit ungula terram.
idem in octavo:
Consequitur, summo sonitu quatit ungula terram.
idem in septimodecimo:
It eques, & plausu cava concutit ungula terram.
Unus qui nobis cunctando restituit rem.
Ennius in duodecimo:
Unus homo nobis cunctando restituit rem.
Corruit in vulnus. sonitum super arma dedere.
Ennius in sextodecimo:
Concidit, & sonitum simul insuper arma dederunt.
Et jam prima novo spargebat lumine terras.
Lucretius in secundo:
Cum primum aurora respergit lumine terras.
Flammarum longos à tergo involvere tractus.
Lucretius in secundo:
Nonne vides longos flammarum ducere tractus?
Ingeminant abruptis nubibus ignes.
Lucretius in secundo:
Nunc hinc, nunc illinc abruptis nubibus ignes.
Belli simulacra ciebant.
Lucretius in secundo:
Componunt, complent; belli simulacra cientur.
simulacraque luce carentum.
Lucretius in quarto;
Cum sæpe figuras
Contuitur mirans, simulacraque luce carentum.
Asper acerba tuens retro redit.
Lucretius in quinto:
Asper, acerba tuens, immani corpore serpens.
Tithoni croceum linquens aurora cubile.

Furius

Furius in primo annali:

Interea oceani linquens aurora cubile.
Quod genus hoc hominum, quave hunc tam barbara morem?

Furius in sexto:

Quod genus hoc hominum Saturno sancte create?
Rumoresque serit varios, ac talia fatur.

Furius in decimo:

Rumoresque serunt varios, & multa requirunt.
Nomine quemque vocans, reficitque ad prœlia pulsos.

Furius in undecimo:

Nomine quemque ciet; dictorum tempus adesse
Commemorat.

deinde infra:

Confirmat dictis, simul atque exsuscitat acres
Ad bellandum animos, reficitque ad prœlia mentes.
Dicite Pierides, non omnia possumus omnes.

Lucilius in quinto:

Major erat natu. non omnia possumus omnes.
Diversi circumspiciunt. hoc acrior idem.

7 Pacuvius in Medea:

Diversi circumspicimus, 8 horror percipit.
Ergo iter inceptum peragunt rumore secundo.

Suevius

7. *Pacuvius in Medea*] Monet margo Scriverii, legendum *Medo*. Idem.

8. *Horror percipit*] Adumbravit Plautus Menæchmis: *Quid cessas dare potionis aliquid, priusquam percipit insania?* Ad quem locum exigunt quoque illum, Sticho:

D. *At ego perii cui medullam lassitudo perbibit.*
P. *Quid ego cui misero medullam ventris percepit fames?*

Cl. tamen Lipsio placuit, *perrepit*. Meo judicio loci illius germana lectio & mens nondum visa Criticis, & abesset ambitio, dicerem visam mihi. Lego: *Cui misero medullam ventris peredit fames.* Captavit manifesto ἀντίθεσιν Plautus in *perbibit*, & *peredit*, quomodo Curculione festive ex illis ipsis vocibus regiones finxit à milite subjugatas *peredisiam* & *perbibesiam*. Hinc Festus: *Plautus peredesiam & perbibesiam commentus est cum notare voluit cupiditatem edendi & bibendi.* Itaque à fame peredâ ventris medullam apte & argute responsum existimo a Comico parasito. Catullus allusit: *Ignes interiorem edunt medullam.* Et Maro: *Est mollis flamma medullas.* Et 12. Æneid. *Nec te tantus edat tacitam dolor.* Idem.

Suevius in libro quinto:

9 Redeunt referunt petita rumore secundo.
Numquam hodie effugies, veniam quocunque vocaris.

Nævius in equo Trojano;

Numquam hodie effugies, quin mea manu moriare.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Imposuit; fixit leges precio atque refixit.

10 Varius de morte:

Vendidit hic Latium populis, agrosque viritim
Eripuit; fixit leges precio atque refixit.
Ut gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro.

Varius de morte:

11 Incubet & Tyriis, atque ex solido bibat auro.
Talia sæcla suis dixerunt currite fusis.

Catullus:

Currite ducenti subtemine currite fusi.
Felix heu nimium felix, si litora tantum
Numquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.

Catullus:

Iuppiter omnipotens utinam non tempore primo
Gnosia Cecropiæ tetigissent litora puppes.
magna ossa lacertosque
Extulit.

Lucilius

9. *Redeunt referunt petita*] Vel ob versus legem legendum *referuntque*, & ita Camerarii liber. *Idem.*

10. *Varius de morte*] Lucanus panegyrico ad Pisonem:
Mæcenas Tragico quatientem pulpita gestu
Evexit Varium. Idem.

11. *Incubet & Tyriis*] Vestimenta intelligit quæ cubitoria priscis dicta. Petronius: *Vestimenta mea cubitoria perdidit, Tyria, sine dubio.* Quo tamen loco quid est, *Tyria sine dubio*? Putem ego laborare lectionem, pictumque antiquitus, *eluvie*. Unde factum *dubio*, cum deberet, *eluvie*. *Tyria* ergo, *sine eluvie*, sunt vestimenta pura nec sordidata. De sordidatis Festus & alii. Lucilius illo versu: *Hæc vestimentis maculosis aspicias ipse.* Claudianus autem cubitorias similiter vestes Tyrias intellexit in Fescenninis. Ait:
At Vestes Tyrio sanguine fulgidas
Alter virgineus nobilitet cruor.
Sed an Claudiani illo versu honeste satis dictum: *alter virgineus cruor*? Malim ego: *Alte virgineus nobilitet cruor.* Et nisi fallor in mentem habuit illud Poëtæ; *Virgineumque alte bibat acta cruorem.* Idem.

12. Magna

Lucilius in ſeptimodecimo:

12 *magna oſſa lacertique*

Apparent homini.

Placidam per membra quietem

Irrigat.

Furius in primo;

Mitemque rigat per pectora ſomnum.

& Lucretius in quarto;

Nunc quibus ille modis ſomnus per membra quietem
Irrigat.

campoſque liquentes.

Lucretius in ſexto ſimile de mari.

Et liquidam molem, campoſque natantes.

Et geminos duo fulmina belli
Scipiadas.

Lucretius in tertio:

Scipiades belli fulmen Karthaginis horror.

& ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.

Lucretius in ſecundo,

Fœdo pertorquent ora ſapore.

Morte obita quales fama eſt volitare figuras.

Lucretius in primo:

Cernere uti videamur eos, audireque coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur oſſa.

hinc eſt & illud Vergilii:

Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa.

Ora modis attollens pallida miris.

Lucretius in primo.

Sed quædam ſimulacra modis pallentia miris.

Tum gelidus toto manabat corpore ſudor.

Ennius

12. *Magna oſſa lacertique Apparent homini*] Herculem ſentit Lucilius; & extat Priapæis: *Phœbus comoſus, Hercules lacertoſus.* Monuit me item Franciſcus Douſa, legere ſe ad Lucilium, *hominis.* Idem.

Ennius in sextodecimo:

Tunc tumido manat ex omni corpore sudor.
Labitur uncta vadis abies.

Ennius in quartodecimo:

Labitur uncta carina; volat super impetus undas.
Ac ferreus ingruit imber.

Ennius in octavo:

Hastati spargunt hastas, fit ferreus imber.
Apicem tamen incita summum
Hasta tulit.

Ennius in sextodecimo.

Tamen induvolans secum abstulit hasta
Insigne.
Pulverulentus eques furit: omnes arma requirunt.

Ennius in sexto;

Balantum pecudes quatit. omnes arma requirunt.
Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli.

Accius in Philoctete;

Quem neque tueri contra nec affari queas.
Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis,
Aut leto insigni.

Accius in armorum judicio:

Nam tropaeum ferre me à forti viro pulchrum est.
Si autem vincar; vinci à tali nullum est probrum.
nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit; vanum etiam mendacemque improba finget.

Accius in Telepho:

Nam si à me regnum fortuna atque opes
Eripere quivit, at virtutem non quiit.
Disce puer virtutem ex me, verumque laborem;
Fortunam ex aliis.

Accius

Accius in armorum judicio;

13 *Virtuti is par, dispar fortunis patris.*

Iamjam nec maxima Juno

Nec Saturnius hæc oculis pater adspicit æquis.

Accius in Antigona:

Jamjam neque dii regunt,
Neque profecto deûm summus rex omnibus curat.
Num capti potuere capi? num incensa cremavit
Troja viros?

Ennius in undecimo cum de Pergamis loqueretur:

Quæ neque Dardaniis campis potuere perire,
Nec cum capta capi, nec cum combusta cremari.
Multi præterea, quos fama obscura recondit.

Ennius in Alexandro:

Multi alii adventant, paupertas quorum obscurat nomina.
Audentes fortuna juvat.

Ennius in septimo.

Fortibus est fortuna viris data.

recoquunt patrios fornacibus enses;
Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem.

Lucretius in quinto:

Inde minutatim processit ferreus ensis;
Versaque in obscœnum species est falcis aëna.
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina.

Lucretius in quinto:

Ad sedare sitim fluvii fontesque vocabant.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua carpit.

Lu-

13 *Virtuti is par, dispar fortunis patris*] Rescribo: *Virtute sis par, dispar fortunis patri.* Clarum ex Maronianâ imitatione: *Disce puer virtutem ex me verumque laborem: Fortunam ex aliis.* Et addo Lucam Fruterium in Verisimilium olim libris idem incurrisse, quod dissimulasse & rei & ingeniosissimi capitis causa piaculum censui. *Idem.*

Lucretius in quinto:

Quod sol atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte sua, satis id placabat pectora donum.

CAP. II.

Quos locos, aut integros, aut paucis admodum immutatis, ex antiquis Latinis scriptoribus Vergilius transtulerit: quosque ita mutaverit ut origo tamen eorum facile deprehendatur.

POst versus ab aliis vel ex integro vel ex parte translatos, vel quædam immutando verba tanquam fuco alio tinctos, nunc locos locis componere sedet animo, ut, unde formati sint, quasi de speculo cognoscas.

Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam sit, & angustis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
Raptat amor. juvat ire jugis, qua nulla priorum
Castaliam molli devertitur orbita clivo.

Lucretius in primo:

Nec me animi fallit quam sint obscura; sed acri
Percussit thyrso laudis spes magna meum cor,
Et simul incussit suavem mi in pectus amorem
Musarum; quo nunc instinctus mente vigenti,
Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo.

Accipite & alterum locum Maronis illi, unde traxerat, comparandum, ut eundem colorem ac pæne similem sonum loci utriusque reperias.

Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus undam;
Nec varios inhiant pulchra testudine postes.

& mox:

At secura quies & nescia fallere vita
Dives opum variarum, at latis otia fundis,

Spelun-

Spelunca, vivique lacus; at frigida tempe,
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni,
Non absunt illic, saltus ac lustra ferarum,
Et patiens operum exiguoque assueta juventus.

Lucretius in libro secundo:

Si non aurea sunt juvenum simulachra per ædes
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur,
Nec domus argento fulgens auroque renidens,
Nec citharam reboant laqueata aurataque Tempe;
Cum tamen inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ rivum sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus jucunde corpora curant,
Præsertim cum tempestas arridet, & anni
Tempora conspergunt viridantes floribus herbas.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
Prata movere animum, non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis.

Lucretius in secundo:

Nec teneræ salices atque herbæ rore virentes
Fluminaque ulla queunt summis labentia ripis
Oblectare animum, subitamque avertere curam.

Ipsius vero pestilentiæ, quæ est in tertio Georgicorum, color totus & lineamenta pæne omnia tracta sunt de descriptione pestilentiæ, quæ est in sexto Lucretii. nam Vergiliana incipit:

Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totoque autumni incanduit æstu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.
Hæc ratio quondam morborum & mortifer æstus
Finibus in Cecropis funestos reddidit agros,
Vastavitque vias; exhausit civibus urbem.

Sed quatenus totum locum utriusque ponere satis longum

 est;

est; excerpam aliqua; ex quibus similitudo geminæ descriptionis appareat. Vergilius ait:

Tum vero ardentes oculi atque attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu gravis; imaque longo
Ilia singultu tendunt. it naribus ater
Sanguis; & oppressas fauces premit aspera lingua.

Principio caput incensum fervore gerebant
Et duplices oculos suffusa luce rubentes:
Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
Sanguine; & ulceribus vocis via septa coïbat;
Atque animi interpres manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu gravis, aspera tactu.

Hæc ante exitium primis dant signa diebus.

& quæ darent supra retulit idem.

demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & attactu tractanti dura resistit.

Multaque præterea mortis tunc signa dabantur:
Perturbata animi mens in mærore metuque,
Triste supercilium, furiosus vultus & acer,
Sollicitæ porro plenæque sonoribus aures,
Creber spiritus aut ingens, raroque coortus,
Sudorisque madens per collum splendidus humor,
Tenuia sputa, minuta, croci contacta cruore,
Salsaque per fauces raucas vix edita tussis.

Vergilius ait:

Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos. ea visa salus morientibus una;
1 *Mox erat hoc ipsum exitio.*

Lucretius ait:

Nec

M*Ox erat hoc ipsum exitio*] Non differam hac occasione Plautini loci medelam Captivis, Scen. *Nunc illud est*. Vulgatur:
Neque exitium est, neque adeo spes quæ (mihi
Hunc aspellat metum.
Sed scriptum vidi, *Neque exilium exitio est*. Quod fere dictum quomodo vulgo, *nec salus saluti*, & talia. *Pontan.*

2. Quid

Nec ratio remedi communis certa dabatur.
Nam quod aliis dederat vitalis aëris auras
Volvere in ore licere & cœli templa tueri;
Hoc aliis erat exitio, letumque parabat.

Vergilius ait;

Præterea nec mutari jam pabula refert;
Quæsitaque nocent artes; cessere magistri.

Lucretius ait:

Nec requies erat ulla mali, defessa jacebant
Corpora, mussabat tacito medicina timore.

Vergilius ait;

Ipsis est äer avibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.

Lucretius ait:

Nec tamen omnino temere illis sedibus ulla
Comparebat avis; nec tristia sæcla ferarum
Exibant silvis; languebant pleraque morbo
Et moriebantur.

Nonne vobis videntur membra hujus descriptionis ex uno fonte manasse? Sed rursus locos alios comparemus.

Gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exilioque domos & dulcia limina mutant.

Lucretius in tertio:

Sanguine civili rem conflant, divitiasque
Conduplicant avidi, cædem cæde accumulantes;
Crudeles gaudent in tristi funere fratris.
Multa dies variusque labor mutabilis ævi
Rettulit in melius, multos alterna revisens
Lusit & in solido rursus fortuna locavit.

Ennius in octavo:

Multa dies in bello conficit unus:
Et rursus multæ fortunæ forte recumbunt.
Haud quaquam quemquam semper fortuna secuta est.
O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci

Virtu-

Virtute exsuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atque omnes metuentem expendere causas.

Accius in Antigona.

Quanto magis te istiusmodi esse intelligo,
Tanto, Antigona, magis me par est tibi
Consulere & parcere.
O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrum.
& reliqua.

Ennius in Alexandro:

O lux Trojæ germane Hector,
2 *Quid ita cum tuo lacerato corpore miser?*
Aut qui te sic respectantibus tractavere nobis?
Frena Pelethronii Lapythæ gyrosque dedere
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Varius de morte:

Quem non ille finit lentæ moderator habenæ,
Qua velit ire; sed angusto prius ore coërcens
Insultare docet campis, fingitque mor...nio.
Talis amor Daphnin; qualis cum fessa juvencum
Per nemora atque altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ rivum, viridi procumbit in ulva
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti.

Varius de morte:

Ceu canis umbrosam lustrans Gortynia vallem,
Si veteris potuit cervæ comprendere lustra,
Sævit in absentem; & circum vestigia lustrans
Æthera per nitidum tenues sectatur odores.
Non amnes illam medii, non ardua tardant;
Perdita nec seræ meminit decedere nocti.
Nec te tua funera mater
Produxi, pressive oculos, aut vulnera lavi.

Ennius

2. *Quid ita cum tuo*] Ennii hunc versum ita rescribebat Scriverani libri ora: *Quid ita te contuo*, &c. *Idem.*

3. Ennius

3 Ennius in Ctesiphonte:

Neque terram injicere, neque cruenta
Convestire mihi corpora licuit,
Neque miseræ lavêre lacbrymæ salsum sanguinem.
Namque canebat uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque animæque marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis; ut his exordia primis
Omnia & ipse tener mundi concreverit orbis.
Tum durare solum & discludere Nerea Ponto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
Jamque novum terræ stupeant lucescere solem.

Lucretius in quinto; ubi de confusione orbis ante hunc statum loquitur:

His neque tum solis rota cerni lumine claro
Altivolans poterat; neque magni sidera mundi,
Nec mare, nec cœlum, nec denique terra, nec aër,
Nec similis nostris rebus res ulla videri.
Sed nova tempestas quædam molesque coorta.
Diffugere inde loci partes cœpere, paresque
Cum paribus jungi res, & discludere mundum,
Membraque dividere, & magnas disponere partes.

& infra:

Hoc est à terris magnum secernere cœlum,
Et seorsum mare uti secreto humore pateret,
Seorsus item puri secretique ætheris ignes.

& infra:

Omnia enim magis hæc ex levibus atque rotundis.
Cum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo.

Ennius in Alexandro:

Nam maximo saltu superavit
Gravidus armatis equus;

Qui

3. *Ennius in Ctesiphonte*] Faciendum, *in Cresiphonte*. Et monuit in Ennianis reliquiis ille Italiæ nuper columen Hieronymus Columna. *Idem*.

4. *Consistere*

- - - Qui suo partu ardua perdat
Pergama.
Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Infit. eo dicente deum domus alta silescit;
Et tremefacta solo tellus; silet arduus æther.
Tum venti posuere. premit placida æquora pontus.

Ennius in Scipione:

Mundus cœli vastus constitit silentio,
Et Neptunus sævus undis asperis pausam dedit.
Sol equis iter repressit ungulis volantibus:
4 *Consistere amnes perennes, arbores vento vacant.*
Itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum.
Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæque trabes: cuneis & fissile robur
Scinditur. advolvunt ingentes montibus ornos.

Ennius in sexto:

Incedunt arbusta per alta, securibus cædunt,
Percellunt magnas quercus: exciditur ilex:
Fraxinus frangitur, atque abies consternitur alta:
Pinus proceras pervertunt. omne sonabat
Arbustum fremitu silvai frondosai.
Diversi magno ceu quondam turbine venti
Confligunt, zephyrusque, notusque, & lætus Eois
Eurus equis.

Ennius in septimodecimo:

Concurrunt, veluti venti cum spiritus austri
Imbricitor aquiloque suo cum flamine contra
Indu mari magnos fluctus extollere certant.
Nec tamen, hæc cum sint hominumque boumque labores
Versando terram experti, nihil improbus anser.

Lucretius in quinto:

Sed tamen interdum magno quæsita labore,

Cum

4. *Consistere*] *Consistitre.* Vossium pag. 11. de Hist. Lat. Idem. [illegible]

Hunc

Cum jam per terras frondent atque omnia florent.
Aut nimiis torrens fervoribus æthereus sol,
Aut subiti perimunt imbres gelidæque pruinæ,
Flabraque ventorum violento turbine vexant.

Sunt alii loci plurimorum versuum, quos Maro in opus suum cum paucorum immutatione verborum à veteribus transtulit. & quia longum est universos versus ex utroque transcribere, libros veteres notabo; ut qui volet illic legendo æqualitatem locorum conferendo miretur. In principio Æneïdos tempestas describitur, & Venus apud Jovem queritur de periculis filii, & Jupiter eam de futurorum prosperitate solatur. hic locus totus sumptus à Nævio est ex primo libro belli Punici. illic enim æque Venus Trojanis tempestate laborantibus cum Jove queritur: & sequuntur verba Jovis filiam consolantis spe futurorum. item de Pandaro & Bitia aperientibus portas, locus acceptus est ex libro quintodecimo Ennii; qui induxit Histros duos in obsidione erupisse portam, & stragem de obsidente hoste fecisse. Nec Tullio compilando, dummodo undique ornamenta sibi conferret, abstinuit.

O fama ingens, ingentior armis
Vir Trojane.

nempe hoc ait: Æneam famam suam factis fortibus supergressum, cum plerumque fama sit major rebus. sensus hic in Catone Ciceronis est his verbis: *Contingebat in eo, quod plerisque contra solet, ut majora omnia re quam fama viderentur: id quod non sæpe evenit, ut exspectatio cognitione, aures ab oculis vincerentur.* item,

Proximus huic longo sed proximus intervallo.

Cicero in Bruto: *Duobus igitur summis Crasso & Antonio L. Philippus proximus accedebat, sed longo intervallo, tamen proximus.*

CAP.

CAP. III.

Quos locos primum alii ex Homero transtulerint, inde Vergilius operi suo asciverit.

SUnt quædam apud Vergilium, quæ ab Homero creditur transtulisse: sed ea docebo à nostris auctoribus sumpta; qui priores hæc ab Homero in carmina sua transtulerant. quod quidem summus Homericæ laudis cumulus est, quod, cum ita à plurimis adversus eum vigilatum sit, coactæque omnium vires manum contra fecerint,

Ille velut pelagi rupes immota resistit.

Homerus de Ajacis forti pugna ait:

Αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε· βιάζετο γὰρ βελέεσσιν.
Δάμνα μιν Ζηνός τε νόος καὶ Τρῶες ἀγαυοὶ,
Βάλλοντες. δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαεινὴ
Πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε. βάλλετο δ' αἰεὶ
Κὰπ' φάλαρ' εὐποίηθ'. ὁ δ' ἀριστερὸν ὦμον ἔκαμνεν,
Εμπεδον αἰὲν ἔχων σάκος αἰόλον, οὐδ' ἐδύναντο
Αμφ' αὐτῷ πελεμίξαι, ἐρείδοντες βελέεσσιν·
Αἰεὶ δ' ἀργαλέῳ ἔχετ' ἄσθματι. κὰδ δέ οἱ ἱδρὼς
Πάντοθεν ἐκ μελέων πολὺς ἔρρεεν, οὐδέ πῃ εἶχεν
Αμπνεῦσαι, πάντῃ δὲ κακὸν κακῷ ἐστήρικτο.

1 Hunc locum Ennius in duodecimo 2 ad pugnam Cœlii tribuni his versibus transfert;

Undique conveniunt velut imber tela tribuno;
Configunt parmam; tinnit hastilibus umbo
Ærato sonitu galea: sed nec pote quisquam
Undique nitendo corpus discerpere ferro.

Semper

HVnc locum Ennius in duodecimo ad pugnam Cœlii tribuni] C. Ælii substituit ex historia Merula. item decimoseptimo vicem duodecimo. Causas habes ad Fragmenta ipsa. *Pontan.*

2. *Ad pugnam Cœlii tribuni*] Merula legit: *C. Ælii*. Idem.

3. Semper

3 Semper abundantes hastas frangitque quatitque.
Totum sudor habet corpus; multumque laborat:
Nec respirandi fit copia. præpete ferro
Histri tela manu jacientes sollicitabant.

hinc Vergilius eundem locum de incluso Turno gratia elegantiore composuit:

Ergo neq; clypeo juvenis subsistere tantum,
Nec dextra valet; objectis sic undique telis
Obruitur. strepit assiduo cava tempora circum
Tinnitu galea; & saxis solida æra fatiscunt:
Discussaque jubæ capiti; nec sufficit umbo
Ictibus. ingeminant hastis & Troës & ipse
Fulmineus Mnestheus. tum toto corpore sudor
Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit, fessos quatit æger anhelitus artus.

Homerus ait:

Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Furius in quarto annali:

Pressatur pede pes, mucro mucrone, viro vir.

hinc Vergilius ait:

Hæret pede pes, densusque viro vir.

Homeri est:

Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν.

Hunc secutus Hostius poëta in libro secundo belli Histrici ait:

non si mihi lingua
Centum atque ora sient totidem, vocesque liquatæ.

hinc

3. *Semper abundantes hastas frangitque quatitque*] Displicet hic, *abundantes hastas*. Velim, *obundantes*. Metaphoram enim à re navali seu littoribus monstrant vel illa: *frangitque quatitque*. Papinius: *Interiore sinu frangentia littora curvat Tænarus.* ubi addit interpres vetus Lutatius: *Frangentia, quia in littoribus solent fluctus frangi.* Et ipse Virgilius sic videtur legisse. Nam ubi exprimere voluit, dixit: *Objectis sic undique telis Obruitur.* Nec absimile est quod Maro Arcades inundare armis fecit Æneid. 12. *Hic densi rursus inundant Troës Agyllinique & picti Arcades armis.* Hæc exaraveram cum reperio, laudante Cl. Merula, placuisse Castricomio, *adundantes hastas*. Sed illud fortius est. *Pontan.*

hinc Vergilius ait:

Non mihi si lingua centum sint, oraque centum.

Homerica descriptio est equi fugientis, in hæc verba:

Ως δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ,
Δεσμὸν ἀπορρήξας θείῃ πεδίοιο κροαίνων,
Εἰωθὼς λούεσθαι ἐϋρρεῖος ποταμοῖο,
Κυδιόων, ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
Ωμοις ἀΐσσονται. ὁ δ' ἀγλαΐηφι πεποιθώς,
Ρίμφα ἑ γοῦνα φέρει μετά τ' ἤθεα καὶ νομὸν ἵππων.

Ennius hinc traxit:

Et tum sicut equus qui de præsepibus fartus
Vincla suis magnis animis abrupit, & inde
Fert sese campi per cærula lætaque prata
Celso pectore, sæpe jubam quassat simul altam,
Spiritus ex anima calida spumas agit albas.

Vergilius;

Qualis ubi abruptis fugit præsepia vinclis. &c.

Nemo ex hoc viles putet veteres poëtas, quod versus eorum scabri nobis videntur. ille enim stylus Enniani sæculi auribus solus placebat: & diu laboravit ætas secuta, ut magis huic molliori filo acquiesceretur. Sed ulterius non moror Cæcinam quin & ipse prodat, quæ meminit Maronem ex antiquitate transtulisse.

CAP. IV.

De vocabulis Latinis, Græcis, barbarisque, quibus Vergilius primus usus esse videri possit, quum tamen ante & veteres iisdem usi sint.

TUm Cæcina: In versibus vel in locis quantum sibi Maro ex antiquitate quæsiverit, Furius ut memor & veteris & novæ auctorum copiæ disseruit. ego conabor ostendere hunc studiosissimum vatem & de singulis verbis veterum aptissime judicasse, & inseruisse electa operi suo verba,

verba, quæ nobis nova videri facit incuria vetustatis, ut ecce, *addita*, pro, *inimica & infesta*, qui non æstimet poëtam arbitrio suo novum verbum sibi voluisse fabricari? sed non ita est. nam, quod ait,

nec Teucris addita Juno
Usquam aberit;

Id est, adfixa & per hoc infesta: hoc jam dixerat Lucilius in libro quartodecimo his versibus:

1 Si mihi non prætor siet additus, atque agitet me:
Non male sic ille, ut dico, me extenderat unus.
Mane salutantum 2 totis vomit ædibus undam.

pulchre, *vomit undam* & antique. nam Ennius ait:

& Tiberis flumen vomit in mare salsum.

unde & nunc *vomitoria* in spectaculis dicimus, unde homines glomeratim ingredientes in sedilia se fundunt. *Agmen* pro *actu & ductu* quodam ponere non inelegans est, ut:

Leni fluit agmine Tibris.

imo & antiquum est. Ennius enim quinto ait:

Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.

Quod ait;

Crepitantibus urere flammis,

non novum usurpavit verbum, sed prior Lucretius in sexto posuit:

Nec res ulla magis quam Phœbi Delphica laurus
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.

Tum ferreus hastis
Horret ager.

horret, mire se habet. Sed & Ennius in quartodecimo,

Horrescit telis exercitus asper utrimque,

& in

SI, *mihi non prætor siet additus*] Si mihi nunc, ex monitu Nobiliss. juvenis Francis. Douzæ; & statim *extenderet* pro *extenderat*. (Cicero ad Atticum lib. 3., Epist. 8. *Itaque cum meus me mæror quotidie animi laceret, tum vero hæc addita cura vix mihi vitam reliquam facit.* Statius: *Et quamvis gravior mortalibus addita cura*) Pontan.

2. *Totis vomit ædibus undam*] Allusit Juvenalis Sat. 4. *Ante tamen veniet: nobis properantibus obstat. Unda prior.* Id.

3. *Splendeo*

& in Erechtheo:

Arma arrigunt: horrescunt tela.

Et in Scipione:

Sparsis hastis longis campus; splendet & horret.

Sed & ante omnes Homerus:

Ἔφριξεν δὲ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείῃσιν
Μακρῇς, ἃς εἶχον ταμεσίχροας.

Splendet tremulo sub lumine pontus.

tremulum lumen de imagine rei ipsius expressum est. sed prior Ennius in Menalippe:

Lumine sic tremulo terra, & cava cærula candent,

& Lucretius in sexto:

Præterea solis radiis jactatur aquai
Humor, & in lucem tremulo rarescit ab æstu.

Hic candida populus antro
Imminet, & lenta texunt umbracula vites.

Sunt qui æstiment hoc verbum, *umbracula*, Vergilio auctore compositum, cum Varro rerum divinarum libro decimo dixerit: *Nonnullis magistratibus in oppido id genus umbraculi concessum.* Et Cicero in quinto de legibus: *Vis ne igitur (quoniam sol paululum à meridie jam devexus videtur, nequedum satis ab his novellis arboribus omnis hic locus opacatur) descendatur ad Lirim; eaque, quæ restant, in illis alnorum umbraculis prosequamur?* similiter in Bruto; *Sed ut & Theophrasti doctissimi hominis umbraculis.*

Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant.

Quod ait speciose, *transmittunt*, pro, *transeunt*: sic & Lucretius in secundo:

Et circumvolitant equites, mediosque repente
Transmittunt valido quatientes impete campos.

sed

3. *Splendet & horret*] *Et*, pro *ac* vel *atque*. Vossius de Hist. Lat. pag. 10 *Pont.*

4. *Sed*

*** 4 sed & Pestanus Vibonensis sic ait: *Pedibus equos transmisimus*, quod est, *transivimus*.

Quam tota cohors imitata, relictis
Ad terram defluxit equis.

sic Furius in primo:

5 Ille gravi subito devinctus vulnere habenas
Misit equi, lapsusque in humum defluxit, & armis
Reddidit aratis sonitum.
Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
Cœperit.

ferit aures nostras hoc verbum, *discludere*, ut novum: sed prior Lucretius in quinto;

Diffugere inde loci partes cœpere, paresque
Cum paribus jungi res, & discludere mundum.

Pastorem Tityre pingues
Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.

deductum pro *tenui* & *subtili* eleganter positum est. sic autem & Afranius in Virgine: *Verbis pauculis respondit, tristis voce deducta, malleque se non quievisse dixit*, item apud Cornificium: [illegible]

Dedu-

4. *Sed & Pestanus Vibonensis sic ait*] Hæc jam olim lectio omnibus hucusque exemplaribus constantissime inolevit, adeo ut *Pestanus Vibonensis* inter authores legatur in Indice, qui est ad calcem Editionis Henr. Stephani &, quæ eam proxime excepit, nostræ primæ: cum nihil tale sit, & sinus uterque maris sit, quod indicant verba Ciceronis in Epist. ad Atticum lib. 16. Epist. 6. ista: *Duo sinus fuerunt, quos transmitti oporteret, Pestanus & Vibonensis: utrumque pedibus equis transmisimus.* Unde nunc facilis est emendatio verborum apud Macrobium, ut scilicet legatur: *Sed & Pestanum & Vibonensem Cicero ait pedibus equis transmisimus, quod est transivimus.* (*Pedibus equis*, id est, pro equis pedes fuerunt, quomodo & Belgice vulgo, *ruyters te voet.*) Paulo aliter ordinant Popma & Carrio. Quos, si libet, vide. Illum in Castigationibus librorum ad Atticum: hunc Emendat. lib. 2. cap. 15. *Pontan.* Sic etiam Vossius Histor. Latin. lib. 3. nisi quod cum aliis *pedibus, equis* addita distinctione legat & explicet πεζῇ, καὶ σὺν ἵππῳ, hoc est, terrestri itinere. Sed his omnibus verior mihi & doctior, ut solet, Salmasius, qui *pedibus æquis* scribit, interpretans æquis velis, in Plinianis Exerc. pag. 567 Nam existimare ad adventum Ciceronis in duobus sinibus tantũ recessum maris evenisse, divinare est. *Gronov.*

5. *Ille gravi subito*] Furii eos versus esse loquuntur editiones priscæ. Habent, *Sic Furius in primo; Ille gravi* &c. Pontan.

 6. Deducta

6 *Deducta mihi voce garrienti.*

Sed hæc ab illo fluxerunt, quod Pomponius in Attellana, quæ Kalendæ Martiæ inscribitur, ait: *Vocem deducas oportet, ut mulieris videantur verba. Jube modo afferatur munus, ego vocem reddam tenuem & tinnulam.* & infra: *Etiam nunc vocem deducam.*

Projectaque saxa Pachyni *Radimus.*

projecta, si secundum consuetudinem dicatur, intelligitur *abjecta*; si secundum veteres, *projecta*, porro jacta: ut alibi ait;

Projecto dum pede lavo *Aptat se pugnæ.*

Sed & Sisenna in secundo dixit:

Et Marsi propius succedunt. 7 *atque ita scutis projectis tecti, saxa certatim lenta manibus conjiciunt in hostes.* & in eodem: *Vetus atque ingens erat arbor ilex: quæ circum projectis ramis majorem partem loci summi tegebat.*

& Lucretius in tertio:

Quamlibet immani projectu corporis exstet.

Et tempestivam silvis evertere pinum.

Hoc verbum de pino tempestiva à Catone sumpsit, qui ait: 8 *Pineam nucem cum effodies, luna decrescente eximito, post meridiem sine vento austro. tum vero erit tempestiva, cum semen suum maturum erit.* Inseruit operi suo & Græca verba; sed non primus hoc ausus. auctorum enim veterum audaciam secutus est.

Dependent lychni laquearibus aureis.

sicut

6. *Deducta mihi voce garrienti*] Propert. *Et mea deducta carmina voce legis.* Idem.

7. *Atque ita scutis projectis, tectis saxa certatim lenta manibus conjiciunt in hostes*] Confusa & corrupta Sisennæ hæc verba. Scriptura non juvat. Conjecto: *scutis projectis tecti, saxa.* Quod profecto placet. & cogitandum porro de *lentis* illis *saxis*. Mihi suspicio oborta, quod fortassis verum est, scriptum videlicet, *saxa certatim levia.* Et certe quis anxie ambigat? Manibus enim, ut addit, hæc projecta. Pro *lenta*, *levata* seu *lecta*, quod olim Gulielmius & Popma oi [illegible] conjecere, non improbarem, nisi prius illud propius accedere videretur ad superstitem vocem *lenta*. Idem.

8. *Pineam nucem cum effodies, luna decrescente eximito*] Puto fuisse, *effodis*, quod erit *effoderis*. Idem.

9. *Porro*

sicut Ennius in nono:

Lychnorum lumina bis sex.

Et Lucretius in quinto:

Quin etiam nocturna tibi terrestria quæ sunt
Lumina, pendentes lychni.

Lucilius in primo:

9 *Porro chænopodas, clinopodas, lychnosque*
ut diximus semnos ante pedes lecti atque lucernas.

& quod dixit;

nec lucidus æthra
Siderea polus:

Ennius prior dixerat in sextodecimo;

interea fax
Occidit, oceanumque rubra tractim obruit æthra.

& Ilius in Theutrante:

Flammeam per æthram alte fervidam ferri facem.

Dædala Circe;

quia Lucretius dixerat;

Dædala tellus.

Reboant silvæque & longus Olympus;

quia est apud Lucretium:

Nec cithara reboant laqueata aurataque tecta.

Sed hac licentia largius usi sunt veteres, parcius Maro. 10 quippe illi dixerunt & *pausam* & *macharam* & *asotian*, & *malacen*,

9. *Porro chænopodas, clinopodas*] Lucilii corruptissimos hos versus ita reformasse intelligo Douzam patrem:

Porro chenopodas, ut clinopodas lychnosque
Dicimus κοινῶς ἀντὶ pedes lecti atque lucernas.

Videndum tamen ne *Cœnopodas* sit verior lectio. κοινόποδες enim Sophocli οἱ ὁμοῦ ὁδοιπορήσαντες, *viæ comites, socii*. Idem.

10. *Quippe illi dixerunt & pausam & macharam & asotiam*] Ita reposuit H. Stephanus. *Acaciam* tamen, quod in plerisque editionibus est, religio mihi sit pervertere. Reperio aliquoties id vocis apud Curopalatem, ὃ βλάτιον inquit, ἔχει χρυσοῦν αὐτὸς καὶ καλεῖται ἀκακία, ὡς εἴπομεν, τὸ τῆς βασιλείας ταπεινὸν εἶναι ὡς θνητὸν &c. Id est: *Aureum hoc textile habet aliquid aggestum intus quod appellatur acacia, ut diximus, imperatorem docens humilem esse ut mortalem*: Exstat quoque apud Tullium de Finibus lib. ni fallor, quinto. Quare me arbitro revocandum. *Id.*

malacen, & alia similia. necnon & Punicis Oscisque verbis usi sunt veteres: quorum imitatione Vergilius peregrina verba non respuit, ut in illo;

Silvestres uri assidue.

31 *uri* enim Gallica vox est, qua feri boves significantur. &,

camuris hirtæ sub cornibus aures.

32 *camuris* peregrinum verbum est, id est, in se redeuntibus. & forte nos quoque cameram hac ratione figuravimus.

31. *Vri enim Gallica vox est*] Glossarium, *urer*, βοῦς γερμανός. Quod fuerit *urus*. Tertia vox quid velit etiamnum quæro. Vestigia servant hodieque Germani & Septentrionales homines, dicendo *Vrox*. & fortassis loco Glossarii quē laudavimus, *Vrer*, βοῦς γερμανός, legendum *Vrox*, βοῦς γερμανικός. Nam ut fatetur hic Macrobius, Gallica & peregrina vox est. Et adde non absimili forma piscem quempiam indigetatum Romanis. Festus, *Diox, genus piscis frequens in Ponto*. Idem.

32. *Camuris peregrinum verbum est, id est, in se redeuntibus*] Festus, *camera & camuri boves, à curvatione & Græco καμπὴ dicuntur*. Scribo: καμπή. Glossarium, καμπή, flexus. Sed in eodem Glossario quod est; *camuris*, ἄγνος πυρός, quomodo expediam? An legend ἄγνος, πυργίς. Nam ut idem alibi, ἄγνος, οἷον αἱ λύγοι, vimen. Orus Apollo vocem κάμηλον huc quoque trahit, ubi ait: ἔχουσι γὰρ μόνη τῶν ἄλλων ζώων τὸν μηρὸν καμπύλον, διὸ καὶ κάμηλος λέγεται). Idem.

CAP. V.

Epitheta, quæ apud Vergilium nova videntur, vetustioribus quoque in usu fuisse.

MUlta quoque epitheta apud Vergilium sunt, quæ ab ipso ficta creduntur. sed & hæc à veteribus tracta monstrabo. Sunt autem ex his alia simplicia: ut, *Gradivus*, *Mulciber*: alia composita; ut, *arquitenens*, *vitisator*. Sed prius de simplicibus dicam:

Et discinctos Mulciber Afros.

Mulciber est Vulcanus; quod ignis sit, & omnia mulceat ac domet. Actius in Philoctete;

Heu Mulciber
Arma ignavo invicta es fabricatus manu.

& Egnatius de rerum natura libro primo:

[1] *Denique Mulciber ipse ferens altissima cœli*
Contingunt.

hædique petulci
Floribus insultent.

Lucretius in secundo:

Præterea teneri tremulis in vocibus hædi
Corniferas norunt matres agnique petulci.

Illud audaciæ maximæ videri possit quod ait in Bucolicis

Et liquidi simul ignis;

pro puro vel lucido, seu pro effuso & abundanti, nisi prior hoc epitheto Lucretius usus fuisset in sexto:

Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
Devolet in terram liquidi calor aureus ignis.

tristis pro amaro translatio decens est. ut;

tristesque lupini.

[2] & ita Ennius in libro Sabinarum quarto: *Neque triste quæritat sinapi, neque cæpe mæstum.* *Auritos lepores* non Maro primus usurpat. sed Afranium sequitur; qui in prologo ex persona Priapi ait:

Nam quod vulgo [3] prædicant
Aurito me parente natum; non ita est.

&, ut

DEnique Mulciber ipse ferens altissima Cœli Contingunt] Difficile ex tam abrupto loco statuere de lectionis veritate. Conjicere tamen ex filo rei liber: *Contigna*, modo id Latium agnoscat. Nam *tignum* & *tigna* crebra. Vide itaque ne fuerit, *Cum tigna*. Pontan.

2. *Et ita Ennius in libro Sabinarum quarto*] Iterum Columna: *Satyrarum quarto.* Idem.

3. *Prædicant aurito parente me natum*] Afranii ait versum esse, qui ita in prologo ex persona Priapi. Quod itaque, *aurito parente* id est lepore genitum illum Divum prædicabant, non puto temerarium. Petron. *At illa gaudio exultans vides, inquit, Chrysis mea, vides quod aliis leporem excitavi.* Quid velit facile capitur, & recte adaptatur illud Nasonis

Credula si fueris aliæ tua gaudia carpent,
Et lepus hic aliis exagitatus erit.

Nec abludit quod in Fastis idem Ovidius, ubi salacem Deam Floram poscit, cur ei capreatum potissimum leporumque venatus cesserit, scribat:

Est breve præterea de quo mihi quærere restat,
Si liceat, dixi: dixit & illa, licet.
Cur tibi pro Libycis clauduntur rete leænis
Imbelles capreæ sollicitusque lepus?
Non sibi respondit silvas cessisse, sed hortos
Arvaque pugnaci non adeunda feræ.

Porro ex his lucem aliquam sperem loco isti Casinæ, prologo: *Face jam nunc præco omnem auritum poplum.* Nam

&, ut composita subjungam, quod ait Vergilius:

Vidi turicremis cum dona imponeret aris:

jam Lucretius in secundo dixerat,

Nam sæpe ante deum vitulus delubra decora
Turicremas propter mactatus concidit aras.

Quem pius arquitenens.

Hoc epitheto usus est Nævius belli Punici libro secundo: *Deinde pollens sagittis inclytus arquitenens, sanctusque Delphis prognatus Pythius Apollo.* idem alibi: *Cum tu arquitenens sagittis pollens dea.* 4 Sed & Hostius libro secundo belli Histrici:

Dia Minerva, simul autem invictus Apollo,
Arquitenens, Latonius.

Silvicolæ Fauni.

Nævius libro primo belli Punici:

5 *Silvicolæ homines bellique inertes.*

Accius in Bacchis;

Et nunc Silvicolæ ignota invisentes loca.

Despiciens mare velivolum.

Livius in Helena;

Tu qui permensus ponti maria alta velivola.

Ennius in quartodecimo;

Cum procul aspiciunt hostes accedere ventis
Navibus velivolis.

Idem in Andromacha;

Rapit ex alto naves velivolas.

Vitisator curvam servans sub imagine falcem.

Accius

non ita id languidum, ut censuit olim juvenis doctus, si videlicet ex animalis, quod dixi, natura, *auritum poplum*, attentum & excitatum intelligamus. Imo tale est illud Comici Afri, *Arrige aures Pamphile*: De quo ita Diomedes, *Cacephaton est vitio compositionis inverecunda suspicio, ut arrige aures Pamphile.* Denique Afranii verba videtur respexisse Plautus illo loco. *Idem.*

4. *Sed & Hostius libro secundo belli Histrici*] Hunc Cymbiæ, quæ & Hostia dicta & Propertii poetæ fuit amata, avum fuisse censet Illustris Scaliger. Ait Propertius:

Est tibi forma potens, sunt castæ Palladis artes,
Splendidaque à Docto fama refulget avo. Idem.

5. *Silvicolæ homines*] Restituit in Ennianis Fragmentis Cl. v. Merula, *Silvicolæ homines belli inertes.* Idem.

6. *Roscida*

Accius in Bacchis;

O Dionyse pater optime vitisator Semela genitus Euthya.

Almaque curru noctivago Phœbe.

Egnatius de rerum natura libro primo:

[6] *Roscida noctivagis astris labentibus Phœbe*
Pulsa loco cessit concedens lucibus altis.

Tu nubigenas invicte bimembres.

Cornificius in Glauco:

Centauros fœdare bimembres.

Caprigenumque pecus nullo custode per herbas.

Pacuvius in Paulo:

Quamvis caprigeno pecori grandior gressio-st.

Accius in Philoctete:

Caprigenum trita ungulis.

Idem in Minotauro:

Taurigeno semine ortum an humano?

Decenter & his epithetis Vergilius usus est; pro *sagitta*, *volatile ferrum*, & pro *Romanis*, *gentem togatam*; quorum altero Suevius, altero Laberius usus est. nam Suevius in libro quinto ait:

Volucrumque volatile telum.

Ac Laberius in Ephebo: *Licentiam ac libidinem* [7] *ut tollam petis Togatæ Stirpis.* idem infra,

Idcirco ope nostra dilatatum est dominium togatæ gentis.

6. *Roscida noctivagis astris labentibus Phœbe*] Aspexit quoque Thebaidos primo Papinius:

Titanis late mundo subvecta silenti
Rorifera gelidum tenuaverat aëra biga. Idem.

7. *Ut tollam petis Togata stirpis*] Sic priores Stephano, qui temere τὸ *petis* exclusit: & pro *Ephebo* edidit *Ephaso*, quod sequens commentator in *Epheso* mutavit; sed utrumque non hujus loci. Videtur & fuisse: *Stirpis togata*. Gron.

CAP.

CAP. VI.

De figuris illis quæ ita sunt peculiares Vergilio ut apud alios aut raro aut nunquam reperiantur.

FIguras vero, quas traxit de vetustate, si volentibus vobis erit, cum repentina memoria suggesserit, enumerabo. Sed nunc dicat volo Servius quæ in Vergilio notaverit ab ipso figurata, non à veteribus accepta, vel ausu poëtico nove quidem sed decenter usurpata. quotidie enim Romanæ indoli enarrando eumdem vatem necesse est habeat hujus annotationis scientiam promptiorem. Placuit universis electio in reliqua suffecti: & adhortati sunt Servium ut quæ in se refusa sunt annotaret. Ille sic incipit. Vates iste venerabilis varie modo verba, modo sensus figurando multum Latinitati leporis adjecit. qualia sunt hæc;

Supposita de matre nothos furata creavit:

ut ipsa creaverit, quos creari fecit.

Tepidaque recentem
Cæde locum;

Cum *locus recens cæde* nove dictus sit. &;

Hæc ait, & socii cesserunt æquore jusso:

pro eo quod, *jussi cesserunt.*

& cæso sparserunt sanguine flammas,

qui ex cæsis videlicet profunditur.

Vota deûm primo victor solvebat Eoo:

pro, *quæ dis vota sunt.*

Et me consortem nati concede sepulchro:

alius dixisset;

Et me consortem nato concede sepulchri. &,

Illa viam celerans per mille coloribus arcum;

id est, *per arcum mille colorum.* &;

Hic alii spolia occisis derepta Latinis
Conjiciunt igni.

pro,

pro, *in ignem*. &:

Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit,

tela exit, pro, *vitat*. &:

Senior leto canentia lumina solvit.

pro, *vetustate senilia*.

Exesaque arboris antro:

pro, *caverna*. &:

Frontem obscœnam rugis arat.

arat, non nimie sed pulchre dictum.

Ter secum arato circumfert tegmine silvam,

pro, *jaculis*. &:

Vir gregis: pro *capro*. Et illa quam pulchra sunt;

Aqua mons, telorum seges, ferreus imber:

ut apud Homerum;

Λαϊνον ἕσσο χιτῶνα κακῶν ἕνεχ' ὅσσα ἔοργας. &:

Dona laborata Cereris; &:

Oculisque aut pectore noctem
Accipit. &:

Vocisque offensa resultat imago. &:

Pacemque per aras
Exquirunt. &:

Paulatim abolere Sychaeum
Incipit.

Sæpe etiam verba pro verbis pulchre ponit.

Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis.

1 *Ora*, pro *personis*. &:

Discolor unde auri per ramos aura refulsit.

quid est enim aura auri, aut quemadmodum aura refulget? sed tamen pulchre usurpavit. &:

Simili frondescit virga metallo,

quam

ORa, *pro personis*] Martial. *Personam capiti detrahet ille tuo*. Plautus *ora*, Pœnulo: *Quæ habent nocturna ora, noctu sacrificatum ire occupant*. Porro Cornificius *oscillantes* hinc dictos credidit. Festus: *Oscillantes, ait Cornificius, ab eo quod os celare sint soliti personis, propter verecundiam, qui eo genere lusus utebantur*. Pontan.

2. *Nec*

quam bene usus est, *frondescit metallo?* &;

Nigri cum lacte veneni.

nigro imponere nomen lactis. &:

Haud aliter justæ quibus est Mezentius iræ.

odio esse aliquem, usitatum: *iræ esse*, inventum Maronis est. item de duobus incipit dicere, & in unum desinit:

Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru.

ut est apud Homerum:

Οἱ δὲ δύω σκόπελοι, ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει
Ὀξείῃ κορυφῇ· νεφέλη δέ μιν ἀμφιβέβηκεν. &:

Protinus Orsilochum & Buten. duo maxima Teucrum
Corpora, sed Buten aversum cuspide fixit. &c.
Juturnam fateor misero succurrere fratri
Suasi;

cum solitum sit dici, *Iuturnæ suadeo.*

Urbem quam statuo vestra est. &,
Tu modo quos in spem statues submittere gentis.
Præcipuum jam inde a teneris impende laborem.

pro, *in eos impende*. Facit pulcherrimas repetitiones;

Nam neque Parnassi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere.
Quæ vobis quæ digna viri pro talibus ausis?
Vidistis quo Turnus equo, quibus ibat in armis?

2 Nec interpositiones ejus otiosæ sunt.

Si te nulla movet tantarum gloria rerum.
At ramum hunc (aperit ramum qui forte latebat)
Agnoscas.
Ut sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Numquam fronde levi.

Et

2. *Nec interpositiones ejus otiosæ sunt*] *Interpositiones*, id est, *parentheses*. Et statim eodem hoc capite pagina sequenti 559. *intermissio* ponitur pro, quod vulgo rhetores *aposiopesin* dicunt. *Pontan.*

Qui

Et illa mutatio elegantissima est; ut, de quo loquebatur, subito ad ipsum verba converteret:

Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
Trojamque, OEchaliamque & duros mille labores
Rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquæ
Pertulerit: tu nubigenas invicte bimembreis.

& reliqua. illa vero intermissio,

Quos ego. sed motos præstat componere fluctus;

tracta est à Demosthene: ἀλλ' ἐμοὶ μὲν. ὀ βούλομαι δὲ δυσχερὲς εἰπεῖν οὐδὲν ἀρχόμενος τοῦ λόγου. Hæc vero quam poëtica indignatio!

Pro Iuppiter ibit
Hic, ait.

hæc miseratio:

O patria, ô rapti nequicquam ex hoste penates!

& illa trepidatio:

Ferte citi ferrum, date tela & scandite muros;
Hostis adest.

& conquestio:

Mene igitur socium tantis adjungere rebus
Nise fugis?

Quid illa excogitatio novorum intellectuum? ut,

Mentitaque tela. &:
Ferrum armare veneno. &:
Cultusque feros mollire colendo.
Exuerint silvestrem animum. &:
Virgineumque alte bibit acta cruorem.

ut apud Homerum de hasta.

Λιλαιομένη χροὸς ἆσαι. &:
Pomaque degenerant succos oblita priores. &:
Glacie cursus frenaret aquarum. &:
Mixtaque ridenti colocasia fundat acantho. &:
Est mollis flamma medullas.

Interea,

Interea, & tacitum vivit sub pectore vulnus. &:
Duro sub robore vivit
Stuppa vomens tardum fumum. &:
Sævitque canum latratus in auras. &:
Cælataque amnem fundens pater Inachus urna. &:
Affixa venis, animasque in vulnera ponunt.

& quicquid de apibus dixit in virorum fortium similitudinem, ut adderet quoque mores & studia & populos & prœlia. quid plura? ut & Quirites vocaret. dies me deficiet, si omnia persequi à Vergilio figurata velim. sed ex his quæ dicta sunt omnia similia diligens lector annotabit.

CAP. VII.

Vexare, Illaudatus, & Squalere, apud Vergilium quid significent.

CUm Servius ista dissereret: Prætextatus Avienum Eustathio insusurrantem videns, Quin age, inquit, Eustathi, verecundiam Avieni probi adolescentis juva: & ipse publicato nobis quod immurmurat. Eustathius jamdudum, inquit, multa de Vergilio gestit interrogare Servium, quorum enarratio respicit officium litteratoris; & tempus indulgeri optat, quo de obscuris ac dubiis sibi à doctiore fiat certior. Et Prætextatus, Probo, inquit, mi Aviene, quod ea de quibus ambigis clam te esse non pateris: unde exoratus sit à nobis doctissimus doctor, ut te secum negotium habere patiatur. quia in commune proficient, quæ desideras audire: ne tu modo ultra cesses aperire Servio viam de Vergilio disserendi. tunc Avienus totus conversus in Servium, Dicas volo, inquit, doctorum maxime, quid sit quod cum Vergilius anxie semper diligens fuerit in verbis pro causæ merito vel atrocitate ponendis, incuriose & abjecte in his versibus verbum posuit;

Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexasse rates.

vexasse enim verbum est levis ac parvi incommodi nec tam atroci casui congruens, cum repente homines à belua immanissima rapti laniatique sint. Sed & aliud hujuscemodi deprehendi:

Quis aut Eurysthea durum
Aut illaudati nescit Busiridis aras?

hoc enim verbum, *illaudati*, non est idoneum ad exprimendam sceleratissimi hominis detestationem, [1] qui, quod homines omnium gentium immolare solitus fuit, non laude indignus sed detestatione exsecrationeque totius humani generis dignus est. Sed nec hoc verbum ex diligentia Vergiliana venire mihi videtur:

Per tunicam squalentem auro.

non enim convenit dicere, *auro squalentem*: quoniam nitori splendorique auri contraria sit squaloris illuvies. & Servius: De verbo, *vexasse*, ita responderi posse arbitror: [2] *vexasse* grave verbum est, tractumque ab eo videtur quod est *vehere*; in quo inest jam vis quædam alieni arbitrii. non enim sui potens est qui vehitur. *vexare* autem, quod ex eo inclinatum est, vi atque motu proculdubio vastiore est. nam qui fertur & raptatur atque huc & illuc distrahitur, is vexari proprie dicitur, sicuti *taxare* pressius crebriusque est quam *tangere*; unde id proculdubio inclinatum est. & *jactare* multo fusius largiusque est quam *jacere*; unde id verbum traductum est. *quassare* etiam quam *quatere* gravius violentiusque est. Non igitur, quia vulgo dici solet vexatum esse quem fumo aut vento aut pulvere, propterea debet vis vera atque natura verbi deperire, quæ à veteribus qui proprie atque signate locuti sunt, ita ut decuit conservata est. M. Catonis verba sunt ex oratione quam de Achæis scripsit: *Cumque Hannibal terram Italiam laceraret atque vexaret.* vexare Italiam

QVi quod homines omnium gentium immolare solitus fuit] Lego, *hospites* &c. Vide Agell. lib. 2. c. 6. *Meurs.*

2. *Vexasse grave verbum est*] Nec latuit Glossarium. *Vexat*, ὀχλεῖ, σκύλλει, χλευάζει. Pontan.

 3. Πολλά-

liam Hannibalem, quando nullum calamitatis aut sævitiæ aut immanitatis genus reperiri queat, quod in eo tempore Italia non perpessa sit. M. Tullius in quarto in Verrem: *Quæ ab isto sic spoliata atque direpta est, non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionem & consuetudinis jura retineret, sed ut à barbaris prædonibus vexata esse videatur.* De *illaudato* autem duo videntur responderi posse. Unum est ejusmodi. Nemo quisquam tam efflictis est moribus, quin faciat aut dicat nonnumquam aliquid quod laudari queat. unde hic antiquissimus versus vicem proverbii celebratus est:

[3] Πολλάκι γὰρ καὶ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν.

Sed enim qui omni in re atque omni tempore laude omni vacat, is illaudatus est; isque omnium pessimus deterrimusque est. ac sicuti omnis culpæ privatio inculpatum facit: inculpatus autem instar est absolutæ virtutis, illaudatus quoque igitur finis est extremæ malitiæ. itaque Homerus non virtutibus appellandis sed vitiis detrahendis laudare ampliter solet. Hoc enim est:

Τόδ' οὐκ ἄχθοιτο πιπάθλων

& item illud,

Ενθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Αγαμέμνονα δῖον,
Οὐδὲ καταπτώσσοντ' οὐδ' οὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι.

Epicurus quoque simili modo maximam voluptatem privationem detractionemq; omnis doloris definivit, his verbis: ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. Eadem ratione idem Vergilius *inamabilem* dixit *Stygiam paludem.* nam sicut *illaudatum* κατὰ στέρησιν laudis, ita *inamabilem* per amoris στέρησιν detestatus est. Altero modo *illaudatus* ita defenditur. *laudare* significat prisca lingua nominare appellareque. sic in actionibus civilibus auctor laudari dicitur, quod est nominari. *illaudatus* ergo est, quasi *illaudabilis*, id

3. Πολλάκι γὰρ καὶ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν] Lego, πολλάκι γὰρ καὶ μ. ἀ. Meurs.

Id est, ***numquam nominandus*** ; sicuti quondam à communi concilio Asiæ decretum est, uti nomen ejus qui templum Dianæ Ephesiæ incenderat ne quis ullo in tempore nominaret. Tertium restat ex his quæ reprehensa sunt, quod ***tunicam squalentem auro*** dixit. id autem significat copiam densitatemque auri in squamarum speciem intexti. *squalere* enim dictum est ab squamarum crebritate asperitateque, quæ in serpentum pisciumve coriis visuntur. quam rem & alii & hic idem poëta locis aliquot demonstrat :

Quem pellis, inquit, *aënis*
In plumam squamis auro conserta tegebat.

& alio loco :

Jamque adeo rutilum thoraca indutus aënis
Horrebat squamis.

Accius in Pelopidibus ita scribit : 4 *Ejus serpentis squama squalido auro & purpura prætexta.* Quicquid igitur nimis inculcatum obsitumque aliqua re erat, ut incuteret visentibus facie nova horrorem, id *squalere* dicebatur. sic in corporibus incultis squamosisque alta congeries sordium, *squalor*, appellatur. cujus significationis multo assiduoque usu totum id verbum ita contaminatum est, ut jam *squalor* de re alia nulla quam de solis inquinamentis dici cœperit.

4. *Ejus serpentis squama squalido auro & purpura prætexta*] Lego, & interpungo : *Ejus s. s. squalida auro, & p. p.* Idem.

CAP. VIII.

Alii tres loci apud Vergilium explicati.

1 GRatum mihi est, Avienus ait, correptum quod de optimis dictis male opinabar. sed in hoc versu videtur mihi deesse aliquid :

Ipse

G*Ratum mihi est, Avienus ait, correptum*] In aliis editionibus atque adeo etiam Camerarii *correctum* est. At illud omnino verum. Gloss. *Corripiet* ἐπιλαμβάνομαι. Pontan.

Ipse Quirinali lituo parvaque sedebat
Succinctus trabea.

si enim nihil deesse concedimus; restat ut fiat lituo & trabea succinctus, quod est absurdissimum. quippe cum lituus sit virga brevis in parte qua robustior est incurva, qua augures utuntur; nec video qualiter lituo possit succinctus videri. Respondit Servius sic hoc dictum esse, ut pleraque dici per defectionem solent. veluti cum dicitur; M. Cicero homo magna eloquentia, & Roscius histrio summa venustate, non plenum hoc utrumque neque perfectum est, sed enim pro pleno ac perfecto auditur: ut Vergilius alio in loco:

Victorem Buten immani corpore,

id est, corpus immane habentem. & item alibi;

In medium geminos immani pondere cæstus
Projecit.

ac similiter:

Domus sanie dapibusque cruentis.

Sic igitur id quoque dictum videri debet: *Ipse Quirinali lituo*, id est, lituum Quirinalem tenens. Quod minime mirandum foret, si ita dictum fuisset, Picus Quirinali lituo erat: sicuti dicimus; statua grandi capite erat. Et, *est*, autem & *erat*, & *fuit*, plerumque absunt cum elegantia sine detrimento sententiæ. Sed quoniam facta litui mentio est, prætermittendum non est, quod posse quæri animadvertimus, utrum à tuba lituus auguralis appelletur, an tuba à lituo augurum lituus dicta sit. utrumque enim pari forma & pariter in capite incurvum est. Sed si, ut quidam putant, tuba à sonitu lituus appellata est ex illo Homeri versu λίγξε βιός: necesse est ut virga auguralis à tubæ similitudine *lituus* vocetur. Utitur autem vocabulo isto Vergilius & pro tuba, ut ibi;

Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

Subjecit Avienus: *Maturate fugam*, quid sit parum mihi liquet. contraria enim videtur mihi fuga maturitati, unde

quid

quid de hoc verbo ſentiendum ſit quæſo me doceas Et Servius: Nigidius homo omnium bonarum artium diſciplinis egregius, *Mature*, inquit, *est quod neque citius neque ſerius, ſed medium quiddam & temperatum est.* Bene atque proprie Nigidius. nam & in frugibus & in pomis *matura* dicuntur, quæ neque cruda & immitia ſunt neque caduca, & nimium cocta; ſed tempore ſuo temperate adulta. Hanc interpretationem Nigidianam divus Auguſtus duobus verbis Græcis eleganter exprimebat. nam & dicere in ſermonibus, & ſcribere in Epiſtolis ſolitum ferunt, σπεῦδε βραδέως, per quod monebat ut ad rem agendam ſimul adhiberetur & induſtriæ celeritas, & tarditas diligentiæ. ex quibus duobus contrariis fit maturitas. Sic ergo & Vergilius inducit Neptunum diſceſſum ventis imperantem, ut & tam cito diſcedant tanquam fugiant, & tamen flandi mediocritatem in regreſſu teneant, tanquam mature, id eſt, temperate, abeuntes. veretur enim ne in ipſo diſceſſu claſſi noceant, dum raptu nimio tanquam per fugam redeant. Idem Vergilius duo iſta verba *maturare* & *properare* tanquam plane contraria ſciſſime ſeparavit in his verſibus:

Frigidus agricolas ſi quando continet imber;
Multa, forent quæ mox cœlo properanda ſereno,
Maturare datur. - - - -

Bene & eleganter duo iſta verba diviſit. namque in præparatu rei ruſticæ, per tempeſtates pluvias, quoniam ex neceſſitate otium eſt, maturari poteſt: per ſerenas verò, quoniam tempus inſtat, properari neceſſe eſt. Sane cum ſignificandum eſt coactius quid & feſtinantius factum, rectius hoc dicitur *præmature* factum, quam *mature*. ſicuti Afranius dixit 2 in Togata, cui titulus νόμος eſt:

Appetis

2. *In Togata cui titulus Nomen eſt*] Afranius tamen an ejuſmodi Togatam ſcripſerit, alibi non reperio laudatum. In Gloſſario eſt *Satura* νόμος πολλὰ περιέχων. In Feſto, *Satura*, *etiam lex multis aliis conferta legibus.* Laudat deinde Afranium, *Homine* Nonius; niſi quod Hadrian. Junius ejus vicem *omine* depro-

Appetis dominatum demens præmature præcocem.

in quo versu animadvertendum est quod *præcocem* inquit non *præcoquem*. est enim casus ejus rectus non *præcoquis*, sed *præcox*. Hic Avienus rursus interrogat. Cum Vergilius, inquit, 3 Æneam suum tamquam omnia pium à contagione atrocis visus apud inferos vindicaverit, & magis cum fecerit audire reorum gemitus, quam ea ipsa videre tormenta, in ipsos vero campos piorum licenter induxerit: cur hoc tantum versu ostendit illi partem locorum, quibus impii cohibebantur?

Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci.

qui enim vestibulum & fauces videt, intra ipsam ædem jam sine dubitatione successit: aut si quid aliud de *vestibuli* vocabulo intelligendum est, scire desidero. ad hæc Servius: Pleraque sunt vocabula quibus vulgo utimur: neque tamen liquido animadvertimus quid ea ex vera proprietate significent. sicuti est *vestibulum* in sermonibus celebre atque obvium verbum; non omnibus tamen qui illo facile utuntur, 4 liquido spectatum. putant enim *vestibulum* esse partem

depromit ex scripto. Crepera hæc & dubia in tanta nocte scriptorum veterum. Et quis illustret? Variantes lectiones possumus ante. Constantissima earum est νόμος sive *Nomen*. Non reticebo quod venit in mentem mihi, scriptum videlicet, *cui titulus Nomos est*, sive *Nomus* ex Agellio. *Nomus* præfectura, dominium seu territorium vulgo. Plinius lib. 5. cap 9. *Dividitur in præfecturas oppidorum, quas Nomos vocant.* Et statim; *Quidam nomina aliqua permutant, & substituunt alios nomos; ut Heroopoliten, Crocodilopoliten.* Plinius item junior Trajano: *Tu ex quo nomo sit, notum mihi facere debebis.* Græci ut à νόμος discriminent trahunt accentum in ultimam. Sed de voce, ejusque notione non puto dubitabitur. Hic autem ea forma & mente requiri comprobaverit vel versus quem laudat ex ea To-gata Aurelius noster, *Appetis dominatum demens præmature præcocem.* Idem.

3. *Æneam suum tanquam omnia pium*] Expressit lectionem scriptam Stephan. Excusi distritim: *hominem pium.* Sed dixit & Statius, *Di bene quod tales stirpemque animo, quo venitis.* Idem Statius Achilleide:

Non adeo parcbimus omnia matri.

Ubi *parchimus omnia*, idem est quod *per omnia*. Ut Græcis πάντα, pro κατὰ πάντα. Idem.

4. *Liquido exspectatum*] Ita libri plerique omnes. At nos ex Agellio refinximus, *spectatum*: Quod & Glossis vetustis observatum, *Spectata*, Δοκιμασθέντα. Pontan.

Liquido spectatum] In antiquis legitur *ad liquidum sp.* quo offensus Stephanus non tenuit, quin id sive ex ingenio sive

tem domus priorem, quam *atrium* vocant. 5 Sed Cæcilius Gallus vir doctissimus in libro 2. de significatione verborum quæ ad jus civile pertinent, secundo, vestibulum dicit esse non in ipsis ædibus neque ædium partem; sed locum ante januam domus vacuum, per quem de via aditus accessusque ad fores ædium sit. Ipsa enim janua procul à via fiebat, area intersita, quæ vacaret. Quæ porro huic vocabulo ratio sit, quæri multum solet. sed quæ scripta apud idoneos auctores legi proferre in medium non pigebit. *Ve* particula, sicuti quædam alia, tum intentionem significat, tum minutionem. nam *vetus* & *vehemens* alterum ab ætatis magnitudine compositum elisumque est, alterum à nimio impetu & vi mentis instructum. *vecors* autem & *vesanus* privationem significant sanitatis & cordis. diximus autem superius eos qui amplas domus antiquitus faciebant, locum ante januam vacuum relinquere solitos, qui inter fores domus & viam medius esset. in eo loco, qui dominum ejus domus salutatum venerant, priusquam admitterentur, consistebant: & neque in via stabant, neque intra ædes erant. ab illa ergo grandis loci consistione & quasi quadam stabulatione *vestibula* appellata sunt spatia, in quibus multum staretur ab advenientibus priusquam intromitterentur in domum. Alii consentientes vestibula eadem esse, quæ diximus, in sensu tamen vocabuli dissentiunt; referunt enim non ad eos qui adveniunt, sed ad illos qui in domo commanent: quoniam illic numquam consistunt; sed solius transitus causa ad hunc locum veniunt exeundo sive redeundo.

Sive

sive antiquo libro tanquam alter *χρονικῶν ἀκρίβειας* mutaret. Sed admodum nasute. Livius 35, 8. *Donec ad liquidum veritas explorata esset*. Simili modo noster 5, 13 *Loco, quem volo omnium nostrum judicio in commune penseri*. Quidni & illic fecit *communiter*? Gronov.

5. *Sed Cæcilius Gallus vir doctissimus in libro de significatione verborum quæ ad jus civile pertinent*] Ejusmodi opusculum scripsisse Ælium Gallum legitur in legum libris; & monuit me amicus meus insignis adolescens Petrus Scriverius. Certe conjectura inde probabilis sit fuisse, *C. Ælius Gallus*. Servant tamen ad oram Gelliani aliquot codices, *Aquilius Gallus*. Ille nisi sit, dispiciendum accuratius. *Pontan.*

Sive igitur secundum priores per augmentum, sive per secundos per diminutionem intelligendum est: tamen *vestibulum* constat aream dici, quæ à via domum dividit. *fauces* autem iter angustum est, per quod ad vestibulum de via flectitur. Ergo Æneas, cum videt fauces atque vestibulum domus impiorum, non est intra domum, nec contactu ædium sævo exsecrabilique polluitur; sed de via videt loca inter viam & ædes locata.

CAP. IX.

Bidentes quid significent, & unde dictæ. Deinde, equitem id ipsum significare nonnumquam quod significaretur nomine equi.

Bidentes hostiæ quid essent, inquit Avienus, interrogavi quendam de grammaticorum cohorte; & ille *bidentes* oves esse respondit, idcircoque *lanigeras* adjectum ut oves planius demonstrarentur. Esto, inquam, oves *bidentes* dicantur. Sed quæ ratio hujus in ovibus epitheti, scire, inquam, volo. Atque ille nihil cunctatus, Oves, inquit, *bidentes* dictæ sunt, quod duos tantum dentes habeant. tunc ego: Ubi terrarum, quæso te, inquam, duos solos per naturam dentes habere oves aliquando vidisti? ostentum enim hoc est & factis piaculis procurandum. tum ille permotus mihi & irritatus, Quære, inquit, ea, quæ à grammatico quærenda sunt. nam de ovium dentibus opiliones percunctator. Facetias nebulonis hominis risi, & reliqui. sed te percunctor quasi ipsius verborum naturæ conscium. tum Servius: De numero dentium quem ille opinatus est reprehendendus à me non est, cum ipse jam riseris. verum procurandum mihi est, ne illud obrepat, quod *bidentes* epitheton sit ovium; cum Pomponius egregius Atellanarum poëta in Gallìs transalpinis hoc scripserit:

Mars tibi voveo facturum, [1] si umquam rediero, bidente verre.

P. Au-

1. *Si unquam rediero, bidente verre*] Apud Agell. lib. 16. cap. 6. *redierit*. Meurs.

2. Sed

P. autem Nigidius, in libro quem de extis composuit, *bidentes* appellari ait, non oves solas, [2] sed omnes bestias bimas. neque tamen dixit cur ita appellentur. sed in commentariis ad jus pontificium pertinentibus legi: *bidennes* primo dictas, *d*, littera ex superfluo, ut sæpe assolet, interjecta: sic pro, *reire*, *redire*, dicitur; & pro, *reamare*, *redamare*, & *redarguere*, non, *rearguere*. ad hiatum enim duarum vocalium procurandum interponi solet, *d*, littera. ergo *bidennes* primum dictæ sunt quasi *biennes*; & longo usu loquendi corrupta est vox ex *bidennibus* in *bidentes*. Higinus tamen qui jus pontificium non ignoravit, in quinto librorum quos de Vergilio fecit, *bidentes* appellari scripsit hostias, quæ per ætatem duos dentes altiores haberent: per quos ex minore in majorem transcendisse constaret ætatem. Iterum quærit Avienus in his versibus,

Frena Pelethronii Lapithæ gyrosque dedere
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos:

cur Vergilius equi officium equiti dederit. nam *insultare solo*, & *glomerare gressus*, equi constat esse non equitis. Bene, inquit Servius, hæc tibi quæstio nata est ex incuria veteris lectionis. nam, quia sæculum nostrum ab Ennio & omni bibliotheca vetere descivit, multa ignoramus, quæ non laterent si veterum lectio nobis esset familiaris. omnes enim antiqui scriptores ut hominem equo insidentem, ita & equum cum portaret hominem equitem vocaverunt, & *equitare* non hominem tantum sed equum quoque dixerunt. Ennius libro annalium septimo ait;

Denique vi magna quadrupes eques atque elephanti
Projiciunt sese.

Nunquid dubiū est quin equitem in hoc loco ipsum equum dixerit, cum addidisset epitheton *quadrupes*? sic & *equitare*, quod

2. *Sed omnes bestias bimas*] Agellius *bestias* in Nigidio legisse judicari potest. *Ide*

 3. *Tum*

quod verbum è vocabulo equitis inclinatum est, & homo utens equo & equus sub homine gradiens dicebatur. Lucilius namque vir apprime linguæ Latinæ scius equum equitare dicit hoc versu:

Nempe hunc currere equum nos atque equitare videmus.

Ergo & apud Maronem, qui antiquæ Latinitatis diligens fuit, ita intelligendum est,

Atque equitem docuere sub armis,

id est, docuerunt equum portantem hominem

Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Subjecit Avienus:

Cum jam trabibus contextus acernis
Staret equus:

Scire vellem in equi fabrica casune an ex industria hoc genus ligni nominaverit. nam licet unum pro quolibet ligno ponere poëticæ licentiæ sit: solet tamen Vergilius temeritatem licentiæ non amare, sed rationis certæ vim in rerum vel nominum positionibus servare. 3 Tum Servius; Non sine ratione Vergilius hoc loco abietem commemorat, item acerem & pinum paulo post; nam fulminata abies interitum Dominæ significabat: Et Troja per fœminam periit. Acer autem in tutela stuporis, & viso equo stupuere Trojani, ut; *pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ.* Pinus quidem in tutela est Matris Deum, sed & fraudium & insidiarum; quia cjus poma cadentia per fraudem interimunt, & hic scilicet equus plenus insidiarum est. His à Servio perora-

3. *Tum Servius, Non sine ratione Vergilius*] Clausula hæc tota de Scripto est. Servium vero ut ea dicentem facit Macrob. ita quoque apud eundem Servium eadem fere reperies. Vide ad versum; *Cum jam trabibus contextus acernis Staret equus.* Pontan.

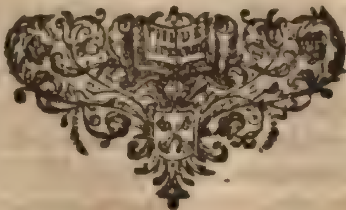
4. Sta-

peroratis 4 statuerunt in crastino 5 Flavianum audire, quoniam 6 Maro in Augurali jure refulsit.

4. *Statuerunt in crastino Flavianum audire quoniam Maro in Augurali jure refulsit*] Ergóne hoc aut præcedentibus libris super Augurali apud Maronem disciplina quicquam tractatum? Velint quidem id manifesto ea verba, *quoniam Maro in Augurali jure refulsit*. Sed erravit, me judice, leviter hic exscriptor, faciendumque *quo etiam Maro*. Flaviani enim, ut liquet ex fine libri primi, partes fuere disserendi de augurali apud Maronem disciplina. Verba sunt; *Post hunc Flavianus, Apud poëtam nostrum, inquit, tantam scientiam juris auguralis invenio, ut si aliarum disciplinarum doctrina destitueretur, hæc illum vel sola professio sublimaret*. Et statim, *Huic tu, mi Flaviane, succedes, ut & audiam vestra secreta & aliquanto silentio instauretur vires dicendi*. Sed an hæc à Flaviano dissertata, nequeo dicere. Si tamen; necessario post septimum novus huic sermoni liber tributus fuerit, isque tertii diei conventum fecerit. Nam ut docui sub finem Secundi, Tertius liber & subsequi quatuor secundi solius Diei conventus sunt. Octavus itaque Macrobii liber exstiterit, id est, tertii diei nova confabulatio, quomodo & dies tres legitimi Saturnales. *Idem.*

5. *Flavianum audire*] An is ipse Flavianus, de quo sæpe, quem jam dixi, Sarisberiensis? Ait lib. 2. cap. 26. *Hoc autem asserit Flavianus in libro qui de vestigiis Philosophorum inscribitur*. Et lib. 8. cap. 11. *Tu historiam aut fabulam, quod his verbis refert Petronius, pro libitu appellabis. Ita tamen ex facto accidisse Ephesi, & Flavianus auctor est*. Idem.

6. *Maro in Augurali jure*] Octavus ergo is Macrobii liber de re ea tota accurate pertractauerit. Et nisi plane judicii fallor interpolavit compilavitque id operis, ut pleraque Macrobii alia Joh. Sarisberiensis. Lege libri primi postrema duo capita & quædam etiam Secundi, & claras reperies reliquias melioris hujus auri. *Idem.*

AURE-

AURELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inlustris

[1] CONVIVIORUM POSTREMI DIEI, SATURNALIORUM LIBER SEPTIMUS.

CAP. I.

Quando & quibus de rebus philosophandum in convivio.

PRimis mensis post epulas jam remotis & [2] discursum variantibus poculis minutioribus; Prætextatus, Solet, inquit, cibus cum sumitur tacitos efficere, potus loquaces: at nos & inter pocula silemus, tamquam debeat seriis vel etiam philosophicis carere tractatibus tale convivium. & Symmachus; Verumne? ita sentis Vetti, ut philosophia conviviis intersit; & non tamquam censoria quædam & plus nimio reverenda mater familias penetralibus suis contineatur; nec misceat se Libero, cui etiam tumultus familiares sunt; cum ipsa hujus sit verecundiæ ut strepitum non modo verborum sed ne cogitationum quidem in sacrarium suæ quietis admittat? doceat nos vel peregrina institutio vel disciplina à Parthis petita; qui solent cum concubinis non cum conjugibus inire

CONviviorum postremi diei] Secundi adhuc diei, liquet, ut puto, ex præmissis. Proprie autem hic convivalis sermocinatio est. Nam quæ hactenus dicta, ante Epulas intelligenda sunt. Vide notata superius ad librum tertium. *Pontan.*

2. *Discursum variantibus poculis*] Camerarii editio, *discursim*. Prius retinet & Lugdunensis. Varro: *Dum sermone caullam variamus*. Petronius *volantibus* dixit. *Volabant inter hæc potiones meracæ*. Idem.

3. Hæc

re convivia: tamquam has & in vulgus produci & lascivire quoque, illas non nisi domi abditas tueri deceat tectum pudorem. An ego censeam producendam philosophiam, quo rethorica venire ars & professio popularis erubuit? Isocrates enim Græcus orator, qui verba prius libera sub numeros ire primus coëgit, cum in convivio à sodalibus oraretur ut aliquid in medium de eloquentiæ suæ fonte proferret,
3 hac venia deprecatus est. 4 Quæ præsens, inquit, locus & tempus exigit ego non calleo; quæ ego calleo nec loco præsenti

3. *Hac venia deprecatus est*] Hic iterum Stephanus solus sibi videtur sapuisse: nam relegato τῷ *hanc veniam*, quod est in MS. Veneta, Vesaliensi, Stoeriana, Camerariana editionibus, illud nobis dedit, & obsequutus est Isaacius. Ego *hanc veniam* puto reponendum & expono hujus rei veniam. Plautus Captiv. 3, 5, 63. *Ergo ab te petito gratiam istam*, hoc est, istius rei. Non dissimile est, quod exponit pater apud eundem in Mostellaria, 5, 3, 44. *Gronov.*

4. *Quæ præsens inquit locus & tempus*] Græcum non minus lepidum: ἐν οἷς μὲν ἐγὼ δεινὸς, οὐχ ὁ νῦν καιρός. ἐν οἷς δὲ ὁ νῦν καιρὸς, οὐκ ἐγὼ δεινός. Senecæ illud quodammodo geminum: *Quod ego scio nescit populus, quod populus scit ego nescio.* Et id quia tam oportune se offert, notandum vocem *populum* sæpe ἄθροον ὄχλον signare in libris antiquorum. Quod ignoratum duos reddidit controversos locos, alterum Apulei, alterum ipsius Senecæ. Ait Lucius lib. 3. *Ac dum primum angiportum insistimus statim civitas omnis in populum effusa, mira densitate nos insequitur.* Divinatum enim, *in publicum effusa*. Frustra: & sistere eum impetum debuit, si non librorum consensus, at ipse Apulejus, cui familiaris & suus quodammodo hic sermo. lib. 10. *Venus ecce cum magno favore caveæ, in ipso meditullio, circumfuso populo lætissimorum parvulorum, dulce subridens.* Nec capiendum aliter istud Catulli, *Per medium densi transit iter populi.* Sed firmabit hæc unice quem dixi Senecæ philosophi locus, imo his firmabitur. Nam & illum jam diu abducere nisus est non unus sponsus. Pincianum certe insignem alias Criticum, lapsum hic repulsumque comperio; nec usi meliore fato ipsi repellentes. Sed locus quem tango legitur Epist. 105. *Ut garrulitatem suam custodiat & contentus sit unius auribus, populum faciet.* *Populus* enim & hic πλῆθος sive hominum multitudo est, quomodo etiam in Quæstionibus Naturalibus *Stellarum populum* figurate & eleganter extulit. Sed & sententiam id poscere liquido videbit, qui non aspicere solum Philosophi totum locum volet sed inspicere. Janus Gruterus doctus & diligens censor interpretatione fere verum erat assecutus, modo abstinuisset mentem divinando. Nam *publicum* etiam hic contra codicum constantem fidem est. Adde his illud Senecæ Natural. Quæst. lib. 1. cap. 5. *Sunt specula quibus si unum ostenderis hominem, populus apparet.* item hoc Plinii lib. 2. cap. 7. *Quamobrem major cælitum populus etiam quàm hominum intelligi potest.* & istud Martialis lib. 5: *Omnia solus habes: hoc me puto velle negare, Uxorem sed habes Candide cum populo.* *Cum populo*, id est cum multis. *Pontan.*

5. *Philo-*

præſenti ſunt apta nec tempori. Ad hæc Euſtathius: Probo, Symmache, propoſitum tuum, quod ſ philoſophiam eâ, quam maximam putas, obſervatione veneraris, ut tantum intra ſuum penetral æſtimes adorandam. ſed ſi propter hoc à conviviis exulabit; procul hinc faceſſant & alumnæ ejus. honeſtatem dico & modeſtiam; nec minus cum ſobrietate pietatem. quam enim harum dixerim minus eſſe venerabilem? ita fit ut ab ejuſmodi cœtibus relegatus matronarum talium chorus libertatem conviviorum ſolis concubinis, id eſt, vitiis & criminibus addicat. Sed abſit ut philoſophia, quæ in ſcholis ſuis ſolicite tractat de officiis convivalibus, ipſa convivia reformidet; tamquam non poſſit rebus aſſerere quæ ſolet verbis docere; aut neſciat ſervare modum cujus in omnibus humanæ vitæ actibus terminos ipſa conſtituit. Neque enim ita ad menſas invito philoſophiam, ut non ſe ipſa moderetur; cujus diſciplina eſt rerum omnium moderationem docere. Ut ergo inter te & Vettium velut arbitrali judicatione componam: aperio quidem philoſophiæ tricliniorum fores: ſed ſpondeo ſic interfuturam, ne menſuram, notæ ſibi ac ſectatoribus ſuis diſpenſationis excedat. tunc Furius, Quia te unicum, Euſtathi, inquit, ſectatorem philoſophiæ noſtra ætas tulit, oratus ſis ut modum diſpenſationis, quam das ei convivanti, nobis ipſe patefacias. & Euſtathius: Primum hanc eam ſcio ſervaturam, ut ſecum æſtimet præſentium ingenia convivarum: &, ſi plures peritos vel ſaltem amatores ſui in convivii ſocietate repererit, ſermonem de ſe patietur agitari. quia, velut paucæ litteræ mutæ diſperſæ inter multas vocales in ſocietatem vocis facile manſueſcunt, ita rariores imperiti gaudentes conſortio peritorum aut conſonant ſi qua poſſunt, aut rerum talium capiuntur auditu. ſi vero plures ab inſtitutione diſciplinæ hujus alieni ſint; prudentibus, qui pauciores intererunt, ſanciet diſſimulationem ſui; & patietur loquacitatem majori parti amiciorem ſociare: ne rara nobilitas à plebe tumul-

tumultuosiore turbetur. & hæc una est de philosophiæ virtutibus: quia, cum orator non aliter nisi orando probetur, philosophus non minus tacendo pro tempore quam loquendo philosophatur. sic ergo pauci qui aderunt doctiores in consensum rudis consortii, salva & intra se quiescente veri notione, migrabunt, ut omnis discordiæ suspicio facessat. Nec mirum si doctus faciet, quod fecit quondam Pisistratus Athenarum tyrannus. qui, cum filiis suis rectum dando consilium non obtinuisset assensum, atque ideo esset in simultate cum liberis, ubi hoc æmulis causam fuisse gaudii comperit, ex illa discordia sperantibus in domo regnantis nasci posse novitatem: universitate civium convocata, ait succensuisse quidem se filiis non acquiescentibus patriæ voluntati; sed hoc sibi postea visum paternæ aptius esse pietati, ut in sententiam liberorum ipse concederet: sciret igitur civitas sobolem regis cum patre concordem. hoc commento spem detraxit insidiantibus regnantis quieti. Ita in omni vitę genere præcipueque in lætitia convivali omne quod videtur absonum in unam concordiam soni salva innocentia redigendum est. [6] Sic Agathonis convivium, quia Socrates, Phœdros, Pausanias & Erisymmachos habuit, sic & cœna, quam [7] Callias doctissimus dedit, [8] Charmadam dico Antisthenen & Hermogenen ceterosque his similes, verbum nullum nisi philosophum sensit. at vero Alcinoi & Didonis mensa, quasi solis apta deliciis, habuit hæc Jopam, illa Demodocum cithara canentes. nec deerant apud Alcinoum saltatores viri, & apud Didonem Bitias sic hauriens merum, ut se totum superflua ejus effusione prolueret. Nonne,

5. *Philosophiam ea, quam maximam putas, ob errationem venerari.*] Malim, P. e. *quâ maximâ potes*, c. v. Meurs.

6. *Sic Agathonis convivium*, &c.] Vide ad hunc locum Paulum Leopardum lib. 18. cap. 31. indicante margine. *Pontan.*

7. *Callias doctissimus dedit*] Forte: *doctissimis*. Gronov.

8. *Charmadam dico*] Editiones pleræque aliæ omnes, *Carneadem*. Videndus Plutarchus lib. Symposiacῶn 1. [*Charmidem* leg. ex Xenophonte. *Meursius*. Ibidem pro *Erisymmachos* legit idem *Eryximachos* ex Platone. Vide Leopardum lib. 18. cap. 30.] *Pontan.*

9. Et

ne, si quis aut inter Phœacas aut apud Pœnos sermones de sapientia erutos convivalibus fabulis miscuisset, & gratiam illis cœtibus aptam perderet 9 & in risum plane justum moveret? Ergo prima ejus observatio erit æstimare convivas. Deinde, ubi sibi locum patere viderit, non de ipsis profunditatis suæ secretis inter pocula loquetur, nec nodosas & anxias, sed utiles quidem, faciles tamen quæstiones movebit. nam sicut inter illos, qui exercitii genus habent in mediis saltare conviviis, si quis ut se amplius exerceat vel ad cursum vel ad pugilatum sodales lacessiverit, quasi ineptus relegabitur ab alacritate consortii; sic apud mensam, quando licet, aptis philosophandum est: ut crateri liquoris ad lætitiam nati adhibeatur non modo nympharum sed Musarum quoque admixtione temperies. nam sicut fateri necesse est, in omni conventu aut tacendum est aut loquendum; quæramus silentiumne conviviis an & opportunus sermo conveniat. Nam si, apud Athenas Atticas 10 Areopagitæ tacentes judicant, ita inter epulas oportet semper sileri; non est ultra quærendum inter mensas philosophandum nec ne sit. Si vero non erunt muta convivia: cur, ubi sermo permittitur, honestus sermo prohibetur? maxime cum non minus quam dulcedo vini hilarent verba convivium. nam, si Homeri latentem 11 prudentiam scruteris altius, delenimentum illud quod Helena vino miscuit:

Νηπενθές τ', ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων,

non herba fuit, non ex India succus, sed narrandi opportunitas quæ hospitem mæroris oblitum flexit ad gaudium. Ulyssis enim præclara facinora filio præsente narrabat,

Οἷον καὶ τὸ δ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνήρ.

Ergo

9. *Et in risum plane justum moveret?*] Clarius veteres, *& in sterilum.* Idem.

10. *Areopagitæ tacentes*] Notat Macrobium lib. 5. Observat. Human. A. Schottus cap. 29. *Orestis*, non *Areopagitarum* hic *silentium* intelligendum monens atque addens, omnia hæc ex Plutarchi Symp. hausta] *Idem.*

11. *Prudentiam scruteris*] Omnes ante Stephanum *inscruteris*. Gronov.

12. *Laten-*

Ergo paternam gloriam & singula ejus fortia facta digerendo animum filii fecit alacriorem; & ita credita est contra mærorem vino remedium miscuisse. Quid hoc, inquis, ad philosophiam? immo nihil tam cognatum sapientiæ quam locis & temporibus aptare sermones, personarum quæ aderunt æstimatione in medium vocata. alios enim relata incitabant exempla virtutum, alios beneficiorũ, nonnullos modestiæ; ut qui aliter agebant sæpe auditis talibus ad emendationem venirent. Sic autem vitiis irretitos, si & hoc in conviviis exegerit loquendi ordo, feriet philosophia non sentientes, ut Liber pater thyrso ferit per obliquationem circumfusæ hederæ [12] latentem mucronem: quia non ita profitebitur in convivio censorem ut palam vitia castiget. Ceterum his obnoxii repugnabunt: & talis erit convivii tumultus, ut sub hujusmodi invitati videantur edicto;

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam sperate parati.

aut ut Homerus brevius & expressius dixit;

Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν ἄρηα.

Ergo si opportunitas necessariæ reprehensionis emerserit, sic à philosopho proficiscetur, ut & tecta & efficax sit. quid mirum, si feriet sapiens, ut dixi, non sentientes, cum interdum sic reprehendat, ut reprehensus hilaretur? nec tantum fabulis suis sed interrogationibus quoque vim philosophiæ nihil ineptum loquentis ostendet. Hanc ergo nullus honestus actus locusve, cœtus nullus excludat; quæ ita se aptat, ut ubique sic appareat necessaria, tanquam abesse illam nefas fuerit.

CAP.

12. *Latentem mucronem*] Interpretatur hæc Stephanus, qui sic mutavit, aut postremus editor, qui in alterius sententiam ivit. Omnes alii *latente mucrone*, quod interpretatione non eget. Possis quoque: *thyrsi ferit per obl. circ. hederæ latente mucrone.* Idem.

CAP. II.

De quibus libenter quiſque interrogetur.

ET Avienus: Novas mihi duas diſciplinas videris inducere interrogandi & reprehendendi, ut alacritas utrimque his, ad quos ſermo eſt, excitetur: cum dolor ſemper reprehenſionem vel juſtam ſequatur. unde hæc, quæ leviter attigiſti, fac quæſo enarrando planiora. Primum, inquit Euſtathius, hoc teneas volo, non de ea me reprehenſione dixiſſe quæ ſpeciem accuſationis habet, ſed quæ vituperationis inſtar eſt. hoc Græci ſcommna vocant non minus quidem amarum quam accuſatio, ſi importune proferatur: ſed à ſapiente proferetur ut dulcedine quoque non careat. Et, ut prius tibi de interrogatione reſpondeam, qui vult amœnus eſſe conſultor ea interrogat quæ ſunt interrogato facilia reſponſu, & quæ ſcit illum ſedula exercitatione didiciſſe. gaudet enim quiſquis provocatur ad doctrinam ſuam in medium proferendam: quia nemo vult latere quod didicit; maxime ſi ſcientia quam labore quæſivit cum paucis illi familiaris & plurimis ſit incognita, ut de aſtronomia vel dialectica ceteriſque ſimilibus. tunc enim videntur conſequi fructum laboris, cum adipiſcuntur occaſionem publicandi quæ didicerant ſine oſtentationis nota; qua caret qui non ingerit ſed invitatur ut proferat. contra magnæ amaritudinis eſt ſi coram multis aliquem interroges, quod non optima ſcientia quæſivit. cogitur enim aut negare ſe ſcire (quod extremum verecundiæ damnum putant) aut reſpondere temere, & fortuito ſe eventui veri falſive committere. unde ſæpe naſcitur inſcitiæ proditio: & omne hoc infortunium pudoris ſui imputat conſulenti. necnon & qui obierunt maria & terras gaudent cum de ignoto multis vel terrarum ſitu vel ſinu maris interrogantur; libenterque reſpondent & deſcribunt modo verbis, modo radio loca; glorioſum putan-

tes quæ ipſi viderint aliorum oculis objicere. quid duces vel milites? quam fortiter à ſe facta ſemper dicturiunt & tamen tacent arrogantiæ metu? nonne hi ſi ut hæc referant invitentur mercedem ſibi laboris æſtimant perſolutam, remunerationem putantes inter volentes narrare quæ fecerint? Adeo autem id genus narrationum habet quendam gloriæ ſaporem, ut ſi invidi vel æmuli forte præſentes ſint, tales interrogationes obſtrependo diſcutiant, & alias inſerendo fabulas prohibeant illa narrari quæ ſolent narranti laudem creare. Pericula quoque præterita vel ærumnas penitus abſolutas qui evaſit, ut referat gratiſſime provocatur. nam qui adhuc in ipſis vel paululum detinetur, horret admonitionem & formidat relatum. Id adeo Euripides expreſſit,

Ὡς ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

adjecit enim σωθέντα ut oſtenderet poſt finem malorum gratiam relationis incipere. & poëta veſter adjiciendo, *olim*, [1] quid niſi poſt emenſa infortunia futuro tempore juvare dicit memoriam ſedati laboris?

Forſan & hæc olim meminiſſe juvabit.

Nec negaverim eſſe malorum genera, quę non vult qui pertulit vel tranſacta meminiſſe: nec minus interrogatus offenditur, quam cum in ipſis malis fuit, ut qui carnifices expertus eſt & tormenta membrorum; aut qui infauſtas pertulit orbitates: [2] vel cui nota quondam afflicta cenſoria eſt. cave interroges, ne videaris objicere. illum ſæpe ſi potes ad narrandum provoca, qui recitando favorabiliter exceptus eſt, vel qui libere & feliciter legationem peregit, vel qui ab imperatore comiter affabiliterque ſuſceptus eſt, vel ſi quis tota pœne claſſe à piratis occupata ſeu ingenio ſeu viribus ſolus evaſit. quia vix implet deſiderium loquentis rerum talium

QUid niſi poſt emenſa infortunia] V. c. auctior, *quod aliud niſi p. e. i.* Meurſ.

2. *Vel cui nota quondam afflicta cenſoria eſt*] Alias *affixa* ſive *adficta*. *Adficta* videatur non abſonum. Propert. *Quid mihi deſidiæ non ceſſas fingere crimen.* Pontan.

lium vel longa narratio. Juvat, si quem dicere jusseris amici sui repentinam felicitatem, quam sponte non audebat vel dicere vel tacere, modo jactantiæ, modo malitiæ metu. Qui venatibus gaudet, interrogetur de silvæ ambitu, de ambage lustrorum, de venationis eventu. Religiosus si adest: da illi referendi copiam quibus observationibus meruerit auxilia deorum, quantus illi ceremoniarum fructus. quia & hoc genus religionis existimant numinum beneficia non tacere. adde quia volunt & amicos se numinibus æstimari. si vero & senex præsens est: habes occasionem qua plurimum illi contulisse videaris, si eum interroges vel quæ ad illum omnino non pertinent. est enim huic ætati loquacitas familiaris. hæc sciens Homerus quandam congeriem simul interrogationum Nestori fecit offerri:

Ω Νέστορ Νηληϊάδη, σὺ δ' ἀληθὲς ἐνισπε.
Πῶς ἔθαν' Ατρείδης εὐρυκρείων Αγαμέμνων;
Πȣ̃ Μενέλαος ἔην;
Η οὐκ Αργεος ἦεν Αχαϊκȣ̃.

Tot loquendi semina interrogando congessit, ut pruritum senectutis expleret. & Vergilianus Æneas gratum se ad omnia præbens Evandro varias illi narrandi occasiones ministrat. neque enim de una re aut altera requirit,

sed singula latus
Exquiritque, auditque virum monumenta priorum.

& Evander consultationibus captus scitis quam multa narraverit.

CAP. III.

De vario scommatum genere: & quam caute his utendum inter convivas.

HÆc dicentem favor omnium excepit. sed mox subjecit Avienus. Vos omnes qui doctorum doctissimi adestis oraverim, ut hortatu vestro Eustathius quæ de scommate

mate paulo ante dixerit animetur aperire: omnibusque ad hoc provocantibus ille contexuit. Præter categoriam quæ ψόγος est & præter διαβολὴ quæ delatio est, sunt alia duo apud Græcos nomina, λοιδορία & σκῶμμα, quibus nec vocabula Latina reperio, nisi forte dicas lœdoriam exprobrationem esse ac directam contumeliam. scomma enim pœne dixerim morsum figuratum, quia sæpe fraude vel urbanitate tegitur, ut aliud sonet aliud intelligas. nec tamen semper ad amaritudinem pergit, sed nonnumquam his in quos jacitur & dulce est. quod genus maxime vel sapiens vel alias urbanus exercet, præcipue inter mensas & pocula, ubi facilis est ad iracundiam provocatio. nam sicut in præcipiti stantem vel levis tactus impellit, ita vino vel infusum, vel aspersum parvus quoque dolor incitat in furorem. Ergo cautius in convivio abstinendum scommate, quod tectam intra se habet injuriam. tanto enim pressius hærent dicta talia quam directæ lœdoriæ, ut hami angulosi quam directi mucrones tenacius infiguntur: maxime quia dicta hujusmodi risum præsentibus movent, quo velut assensus genere confirmatur injuria. Est autem lœdoria hujusmodi: *Oblitusne es quia salsamenta vendebas?* Scomma autem, quod diximus sæpe contumeliam esse celatam, tale est; *Meminimus quando brachio te emungebas.* nam, cum res eadem utrobique dicta sit; illud tamen lœdoria est quod aperte objectum exprobratumque est, hoc scomma quod figurate. Octavius, qui natu nobilis videbatur, Ciceroni recitanti ait; Non audio quæ dicis. ille respondit; *Certe solebas bene foratas habere aures.* hoc eo dictum est, quia Octavius Libys oriundus dicebatur, [1] quibus mos est aurem forare. In eumdem Ciceronem

Q*uibus mos est aurem forare*] Imo & mollem hoc scommate Octavium istum denotaverit Tullius. Septimius Tertul. *Aurem quoque foratu effeminatus. Quod illi apud Sigæum statua servat plane.* Et Juvenal. Sat. 1. *Quamvis Natus ad Euphratem, molles quod in aure fenestra Arguerint, licet ipse negem.* Quibus addit interpres vetus: *Arguit homines qui cum propter libidinem libertatem meruissent, & in libertinorum corpus ex tribus relati essent, pertusas aure hæc* signa

ronem Laberius cum ab eo ad consessum non reciperetur dicentem, *Reciperem te nisi anguste sederem*: ait mimus ille mordaciter; *Atquin solebas duabus sellis sedere*; objiciens tanto viro lubricum fidei. Sed & quod Cicero dixit; *nisi anguste sederem*, scomma fuit in C. Cæsarem; qui in senatum passim tam multos admittebat ut eos quatuordecim gradus capere non possent. Tali ergo genere, quod fætum contumeliæ est, 2 abstinendum sapiente semper, ceteris in conviviis est. Sunt alia scommata minus aspera quasi edentatæ beluæ morsus. 3 ut Tullius in consulem qui uno tantum die consulatum peregit, *Solent*, inquit, *esse flamines diales*; *modo consules diales habemus*. & in eundem: *Vigilantissimus est consul noster, qui in consulatu suo somnum non vidit*. eidemque exprobranti sibi quod ad eum consulem non venisset, *Veniebam*, inquit, *sed nox me comprehendit*. Hæc & talia sunt, quæ plus urbanitatis minus amaritudinis habent: ut sunt & illa de nonnullis corporeis vitiis aut parum aut nihil gignentia doloris: ut si in calvitium cujusquam dicas vel 4 in nasum seu curvam erectionem

signa libertinorum celare non poterant. Apulejus: *nobilitatis insigne* appellavit in libro de dogmate Platonis: *Auri tantum, quantum puer nobilitatis insigne in auricula gestaret*. Pontan.

2. *Abstinendum sapienti semper, ceteris in conviviis est*] Sic Stephanus, sic Pontanus: nisi quod hic pejus etiam *sapiente*. Sed magna hic variatio. MS. cum Veneta *abstinendum sapienti super ceteris in convivio est*; Vesal. & Camerar. *abstinendum sapienti semper, ceteris in convivio*, absque τῷ *est*. Stoeriana: *abstinendum sapienti semper, ceteris in omnino est*, typorum lapsu, ut reor. Ex his jure præfero Venetæ & MS. lectionem. Nam cum joca sint multiplicia, disputatur nihil aliud, quam quæ ex iis in convivio singulos convivas, præsertim vero sapientem deceant. Ergo inquit auctor, quia parvus quoque dolor vino adspersum facile irritat, super ceteros convivas certe sapientibus, non solum scommate sed & lœdoria abstinendum, eo magis, quod hæc apertam habeat injuriam, illud vero tectam: atque ideo utendum illis solo eo, quod vocavit morsum figuratum, qui etiam iis, in quos jacitur, dulcis sit. Hæc vera sententia. *Gronov.*

3. *Vt Tullius in consulem qui uno tantum die*] Non Tullio hoc tribuit scomma superius Servius, sed M. Otacilio Pitholao. Vide lib. 2. cap. 2. *Pontan.*

4. *In nasum seu curvam erectionem seu Socraticam depressionem*] Plato lib. 5. Politicorum. & ex eo Aristænetus, lib. 1. Epist. 18. καὶ ὁ μέν τις τῶν νέων ὅτι σιμὸς, ἐπίχαρις παρὰ σοῦ κληθεὶς ἐπαινεῖται· τοῦ δὲ τὸ γρυπὸν βασιλικὸν ἔφης. *Itaque juvenum si quis simus, laudas ut gratiosum; aduncum nasum regium appellas.* Persæ Cyri regis virtutes suspi-

ctionem seu Socraticam depressionem. hæc enim, quanto minoris infortunii sunt, tanto levioris doloris. contra oculorum orbitas non sine excitatione commotionis objicitur, quippe Antigonus rex Theocritum Chium, de quo juraverat quod ei parsurus esset, occidit propter scomma ab eodem de se dictum. cum enim quasi puniendus ad Antigonum raperetur, solantibus eum amicis ac spem pollicentibus, quod omnimodè clementiam regis experturus esset cum ad oculos ejus venisset; respondit; *Ergo impossibilem mihi dicitis spem salutis.* erat autem Antigonus uno orbatus oculo. & importuna urbanitas maledicacem luce privavit. Nec negaverim philosophos quoque incurrisse nonnumquam per indignationem hoc genus scommatis. nam cum regis libertus ad novas divitias nuper erectus philosophos ad convivium congregasset, & irridendo eorum minutulas quæstiones scire se velle dixisset, cur ex nigra & ex alba faba pulmentum unius coloris edatur: Aridices philosophus indigne ferens, Tu nobis, inquit, absolvas [5] cur & de albis & nigris loris similes maculæ gignantur. Sunt scommata quæ in superficie habent speciem contumeliæ, [6] sed interdum non tangunt audientes, cum eadem si obnoxio dicantur exagitent: ut contra sunt quæ speciem laudis habent, & personam audientis efficiunt contumeliæ plenam. De priore genere prius dicam. L. Quintius prætor de provincia nuper reverterat observata, quod mireris Domitiani temporibus,

suspicientes adeò vel mortuum coluerunt, ut viros, qui aduncum haberent, qualem Cyrus habuisse dicitur, nasum, etiam ad Plutarchi ætatem amarint. Author Plutarchus in Præceptis Politicorum. Vide item Justinum lib. 39. & ad eum Notas Bongarsii. Ubi docetur tales olim *Grypos* appellatos. *Idem*

5. *Cur & de albis & nigris loris similes maculæ gignantur*] Servos lororum sive flagrorum gymnasia esse scimus luculenter ex Plauto. Et ita fortassis capiendum legendumque istud ejusdem comici Asinaria:

Eas nunc legiones, copias, exercitusque [illegible] lorum.

Nam in vulgatis est, *eorum*. In Scriptis quos vidi *forum*, quod *furum* fors erit, sed hic, ut existimo, minus convenienter. Respicit enim, quas enumeraverat ibidem, servorum cruces, laminas, nervos, boias. *Idem.*

6. *Sed interdum non tangunt audientes*] Lego, *sed interim*. Meurs.

 7. *Inter*

bus, præturæ maxima castitate. is cum æger assidenti amico diceret frigidas se habere manus; renidens ille ait; *Atquin eas de provincia calidas paulo ante revocasti.* risit Quintius delectatusque est, quippe alienissimus à suspicione furtorum. contra si hoc diceretur male sibi conscio & sua furta recolenti, exacerbasset auditum. Critobulum famosæ pulchritudinis adolescentem Socrates cum ad comparationem formæ provocaret; jocabatur, non irridebat. certe si dicas consummatarum divitiarum viro, *tibi excito creditores tuos*, aut si nimis casto, *grata sunt tibi meretrices, quia continua eas largitate ditasti*: uterque delectabuntur, scientes his dictis suam conscientiam non gravari sicut contra sunt quæ sub specie laudis exagitant, sicut paulo ante divisi. nam si timidissimo dixero, *Achilli vel Herculi comparandus es*; aut famosæ iniquitatis viro, *ego te Aristidi in æquitate præpono*: sine dubio verba laudem sonantia ad notam vituperationis suæ uterque tracturus est. Eadem scommata eosdem modo juvare modo mordere possunt, pro diversitate præsentium personarum. sunt enim quæ si coram amicis objiciantur nobis libenter audire possimus. uxore vero seu parentibus vel magistris præsentibus dici in nos aliquod scomma nolumus; nisi forte tale sit quod illorum censura libenter accipiat. ut si quis adolescentem coram parentibus vel magistris irrideat, quod insanire possit continuis vigiliis lectionibusque nocturnis; aut uxore præsente, quod stulte faciat uxorium se prębendo nec ullam elegantiam eligendo formarum. hæc enim & in quos dicuntur & præsentes hilaritate perfundunt. Commendat scomma & conditio dicentis si in eadem causa sit: ut si alium de paupertate pauper irrideat, si obscure natum natus obscure. nam Tharsius Amphias, cum ex hortulano potens esset & in amicum quasi degenerem nonnulla dixisset; mox subjecit; *Sed & nos de isdem seminibus sumus*; & omnes pariter lætos fecit. Illa vero scommata directa lætitia eum in quem dicuntur infundunt; si virum fortem vituperes quasi

salutis

ſalutis ſuæ prodigum & pro aliis mori volentem, aut ſi objeceris liberali quod res ſuas profundat minus ſibi quam aliis conſulendo. Sic & Diogenes Antiſthenem Cynicum magiſtrum ſuum ſolebat veluti vituperando laudare. *Ipſe me*, ajebat, *mendicum fecit ex divite, & pro ampla domo in dolio fecit habitare.* Melius autem iſta dicebat quam ſi diceret: *gratus illi ſum, quia ipſe me philoſophum & conſummatæ virtutis virum fecit.* Ergo, cum unum nomen ſcommatis ſit, diverſi in eo continentur effectus. ideo apud Lacedæmonios [7] inter cetera exactæ vitæ inſtituta, [8] hoc quoque exercitii genus à Lycurgo eſt inſtitutum, ut adoleſcentes & ſcommata ſine morſu

7. *Inter cetera exactæ vitæ*] Non diſſimiliter Petronius, *exactam legem* dixit. Sic enim legerim locum iſtum Pag. 4.

prius amore
Frugalitatis, legem pellat exactam.

Et videtur item voluiſſe poeta Venuſinus ad Mæcenatem: *Faſtidioſam deſere copiam.* *Legem* enim *exactam*, dixerim exactum illud ſive plenum, ut ita dicam, dimenſum intelligo. Meminit etiam alibi Petronius; *Vellem tam innocens eſſet frugalitatis meæ hoſtis ut deliniri poſſit.* (Et ſtatim initio pag. 3. *Nolunt ſevera lege proficere*) Sed aptiſſime ei loco Romano Philoſophiæ Siren Seneca: *Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura.* Totum itaque Arbitri locum ſic conſtituerim;

Artis ſeveræ ſi quis amat effectus,
Mentemque magnis applicat, prius amore
Frugalitatis legem pellat exactam.

Interim non me latet aliorum ſuper his commentatio, quibus ſi ita videbitur, libens cedam de ſemita. *Pontan.*

8. *Hoc quoque exercitii genus à Lycurgo eſt inſtitutum ut adoleſcentes & ſcommata ſine morſu dicere*] *Scommata ſine morſu* videtur id eſſe quod dixit Plutarchus Lycurgo: παίζειν εὐθίζον καὶ σκώπτειν ἄνευ βωμολοχίας: *Aſſuefiebant jocari & dicteria citra ſcurrilitatem jacere.* Nam fuit alias acuta & aculeata Lacedæmoniorum dictio. Idem Plutarchus Sympoſ. 2. quæſt. 1. *Enimvero præclara illa Lacedæmone inter alias hæc fuit diſciplina ſalſe dictis impetere citra moleſtiam, & æquo animo dicteria ferre. nam ſi quis iniquius ferret, alter ſtatim mordendi finem faciebat.* Ita quidem interpres. Rei tamen & rationi conſentaneum magis, ſi dixiſſet, *is ſtatim alterum mordendi finem faciebat*, ut indignanti potius quam indignationem inferenti reticentiæ pœna ſtatuta fuerit. Verba Græca ſunt: ἂν δὲ τις ἀπείποι σκωπτόμενος, εὐθὺς ὁ σκώπτων ἐπέπαυτο, quæ preſſius intuenda; nam Macrobius, quod dixi ego, omnino ſenſiſſe videtur aut vertiſſe, *Ac ſi quis*, inquit, *eorum in indignationem ob tale dictum prolapſus fuiſſet, ulterius ei in alterum dicere non licebat.* Nec aliter capio Heraclidem Ponticum: Μελετῶσι δὲ ἐμμελῶς καὶ σκώπτειν καὶ σκώπτεσθαι: quaſi dicat, *ſcommata & jacere argute & excipere ſeu pati animoſe.* Sed de his optimus tu cenſor eris, amice noſter Nicolae Cragi. Nam olim,

Quod fuit, hoc uni debebat Sparta Lycurgo;
Quod nunc eſt, tota eſt gloria lauſque tua. Idem.

morſu dicere, & ab aliis in ſe dicta perpeti diſcerent. ac ſi quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapſus fuiſſet, ulterius ei in alterum dicere non licebat. Cum ergo videas, mi Aviene (inſtituenda eſt enim adoleſcentia tua quæ ita docilis eſt ut diſcenda præcipiat) cum videas, inquam, anceps eſſe omne ſcommatum genus; ſuadeo in conviviis, in quibus lætitiæ inſidiatur ira, ab ejuſmodi dictis faceſſas. & magis quæſtiones convivales vel proponas vel ipſe diſſolvas. quod genus veteres ita ludicrum non putarunt; ut & Ariſtoteles de ipſis aliqua conſcripſerit, & Plutarchus, 9 & veſter Apulejus: nec contemnendum ſit, quod tot philoſophantium curam meruit.

9. *Et veſter Apuleius.*] Joh. Sarisbetienſis, qui locum hunc exſcripſit, locupletius: *Et veſter Apulejus cum Frontone.* Vide lib. 8. cap. 10. *Idem.*

CAP. IV.

Cibum ſimplicem præferendem eſſe multiplici, ut qui ſit digeſtu facilior.

ET Prætextatus: Hoc quæſtionum genus, cum & ſenilem deceat ætatem, cur ſoli juveni ſuadetur? Quin agite omnes, qui adeſtis hic, apta convivio fabulemur; nec de cibatu tantum, ſed & ſiqua de natura corporum, vel alia; præſente maxime Diſario noſtro, cujus plurimum ad hoc genus quæſtionum poterit ars & doctrina conferre: ſortiamurque, ſi videtur, ut per ordinem unusquisque proponat quam ſolvendam æſtimat quæſtionem. Hic aſſenſi omnes Prætextato anteloquium detulerunt, orantes ut, cum ipſe cœpiſſet, ceteris ex filo conſultationis ejus interrogandi conſtitueretur exemplum. tum ille, Quæro, inquit, utrum ſimplex an multiplex cibus digeſtu ſit facilior: quia multos hunc, nonnullos illum ſectantes videmus. & eſt quidem ſuperba & contumax & veluti ſui oſtentatrix continentia: contra amœnam ſe & comem appetentia vult videri. cum

ergo

ergo una censoria sit, delicata altera; scire equidem velim quæ servandæ aptior sit sanitati. Nec longe petendus assertor est, cum Disarius adsit; qui quid conveniat corporibus humanis non minus callet, quam ipsa natura fabricæ hujus auctor & nutrix. dicas ergo velim quid de hoc quod quæritur medicinæ ratio persuadeat. Si me, Disarius inquit, aliquis ex plebe imperitorum de hac quæstione consuluisset: quia plebeja ingenia magis exemplis quam ratione capiuntur, admonuisse illum contentus forem institutionis pecudum: quibus cum simplex & uniformis cibus sit, multo saniores sunt corporibus humanis; & inter ipsas illæ morbis implicantur, quibus ut altiles fiant offæ compositæ & quibusdam condimentis variæ farciuntur. nec dubitaret post hac; cum advertisset animalibus simplici cibo utentibus familiarem sanitatem, [1] ægrescere autem inter illa quæ saginam composita varietate patiuntur. quia constat id genus alimoniæ non magis copia quam varietate crudescere. fortasse illum attentiorem exemplo altero fecissem, ut consideraret nullum umquam fuisse medicorum circa curas ægrescentium tam audacis negligentiæ ut febrienti varium & non simplicem cibum daret. adeo constat quam facilis digestu sit uniformis alimonia, ut ei vel cum infirma est natura sufficiat. nec tertium defuisset exemplum, ita esse vitandam ciborum varietatem, ut varia solent vina vitari. quis enim ambigat eum qui diverso vino utitur in repentinam ruere ebrietatem, nec dum hoc potus copia postulante? tecum autem, Vetti, cui soli perfectionem disciplinarum omnium contigit obtinere, non tam exemplis quam ratione tractandum est, quæ & me tacente clam te esse non poterat. Cruditates eveniunt aut qualitate succi in quem cibus [illegible] verti-

Ægrescere autem inter illa quæ saginam composita varietate patiuntur*] Hæc item Camerarii editionis scriptura. Et statim, *quia constat id genus alimoniæ non magis copia quam varietate crudescere.* Vetustior tamen editio ea omnia brevius: *ægrescere autem quæ saginantur & composita varietate crudescere.* Pontan.

2. *Dici-*

vertitur si non sit aptus humori qui corpus obtinuit, aut ipsius cibi multitudine non sufficiente natura ad omnia quæ congesta sunt concoquenda. ac primum de succi qualitate videamus. Qui simplicem cibum sumit, facile quo succo corpus ejus vel juvetur vel gravetur usu docente cognoscit. nec enim ambigit cujus cibi qualitate possessus sit, cum unum sumpserit. & ita fit ut noxa, cujus causa deprehensa sit, facile vitetur. qui autem multiplici cibo alitur, diversas patitur qualitates ex diversitate succorum: nec concordant humores ex materiæ varietate nascentes, nec efficiunt liquidum purumve sanguinem in quem jecoris ministerio vertuntur, & in venas cum tumultu suo transeunt, hinc morborum scaturigo, qui ex repugnantium sibi humorum discordia nascuntur. Deinde quia non omnium quæ esui sunt una natura est, non omnia simul coquuntur; sed alia celerius, tardius alia: & ita fit ut digestionum sequentium ordo turbetur. neque enim cibi quem sumimus una digestio est: sed ut corpus nutriat quatuor patitur digestiones. quarum unam omnes vel ipsi quoque hebetes sentiunt; alias occultior ratio deprehendit. quod ut omnibus liqueat, paulo altius mihi causa repetenda est. Quatuor sunt in nobis virtutes, quæ administrandam alimoniam receperunt. quarũ una [2] dicitur καθεκλικὴ, quæ deorsum trahit cibaria confecta mandibulis. quid enim tam crassam materiam per faucium angusta fulciret, nisi eam vis naturæ occultior hauriret? hausta vero ut non continuo lapsu per omne corpus succedentibus sibi [illegible] fora-

2. *Dicitur καθεκτικὴ*] Neutiquam hæc vox exprimit virtutem deorsum trahendi. Itaque vel cum eruditissimo Leopardo lib. 8. Emend. cap. 9. legendum ἑλκτικὴ, vel cum Mar. Cagnato 1 Observ. 10. καταδεκτικὴ, quæ nempe trahit & suscipit alimentum. Sed quia primam virtutem solummodo auctor dicit consistere in trahendo deorsum, sine dubio Leopardo accedendum: nam secunda, quæ retentatrix & mora est immissi cibi, ideo quia tenet, videtur suscipere alimentum, quod Marsilius primæ simul adscribit. Quare & pro καταδεκτικὴν, ut vulgo secunda vocatur, libens repono καθελκτικὴ, obsecutus eidem doctissimo viro: nisi forte pro prima scribere mavis καθιλκτικὴ, quia videtur præpositio fuisse in MS. *Gronov.*

3. *Hæ*

foraminibus pervium ad imum usque descendant, & talia qualia accepta sunt egerantur, sed salutare officium digestionis exspectent, secundæ hoc cura virtutis est; quam Græci, quia retentatrix est, vocant καταδεκτικήν. Tertia, quia cibum in aliud ex alio mutat, vocatur ἀλλοιωτική. Huic obsequuntur omnes; quia ipsa digestionibus curat. ventris enim duo sunt orificia. quorum superius erectum recipit devorata & in follem ventris recondit. hic est stomachus, qui paterfamilias dici meruit, quasi omne animal solus gubernans. nam, si ægrescat, vita in ancipiti est, titubante alimoniæ meatu; cui natura tanquam rationis capaci velle ac nolle contribuit. inferius vero demissum intestinis adjacentibus inseritur, & inde via est egerendis. Ergo in ventre fit prima digestio, virtute ἀλλοιωτικῇ in succum vertente quicquid acceptum est. cujus fæx retrimenta sunt, quæ per intestina inferiore orificio tradente labuntur: & officio quartæ virtutis, cui ἀποκριτική nomen est, procuratur egestio. Ergo, postquam in succum cibus reformatur, hic jam jecoris cura succedit. est autem jecur concretus sanguis. & ideo habet nativum calorem quod confectum succum vertit in sanguinem. & sicut cibum in succum verti prima est, ita succum transire in sanguinem secunda digestio est. hunc calor jecoris administratum per venarum fistulas in sua quæque membra dispergit, parte quæ ex digestis frigidissima est in lienem refusa. qui, ut jecur caloris, ita ipse frigoris domicilium est. nam ideo omnes dexteræ partes validiores sunt, & debiliores sinistræ; quia [3] has regit calor visceris sui, illæ contagione frigoris sinistra obtinentis hebetantur. in venis autem & arteriis quæ sunt receptacula sanguinis & spiritus, tertia fit digestio. nam acceptum sanguinem quodammodo defæcant; & quod in eo aquosum est,

3. *Has regit calor visceris sui, illæ*] Vide sis, quæ scribit pater meus libro III Observ. cap. 16. nam importunus erat Priczus. *Idem.*

4. *Vel*

est, venæ in vesicam refundunt: liquidum vero purumque & altilem sanguinem singulis totius corporis membris ministrant. & ita fit ut, cum cibum solus venter accipiat, alimonia ejus dispersa per universos membrorum meatus, ossa quoque & medullas & ungues nutriat & capillos. & hæc est quarta digestio quæ in singulis membris fit, dum quod unicuique membro datum est ipsi membro fit nutrimentum. nec tamen huic totiens defœcato retrimenta sua desunt; quæ, cum membra omnia in sua sunt sanitate, per occultos evanescunt meatus. si qua vero pars corporis ægrescat; in ipsam quasi infirmiorem ultima illa quæ diximus retrimenta labuntur. & hinc nascuntur morborum causæ quæ ῥεύματα medicis vocare mos est. si enim fuerit ultimi succi justo uberior multitudo: hanc à se repellit pars corporis illa quæ sanior est, & sine dubio labitur in infirmam, quæ vires non habet repellendi. unde alieni receptio distendit locum in quem ceciderit; & hinc creantur dolores. Hæc est ergo triplex causa vel podagræ 4 vel cujuslibet morbi; multitudo humoris, fortitudo membri à se repellentis, & recipientis infirmitas. Cum igitur asseruerimus quatuor in corpore fieri digestiones quarum altera pendet ex altera, & si præcedens fuerit impedita nullus fit sequentis effectus: recurramus animo ad illam primam digestionem quæ in ventre conficitur, & invenietur quid impedimenti ex multiformi nascatur alimonia. diversorum enim ciborum diversa natura est: & sunt qui celerius, sunt qui tardius digeruntur. Cum ergo prima digestio vertit in succum, quia non simul accepta omnia vertuntur, quod prius versum est dum alia tardius vertuntur acescit: & hoc sæpe etiam eructando sentimus. Alia quoque quibus tarda digestio est, velut ligna humida quæ urgente igne fumum de se creant: sic & illa immi-

4. *Vel cujuslibet morbi*] Necessario ex Scripto & veteribus supplendum: *Vel cujuslibet ex confluentia morbi*. Nam mala capit quæ ἐκ ῥεύματος oriuntur. *Pontan.*

imminente igne naturæ fumant dum tardius concoquuntur. ſiquidem nec hoc ſenſum eructantis evadit. cibus autem ſimplex non habet controverſam moram, dum ſimul in ſimplicem ſuccum vertitur: nec digeſtio ulla turbatur, dum omnes ſibi ſtata momentorum dimenſione ſuccedunt. Siquis autem (quia nihil impatientius imperitia) rationes has dedignetur audire, æſtimans non impediri digeſtionem, niſi ſola ciborum multitudine, nec velit de qualitate tractare: hic quoque multiformis alimonia deprehenditur cauſa morborum. nam pulmentorum varietas recipit varia condimenta, quibus gula ultra quam naturæ neceſſe eſt laceſſitur: & fit inde congeries, dum pruritu deſiderii amplius vel certe de ſingulis parva libantur: hinc Socrates ſuadere ſolitus erat illos cibos potusve vitandos, qui ultra ſitim famemve ſedandam producunt appetentiam. denique vel propter hoc edendi varietas repudietur quia plena eſt voluptatis; à qua ſeriis & ſtudioſis cavendum eſt. quid enim tam contrarium quam virtus & voluptas? Sed modum diſputationi facio, ne videar hoc ipſum in quo ſumus, licet ſobrium ſit, tamen quia varium eſt, accuſare convivium.

CAP. V.

Contra, cibum multiplicem aptiorem eſſe quam ſit ſimplex.

HÆc cum Prætextato & ceteris prona aſſenſione placuiſſent: Euangelus exclamavit, Nihil tam indignum toleratu, quam quod aures noſtras gratia linguæ captivas tenet, & verborum rotunditati aſſentire cogimur circumventi volubilitate ſermonis, qui ad extorquendam fidem agit in audientes tyrannum. & quia his loquendi labyrinthis impares nos fatemur; age, Vetti, hortemur Euſtathium ut, recepta contraria diſputatione, quicquid pro vario cibo dici poteſt velit communicare nobiſcum. ut ſuis telis lingua violenta ſuccumbat, & Græcus Græco eripiat hunc plauſum, tanquam

tanquam cornix cornici oculos effodiat. & Symmachus: Rem jucundam, Euangele, amarius postulasti. audire enim contra tam copiose & eleganter inventa, res est quæ habeat utilem voluptatem, sed non tanquam ingeniis insidiantes & gloriosis tractatibus invidentes hoc debemus expetere. nec abnego potuisse me quoque tanquam palinodiam canere. est enim rhetorica prolusio communes locos in utramvis partem inventorum alternatione tractare. Sed quia facilius Græcorum inventionibus à Græcis forte aliis relatæ respondent; te, Eustathi, oramus omnes ut sensa & inventa Disarii contrariis repellendo in integrum restituas exauctoratum conviviorum lepôrem. Ille diu hoc à se officium deprecatus, ubi tot impellentium procerum quibus obviandum non erat, hortatui succubuit, Bellum, inquit, duobus mihi amicissimis cogor indicere, Disario & continentiæ: sed ab auctoritate vestra tanquam ab edicto prætoris impetrata venia gulæ patronum, quia necesse est, profitebor. In primo speciosis magis quam veris, ut docebitur, exemplis pæne nos Disarii nostri cepit ingenium. ait enim pecudes uti simplici cibo & ideo expugnari difficilius earum quam hominum sanitatem, sed utrumque falsum probabo. nam neque simplex est animalibus mutis alimonia; nec ab illis quam à nobis morbi remotiores. testatur unum varietas pratorum quæ depascuntur, quibus herbæ sunt amaræ pariter & dulces, aliæ succum calidum aliæ frigidum nutrientes: ut nulla culina possit tam diversa condire quam in herbis natura variavit. Notus est omnibus Eupolis inter elegantes habendus veteris comœdiæ poëtas. is in fabula, quæ inscribitur Æges, inducit capras de cibi sui copia in hæc se verba jactantes:

Βοσκόμεθ' ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς, ἐλάτης.

[1] Πείνου κομάρου τε, πτόρθους ἁπαλοὺς ἀποτρώγουσαι.

Καὶ

1. Πείνου] Omnino legerim, πρίνου, cum Camerario & Lugdunensi editione vo-

Καὶ πρὸς τούτοισιν ἔτ' ἄλλ' οἷον κυτισόν τ' ἠδὲ
Φάσκον εὐώδη, καὶ σμίλακα τὴν πολύφυλλον.
[2] Κόμαρον, σχῖνον, μελίαν, πτελέαν, ἀλίαν, δρῦν, κιττὸν, ἐρείκην.
Πρόμαλον, ῥάμνον, [3] φλόμον, ἀνθέρικον, [4] κιοσόν, Φηγὸν, θύμα, θύμβραν.

Videtur ne vobis ciborum ista simplicitas, ubi tot enumerantur vel arbusta vel frutices, non minus succo diversa quam nomine? Quod autem non facilius morbis homines quam pecudes occupentur Homero teste contentus sum, qui pestilentiam refert à pecudibus inchoatam: quando morbus, antequam in homines posset irrepere, facilius captis pecoribus incubuit. [5] Sed & quanta sit multis animalibus

ne veteri. Gaza ilicem interpretatur. Xylander eodem versu pro ἀπαλὰς ἀπαλὰς adducit. At πλόρθυς ἀπαλὰς dixit Eupolis; quomodo apud Athenæum ἀπαλὸς ἄρτος dictus ob mollitiem & teneritudinem. Lacte enim & oleo ac sale panis iste condiebatur. Exstat Athenæi libro tertio. Vide ad hæc Salmasium in Exercit. Plin. fol. 333. *Pontan.* Nulla editio, quantum scio, ne Stephanus quidem, aliter habet, quam Πρῖνε Gronov.

2. Κόμαρον, σχῖνον] Sola Lugdunensis editio, ἐχῖνον, quod & animalis nomen, quem erinaceum indigitant. Unde adagio, ἐχῖνος τραχύτερος. Est tamen & herba, alias ἐχῖνος appellata. Sed σχῖνον non spreverim. Constantinus in Geoponicis, ἡ σχῖνος, τρεῖς δὲ καρποὺς, φησὶ, φέρει. Quod ipsum ab Arato est, cujus verba vertit Divinationum primo Cicero,

Iam vero semper viridis, semperque gravata
Lentiscus, triplici solita grandescere fœtu;
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Sed de ἐχίνῳ vide ad Theophrastum, & in eum Animadversionum Julii Cæsaris Scaligeri librum tertium cap. 10. *Pontan.*

3. Φλόμον] Camerarii & Lugdunensis codex, φλῶμον. Apud Suidam est φλόμος, quæ & φλόνος, θρυαλλίς. At φλόνος ἀντὶ τοῦ φλόμος erit. φλόμος itaque recte, & eadem sit quæ *Lucernaria* Empirico Marcello. *Idem.*

4. Κιοσὸν] Iterum Camerarii & Lugdun. κισθὸν. Ego prius retinuerim. *Pontanus.* Immo posterius. *Gronov.*

5. *Sed & quanta sit multis animalibus*] Expressimus Stephani & quam invenimus scriptam lectionem. Non ambigo tamen quin exaraverit Macrobius, *mutis animalibus*: quomodo etiam editiones vetustæ. Generatim autem notat in animalibus brutis vitæ brevitatem: speciatim vero, quod de corvis & cornicibus objici possit: obviat hic statim verbis, *Nec recurras*, inquit, *ad ea quæ de corvis & cornicibus fabulosa dicuntur.*

bus infirmitas, vitæ brevitas indicio est. quod enim eorum quibus notitia nobis in usu est potest annos hominis æquare? nisi recurras forte ad ea quæ de corvis atque cornicibus fabulosa dicuntur. quos tamen videmus omnibus inhiare cadaveribus, universisque seminibus insidiari, fructus arborum persequi. nam non minus edacitatis habent, quam de longævitate eorum opinio fabulatur. Secundum si bene recordor exemplum est solere medicos ægris simplicem cibum offerre non varium: cum hunc offeratis, ut opinor, non quasi digestu faciliorem sed quasi minus appetendum; ut horrore uniformis alimoniæ edendi desiderium languesceret, quasi multis concoquendis per infirmitatem non sufficiente natura. ideo, siquis ægrescentium vel de ipso simplici amplius appetat, subducitis adhuc desideranti. ideo vobis commento tali non qualitas sed modus quæritur. Quod autem in edendo sicut in potando suades varia vitari; habet latentis captionis insidias: quia nomine similitudinis coloratur. ceterum longe alia potus alia ciborum ratio est. quis enim umquam edendo plurimum mente sauciatus est; quod in bibendo contingit? fartus cibo stomachum vel ventrem gravatur: infusus vino fit similis insano. opinor, quia crassitudo cibi uno in loco permanens exspectat administrationem digestionis, & tunc demum membris sensim confectus illabitur; potus ut natura levior mox altum petit, & cerebrum, quod in vertice locatum est ferit fumi calentis aspergine. & ideo varia vina vitantur, ne res quæ ad possidendum caput repentina est, calore tam diverso quam subito consilii sedem sauciet. quod æque in cibi varietate metuendum nulla similitudo, ratio nulla persuadet. In illa vero disputatione, qua digestionum ordinem sermone luculento & vario digessisti, illa omnia quæ de natura humani corporis dicta sunt, & nihil nocent propositæ quæstioni & eloquenter dicta non abnego. illi soli non assentior, quod succos varios de ciborum varietate confectos dicis contrarios

Adi & Plutarchum Sympos. 4. Quæst. 1. *Pontan.*

rios esse corporibus; cum corpora ipsa de contrariis qualitatibus fabricata sint. ex calido enim & frigido, de sicco & humido constamus. cibus vero simplex succum de se unius qualitatis emittit. scimus autem similibus similia nutriri. dic quæso unde tres aliæ qualitates corporis nutriantur? singula autem ad se similitudinem sui rapere, testis est Empedocles, qui ait:

Ὡς γλυκὺ μὲν γλυκὺ μάρπτε, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν ὄρουσεν,
Ὀξὺ δ' ἐπ' ὀξὺ ἔβη, θερμὸν δ' ἐποχεύετο θερμῷ.

te autem sæpe audio Hippocratis tui verba cum admiratione referentem: εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐκ ἂν ἤλγεεν· ἀλγέει δ'· οὐκ ἄρα ἕν ἐστι. Ergo si homo non unum, nutriendus est non ex uno. nam & deus omnium fabricator aërem quo circumfundimur & cujus spiramus haustu non simplicem habere voluit qualitatem ut aut frigidus sit semper aut caleat, sed nec continuæ siccitati nec perpetuo eum addixit humori; quia una nos non poterat qualitate nutrire de permixtis quatuor fabricatos. ver ergo calidum fecit & humectum; sicca est æstas & calida; autumnus siccus & frigidus; hyems humida pariter & frigida est. Sic & elementa quæ sunt nostra principia ex diversitatibus & ipsa constant & nos nutriunt. est enim ignis calidus & siccus; aër humectus & calidus; aqua similiter humecta sed frigida; at terra frigida pariter & sicca. cur ergo nos ad uniformem cibum redigis, cum nihil nec in nobis nec circa nos nec in his de quibus sumus uniforme sit? Quod autem acescere vel nonnumquam fumare in stomacho cibum, vis assignare varietati: ut credamus, pronuncies oportet, aut semper eum qui vario cibo utitur hæc pati, aut numquam illum pati qui simplicem sumit. si vero & qui mensa fruitur copiosa hoc vitium sæpe non sentit, & qui se uno cibo afficit sæpe sustinet

quod accusas: cur hoc varietati & [6] & non modo edacitatis assignas? nam & de simplici avidus noxam patitur cruditatis; & in vario moderatus digestionis commodo fruitur. At, inquies, ipsa immoderatio ex ciborum varietate nascitur, titillante gula & ad sumenda plura quam necesse est provocante. Rursus ad ea, quæ jam dixi, revolvor; cruditates de modo non de qualitate provenire. modum vero servat, qui sui potens est & [7] in mensa Sicula vel Asiana: excedit impatiens, etsi solis olivis aut holere vescatur. & tam ille copiosus, si moderationem tenuit, sanitatis compos est quam insanus sit ille, cui merus sal cibus est, si hoc ipsum voraciter invaserit. Postremo, si in his quæ sumimus varietatem noxiam putas, cur potionum remedia quæ per os humanis visceribus infunditis ex tam contrariis ac sibi repugnantibus mixta componitis? succo papaveris admiscetis euforbium; mandragoram aliasque herbas conclamati frigoris pipere temperatis: sed nec monstrosis carnibus abstinetis, inserentes poculis testiculos Castorum & venenata corpora viperarum; quibus admiscetis quicquid nutrit India, quicquid devehitur herbarum quibus Creta generosa est. Cum ergo ad custodiam vitæ hoc faciant remedia quod cibus (si quidem illa eam revocent, iste contineat) cur illis providere varietatem laboras, istum squalori uniformitatis addicis? Post omnia in voluptatem censura cothurnati sermonis invectus es: tanquam voluptas virtuti semper inimica sit, & non cum in luxum spreta mediocritate prolapsa est.

6. *Et non modo edacitatis*] Scriptus, *perpetuæ edacitatis*. Fortassis, *perpetis edacitatis*. ut *noctem perpetem* Plautus. *Idem*.

7. *In mensa Sicula vel Asiana*] Est apud Suidam, Σικελικὴ τράπεζα. Lautam eam & opiparam fuisse docet apud Athenæum Eubulus Comicus:

Καὶ ποικτὰ Σικελικὰ πεπτίσεια συγεύματα.

Ubi παντοῖα συγκόμματα (quomodo & illustri Scaligero observatum) adumbravit Curculione Plautus, *Tantas struices concinnat patinarias*. Porro adagium à Diogeniano annotatum, ἀεὶ Λεόντινοι περὶ τοὺς κρατῆρας, *Semper Leontini juxta crateres*, huc quoq; facit. Nam Leontini Siciliæ populus est. *Idem*.

Deinde

eſt. quid enim agit ipſe ſervus non edendo niſi cogente fame nec potando præter ſitim, niſi ut de utroque capiat voluptatem? ergo voluptas non mox nomine ipſo infamis eſt; ſed fit modo utendi vel honeſta vel arguenda. Parum eſt ſi excuſata ſit & non etiam laudetur voluptas. nam cibus qui cum voluptate ſumitur deſiderio tractus in ventrem reconditur patula exſpectatione rapientem; &, dum animoſe fruitur, mox eum concoquit. quod non ex æquo cibis evenit, quos nulla ſui dulcedo commendat. quid ergo accuſas varietatem quaſi gulæ irritamentum, cum ſalus ſit hominis vigere appetentiam? qua deficiente langueſcit & periculo fit propior. nam ſicut in mari gubernatores vento ſuo, etiam ſi nimius ſit, contrahendo in minorem modum vela prætervolant, & flatum cum major eſt coërcent, ſopitum vero excitare non poſſunt: ita & appetentia cum titillatur & creſcit rationis gubernaculo temperatur; ſi ſemel ceciderit, animal exſtinguitur. Si ergo cibo vivimus, & cibum appetentia ſola commendat: elaborandum nobis eſt commento varietatis ut hæc ſemper provocetur; cum præſto ſit ratio quia intra moderationis ſuæ terminos temperetur. Memineritis tamen lepido me convivio adeſſe non anxio. nec ſic admitto varietatem, ut luxum probem; ubi quæruntur æſtivæ nives & hibernæ roſæ; & dum magis oſtentui quam uſui ſervitur, ſilvarum ſecretum omne luſtratur, & peregrina maria ſolicitantur. ita enim fit ut, etiam ſi ſanitatem ſumentium mediocritas obſervata non ſauciet, ipſe tamen luxus morum ſit ægritudo. His favorabiliter exceptis Diſarius, Obſecutus es, inquit, Euſtathi dialecticæ, ergo medicinæ. qui volet eligere ſequenda, uſum conſulat: & quid ſit utilius ſanitati experientia docebit.

CAP. VI.

Vinum natura frigidum potius videri quam calidum: & cur raro fœminæ, senes cito inebrientur.

POst hæc Flavianus: Et alios quidem medicos idem dicentes semper audivi vinum inter calida censendum. sed & nunc Eustathius cum causas ebrietatis attingeret prędicabat vini calorem. Mihi autem hoc sæpe mecum reputanti visa est vini natura frigori propior quam calori: & in medium profero, quibus ad hoc æstimandum trahor, ut vestrum sit de mea æstimatione judicium. Vinum, quantum mea fert opinio, sicut natura frigidum est, ita capax vel etiam appetens est caloris cum calidis fuerit admotum. nam & ferrum cũ tactu sit frigidum, ψυχρὸν δ' ἕλε χαλκὸν ὀδοῦσιν, si tamen solem pertulerit concalescit; & calor advena nativum frigus expellit. hoc utrum ita esse ratio persuadeat requiramus. Vinum aut potu interioribus conciliatur, aut fotu ut superficiem curet adhibetur. cum infunditur cuti quin frigidum sit nec medici inficias eunt: calidum tamen in interioribus prædicant, cum non tale descendat sed admixtum calidis concalescat. certe respondeant volo cur stomacho in lassitudinem degeneranti ad instaurandas constrictione vires offerant ægrescenti vinum, nisi frigore suo lassata cogeret & colligeret dissoluta? & cum lasso, ut dixi, stomacho nihil adhibeant calidum, ne crescat ulterius lassitudo, à vini potu non prohibent, defectum in robur hac curatione mutantes. Dabo aliud indicium accidentis vino quam ingeniti caloris. nam, si quis aconitum nesciens hauserit, non nego haustu eum meri plurimi solere curari. infusum enim visceribus trahit ad se calorem, & veneno frigido quasi calidum jam repugnat. si vero aconitum ipsum cum vino tritum potui datum sit: haurientem nulla curatio à morte defendit. Tunc enim vinum natura frigidum admixtione sui

frigus

frigus auxit veneni, nec in interioribus jam calefcit; quia non liberum fed admixtum alii, imo in aliud verfum, defcendit in vifcera. fed & fudore nimio vel laxato ventre defeffis vinum ingerunt, ut in utroque morbo conftringat meatus. Infomnem medici frigidis oblinunt modo papaveris fucco modo mandragora vel fimilibus; in quibus eft & vinum. nam vino fomnus reduci folet. quod non nifi ingeniti frigoris teftimonium eft. deinde omnia calida Venerem provocant & femen excitant & generationi favent. haufto autem mero plurimo fiunt viri ad coïtum pigriores. fed nec idoneum conceptioni ferunt; quia vini nimietas ut frigidi facit femen exile vel debile. Hoc vero vel manifeftiffimam æftimationis meæ habet affertionem, quod quæcunque nimium algentibus, eadem contingunt ebriis. fiunt enim tremuli, graves, pallidi, & faltu tumultuantes fpiritus artus fuos & membra quatiuntur. idem corporis torpor ambobus; eadem linguæ titubatio. multis autem & morbus ille quem παράλυσιν Græci vocant fic nimio vino ut multo algore contingit. Refpicite etiam quæ genera curationis adhibeantur ebriis. nonne cubare fub multis operimentis jubentur, ut exftinctus calor refoveatur? non & ad calida lavacra ducuntur? non illis unctionum tepore calor corporis excitatur? Poftremo qui fiunt crebro ebrii cito fenefcunt. alii ante tempus competentis ætatis vel calvitio vel canicie infigniuntur. quæ non nifi inopia caloris eveniunt. quid aceto frigidius, quod culpatum vinum eft? folum enim hoc ex omnibus humoribus crefcentem flammam violenter exftinguit; dum per frigus fuum calorem vincit elementi. nec hoc prætereo quod ex fructibus arborum illi funt frigidiores, quorum fuccus imitatur vini faporem: ut mala feu fimplicia feu granata vel cytonia, quæ cotonia vocat Cato. Hæc ideo dixerim, quod me fæpe movit & exercuit mecum difputantem: quia in medium proferre volui quid de vino æftimaverim fentiendum. Ceterum confultationem mihi

debitam non omitto. te enim Disari convenio ut quod quærendum mihi occurrit absolvas. Legisse apud philosophum Græcum memini (ni fallor, ille Aristoteles fuit in libro quem de ebrietate composuit,) mulieres raro in ebrietatem cadere, crebro senes. nec causam vel hujus frequentiæ vel illius raritatis adjecit. Et quia ad naturam corporum tota hæc quæstio pertinet, quam nosse & industriæ tuæ & professionis officium est, volo te causas rei, quam ille sententiæ loco dixit, si tamen philosopho assentiris, aperire. tum ille: Recte & hoc Aristoteles; ut cetera. nec possum non assentiri viro, cujus inventis nec ipsa natura dissentit. Mulieres, inquit, raro ebriantur, crebro senes. rationis plena gemina ista sententia: & altera pendet ex altera. nam, cum didicerimus quid mulieres ab ebrietate defendat, jam tenemus quid senes ad hoc frequenter impellat. contrariam enim sortita naturam sunt muliebre corpus & corpus senile. mulier humectissimo est corpore. docet hoc & levitas cutis & splendor: docent præcipue assiduæ purgationes superfluo exonerantes corpus humore. cum ergo epotum vinum in tam largum ceciderit humorem, vim suam perdit & fit dilutius, nec facile cerebri sedem ferit fortitudine ejus exstincta. sed & hæc ratio juvat sententiæ veritatem, quod muliebre corpus crebris purgationibus deputatum pluribus consertum est foraminibus, ut pateat in meatus & vias præbeat humori in egestionis exitum confluenti. per hæc foramina vapor vini celeriter evanescit. contra senibus siccum corpus est. quod probat asperitas & squalor cutis. unde & hæc ætas ad fletum fit difficilior; quod est indicium siccitatis. intra hos vinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris, & integra vi sua adhæret corpori arido; & mox loca tenet, quæ sapere homini ministrant. dura quoque esse senum corpora nulla dubitatio est. & ideo etiam ipsi naturales meatus in membris durioribus obserantur: & hausto vino exhalatio nulla contingit; sed totum ad ipsam sedem

mentis

mentis aſcendit. hinc fit ut & ſani ſenes malis ebriorum laborent, tremore membrorum, linguæ titubantia, abundantia loquendi, iracundiæ concitatione: quibus tam ſubjacent juvenes ebrii quam ſenes ſobrii. Si ergo levem pertulerint impulſum vini, non accipiunt hæc mala ſed incitant; quibus ætatis ratione jam capti ſunt.

CAP. VII.

Fœminis frigidiorne ſit natura quam viris, an calidior. Et cur muſtum non inebriet.

PRobata omnibus Diſarii diſputatione, ſubjecit Symmachus: Ut ſpectata eſt tota ratio, quam de muliebris ebrietatis raritate Diſarius invenit; ita unum ab eo prætermiſſum eſt; nimio frigore, quod in earum corpore eſt, frigeſcere hauſtum vinum, & ita debilitari, ut vis ejus quæ elanguit nullum calorem poſſit de quo naſcitur ebrietas excitare. Ad hæc Horus: Tu vero Symmache fruſtra opinaris frigidam eſſe mulierum naturam; quam ego calidiorem virili, ſi tibi volenti erit, facile probabo. Humor naturalis in corpore, quando ætas tranſit pueritiam; fit durior, & acuitur in pilos. ideo tunc & pubes & genæ & aliæ partes corporis veſtiuntur. ſed in muliebri corpore hunc humorum calore ſiccante fit inopia pilorum. & ideo in corpore ſexus hujus manet continuus ſplendor & levitas. Eſt & hoc in illis indicium caloris; abundantia ſanguinis, cujus natura fervor eſt, qui, ne urat corpus ſi inſidat, crebra purgatione ſubtrahitur. quis ergo dicat frigidas, quas nemo poteſt negare plenas caloris; quia ſanguinis plenæ ſunt? [1] deinde, licet

DEinde licet urendi corpora defunctorum uſus noſtro ſeculo nullus ſit] Signandum hoc, & quod ſequitur porro: *Solitos funerum miniſtros denis virorum corporibus adjicere ſingula muliebria: & unius adjutu quaſi natura flammei & ideo celeriter ardentis cætera flagrabant.*

Adjungo Cornelii Taciti ſuper Chriſtianis locum Annal. 15.

Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canũ interirent; aut crucibus affixi, aut flammandi; atque ubi defeciſſet dies in uſum luminis urerentur.

licet urendi corpora defunctorum usus nostro sæculo nullus sit, lectio tamen docet eo tempore quo igni dari honor mortuis habebatur, siquando usu venisset ut plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerum ministros denis virorum corporibus adjicere singula muliebria. & unius adjutu, quasi natura flammei & ideo celeriter ardentis, cetera flagrabant. Ita nec veteribus calor mulierum habebatur incognitus. Nec hoc tacebo; quod, cum calor semper generationis causa sit, feminæ ideo celerius quam pueri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius nam & secundum jura publica duodecimus annus in femina & quartusdecimus in puero definit pubertatis ætatem. quid plura? nonne videmus mulieres, quando nimium frigus est, mediocri veste contentas nec ita operimentis plurimis involutas ut viri solent, scilicet naturali calore contra frigus quod aër ingerit repugnante? Ad hæc renidens Symmachus Bene, inquit, Horus noster tentat videri orator ex cynico qui in contrarium vertit sensus quibus potest muliebris corporis frigus probari. nam quod pilis, ut viri, non obsidentur, inopia caloris est. calor est enim qui pilos creat. unde & eunuchis desunt; quorum naturam nullus negaverit frigidiorem viris. sed & in corpore humano illæ partes maxime vestiuntur, quibus amplius inest caloris. leve autem est mulierum corpus, quasi naturali frigore densetum. comitatur enim algorem densitas, levitas densitatem. quod vero sæpe purgantur non multi sed vitiosi humoris indicium est. indigestum est enim & crudum quod egeritur, & quasi infirmum effluit; nec habet sedem; sed natura quasi noxium & magis frigidum pellitur. quod maxime probatur quia mulieribus, cum purgantur, etiam algere contingit. unde intelli-

Sed ambigo an satis is cohærens & firmus. Scribit Sulpitius Severus, qui Tacitum sæpe transcribit: *Multi crucibus affixi, aut flamma usti. Plerique in id reservati, ut cum defecisset dies in usum nocturni luminis urerentur.* Unde cogitandum ne concinnius fuerit in Cornelio: *aut crucibus affixi aut flamma usti; aliqui ubi defecisset dies.* Pontan.

telligitur frigidum esse quod effluit, & ideo in vivo corpore non manere quasi inopia caloris exstinctum. quod muliebre corpus juvabat ardentes viros, 2 non caloris erat sed pinguis carnis & oleo similis; quod non in illis contingeret ex calore. quod cito admonentur generationis; non nimii caloris sed naturæ infirmioris est: ut exilia poma celerius maturescunt, robusta serius. sed si vis intelligere in generatione veram rationem caloris, considera viros longe diutius perseverare in generando quam mulieres in pariendo: & hæc tibi sit indubitata probatio in utroque sexu vel frigoris vel caloris. nam vis eadem in frigidiore corpore celerius exstinguitur, in calidiore diutius perseverat. quod frigus aëris tolerabilius viris ferunt; facit hoc suum frigus. similibus enim similia gaudent. ideo ne corpus earum frigus horreat, facit consuetudo naturæ, quam sortitæ sunt frigidiorem. Sed de his singuli, ut volunt, judicent. Ego vero ad sortem venio consulendi; & quod scitu dignum æstimo ab eodem Disario quæro, & mihi usque ad affectum nimio amico & cum in ceteris tum in his optime docto. Nuper in Tusculano meo fui cum vindemiales fructus pro annua sollennitate legerentur. erat videre permixtos rusticis servos haurire vel de expresso vel de sponte fluente mustum, nec tamen ebrietate capi. quod in illis præcipue admirabar, quos impelli ad insaniam parvo vino noveram. quæro quæ ratio de musto ebrietatem aut tardam fieri faciat aut nullam. Ad hæc Disarius: Omne quod dulce est cito satiat nec diuturnam desiderii sui fidem tenet. sed in locum satietatis succedit horror. in musto autem sola dulcedo est; suavitas nulla. nam vinum cum in infantia est, dulce; cum pubescit, magis suave quam dulce est. esse autem harum duarum rerum distantiam certe Homerus testis est, qui ait;

μέλιτι

2. *Non caloris erat sed pinguis carnis & oleo similis*] In Scripto reperiebam: *oleo similioris*. Sed caro quomodo honeste assimulabitur oleo? Non dubitabis verum esse, *oleosioris*. Idem.

3. *Quia*

μέλιτι γλυκερῷ, καὶ ἡδεῖ οἴνῳ.

vocavit enim mel dulce, & vinum suave. mustum igitur, cum necdum suave est sed tantummodo dulce, horrore quodam tantum sumi de se non patitur quantum sufficiat ebrietati. Addo aliud: naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare; adeo ut medici eos qui usque ad periculum distenduntur vino plurimo, cogant vomere: & post vomitum contra fumum vini qui remansit in venis panem offerunt melle illitum. & ita hominem ab ebrietatis malo dulcedo defendit. ideo ergo non inebriat mustum, in quo est sola dulcedo: Sed & hoc de idonea ratione descendit; quod mustum grave est & flatus & aquæ permixtione, & pondere suo in intestina delabitur ac profluit, nec manet in locis obnoxiis ebrietati: delapsum vero relinquit sine dubio in homine ambas qualitates naturæ suæ: quarum altera in flatu altera in aquæ substantia est. sed flatus quidem quasi æque ponderosus in ima delabitur: aquæ vero qualitas non solum ipsa non impellit in insaniam; sed &, siqua vinalis fortitudo in homine resedit, hanc diluit & exstinguit. inesse autem aquam musto vel hinc docetur; quod cum in vetustatem procedit fit mensura minus sed acrius fortitudine: 3 quia, exhalata aqua qua molliebatur, remanet vini sola natura cum fortitudine sua libera, nulla diluti humoris permixtione mollita.

3. *Quia, exhalata aqua*] Nec aliter de hoc liquore Auctor Geoponicωn: τὸ γὰρ ἐν αὐτῷ ὑδατῶδες ὁ χρόνος ἀναλίσκει. Communicavit filius Douza. *Idem.*

CAP. VIII.

De facilitate vel difficultate digestionis quorundam ciborum: deque aliis quibusdam quæstiunculis oppido quam argutis.

POst hæc Furius Albinus: Ego quoque pro virili portione Disarium nostrum inexercitum non relinquo. dicas,

cas, quæso, quæ causa difficile digestu facit insicium: quod ab insectione insicium dictum (amissione enim litteræ postea quod nunc habet nomen obtinuit) cum multum in eo digestionem futuram juverit tritura tam diligens & quicquid grave erat carnis assumpserit consummationemque ejus multa ex parte confecerit. & Disarius: Inde hoc genus cibi difficile digeritur, unde putas ei digestionem ante provisam. levitas enim, quam tritura præstitit, facit ut innatet udo cibo, quem in medio ventris invenerit; nec adhæreat cuti ventris, de cujus calore digestio promovetur: sic & mox tritum atque formatum cum in aquam conjicitur natat. ex quo intelligitur quod idem faciens in ventris humore subducit se digestionis necessitati; & tam sero illic coquitur quam tardius conficiuntur, quæ vapore aquæ quam quæ igne solvuntur. deinde, dum instantius teritur, multus ei flatus involvitur, qui prius in ventre consumendus est: ut tum demum conficiatur quod remansit de carne jam liberam. Hoc quoque scire haveo, Furius inquit, quæ faciat causa nonnullos carnes validiores facilius digerere quam tenues. nam, cum cito coquant offas bubulas, in asperis piscibus concoquendis laborant. In his, Disarius ait, hujus rei auctor est nimia in homine vis caloris: quæ, si idoneam materiem suscipit, libere suscipitur, libere congreditur, & cito eam in concertatione consumit. levem, modo præterit ut latentem, modo in cinerem potius quam in succum vertit: ut ingentia robora [1] in carbonum frusta lucentia igne vertuntur: paleæ si in ignem ceciderint; mox solum de eis cinerem restat videri. Habes & hoc exemplum non dissonum quod potentior mola ampliora grana confringit, integra illa quæ sunt minutiora transmittit. vento nimio abies aut quercus avellitur; cannam nulla facile frangit procella. cumque Furius delectatus [2] enarrantis ingenio plura vellet

inter-

1. *In carbonum frustrà lucentia igne vertuntur*] Scribo, *i. e. frustal. i. v.* Meurs.

2. *Nullam*

interrogare: Cæcina se Albinus objecit; Mihi quoque desiderium est habendi paulisper negotii cum tam facunda Disarii doctrina. Dic, ore te, quæ facit causa ut sinapi & piper, si apposita cuti fuerint, vulnus excitent & loca perforent; devorata vero [2] nullam ventris corpori inferant læsionem. & Disarius, Species inquit, & acres & calidæ superficiem cui [3] opponuntur exulcerant: quia integra virtute sua sine alterius rei admixtione utuntur ad noxam. sed si in ventrem recepta sint, solvitur vis earum ventralis humoris alluvione, qua fiunt dilutiores. deinde prius vertuntur in succum ventris calore, quam ut integra possint nocere. Cæcina subjecit: Dum de calore loquimur, admoneor rei quam semper quæsitu dignam putavi: Cur in Ægypto, quæ regionum aliarum calidissima est, vinum non calida, sed pæne dixerim, frigida virtute nascatur. Ad hoc Disarius: Usu tibi, Albine, compertum est aquas, quæ vel de altis puteis vel de fontibus hauriuntur, fumare hieme, æstate frigescere. quod fit non alia de causa nisi quod aëre, qui nobis circumfusus est, propter temporis rationem calente, frigus in terrarum ima demergitur & aquas inficit, quarum in imo est scaturigo. & contra, cum aër hiemem præfert, calor in interiora demergens aquis in imo nascentibus dat vaporem. quod ergo ubique alternatur varietate temporis, hoc in Ægypto semper est, cujus aër semper est in calore. frigus enim ima petens vitium radicibus involvitur; & talem dat qualitatem succo inde nascenti. ideo regionis calidæ vina calore caruerunt. Tractatus noster, Albinus inquit, semel ingressus calorem non facile alio digreditur. Dicas ergo volo cur qui in aquam descendit calidam si se non moverit minus uritur; sed, si agitatu suo aquam moverit, majorem sentit calorem; & totiens aqua urit amplius, quotiens novus ei motus accesserit. & Disarius, Calida, inquit, quæ adhæ-

2. *Nullam ventris corpori*] Leg. *nullam ventris seu corpori*. Pontan.

3. *Opponuntur*] Leg. apponuntur. *Idem*.

Minutia

adhæserit nostro corpori mox præbet tactum sui mansuetiorem; vel quia cuti assuevit, vel quia frigus accepit à nobis. motus vero aquam novam semper ac novam corpori applicat: & cessante assuetudine, de qua paulo ante diximus, semper novitas auget sensum caloris. Cur ergo, Albinus ait, æstate cum aër calidus flabro movetur, non calorem sed frigus acquirit? eadem enim ratione & in hoc fervorem deberet motus augere. non eadem ratio est, Disarius inquit, in aquæ & aëris calore. illa enim corporis solidioris est; & crassa materies cum movetur, integra vi sua superficiem cui admovetur invadit: aër motu in ventum solvitur, & liquidior se factus agitatu flatus efficitur. porro ut flatus illud removet quod circumfusum nobis erat (erat autem circa nos calor) remoto igitur per flatum calore restat ut advenam sensum frigoris præstet agitatus.

CAP. IX.

Cur se in orbem rotantes patiantur vertiginem capitis. Et quomodo cerebrum ipsum sensus expers, sensus tamen in cæteris membris gubernet. Ibique obiter, quæ partes humani corporis sensu careant.

INterpellat Euangelus pergentem consultationem: &, Exercebo, inquit, Disarium nostrum, si tamen [1] minutis illis suis & rorantibus responsionibus satisfaciet consulenti. Dic, Disari, cur qui ita se vertunt, ut sæpe in orbem rotentur, & vertiginem capitis & obscuritatem patiuntur oculorum: postremo, si perseveraverint, ruunt, cum nullus alius motus corporis hanc ingerat necessitatem? Ad hæc Disarius: Septem, inquit, corporei motus sunt. aut enim accedit

MInutis illis & rorantibus responsionibus] Benissime *Rorantibus*, quasi quæ responsioni justæ & plenæ præluderent, quomodo, rorarii olim milites, pugnæ. Transtulit quoque facere ad pocula Tullius: *Pocula, ut in Symposio Xenophontis, minuta atque rorantia.* Dicenda hæc censui, quia obsidet turpiter editiones passim *rotantibus*. Pontanus.

2. *Andræ*

accedit prorſum, aut retrorſum recedit, aut in dexteram lævamve divertitur, aut ſurſum promovetur, aut deorſum, aut orbiculatim rotatur. ex his ſeptem motibus unus tantum in divinis corporibus invenitur: ſphæralem dico quo movetur cœlum, quo ſidera, quo cetera moventur elementa. terrenis animalibus illi ſex præcipue familiares ſunt. ſed nonnumquam adhibetur & ſeptimus. ſed ſex illi ut directi, ita & innoxii. ſeptimus, id eſt, qui gyros efficit, crebro converſu turbat, & humoribus capitis involvit ſpiramentum, quod animam cerebro quaſi omnes ſenſus corporis gubernanti miniſtrat. hoc eſt autem ſpiramentum quod ambiens cerebrum ſingulis ſenſibus vim ſuam præſtat; hoc eſt, quod nervis & muſculis corporis fortitudinem præbet. Ergo vertigine turbatum & ſimul agitatis humoribus oppreſſum langueſcit & miniſterium ſuum deſerit. inde fit his qui raptantur in gyros hebetior auditus, viſus obſcurior. poſtremo nervis & muſculis nullam ab eo virtutem, quaſi deficiente, ſumentibus totũ corpus, quod iis ſuſtinetur & in robur erigitur, deſertum jam fulcimentis ſuis, labitur in ruinam. ſed contra hæc omnia conſuetudo, quam ſecundam naturam pronuntiavit uſus, illos juvat qui in tali motu ſæpe verſantur. ſpiramentum enim cerebri, quod paulo ante diximus, aſſuetum rei jam non ſibi novæ, non paveſcit hunc motum, nec miniſteria ſua deſerit. ideo conſuetis etiam iſte agitatus innoxius eſt. & Euangelus: Irretitum te jam, Diſari, teneo: &, ſi vere opinor, nuſquam hodie effugies, & alios enim in arte tibi ſocios & ipſum te 2 audivi ſæpe dicentem cerebro non ineſſe ſenſum; ſed ut oſſa, ut dentes, ut capillos, ita & cerebrum eſſe ſine ſenſu. Verumne eſt hæc vos dicere ſolitos? an ut falſum refelles? Verum, ait ille. Ecce jam clauſus es. ut enim concedam tibi præter capillos in homine aliquid eſſe ſine ſenſu, quod non facile perſuaſu eſt; tamen

2. *Audivi ſæpe dicentem cerebro non eſſe in ſenſum*] Lego, *ineſſe ſenſum*. Aut ex v. c. *eſſe ſenſum*. Meurſ.

3. Hi

tamen cur ſenſus omnes paulo ante dixiſti à cerebro miniſtrari, cum cerebro non ineſſe ſenſum ipſe fatearis? poteſtne excuſare hujus contrarietatis auſum vel veſtri oris nota volubilitas? & Diſarius renidens: Retia quibus me involutum tenes, nimis rara ſunt, nimis patula. ecce me, Euangele, ſine niſu inde exemptum videbis. Opus naturæ eſt ut ſenſum vel nimium ſicca vel nimium humecta non capiant. oſſa, dentes cum unguibus & capillis, nimia ſiccitate ita denſeta ſunt, ut penetrabilia non ſint effectui animæ qui ſenſum miniſtrat. adeps, medulla & cerebrum ita in humore atque mollicie ſunt, ut eundem effectum animæ, quem ſiccitas illa non recipit, mollicies iſta non teneat. ideo tam dentibus, unguibus, oſſibus & capillis, quam adipi, medullis & cerebro ſenſus ineſſe non potuit. & ſicut ſectio capillorum nihil doloris ingerit: ita ſi ſecetur vel dens, vel os ſeu adeps ſeu cerebrum, ſeu medulla; aberit omnis ſenſus doloris. Sed videmus, inquies, tormentis affici, quibus ſecantur oſſa, torqueri homines & dolore dentium. hoc verum eſſe quis abneget? ſed, ut os ſecetur, omentum quod impoſitum eſt oſſi cruciatum, dum ſectionem patitur, importat. quod cum medici manus tranſit, os jam cum medulla quam continet habent indolentiam ſectionis ſimilem capillorum: & cum dentium dolor eſt, non os dentis in ſenſu eſt, ſed caro quæ continet dentem. nam & unguis, quantus extra carnem creſcendo pergit, ſine ſenſu ſecatur: qui carni adhæret, jam facit ſi ſecetur dolorem non ſuo ſed ſedis ſuæ corpore. ſicut capillus dum ſuperior ſecatur neſcit dolorem; ſi avellatur ſenſum accipit à carne quam deſerit. & cerebrum, quod tactu ſui hominem vel torquet vel frequenter interimit, non ſuo ſenſu ſed veſtitus ſui, id eſt, omenti hunc importat dolorem. ergo diximus quæ in homine ſine ſenſu ſint & quæ hoc cauſa faciat indicatum eſt. reliqua pars debiti mei de eo eſt, cur cerebrum, cum ſenſum non habeat, ſenſus gubernet. ſed de hoc quoque tentabo ſi potero eſſe

 ſolvendo.

ſolvendo. Senſus, de quibus loquimur, quinque ſunt; viſus, auditus, odoratus, guſtus & tactus. 3 hi aut corporei ſunt aut circa corpus, ſoliſque ſunt caducis corporibus familiares. nulli enim divino corpori ſenſus ineſt; anima vero omni corpore, vel ſi divinum eſt, ipſa divinior eſt. ergo ſi dignitas divinorum corporum ſenſum dedignatur, quaſi aptum caducis: multo magis anima majoris eſt majeſtatis quam ut ſenſu egeat. ut autem homo conſtet & vivum animal ſit, anima præſtat, quæ corpus illuminat. porro illuminat inhabitando; & habitatio ejus in cerebro eſt. ſphæralis enim natura & ad nos veniens de alto partem in homine & altam & ſphæralem tenuit, & quæ ſenſu careat qui non eſt animæ neceſſarius. ſed quia neceſſarius animali eſt, locat in cavernis cerebri ſpiramentum de effectibus ſuis. cujus ſpiramenti natura hæc eſt, ut ſenſus ingerat & gubernet. de his ergo cavernis, quas ventres cerebri noſtra vocavit antiquitas, naſcuntur nervorum ſeptem συζυγίαι: cui rei nomē quod ipſe voles Latinū facito. Nos enim συζυγίαν nervorū vocamus, cum bini nervi pariter emergunt & in locum certum deſinunt. ſeptem igitur nervorum συζυγίαι de cerebri ventre naſcentes vicem implent fiſtularum ſpiramentum ſenſificum ad ſua quæque loca naturali lege ducentes; ut ſenſum vicinis & longe poſitis membris animalis infundant. Prima igitur συζυγία nervorum talium petit oculos, & dat illis agnitionem ſpecierum & diſcretionem colorum. ſecunda in aures diffunditur; per quam eis innaſcitur notitia ſonorum. tertia naribus inſeritur, vim miniſtrans odorandi. quarta palatum tenet; quo de guſtatibus judicatur. quinta vi ſua omne corpus implet: omnis enim pars corporis mollia & aſpera, frigida & calida diſcernit. ſexta de cerebro means ſtomachum petit; cui maxime ſenſus eſt neceſſarius, ut quæ deſunt appetat, ſuperflua reſpuat, & in homi-

3. *Hi aut corporei ſunt*] Antiquiores, *hi aut in corpore ſunt*. Gronov.

4. *Ita*

homine ſobrio ſe ipſe moderetur. ſeptima συζυγία nervorum, infundit ſenſum ſpinali medullæ; quæ hoc eſt animali quod eſt navi carina. & adeo uſu aut dignitate præcipua eſt, ut longum cerebrum à medicis ſit vocata. ex hac denique ut ex cerebro diverſi naſcuntur meatus virtutem tribus animæ propoſitis miniſtrantes. tria ſunt enim quæ ex animæ providentia accipit corpus animalis; ut vivat, ut decore vivat, & ut immortalitas illi ſucceſſione quæratur. his tribus propoſitis, ut dixi, animæ per ſpinalem medullam præbetur effectus. nam cordi & jecori & ſpirandi miniſteriis, quæ omnia ad vivendum pertinent, vires de ſpinalibus, quos dixi, meatibus miniſtrantur, nervis etiam manuum, pedum aliarumve partium per quas decore vivitur, virtus inde præſtatur. & ut ex his ſucceſſio procuretur, nervi ex eadem ſpinali medulla pudendis & matrici, ut ſuum opus impleant, miniſtrantur. 4 ita nulla in homine pars corporis ſine ſpiramento, quod in ventre cerebri locatum eſt, & ſine ſpinalis medullæ beneficio conſtat. Sic ergo fit ut, cum ipſum cerebrum ſenſu careat, ſenſus tamen à cerebro in omne corpus proficiſcatur. Euge Græculus noſter, Euangelus ait, tam plane nobis oſtendit res opertu naturæ tectas, ut quicquid ſermo deſcripſit oculis videre videamur. ſed Euſtathio jam cedo, cui præripui conſulendi locum. Euſtathius: Modo vel vir omnium diſertiſſimus Euſebius, vel quicumque volent alii ad exercitium conſultationis accedant. nos poſtea liberiore otio congrediemur.

4. *Ita nulla in homine pars*] Expuli verbum ſubſtantivum, quod poſt Tò *nulla* adjecerant novitii, tantum, opinor, ad turbas ciendas. *Idem.*

CAP. X.

Qui fiat ut calvitium pariter atque canities anteriores capitis partes primum invadant: Deinde, cur fœminis atque eunuchis vox ſit quam viris exilior.

ERgo, ait Euſebius, habendus mihi ſermo, Diſari, tecum de ætate, cujus januam jam pæne ambo pulſamus. Homerus

merus, cum senes πολιοκροτάφους vocat, quæro utrum ex parte poëtico more totum caput significare velit, an ex aliqua ratione canos huic præcipue parti capitis assignet? & Disarius: Et hoc divinus ille vates prudenter ut cetera. nam pars anterior capitis humidior occipitio est; & inde crebro solet incipere canicies. Et si pars anterior, ait ille, humidior est, cur calvicium patitur? quod non nisi ex siccitate contingit. Opportuna, inquit Disarius, objectio. sed ratio non obscura est. Partes enim priores capitis fecit natura rariores, ut quicquid superflui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit evanescat per plures meatus. unde videmus in siccis defunctorum capitibus velut quasdam suturas, quibus hemispæria, ut ita dixerim, capitis alligantur. quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorem siccitate mutant; & ideo tardius canescunt, sed non calvicio carent. Si ergo siccitas calvos efficit, & posteriora capitis sicciora esse dixisti; cur calvum occipitium numquam videmus? ille respondit: Siccitas occipitii non ex vitio sed ex natura est. ideo omnibus sicca sunt occipitia. ex illa autem siccitate calvicium nascitur, quæ per malam temperiem, quam Græci δυσκρασίαν solent vocare, contingit. [1] unde quibus capilli sunt crispi, quia ita temperati sunt ut capite sicciores sint, tarde canescunt, cito in calvicium transeunt. contra qui capillo sunt rariore, non eo facile nudantur, nutriente humore quod φλέγμα vocitatur; sed fit illis cita canicies. nam ideo albi sunt cani; quia calorem humoris quo nutriuntur imitantur. Si ergo senibus abundantia humoris capillos in caniciem tingit: cur senecta opinionem exactæ siccitatis accepit? Quia senecta, inquit ille, exstincto per vetustatem naturali calore, fit frigida: & ex illo frigore gelidi & superflui nascuntur humores. ceterum liquor vitalis longævitate siccatur

catur

UNde quibus capilli sunt crispi] Venustius & brevius veteres, *Unde capillo crispi.* Pontan.

3. Aut

catus est. inde senecta sicca est inopia naturalis humoris; humecta est abundantia vitiosi ex frigore procreati. hinc est quod ex vigiliis ætas gravior afficitur: quia somnus qui maxime ex humore contingit de non naturali humore nascitur. sicut est multus in infantia, quæ humida est, abundantia non superflui sed naturalis humoris Eadem ratio est, quæ pueritiam canescere non patitur, cum sit humectissima. quia non ex frigore nato phlegmate humida est. sed illo naturali & vitali humore nutritur. ille enim humor, qui aut de ætatis frigore nascitur: aut cujuslibet vitiositatis occasione contrahitur, ut superfluus ita & noxius est. hunc videmus in feminis nisi crebro egeratur extrema minitantem; hunc in eunuchis debilitatem tibiis ingerentem: quarum ossa quasi semper in superfluo humore natantia naturali vigore caruerunt; & ideo facile intorquentur, dum pondus superpositi corporis ferre non possunt: sicut canna pondere sibi imposito curvatur. Et Eusebius: Quoniam nos à senectute usque ad eunuchos traxit superflui humoris disputatio, dicas volo cur ita acutæ vocis sint ut sæpe mulier an eunuchus loquatur nisi videas ignores? Id quoque facere superflui humoris abundantiam ille respondit. Ipse enim ἀρτηρίαν, per quam sonus vocis ascendit, efficiens crassiorem angustat vocis meatum: & ideo vel feminis vel eunuchis vox acuta est; viris gravis, quibus vocis transitus habet liberum & ex integro patentem meatum. nasci autem in eunuchis & in feminis ex pari frigore parem pœne importuni humoris abundantiam etiam hinc liquet; quod utrumque corpus sæpe pinguescit. certe ubera prope similiter utrique grandescunt.

CAP.

1. *Aut cujuslibet vitiositatis occasione*] Anglicanus emendatissime, *viscositatis occasione*. Et confidenter superius paulo, pariter restituo: *Inde senecta sicca est inopia naturalis humoris, humecta est abundantia viscosi ex frigore procreati.* Nam vitiosi similiter vitiosum est. Senescentium enim phlegma innuit; & quis illud Plautini senis non meminit?

Minime sputator, screator sum, itidem minime muccidus. Idem.

CAP. XI.

Cur ii quos pudet, aut qui gaudent, rubeſcant: at metuentes pallor invadat.

HIs dictis, cum ad interrogandum ordo Servium jam vocaret: naturali preſſus ille verecundia uſque ad proditionem coloris erubuit. Et Diſarius: Age, Servi, non ſolum adoleſcentium qui tibi æquævi ſunt ſed ſenum omnium doctiſſime, [1] commaſcula frontem; & ſequeſtrata verecundia, quam in te facies rubore indicat, confer nobiſcum libere quod occurrerit; interrogationibus tuis non minus doctrinæ collaturus quam ſi aliis conſulentibus ipſe reſpondeas. cumque diutule tacentem crebris ille exhortationibus excitaret; Hoc, inquit Servius, ex te quæro, quod mihi contigiſſe dixiſti; quæ faciat cauſa ut rubor corpori ex animi pudore naſcatur? & ille, Natura, inquit, cum quid ei occurrit honeſto pudore dignum, imum petendo penetrat ſanguinem: quo commoto atque diffuſo cutis tinguitur; & inde naſcitur rubor. dicunt etiam phyſici quod natura pudore tacta ita ſanguinem ante ſe pro velamento tendat, ut videmus quemque erubeſcentem manum ſibi ante faciem frequenter opponere. nec dubitare de his poteris, cum nihil aliud ſit rubor niſi color ſanguinis. addit Servius: Et qui gaudent cur rubeſcunt? & Diſarius, Gaudium, inquit, extrinſecus contingit. ad hoc animoſo occurſu natura feſtinat; quam ſanguis comitando quaſi alacritate integritatis ſuæ compotem tinguit cutem. & inde ſimilis color naſcitur. idem refert: Contra qui metuunt qua ratione palleſcunt? Nec hoc, Diſarius ait, in occulto eſt. natura enim cum

Commaſcula frontem; & ſequeſtrata verecundia, quam in te facies rubore indicat] Præclare de hac re Seneca, Epiſt. 11. *Vbi ſe collegit, verecundiam, bonum in adoleſcente ſignum, vix potuit excutere: adeo illi ex alto ſuffuſus eſt rubor. Hic illum, quantum ſuſpicor, etiam cum ſe confirmaverit, & omnibus vitiis exuerit ſapientem quoque ſequetur.* Pont.

2. *Trahit*

cum quid de extrinſecus contingentibus metuit in altum tota demergitur: ſicut nos quoque cum timemus latebras & loca nos occulentia quærimus. ergo tota deſcendens ut lateat: trahit ſecum ſanguinem, quo velut curru ſemper vehitur. hoc demerſo humor dilutior cuti remanet; & inde palleſcit. ideo timentes & tremunt: quia virtus animæ introrſum fugiens nervos relinquit, quibus tenebatur fortitudo membrorum; & inde ſaltu timoris agitantur. hinc & laxamentum ventris comitatur timorem: quia muſculi, quibus claudebantur retrimentorum meatus, fugientis introrſum animæ virtute deſerti laxant vincula, quibus retrimenta uſque ad digeſtionis opportunitatem continebantur. Servius his dictis venerabiliter aſſenſus obticuit.

2. *Trahit ſecum ſanguinem, quo, velut curru, ſemper vehitur.*] Suſpicionem meam, tem puto: *quo velut curru ſupervehitur*. Apulejus de Deo: *curru volucri ſuperſertur*, in libello de Mundo. *Idem.*

CAP. XII.

De quæſtionibus quindecim Diſario ab Avieno propoſitis.

TUnc Avienus: Quia me ordo, ait, ad ſimilitudinem conſultationis applicat, reducendus mihi eſt ad convivium ſermo, qui longius à menſa jam fuerat evagatus & ad alias tranſierat quæſtiones. Sæpe appoſita ſalita carne, quam *laridum* vocamus, ut opinor, *quaſi large aridum*, quærere mecum ipſe conſtitui qua ratione carnem ad diuturnitatem uſus admixtio ſalis ſervet. hoc licet æſtimare mecum poſſim; malo tamen ab eo qui corporibus curat certior fieri. & Diſarius: Omne corpus ſuapte natura diſſolubile & marcidum eſt, &, niſi quodam vinculo contineatur, facile defluit. continetur autem quamdiu ineſt anima reciprocatione aëris qua vegetantur conceptacula ſpiritus, dum ſemper novo ſpirandi nutriuntur alimento. hoc ceſſante per animæ diſceſſum membra marceſcunt; & omne pondere ſuo conflictum corpus obteritur. tum ſanguis etiam, qui quamdiu fuit

compos caloris dabat membris vigorem, calore discedente versus in saniem non manet intra venas, sed foras exprimitur: atque ita laxatis spiramentis effluit tabes fæculenta. id fieri sal admixtus corpori prohibet. est enim natura siccus & calidus: & fluxum quidem corporis calore contrahit, humorem vero siccitate vel coërcet vel exsorbet. certe humorem sale differri sive consumi fit hinc cognitu facile: quod si duos panes pari magnitudine feceris, unum sale aspersum, sine sale alterum; invenies indigentem salis pondere propensiorem; scilicet humore in eo per salis penuriam permanente. Et hoc à Disario meo quæsitum volo, cur defæcatum vinum validius sit viribus sed infirmius ad permanendum; & tam bibentem cito permovet, quam ipsum si manserit facile mutatur; Quod cito, inquit Disarius, permovet hæc ratio est: quia tanto penetrabilius in venas efficitur bibentis, quanto fit liquidius fæce purgata. ideo autem facile mutatur; quod nullo firmamento nixum undique sui ad noxam patet. fæx enim vino sustinendo & alendo & viribus sufficiendis quasi radix ejus est. Et hoc quæro, Avienus ait, cur fæx in imo subsidit omnium nisi mellis: mel solum est quod in summum fæcem exspuat? ad hæc Disarius; Fæcis materia ut spissa atque terrena ceteris laticibus pondere præstat, melle vincitur. ideo in illis gravitate devergens ad fundum decidit; in melle vero, ut levior, de loco victa sursum pellitur. Quoniam ex his quæ dicta sunt ingerunt se similes quæstiones; cur, Disari, ita mel & vinum diversis ætatibus habentur optima; mel quod recentissimum, vinum quod vetustissimum; unde est & illud proverbium, quo utuntur gulones: [1] *Mulsum quod probe temperes miscendum esse novo Hymetio*

MVlsum quod probe temperes, miscendum esse novo Hymettio & Falerno vetulo*] Apulejus 10. *Lautum diligenter ecce illum aureum cantharum mulso & mu'to contempera.* Putem, musto. Martial.

Attica nectareũ turbatis mella falernũ.
Misceri decet hoc à Ganymede merũ

Ubi *misceri*, *infundi* est. Glossarium Arabico Latinum, *misceo*, *infundo*. Et Juvenal. *Nescit tot millibus emtus Pauperibus miscere puer.* Item Ovidius lib. 1. Amo-

metio & vetulo Falerno. Propterea, inquit ille, quia inter se ingenio diversa sunt. vini enim natura humida est, mellis arida. si dicto meo addubitaveris: medicinæ contemplator effectum. nam, quæ udanda sunt corporis, vino foventur; quæ siccanda sunt, melle detergentur. igitur longinquitate temporis de utroque aliquid exsorbente vinum fit meracius, mel aridius: & ita mel succo privatur, ut vinum aqua liberatur. Nec hoc, quod sequitur, dissimile quæsitis est: cur, si vasa vini atque olei diutule semiplena custodias, vinum ferme in acorem corrumpitur, oleo contra sapor suavior conciliatur. Utrumque, Disarius ait, verum est. in illud enim vacuum, quod superne liquido caret, aër advena incidit qui tenuissimum quemque humorem elicit & exsorbet. eo siccato vinum quasi spoliatum viribus prout ingenio imbecillum aut validum fuit vel acore exasperatur vel austeritate restringitur. oleum autem, superfluo humore siccato velut mucore qui in eo latuit absterso, acquirit novam suavitatem saporis. Rursus, ait Avienus, Hesiodus cum ad medium dolii perventum est, compercendum, & ceteris ejus partibus ad satietatem dicit abutendum; optimum vinum sine dubio significans quod in dolii medietate consisteret. sed & hoc usu probatum est in oleo optimum esse quod supernatat, in melle quod in imo est. quæro igitur cur oleum quod in summo est, vinum quod in medio, mel quod in fundo, optima esse credantur? nec cunctatus Disarius ait: Mel quod optimum est reliquo ponderosius est. in vase igitur mellis pars, quæ in imo est, utique præstat pondere; & ideo supernante preciosior est. contra in vase vini

1. Amorum Eleg. 4: *Quod tibi miserit, sapias, bibat ipsi jubeto* Ubi & observandum *sapere* pro gustare. Glossarium vero, quod dixi, ineditum est; fuitque penes peritissimum Orientalium linguarum Franciscum Raphelengium. Fuit dico, sed invitus. Cogit tamen illa vis nupera fati, quæ & hunc nobis invidit virum & rapuit. Sed rapuit, ut res humanæ sunt, lucem ei solicitam, & ætatem senilem: famam vero meritorumque gloriam adeo non abstulit ut etiam auxerit Vivit viverque per hominum memoriam Raphelengius, & opertum monumentis posteritati traditus *crescet laude recens*. Pontan.

 2. *Nullo*

vini pars inferior admixtione fæcis non modo turbulenta sed & sapore deterior est: pars vero summa aëris vicina corrumpitur, cujus admixtione fit dilutior. unde agricolæ dolia non contenti sub tecto reposuisse defodiunt, & operimentis extrinsecus illitis muniunt, removentes in quantum fieri potest à vino aëris contagionem; à quo tam manifeste læditur, ut vix se tueatur in vase pleno & ideo aëri minus pervio. ceterum si inde hauseris, & locum aëris admixtioni patefeceris, reliquum quod remansit omne corrumpitur. media igitur pars quantum à confinio summi utriusque, tantum à noxa remota est quasi nec turbulenta nec diluta. adjecit Avienus: Cur eadem potio meracior videtur jejuno, quam ei qui cibum sumpsit? & ille: Venas inedia vacuefacit, saturitas obstruit. igitur cum potio per inanitatem penitus influit, quia non obtusas cibo venas invenit, neque fit admixtione dilutior & per vacuum means gustatu fortiore sentitur. Hoc quoque sciendum mihi est, Avienus ait; cur qui esuriens biberit aliquantulum famem sublevat; qui vero sitiens cibum sumpserit, non solum non domat sitim sed magis magisque cupidinem potus accendit? Nota est, inquit Disarius, causa. nam liquori quidem nihil officit, quin sumptus ad omnes corporis partes quoquo versus permanet, & venas compleat. & ideo inedia quę inanitatem fecerat accepto potus remedio quasi jam non in totum vacua recreatur. cibatus vero utpote concretior & grandior in venas non nisi paulatim confectus admittitur. ideo sitim quam reperit [2] nullo subsidio sublevat; immo quicquid foris humoris nactus est exsorbet: & inde penuria ejus quæ sitis vocatur

2. *Nullo subsidio sublevat*] Omnes ante Stephanum *nullo solatio subl.* quod multo gratius. Et sic paulo post: *cibus exiguo subministratus paulatim penuriam consolatur.* Sed & posterioribus solatium usurpatur pro subsidio. Paulus apud Eutropium lib. 13. *Cum barbarorum solatiis regnum tentaret invadere.* Valerius quoque Maximus x. cap. ult. *Alimenta inopia laborantibus, dotes virginibus paupertate pressis, detrimentorum incursu quassatis solatia erogabantur.* Cento, quem vir eruditus hujus verbi occasione attexere vult Floro, nauci non est. *Gronov.*

3. *Aqua*

catur augetur. Nec hoc mihi, Avienus ait, ignoratum relinquo: cur major voluptas est cum sitis potu extinguitur, quam cum fames sedatur cibo? & Disarius: Ex prædictis hoc quoque liquet. nam potionis totius haustus in omne corpus simul penetrat & omnium partium sensus facit unam maximam & sensibilem voluptatem: cibus autem exiguo subministratu paulatim penuriam consolatur. ideo voluptas ejus multifariam comminuitur Hoc quoque, si videtur, addo quæsitis: cur qui avidius vorant facilius satias capit quam qui eadem quietius ederint. Brevis est, inquit illa responsio. nam, ubi avide devoratur, tunc multus aër cum edulibus infertur propter hiantium rictus & crebritatem respirandi. igitur ubi aër venas complevit ad objiciendum fastidium pro cibo pensatur: Ni molestus tibi sum, Disari, patere plus nimio ex discendi cupidine garrientem; & dicas, quæso, cur edulia satis calida facilius comprimimus ore quam manu sustinemus; & si quid eorum plus fervet quam ut diutius possit mandi, ilico devoramus, & tamen alvus non perniciose uritur? & ille: Intestinus calor qui in alvo est quasi multo major vehementiorque quicquid calidum accipit magnitudine sua circumvenit ac debilitat. ideo præstat si quid ori fervidum admoveris, non, ut quidam faciunt, hiare (ne novo spiritu fervori vires ministres) sed paulisper labra comprimere; ut major calor qui de ventre etiam ori opitulatur comprimat minorem calorem. manus autem ut rem fervidam ferre possit nullo proprio juvatur calore. Jamdudum, inquit Avienus, nosse haveo cur 3 aqua quæ obsita globis nubium perducitur ad nivalē rigorem 4 minus in potu noxia est,

3. *Aqua quæ obsita globis nubium*] Hæc quoque scripta lectio, non *nivium*. Et videatur ita nivem rigide convolutam, proprie appellasse. Sammonicus Serenus:

Desinet interea glomerari farrea nubes,
Cessabitque gravis crebræ porriginis imber.

Et adde propriè Sidonii Apollinaris verba ex libro 2. Epist. 2. *Nivalium maculas & frusta nebularum.* Ubi *frusta nebularum* idem notant, quod Macrobio *globi nubium*. Pontan.

Aqua quæ obsita globis nubium] Lego, *globis nivium*. Mursi.

4. *Non minus in potu noxia est*] Primam

eſt, quam ex ipſa nive aqua reſoluta. ſcimus enim quot quantęque noxę epoto nivis humore naſcantur. & Diſarius: Addo aliquid à te quæſitis. aqua enim ex nive reſoluta etiã ſi igne calefiat & calida bibatur, æque noxia eſt, ac ſi epota ſit frigida. ergo non ſolo rigore nivalis aqua perniciofa eſt, ſed ob aliam cauſam; quam non pigebit aperire auctore Ariſtotele; qui in phyſicis quæſtionibus ſuis hanc poſuit, & in hunc ſenſum, ni fallor, abſolvit: Omnis aqua, inquit, habet in ſe aëris tenuiſſimi portionem, quo ſalutaris eſt; habet & terream fæcem, qua eſt corpulenta poſt terram. cum ergo aëris frigore & gelu coacta coaleſcit; neceſſe eſt per evaporationem velut exprimi ex ea auram illam tenuiſſimam: qua diſcedente conveniat in coagulum ſola terrea in ſe remanente natura. quod hinc apparet. quia, cum fuerit eadem aqua ſolis calore reſoluta, minor modus ejus reperitur quam fuit antequam congelaſceret. deeſt autem quod evaporatio ſolum in aqua ſalubre conſumpſit. nix ergo, quæ nihil aliud eſt quam aqua in aëre denſeta, tenuitatem ſui cum denſeretur amiſit: & ideo ex ejus reſolutæ potu diverſa morborum genera viſceribus inſeminantur. Nominatum gelu veteris, quæ me ſolebat agitare, admonuit quæſtionis, cur vina aut numquam aut rarenter congelaſcant, ceteris ex magna parte humoribus nimietate frigoris cogi ſolitis? num quia vinum ſemina quædam in ſe caloris habet, & ob eam rem Homerus dixit αἴθοπα οἶνον, non, ut quidam putant, pro-

pter

mam dictionem vel Mureti libri fide eliminavimus. Nam omnino verum, *minus in potu noxia eſt*. Et vidimus ipſi, in Urbe Orbis quondam domina, hanc, quam tangit Macrobius, rationem, nivibus videlicet intra vitreas phialas circumvallandi ſine mixtione potabilem liquorem. Martialis quoque intellexit illo verſu:

Non potare nivem, ſed aquam potare rigentem
De nive commenta eſt ingenioſa ſitis.

Sed maxime ſi tali interpunctione legas, *ſed aquam potare rigentem De nive, commenta eſt ingenioſa ſitis.* Et ita Raphelengiana editio. Idem enim vult quod dixit Macrobius iſtis paulo ante verbis; *Aqua, quæ obſita globis nivium, perducitur ad nivalem rigorem. Rigentem* itaque *de nive*, eſt ob nivem phialæ circumjectam. *Idem.*

5. In

pter colorem? an alia quæpiam causa est? quam quia ignoro scire cupio. ad hæc Disarius: Esto, vina naturali muniantur calore, num oleum minus ignitum est, aut minorem vim in corporibus calefactandis habet? & tamen gelu stringitur. certe, si putas ea quæ calidiora sunt difficilius congelascere, congruens erat nec oleum concrescere, & ea quæ frigidiora sunt facile gelu cogi. acetum autem omnium maxime frigorificum est; atque id tamen numquam gelu stringitur. num igitur magis oleo causa est coaguli celerioris quod & levigatius, & spissius est; faciliora enim ad coëundum videntur, quæ levigatiora densioraque sunt. vino autem non contingit tanta mollicies; & est quam oleum multo liquidius. acetum vero & liquidissimum est inter ceteros humores; & tanto est acerbius, ut sit acore tristificum; & exemplo marinæ aquæ quæ ipsa quoque amaritudine sui aspera est, numquam gelu contrahitur. nam quod Herodotus historiarum scriptor, contra omnium ferme qui hæc quæsiverunt opinionem, scripsit mare Bosporicum, quod & Cimmerium appellat, earumque partium mare omne quod Scythicum dicitur id gelu constringi & consistere; aliter est quam putatur. nam non marina aqua contrahitur: sed quia plurimum in illis regionibus fluviorum est & paludum in ipsa maria influentium, superficies maris cui dulces aquæ innatant congelascit: & incolumi aqua marina videtur in mari gelu sed de advenis undis coactum. hoc & in Ponto fieri videmus in quo frusta quædam, & ut ita dixerim, prosiciæ gelidæ feruntur contractæ de fluvialium vel palustrium undarum multitudine: [5] in quas licet frigori quasi levatiores marina.

5. *In quas licet frigori quasi levatiores marina*] Hiantia hæc verba & fracta. Libri vetustiores & Camerarii: *In quas licet frigore concretæ, tamen sunt natantes, quasi levatiores marina*: quæ pleniora, nec plena tamen plane aut proba. Quo enim referas istud, *in quas*? Rem ipsam vide; nec ambigo quin probabis quod conjectando invenimus: *Inquantum licet frigore concretæ*. Vult enim dicere Ponti illas glacierum prosicias, quantæcunque licet rigiditatis & molis fuerint, fluere tamen & vagari utpote leviores aqua, quæ subsidet, falsa. Fefellit autem librarios insolentior dictio, *inquantum licet frigore concretæ*, quæ tamen

marina. plurimum autem aquarum talium influere Ponto & totam superficiem ejus infectam esse dulci liquore, præter quod ait Sallustius, *mare Ponticum dulcius quam cetera.* est hoc quoque testimonio: quod si in Pontum vel paleas vel ligna seu quæcumque alia natantia projeceris, foras extra Pontum feruntur in Propontidem, atque ita in mare quod alluit Asiæ oram; cum constet in Pontum influere maris aquam, non effluere de Ponto. meatus enim qui solus de oceano receptas aquas in maria nostra transmittit in freto est Gaditano, quod Hispaniam Africamque interjacet, & sine dubio inundatio ipsa per Hispaniense & Gallicanum litora in Tyrrhenum prodit: inde Hadriaticum mare facit. ex quo dextra in Parthenium, læva in Jonium, & directim in Ægeum pergit; atque ita ingreditur in Pontum. Quæ igitur ratio facit ut rivatim aquæ de Ponto fluant, cum foris influentes aquas Pontus accipiat? sed constat utraque ratio. nam superficies Ponti propter nimias aquas quæ de terra dulces influunt foras effluit: deorsum vero intro pergit influxio. unde probatum est natantia, quæ, ut supra dixi, jaciuntur in Pontum, foras pelli; si vero columna deciderit, introrsum minari. & hoc sæpe usu probatum est, ut graviora quæque in fundo Propontidis ad Ponti interiora pellantur. Adjecta

men & Plinio juniori frequentata. *Quæ*, inquit, *ut domus ipsa, perierunt, à me tamen inquantum potero, requirentur.* Porro de Pontico mari, imo omni marina aqua quod differit contra Herodotum Macrobius, vix esse videlicet eam congelationis capacem; nos, ut de Ponto nostro Danico omittamus dicere, contrarium ex Nasone (nisi eum ut poëtam elevemus) cognoscimus. Ait ipse non stringi modo leviter gelu Bosphoricum, & illum sinum, aut proficias ei solas, ut verba Macrobii sunt, innatare & superfluere; sed tegi planitus & transvehi plaustris. Versus sunt:

Ipse vides certe glacie concrescere Pontum,
Ipse vides gelido stantia vina gelu.
Ipse vides onerata ferox ut ducat Iazyx
Per medias Istri plaustra bubulcus aquas.

Ubi & de vino obiter habes, quod idem Aurelius noster nunquam aut rarenter credidit stringi. Cui addas velim insignem hunc ex Cominæo locum: *Vinum sic erat astrictum gelu in ipsis vasis, ut securi fractum distribueretur militibus, qui ascito aliunde calore, circumferebant illud, donec liquesceret.* Et Maronis hoc de Scythiæ tractu lib. 3. Georg. *cæduntque securibus humida vina.* Idem.

Quos

Adjecta hac una consultatione reticebo. Cur omne dulcium magis dulce videtur cum frigidum est quam si caleat? respondit Disarius: Calor sensum occupat, & gustatum linguæ fervor interpedit. ideo ex asperatione oris præventa suavitas excluditur. quod si caloris absit injuria: tum demum potest lingua incolumi blandimento dulcedinem pro merito ejus excipere. præterea succus dulcis per calorem non impune penetrat venarum receptacula: & ideo noxa minuit voluptatem.

CAP. XIII.

De quæstionibus tribus quas Horus Disario proposuit.

SUccessit Horus, &, Cum multa, inquit, de potu & cibatu quæsisset Avienus, unum maxime necessarium, sponte an oblitus ignoro, prætermisit; cur jejuni magis sitiant quam esuriant. hoc in commune nobis, Disari, si videtur, absolve. & ille, Rem tractatu dignam, inquit, Hore quæsisti; sed cujus ratio in aperto sit. cum enim animal ex diversis constet elementis: unum est de his quæ corpus efficiunt, quod & solum aut maxime ultra cetera aptum sibi quærat alimentum: calorem dico, qui liquorem sibi exigit ministrari. certe de ipsis quatuor elementis extrinsecus videmus nec aquam, nec aërem, neque terram aliquod quo alatur aut quod consumat exigere, nullamque noxam vicinis vel appositis sibi rebus inferre. solus ignis alimenti perpetui desiderio quicquid offendit absumit. inspice & primæ ætatis infantiam, quantum cibum nimio calore conficiat: & contra senes cogita facile tolerare jejunium; quasi exstincto in ipsis calore, qui nutrimentis recreari solet. sed & media ætas, si multo exercitio excitaverit sibi naturalem calorem, animosius cibum appetit. consideremus & animalia sanguine carentia, quæ nullum cibum quærant penuria caloris. Ergo si calor semper est in appetentia; liquor autem proprium caloris

caloris alimentum eſt; bene in nobis, cum ex jejunio corpori nutrimenta quæruntur, præcipue calor ſuum poſtulat: quo accepto corpus omne recreatur, & patientius expectat cibum ſolidiorem His dictis anulum Avienus de menſa retulit, qui illi de breviſſimo dexteræ manus digito repente deciderat. cumque à præſentibus quæreretur cur eum alienæ manui & digito & non huic geſtamini deputatis potius inſereret: oſtendit manum lævam ex vulnere tumidiorem. hinc Horo nata quæſtionis occaſio. & dic, inquit, Diſari, (omnis enim ſitus corporis pertinet ad medici notionem. tu vero doctrinam & ultra quam medicina poſtulat conſecutus es) dic, inquam, cur ſibi communis aſſenſus anulum in digito, qui minimo vicinus eſt, quem etiam medicinalem vocant, & manu præcipue ſiniſtra geſtandum eſſe perſuaſit? & Diſarius: De hac ipſa quæſtione ſermo quidam ad nos ab Ægypto venerat, de quo dubitabam fabulamne an veram rationem vocarem. ſed libris anatomicorum poſtea conſultis verum reperi, nervum quendam de corde natum priorſum pergere uſque ad digitum manus ſiniſtræ minimo proximum, & illic deſinere implicatum ceteris ejuſdem digiti nervis: & ideo viſum veteribus, ut ille digitus annulo tamquam corona circundaretur. & Horus: Adeo, inquit, Diſari, verum eſt ita ut dicis Ægyptios opinari, ut ego ſacerdotes eorum, quos prophetas vocant, cum in templo vidiſſem circa deorum ſimulachra hunc in ſingulis digitum confictis odoribus illinire, & ejus rei cauſas requiſiſſem: & de nervo quod jam dictum eſt principe eorum narrante didicerim, & inſuper de numero qui per ipſum ſignificatur. complicatus enim ſenarium numerum digitus iſte demonſtrat, qui omnifariam plenus, perfectus, atque divinus eſt. cauſaſque cur plenus ſit hic numerus ille multis aſſeruit ego nunc ut præſentibus fabulis minus aptas relinquo. Hæc ſunt quæ in Ægypto divinarum omnium diſciplinarum compote cur anulus huic digito magis inſeratur agnovi. Inter

ter hæc Cæcina Albinus. Si volentibus vobis erit, inquit, in medium profero quæ de hac eadem causa apud Atcium Capitonem pontificii juris inter primos peritum legisse memini: qui, cum nefas esse sanciret deorum formas insculpi anulis eo usque processit, ut & cur in hoc digito vel in hac manu gestaretur anulus non taceret. *veteres*, inquit, *non ornatus, sed signandi causa anulum secum circumferebant. unde nec plus habere quam unum licebat, nec cuiquam nisi libero.* [1] *quos solos fides deceret, quæ signaculo continetur. ideo jus anulorum famuli non habebant. imprimebatur autem sculptura materiæ anuli sive ex ferro sive ex auro foret: & gestabatur ut quisque vellet, quacunque manu, quolibet digito. postea*, inquit, *usus luxuriantis ætatus signaturas preciosis gemmis cœpit insculpere: & certatim hac omnis imitatio lacessivit, ut de augmento precii quo sculpendos lapides parassent gloriarentur. hinc factum est ut usus anulorum exemptus dexteræ, quæ multum negotiorum gerit, in lævam relegaretur, quæ otiosior est: ne crebro motu & officio manus dextræ preciosi lapides frangerentur. Electus autem*, inquit, *in ipsa læva manu digitus minimo proximus, quasi aptior ceteris,* [2] *cui commendaretur anuli pretiositas. nam pollex, qui nomen ab eo quod pollet accepit, nec in sinistra cessat, nec minus quam tota manus semper in officio est. unde apud Græcos* ἀντίχειρ, inquit, *vocatur, quasi manus altera. pollici vero vicinus nudus & sine tuitione alterius appositi videbatur. nam pollex ita inferior est ut vix radicem ejus excedat. medium & minimum vitaverunt*, inquit, *ut ineptos, alterum magnitudine, brevitate alterum: & electus est qui ab utroque clauditur, & minus officii gerit, & ideo servando anulo magis accommodatus est* Hæc sunt quæ lectio pontificalis habet. unusquisque ut volet vel Etruscam vel Ægyptiacam opinionem sequatur. Inter hæc Horus ad consulendum reversus,

Scis,

Q*Vos solos fides deceret*] Servosne ne igitur fides dedecet? Putem verius quod in Scripto & editionibus priscis: *discerneret* Discernebantur à servis liberi, signaculi potestate & possessione. Postea tamen & invalescente Romanorum luxu aliter obtinuit. Plinium videto & alios. *Pontan.*

2. *Cui commendaretur anuli pretiositas*] Vetus idem, *otiositas*. Idem.

3. *Vnde*

Scis, inquit, Disari, præter hunc vestitum qui me tegit, nihil me in omni censu aliud habere. 3 unde nec servus mihi est, nec ut sit opto: sed omnem usum, qui vivo ministrandus est, ego mihimet subministro. Nuper ergo, cum in Hostiensi oppido morarer, sordidatum pallium meum in mari diutule lavi; & super litus sole siccavi: nihiloque minus eædem in ipso post ablutionem maculæ sordium visebantur. cumque me res ista stupefaceret: assistens forte nauta, Quin potius, ait, in fluvio ablue pallium tuum, si vis emaculatum? parui ut verum probarem; & aqua dulci ablutum atque siccatum vidi splendori suo redditum: & ex illo causam requiro, cur magis dulcis quam salsa aqua idonea sit sordibus abluendis. Jamdudum, Disarius inquit, hæc quæstio ab Aristotele & proposita est & soluta. ait enim aquam marinam multo spissiorem esse quam est dulcis: immo illam esse fæculentam, dulcem vero puram atque subtilem. hinc facilius, ait, vel imperitos nandi mare sustinet: cum fluvialis aqua quasi infirma & nullo adjumento fulta mox cedat, & in imum pondera accepta transmittat. ergo aquam dulcem dixit quasi natura levem celerius immergere in ea quæ abluenda sunt; & dum siccatur, secum sordium maculas abstrahere: marinam vero quasi crassiorem nec facile penetrare purgando propter densitatem sui, & dum vix siccatur non multum sordium secum trahere. cumque Horus his assentiri videretur: Eustathius ait; Ne decipias, quæso, credulum, qui se quæstionemque suam commisit fidei tuæ. Aristoteles enim, ut nonnulla alia, magis acute quam vere ista disseruit. adeo autem aquæ densitas non nocet abluendis; ut sæpe qui aliquas species purgatas volunt, ne sola aqua vel dulci tardius hoc efficiant, admisceant illi cinerem, vel si defuerit, terrenum pulverem; ut crassior facta celerius possit abluere. nihil ergo impedit marinæ aquæ densitas. sed nec

ideo

3. *Unde nec servus mihi est*] Catullus, *Furi, cui neque servus est neque arca.* Idem. [illegible]

Bulvas

ideo quia salsa est minus abluit. salsitas enim findere & velut aperire solet meatus: ideo magis elicere debuit abluenda. sed hæc una causa est cur aqua marina non sit ablutioni apta, quia pinguis est; sicut & ipse Aristoteles sæpe testatus est; & sales docent, quibus inesse quiddam pingue nullus ignorat. est & hoc indicium pinguis aquæ marinæ, quod, cum inspergitur flammæ, non tam exstinguit quam pariter accenditur aquæ pinguedine alimoniam igni subministrante. postremo, Homerum sequamur, qui solus fuit naturæ conscius. facit enim Nausicaam Alcinoi filiam abluentem vestes, cum super mare esset, non in mari sed fluvio. idem locus Homeri docet nos marinæ aquæ quiddam inesse pingue permistum. Ulysses enim cum jamdudum mare evasisset, & staret siccato corpore, ait ad Nausicaæ famulas:

Αμφίπολοι στῆθ' οὕτω ἀπόπροθεν, ὄφρ' ἐγὼ αὐτὸς
Αλμην ὤμοισιν ἀπολούσομαι.

post hoc cum descendisset in fluvium,

Εκ κεφαλῆς ἔσμηχεν ἁλὸς χνόον.

divinus enim vates, qui in omni re naturam secutus est, expressit quod fieri solet; ut, qui ascendunt de mari si in sole steterint, aqua quidem celeriter sole siccetur, maneat autem in corporis superficie veluti flos quidam, qui & in detergendo sentitur. & hæc est aquæ marinæ pinguedo, quæ sola impedit ablutionem.

CAP. XIV.

Simulacra cur sub aquis majora esse videantur quam revera sint. Tum in universum quomodo visio fiat: an susceptione simulacrorum quæ à rebus in oculos promanant, an potius emißione radiorum ex ipsis oculis.

ET, quia à ceteris expeditus mihi te paulisper indulges, modo autem nobis de aqua sermo fuit: quæro cur in aqua simulachra majora veris videntur? quod genus apud

popinatores pleraque ſcitamentorum cernimus propoſita, ampliora ſpecie quam corpore. quippe videmus in doliolis vitreis aquæ plenis & ova globis majoribus & jecuſcula fibris tumidioribus & bulvas ſpiris ingentibus: & omnino ipſum videre, qua nobis ratione conſtat? quia ſolent de hoc nonnulli nec vera nec veriſimilia ſentire. Et Diſarius, Aqua, inquit, denſior eſt aëris tenuitate; ideo eam cunctatior viſus penetrat. cujus offenſa repercuſſa videndi acies ſcinditur, & in ſe recurrit. ſciſſa dum redit; jam non directo ictu ſed undique verſum incurrit liniamenta ſimulachri: & ſic fit ut videatur imago archetypo ſuo grandior. nam & ſolis orbis matutinus ſolito nobis major apparet: quia interjacet inter nos & ipſum aër adhuc de nocte roſcidus: & grandeſcit imago ejus tamquam in aquæ ſpeculo viſatur. ipſam vero videndi naturam non inſubide introſpexit Epicurus: cujus in hoc non eſt ut æſtimo improbanda ſententia, adſtipulante præcipue Democrito. quia ſicut in ceteris ita & in hoc paria ſenſerunt. Ergo cenſet Epicurus [2] ab omnibus corporibus jugi fluore quæpiam ſimulachra manare; nec unquam tantulam moram intervenire, quin ultro ferantur inani figura cohærentes corporum exuviæ, quarum receptacula in noſtris oculis ſunt: & ideo ad deputatam ſibi à natura ſedem proprii ſenſus recurrunt. hæc ſunt quæ vir ille commemorat. quibus ſi occurris obvius, exſpecto quid referas.

ad

BVlvas ſpiris ingentibus] Corrigitur in margine vu vas. Vide ſupra ad cap. 14. lib 2 *Pontan.*

2. *Ab omnibus corporibus jugi fluor*] Admonet me hic locus loci Velleiani, cui quis non ſymbolam ſuam contulit pag. 56. editionis poſtremæ, *Nuſquam erat Pompeius corpore, adhuc ubique Iubæ nomine?* Vexatur, inquam is, vexaturque à Criticis & invicem eos vexat. Conjecturas has reperio: *adhuc ubique ibat nomine*, item *vivebat nomine*; item, *ubi ubique nomine*. Titii antagoniſtæ deleri turbantem vocem *Iubæ* placuit; quod & mihi perplaceat, niſi conſtanter adeo libri omnes ſuggererent. Quocirca, *Me quoque permixtum ducibus cognoſcite Achivis*; lego, *adhuc ubique jugi nomine*. Corruptela indoles manifeſta eſt, & aliam ſimilem in eodem Velleio, ſed rei majoris & quæ ad hiſtoriæ ſeriem faciebat, probavimus olim elegantiſſimo & publici rei literariæ boni meique amantiſſimo viro Martino Lydio. Sed nunc prætерfugimus, occaſioni reſervaturi & tempori. *Idem.*

3. Cum

ad hæc renidens Eustathius, In propatulo est, inquit, quod decepit Epicurum. à vero enim lapsus est aliorum quatuor sensuum secutus exemplum: quia in audiendo, gustando & odorando atque tangendo nihil è nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus quod sensum sui moveat. quippe & vox ad aures ultro venit, & auræ in nares influunt; & palato ingeritur quod gignat saporem; & corpori nostro applicantur tactu sentienda. hinc putavit & ex oculis nostris nihil foras proficisci; sed imagines rerum in oculos ultro meare. cujus opinioni repugnat, quod in speculis imago adversa contemplatorem suum respicit: cum debeat, siquidem à nobis orta recto meatu proficiscitur, posteram sui partem cum discedit ostendere, ut læva lævam, dextera dexteram respiciat. nam & histrio personam sibi detractam ex ea parte videt, qua induit; scilicet non faciem sed posteriorem cavernam. deinde interrogare hunc virum vellem, an tunc imagines è rebus avolant, cum est qui velit videre: an & cum nullus aspicit emicant undique simulachra. nam si quod primum dixi teneat, quæro cujus imperio simulachra præsto sint intuenti, & quotiens quis voluerit ora convertere, totiens se & illa convertant? sin secundo inhæreat, ut dicat perpetuo fluore rerum omnium manare simulachra: quæro quamdiu cohærentia permanent nullo coagulo juncta ad permanendum? aut si manere dederimus, quemadmodum aliquem retinebunt colorem: cujus natura cum sit incorporea, tamen numquam potest esse sine corpore? dein quis potest in animum inducere simulatque oculos verteris incurrere imagines cœli, maris, litoris, prati, navium, pecudum, & innumerabilium præterea rerum quas uno oculorum jactu videmus; cum sit pupula quæ visu pollet oppido parva? & quonam modo totus exercitus visitur? an de singulis militibus profecta simulachra se congerunt, atque ita collecta tot milia penetrant oculos intuentis? Sed quid laboramus opinionem sic inanem verbis verberare, cum ipsa

rei vanitas se refellat? constat autem visum nobis hac provenire ratione. Geminum lumen è pupula, quacunque eam verteris, directa linea emicat. id oculorum domesticum profluvium, si repererit in circumfuso nobis aëre lucem, per eam directim pergit, quamdiu corpus offendat: & si faciem verteris ut circumspicias, utrobique acies videndi directa procedit. ipse autem jactus, quem diximus de nostris oculis emicare, incipiens à tenui radice in summa fit latior: sicut radii à pictore finguntur. ideo per minutissimum foramen contemplans oculus videt cœli profunditatem. Ergo tria ista nobis necessaria sunt ad effectum videndi; lumen quod de nobis emittimus, & ut aër qui interjacet lucidus sit, & corpus quo offenso desinat intentio. quæ, si diutius pergat, rectam intentionem lassata non obtinet; sed scissa in dexteram lævamque diffunditur. hinc est quod ubicunque terrarum steteris videris tibi quandam cœli conclusiosionem videre; & hoc est quod *horizontem* veteres vocaverunt. quorum indago fideliter deprehendit directam ab oculis aciem per planum contra aspicientibus non pergere ultra centumoctoginta stadia, & inde jam recurvari. *per planum*, ideo adjeci, quia altitudines longissime aspicimus. quippe qui & cœlum videmus. Ergo in omni horizontis orbe ipse qui intuetur centrum est. & quia diximus quantum à centro acies usque ad partem orbis extenditur: sine dubio in horizonte διάμετρος orbis trecentorum sexaginta stadiorum est: &, si ulterius qui intuetur accesserit seu retrorsum recesserit, similem circa se orbem videbit. Sicut igitur diximus cum lumen quod pergit è nobis per aëris lucem in corpus inciderit, impletur officium videndi: sed ut possit res visa cognosci, renuntiat visam speciem rationi sensus oculorum; & illam advocata memoria recognoscit. Ergo videre oculorum est, judicare rationis, memoriæ meminisse. quia trinum est officium, quod visum complet ad dignoscendam figuram, sensus, ratio, memoria. sensus rem
visam

visam rationi refundit. illa quid visum sit recordatur. adeo autem in tuendo necessarium est rationis officium, ut sæpe in uno videndi sensu etiam alium sensum memoria suggerente ratio deprehendat. nam, si ignis appareat, scit eum & ante tactum ratio calere. si nix sit illa quæ visa est; intelligit in ipsa ratio etiam tactus rigorem. hac cessante visus inefficax est: adeo ut quod remus in aqua fractus videtur, vel quod turris eminus visa 3 cum sit angulosa rotunda existimatur, faciat rationis negligentia: quæ, si se intenderit, agnoscit in turre angulos & in remo integritatem; & omnia illa discernit, quæ Academicis damnandorum sensuum occasionem dederunt: cum sensus unus inter certissimas res habendus sit, comitante ratione; cui nonnunquam ad discernendam speciem non sufficit sensus unus. nam si eminus pomi, quod malum dicitur, figura visatur; non omnimodo id malum est. potuit enim ex aliqua materia fingi mali similitudo. advocandus est igitur sensus alter, ut odor judicet. sed potuit inter congeriem malorum positum auram odoris ipsius concepisse. hic tactus consulendus est, qui potest de pondere judicare. sed metus est ne & ipse fallatur, si fallax opifex materiam quæ pomi pondus imitaretur elegit. confugiendum est igitur ad saporem. qui si formæ consentiat; malum esse nulla dubitatio est. Sic probatur efficaciam sensuum de ratione pendere. ideo deus opifex omnes sensus in capite, id est, circa sedem rationis, locavit.

3. *Cum sit angulosa rotunda existimatur, faciat rationis negligentia*] Pulchre Petronius & apposite:

Fallunt nos oculi, vagique sensus
Oppressa ratione mentiuntur.
Nam turris, prope quæ quadrata surgit,
Attritis procul angulis rotatur. Idem.

CAP. XV.

Satin' recte scriptum sit à Platone, cibum per stomachum trahi: potum vero per arteriam quæ τραχεῖα dicitur, fibris pulmonis illabi.

HIs dictis, favor ab omnibus exortus est admirantibus dictorum soliditatem, adeo ut attestari vel ipsum Euangelum non pigeret. Disarius deinde subjecit: [1] Isti plausus sunt, qui provocant philosophiam ad vindicandos sibi de aliena arte tractatus, unde sæpe manifestos occurrit errores. ut Plato vester, dum nec anatomica quæ medicinæ propria est abstinet, risum de se posteris tradidit. dixit enim divisas esse vias devorandis cibatui & potui; & [2] cibum quidem per stomachum trahi, potum vero per arteriam quæ trachia dicitur fibris pulmonis allabi. quod tantum virum vel æstimasse vel in libros retulisse mirandum est, vel potius dolendum. unde Erasistratus medicorum veterum nobilissimus in eum jure invectus est, dicens retulisse illum longe diversa quam ratio deprehendit. duas enim esse fistulas instar canalium, easque ab oris faucibus proficisci deorsum; & per earum alteram induci delabique in stomachum esculen-

ta

ISti plausus sunt] Arbiter, *Damus omnes plausum à familia cepium.* Unde emaculandus obiter Epistolarum libro septimo Plinius junior:

Quum libros Galli legerem, quibus ille parenti
Plausus de Cicerone daret, palmamque decusque.

Nam vulgo est, *ausus de Cicerone dare.* & corrigitur alias ex veteri, uti intelligo, libro, *daret.* Sed liber ille firmaverit solum quod divinavimus alioqui frigida lectione Quid enim esset *ausus daret de Cicerone*? Suetonius in Nerone cap. 20: *Undique elegit,* qui *plausuum genera condiscerent.* Quo spectat & illud Ovidii de Arte: *In medio plausu, plausus tunc arte carebat.* Pontan.

2. *Dixit* (Plato) *cibum quidem per stomachum trahi; potum vero per arteriam, quæ trachia dicitur, fibris pulmonis allabi.*] Ostendere nititur in ea hæresi Platonem non fuisse, Galenus lib. περὶ τῶν καθ' Ἱπποκράτην καὶ Πλάτωνα δογμάτων η. Hippocrates vero ipse quid de re ea tota senserit operæpretium existimo adnotasse. Ait in libri περὶ νούσων: Τοῖσιν γὰρ δοκέουσιν ἀνθρώποις τὸ ποτὸν ἐς τὸν πλεύμονα φέρεσθαι, ἐναντιώσομαι: *Iis itaque qui potum per pulmones ferri censent ego adversabor.* Id.

3. Cùm

ta omnia & poculenta, ex eoque ferri in ventriculum, quod Græce appellatur ἡ κάτω κοιλία, atque illic subigi digerique; ac deinde aridiora ex his retrimenta in alvum convenire, quod Græce κῶλον dicitur; humidiora autem per renes in vesicam trahi, & per alteram de duabus superioribus fistulam, quæ Græce appellatur τραχεῖα ἀρτηρία, spiritum à summo ore in pulmonem, atque inde rursum in os & in nares, commeare; perque eandem vocis fieri meatum: ac ne potus cibusve aridior, quem oporteret in stomachum ire, procideret ex ore labereturque in eam fistulam per quam spiritus reciprocatur, ex eaque offensione intercluderetur animæ via, impositam esse arte quadam & ope naturæ ἐπιγλωττίδα, quasi claustrum mutuum utriusque fistulæ, quæ sibi sunt cohærentes: eamque ἐπιγλωττίδα inter edendũ bibendumq; operire ac protegere τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν, ne quid ex esca potuve incideret in illud quasi æstuantis animæ iter; ac propterea nihil humoris influere in pulmonem ore ipso arteriæ communito. hæc Erasistratus. cui, ut æstimo, vera ratio consentit. cum enim cibus non squalidus siccitate sed humoris temperie mollis ventri inferendus sit: necesse est eandem viam ambobus patere; ut cibus potu temperatus per stomachum in ventrem condatur: nec aliter natura componeret nisi quod salutare esset animali. Deinde, cum pulmo & solidus & levigatus sit, si quid spissum in ipsum deciderit, quemadmodum penetrari aut transmitti potest ad locum digestionis; cum constet si quando casu aliquid paulo densius in pulmonem violentia spiritus trahente deciderit, mox nasci tussim nimis asperam, & alias quassationes usque ad vexationem salutis? si autem naturalis via potum in pulmonem traheret. 3 cum polenta bibuntur,

3. *Cùm polenta bibuntur*] Ita scripta & Stephani editionis lectio, quam reliquimus. Aliæ editiones, *corpulenta*. *Polenta* hoc genere aut forma alibi non reperio. Apulejus usurpavit vulgariter. Locum, quia ab hoc non admodum abit, ascribam ut corrigatur, statim sub initium libr. primi Miles. Sermonis:

buntur, vel cum hauritur potus admixtis granis ſeu ex re aliqua denſiore, quid his ſumptis pulmo pateretur? unde ἐπιγλωττὶς à natura proviſa eſt; quæ, cum cibus ſumitur, operimento ſit arteriæ, ne quid per ipſam in pulmonem ſpiritu paſſim trahente labatur. ſicut, & cum ſermo emittendus eſt, inclinatur ad operiendam ſtomachi viam, ut ἀρτηρίαν voci patere permittat. Eſt & hoc de experientia notum quod qui ſenſim trahunt potum ventres habent humectiores, humore qui paulatim ſumptus eſt diutius permanente. ſi quis vero avidius hauſerit, humor eodem impetu quo trahitur præterit in veſicam; & ſicciori cibo provenit tarda digeſtio. hæc autem differentia non naſceretur, ſi à principio cibi & potus diviſi eſſent meatus. Quod autem Alcæus poëta dixit & vulgo canitur;

Οἴνῳ πνεύμονα τέγγε,
⁴ Τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται,

ideo

Ego denique veſperna, dum polentæ caſeatæ offulam grandiorem in convivas æmulus contruncare geſtio, mollitie cibi glutinoſi faucibus inhærentis, & ima gula ſpiritus detinentis, minimo minus interii.

Ita quidem editiones recentiores. In antiquis auctius legitur, ut etiam in Beroaldina Venetiis cuſa. Nam habent: *Ego denique veſperna, dum polentæ caſeatæ modico ſecurius*, item *mordico ſecurius*. De utroque varie commentatur idem Beroaldus. Ego conabar :- *dum polentæ caſeatæ immordico ſecurius, offulamque grandiorem*. Ita certe rite decurret oratio; imo vix alias cohærebit ſolide. Cauſa enim offenſionis ſecuritas fuit ingluttiendi. Introduxit autem erroris hanc primam labem particulæ *q;* in lectione *offulam* à proxima abſorptio. Hoc quam ſæpe turbaverit in optimis ſcriptoribus alii abunde monuerunt. Ego ſub unico inſuper & claro oſtendam exemplo, ac deſinam. Exſtat in Culice Virgiliano pag. 4.

Illi dulcis adeſt requies, & pura voluptas
Libera ſimplicibus curis.

Et vidit tamen accuratus ille & nuperus editor mendo obſideri poſtrema iſta verba, *Libera ſimplicibus curis*. Nam quomodo, *ſimplicibus curis*, cum liquido graves ſententia depoſcat moleſtaſque? Quare quod tunc concinnatum non eſt ipſe poſtliminio expediam; ſcioque pictum Poetæ, *Liberaque implicibus curis*, eleganti nec obvia cuivis voce. [Et dixit haud abſimiliter Martialis lib. 3. *Ambulator liber acribus curis*. Ubi idem valet *acribus curis*, quod hic *implicibus curis*. *Implices* autem dictæ ab *implicãdo* ut *duplices* à *duplicãdo*. Id.

4. Τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται] Videtur legiſſe Agellius, ἄκρον, quomodo quoque noſter Vetus. Et quæ præcedunt; *Alcæus poëta dixit & vulgo canitur*, Οἴνῳ πνεύμονα τέγγε, vinoſum eum arguant, niſi ſcriberet inſuper Athenæus lib. 10. c. 9. περὶ Ἀλκαίου

δὲ

ideo dictum est, quia pulmo revera gaudet humore, sed trahit quantum sibi æstimat necessarium. Vides satius fuisse philosophorum omnium principi alienis abstinere, quam minus nota proferre. ad hæc Eustathius paulo commotior, Non minus te, inquit, Disari, philosophis quam medicis inserebam. sed modo videris mihi rem consensu generis humani decantatam & creditam oblivioni dare; philosophiam artem esse artium & disciplinam disciplinarum. & nunc in ipsam invehitur paricidali ausu medicina: cum philosophia illic se habeatur augustior, ubi de rationali parte, id est de incorporeis disputat; & illic inclinetur, ubi de physica, quod est de divinis corporibus vel cœli vel siderum, tractat. medicina autem physicæ partis extrema fæx est, cui ratio est cum testeis terrenisq; corporibus. sed quid rationem nominavi, cum magis apud ipsam regnet conjectura quam ratio? quæ ergo conjicit de carne lutulenta, audet inequitare philosophiæ de incorporeis & vere divinis certa ratione tractanti. Sed ne videatur communis ista defensio tractatum vitare pulmonis: accipe causas quas Platonica majestas secuta est. ἐπιγλωττὶς quam memoras inventum naturæ est ad tegendas detegendasque certa alternatione vias cibatus & potus; ut illum stomacho transmittat, hunc pulmo suscipiat. propterea tot meatibus distinctus est & interpatet rimis, non ut spiritus egressiones habeat, cui exhalatio occulta sufficeret; sed ut per eos, si quid cibatus in pulmonem deciderit, succus ejus mox migret in sedem digestionis. deinde ἀρτηρία si quo casu scissa fuerit, potus non devoratur, sed quasi fisso meatu suo rejectatur foras incolumi stomacho. quod non contingeret nisi ἀρτηρία via esset humoris. Sed & hoc in propatulo est; quia 5 quibus æger est pulmo accen-

δὲ ὁ μελοποιός, καὶ Ἀριστοφάνης ὁ κωμῳδοποιὸς μεθύοντες ἔγραφον τὰ ποιήματα. Idem.

5. *Quibus æger est pulmo accenduntur in maximam sitim*] *Aliamque famem cum pulmo falerno Arderet.* Juvenal. Sat. 6. Hinc eleganter Tertullianus adversus Psych. *Deus tibi venter est, & pulmo templum, & aqualiculus altare.*

accenduntur in maximam sitim. quod non eveniret nisi esset pulmo receptaculum potus. Hoc quoque intuere; quod animalia quibus pulmo non est, potum nesciunt. natura enim nihil superfluum, sed membra singula ad aliquod vivendi ministerium fecit; quod cum deest; usus ejus non desideratur. Vel hoc cogita; quia si stomachus cibum potumque susciperet, superfluus foret vesicæ usus. poterat enim utriusque rei stomachus retrimenta intestino tradere, cui nunc solius cibi tradit: nec opus esset diversis meatibus quibus singula traderentur, sed unus utrique sufficeret ab eadem statione transmisso. modo autem seorsum vesica, & intestinum seorsum saluti servit: quia illi stomachus tradit, pulmo vesicæ. Nec hoc prætereundum est, quod in urina, quæ est retrimentum potus, nullum cibi vestigium reperitur, sed nec aliqua qualitate illorum retrimentorum vel coloris vel odoris inficitur. quod si in ventre simul fuissent; aliqua illarum sordium qualitas inficeretur. nam postremo lapides, qui de potu in vesica nascuntur, cur numquam in ventre coalescunt, cum non nisi ex potu fiant & nasci in ventre quoque debuerint, si venter esset receptaculum potus? In pulmonem defluere potum nec poëtæ nobiles ignorant. ait enim Eupolis in fabula, quæ inscribitur Colaces: Πίνειν γὰρ ὁ Πρωταγόρας ἐκέλευεν, ἵνα πρὸ τοῦ κυνὸς τὸν πνεύμον' ἔκλυτον φορῇ & Eratosthenes testatur idem.

Καὶ βαθὺν ἀκρήτῳ πνεύμονα τεγγόμενος.

Euripides vero hujus rei manifestissimus astipulator est:

Οἶνος περάσας πνεύμονος διαῤῥοάς.

Cum igitur & ratio corporeæ fabricæ, & testium nobilis auctoritas astipuletur Platoni: nonne quisquis contra sentit insanit?

CAP.

CAP. XVI.

Ovumne prius fuerit an gallina.

INter hæc Euangelus gloriæ Græcorum invidens & illudens: Faceſſant, ait, hæc quæ inter vos in oſtentationem loquacitatis agitantur. quin potius, ſi quid callet veſtra ſapientia, ſcire ex vobis volo ovumne prius exſtiterit an gallina? Irridere te putas, Diſarius ait; & tamen quæſtio quam moviſti, & inquiſitu & ſcitu digna eſt. cur enim tibi de rei utilitate comparans conſuluiſti, utrum prius gallina ex ovo an ovum ex gallina cœperit. * * * ſed hoc ita ſeriis inſerendum eſt, ut de eo debeat vel anxie diſputari. & proferam quæ in utramque partem mihi dicenda ſubvenient, relicturus tibi utrum eorum verius malis videri. Si concedimus omnia quæ ſunt aliquando cœpiſſe: ovum prius à natura factum jure æſtimabitur. ſemper enim quod incipit imperfectum adhuc & informe eſt, & ad perfectionem ſui per procedentis artis & temporis additamenta formatur. ergo natura fabricans avem ab informi rudimento cœpit, & ovum, in quo necdum eſt ſpecies animalis, effecit. ex hoc perfectæ avis ſpecies exſtitit procedente paulatim maturitatis effectu. deinde, quicquid à natura variis ornatibus comptum eſt, ſine dubio cœpit à ſimplici; & ita contextionis acceſſione variatum eſt. ergo ovum viſu ſimplex & undique verſum pari ſpecie creatum eſt: & ex illo varietas ornatuum quibus conſtat avis ſpecies abſoluta eſt. nam ſicut elementa prius exſtiterunt; ita & reliqua corpora de commixtione eorum creata ſunt: ita rationes ſeminales quæ in ovo ſunt, ſi venialis erit iſta tranſlatio, velut quædam gallinę elementa credēda ſunt. nec importune elementis de quibus ſunt omnia ovum comparaverim. in omni enim genere animantiū, quæ ex coïtione naſcuntur, invenies ovum aliquorum eſſe principium inſtar elementi. aut enim gradiuntur animan-

animantia, aut serpunt, aut nando volandove vivunt. in gradientibus lacertæ & similia ex ovis creantur. quæ serpunt ovi nascuntur exordio. volantia universa de ovis prodeunt; excepto uno quod incertæ naturæ est. nam vespertilio volat quidem pellitis alis, sed inter volantia non habendus est; quia quatuor pedibus graditur formatosque pullos parit & nutrit lacte quos generat. nantia pœne omnia de ovis oriuntur generis sui; crocodilus vero etiam de testeis, qualia sunt volantium. &, ne videar plus nimio extulisse ovum elementi vocabulo, consule initiatos sacris Liberi patris; [1] in quibus hac veneratione ovum colitur, ut ex forma tereti ac pene sphærali atque undique versum clausa & includente intra se vitam, mundi simulachrum vocetur. mundum autem consensu omnium constat universitatis esse principium. Prodeat qui priorem vult esse gallinam; & in hæc verba tentet quod defendit asserere. Ovum rei cujus est nec initium nec finis est. nam initium est semen, finis avis ipsa formata. ovum vero digestio est seminis. Cum ergo semen animalis sit, & ovum seminis: ovum ante animal esse non potuit; sicut non potest digestio cibi fieri antequam sit qui edit. & tale est dicere ovum ante gallinam factum; ac si quis dicat matricem ante mulierem factam. &, qui interrogat quemadmodum gallina sine ovo esse potuit, similis est interroganti quonam pacto homines facti sint ante pudenda; de quibus homines procreantur. unde sicut nemo recte dicet hominem seminis esse sed semen hominis; ita nec ovi gallinam sed ovum esse gallinæ. deinde si concedamus, ut ab adversa parte dictum est, hæc quæ sunt

ex

IN *quibus hac veneratione ovum colitur, ut ex forma tereti ac pæne sphærali*] Plutarchus in Symposiacis: ὅθεν οὐκ ἀπὸ τρόπου τοῖς περὶ τὸν Διόνυσον ὀργιασμοῖς, ὡς μίμημα τοῦ τὰ πάντα γεννῶντος καὶ περιέχοντος ἐν ἑαυτῷ, συγκαθοσιοῦται τὸ ᾠόν. *Quare non abs re in Bacchi orgiis ovum sacratum est, veluti simulachrum mundi e quo cuncta nata sunt, cujusque complexu cunctæ continentur.* Vide quæ super hoc annotavit uberius Hadrianus Iunius libro Animadversorum 4. cap. 4. *Pontan.*

2. Qui

ex tempore aliquod ſumpſiſſe principium: natura primum ſingula animalia perfecta formavit; deinde perpetuam legem dedit ut continuaretur procreatione ſucceſſio. perfecta autem in exordio fieri potuiſſe teſtimonio ſunt nunc quoque non pauca animantia, quæ de terra & imbre perfecta naſcuntur: ut in Ægypto mures, & aliis in locis ranæ, ſerpenteſque, & ſimilia. ova autem numquam de terra ſunt procreata; quia in illis nulla perfectio eſt. natura vero perfecta format, & de perfectis iſta procedunt, ut de integritate partes. nam, ut concedam ova avium eſſe ſeminaria; videamus quod de ſemine ipſa philoſophorum definitio teſtatur. quæ ita ſancit; Semen generatio eſt ad ejus ex quo eſt ſimilitudinem pergens. non poteſt autem ad ſimilitudinem pergi rei quæ necdum eſt: ſicut nec ſemen ex eo quod adhuc non ſubſiſtit emanat. ergo in primo rerum ortu intelligamus cum ceteris animantibus quæ ſolo ſemine naſcuntur, de quibus non ambigitur quin prius fuerint quam ſemen ſuum, aves quoque opifice natura exſtitiſſe perfectas. &, quia vis generandi inſerta ſit ſingulis, ab his jam procedere naſcendi modis, quos pro diverſitate animantium natura variavit. Habes Euangele utrubique quod teneas: & diſſimulata pauliſper irriſione tecum delibera quid ſequaris. & Euangelus: Quia & ex jocis ſeria facit violentia loquendi: hoc mihi abſolvatis volo, cujus diu me exercuit vera deliberatio. Nuper enim mihi de Tiburti agro meo exhibiti ſunt apri, quos obtulit ſilva venantibus. &, quia diutule continuata venatio eſt, perlati ſunt alii interdiu, noctu alii. quos perduxit dies, integra carnis incolumitate durarunt: qui vero per noctem lunari plenitudine lucente portati ſunt, putruerunt. quod ubi ſcitum eſt: qui ſequenti nocte deferebant infixo cuicumque parti corporis acuto æneo apros carne integra pertulerunt. quæro igitur, cur noxam quam pecudibus occiſis ſolis radii non dederunt lunare lumen effecit? Facilis eſt, Diſarius inquit, & ſimplex iſta reſponſio. nullius enim rei fit aliquando

putredo

putredo nisi calor humorque convenerint. pecudum autem putredo nihil aliud est nisi cum defluxio quædam latens soliditatem carnis in humorem resolvit. calor autem, si temperatus sit & modicus, nutrit humores: si nimius; exsiccat & habitudinem carnis extenuat. Ergo de corporibus enectis sol ut majoris caloris haurit humorem: lunare lumen, in quo est non manifestus calor sed occultus tepor, magis diffundit humecta, & inde provenit injecto tepore & aucto humore putredo. His dictis Euangelus Eustathium intuens, Si rationi dictæ assentiris, ait, annuas oportet; aut si est quod moveat, proferre non pigeat: quia vis vestri sermonis obtinuit ne invita aure vos audiam. Omnia, inquit Eustathius, à Disario & luculente & ex vero dicta sunt. sed illud pressius intuendum est utrum mensura caloris sit causa putredinis, ut ex majore calore non fieri & ex minore ac temperato provenire dicatur. Solis enim calor, qui nimium fervet quando annus in æstate est, & hieme tepescit, putrefacit carnes æstate non hieme. ergo nec luna propter summissiorem calorem diffundit humores. sed nescio quæ proprietas, quam Græci ἰδίωμα vocant, & quędam natura inest lumini, quod de ea defluit; quæ humectet corpora & velut occulto rore madefaciat: cui admistus calor ipse lunaris putrefacit carnem, cui diutule fuerit infusus. neque enim omnis calor unius est qualitatis, ut hoc solo à se differat si major minorve sit. sed esse in igne diversissimas qualitates nullam secum habentes societatem rebus manifestis probatur. Aurifices ad formandum aurum nullo nisi de paleis utuntur igne: quia ceteri ad producendam hanc materiam inhabiles habentur. medici in remediis concoquendis magis de sarmentis quam ex alio ligno ignem requirunt. [2] qui vitro solvendo firman-doque

2. *Qui vitro solvendo firmandoque curant*] Scriptus videbatur referre, *nitro:* sed falso. Firmatur enim lectio illa calculo Plutarchi Sympos. lib. 3. Quæstione 10. ubi est, πρὸς δὲ τὴν ὕαλον μάλαξιν καὶ τύπωσιν, unde firmiter in Aurelio etiam refingo, *solvendo firmandoque.* μάλαξις enim ea καὶ τύπω-

doque curant, de arbore cui myricæ nomen eſt igni ſuo eſcam miniſtrant. calor de lignis oleæ, cum ſit corporibus ſalutaris, perniciosus eſt balneis, & ad diſſolvendas juncturas marmorum efficaciter noxius. non eſt ergo mirum ſi ratione proprietatis quæ ſingulis ineſt, calor ſolis areſacit, lunaris humectat. 3 hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt cum ſub luna prætereunt; ne plenos per ætatem

ris emollitio formatioque vitri fit, non *firmatio*. Idem.

3. *Hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt*] Locus quem non temere aut leviter tranſvolem. Quæ enim gratia aut notatio verborum, *nutrices pueros alentes*? Nam infantes innuere vult qui lacte adhuc & manu veluti aliena nutriuntur. Ad quod liquido ducit & juvat vetus ſive ſcripta lectio, quæ habebat, *pallentes*, nec dubitabis germaniſſimum verum eſſe: *pueros paſcentes*. Iſidorus, *paſcere, natos cibo ſaginare*. Loquendi autem mos ex priſca elegantia eſt; nec abludit hoc Vergilianum: *ſponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos*. Sed Macrobius iſtud ſuum de Petronio, ſi rectum judicium meum eſt, adumbraverat pag. 3. editionis poſtremæ; ubi vulgatur:

Et eloquentiam, qua nihil eſſe majus confitentur, pueris induunt adhuc naſcentibus.

Nam omnino imbibi exaratum Arbitro: *pueris induunt adhuc paſcentibus*. *Naſcentibus* enim enormis eſſet figura ac oppido intempeſtiva; quod aliis quoque viſum. Deinde literæ *p* facilem & crebrum eſſe deflexum in *n* annotavi aliquot locis in Veterum ſcriptis. Duo jam adducere non pigebat; ut, quod dico penitus ſtabiliatur. Martialis lib. 3. Epigr. 25. in pigros nautas, *Ceſſatis pueri nihilque noſtis*. Fallor enim aut ſcribendum, *nihilque poſtis*. *Poſtis* pro *poteſtis*, ut *biſtis*, *terſtis* pro *bibiſtis*, *terſiſtis*, & ſimilia veteribus & potiſſimum poëtis crebra. Præluxit ad hanc correctionem Cl. Lipſius. Ille, inquam, qui hodie Belgio ſuo, imo Europæ univerſæ doctrina, virtute prælucet. Conjecerat tamen ipſe, *nihilque moſtis*, animo meo minus convenienter præmiſſæ & ſubſequis vocibus: *movetis* enim ex poſcunt non *moviſtis*. Scriptum continenter *Ceſſatis, figitis, luditis*. Apte itaque conſonat his, *poteſtis*, quod & ſenſu iſto eleganitiſſime frequentari, clarum. Ipſe alibi Martialis,

Poſſum nil ego ſobrius, bibenti
Succurrunt mihi quindecim poëtæ.

Plautus quoque non invenuſte uſurpavit: *Non hic ut poſſit, edit; ſed poſſe cupit, ut edat*. Alterum deinde quod innuo, in Pervigilio Veneris eſt, & ita editur:

Vere concordant amores, vere nubent alites.

Emendant, *nubunt*. At ſcripſit quiſquis ille ſcriptor, *vere pubent alites*; idque valet quod dicitur vulgo, *vernant*. Plautus, *Dum aviculæ vernant*. Et Arbiter, *vernanteſque comas triſtis abegit hiems*. Sententiam vero hanc eſſe adſtruit quoque quod ſequitur: *Et nemus comam reſolvit de maritis imbribus*. Totum ita expreſſit Naſo:

Prataque pubeſcunt variorum flore colorum,
Indociliique loquax gutture vernat avis.

Sed ut ad prius & rem redeam, quomodo itaque *pueros paſcentes* dicebant veteres, ſic quoque *inuberes* & *ſububeres* dixerunt. Gloſſæ. *ſububeres*, ὑπομάζιοι. Et Gloſſæ Iſidori: *Sububeres*, *infantes qui adhuc ſunt ſub ubere*. Priorem vocem

ætatem naturalis humoris amplius lunare lumen humectet; & sicut ligna adhuc virore humida accepto calore curvantur, ita & illorum membra contorqueat humoris adjectio.

Hoc

vocem redonandam Catullo puro, ubi vulgatur, de Atty: *Ego mulier, ego adolescens, ego ephebus, ego puer.* Sic enim meliores libri. Pudenter tamen veritatis indagandæ ab illis dissentior. Nam dici certe aliquid hic possit de pubertate & adolescentia; utramque videlicet vocem eodem quasi spectare ac referri. Sed talia jam omitto. Lectio vetus; *Ego mulier.* Unde elementis & sententia plane manuducentibus eliciebam; *Ego inuber.* Et quis dubitabit ita fuisse rescribendum? Notetur dictio tota; litterula vix mutat. Innuit vero Poëta ætatem quæ uberum suctum jam primulum desuevit, &, ut Hippocrates ait ἀπογαλακτισθέντα. Græci ἀπογαλακτισθέντας appellabant, quomodo etiam infantes *exuberes* intellexit magnus Festi censor. Nec absimile valde est, quod Agellius, *ostreas inuberes* dixit, quæ senio Lunæ macrescunt; plenitudine enim illius & ubertate quodammodo pascuntur & increscunt. Et dum hic sum, unicum adhuc adferam ex eodem Catullo Coronidis veluti vicem. Exstat versu de Acme & Septimio:

Hoc ut dixit, Amor sinistra ut ante,
Dextram sternuit approbationem.

Corruptum arguit sententia. Nam hoc demum loco sternuit Amor *dextram approbationem* non *ante*. Quod etiam vir doctus admonuit; & obiter concinnabat hac forma: *Hoc ut dixit amans Amor sinistra.* Sed scripsit doctiss. poëtarum:

Hoc ut dixit, Amor sinistra amanti.

Vitii causa fuit quod *a* in alterum vicinius abierit ac remanserit *manti*, unde natum ineptum istud, *ut ante.* Quod quam pronum fuerit quis non videt? Recte vero jam sequitur infra, *Hoc ut dixit, Amor sinistra, ut ante.* Hæc dum scribo redit in memoriam parilis plane apud Plautum corruptio, quæ hactenus & turpiter occupavit. Ego non ultra permittam, tam bella præsertim occasione. Editur Menæchmis Scena, *Si voltis.*

M. 50. *Postquam ad nos renunciatum*
est, te & patrem esse mortuum,
Avos noster mutavit, quod tibi nomen
est, fecit mihi.

Quid ais Acci? Vide ne si hoc verum sit, comœdia ea tota probetur vana. Nam quid hanc operam sumpsisse fratrem scribis, quæritandi & omnes oras, quasi mare (ut ipse loqueris) insulas, circumeundi, si mortuum germanum rumor attulisset, non surreptum? Et adde quod in fabula hac omni de nuncio tali ne mu quidem. Quid multa? Falsitatis convincunt vel illa prologi tui verba:

Postquam Syracusas de ea re nuncius
redit,
Ad avom puerorum, puerum subductum alterum,
Patrem pueri Tarenti esse emortuum,
Immutat nomen avos huic gemino alteri.

Clare parentem emortuum inquit; puerum vero subductum. Quapropter similis, ut dixi, absorptio hic facta, nec elementi tantum sed vocabuli pleni. Scribo:

Postquam ad nos renunciatum est de te,
& patrem esse emortuum.

Hujus illiusque in Catullum conjecturæ Hafniæ olim arbitrum approbatoremque habuisse memini virum elegantissimum veterisque literaturæ diligentissimum Jonam Venusinum; cujus mihi multis de causis merito colenda memoria. Atque hæc digressio non inutilis, spero, fuerit. Certè constare jam putem Macrobio Petronioque suam, id est, genuinam germanam lectionem de *pueris pascentibus.* Et ne vel minima

pott-

Hoc quoque notum eſt ; quia ſi quis diu ſub luna ſomno ſe dederit ægre excitatur & proximus fit inſano, pondere preſſus humoris, qui in omne ejus corpus diffuſus atque diſperſus eſt proprietate lunari : quæ ut corpus infundat omnes ejus aperit & laxat meatus. hinc eſt quod Diana, quæ luna eſt, ἄρτιμις dicitur, quaſi ἀερότιμις hoc eſt aërem ſecans. Lucina à parturientibus invocatur; quia proprium ejus munus eſt diſtendere rimas corporis, & meatibus viam dare; quod eſt ad celerandos partus ſalutare. & hoc eſt, quod eleganter poëta Timotheus expreſſit;

Διὰ [4] λαμπρὸν πόλον ἄστρων
Διά τ' ὠκυτόκοιο σελάνας.

Nec minus circa inanima lunæ proprietas oſtenditur. nam ligna quæ luna vel jam plena vel adhuc creſcente dejecta ſunt, inepta fabricis ſunt, quaſi emollita per humoris conceptionem. & agricolis cura eſt frumenta de areis non niſi luna deficiente colligere, ut ſicca permaneant. contra quæ humecta deſideras luna creſcente conficies. tunc & arbores aptius ſeres, maxime cum illa eſt ſuper terram : quia ad incrementa ſtirpium neceſſarium eſt humoris alimentum.

porro ſuperſit ambigendi ſuſpicio; injecit, dum hæc iſta fabulamur, feliciſſimi ingenii adoleſcens Petrus Scriverius, Juvenalis illo loco Sat. 14.

Hæc monſtrant vetulæ pueris reptantibus aſſa.

Injecit, inquam, concipi in MSS. *pueris poſcentibus*, quomodo diſerte etiam in noſtro Scripto. Quocirca & illic *pueris paſcentibus* legendum, ne vel ipſi Pyrrhonii, Philoſophi qui de omnibus dubitare ſolebant, addubitent. *Pontan.*

Hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt] Emendaveram ex conjecturâ *p. ſillantes*, cùm v. Cl. Theodorus Canterus ſignificat mihi etiam ſe id feciſſe ex vetere libro. *Meurſ.*

Ne ſis neſcius, editionibus uſus ſum binis, unâ recenti Henr. Steph. anni cIↃ. IↃ. LXXXV. alterâ vetuſtâ Bononienſi anni cIↃ. IↃ. I. cum quâ hanc poſteriorem contuli. [Quum tamen Bononienſis iſta editio cum hac noſtra in capitum ſitu non conveniret, coactus fuit Typographus hac editione Notas quamplurimas transponere (adſcriptis paginarum numeris) ut cum noſtro textu ubique quadrarent; & Lectori nulla remora objiceretur.] Quod ſi placere tibi hunc laborem meum intellexero, proximâ fœturâ Arnobium cum Critico libello quingentis amplius locis emendatum dabo, ſi mihi vitam vitæ auctor. Vale, &, quiſquis es, æternitatem cogita. *Meurſ.*

4. *Λαμπρὸν*] κυανέαν legit Had. Junius lib. 4. cap. 23. Animad. *Pont.*

aër ipſe proprietatem lunaris humoris & patitur & prodit: nam cum luna plena eſt vel cum naſcitur, (& tunc enim à parte qua ſurſum ſuſpicit plena eſt,) aër aut in pluviam ſolvitur, aut ſi ſudus ſit multum de ſe roris emittit. unde & Alcman Lyricus dixit, rorem Aëris & Lunæ filium. ita undique verſum probatur ad humectandas diſſolvendaſque carnes ineſſe lunari lumini proprietatem; quam magis uſus quam ratio deprehendit. Quod autem dixiſti Euangele de acuto æneo, ni fallor, conjectura mea à vero non deviat. eſt enim in ære vis acrior, quam medici ſtipticam vocant. unde ſquamas ejus adjiciunt remediis quæ contra perniciem putredinis advocantur. deinde qui in metallo æris morantur ſemper oculorum ſanitate pollent; & quibus ante palpebræ nudatæ fuerant, illic conveſtiuntur. aura enim quæ ex ære procedit in oculos incidens haurit & exſiccat quod male influit. unde & Homerus modo ἤνοπα, modo νώροπα χαλκὸν has cauſas ſecutus appellat. Ariſtoteles vero auctor eſt vulnera quæ ex æreo mucrone fiunt minus eſſe noxia, quam ferro, faciliuſque curari. quia ineſt, inquit, æri vis quædam remedialis & ſiccifica, quam demittit in vulnere. Pari ergo ratione infixum corpori pecudis, lunari repugnat humori.

AMBRO-

AMBROSII MACROBII THEODOSII DE DIFFERENTIIS *ET* SOCIETATIBUS Græci Latinique verbi, *LIBELLVS.*

EX LIBRO AMBROSII MACROBII THEODOSII DE

Differentiis & Societatibus Græci Latinique verbi.

GRæcæ Latinæque linguæ conjunctissimam cognationem natura dedit. Nam & iisdem orationis partibus absque articulo, quem Græcia sola sortita est, iisdem pene observationibus, figuris, constructionibusque uterque sermo distinguitur; ut propemodum qui utramvis artem didicerit, ambas noverit: in multis tamen differunt, & quasdam proprietates habent; quæ Græce idiomata vocantur.

De

MAgna cum religione secuti sumus veteris codicis auctoritatem, ita ut Græca vocabula Latinis litteris scripta, iisdem hic quoque repræsentaverimus, ut *idiomata, enclisis, diastolesis, perispomenon, barytonon, eparemphaton*, & similia: quia τεχνικὰ ista Latinis satis trita sunt. Iῶτα quod vulgo subscriptum vocant, in plerisque neglexs imus, quod auctor ne hujus quidem usquam meminerit. At ubi adscriptum fuit, fideliter expressimus. & pag. 659. συγγράφω cum eodem scribere voluimus, quanquam Grammaticorum consuetudo συγγράφω probet. Verum licentia majore usi sumus in accentuum notatione, & Græcarum vocum repræsentatione, quæ in antiquo exemplari partim Latinis, partim Græcis characteribus deformatæ, nullis aut pravis apicibus insignitæ, perperam modo coactæ, modo distractæ fuerant. De mendosis vero in sequentibus monuimus. *Pintan.*

De verborum utriusque differentiis vel societatibus.

ACcidunt verbis utriusque linguæ persona, numeri, figura, conjugatio, tempus, [1] modus quem Græci enclisin vocant. Latini cum formis qualitatem posuerunt. genus, quod apud Græcos diathesis nuncupatur. eandem pene cum casibus constructionem servant, ut *misereor illius, pareo illi, veneror illum*: φροντίζω τοῦδε, πείθομαι τῷδε, φιλῶ τινά. Ablativum Græcia non recipit. Eadem illis personarum similitudo: prima *voco*, secunda *vocas*, tertia *vocat*: καλῶ, καλεῖς, καλεῖ. In numeris una dissensio est, quod δυϊκὸν, id est dualem, nulla Latinitas admisit, Græci vero in verbis nominibusque δυϊκὰ videntur habere.

MOdus quem] His versus & duo sequentes non bene cohærent. Concinnior foret lectio: *modus quem Græci ἔγκλισιν vocant, qualitas, formæ sive species, genus quod apud Græcos διάθεσις nuncupatur. Latini eandem pene cum Græcis in casibus constructionem servant*. Opsopœus.

De figuris.

FIguræ ambobus non sine discretione pares. Nos dicimus *curro, percurro*: illi τρέχω, διατρέχω. Quatuor quoque modis & hæc & illa componuntur: ex duobus integris, *produco*; ex integro & corrupto, *perficio*; ex corrupto & integro, *accedo*; ex duobus corruptis, *occipio*; Similiter [2] ἐκ δύο τελείων, συντρέχω· ἐκ τελείου καὶ ἀπολείποντος, προσκυνῶ. ἐξ ἀπολείποντος καὶ τελείου, συμβάλλω· ἐκ δύο ἀπολειπόντων, κωμῳδῶ. Sunt quædam compo-

EK δύο τελείων, συντρέχω] Exemplum non convenit. nam συντρέχω ἐκ δύο τελείων compositum, ut auctor ipse præmisit, & in duo integra resolvi potest. aliud itaque exemplum quærendum erit. Vet. cod habebat TOMεN CIΝΤΡεΧω. Opsopœus.

2. Δρομεύω

composita quæ non possunt resolvi, ut *suspicio*, *complector*; ita apud illos τὸ μὲν συντρέχω. Sunt apud Græcos admissa post compositionem, cum essent simplicia non recepta: νομῶ nihil significat, tamen οἰκονομῶ dicitur; similiter δωμῶ & [2]δωμεύω, οἰκοδομῶ & βοοσοδομεύω componuntur. Ita *facior* & *grego* non dicunt; *conficior* vero, & *afficior*, & *congrego*, probe dicunt. Utrique verbo binæ præpositiones junguntur. Homerus, περιπροκυλινδόμενος. Vergilius, *pede prosubigit terram*. Latinitas compositi verbi sæpe primam syllabam mutat, *teneo*, *contineo*, sæpe non mutat, *lego*, *neglego*. In Græco verbo nunquam prima syllaba adjecta præpositione violatur, βάλλω, ἀμφιβάλλω, διαβάλλω, καταβάλλω· ἄγω, συνάγω, προάγω, διάγω· φέρω, περιφέρω, διαφέρω, ἀναφέρω· δέρω, ἐκδέρω· φιλῶ, καταφιλῶ. Ultro equidem intemerato verbo præpositio sæpe corrumpitur, λέγω, συλλέγω, βάλλω, συμβάλλω, τρέχω, ἐντρέχω. Hoc item in Latinis; *fero*, *effero*: *aufugio* & *aufero* à præpositione *ab* componuntur; & [3]in his solis; *ab* movetur in auctore Cicerone, sensumque habent retrorsum trahendi. Nigidius tamen putat verbum *autumo* eadem præpositione componi, quasi *ab* & *æstimo*, sicut *abnumero* idem est & *numero*. *autumo* vero & *dico* & *censeo* significat. Græca verba quando componuntur cum propositione, eundem accentum sine dubio servant, καταγράφω, περιφέρω, ἀναγλύφω, ἀποτμένω, διατρέχω, καταλαλῶ, προορῶ. Cum vero eis alia pars orationis adjungitur

2. Δωμεύω] δωμεῖν quidem nihil significat, at δωμῶ Hesychio idem est quod compositum οἰκοδομῶ, *ædifico*. sed id apud majorum gentium auctores vix reperias. *Idem*.

3. *Ab movetur in auctore Cicerone*] Turbat locum immissa vocula *in*. Delenda omnino ea, & verba quæ affert Macrobius, sunt in Oratore Tullii istæc: *Quid si etiam abfugit turpe visum est; & abfer noluerunt. aufer maluerunt: quæ propositio præter hæc duo verba nullo alio in verbo reperitur*. Indicavit Scriverius. *Pontan*.

 4. Ἐπεὶ

gitur, modo mutant priorem, modo tuentur accentum. Servant in his, τίω, ἀτίω· ὄσσω, κακόσσω, unde κακοσσόμενος· νίπτω, χερνίπτω, unde est, χερνίψαντο δ' ἔπειτα· κιθαρίζω, χορεκιθαρίζω. In aliis mutant, γλύφω, καλαμογλυφῶ· γράφω, χειρογραφῶ· σθένω, εὐσθενῶ· στρέφω, εὐστροφῶ. Latini similiter servant, *præpono*, *præcurro*, mutant, *colligo*, *assero*. Apud Latinos nulla præpositio adjuncta mutat conjugationem, *clamo clamas*, *declamo declamas*: Græci nonnunquam in compositione mutant conjugationem, συλῶ συλᾷς, ἱεροσυλῶ ἱεροσυλεῖς· τιμῶ τιμᾷς, ἀτιμῶ ἀτιμοῖς· πειρῶ πειρᾷς, ἐμπειρῶ ἐμπειρεῖς· licet sint qui dicant hæc non σύνθετα, sed παρασύνθετα, id est non ipsa composita, sed ex compositis facta nominibus; ut ἱεροσυλῶ non sit ἀπὸ τοῦ συλῶ, sed ἀπὸ τοῦ ἱερόσυλος: & ἀτιμῶ, non ἀπὸ τοῦ τιμῶ, sed ἀπὸ τοῦ ἄτιμος. & ἐμπειρῶ, non ἀπὸ τοῦ πειρῶ, sed ἀπὸ τοῦ ἔμπειρος. & hæc vocant παρασύνθετα. quæ ex συνθέτοις, id est ex compositis veniunt. nam ἀβλεπτῶ non ἀπὸ τοῦ βλέπω derivatum est (ceterum τ non haberet) sed ἀπὸ τοῦ ἄβλεπτος. Contra χειροκοπῶ non ἀπὸ τοῦ κόπτω (cæterum τ haberet) sed ἀπὸ τοῦ χειροκόπος. Unde hæc nomina σύνθετα vocant, & verba ex ipsis facta παρασύνθετα. Sunt alia composita quæ foris declinantur; κιθαρῳδῶ ἐκιθαρῴδουν, δημηγορῶ ἐδημηγόρουν, παιδαγωγῶ ἐπαιδαγώγουν, δυσφορῶ δυσφόρουν. Intus vero declinantur, κατηγορῶ κατηγόρουν, περιτρέχω περιέτρεχον; διαβάλλω διέβαλλον: quæ imperativo faciunt κατηγόρει, περίτρεχε, διάβαλλε. Accentus autem de verbo non tolleretur, nisi ei præcedentem partem orationis compositio agglutinasset: quod evenit & in aliis verbis, in quibus modo longi temporis ponidus priorem retinet accentum, modo correpti levitas sur-

sum repellit: [4] ἀνῆσαν, ἔνεσαν, πολλοὶ δ᾽ ἔνεσαν συνθέντες ὀϊστοί· ἀνῆσαν, ἄνεσαν, ἄλλοτι δ᾽ ἧρειν ἀνῆσαν· κατεῖχε, κάτεχε, νὺξ ἡ μάλα [5] ἀνωφερῆ κάτεχ᾽ οὐρανόν: item συνήψας σύναψον, συνήξας σύναξον, συνεῖλον σύνειλε, συνῆλθον σύνελθε· οὕτως καὶ προεῖπον, πρόειπε. Memineris nullam fere inveniri apud Latinos præpositionem, quæ nihil addat sensui, sicut apud Græcos sæpe præpositio nullam sensus facit permutationem: hoc est enim εὕδω quod καθεύδω, hoc ἕζομαι quod καθέζομαι, hoc μύω quod καμμύω: sicut *surgo* & *consurgo*.

4. Εἰνῆσαν, ἵεσαν, πολλοὶ δ᾽ ἵεσαν, φοιτέοντες ὀϊστοί· ἀνῆσαν, ἄνεσαν, ἄλλοτι δ᾽ ἧρειν ἀνῆσαν] Versus est ex Hom. Odyss. Φ. Sequens exemplum ex eodem videtur depromptum, sed, ut hic legitur, metro repugnat. Lector viderit num verius aliquid elicere possit ex hac vet. cod. scriptura ΝΥξ deΜaΛa aΝΟ ΦeΡΗ; ΚaΤΑΙΧ ΟΥΡaΝΟΝ. *Opsop.*

5. Ανωφερῆ κάτεχ᾽ οὐρανόν] Reposuimus Scaligeri conjecturam sive correctionem. Vulgo erat; ἄνω φέρει, κατεῖχ᾽ οὐρανόν. Vestigia scripturæ veteris posuit supra Opsopœus. *Pontan.*

De conjugationibus.

APud Græcos eorum verborum in quorum prima positione circumflexus accentus ultimam syllabam tenet, tres sunt conjugationes, quibus discretionem facit secunda persona, quia prima conjugatio habet in εῖς diphthongum desinentem, ut λαλεῖς: secunda in ᾷς, cui ascribitur quidem ι, sed nihil sono confert, ut τιμᾷς: tertia in οῖς diphthongum, ut στεφανοῖς. Eorum vero verborum in quorum prima positione gravis accentus pænultimam syllabam signat, sex sunt conjugationes, sed in his non secunda persona discretionem facit; quippe cum in omnibus secunda persona in εις diphthongum finiatur: sed harum conjugationum in prima persona differentiæ deprehenduntur. quæritur enim in prima positione verbi cujusque, quæ litteræ præcedant ω finalem litteram verbi, & si inveneris

ante ω, β, φ, π, πτ, λείβω, γράφω, τέρπω, κόπτω, primæ conjugationis pronuntiabis. si autem repereris γ, κ, χ, λέγω, πλέκω, τρέχω, secundam vocabis. quod si δ, θ, τ, ᾄδω, πλήθω, ἀνύτω, tertiam dices. quarta, erit, si habuerit ζ, aut duo σσ, φράζω, ὀρύσσω. si vero fuerint liquidæ λ, μ, ν, ρ, [1] ψάλλω, νέμω, κρίνω, σπείρω, quintam notabunt. Sexta profertur διὰ καθαροῦ τοῦ ω. ῥέω, θεραπεύω. Nonnulli & septimam esse voluerunt præcedentibus ξ, ψ, ἀλέξω, ἕψω. Apud Latinos quorum nullum verbum in finalem syllabam admittit accentum, cessant differentiæ quas apud Græcos circumflexus gravisve fecerunt, quorum alterum in verbis ultimæ, alterum penultimæ Græciam diximus deputasse. Restat igitur in his Latinitati unus accentus, gravem dico, qui solus Romana verba sortitus est; sed hoc proprium in verbis Latinis habet, quod non semper, ut apud Græcos, ubi fuerit in penultimam syllabam cadit, sed sæpe & à fine tertiam tenet, ut *aggero, refero.* quod apud Græcos non potest evenire; apud quos in communi lingua fieri non potest, ut cum finalis syllaba longa est, tertius à fine habeatur accentus. ω autem naturaliter longa est. ergo nunquam accentus in hujusmodi verbis apud illos in tertium gradum syllabarum recedit. Singula tempora Græcorum verborum non simpliciter sicut Latinitas compendio utitur, proferuntur; & ut exempli causa, unius verbi declinatio notetur, τύπτω perfectum facit τέτυφα, & sequitur altera ejusdem temporis declinatio, quod medium perfectum vocant, τέτυπα: item plusquam perfectum ἐτετύφειν, medium plusquam perfectum ἐτετύπειν· καὶ ἀορίστου ἔτυψα, μέσου ἀορίστου ἔτυπον: futurum primum facit τύψω, futurum secundum τυπῶ. similiter in passivo variantur tempora.

1. ψάλλω] Vet. c. πωλῶ cum superscripta significatione *vendo.* quod primæ declinationis contractorũ est, nec ad quintam simplicib referri potest. Idcirco ψάλλω substitui. at propius accedit πάλλω, *vibro.* Opsopœus

De

De tempore præsenti.

GRæcorum verba omnia quæ in ω exeunt, ſeu periſpomena ſeu barytona ſint, in quacumque conjugatione eundem tam in prima quam in ſecunda perſona ſervant numerum ſyllabarum: omnia vero in μαι terminata, varia ſyllabarum viciſſitudine penſantur. Porro præſens omne tempus quod in μαι terminatur, omnimodo in ſecunda perſona unam ſyllabam minuit, φιλοῦμαι φιλῇ, τιμῶμαι τιμᾷ, στεφανοῦμαι στεφανοῖ, λέγομαι λέγῃ, γράφομαι γράφῃ: cum in activo pares ſyllabas utraque perſona ſervaverit. Item præſens tempus apud Græcos primæ poſitionis quod in ω exit, alios modos de ſe generat Nam tertia perſona ejus adhibito ſibi ν, facit ex ſe infinitum modum, ποιεῖ ποιεῖν, τιμᾷ τιμᾷν, χρυσοῖ χρυσοῦν. Tertia enim conjugatio περισπωμένων ει diphthongum in prima poſitione tantum tenet, in reliquis autem verbi declinationibus mutat eam in ου. Sed & in barytonis eadem infiniti modi creandi obſervatio reperitur: τύπτει τύπτειν, λέγει λέγειν, &c. Necnon & imperativum modum eadem tertia perſona de ſe creat: in periſpomenis quidem accentu ad ſuperiorem ſyllabam tranſlato, ποιεῖ ποίει, τιμᾷ τίμα, χρυσοῖ χρύσοι: in barytonis autem ſubtracto ι, λέγει λέγε, γράφει γράφε, ἄρχει ἄρχε. In conjunctivo modo nihil omnino mutatur, ſed prima perſona præſentis temporis modo indicativi, eadem in conjunctivo modo prima perſona præſentis, ποιῶ, ἐὰν ποιῶ· βοῶ, ἐὰν βοῶ· θέλω, ἐὰν θέλω· γράφω, ἐὰν γράφω. Verum differentiam facit ſecunda perſona, ποιῶ, ποιεῖς, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῇς. Item apud Græcos prima perſona præſentis adjecto ſibι ν, facit participium, λαλῶ λαλῶν, γράφω γράφων Præſens tempus Græcorum verborum quod in μαι ſyllabam terminatur, in

περισπωμένοις quidem si abjiciat μαι syllabam, facit imperativum, φιλοῦμαι φιλοῦ, τιμῶμαι τιμῶ, χρυσοῦμαι χρυσοῦ: in barytonis vero, si abjecta μαι syllaba, accipiat υ litteram, λέγομαι λέγου, γράφομαι γράφου.

De præterito imperfecto.

GRæca verba omnia, seu barytona, sive perispomena, in tempore imperfecto eandem habent primam personam numeri singularis, quæ tertia pluralis, ἐποίουν ἐγὼ, ἐποίουν ἐκεῖνοι. Item in Græcis verbis omnibus, quorum positio prima in ω desinit, imperfectum tempus ultimam syllabam suam ab his incipere litteris facit, à quibus ultima syllaba præsentis cœpit, τιμῶ ἐτίμων, γράφω ἔγραφον, τρέχω ἔτρεχον: aut si vocalis sola illic fuit, & hic in capite ultimæ syllabæ vocalis erit, ποιῶ ἐποίουν, θεραπεύω ἐθεράπευον. Omne Græcorum imperfectum activum vel activo simile in ν litteram desinit: sed barytona in brevem syllabam finiuntur, id est in ον semper, ἔτρεχον, ἔγραφον: perispomena vero vel à verbis in μι exeuntibus, longa terminantur, ἐκάλουν, ἐτίμων, ἐδίδουν, ἐτίθην. Denique [1] ῥίπτω, quia modo acuto, modo circumflexo accentu pronuntiatur, & [2] ἔριπτον & ἐρίπτουν facit. Κίω propter

RΊπτω] ῥίπτω & κίω apicibus notata non sunt, quod accentus diversitatem, quæ est in ῥίπτω & ῥιπτῶ, κίω & κιῶ, in una eademque voce exprimere non licebat. *Opsopœus.*

2. ἔριπτον] In hisce Grammatici ρ geminare solent, ἔρριπτον, ἐρρίπτουν. at vet. cod. ρ unicum utrobique habet, idque ab analogia non alienum esse his testimoniis confirmari potest. In oraculo Atheniensibus dato apud Eusebium lib. 5. de Euang. præparat. Πολλὰ δὲ τῆδ' ἀπολεῖ πυριγώμητα, καὶ καταρίψει. quod vulgus καταρρίψει scribit. Lib. 8. Sibyllin. orac. ut vet. cod. refert, Αὐτοὺς δ' εἰς θάνατον καὶ πῦρ αἰώνιον ἔριψεν, ubi vulgatæ editiones præter metri regulam ἔρριψεν. Zosimus lib. 2. in oraculo de Byzantina urbe, ... τευχὸ δὴ ῥαχὸ αἱμαροέντα. quod Grammaticis est αἱμαρροέντα. *Idem.*

3. ἔλαιω,

pter eandem causam & ἔκιον & ὤκιον. Et hoc etiam observandum, ut aut imperfectum retineat numerum syllabarum quem præsens habet, aut crescat una. Manet æqualitas in illis quorum præsens à vocali cœpit: incrementum patiuntur quorum præsens à consonante inchoat: ἄγω ἦγον, λέγω ἔλεγον. Nec sine ratione. Nam quæ syllaba non crescunt, adjectione temporis crescunt, dum incipientem vocalem de brevi longam faciunt,: ut ἄγω, α brevis mutata est in η longum, ἦγον. Sæpe tamen licentia poëtica incremento carent. Nonnunquam prima ipsa vocalis, si brevis est, immobilis manet, sed vocalem alteram recipit, ut junctæ longam faciant syllabam: ἔχω εἶχον, [3] ἕλκω εἷλκον, ἕρπω εἷρπον. Aliquotiens nec mutata, nec altera recepta quæ fuit ipsa producitur, ἱδρύω ἵδρυον, ὑδρεύω ὕδρευον. hic enim ι & υ in præsenti correpta, in imperfecto vero longa pronuntiantur. ὑοθετῶ autem manet ut fuit, ὑοθέτουν, quia non potuit habere quo cresceret. in præsenti enim longa fuit diphthongi privilegio. Licet in diphtongis maxime communibus permutatio sit recepta in diphthongos longiores. Ut αι & οι quia communes sunt, & nonnunquam pro brevibus habeantur, in η aut in ω mutantur, αἰνῶ ᾔνουν, οἰκῶ ᾤκουν. Nec me præterit etiam αὐ diphthongum, quæ nunquam pro communi habita est, solere mutari, αὐδῶ ηὔδουν, αὐχῶ ηὔχουν: licet ου & ει immutabiles maneant, οὐρῶ οὔρουν, οὐτάζω οὔταζον, εἰκονίζω εἰκό-
νιζον,

3. ἕλκω, εἷλκον] Vet. εαΚω εΙαΚΟΝ. tale thema nullum est apud Græcos. nam ἴακτι, ἰακὼς & ἰακότες, dolentes, quæ Hesychius habet, derivantur ab inusitato ἄχω, unde ἀχέω, doleo. Quare vel dempto κ, ἰάω, ἴαον, sano, vel κ in λ mutato, ἕλκω εἷλκον scribendum erit. Et de hoc posteriori non dubito, quod in scripto cod. κ, λ & δ sæpe confundantur. *Idem.*

ἕλκω, εἷλκον] Editum erat, ἰάκω ἴακον. Sed illud ejusdem Scaligeri judicio confirmabitur; nam & ita Opsopœus divinaverat, uti liquet ex præmissis. *Pontan.*

4. Ἀνδάνω

νίζον, εἰκάζω εἴκαζον. τὸ γὰρ ἤκαζον [4] ἀττικόν ἐστι. Multo constantius manent, quod incrementum perfectio tanta non recipit; ὠνοῦμαι ὠνούμην, ἠχῶ ἤχουν. excipiuntur ἑορτάζω & ὀψείω. Cum enim apud Græcos omnia imperfecta nunquam medias, sed tantum ultimam vel primam moveant, illorum alterum solam mediam movit, ἑώρταζον, cum ἠόρταζον facere debuisset; alterum & primam & mediam, ὀψείω ὤψεον. ὁρῶ enim & ἑώρων non sunt contra regulam; quia ὁρῶ cum ὥρων facere debuit, ex abundanti principio ε addita est, & fecit pro ὥρων ἑώρων: ut οἰνοχόω ᾠνοχόουν, & tamen dicitur ἑῳνοχόουν: & pro ἦν ἔην dicunt. Non solum in verbis hæc supervacua adjectio, sed etiam in nominibus usurpata est, ἕδνα ἔεδνα, & similia. ἀναβαίνω & ἐπέχω non primam sed secundam syllabam mutaverunt, quia prima non verbi sed præpositionis est. Verba enim sunt βαίνω, ἔχω, & faciunt ἔβαινον, εἶχον: inde ἀνέβαινον, ἐπεῖχον. ἀναισχυντῶ mutat primam, ἠναισχύντουν, quia ex nomine compositum est, id est ῥῆμα ὀνοματικόν. ἀναίσχυντος, ἀναισχυντῶ. Verba autem ex compositis nominibus parasyntheta vocantur, & à prima syllaba declinantur, ut φίλιππος, φιλιππίζω, ἐφιλίππιζον. Licet non ignorem, quod σύμμαχος & συνήγορος composita sint nomina, & ex se faciant verba parasyntheta, συμμαχῶ, συνηγορῶ: quæ tamen non foris, sed intus declinantur, συμμαχῶ, συνεμάχουν, συνηγορῶ συνηγόρουν. Sed hoc ideo, quia præpositio hic habet significationem suam. Cæterum ubi nullus ex præpositione sensus accedit, foris declinatur imperfectum, id est, adjicitur illi vocalis, tan-

4. Ἀττικόν ἐστι] Temere excusum est ἀττικόν ἐστι. Vetus scriptura ΑΤΤΙΚΟΝωC. *Multo*, vestigia veræ lectionis retinet, quæ (ut exempla ab auctore subjuncta indicant) hujusmodi est: ἀττικῶς. ω & η *multo constantius manent*. harum enim vocalium tempus crescere nequit. *Opsopœus*.

5. Ετι

tanquam præſens tempus incipiat à conſonanti, καθίζω ἐκάθιζον, καθεύδω ἐκάθευδον. hoc eſt ἵζω quod καθίζω, hoc εὕδω quod καθεύδω, quia præpoſitio nihil ſignificat. ubi vero additur ex præpoſitione ſenſus, tunc in declinatione imperfecti quærimus, unde incipiat verbum ipſum ſine præpoſitione: & ſi verbum à vocali incipit, quamvis præpoſitio habeat conſonantem verbi, tamen vocalem ex brevi mutamus in longam: ut συνάγω, συνῆγον, quia aliud eſt ἄγω, aliud συνάγω. Item ſi præpoſitio quæ ſenſum confert, incipiat à vocali, incipiente verbo à conſonante, imperfectum manente eadem nec mutata præpoſitionis vocali aliam addit conſonanti verbi vocalem, ut eſt ἐνιχαίρω, ἐνέχαιρον, quia aliud eſt [5] ἐνιχαίρω, aliud χαίρω. Sane hoc obſervatur, ut vocalis quæ additur conſonanti, brevis ſit, quia non poteſt ultra unum tempus excreſcere: λέγω ἔλεγον, λέγομαι ἐλεγόμην. unde βούλομαι & δύναμαι ſecundum communem regulam ex ſe faciunt ἐβουλόμην, ἐδυνάμην. ſed quod ſępe legimus ἠβουλόμην, ἠδυνάμην, Attica licentia eſt. Ultima quoque ſyllaba imperfecti nonnihil diverſitatis habet, ut in periſpomenis prima & tertia in ουν mittunt, ἐποίουν, ἐχρύσουν: ſecunda in ων, ἐβόων: quæ fiunt in paſſivo vel paſſivis ſimilibus, ἐποιούμην, ἐχρυσούμην, ἐβοώμην. Apud Græcos ſolus diffinitivus modus præſens ab imperfecto disjungit, cæteri omnes modo jungunt, ut φιλῶ, ἐφίλουν. At in imperativo φίλει, præſens & imperfectum confunditur: ſimiliter in conjunctivo ἐὰν φιλῶ, & in optativo εἰ φιλοῖμι, & in infinitivo φιλεῖν, utrumque ſimul tempus appellant.

5. Ενιχαίρω] Forte ἐγχαίρω. ἐνιχαίρω poëticum eſt. *Idem.*

De tempore perfecto.

PErfectum tempus apud Græcos non à præſenti, ſed à futuro figuratur: nec ſine ratione. omne enim quod factum eſt, prius faciendum fuit. In Græcis omne perfectum aut ſyllaba aut uno tempore majus prima poſitione ſui profertur, ut λέλυκα, ὤπληκα. Nec moveat quod πεποίηκα vel πεφίληκα, & ſimilia, non una, ſed duabus ſyllabis primam verbi vincunt poſitionem. Diximus enim primam perfecti poſitionem non eſſe præſens, ſed futurum, quod una, non duabus ſyllabis, ſuperant: ut ποιήσω πεποίηκα, φιλήσω πεφίληκα. Hoc etiam argumento probatur. nam cum nunquam perfectum tempus à prima poſitione ſui & ſyllaba creſcat & tempore, ſed tantum altero: reſtat ut ὤπληκα, ἠγάπηκα, ſi à præſentibus facta ſunt ὁπλῶ, ἀγαπῶ, & ſyllaba majora inveniantur & tempore: quod fieri per regulam non poteſt. à futuro igitur veniunt, ὁπλήσω, ὤπληκα, & ἀγαπήσω, ἠγάπηκα. primæ vocalis correptæ productione facta. Item cum nunquam perfectum à conſonanti incipiens par origini ſuæ ſit numero ſyllabarum, adverſabitur regulæ omne perfectum τῶν εἰς μι quia parem præſentis ſyllabarum numerum tenet, δίδωμι δέδωκα, τίθημι τέθεικα Sed non ita eſt. δώσω enim δέδωκα fecit, & θήσω τέθεικα, & crevit ſyllaba. Nunquam apud Græcos perfectum minus præſenti vel futuro invenitur. Item cum præſens à vocali incipit, omnimodo in præterito movetur in longam Nunquam apud Græcos præteritum perfectum in duabus ſyllabis invenitur, ſed eſt interdum ſex ſyllabarum, ut πεπολεμάρχηκα: eſt quinque πεπολέμηκα. eſt quatuor πεποίηκα. eſt trium λέλυκα. Nec unquam invenies triſyllaba minus. Neceſſe eſt enim ut prima ſyllaba declinationis ſit, ut λε: ſecunda originis, ut λυ: tertia finalis,

lis, ut ϖι. Quidquid igitur plus fuerit, ad mediam syllabam, quæ quidem originis est, refertur: declinatio vero & finis singulas possident, ut est πεφίληκα, πε declinationis, φιλη originis, κα finis. Ergo παρακείμενος, id est perfectum minus trisyllabo non invenitur, excepto οἶδα, quod bissyllabum est & παρακείμενος. Nec mirum, cum hoc verbum in multis regulæ resistat. Nullum namque perfectum, hoc excepto, ab οι diphthongo inchoare reperies Item cum prima verbi positio ει diphthongo inchoat, in nullo tempore mutatur. Hujus verbi origo, id est εἴδω, mutavit ει in οι. Quotiens perfectum à longa oritur, necesse est plusquam perfectum ab eadem semper incipere: quod hoc verbum neglegit. nam plusquam perfectum εἴδειν est, cum perfectum οἶδα sit. Deinde omne participium in ως desinens solam ultimam syllabam in α mutando idem tempus efficit, γεγραφηκὼς γεγράφηκα, λελυκὼς λέλυκα· εἰδὼς autem non facit εἶδα, sed οἶδα. Solus igitur iste παρακείμενος, vitiis obsessus non nocebit. Omne verbum Græcum si in præsenti à simplici (excepto γ) incipit consonante primam in tempore perfecto syllabam geminat, γράφω γέγραφα, λέγω λέλεχα. Nec talis geminatio præpositionis adjectu impeditur, προκομίζω προκεκόμικα, συγγράφω συγγέγραφα. Omne perfectum tempus in perispomenis, vel solum primum in barytonis, desinit aut in κα, aut in φα, aut in χα, τετήρηκα, γέγραφα, πέπληχα. adeo ut omne pene verbũ similium declinationem sequatur: τηρῶ τηρεῖς, χωρῶ χωρεῖς, τετήρηκα, κεχώρηκα γράφω γράφεις, τρέφω τρέφεις, γέγραφα, τέτραφα· πλήττω πλήττεις, τάττω τάττεις, πέπληχα, τέταχα. Nec te moveat, quod si Græcum verbum incipiat ab una de his litteris quas δασέα σύμφωνα vocant, cum ad geminationem venitur, non δασὺ iteratur, sed ἀντίστοιχον eius,

ξαῤῥῶ τεθάῤῥηκα, φωνδύω πεφόνδυκα, χέω κέχεικα. In Latinis vero eadem littera geminatur, *fallo, fefelli*. F enim apud Latinos δασὺ non est, quia nec habent consonantes δασείας, [1] & f digammon est Αἰολέων: quod illi solent magis contra vim aspirationis adhibere, tantum abest ut pro φ habendum sit. Ipsum autem φ adeo Latinitas non recipit, ut pro ea etiam in Græcis nominibus *p* & *h* utatur, ut *Philippus, Phædon. Frigeo frixit* facit à secunda conjugatione: *frigo* vero, *frixi*. à tertia: unde *frixum, frixorium*, id est calefactorium. Similiter *aceo, aces, acui*, unde inchoativum *acesco*; & *acuo, acuis, acuit. fero, tuli*, & *tollo, tuli*; *sustulo sustuli*; *adtulo, adtuli*. Accius vero in Andromeda etiam ex eo quod est *tulo*, quasi à themate, *tuli* declinat: *nisi quod tua facultas nobis tulat operam. Vertor* & *verror, versus sum. Patior* & *pandor, passus sum*, non *pansus*. Vergilius, *passis crinibus*. *Explico, explicui*, quia *plico, plicui*: sed Cicero pro Tullio *explicavit* ait.

E *T f digammon est Αἰολέων*] Monuit recte amicus, F majuscula hæc commode illuminanda. Ea enim apud Æoles digamma. Laudat ex Tripode Apollinis, qui Byzantii, Priscianus, ΔημοφαϜων, ΛαϜοκόϜων. P.

De plusquam perfecto.

IN Græcis verbis quæ in ω exeunt, omne perfectum tempus mutat in fine α in ειν, & facit plusquam perfectum, quod illi ὑπερσυντελικὸν vocant. In capite vero si perfectum à vocali incipit, ab eadem vocali & plusquam perfectum incipiat necesse est. [1] ἔθφαρκα ἐφθάρκειν, εἴρηκα εἰρήκειν: si vero initium perfecti consonans fuerit, tunc ὑπερσυντελικὸς ab adjecta sibi vocali incipit, πεποίηκα ἐπεποιήκειν, γέγραφα ἐγεγράφειν. nec immerito. Bina enim tempora, ut & supra diximus, naturalis quædam cogna-

E *θφαρκα*] Vet. c. perfectum habet ἔφθαρκα. sed præcedentia minus perfectum postulant, ἐφθάρκειν. Opsopœus.

cognatio copulavit: cum præsenti imperfectum, cum perfecto plusquam perfectum, cum aoristo Græcorum futurum: Ideo apud illos sicut incipiente præsente à vocali, imperfectum similiter à vocali incipit, si vero præsens à consonante cœpit, additur imperfecto vocalis, φθείρω, ἔφθαρκα, ita & plusquam perfectum simili observatione de initio perfecti cognati sibi leges assumit, excepto eo quod brevem quam in principio perfecti reperit, non mutat in longam, sicut mutat imperfectum de capite præsentis acceptam, ἄγω ἦγον. Post plusquam perfectum consequens erat ut de infinito tempore, id est περὶ ἀορίστου, tractaremus, sed ideo prætermittimus, quia eo Latinitas caret.

De futuro.

TRes sunt omnino syllabæ quæ in Græcis verbis futuro tempori terminum faciunt. Aut enim in σω exit, aut in ξω, aut in ψω, λαλήσω, πράξω, γράψω, nisi quod quinta barytonων ante ω liquidam suam retinet. Item Græca verba, si perispomena sint, cujuscumque conjugationis, ultra numerum syllabarum præsentis augent una syllaba futurum, ποιῶ ποιήσω, τιμῶ τιμήσω, δηλῶ δηλώσω. Barytona in quacunque conjugatione eundem numerum servant. λέγω λέξω. ἄγω ἄξω, ἐγείρω ἐγερῶ, ἡνιοχεύω ἡνιοχεύσω In Græcis Latinisque verbis penultima præsentis manet in futuro, ἀγαπῶ, ἀγαπήσω, γα mansit; θεραπεύω, θεραπεύσω. πευ mansit; *cogito*, *cogitabo*, *gi* mansit. Si verbum barytonon sit habens in præsenti μετάβολον ante ω, id est liquidam consonantem, tunc penultima, quæ in præsenti longa fuit, fit brevis in futuro, πλύνω πλυνῶ, [1] ξηραίνω ξηρανῶ, ἐγείρω ἐγερῶ. Diximus perispomena

1 ξηραίνω ξηρανῶ] Vet. ξηρύνω ξηρυνῶ. quod nemo agnoscit. repoisui ξηραίνω. *Obsopœus.*

 2. *Contra-*

ſpomena augere una ſyllaba futurum, quia creſcit ultima, φιλῶ φιλήσω, νικῶ νικήσω, στεφανῶ στεφανώσω, ſed non ſemper ſub eadem præcedentis litteræ obſervatione ſuccedit adjectio. Nam in prima conjugatione aut η, aut ε, ante ω reperitur, πωλῶ πωλήσω, φορῶ φορέσω. Et apud illos quotiens in futuro ε ante ω ponitur, brevem eſſe præſentis penultimam obſervatum eſt. Nec tamen reciproca eſt neceſſitas, ut quotiens brevis eſt penultima præſentis, ε ante ω ſit in futuro: ecce enim νοῶ νοήσω, φιλῶ φιλήσω Secunda conjugatio aut η ante ω in futuro habet, ut ὀπλῶ ὀπλήσω: aut α productum, ut περάσω: aut α correptum, ut γελάσω. Deprehenſumque eſt eorum futurorum α in penultima produci, quorum præſens aut nullam conſonantem ante ω, aut ρ habet, ἐῶ ἐάσω, περῶ περάσω,[2] contrarium non redeunte neceſſitate: ſiquidem χρῶ χρήσω facit, ἐγγυῶ ἐγγυήσω. Illic vero corripi, ubi in præſenti ante ω, λ invenitur, γελῶ γελάσω: ſed nec in hoc hæc in ſe neceſſitas redit, κολλῶ κολλήσω. πινάσω autem & διψάσω Dorica ſunt per ſolam litteram, non etiam per accentum. Illi enim in omni futuro in ω deſinente ultimam circumflectunt. Tertia aut ω in pænultima futuri habet, aut ο: ſed hic certa diſtinctio eſt. Nam verba quæ derivativa ſunt, ω habent; quæ vero principalia, nec ex alio tracta, ο: πύκνον, πυκνῶ, πυκνώσω· στεφανῶ, στεφανώσω· ὁμῶ autem, ὁμοῖς, quia non derivatum eſt, ὁμόσω facit, & ἀρῶ ἀροῖς, ἀρόσω Apud Græcos non facile prima ſyllaba præſentis mutatur in futuro, quod præmiſſis patebit regulis. Futurum apud illos altero è duobus locis movetur, aut ultimo, aut pænultimo. Ultimus duobus modis movetur, aut

2. *Contrarium non redeunte neceſſitate*] Forte leg. *in contrarium non redeunte neceſſitate*, ut infra. *Hæc in ſe neceſſitas redit*. Idem.

aut litteris, aut accentu: litteris, ut γράφω γράψω, νύσσω νύξω: accentu, ut νέμω νεμῶ, δέρω δερῶ Et cum movetur ultimus, non omnimodo movet pænultimum; motus autem pænultimæ omnimodo ultimam movet, ἀγείρω ἀγερῶ, μιαίνω μιανῶ hic enim & de penultima subtracta est littera, & in ultimam cecidit accentus. necnon & πνίγω πνίξω, ἐρύκω ἐρύξω, mutata est & finalis in littera, & quæ antecedit in tempore. siquidem ι & υ verborum supra dictorum in præsenti quidem producuntur, corripiuntur autem in futuro. Si ergo necesse est ut in barytonis verbis quæ habent in præsenti ante ω liquidam consonantem, in futuro pænultima ex longa brevis fiat, ut ἀγείρω ἀγερῶ, μιαίνω μιανῶ: sequitur ut cum hujusmodi verba bissyllaba reperiuntur, in quibus syllaba quæ incipit ipsa est utique in pænultima, tunc mutetur non quasi prima, sed quasi pænultima, κείρω κερῶ, σπείρω σπερῶ. Ita fit ut apud Græcos mutari nonnumquam futuri syllaba prima dicatur. Item τρέφω primam litteram permutantes θρέψω faciunt, & ἔχω ψιλὸν, ἕξω δασὺ pronuntiant: sed θρέψω quidem ut diceretur, Ἴωνες obtinuerunt, quibus libido est aspirationem modo addere, modo demere: addere, ut τρέφω, θρέψω, & τρέχω, θρέξω: demere, cum θρὶξ τριχὸς faciunt. Ἔχω autem & ἕξω circa aspirationem certa ratione dissentiunt, quia cum fas esset utrique aspirationem dari, ut ἕλκω ἕλξω, hanc τῷ ἔχω assignari necessitas illa non passa est, quia fieri non potest ut ulla vocalis præposita χ litteræ aspirationem habeat. Denique υ quia nunquam sine aspiratione incipit, nunquam χ litteræ præponitur, ne alterius natura violetur, aut τοῦ υ, si incipiat sine aspiratione; aut τοῦ χ, 3 si qua vocalem cum aspiratione sustineat. Futurum [illegible] ergo

3. *Si qua vocalem*] Ita v. c: sed legendum est, *si quam vocalem*. Mox p. seq. lin. 2. suspe-

ergo ἕξω, subducta aspiratione necessitate χ litteræ, ³ spiritum vehementiorem aut recipit aut tenuit. In nonnullis vero verbis in μι exeuntibus fit primæ syllabæ non permutatio, sed amissio, ut τιθημι θήσω, διδωμι δώσω, κιχρημι χρήσω.

suspectum est verbum *tenuit*. forte leg. *tenuit*. *Opsopæus*.

3. *Spiritum vehementiorem aut recipit aut tenuit*] Conjectaverat Opsopœus, *tenuit*. Ego putem verius, *tenuat*. Tenuat, inquit, vehementiorem illum spiritum. Hodiernis Grammaticis *levigare* est. *Pontan.*

De præsenti tempore passivo.

OMne præsens tempus apud Græcos in ω desinens modi indicativi, generis activi, verbi perispomeni, si secundæ conjugationis sit, adhibet fini suo μαι syllabam, & facit de se passivum; βοῶ βοῶμαι, τιμῶ τιμῶμαι. Si vero sit primæ vel tertiæ, ω in ȣ mutato & accepta similiter μαι passivum creat; φιλῶ φιλȣ̃μαι, χρυσῶ χρυσȣ̃μαι. Permutationem autem ω in ȣ de circumflexo accentu nasci, indicium est futurum linguæ Doricæ, quod hanc permutationem cum in alterum genus transit, sibi vindicat; ποιήσω ποιησȣ̃μαι, λέξω λεξȣ̃μαι. At in barytonis omnibus ω in ο mutato & adjecta μαι passivum figuratur, λέγω λέγομαι, τύπτω τύπτομαι, ἡνιοχεύω ἡνιοχεύομαι. Ita ergo breviter diffiniteque dicendum est: Omne præsens passivum habet in pænultima aut ω, aut ȣ, aut ο: τιμῶμαι, φιλȣ̃μαι, γράφομαι. Quæ aliter habuerint, ex illis verbis sunt, quorum prima positio in μι exit, quæ semper passivi pænultimam brevem faciunt, ut τίθεμαι, ἵσαμαι, δίδομαι. Item ex secunda vel tertia conjugatione eadem est secunda persona passivi quæ activi tertia, νικᾷ ἐκεῖνος, νικᾷ σύ· στεφανεῖ ἐκεῖνος, στεφανοῖ σύ. Item præsens quod in μαι desinit, seu perispomenon, seu barytonon, & cujuscunque

que conjugationis sit, præter illa quorum prima positio in μι exit, secundam personam una syllaba minorem profert, λαλοῦμαι λαλῇ, τιμῶμαι τιμᾷ, στεφανοῦμαι στεφανοῖ, λέγομαι λέγῃ, θεραπεύομαι θεραπεύῃ.

De tempore minus quam perfecto passivo.

MInus quam perfectum passivum apud Græcos duobus nascitur modis. Aut enim omne præsens tempus passivum mutata in fine αι diphthongo in ην, cum adjectione temporis crescentis in capite, facit ex se minus quam perfectum, ἄγομαι ἠγόμην, τρέφομαι ἐτρεφόμην: aut minus quam perfectum activum ante ultimam litteram suam inserit μη, & facit ex se passivum, ἐποίουν ἐποιούμην, ἔγραφον ἐγραφόμην. Apud Græcos minus perfecto passivũ minorem sy:labam in verbis omnibus profert secundam personam, præter illa quæ in μι exeunt: ἐποιούμην ἐποιοῦ, ἐτιμώμην ἐτιμῶ, ἐδηλούμην ἐδηλοῦ, ἐλεγόμην ἐλέγου.

De perfecto & plusquam perfecto passivis.

PErfectum activum quod in κα desinit, si habuerit pænultimam natura longam, transfert finalem syllabam in μαι, & facit de se passivum: νενόηκα νενόημαι, τετίμηκα τετίμημαι, κεχρύσωκα κεχρύσωμαι. Si vero pænultima brevis sit, σῖγμα superaddit ultimæ. Oportet enim pænultimam in hoc tempore aut natura aut positione longam fieri, τετέλεκα τετέλεσμαι, γεγέλακα γεγέλασμαι, ἤρεκα ἤρεσμαι. Denique & in sexta verbi barytoni, quia interdum in illa παραληγόμενον habet pænultimam longam, interdum brevem : ubi longa est, tantum mutat κα in μαι: ubi verbo brevis est, addit & σῖγμα : θεραπεύω, τεθεράπευκα, τεθεράπευμαι· σβεννύω, ἔσβεκα,

ἔσβεσμαι· ξύω, ἔξυκα, ἔξυσμαι· λέλυκα autem λέλυμαι, & τέθυκα τέθυμαι, non carent vitio: quia cum brevis υ, σ non recipit. Sane in barytonis tertia conjugatio & cum pænultimam longam habeat, tamen adhibet σῖγμα, πέπεικα πέπεισμαι. Quæ in φα desinunt, vel quæ ante α habent [1] γ, κ, hæc διὰ δύο μμ in passivo pronuntiantur; τέτυφα, τέτυμμαι. Quæ vero in χα, transeunt in γμαι; τέτυχα τέτυγμαι, πέπληχα πέπληγμαι. Cum ante ultimam syllabam aut ρ, aut λ reperitur, κα transit in μαι, ἔψαλκα, ἔψαλμαι, κέκαρκα κέκαρμαι. Idem servant & verba quæ in prima positione ν habent in ultima syllaba, κρίνω, κέκρικα, κέκριμαι· πλύνω, πέπλυκα, πέπλυμαι· Ὑπερσυντελικὸς passivi generis de paracimeno suo nascitur. ille enim incipiens à vocali in ην terminum mutat, & hunc efficit, ἔφθαρμαι, ἐφθάρμην, ἤτημαι ἠτήμην: aut si ille cœpit à consonanti, hic præter finis mutationem quam diximus, etiam vocalem principio suo adhibet, πεποίημαι ἐπεποιήμην, λέλεγμαι ἐλελέγμην.

1. γ, κ] lege sine virgula γκ. Hujus exemplum omissum repræsentabit πέφαγκα, πέφαμμαι. Observat.

De futuro passivo.

PÆnultima syllaba apud Græcos futuri activi, quarta fit à fine passivi, νοήσω νοηθήσομαι, θεραπεύσω θεραπευθήσομαι, ἐλάσω ἐλασθήσομαι. Secunda persona minor syllaba fit quam prima, λαληθήσομαι λαληθήσῃ, πιμηθήσομαι τιμηθήσῃ. Illa vero species propria Græcorum est, quod habet in genere passivo futurum quod rem significat non multo post sed mox futuram, ut πεποιήσομαι, γεγράψομαι. Hoc autem tempus ex perfecto ejusdem

dem generis naſcitur. Inſertis enim ſecundæ perſonæ perfecti duabus litteris ο καὶ μ, futurum paulo poſt, quod Atticum vocatur, efficitur; πεποίησαι πεποιήσομαι, γέγραγεγράψομαι. Nec ab re erat paulo poſt futurum ex paulo ante tranſacto tempore procreari. Inveniuntur hujuſmodi tempora figurata & ex verbis in ω exeuntibus, ut eſt δεδοικήσω, quod proprium Syracuſanorum eſt, & δεδώσω, [1] ut apud Draconem, ἀτὰρ καὶ δῶρα δεδώσομεν, quaſi *paulo poſt dabimus.*

UT *apud Draconem vel Draconem*] Auſonius:
Quod jus Pontificum, veterum quæ ſcita Quiritum,
Quæ conſulta patrum, quid Draco, quidve Solon.
Sanxerit. Pontan.]

De indicativo, qui & diffinitivus.

INdicativus habet ſolutam de re quæ agitur pronuntiationem. Nam qui dicit ποιῶ, oſtendit fieri; qui autem dicit ποίει, ut fiat imperat; qui dicit εἰ ποιοῖμι, optat ut fiat; qui dicit ἐὰν ποιῶ, necdum fieri demonſtrat; cum dicit ποιεῖν, nulla diffinitio eſt. Solus igitur diffinitus perfecta rei diffinitione continetur. Unde Greci ὁριστικὴν ἔγκλισιν, Latini modum diffinitivum vocitaverunt. Denique omnia tempora in hoc ſolo modo disjuncta & libera proferuntur. Dicunt enim ἐνεστῶτος ποιῶ, παρατατικοῦ ἐποίουν. At in imperativo junguntur hæc tempora ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ποίει. item in conjunctivo ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ἐὰν ποιῶ. & in optativo ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, εἰ ποιοῖμι. in infinito ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ποιεῖν. Similiter indicativus παρακειμένου facit πεποίηκα, & ὑπερσυντελικοῦ ἐπεποιήκειν. Imperativus vero παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ facit πεποίηκε, πεποιηκέτω.

Et

Et conjunctivus παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ: ἐὰν πεποιήκω. Optativus παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ, εἰ πεποιήκοιμι. Infinitus πεποιηκέναι. Rurſus indicativus utitur temporibus ſeparatis, cũ dicit ἀορίστου ἐποίησα, μέλλοντος ποιήσω: ſed imperativus facit ἀορίστου καὶ μέλλοντος ποίησον. Conjunctivus ἀορίστου καὶ μέλλοντος, ἐὰν ποιήσω. Optativus vero & infinitus hæc ſola tempora proferunt ſeparata, ποιήσαιμι καὶ ποιήσοιμι. & ille ποιῆσαι καὶ ποιήσειν. Optativus Græcorum nec minus quam perfectum nec perfectum tempus admiſit. Utrique ergo modum integritate temporum liberum contractis & coartatis jure præponunt. Derivativa verba, id eſt quæ ex verbis aliis derivantur, non niſi ex diffinitivo originem ſortiuntur, ut eſt θρῶ principale, & ex eo derivativum θραύω. Sic apud Latinos meditativa, & inchoativa, & frequentativa verba ſunt ex diffinitivo modo verborum principalium derivata. Speciatim vero verba apud Græcos quæ in μι exeunt, ex diffinitivo tracta ſunt verbi in ω exeuntis, ut τιθῶ τίθημι, διδῶ δίδωμι, ἱστῶ ἵστημι. Item nomina ex verbis naſcentia, quæ illi ὀνόματα ῥηματικὰ vocant, de hoc ſolo modo ſub varia vel perſonarum vel temporum declinatione procedunt. Nam nomen γράμμα ex prima perſona, id eſt γέγραμμαι, natum, & nomen ψάλτης ex tertia perſona, quæ eſt ἔψαλται, profectum, litterarum quæ in utroque ſunt ſimilitudo docet. Item τύμμα ἀπὸ παρακειμένου τοῦ τέτυμμαι: ποίησις autem ἀπὸ μέλλοντος τοῦ ποιήσω compoſita ſunt. Omnia tamen hæc nomina ab indicativo veniunt. Denique Stoici hunc ſolum modum rectum veluti nominativum, & reliquos obliquos ſicut caſus nominum vocaverunt. Rationabiliter autem declinatio ab activo inchoat, quod actus paſſionem præcedit. Bene etiam à prima, non alia perſona; quod prima de tertia ad ſecundam loquitur. Apte quoque

que à singulari numero. ὁ γὰρ πᾶς ἀριθμὸς ἐκ μονάδων σύγκειται, ἐκ μονάδος κατάγεται. Et si omnis multitudo constat ex singulis, recte est præmissa unitas & secuta populositas. Juste etiam à præsenti. ex instanti enim tempore possunt reliqua cognosci, non instans apparebit ex reliquis. Siquidem ἀπὸ τοῦ λείβω, λείβεις, ποιεῖ ἀόριστον ἔλειψα, μέλλοντα λείψω· item ἀπὸ τοῦ λείπω fit ἀόριστος ἔλειψα, καὶ μέλλων λείψω. Cum ergo dico vel ἔλειψα vel λείψω, quod esse velim hujus præsens verbi tempus incertum est: cum autem dico λείπω aut λείβω, de reliquis ejus temporibus nemo dubitat. ἠρχόμην imperfectum tempus est à præsenti ἔρχομαι, similiter à præsenti ἄρχομαι. Cum ergo dico ἠρχόμην, incertum relinquo utrum *veniebam* an *incipiebam* intelligi velim, & ideo ἐνεστὼς ejus in dubio est ἔρχομαι sit an ἄρχομαι: cum vero dico ἄρχομαι aut ἔρχομαι, nihil de imperfecto dubitabitur. Conjugationum quoque diversitates in Græco Latinoque verbo præsens facit. ποιεῖς, τιμᾷς, στεφανοῖς, non nisi instantis secunda persona discernit. Cæterum in πεποίηκα & τετίμηκα, in ποιήσω & τιμήσω, item in ἐποίουν & ἐχρύσουν, nulla discretio. Sed & in barytonis τύπτω primæ esse conjugationis faciunt π καὶ τ, quæ in præsentis primæ persona ω litteram antecedunt: quæ signa desunt & in τέτυφα, & in ἔτυψα, & in τύψω. λέγω propter γ secundæ est; quod signum habere desinit in λέλεχα, ἔλεξα, λέξω. sic in reliquis conjugationibus. Præsens tempus ostendit & genera verborum. Nam activum aut neutrum,

Græ-

EK μονάδος κατάγεται] Græcum membrum corruptum ita videtur corrigi posse, ἡ μονὰς ὀρθῶς καθηγεῖται: quæ verba respondebunt totidem Latinis, *recte est præmissa unitas*. Opsopœus.

Ex μονάδος κατάγεται] Ita inveni emendatum ad oram Scaligeri libri ex vulgato seu corrupto, ἐκ μονάδος. Opsopœi conjecturam superius habes, tu comparabis. *Pintan.*

Græcus intelligit, si in præsens desinat: passivum vel commune & his similia, si in μαι. Declinandi autem verbi series non nisi cum de modis tractatur, apparet. hinc modus apud Græcos ἔγκλισις nũcupatur, id est, ἐν ᾧ ἡ κλίσις.

1. Ἐν ᾧ ἡ κλίσις] In vet. scribitur ΕΝωΚΛΙCΙC; ne quem de impressa lectione dubitantem lateat. Opsopœus.

De declinatione indicativi.

OMne apud Græcos verbum indicativum in ω desinens seu barytonum, seu perispomenum sit seu præsentis, seu futuri, omnimodo in secundæ personæ fine diphthongũ habeat necesse est, id est, ἰῶτα vel cum ε, ut ποιεῖς vel cum α, ut τιμαῖς, vel cum ο, ut δηλοῖς. In omni autem futuro cum ε, ut νοήσεις, βοήσεις, χρυσώσεις, λέξεις, τύψεις. Item in omni Græco verbo cujus prima positio in ω desinit, secunda persona amisso σῖγμα tertiam facit: Omne verbum in ω desinens, cujuscunque conjugationis & temporis, ἰσοσυλλαβεῖ in prima, secũda, & tertia persona; ποιῶ, ποιεῖς, ποιεῖ· ἐρῶ, ἐρᾷς, ἐρᾷ· ἀργυρῶ, ἀργυροῖς, ἀργυροῖ· λέγω, λέγεις, λέγει· λέξω, λέξεις, λέξει. νοήσω, νοήσεις, νοήσει In verbis in ω desinentibus prima pluralis à prima singulari fit, operose tamen ac varie. In præsenti enim tẽpore μεν syllaba semper adjicitur, sed modo nihil additur vel permutatur, ut in secunda περισπωμένων, βοῶ βοῶμεν, τιμῶ τιμῶμεν: modò ω in ȣ diphthongum mutantes, ut in prima & tertia περισπωμένων, νοῶ νοȣ̃μεν, φανερῶ φανερȣ̃μεν: in reliquis autem, id est barytonis omnibus, vel etiam perispomenωn futuris, ω in ο transferentes, λέγω λέγομεν, τρέχω τρέχομεν, θεραπεύω θεραπεύομεν, λαλήσω λαλήσομεν, ἐάσω ἐάσομεν, ἀργυρώσω ἀργυρώσομεν. Secunda pluralis à tertia singulari nascitur; primæ quidem

& se-

& secundæ syzygiæ perispomenων instanti τε addentes, ποιεῖ ποιεῖτε, βοᾷ βοᾶτε: in tertio vero ultimum ἰῶτα in υ mutantes, & idem τε addentes, χρυσοῖ χρυσοῦτε: at in omnibus barytonis & in περισπωμένων futuris ipsum ἰῶτα ultimum detrahentes, & eandem addentes syllabam, τε, τύμπτει τύμπτετε, τρέχει τρέχετε, ἀθλεύει ἀθλεύετε, ποιήσει ποιήσετε, δεξοτελάσει δεξοτελάσετε, ἱδρώσει ἱδρώσετε. Tertiam quoque personam pluralem eorundem verborum de prima ejusdem numeri faciunt, μεν mutantes in σι, & quia pluralis tertia semper exigit pænultimam longam ideo in præsentibus perispomenis in quibus hoc evenit, solâ facit mutationem syllabæ, ut diximus, μεν in σι, φιλοῦμεν φιλοῦσι, τιμῶμεν τιμῶσι, στεφανοῦμεν στεφανοῦσι. At in barytonis & in περισπωμένων futuris addit pænultimæ υ, ut longam ex brevi faciat, ἔχομεν ἔχουσι, πέμπομεν πέμπουσι, ἀλλήσομεν ἀλλήσουσι. ο enim littera cum apud illos naturaliter corripitur, adjecta υ producitur, ut in nominibus κόρη, κόρος, κούρη, κοῦρος· ὄλυμπος, οὔλυμπος; eademque retracta corripitur, βούλεται βόλεται, τετράπους [1] τετράπος. Omne ergo verbum Græcum quod in σι repereris terminari, tertiæ personæ pluralis esse pronuntia, excepto ἐσσὶ, quod solum cum sic desinit, secundæ est, cujus prima ἐσμὶ, & pluralis prima ἐσμέν. Omnia autem verba in μι mutant μι in σιγμα & faciunt secundam personam, φημὶ φὴς, τίθημι τίθης, sic debuerat ἐσμὶ ἔσς, sed quia nulla syllaba in geminum σίγμα desinit, additum est ἰῶτα, ἐσσὶ, & propter differentiam à secunda singulari, tertia pluralis quæ similiter ἐσσὶ debuerat fieri, assumpsit ν, ἐσσίν. Verba enim in μι terminata, tertiam pluralis in σι mittunt, διδῶσι, ἱστῶσι. Omne παρατατικὸν naturaliter in

1. Τετράπος] Retrahe accentum in primam, τέτραπος. Opsopæus.

2. Ratione

in ον terminatur, & secundã personam ν in σῖγμα mutan-& ι in ε transferẽdo figurat, ἔλεγον ἔλεγες, ἔφερον ἔφερες. Tertia de secunda ultimæ litteræ detractione procedit. Sed quod perispomena in ουν vel in ων desinunt, ἐκάλουν, ἐχρύσουν, ἐτίμων, duarum syllabarum in unam contractio fecit. Nam integrum erat ἐκάλεον, ἐχρύσοον, ἐτίμαον, ex quo cum breves duæ contrahuntur, in unam longam coalescunt. Ideo ε & ο in ου familiarem sibi diphthongum convenerunt, ἐκάλεον ἐκάλουν, ἐχρύσοον ἐχρύσουν: α vero & ο in ω, ἐτίμαον ἐτίμων. Ideo & secũda persona ω in α, unde fuerat natum reducit, ἐτίμων ἐτίμας. ου autem diphthongum illic servat, ubi reperit primam ejus litteram familiarem primæ positioni fuisse, χρυσοῖς, ἐχρύσουν ἐχρύσους: ibi transit in ει, ubi εις primæ positioni meminit contigisse, καλεῖς, ἐκάλουν ἐκάλεις. In omnibus vero his diversitatibus detractio finalis litteræ personam (ut diximus) tertiam facit, ἐποίεις ἐποίει, ἐβόας ἐβόα, ἐκεραύνους ἐκεραύνου, ἔλεγες ἔλεγε, ἔφερες ἔφερε. Ex hoc apparet quod in ἔλεγεν & ἔφερεν ν supervacuum est, & integrum est ἔλεγε, ἔφερε, quod asserit & apostrophus, quæ facit ἔλεγ', ἔφερ'. quando enim hæc usurparetur; si ν naturaliter adhæreret, cum duas litteras nunquam apostropho liceat excludi? Indicio est imperativus, cujus secunda persona præsentis semper de tertia imperfecti indicativi nascitur, amissa in capite vel syllaba, vel tempore: ἐκάλει κάλει, ἐτίμα τίμα, ἐδήλου δήλου, ἦγου ἄγου. Ergo si imperativus λέγε, ibi sine dubio ἔλεγε, non ἔλεγεν. Sed ε littera sæpe sibi τὸ ν familiariter adhibet. Testes hujus rei Αἰολεῖς, apud quos λεγόμεθα, φερόμεθα, & similia, finale ἄλφα in ε mutatur, & mox ε advocat sibi τὸ ν, & fit prima persona λεγόμεθεν, φερόμεθεν. Contra si quando ε in ἄλφα mutatur, ν inde disce-

discedit, sicut Δωρεῖς τὸ πρόσθεν, πρόσθα dicunt, καὶ τὸ ἔνθεν, ἔνθα. Sed & Ἴωνες cũ ᾔδειν ᾔδεα faciunt, & ἑστήκειν ἑστήκεα, ν repudiant, ne cum ἄλφα jungatur. Ex his omnibus facile colligitur sufficere tertiæ personæ de secunda faciendæ, si σίγμα retrahatur. quod in capite Græci pronominis sæpe contingit, σέθεν ἕθεν, σοὶ οἷ. Græci primam pluralem παρατατικοῦ faciunt interponentes με ante ν finalem primæ singularis, ἐνόουν ἐνοοῦμεν, ἑώρων ἑωρῶμεν, ἐφανέρουν ἐφανεροῦμεν, ἔλεγον ἐλέγομεν. Et secunda illis pluralis efficitur addita τε tertiæ singulari, ἐποίει ἐποιεῖτε, ἐτίμα ἐτιμᾶτε, ἵδρου ἱδροῦτε, ἔλεγε ἐλέγετε. Ex quo iterum ν littera supervacua probatur. Tertia vero pluralis in hoc tempore semper eadem est primæ singulari, ἐγάμουν ἐγὼ, ἐγάμουν ἐκεῖνοι. sic ἐτίμων, sic ἐστεφάνουν, sic ἔτρεχον. Unde Δωριεῖς in illis verbis quæ in ον mittunt paratatikon, & propter βραχυκαταληξίαν tertiam à fine patiuntur accentum, tertiam numeri pluralis discretionis gratia βαρυτονοῦσιν: ἔτρεχον ἐγὼ, προπαροξυτόνως, ἐτρέχον ἐκεῖνοι, βαρυτόνως. Prima persona paraceimeni semper in α terminatur, & de hac cæteræ sine operosa circuitione nascuntur. Accepto enim σίγμα facit secundam; & hoc rursus abjecto, atque ἄλφα in ε mutato, tertiam creat, πεποίηκα, πεποίηκας, πεποίηκε. Primam quoque pluralem addita sibi μεν syllaba, πεποίηκα πεποιήκαμεν. Si pro μεν, τε acceperit, secunda pluralis est, πεποιήκατε: si σι, tertia, πεποιήκασι. Ὑπερσυντελικὸς de prima persona facit tres singulares, tres vero plurales de tertia singulari, ἐπεποιήκειν, ν in σίγμα mutato fit ἐπεποιήκεις, ν abjecto fit ἐπεποιήκει: ipsum vero ἐπεποιήκει assumpta μεν facit ἐπεποιήκειμεν, assumpta τε ἐπεποιήκειτε: si σαν acceperit pluralem tertiam ἐπεποιήκεισαν. Nam ἐπεποιήκεσαν correpta

repta pænultima Ιῶτα; protulerunt. Ideo autem prætermisimus disputare de duali numero, & de tempore aoristo, & de multiplici [2] ratione temporum quia his omnibus carent Latini, id est, περὶ δυϊκῶν καὶ μέσων, ἢ παρακειμένων, ἢ ὑπερσυντελικῶν, ἢ μελλόντων. Quibus latius gratia sola diffunditur. De passiva igitur declinatione dicamus.

2. *Ratione temporum*] Distingue post *temporum*. Idem.

De passiva declinatione.

GRæci activo instanti verborum in ω exeuntium addunt syllabam μαι, & fit passivum quæ syllaba omni verbo sola sociatur, ita ut ω prius ultimum, nunc pænultimum, aut maneat, ut in secunda perispomenon [1] ἀποτριῶμαι: aut in ου diphthongum transeat, ut in prima & tertia ποιοῦμαι, στεφανοῦμαι: aut in ο corripiatur, ut in omnibus barytonis, πλέκομαι, ἄγομαι. Ergo nunquam passivum Græcum invenitur non suo activo majus. Verbum Græcum in μαι desinens si in secunda persona μ in σίγμα demutet, hoc aut est præsens τῶν εἰς μι, ut τίθημι, τίθεμαι, τίθεσαι. δίδωμι, δίδομαι, δίδοσαι· ἵστημι ἵσταμαι, ἵστασαι: aut est τῶν εἰς ω temporis præteriti perfecti, πεφίλημαι πεφίλησαι, τετίμημαι τετίμησαι. Et in his semper ἰσοσυλλαβεῖ primæ secunda persona. alioquin reliqua omnia quæ in μαι desinunt, sive præsentis seu futuri sint, tam passivi generis quam communis, unam secundæ personæ syllabā detrahunt; καλοῦμαι καλῇ, ὁρῶμαι ὁρᾷ, δηλοῦμαι δηλοῖ, βλέπομαι βλέπῃ, τιμηθήσομαι τιμηθήσῃ, λεχθήσομαι λεχθήσῃ, τιμήσομαι τιμήσῃ, λέξομαι λέξῃ. Et ut advertas

A ποτρεῶμαι] Nescio quid sit. ἀποτελέξομαι quidem reperitur, sed id nihil ad rem facit. arbitror ἀγροτρεῶμαι legendum esse, quod etiam supra pagina 671. in exemplum Macrobius citaverat. *Opsopœus.*

vertas faciliori compendio quę Gręca verba passiva secundā personā minorem syllaba proferunt, accipe generalis regulæ repertam necessitatem. Omnis apud illos prima persona passiva quæ activo suo syllaba major est, hæc syllabam detrahit de secunda; quæ æqualis activo est, parem & in secunda tenet: φιλῶ, φιλοῦμαι, quia passivum majus activo est, φιλῇ facit: ἕλκω, ἕλκομαι, ἕλκῃ· ἔλεγον, ἐλεγόμην, ἐλέγου· ἐβόων, ἐβοώμην, ἐβοῶ· λαλήσω, λαληθήσομαι, λαληθήσῃ. Contra εἴρηκα, εἴρημαι, quia par activo suo est, facit secundam ἰσοσύλλαβον primæ, εἴρησαι. [2] εἰρήκειν, εἰρήμην, εἴρησο· λελάληκα, λελάλημαι, λελάλησαι· ἐλελαλήκειν, ἐλελαλήμην, ἐλελάλησο. In omni verbo cujuscunque temporis prima persona in μαι terminata, translato μ in τ litteram, migrat in tertiam servato numero syllabarum· Sed pænultimam retinet in παρακειμένῳ quidem omne verbum, πεφίλημαι, πεφίληται: in præsenti vero sola tertia συζυγία περισπωμένων, χρυσοῦμαι, χρυσοῦται Cæterum prima transfert in ει diphthongum, quæ in prima verbi positione fuerat ejus indicium, καλοῦμαι, καλεῖται, ὅτι καλῶ, καλεῖς: secunda in α propter eandem causam τιμῶμαι, τιμᾶται, ὅτι τιμᾶς. nam & χρυσοῦται ideo retinuit ου, quia propinqua priori est. Utraque enim diphthongus οι & ου per ο litteram componuntur. Futurum autem perispomenon, & in barytonis tam præsens quam futurum, ο litteram quæ fuit pænultima primæ, per tertiam in ε transfert, ut naturalis brevis in natura brevem, φιληθήσομαι φιληθήσεται, λέγομαι λέγεται, λεχθήσομαι λεχθήσεται. Cujuscunque verbi passivi vel passivo similis prima persona pluralis in quocunque tempore in θα sylla-

2. Εἰρήκειν, εἰρήμην] Alias εἰρήσαι erat vulgatum, sed operarum, ut vides, lapsu. *Pontan.*

syllabam definit, νοούμεθα, ἐνοούμεθα, νενοήμεθα, ἐνενοήμεθα, νοηθησόμεθα. ἀόριστον enim qui solus in μην exit, ἐνοήθημεν, transeo, quia Latini ignorant. Per omnia tempora primam personam pluralem majorem præferunt singulari, ποιῶ ποιοῦμεν, ἐποίουν ἐποιοῦμεν, πεποίηκα πεποιήκαμεν, ἐπεποιήκειν ἐπεποιήκειμεν, ποιήσω ποιήσωμεν· sic & ποιοῦμαι ποιούμεθα, ἐποιούμην ἐποιούμεθα, πεποίημαι πεποιήμεθα, ἐπεποιήμην ἐπεποιήμεθα, ποιηθήσομαι ποιηθησόμεθα. Sic & apud Latinos, *amo amamus*, *amabam amabamus*, *amavi amavimus*, *amaveram amaveramus*, *amabo amabimus*: sic & *amor amamur*, *amabar amabamur*, *amabor amabimur*. In Græcis verbis secunda persona pluralis activa unam ultimæ syllabæ suæ litteram τ mutat in σ καὶ θ, & fit passiva, ποιεῖτε ποιεῖσθε, γράφετε γράφεσθε. quod non mireris in præteritis perfectis non evenire, cum πεποιήκατε πεποιήκασθε non faciat, sed πεποίησθε, nec λελύκατε λελύκασθε, sed λέλυσθε, nec πεφράκατε πεφράκασθε, sed πέφρασθε, & similia. Alia enim regula his temporibus obviavit, cujus imperium est ut omnia verba quorum prima persona in θα exit, secundam minorem syllaba proferant. Si ergo fecisset πεποιήκασθε, par foret numerus syllabarum cum prima πεποιήμεθα, si λελύκασθε, cum λελύμεθα, si πεφράκασθε, cum πεφράμεθα ideo necessaria syllaba media subtracta resedit, πεποίησθε, λέλυσθε, πέφρασθε. Cæterum ποιεῖτε ποιεῖσθε, λέγετε λέγεσθε, priori regulæ obsequitur, quia non repugnat sequenti. ποιούμεθα enim ποιεῖσθε, λεγόμεθα λέγεσθε. In verbis passivis vel passivo similibus persona secunda pluralis addito ν ante τ cum primæ personæ pænultima tertiam pluralem facit, λέγεται λέγονται, ποιεῖται ποιοῦνται, πεποίηται, πεποίηνται. εἴρητο εἴρηντο,

εὕρηντο, ἐλέγετο ἐλέγοντο· ἐὰν λέγηται, ἐὰν λέγωνται, εἰ λέγοιτο, εἰ λέγοιντο. Unde illa præterita perfecta quæ his litteris in medio contexta ſunt, ut in tertia perſona plurali ν non poſſit adjungi, advocant ſibi participia. πέπλεκται, quia inter λ & τ, ν eſſe non potuit, cum nec finali eſſe poſt λάμβδα, nec incipere ante ταῦ fas erat, factum eſt πεπλεγμένοι εἰσὶ γέγραπται ſimiliter, quia inter π καὶ τ non admittebat ν, γεγραμμένοι εἰσὶ, ſic τέτυπται, τετυμμένοι εἰσὶν· ἐσφράγισται, ἐσφραγισμένοι εἰσὶν. & ſimilia. Omne Græcum verbum indicativum cujuſcunque generis in prima ſui poſitione aut in ω exit, ut λαλῶ, πλουτῶ: aut in μαι, ut λαλοῦμαι, βούλομαι: aut in μι, ut φημὶ, τίθημι. licet & in α eſſe credatur, quia ἐγρήγορα nonnulli auſi ſunt primum thema verbi pronuntiare. Apud Græcos ω non ſolum in verbis, ſed in omni parte orationis littera eſt naturaliter longa. Latinorum verborum finale *o* ſunt qui longum æſtiment, ſunt qui breve diffiniant. Nam *ſcribo ne*, *cado ne*, *o* non minus conſenſu omnium productum habet, quam *amo ne*, *doceo ne*, *nutrio ne*. Ego tamen de re quæ auctores magni nominis dubitare fecit, certam quidem non auſim ferre ſententiam: aſſeveraverim tamen Vergilium, cujus auctoritati omnis retro ætas & quæ ſequuta eſt vel ſequetur, libens ceſſerit, *o* finale in uno omnino verbo, adverbio, nomine, uno pronomine corripuiſſe; *ſcio*, *modo*, *duo*, *ego*:

---- Scio me Danais è claſſibus unum.

---- Modo Juppiter aſſit.

Si duo preterea. ----

Non ego cum Danais. ----

De imperativo modo.

Semper apud Græcos modi indicativi temporis præsentis secunda persona pluralis eadem est quæ & imperativi. ποιεῖτε & indicativo secunda est & in imperativo. τιμᾶτε, χρυσοῦτε, γράφετε, ποιεῖσθε, τιμᾶσθε, χρυσοῦσθε, λέγεσθε, γράφεσθε, & similia. Hac regula memoriæ mandata alteram subjicimus, ut una ex utraque observandæ rationis necessitas colligatur. Omne verbum quod in μεν desinit, qualem pænultimam habuerit in prima persona, talem transmittit secundæ, id est tempus retinet vel productæ vel brevis syllabæ: λαλοῦμεν λαλεῖτε, quia in prima ου erat, & in secunda ει diphthongus æque longa successit. τιμῶμεν τιμᾶτε. μα longa syllaba locum quem in μω habuerat, occupavit. στεφανοῦμεν στεφανοῦτε, eadem diphthongus perseveravit. λέγομεν quia ο littera brevis est, λέγετε, ε æque natura brevem recipit. At in conjunctivo quia producit pænultimam, ἐὰν λέγωμεν, ideo & in secunda persona, ἐὰν λέγητε produxit, ε in η mutando. Si igitur φεύγωμεν primam personam imperativi esse dicemus, sequitur ut quia in μεν exit ω præcedente, etiam secundæ personæ pœnultimam ex necessitate producat. quod si est, φεύγητε faciet, quemadmodum ἐὰν λέγωμεν, ἐὰν λέγητε. sed constitit eandem semper esse secundam personam imperativi, quæ & indicativi fuit: φεύγετε autem in indicavo fuit, non φεύγητε. Ex his colligitur neque aliam imperativi secundam personam esse nisi φεύγετε, nec in declinatione φεύγετε secundam esse posse post φεύγωμεν, & ideo φεύγωμεν non potest imperativi prima esse persona. Manifestum est ergo imperativum nec singularem nec pluralem habere primam perso-

personam. Cum autem dicimus, *fugiamus, dicamus, numeremus, aremus, doceamus* & similia, ad exhortativum sensum, non ad imperativum modum pertinere dicenda sunt. Apud Græcos imperativus singularis activus temporis præsentis & præteriti imperfecti, in secunda scilicet persona, aut in ει, aut in α, aut in ου, aut in ε, aut in θι terminatur. prima tria ad perispomena pertinent, ποίει, τίμα, δήλου: quartum ad barytona, λέγε, γράφε. quintum ad verba τὰ εἰς μι, ut ἵσταθι, ὄμνυθι, φάθι Sed & illa similem habent terminum, quorum infinitivus in ναι exit, etsi non sint τῶν εἰς μι, βῆναι βῆθι, νυγῆναι νύγηθι, δαμῆναι δάμηθι, excepta sunt εἶναι, δοῦναι, θεῖναι. Cæterum νενοηκέναι vel huic similia, ut magis νενόηκε νενοηκέτω quam νενόηθι faciat, multiplex ratio cogit: de qua unum pro exemplo argumentum ponere non pigebit. Quæ in θι exeunt ab infinitis in ναι desinentibus, necesse est ut sint infinitis suis ἰσοσύλλαβα, νύγηθι νυγῆναι, δάμηθι δαμῆναι βῆθι βῆναι. πεποίηθι autem πεποιηκέναι æqualitate jam caruit; inde non receptum est πεποίηθι, sed πεποίηκε. Similiter apud Latinos imperativus nascitur ab infinito abjecta ultima, *cantare canta, monere mone, legere lege, ambire ambi, ferre fer, esse es, & ades, & prodes.* Lucilius, *Prodes amicis.* Vergilius, *Huc ades ò Lenae.* Terentius, *Bono animo es* *Facere face, dicere dice,* & per syncopam *fac, dic.* Græci secundæ personæ addita τω syllaba tertiam ejusdem præsentis efficiunt, ποίει ποιείτω, τίμα τιμάτω, χρύσου χρυσούτω, λέγε λεγέτω. Quod si secunda in θι desiit, ipsam mutat in τω, βῆθι βήτω. τε vero syllabam adjicientes præsenti singulari imperativo pluralem faciunt, ποίει ποιεῖτε, βόα βοᾶτε,

Δοῦναι] δοῦναι Subsistere nō potest. quam δίδοθι facit. forsan δαλῶναι scripserat. Sed & sequens θεῖναι corruptum est, an θεῖναι reponere liceat? quod in imperativo non τίθηθι, sed τίθει facit. *Opsopæus.*

βόαε, δήλε δηλέτω, τύπτε, τυπτέτω. Tertiam pluralem faciunt addendo σαν tertiæ singulari, ποιείτω ποιείτωσαν. Hanc declinationem quæ decursa est, Græci duobus simul temporibus assignant, instanti & præterito imperfecto. Et re vera si pressius quæras, magis de imperfecto quam de instanti tantum apud illos imperativum videbis. Tertia enim imperfecti indicativi persona capite deminuta, vel in syllaba, vel in syllabæ tempore, facit imperativi secundam, ἐλάλει λάλει, ἐβόα βόα, ἐστεφάνου στεφάνου, ἔλεγε λέγε, ἦγε ἄγε, εἷλκε ἕλκε. ita & in passivis, ἐνοοῦ νοοῦ, ἐτιμῶ τιμῶ, ἐχρυσοῦ χρυσοῦ, ἐτύπτου τύπτου, ἤγου ἄγου, εἵλκου ἕλκου. Latini non æstimaverunt ullum præteritum imperativo dandum, quia imperatur quid, ut aut nunc, aut in posterum fiat. ideo præsenti & futuro in modi hujus declinatione contenti sunt. Sed Græci introspecta sollertius jubendi natura, animadverterunt posse comprehendi præcepto tempus elapsum, ut est ἡ θύρα κεκλείσθω, quod aliud est quam ἡ θύρα κλείσθω. Nam κλείσθω cum dico, ostendo hactenus patuisse, cum vero dico κεκλείσθω, hoc impero ut claudendi officium jam peractum sit: quod & Latinitas jubendum novit, cum περιφραστικῶς dicit, *ostium clausum sit*. Hinc jam per omnia præteriti tēpora declinatio variatur, sed utroque perfecto simul juncto. Dicunt enim παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ, νενίκηκε νενικηκέτω; & νενίκησο νενικήσθω. quod quam necessarium sit, hinc sumpto argumēto requiratur. Præponamus senatum pugnaturo consuli vel militibus imperare conficiendi belli celeritatem, [2] πρὸ ὥρας ἕκτης ἡ συμβολὴ πεπληρώσθω, ἢ ἡ μάχη πεπλήσθω,

2. πρὸ ὥρας ἕκτης ἡ συμβολὴ πεπληρώσθω, ἢ ἡ μάχη πεπλήσθω, ἢ ὁ πόλεμος νενικήσθω | Vet. cod. scriptura hæc est, ΠΡΟ ωΡΑC ΕΚ | THCH CYMBOλH ΠεΠλΗΡωCΘω λελΗΜαΧΗ ΠεΠλΥCΘω λΗΟΠολΜΟC NeNIKeCΘω. *Idem.*

Δεφάλω

πλήσθω, ἢ ὁ πόλεμος νενικήσθω. Futurum quoque suum Græci cum aoristo jungunt, quia iisdem signis indicativo utrumque dinoscitur. Nam si aoristus desinat in σα, futurum in σω terminatur, ἐλάλησα, λαλήσω: si hoc in ξα, illud in ξω, ἔπραξα, πράξω. si in ψα, in ψω, ἔπεμψα, πέμψω. Ergo λάλησον, πρᾶξον, πέμψον, assignatur simul utrique tempori, quod utriusque signa demonstrant. Tertia vero persona magis aoristum respicit quam futurum. facit enim λαλησάτω, πραξάτω, πεμψάτω, cum σα, ξα, ψα χαρακτῆρες sint ἀορίςου. Idem sonat & plurale ποιήσατε: cujus tertia persona rursus cum additamento tertiæ singularis efficitur ποιησάτωσαν. Et ut hoc idem tempus, id est futurum imperativi, passivum fiat, sumitur aoristus infiniti, & nulla omnino littera mutata, tantumque accentu sursum ad præcedentem syllabam tracto, futurum imperativum passivum fit, ποιῆσαι ποίησαι, λαλῆσαι λάλησαι. Cujus tertia persona fit de tertia activi mutato τ in σθ, ποιησάτω ποιησάσθω: sicut & ποιεῖτε ποιεῖσθε. & ποιήσατε ποιήσασθε.

De conjunctivo modo.

Conjunctiva Latinorum, quæ ὑποτακτικὰ Græcorum, causam vocabuli ex una eademque origine sortiuntur. Nam ex sola conjunctione quæ ei accidit, conjunctivus modus appellatus est. unde & Græci ὑποτακτικὸν διὰ τοῦ ὑποτετάχθαι vocitaverunt. Apud quos hoc habet præcipuum hic modus, quod omne tempus ejus activum primam personam singularem in ω mittit, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν πεποιήκω, ἐὰν ποιήσω: adeo ut & illa verba quæ in μι exeunt, cum ad hunc modum venerint, redeant ad illa in ω desinentia, de quibus derivata sunt, τιθῶ, τίθημι, & in

conjunctivo ἐὰν τιθῶ, item διδῶ, δίδωμι, ἐὰν διδῶ. Ὑποτακτικὰ Græcorum syllabas quæ in aliis modis breves fuerunt, in sua declinatione producunt, λέγομεν, ἐὰν λέγωμεν: sed & ει diphthongum in ἦτα mutant, λεγω, λέγεις, ἐὰν λέγω, ἐὰν λεγῃς, & quia natura verborum omnium apud Græcos hæc est, ut ex prima persona in ω exeuntium, secunda in duas vocales desinat, ideo ἐὰν λεγῃς cum ι ascripto post η profertur, ut duarum vocalium salva sit ratio. Tertia vero persona de secunda fit retracta ultima littera, ἐὰν ποιῇς, ἐὰν ποιῇ. & quia, ut diximus, amore productionis ο pluralis indicativi in ω mutant, λεγομεν, ἐὰν λέγωμεν in secunda quoque persona ε in η transferunt, λέγετε, ἐὰν λέγητε. Tertia, ἐὰν λεγωσιν: quia omne verbum apud Græcos quod exit in μεν, mutat μεν in σιν, & personam tertiam facit. Horum passiva de activis ita formantur, ut primæ personæ activæ si addas μαι syllabam, passivum ejusdem temporis facias, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῶμαι, ἐὰν πεποιήκω, ἐὰν πεποιήκωμαι, ἐὰν ποιήσω, ἐὰν ποιήσωμαι. Item activi tertia, secunda passivi est, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῇς, ἐὰν ποιῇ, ἐὰν ποιῶμαι, ἐὰν ποιῇ. hæc eadem activi tertia, addita sibi ται syllaba, passivam tertiam facit, ἐὰν ποιῇ, ἐὰν ποιῆται. Græci in conjunctivo modo tempora bina conjungunt Proprium Latinorum est, ut modo indicativa pro conjunctivis, modo conjunctiva pro indicativis ponant. Cicero de Legibus tertio, *Qui poterit socios tueri.* Idem Cicero in primo de Republ. *Libenter tibi Læli, uti eum desideras, equidem concessero.*

De optativo modo.

DE hoc modo quæstio Græca præcessit, si præteritum tempus possit admittere, cum vota pro rebus aut præsentibus

ſentibus aut futuris ſoleant accitari, nec in ſpecie poſſint tranſacta revocari; pronuntiatumque eſt præteritum quòque tempus optanti neceſſarium, quia ſæpe in longinquis quid evenerit neſcientes, optamus eveniſſe quod nobis commodet. Qui enim Olympiacæ palmæ deſiderium habuit, domi reſidens ipſe, certatum equos ſuos cum aurigante filio miſit, tranſacto jam die qui certamini ſtatus eſt, exitum adhuc neſciens, & deſiderium vocis adjuvans, quid aliud dicere exiſtimandus eſt, quam εἴθε ὁ ὑιός μου νενικήκοι. Hæc & quæſtio & abſolutio cum Latinitate communis eſt, quia in cauſa pari hæc vox eſſe deberet optantis, *utinam filius meus vicerit*. Sed rari Latinarum artium auctores admiſerunt in optativo declinationem perfecti, *utinam vicerim*. In hoc enim modo Latini tempora Græcorum more conjungunt, imperfectum cum præſenti, pluſquam perfectum cum perfecto: & hoc aſſignant duobus antecedentibus, quod in conjunctivo præteriti imperfecti fuit, *utinam legerem*: hoc duobus ſequentibus, quod in conjunctivo pluſquamperfecti fuit, *utinam legiſſem*: & hoc dant futuro, quod habuit conjunctivus præſens, *utinam legam*. Sunt tamen qui & præterito perfecto adquieſcant, *utinam legerim*. quorum ſententiæ Græca ratio, quam ſupra diximus, opitulatur. In Græco optativo quæ in μι exeunt, activa tantum ſunt; quæ in μην, paſſiva tantum vel paſſivis ſimilia, λέγοιμι, λεγοίμην Sed quæ in ην exeunt præcedente vocali, modo activa, modo paſſiva ſunt, & non niſi ex illis verbis veniunt quæ in μι exeunt, φαίην, δοίην. Paſſiva autem & de hiſdem verbis fiunt, ut δοθείην, τεθείην: & de exeuntibus in ω ut νυγείην, [1] δαρείην. Activa ergo quæ in μι exeunt, mutant μι in μην, & paſſiva faciunt λέγοιμι, λεγοίμην: quæ

DAρείην] V. c. λαρείην. prima littera laborat. vel igitur nobiſcum δαρείην lege, à δέρομαι, vel, ſi mavis, χαρείην, χαίρομαι. *Opſop.*

A verbo,

quæ vero in ἡμι exeunt, μ interferunt, & in passivum transeunt, τιθεὶς τιθείμην, διδοίην διδοίμην. Græci omne tempus optativi modi majus syllaba proferunt quam fuit in indicativo, ποιῶ ποιοῖμι, πεποίηκα πεποιήκοιμι, ποιήσω ποιήσοιμι. Aoriston enim prætereo quem Latinitas nescit. Ideo ἡβῶμι & ἡβώοιμι apud Græcos legimus, quia propter necessarium augmentum syllabæ ἀπὸ τοῦ ἡβῶ fit ἡβῷμι, καὶ ἀπὸ τοῦ ἡβώω fit ἡβώοιμι. Omne apud Græcos optativum singulare habet sine dubio in pænultima diphthongum quæ per ι componitur, λέγοιμι, γράφοιμι, σταίην, δοίην: unde est ἡβῷμι. post ω ascribitur ι, ne sine hac vocali optativi pænultima proferatur. Græca quæ in μι exeunt, ι ultimum in εν mutant, & fiunt pluralia, ποιοῖμι ποιοῖμεν, γράφοιμι γράφοιμεν. Semper apud Græcos pluralis prima persona aut unam vocalem habet in pænultima præcedentem, ut σταίημεν, νυγείημεν: aut duas, ut λέγοιμεν, γράφοιμεν. sed priora, fine mutato in σαν, tertiam personam de se efficiunt; sequentia vero, μ subtracto, idem faciunt, σταίημεν σταίησαν, λέγοιμεν λέγοιεν Passiva Græcorum quæ in μην exeunt, hanc ipsam syllabam in ο mutant, & secundam personam faciunt, ποιοίμην ποιοῖο, γραφοίμην γράφοιο. quæ vero exeunt in ην, ν in σ mutant, & faciunt secundam, σταίην σταίης, δοίην δοίης. Ipsa vero secunda persona si in ο exit, addit τ & facit tertiam, ποιοῖο ποιοῖτο, γράφοιο γράφοιτο: quæ in σ desinit, hoc amittit, & facit tertiam, σταίης σταίη, δοίης δοίη.

De infinito modo.

INfinitum modum, quem ἀπαρέμφατον dicunt, quidam Græcorum inter verba numerare noluerunt, quia nullius

ἐγκλί-

ἐγκλίσεως verbum verbo alterius junctum efficit sensum. Quis enim dicat, βουλοίμην λέγω, λέγοιμι βούλομαι, γράφοιμι τρέχω? Paremphatum vero cum quolibet modo junctum, facit sensum, θέλω γράφειν, θέλε γράφειν, ἐὰν θέλω γράφειν, εἰ θέλοιμι γράφειν Similiter & apud Latinos dici non potest *velim scribo*, *debeam curre*, & similia. Dicuntque adverbium esse magis, quia infinitum, sicut adverbium, præponitur & postponitur verbo, ut γράφω καλῶς, καλῶς γράφω, *scribo bene*, *bene scribo*: ἑλληνιστὶ διαλέγομαι, διαλέγομαι ἑλληνιστὶ, * *latine loquor, loquor latine*. ita & hoc, θέλω γράφειν, γράφειν θέλω: *volo scribere, scribere volo*: ἐπίσταμαι τρέχειν, τρέχειν ἐπίσταμαι, * *scio loqui, loqui scio*. Nec mirum ajunt, cum multa adverbia nascantur à verbis, hoc quoque ex verbo esse profectum. si enim ἑλληνίζω, ἑλληνιστὶ facit, & κάμνω, ἀκμητὶ, cur non & ἀπὸ τοῦ γράφω nascatur adverbium γράφειν. hoc etiam addunt: si ab eo quod est γράφω, cum fit γράφων, jam verbum non dicitur, sed participium, quia ultimam mutat & personam amittit; cur non & γράφειν in alterum nomen migret ex verbo, cum non solum finem moveat, sed etiam significationem personæ numerique perdat; maximè cum sicut participium in distinctionem personarum additamento pronominis mutatur, ἐμὲ φιλῶν, σὲ φιλῶν, ἐκεῖνον φιλῶν: ita & ἀπαρεμφάτῳ contingit, ἐμὲ φιλεῖν, σὲ φιλεῖν, ἐκεῖνον φιλεῖν. Sed illi qui talia de infinito putant, hac maxime ratione vincuntur, quod in adverbio temporum significationes non de ejusdem soni inflexione nascuntur, sed ut tempora, mutantur & voces, νῦν, πάλαι, ὕστερον, *nunc*, *antea*, *postea*: in infinito autem vox eadem paululum flexa tempus immutat, γράφειν, γεγραφέναι, γράψειν *scribere, scripsisse, scriptum ire*. Nec omne ἀπαρέμφατον cuicunque verbo junctum

ſenſum exprimit, ſed illis tantum quæ nullam rem per ſe dicta ſignificant, quæ ab illis προαιρετικὰ, ab his *arbitraria* non abſurde vocari poſſunt; quia per ipſa ſignificatur diſpoſitionem ſeu amorem vel arbitrium ſubeſſe nobis rei adhuc incertæ, ſed per adjunctionem verbi alterius exprimendæ. Nam ἐσθίω μετὰ τοῦ τύπτειν, aut περιπατῶ μετὰ τοῦ πλουτεῖν jungi non poſſunt. Item *lego* cum *ſedere* junctum, aut *ſcribo* cum *cadere*, nullam efficit ſenſus perfectionem; quia & *lego* rem ſignificat & *ſedere*, & *ſcribo* ſimiliter & *cadere*. Si vero dixero *volo*, aut *opto*, aut *ſoleo*, aut *incipio*, & ſimilia, nullam rem ex hujuſmodi verbi pronuntiatione ſignifico. Et hæc ſunt, vel talia, quæ bene à paremphatis implicantur, ut ex uno arbitrium, ex altero res notetur: *volo currere, opto invenire, diſpono proficiſci, ſoleo ſcribere.* Ex hoc intelligitur maximam vim verbi in infinito eſſe modo: ſiquidem verba rerum nomina ſunt. Et videmus ab aparemphatis rei ſignificationem alteris quoque verbis non habentibus accommodari. Adeo autem hic modus abſolutum nomen rerum eſt, ut in ſignificationibus rerum quas Ariſtoteles numero decem κατηγορίας vocat, quatuor per ἀπαρέμφατον proferantur κεῖσθαι, ἔχειν, ποιεῖν, πάσχειν. Græco vocabulo propterea dicitur ἀπαρέμφατον, quod nullum mentis indicat affectum. Nam γράφω, τύπτω, τιμῶ, & rem & ipſum animi habitum expreſſit agentis: γράφειν vero, vel τύπτειν, vel τιμᾶν, nullam continet affectus ſignificationem; quia incertum eſt quid ſequatur, θέλω, μέλλω, διατυπῶ, an contra οὐ θέλω, οὐ μέλλω, οὐ διατυπῶ. Hinc de ipſius declinatione tractemus.

Græci infiniti unum tempus duo tempora complectitur indicativi modi: ποιῶ, ἐποίουν in indicativo; in infinitivo autem ita pronuntiatur, ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ, ποιεῖν, item πεποίηκα, ἐπεποιήκειν, & in infinitivo παρακει-

μένου

μένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ, πεποιηκέναι. Apud Græcos omne ἀπαρέμφατον aut in ν desinit, aut in αι diphthongum: sed & cum in ν desinit, diphthongus præcedat necesse est, ut ποιεῖν, χρυσοῦν. ideo τῷ βοᾷν, ἰῶτα ascribitur, ne sit ἀπαρέμφατον sine diphthongo. Unde quę in ην desinunt, ut ζῆν, πεινῆν, διψῆν, non sunt communia, sed Dorica, ut ὁρῆν. Ejusdem sunt dialecti & quæ in εν exeunt, ut ἀπὸ τοῦ νοεῖν νόεν, & ἀπὸ τοῦ δασμηφορεῖν δασμηφόρεν. Licet sint & communia in εν, sed integritatis extremitate præcisa, ut est ἀπὸ τοῦ ἔμεναι ἔμεν, ἀπὸ τοῦ δόμεναι δόμεν. Perfecti temporis indicativi Græcorum tertia persona, fini suo adjecta ναι syllaba, transit in ἀπαρέμφατον, πεποίηκε πεποιηκέναι, λέλεχε λελεχέναι. Latini primæ personæ perfecti addunt geminatum ſſ & e, *dixi dixiſſe.* Græci ἀπαρέμφατα sua activa in αι desinentia per omnes semivocales litteras proferunt, excepto ζ, στεῖλαι, νεῖμαι, κρεῖναι, σπεῖραι, νοῆσαι, λέξαι, γράψαι. excepta sunt εἶπαι καὶ ἐνέγκαι, quæ sola non semivocales sortita, sed mutas. Passiva vero per unam tantum litteram θ proferuntur, præmissa aut liquida, κεκάρθαι, πτίλθαι, ἐῤῥάνθαι: aut σ, λέγεσθαι, φιλεῖσθαι: aut altera ex mutis quæ vocantur δασεῖαι, id est sive χ, ut νενύχθαι, sive φ, ut γεγράφθαι. Cum Latini nullum infinitum monosyllabum habeant, Gręci paucissima habent quę referantur ad solam secundam συζυγίαν περισπωμένων, ut σπᾶν, θλᾶν. etenim πνεῖν, χεῖν, ῥεῖν, non sunt integra, sed ex collisione contracta. fuit enim integritas, πνέειν, χέειν, ῥέειν, & medio ε subtracto in unam syllabam sunt redacta, & ex themate verborum veniunt πνέω, χέω, ῥέω. Nullum enim Græcum verbum ἀπαρέμφατον ex verbo in ω desinente factum non eundem numerum syllabarũ tenet qui in prima positione verbi fuit,

νοῶ νοεῖν, τιμῶ τιμᾶν, χρυσῶ χρυσοῦν, τρέχω τρέχειν, τύπτω τύπτειν. sic πνέω πνέειν, χέω χέειν, ῥέω ῥέειν. ex quibus πνεῖν, χεῖν, ῥεῖν sunt facta. Απαρέμφατα quæ in ν desinunt, si de verbo sunt perispomeno, amisso ν, & accepta syllaba σθαι, faciunt ex se passiva, ποιεῖν ποιεῖσθαι, τιμᾶν τιμᾶσθαι, δηλοῦν δηλοῦσθαι. quod si sint de barytono, etiam ι amittunt, λέγειν λέγεσθαι, γράφειν γράφεσθαι. Fiunt & de indicativo passivo. Mutat enim τ in σ καὶ θ, & facit ἀπαρέμφατον. Nec solum hoc in præsenti tempore, sed & in præterito & futuro, φιλεῖται φιλεῖσθαι, πεφίληται πεφιλῆσθαι, πεφιλήσεται πεφιλήσεσθαι. Est & alia diligentior observatio circa παρακείμενον. Nam quotiens in pænultima habet κ, tunc amissa utraque syllaba & accepta σθαι in passivum transit, πεπατηκέναι πεπατῆσθαι, γεγελακέναι γεγελάσθαι, πεπλυκέναι πεπλύσθαι. aut interdum θαι solam accipit sine σ, sed tunc quotiens ante κ, liquida reperitur, ut τετιλκέναι τετίλθαι, κεκαρκέναι κεκάρθαι, ἐρραγκέναι ἐρράνθαι. Unde intelligitur in hoc verbo γ quod fuit ante κ, δυνάμει ν fuisse, Quod si παρακείμενος activus habuit in pænultima aut φ, aut χ, tunc quoque θ accipit, γεγραφέναι γεγράφθαι, νενυχέναι νενύχθαι. Latini futuri infinitum faciunt adjuncto participio vel magis gerundi modo, *ire* seu *iri*; & vel in passivo *doctum iri*, vel in activo *doctum ire* pronunciant. Απαρέμφατα quæ in θαι exeunt, aut tertium à fine acutum sortiuntur accentum, ut λέγεσθαι, γράφεσθαι: aut secundum, ut τετίλθαι, κεκάρθαι: aut circumflectunt pænultimam, ut ποιεῖσθαι, νοεῖσθαι. Απαρέμφατον quod in θαι exit, si habeat in pænultima υ, modo præsentis temporis est, modo præteriti perfecti: & hanc diversitatem discernit accentus. Nam si tertius à fine sit, præsens tempus ostendit,

dit, ut ὄλλυσθαι, ῥήγνυσθαι, ζεύγνυσθαι: si secundus, præteritum perfectum, ut λελύσθαι, ἐζύσθαι. unde εἰρύσθαι si in capite habeat accentum, σημαίνει ἕλκεσθαι, quod est præsentis; si in pænultima sit, σημαίνει εἰλκύσθαι, quod est præteriti: νῆα κατειρύσθαι. In ἀπαρεμφάτοις compositio non mutat accentum, sed hunc composita custodiunt qui simplicibus adhærebat, φιλεῖσθαι καταφιλεῖσθαι, κεῖσθαι κατακεῖσθαι. Denique καταγράψαι, quia & activi aparemphati est & passivi imperativi; cum est aparemphatum in verbo habet accentum, καταγράψαι: & cum est imperativum, ad præpositionem recurrit, κατάγραψαι. In infinito Græco præteritum perfectum si dissyllabum fuerit, omnimodo à vocali incipit, ὦφθαι, εἶρχθαι. Si ergo inveniantur dissyllaba hujusmodi à consonantibus incipientia, manifestum est non esse integra, ut πέρθαι, βλῆσθαι, δέχθαι. quorum integra sunt πεπέρθαι, βεβλῆσθαι, δεδέχθαι. Græci aparemphato nonnunquam pro imperativo utuntur: Latini pro indicativo. θαρσῶν νῦν Διόμηδες ἐπὶ Τρώεσσι μάχεσθαι. id est μάχου. hic pro imperativo. At pro indicativo Salustius; *Hic ubi primum adolevit, non se luxuriæ neque inertiæ corrumpendum dedit, sed ut mos gentis illius est, jaculari, equitare, & cum omnes gloria anteiret, omnibus tamen charus esse. Idem pleraque tempora in venando agere, leonem atque alias feras primus, aut in primis ferire; plurimum facere, minimum de se loqui.* Infinitum nonnunquam pro conjunctivo ponunt. Cicero pro Sestio, *Reipublicæ dignitas me ad se rapit, & hæc minora relinquere hortatur;* pro *hortatur ut relinquam. Hortor amare focos,* pro *hortor ut ament.* Ponuntur & pro gerundi modo. Cicero pro Quintio. *Consilium cepisse hominis fortunas funditus evertere,* pro *evertendi.* Vergilius, *Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,* pro *cognoscendi.* Et aliter Terentius in Hecyra,

It *ad eam visere*, pro *visitatum*. &, *Cantare pares & respondere parati*, pro *ad respondendum*. Ponuntur & pro participio præsentis. Varro in Scævolam, *Et ut matrem audivi dicere*. Cicero in Verrem, *Charidemum cum testimonium dicere audistis*, pro *dicentem*. Eant nunc qui infinito calumniantur, & verbum non esse contendant, cum pro omnibus fere verbi modis probetur adhiberi.

De impersonalibus.

SUnt impersonalia Græcis Latinisque communia, sunt tantum concessa Latinitati. *Decet me, te, illum, nos, vos, illos*, impersonale est. Sed & Græci hoc verbo similiter utuntur, πρέπει ἐμοὶ, σοὶ, ἐκείνῳ, ἡμῖν, ὑμῖν, ἐκείνοις. Hoc autem impersonale nascitur [1] à verbo *deceo, deces, decet*, πρέπω, πρέπεις, πρέπει, πρέπομεν, πρέπετε, πρέπουσιν. *Decent domum columnæ*, πρέπουσιν τῇ οἰκίᾳ οἱ κιόνες. *Placet mihi lectio*, verbum est; *placet mihi legere*, impersonale est. Ita & apud Græcos, ἀρέσκει μοι ἡ ἀνάγνωσις, ad personam relatum est; ἀρέσκει μοι ἀναγιγνώσκειν, impersonale est. * [2] *Contingit me venisse*. similiter apud Græcos, συνέβη μοι ἡ ἐλπὶς, declinationis est; συνέβη με ἐληλυθέναι,

A Verbo, *Deceo, deces, decet*; πρέπω πρέπεις;] Euripides, πρέπω τῇ κόρῃ. Quomodo rescribendum in Tibullo censeam lib. 3. eleg. 1.

Illam quicquid agit, quoquo vestigia movit,
Componit furtim subsequiturque decor.
Seu solvit crines, fusis decet illa capillis,
Seu comsit, comtis est veneranda comis.

Elegantèr enim ita ad Grajam formam. Vulgo est *decet esse*. Sed de hoc alibi & plura dicenda sint. *Pontan.*

2. *Contingit me venisse*] Appinxerat & asteriscum Oplopœus, putem quia fors suspectum habuit locum. Et certe sequentia ista, *similiter apud Græcos*, συνέβη μοι ἡ ἐλπὶς *declinationis est*; arguunt falsitatis. Quid tamen scriptum difficile sit dicere, cum ipse libelli hujus deflorator multa, ut fatetur, aut ambigua sibi aut auctoritatis incertæ vel prætermiserit vel immutarit. Interim ex reliquiis illis Græcis videamus si fuerit fors, *contigit mihi venilia*. *Venilia* enim, ut ait Varro, à *veniendo* & illa Plautina formula, *Ventum gaudeo*. Sed omnium appositissime ad mentem nostram Augustinus lib. 4. cap. 11. de civitate Dei: *De spe*, inquit, *quæ venit, Venilia*. Tamen cogitabimus. *Idem.*

Κυρ-

θῆναι, impersonale est. *Pœnitet me*, hoc est quod apud illos μεταμέλεταί μοι. Impersonalia apud Græcos per tempora non flectuntur. Nam impersonaliter τρέχειν, ταλαιπωρεῖν, nemo dicit. Nullum impersonale in pluralis numeri forma invenitur. Nam *bene legitur liber*, impersonale est: *libri* autem *bene leguntur*, elocutio est Græcæ similis, αἱ βίβλοι ἀναγινώσκονται.

De formis vel speciebus verborum.

HIs subjunguntur quæ verborum formæ vel species nominantur, meditativa, inchoativa, frequentativa & usurpativa: quæ sunt fere propriæ Latinitatis, licet meditativa etiam Græci habere putantur.

De meditativa.

EST autem meditativa, quæ significat meditationem rei cujus imminet & speratur effectus; ut *parturio*, quod est *parere meditor*; *esurio*, *esse meditor*: & sunt semper tertiæ conjugationis productæ. Huic similis in Græcis quoque verbis invenitur species, θανατιῶ, δαιμονιῶ, κινητιῶ, χρηστιῶ, ἐρωτιῶ. his enim verbis tentamentum quoddam rei & meditatio, non ipse effectus exprimitur. his similia videntur, ῥιγείω, ὀκνείω, γαμησείω, πολεμησείω, βρωσείω.

KIνητιῶ] κινητιῶ alibi non extat. Non longe recedit ejusdem formæ verbum βινητιῶ, *inire cupio*, vel κυνητιῶ, *catullio*. Opsopœus.

De inchoativa.

INchoativa forma est, quæ jam aliquid inchoasse testatur, ut *pallescit*, cui necdum diffusus est totus pallor. Et hæc forma semper in *sco* quiescit: nec tamen omnia in *sco* inchoativa sunt, & semper dum sit derivativa, tertiæ conjugationis

gationis fieri cogitur. Hæc forma præteritum nescit habere tempus perfectum. Quid enim simul & adhuc incipere, & jam præterisse dicatur? Hanc quoque formam sunt qui Græcis familiarem dicant, asserentes hoc esse μελαίνομαι καὶ θερμαίνομαι, quod est *nigresco* & *calesco* : sed apud illos aliqua hujus significationis in σκω exire contendunt, τηλίσκω, γαμίσκω, τιτρώσκω, γηράσκω. διδάσκω autem licet ejusdem finis sit, nemo tamen perfectum, & non inchoativum esse dubitabit.

De frequentativa.

FRequentativa forma compendio Latinitatis obsequitur, cum uno verbo frequentationem administrationis ostendit. Hæc forma nonnunquam uno gradu, nonnunquam duobus derivatur, ut *cano*, *canto*, *cantito* : nec tamen est in posterioribus major quam in prioribus frequentationis expressio. Sicut nec in diminutivis secundus gradus minus priore significat, *anus*, *anilla*, *anicula*. *Sternuto* frequentativum est à principali *sternuo*. Propertius, [1] *Candidus Augu-*

CAndidus Augustæ sternuit omen *Amor*] Hodie in Propertio & passim editur: *Aridus argutum sternuit omen Amor*. Quod interpretem desideravit; & conatum nuper reperio juvenem eruditum & nobilem Scoppium. *Aridus* ait dictus *Amor* ob sonum quem sternutans edit, quomodo & *argutum*. His deinde & rationes jungit, *&* *errorem quo tueatur, habet*. Quocirca laudo conatum; sed quæ tandem hinc Propertiano majestate vel gratia digna vel lepos? Omnino ex Macrobianæ lectionis faciendum vestigiis, *Candidus augustum sternuit omen Amor*. *Augustum omen* artis auguralis propria dictio. Ennius: *Augusto augurio post quam inclyta condita Roma est Candidus Amor*, idem Propertius, *Roma faveto tibi surgit honos, date candida cives Omina*. Deinde *sternuit* non capiendum crassiori illa Minerva & quasi naturalis hic aliquis fuerit πταρμὸς, sed dicere ita solebant cum vel annuerent vel faverent. Catullus, uti emaculavimus supra:

Hoc ut dixit, Amor sinistra amanti.
Dextram sternuit approbationem.

Possim denique erroris hujus originem adnectere; erasam videlicet in Propertianis exemplaribus sive evanuisse (ut sæpe in obsoletis istis & situ & carie codicibus deprehendimus) primorem seu capitalem literam in voce *Candidus*, remansumque *andidus*, unde enatum postmodum ineptum istud *Aridus*. Hæc, inquam, possim. Sed sufficiet probasse nos aliquando hanc qualemcunque conjecturam nostram illi Poëtarum veterum omnisque doctrinæ antiquæ

Augusta sternuit omen amor. *Pulto* sunt qui accipiant pro eo quod est *pulso*, & ἀττικισμὸν quendam Latinitatis existiment, ut apud illos θάλασσα θάλαττα, πλάσσω πλάττω: sed *pultare* est *sæpe pulsare*, sicut *tractare* est *sæpe trahere*. *Eructat* frequentativum est à principali *erugit aqua vis*. & *grassatur* iteratio est à *graditur*. Salustius, *Cum inferior omni via grassaretur*. Sunt quædam hujus formæ sine substantia principalis, *cyathissare*, *tympanissare*, *crotalissare*. Sunt quæ magis moram quam iterationem explicant,

-- *Hastamque receptat Oßibus hærentem.*

Hic enim recipiendi difficultas sub specie frequentationis exprimitur. Hanc formam in Græcis verbis invenire non potui.

tiquæ Genio, illustri Josepho Scaligero; qui & obiter Catulliani loci, ubi Cupido sive Amor *candidus* quoque insignitur, tunc admonebat. Locus hic est:

Quam circumcursans hinc illinc sæpe Cupido
Fulgebat crocina candidus in tunica.

Propertii itaque versus totus erit ejusmodi:

Nam tibi nascenti primis, mea vita, diebus
Candidus augustum sternuit omen Amor?

Exstat lib. II. Eleg. 2. *Pontan.*

De usurpativa.

HAnc quidam gerundi modi vel participalem vocant, quia verba ejus pæne omnia similia participiis sunt, & sola significatione distantia. Nam *vado salutatum*, hoc est dicere *vado salutare*, aut *ut salutem*. item *ad salutandum eo*, participium esse jam desinit, nisi adjeceris, vel *hominem*, vel *amicum*. hac enim adjectione participii vim tenebit, sed tunc cum ex verbo est habente passivam declinationem, ut, *ad videndum*, *ad salutandum*. *Ad declamandum* vero cum dico, non possum adjicere *illum*, quia *declamor* Latinum non est. Hæc forma Latinitati non solum præstat ornatum, sed illud quoque ut aliquid habere videatur quæ Græci jure desiderent.

De generibus verborum.

QUod Græci διαθέσεων ῥημάτων vocant, hoc Latini appellant genera verborum. Affectus enim Græco nomine διάθεσις nuncupatur. Græci igitur διαθέσεις hac distinctione definiunt. Quæ in ω exeunt activam vim significantia, & junguntur casibus vel genitivo, vel dativo vel accusativo, & accepta μαι syllaba transeunt in passiva; hæc activa dixerunt: ut ἄρχω σου, κελεύω σοι, τιμῶ σε. hæc assumpta μαι passiva fiunt. Contra παθητικὰ dixerunt quæ in μαι desinentia significant passionem, & necesse habent jungi genitivo cum præpositione ὑπὸ, ac possunt amissa μαι syllaba in activum redire, ἄρχομαι ὑπό σου, κελεύομαι ὑπό σου, τιμῶμαι ὑπό σου. Cui ex supra scriptis diffinitionibus una defuerit, nec ἐνεργητικὸν, nec παθητικὸν dicitur. Sed si in ω exit, οὐδέτερον vel ἀπολελυμένον vocatur; ut est ζῶ, πλουτῶ, ὑπάρχω, ἑορτάζω. In his invenies aliqua aperte & absolute actum, aliqua designare passionem. Nam τρέχω, ἀριστῶ, περιπατῶ, de agente dicuntur: νοσῶ autem & ὀφθαλμιῶ sine dubio passionem sonant. Sed neque activa illa dicuntur, quia & nulli de supradictis casibus jungi possunt, nec μαι recipiunt. Nam nec τρέχω σε, nec ἀριστῶ σε, nec περιπατῶ σε dicitur: nec potest transire in τρέχομαι ὑπό σου, ἀριστῶμαι ὑπό σου, περιπατοῦμαι ὑπό σου. Sed nec νοσῶ & ὀφθαλμιῶ quamvis verba sint passionis, dici παθητικὰ possunt, quia nec in μαι desinunt, nec quisquam significatur passionis auctor, nec subjungitur illis ὑπό σου, quod proprium passivorum est. nam & in activo & passivo debent omnimodo duæ, & administrantis & sustinentis, subesse personæ. Hæc igitur quia utroque nomine carent, apud illos

ἀδέτερα vel ἀπολελυμένα dicuntur; ſicut apud Latinos *volo, vivo, valeo.* Sed ſicut aliqua apud Græcos in ω exeuntia ſignificant paſſionem, [1] ita multa reperies in μαι deſinentia, & activam tantum habent ſignificationem: ut κήδομαί σε, φείδομαί σε, ἐπιμέλομαί σε, ἱππάζομαί σε, μάχομαί σοι, διαλέγομαί σοι, δωρῦμαί σοι, χαρίζομαί σοι, εὔχομαί σοι, ἄγαμαί σε, περιβλέπομαί σε. Sunt apud Græcos communia quæ ab illis μέσα vocantur, quæ dum in μαι deſinant, & actum & paſſionem una eademque forma deſignant; ut βιάζομαί σε, καὶ βιάζομαι ὑπό σε, ἀνδραποδίζομαί σε, καὶ ἀνδραποδίζομαι ὑπό σε. Sola quoque paſſiva hoc nomine, id eſt μέσα vocantur, ut ἠλειψάμην, ἡσάμην, ἐλουσάμην. hæc enim licet τῆς μέσης διαθέσεως dicant, nihil tamen aliud ſignificant niſi πάθος. Nam hoc eſt ἠλειψάμην quod ἠλείφθην, hoc eſt ἡσάμην quod ἥσθην. Item ἐγραψάμην, ἐφάμην, ἐδόμην, μέσα appellant, cum nihil ſignificent præter actum. hoc eſt enim ἐγραψάμην quod ἔγραψα, nec unquam dicitur * περιεγραφάμην. & hoc ἐφάμην quod ἔφην. hoc eſt ἐδόμην quod ἔδων. Ergo & illa quæ ſuperius diximus, φιλομαί σε, κήδομαί σε, ἱππάζομαι, μάχομαι, διαλέγομαι, περιβλέπομαι, δωρῦμαι, χαρίζομαι, ἔρχομαι, ἄγαμαι, cum actum ſolum ſignificent, μέσα tamen appellantur: licet his ſimilia Latini non communia, ſed deponentia nominent. Eſt & hæc Græcorum à Latinitate diſſenſio, quod cum Latini nunquam verbum commune dicant, niſi quod ſit ſimile paſſivo: Græci tamen quædam & activis ſimilia μέσα dixerunt, ut πέπηγα quod μέσον dicitur, & ſub activo ſono ſolam ſignificat paſſionem,

1. *Ita multa reperies in μαι deſinentia*] Videtur deeſſe membrum hoc, *quæ caſibus junguntur, & activam* &c. *Oppſopæus.*

nem. hoc est enim πέπηγα quod πέπηγμαι. πέπληγα vero, ἀφ' οὗ τὸ πεπληγὼς ἀγορητὴν· καὶ κέκοπα, ἀφ' οὗ τὸ ἀμφοτέρω κεκοπώς, tam de actu quam de passione dicuntur. Lectum est enim & πεπληγώς σε, & πεπληγὼς ὑπό σου, πεπληγὼς ἀγορητὴν, καὶ ῥάβδοι πεπληγυῖαι. Similiter apud Latinos quædam modo neutra, modo fiunt deponentia, ut *labo labor, fabricor fabrico, ructo & ructor.* quod etiam Græci non ignorant, βουλεύομαι βουλεύω, πολιτεύομαι πολιτεύω.

De defectivis verbis.

TAm apud Græcos quam apud Latinos deficiunt verba in declinatione. Tribus enim modis dicunt verborum evenire defectum, aut intellectu exigente, aut litteris non convenientibus, aut usu desistente. In primis duobus necessitati, in tertio vero reverentiæ obsequimur vetustatis. Intellectu deficiunt illa quæ dicuntur πεποιημένα, id est quæ ad similitudinem soni alicujus expressa sunt, ut λίγξε βιός. σίζε ὀφθαλμός. & similia. In his enim verbis nec ulla persona, nec modus declinationis quæritur. Litterarum inconvenientia deficiunt, quotiens verbum habet ante ω, μ vel μν. hæc enim secundum regulam suam proferri vel in παρακειμένῳ, seu ὑπερσυντελικῷ, vel in ἀορίστῳ, seu μέλλοντι non possunt, ut νέμω cum regulariter fieri debuisset νένεμκα, ἐνενέμκειν, quia non potuerunt hæ litteræ convenire, intercessit η, νενέμηκα, ἐνενεμήκειν. item ἐνεμφθην vel νεμφθήσομαι eandem sumpsere litteram propter euphoniam, ἐνεμήθην, νεμηθήσομαι. Item in tertia persona singulari quæ τ habet in ultima syllaba, accepta ν facit pluralem, λέγεται λέγονται, μάχεται μάχονται. Verum κέκαρται in plurali declinatione ν non potuit admittere,

mittere, ideoque defecit. ſic ἔσταλται, ſic κέκοπται, & alia mille, & remedium de participio mutuata ſunt. Alia ſunt apud illos quæ conſuetudo deſtituit, ut omnia verba quæ deſinunt in νω, λανθάνω, ἀνθάνω, μανθάνω, quæ non niſi uſque ad præteritum imperfectum declinantur. Similiter quæ in σκω, γηράσκω, πλίσκω, γαμίσκω, πιπράσκω. Nam quod legimus διδάξω, à themate eſt non διδάσκω, ſed διδάχω, cujus indicium eſt διδαχὴ. Item patiuntur quæ in νω exeunt diſſyllabis majora, ὀμνύω ὄμνυμι, πηγνύω πήγνυμι, ῥηγνύω ῥήγνυμι. Similiter imperfectum præteritum non excedunt & quæ in ειω exeunt, ut ὀκνείω, γαμησείω, βρωσείω. necnon & quæ ex monoſyllabo per ἰῶτα geminantur, ut πρῶ πιπρῶ, βῶ βιβῶ, χρῶ κιχρῶ. Hæc omnia uſque ad imperfectum tempus poſſunt extendi, non plus. Apud Latinos deficiunt *inquam* & *ſum*. nam ſequentes perſonæ analogiam primæ perſonæ non ſervant. alterum enim facit *inquam, inquis, inquit,* alterum *ſum, es, eſt.* & illud quidem in reliquis omnibus defecit temporibus, *ſum* vero in aliud tranſit, ut tempora compleat, *eram, fui, ero.* Sunt quæ in prima ſolum perſona deficiunt, *ovas, ovat*; *ovo* enim lectum non eſt. Similiter *daris datur*. *Soleo* neſcit futurum. [1] *Verro* perfectum ignorat. *Genui* ex quo themate venit, nullus ſcit, [2] licet Varro dixerit *genunt*. Nec mirum. Nam & apud Græcos tam præterita invenies quam futura quæ præſenti careant, ἤνεγκα, ἔδραμον, οἴσω.

Expli-

V *Erro perfectum ignorat*] Apud Senecam tamen in Dialogo de ſuperſtitione, *verſa templa* invenit Diomedes. *Pontan.*

2. *Licet Varro dixerit genunt*] Varronis locus fortaſſis ex Andabatarum Satyra Menippæa, iſte: *Sed quod hæc loca aliquid genunt.* Arnobio obiter reddidetim lib. 2. pag. 76. Ubi de animarum origine diſſerit; ita: *Atque ut exercerent, ut generent, ut percelebrarent hæc mala.* vulgo eſt, *gererent*, quod à priore *exercerent*, qua notione vix abit. Sed dixit & infra Arnobius: *mali eſſe conſcium generatoremque nullius.* Idem.

Explicit defloratio de libro Ambrosii Macrobii Theodosii, 3 *quam* Johannes *carpserat. ad discendas Græcorum verborum regulas.*

3. *Quam Iohannes carpserat*] Censet Pithœus esse hunc Johannem Scotum, virum illum Græcæ Latinæque linguæ peritissimum, qui Carolo imperatori coætaneus, & Dionysii libros Latinos fecit. Meminerit quoque ejusdem interpretationis in epistola quadam ad Carolum Regem Pontifex Nicolaus. Suggessit Opsopœus.

Hic Johannes Scotus dictus Erigena, claruitque anno Domini 850. sub Carolo, filio Ludovici fratre Lotharii. Trithemius alium *Iohannem Scotum* nominat qui claruerit ante eum sub Carolo Magno an. circiter 800. Fuitque & post utrumque *Iohannes Duns Scotus* anno Ch. 1308. sub Alberto Imp. At Erigena iste Græcæ linguæ peritissimus fuit, vertitque ut dictum, è Græco Dionysium Areopagitam, teste etiam quem diximus Trithemio. *Pont.*

Tè

Τὸ ῥῆμα ἐνεργητικὸν τῆς ὁριστικῆς ἐγκλίσεως κατὰ τὴν πρώτην συζυγίαν τῶν περισπωμένων.

ἐνεστῶτος.

ποιῶ, ποιεῖς, ποιεῖ
ποιοῦμεν, ποιεῖτε, ποιοῦσι.

παρατατικοῦ.

ἐποίουν, ἐποίεις, ἐποίει
ἐποιοῦμεν, ἐποιεῖτε, ἐποίουν.

παρακειμένου.

πεποίηκα, πεποίηκας, πεποίηκε
πεποιήκαμεν, πεποιήκατε, πεποιήκασι.

ὑπερσυντελικοῦ.

ἐπεποιήκειν, ἐπεποιήκεις, ἐπεποιήκει
ἐπεποιήκειμεν, ἐπεποιήκειτε, ἐπεποιήκεισαν.

μέλλοντος.

ποιήσω, ποιήσεις, ποιήσει
ποιήσομεν, ποιήσετε, ποιήσουσι.

Imperativus ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

ποίει, ποιείτω,
ποιεῖτε, ποιείτωσαν.

παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ.

πεποίηκε, πεποιηκέτω
πεποιήκετε, πεποιηκέτωσαν.

ἀορί-

ἀορίστου καὶ μέλλοντος.

ποίησον,	ποιησάτω·
ποιήσατε,	ποιησάτωσαν.

Conjunctivus, ὑποτακτικὸς, ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

ἐὰν ποιῶ,	ἐὰν ποιῇς,	ἐὰν ποιῇ·
ἐὰν ποιῶμεν,	ἐὰν ποιῆτε,	ἐὰν ποιῶσιν.

Παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ.

ἐὰν πεποιήκω,	ἐὰν πεποιήκῃς,	ἐὰν πεποιήκῃ·
ἐὰν πεποιήκωμεν,	ἐὰν πεποιήκητε,	ἐὰν πεποιήκωσιν.

μέλλοντος.

ἐὰν ποιήσω,	ἐὰν ποιήσῃς,	ἐὰν ποιήσῃ·
ἐὰν ποιήσωμεν,	ἐὰν ποιήσητε,	ἐὰν ποιήσωσιν.

Optativus ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

εἰ ποιοῖμι.	ποιοῖς,	ποιοῖ·
ποιοῖμεν,	ποιοῖτε,	ποιοῖεν·

παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ.

εἰ πεποιήκοιμι,	πεποιήκοις.	πεποιήκοι·
πεποιήκοιμεν,	πεποιήκοιτε,	πεποιήκοιεν.

ἀορί-

ἀορίστου.

εἰ ποιήσαιμι,	ποιήσαις,	ποιήσαι·
ποιήσαιμεν,	ποιήσαιτε,	ποιήσαιεν.

Μέλλοντος.

εἰ ποιήσοιμι,	ποιήσοις,	ποιήσοι·
ποιήσοιμεν,	ποιήσοιτε,	ποιήσοιεν.

Infinit. ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

ποιεῖν.

παρακειμένου & ὑπερσυντελικοῦ.

πεποιηκέναι.

ἀορίστου.

ποιῆσαι.

μέλλοντος.

ποιήσειν.

Quo-

Excerptoris Monitio.

QUoniam Macrobius Theodosius librum de differentiis deque societatibus verborum utriusque linguæ, Græcæ scilicet atque Latinæ, composuit, in quo varie confuseque verborum regulas miscuerit; visum mihi est primo eundem ejusdem eodem quo ipse usus est ordine breviter deflorare, aliquando permutatis, sæpius eisdem quibus & ille utendo sermonibus: deinde singularum conjugationum regulas in quantum ex rationibus prædicti auctoris colligi potuerunt, exponere. In quibus si quis multa nos prætermisisse perspexerit, sciat illud non nostra desidia esse factum, sed quia de his quæ intacta videntur, aut ambiguam, aut nullam potuimus invenire rationis auctoritatem. Quædam tamen inseruimus, quæ nobis ex proportione aliorum verisimilia fieri visa sunt. Cum igitur Græci conjugationum suarum numerum denario contineant, verborum tamen omnium bina divisio est: aut enim περισπώμενα, id est in ea quæ ultimam circumflectunt, aut in βαρύτονα, hoc est pænultimam gravem habentia, dividuntur. Addunt quidam tertiam speciem, quam * ὀξύτονον vocant, id est acualem. habet enim, ut dicunt, acutum in ultima. Macrobius vero duas tantum species ostendit. Unam in his quibus, ut diximus, ultimam semper circumflexus tenet accentus, atque ideo περισπωμένη meruit appellari, quæ dum immutabiliter in pænultima gravem teneat, nullum tamen in fine certum potest habere sonum. Denique barytona dicitur, id est tono extranea in ultima, non quia non habeat, sed quod certum stabilemque habere non possit. Aliquando namque gravatur, aliquando vero acuitur, nunquam tamen circumflectitur. Hoc etiam videtur non esse transeundum, quod cum quorundam auctoritas sola perispomena ipsiusque tertiæ speciei quam illi addunt verba ω naturaliter pro-

producto terminari contendat: barytona vero semper ο naturaliter correpto: omnia Græcorum verba una eademque littera producta scilicet ω Theodosius finiri pronuntiet. Inde fit ut illorum finem accentus discernat, non tempus. Videtur quoque idem simili ratione velle, non tamen affirmare, omnia Latinorum verba rationabilius secundum Græcam formam ο producto concludi quam correpto, cum juxta pene omnes dichronum sit. Prima igitur species in tribus conjugationibus concludetur, in quibus circumflexus ultimam tamquam perpetuam possidet sedem. Secunda vero sex vel septem videtur comprehendere syzygias, quarum pænultimas gravi accentu non dubitant naturaliter esse possessas. Quorum omnium regulas modo generales modo speciales, non tamen plene docendas esse promisimus. in qua tamen promissione lectorem præmonemus ne plus quærat, quia nec plus inveniet quam quæ pertinent ad declinationem conformationemque verborum, in quibus pene tota hujus libelli utilitas, si aliquantulã quidem est, versatur. Hinc jam tractare incipientes, primo de perispomenis dicemus. quorum prima ω productum primæ personæ in ει diphthongum convertens, secundam efficit personam, ut φιλῶ φιλεῖς, ipsa autem secunda σίγμα sublato tertiam gignit, φιλεῖ. Notandumque quod omnes personæ singulares in hac conjugatione, sicut & in aliis duabus ejusdem speciei, & æqualem syllabarum numerum teneant, & circumflexum semper in ultima custodiant. Prima etiam pluralis à singulari prima egreditur, conversa scilicet ω in ȣ diphthongum adjecta syllaba μεν, φιλῶ φιλȣ̃μεν: secunda pluralis à tertia singulari addita τε, φιλεῖ φιλεῖτε: tertia vero pluralis à prima ejusdem numeri nascitur, mutata με in σι, φιλȣ̃μεν φιλȣ̃σιν. Sic igitur verbum activum præsentis temporis indicativi modi primæ conjugationis circumflexibilium flectitur.

φιλῶ,

φιλῶ, φιλεῖς, φιλεῖ: pluraliter φιλοῦμεν, φιλεῖτε, φιλοῦσιν. Passivi quoque generis prima persona singularis ab activa prima singulari fit converso ω in ου & adsumpta μαι, φιλῶ φιλοῦμαι. secunda semper minor una syllaba quam prima invenitur, & in ητα desinit, φιλοῦμαι φιλῇ. tertia vero à prima ejusdem generis mutato μ in τ, & diphthongo ου in ει dighthongum conversa, φιλοῦμαι φιλεῖται, semperque prima & tertia æquasyllabæ fiunt. Prima persona pluralis à prima plurali activa abjecta ν, & addita θα, ubique fit, φιλοῦμεν φιλούμεθα. secunda pluralis activa movet ταυ ultimæ suæ in σίγμα & θῆτα, fitque passiva, φιλεῖτε φιλεῖσθε. tertia pluralis à tertia singulari passiva oritur addito ν ad τ, & pænultima primæ personæ singularis servata, φιλεῖται, φιλοῦνται. Igitur passivi verbi declinatio sic est, φιλοῦμαι, φιλῇ, φιλεῖται. pluraliter φιλούμεθα, φιλεῖσθε, φιλοῦνται.

FINIS.

SYLLABUS AUCTORUM
Qui
MACROBIO
Nominatim laudati.

ACcius, Lucius 221. 534. 535. 540. 552. 554. 555. 563. 660.
Acterianus 401
Æschylus 287. 512. 517. 525
Afranius 378. 527. 549. 553. 565
Alcæus 517. 634
Aleman Lyricus 644
Alexander 288
Alexander Ætolus 523
Anaxandrides 520
Anaximenes 76
Antias 253
Antipater Stoicus 278. 283
Antonius Gnipho 412
Apollodorus 223. 275. 296
Apollonius 499
Apulejus 6. 586
Aratus 87. 289. 440. 516
Arbiter 6. vide Petronius.
Archilochus 273
Archimedes 92. 128
Aristomenes 517
Aristophanes 401. 505. 517
Aristoteles 76. 165. 286. 350. 351. 500. 508. 586. 620. 626. 627. 644. 686.
Asclepiades 76. 519
Asinius Pollio 220
Asper 398. notatus 395
Atta. 373
Attejus Capito 255. 408. 409. 625

B.

BOethos 76

C.

CÆcilius 362. 567
Cælius 202. 203
Callias 513
Callimachus 402. 521
Calvus 4-1
Carminius 511
Cassius Hemina 254. 266. 268. 392
M. Cato 203. 23-. 255. 358. 367. 369. 395. 396. 550. 561. 599.
Catullus 532
C. Gellius 222
Chrysippus 272
Cicero 13. 14. 20. 32. 92. 98. 204. 319. 321. 363. 378. 423. 424. 425. 543. 548. 562. 649. 682. 689. 690
Cincius 244. 245. 246. 356
Claudius Quadrigarius 201
Cleanthes 272. 277. 278. 289. 308
Cloatius Verus 371. 373. 375. 376. 377. 395.
Cornelius Balbus 398
Corn. Labeo 245. 268. 291. 391. 408
Cornificius 226. 273. 278. 284. 308. 555.
Cornutus 509
Critias 76
Critolaus *ibid.*

D.

DEmocritus 76. 79. 628
Demosthenes 423. 424. 520. 559
Didymus 506. 524
Diodorus 79
Draco 667

E.

EGnatius 552. 555
Empedocles 10. 76. 280. 595
Ennius 201. 413. 528. 529. 530. 534. 535. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 546. 547. 548. 551. 554. 569.
Epaphus 396
Ephippus 522
Ephorus 505. 516
Epicadus 240
Epicharmus 516
Epicurus 5. 76. 562. 628
Erasistratus 632

Eratosthenes 100. 520. 636
Eupolis 592. 636.
Euripides 273. 280. 283. 286. 287. 310. 5 7. 5 9. 521. 524. 579. 636

F.

Favorinus 374
Fenestella 229
Fulvius Nobilior 244. 254
Furius 531. 533. 545. 549.
Fusius Bibaculus 321

G.

Gavius Bassus 227. 371. 399
Gellius 266. 367
Geminus 268
Glaucippus 252
Granius Flaccus 286
Granius Licinianus 268

H.

Heraclitus 10. 76. 99
Heraclitus Ponticus 76
Herodotus 621
Hesiodus 7. 51. 126. 440. 617.
Higinus 216. 402. 392. 569
Hipparchus 76
Hippocrates 29. 39. 76. 296. 352. 505
Homerus 16 17. 60. 213 270 273. 275. 279. 280. 293. 376. 307. 3 8 431. 430. 437. 438. & deinceps 515 516. 520. 544. 545. 546. 548. 557. 558 559. 562. 564. 576. 580. 593. 603 611. 612. 620. 621. 627. 644 649.
Horatius 374
Hortius 545. 551
Hyllus 386

I.

Ilus 551
Iunius Cæsar 207
Iulius Festus 403
Iulius Hyginus 517
Iulius Modestus 199. 229. 267
Iunius 253
Isocrates 573

L.

Laberius 555
Lævius 4 1
Livius 554
Lucanus 140
Lucilius 204. 366. 368. 531. 533 547 551. 570
Lucretius 530. 533. 535. 536. 537. 538 539 541. 542. 547. 548. 549. 550. 551. 553. 554. 679.

M.

Macer Licinius 230. 253
Mallius 229
Maturius Sabinus 229. 397. 199. 200
Mattius 379
Meanorius 275
Memmius 229
Menander 6. 521
M. Messala 227
Metelli Pontificis Index 354
Musonius 205

N.

Nævius 289. 376. 372. 532. 543 554
Nicander Colophonius 521. 524
Nigidius 225. 226. 391. 565. 569. 649.
Nisus 248
Novius 228. 321
Numenius 9. 284

O.

Octavius Hersennius 412
Oenopides 277
Oppius 373. 375
Orpheus 7. 280. 288. 290. 291. 313

P.

Pacuvius 402. 531. 555
Panyasis 522
Papyrianum Ius 410
Parmenides 10. 76
Petronius Arbiter 6
Pherecydes 275. 519. 522
Phileas 516
Philemon 520
Philochorus 231. 402
Philolaus 76
Pindarus 500. 521
Pisander 440
Piso 245
Plato 1. 2. 8. 10. 26. 30. 31. 57. 61. 62. 68. 69. 76 92 98. 121. 125. 155 163. 170. 171. 190. 191. 272. 309. notatus 632. 633.
Plautus 265. 363. 373. 374. 409 511. 519.
Plinius 362. 363. 364
Plotinus 47. 70. 87. 97. 160. 161. 272.
Plutarchus. 586

Polemon 514
Pompejus Festus 389. 394
Pomponius 229. 321. 550 568
Porphyrius 17. 129. 286
Possidonius 76. 79. 100. 308. 31[illegible]
Postumius Albinus 379
Propertius 692
Protarchus Trallianus 216
Ptolemæus 96
Pythagoras 10. 57. 60. 76. 118. 119. 725.

Q.

Q. Claudius Quadrigarius 204. 267

R.

Rutilius 268

S.

Saluftius 199. 354. 357. 612. 689. 693.
Sammonicus Serenus 364. 367. 405
Sappho 519
Servius Sulpicius 389
Sisenna 550
Sophocles 510. 511. 520
Speusippus 272
Statius Tullianus 402
Suevius 373. 375. 532. 555

T.

Tarquinius Priscus 378
Tarquitius 399
Terentius 679. 689
Terentius Varro 412
Tertius 410
Theocritus 440
Theophrastus 79
Thucydides 397
Timotheus 275. 643
C. Titius 267. 365. 536
Trebatius 267. 387. 388. 391. [illegible]
Tuditanus 253. 268

V.

Varius 532. 540
M. Varro 195. 200. 214. 219 222. 227. 240. 244. 247. 253. 254. 262. 266. 267. 268. 286. 348. 352. 355. 361. 362. 365. 372. 375. 380. 39[illegible]. 391 397 399. 403. 412. 517. 548. 690. 697.
Vatinius 321
Velius Longus 396
Veranius 377. 384. 394
Veratius Pontificalis 398
Virgilius 12. 13. 17. 34. 51. 75. 8[illegible]. 85. 90. 135. 147. 148 157. 161 196. 217. 255. 265. 270. 272. 278. 291. 313. 318. 371. 373. 375. 381. & deinceps 511. 521. 563. 564. 579 58[illegible]. 649. 660. 677. 689.
Verrius Flaccus 199. 209. 223. 229. 244. 268.

X.

Xenagoras 515
Xenocrates 76
Xenon 76 225
Xenophanes 76

Index Rerum & Verborum copiosissimus, littera a. *notarum priorem* b *posteriorem columnam designat.*

A.

A. Albinus à Catone reprehensus 189.
Abies, & cur ex ea equus Trojanus fabricatus 570
abruptum 46 *b.*
aca pro *aqua* 218. *a.*
Acacia 351. *b.*
Acarnanum annus qualis 242
Acca Larentia nobilissimum scortum, populum Rom. hæredem moriens nuncupavit, Faustuli conjux, Romuli & Remi nutrix 230
Accitani 292
Accusatori qualis oratio necessaria 317
Accæ Larentiæ sacrificium constitutum 230
Acer, & cur ex ea equus Trojanus Vergilio fabricatus 570
Ἀκίφαλοι versus 487
Acetum gelu non stringi 621
Ἀκιρσεκόμης Apollo cur dictus 281
Acetum frigidum 599
Achelous pro aqua apud Græcos 505. 506. & Vergilium ibid.
Acheron fluvius quid 53
Achilles 44
Acipenser in deliciis 363. 364
Acipenser Trajani tempore non in magno pretio 364
Acipenseris squama adversa 364
Ἀκύλαισι quinam 351
Aconitum haustum cur plurimi meri potu curetur 598
Ἀκρατεῖς quinam 351
Acroama quid 233. *a.*
Adad quid significet 312
Adad summus Deus apud Assyrios 312
Adad simulachrum Solem designare 312.
Adargatis Dea apud Assyrios 312
Adargatis simulachrum quid significet 312.
Addita pro *infesta* & *inimica* 547
Addubitatio ad pathos movendum 432.
Ἀδελφὸς unde dictum 284
Ἀδελφὸς frater dictus quasi *non unus*, 284.
Ἀδης idem qui *κρονίδης* 220, *a.*
Adeps cur sine sensu 609
Adjectivum, Græcis ἐπίθετον 200
Adonis apud Assyrios cultus 300
Adonis ab apro interemptus quid significet 301
Adonis pro Sole 300
Adonis quando Veneri redditus intelligatur 301
Adspersionem ad litandum inferis sufficere 383
Adversa quædam ineluctabilia 43
Adversa quibus modis vitentur 43. 44
Adversi nobis Australes 140
advocata pro *adhibita* 6, *a.*
Ad unguem proverbium 269
Ægeon aliter ab Homero quam Vergilio descriptus 497
Ægeum mare 622
Ægypti calidissimæ regionis cur frigida vina 606
Ægyptia olea 379
Ægyptii cur Saturni & Serapis fana extra urbes struxerint 215
Ægyptii divinarum rerum maxime periti quondam 255
Ægyptii philosophicæ disciplinæ parentes 92
Ægyptii primi astrorum scrutandorum auctores 107
Ægyptii quando coacti Saturnum & Serapim ut Deos colere 215
Ægyptii quomodo Solis magnitudinem explorarint 100. 101
Ægyptii quomodo Zodiaci in duodecim signa divisionem repererint 107 108. 109.
Ægyptii religiosissimi 215
Ægyptiorum administrationes sacrorum Herculem Solem esse demonstrant 297. 298
Ægyptiorum cœlum perpetuo serenum 107.
Ægyptiorum de sphæræ solaris ordine sententia 92

Ægyptio-

Ægyptiorum sacerdotes Phrophetæ dicti 623
Ægyptios Herculem quam religiosissime colere 297
Ægyptios sub variis denominationibus Solem coluisse 300. 301. 302
Ægyptiis nunquam fas pecudibus aut sanguine litare 215
Ægyptiis solis certum modum fuisse anni 242
Ægypto humoris vel caloris nimietas nunquam nocuit 155
Ægyptus artium mater 258
Ægyptus torridæ zonæ vicina 147
Ægris simplexne an varius cibus offerendus 587. 594
Æliani verba de tyrannorum vita 56, *b.*
Æmilia virgo quando damnata 229
Æmilianus ab Æmilio dictus 211
Æmilius Posthumius trib. milit. 266
Æmilius Regillus prætor 229
Æmulationem in invidiã evadere 156
Ænea sacris plerumque adhiberi solita 511
Æneæ falces Vergilio unde 511
Æneæ dona Didoni infausta 66, *a.*
Æneas pontifex 382. 387
Æneis Vergiliana quomodo ad Homeri Iliada & Odysseam effigiata 440. 441. *& seqq.*
æqualitas pro *æquabilitas* 25. *a, b.*
Æquinoctialis circulus 143
Æquinoctialis ambitus 104
Æquinoctialis parallelus 80
ἀειγενέτης cur dictus Apollo 278
Aer cœlo subjectus 87
Aer densatus imbres efficit 114
Aer humidus & calidus 30. 595
Aer terram moveri non patitur 113
Ærarium Romanum cur Saturni templum 223
Aerem motum in ventum solvi 607
Aerem universam terram ambire 114
Aeris & aquæ per humidum conjunctio 30
Aeris & ignis per calorem conjunctio 30.
Æris in re divina apud veteres usus 512
Aeris non simplex qualitas 525
Æris styptica vis 644
Æris squamæ contra putredinem 644
Aeris situs 113
Æs primum quomodo ab Jano signatum 217
Æs quid 511, *a.*
Æsculapii simulachrum cur cum dracone 295
Æsculapius 210, *b.*
Æsculapius Apollinis filius 296
Æsculapius idem cum Apolline, divinationibus & auguriis præfectus 296
Æsculapius pro sole 295
Æsculapius quid 295
Æsopi fabulæ illustres 7
Æsopi in Demosthenem patronum fides 236
Æsopus histrio 359
Æstas calida 37
Æstas calida & sicca 595
Æstate cur aer flabro motus frigidior, sentiatur 607
Æstas quando fiat 145
Ætas hominis perfecta & robusta quæ 42.
Ætas perfecta septenarii multiplicatio 42.
Ætatis necessitas signum pubertatis 40, *b.*
Æther omnium purissimum 113
Ætherea terra 58
Ætheræ lucis conversiones 37
Ætheris purissimi lux naturalis cum igne suo Solis sphæræ incumbit 94
Æthiopes cur nigri 154
Æthiopia torridæ Zonæ vicina 147
Æthra 551
Ætnæ descriptio ex Pindaro & Vergilio 501. 502
Ætolorum mos uno tantum pede calceato bellum ingredi 507 notatus Aristoteli 508
Affectus quomodo vel boni vel mali 181.
Affectuum movendorum ratio quam egregie Vergilio observata 438. 439
Africa ficus 377
Africana olea 379
Agamemnon somnium suum publicans 16
Agathonis convivium 318. 319. 575.

Agendi vis animæ unde 63
Aggeres Infimarem dictæ majores insulæ 133 b
Agitatum corpus vitale 86
Agmen pro *actu* & *ductu* 517
ἀγνίσαι quid significet 510
Agonalia 200. 263
Agonaliorum pro *agonalium* 199
Agonium Martiale 200
Agrippa 339
Agrorum fecunditatem quomodo Saturnus primus promoverit 218
ἀγυιαὶ viæ appellatæ 225
Ἀγυιεὺς cur Apollo 225
αἰσθήσεις 351
αἰσθητικὸν ad nos de sole 97
αἰσθητικὸν animæ 73
αἰσθητικὸν naturæ unde 63
Alba nigra ficus 377
Albena uva 379
Albidius status, Catonis scommate notatus 322. 323
Albicerus olea 379
Albivertus uva 379
Albula ficus 377
Alcibiades fortis tantum ad crimina 319
Alcinoi convivium 575
Alcmena natus unde nomen Herculis adeptus 296. 297
Alexander Macedo 215
Alexandrina olea 379
Ἀλεξίκακος dictus Apollo 274
Alienum somnium quid 14
Alimenta quomodo in sanguinem transeant 182
Alimonia quomodo totum hominem nutriat 590
ἀλλοιωτικὴ vis 589
Aliter pro adverso ac malo 436 a
Amanare 363 b
Amatur quicunque colitur, non autem qui timetur 235
Amaronæ 274
Ambarvales hostiæ 393
Ambire pro *circumire* 255
Ambo in deliciis apud Poetas 15 b.
Amerinum malum 375
Amicum non foris tantum quærendum, sed reperiri etiam domi 234. 235
Aminea uva 379
Aminei ubi 379
Aminon sive Hammon pro Sole occidente 355
Amor liberorum naturalis 186
Amoris curam sequuntur insomnia 13
Amoris insomnium 11
Amphionis fabula unde orta 127
ἀμφικύστες Luna 36
Amygdala nux 373
An pro *circum* 255
ἀνάγκη 295
Anagnia Hernicorum urbs 507
ἀνάγνωσις Græcis (ceu repetita cognitio) Latinis lectio 62
Anatomica 632
Anaxilaus Messenius Rheginorum tyrannus 258
Ancatum & *anum* quid 519 b
Anciliorum pro *ancilium* 200
Ancillarum festum Nonis Juliis 239
Ancillarum insigne facinus 238. 239
Andron Laodicenus 329. Ciceronis in eum mordacitas *ibid.*
Andromeda sidus 77
Angerona Dea 405. cur ita dicta 405. 4.
Angeronia Dea unde dicta 229
Angeronia angores animorum depellens dea 229
Angeroniæ Deæ cur sacrificatum 229
Angeroniæ feriæ 229
Angeroniæ Deæ simulachrum quale 229. cur ore obligato *ibid.*
Angina morbus 229
Anguillæ ubi optimæ 362
Anguis inter Septentriones 89. 119
Anicianum pirum 376
Anima αὐτοκίνητος, 170. 172. 173
Anima Cœlestis ex Musica orta 128
Anima corpus regit 161
Anima Deus dicta 161
Anima ex essentia sua movetur 178

Anima cur corpus deserere perhorrecat 50
Anima ex mente 73. 87
Anima incorporea & essentia ejus in motu 86
Anima in leone futuræ vitæ auspicatur exordium 61
Anima immortalis 64 65. 70
Anima ipsa verus homo 161
Anima libera quænam 70
Anima motus initium & causa 163 164. 178
Anima motus se movens 176
Anima mundana ex pari & impari in tertexta 2
Anima mundana primum septenario numero generata 33
Anima mundi unc. s 75
Anima mundi omnium animarum fons 29 128
Anima mundi quomodo & ex quibus numeris fabricata 35. 121. 123. & quare 123
Anima mundi numeris contexta quomodo sonum efficiat 124
Anima Musices in cœlo perceptæ conscia, eâ delectatur 127
Anima non solum immortalis, sed Deus etiam 169
Anima numerus se movens 26
Anima per animalis mortem ad propriam redit libertatem 57
Anima pro hostia animali 393
Anima pro mente 73
Anima pro spiritu sive spiramento 75
Anima quando mori dicitur 64
Anima quare immortalis 163
Anima quid 165. 6.
Anima quid secundum diversorum Philosophorum sententias 70
Anima quo respectu in corporea degeneret 73 74
Anima quomodo à se moveatur 171
Anima quomodo corpus amet 179. 180
Anima quomodo etiam de loco in locum moveatur 179
Anima quomodo fons & principium movendi 180. 181
Anima quomodo monas 27
Anima quomodo pro sphærarum per quas delabitur diversitate, diversis etiam virtutibus amiciatur. 59. 60 63.
Anima quomodo verum latens perspiciat 17
Anima sensum subministrat 608
Anima simplicem est sortita naturam 27
Anima verus homo 161
Anima virtutibus in cœlum reportatur 50
Anima universa animari 74 75
Anima ad originis suæ sedem migratio necessaria 184
Animæ ante unionem cum corpore ubi habitent 51
Animæ delinquentes quænam possint resurgere 71
Animæ essentia motus 171
Animæ forma divina 61
Animæ habitatio in cerebro 610
Animæ immortalitas 161. 164
qualis 163
Animæ immortalitatem Plato perpetuo inculcavit 3
Animæ in Cancro in numero sunt Deorum 61
Animæ incorporalitas 76
Animæ in ultimam Sphæram recipiuntur 51
Animæ mors quæ 57. 58
Animæ motus ratione gubernandi 181
Animæ motus quales effectus producat 181
Animæ mundanæ motus 86 181
Animæ nocentium quibusnam pœnis afficiantur 184
Animæ partes tres 34
Animæ perfectæ sapientia 50
Animæ per Cancrum descendunt, per Capricornum in cœlum ascendunt 60

Animæ quædam post mortem aut oberrant cadaver, aut aliud corpus quærunt 50
Animæ purissima pars nectar vocatur 63. pars turbidior animarum potus ibid.
Animæ quomodo divisionis nunc capaces, nunc expertes 61
Animæ triplex providentia 611
Animæ vita & mors quæ 53. 56. 57
Animam absolute a se moveri 171
Animam constare ex symphoniis musicis 34
Animam corpus animare, validissimum ejus immortalitatis argumentum 162
Animam de mente creari 73
Animam ex Elysiis campis per tres elementorum ordines in corpus descendere 59
Animam ex se & semper moveri 164
Animam ex se non moveri quomodo Aristoteles probaverit 167
Animam in hac vita purgandam esse 71
Animam morte sua non extingui, sed ad tempus obrui 65
Animam morte liberam ab onere corporis fieri 400
Animam nunquam stare aut quiescere 86. 177. 178.
Animam omnino non moveri Aristoteli 165. 166. 167. 168. 169
Animam semper moveri, quomodo dicatur 170. 171. 172. 173
Animam sensu non egere & carere 610
Animarum ebrietas 62. 93
Animarum in corpora descensus 57
Animarum oblivio ex ebrietate 62
Animarum omnium fons mundi anima 29
Animarum origo de cœlo 49. atque eo reditus 50
Animarum circa corpus aut sepulturæ locum vagatio 70
Animas à Jove dari, eâdemque post mortem reddi, veteribus persuasum 230.
Animas de Republ. bene meritorum cœlum & beatitudinem sortiri 18
Animas beatas cœlum possidere 59
Animas post defuncta corpora vivere 52. 53.
Animis certa loca defunctis corporibus deputata 3
Animis justitiæ cultæ præmium vel spretæ pœna servatur ibid.
Animis pro meritis remunerationem paratam esse 71
Animal corpus animatum 161
Animal ex corpore & anima cōstare 57
Animal ex diversis constat elementis. 623.
Animales hostiæ 393
Animalia cætera, excepto homine, cur prona & rationis expertia 74
Animalibus non simplex alimonia 592
Animalibus sola sentiendi crescendique vis cum homine communis 74
Animalis mors 57
Animalis prima substantia corpus 63
Animalia quomodo moveantur 171
Animalium ex simplici alimonia sanitas 587
Animalium mutorum quanto major quam hominum infirmitas 593. 594
Animositas pars animæ 34
Animositatis ardore animam, per Martis sphæram dum labitur, indui 63
Animi hominum immortales 85
Animi jam purgati virtutes 48
Animi natura ac vis 163
Animi nostri quomodo hic in terris esse dicantur 112
Animi voluptatibus dediti qualem exitum sortiantur 182
Animi vim corporis densitate hebescere 75
Animum bifariam sumi 73
Animum corpus movere 159
Animum remittere, esse quasi amittere 205.
Animum Vini moderato usu refici 349. 350.
Animorum cœlestis origo 112
Animus à corporeis abstrahendus 182
Animus proprie mens 73
Animus quomodo nobis cum sideribus communis 73
Animus retinendus in custodia corporis 68

Animus

Animus unde hominibus inditus 68. 72.
Anna Perenna, Annare, Perennare 243.
Annales maximi, cur ita dicti 387
Annibalis joci 322
Annibalis scomma in Antiochum 322
Anni conversio maxima fit quatuor modis 37
Anni correctio per Augustum facta 257.
Anni dimensio, præcipua Solis potestas 226.
Anni divisio per Numam 250
Anni diversitas apud diversos 242
Anni mundani finis quando 157. 158
Anni quatuor tempora hora dicta 303
Anni ob neglectum Deorum per quietem commissum pœna 233
Annorum diversitas 150
Annuli gestandi quæ causa veteribus 625.
Annulorum donandorum apud veteres duplex ritus 359, a, b.
Annulus cur in sinistra, & digito, qui minimo proximus est, geratur 624. 625.
Annus ad cursum Solis dimensus 255
Annus ad Lunæ cursus constitutus 251
Annus civilis J. Cæsaris 257
Annus Λυκάβας cur dictus 279
Annus magnus, solaris 157
Annus mundanus, vere vertens qualis 157.
Annus mundanus quot annorum solarium 158
Annus Romuli decem mensium, & à Martio incipiens 242
Annûs solis amfractus & reductûs 43
Annus solaris qualis 158
Annus vertens 156
Annus vertens sive magnus solaris dictus 255
Annus unde dictus 255
Ansæ pro aris 385
Antevorta apud Romanos divino afficitur cultu 217
Ἀνθεστηριών mensis apud Athenienses qui Romanis Aprilis 244
Ἀντίχειρ cur pro pollice 625
Antigonus Rex Theocritum ob scomma in se dictum occidit 583
Antigonus unoculus 583
Antii Restionis lex 369
Antiochi magnificentia in exercitu, Annibalis scommate notata 322
Antipodes 115
Antipodum assertio 138. 139. 140
Antipodes cur in cœlum non decidant 138. 139.
Antipodum numen Proserpina 301
Antiquitas artium parens 204
Antiquitatem moribus potius quam verbis esse commendabilem 203
Antiquitas vocabulorum auctor 80
Antisthenis secta 213
Antisthenes Cynicus Diogenis magister 585
Antistrophe hymnorum 126. 127
Antius Restio nunquam foras cœnavit 369.
Antius Restio servi fide liberatus 236
Ἀντίχθονες 140
Antonii edictum de sumptibus, ejusque luxus 369. 370
Antonii fuga scommate notata 324
Antonii stylus ardens & erectus 438
Antonius Gnipho 412
Anubis 110, b.
Anubis unde dictus 298, a
Anubis sub Mercurii forma cultus 298 b.
Aoristum Græci proprium habent Latini nesciunt 661. 674. 676. 684
Aparemphaton idem quod infinitivus 684. & seqq.
Aper hyemis imago 301
Ἀφροδίτῃ Venus 401
Ἀφροδίτη unde Venus dicta 224
Apiana uva 379
Apicia uva ibid.
Apis bos Memphi pro Sole 257
Aplanes sphæra 29. 51. 57. 59
Ἀπαρεμφατικαὶ τις 589
Apollini cur medendi potestas tribuatur 273
Apollini decima prædæ à Pelasgis consecrata 219
Apollini quomodò apud Romanos sacrificatum 277

Apollini taurum immolari 408
Apollinis ad Pelaigorum postulatum responsum 219
Apollinis duplex & diversa potestas 273. 274
Apollinis γενέτορος ara 396
Apollinis ludi Romæ, qui Apollinares, unde 276. 277
Apollinis nascentis & Pythonem occidentis fabula, ejusque significatio 282
Apollinis sagittæ pro radiis Solis 273. 283.
Apollinis simulachrum sive imago 285
Apollinis simulachrum arcu & sagittis decoratum 273
Apollinis simulachrum cur manu dextra Gratias, arcum cum sagittis sinistra gestet 273
Apollinis templum cur saxo vetusto dicatur exstructum Vergilio 369 397
Apollo ἀλεξίκακος 273
Apollo Clarius 290
Apollo cur dictus ἀγυιεὺς, θυραῖος 225. ἰήιος, παιὰν 274 ἥλιος 275. Libystinus 276. Loxias 277. Delius, ἀειγενέτης, Phaneta, Φοῖβος, Lycius 278. ἐπιμήλιος, πατρῷος, ναπαῖος, ποίμνιος, ἀρνοκόμης, ἐλελεὺς, τίμιος 280 Smintheus, argyrotoxus, σκιάλλιος, θυμβραῖος, φιλήσιος, Chrysocomes, πύθιος, ἀκερσεκόμας, ἑκάεργος 281. ἑκηβόλος, καὶ ἑκατηβόλος 283. δέλφιος, διδυμαῖος 284
Apollo Admeti pastor 280
Apollo cæterorum orbium dux 126
Apollo & Neptunus Trojanorum Dii 391
Apollo idem cum Jano 225. 226
Apollo idem cum Libero patre 286. 287
Apollo idem cum Mercurio 293
Apollo idem qui & Sol 303. 304
Apollo λοίμιος 274
Apollo Medicus Pæan 274
Apollo μοιρηγέτης 126
Apollo Musarum præses 293
Apollo unde dictus 272. 273
Apollo quasi aspellens mala 274
Ἀπόλλων Sol unde dictus 272. 273
Apollonium in quibus imitaris Vergilius 499
Ἀπολλωνόβλητοι 273
Apophthegmata Homeri & Vergilii proverbiorum vice 496
ἀπεπεμπη quid 65 b. ejus exemplum ibid
ἀπόρησις 432
ἀποσιώπησις 433. intermissio 558. b.
Appetentia cornis 586
Appetentiæ vigor hominis salus, unde varietate provocanda 597
Appii Claudii saltandi peritia 360
Aprilis dictus quasi aperilis 234
Aprilis mensis cur Veneri sacer 3 1
Aprilis secundus anni mensis unde dictus 243. 244
Apium imitatio sapientiam affectantibus proposita 187
Aqua aere densior 628
Aqua calida cur mota fiat calidior 606. 607
Aqua dulcis cur abluendis sordibus magis idonea, quam salsa 626
Aqua frigida & humida 30. 595
Aqua marina pinguis 627
Aqua nivalis cur potui insalubris 619 620
Aqua omnis aeri & terræ quomodo participat 620
Aquæ corpus & situs 133
Aquæ & aeris per humidum conjunctio 30
Aquæ & terræ per frigidū conjunctio 30
Aquarius cur Saturno assignetur 119
Aquarius Leoni adversus 61
Aquarius quomodo Solis naturam referat 306. 307
Aquilia olea 379
Ara maxima 399
Ara pinguis 513
Aræ primum ansæ dictæ 385
Aræ vicem præstare mensam dicatam 410

Aras

Aras tangendi inter litandum mos 385
Arabia torridæ Zonæ vicina 140
Arati locus de cœlo 87
Aratum in quibus imitaverit Vergilius 440.
Arbores felices & infelices quæ 378
Arbores quomodo moveantur 171
Arbores sola crescendi vi vivere 74. 75
Arborum serendarum observatio 642
Arcadum annus qualis 242
Arcana naturæ quare per fabulosa tractanda 9
Arcitenens vel arquitenens 554
Archimedes intervallorum cœlestium sphærarum inventor 128
Architidis Veneris apud Assyrios cultus 300
Arctos nunquam mergi 83
Areopagitas tacentes judicare 576
Argiphontes Mercurius cur dictus 293
Argus multoculus pro cœlo stellato 293
Argus unde cœlum dictum 293
Argyrotoxus Apollo cur dictus 281
Aricini 248
Aridæi philosophi scomma 585
Aries apud Græcos unde dictus 305
Aries æquinoctiale signum 90
Aries colorem mutans quid portendat 399
Aries cur Marti assignetur 110. 243
Aries cur primus inter signa 110
Aries horas diei & noctis pares facit 90
Aries sidus 77
Arietis signi appellatio unde 109. 110
Arietis signum quatenus ad naturam Solis referatur 35
Aristomenes 517
Aristidis æquitas 584
Aristophanis locus 517
Aristoteles adversus Platonem de animæ motu 165. 166
Aristotelis de ebrietate liber 600
Aristotelis theologumena 286
Arithmetici numerum imparem patrem, parem matrem appellant 26
Arma Patrocli infaustum Achillis signum 66. b.
Ἁρμονίας spatium inter aquam & aerem 33
Ἀργυρότοξος Apollo 280
Arquitenens 355
Arquitenens 552 554
Artemidorus quinque somniorum ponit species 35. 1.
Ἀρτεμιδόβλητοι 273
Ἄρτεμις cur dicta Luna 262. 643. & Diana ibid.
Arteriæ receptacula spiritus 589
Arteria τραχεῖα 632. 633
Articulo Græci solummodo gaudent 647
Articulorum septenarius 42
Artium parens antiquitas 204
Asa & ansa idem quod ara 284
Asiana mensa 56. b. 596
Asinaria nova 377
Asinæ cognomentum unde 231
Asinius Celer 304
Asinius Pollio quomodo Patavinorum servorum fidem expertus 237
Asinusca uva 379
Asotia apud veteres 351
Ἀσφάλιος cur Neptunus 275
Aspersio in sacris inferis pro purgatione 383
Assyriorum Veneris Architidis & Adonis veneratio 300
Assyriis Jupiter pro Sole 310
Ἀστὴρ, ἄστρον 77
ἄστρον sidus ibid.
ἄσθμα quid 69. a.
Astronomi 117. b.
Astrorum potestas an aliquid in homines operetur 96 97
Astris volucres immolat das 402
Ateirentes 270. 274
Athenienses cur servis libertatem dederint 238
Atheniensium contra Amazonas bellum 274. 275

Athe-

Athenienfium dies qualis 195
Athlanticum mare 134
Athlantici maris exiguitas 152
Atraj ficus 377
Atri dies 263. qui & communes 266
Atro die nefas facra celebrari 263
Atrium prior pars domus 567
Atrufca uva 379
Atteftatio rei vifæ pathetica 432
Attinis fimulachrum 302
Attis idem cum Sole 302
Avari quibus affimilentur 54
Avellana nux 371
Aves cantum exercere 127
Aves quomodo futura fignificent 98
Aufero dicendum non *abfero* 649
Aufugio non *abfugio* dicendum 649
Aves ftellis ad litandum datæ 402
Avis altera apud augures pro non bona 435, *b.*
Augufta ficus 377
Augufti dux filiæ Julia & Refpublica 339.
Augufti epiftola ad Tiberium 338, *b.*
Augufti in alios joci, & aliorum in ipfum viciffim 331. 332. 333. 334. 335.
Augufti liberalitas 338, *b*
Augufti patientia 336
Augufti proverbium 565
Auguftus menfis, qui antea Sextilis 248.
Auguftus quomodo Annum correxerit 257
Auguftus *Sacrofanctus* fæpe dictus 367, *b.*
Auratæ pifces 361
Aurea fecula 153. unde dicta 156
Aurem perforandi mos 581
Aurifices igne de paleis uti 640
Auriti lepores 553
Aurium fenfus 610
Aurum Tolofanum, proverbium 66, *a.*
Aurunci 203
Aufpiciorum tempus quando Romæ 196.
Aufpicium caducum 64, *b.*
Aufpicium quid 65, *a.*
Aufter cur ad nos calidus perveniat, cum fit natura frigidus 138
Auftrales nobis adverfi 140
Auftralis cardo 137
Auftralis extremitas cur inhabitabilis 135.
Auftralis extremitas perpetuo frigore oppreffa 136
Auftralis parallelus 80
Auftralis vertex ejufque ftellæ nunquam à nobis videntur 83
Αὐτοκίνητοι 170. 172. 173
Autronii Maximi in fervũ fævitia 232
Autumnus ficcus 37. & frigidus 595
Autumo quafi ex *ab* & *æftimo* 649

B.

Babyloniorum dies qualis 195
Bacchanalia 2[illegible]0
Bacchanalia in Parnaffo alternis tantum annis 287
Bacchanaliorum pro *Bacchanalium* 1[illegible]9
Bacchus cur εὐάλιος dictus 292
Bacis vel Pacis taurus pro Sole 305
Bæotii 246
Bæotii quomodo Apollinem & Liberum patrem in eodem monte colant 286.
Βαλανηφάγοι 423, *b.*
Βάλλε παιάν 274
Balneæ penfiles Sergii Oratæ 361
Baltheus Pallantis Æneæ infauftum infigne 66, *a.*
Barbæ initia 40
Bafilica nux 372
Baffareus Liber Pater dictus 288
Bathyllus cur dictus Hylas 347, *b.*
Beare virtutum effectus 49
Beatitas quomodo confequi poffit 50
Beatos quomodo defcribat Vergilius 34.
Bellaria quid 348. 349
Bellaria mellita quæ 348. 349
Bellum quo tempore inchoari nefas 266.
Bibendi major cur fitienti voluptas, quam edendi famelico 619
Bibendum & edendum ut vivas, non econtra 552
Bibentium fenfim ventres humectiores 643.
Bidentes hoftiæ quæ 568. 569

Biden-

Bidentes, *bidemnes* quasi *biennes* dictæ prius 569
Bifera ficus 377
Bimembres Centauri 555
Bis bina bis corpus solidum 25. 26. 122
Bis bini superficiem faciunt 26
Bisextus annus 256
Bitias 575
Bona Dea cur dicta 245
Bona Dea eadem cum terra 245
Bona Dea Proserpina dicta 246
Bonæ Deæ ædes Calendis Majis dicata 245.
Bonæ Deæ sacerdotes *μέλισσαι* dicti unde 247, *a.*
Bonæ Deæ templum & sacrorum ritus 246.
Bonam Deam Junonis potentiam habere 245
Borysthenitæ quomodo servorum ope servati 238
Bosphorum mare an gelu contrahatur 621
Brachio se emungere 581
Bractea quid 434
Βραχὺ ἦμαρ 304
Breve & *Brevis* substantive sumptum 338, *a.*
Breve præteriti temporis, *brevi* futuri 202, *b.*
Brevigerulus *een Briefdrager* 338, *a.*
Brevi unde dictum 338, *a.*
Briseus Liber pater dictus 288
Bruma unde dicta 304
Brumale solstitium 303
Bulla aurea triumphantium gestamen 208.
Bulla aurea quare pueris concessa 210
Bumammma uva, quæ Græce Βούμαστος 379
Busiris cur *illaudatus* Vergilio dictus 395.
Busiris homines immolare solitus 561

C.

Caduceus Mercurii quomodo ab Ægyptiis figuratus, quidque significet 294 295
Cæcilius Gallus 567
Cæcilius spatiator vocatus & Fescenninus 358. 359
Cæleste corpus ad immortalitatem creatum 86
Cæleste corpus nunquam stare, semper moveri 86
Cælestis harmonia ex quibus constet 120.
Cælestium corporum concentus 116. 118.
Cælestium corporum intervalla 128. 129.
Cælestium corporum motus non caret harmonia 118. 115
Cælestium corporum ordinata gubernatio 118
Cæli concentum cur non audiamus 132.
Cæli extremitates perpetuo frigore oppressas esse 100
Cæli mensura quomodo per magnitudinem terræ reperta 101. 102
Cæli motus quare circularis 86
Cæli natura 102
Cæli præstantia 87
Cæli pudenda à Saturno resecta 7. & cur 224
Cæli sphæra, ejusque motus 83
Cæli totius integra conversio diem noctemque concludit 103
Cæli Zonæ cur perpetuo frigore oppressæ 94. 100
Cælius Antipater historicus 202, *b*
Cælius mons 248
Cælius senator 206
Cælum ab ortu in occasum moveri 88
Cælum animæ fabrica 87
Cælum animam mundanam semper sequi 86
Cælum ante omnia corpora fabricatum 86.
Cælum à Sole temperari 100
Cælum æquabiliter ab omni parte terræ distare 114
Cælum cur moveatur & quomodo 86
Cælum Jovem veteres vocaverunt 87
Cælum mundum vere vocari 99. 100
Cælum non patere nisi perfecte puris 72.
Cælum octava sphæra 126

Cælum prima sphæra & aplanes 131
Cælum pro vivorum regione 12
Cælum quibusnam cedat in præmium 182.
Cælum quomodo & cur summus Deus dicatur 87
Cælum semper moveri 86
Cælum sphæra aplanes 59
Cælum sphæra maxima 78
Cælum summus Deus 72.85
Cælum totum per diem & noctem volvi 109
Cælum unde Argus dictum 293
Cæna pontificis luxuriosa 354
Cæpio servi fide liberatus 236
Cære oppidum 491
Cæsar Caligula Cleopatræ facinus imitatus 370, *b*.
Cæsar ominibus nunquam absterritus 65, *b*.
Cæsaris facilitas in allegendo senatu 329.
Cæsaris impotentia Laberii dicto notata 344
Cæsaris in vestitu mollities 329. Ciceronis dicterio notata *ibid*.
Cætibus & conciliabulis quomodo homines assueti 155
Cætus jure sociati civitates 49
Cajeta Æneæ nutrix 382
Calabra curia 260, *a*.
Calata plebs 260
Calculosum pyrum 376
Caldica ficus 377
Calendaris Juno 262
Calendæ nuptiis copulandis religiosæ 262.
Calendæ omnes Junoni dicatæ 227. 262.
Calendis primis cur nundinæ vitandæ 255.
Calida omnia generationi favere 599.
Calidi nomen quomodo de igne & ferro usurpetur 171
Caligulæ inquietudo ex mala conscientia 54, *b*. 55, *a*.
Calix Herculis 522
Calliæ cæna 575
Calliope nona Musa universitatem denotat 126
Καλῶ 260
Calor aquæ calidæ cur ex motu vehementior 606
Calor generationis causa 602
Calor Solis cur arefaciat, Lunæ autem humectet 640
Caloris alimentum liquor 623
Caloris vel humoris exuberantia rerum terrenarum vicissitudinis causa 154. 155.
Calorem humore nutriri 154. 309
Calpurnia alba nigra ficus 377
Calvitium cur priorem capitis partem primo occupet 612
Calvitium ex siccitate *ibid*.
Calvitii causa 599
Camœnæ quasi canenæ cur Musæ dictæ 126.
Camera unde 552
Camerienses insulam incolunt Soli sacram 278
Camese 216
Camesene regio 216
Camilla unde 402
Camilli, Camillæ flaminum præministri 402. 403
Camillus Tuscis Mercurius 402
Camirenses 280
Campania 288
Camurum quid 552
Camurum unde dictum 552. *b*.
Cancer & Capricornus Solis portæ 283.
Cancer in æstivo tropico 276
Cancer quomodo pro Sole 306
Cancer signum 89
Cancer Solis portarum una, quæ hominum dicitur 60
Candelabrum unde dictum 390
Candens unde dicatur 502
Canes in Ægypto fugiendo bibere 324.
Cani quare albi 612
Caninius Revilius dialis consul à Cicerone scommate notatus 325. 328.
Canities cur priorem capitis partem primum occupet 612
Canities unde 599
Canis Tauro vicinus. 90. 91

Cannensis clades 238. quo die accepta 267.
Cantandi studium reprehensum, & inter mollia numeratum, sed non semper 359
Cantandi studium apud quaslibet nationes in usu esse 127
Cantharus poculi & navigii genus 521. Liberi patris poculum *ibid.*
Canticum vetus rusticum 518
Cantus ad mutandos animos vis 127
Cantu aves in retia allici 127
Cantu gentes barbaras emollitas esse 127.
Capilli cur sine sensu 608. 609
Capilli dolor unde 609
Capita aut navia, lusus puerilis 217.
Capitibus pro capitibus quomodo supplicatum 221
Capitis humani cur sphærica forma 74.
Capitis velandi in sacris mos 399
Capricornus 60
Capricornus & Cancer Solis portæ 284.
Capricornus quomodo pro Sole 306.
Capricornus Solis portarum altera, quæ Deorum dicitur 60
Caprigenum pecus 555
Caprotinæ Junonis sacra 239
Caprotinæ Nonæ 239
Captus locus quid 490, *b*.
Caput in corpore arcis loco 42
Caput mentis sedes 74
Carchesium summa veli pars 519
Carchesium quid 518. 519
Cardines nostræ habitationis 137
Carica ficus 377
Carmentalia 263
Carmen, quo Dii tutelares in obsidione urbis evocantur 405
Carna Dea quibus præsit 248
Carnæ Deæ quidnam sacrificetur 248
Carneades Romam legatus 206
Carneadis facundia 206
Καρνεῖος Apolle cur dictus 281
Carnes validiores cur aliquando facilius digerantur quam tenues 609
Caro cur ad usum diuturnum saliatur 615 616.
Carsitani populi 378
Carthago devota Romanis 407
Carucius Accæ Larentiæ maritus 230
Carucius Thuscus *ibid.*
Cascelli Jurisconsulti jocus 341
Caspium mare unde oriatur 150
Castanea nux 373
Καθαρτικῆς vis 589
Catalogorum apud Vergilium & Homerum diversitas 490
Categoria, ψόγος 581
Catena Homeri aurea 75
Καθεκτικῆς vis 588
Catillo, liguritor lupus Tiberinus dictus 366
Catillones proprie qui 366
Cato ab Augusto quomodo laudatus 334. 335.
Catonianum dicterium 364, *a*, *b*.
Catonis Censorii jocandi festivitas 321.
Catonis in Albidium scomma 322. 323.
Catonis jocus 328
Catonis scomma in A. Albinum 189.
Catonum virtus 183
Caucasum transcendere nomen Romanorum non potuisse 152
Causæ vere insolubiles quæ 112
Cautes quid 259, *a*.
C. Cæsar Ciceronis scommate notatus 382
C. Cæsar rex sacrorum 355
C. Cæsar servorum opera in bellis usus 238.
C. Cæsaris dictatoris dictum 204
C. Cæsaris in disponendo anno industria 253. 255. 256
C. Cæsaris in murænis luxus 362
C. Cassius Ciceronis cavillo notatus 330.

Cebes Socraticus 68, a. 239
Cecrops primus in Attica Saturnum & Opem coluit 231
Centrum quid 101
Centrum solum non moveri in sphæra 113.
Cerebri dolor ubi 609
Cerebri ventres 610
Cerebrum consilii sedes 594
Cerebrum cur sine sensu 208. 609
Cerebrum sensu carens, quomodo corporis sensus gubernat. 609. 610. 611
Ceremonia unde dicta 389. ab opido Cere ibid. b
Cereorum missitandorum mos in Saturnalibus unde 220. 241
Cereri cur porca sacrificetur 246. 411.
Cereri vinum non libari sed mulsum 409. 410.
Cereris Eleusiniæ Mundus 266. a
Cereris & Herculis XII. Cal. Januar. sacra 411
Ceres cur leges invenisse dicatur 413
Ceres mortalibus segetem tribuit 246
Ceres pro Luna 291
Cervisca pirum 376
C. Gracchus, & servi in eum pietas 237
Chaldæorum de sphæræ solaris ordine sententia 92
Chaos 282
Chelidonia ficus idem quæ harundinea 377, a.
Chia alba nigra ficus 377
Χίλιαι, Χιλιάς 205
C. Hirtii villa & vivaria 362
Chlamydi extentæ terræ nostra similis dicta 151
Chorum ex multorum vocibus constare 188
Χρηματισμὸς oraculum 10 quid 13
Χρηστοὶ θεοὶ Penates dicti 392
Christianorum ritus in mortuis sepeliendis 127, a.
Χρόνος Saturnus 223
Chromaticum melodiæ genus 132
Chrysocomes Apollo cur dictus 281
Cibariæ leges 369
Cibi expertem vivere ultra septem dies non posse 42
Cibi varietas non gulæ irritamentum 596. 597.
Cibi vitandi qui 591
Cibo gravatus non æque mente sauciari ac potu 594
Ciborum diversorum diversa natura 592.
Ciborum varietas vitanda 587
Cibos calidos cur ore facilius quam manibus comprimamus 619
Cibum simplicem multiplici præferendum, quia digestu facilior 587
Cibus multiplex morborum causa 591
Cibus per stomachumne trahatur juxta Platonem 632
Cibus multiplex simplici aptior 591. 592. 593.
Cicero consularis scurra dictus 320. 321.
Cicero convitiis impenetrabilis 313
Cicero duabus sellis sedere solitus, notante eum Laberio 329. 582
Cicero in omnibus palmam justitiæ dedit 3
Cicero Laberii scommate notatus 582
Cicero non minus philosophus quam orator 313
Cicero nullius sectæ veteribus approbatæ inscius 88
Ciceronem à Platone dissentire in solaris sphæræ ordine 91. 92
Ciceronis varices cavillo Vatinii objecti 328
Ciceronis copia 436
Ciceronis cum Roscio & Æsopo familiaritas 359
Ciceronis cum Vergilio comparatio 435.
Ciceronis & Platonis de Republica librorum differentia & similitudo 1. 2
Ciceronis exilium 329. 342
Ciceronis in Cæsarem mordacitas 329
Ciceronis jocandi venustus 320. 326
Ciceronis joci 327. 328. 329
Ciceronis mordacitas 328
Ciceronis scomma in C. Cæsarem 582
Ciceronis scomma in consulem quemdam dialem 328. 582
Ciceronis scomma in Octavium 581
Ciceronis varia responsa ad Pompejum 328.

Cimme-

Cimmerium mare 621
Cinguli in cœlo, quæ in terra zonæ 135
Cingulorum terræ habitabilium & inhabitabilium descriptio 135 136
Circensibus additus dies instauratitius 233
Circi 77
Circuli cœlum ambientes undecim 79
Circuli mensura quomodo invenienda 101
Circulorum cœlestium natura incorporalis linea 80
Circulorum Solis, Mercurii & Veneris ordo 93
Circulus lacteus solus præ omnibus visibilis 79
Circulus per quem Sol currit, quot stadiorum 103
Circulus quid 101
Circus lacteus 77
Circus quid 78
Cirritum pirum 376
Cissybium, Cymbium quid 520. 521
Citreum malum 375
Citreum malum contra tineas & venena 375
Citrosa vestis 376
Civitates cætus jure sociati 49
Civitates Deo acceptissimæ 45
Clarium oraculum 286
Clarius Apollo 290
Claudia 339
Claudius imperator cur sacer dictus 4 . a.
Cleomenes Lacedæmonius servorum opera in bello usus 2,8
Cleopatræ luxus in unione absumto 369. 370.
Clusivius cur dictus Janus 228
Cn. Domitius 227
Cn. Domitius censor 361
Cn. Flavius scriba fastorum editor aut proditor 259
Cn. Matius vel Mattius 2‥2
Coad pro *quoad* 218 a.
Coccymelum malum 37‥
Cochleæ tagmatæ 3‥
Cocytus fluvius infernalis quid 53.
Cognitio sui ipsius qualis 5‥
Cognomina ex propriis nominibus tracta 211
Cohortes voluntariæ 238
Coitu maris fœminæq; cuncta gigni 224
Coitus Venereus parvus morbus comitialis 352
Colere quid 332 a.
Colotes Epicureus loquax 5. quid Platoni objecerit *ibid.* taxatus 6
Color quamquam incorporeus, nunquam tamen sine corpore 629
Coluri duo 80. nomen eorum unde *ib.* eorum cursus 81
Comœdiarum fabulæ 6
Comisatio quid 231. a.
Comitia mense Martio auspicari solita 243
Comitiales dies quinam 263. 265
Comitialis morbi pars quædam coitus Venereus 352
Commasculare frontem 614
Commissione, id est recitatione 345
Commune somnium quid 15
Compagibus septem membra quæ dividuntur juncta sunt 42
Comperendini dies quinam 263 265
Compitalia 200. 264. unde dicta 220. 221.
Compitalia quibus verbis concipiantur 2‥3
Compositum figmentum quid 6. a.
Computus modus veterum 159. a.
Concentum ratio sphærarum cœlestium quomodo recepta Pythagoræ 118. 119.
Conceptionis fœtus in utero dispensatio per hebdomadas 39
Conceptivæ feriæ 263 quales 264
Concilii Asiæ decretum de nomine ejus non nominando, qui templum Dianæ incenderat 563
Conciliā hominum quænam justa 49
Conclamatum frigus, [10 maximo 596
Concubia 198
Concubia nox 201
Condere, verbum mortuale 1‥3. b.
Conditione non æstimandos homines, quam casus assignat 234
Conditiva olea 379
Conditivum malum 375
Confissus idem quod fessus 334. b.
Conjunctivus modus a conjunctione, quæ ei accidit, nomen habet 681

Connexio omnium rerum à summis ad ima 75
Conscientia virtutis amplissimum præmium 19. 152
Conscientiæ malæ tormenta, vulturis jecur depascentis imagine significari 53. 54.
Conscio sibi male quamtumlibet levia scommata, videri acerba 584
Consivia Ops Romæ urbis tutelaris Dea 405
Consivius cur dictus Janus 227
Consuetudo altera natura 608
Consuetudo morem sequitur 403
Consuetudo qualis sequenda 204, *a. b.*
Consultare pro interrogare 213, *a, b.*
Conticuum vel conticinium, diei civilis pars 197
Continentia ostentatrix 586
Contraria uni rei accidere simul non posse 168
Conversiones lucis tres 37. quales *ibid.*
Convivales quæstiones 586
Convivarum ingenia primum philosopho spectanda 574
Convivarum numerus 214
Convivia nihil magis decere quam concordiam 577
Conviviales sermones quales 576
Convivio an interesse etiam philosophia debeat 572. 573. 574
Convivium tumultuosum & sobrium 318
Κῶλον 613
Copia rerum non negligenda Grammatico 315
Copiæ quomodo veteres indulserint 201.
Cor cœli Sol 99. & Jovis oculus 302
C. Orchius trib. plebis 367
Cordis figura in bulla cur gestata 210
Cor in animalibus cur in perpetuo motu 99
Corinthus devota 407
Cornelia lex 369
Cornelius Sulla dictator 369
Cornicari pro radiare 305, *b.*
Cornix cornici oculos, proverbium 592
Corn. Rufus Decemvir cur Sibylla cognominatus, & deinde Sylla 276
Cornu pellucidum natura 59
Cornua cur Mosi attributa 305, *b.*
Cornua veli 519
Corona sidus 77
Corpora caduca divinitatis mentis haud capacia 74
Corpora divina stellæ & sidera 76. unde animata *ibid.*
Corpora ex quatuor elementis & tribus eorum interstitiis constant 33
Corpora humana sola erecta 74
Corpora mathematica 23. 121. ex quibus constent 32
Corpora metallica vasta 21
Corpora nostra inferi & animæ sepulchra 53
Corpora omnia superficie terminari 22.
Corpora quædam luna crescente vel decrescente augeri vel minui 58
Corpora solida quibus dimensionibus constent 121
Corpora vel sunt mathematica, vel videntur 32
Corporis densitate animi vim hebetari 75.
Corporis dimensiones longitudo, latitudo, altitudo 23. 33
Corporis humani membra septenario disponi 41. 42
Corporis omnis motus septenarius 43
Corporis septem gradus, & partes totidem exteriores 42
Corporis sinistra membra pro ominibus habita 65, *b.*
Corporis vires quibus maxime roborentur 248
Corporum caducorum propria hæc duo sentire & crescere 74 97
Corporum qualitates contrariæ 595
Corporũ soliditas quibus cõstet 23. 24.
Corporum termini incorporei 22
Corporum termini quatuor 33
Corporum terrenorum & superorum differentia 74
Corpus animæ custodia 64
Corpus animæ sarcina 184
Corpus cur δέμας & σῶμα 57
Corpus fœx rerum divinarum 63. prima substantia animalis *ibid.*

Corpus geometricum quale 30
Corpus ideo non immobile, quia non videtur agitari 177
Corpus mortale 159
Corpus nominando & superficies continetur 22
Corpus nullum proprie plenum 21
Corpus omne natura dissolubile 615
Corpus quadratum 23
Corpus quamdiu animetur 70
Corpus solidum στερεὸν 23. est octenarius numerus *ibid.*
Corpus solum hominem non posse movere 175
Corpus tantummodo in homine mortale 161
Corpus trigonum 23
Corpus velut carcer animæ 53
Corpus vinculum, carcer, sepulchrum 57
Corvi edaces 594
Corvi salutatores 337
Corvorum & cornicum ætas fabulosa 594
Coruncanius 203
Corylos arbor 371
Cotonea mala frigida 599
Cotonium malum 375
Crassi servitus 231
Crassi in dicendo maturitas & gravitas 438
Crassum semel tantum in vita risisse 319
Crater Liberi patris inter Cancrum & Leonem 62
Crateres Delli, in Sicilia 512
Craterici secta 213
Crementum pro incrementum veteres dixere 38. *a.*
Cremera 267
Crepitantibus flammis, antique dictum 547
Crescendi in longum & latum quando finis 40
Crescendi natura ad nos de luna 97
Crescendi vi sola vivere arbores & herbas 74. 75
Crescendi vis animæ cur indita 74. 75
Crescere & sentire animalibus cæteris cum homine commune 71
Crescere pro moveri in altum 32. *a.*
Creta 45. 275
Cretenses 261
Crines abscindendi morituris mos 509
Κριὸς unde dictus Aries 305
Crispi capilli quare sero canescant 612
Critobulus Socratis scommate notatus 584
Critolai facundia 206
Critolaus Peripateticus Romam legatus 206
Crocodilis de testis ovis nascitur 638
Cronia sacra 221
Κρόνος Saturnus 223
Κρόνος & χρόνος cur dictus Saturnus 308
Κρονιοὶ 502
Cruditates unde 587. 588. 596
Crustuminum pirum 376
C. Titii, de moribus sui sæculi quæritmonia 366
Cubus 23. 122
Cubus soliditatis perfectio 23. 122
Κύκνειον ᾆσμα 96. *b.*
Cucurbitiva ficus 377. à forma sic dicta *ibid. b.*
Cucurbitivum pirum 376
C. Vettius Peligus à proprio servo necatus 237
Culminea olea 379
Cultus maximus Deo debetur 72
Cunabula pro incunabula 38 *a.*
Cupiditas pars animæ 34
Curis hasta Sabinis 227. 228
Curius 203
Curtii equitis Romani delicatum scomma in Augustum 335
Custos pro ministro 398
Cutyliensis lacus 219
Cybele cur leonibus vehi fingatur 302. 312
Cybele, sive mater Deum pro terra 302. 312
Cylicranorum natio 522
Cymbia 518. 519. quid & unde dicta 520
Cynicæ Satyræ Varronis, quæ & Menippeæ 240
Cyrenensium mos 217. 218
Cytonea mala frigida 599

 D litera

D.

D Litera inter duas cur sæpe ponatur vocales 569
D literam sæpe literæ I apponi, decoris causa 226
Dædala Circe 551
Dæmones unde dicti 310
Dæmonum nomen quomodo diis conveniat 31[illegible]
Δαίμων numen 295
Damasippus Ciceronis scommate notatus 327
Damnatus sacrorum quis 385
Daris, datur, dicitur, *der* non dicitur 697
Dardanus 45
Darii matris servitus 234
Deæ Eleusiniæ 9
Debita totius anni soluta mense Martio 243
Decadis perfectio 41
December Saturno sacer 217
Decemviri 201. 253
Decimam Herculi vovere soliti veteres 412
Decimanum pirum 376
Decreti necessitas 97
Decretum hoc est, μοῖρα, sive providentia 497
Deducere idem quod detergere 389
Deducere quid 323. *a.*
Deductum carmen, deducere vocem 549
Defunctorum corpora cremandi mos 601
Δείπνα 417
Dei omnipotentia 72
Dei templum mundus 68. 72
Delatio, διαβολὴ 581
Delebores Rex Assyriorum 310
Delinere pro declarare 92. *a.*
Deli insulæ fluctuatio 219
Delius cur dictus Apollo 278
Delli, crateres in Sicilia 512
Delos insula unde dicta 283. curque in ea natus Apollo dicatur 282. 283
Delphicum oraculum 59. 274. 286
Δελφίνιος Apollo cur dictus 284
Delphis templum Apollinis incensum 396
Δέλφοι pro uno 284
Delubrum quid, & unde dictum 390
Demaratus Corinthius 208
Δέμας corpus dictum 57
Demodocus citharædus 575
Demosthenis ad Laidem responsio 324
Demosthenis adulterium 236
Denarius primus numerorum limes 28
Densatum & *densetum* in quo differant 17. *a.*
Dentes cur sine sensu 609
Dentium dolor ubi 609
Dentes quando incipiant è mandibulis infantium emergere 40
Deo cultus maximus debetur 72
Deo cur nullum simulachrum apud veteres 9
Deo nihil acceptius quam civitates 45. 46.
Deo sive τῷ ἀγαθῷ Sol apud Platonem simillimus 9
Deorum adulteria 7
Deorum Deus Janus 227
Deorum numero recte adscribi urbium conditores 51
Deorum tutela & providentia nos gubernari 69
Deos a civitate jam capta discedere, unde traxerit Vergilius 524
Deos omnes quotquot sunt ad Solem referri 272
Deos tutelares evocandi mos 404. 405
Depuiare pro evitare 22. *a.*
Deserui, *desertum* ab antiquis dictum pro *deseri*, *desitum* 372. *a.*
Desiderium motus animæ unde 63
Delphici quomodo Dii dicantur 209
Descriptio, figura, γραφὴ, tabula 136. *b.*
Devotionis urbium & exercitus verba 406
Deus & Mens ultra animam & naturam 8. 9
Deus *Lux* apud Plutarchum 9. *a.*
Deus mundanæ molis artifex 30. 123. 124. 154.

Deus

Deus prima rerum omnium causa & origo 73
Deus qualis sit sciri non potest 9
Deus quid 60. 150.
Deus summus & omnium princeps 16 ἀγαθὸν καὶ πρῶτον αἴτιον 8
Deus summus cœlum 72. 87
Deus summus & omnium princeps 87
Deum sola mente concipi 72
Dextræ partes omnes cur validiores 589
Δία vocari Cretensibus τὴν ἡμέραν 261
Διαβολὴ, delatio 581
Diales consules ut diales flamines 325
Diametros quid 37. 151
Diametros orbis CCCLX stadiorum 63
Diametros quomodo efficiat mensuram circuli 151
Diana idem cum Jano 225
Diana Opis vocata 523
Diana quomodo Jana dicta 226
Diana quæ Luna ἄρτεμις dicta, quasi ἀερότεμις 643
Diana viarum præses, unde & Trivia dicta 225
Διὰ πασῶν harmonia 34. duplari numero nasci ibid.
Διὰ πασῶν quot tonis constet 120
Διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε ex Triplari numero 119
Διὰ πέντε 34. ex hemiolio nasci 34. 119.
Διὰ πέντε quot tonis constet 120
Διὰ φραγμα 42. a.
Διὰ τεσσάρων 34. ex epitrito nascitur 34. 119.
Διὰ τεσσάρων quot tonis constet 120
Diatonum melodiæ genus 132
Dicendi genera quatuor 436
Dicteria idem quod joci 321
Dicteria atque joci diversorum 322. 323. 324. 325.
Didia Lex 368
Dido quomodo apud mensam libat 410. 411.
Dido cur ante nuptias Cereri, Apollini & Libero sacrificarit 414
Didonis convivium 575
Didonis fabula falsa 505
Διδυμαῖος Apollo cur dictus 284
Die atro [illegible] sacra celebrari 2[illegible]3
Die crastini 201. 202
Die noni 203
Die pristine 202
Die quarti & die quarte ibid.
Die quarti de præterito, *die quarti* de futuro dictum ibid.
Die quinti & die quinte ibid.
Diei convivalis minima 37
Diei observatio & divisio 195. 196
Dierum discrimina quæ apud Romanos 259
Dierum in mensibus numerandis ratio 269. 270.
Dies atri 263. qui & communes 266. unde dicti 267
Dies civilis 196 197. ejus divisio 197
Dies horis duodecim absolvitur 104
Diesis semitonium dictum 120
Dies intercalaris 253
Dies longissimus Sole in Cancro, brevissimus in Capricorno existente 283. 284.
Dies festi, profesti, intercisi 263
Dies ominosi *religiosi*, nefasti, *atri* dicti 66. b.
Diespiter dictus Jupiter quare 261
Differentia corporum terrenorum & superiorum 64
Digestiones quatuor 588
Digestionum varietas ibid.
Dignor, passive 317. a.
Digitus medicinalis, quique per ipsum numerus significetur 624
Dii Penates, qui μεγάλοι, χρηστοὶ, δυνατοὶ, πατρῷοι 392
Dii laneos habent pedes, proverbium 223
Dii sub simulachris & imaginibus coli maluerunt 10
à Diis quid petendum 213
Diluculum, diei civilis pars 197
Dimēsio solidi corporis triplex 33. 121
Diocles Carystius 39
Diogenes cynicus servus philosophus 249
Diogenes Stoicus Romam legatus 106

Diogenis facundia 206
Diogenis in Antisthenem scomma innoxium 585
Diogenis secta 213
Diogenis servitus 234
Dionysius idem qui Sol 287. 289
Dionysius Siculus tyrannus 55
Διος βάλανος 371
Diox piscis genus 552. a.
Discanus Medicus 586. 587
Discludere 549
Δὶς διὰ πασῶν: symphonia ex quadruplo numero 120. quot tonis cõstet ib.
Dis mortis Deus 57
Disiiptum sive dissseptum intestinum 42. a.
Distinctionis necessitas 187
Distisus pro distatius 397. a. b.
Dissolutu ἄσωτος 231. a.
Diti humana capita sacrificata 219
Diti oscilla sacrificari cepta 220
Diti sacellum erectum 219
Ditis & Proserpinæ sacrum, mundo patente 266
Ditis imperium à lacteo circulo incipit 60
Ditis imperium inferi & mors 61. a.
Divinationis & Medicinæ cognatio 296
Divinationum affectata confusio 44
Divinitatem humano generi inesse 73
Divinorum una natura 96
D. Laberii dictum 342
Docenti modus quomodo servandus 132
Doctrinæ cuique suæ prolatio jucunda 578
Dodona 219
Dolon qualis ab Homero & Vergilio fingatur 497
Dolores unde oriantur 59
Domini patres familias dicti 235
Domino invito nihil auferendum 70
Dominorum in servos tyrannis 235
Domitiani appellatio Octobri indita 249
Douzæ filii epitaphium 54. b.
Douzæ filii laudes 199. b.
Draco ἀπὸ τοῦ δέρκειν dictus 296
Draco caudam suam vorans cur Jani imago 226
Dracones cur Æsculapii & Salutis simulachris jungantur 295
Dracones quomodo rejuvenescant ib.
Draconis species & nomen quomodo ad Solem referatur ibid.
Draconibus cur ædium sacrarum & thesaurorum custodia assignetur 296
D. Silanus 355
Duabus sellis sedere, proverbium 329
Duali numero carent Latini 648
Ducere, solennis in hostiis mactandis dictio 394. a.
Dulce vocari mel, suave vinum 604
Dulce cito satiare 603
Dulce & suave differre ibid.
Dulcedo ebrietati adversa 604
Dulcis nomen quomodo melli & mulso attribuatur 171
Dulcia cur frigida dulciora quam calida 623
Duo, numerus lineæ similis 122
Duplaris numerus 97. quid 119
Duplum, duo ad unum 124
Duracina uva 379
Duricoria ficus 377
Δυσωρεξία 612
Δύσπνοια quid 68. b. 69. a.
Dyadis vis 29
Dyas prima lineæ protractio 61

E.

E & I. indifferenter usos veteres in fine 202
Eanus qui & Janus 226
Ἑαυτὸν τιμωρούμενος 173
Ebon vel Hebon Bacchus 288
Ebrietas ex calore 601
Ebrietati adversa dulcedo 604
Ebrietatis comes oblivio 62
Ebriis eadem quæ nimium frigentibus contingere 599
Ebriorum curationes ibid.
Ebriorum mala, atque his laborare senes etiam sanos 601
Ebrios cito senescere 599
Ebur, natura densatum 17
Ἑκάτη χθονία 246
Ἑκηβόλος καὶ ἑκατηβόλος Apollo unde dictus 283
Ἐχῖνος erinaceus, animal 593

Ἐχῖνος

Ἔχῖνος & ἰξῖνος herba 593. a.
Ἔχινος τραχύπεζος adagium 593. a.
Ecliptica linea 80
Ecliptieus locus 36
Ἐκφώνησις 418. 433
Edacitas aciditatis & fumorum è stomacho ascendentium causa, non cibi varietas 596
Edecumati joci 32
Edecumati sodales 2.6
Edentes avide cur citius satientur 619
Edere, idem quod divulgare 92. a.
Ἠχὼ Inui sive Panos amica 303
Ἡλιοβλῆτοι 273
Ἡρακλῆς unde & cur dictus Hercules 297
Εἰκὼν 427
Elegantia dicti in quo consistat 386 a.
Ἐλελεὺς Apollo cur dictus 28
Elementa cum fluant, cur nunquam solvantur 162
Elementa quatuor 30. quomodo vinciantur, eorumque discors concordia & ordo 30. 31. 32
Elementa tribus interstitiis separantur 33
Elementis in singulis binæ qualitates 30
Elementorum diversitas 595
Elementorum in animalibus dispositio 595. 637. 638.
Elementorum jugabilis competentia 32
Elementorum ordines tres 59
Eleusiniæ Deæ 9
Eleusinia sacra à Numenio vulgata 9
Elysii campi ubi 59
Ἐμβόλιμοι menses qui 252
Em pro eum 222. a.
Emdem pro eundem 222. a.
Empedoclis versus male intellectus 12. a.
Ἓν τὸ πᾶν 272
Enarmonium melodiæ genus 132
Enclisis Græcis, quæ Latinis Modus 648
Enniani sæculi stylus 546
Ἐνοφθαλμίζειν inoculare, ab insitionibus tractum 2. b.
Ἐνοσίχθων cur Neptunus 275
Ἐντελέχεια 76
Enuntiatione mala quædam apud Vergilium corrumpi 401
Ἐνύπνιον insomnium quid 11
Ἐνύπνιον Petronius eleganter describit 11. a.
Ἐπαίκλια bellaria dicta 348. b.
Ἐπαναφορὰ 434
Ἐφιάλτης quid 13
Epictetus servus philosophus nobilis 240
Epicurei à vero devii 5
Epicurus 240
Ἐπιγλωττὶς 633. 634. 635.
Ἐπιμήλιος Apollo dictus 280
Ἐπιμηλὶς malum 375
Ἐπιφάνεια planities 23
Epitheta Vergiliana 552. 553. 554
Ἐπιθετον 200.
Ἐπιθυμητικὸν animæ pars 31
Ἐπιθυμητικὸν animæ unde 63
Ἐπιτίμησις 434
Epitritus primus 31. 97
Epitritus quid 119
Epogdous numerus 97. quid 120
Ἑπτὰς septenarius 35
Epulæ 263
Equus pro equo & sessore, sicut equitare tam equi quam hominis 569. 570
Equitis Romani in Augustum scommata 336
Equus Sejanus, proverbium 66 a.
Er Harmonii filius 4. a.
Er nomen Asiaticum 4. b.
Er Platonicus 4. 184. natione Pamphilus 4
Er redivivus 20. a.
Eratosthenes in Platonem jure invectus 632
Eridanus 181
Ἔρις 484
Eris Historia verbis Platonis 4. a.
Ἑρμηνευτικὸν animæ unde 63
Ἑρμῆς Mercurius ab ἑρμηνεύειν 272
Ἑρμῆς numen 295
Errantes stellæ cur appellatæ 78. earum motus ibid.

 Erra-

Erraticarum stellarum celeritas mirabilis 78
Erraticis stellis certum spatium cursus datum 99
Eructationis causa edacitas 591
Ἐρύθεια Hispaniæ insula 522
Ἕσπερος, Hesperus stella 198
Essentia individua & dividua 61
Essentia sua contrarietateque nihil recipit 168
Esuriens quomodo bibendo famem sublevet 618
Et pro ac vel atque 548
Etruria ab Hetruscis debellata 228
Etruscorum magistratuum gestamen 228
Ἐτυμολογία 512
Εὔαλιος ut Bacchus dictus 292
Ἐυάλιος Martis nomen proprium 292
Evandri mater 203
Εὐβουλῆς cur Sol dictus 290
Evenientium quid 188. b.
Eunuchi cur pilis careant 602
Eunuchis debilitas unde, item vocis gracilitas 613
Evocandi deos tutelares mos 404. 405
Evocationis deorum carmen 405
Euporus C. Gracchi servus 237
Euripidem Aristoteli cur & quomodo prætulerit Vergilius 509
Eusebius rhetor 192. 207
Eustathius 206
Eustathius & Flavianus amicitiæ par insigne 207
Exanimus & exanimes pariter dixere veteres 201
Exclamatio pathetica, ἐκφώνησις 433
Exemplares virtutes 48
Exemplis quam ratione magis capi plebeia ingenia 587
Exemplum patheticum, παράδειγμα 427
Eximiæ hostiæ 394
Eximii vocabulum, sacerdotale nomen ibid.
Exit pro vitat 557
Exitum pro fine & exitu cujusque rei 55. a.
Exprobratio ad contumeliam, quæ Græcis λοιδορία 581

F.

Fabæ Pythagoreis interdictæ 11. b.
Fabariæ Calendæ Juniæ 258
Fabarum semina arbores steriles efficere 12. a.
Fabas alvum subducere 12. a.
Fabii Gurgitis luxus 354
Fabis abstine, proverbium 12. a.
Fabis sæpius utebatur Pythagoras 12 a.
Fabius Max. Servilianus 257
Fabricius 263
Fabulæ Æsopi illustres 7
Fabulæ nomen quid indicet 6. & cur repertæ ibid.
Fabularum diversitas 6. 7
Fabulas philosophia quas rejiciat, quasve recipiat 6. 7. 8
Fabulis uti an conveniat philosopho 6. & quibus & quando 7. 8
Fabula quid 32. a. b.
Fabulosa narratio 7
Fabulosa a fabulis secernenda sunt ib.
Facere, in mundo quid 57
Fædus, pro vinculo, continentia 52 b.
Fœminæ duodecimo ætatis anno puberes 602
Fœminarum vox cur gracilior 613
Fæx mellis cur in summo, cum omnium aliarum rerum in imo sit 616
Fæx vini quasi radix ejus est ibid.
Falx cur Saturno attributa 217. 225. in Siciliam decidit 225
Familiæ incrementum 484
Familiarum appellatio 235
Fannia lex 356. 367. ejus severitas 368
Fannia lex centussis appellata Lucilio 368
Fari quibusdam horis fas vel nefas 263
Farra grandia hyberno pulvere, verno autem luto 518
Fasti dies 263 quinam 265
Fastus dies an nefastus sit, ad rem militarem nihil pertinere 267
Fatalis Scipionis LVI annus 43
Fatalis Scipioni non poterat vitari 45
Fatum, fatalia vitæ tempora 70
Fatua Dea cur dicta 245
Fauces quid 568

Fauna

Fauna Dea cur dicta 245
Fausti Syllæ in sororem jocus 324
Faustuli conjux Acca Larentia 23
Fax prima 158
Febrienti simplex cibus dandus 5[illegible]
Februarius cur solus XXVIII dierum tantum 251
Februarius secundus à Numa mensis constitutus 250
Februarius ultimus anni mensis inter calationi deputatus 252
Februus Deus lustrationum potens 250
Feriæ 263
Feriæ familiarum propriæ 264
Feriæ quomodo polluantur 264
Feriæ singulorum 26[illegible]
Feriæ viduis magis quam virginibus ad nubendum aptæ 262
Feralium dies unde dictus 200
Ferialium non *ferialiorum* 200
Feriarum publicarum quatuor genera 263
Feriis cuiquam vim facere, piaculare 262
Feriis quid agi liceat 264
Ferrea secula 153
Ferrum natura frigidum 598
Fescennini Augusti 335
Festi dies 263
Festis diebus quid facere liceat 390
Festorum nomina neutra *orum* & *jum* in genitivo plurali 200
Festra quid 412. 413
Fici grossi 379
Ficorum genera 377
Ficum solam ex omnibus arboribus non florere 379
Ficus alba ex felicibus arboribus, nigra ex infelicibus 377
Ficus à pomis cur secernatur 378
Fidenæ oppidum devotum 407
Fidenates ancillarum in Romanos fide oppressi 239
Fidium natura sonora 119
Flamineæ feriæ, vel flaminicæ 204
Flaminum caput apud Tertullianum quid 67. *b.*
Flatus ex aere liquidiore se facto 607
Floralia festum 200
Floralium non *floraliorum* *ibid.*
Flustra quænam 59. *a.* maris μαλακία *ibid.*
Flutæ 362
Fluvius oblivionis quis 53
Folliculus seminis receptaculum 39
Fons à nullo nasci dicatur 180. 181
Fontium aquæ hyeme calidæ, æstate frigidæ 606
Formæ Geometricæ linearum ex diversis numeris describuntur 24
Fortitudo animi jam purgati 48. politica 47. exemplaris 49
Fortitudo corporis unde 608
Fortitudo Scipionis 52
Fortitudinis excellentia 47
Fortitudinis officium 46
Fortuna cur Homero neglecta 497. 498
Fortuna omnipotens dicta Vergilio 497 eadem providentiæ ministra *ibid.*
Fortunarum simulachra apud Antium 311
Forum Romanum regio octava Romæ appellata 222. *b.*
Fregellæ oppidum devotum 407
Frequentativa verba Latinis solis propria 692
Frigidi nomen quomodo de nive & saxo usurpetur 171
Frigus ex aeris motu æstate 607
Frontonis siccum dicendi genus 436
Fructus acidi, aut vini saporem referentes, frigidi 599
Fructuum aut frugum repertor Saturnus 217
Frumenta Luna deficiẽte colligẽda 643
Fullianum pyrum 376
Fulvius fullonis filius 324
Furius consul 254
Furtum nullum sub Saturno commissum 223
Fusii pro Furiis 385
Fusius Bibaculus 321

G.

Gabii oppidum devotum 407
Gabinii saltandi peritia 360
Gaditanæ saltationes 319. *a.*
Gaditanorum pro Herculis templo defensio quid significet 298
Gaditanum fretum 622
Galaxias, lacteus circulus 70

Galaxiam ultimam sphæra, quæ aplanes dicitur, contineri 52
Galbæ eloquentia & corporis habitus 342.
Galbæ gibbus Augusti scommate notatus 332
Galla instrumentum sutorium 332
Gallicinium diei civilis pars 197
Gallinane an ovum extiterit prius 637. 638.
Galli quando vitis aut oleæ cultum didicerint 153
Gangen transcendere nomen Romanum non potuisse 152
Ganymedes qualis apud Homerum & Vergilium 497
Gargara cur frugifera 516
Gargara Idæ montis cacumen 515
Gargara in Mysia 515
Gargara oppidum 516
Gargara pro multitudine 517
Gargares cives 516
Gaudentes cur rubeant 614
Gemini cur Mercurio assignati 111
Gemini quomodo pro Sole 306
Geminorum signum 36. 89
Genera verborum quæ & quot 693. 694
Generandi facultas ex humore translata 224.
Generationis vis quando in masculis se prodat 40
Genesis seu genitura hominum 295
Genethliaci 96
Generale somnium 15. quid significet 15, *a*.
Gens togata pro Romanis 555
Genui ex quo themate veniat nullus scit 697.
Geometricum corpus quale 30
Germanici appellatio Septembri mensi indita 249
Gerundi modus 693
Geryonis armenta Herculi abacta 240. 241.
Gigantes qui fuerint 297
Globis novem connexa omnia 85
Gloria, apud indoctos virtutis præmium, spernenda 152. 160.
Gloriæ apud posteros cur sperari non possit perpetuitas 153
Γνῶναι quid 148
Γνῶθι σεαυτὸν Delphico templo inscriptum 50. 208
Gradivus 552
Græca nux 373
Græci ablativum non recipiunt 648
Græcorum catalogus apud Homerum 490. 491.
Græcorum quorundam annus qualis 242.
Græcorum verborum usus apud Vergilium & alios Latinos veteres 546
Græcos sua omnia in immensum tollere 315
Græculi cujusdam versificatoris apud Augustum impudentia 338
Græculum pirum 376
Γραμμὴ 22, *b*.
Grammatico rerum copia minime negligenda 315
Gras pro *cras* 218, *b*.
Grassum pro *crassum* 218, *b*.
Gravari, ejus usus apud Macrobium. 56, *b*.
Gravia per se deorsum ferri 166
Graviscæ oppidum 491
Grossi fici 379
Grumenti obsidio, in eaque servorum quorundam in Dominas fides 237
Grumentini quales 237, *b*.
Grypi quinam 583, *a*.
Gulæ irritamentum non cibi varietas 596. 597.
Gulæ patrocinium 592
Γυναικωνῖτις 247
Gurges Fabius à luxu sic dictus 354
Gustus vis unde 610

H.

Habitationis nostræ cardines 137
Hadriaticum mare 622
Hamma Hebraice Solem denotare 305, *a*.
Hammon in arena inventus 305, *a*.
Hammonis Dei effigies 305
Harmonia cœli 24. 97
Harmonia cœli Soli amica 308
Harmoniæ vocis & numerorum Pythagoras inventor 118. 119. 120
Harmoniam cœli cur non sentiamus 132.

Harun-

Harundinea ficus 377
Hebon Liber pater dictus 288
Hecubæ servitus 234
Hederæ natura 292
Heliopolites Jupiter 310
Heliopolis *ibid.*
Helvidii Prisci apud Tacitum laus 183, *a.*
Hemiolius numerus 97. primus 34. quid 119
Hemisphærium 79. 60. 102
Hemitonium, ἡμιτόνιον 120
Heraclea urbs ab Hercule structa 522
Heracleotica nux 373
Herbarum diversi succi & qualitates 592.
Herbas sola crescendi vi vivere 74. 75
Herculanea ficus 377
Hercules apud quos maxime colatur 297.
Hercules cur cum scypho fingatur 521. 522.
Hercules Geryone occiso ejus armenta abegit 240. 241
Hercules idem apud Rom. Pontifices qui & Mars 412
Hercules idem cum Sole 297. 297
Hercules unde & cur ἡρακλῆς dictus 297.
Hercules unde victor dicatur 397
Herculem multibibum fuisse 522
Herculem poculo vectum 522
Herculem quasi Deorum virtutem gigantas interemisse, quid significet 297.
Herculi clavam subtrahere, impossibile 445.
Herculi cur attributi Salii à Vergilio 412. 413.
Herculi decimam voveri solitum 412
Herculi cur duodecim tantum labores attributi 297, *b.* 298, *a.*
Herculis cum æditiuo suo lusus 230
Herculis & Cereris XII. Cal. Januarias sacra 411
Herculis nodus 294
Herculis poculum scyphus 521
Herculis polluctus 366
Herculis sacra cur aperto capite facta 398. 399.
Herculis sacro cur non liceat mulieribus interesse 247
Herculis sacris epulari sedentes 398
Herculis stella eadem Chaldæis, quæ & Martis 412
Herculis Victoris ædes duæ 397
Herennius Augusti scommate notatus 331. 332.
Hermunthi taurum Pacin pro Sole coli 305
Hernici populi à Pelasgis oriundi 507
Hernicus dux 507
Herodes scommate ab Augusto notatus 332
Heroes apud inferos cur Vergilius finxerit 51
Hersiliæ raptus 209
Hesiodi cerimoniarum sacra 7
Hesiodum in Bucolicis Vergilius imitatus 440
Hesiodus Reges cum Diis in cœlo collocat 51. ejus verba *ibid. a, b.*
Hesperia pro Italia 198
Hierapolitani 284
Hierophantæ Græcis quinam 327, *a.*
Hilaria quando celebrentur 302
Hilaros & *hilares* pariter dixisse veteres 201.
Hippocratem tam fallere quam falli nescire 39
Hippocratis laus 39. ejus de muliere quadam historia *ibid.*
Hira præcipuum omnium intestinorum 42
Historia post Saturni tempora clara & perspicua 223
Historiæ defectus supra Ninum 153
Historicorum inchoandi narrandique lex 441
Histriones veteribus non inter turpes habiti 359
Homeri aurea catena 75
Homerica apophthegmata proverbiorum instar 496
Homericus censor Menelaus 33, *a.* ejus imprecatio 33
Homeri divina providentia 60
Homeri & Vergilii par splendor 475. 476.

Homeri & Vergilii in fabulis inserendis similitudo 495
Homeri fabula, de Iovis itinere ad Oceanum, quid significet 154
Homeri majestas: & quatenus eam imitatus Vergilius 487. 488
Homeri summa laus 544
Homeri vitia quomodo Vergilio expressa 486. 487
Homero versum subtrahere, impossibile judicatum 445
Homerum in quibus & quomodo imitetur Vergilius 440. 441. 443. 448. *& seqq.*
Homerus divinarum omnium fons & origo 154
Homerus in quibus superet Vergilium 477. 478. *& seqq.*
Homerus naturæ conscius 243
Hominem ab anima moveri 175
Hominem constare septenario 38
Homines an morbis facilius quam pecudes occupentur 587. 593
Homines Deorum providentia gubernari 69
Homines non esse corpus sed mentem 159
Homines non fortuna sed moribus æstimandi 234
Homines primi rudes atque silvestres dicti 153
Homini nascenti quatuor numina adesse & quæ 295
Homini non moriendum suapte sponte 68
Homini sola mens sive animus cum cœlo & sideribus communis 73. 75
Homini unde datus animus 63
Hominis ætas perfecta & robusta quæ 41
Hominis duplex mors 69
Hominis in utero formatio 38. 39
Hominis membra in formatione quando secernantur 39
Hominis prospectus non ultra centum & octoginta stadia 81
Homo brevis mundus microcosmus 161
Homo minimi tēporis phantasia 161.4
Homo solus rationis capax, ea cæteris animalibus præstat 74
Horæ unde appellatæ 303
Horatii trigemini 2-3
Horizon quid 81. 639. non ultra CLXXX. stadia 630
Horizon quibusnam in locis facillime prospiciatur 82
Horizon terram dividit 135
Horizontis circus in quo efficiatur 82
Horizontis cujusque longitudo 81
Horizontis diversitas unde 81 82
Horrere 547
Hortensius piscinarius Ciceroni dictus 361
Horus Cynicus 212. 213
Horus idem cum Sole 303
Hostes esse nobis tot, quot sunt servi, proverbium 235
Hostia ubi Apollini non cædatur 3 6
Hostiæ ambarvales 394
Hostiæ animales 393
Hostiæ eximiæ 394
Hostiæ injuges *ibid.*
Hostiarum duo genera 393
Hostis pro peregrino 265
Hostus unde Hostilius natus 208
Humana corpora cur erecta 74
Humoris multitudo causa morborum 590
Humoris vel caloris exuberantia rerum terrenarum vicissitudinis causa 154. 155.
Hyacinthia sacra Apollinis 286
Hyades in Tauro clariores 90
Hyades Vergiliis vicinæ 89
Hyberno pulvere, verno autem luto grandia farra 518
Hyemis imago aper 3 1
Hyemis simulachrum *ibid.*
Hyems frigida 37. & humida 595
Hyems quando fiat 145
Hyeronymus Mercurialis 68. *b.*
Hylas histrio 346
Hyle, format omne corpus 62. 63
Hymni exordium 127
Hymnorum strophe & antistrophe 126 127
Hyperbole pathetica 418
Hyperborei populi cur dicti 147

I.

I Et E indifferenter in fine usos veteres 2/2
Iactare & *jacere* quid differant 561
Iam sententiæ additum temporis festinationem denotat 39. *b.*
Iam veteribus in usu in connectendo 180. *b.*
Iana pro Diana 226
Ianiculum oppidum 216
Iani gemina facies quid denotet 216
Iani imago, draco caudam suam devorans 226
Iani portæ cur belli tempore apertæ, pace clausæ 228
Iani simulachrum quadriforme Faleriis advectum 226. 227
Iani tempore quomodo æra signata 217
Iani varia cognomina 227
Iani cur divini honores decreti, & quales 225
Iano cur duodecim aræ consecratæ 227.
Iano Ianuarius sacer 217
Ianualis porta 228
Ianuario duos dies addidisse C. Cæsarem 228
Ianuarius anni primus mensis ab Numa constitutus 25
Ianuarius Iano sacer 217. 250
Ianum primum in Italia diis fecisse templa 225
Ianus ab eundo dictus, quasi Eanus 226
Ianus à Saturno agriculturam didicit 217
Ianus cum clavi & virga 226
Ianus cur bifrons 225. & quadriformis 227
Ianus Deorum Deus 227
Ianus idem cum Sole 226
Ianus idem Deus cum Apolline & Diana 225
Ianus in Deorum sacris cur primus invocetur 226
Ianus Italiam primus obtinuit 216
Ianus Iunonius 262
Ianuis patentibus prandere & cœnare cur imperatum 367
Ianus pater pro Sole 280
Ianus pro mundo 226
Ianus quales honores Saturno exhibuerit 217
Ianus, quia januis præsit, dictus 226
Ianus Saturnum hospitio excepit 217
Ι'αω pro Sole 290
Iason Medeæ maritus 247
Icere quid 374. *b.*
Idea, anima 76
Ἰδεῖν videre: atque hinc dictus Idus 261
Ἰδαῖμα 640
Iduare, Etrusca lingua *dividere* 262
Idulis ovis 261
Idus 259. unde dictæ 261. 262
Idus copulandis nuptiis religiosæ 262
Idus omnes Iovis feriæ 261
Idus quasi *vidus* à videndo *ibid.*
Iduum dies semper in plenilunio 261
Iecoris ministerium succos ciborum convertere in sanguinem 588. 589
Iecur concretus sanguis, caloris domicilium 589
Ἰὴ παιὰν καὶ ἵε παιὰν quid significet 274
Iehovæ nomen ethnicis non fuisse incognitum 290. *b.*
Iejuni cur magis sitiant quam esuriant 623
Iejuno cur idem vinum quam ei qui cibum sumpsit, meracius 618
Igne deficiente nihil posse videri 31
Ignem æthereum nobis vitalem calorem communicasse 112
Ignem æthereum nutriri humore 154
Ignis calidus & siccus 30. 595
Ignis cœlestis & sempiternus 75
Ignis & aëris per calorem conjunctio 30
Ignis natura in perpetuo motu 99
Ignis qualitates diversissimæ 640

Illa-

Illaudatus proprie quid 562
Im pro eum 201
Imagines rerum quomodo nobis repræsententur 629
Imago pathetica εἰκὼν 427
Imbres apud quos raro cadant 147
Imbres, omnia in terram nutu suo ferri, probant 114
Imbris causa *ibid.*
Imitatio, lectionis fructus 527
Immane pro non bono 197
Immitis mortis Deus vocatus 57
Immobile aliquid in rerum natura 165
Immortale doloris expers secundum Arnobium 64,*a.*
Immortalitas bifariam intelligitur 163.
Impar omnium primus numerus ternarius 25
Imperativæ feriæ 263. quales 264
Imperatorum vita infelix 55,*b.*
Imperitia nihil impatientius 591
Impetrare idem quod litare 214.*a.*
Impetritus, impetratus 214,*a.*
Implicea curæ unde dictæ 634.*b.*
Imque pro eumque 221,*b.*
Inamabilis 562
Inanimatum quid 156,*b.*
Incedere firmiter quando incipiat incipiat infans 40
Inchoativa verba quæ 691
Incontinentes, qui Græcis ἀκρατεῖς 351.
In corporalitatis prima perfectio in numeris 21.24
Incubare, proprie quid 55,*b.*
Inculpatus quis 562
Indici maris ortus 150
Indigetes Dii 51
Induciæ inter populum Romanum & Latinos quando firmatæ 266
Inermes & *inermos* pariter dixisse veteres. 201
Infans quando pubescat 40
Infans quando incipiat dentescere, firmiter incedere & stare, lac nutricis horrescere, loqui integre 40
Infantiæ cur plurimus somnus 613
Inferi secundum Platonem & eorum locus 57.58
Inferis diis parem numerum & diminutionem convenire 251
Inferos quid esse veteres putarint 54
Inferorum flumina quid 53
Inferorum locus quis 53.54.56 57
Inferorum pœnæ quomodo intelligendæ 53.54
Initia & initiata quomodo differant 176.
Initium nullum idem esse cum eo, cujus est initium 168.169
Initium omne rei inesse cujus est initium 176
Initium quid 55,*a.*
Injuges hostiæ 393
Innominalis dies quinam 267
Inoculare, ἐνοφθαλμίζειν ab insitionibus tractum 2,*b.*
Inscriptiones quædam Romanæ in laudem Prætextati, Flaviani, Albini &c. 271,*a.b.*
Insicium cur digestu difficile 605
Insomnes cur frigidis oblinantur 599
Insomnia falsa esse 12
Insomnia amoris curam sequi 13
In somnium, ἐνύπνιον quid 11
Insomnium ex cura animi, corporis, fortunæ 11.12
Instar, idem quod effigies & figura 285,*a.*
Instaurare quasi instar novare Varroni 233.
Intelligentia amiciri animam, dum per Saturni sphæram delabitur 63
Intemperantes qui Græcis ἀκόλαστοι 351
Intempesta 198
Intercalaris dies fastorum præfectis permissus 253
Intercalationis causa 251
Intercalationis initium quo tempore 253
Intercalationis intermissio propter superstitionem 254
Intercisi dies 263
Inter lupum & canem, proverbium 279 *b*
Interpretandi vis animæ unde 63
Interpreti quid observandum, & quomodo ostentatio vitanda 578

In-

Interrogandi disciplina 578
Interrogationum congeries ex Homero 580
Intervalla numerorum quomodo suppleta 125
Intestina principalia tria 41. 42
Invenire pro ostendere 77.*b*
Inuus qui & Pan 307
Io in vaccam conversa 293
Joci atque dicteria diversorum 322. 323 324. 325
Jocorum venustas in Plauto & Cicerone 320. 321
Jonium mare 622
Jopas ci haraedus 575
Jovi fulmen subtrahere, impossibile 415
Jovi tauro, ariete, verre, immolari nefas 4 8
Jovis annus 157
Jovis feriae Idus omnes 261
Jovis feriae nundinae 268. sed lege Hortensia fastae effectae 268
Jovis fiducia i. e. Itis, dictus Iduum dies 261
Jovis fulgor cur hominibus prosper & salutaris 81. 9[illegible]
Jovis glans 371
Jovis Olympii fictio ex Homero 482
Jovis simulachrum apud Assyrios 310 311
Jovis sphaera pro aere 59
Jovis Statoris aedes 39
Jovis stella duodecim annis Zodiacum absolvit 92
Jovis stellam fulgere 96
Ira brevis furor 419
Irae esse 558
Irascentis proprium 418. 419
Ironia 418
Isidis atque Serapis simulachrum 298 299
Isidis templum 11 *a*
Isis pro Sole cultus 298
Isis pro terra 300
Isocrates primus verba prius libera sub numeros ire coegit 573
Isocratis in convivio quodam responsum 573
Ἰσημέριν(ὸς) μὴν 270
Ister 147. 181
Italia 45 216
Italia cur Hesperia dicta 198
Italia Saturnia dicta 217
Itiner, nominativus antiquus 326.*a*.
Itis dies Tuscis, qui nobis Idus 261
Judicium animis exspectandum 3
Juglans nux 371. dicta quasi Jovis glans *ibid*.
Julia 236
Juliae ad patrem Augustum responsum 340
Juliae Augusti filiae joci *ibid*.
Juliae Augusti filiae mores 339. 340
Julii Caesaris de syderum motibus libri 269
Julii Caesaris in anni dispositione observatio 254. 255. 256. 257
Julius Caesar Dictator 248
Julius mensis, antea Quintilis dictus 248
Juniae Calendae cur Fabariae dictae 248
Junia Tertia Serviliae filia 328
Junius Brutus primus Romae consul 248
Junius Brutus quomodo Maniae sacra immutaverit 221
Junius mensis unde dictus 248
Junius quartus à Martio mense *ibid*.
Juno aeris arbitra 262
Juno Calendaris *ibid*.
Juno eadem cum Luna 262
Juno cur Jovis soror & conjux 87
Juno Lucetia 261.*b*.
Juno Populonia 410
Juno pro aere 87. 282
Juno pro imo aere cum terra 392
Junoni Calendae omnes dicatae 217
Junoni Calend. omnibus sacra fieri 262
Junoni nuptias curae esse 413
Junonis Caprotinae sacra 239
Junonis Monetae aedes Calend. Jun. dedicata 248
Junonius cur dictus Janus 227
Junonius mensis 248
Jupiter cur Majus dictus 245
Jupiter idem qui Sol 308. 309. 310
Jupiter lucis author, unde Lucetius dictus, & Diespiter 261
Jupiter mundi anima 87
Jupiter pro coelo 87. 289

Jupiter pro medio æthere 391
Jura unde inventa 413
Justi dies quinam 265
Justitia animi jam purgati 48. exemplaris 49. politica 47
Iustitia & pietate tenditur in cœlum 20
Iustitia Scipionis 52
Iustitia, Virginis in Zodiaco signum 306
Iustitiæ amor animis infundendus 2
Iustitiæ χρύσεον ὄμμα 3. a.
Iustitiæ cultæ præmium vel spretæ pœna animis servatur 3
Iustitiæ fructum non terminari cum homine 2. 3
Iustitiæ effecta 48
Iustitiæ necessitas 2
Iustitiæ officium 46
Iusum pro deorsum 138. b.
Ixionis rota quid significet 54

K.

Kalabra curia, unde sic dicta 26
Kalata plebs ibid.
Kalendæ unde dictæ ibid.
Reliqua vide in C.

L.

L. Aquinius aruspex 267
L. Laberii scommata in Ciceronem 342. 582.
Laberius scommate Ciceronem notat 329
Labienus libertorum fide servatus 236
Laboris fructus quis 578
Labrusca uva 379
Lacedæmonii quo ritu Apollinis sacra celebrent 286
Lacedæmoniorum dictio acuta 585. b.
Lacedæmoniorum mos 339. a. b.
Lacte in nominativo 378. b.
Lactei circuli causæ fabulosæ vel naturales 79
Lacteus circulus 20. 77. beatorum domicilium 78
Lacteus circulus oblique Zodiacum intersecat 62
Lacteus circulus quid secundum diversorum philosophorum sententias 79
Lacteus circulus solus præ omnibus visibilis ibid.
Lactis alimonia cur prima nascentibus offertur 61
Lactis natura quantum ad mores referat 472
Λαχαρεῖ versus 487
Lagea uva 379
Laidis libido sumptuosa 324
Laneos pedes habere Deos cur dictum 223
Lanuvini 197
Lanuvinum pyrum 376
Lapides in vesica de potu nasci 636
Larentia Acca Faustuli conjux 230
Larentinalia Jovis feriæ quæ, & quando celebratæ 230
Laribus compitalia instituta 220
Laribus quando feriæ dicatæ 229
Laribus templum in campo Martio erectum 229
Laridum unde dictum 615
Laterentianum pyrum 376
Latiar, Latinorum solenne 265
Latina lingua an Græca brevior angustiorque 325
Latinæ feriæ 264
Latini regni successio 404
Latini veteres in diebus mensium numerandis Græcos secuti 269
Latini solummodo accentum gravem recipiunt 652
Latona pro terra 282
Latonæ partus ibid.
Latonæ quomodo sacrificatum 277
Laudare pro nominare 562
Laurearum renovatio in curiis, Regia, Flaminumque domibus per Martii initia 243
Laureum pyrum 376
Lauro sacrificantes coronari 412
L. Cæcilii ad Cæsarem dictum 342
L. Crassi eloquentia 361
Lectio cur Græcis ἀνάγνωσις repetita cognitio 62
Lectionis fructus 527
Lectisternium 229
Leges bonæ ex malis moribus 369
Leges sumptuariæ unde 368. 369. quæ & cibariæ 369
Leges Sanctæ quid 388
Lentulus Ciceronis gener, ab eo scommate notatus 327

Lentulus flamen Martialis 354
Leo cur Solis domicilium 304
Leonis signum 91. aquario adversum ibid.
Leontini Siciliæ populus 596. b.
Lepidi tumultus 253
Lepidus Ciceronis cavillo notatus 330
Leporum sagina 356
Leptoludia ficus 377
Lesbii 280
Lethæus fluvius 53. potus animarum 63
Levia per se sursum ferri 166
Levigare hodiernis Grammaticis quid 664. b.
Lex Antii Restionis 369 Cornelia ib. Didia 368. Fannia 367. Lepidi cibaria 369. Licinia 368. Orchia 367
Lex exacta quid 585. a.
L. Furius trib. militum 222
Libanus mons 301
Liberalium dies agonium Martiale dictum 290
Liberalium non liberaliorum 201
Liber Pater Bassareus dictus 288
Liber Pater bellorum potens 292
Liber pater Briseus dictus 288
Liber Pater cur idem cum Marte 292
Liber Pater Hebon dictus 288
Liber Pater idem cum Apolline 286. 287.
Liber Pater idem cum Sole 287. 290
Liber Pater νοῦς ὑλικὸς cur Orphaicis sacris tradatur in membra discerptus 63. & sepultus rursus emersisse ibid.
Liber Pater vini auctor 292
Liber Pater unde Sol dictus 289
Liberi bellaria 349
Liberi patris poculum cantharus 531
Liberi Patris simulachra 287. 288. 292
Liberi quomodo a servis discernerentur 615. a.
Libero patri tumultus familiares 572
Liberorum amor naturalis 186
Libertinis prætexta uti non licitum 209. sed Libertinorum filiis ibid.
Libra signum 90. 306. Veneri assignatum 241
Libya torridæ zonæ vicina 147
Libystinus Apollo 276
Licinia 351
Licinia lex 368
Liciniana olea 379
Licinia virgo 229
Licinii Crassi saltandi peritia 360
Licinii liberti in Augustum scomma 335. 336.
Liciniorum in piscibus luxus, unde Murænæ dicti 360. 361
Lictorum à Tullo Hostilio institutio 208
Lien frigoris domicilium 589
Ligna humida calore curvari 643
Ligna quænam fabricæ utilis 643
Lignum excavatum. Festo navis 217. b.
Liguritor lupus Tiberinus dictus 366
Ligyræi, apud quos adytum Libero consecratum 286
Limma à Platone semitonium vocatum 120
Lindii 274
Linea à puncto nascitur 61
Linea de centro ducta partem circuli dividit 101
Linea ex quibus constet 121
Lineas finiri punctis 23
Lineis superficies terminatur 23
Lineas Græci grammas nominarunt 22
Liquescere & liqui verba in re amatoria usitatæ 304. a.
Liquidus ignis 553
Liquor caloris alimentum 623. 624
Litare quid 393
Literæ vocales septem 40
Literarum G C. & C Q commutatio solemnis veteribus 218. a.
Literarum prosani 88. a.
Literarum usu memoriæ æternitas constat 153
Littus quid 564 ejus duplex significatio ibid.
Liviana ficus 377
Liviæ comitatus à Juliæ comitatu diversus 340
L. Julius Cæsar augur 355
L. Mallius pictor 324. ejus jocus ibid.
Loca ominosa quæ 66 b.
Loci in Macrobio à Laur. Valla notati 76. b. 77. a.

Locorum communium in utramvis partem tractatio 592
Locutiones priscæ, *vix agre, curiose sedulo, iocose lepide* 215. a.
Λογικὸς animæ ratio 73
Λογιστικὸς animæ pars 34
Λογικὸς animæ unde 63
Λοιδορία quid 581
Λοίμιος Apollo 274
Lollianum pyrum 376
Longitudo est sine latitudine 23
Loquendum ita cum hominibus tanquam Dii audiant, cum Diis ita, tanquam homines 213
Loqui quando incipiat infans 40
Lorum in collo pro bulla libertinorum filiis 209
Loxias cur Apollo dictus 277
L. Pinarius consul 254
L. Quintius scommate ab amico notatus 583. 584
L. Syllæ cantandi peritia 356
Λυκάβας unde dictus sit annus 2[illegible]
Lucarium non *Lucariorum* 200
Lucetia Juno 261. b.
Lucetius quare dictus Jupiter 261
Λύκη prima lux unde dicta 278
Lucilius acer & violentus poeta 366
Lucilius piscinarius Ciceroni dictus 361
Lucina cur à parturientibus invocetur 643
Lucius tragicus Poeta, Augusti ad cum responsum 331
Λύκιος ἀπὸ τῆς λύκης cur dictus 279
Λυκόφως propriè *lupi lux* 279. b
Λύκος sol dictus 279
Lucumon dictus Tarquinius 208
Ludi 263
Ludia ficus 377
Ludus saltatorius apud veteres 357
Lumina duo 87
Luna aeris & aquæ fex 91
Luna æthereæ terra 58. 94
Luna aliquando bis nascitur in Geminis 36
Luna ἀμφίκυρτος 36 quid 37
Luna caducorum & divinorum confinium 112
Luna Ceres dicta 291
Luna cum Junone eadem, unde ἀρτέμις dicta 262
Luna cur nobis nullum caloris sensum impertiat 94
Luna διχότομος 36
Luna & Sol duces anni 270
Luna & Sole præcipue vitam nostram moderari 97
Luna ima pars ætheris 94
Luna mortalium corporum author & conditrix 58
Luna nascentis hominis τύχη 295
Luna per XXX dies ad Solem remeat 35
Luna plena 36
Luna præ cæteris cœlestibus densius corpus 94. præ terrenis purius *ibid.*
Luna quomodo putredinis causa 639. 640. 641. 644.
Luna quomodo Solis luce tantum luceat 93. 94
Luna quot diebus Zodiacum absolvat 35 & quomodo 36
Lunares populi 58
Lunaris annus mensis 157. 158. 255
Lunaris orbis gravissimo movetur sono 130
Lunaris orbis terrenorum primus, sicut divinorum ultimus 85
Lunaris sphæra plantandi cognitionem animis incutit 63
Lunaris sphæra quam vim animæ incutiat 58
Luna septem permutationibus toto mense distinguitur 36
Luna sola cur ex stellis omnibus proprio lumine careat 94
Luna sui claritate & velocitate notabilis 89
Luna vitæ & mortis confinium 58
Luna ultra superficiem luce non penetratur 94
Luna Zodiacum mensis spatio percurrit 90. 93. 95. 255
Lunæ calor quare humectet & Solis arefaciat 640
Lunæ cursus, ortus & occasus Lunæ defectus quando 80. unde demonstre[illegible] 100. 101

Lunæ

Lunæ defectus probat Solem Terra esse majorem 100
Lunæ sphæra ultima cœlestium & minima 84
Lunæ vis circa inanima 640. 643 644.
Lunam à Sole lumen mutuari 80
Lunam habitari, recepta opinio 58. *b.*
Lunam in defectu suo laborare 80
Lunam lucere luce aliena 93. 94
Lunam nasci quid 35. 36
Lunam perpetuo circumvolvi 94
Lunam radiis Solis accendi 85
Lunam septenario moveri 35
Lunam Soli esse subjectam 93. 94
Lunam supra æther idem semper, & incorrupta omnia: infra autem corruptioni & mutationi omnia obnoxia 112
Lupercalia 264
Lupus germanus, piscis 360
Lupus pro Apolline ubi colatur 279. & cur *ibid.*
Lupus Tiberinus in deliciis 365. præcipue qui inter duos pontes captus *ibid.*
Lustrare pro circumire 394
Lustrari civitatem Februario institutum 250
Lustricus dies quis 269
Lutirius ager 230
Lux prima λύκη unde dicta 278
Luxus & mollities Q. Hortensii 353
Luxus morum ægritudo 597
Luxus quatenus in cibi varietate reprehendendus 596. 597
Luxus veterum 354. 355. 356. 361. 362
Lychni 550
Lycius Apollo cur dictus 278. 279
Lycophos 279
Lycopolitana Thebaidos civitas *ibid.*
Lycurgi virtus 183
Lyra Apollini septem chordarum attributa quid significet 294

M.

M*Achæra* apud veteres 551
Macrobii dignitas 186. *a. b.*
Macrobius Orniocensis 1. *b.*
Macrobius simia A. Gellii 222. *a.*
Mæcenatis epigramma 333. *b.*
Mæcenatis stylus mollis & remissus Augusti cavillo notatus 332. 333
M. Æmilius Lepidus 355
Mæotis palus 147
Mævia Galla 323
Mævia lex 233
Magistris mercedes Martio mense persolvi solitas 242
Magistris præsentibus quibus scommatibus locus 584
Maja Mercurii mater 245
Maja pro terra *ibid.*
Maja Vulcani uxor *ibid.*
Majæ mense Majo sacrificari *ibid.*
Majesta Vulcani uxor *ibid.*
Majo mense nubere malum 263. *a. b.*
Majus, Jupiter à majestate dictus 245
Majus tertius mensis, unde dicatur 244 245.
Mala quænam frigida 599
Malaci apud veteres 552
Μαλακία maris 59. *a.*
Malorum aliorum jucunda memoria, aliorum secus 579
Malorum genera 375
Malum à nuce quo differat *ibid.*
Mane à *manando* Varroni dictum 197. *a*
Mane pro bono dictum 197
Mane unde dictum *ibid.*
Mania Larium mater 221
Maniæ Deæ sacra 220. 221
Maniæ effigies duplices 221. *b.*
Maniæ effigies cur suspensa pro foribus 221
Maniæ quid 221. *a.*
Manibus dis Februario justa soluta 250
Manibus parentari Sole in Aquario existente. 61
Manius consul 254
Marcii vatis carmina 276
Marcus Octavius Herennius ædium Herculis Victoris fundator 397
Marcus Otacilius Pitholaus 325
Mare Atlanticum & magnum 134
Mareotis uva 379
Margaritarum in aceto dissolutio 370
Marinam aquâ gelu non constringi 621
Marinam aquam gelu constringi 622. *a.*
Marmorum juncturis solvendis noxius calor de lignis oleæ 641

Maro Homeri per omnia imitator 148
Matoma uva 379
Mars βροτολοιγὸς & μιαιφόνος 243
Mars cur idem cum Libero Patre 292
Marsias Liberi minister 413. indicium libertatis ibid.
Marsica ficus 377
Mars idem cum Sole 285. 292. 293
Marsi Italiæ populi 377. b.
Marspiter 292
Mars pro animi fervore 292. 293
Mars quibusdam ex uno parente natus 28. a.
Martem patrem in sacris nuncupari 243
Martiale agonium 300
Marti Arietis signum in Zodiaco dicatum 243
Marti cur primus mensi sacer ibid.
Marti taurum immolari 408
Martis annus fere biennium 157
Martis simulachrum apud Accitanos 292
Martis sphæra ignis 59
Martis sphæra animositatem tribuit 63
Martis stella biennio Zodiacum percurrit 92
Martis stella cur terribilis terris 85. 96. 97.
Martis stellam rutilare 96
Martius anni Romani primus mensis 242
Mater Deum 301 pro terra 302
Mater Deum leonibus vehi cur dicatur ibid.
Mathematica corpora 23. 121. ex quibus constent. 32
Matrimæ patrimæque virgines 209
Mattianum malum 375
Mattya bellaria dicta 348. a.
Mature, Maturare fugam quid 565
Matura quænam ibid.
M. Cato Uticensis Lucilii hæres 361
M. Cœlii saltandi peritia 360
Medea 247. ejus templum virum introire piaculum ibid.
Medici requisita 296
Medifices pro medici 12. a.
Medicina physicæ philosophiæ extrema fæx 635
Medicinæ & divinationis cognatio 296
Medicinui pro medici 12. b.
Medicos igni ex sarmentis libentius uti 640
Meditativa verba quæ 691
Medulla cur sine sensu 609
Medulla spinalis id animali, quod navi carina 611
Medulla spinalis longum cerebrum à Medicis dictum ibid.
Μεγάλοι Θεοὶ Penates dicti 392
Melampsithia uva 379
Mellaria eadem quæ Alvearia 246. b.
Mellarium 246. 247
Mel cur quod recentissimum optimum 616. 617.
Mel in fundo cur optimum 617
Mellis fæx cur in summo non in imo 616
Mellis natura arida 617
Mellis repertor Saturnus 218
Melodiæ musicæ tria genera 132
Membra septem Græcis nigra dicta 41. ad cibum & spiritum accipiendum reddendumque deputata 41
Membra singula ad aliquod ministerium facta 636
Membrorum corporis humani dispositio per septenarium 41. 42
Memoria animalibus cæteris pro ratione 74
Memoriæ defectus, opinionis ortus 62
Mene, μήνη, hinc mensis 157
Menelaus Homericus censor 33. a. ejus imprecatio 33
Menippeæ Satyræ seu Cynicæ Varronis 214. 240
Menippus ex servo philosophus 240
Mens divina, quæ νοῦς 48
Mens divina sphæricis corporibus infusa 74
Mens divinior anima 73
Mens & Deus ultra animam & naturam 8. 9.
Mens ex Deo nata 8. 27. 29. 73. 87.

Mens Græcis νοῦς rerum ideas continens 8
Mens in capite collocata 42. *b*.
Mens mundi anima 75
Mens mundi officia implet 63
Mens mundi Sol aut Jupiter 87. 98 289.
Mens nobis cum cœlo sideribusque communis 73
Mens propriè homo 159
Mens quæ νοῦς 7
Mens virtutum ideas continet 48
Mensam dicatam aræ vicem præstare 410
in Mensam libare quomodo licuerit *ibid*.
Mensis conversio media 37
Mensis cujusque initium, & quot singulorum fuerint dies ex Romuli ordinatione 242. 243. 249. 259
Mensis cujusque quot fuerint dies ex Julii Cæsaris ordinatione 256 257.
Mensis lunaris annus 157. 158
Mensis singulus Ægyptiorum triginta diebus constat. 258
Mensium dies quomodo numerandi 269. 270.
Mensium initia ab exortu Lunæ majoribus observata 269. 270
Mensium singulorum quot fuerint dies Numæ ordinatione 251
Mentem de se animam creare 73
Mentis sedes in capite 74. 294
Mentis summa velocitas 293
Menstrua frigida esse 602
Mercurii annus 157
Mercurii caduceus quid significet 294 295.
Mercurii duplex potestas 275
Mercurii & Veneris idem sonus 117. *a*.
Mercurii & Veneris sphæra Solis quasi comites 92
Mercurii mater Maja 245
Mercurii simulachrum cur quadratum, quidve significet 294
Mercurii sphæra pro ætherea aqua 58
Mercurii sphæra sermonum confert 63
Mercurii stella anno Zodiacum absolvit 92
Mercurio mense Majo sacrificari 245
Mercurium Argum interfecisse quid significet 294
Mercurius Argiphontes cur dictus 293
Mercurius cur alatus *ibid*.
Mercurius Deorum nuntius *ibid*.
Mercurius ἑρμῆς ab ἑρμηνεύειν *ibid*.
Mercurius & Venus Solis quasi Satellites 85. 131
Mercurius idem cum Apolline 293
Mercurius mentis potens *ibid*.
Mercurius pro Sole 272. 293.
Mercurius sermonis author 293
Mercurius Tuscis Camillus 402
Mercurius vocis & sermonis potens 245
Meridiani circuli diversitas unde 81
Meridies 197
Meridies cur potius quam Australis cardo vocetur 137
Meridies quasi medidies *ibid*.
Meroes situs 148
Μεσέντερον intestinum 42
Mespyium pyrum 376
Messala augur 267
Messala cognomentum unde 271
Messana 362
Messana Siciliæ urbs capta 211
Messanæ in Sicilia conditor Anaxilaus 238
Metallica corpora vasta 21
Metor propriè quid 128 *b*.
Metelli Pii luxus 354
Metuentes cur pallescant 614 615
Mezentius quare Deorum contemptor vocatus Vergilio 395
M. Flavius scriba 254
Milesios ἀπόλλωνι ὑλίῳ immolare 275
Milesium pyrum 376
Miliarium quid 246. *b*.
Militiæ onere liberandi septima annorum hebdomade 41
Mille declinatum singulariter 205
Mille verborum 204
Milli passum pro mille passibus: & *millibus nummum* pro mille nummis 205
Millia à mille *ibid*.

Minerva ex uno parente nata 28
Minerva Solis virtus 286. cur è Jovis capite prognata ibid.
Minerva summum ætheris cacumen 392
Minotaurus 275
Miscere pro infundere 616. b.
Mithra Sol dictus 294. a. b.
M. Lælius augur 209
M. Lollii in Galbam jocus 342
Mobile omne ab alio moveri, non à se 165. 166
Modulatio mortis quid 69. b.
Μοῖρα Dea Homerica 497
Mollusca nux 373
Monadis laus 27
Monas à prima causa orta ibid.
Monas divisionis expers 25
Monas mas & fœmina, par & impar 27 124.
Monas omnium initium & finis 27
Monas puncti instar 122. non numerus, quanquam numerorum origo 122. 27
Monas punctum 61
Monas septenario aptissime jungitur 27
Monetam signare & nummos cudere primus Saturnus aut Janus invenit 217
Moralis philosophia quænam 183
Morborum causæ 588. 591
Morbus κεφαλαλγικός 581
Mores sibi quisque dat: unde ab his æstimandi homines 234
Moribus præteritis vivendum 203
Moriendi meditatio Philosophia 68
Mors animalis 57
Mors animæ à corpore solutio 53. 69. 70.
Mors hominis duplex 69
Mors naturalis quæ 70. 71. non timenda 72
Mors voluntaria laudanda quæ 70
Morsus figuratus, qui Græcis σκῶμμα 582
Mortes duæ, animæ & animalis 57
Mortis Deus cur Dis ibid.
Mortis locus ibid.
Mortis naturalis & spontaneæ differentia 71
Mortis voluntariæ dehortatio 70. 71
Morte spontanea animam circa corpus vinciri 70
Mortuos prosequi cantu ad sepulturam quare institutum 127
Mos quid 403
Mosi cur cornua attributa 305. b.
Mota ex se omnia non necesse est ut ab alio moveantur 170. 171. 172. &c.
Motu in omni tria consideranda 167
Motus Animæ essentia 172
Motus corporei septem 607. 608.
Motus ex accidente 166
Motus genera 169
Motus omnis corporis septenarius 43
Motus omnis in duobus consistit 174
Motus omnis non necessario de loco in locum fit 179
Motus per naturam 166
Motus per se ibid.
Motus per vim ibid.
Motus principium animæ 164
Motus ratio ex Aristotele 165. 166
Motus semper vitæ comes 86
Motus unde 165
Movere est facere 168
Movere seipsum quomodo intelligendum 173. 174
Moveri aliquid semper bifariam intelligi 163
Moveri an passionem etiam significet 172
Moveri est pati 168
Moveri quænam aliquando desistant, quænam nunquam 171
Μοιραγέτης cur dictus Apollo 126
Mucii malevolentia Publii scommate notata 324
Mulciber cur Vulcanus dictus 552
Mulier usurpata quæ 196
Mulieres cur frigoris tempore mediocri veste utantur magis quam viri 602
Mulieres cur rarius inebrientur 600
Mulieres cur celerius idoneæ ad generandum 602. 603
Mulieres frigidas esse 602
Mulieres humidæ 600
Mulieres singulis mensibus purgari 38
Mulierum corpus pluribus consertum foraminibus 600

Mulierum

Mulierum crebræ purgationes unde 600. 601.
Mulierum levitas cutis & splendor unde 600. 601
Mulierum natura calidior quam virorum 601. 602. & contra, frigidior 602. 603.
Mullus septem millibus nummum emptus 364
Mulsum Cereri libari 409. 410
Mulsum optimum quod 616
Munacius Plancus, Antonii & Cleopatræ luxus arbiter 370
Mundanæ animæ motus 181
Mundani anni finis quando 157. 158
Mundanus annus 157. 158
Mundi anima 26
Mundi anima Jupiter 87
Mundi anima mens 75
Mundi anima quomodo & quare ex numeris fabricata 121. 123
Mundi anima numeris contexta quomodo sonum efficiat 124
Mundi anima viventibus omnibus vitam ministrat 123
Mundi conditor Deus 154
Mundi duæ partes, mutabilis & immutabilis 57
Mundi elementa ter quaterna 58
Mundi mens Sol 289
Mundi motus animæ impulsu 124. 125 128
Mundi natalis 110
Mundi nihil perire 161
Mundi totius descriptio 85
Mundi vertex, cœli medium 110
Mundus an æternus 153. 154
Mundus ante initium apud Philosophos 153
Mundus cœlum dictus 289
Mundus Dei templum 71
Mundus Deorum domus 309
Mundus homo dictus 161
Mundus idem cum Jano 226
Mundus magnum corpus apud Vergilium 85
Mundus parvus, homo 161
Mundus pro cœlo 99. 100
Mundus proprie cœlum vocatur 158
Mundus patens, Ditis & Proserpinæ festum 266
Mundus qua parte mortalis, & quid ejus intereat 161
Mundus quomodo immortalis 162. 163
Mundus τὸ πᾶν dictus 85
Mundus universitatis principium 638
Murapium pyrum 376
Murænæ cognomen 361
Murænæ fluix cur dictæ 362
Murænæ piscis mors luctu deplorata 361
Murænæ ubi optimæ 362
Mures in Ægypto de terra & imbre 639
Murteum pyrum 376
Musæ novem 126
Musæ mundi cantus cur Camænæ dictæ 126
Musicæ melodiæ tria genera 132
Musicæ sex tantum numeri apti 119
Musicæ vis 127. 128
Musicam plene pertractare impossibile 132
Musteum malum 375
Musteum pyrum 376
Musti qualitates duæ 604
Musto inesse aquam ibid.
Mustum dulce 603
Mustum cur non inebriet 603. 604
Mycithi servi in Anaxilai liberos pietas 238
Mys Epicuri servus, philosophus 240
Mysia frugifera 516
Mysia Hellesponti provincia 515

N.

NÆvianum pyrum 376
Nævuii maris insulæ dictæ 133. a
Νεαῖ·ος Apollo 280
Narratio fabulosa 7
Nascendi rudimenta in leone 61
Nascenti homini quæ numina adsint 295
Natura artifex 38
Naturæ arcana quare per fabulosa tractanda 9
Naturalis philosophia quænam 184
Navia μγιοξυλα σκάφη linitr 217. b.
Navis pro horto muliebri 341. b.
Naxii 280
Neapolitani 288
Necepso 210. b.

Necessitas decreti 97
Necessitas rerum 113
Necessitas spatium à terra usque ad quam 33
Nectar potus Deorum 63
Nefasti dies 265
Nemesin contra superbiam coli 307
Nemesin esse Solis potestatem 307
Nenia quid 127. *a.*
Nepenthe apud Homerum quid 576
Neptuno Taurum immolari 408
Neptunus cur ἐνοσιχθων καὶ ἀσφαλίων 275.
Neptunus & Apollo Trojanorum Dii 391
Neronis conscientia stimulans 55 *a.*
Nervorum συζυγία 610
Nestoris prudentia 16
Nestoris verba de somnio Agamemnonis 16, *a, b.*
Netos Mars Accitanis 292
Netos taurus Soli consecratus apud Heliopolim 305
Nicocreonti regi quid de se responderit Serapis 299
Nicolai Copernici de Solis inter Planetas ordine sententia 93. *a.*
Nili catadupa incolis non exaudiri 132
Nilus 181
Ninus 153
Nivis aqua pota noxia 620
Nis pro *nobis* 221. *b.*
Nix aqua in aere densata 620
Nocentem se judice absolvi neminem 54.
Noctis mediæ inclinatio primum diei tempus 197
Noctivagus 555
Noctu futura 198
Noctu concubia 201
Nomenculator & *Nomenclator* veteribus dictum 333, *a. b.*
Nomina bona 66, *b.* mala *ibid.*
Nomina nata ex cognominibus 211
Nomina qualia omina præferrent 66, *b.*
Νόμιος Apollo cur dictus 280
Nomus quid 566, *a.*
Nonæ 259. unde dictæ 261
Nonæ Caprotinæ 239
Nonæ copulandis nuptiis religiosæ 262.
Nonæ cur à Romanis celebratæ 253
Nonæ cur à nundinis segregatæ 255
Nonis conventus populi cur vitari solitus 253
Nonis cur populares convenirent ex agris in urbem 260
Novenarius numerus quomodo longum latumque corpus efficere dicatur 122
Νοῦς 8
Νοῦς Græcis, mens Latinis 73
Νοῦς Mens divina 48
Νοῦς ὑλικὸς 63
Nox concubia, intempesta 198
Nox pro *noctu* 201
Nox, terræ umbra 102
Nubes quid 114
Nuces & mala quo distent 375
Nucleus quid veteribus 372, *b.*
Nucum genera 371. 372
Nudius quartus 202
Numa quomodo menses in dies distribuerit 263
Numæ industria in dividendo anno 250. 251.
Numæ virtus 183
Numenii somnium 9. 10. ejusque expositio *ibid.*
Numenius Eleusinia sacra vulgavit 9
Numentana uva 379
Numeri ante animam mundi fuere 26
Numeri, per quos jugabilis fit rerum omnium competentia, qui 96. 124
Numeri qui Scipionis vitale spatium inclusere, ex pari constiterunt & impari 25
Numeri quinam necessarii ad solidum corpus efficiendum 122
Numeri tantum sex ad conficiendam musicam apti 119
Numeri tria & quatuor arcta societate conjuncti 33
Numeris anima mundi contexta 26
Numerorum certa ratione animas sociari corporibus 20
Numerorum intervalla quomodo suppleta 125

Numerorum natura Geometricis rationibus applicata 122
Numerorum necessitas 122. 123
Numerorum plenitudo, & qui numeri proprie pleni 21. 22. 24
Numeros sonum efficere 119
Numerus animus ac Deus 26. b
Numerus impar mas, par fœmina 25. a. b. 124.
Numerus impar in diebus mensium à Numa servatus 251
Numerus omnium primus impar tria 25
Numerus superficie & lineis antiquior 24
Numidica ficus 377
Nundina Dea 269
Nundina a quo & cur institutæ 268
Nundinæ an feriæ 263. 267. 268. & quales 264
Nundinæ Jovis feriæ 268. sed lege Hortensia fastæ effectæ ibid.
Nundinarum dies 253
Nundinarum origo 268
Nuptiis copulandis religiosi dies qui 262
Nutrices pueros sub Luna deferentes cur tegant 641. 642
Nutricis ingenium quantum ad mores referat 472
Nux juglans basilica 371. Avellana, Prænestina 371. Pontica 372. castanea 373 heracleotica 373 Græca, amygdala, thasia, mollusca 373. Tarentina, pinea 374

O.

Obedientia spatium inter aerem & ignem 33
Obliqui quinam nobis dicti 140
Oblivio ebrietatis comes 62
Oblivionis fluvius quis 53
Occasio Scipionis somnium narrandi 18. 19.
Occidens 137
Occiduum tempus 197
Occipitii siccitas 612
Oceani accessio & recessio unde 150
Oceani alveus tenet Zonam perustam ibid.
Oceani exiguitas 134
Oceani incrementum & decrementum 38
Oceanus cur sub Zona perusta locatus 154
Oceanus omnem terram in quatuor partes insulas dictas dividit 150
Oceanus Terram ambit & dividit 149. 150 309.
Octavii luxus 365
Octavius Ciceronis scommate notatus 581
Octo solidum corpus imitatur 122
October mensis Domitianus appellatus 249
Octo & septem anima mundi contexta 26
Octonarium numerum quare Pythagorici vocaverint justitiam 25
Octonarius in numeros pares resolvitur ibid.
Octonarius numerus 20. 23. 24. solidum corpus efficit ibid. hinc singulariter plenus ibid. & 25. 122.
Octonarius numerus aptus ad cœli harmoniam 24
Oculorum sanitati conferre æris metallum 644
Odorandi vis 610
Offensiones pedum quid 65. a.
Officiis ineptus quando quis censeatur 41
Ogratianum malum 375
Ὄικιθ 417
Olea ignis balneo perniciosus 641
Olearum genera 379
Oleaster ibid.
Oleum cur gelu stringatur, vinum non item 621
Oleum, si vas diutule semiplenum custodiatur, cur saporem suaviorem accipiat 617
Oleum in dolii summitate cur optimum 617. 618
Ὀλύνθοι fici quinam 379
Omen quasi oremen 64. b. Deorum vel hominum ibid.
Omina ex quibus 66. a.
Omina hominum 64. b. Græcis σύμβολα 64. b.

Ominum exempla 64,*b*.
Ὁμοιοπάθεια 431
Ὄνειρος somnium 10. quid 14
Ὄνειρος ab ὄν verum & εἴρειν loquor 14,*b*.
Oor apud Danos annus 242,*b*.
Opalia quando celebrata 231
Opias legatus 310
Opinandi natura animæ à sole 63
Opinio incautos decipit 52
Opinionis ortus memoriæ defectus 62
Opis Dianæ comes 522. ipsa Diana 523
Oppida quædam devota 407
Ops cur terra dicta 231
Ops Consivia Romæ urbis tutelaris Dea 405.
Ops Dea cur dicta 245. Saturni conjux 231.
Ops Dea quæ & Fauna & Fatua & Bona. 245
Ora pro personis 557
Oraculum Χρηματισμὸς 10. quid 13
Oraculum quid apud antiquos 10, *b*.
Oraculum Cræso datum 50,*a*.
Ὅραμα visio 10. quid 13. 14
Orata cognomen Sergii 361
Oratio pathetica qualis esse debeat 417 418.
Oratorem non nisi orando probari 575
Oratorum diversitas 436
Orbiculatum malum 375
Orbiculatum pyrum 376
Orbilii Grammatici in Galbam scomma 342
Orbes 77
Orbis idem quod Circus 78
Orchas olea 379
Orchia lex 367
Oriens 137
Originis laus 59,*b*. ejus de anima sententia *ibid*.
Oriniocensis Macrobius 1,*b*.
Orioni proximæ Vergiliæ & Hyades 89
Oropi vastatio 205
Orphei cerimoniarum sacra 7
Orphei fabulæ origo 127
Ὀρθόστατα quid 68,*b*.69,*a*.
Oscilla Diti sacrificari cœpta 220
Oscillantes unde 557,*a*, *b*.
O[illegible] [illegible]icisque verbis usi veteres 552
Osiri invento quid clamatum 303,*a*.
Osiris idem cum Sole 302. 303
Osiris idem cum Sole 302. 303
Osiris multioculus dictus 303,*b*.
Osiris simulachrum apud Ægyptios 303
Ossa cur sine sensu 608. 609
Ossis secti dolor unde 609
Ostentatio quomodo vitanda interpreti 578
Ostreæ innuberes 642,*a*.
Otium molestum quod 344
Ova pavonum quinis denariis vendita 353.
Ovat, *ovat* lectum, *ova* non lectum 697
Oves abluere qua gratia festis diebus liceat, aut non 265. 390
Oves cur bidentes dicantur 568
Oves cur laventur 265.
Ovis purpureo colore quid portendat 400.
Ovo quomodo pericula imminentia explorata 221,*a*, *b*.
Ovum instar elementi omnibus fere animantibus 637. 638
Ovum mundi simulachrum 638
Ovumne prius fuerit an gallina 637. 638.

P.

P*Acere* quid 343, *b*.
Pachynum Siciliæ promontorium 276.
Pacuvius Taurus, in eum Augusti jocus 331.
Pæan cur dictus Apollo 274
Pænitere tanti non emo, proverbium 324
Pagani, rustici 264
Paganalia 264
P. Albinovanus 355
Παιανίζειν quid 386
Palicus sive Palici Dii qui 512. eorumque historia 512. 513
Palinodiam canere, proverbium 592
Pallas cur numerus septenarius 28
Pallentes herbæ veteribus quænam 510. *a*.
Pallentes umbræ & unda apud Poetas 510,*b*.
Pallor unde metuentibus 614. 615
Palusca ficus 377
Πᾶν τὸ ὄν 272

Pan

Pan cur Arcadibus ὁ τῆς ὑλικῆς κόσμου dictus 307
Pan, qui & Inuus, idem cum Sole 307
Panibus cur Cereri sacrificatum 411, *b*.
Panos simulachrum quid significet 307 308.
Pannuceum malum 375
Πάντῃ pro κάτω πάντη 566. *b*.
Pantheum templum 371
Panyasis 522
Papyrii prætextati historia 210. 211
Par impar lusus Augusti 217, *b*.
Παραβολή 427
Παράδειγμα 427
Paralleli quinque 80
Παράλυσις ex nimio vino & frigore 599.
Paralus 591
Parentare atro die non licere 267
Parenthesis interpositio 558, *a*.
Parentibus præsentibus quibus scommatibus locus 584
Parentum cura præcipua in educandis & erudiendis liberis 186, 187
Paridis judicium Homero neglectum 497.
Parmenides 10. 190
Parnasus mons Apollini sacer 286
Partemetis princeps sacerdotum Ægyptiorum 310
Parthenium mare 622
Parthenius Grammaticus, quo usus Vergilius 523
Parthi cum concubinis, non conjugibus, inire convivium soliti 572. 573
Partus an vitalis septima hora discernitur 40
Partus futuri discretio quomodo noscatur 29
Partus humani dispensatio & maturitas 39
Partus humani tempus 28
Pasiphaes fanum 11, *a*.
Passiones animæ 70
Passiones in homine quales 49
Passiones an sint animæ solius, an animæ utentis corpore 160
Patagus quid 511, *a*.
Patavini servorum suorum fide servati 237.
Patera quid 519
Patera seu πλίνθος pars veli inferior 519.
Pater cur dictus Ianus 227
Pathetica oratio 415
Pathos ex habitu apud Vergilium 415. 416. à tenore orationis 417. ab ætate 420. fortuna *ibid.* 421. debilitate *ibid.* loco *ibid.* præcipue sacro 422. tempore 422. causa 423. 424. modo 424. materia 426. simili 427. exemplo 427. parabola 428. 429. imagine 429. à minori 430. majori 430. 431. præter spem 431. à similitudine passionis 431. sermone converso ad inanimata. *ibid.* addubitatione 432. attestatione *ibid.* Hyperbole 433. exclamatione *ibid.* silentio *ibid.* repetitione 434. objurgatione *ibid.*
Pati, in mundi quid 57
Patientia in doloribus perveniri ad maximam voluptatem 129
Patientiæ major quam facundiæ laus 335.
Patriæ servatoribus certum beatitudinis præmium in cœlo 19. 45. 46
Patrimæ matrimæque virgines 209
Patrisfamilias appellatio 235
Πατρῷοι θεοί Penates dicti 392
Πατρῷος Apollo cur dictus 280
Patulcius cur dictus Ianus 228
Paulia olea 379
Pavonum ova quinis denariis vendita 353.
Pausa apud veteres 551
Pausia olea 379
Pede altero calceato, altero nudo eundi mos 507
Pedibus equis quid 549, *a*.
Pelasgi 203. à Pelasgo 507
Pelasgi sedibus suis pulsi 219
Πέμματα 349
Penates Dii 205. quales 391
Penates Dii Romanorum proprii quinam 391. 392. 393
Penuria quid 315, *a*.
Per pro *inter* frequens apud Vergilium 148. 149.
Peragere quid 92, *b*.
Perfecta omnia à natura formari 639

Perfe-

Perfectio prima incorporalitatis in numeris 21.24
Pericles 191
Periculorum præteritorum jucunda commemoratio 579
Perpennia 355
Persæ cur aduncum nasum habentes amarint 582,*b*. 583.*a*.
Perseus sidus 77
Perseus Zenonis servus, philosophus 240
Persicum idem quod mollusca nux 373
Persicum inter mala potius quam nuces numerandum 375
Persicum malum 375
Persolvere, voti proprium 393
Pestanus & Vibonensis, duo maris sinus 549,*a*.
Pestilentia à pecudibus inchoata 593
Pestilentiæ descriptio ex Vergilio & Lucretio 537.538
Petolyris 110,*b*.
Petronii epigramma 54,*a*.
Petronius σύσσιτον eleganter describit 11,*a*.
Petusicus 553
Phæbum auspiciis præesse 413
Phædon Socraticus ex servo philosophus 239
Phænices 226. 300
Phalaris urbs 227,*a*.
Phanes cur dictus Apollo 278
Phanes Sol unde dictus 289
Φάντασμα visum 11. quid 13
Φανταστικὸν animæ unde 63
Pharmaca cur ex contrariis 596
Phases Lunæ 36
Phidiæ responsum de Jove Olympio à se ficto 482
Φιλήσιος Apollo cur dictus 281
Philippus piscinarius Ciceroni dictus 361.
Philostrates C. Gracchi servus 237
Philolaus animam ex symphoniis musicis constare asseveravit 34,*b*.
Philosophandum moderate in conviviis 576
Philosophi an soli beati 46
Philosophi de Deo ac Mente acturi ad similitudines & exempla confugiũt 8
Philosophia an etiam convivio interesse debeat 572 573.574
Philosophia ars artium & disciplina disciplinarum 635. 316
Philosophia meditatio moriendi 68
Philosophiæ doctrina vere hominem facit 83
Philosophiæ laus 48.*a*.
Philosophiæ tres partes 184
Philosophiam rerum omnium moderationem docere 574
Philosophis quænam virtutes conveniant 182
Philosopho an conveniat fabulis uti 6. & quibus & quando 7.8
Philosophum pro tempore non minus tacendo philosophari quam loquendo 575
Philostratus Peripateticus 240
Philotidis ancillæ cum aliis insigne facinus 239
Phlegeton fluvius infernalis quid 53
Φλίγμα 612
Φοῖβος cur dictus Apollo 278
Φῶτα quid significent 220
Phryges 31
Φθινὰς μὴν 270
Φυτικὸν ad nos de Luna 97
Φυτικὸν animæ 73
Φυτικὸν naturæ unde 63
Pietas Scipionis 52
Pietate & justitia tenditur in cœlum 20
Pilos creari calore 602
Pilleolata uva 379
Pindarus imitationi inaccessus Flacco 500
Pindarum quomodo imitatus sit Vergilius 500. 501
Pinarii Herculeæ ædis custodes 398
Pinarius & Potitius sacrorum Herculis custodes 247
Pinea nux 374
Pineas nuces ad Venerem conducere 372,*b*.
Pinus, & cur ex ea Vergilio equus Trojanus fabricatus 570
Piper cur appositum cuti, lædat, devoratum non item 606
Pirorum genera 376

Pisandri poëtæ laus 440
Pisandrum in quibus imitaverit Vergilius 440
Pisæ oppidum 491
Piscinæ Romæ preciosissimæ 361
Piscium signum cur Iovi assignetur 110.
Piscium signum quomodo ad Solem referatur 307
Pisistrati tyranni prudens factum 375
Piso Ciceronis gener ab eodem cavillo notatus 330
Placentæ à secundis mensis Varroni remotæ 348
Planci libido sutoris joco notata 323
Planetæ cur aliæ breviori, alia longiori tempore Zodiaci signa percurrant 106.
Planetæ septem 55
Planetæ tres Sol, Venus, Mercurius sibi quam proximi 93
Planetas omnes æque celeriter moveri 107.
Planetarum cur alii nobis prosperi, alii adversi 96. 97. 98
Planetarum motus contrarius cœli motui 85
Planetarum ordo 111
Plani quid 526, *b.*
Planipedes quinam 320, *a.*
Planities, Græcis *ἐπιφάνεια* dicta, caret alto 23
Plantationis auctor Saturnus 217
Platani Hortensii vino irrigari solitæ 353.
Plato ipsius veritatis arcanum 30
Plato quem ordinem sphæris Planetarum assignarit 111
Platonicorum argumenta, quibus adversus Aristotelem probarunt animam a se moveri 170. 171. 172. 173. 174. 175. &c.
Platonicorum de Cœlestium corporum intervallis sententia 129
Platonicorum de inferis sententiæ 57
Platonicorum ratiocinationes de animæ immortalitate 163. 164
Platonis, de animæ mundi fabrica, verba 123
Platonis de sphæræ solaris ordine sententia 92
Platonis de vini usu sententia 349. 350
Platonis dialogi 190
Platonis dissertatio de constitutione mundi & dispositione elementorum 31. 32. ejusque ipsa verba 31, *a. b.*
Platonis & Ciceronis de Republica librorum differentia & similitudo 1. 2
Platonis fabula à veri ignaris irrisa 4
Platonis Phœdon 239
Platonis scribendi ratio 1. 2
Platonis servitus 234
Platonis symposium 190
Plauti jocorum venustas 320
Plebeia ingenia exemplis magis quam ratione capi 587
Plebes genitivus antiquus 220
Plebiscitum quando factum 249
Plenitudo ex numerorum partibus nascitur 24
Plenitudinem non nisi divinis rebus & supernis convenire 21
Plinius Macrobio familiare 34. *b*
P. Licinius Crassus Dives 368
Plinii Secundi pingue & floridum dicendi genus 436
Plotini, de Planetarum in homines potestate, sententia 97. 98
Plotinus verborum parcus 160
Πλωτ) murænæ & anguillæ dictæ 362
Pocula multa apud Græcos à re navali cognominata 520
Poculorum genera, variaque nomina 518. 519.
Podagræ causa 590
Poëtarum fabulæ ex Philosophiæ adytis 271. 272
Poëtarum sensa nimis rigide non exigenda 146, *b.*
Poeticam tubam omnia semper in majus tollere 148
Ποίμνιος Apollo 280
Πολιοκρόταφοι senes cur dicti Homero 612
Politica fortitudo 47. justitia *ibid.* temperantia *ibid.*
Politicæ virtutes 47. 183
Politici prudentia 47.
Pollex digitus unde sic dictus 625
Pollionis scomma in Augustum 335

Pollucibilis cæna 370
Polluctus Herculis 366
Πόλος circuitus mundi 273
Pompejana ficus 377
Pompeji de Cicerone dictum 329
Pompejus Macula 324
Pompolus Philostrati servus philosophus 240
Pondera omnia nutu suo in terram ferri 113. 114. 115. 139
Ponti gelu unde 621
Pontica nux 372
Ponticum mare dulcius cæteris 622
Pontificis cænæ luxus 354. 355
Pontificum potestas res gestas in tabulas referendi 387
Populeæ coronæ quomodo in sacris Herculis 412
Populi Romani in majores, junioresque divisio 244
Popilia 355
Populiæ dictum 341
Populifugia 386
Populonia Iuno 410
Populus apud veteres quid 573, *a*, *b*.
Porcus Trojanus cur dictus. 358
Porricere, proprium sacrificii verbum 384.
Portarum Solis altera hominum, altera Deorum 60
Postumius Livius Fidenatium dictator 239.
Postvorta apud Romanos divino afficitur cultu 217
Potestas, etsi supplicet, cogit 343
Potionum remedia cur ex contrariis 596.
Potitii 398
Potitius & Pinarius sacrorum Hercules custodes 247
Potus per asperamne arteriam pulmoni illabatur 632. 633
Potus vitandi qui 587
Περιλαμψίς, animæ unde 63
Præcia quinam 264, *a*.
Præcianum pyrum 376
Præcox ficus 377
Præcox malum 376
Præcox pyrum 376
Prædictiones semper dubiæ 44. diligenti scrutatione inquirendæ *ibid.*
Præficæ quinam 127, *a*.
Præfiscine & *præfiscini* pariter dixisse veteres 202
Præliales dies 263. quinam 265
Prælium sumere quando nefas 266
Præmature 565
Præmia post obitum bonis speranda 46
Præmortuum in utero quamdiu vivat 40.
Prænestina nux 371
Prænestini 248
Prætexta à Tullo Hostilio instituta 208
cur pueris concessa 210
Prætexta magistratuum gestamen 208
Prætexta quinam pueri usi 209
Prætexta unde in nominis usum abierit 208. 209. 210.
Prætextæ origo & à pueris usurpatio *ibid.*
Prætori quando fari liceret 265
Prannia uva 379
Precia uva *ibid.*
Pridie quasi pristino die 202
Primum quod alia movet, immobile 166. 167.
Principii nulla origo 154
Priscæ locutiones, *vix ægre*; *curiose studio*; *jocose lepide* 215. *a*.
Prisci symposium 320. *a*.
Pristine & *pristini* pariter dixisse veteres 202.
Proclive & *proclivi* pariter dixisse veteres 202
Producere quid 323. *a*.
Profanare & *fanare* quid 397. *b*.
Profanum quid 387. 388
Proferri idem quod augeri 254. *a*.
Profesti dies 263
Projecta secundum veteres *porro jacta* 550.
Proletarii & capite censi quinam 260. *a*.
Προηρόσιας Ἀθηνᾶς ναὸς in Delo 282
Properare quid 565
Proprium somnium quid 15
Propter viam facere aut sacrificare 322.
Proserpina Bona Dea dicta 246
Proserpina pro inferiore terræ hemisphærio 300

Proserpinæ porca sacrificatur 246
Prosivum malum 375
Protagoras 191
Πρῶτον αἴτιον 8
Providentiæ ministra fortuna 497
Providere quid 47, *b*.
Provincialis cujusdam jocus in Augustum 335
Prudentia animi jam purgati 48. exemplaris 48. politica 47
Prudentia Scipionis 52
Prudentiæ officium 46
Psaltria illecebris philosophantes excecebat 319
P. Scævola Sextus 355
Ψαμμακοσία & Ψαμμακοσιογάργαρα apud Aristophanem pro multis 517
D. Scipio Africani pater quomodo servi fidem expertus 237
Psithia uva 379
Ψόγος Categoria 381
Πτέρνα pars veli inferior 519
Ptolomæi libri de harmonia 96
Pubertatis ætas 40
Pubertatis annus in fœminis duodecimus, pueris autem decimusquartus 602.
Publicia flaminica 355
Publicius trib. plebis 220
Publicum somnium quid 15
Publii mimi sales & joci 344
Publii sententiæ 345. 346
Publius omnes alios mimos superavit 345.
Pudentes cur rubeant 614
Puellas biennio maturius quam pueros tutela liberari 40
Pueri Maniæ Deæ mactari 221
Pueri pascentes 641, *a*. 642. *b*.
Pueritia cur non canescat 613
Pugilum in explorandis viribus consuetudo 41
Pulla ficus 377
Pulmentorum varietas 59
Pulmo receptaculum potus 636
Pulmo solidus & lævigatus 633
Punicis Oscisque verbis usi veteres 552
Punico bello servi militarunt 238
Punicum malum 375
Puncta duo, lineæ ductus 23
Punctis finiri lineas 23
Punctum corpus individuum 84. 121
Punctum lineæ principium 168
Punctum protractum lineam efficere 121.
Punctum pro uno 122
P. Volumnius 355
Purgatio feminarum quando incipiat 40.
Purgatio an in sacris inferis æque ut superis necessaria 383
Purgatoriæ virtutes 48. quibusnam insint *ibid.*
Purificatio sacrificantibus necessaria 382.
Purpuræ usus cur in prætexta puerorum 209
Πύθων 281
Πύθιος Apollo cur dictus 281. 283
Putredo pecudum quid 640
Putredo unde generetur 288
Putredinis causa 640
Pylades histrio 346
Pyrgi oppidum 491
Pyrorum genera 376
Pythagoræ virtus 183
Pythagoræ vulgatum : *De Deo non esse sine lumine loquendum* 9, *a*.
Pythagoras animam ex symphoniis musicis constare dixit 346
Pythagoras concentuum cœlestium inventor 118. & numerorum 119
Pythagoras fabis sæpius utebatur 12, *a*.
Pythagoreis cur fabæ interdictæ 11, *b*. 12, *a*.
Pythagoreorum symbola seu mystica sensa 7
Pytho 274
Pythonis Draconis ab Apolline occisi fabula 282. ejusque significatio *ibid.*

Q.

Q. Catulus 355
Q. Q. Cicero M. Tullii frater, scommate ab eodem notatus 327.
Q. Cornelius 355
Q. Hortensii luxus & mollities 352. 353.
Q. Mucius 196.

Q. Sulpitii ad Alliam contra Gallos congressus 267
Quadratum corpus 23
Quadratum octo angulis *ibid.*
Quadruplus numerus 97. quid 119
Quæstiones convivales 586
Qualitates binæ in singulis elementis 30.
Quassare & *quatere* quid differant 561
Quaternarius numerus 26
Quaternarii laus 30
Quaternarius jurisjurandi religione sacer Pythagoricis 33. 34
Quatuor corpori longo latoque prædito assimilatur 122
Quatuor duplicata sibique superposita solidum corpus efficiunt 24
Quinarii numeri excellentia & potentia 29
Quinarii reverentia apud veteres 19, *a.*
Quinarius ad Zonas cœli refertur 29
Quinarius rerum omnium numerus 29
Quintilis mensis à Martio quintus 242
Quintilis mensis, qui postea Julius 248
Quirianum malum 375
Quirinus cur dictus Janus 227
Quod canis in Ægypto, proverbium 324

R.

Radius olea 379
Ranæ de terra & imbre 639
Ratio animæ purissima pars 73. 34
Ratio, in cœlestibus, sono causa modulaminis 118
Ratio mentis vis, cujus sedes in capite 74
Ratio quid visui conferat 630. 631
Ratiocinatione amiciri animam, dum per Saturni sphæram delabitur 63
Rationalis philosophia quænam 184
Reboare 551
Redamare pro reamare 569
Redarguere pro rearguere 569
Redire pro reire 569
Regina sacrorum 202
Reipublicæ consulitur politicis virtutibus 47
Reipublicæ gubernator quibus virtutibus debeat esse instructus 48
Reipublicæ servatores aut adjutores in cœlo præmium & beatitudinem consecuti sunt 19. 45
Religio quid 65. *a.* & unde dicta 389
Religiosi qui 389
Religiosus de quibus interrogandus 580
Remediorum varietas 596
Remi & Romuli nutrix Acca Larentia 230
Remittere animum esse quasi amittere 205
Reo qualis oratio necessaria 417
Repetitio pathetica 434
Reprehendendi disciplina 578
Reprehensio qualis à Philosopho debeat proficisci 577
Reprehensionem semper sequitur dolor 578
Rerumpublicarum quarundam mos circa milites 41
Rerumpublicarum rectoribus quænam virtutes conveniant 182
Res quænam pro ominibus habitæ 66, *a*
Retrimenta 589. 590
Ῥεύματα morborum causæ 590.
Reus voti aut sacrorum quis 385
Rhegium 362
Rhetores orationibus patheticis studere 415
Rhetorica an conviviis introducenda 573
Rhetoricæ inventa plurima in Vergilio 315
Rhodia uva 379
Ῥιζοτόμοι Tragœdia Sophoclis 511
Romæ nomen Latinum & Dei ipsius tutelaris cur ignotum 404. 405
Romanorum dies qualis 195. 196
Romanorum sacra, diurna partim, partim nocturna 196
Romuli & Remi nutrix Acca Larentia 230
Romuli virtus 183
Romulus acri ingenio sed agresti 258
Romulus cum T. Tatio regnum communicavit 268
Romulus quomodo annum ordinarit 242. 243.
Rorarii milites pugnæ 607. *a.*
Ros aeris & Lunæ filius 644

Roscii de histrioniæ & eloquentiæ collatione liber 359
Roscius histrio & Ciceronis cum eo certamen 359
Roscius L. Syllæ carissimus 359. ejus diurna merces 360
Rotantes se in orbem cur vertiginem patiantur 607. 608
Rubyle pyrum 376
Rubor quid 614. unde pudentibus & gaudentibus *ibid.*
Rubri maris ortus 150
Rubrum malum 375
Ructuum causa 591. 595
Rusticum vetus canticum 518
Ruyters se vott 549. *b.*

S.

Sabinarum raptus 209. 128
Sabini a Tarquinio domiti 208
Sabinorum cum Romanis prælium ad Viminalem collem 128
Sacerdotibus cura mensium & dierum commissa 256
Sacra celebritas quid 263
Sacra Roman: diurna & nocturna 196
Sacra unde irrita reddantur 65. *a.*
Sacri homines Diis certis quinam 400
Sacrificia 263
Sacrificiis cur adhibiti musici soni 120
Sacrificium dictum *propter viam* 322
Sacrorum ritus quomodo a Vergilio observati 381. 382
Sacrum quid 387. 400
Sacrum hominem fas interficere 400. 401
Sagittarius omnium Zodiaci domiciliorum imus 306
Sagittarius quomodo pro Sole 306
Salibus inesse pingue quiddam 627
Salii 227. 261 cur Herculi a Vergilio attributi 412. 413.
Salis conspersio qua ratione carnem ad diuturnum usum conservet 615, 616
Salis natura 616
Sallentina olea 379
Salsamenta vendere 581
Saltandi mos ante triclinia; & in eo luxus 357
Saltare cum crotalis 358
Saltare inter honesta apud veteres 357
Saltatorius ludus apud veteres 357
Salus, ejusque feriæ 264
Salus idem cum Luna 295
Salus quid, & ejus simulachrum 295
Salustii brevitas 436
Salustius alienæ luxuriæ gravissimus censor 354
Sam pro suum 221, *b.*
Samothraces Dii 391
Sanctæ leges quid 388
Sanctum quid 388
Sanguen arbor unde dicta 378, *a.*
Sanguinis abundantia indicium caloris 601
Sanguis calore privatus in saniem vertitur 616
Sanguis quomodo in muliere impregnata lactis naturam induat 471
Sapere pro gustare 617, *a.*
Sapientes qui 46. perpetuo cœli possessionem expetunt 51
Sapientia 46. quibus modis acquirenda 188
Sapientia perfecta animæ 50
Sapienti morte in immortalitatem migrandum 159
Sapientibus qualis mors appetenda 69
Sathimni unde dicti sint, qui Satyri vocari solent 224
Saturnalia dierum optimus 320
Saturnalia quando primum Romæ instituta 222
Saturnalia quo die celebrata 230
Saturnalia sacra 217
Saturnalia tempus sollemniter feriatum 190
Saturnalia uno die celebrari solita 228, 229, 230, trium dierum 229, 231, septem dierum 228, 232
Saturnalibus bellum sumere nefas 266 228. aut a nocentibus pœnas exigere 228
Saturnalibus cerei missitati 241
Saturnalibus famulos cum Dominis epulari 222
Saturnalibus servis licentia magna concessa 218
Saturnalibus servis a Dominis cur epulæ oppositæ 273
Saturnalium initium 194

Saturnaliorum origo 216. 218
Saturnaliorum ritus 215
Saturnaliorum vetustas 221
Saturnalium & *Saturnaliorum* pariter dici 199
Saturnia dicta Italia 217
Saturnia Sphæra 85. 92.
Saturni annus 157.
Saturni falx cur in Siciliam dicatur decidisse 225
Saturni festo bellum inchoare non licitum 228. 266
Saturni insigne falx 217
Saturnini dissertatio de infelici imperatorum vita 55. *b.*
Saturni Saturnius collis 218
Saturni Sphæra pro aqua 59
Saturni Sphæra ratiocinationem & intelligentiam dat 63
Saturni stella 85 cur malefica 96. 97
Saturni stella triginta annis Zodiacum percurrit 92. 95
Saturni templi fastigiis cur Tritones impositi 223
Saturni templum cur apud Ægyptios extra urbes fructum 225
Saturni templum cur ærarium Rom. 223.
Saturni tempora felicissima 218
Saturni tempore quomodo æra signata 217.
Saturno ara erecta 219
Saturno cur cerei oblati 220. 241
Saturno cur sacrum aperto capite fiat 222. 223. 233.
Saturno debert plantationis disciplinam, peritiam ruris, mellis etiam & fructuum inventionem 217. 218
Saturno December sacer 217
Saturno falx cur attributa 224
Saturno quales honores à Jano exhibiti 217
Saturno regnante nullum furtum commissum 223
Saturno templum quando & a quo Romæ consecratum 222
Saturno virorum victimis sacrificatum 219.
Saturnum servorum honore delectari 231.
Saturnus ab Iano hospitio exceptus 217
Saturnus Cœli patris pudenda abscindens 7
Saturnus cur à filio Jove pulsus, & cur vinctus 225
Saturnus cur Cœli patris pudenda abscidisse dicatur 224
Saturnus cur cœlum dictum 231
Saturnus cur compedes gestare fingatur 223.
Saturnus cur filios suos devorare dicatur 224
Saturnus cur laneos pedes habeat 223
Saturnus Deorum princeps 214. 215
Saturnus & ejus uxor Ops fructuum & frugum repertores 231
Saturnus temporum auctor, unde Græcis κρόνος & χρόνος 223. 308
Saturnus idem qui sol 308
Saturnus in vincula conjectus à filio 7
Saturnus maximo honore apud Romanos cultus 216.
Saturnus primus æra signavit 217
Saturnus quasi Sathimus 224
Saturnus Stercutus dictus 218
Saturnus unde dictus 224
Satyræ Menippeæ Varronis 214
Satyri in Parnaso monte auditi 287
Satyri qui & Sathimni dicti 224
Scævolæ responsum quid feriis agi liceat 264
Scævus quid 339. *b.*
Scandianum malum 375
Scantianum malum 375
Scari in deliciis, & ab Octavio in Italicum mare primo illati 365
Scarum cerebrum Jovis dictum 365
Σκιάδιος Apollo cur dictus 281
Scipio quomodo deleta Carthagine triumpharit 158
Scipionis Africani Æmiliani, de sæculi sui luxuria, testimonium 357. 358
Scipionis personæ quomodo conveniant somnium generale & public. 16
Scipionis pietas 68 prudentia *ibid.*
Scipionis somnium quale 15. 16. ejus propositum 16. 17
Scipionis virtutes 52
Scipionum nomen unde 222
Scommata 578. 581. quid *ibid.*

Scommata

Scomma in eadem conditione jucundum 584
Scommata contumeliosa, atque eorum duo genera 581. 582
Scommata minus aspera, qualia 581
Scommatibus in convivio abstinendum 582
Scommatum varius usus 583
Scommatum usus moderatus à Lycurgo institutus Lacedæmone 585
Σκοπὸς propositum 18
Scorpii chelæ, Libra 90
Scorpius Marti & Veneri dicatum signum 110. 243. 244.
Scorpius quomodo Solem referat 306
Scrophæ cognomentum unde 212
Sculna idem qui sequester 370. *a.*
Scutilum quid 408 *b.*
Scutilus homo pro macilento 408. *b.*
Scyphus Herculis poculum 521
Scythia frigidæ Zonæ vicina 147
Scythicum mare gelu non constringi 621
Sebadius Sol & Liber Pater dictus 288
Segetia Dea, ejusque feriæ 264
Seja Dea, ejusque feriæ 264
Seleuci regis occisi per servum ultio 237
Σεληνόβλητοι 273
Sella curulis à Tullo Hostilio instituta 208
Semela Fauni filia 246. quomodo a Patre compressa *ibid.*
Semelæ sacrum 246
Sementivæ feriæ 264
Sementivum serum pyrum 376
Semina omnium rerum de cœlo fluxisse 224
Seminis definitio 639
Seminisne an alimenti major vis aut natura 472
Semitonium quid 120
Semoniæ feriæ 264
Semiramis 253
Semper Leontini juxta crateres, adagium 596. *b.*
Sempronia 355
Semproniæ lascivia 357
Semurius ager 230
Senarii vis ac religio 28
Senarius unde constet 28
Senarius numerus plenus atque perfectus 624
Senatulum quid 223. *a. b.*
Senecæ morbus, ἄσθμα 69 *a.*
Senecæ morbus meditatio mortis dictus 68. *b.*
Senecæ morbus, suspirium 68. *a.*
Senectus cur frigida & sicca 612. 613
Senectus loquax, & fabulis referendis amica ætas 580
Senemuris Ægyptii rex 310
Senepos idem qui Senemuris 310
Senes cur ad fletum difficiliores 600
Senes cur facile inebrientur 600
Senes cur facile jejunium ferant 623
Senes cur Homero πολιοκρόταφοι dicti 612
Senes etiam sanos ebriorum malis laborare 601
Senex de quibus interrogandus 580
Sensui quæ membra participent quæ non 629
Sensus a cerebro ministrari 608
Sensus cur in capite locati 613. 642
Sensus quid visui conferat 631
Sensus quinque 330. 610. nulli divino corpori insunt *ibid*
Sensuum efficacia quomodo de ratione pendeat 631
Sensuum officia septem foraminibus celebrata 42
Sensuum rationes 629. 631
Sententiam neminem de se suam posse vitare 54
Sentiendi natura ad nos de Sole 63
Sentiendi vis animæ cur indicta 74
Sentire & crescere animalibus cæteris cum homine commune 74
Senum corpora dura 600
Senum corpus siccum 600
Senum cutis asper 600
Sepias, qui & septenarius 35
Septem & octo anima mundi contexta 26
Septemb. mensis Germanic. dictus 249
Septenarii decas vivendi meta 41
Septenarii gemina vinciendi vis 32
Septenarii multiplicationem perfectam ætatem facere 41

Septenarii potentia 35
Septenarii perfectio 31, 32, 33. & laus 34. 35. 36, 37, 38
Septenario anima mundi generata 35
Septenario constare hominem 38
Septenario disponi corporis membra 39
Septenario lunam moveri 38
Septenario monas aptissime jungitur 27
Septenarium multis rationibus plenum dici 26. 27
Septenarius numerus rerum omnium nodus 32, 131
Septenarius tribus modis conjungitur 27
Septenarius virgo & Pallas vocatus 28
Septenarius unde constet 27
Septentrionalis extremitas inhabitabilis 135. quia perpetuo frigore oppressa 146
Septentrionalis parallelus 80
Septentrionalis vertex semper a nobis videtur 83
Septentrio 137. ventus rigidus 138
Septentriones nunquam admittere Solem 135
Septentriones nunquam occidere 83
Septentrionum compago 89
Serapis cultus 315
Serapis Ægyptiis Deus maximus 299
Serapis idem cum Sole 300
Serapis quomodo ab Ægyptiis pro Sole cultus 298
Serapis templum cur apud Ægyptios extra urbes structum 315
Sergiana olea 379
Sergius Orata ostreis Lucrinis primus optimum saporem adjudicavit 361
Sergius Orata unde dictus 361
Sermones in convivio quales habendi 190
Sermonis pro loco & tempore applicatio, philosophiæ non minima pars 577
Sero quid significet 328. *a, b,*
Servi Dominis non contemnendi, & cur 234, 235
Servi familiares cur dicti 235
Servi philosophi 239, 240
Servii inter Grammaticos præstantia 316
Servii Tullii natalis 253
Servii verecundia 614
Servilia M. Bruti mater, Ciceronis joco notata 323
Servilianus a Servilio dictus 211
Servilii Gemini in Mallium dictum 324
Servis cœnas apponi a Matronis solitas mense Maio 243
Servis Saturnalibus licentia magna concessa 218
Servitus nulla turpior quam voluntaria 234
Servius doctorum maximus 560
Servius Grammaticus 194
Servius Tullius 268
Servorum opera & fortitudo in bellis 237. 238
Servorum fidelium & fortium exempla 236. 237. 238
Servorum honore delectari Saturnum 231
Servorum in dominos odium & fides unde 235
Servos cum Dominis edere quando institutum 231
Servos Diis curæ esse 232. 233. 234
Servos non haberi hostes sed fieri 235
Serum pyrum 376
Severus Cassius 332
Sexagenarios de ponte dejicere, proverbium 205
Sextilianum serum pyrum 376
Sextilis mensis, qui postea Augustus 248
Sext. Pacubius trib. pleb. 249
Si pro an 21. *a. b.*
Sibylla cur cognominatus Corn. Rufus 276
Sibillini libri consulti 209
Sibillinum carmen 276
Sicari 203
Sicilia admodum fertilis 225
Sicilienses a Pelasgis vastati 219
Sicula mensa, Siculæ dapes 56. *b.* 596
Siculum fretum 362
Sidera & stellæ corpora divina 76

Sidera ignes cœlestes 68. 75
Sydera & stellæ unde θεὸι dicantur 309
Sidera moveri visus humanus deprehendere non potest 157
Sidera Soli vicina non videntur 90
Sidus signum stellis coactum 77
Sigillariorum celebritas 232. origo 240. 241.
Signa ζωδια 110
Signa de adversis semper obscura & involuta 43
Signa in Zodiaco latitudinem exigere 80
Signa posteriora post Solis occasum videri 91
Signa quænam singulis Planetis deputata sint 110. 111
Signa quænam & stellæ in mundi natali apparuerint 110
Signare pro significare, aperire 8. *b.*
Signa Zodiaci cur diversorum numinum potestati assignata 110
Signifer qui & Zodiacus 110
Signium pyrum 376
Signorum Zodiaci observatio quomodo ab Ægyptiis excogitata 107. 108. 109
Signorum Zodiaci ordo 89
Signum cum Sole oriens & occidens non videtur 90
Silvestre malum 375
Similata idem quod ficta, formata 22. *a.*
Similia similibus gaudere 603
Similia similibus nutriri 595
Simplicitas mali nescia 155
Simulachra rerum cur in aqua majora veris appareant 627. 628
Sinapi cur appositum cuti lædat, devoratum non item 606
Sinistra membra corporis pro ominibus habita 65. *b.*
Sinistræ partes cur imbecilliores 589
Sirenes cœlestibus orbibus insidentes 126
Sisyphi saxum quid significet 54
Siticines quales 127. *a.*
Sitis cum domatur, cur major voluptas, quam cum sedatur fames 619
Sitis cur edendo non sublevetur, ut bibendo fames 618
Smyntheus Apollo cur dictus 281
Socrates 190
Socratem non fuisse eodem tempore cum Timæo 191
Socratis somnia in Critobulum 184
Solatium pro subsidio 618. *a.*
Solaris annus qualis 158
Solaris annus magnus 157
Sol ætherei ignis fons 99
Sol annuo spatio Zodiacum percurrit 92. 95
Sol cur cor cœli 99
Sol cur dux reliquorum luminum 99
Sol cur ἰυβυλῆς dictus 290
Sol cur mens mundi 99
Sol cur moderator & princeps reliquorum luminum 99. 271
Sol cur temperatio mundi 99
Sol Deo sive τῷ ἀγαθῷ apud Platonem similimus 9
Sol dux & princeps, reliquorum moderator luminum, mens mundi & temperatio 85. 98. 99
Sol & Liber Pater Sebadius dictus 288
Sol & Luna duces anni 270
Sol idem cum Libero Patre 287
Sol ἴκ⊕ unde dictus 275
Sol in ariete & libra horas diei & noctis pares facit 90. 91
Sol Jovis oculus 3 3
Sol λύκ⊕ dictus 279
Sol mundi caput rerumque sator 204
Sol mundi mens 289
Sol nascentis hominis dæmon 295
Sol octies terra major 104
Sol omnium vitæ auctor 37
Sol plures dies in Geminis consumit 36
Sol quando Apollo vocandus, quando vero Bacchus 287
Sol quando in terris esse dicatur 112
Sol quem ordinem habeat inter Planetas 92 93
Sol qui & Janus geminus 224

Sol quia talis *solus* apparet 99
Sol singulis mensibus unum signum emetitur 99
Sol a terra quot spatiis distet 102
Sol terra major 84
Sol terrenæ fœcunditatis auctor 291
Sol unde dictus 272
Sol unde ἀπόλλων dictus 272. 273
Sol unde Dyonisius dictus 289
Sol unde Liber dictus 289
Sol unde Phanes dictus 289
Sole & Luna præcipue vitam nostram moderari 97
Solem cur Cicero non absolute, sed fere Planetarum medium dicat 95
Solem in defectu suo nihil pati 80
Solem luce sua cuncta illustrare 85
Solem nunquam Zodiaci terminos excedere 79
Solem perustæ sive torridæ Zonæ fines nunquam excedere 146
Solem terra esse majorem Lunæ defectus probat 100
Solem tribus tantum cardinibus recipi 145
Solem tropicos nunquam excedere 147. 148
Soles nescit futurum 697
Soli omnium Deorum nomina quomodo conveniant 272
Solidi corporis dimensio triplex 121
Soliditas corporum quibus constet 23. 24
Solidum corpus quomodo efficiatur 122
Solidum nil est nisi terra 31
Solinius ager 230
Solis amfractus & reditus pro anno 43
Solis circuli, per quem meat, ambitus 84
Solis cognomina 275. 276. &c.
Solis cursus vices omnium rerum dispensat 99
Solis cursus quanto tempore Zodiacum absolvat 251
Solis defectus 80
Solis diameter 104
Solis diversa cognomina 98. 99
Solis diversæ virtutes diversis Diis nomina dederunt 272
Solis domicilium cur leo 304
Solis duo maximi effectus 274
Solis effigies apud Assyrios 284. 285
Solis lumen maximum 98
Solis magnitudo 84
Solis magnitudo secundum quosdam 100. quomodo deprehensa 101. 102. 103. 104.
Solis meatus quatenus sursum & deorsum 145
Solis motus per 12 signa 35
Solis motus proprius ab Occasu in Orientem 90
Solis natura 305. 306. 307
Solis omnes virtutes ad unius simulachri barbati speciem redacti 284
Solis orbis matutinus cur major solito appareat 628
Solis ordinem spatii respectu non esse in medio Planetarum, verum quidem numero 95
Solis portæ 60
Solis portæ Cancer & Capricornus 284
Solis præ cæteris sideribus & stellis præstantia 309. 310
Solis præcipua potestas anni dimensio 270
Solis quasi satellites Mercurii & Veneris sphæra 85. 92. 131
Solis radius secum naturam ignis devehit 94
Solis simulachrum apud Ægyptios 288. 293. 303
Solis sphæra ignis elementum 58
Solis sphæra sentiendi naturam dat 63
Solis temperatus calor morborum omnium fuga 273
Solonis virtus 185
Solstitia duo 37. unde dicta 145
Σῶμα corpus quasi σῆμα 57
Somnia de adversis omnia semper obliqua & obscura 43. 44
Somnia de statu civitatis pro veris habenda quæ 16. 17
Somniant gravia cibo & crapula distenti 11. b.
Somnii species quinque 10. 11. 14. 15.
Somniorum portæ quales, quisve eorum usus 17
Somnium alienum quid 15
Somnium commune quid 15

Somnium generale quid 15
Somnium Homericum quale 44
Somnium Numenii, ejusque expositio 9. 10
Somnium ὄνειρος 10. quid 14
Somnium proprium, alienum, commune, publicum, generale 15
Somnium proprium quid 15
Somnium publicum quid 15
Somnium Scipionis omnes philosophiæ partes complecti 184. 185
Somnium Scipionis quale 15
ejus propositum 16. 17.
Somnum frigidis reduci 599
Somnus ex humore 613
Soni sphærarum 7. 131
Sonorum quomodo alius acutior, alius gravior 130. 131
Sonum ex aëre percusso & violenta collisione corporum oriri 117
Sonum produci numeris 119
Sonus circa Terram densus 131
Sonus dulcis aut asper unde 117
Sonus ex epogdoo numero 120
Sonus ex motu 116. 118. 128
Spatium a terra usque ad aquam necessitas a Physicis dicitur 33
Spatium inter aërem & ignem obedientia vocatur 33
Spatiū inter aquam & aërem ἁρμονία vocatur 33
Specierum mutatio rerum interitus 161
Species rerum in mente contineri 29
Speculi ignem emittentis ad Lunam comparatio 94
Speculorum imagines unde 629
Spes passio 71
Σπεῦδε βραδέως Augusti dictum 565
Sphæra aplanes 29 51. 57. 59. 77. 111
Sphæra ultima ἀπλανής 51
Sphæra extima cur summus vocetur Deus 89
Sphæra maxima cœlum 78
Sphæra omnis circa centrum movetur 169
Sphæra solida 77
Sphærali motu cœlum moveri 608
Sphæræ cursus, rotari 86
Sphæræ in universum novem 131
Sphæræ medietas centrum 102
Sphæræ pro stellarum corporibus 77
Sphæræ, quæ moventur, octo 24
Sphæræ quot 77
Sphæræ vagæ septem 35. 59
inferiora gubernant 35
Sphæræ ultimus locus qui medius 131
Sphærarum cœlestium concentum cur non audiamus 132
Sphærarum cœlestium ex motu concentus 116. 118
Sphærarum cœlestium intervalla 128. 129
Sphærarum cœlestium melodia, & cur sonorum alius acutior, alius gravior 118. 130. 131
Sphærarum cœlestium ordo 84
Sphærarum circuli quomodo in XII. partes divisi 105
Sphærarum inferiorum stellæ quomodo in Zodiaci signis meare dicantur 105. 106
Sphærarum omnium lumen in Sole secundum Platonem 98
Sphærarum soni septem 31
Sphæras circa aliquod immobile moveri necessum est 113
Sphærica forma sola mentis capax 74
Spinalis medulla longum cerebrum vocata 42. a.
Spiramentum hominis quid conferat 608
Spiramenti natura 610
Spiritus fortior incipiens quam desinens 131
Spiritus haustu privatum durare ultra horas septem non posse 42
Spiritus pro anima 75
Squalere quid & unde dictum 563
Squalor quid 563
Stare id dici, ad quod acceditur 270
Stare quando incipiat puer 40
Stati dies 263. quales 265
Stativæ feriæ quales 263
Statoris Jovis ædes 390
Stellæ cœlestes ignes 68. 75
Stellæ errantes 77
Stellæ & sydera corpora divina 76
Stellæ & sydera unde θεοὶ dicantur 309
Stellæ fixæ semper in eodem loco moventur 89

Stellæ globosæ & rotundæ 77
Stellæ Jovis & Veneris beneficæ 97
Stellæ Mercurius & Venus quomodo dicantur supra & infra Solem locatæ 93 76
Stellæ sempiterni ignes
Stellæ singulæ universa terra maj. 83. 84
Stellæ quæ 68
Stellæ vagæ quinque 87
Stellarum animæ divinæ mentes 76
Stellarum circos Solis circo esse majores 84
Stellarum cursu res humanas disponi, aut saltem significari 272
Stellarum cursus cœlo infixi 85
Stellarum etiam fixarum an motus aliquis 87
Stellarum nomina unde 96
Stellarum quædam cur semper, quædam nunquam nobis videantur 82. 83
Stellas errantes contrario quam cœlum motu versari 88. 89. 91
Stellas errantes motu proprio volvi 89
Stellas moveri visus humanus deprehendere non potest 157
Stellas nullam in specie habere differentiam 77
Stellas omnes ad Solem referri 304. b.
Stellas omnes, excepta Luna, propria luce lucere 94. 98
Stellis aves immolandas 402
Stephanitis uva 379
Stercutus dictus Saturnus 218
Στέρεον corpus solidum 23
Stomachi vis & officium 589
Stomacho lasso cur nihil calidum adhibeatur 598
Stomacho sensus maxime necessar. 610
Stomachus paterfamilias 589
Straton Peripateticus 39
Strophe hymnorum 126. 127
Struthium malum 375
Styli dicendi duo 438
Styx fluvius infernalis quid 53
Suave & Dulce non idem 603. 604
Sublicius pons 241
Subulo quid 320. b.
Succi qualitas in cibis 588
Συμβολαι notæ secundorum vel adversorum 64. b.
Sumptuariæ leges unde 368. 369
Superficie terminari omnia corpora 23
Superficiem intellectus de corporibus discernit 22
Superficies a corporibus non secernenda propter perpetuam societatem 24
Superficies cum lineis, est prima incorporea natura post corpora 22
Superficies lineis terminatur 22
Superfic. quid apud Geomet. 121. 122
Superi nobis Dii, nos inferi 12. 53
Sursum nihil ruere potest 138
Sus prægnans terræ hostia 245
Συζυγίαι nervorum 610
Syene civitas sub æstivo tropico constituta 146. 148
Syene quando umbras non spargat 146. a.
Syllana lex sumptuaria 369
Syllæ nomen corruptum ex Sibyllæ nomine cur Corn. Rufo inditum 276
Sylvicolæ 554
Symetus fluvius 512
Symphoniæ musicæ, & ex iis constituta anima 34
Symphoniæ quinque 120
Syrius cujus sideris proprie sit stella 304. b. 305. a.
Syssitiorum causa 367. a.

T.

Tabulæ duodecim 196. 197 earum renovatio 368
Taciti testimon. de *locis feralibus* 67. a.
Tactus vis totius corporis 609
Tametsi & *tamen* opposita 22. a. b.
Tametsi pro tamenetsi 22. b.
Tanais 147. 181
Tangi nil sine solido potest 31
Tantali pœna quid significet 54
Tarentinæ oves quasi Terentinæ 374
Tarentinum serum pyrum 376
Tarentum cur molle dictũ Horatio 374
Tarquinius Demarati Corinthii filius 208. 392
Tarquinius Superbus 220
Tau litera quid significet 303. a.
Tauri signum 89 90. quomodo ad Solem referatur 305
Taurus sidus 77. cur Veneri assignetur 243.
Taurus pro Sole ubi colatur 305
Taurus quibus Diis immoletur 408

Taurus signum Veneri dicatum 110
Taxare & tangere quid differant 561
Tellana atra ficus 377
Temperantia animi jam purgati 48. politica 47. exemplaris 48
Temperantia Scipionis 52
Temperantiæ effecta 47
Temperantiæ officium 46
Temperata Zonæ 136
Temperatæ Zonæ partes, quæ frigidæ vicinæ, frigidiores; quæ perustæ vicinæ, calidiores 147
Temperatio mundi, dictus Sol 99
Tempestas suprema 197
Tempestiva pinus 550
Templum Dei mundus 72
Tempora certa lege naturæ connexa 225
Tempora non aliunde quam ex cursu Solis 154
Tempora non fuisse, cum fuit chaos 224
Tempora quatuor anni horæ dicta 303
Tempore absumi omnia ac restitui 225
Tempus ante mundum non fuisse 154
Tempus omnia metere 224
Tempus præsens leonis capite signific. præterit. lupi, futur. canis effigie 299
Tempus quid 224
Ter terna superficiem efficiunt 26
Ter terna ter cubum reddunt 26
Ter terna ter solidum corpus 122
Terentū unde dicti 374
Terentina nux 374
Terenum idem quod molle, Sabinorum lingua 374
Teres forma sola divina 74
Termini corporum incorporei 22
Terminalia 252. 253
Termutia olea 379
Ternarii laus 30. 34
Ternarius medio numero vincitur 30
Ternarius numerus quomodo prima linea dicatur 122
Ternarius omnium numerorum primus impar 25
Terra cœlestis circuli medium ac centrum 102
Terra centrum 113
Terra cur Bona Dea & Fauna & Ops & Fatua vocetur 245
Terra cur immobilis, cur in eam nutu suo omnia pondera ferantur 112. 113. 114. 85
Terra elementaris quæ 115
Terra globosa 81
Terra infima 113
Terra Maja dicta a magnitudine 245
Terra mater cur Ops dicta 231
Terra mundanæ sphæræ centrum & immobilis 94
Terra Mundi ima pars 94
Terra nova & ultima sphæra 135
Terra nostra quomodo dicatur angusta verticibus, lateribus latior 151
Terra nostra chlamydi extentæ similis dicta 151
Terra omnis ad cœlestem circulum puncti loco 83. 84. 151
Terra omnis quatuor insulæ 150
Terra puncti loco ad cœli vastitatem 84
Terra, quæ a nobis colitur, parva quædam insula 150
Terra quot diametros habeat 102
Terra respectu cœli punctum 135. a.
Terra sicca & frigida 30. 595
Terra sola immobilis 310
Terra sphærarum nona & mundi ultima 112. atque immobilis 131
Terra sphæricum punctum 84. b.
Terræ ambitus quantus 141. 142. & quot stadiorum 102
Terræ cinguli sive Zonæ 135
Terræ diametros 102
Terræ & aquæ per frigidū conjunct. 30
Terræ exiguitas cognita quem fructum secum ferat 152
Terræ frigus vel calor a cœlo, cui subjacet, communicatur 142. 143
Terræ globositas 83. 114. 134.
Terræ globus in templo Dei medius 68
Terræ imago Ægyptiis bos 294
Terræ medius cingulus cur inhabit. 135
Terræ nobis inhabitatæ latitudo 151
Terræ orbis in LX. divisus partes 141
Terræ partes, quæ incoluntur, maculæ dictæ 140
Terræ quænam partes habitabiles, quænam incultæ 135. 136
Terræ septentrionales & australes extremitates cur inhabitabiles 135
Terræ situs & origo 113
Terræ spatia quanta habitabilia, quanta inculta 141

Terræ superius hemisphærium Venus, inferius autem Proserpina dictum 300
Terræ totius minima particula a nobis possidetur 152
Terræ umbra 102
Terram ab omni parte cœlum suspicere 135
Terram excipere omnia nutu suo pondera 139
Terram lumine Solis clarescere non relucere 94
Terram nostram Oceano cingi, veluti parvam insulam 134
Terram quomodo Oceanus ambiat 149. 150.
Terram vocari in sacris Magnam matrem: ejus hostia sus prægnans 245
Terrenas Zonas cœlestibus infici 143
Tertia Junia, sive Junia Tertia, filia Serviliæ & C. Cassii uxor 323
Tessera 23. 122
Tetrachordum cur Mercurio attributum 294
Τετρακτὺν Pythagorei venerantur: i. e. quaternarium numerum 33. 34
Teucer 45
Thalia nympha, deque ea fabula 512. 513
Tharsius Amphias 584
Thasia nux 373
Thebe Urbs Asiæ ab Achille everſa 488
Themisferia Cereris sacra dicta 413
Theocritem in opere pastorali imitatus Vergilius 440
Theocritus Chius ob scomma in Antigonum occisus 583
Θεοὶ pro sideribus & stellis 399
Theologi quomodo potentiam Solis demonstrent 313
Theonis verba de astrorum inventione 108. *a.*
Θεὸς γυναικεία Medea dicta 247
Θερμότατον animæ unde 63
Theron Rex, ejusque contra Herculis templum expeditio 298
Theseus 275
Θυμβραῖος Apollo cur dictus 281
Θυμικὸν animæ pars 34
Θυμικὸν animæ unde 63
Θύον apud Homerum pro citreo malo 376
Θυραῖος cur Apollo 225
Thuricremæ aræ apud Vergilium, ex Lucretii imitatione 554
Thyrsus Bacchi 292
Tiberini pisces in deliciis habiti 365
Tibiarum sonus cur alius acutior, alius gravior 130. 131
Tibur malum 375
Tignum & *tignus* 553. *a.*
Timæum & Socratem non eodem tempore fuisse 191
Timæus 10
Timentes cur pallescant, curque tremant 615
Timor passio 71
Timore laborantem felicem esse non posse 56
Timorem cum amore misceri non posse 235
Timosum pyrum 376
Tineas necare citreum malum vestibus interjectum 375
Titianum pirum 376
Tityi jecur depascens vultur quid 53. 459
T. Larcius Dictator 222
Toga picta a Tullo Hostilio instituta 208
Togata gens pro Romania 555
Toni oppidum devotum 407
Tonum in duas dividere partes impossibile 120
Tonos sive Tonus, musicus numerus, quem epogdous parit 120
Toronii Flacci in Augustum scommata 336. 337
Tot nobis hostes quot servi, proverbium. 235
Toto cœlo errare, proverbium 413
Τράχηλος media veli pars 519
Τραγήματα 349
Trajani obitus 312
Trajanus quomodo Heliopolitani Jovis oraculum expertus 311
Transenna quid 354. *b.*
Transmittunt pro transeunt 548
Transversi quinam nobis dicti 140

Tremellius Scropha dictus 212
Tremor unde metuentibus 615
Tremulum lumen unde 548
Tribunum plebis nullum abesse Roma integrum diem licere 196
Trigonalis forma 30
Trigonum corpus 23
Trinundinus dies 268
Triplaris numerus 97. quid 119
Tristis pro amaro 553
Tritones cur Saturni templi fastigiis impositi 223
Trivia cur dicta Diana 225
Triumphi auctor primus Liber Pater 292
Trojanus equus 356
Trojanus porcus cur dictus 356
Tropici duo 37. 80. 137
Tropici Zodiaci termini 137
Tuba unde 564
Tuberes admodum sparsæ dictæ insulæ minusculæ 233. *b.*
Τύχη nomen 295
Τύχης nulla apud Homerum mentio 497
Tulliam Ciceronis filiam tres maritos habuisse 330. *b.*
Tullus Hostilius Saturno templum consecravit 222. Magistratuum insignia primus instituit 208
Turacis ager 330
Turicremus 554
Turrianum pyrum 376
Tusci cur Nonas plures habebant 261
Tusculani 245
Tutela quando pueri & puellæ liberentur 40
Tutelæ seu Philotidis ancillæ cum aliis insigne facinus 239
Tutelares Deos evocandi mos 404. 405
Tutilina Dea, ejusque feriæ 264
Tychonianæ hypotheses laudatæ 93. *b.*
Tyranni vita an beata, Dyonisius tyrannus cuidam ostendit 56
Tyrannus nunquam timoris expers 54
Tyrrhenum mare 622

V.

Vagæ sphæræ septem 59
Vagarum sphærarum motus 131
Valerianum serum pyrum 376
Valerius Maximus Messanam cepit 258
Valesii pro Valeriis 385
Variola uva 379
Vatinii cavillum in Ciceronem 328
Vatinii consulatus Ciceronis scommate notatus 327
Vatinius a populo lapidatus 341
Vatinius Augusti cavillo notatus 334
Ve particula quid significet 567
Vecors unde & quid 567
Vectigalia locari mense Martio solita 243
Vectigaliorum pro vectigalium 200
Vectus quid significet 340. *b.*
Vehemens unde & quid 567
Vehere & vehi quid 561
Veji oppidum devotum 407
Velabrum Urbis celeberrimus locus 230
Velivolum 554
Venæ receptacula sanguinis 589
Venator de quibus interrogandus 580
Venerem calidis omnibus provocari 599
Venerem in sacris genitricem vocari 243
Venerem matrimonia amicitiasque componere 244
Veneri cur Aprilis mensis sacer 301
Veneri cur secundus mensis sacer 243
Veneri Saliorum carminibus nulla laus attributa 244
Veneri Tauri signum in Zodiaco dicatum 243
Veneris annus 157
Veneris & Mercurii sphæra Solis quasi comites 92
Veneris & Mercurii idem sonus 117. *a.*
Veneris nullum nomen aut festum sub regibus Romanis 244
Veneris simulachrum Cypri barbatum, quia eadem mas & fœmina 401
Veneris sphæra 63
Veneris sphæra pro aëre 58
Veneris sphæra desiderium excitat 63.
Veneris stella anno per Zodiacum cursum conficit 92
Veneris stella cur benigna 96
Venus Æneæ mater 243
Venus ἀφρόδιτη 401
Venus Architis apud Assyrios 300

Venus Deus non Dea cur 401
Venus eadem cum Luna 402
Venus e spuma orta 224. 243. unde ἀφροδίτη 224
Venus & Mercurius Solis quasi satellites 85. 131
Venus lugens quid significet 301
Venus Lunus a Parthis cultus 402. a.
Venus pro superiore terræ hemisphærio 300
Ventris duo orificia 589
Ventris laxamentum sequi timorem, & cur 615
Venucula uva 379
Ver humidum simul & calidum 37. 595
Vera per figmentum referendi modi 7
Verba æque ac vinum convivium hilarare 576
Verbis obsoletis non utendum 203
Verbis præsentibus utendum 203
Verbis propriis Vergilius est usus 384. 385. 386. 387. &c.
Verbum Græcum de quinario 29. a.
Verbum insolens tanquam scopulum esse fugiendum 204
Vergiliæ fixæ 89
Vergiliæ in Tauro clariores 90
Vergiliana apophthegmata 496
Vergiliana epitheta 552. 553. 554
Vergiliani poëmatis dispositio 490. 491
Vergilii ad Augustum epistola 314. 315
Vergilii brevitas 436. 437. copia 437 siccitas 437. floridum dicendi genus 437. omnia simul juncta 437. 438
Vergilii cum Cicerone comparatio 435
Vergilii cura in exprimendis diversis hostiarum generibus 393
Verg. & Homeri par splendor 475. 476
Vergilii facundia 436
Vergilii gloria quæ 314. & laus 316
Vergilii in Grammaticis Græcis præceptor Parthenius 503
Vergilii in nominibus sacrorum locorum retinendis diligentia 390. 391. 392
Vergilii locus explicatus 147. 148
Vergilii repetitiones, interpositiones 558. intermissiones 559. indignatio, miseratio, trepidatio, conquestio 559
Vergilii stylus maturus & gravis 438. ardens & erectus ibid.
Vergilii vitia ab Homero mutuata 486. 487
Vergilium in quibusdam ab Homero discrepare 497. 498
Vergilium multa a Græcis traxisse 440. 441. 442
Vergilium non apte fecisse initium belli inter Trojanos & Latinos 499
Vergilium nullius unquam disciplinæ error involvit 147
Vergilium quædam ab aliis, quæ videbatur ab Homero, sumpsisse 514
Vergil. antiquæ latinitatis studiosus 570
Vergilius cum natura rerum comparatus 438. 439
Vergilius cur Jovi taurum immolari dixerit 4:9
Vergilius diligens in verbis pro causæ merito eligendis 560
Vergilius Homericæ perfectionis imitator 44
Vergilius in quibus & quomodo imitetur Homerum 440. 441. 443. 447. & seqq.
Vergilius in quibusnam Homero superior videatur 469. 470. in quibusnam inferior 477. 478
Vergilius Mallius trib. mil. 266
Vergilius moriens poëmata sua igni legavit 314
Vergilius non minus orator quam poeta 314. 315
Vergilius nullius disciplinæ expers 34. 8.. 265
Vergilius quænam a Græcis mutuaverit a 504. usque ad 525. quænam a Latinis 526. 527. &c.
Vergilius quænam occulte à Græcis traduxerit 504. 505. 506
Vergilius qualis Homeri imitator 486. 487. 488. 489
Vergilius quam fuerit Græcæ linguæ addictus 502. 503
Vergilius quomodo Deorum propria nomina expresserit 392
Vergilius quomodo figuris usus peculiaribus 556. 557
Vergilius quomodo Græca verba operi inseruerit 550. 551
Vergilius quomodo Homerica epitheta imitatus sit 487. 488

Vergilius quomodo sacrorum ritus observaverit 381. 382
Vergilius quomodo vocabulis antiquis usus 546. 547
Vergilius Venetus 439
Vergilius verbis propriis est usus 384. 385. 387. 388
Vernanum malum 375
Verno luto, hyberno pulvere grandia farra 518
Verro ignorat perfectum 697
Vertigo cur ex crebra corporis in orbem rotatione 607. 608
Verum cum non in omnibus liqueat, omnes tamen opinari 62
Verum latens quomodo anima perspiciat 17
Vesanus unde & quid 567
Vesicæ officium 636
Vespera 198
Vespera ab ἑσπέρας 193. *a. b.*
Vespertilio an inter aves numerand. 638
Vesta cur potens dicta 392
Vestæ ignem renovari Calend. Martiis 242
Vestales virgines 274. 355
Vestibulum proprie quid & unde dictum 567
Vestium omina quæ 67. *a. b.*
Veteres proprie loquutos esse 561
Vettius, Augusti in eum jocus 332
Vettius Prætextatus 190
Vetustas adoranda 357
Vetus unde & quid 567
Vexare quid & unde tractum 561
Viæ ἄγυιαὶ appellatæ 225
Vibonensis & Pestanus duo maris sinus 519. *a.*
Vices pares, à militia ductum 109. *a.*
Vicissitudinis rerum humanarum causa 154. 155
Victus primorum hominum qualis 153
Videndi ratio 629. 630
Vidua quasi *valde idua*, id est *valde divisa*: aut *vidua*, id est *a viro divisa* 262
Viduis ad nubendum feriæ magis quam virginibus aptæ 262
Vim cuiquam facere feriis, piaculare 262
Viminalis collis 248
Vina cur in Ægypto frigida 6[illegible]
Vina cur nunquam aut raro congelascant 620
Vina varia vitanda 587. 594
Vinalia 200
Vinaliorum pro vinalium 199
Vinaliorum dies Jovi sacer 199
Vini auctor Liber Pater 292
Vini moderatus usus laudatus 349. 350
Vini natura humida 617
Vini nimietas nec ad Venerem, nec ad conceptionem conducit 599
Vino somnum conciliari 599
Vinum cur αἴθοπα οἶνον Homerus appellarit 620. 621
Vinum cur quod vetustissimum, optimum 616. 617
Vinum cur, si vas diutule semiplenum custodiatur, acorem incurrat 617
Vinum cur stomacho lasso adhibeatur 598
Vinum cur sudore nimio aut laxato ventre defessis ingeratur 599
Vinum defæcatum cur magis penetret, & cur facile mutetur 616
Vinum idem jejuno quam ei qui cibum sumpserit meracius 618
Vinum in dolii medietate cur optimum 617. 618
Vinum ingenii virtutisque fomes 349
Vinum lac nuncupatum 247
Vinum mitescere cum mulsum fit 418
Vinum natura frigidum 598. 599
Vinum non libari Cereri sed mulsum 409 410.
Vires quando decrescere incipiant 41
Virgines patrimæ matrimæque 209
Virginis signum 91. justitia 306
Virgo cur numerus septenarius 28
Virgo quomodo pro Sole 306
Viridiorum pro viridium quid significet 200
Virium augmentum quinta annorum hebdomade compleri 40. 41
Virorum vox cur gravis 613
Viros frigus facillime tolerare 603
Viros vocare feriis illicitum 266
Virtute & Voluptate nihil sibi contrarium magis 591
Virtute sola beatos fieri 46. 182
Virtutes aliæ otiosæ aliæ negotiosæ 182

Vim

Virtutes animi jam purgati 48. exemplares 48. purgatoriæ ibid.
Virtutes passiones in homine auferre 49
Virtutis præmium amplissimum conscientia 19. 152
Virtutis fructus in conscientia sapienti, minus autem perfecto in gloria 152
Virtutum duplex genus 182
Virtutum genera quatuor secundum Platonem 47
Virtutum effectus, beare 49
Virtutum ideæ in mente 48
Virtutum officia secundum Stoïcos 46
Virtutum semina infixa semper elucere 52
Visio ὅραμα 10. quid 13. 14
Visui tria necessaria 630
Visus hominis non ultra centum & octoginta stadia 81
Visus nocturnus apposite dictum 9. b.
Visum φάντασμα 11. quid 13
Visum quando incipiat movere puer 40
Visus unde in oculis 629
Vita animæ in quo consistat 53
Vita vulgo, animæ mors 57
Vitæ finem esse exspectandum non præcipitandum 69. 70. 71
Vitæ finem hominem latere necesse est 45
Vitæ redditus Er Platonicus 2. a.
Vitam a Sole omnia mutuantur 37
Vitam nil aliud, quam, vivere in corpore, antiquitas putavit 53
Vitam nostram præcipue Sole & Luna moderari 97
Vitellii pavor 55. a.
Vitisator 552. 554.
Vitro solvendo firmandoque ignis ex myrica optimus 640. 641
Vitula Dea unde dicta, pro Victoria 386
Vitulæ Deæ frugibus sacra fiunt 386
Vitulari quid 386
Vivendi meta septenarii decas 41
Ulyssis error quatenus a Vergilio in Ænea expressus 411
Umbilici reliquias quando jactet puer 40
Umbra terræ 120
Umbracula 548
Umbro 264
Umbrorum dies qualis 195
Ungues cur sine sensu 609
Unguis dolor ubi 609
Unionis a Cleopatra absumti magnitudo 370. 371
Unionum in aceto dissolutio 370
Unitas mas & fœmina, par & impar, non numerus quanquam fons numerorum 27
Unitatis laus 27
Unum apud Geometras puncti locum obtinere 23
Vocabulorum auctor antiquitas 80
Vocales literæ septem a natura repertæ, & cur Latinis quinque tantum 40
Vocare apud veteres quid 457. a.
Vocis concordiam ponderum lege provenire 119
Vola 42
Volatile ferrum pro sagitta 555
Volemum pyrum 376
Volones quinam dicti 238
Voluntariæ cohortes 238
Volupiæ sacellum 229
Voluptas an semper virtuti inimica 591. 596
Voluptas gustus & tactus beluina, id est cibi & Veneris 351
Voluptas quænam vitanda 350. 351
Voluptas seriis & studiosis cavenda 591
Voluptas Stoïcis hostis, Epicureis summum bonum 320
Voluptas utendi modo honesta, vel inhonesta 597
Voluptate & virtute nihil sibi contrarium magis 591
Voluptates quænam homini cum belluis communes 351
Voluptatis maximæ definitio Epicuro 562.
Vomitundam, antiquis dictum 547
Vomitoria in spectaculis quæ 547
Vox homini nascenti quomodo detur 245.
Vox in feminis & eunuchis quare exilior 615
Urania Musa unde dicta 126
Urbes exercitusve devovendi verba & ritus 406

Urbes omnes in alicujus Dei tutela 404.
Urbinus servi virtute periculo mortis ereptus 236
Uri, id est boves feri 552
Urina retrimentum potus 636
Urox 552. a
Usurpativa verba quæ 693
Usurpatum ire mulierem 196
Uvarum genera 379
Uvidi ignes 282. a, b.
Vulcani uxor Maja 245
Vulcani uxor Majesta 245
Vulcanus cur dictus Mulciber 552
Vulcanus quibusdam ex uno parente natus 28. a
Vulnera ex æreo mucrone minus noxia 644.
Vultur jecur Tityi depascens quid 53. 54.
Uxore præsente quibus scommatibus locus 584

X.

Xanthippus 191
Xeniades Corinthius 240
Xenocrates sapiens 26. a.

Y.

Ὑπερκατάληκτοι versus Syllaba longiores 487
Ὑπερκατάληκτοι versus sicut & ἀκέφαλοι ac λαγαροὶ apud Vergilium imitatione Homeri 487
Ὑπερβάλλοντες dies qui 252

Z.

Zeno Stoicus 240
Zilmissus collis 288
Ζώνες animæ sacratorum hominum 401.
Ζώδια 110
Zodiaci appellatio 108 109. unde 110.
Zodiaci & Planetarum aliarum delineatio 105. 106
Zodiaci in duodecim partes divisio quomodo reperta 105. 107
Zodiaci latitudo 80.
Zodiaci signa cur aliis stellis breviori, aliis longiori tempore percurrantur 106. 107.
Zodiaci signa omnia ad Solis naturam referri 304. 305
Zodiaci signa quæ quibus numinibus dicentur 243
Zodiaci signa quomodo sphærarum inferiorum stellæ occupent 105. 106
Zodiaci signorum ordo 89
Zodiacum lacteo circulo oblique intersecari 60.
Zodiacum per Zonas temperatas volvi 148.
Zodiacum quanto tempore Solis cursus absolvat 251
Zodiacum tribus lineis constare 80
Zodiacus circus *ibid.*
Zodiacus de tropico in tropicum obliquatus 146
Zodiacus ex quibus constet 105
Zodiacus Solis via 145. 154
Zona 60
Zona usta sive torrida 80. quæ 147. 148. cur semper flammis obnoxia 146.
Zonæ cœli quinque 29. cur perpetuo frigore oppressæ 94. 100
Zonæ temperatæ 136
Zonæ temperatæ partes, quæ frigidæ vicinæ frigidiores 147. quæ perustæ vicinæ, calidiores 147
Zonæ terræ quot & quæ habitabiles 135. 136. 137.
Zonas easdem inesse cœlo, quæ insunt terræ 142. 143
Zopyrion 238
Ζυγὰ ἢ ἄζυγα lusus Augusti 217. b
Ζυγὸς Scorpii prior pars. 244

IN-

INDEX AUCTORUM

Qui in notis laudati, illustrati vel emendati.

A.

ACcius emendatus 221.b
Ælianus 56.b. 279.b. 300.a. 332.b. expositus 361.a,b.
Ælius Spartianus 402.a.
Æschylus 407.a. correctus 513.a,b.
Agellius 11.b. 18.b. 66.b. 127.a. 195.a,b. 196,a. 201.b. 203.b. 204.b. 206.b. 227.a,b. 229.b. 240.a. 254.a. 267.a. 285.b. 326.b. 339.b. 341.b. 343 b. 344.b. 345.a. 346.a. 348.a. 350.b. 356.a. 358.b. 370.a. 389.a. 401.a. 417.a. 501.b. 403.a.b. 561.a. 566.a.b. 568. 569. 634.b. 642.a. correctus 189.a. 202.a.b. 203.b. 222.a. 326.a.
Albinovanus 333.a.
Ammianus 349.b.
Apicius 355.b. 372.a.
Apollonius 65.a. ejus interpres 353.b. 402.b. 457.a.
Apulejus 11.a.b. 12.a. 13.b. 55.a. 64.b. 65.b. 111.a. 215.a,b. 233.b, 266.a, 285.b. 324.a, 328.b. 347.a, 358,a, 372.b. 417.b. 434.b. 457.a. 500.b. 582.a. 615.b. 616.a. 633.b. illustratus 58.a. emendatus 133,a, 188,a, 282,a. 434,a,b. 497.a, 573,a, 634,a.
Arati interpres 58,b,
Aratus 593,a.
Aristenætus 210,a, 326,b. 340,b. 582 b.
Aristonicus 346,b.
Aristophanes 231,b, 286,b, 339,b.
Aristoteles 133,b.
Arnobius 2,b, 19,b, 38,a,b. 62,b, 64 a, 47,a, 48,b, 154 a, 161,a. 184,b, 224,a. 246,a, 260.a. 266,b, 275,a. 279,a, 286,a, 356,a, 372,b, 404.a, 405,b. 413,a,510.a. correctus 62,a, 502,a,b. 697.a,b
Artemidorus 14,b, 15,a.
Asconius 330,b, 358,b,
Astrampsychus 15,a, ejus locus constitutus ibid,
Athenæus 3,a, 348,a, 397,a, 408,a, 519,a, 593,a, 634,b, emendatus 346,b.
Augustinus 690,b,
Ausonius 12,b, 285,a, 326,a, 344,b, 420,a,b, 500,a, 667,a.

B.

Bytes 246,a.

C.

CÆcilius 505,b.
Cælius Antipater 272,b.
Cæsar 327,b,
Calixenus Rhodius 519,a.
Callimachus 104,a, 147,a.
Capella 79,a,b, 93,a,b, 326,a. emendatus 92,a.
Caper Grammaticus 366.a, 526,b,
Carphilides 161,a, 303,b.
Cassiodorus 346,a.
Cato 38,b, 379,a, emendatus 261,a.
Catullus 65,b, 202,b, 215,a, 218,a. 307,a, 344,b, 511,a, 531,b, 573, 626, 693,a, emendatus 504,b, 642,a.

Celsus

Celsus 42. a. 69. a. 256. b. 372. b. 376 b.
Censorinus 222. a. 242. a. 250. b. 255. a. 256. b. 304. b. *bis emendatus* 128. b. 195. b. 198. b. 303. b.
C. Gellius 222. a.
Cicero 10. b. 11. b. 22. b. 55. b. 62. b. 64. b. 92. a. 202. b. 215. b. 220. b. 233. a. 254. b. 260. b. 268. b. 333. a. 335. a. 337. b. 547. a. 549. a. 551. b. 593. a. 607. b. 649. a.
Cinna poëta 353. a.
Claudianus 149. a. 155. b. 162. b. 294. b. 302. b. 510. b. 511. b. 532.
Clemens Alexandrinus 12. a.
Clemens Protrept. 275. b.
Cleomedes 100. a.
Codex Theodosianus 186. a.
Columella 355. b. 377. a. b. 378. b.
Constantinus Geoponicôn actor 593
Copernicus 93. a.
Cornificius 557. a.
Corn: Nepos 3. a.
Curopalates 551. b.
Curtius 38. b. 67. a. 326. b.
Cyprianus 223. b. 319. b. 353. b. 364. b. 404. a.

D.

Didymus 247. a.
Dio 231. b. 347. b. 348. b.
Diodorus Siculus 290. a.
Diogenes Laërtius 240. a. 275. b. 396. a.
Diomedes 364. b. 554. a.
Dyonisius Halicarnassens 220. a. 233. b.

E.

Empiricus Marcellus 593. b.
Ennius 365. a. 504. b. 529. b. 320. b. 692. a.
Etymologicus emendatus 275. b,
Eubulus Comicus 596. a.
Eupolis 598. a.
Euripides 690. a.
Euripidis Scholiastes 247. a.
Eusebius 303. b. 654. a. b
Eustacuius 278. b. 288. b.

F.

Fabius 260. a.
Favonius Eulogius 26. a. 38. a.
Festus 6. b. 42. a. 55. a. 59. a. 64. b. 188. b. 217. b. 202. b. 214. a. 221 b. 222. a. 231. a. 260. a. 264. a. 266. a. 295. b. 305. a. 315. a. 320. b. 322. b. 323. a. 327. b. 343. b. 356. a. 358 b. 359. a. 373. a. 397. a. 398. b. 400. b. 405. b. 408. b. 411. b 419. b. 435. b. 490. b. 511. b. 519. b. 531. b. 532. b. 552. a. b. 557. b. 565. b. *emendatus* 66. b. 255. a. b.
Firmicus 6. b.
Flaccus 396. b.
Florus 19. a. 439. b.
Fulgentius 38, a.

G.

Galenus 632. b.
Geoponicôn auctor 604. a. *vide Constantinus*
Georgius Codinus 226. b.
Glossarium 22. b. 17. a. 111. a. 127. a. 143. b. 231. b. 246. a. 255, b. 279, b. 303. a, 307, 329, a. b. 322, a, 323. a. 346, b, 355. a, b, 360. b. 364. b, 366, b, 382, a, 390. a, 401, a, 405, a, b, 408, b. 434, b, 496, a. 509, b, 519, b, 552, a, b, 561. b. 563, b, 565, a. 566, b. 616, b. 641. b. *emendatum* 526, b, 527, a.

H.

Harpocration 257, a,
Heraclides Ponticus 585, b,
Hesiodus 284, b, 303. b.
Hierocles 48, a,
Hieronymus 59, b, 67, b, 127, b. 268. a, 286, a, 227, a, 353. a, 372, b. 407, a, *emendatus* 323, b, 349, a,
Hipparchus 108, a,
Hippocrates 15, a, 39, b, 341. a. 414, a, 632, b, 642. a,
Homerus 281, a, 413, b, 651, a,
Horatius 118, a, 348, a. 491, b, 585, a, *correctus* 220, b.

I.

Johannes Sarisberiensis 352, b, 356, a, b, 358. b, 365, b, 370, a, 401, a, 497, b, 571, b, 586, a.
Isidorus 256, a, 338, a, 379, b, 434, b. 641 a, emendatus 252, a,
Iulius Cæsar 22. b.
Iulius Firmicus 110, b,
Iulius Modestus 405. a.
Iustinus 3, a, 6, a, 19, a, 38, a, 180, b, 367, a, 420, b, 583, a.
Iuvenalis 48, b, 149. b, 234, b, 235, a, 243, a, 286, a, 298, a, b, 315. b, 319, a, 320, a, 333, a, 334. b, 344. b, 347, b, 353, b, 355, b, 358, a, 364. a, 372, a, 394, a, 547. b, 581, a, 616, b, 635, b, emendatus 298, b, 299, a, 408, a, b. 643, a.
Iuvenalis interpres 386. b,

L.

Laberius 372, b.
Lactantius 25. b. 42, b, 184, a, b, 219, b, 227, 233, b, 247, a, 399, a, emendatus 241, b.
Lampridius 64, b, 223, a.
Livius 6, a, 220, b, 233, b. 254, a, b, 356. a. 439. a. 567. a.
Lucanus 146, a. 302. a. 331. b. 532. a.
Lucianus 347. a.
Lucilius 532. b. in eum conjectura 551. a.
Lucretius 260. b. 302. b. 326. a. 270. b 505. a.
Lutatius 545. a. emendatus 58. b. 284. a. 294. b.
Lycophron 299. b.

M.

Macrobius 65. b. 96. b. 98. a. 99. b. 113. b. 114. a. b. 154. b. 155. b. 159. b. 161. a. 176. a. 178. a. b. 180. a. b. 124. a, b. 215. a, b, 245. a. 249. b. 254. a. 259. b 265. b. 285. a. 290. a. 297. b. 309. b. 315, b 321. a. 363. a. 386. a. 417. b. 457. a. 488. a. 567. a. emendatus & explicatus 9. b. 12. b. 16. a. 23. a. 27. a. 37. b, 50. b. 57. b. 61. a. 69. b. 89. a. 94. b. 95, a. b. 101. a. b. 123, b, & passim: illustratus 73. a. 100. a, 130. a. b. 281, b. 325. b. 378. b. ejus lectio firmata 8. a, b, 18, a, b, 117, a, b, 146. a, 215. b. 247. b. 278. b. 299, b. 306. a, b, 330. a. 370. b. suppletus 149. a. 185. b. 192. b. 224. b. 270, b, 352. b.
M. Capella 261. b.
Mamertini Panegyricus emendatus 491. b.
Manilius 149. a. 306. a. 326. a. 421. a. emendatus 304. a. b.
Marcellinus 399. b.
Martialis 17. a 55. b. 69. b. 66. b. 191. a. 197. b. 296. a. 320. a. 321. b. 322. a. 328. b. 334. a. b. 348. b. 355. b 359. a. b. 360. a. 370. b. 372. a. b. 382. a. 386. b. 408. b. 557. a. 573. b. 616. a, 620, a, 634. b. 641. b. illustratus 59. b. emendatus 59. a, 641, a.
Masurius 199, a, 405, a.
Minutius Felix 19. a. 42. b. 88. a. 279. a. 306. a.
Modestinus 378. a.

N.

Nævius 372. a.
Nazarii Panegyricus emendatus 491. a.
Niciarius 165. a.
Nonius 92. a. 202. b. 229. b. 356. a. 565. b.

O.

Origenes 59. b.
Orus Apollo 300, b. 552. b.
Ovidius 9. b. 15. b. 64 b. 92. b. 118. a. 130. b. 176. b. 177. b. 217. a. 305. a. 323. a. 344. b. 488. a. 494. b. 510. a. b. 553. b. 616, b. 622. a. 632. a. 641. b.

P.

Palladius 246. b. 376. a. 377. b.
Panegyricus incertus emendatus 359 b. 491. b.
Papinius 66. a. 401. b. 402. a. 545. a. 555. a.

Pausanias 497. b.
Persius 199. a. 234. a. 286. a. 397. a.
Persii interpres 221. a. 223. b.
Pervigilii Veneris scriptor 224. a. *emendatus* 641. b.
Petronius 6. a. 11. a. 55. b. 66. b. 133. b. 184. a. 199. b. 322. a. 325. b. 326. b. 327. a. 345. b. 392. 410. a. 492. a. 497. b. 500. b. 553. a. 572. b. 631. a. 632. a. *emendatus* 54. a. 148. a. b. 220. a. b. 324. a. 327. a. b. 532. b. 585. a. 641. a. *illustratus* 526. a. b.
Phædrus 7. a. 104. b.
Philo Bibliensis 312. b.
Phylolaus 34. b.
Pindarus 278. a.
Pindari Scholiastes 347. a.
Plato 4. a. b. 8. a. 62. b. 48. b. 98. a. b. 117. b. 125. a. 155. a. 511. a. 575. b. 582. b.
Plautus 6. a. b. 13. b. 17. a. 64. a. 65. a. 109. b. 172. 215. a. 234. a. 282. 304. b. 317. a. 321. b. 322. b. 326. a. 341. b. 352. a. 355. b. 359. a. 363. a. 378. b. 387. b. 557. a. 573. a. 596. a. b. 613. a. 641. b. *emendatus* 65. b. 66. b. 214. a. b. 374. b. 490. a. 425. b. 457. b. 531. a. b. 558. a. 583. b. 642. b. *explicatus* 29. a. b. 355. a. 553. b. 554. a.
Plinius 29. b. 38. a. 65. a. 197. b. 226. a. 302. a. 327. b. 336. a. 337. a. 355. a. b. 356. b. 359. b. 362. a. 365. a. 372. a. 376. a. 377. a. b. 378. a. 399. b. 408. b. 566. a. 573. b. 605. b.
Plinius Iunior 622. a. *emendatus* 632. a.
Pleutarchus 4. a. 9. a. 11. b. 12. a. 233. b. 250. b. 268. b. 303. b. 330. b. 339. a. 367. a. 575. b. 576. b. 583. a. 585. a. b. 594. 638. a. 640. a.
Polybius 358. a.
Pollux 305. a.
Pomponius 64. a. 254. b. 297. a. 342. a.
Porphyrius 61. b. 247. a.
Priapeja 433. a.
Priscianus 18. a.
Propertius 109. b. 353. b. 383. a. 408. a. 494. a. 504. a. 510. a. b. 550. a. 554. b. 579. b. *emendatus* 692. a. b.
Prudentius 434. b.
Ptolemaus 208. a.
Pythagoras 9. a. 34. b. 65. a.

Q.

Q*Vintilianus* 46. b. 92. b. 181. b. 331. a.

S.

S*Alustius* 227. b. 260. a. 492. a.
Sammonicus Serenus 619. a.
Seneca Philosophus 55. b. 56. b. 96. a. 104. a. 132. a. 161. b. 173. b. 187. 233. b. 234. b. 236. a. 334. a. 335. a. 338. a. 345. a. 360. a. 381. b. 434. b. 577. a. 585. a. 614. a. 699. a. *emendatus* 14. a. b. 65. b. 69. a. 133. a. *explicatus* 13. a. 573. b.
Seneca Rhetor 319. a. *emendatus* 357. a.
Seneca Tragicus 137. a. 493. a. *correctus* 400. a. 296. a. b.
Servius 55. b. 70. b. 298. a. 351. b. 439. a. 509. b. 570. a. b.
Sidonius Apollinaris 407. b. 619. b.
Sisennæ locus restitutus 550. a. b.
Solinus 19. b. 42. b. 250. b. 251. a. 336. a. 432. a. 456. b. 457. a. *correctus* 252. a. 255. a. 337. a.
Sophocles 405. a. 452. a. 551. a.
Spartianus 64. b. 405. b.
Statius 15. b. 294. a. 353. b. 360. a. 527. a. 547. b. 566. b.
Stephanus de urbibus 497. b.
Strabo 511. a. *emendatus* 278. a.
Suetonius 11. a. 54. b. 65. a. 231. b. 249. a. 255. a. 268. b. 285. b. 320. a. 325. a. 327. b. 331. b. 336. a. 339. a. 345. b. 357. b. 348. b. 370. b. 373. a. 383. b. 525. a. 593. b. 596. a. 632. a. *emendatus* 360. a. *lectio ejus firmata* 383. b.
Suidas 304. b.
Sulpicius Severus 42. a. 601. a.
Symmachus 260. b.

T.

T*Acitus* 19. b. 65. a. 66. b. 67. a. 183. a. 327. a. 347. b. 364. b. 421. a. 601. b. *emendatus* 55. a. 602. b.

Terentius 118. b. 215. b. 554. a.
Tertullianus 59. a. 67. b. 269. b. 294. b. 347. b. 364. a. 383. b. 491. b. 581. a. 635. b.
Theo 7. a. 108. a.
Theocritus 61. b. 87. b. 278. a.
Theodoretus emendatus 275. b.
Theophrastus 12. a. 593. b.
Tibullus 323. a. 374. a. 408. a. 456. a. 510. a. b. 62. b. 65. a. *ejus lectio firmata* 456. b. *emendatus* 690. a.
Tranquillus 373. b.

V.

VAlerius Maximus 65, a. 198. a. 202. b. 223. a. 233. a. b. 236. 254. 389. b. 456. 618. b. *emendatus* 65. a. 335. b. 343. a. b.
Varro 199. b. 202. a. 246. a. 321. b. 356. b. 458. b. 362. a. b. 366. a. 397. b. 402. b. 403. a. 572. b. 697. a.
Vergilius 13. b. 15. b. 66. a. 70. a. 96. a. 104. a. 118. b. 128. b. 177. b. 191. a. 215. a. 229. a. 277. a. 234. a. 285. b. 298. b. 304. b. 317. a. 331. a. 374. 383. a. b. 423. a. 452. a. 491. a. 505. b. 510. a. 531. b. 535. a. 545. a. b. 622. b. 641. *emendatus* 432. b. 634. a. *in Culice correctus* 149. a. b.
Velius Longus 231. a.
Vellejus 156. a. *emendatus* 628. a. b.
Verrius 405. a.
Vlpianus 22. a. 288. a. 338. a.
Vopiscus 55. b. 338. a.

X.

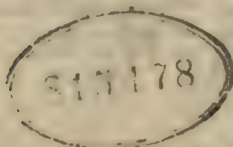
XEnophon 575. b

Z.

ZOsimus 300. b. 347. a. 654. b.

FINIS.

5

